ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב״ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה ׀ יָשְׁבוּ
כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִַם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ו תמוז, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...ובמה שכותב שרואה הוא ירידה במצבו הרוחני. הנה בלי שום ספק שדברי רז״ל אמיתים הם, וכיון שפסקו ובדבר משנה שמצוה גוררת מצוה, הרי ברור הדבר שעסקנות בחינוך הכשר המקרב את לבן של בנ״י לאבינו שבשמים מוכרח שתגרור אחרי׳ עוד מצות ולא ח״ו לגרוע במצב הרוחני של העוסק בזה, ומובן זה ביתר שאת ויתר עז ע״פ המבואר בתורה אור בתחלתו בהענין דצדקה תרומם גוי וכלשון רבינו הזקן אשר נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, שהוא ממש אלף פעמים כדמוכח מלשון המדרש דאלף נכנסים למקרא מאה כו׳ ואחד יוצא להוראה ונתבאר בלקו״ת לג׳ פרשיות בתחלתו, אלא שמלשון זה גופא שמוחו ולבו נעשים זכים מובן שעכ״פ קביעות ללימוד התורה צריכה להיות, ואז מצליחים במשך שעה אחת מה שבלא״ה הי׳ צריך לאלף שעות, ובטחוני שחלק האלף מזמנו שהי׳ קובע לתורה קודם התעסקותו בחינוך הכשר יוכל לקבוע גם עתה ועוד יותר מזה, ואין לך דבר העומד בפני הרצון...

נהניתי במאד מ״ש שזוגתו עומדת עם תלמידי׳ מלפנים בקישור ובודאי יביא זה תועלת בשביל התלמידות בכמה מובנים, וע״פ מרז״ל יותר ממה שהבע״ב עושה עם העני העני עושה עם הבע״ב, הנה בודאי יביא זה ג״כ תועלת בשביל זוגתו תחי׳ וכל ביתה.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש ובעניניהם הפרטים שלו ושל כל ב״ב ומשפחתו שיחיו.

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג

ג) מאמר ד״ה שאו ידיכם קודש
שבת פרשת בלק, י״ז תמוז, ה׳תשכ״ה..... ה

ד) מאמר ד״ה וידבר הוי׳ אל משה לאמר
ש״פ פינחס, מבה״ח מנחם-אב, ה׳תשכ״ה ..... יד

ה) שיחת שבת פרשת בלק,
י״ז תמוז (נדחה), ה׳תשכ״ה ..... יח

ו) שיחת שבת פרשת פינחס,
מברכים החודש מנחם-אב, ה׳תשכ״ה ..... כג

ז) לקוטי-שיחות פרשת מטות כרך יח, ב..... כה

ח) לקוטי-שיחות פרשת מטות כרך יח, ג .....ל

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....לד

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת מטות .....לה

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת מטות.....לו

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת מטות..... סב

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת מטות.....סג

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת מטות ..... עג

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....עה

שיעורי רמב״ם

טז) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת מטות .....עח

יז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת מטות..... קכג

יח) – ספר המצוות, לשבוע פרשת מטות ..... קמב

יט) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כג, דברי הימים פרק ו-ז ..... קמה

כ) משניות – מסכת תרומות
ביאור קהתי..... קמז

כא) עין יעקב מסכת יומא ..... קנב

כב) מסכת כתובות עם ביאורים
מדף יא עד דף יז .....קנד

כג) מדרש רבה למגילת איכה ..... קפב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כד) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... קצט

כה) שולחן ערוך הלכות עירובין
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... ר

כו) לקוטי תורה נאוו לחייך בתורים
אדמו״ר הזקן ..... רב

כז) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רג

כח) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רד

כט) תורת שמואל תרל״ג
אדמו״ר מוהר״ש .....רה

ל) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב .....רו

לא) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ .....רח

לב) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ .....ריא

לג) ספר הזכרונות פרק קיח .....ריב

לד) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... רטו

לה) רמב״ם – הלכות בית הבחירה.....ריח

לו) חומש לקריאה בציבור ..... רכ

לז) קריאת התורה למנחת שבת-קודש..... רכח

לח) ביאורים לפרקי אבות פרק א..... רכט

לט) לוח זמנים לשבוע פרשת מטות ..... רל

מ) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רלא

בס"ד. שבת פרשת בלק, י"ז תמוז (נדחה), ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

שְׂאוּ[1] יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'[2]. וּמְבָאֵר כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה (שֶׁאָמְרוֹ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת־קֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחֲרֵי י"ב־י"ג תַּמּוּז תרפ"ז, בִּזְמַן רַעֲוָא דְּרַעֲוִין)[3], דְּצָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא כָּל הַבְּרָכוֹת וְכָל הַהַמְשָׁכוֹת וְהַגִּילוּיִים הֵם מִשֵּׁם הָוָיָ', אִם כֵּן, מַהוּ עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'", שֶׁצְּרִיכִים לְבָרֵךְ אֶת שֵׁם הָוָיָ'. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה לִהְיוֹת "שְׂאוּ יְדֵיכֶם (בְּמַדְרֵגַת) קֹדֶשׁ", דְּ"קֹדֶשׁ הִיא מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ"[4], הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה "וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'", לְהַמְשִׁיךְ תּוֹסֶפֶת הָאוֹר וְהַגִּילוּי בַּ"הָוָיָ' דִּלְתַתָּא", וְאָז יְבָרְכָךְ "הָוָיָ' דִּלְעֵלָּא".

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁאַף שֶׁבְּמַאֲמָר זֶה נִתְבָּאֵר שֶׁעִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'" (הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הָוָיָ') הוּא בְּ'שֵׁם הָוָיָ' דִּלְתַתָּא', וְאָז נִמְשֶׁכֶת הַבְּרָכָה מִ'שֵׁם הָוָיָ' דִּלְעֵלָּא' (שֶׁזֶּהוּ שֶׁכָּל בְּרָכָה וְגִלּוּי הוּא מִשֵּׁם הָוָיָ'), הִנֵּה בְּמָקוֹם אַחֵר[5] מְבֹאָר עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'" גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ'שֵׁם הָוָיָ' דִּלְעֵלָּא', וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ"שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ" מַגִּיעִים לְמַעְלָה גַּם מִ'שֵׁם הָוָיָ' דִּלְעֵילָא'.

וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, שֶׁהַבְּרָכָה הִיא "מִצִּיּוֹן", שֶׁהִיא נְקוּדַת הַנְּשָׁמָה, בְּחִינַת

ביאור בדרך אפשר

נאמר בתהלים:

שְׂאוּ[1] יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'[2]. וּמְבָאֵר כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר הרבי הריי"צ בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל במאמר חסידות שלו הפותח בפסוק הַזֶּה (שֶׁאָמְרוֹ את המאמר אמר הרבי הריי"צ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת־קֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחֲרֵי י"ב־י"ג תַּמּוּז תרפ"ז, ימי גאולתו מהמאסר באותה שנה, ביום השבת אחר הצהרים, לפנות ערב בִּזְמַן שעליו נאמר בזוהר שהוא רַעֲוָא דְּרַעֲוִין רצון הרצונות, כמבואר בקבלה וחסידות שלכל בחינה ב'סדר ההשתלשלות' של האור האלוקי מלמעלה למטה קדם 'כתר', הוא הרצון להתהוות בחינה זו, ובראשית כל ההשתלשלות יש כתר כללי, שהוא הרצון לכל הרצונות, ובדרך כלל הכוונה לבחינת 'אדם קדמון' שכל הבחינות כלולות בו בהשוואה אחת, ובשבת בעת המנחה יש התגלות והארה מבחינה נעלית זו)[3], דְּצָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא כָּל הַבְּרָכוֹת וְכָל הַהַמְשָׁכוֹת וְהַגִּילוּיִים היינו כל ההארות וההשפעות מהקב"ה לעולמות ולנבראים הֵם מִשֵּׁם הָוָיָ' מלשון מהווה והוא השם של החסד וההשפעה, אִם כֵּן, מַהוּ עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'", שֶׁצְּרִיכִים בני ישראל, נבראים בעולם הזה לְבָרֵךְ אֶת שֵׁם הָוָיָ' וכביכול להשפיע לו, והרי הוא מקור כל השפע?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה הרוחנית של האדם לִהְיוֹת "שְׂאוּ יְדֵיכֶם להתרומם ולהתעלות עד למצב שבו 'ידיו' יהיו (בְּמַדְרֵגַת) קֹדֶשׁ", דְּ"קֹדֶשׁ הִיא מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ"[4], נאמר בזוהר ש"קודש" הוא דבר בפני עצמו, ומבואר בחסידות ש"קדוש" פירושו דבר שנמשכה עליו קדושה, אך אין הוא עצמיות הקדושה ממש. ו"קודש" הוא שם עצמי, היינו דבר שהוא עצמו הקדושה, וכאשר האדם מתעלה ומתרומם לבחינת "קודש", שלמעלה מ"קדוש", הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה "וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'", האדם מוסיף ברכה והשפעה בהוי', היינו לְהַמְשִׁיךְ תּוֹסֶפֶת הָאוֹר וְהַגִּילוּי בַּ"הָוָיָ' דִּלְתַתָּא" שם הוי' התחתון, בדרגתו התחתונה, וְאָז יְבָרְכָךְ זוכה האדם לקבל ברכה והשפעה מהדרגה העליונה של שם הוי', "הָוָיָ' דִּלְעֵלָּא" העליון (ביאור המושג בקצרה: על הכתוב (לעניין י"ג מידות הרחמים) "ויעבור ה' על פניו ויקרא ה', ה'" מבואר בקבלה וחסידות שהכוונה לשתי בחינות בשם הוי' – "הוי' דלתתא" (שלמטה) שנקרא הוי' על שם שמהווה את העולמות והנבראים של 'סדר השתלשלות', ו"הוי' דלעילא" (שלמעלה) שגם הוא נקרא הוי' מלשון מהווה, ועם זאת הוא גילוי אור אלוקי מלמעלה מ'סדר השתלשלות', וזהו פירוש הפסוק "ויקרא הוי' הוי'" – 'קריאה' והמשכה מהוי' שלמעלה מהשתלשלות להתגלות בהוי' שבבחינת השתלשלות).

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁאַף שֶׁבְּמַאֲמָר זֶה דיבור המתחיל 'שאו ידיכם קודש' של שנת תרפ"ז, נִתְבָּאֵר שֶׁעִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'" (הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הָוָיָ', יותר ממה שיש בו מצד עצמו) הוּא בְּ'שֵׁם הָוָיָ' דִּלְתַתָּא', וְאָז לאחר שהאדם בעבודתו פעל תוספת אור בשם הוי' דלתתא, נִמְשֶׁכֶת הַבְּרָכָה מִ'שֵׁם הָוָיָ' דִּלְעֵלָּא' (שֶׁזֶּהוּ שֶׁכָּל בְּרָכָה וְגִלּוּי כל השפעה והארה הוּא מִשֵּׁם הָוָיָ' ולכן גם כאשר האדם בעבודתו הוא הפועל את תוספת האור בשם הוי' (דלתתא), המשכת הברכה היא משם הוי' (דלעילא)), הִנֵּה בְּמָקוֹם אַחֵר[5] מְבֹאָר עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת הָוָיָ'" גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ'שֵׁם הָוָיָ' דִּלְעֵלָּא', ושם מבואר שעבודת האדם פועלת וממשיכה תוספת אור וגילוי אפילו בשם הוי' דלעילא וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ"שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ" מַגִּיעִים בסופו של דבר להתרוממות והתעלות לְמַעְלָה גַּם מִ'שֵׁם הָוָיָ' דִּלְעֵילָא' ועד שיש לאדם כוח להוסיף אור אפילו בשם הוי' דלעילא.

וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, שֶׁהַבְּרָכָה ותוספת האור שהאדם ממשיך בשם הוי' (על ידי העבודה של 'שאו ידיכם קודש') הִיא "מִצִּיּוֹן", שֶׁהִיא נְקוּדַת הַנְּשָׁמָה, בְּחִינַת 'יְחִידָה', כידוע שלנשמה יש חמשה שמות (נפש־רוח־נשמה־חיה־יחידה) והשם 'יחידה' מתייחס לנקודה הכי פנימית והכי עמוקה של עצם הנשמה, ומבחינה זו היא הפעולה של 'וברכו את הוי'.

---

1) המאמר הוא המשך למאמר שלפניו ד"ה מי מנה די"ב תמוז. 2) תהלים קלד, ב. 3) נדפס בקונטרס יד - בסה"מ קונטרסים ח"א קפח, א ואילך. ולאח"ז בסה"מ תרפ"ז ע' ריז ואילך. 4) זח"ג צד, ב. 5) ספר השיחות תרפ"ז ע' 174. הועתק ב"היום

ביאור בדרך אפשר

וְיֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן שֶׁעַל־יְדֵי "שְׁאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ" מַגִּיעִים לִבְחִינַת הַ'יְחִידָה' נקודת הנשמה הנקראת 'ציון', **אַף שֶׁבְּרוֹב הַמְּקוֹמוֹת מְבֹאָר שֶׁ"קֹדֶשׁ מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ"** דרגת "קודש" כפי שהיא עניין בפני עצמו **הוּא בְּחִינַת הַחָכְמָה**[6], שהיא חלק מבחינת המוחין, עשר הכוחות, ולמטה מה'יחידה' שלמעלה מהכוחות הפרטיים, והביאור בכך הוא שבעצם אין זו סתירה וכאן העבודה של 'שאו ידיכם קודש' קשורה בעניין היחידה **כִּי כָּאן נִתְבָּאֵר** שכתוצאה מ'שאו ידיכם קודש' נפעל **עִנְיָן "וּבֵרְכוּ אֶת הֶוְיָ"**, **הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הֶוְיָ'**, **שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי גִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁם הֶוְיָ'** שהרי מובן שכדי להוסיף אור בשם הוי' יש צורך להמשיך התגלות מבחינה שלמעלה משם הוי' עצמו, **וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁד' אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֶוְיָ', הֵן כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת**[7], **(וְגַם ד' הָאוֹתִיּוֹת בְּמִילּוּאָם הֵן עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת**[8]**), אוֹת יו"ד הִיא בְּחִינַת הַחָכְמָה וְכוּ'**, כמבואר בקבלה וחסידות, ובלשון רבנו הזקן ב'אגרת התשובה' שבספר התניא: "וכל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה. כי היו"ד שהיא בחי' נקודה לבד מרמזת לחכמתו יתברך שהיא בבחינת העלם והסתר קודם שבאה לבחינת התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה... ואחר שבאה לבחינת התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה... נכללת ונרמזת באות ה"א שיש לה בחינת התפשטות לרוחב המורה ומרמז על הרחבת הביאור וההבנה וגם לאורך המורה על בחינת ההמשכה וההשפעה מלמעלה למטה... כשנמשכת המשכה והשפעה זו יותר למטה... נכללת ונרמזת המשכה זו באותיות ו"ה. כי הוי"ו מורה על ההמשכה מלמעלה למטה.

ביאור בדרך אפשר

וגם המשכה זו היא על ידי מדת חסדו וטובו ושאר מדותיו הקדושות... מדת מלכותו יתברך... ונכללת ונרמזת באות ה"א אחרונה של שם הוי"ו". ובקיצור, יו"ד – חכמה, ה' – בינה, ו' – מידות, ה' – מלכות), **וְעַל כֵּן** כיוון שעניינו של שם הוי' הוא עשר הספירות, **צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הֶוְיָ' הִיא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵאוֹת יו"ד דְּשֵׁם הֶוְיָ' ('חָכְמָה'**, בחינת הנשמה הנקראת **'חַיָּה'), דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר** שלמעלה מעשר הספירות שהתחלתם וראשיתם היא החכמה (כשם שכתר גשמי הוא מעל הראש), **וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא עִנְיָן בְּחִינַת הַ'יְחִידָה'** הנקודה העצמית של עצם הנפש המקבילה לעניין הכתר למעלה שלמעלה מעשר הכוחות הפרטיים המקבילים לעשר הספירות העליונות.

וּלְהָעִיר שֶׁאַף שֶׁבָּאוֹת יו"ד יֵשׁ גַּם קוּצוֹ שֶׁל יו"ד, שֶׁרוֹמֵז לִבְחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן[9]**, 'כֶּתֶר' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַ'חָכְמָה'**, כמבואר ב'אגרת התשובה' שם, "והקוץ שעל היו"ד רומז לבחינת רצון העליון ברוך־הוא שלמעלה מעלה ממדרגת בחינת חכמה עילאה כנודע", **וְנִמְצָא שֶׁגַּם בְּחִינַת הַ'כֶּתֶר' וּבְחִינַת הַ'יְחִידָה'** שלמעלה מהחכמה שהיא ראשית עשר הספירות **נִכְלָלוֹת בְּשֵׁם הֶוְיָ'**, ואם כן לכאורה גם בחינת ה'כתר' והרצון העליון היא חלק משם הוי' עצמו, ואיך הדבר מתאים למבואר לעיל שממדריגה זו באה תוספת אור בשם הוי', והביאור הוא שאכן יש בשם הוי' גם מבחינת הכתר והרצון אבל **מִכָּל־מָקוֹם עִנְיָן זֶה הוּא רַק בְּרֶמֶז**, ואינו עניינו הברור והמפורש של שם הוי' **וּכְהַלָּשׁוֹן בַּתַּנְיָא**[9]: **"וְהַקּוֹץ שֶׁעַל הַיּוּ"ד רוֹמֵז* לִבְחִינַת**

1 'יְחִידָה'. וְיֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן שֶׁעַל־יְדֵי
2 "שְׁאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ" מַגִּיעִים לִבְחִינַת הַ'יְחִידָה',
3 אַף שֶׁבְּרוֹב הַמְּקוֹמוֹת מְבֹאָר שֶׁ"קֹדֶשׁ מִלָּה
4 בְּגַרְמֵיהּ" הוּא בְּחִינַת הַחָכְמָה[6], כִּי כָּאן נִתְבָּאֵר
5 עִנְיָן "וּבֵרְכוּ אֶת הֶוְיָ'", הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר
6 בְּשֵׁם הֶוְיָ', שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי גִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁם
7 הֶוְיָ', וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁד' אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֶוְיָ' הֵן כְּנֶגֶד
8 עֶשֶׂר סְפִירוֹת[7] (וְגַם ד' הָאוֹתִיּוֹת בְּמִילּוּאָם הֵן
9 עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת[8]), אוֹת יו"ד הִיא בְּחִינַת הַחָכְמָה
10 וְכוּ', וְעַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר
11 בְּשֵׁם הֶוְיָ' הִיא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵאוֹת יו"ד
12 דְּשֵׁם הֶוְיָ' ('חָכְמָה', 'חַיָּה'), דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר,
13 וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא עִנְיָן בְּחִינַת הַ'יְחִידָה'.
14 **וּלְהָעִיר** שֶׁאַף שֶׁבָּאוֹת יו"ד יֵשׁ גַּם קוּצוֹ שֶׁל
15 יו"ד, שֶׁרוֹמֵז לִבְחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן[9],
16 'כֶּתֶר' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַ'חָכְמָה', וְנִמְצָא שֶׁגַּם בְּחִינַת
17 הַ'כֶּתֶר' וּבְחִינַת הַ'יְחִידָה' נִכְלָלוֹת בְּשֵׁם הֶוְיָ',
18 מִכָּל־מָקוֹם עִנְיָן זֶה הוּא רַק בְּרֶמֶז, וּכְהַלָּשׁוֹן
19 בַּתַּנְיָא[9]: "וְהַקּוֹץ שֶׁעַל הַיּוּ"ד רוֹמֵז* לִבְחִינַת

35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68

---

*) וְאַף שֶׁלָּשׁוֹן זֶה נֶאֱמַר גַּם בְּנוֹגֵעַ לִשְׁאָר הַסְּפִירוֹת - הֲרֵי בְּנוֹגֵעַ לְ"כָל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת" מַקְדִּים[א] שֶׁם שֶׁהֵם לֹא רַק בְּרֶמֶז, כִּי־אִם "נִכְלָלוֹת וְנִרְמָזוֹת"[ב]. וּרְאֵה 'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' רֵישׁ פָּרָשַׁת רְאֵה גַּם־כֵּן עַל־דֶּרֶךְ־זֶה: "וּבְחִינָה זוֹ הִיא בְּחִינַת", וּמְסַיֵּים (בספ"ב) "בְּחִינוֹת אֵלּוּ הַנִּרְמָזִים בְּשֵׁם". וְעַיֵּין גַּם־כֵּן 'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' מַטּוֹת (פו, ב) רְאֵה (כב, ג) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

א) וְאֵין לוֹמַר שֶׁהַקְּדָמָה זוֹ הִיא גַּם בְּנוֹגֵעַ לִבְחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן - כִּי בְּפֵירוּשׁ כּוֹתֵב: "עֶשֶׂר סְפִירָן כּוּ' חַכִּים כּוּ'", וּבְסוֹפוֹ לֹא הִזְכִּיר רָצוֹן, אֲפִילּוּ לֹא בַּחֲצָאֵי עִיגּוּל.

ב) וְכֵן בְּהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן: "נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת בָּאוֹת הֵ"א.. נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת.. בָּאוֹתִיּוֹת ו"ה", וְרַק בְּנוֹגֵעַ לְיוּ"ד, שֶׁבָּא בִּסְמִיכוּת וְתֵיכֶף לְכָתְבוֹ "וְכָל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת נִכְלָלוֹת", כּוֹתֵב "מְרַמֶּזֶת" לְבַד[10].

יום" ו' מנחם־אב. 6) ראה - לדוגמא - לקו"ת מסעי צג, א. 7) זח"ג יז, א (ברע"מ). 8) פרדס שער ד (שער עצמות וכלים) פ"ו. 9) אגה"ת פ"ד. 10) הערת המו"ל: להעיר גם מלקו"ש חל"ט ע' 143.

ביאור בדרך אפשר

בָּרוּךְ־הוּא״ (וְלֹא עוֹד לא זו בלבד שנאמר שהוא רק רמז **אֶלָּא שֶׁבָּא בַּחֲצָאֵי עִגּוּל** מילים אלה אודות הרצון, שלמעלה מהחכמה, הנרמז בקוץ שעל היו״ד נכתבו ב׳אגרת התשובה׳ שבספר התניא בסוגריים), והטעם לכך שאינו עניין עיקרי ודבר ברור בשם הוי׳ אלא רק נרמז הוא **כִּי קוּצוֹ שֶׁל יוּ״ד אֵינוֹ אוֹת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא הוּא בִּכְלָל הָאוֹת יוּ״ד** וחלק בלתי נפרד ממנה, **וְהַיְנוּ שֶׁבְּגִלּוּי הִנֵּה הַיּוּ״ד הוּא בְּחִינַת הַ׳חָכְמָה׳** כמבואר לעיל. **וְאִלּוּ קוּצוֹ שֶׁל יוּ״ד, בְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳, נִכְלָל בַּיּוּ״ד בְּרָמֶז וּבְהֶעְלֵם בִּלְבַד. וְזֶהוּ הַחִדּוּשׁ בְּעִנְיַן ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת הַוָּי׳״**, ואכן מדובר על תוספת לגבי עניינו העיקרי והגלוי של שם הוי׳ **שֶׁנִּמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הַוָּי׳ מִבְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳ וְהַ׳יְחִידָה׳ כְּפִי שֶׁהֵן בִּפְנֵי עַצְמָן, בִּבְחִינַת גִּילּוּי** ודבר זה לא קיים בשם הוי׳ עצמו שבו הרצון והכתר הם רק בהעלם וברמז.

ב) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בַּמַּאֲמָר ד׳יבור־המתחיל ״מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל״ פסוק בפרשת בלק **דִּי״ב תַּמּוּז**[11] שנאמר בהתוועדות חג הגאולה י״ב תמוז שנה זו, תשכ״ה) **בְּעִנְיַן מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ׳אִדְּרָא׳**[12] (מילולית: אסיפה, והכוונה לדברים שאמר רבי שמעון בר יוחאי באסיפת החבריא, והוא חלק מספר הזוהר) **שֶׁיֵּשׁ** למעלה באלוקות **שְׁתֵּי בְּחִינוֹת ״עֵדֶן״, עֵדֶן תַּתָּאָה** תחתון **וְעֵדֶן עִלָּאָה** עליון, **שֶׁמֵּהֶן נִמְשָׁכוֹת** משתי הבחינות ב״עדן׳ **שְׁתֵּי בְּחִינוֹת גַּן־עֵדֶן, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן** הנמשך מ״עדן תתאה׳ **וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן** הנמשך מ״עדן עילאה׳ **(וְאַף שֶׁבִּפְרָטִיּוּת יֵשׁ בְּגַן־עֵדֶן** לא רק שתי בחינות, עליון ותחתון, אלא **רִבּוּי מַדְרֵגוֹת** ועד לריבוי **בְּלִי גְּבוּל, כַּידּוּעַ**[13] המבואר בחסידות **בְּעִנְיַן ״וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְּלוּךְ סֶלָה״**[14] (כמבואר ב׳לקוטי תורה׳ לרבנו הזקן: ״הנשמות נקראו קדושים וכמו שאומרים בשמונה־עשרה וקדושים בכל יום יהללוך סלה דקאי על הנשמות... אין להם בחינת זמן ומקום לפי שהם בבחינת קדושים... מובדלים מבחינת גוף לגמרי ואינן בבחינת מקום, ולכן אינן גם כן בבחינת זמן, ועל כן שירה שלהם היא בכל יום תמיד וזהו וקדושים בכל יום יהללוך וגם סלה בלי הפסק. כמאמר ילכו מחיל אל חיל... וגם כי הנה וקדושים לשון רבים שיש בחינת קדושים רבים גבוה מעל גבוה עד רום המעלות, וזהו יהללוך סלה... יש ריבוי מדרגות בעילוי אחר עילוי, הגם שבספרים לא נזכר רק ב׳ מדרגות דרך כלל, גן־עדן העליון וגן־עדן התחתון, היינו שלא נתגלו אלינו. וזהו יהללוך סלה בלי הפסק״), **מִכָּל־מָקוֹם נֶחְלָקִים** ריבוי המדרגות הפרטיות **בִּכְלָלוּת לִשְׁנֵי סוּגִים, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן).**

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, ״עֵדֶן עִלָּאָה״ עדן העליון **הוּא בְּחִינַת ״חָכְמָה־סְתִימָאָה״** חכמה סתומה ונעלמת שלמעלה מגילוי, **וּלְמַטָּה מִזֶּה,** בחינה זו כפי שהיא באה לידי גילוי במדריגות נמוכות יותר היא **בְּחִינַת ״חָכְמָה עִלָּאָה״** חכמה העליונה. **וּמִשָּׁם** מבחינת עדן העליון שהיא בחינת חכמה **נִמְשָׁךְ לְגַן־עֵדֶן, בְּחִינַת ״בִּינָה״, שֶׁזֶּהוּ שֶׁבְּגַן־עֵדֶן צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה**[15]**, נֶהֱנִין דַּיְקָא,** חכמינו ז״ל דייקו ואמרו שנשמות הצדיקים קולטות ומקבלות את גילוי והארת האלוקות בגן־עדן באופן שגורם להם הנאה (רוחנית, כמובן) **שֶׁהוּא עִנְיַן הַתַּעֲנוּג, וְיָדוּעַ שֶׁגִּילּוּי הַתַּעֲנוּג (״עַתִּיק״** כתר עליון שלמעלה מהספירות כולל בתוכו שתי בחינות כלליות ״אריך אנפין״ [פנים ארוכות, היינו גילוי רב] שהוא הרצון העליון ו״עתיק יומין״ [לפי אחד הפירושים, נעתק ונבדל ונעלה מ״יום״ וגילוי״] שהוא הענוג העליון) **הוּא בְּ׳בִינָה׳**[16]**, וְהַיְנוּ, שֶׁ״חָכְמָה״** ההברקה הראשונית של הרעיון השכלי **הִיא בְּבְחִינַת נְקֻדָּה** בלבד ללא הבנה והשגה בפרטי הרעיון, **וּבָהּ הוּא הַתְחָלַת גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג, בְּחִינַת עֶצֶם הַתַּעֲנוּג** לפני שהוא יורד ומתגלה ונרגש בכל פרטיו, **שֶׁלָּכֵן**

ביאור בדרך אפשר

רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא״ (וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבָּא בַּחֲצָאֵי עִגּוּל), כִּי קוּצוֹ שֶׁל יוּ״ד אֵינוֹ אוֹת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא הוּא בִּכְלָל הָאוֹת יוּ״ד, וְהַיְנוּ שֶׁבְּגִלּוּי הִנֵּה הַיּוּ״ד הוּא בְּחִינַת הַ׳חָכְמָה׳. וְאִלּוּ קוּצוֹ שֶׁל יוּ״ד, בְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳, נִכְלָל בַּיּוּ״ד בְּרָמֶז וּבְהֶעְלֵם בִּלְבַד. וְזֶהוּ הַחִדּוּשׁ בְּעִנְיַן ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת הַוָּי׳״, שֶׁנִּמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הַוָּי׳ מִבְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳ וְהַ׳יְחִידָה׳ כְּפִי שֶׁהֵן בִּפְנֵי עַצְמָן, בִּבְחִינַת גִּילּוּי.

ב) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בַּמַּאֲמָר דִּי״ב תַּמּוּז[11]) בְּעִנְיַן מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ׳אִדְּרָא׳[12] שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת ״עֵדֶן״, עֵדֶן תַּתָּאָה וְעֵדֶן עִלָּאָה, שֶׁמֵּהֶן נִמְשָׁכוֹת שְׁתֵּי בְּחִינוֹת גַּן־עֵדֶן, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן (וְאַף שֶׁבִּפְרָטִיּוּת יֵשׁ בְּגַן־עֵדֶן רִבּוּי מַדְרֵגוֹת בְּלִי גְּבוּל, כַּידּוּעַ[13] בְּעִנְיַן ״וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְּלוּךְ סֶלָה״[14], מִכָּל־מָקוֹם נֶחְלָקִים בִּכְלָלוּת לִשְׁנֵי סוּגִים, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן). וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, ״עֵדֶן עִלָּאָה״ הוּא בְּחִינַת ״חָכְמָה־סְתִימָאָה״, וּלְמַטָּה מִזֶּה, בְּחִינַת ״חָכְמָה עִלָּאָה״. וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ לְגַן־עֵדֶן, בְּחִינַת ״בִּינָה״, שֶׁזֶּהוּ שֶׁבְּגַן־עֵדֶן צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה[15], נֶהֱנִין דַּיְקָא, שֶׁהוּא עִנְיַן הַתַּעֲנוּג, וְיָדוּעַ שֶׁגִּילּוּי הַתַּעֲנוּג (״עַתִּיק״) הוּא בְּ׳בִינָה׳[16], וְהַיְנוּ, שֶׁ״חָכְמָה״ הִיא בְּבְחִינַת נְקֻדָּה, וּבָהּ הוּא הַתְחָלַת גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג, בְּחִינַת עֶצֶם הַתַּעֲנוּג,

---

11) ד״ה מי מנה פ״ד (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ד ע׳ 60 ואילך). 12) אדרא זוטא בזח״ג רצ, א. אדרא רבא שם קכח, ב. 13) ראה לקו״ת בהר מא, ב. ובכ״מ. 14) תפילת העמידה. 15) ראה ברכות יז, א. 16) ראה זח״ג קעח, ב. תו״א לך לך יא, סע״ב.

ביאור בדרך אפשר

נִקְרֵאת הַחָכְמָה בְּשֵׁם 'עֵדֶן', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ תַּעֲנוּג, אֲבָל גִּלּוּי וְהִתְרַחֲבוּת הַתַּעֲנוּג כפי שהוא מתרחב ומסתעף לפרטים וניכר ונרגש בגלוי **הוּא בְּ'בִינָה' דַּוְקָא** שבה הרעיון השכלי כבר מסתעף לפרטים ומתפשט לאורך ולרוחב, **גַּן־(עֵדֶן).**

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יֵשׁ בָּזֶה בהתגלות בחינת 'עדן' ב'גן עדן' **שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת.** דרגה אחת היא **'גַּן', בְּחִינַת 'בִּינָה'** שבה יש הבנה והשגה ובה העונג מתגלה. והיא **בְּחִינַת 'עֵדֶן'** חכמה ('חכמה סתימאה' ולמטה מזה 'חכמה עילאה') **כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ'גַּן', הַמְשָׁכַת הַ'חָכְמָה' בְּ'בִינָה' (כַּמְבֹאָר** עניין זה של המשכת החכמה **בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' פָּרָשַׁת רְאֵה**[17] **בְּעִנְיַן נְקוּדָה בְּהֵיכָלָא**[18] החכמה היא, כאמור, נקודה בלבד והבינה שמתרחבת ומסתעפת לפרטים נמשלה להיכל רחב, ועל כך מבואר שגם לאחר הירידה וההסתעפות וההתרחבות של השכל בבינה, עדיין יש צורך בהארה של החכמה, **וְהַיְנוּ, שֶׁנְּקוּדַת הַ'חָכְמָה'** שהיא אמנם כנקודה בלבד ואין בה הבנה והשגה לאורך ולרוחב, אך מכל־מקום עדיין יש לה חשיבות רבה כי נקודת החכמה שבה נמצא השורש הראשוני של הרעיון השכלי **שׁוֹמֶרֶת אֶת הַהַשָּׂגָה דְּ'בִינָה' שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ עֲקַלָּתוֹן כוּ'**[19] וריבוי הפרטים לא יגרמו לה לסטות מנקודת האמת כפי שהיא מאירה בחכמה). **וְ**הדרגה השנייה **בְּחִינַת 'עֵדֶן' מִצַּד עַצְמוֹ, בְּחִינַת 'חָכְמָה'** לפני הירידה לבחינת בינה להיות 'גן (עדן)'. **וְיֵשׁ גַּם** דרגה שלישית נמוכה יותר **בְּחִינַת 'עֵדֶן תַּתָּאָה'**, עדן התחתון, שגם היא בחינת חכמה אבל לא בדרגות העליונות של חכמה ('חכמה סתימאה' ו'חכמה עילאה') כפי שהוא ב'עדן עילאה', אלא **בְּחִינַת 'חָכְמָה' דְּ'זְעֵיר־אַנְפִּין'**, החכמה כפי שירדה להאיר במידות העליונות חסד, גבורה וכו' (הנקראות 'זעיר אנפין', פנים זעירות, כי ביחס לאור המאיר במוחין, האור המאיר במידות הוא מועט וזעיר) **וּמִשָּׁם** מ'חכמה דזעיר־אנפין' **נִמְשֶׁכֶת הִתְרַחֲבוּת הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, בְּחִינַת הַמַּלְכוּת** המקבלת את האור המאיר במידות שבתוכו נמצא ומלובש האור המאיר בחכמה.

וּבִפְרָטִיּוּת יֵשׁ בָּזֶה בבחינת 'גן עדן התחתון' עצמו **שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת** שונות. המדריגה האחת, הנמוכה ביותר **'גַּן', בְּחִינַת הַ'מַּלְכוּת'** עצמה. למעלה ממנה נמצאת המדריגה השנייה **בְּחִינַת 'עֵדֶן' כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ'גַּן'**, ובגן־עדן התחתון הרי זו **הַמְשָׁכַת 'חָכְמָה' דְּ'זְעֵיר־אַנְפִּין'** החכמה כפי שירדה להאיר במידות, כאמור, שתפעל ותאיר **בַּ'מַלְכוּת'.** והדרגה השלישית העליונה יותר **וּבְחִינַת 'עֵדֶן' מִצַּד עַצְמוֹ, 'חָכְמָה' דְּ'זְעֵיר־אַנְפִּין'** כפי שהיא מצד עצמה, קודם הירידה להאיר ב'מלכות'.

וְנִמְצָא, שֶׁבִּבְחִינַת 'עֵדֶן' החכמה (בדרגות השונות שלה, העליונות והתחתונות) **וְ'גַן־עֵדֶן'** (כפי שהחכמה ירדה להאיר בבינה ובמידות, כמבואר לעיל פרטי הדרגות בזה הן ב'גן עדן העליון' והן ב'גן עדן התחתון') **נִכְלָלוֹת כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁהֵן כְּנֶגֶד ד' אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לָעֵיל**[11] במאמר דיבור־המתחיל 'מי מנה' שנאמר בהתוועדות י"ב תמוז **שֶׁגַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הוּא עִנְיַן יִחוּד י"ה,** השפעה פנימית הגורמת חיבור ואחדות בדרגות הגבוהות של הספירות, יחוד חכמה ובינה שהם הדרגות של אותיות יו"ד וה"א של שם הוי', **וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן הוּא עִנְיַן יִחוּד ו"ה,** השפעה פנימית הגורמת חיבור ואחדות בדרגות הנמוכות של הספירות, המידות והמלכות, שהם הדרגות של אותיות וא"ו וה"א של שם הוי'. **אָמְנָם, מַה שֶּׁהַנְּשָׁמוֹת יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין בְּגַן־עֵדֶן (שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁמְּקַבְּלִים** השפעה והארה אלקית **מִד' אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ'), הֲרֵי זֶה רַק זִיו תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן**[20], וכל האור שבגן־עדן הוא בסך־הכול תוצאה של העבודה בתורה ומצוות **וְהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן** לימוד התורה וקיום המצוות בעת שהנשמות מלובשות בגופים בעולם הזה **מַמְשִׁיכִים תּוֹסֶפֶת אוֹר** וגילוי אלוקות **בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁזֶּהוּ**

שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאת הַחָכְמָה בְּשֵׁם 'עֵדֶן', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ תַּעֲנוּג, אֲבָל גִּלּוּי וְהִתְרַחֲבוּת הַתַּעֲנוּג הוּא בְּ'בִינָה' דַּוְקָא, גַּן־(עֵדֶן). וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יֵשׁ בָּזֶה שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת. 'גַּן', בְּחִינַת 'בִּינָה'. בְּחִינַת 'עֵדֶן' כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ'גַּן', הַמְשָׁכַת הַ'חָכְמָה' בְּ'בִינָה' (כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' פָּרָשַׁת רְאֵה[17] בְּעִנְיַן נְקוּדָה בְּהֵיכָלָא[18], וְהַיְנוּ, שֶׁנְּקוּדַת הַ'חָכְמָה' שׁוֹמֶרֶת אֶת הַהַשָּׂגָה דְּ'בִינָה' שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ עֲקַלָּתוֹן כוּ'[19]). וּבְחִינַת 'עֵדֶן' מִצַּד עַצְמוֹ, בְּחִינַת 'חָכְמָה'. וְיֵשׁ גַּם בְּחִינַת 'עֵדֶן תַּתָּאָה', בְּחִינַת 'חָכְמָה' דְּ'זְעֵיר־אַנְפִּין', וּמִשָּׁם נִמְשֶׁכֶת הִתְרַחֲבוּת הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, בְּחִינַת הַמַּלְכוּת. וּבִפְרָטִיּוּת יֵשׁ בָּזֶה שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת. 'גַּן', בְּחִינַת הַ'מַּלְכוּת'. בְּחִינַת 'עֵדֶן' כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ'גַּן', הַמְשָׁכַת 'חָכְמָה' דְּ'זְעֵיר־אַנְפִּין' בַּ'מַלְכוּת'. וּבְחִינַת 'עֵדֶן' מִצַּד עַצְמוֹ, 'חָכְמָה' דְּ'זְעֵיר־אַנְפִּין'. וְנִמְצָא, שֶׁבִּבְחִינַת 'עֵדֶן' וְ'גַן־עֵדֶן' נִכְלָלוֹת כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁהֵן כְּנֶגֶד ד' אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לָעֵיל[11] שֶׁגַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הוּא עִנְיַן יִחוּד י"ה, וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן הוּא עִנְיַן יִחוּד ו"ה. אָמְנָם, מַה שֶּׁהַנְּשָׁמוֹת יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין בְּגַן־עֵדֶן (שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁמְּקַבְּלִים מִד' אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ') הֲרֵי זֶה רַק זִיו תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן[20], וְהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן מַמְשִׁיכִים תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁזֶּהוּ

17) יח, ב. 18) ראה זח"א ו, א. תקו"ז ת"ה (יט, א). 19) סה"מ עטר"ת ע' תרטו. תרצ"א ע' שמ. 20) ראה תניא פל"ט.

ביאור בדרך אפשר

עִנְיָן האמור לגבי אדם הראשון בגן עדן **"לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ"**[21] לעסוק בקיום מצוות־עשה ומצוות לא־תעשה. **וְעִנְיָן זֶה** שכל האור והגילוי בגן־עדן תלוי בקיום המצוות **הוּא לֹא רַק בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן - בְּחִינַת ו"ה, אֶלָּא גַּם בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן - בְּחִינַת י"ה,** שהוא אור הרבה יותר נעלה ולכאורה היה מקום לומר שאין בכוחה של עבודת האדם למטה לגלות ולהמשיך אותו, לאמתו של דבר גם הוא נמשך על־ידי העבודה בתורה ומצוות בעולם הזה הגשמי **כַּמְבֹאָר בַּ׳תַּנְיָא׳**[20] **שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת** שהוא פעולה גשמית **נִמְשָׁךְ אוֹר בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, וְעַל־יְדֵי כַּוָּנַת הַמִּצְוֹת** שהיא פעולה יותר רוחנית **נִמְשָׁךְ אוֹר בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְנִמְצָא, שֶׁעִנְיָן תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן שֶׁעַל־יָדוֹ נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן־עֵדֶן** מלבד האור שיש בו מצד עצמו, **הֵן בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן - בְּחִינַת ו"ה, וְהֵן בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן - בְּחִינַת י"ה, הוּא בְּדוּגְמַת עִנְיָן "וּבָרְכוּ אֶת הֲוָיָ"", שֶׁגַּם בְּשֵׁם הֲוָיָ׳,** עם כל מעלתו, **מַמְשִׁיכִים** בני ישראל על ידי עבודתם ("שאו ידיכם קודש") **תּוֹסֶפֶת אוֹר** בשם הוי׳ **מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָיָ׳, בְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳ וּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.**

ג) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה המבואר לעיל אודות גן־עדן שיש בו שתי מדריגות כלליות, גן־עדן התחתון וגן־עדן העליון וריבוי מדריגות פרטיות בלי גבול, **גַּם עִם הַמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ בְּסוֹף פָּרָשָׁתֵנוּ**[22] פרשת בלק **בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** בעבודת התשובה **בְּכְלָלוּת שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה** תחתונה, תשובה במדריגה נמוכה, **וּתְשׁוּבָה עִילָּאָה,** עליונה, תשובה במדריגה נעלית **(אַף שֶׁבִּפְרָטִיּוּת יֵשׁ בָּזֶה** בעניין התשובה **רִבּוּי מַדְרֵגוֹת, וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּנוֹגֵעַ לְגַן־עֵדֶן), וּבְכָל אַחַת מֵהֶן יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, 'תְּשׁוּבָה' וּ'בַעַל תְּשׁוּבָה' (עַל־דֶּרֶךְ שֶׁבְּכָל סוּג גַּן־עֵדֶן, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, 'גַּן' וְ'עֵדֶן').**

וּבִפְרָטִיּוּת, הִנֵּה מדריגות 'תשובה' ו'בעל תשובה' בשתי המדריגות הכלליות של תשובה הן **'תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה' הִיא בְּ'מַלְכוּת'** המדריגה התחתונה בספירות, המקבלת שפע מהמדריגות שלמעלה ממנה, **וּ'בַעַל תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה' הוּא בְּ'זְעֵיר־אַנְפִּין'** המידות העליונות המשפיעות למלכות, על־דרך הבעל המשפיע לאשה המקבלת. **'תְּשׁוּבָה עִילָּאָה' הִיא בְּ'בִינָה'** המקבלת מהחכמה, **וּ'בַעַל תְּשׁוּבָה עִילָּאָה' הוּא בְּ'חָכְמָה'** המשפיעה לבינה. **וְכַמְּרוּמָז בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'** פרשת בלק **שָׁם, שֶׁאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת הַנַּ"ל** (חכמה ובינה, זעיר־אנפין ומלכות) **הֵן כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳. אַךְ יֶשְׁנוֹ עוֹד עִנְיָן**

ביאור בדרך אפשר

1 עִנְיָן "לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ"[21]. וְעִנְיָן זֶה הוּא לֹא רַק
2 בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן - בְּחִינַת ו"ה, אֶלָּא גַּם בְּגַן־
3 עֵדֶן הָעֶלְיוֹן - בְּחִינַת י"ה, כַּמְבֹאָר בַּ׳תַּנְיָא׳[20]
4 שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת נִמְשָׁךְ אוֹר בְּגַן־עֵדֶן
5 הַתַּחְתּוֹן, וְעַל־יְדֵי כַּוָּנַת הַמִּצְוֹת נִמְשָׁךְ אוֹר
6 בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְנִמְצָא, שֶׁעִנְיָן תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן
7 שֶׁעַל־יָדוֹ נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן־עֵדֶן, הֵן בְּגַן־
8 עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן - בְּחִינַת ו"ה, וְהֵן בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן
9 - בְּחִינַת י"ה, הוּא בְּדוּגְמַת עִנְיָן "וּבָרְכוּ אֶת
10 הֲוָיָ"", שֶׁגַּם בְּשֵׁם הֲוָיָ׳, מַמְשִׁיכִים תּוֹסֶפֶת אוֹר
11 מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָיָ׳, בְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳
12 וּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.
13 ג) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה גַּם עִם הַמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי
14 תּוֹרָה׳ בְּסוֹף פָּרָשָׁתֵנוּ[22] בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן
15 הַתְּשׁוּבָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בִּכְלָלוּת שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת,
16 תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה וּתְשׁוּבָה עִילָּאָה (אַף שֶׁבִּפְרָטִיּוּת
17 יֵשׁ בָּזֶה רִבּוּי מַדְרֵגוֹת, וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר
18 לְעֵיל בְּנוֹגֵעַ לְגַן־עֵדֶן), וּבְכָל אַחַת מֵהֶן יֵשׁ שְׁתֵּי
19 מַדְרֵגוֹת, 'תְּשׁוּבָה' וּ'בַעַל תְּשׁוּבָה' (עַל־דֶּרֶךְ
20 שֶׁבְּכָל סוּג גַּן־עֵדֶן, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן
21 הָעֶלְיוֹן, יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, 'גַּן' וְ'עֵדֶן').
22 וּבִפְרָטִיּוּת, הִנֵּה 'תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה' הִיא בְּ'מַלְכוּת',
23 וּ'בַעַל תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה' הוּא בְּ'זְעֵיר־אַנְפִּין'.
24 'תְּשׁוּבָה עִילָּאָה' הִיא בְּ'בִינָה', וּ'בַעַל תְּשׁוּבָה
25 עִילָּאָה' הוּא בְּ'חָכְמָה'. וְכַמְּרוּמָז בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'
26 שָׁם, שֶׁאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת הַנַּ"ל הֵן כְּנֶגֶד אַרְבַּע
27 אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳. אַךְ יֶשְׁנוֹ עוֹד עִנְיָן בַּ׳תְּשׁוּבָה׳,
28 שֶׁהוּא עֶצֶם בְּחִינַת הַתְּשׁוּבָה מִצַּד־עַצְמָהּ,
43 מֵהֶן הן ב׳תשובה תתאה׳ והן ב׳תשובה עילאה׳ **יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת,**
44 **'תְּשׁוּבָה' וּ'בַעַל תְּשׁוּבָה' (עַל־דֶּרֶךְ שֶׁבְּכָל סוּג גַּן־עֵדֶן,**
45 **גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, 'גַּן'**
46 **וְ'עֵדֶן')** וכמובא ב׳לקוטי תורה׳ שם על פי קבלה: "... הענין הוא על פי
47 מאמר הזוהר... וכיון דאחיד באילנא
48 דחיי כדין אקרי [וכיוון שאחוז בעץ
49 החיים, אזי נקרא] בעל תשובה דהא
50 כנסת ישראל תשובה אוף הכי אקרי
51 ואיהו בעל תשובה אקרי. וקדמאי אמרו
52 [שהרי כנסת ישראל תשובה גם כן
53 נקראת והוא בעל תשובה נקרא.
54 וראשונים אמרו] בעל תשובה ממש.
55 ועל דא אפילו צדיקים גמורים אינם
56 יכולים לעמוד במקום שבעלי תשובה
57 עומדים. ופירש ב׳מקדש מלך׳... כיוון
58 שהוא אחוז בזעיר לכך נקרא בחינת
59 בעל היינו משפיע לבחינת ה׳ תתאה.
60 וזהו שכתב דהא כנסת ישראל שהיא
61 המלכות תשובה אוף הכי אקרי, ורצה
62 לומר שנקראת גם כן תשובה כמו
63 הבינה שהיא ה׳ עילאה והיא ה׳ תתאה.
64 ומאחר שהבעל תשובה אוחז בעץ
65 החיים שהוא זעיר אנפין על כן נקרא
66 בעל תשובה, רצה לומר שהוא גורם
67 המשכה עליונה בבחינת מלכות... ולכן
68 נקרא בעל ממש משפיע לתשובה זו׳.
69 **וּבִפְרָטִיּוּת, הִנֵּה** מדריגות
70 'תשובה' ו'בעל תשובה' בשתי
71 המדריגות הכלליות של תשובה הן
72 **'תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה' הִיא**
73 **בְּ'מַלְכוּת'** המדריגה התחתונה
74 בספירות, המקבלת שפע מהמדריגות
75 שלמעלה ממנה, **וּ'בַעַל תְּשׁוּבָה**
76 **תַּתָּאָה' הוּא בְּ'זְעֵיר־אַנְפִּין'**
77 המידות העליונות המשפיעות למלכות,
78 על־דרך הבעל המשפיע לאשה
79 המקבלת. **'תְּשׁוּבָה עִילָּאָה' הִיא**
80 **בְּ'בִינָה'** המקבלת מהחכמה, **וּ'בַעַל**
81 **תְּשׁוּבָה עִילָּאָה' הוּא**
82 **בְּ'חָכְמָה'** המשפיעה לבינה. **וְכַמְּרוּמָז בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'** פרשת בלק
83 **שָׁם, שֶׁאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת הַנַּ"ל** (חכמה ובינה, זעיר־אנפין ומלכות) **הֵן**
84 **כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳. אַךְ יֶשְׁנוֹ עוֹד עִנְיָן**

---

21) בראשית ב, טו. תיב"ע עה"פ. זהר ח"א כז, א. ח"ב קסה, ב. 22) עה, א־ב (וראה בארוכה ד"ה כנגד ארבעה בנים דליל ב׳ דחג הפסח פ"ג (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ג ע׳ 161 ואילך)).

ביאור בדרך אפשר

בַּ'תְּשׁוּבָה', שֶׁהוּא עֶצֶם בְּחִינַת הַתְּשׁוּבָה מִצַּד־עַצְמָהּ, שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל אַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת (כּוֹלֵל גַּם אוֹת יוֹ"ד, היינו למעלה גם מהחכמה שהיא מדריגה עליונה ביותר), כפי שממשיך ומבאר. דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא לְתַקֵּן אֶת כָּל מַה שֶׁנֶּחְסַר בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בגלל עבירה על מצוות לא־תעשה או אי קיום מצוות־עשה. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ'[23] כמובא בכמה מקומות בקבלה וחסידות, לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הֵן הָעִנְיָנִים דְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ' שֶׁמִּתְתַּקְּנִים עַל־יָדָהּ, כי בשלב ראשון יש להשלים ולתקן את מה שנחסר וְהֵן עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן, שֶׁלָּכֵן[24] בגלל שבתשובה יש עניין וכוח יותר נעלה מהתורה והמצוות עצמן יֵשׁ בְּכֹחָהּ של התשובה לְתַקֵּן כָּל מַה שֶׁנֶּחְסַר בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ' כאשר היה חיסרון בתורה ומצוות, כמבואר בספרים שעבירה או אי קיום מצוה פוגמים באותיות שם הוי' (כמובא גם בכמה נוסחאות של 'קריאת שמע שעל המיטה'), שֶׁזֶּהוּ העניין האלוקי שלמעלה מארבע אותיות שם הוי' בְּחִינַת הַכֶּתֶר העליון שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵאוֹת יוֹ"ד דְּשֵׁם הֲוָיָ'. וממנו בא כוח התשובה לתקן כל פגם וחסרון שנהיה באותיות שם הוי'.

וְעַל־פִּי הַמְּבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף א) שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת הַכֶּתֶר כְּפִי שֶׁנִּרְמָז בְּקִוּצוֹ שֶׁל יוֹ"ד (שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵאוֹת יוֹ"ד, 'חָכְמָה', מִכָּל־מָקוֹם אֵינוֹ עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְרַק נִכְלָל וְנִרְמָז בְּהֶעְלֵם בָּאוֹת יוֹ"ד), וְיֵשׁ בְּחִינַת הַכֶּתֶר כְּפִי שֶׁהִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּבְגִלּוּי, יֵשׁ לְבָאֵר שֶׁזֶּהוּ הַחִלּוּק בֵּין עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁבְּכָל יְמֵי הַשָּׁנָה (כְּמַאֲמַר רַז"ל[25] שוּב יוֹם אֶחָד לפני המיתה כו', שֶׁזֶּהוּ בְּכָל יְמֵי הַשָּׁנָה שהרי אין אדם יודע את זמנו) לַעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה המיוחדת שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה מראש השנה עד יום הכיפורים, שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה כאשר עבודת התשובה היא באופן הרגיל הָעֲבוֹדָה בְּגִלּוּי הִיא בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', וְאֵלּוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר נִכְלֶלֶת בְּאַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת ורמוזה בקוצו של יו"ד להורות שהיא חלק מארבע האותיות [בְּדוּגְמַת הָעֲבוֹדָה דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ"[26] שהיא עבודה נעלית מהעבודה הרגילה כמשמעות הביטוי "מאודך" שפירושו "מאוד" ובלי גבול, שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת גַּם בְּכָל הַשָּׁנָה למרות שכל ימות השנה עבודת התשובה היא במדידה והגבלה, אֲבָל בְּעִקָּר וּבְגִלּוּי העבודה של התשובה בכל ימות השנה הִיא הָעֲבוֹדָה בְּכֹחוֹת פְּנִימִיִּים כוחות מוגדרים בהתאם לכוחות הנפש של האדם, "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"[26], בשונה מ"בכל מאודך" שמתייחס לכוחות 'מקיפים', כוחות לא מוגבלים], מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה, שֶׁאָז מֵאִיר בְּגִלּוּי בְּחִינַת הַ'יְחִידָה'[27] עומק ופנימיות עצם הנשמה, הנקודה שממנה נובעים הכוחות הלא מוגבלים, וְאֵלּוּ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ' (שֶׁכְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וּכְנֶגְדָּן הֵן גַּם עֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה) העניינים המוגדרים והמוגבלים, עולים למדריגה יותר נעלית, בלי גבול, ואזי ארבע האותיות נִכְלָלוֹת בִּבְחִינַת הַ'יְחִידָה'.

ביאור בדרך אפשר

בַּ'תְּשׁוּבָה', שֶׁהוּא עֶצֶם בְּחִינַת הַתְּשׁוּבָה מִצַּד־עַצְמָהּ, שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל אַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת (כּוֹלֵל גַּם אוֹת יוֹ"ד), היינו למעלה גם מהחכמה שהיא מדריגה עליונה ביותר), כפי שממשיך ומבאר. דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא לְתַקֵּן אֶת כָּל מַה שֶׁנֶּחְסַר בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בגלל עבירה על מצוות לא־תעשה או אי קיום מצוות־עשה. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ'[23] כמובא בכמה מקומות בקבלה וחסידות, לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הֵן הָעִנְיָנִים דְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ' שֶׁמִּתְתַּקְּנִים עַל־יָדָהּ, כי בשלב ראשון יש להשלים ולתקן את מה שנחסר וְהֵן עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן, שֶׁלָּכֵן[24] בגלל שבתשובה יש עניין וכוח יותר נעלה מהתורה והמצוות עצמן יֵשׁ בְּכֹחָהּ של התשובה לְתַקֵּן כָּל מַה שֶׁנֶּחְסַר בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ' כאשר היה חיסרון בתורה ומצוות, כמבואר בספרים שעבירה או אי קיום מצוה פוגמים באותיות שם הוי' (כמובא גם בכמה נוסחאות של 'קריאת שמע שעל המיטה'), שֶׁזֶּהוּ העניין האלוקי שלמעלה מארבע אותיות שם הוי' בְּחִינַת הַכֶּתֶר העליון שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵאוֹת יוֹ"ד דְּשֵׁם הֲוָיָ'. וממנו בא כוח התשובה לתקן כל פגם וחסרון שנהיה באותיות שם הוי'.

וְעַל־פִּי הַמְּבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף א) שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת הַכֶּתֶר כְּפִי שֶׁנִּרְמָז בְּקִוּצוֹ שֶׁל יוֹ"ד (שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵאוֹת יוֹ"ד, 'חָכְמָה', מִכָּל־מָקוֹם אֵינוֹ עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ שאין לו שייכות ליו"ד, בחינת החכמה, אלא למעשה הוא חלק בלתי נפרד מהחכמה, וְרַק נִכְלָל וְנִרְמָז בְּהֶעְלֵם בָּאוֹת יוֹ"ד), וְיֵשׁ בְּחִינַת הַכֶּתֶר כְּפִי שֶׁהִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּבְגִלּוּי ובחינה זו בכתר היא אכן למעלה מאות יו"ד ונעלית מארבע אותיות שם הוי', ועל פי זה יֵשׁ לְבָאֵר שֶׁזֶּהוּ הַחִלּוּק בֵּין עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁבְּכָל יְמֵי הַשָּׁנָה (כְּמַאֲמַר רַז"ל[25] שוּב יוֹם אֶחָד לפני המיתה כו', שֶׁזֶּהוּ בְּכָל יְמֵי הַשָּׁנָה שהרי אין אדם יודע את זמנו) לַעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה המיוחדת שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה מראש השנה עד יום הכיפורים, שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה כאשר עבודת התשובה היא באופן הרגיל הָעֲבוֹדָה בְּגִלּוּי הִיא בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', וְאֵלּוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר נִכְלֶלֶת בְּאַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת ורמוזה בקוצו של יו"ד להורות שהיא חלק מארבע האותיות [בְּדוּגְמַת הָעֲבוֹדָה דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ"[26] שהיא עבודה נעלית מהעבודה הרגילה כמשמעות הביטוי "מאודך" שפירושו "מאוד" ובלי גבול, שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת גַּם בְּכָל הַשָּׁנָה למרות שכל ימות השנה עבודת התשובה היא במדידה והגבלה, אֲבָל בְּעִקָּר וּבְגִלּוּי העבודה של התשובה בכל ימות השנה הִיא הָעֲבוֹדָה בְּכֹחוֹת פְּנִימִיִּים כוחות מוגדרים בהתאם לכוחות הנפש של האדם, "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"[26], בשונה מ"בכל מאודך" שמתייחס לכוחות 'מקיפים', כוחות לא מוגבלים], מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה, שֶׁאָז מֵאִיר בְּגִלּוּי בְּחִינַת הַ'יְחִידָה'[27] עומק ופנימיות עצם הנשמה, הנקודה שממנה נובעים הכוחות הלא מוגבלים, וְאֵלּוּ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ' (שֶׁכְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וּכְנֶגְדָּן הֵן גַּם עֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה) העניינים המוגדרים והמוגבלים, עולים למדריגה יותר נעלית, בלי גבול, ואזי ארבע האותיות נִכְלָלוֹת בִּבְחִינַת הַ'יְחִידָה'.

---

23) ראה תקו"ז בהקדמה (ב, א). שם ריש תיקון ב (יח, סע"א). וראה לקו"ת פקודי ג, ב. 24) ראה לקו"ת אחרי כו, ג. סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה (דרמ"צ לח, א ואילך). ובכ"מ. 25) אבות פ"ב מי"א. 26) ואתחנן ו, ה. 27) ראה לקו"ת תבוא מג, סע"ד.

ביאור בדרך אפשר

בדוגמת ההבדל בין עבודת התשובה כל ימות השנה לעבודת התשובה בעשרת ימי תשובה, **יֵשׁ חִלּוּק** הבדל **בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה עַצְמָם בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים לְשְׁאָר הַיָּמִים** של ׳עשרת ימי תשובה׳ **(כְּפִי שֶׁמַּשְׁמָע מִלְּשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז״ל**[28] **״עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים״, שֶׁמִּלְּבַד הֱיוֹתָם** של ראש השנה ויום הכיפורים עצמם **חֵלֶק מֵעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה, יֵשׁ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים** עצמם **עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁלְּמַעְלָה** הנעלה יותר **מֵעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה**[29] שאר הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים), **וְהַיְנוּ, שֶׁבִּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳** עצם ופנימיות הנשמה **גּוּפָא** עצמה, **הִנֵּה עֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה הֵם בְּחִינַת קוּצוֹ שֶׁל יוּ״ד, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁבְּחִינַת הַכֶּתֶר** עם היותה, כשלעצמה, למעלה מהספירות שכלולות ונרמזות בארבע אותיות שם הוי׳, יש בה, במדריגת ׳כתר עליון׳ גם בחינה כפי שהיא **כְּלוּלָה בָּאוֹת יוּ״ד** ושייכת לספירות ולארבע אותיות שם הוי׳, **וְאִלּוּ רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים** (שיום הכיפורים **נִקְרָא גַּם־כֵּן ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ בַּכָּתוּב**[30] ומכאן יש ללמוד שבמובן מסויים ראש השנה ויום הכיפורים עניינם אחד) **הוּא עִנְיָן בְּחִינַת הַ׳יְחִידָה׳ כְּפִי שֶׁהִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּבְגָלוּי** ונעלית מהשייכות לספירות וארבע האותיות של שם הוי׳.

ד) וְזֶהוּ התוכן הפנימי של הכתוב **״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת הַוָּיָ״, שֶׁכְּדֵי שֶׁיּוּמְשַׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הַוָּיָ״**, שֶׁזֶּהוּ ״וּבָרְכוּ אֶת הַוָּיָ״, צָרִיךְ לְהַגִּיעַ לִבְחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳ וּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳ כְּפִי שֶׁהֵן בִּפְנֵי עַצְמָן וּבְגָלוּי (כְּמוֹ בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה, וּבָהֶם גּוּפָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים), וְעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ״, ״יְדֵיכֶם״ דַּיְקָא, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה הוּא בַּיָּדַיִם [וְאַף שֶׁגַּם בָּרַגְלַיִם יֶשְׁנוֹ כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה, הֲרֵי[31] כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה שֶׁבָּרַגְלַיִם יֶשְׁנוֹ גַּם בִּבְהֵמָה, וְלֹא נִכֶּרֶת בָּזֶה מַעֲלַת הָאָדָם, וְאִלּוּ הָעֲבוֹדָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁבְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה גּוּפָא תִּהְיֶה נִכֶּרֶת מַעֲלַת הָאָדָם, הַמִּשְׁכֶּנֶת הַמּוֹחִין. וְכִלְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז״ל[32] ״בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן עֲרוּמִין בְּדַעַת וּמְשִׂימִים עַצְמָן כִּבְהֵמָה״, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר מְשִׂימִים עַצְמָן כִּבְהֵמָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת נָכָר שֶׁהֵן עֲרוּמִין בְּדַעַת].

ביאור בדרך אפשר

להוסיף ברכה והארה בשם הוי׳, **צָרִיךְ לְהַגִּיעַ** להתעלות ו׳לגעת׳ למקור אור ושפע שלמעלה משם הוי׳ **לִבְחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳ וּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳ כְּפִי שֶׁהֵן בִּפְנֵי עַצְמָן** ולא כפי שירדו ונכללו בשם **וּבְגָלוּי** ולא בהעלם וברמז **(כְּמוֹ בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה** ולא כמו בכל ימות השנה, **וּבָהֶם** בעשרת ימי תשובה **גּוּפָא** עצמם **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים** שאז הגילוי יותר נעלה מאשר בימים ש׳בין ראש השנה ויום הכיפורים׳), **וְעִנְיָן זֶה** להתעלות ו׳לגעת׳ במדריגות נעלות אלו **נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ״, ״יְדֵיכֶם״ דַּיְקָא** הכתוב מדייק ואומר שהרוממות והעלייה היא על ידי ״דיכם׳, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה,** קיום המצוות בפועל, **שֶׁהֲרֵי כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה הוּא בַּיָּדַיִם וְאַף שֶׁגַּם בָּרַגְלַיִם יֶשְׁנוֹ גַּם בִּבְהֵמָה, וְלֹא נִכֶּרֶת בָּזֶה מַעֲלַת הָאָדָם, וְאִלּוּ הָעֲבוֹדָה** של האדם בעבודת ה׳ בקיום המצוות במעשה בפועל **צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁבְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה גּוּפָא** עצמו אף שהוא כוח חיצוני ובמובנים מסוימים דומה לכוח המעשה של הבהמה **תִּהְיֶה נִכֶּרֶת מַעֲלַת הָאָדָם, הַמִּשְׁכֶּנֶת הַמּוֹחִין** בתוך המעשה. **וְכִלְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז״ל**[32] **״בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן עֲרוּמִין** פיקחים **בְּדַעַת וּמְשִׂימִים עַצְמָן כִּבְהֵמָה״, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׂר מְשִׂימִים עַצְמָן כִּבְהֵמָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת נָכָר שֶׁהֵן עֲרוּמִין בְּדַעַת,** ובעניינו, בתוך מעשה המצוות שהוא פעולה גשמית פשוטה, לכאורה, צריך להמשיך ולגלות את המוחין שהם מעלת האדם על הבהמה, ועניין זה בא בגילוי במעשה הידיים דוקא, ״שאו ידיכם״].

---

28) ר״ה יח, א. 29) ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1144 ואילך. 30) יחזקאל מ, א. וראה לקו״ת דרושים לר״ה נח, א. 31) ראה אוה״ת שמות (כרך ז) ס״ע ב׳תצא. סהמ״צ להצ״צ מצות קרבן פסח (דרמ״צ עו, ב). 32) חולין ה, ב.

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' רֵישׁ התחלת **פָּרָשָׁתֵנוּ**[33] פרשת בלק **דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל"**[34], ובמאמר זה מבואר **בְּעִנְיַן** המשמעות הפנימית של לשון הכתוב **"בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו"**[35], **שֶׁשְׁלָשׁ הַמַּדְרֵגוֹת "בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו עֲשִׂיתִיו"**, המכוונים כלפי **שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה**, שלוש העולמות הכלליים שלמטה מעולם האצילות, **הֵם כְּלָלוּת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור האלוקי היורד מלמטה למעלה כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים, **וְיֵשׁ עוֹד בְּחִינָה רְבִיעִית שֶׁלְּמַעְלָה מִשְׁלָשׁ הַבְּחִינוֹת הַנַּ"ל** של בריאה, יצירה, עשיה, **וְנִרְמָז בְּמִלַּת "אַף"** שבפסוק זה "אף עשיתיו", **כִּי "אַף"** כמו "גם" **הוּא לְשׁוֹן רִבּוּי, לְרַבּוֹת עוֹד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְפוֹרָשׁ כָּאן, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׁלֹשׁ בְּחִינוֹת הַלָּלוּ וְגָבוֹהַּ וְנַעֲלֶה מֵהֶם** בדוגמת מעלת ה'כתר' וה'יחידה' על עשר הספירות.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָרִבּוּי שהכתוב מרבה כאן את הדבר הנוסף והנעלה משלוש העולמות **בִּלְשׁוֹן "אַף", שֶׁמּוֹרֶה רַק עַל הָרִבּוּי בִּלְבַד**, עצם עניין הריבוי והתוספת, **מִבְּלִי לְהוֹרוֹת עַל מַדְרֵגָה מְסוּיֶמֶת** שאותה בא הכתוב לרבות, **שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה כְּמוֹ שְׁאָר הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁלִּפְנֵי־זֶה** שכן נתפרשו במילים "בראתיו", "יצרתיו", "עשיתיו", **הוּא לְפִי שֶׁמַּדְרֵגָה זוֹ** המרומזת ב"אף" **הִיא בְּעִלּוּי שֶׁבְּאֵין־עֲרוֹךְ** נעלית ללא כל יחס והשוואה **לְגַבֵּי הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁלִּפְנֵי־זֶה** בריאה־יצירה־עשיה, **שֶׁלָּכֵן אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְפָּרֵשׁ כוּ'** כמדריגה שנעלמת ונסתרת כי היא למעלה מגילוי. **וְרִבּוּי זֶה נִסְמָךְ לַ"עֲשִׂיתִיו" ("אַף עֲשִׂיתִיו") דַּוְקָא**, המילה המכוונת כלפי עולם העשייה שחלק ממנו העולם הזה הגשמי, העולם הנחות ביותר מכל העולמות, **לְפִי שֶׁעִקַּר גִּלּוּי מַדְרֵגָה זוֹ** הנעלית לאין ערוך, המרומזת ב"אף" **הוּא בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית דַּוְקָא**[36]. **וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל ("עֲשִׂיתִיו") מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת "אַף", בְּחִינָה הָרְבִיעִית** הנעלית מבריאה־יצירה־עשיה, **וְעַד לִבְחִינַת הַ'כֶּתֶר' שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת**[37] שגם היא באה ונמשכת למטה, בעולם העשייה.

וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי לכך **שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּ"שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ", "יְדֵיכֶם" דַּיְקָא, עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, מַגִּיעִים לְמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הֲוָיָ'**, כמבואר לעיל באריכות, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת הֲוָיָ'"** המשכת תוספת אור וברכה בשם הוי'.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב בפסוק הנזכר בפרשת בלק **"וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל". דְּהִנֵּה, "רֹבַע" הוּא מִלְּשׁוֹן אַרְבָּעָה**[38], **וְהוּא עִנְיַן אַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וְכֵן אַרְבַּע הַבְּחִינוֹת בַּנֶּפֶשׁ**, הרצון, המוחין המידות והמעשה **שֶׁכְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ'. וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִסְפָּר", דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן**[39], **הֲרֵי בִּתְחִלַּת הַכָּתוּב נֶאֱמַר מִי מָנָה גוֹ', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֵין מִסְפָּר, וְאִם כֵּן, מַהוּ אוֹמְרוֹ** מה פירוש

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' רֵישׁ פָּרָשָׁתֵנוּ[33] **דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל"**[34], **בְּעִנְיַן "בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו"**[35], **שֶׁשְׁלָשׁ הַמַּדְרֵגוֹת "בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו עֲשִׂיתִיו", שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, הֵם כְּלָלוּת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְיֵשׁ עוֹד בְּחִינָה רְבִיעִית שֶׁלְּמַעְלָה מִשְׁלָשׁ הַבְּחִינוֹת הַנַּ"ל, וְנִרְמָז בְּמִלַּת "אַף", כִּי "אַף" הוּא לְשׁוֹן רִבּוּי, לְרַבּוֹת עוֹד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְפוֹרָשׁ כָּאן, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׁלֹשׁ בְּחִינוֹת הַלָּלוּ וְגָבוֹהַּ וְנַעֲלֶה מֵהֶם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָרִבּוּי בִּלְשׁוֹן "אַף", שֶׁמּוֹרֶה רַק עַל הָרִבּוּי בִּלְבַד, מִבְּלִי לְהוֹרוֹת עַל מַדְרֵגָה מְסוּיֶמֶת, שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה כְּמוֹ שְׁאָר הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁלִּפְנֵי־זֶה, הוּא לְפִי שֶׁמַּדְרֵגָה זוֹ הִיא בְּעִלּוּי שֶׁבְּאֵין־עֲרוֹךְ לְגַבֵּי הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁלִּפְנֵי־זֶה, שֶׁלָּכֵן אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְפָּרֵשׁ כוּ'. וְרִבּוּי זֶה נִסְמָךְ לַ"עֲשִׂיתִיו" ("אַף עֲשִׂיתִיו") דַּוְקָא, לְפִי שֶׁעִקַּר גִּלּוּי מַדְרֵגָה זוֹ הוּא בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית דַּוְקָא**[36]. **וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל ("עֲשִׂיתִיו") מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת "אַף", בְּחִינָה הָרְבִיעִית, וְעַד לִבְחִינַת הַ'כֶּתֶר' שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת**[37]. **וְזֶהוּ גַּם שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּ"שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ", "יְדֵיכֶם" דַּיְקָא, עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, מַגִּיעִים לְמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הֲוָיָ', שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת הֲוָיָ'".**

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל".

דְּהִנֵּה, "רֹבַע" הוּא מִלְּשׁוֹן אַרְבָּעָה[38], **וְהוּא עִנְיַן אַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְכֵן אַרְבַּע הַבְּחִינוֹת בַּנֶּפֶשׁ, שֶׁכְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ'. וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִסְפָּר", דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן**[39], **הֲרֵי בִּתְחִלַּת הַכָּתוּב נֶאֱמַר מִי מָנָה גוֹ', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֵין מִסְפָּר, וְאִם כֵּן, מַהוּ אוֹמְרוֹ**

33) סז, א ואילך. 34) פרשתנו כג, י. 35) ישעי' מג, ז. 36) לקו"ת שם, ד. סט, ג־ד. 37) ראה לקו"ת שם (סט, ג־ד). 38) לקו"ת שם סז, א. ע, ב. 39) ראה לקו"ת שם סח, סע"א.

ביאור בדרך אפשר

האמירה של הפסוק (בְּהֶמְשֵׁךְ לְזֶה) וּמִסְפָּר גוֹ׳, וְלִכְאוֹרָה הַוָּה־לֵיהּ־לְמֵימַר היה לו, לפסוק, לומר, ״מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וְרֹבַע יִשְׂרָאֵל״, שֶׁהֲרֵי ״מִי מָנָה״ קָאֵי גַּם עַל ״רֹבַע יִשְׂרָאֵל״ ולמה נאמר ״ומספר״? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁ״מִּסְפָּר״ הוּא מִלְּשׁוֹן ׳סַפִּירוּת׳ כמו האור הבוהק מאבנים טובות וּ׳בְהִירוּת׳[40], וּפֵירוּשׁ ״וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע״ הוּא שֶׁצָּרִיךְ לְהָאִיר אֶת אַרְבַּע הַבְּחִינוֹת הַנַּ״ל כהמשך ישיר ל״מי מנה״ השולל את להפוך אותם ל׳ספיר׳ ובהיר, שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי שֶׁמַּגִּיעִים מתעלים ו׳נוגעים׳ בְּמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן מארבע האותיות המסמלות את הספירות ואת כוחות הנפש, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳, וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא עִנְיַן בְּחִינַת הַ׳יְּחִידָה׳, כמבואר לעיל באריכות, וְעַל־יְדֵי־זֶה שמתעלים ומגיעים למדריגות נעלות אלו פּוֹעֲלִים תּוֹסֶפֶת אוֹר וְגִילוּי בְּאַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁכְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״וּבָרְכוּ אֶת הֲוָיָ׳״.

(בְּהֶמְשֵׁךְ לְזֶה) וּמִסְפָּר גוֹ׳, וְלִכְאוֹרָה הַוָּה־לֵיהּ־לְמֵימַר ״מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וְרֹבַע יִשְׂרָאֵל״, שֶׁהֲרֵי ״מִי מָנָה״ קָאֵי גַּם עַל ״רֹבַע יִשְׂרָאֵל״. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁ״מִּסְפָּר״ הוּא מִלְּשׁוֹן ׳סַפִּירוּת׳ וּ׳בְהִירוּת׳[40], וּפֵירוּשׁ ״וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע״ הוּא שֶׁצָּרִיךְ לְהָאִיר אֶת אַרְבַּע הַבְּחִינוֹת הַנַּ״ל, שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי שֶׁמַּגִּיעִים בְּמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳, וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא עִנְיַן בְּחִינַת הַ׳יְּחִידָה׳, וְעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים תּוֹסֶפֶת אוֹר וְגִילוּי בְּאַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁכְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״וּבָרְכוּ אֶת הֲוָיָ׳״.

40) סד״ה מי מנה העת״ר (המשך תער״ב ח״ב ע׳ א׳ס).

המשך ביאור למס׳ כתובות ליום ראשון עמ׳ ב

כיון שבשעת קידושין היתה בתולה. וְהוּא אוֹמֵר לֹא כִּי – שמא אין הדבר כן, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא – קודם שאֵירַסְתִּיךְ נבעלת, וְהָיָה מִקָּחִי מִקַּח טָעוּת, שהרי קידשתיך בחזקת בתולה, וכיון שנמצאת שהיית בעולה הרי זה מקח טעות, והבין רב נחמן, שאם טוען הבעל ש׳מקח טעות׳ הוא, אם כן וְלֵית לָהּ כְּלָל – אין לה כתובה כלל, שהרי הבעל אומר שזהו מקח טעות ורוצה לבטל את הנישואין מעיקרם, וקשה ממשנה זו לדברי רב ששת שדייק מהברייתא לעיל שאם כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה אין זה מקח טעות אלא יש לה כתובה מנה כדין בעולה.

וְאָמַר לְהוּ רַב חִיָּיא בַּר אָבִין לרב נחמן, וכי אֶפְשָׁר לומר כן, שיש קושיא מהמשנה על רב ששת, והרי רַב עַמְרָם וְכָל גְּדוֹלֵי הַדּוֹר יָתְבִי – היו יושבים כִּי אָמַר רַב שֵׁשֶׁת לְהָא שְׁמַעְתָּא – כשאמר רב ששת דין זה, שכנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה יש לה מנה, וְקַשְׁיָא לְהוּ – והקשו לו קושיא זו של רב נחמן, שמלשון המשנה ׳מקח טעות׳ משמע שאין לה כתובה כלל, וְשַׁנֵּי – ותירץ להם רב ששת, מַאי ׳מִקַּח טָעוּת׳ נַמִּי, מִמָּאתַיִם – אף לשון ׳מקח טעות׳ האמורה במשנה, היינו לגבי התחייבותו לה במאתיים, משום שבעולה היא, אֲבָל מָנֶה אִית לָהּ – אבל כתובה בשיעור מנה יש לה, ככל בעולה, משום שאין זה מקח טעות לבטל את הנישואין לגמרי, וְאַתְּ אָמְרַתְּ לֵית לָהּ כְּלָל – וכי אתה [–רב נחמן] רוצה להוכיח ממשנה זו שאין לה כתובה כלל, הרי כבר הסכימו רב עמרם וכל גדולי הדור לתירוצו של רב ששת.

הגמרא מביאה את תירוצו של רבא ביישוב המשנה והברייתא, ומוכיחה שהוא חזר בו מהאמור לעיל בשמו: וְאָמַר רָבָא, מַאן דְּקָא מוֹתִיב שַׁפִּיר קָא מוֹתִיב – מי שהקשה מדברי המשנה [–רב נחמן] שמשמע שכשכנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה נחשב מקח טעות ואין לה כלום, יפה הקשה, משום שסתימת לשון המשנה ׳מִקַּח טָעוּת׳, לְגַמְרֵי מַשְׁמַע, ודוחק לפרש שזהו מקח טעות לענין חיוב מאתיים, אבל מנה יש לה, אלא משמע שאין לה כתובה כלל.

וְאֶלָּא קַשְׁיָא הַךְ – ואלא קשה מדברי הברייתא לגבי מוציא שם רע, שמבואר שאם זינתה קודם הקידושין יש לה כתובה מנה, ואף שכנסה בחזקת בתולה. תָּרֵיץ וְאֵימָא הָכִי – כך יש לתרץ ולשנות את דברי הברייתא, אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה תַּחְתָּיו, דינה כִּסְקִילָה, ואם יש עדים שזִינְּתָה מֵעִיקָּרָא – קודם האירוסין, וְלֹא כְּלוּם – אין לה כלל כתובה, משום שמקח טעות הוא, ומה שאמרה הברייתא שיש לה כתובה מנה, היינו שאם נִמְצֵאת מוּכַּת עֵץ יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה, וכדעת רבנן שמוכת עץ כתובתה מנה.

מסיימת הגמרא את הוכחתה שאכן רבא חזר בו מהאמור לעיל: הרי התבאר עתה בדברי רבא שאף אם לא ידע שמוכת עץ היא, כתובתה מנה, וְהָא רָבָא עצמו הוּא דְּאָמַר לעיל שלְרַבָּנָן אם לֹא הִכִּיר בָּהּ שמוכת עץ היא, הרי זה מקח טעות, וְלֹא כְּלוּם – ואין לה כתובה כלל, ואיך פירש רבא את דברי הברייתא שבנמצאת מוכת עץ יש לה כתובה מנה, אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכאן דהָדַר בֵּיהּ רָבָא מֵהַהִיא – שרבא חזר בו ממה שאמר לעיל, ומסקנת רבא שמוכת עץ בין הכיר בה ובין לא הכיר בה יש לה כתובה מנה, ואין זה מקח טעות.

כפי שנתבאר, נחלקו האמוראים בכנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, לרבא זהו מקח טעות ואין לה כתובה, ולרב ששת יש לה מנה, הגמרא מביאה ברייתא שממנה יש מקום לדון בדין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, כְּנָסָהּ רִאשׁוֹן לְשׁוּם נִישׂוּאִין – אשה שנשאת לאדם פעם ראשונה, והיינו שנכנסה לחופה עמו, וְיֵשׁ לָהּ עֵדִים שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה – שלא התייחדה עמו לאחר החופה, אִי נַמִּי – או גם באופן שיש לה עדים שנִסְתְּרָה עמו ומכל מקום לֹא שָׁהֲתָה עמו בשעת היחוד זמן כְּדֵי בִּיאָה, כך שהעדים מעידים שלא נבעלה לו. אם מת אותו אדם, ונשאת לשני, אֵין הַשֵּׁנִי יָכוֹל לִטְעוֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים ולומר שכיון שלא מצא לה בתולים תפסיד, שֶׁהֲרֵי ידע השני שכבר כְּנָסָהּ רִאשׁוֹן, ומבואר במשנה לעיל (י:) שאלמנה בתולה מן הנישואין יש לה כתובה מנה ואין לה טענת בתולים.

בס"ד. שבת פרשת פינחס, מברכים החודש מנחם־אב, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

וַיְדַבֵּר הֲוָיָ׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא כִלִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי. וּמְבָאֵר אַדְמוֹ"ר מַהֲרַ"ש דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בִּסְפָרִים[3] שֶׁפִּנְחָס הָיָה גִּלְגּוּל נָדָב וַאֲבִיהוּא, וְעַל־יְדֵי שֶׁקִּנֵּא קִנְאַת זִמְרִי - תִּקֵּן חֵטְא נָדָב וַאֲבִיהוּא. דְּהִנֵּה, חֵטְא נָדָב וַאֲבִיהוּא הוּא עִנְיָן דְּ"בְקָרְבָתָם לִפְנֵי הֲוָיָ׳ וַיָּמֻתוּ"[4], שֶׁהָיוּ בִּבְחִינַת ׳רָצוֹא׳ בִּלְבַד, לְלֹא ׳שׁוּב׳. וְאֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ תִּקֵּן פִּינְחָס חֵטְא זֶה עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁקִּנֵּא קִנְאַת זִמְרִי, שֶׁזֶּהוּ גַּם־כֵּן עִנְיָן שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ, כְּמוֹ ׳רָצוֹא׳ לְלֹא ׳שׁוּב׳. וְכֵן צָרִיךְ לְהָבִין כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּחֵטְא נָדָב וַאֲבִיהוּא שֶׁהָיָה אֶצְלָם עִנְיָן שֶׁל ׳רָצוֹא׳ וּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, דְּלִכְאוֹרָה יִפָּלֵא, מִפְּנֵי מַה נֶּחְשַׁב זֶה לְחֵטְא וְעָוֹן, וַהֲלֹא יָדוּעַ גּוֹדֶל עִנְיָן מְסִירוּת נֶפֶשׁ, שֶׁצָּרִיךְ לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד"[5], שֶׁזּוֹהִי עֲבוֹדָה נַעֲלִית בְּיוֹתֵר, לְמַעְלָה מִכָּל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[6] לָמָּה קָדְמָה פָּרָשַׁת שְׁמַע (שֶׁהוּא עִנְיַן מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּ"אֶחָד") לְ"וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ", כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עוֹל מַלְכוּת. שָׁמַיִם תְּחִלָּה וְאַחַר־כַּךְ יְקַבֵּל עָלָיו עוֹל מִצְוֹת. וְגַם יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ׳מַגִּיד מֵישָׁרִים׳[7] שֶׁהַ׳מַגִּיד׳ הִבְטִיחַ לְהַ׳בֵּית יוֹסֵף׳ שֶׁיִּזְכֶּה לְאִתּוֹקְדָא עַל קְדוּשַׁת שְׁמֵיהּ רַבָּא (אֶלָּא שֶׁמִּפְּנֵי סִבָּה כּוּ׳ לֹא זָכָה לְזֶה), וַהֲרֵי

ביאור בדרך אפשר

נאמר בתחילת פרשת השבוע, פרשת פינחס:

וַיְדַבֵּר הֲוָיָ׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת חֲמָתִי כעסי **מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי** בכך שקינא לה׳ והרג את זמרי ואת האשה המדינית **וְגוֹ׳**[1]. **וּמְבָאֵר אַדְמוֹ"ר מַהֲרַ"ש** רבי שמואל מליובאוויטש, הרביעי בשושלת אדמו"רי חב"ד **בְּמַאֲמָרוֹ דְּבוּר־הַמַּתְחִיל** במאמר חסידות הפותח בפסוק **הַזֶּה**[2], **דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בִּסְפָרִים**[3] של תורת הסוד (זוהר וכתבי האריז"ל) **שֶׁפִּנְחָס הָיָה גִּלְגּוּל** נשמתם של **נָדָב וַאֲבִיהוּא, וְעַל־יְדֵי שֶׁקִּנֵּא קִנְאַת זִמְרִי - תִּקֵּן חֵטְא נָדָב וַאֲבִיהוּא** בני אהרן שהקטירו קטורת זרה במשכן ומתו. **דְּהִנֵּה, חֵטְא נָדָב וַאֲבִיהוּא** לפי המשמעות הפנימית של הדברים **הוּא עִנְיָן דְּ"בְקָרְבָתָם לִפְנֵי הֲוָיָ׳ וַיָּמֻתוּ"**[4], **שֶׁהָיוּ בִּבְחִינַת ׳רָצוֹא׳ בִּלְבַד, לְלֹא ׳שׁוּב׳,** במרכבה העליונה שראה יחזקאל נאמר לגבי עבודת המלאכים הנקראים ׳חיות הקדש׳ – "והחיות רצוא ושוב", כלומר, משתוקקים לדבוק באלוקות ולהיכלל בקדוש־ברוך־הוא, ׳רצוא׳, אך למעשה לא מתבטלים וממשיכים למלא את שליחותם – ׳שוב׳, וענין זה קיים גם בעבודה הרוחנית של האדם שצריך להיות בה שילוב של תשוקה לדבוק באלוקות ואפילו במחיר איבוד המציאות האישית – ׳רצוא׳, יחד עם מילוי תפקידו כנשמה בגוף בעולם הזה ׳שוב׳ וחטאם של נדב ואביהוא היה שהיו ב׳רצוא׳ בלבד, ללא ׳שוב׳ **וְהָיוּ בִּבְחִינַת כְּלוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ** עד שנפשם יצאה בפועל. **וְאֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ תִּקֵּן פִּינְחָס חֵטְא זֶה עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁקִּנֵּא קִנְאַת זִמְרִי,** והרי לכאורה מעשה הקנאות של פינחס דומה למעשה של נדב ואביהוא

ביאור בדרך אפשר

שלא היה ראוי, כיוון **שֶׁזֶּהוּ גַּם־כֵּן עִנְיָן שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ** שהרי במעשה זה פינחס סיכן את עצמו, **כְּמוֹ ׳רָצוֹא׳ לְלֹא ׳שׁוּב׳? וְכֵן צָרִיךְ לְהָבִין כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּחֵטְא נָדָב וַאֲבִיהוּא שֶׁהָיָה אֶצְלָם עִנְיָן שֶׁל ׳רָצוֹא׳** רצון ותשוקה לדבוק באלוקות **וּמְסִירוּת נֶפֶשׁ** תוך הקרבת חייהם לשם כך, **דְּלִכְאוֹרָה יִפָּלֵא, מִפְּנֵי מַה נֶּחְשַׁב זֶה לְחֵטְא וְעָוֹן, וַהֲלֹא יָדוּעַ גּוֹדֶל עִנְיָן מְסִירוּת נֶפֶשׁ** על קדושת ה׳, **שֶׁצָּרִיךְ לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ בְּ"אֶחָד"**[5] באמירת "שמע ישראל, ה׳ אלוקינו ה׳ אחד", **שֶׁזּוֹהִי** מסירות נפש לקידוש שם שמים **עֲבוֹדָה נַעֲלִית בְּיוֹתֵר, לְמַעְלָה מִכָּל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[6] בגמרא **לָמָּה קָדְמָה** בקריאת שמע **פָּרָשַׁת שְׁמַע (שֶׁהוּא עִנְיַן מְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּ"אֶחָד") לְ"וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ"** בה מדובר על קיום המצוות, **כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו** האדם **עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה וְאַחַר־כַּךְ יְקַבֵּל עָלָיו עוֹל מִצְוֹת** ונמצא שקבלת עול מלכות שמים במסירות נפש קודמת לקיום המצוות ונעלית מקיום כל שאר המצוות, ואם כן מדוע מסירות הנפש וכלות הנפש של נדב ואביהוא כדי להתקרב לאלוקות ולדבוק בה׳ נחשבת לחטא? **וְגַם יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ׳מַגִּיד מֵישָׁרִים׳**[7] מן השמים שהיה לומד תורה עם רבי יוסף קארו מחבר ה׳בית יוסף׳ וה׳שולחן ערוך׳ **הִבְטִיחַ לְהַ׳בֵּית יוֹסֵף׳ שֶׁיִּזְכֶּה לְאִתּוֹקְדָא עַל** לעלות על המוקד **קְדוּשַׁת שְׁמֵיהּ רַבָּא** השם הגדול, שמו של הקדוש־ברוך־הוא, שהוא דבר גדול ביותר **(אֶלָּא שֶׁמִּפְּנֵי סִבָּה כּוּ׳ לֹא זָכָה לְזֶה** ה׳בית יוסף׳ בפועל), **וַהֲרֵי הָעִנְיָן שֶׁיִּתּוֹקַד**

---

1) ריש פרשתנו (כה, י־יא). 2) דשנת תרכ"ט (סה"מ תרכ"ט ע׳ עדר ואילך). 3) ראה זח"ג ריז, א ובמקדש מלך שם. שער הגלגולים שער לא. לב. 4) ר"פ אחרי (טז, א). 5) ראה זהר ח"ב קיט, א. ח"ג לג, א. 6) ברכות פ"ב מ"ב (יג, א). 7) ר"פ בראשית (סד"ה הלא לך למנדע). וראה לקו"ש חכ"א ע׳ 176. וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

עַל קְדוּשַׁת שְׁמֵיהּ רַבָּא הוּא בְּדוּגְמַת מַה שֶּׁכָּתוּב בְּנָדָב וַאֲבִיהוּא ״וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה׳״[8], וְאִם כֵּן, מַדּוּעַ אֵצֶל נָדָב וַאֲבִיהוּא הָעִנְיָן דְּ״בְקָרְבָתָם לִפְנֵי ה׳״ שבדרך כלל, וגם אצל ה׳בית יוסף׳, נחשב לדבר נעלה מאד וזכות גדולה, **נֶחְשַׁב** אצל נדב ואביהוא **לְחֵטְא וְעָוֹן, שֶׁהוּצְרַךְ לְתִקּוּן עַל־יְדֵי פִּנְחָס.?**

ב) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כַּמּוּבָן מִדִּיּוּק לְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז״ל ״לָמָּה קָדְמָה פָּרָשַׁת שְׁמַע לְ־וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה וְאַחַר־כַּךְ מְקַבֵּל עָלָיו עוֹל מִצְוֹת״, שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּלְבַד, וְיִשָּׁאֵר כַּךְ בִּבְחִינַת הָ׳רָצוֹא׳ אֶלָּא שֶׁהָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם׳ יִהְיֶה בְּתוֹר הַקְדָּמָה לְקַבָּלַת עוֹל מִצְוֹת, בְּחִינַת ׳שׁוּב׳, וְהַיְנוּ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה הוּא עִנְיַן קִיּוּם הַמִּצְוֹת, עֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד הַגּוּף, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת תִּהְיֶה עֲבוֹדָה תַּמָּה וּשְׁלֵמָה, יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּהַקְדָּמַת קַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, הַיְנוּ, שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת יִהְיֶה חָדוּר בְּעִנְיַן הַ״מְסִירוּת נֶפֶשׁ״, אֲבָל עִנְיַן הָ׳רָצוֹא׳ וּ׳מְסִירוּת נֶפֶשׁ׳ בִּלְבַד, אֵין זוֹ עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה כְּלָל, שֶׁזֶּהוּ כְּעִנְיַן ״בֶּן עַזַּאי הֵצִיץ וָמֵת״[9], שֶׁאֵין זוֹ עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה, וְאִלּוּ שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה הִיא כְּמוֹ אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁ״נִּכְנַס בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם״[9], וְהַיְנוּ, שֶׁהָ׳רָצוֹא׳ לֹא הָיָה בְּאוֹפֶן שֶׁל יְצִיאַת הָאוֹר מֵהַכְּלִי, אֶלָּא אַדְּרַבָּה, בְּאוֹפֶן שֶׁיָּבִיא לִידֵי ׳שׁוּב׳, שֶׁזֶּהוּ כַּאֲשֶׁר הָ׳רָצוֹא׳ אֵינוֹ מִצַּד טִבְעוֹ, אֶלָּא מִצַּד הַבִּטּוּל, כְּדֵי לְהַשְׁלִים אֶת הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁאָז מֵבִיא הָ׳רָצוֹא׳ לִידֵי ׳שׁוּב׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּ״נִכְנַס בְּשָׁלוֹם״, שֶׁגַּם הַכְּנִיסָה הָיְתָה ״בְּשָׁלוֹם״, וְלָכֵן ״יָצָא בְּשָׁלוֹם״.**

וּבָזֶה יוּבָן חֵטְא נָדָב וַאֲבִיהוּא, שֶׁהָיוּ בִּבְחִינַת הָ׳רָצוֹא׳ בִּלְבַד, לְלֹא ׳שׁוּב׳. וְעוֹד זֹאת,

ביאור בדרך אפשר

הָעִנְיָן שֶׁיִּתּוּקַד עַל קְדוּשַׁת שְׁמֵיהּ רַבָּא הוּא בְּדוּגְמַת מַה שֶּׁכָּתוּב בְּנָדָב וַאֲבִיהוּא ״וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה׳״[8], וְאִם כֵּן, מַדּוּעַ אֵצֶל נָדָב וַאֲבִיהוּא הָעִנְיָן דְּ״בְקָרְבָתָם לִפְנֵי ה׳״ נֶחְשַׁב לְחֵטְא וָעָוֹן, שֶׁהוּצְרַךְ לְתִקּוּן עַל־יְדֵי פִּנְחָס.

ב) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כַּמּוּבָן מִדִּיּוּק לְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז״ל ״לָמָּה קָדְמָה פָּרָשַׁת שְׁמַע לְ־וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה וְאַחַר־כַּךְ מְקַבֵּל עָלָיו עוֹל מִצְוֹת״, שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּלְבַד, וְיִשָּׁאֵר כַּךְ בִּבְחִינַת הָ׳רָצוֹא׳, אֶלָּא שֶׁהָעִנְיָן דְּ׳קַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם׳ יִהְיֶה בְּתוֹר הַקְדָּמָה לְקַבָּלַת עוֹל מִצְוֹת, בְּחִינַת ׳שׁוּב׳, וְהַיְנוּ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה הוּא עִנְיַן קִיּוּם הַמִּצְוֹת, עֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד הַגּוּף, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת תִּהְיֶה עֲבוֹדָה תַּמָּה וּשְׁלֵמָה, יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּהַקְדָּמַת קַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, הַיְנוּ, שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת יִהְיֶה חָדוּר בְּעִנְיַן הַ״מְסִירוּת נֶפֶשׁ״, אֲבָל עִנְיַן הָ׳רָצוֹא׳ וּ׳מְסִירוּת נֶפֶשׁ׳ בִּלְבַד, אֵין זוֹ עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה כְּלָל, שֶׁזֶּהוּ כְּעִנְיַן ״בֶּן עַזַּאי הֵצִיץ וָמֵת״[9], שֶׁאֵין זוֹ עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה, וְאִלּוּ שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה הִיא כְּמוֹ אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁ״נִּכְנַס בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם״[9], וְהַיְנוּ, שֶׁהָ׳רָצוֹא׳ לֹא הָיָה בְּאוֹפֶן שֶׁל יְצִיאַת הָאוֹר מֵהַכְּלִי, אֶלָּא אַדְּרַבָּה, בְּאוֹפֶן שֶׁיָּבִיא לִידֵי ׳שׁוּב׳, שֶׁזֶּהוּ כַּאֲשֶׁר הָ׳רָצוֹא׳ אֵינוֹ מִצַּד טִבְעוֹ, אֶלָּא מִצַּד הַבִּטּוּל, כְּדֵי לְהַשְׁלִים אֶת הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁאָז מֵבִיא הָ׳רָצוֹא׳ לִידֵי ׳שׁוּב׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּ״נִכְנַס בְּשָׁלוֹם״, שֶׁגַּם הַכְּנִיסָה הָיְתָה ״בְּשָׁלוֹם״, וְלָכֵן ״יָצָא בְּשָׁלוֹם״.

וּבָזֶה יוּבָן חֵטְא נָדָב וַאֲבִיהוּא, שֶׁהָיוּ בִּבְחִינַת הָ׳רָצוֹא׳ בִּלְבַד, לְלֹא ׳שׁוּב׳. וְעוֹד זֹאת,

ביאור בדרך אפשר

להתקרב לאלוקות, אבל כיוון שלא היו ראויים לזה לגמרי, שלושה מהם נפגעו מכך ו״בֶּן עַזַּאי הֵצִיץ וָמֵת״[9], שֶׁאֵין זוֹ עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה כי העבודה הרצויה היא דווקא כנשמה בגוף, **וְאִלּוּ שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה הִיא כְּמוֹ אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁ״נִּכְנַס בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם״[9], וְהַיְנוּ, שֶׁהָ׳רָצוֹא׳** הרצוי, כפי שהיה אצל רבי עקיבא, **לֹא הָיָה בְּאוֹפֶן שֶׁל יְצִיאַת הָאוֹר מֵהַכְּלִי** המגביל אותו וביטול מוחלט של המציאות, **אֶלָּא אַדְּרַבָּה, בְּאוֹפֶן שֶׁיָּבִיא** ה׳רצוא׳ עצמו **לִידֵי ׳שׁוּב׳,** כלומר, הרצון לדבוק באלוקות הוא כזה שאינו מביא לידי ׳כלות הנפש׳ כפשוטו אלא להיפך הוא עצמו נעשה סיבה ל׳שוב׳, עבודת ה׳ וקיום המצוות כנשמה בגוף בעולם הזה **שֶׁזֶּהוּ כַּאֲשֶׁר הָ׳רָצוֹא׳ אֵינוֹ מִצַּד טִבְעוֹ** כי הוא מצידו, מטבעו, שואף להתקרב לאלוקות ולהיות דבוק בה׳, **אֶלָּא מִצַּד הַבִּטּוּל** של האדם כלפי הרצון העליון, **כְּדֵי לְהַשְׁלִים** ולמלא **אֶת הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁאָז מֵבִיא הָ׳רָצוֹא׳** עצמו **לִידֵי ׳שׁוּב׳** כי כאשר ה׳רצוא׳ הוא מצד הביטול, הכוונה העליונה של הרצון העליון היא העיקר והרי תכלית הכוונה הוא ה׳שוב׳, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן דְּ״נִכְנַס בְּשָׁלוֹם״** כמאמר חכמינו ז״ל על רבי עקיבא שהיה מהארבעה שנכנסו לפרדס, **שֶׁגַּם הַכְּנִיסָה** ל׳פרדס׳ מלכתחילה **הָיְתָה ״בְּשָׁלוֹם״** מתוך ביטול ורצון למלא ולהשלים את הכוונה העליונה, **וְלָכֵן ״יָצָא בְּשָׁלוֹם״** והכניסה ל׳פרדס׳ וההתקרבות לאלוקות לא פגעה בו אלא אדרבה הייתה סיבה לעבודת ה׳שוב׳ שלו.

וּבָזֶה יוּבָן חֵטְא נָדָב וַאֲבִיהוּא, שֶׁהָיוּ בִּבְחִינַת הָ׳רָצוֹא׳ בִּלְבַד, לְלֹא ׳שׁוּב׳ כי אמנם מסירות נפש היא עניין נעלה מאד, אבל עיקר הכוונה העליונה היא שה׳רצוא׳ יגרום ל׳שוב׳ ולא יישאר

---

8) שמיני י, ב. 9) חגיגה יד, ב (כגירסת ה׳עין יעקב׳. ירושלמי חגיגה פ״ב ה״א). וראה תו״א וישלח כה, ב. תורת חיים שם קצד, א ואילך. סה״מ תרמ״ט ע׳ רנט ואילך. לקו״ש ח״ג ע׳ 988 ואילך.

1 שֶׁגַּם הָ׳רָצוֹא׳ עַצְמוֹ לֹא הָיָה כְּדֶרֶךְ הָ׳רָצוֹא׳
2 שֶׁלְּפָנַי הַ׳שּׁוֹב׳, שֶׁהֲרֵי אֶצְלָם הָיָה רַק מְסִירַת
3 הַנֶּפֶשׁ, וְלֹא הַגּוּף, שֶׁהַגּוּף נִשְׁאַר שָׁלֵם, וְרַק
4 נַפְשָׁם כָּלְתָה וְיָצְאָה מִגּוּפָם, שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ
5 הִסְתַּלְּקוּת הָאוֹרוֹת מֵהַכֵּלִים בְּעוֹלָם הַתֹּהוּ, וְאֵינוֹ
6 דּוֹמֶה לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּאוֹפֶן שֶׁעַל־יְדֵי מְסִירַת
7 הַגּוּף מִסְתַּלֶּקֶת הַנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ מַה שֶׁהִבְטִיחַ
8 הַ׳מַּגִּיד׳ לְהַ׳בֵּית יוֹסֵף׳ שֶׁיְּבִיאֻנוּ לְאִתּוֹקְדָא עַל
9 קְדוּשַׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מְסִירַת הַגּוּף,
10 וּבְמֵילָא מִסְתַּלֶּקֶת הַנֶּפֶשׁ. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁפִּנְחָס
11 תִּקֵּן הַחֵטְא שֶׁל נָדָב וַאֲבִיהוּא, שֶׁהֲרֵי פִּנְחָס מָסַר
12 אֶת גּוּפוֹ, שֶׁשֵּׁבֶט שִׁמְעוֹן רָצוּ לְהוֹרְגוֹ, וְהוּא עָמַד
13 בְּמְסִירַת גּוּפוֹ וְקִנֵּא קִנְאַת ה׳ צְבָאוֹת, וּמִצַּד זֶה
14 פָּרְחָה נִשְׁמָתוֹ. וְנִמְצָא, שֶׁאֶצְלוֹ הָיָה עִנְיַן
15 הָ׳רָצוֹא׳ בִּשְׁלֵמוּת. וְלָכֵן עַל־יְדֵי־זֶה נִמְשַׁךְ אַחַר־
16 כַּךְ הַ׳שּׁוֹב׳, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנֶּאֱמַר[10] הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ אֶת
17 בְּרִיתִי שָׁלוֹם, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַהַמְשָׁכָה שֶׁיּוּמְשַׁךְ
18 שָׁלוֹם וְהִתְחַבְּרוּת מִצַּד בְּחִינַת גִּלּוּי אֱלֹקוּת
19 שֶׁנִּמְשַׁךְ עַל־יְדֵי הָ׳רָצוֹא׳ שֶׁלּוֹ, וְגַם כִּפֵּר עַל
20 הָעָם, שֶׁזֶּהוּ גַּם־כֵּן עִנְיַן הַ׳שּׁוֹב׳, שֶׁיָּשׁוּב הַ׳
21 לְהַשְׁרוֹת וּלְגַלּוֹת שְׁכִינָתוֹ כו׳.

22 ג) **וְיֵשׁ** לְקַשֵּׁר זֶה עִם עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבְּפָרָשַׁת
23 פִּנְחָס, כַּיָּדוּעַ שֶׁקָּרְבָּנוֹת יֶשְׁנָם שְׁנֵי
24 הַקִּוּיִן דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳ (דְּנוֹסָף לְכָךְ שֶׁבְּכָל מִצְוָה
25 יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳[11], הִנֵּה בְּקָרְבָּנוֹת
26 הָעִנְיָן דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳ הוּא בְּגָלּוּי יוֹתֵר), שֶׁזֶּהוּ מַה
27 שֶׁנֶּאֱמַר בְּקָרְבָּנוֹת "רֵיחַ נִיחֹחִי"[12], שֶׁ"רֵיחַ" הוּא
28 הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (בְּחִינַת ׳רָצוֹא׳),

ביאור בדרך אפשר

1 כ׳רצוא׳ בלבד. **וְעוֹד זֹאת, שֶׁגַּם הָ׳רָצוֹא׳ עַצְמוֹ לֹא הָיָה** אצל
2 נדב ואביהוא **כְּדֶרֶךְ הָ׳רָצוֹא׳ שֶׁלְּפָנַי הַ׳שּׁוֹב׳** שהוא שאיפה לביטול
3 המציאות לגמרי, **שֶׁהֲרֵי אֶצְלָם הָיָה רַק מְסִירַת הַנֶּפֶשׁ, וְלֹא**
4 **הַגּוּף, שֶׁהַגּוּף נִשְׁאַר שָׁלֵם, וְרַק נַפְשָׁם כָּלְתָה וְיָצְאָה**
5 **מִגּוּפָם, שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ הִסְתַּלְּקוּת**
6 **הָאוֹרוֹת מֵהַכֵּלִים בְּעוֹלָם**
7 **הַתֹּהוּ,** כמבואר בחסידות שישנו
8 עולם רוחני עליון, בו האורות מרובים
9 והכלים מועטים, וכתוצאה מכך
10 האורות לא נקלטים ולא ׳מתיישבים׳
11 ב׳כלים׳, ועולם זה נקרא עולם התוהו,
12 בשונה מהעולמות שבהם האורות כן
13 ׳מתיישבים׳ בכלים ונקראים בחינת
14 ׳תיקון׳ היינו שההארה וההתגלות היא
15 מתוקנת ומסודרת כראוי, והסתלקות
16 האורות מהכלים היא היפך הכוונה
17 העליונה, ובאופן כזה יש מסירות
18 הנפש בלבד ולא מסירות הגוף **וְאֵינוֹ**
19 **דּוֹמֶה לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּאוֹפֶן**
20 **שֶׁעַל־יְדֵי מְסִירַת הַגּוּף**
21 **מִסְתַּלֶּקֶת** ועולה **הַנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ**
22 **מַה שֶׁהִבְטִיחַ הַ׳מַּגִּיד׳**
23 **לְהַ׳בֵּית יוֹסֵף׳ שֶׁיְּבִיאֻנוּ**
24 **לְאִתּוֹקְדָא** שהגוף יעלה על המוקד
25 עַל **קְדוּשַׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁזֶּהוּ**
26 **עִנְיַן מְסִירַת הַגּוּף, וּבְמֵילָא**
27 **מִסְתַּלֶּקֶת הַנֶּפֶשׁ.**
28 **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁפִּנְחָס תִּקֵּן**
29 **הַחֵטְא שֶׁל נָדָב וַאֲבִיהוּא**
30 שאצלם (בנוסף לכך שהיה ׳רצוא׳ בלי
31 ׳שוב׳) היתה מסירות הנפש ולא
32 מסירות הגוף, **שֶׁהֲרֵי פִּנְחָס מָסַר**
33 **אֶת גּוּפוֹ, שֶׁשֵּׁבֶט שִׁמְעוֹן** שבטו
34 של זמרי **רָצוּ לְהוֹרְגוֹ, וְהוּא**
35 **עָמַד בְּמְסִירַת גּוּפוֹ וְקִנֵּא**
36 **קִנְאַת ה׳ צְבָאוֹת, וּמִצַּד זֶה**
37 **פָּרְחָה** ועלתה **נִשְׁמָתוֹ** של פנחס.
38 **וְנִמְצָא, שֶׁאֶצְלוֹ הָיָה עִנְיַן**
39 **הָ׳רָצוֹא׳ בִּשְׁלֵמוּת,** כמבואר
40 לעיל במעלת ה׳רצוא׳ שמצד הביטול לגבי ה׳רצוא׳ שמצד הטבע. **וְלָכֵן**
41 **עַל־יְדֵי־זֶה** באמצעות ה׳רצוא׳ עצמו **נִמְשַׁךְ אַחַר־כַּךְ הַ׳שּׁוֹב׳** קיום
42 הרצון העליון כנשמה בגוף בעולם הזה, **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנֶּאֱמַר**[10] לפינחס
43 בתור שכר על שקינא לה׳ באופן הרצוי ומתאים לכוונה העליונה **הִנְנִי נוֹתֵן**
44 **לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַהַמְשָׁכָה** של אור אלוקי
45 מלמעלה למטה **שֶׁיּוּמְשַׁךְ** לפנחס **שָׁלוֹם וְהִתְחַבְּרוּת מִצַּד בְּחִינַת**
46 **גִּלּוּי אֱלֹקוּת שֶׁנִּמְשַׁךְ עַל־יְדֵי הָ׳רָצוֹא׳ שֶׁלּוֹ** שהיה באופן
47 המתאים אל הכוונה העליונה, **וְגַם** פנחס **כִּפֵּר עַל הָעָם, שֶׁזֶּהוּ**
48 **גַּם־כֵּן עִנְיַן הַ׳שּׁוֹב׳, שֶׁיָּשׁוּב**
49 **הַ׳ לְהַשְׁרוֹת וּלְגַלּוֹת שְׁכִינָתוֹ**
50 על עם ישראל לאחר שקודם לכן היה
51 כעס של הקדוש־ברוך־הוא על בני
52 ישראל וסילוק השכינה, כמסופר בסיום
53 פרשת בלק **כו׳.**
54 **ג) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם עִנְיַן**
55 **הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבְּפָרָשַׁת פִּנְחָס** בה
56 מפורטים קרבן התמיד, קרבנות שבת,
57 ראש חודש וכל שאר המועדים,
58 **כַּיָּדוּעַ שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת יֶשְׁנָם שְׁנֵי**
59 **הַקִּוּיִן דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳ (דְּנוֹסָף**
60 **לְכָךְ שֶׁבְּכָל מִצְוָה יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן**
61 **דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳**[11] כמבואר
62 ב׳לקוטי תורה׳ לאדמו״ר הזקן, ״...
63 על־ידי ההתבוננות בגדולת ה׳... יומשך
64 הרצוא והתשוקה אליו יתברך ממש
65 להיכלל ולהיבטל בו יתברך... ורצוא
66 זה נקרא ׳רץ לבך׳ שהוא בחינת יסוד
67 האש שבלב, ואחר כך ׳שוב לאחד׳...
68 יהיה הגילוי למטה על־ידי קיום התורה
69 ומצוות בעשיה, ולכן נמשך מזה בחינת
70 שוב והוא בחינת יראה וביטול
71 שלמעלה מבחינת אהבה והוא בחינת
72 יסוד המים שבמוח.... אך איך יבא
73 האדם לבחינה זו הוא על־ידי קיום
74 המצוות, דכתיב מימינו אש דת ימינו
75 הוא בחינת מים וגם אש דת שכלולים
76 מב׳ בחינות אלו ועל־ידי זה יבא האדם
77 לבחינת רצוא ושוב שהן בחינת אש
78 ומים כו׳ שהן כללות התורה שעל דבר
79 זה הוסדו כל המצוות...״, וממשיך
80 ש׳רצוא׳ הוא ׳העלאה׳, ׳אתערותא
81 דלתתא׳ ו׳שוב׳ הוא ׳המשכה׳,
82 ׳אתערותא דלעילא׳) **הִנֵּה בְּקָרְבָּנוֹת**
83 **הָעִנְיָן דְּ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳ הוּא בְּגָלּוּי יוֹתֵר** כמבואר בחסידות
84 שבקרבנות מודגש במיוחד עניין ההעלאה מלמטה למעלה וההמשכה
85 מלמעלה למטה), **שֶׁזֶּהוּ** עניין זה שהקרבנות הם בדרך ׳רצוא׳ ו׳שוב׳ **מַה**
86 **שֶׁנֶּאֱמַר בְּקָרְבָּנוֹת "רֵיחַ נִיחֹחִי"**[12], **שֶׁ"רֵיחַ" הוּא הַעֲלָאָה**

10) פרשתנו שם, יב. 11) ראה לקו״ת חוקת נו, ב. 12) פרשתנו כח, ב.

ביאור בדרך אפשר

מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (בְּחִינַת ׳רָצוֹא׳), התקרבות לאלוקות מצד האדם, וְ״נִיחֹחִי״, מִלְּשׁוֹן ׳נְחוֹת לרדת דַּרְגָּא׳, הוּא עִנְיַן הַהוֹרָדָה (הַמְשָׁכָה) מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה התקרבות האלוקות לאדם מצד למעלה (בְּחִינַת ׳שׁוֹב׳)[13].

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים שונים בַּהַמְשָׁכָה של האור האלוקי מלמעלה למטה שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת, שֶׁזֶּהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[14] בְּפֵירוּשׁ הכתוב האמור בקרבנות ״רֵיחַ נִיחֹחַ״, ״נַחַת רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה התקיים בפועל רְצוֹנִי״, וְהַיְנוּ, שֶׁתְּחִלָּה בשלב הראשון של התקרבות האדם לאלוקות יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּ״אָמַרְתִּי״ אמירה וגילוי מלמעלה למטה, שֶׁזּוֹהִי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות, שֶׁקּוֹדֶמֶת לְאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא התעוררות מלמטה, מצד האדם, וְאַחַר־כַּךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיָן הַ׳נַּחַת רוּחַ׳ למעלה מִזֶּה שֶ״נַּעֲשָׂה רְצוֹנִי״, שֶׁזּוֹהִי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁלְּאַחֲרֵי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא.

ד) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ רֵישׁ ראש, התחלת פָּרָשָׁתֵנוּ[15] (וּבְאַרוּכָּה יוֹתֵר בַּ׳סִּדּוּר׳[16] ׳סידור עם דא״ח׳, ובו מאמרי חסידות) מַתְחִיל לְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתוּב[17] בקרבן תמיד צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי גוֹ׳ וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה

ביאור בדרך אפשר

הָאִשֶּׁה גוֹ׳, דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ אוֹמְרוֹ מה משמעות הדבר שהכתוב אומר ״וְאָמַרְתָּ גוֹ׳ וְאָמַרְתָּ״ שְׁתֵּי פְּעָמִים. וּמְבָאֵר, שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת צָרִיךְ הָאָדָם לְקַיֵּם בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, וְכֵן בְּקָרְבָּנוֹת יש גם את שלושת הדברים הללו, מַחֲשָׁבָה זוֹ תְּפִלָּה, עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב[18] שהיא עבודה של מחשבה וכוונה, שֶׁכְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת[19] כדברי חכמינו ז״ל שהתפילות הן במקום הקרבנות, וְדִבּוּר הוּא תַּלְמוּד־תּוֹרָה לימוד התורה דְּקָרְבָּנוֹת בדיני ועניני הקרבנות, כמאמר חכמינו ז״ל על חשיבות הלימוד בדיני הקרבנות כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה כו׳[20] הרי זה נחשב כאילו הקריב עולה, וַעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת עַצְמָן, הקטרת כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה גוֹ׳ בפועל, הוּא הַמַּעֲשֶׂה.

וְהִנֵּה, ״וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה״ גוֹ׳, נֶאֱמַר עַל מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּן עַצְמוֹ חלק המעשה שבהקרבת הקרבנות, וּפָסוּק רִאשׁוֹן ״צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם״ מכוון עַל בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר שבעבודת הקרבנות[21], ומאחר שמדובר בשני עניינים שונים, הכתוב אומר ״ואמרת״ פעמיים [עד כאן הגיע לידינו].

1 מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (בְּחִינַת ׳רָצוֹא׳), 2 וְ״נִיחֹחִי״, מִלְּשׁוֹן ׳נְחוֹת 3 הַמְשָׁכָה) מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה 4 (בְּחִינַת ׳שׁוֹב׳). 5 וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יֶשְׁנָם שְׁנֵי 6 עִנְיָנִים בַּהַמְשָׁכָה 7 מלמעלה למטה 8 שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת, שֶׁזֶּהוּ שֶׁאָמְרוּ 9 רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[14] בְּפֵירוּשׁ 10 ״רֵיחַ נִיחֹחַ״, 11 ״נַחַת רוּחַ לְפָנַי 12 וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי״, 13 וְהַיְנוּ, שֶׁתְּחִלָּה 14 הָעִנְיָן דְּ״אָמַרְתִּי״, 15 שֶׁזּוֹהִי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא 16 שֶׁקּוֹדֶמֶת לְאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, 17 וְאַחַר־כַּךְ יֶשְׁנוֹ 18 עִנְיָן הַ׳נַּחַת רוּחַ׳ מִזֶּה 19 שֶ״נַּעֲשָׂה רְצוֹנִי״, 20 שֶׁזּוֹהִי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא 21 שֶׁלְּאַחֲרֵי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא. 22 ד) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה 23 בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ רֵישׁ 24 פָּרָשָׁתֵנוּ[15] (וּבְאַרוּכָּה יוֹתֵר בַּ׳סִּדּוּר׳[16] מַתְחִיל לְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתוּב[17] צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי גוֹ׳ וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה גוֹ׳, דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ אוֹמְרוֹ ״וְאָמַרְתָּ גוֹ׳ וְאָמַרְתָּ״ שְׁתֵּי פְּעָמִים. וּמְבָאֵר, שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת צָרִיךְ הָאָדָם לְקַיֵּם בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, וְכֵן בְּקָרְבָּנוֹת, מַחֲשָׁבָה זוֹ תְּפִלָּה, עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב[18], שֶׁכְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת[19], וְדִבּוּר הוּא תַּלְמוּד־תּוֹרָה דְּקָרְבָּנוֹת, כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה כו׳[20], וַעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת עַצְמָן, כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה גוֹ׳, הוּא הַמַּעֲשֶׂה. וְהִנֵּה, ״וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה״ גוֹ׳, נֶאֱמַר עַל מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּן עַצְמוֹ, וּפָסוּק רִאשׁוֹן ״צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם״ קָאֵי עַל בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר[21].

---

13) לקו״ת פרשתנו עו, א. 14) ספרי ופירש״י פרשתנו שם, ח. ועוד. 15) עה, סע״א. 16) עם דא״ח - לא, ג ואילך. ולהעיר, שכיון שזה־עתה נדפס הסידור מחדש, יש בזה החביבות היתירה שבדבר חדש, ובוודאי ילמדו את כל המאמרים שבסידור, ובכללם גם מאמר זה. 17) פרשתנו שם, ב־ג. 18) ספרי ופירש״י עקב יא, יג. תענית ב, א. 19) ראה אבות פ״א מ״ב ובמפרשים שם. 20) ראה מנחות קי, א. בחיי ס״פ ויקהל. צו ז, לז. שו״ע אדה״ז או״ח מהד״ק סימן א סי״א. 21) ע״כ נמצא ברשימה שלפנינו (המו״ל).

בס"ד. שיחת ש"פ בלק, י"ז תמוז (נדחה), ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו, "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי", "אמר, אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם, אנו על־אחת־כמה־וכמה, לפיכך ויגר מואב" - שלולי פירוש רש"י יש לפרש שהם ב' ענינים: "ויגר מואב (עוד מקודם לכן) .. כי רב הוא", ונוסף לזה, "וירא בלק את אשר עשה ישראל לאמורי"; ולכן מחדש רש"י: "וירא בלק גו' לפיכך ויגר מואב".

ומה שכתוב "וירא בלק" ולא "וירא מואב", כי העובדה שכל מלכי כנען היו מעלין מס לסיחון ועוג לשמרם שלא יעברו עליהם גייסות, היתה ענין סודי שלא הי' מפורסם לכל העם, ורק בלק ראה במפלת סיחון ועוג את העובדה ששוב אין לו על מי לבטוח, ולכן היה סבור שעתה ילחמו בני ישראל גם עם מואב, אף שבתחילה סבבו בני ישראל את ארץ מואב, כי עד עתה חשב שבני ישראל לא רצו להלחם עם מואב בגלל שחששו מסיחון ועוג, מה־שאין־כן עתה, לאחרי ש"שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם", הרי "אנו על־אחת־כמה־וכמה". וכיון שגילה זאת לעמו, "לפיכך ויגר מואב".

וכאן רואים חילוק בין בלק למשה רבינו, להבדיל, שגם כאשר היה ירא להלחם עם עוג שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, לא סיפר לבני ישראל, ולא היה ניכר עליו כלל. ובאופן כזה היתה הנהגת כבוד־קדושת אדמו"ר מהוריי"צ בעת המאסר - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ח עמוד 141 ואילך.

* * *

ב. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל שאו ידיכם קודש גו'.

(לאחרי המאמר, אמר כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א:)

כל אלו שסיימו את לימוד ה'לקוטי תורה' דפרשת השבוע, או שיסיימו על־כל־פנים עד הבדלה - יאמרו יחדיו "לחיים"[1].

וכיון שבקביעות שנה זו נדחה התענית דשבעה עשר בתמוז - יקויים הפתגם שנאמר בשנת ההולדת של כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו"ר (בעל השמחה די"ב תמוז), שגם אז היתה הקביעות כבשנה זו: "הלואי שיהיה נדחה באמת"[2],

ולא רק באופן של דחיה בלבד, אלא שלא ישאר שום רושם מענין ה"אף" (שלא למעליותא)[3], ויתהפך לגמרי לטוב.

* * *

ג. בסיום הפרשה מעתיק רש"י את התיבות "אל קבתה", ומפרש: "כמו והלחיים והקיבה[4], כיוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה, וראו כולם שלא לחנם הרגם. והרבה נסים נעשו לו וכו', כדאיתא התם" (ב"אלו הן הנשרפין"[5]).

וצריך להבין:

א) ה'אבן עזרא' (שגם הוא ממפרשי התורה על דרך הפשט) מפרש "אל קבתה", "בקובה שהיתה שם", היינו, ש"אל קבתה" הוא כמו "אל הקובה" שלפני זה, שעל זה מפרש רש"י "אל האוהל", ומהו הכרחו של רש"י לפרש "אל קבתה" "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'"?

---

1) ראה גם תורת מנחם חמ"ד ע' 45. וש"נ.

2) סה"ש קיץ ה'ש"ת ס"ע 157. וראה גם תורת מנחם חמ"ד ע' 107. וש"נ.

3) בניגוד לבחי' "אף" דקדושה, בחי' שלמעלה מכללות ההשתלשלות כו', כמשנת"ל במאמר פ"ד (תורת מנחם חמ"ד ע' 113).

4) פ' שופטים יח, ג.

5) סנהדרין פב, ב.

ב) לשם מה מביא רש"י את דברי הגמרא ש"הרבה נסים נעשו לו" - הרי בפשוטו של מקרא מוכרח רק הנס ש"כיוון בתוך כו'" (כי על־פי טבע, האדם שרוצים להרגו, לא נשאר באותה תנוחה), אבל מהו ההכרח ש"הרבה נסים נעשו לו"?

יש מפרשים[6], שרש"י צריך להוסיף ש"הרבה נסים נעשו לו", כדי לתרץ הקושיא איך היה פינחס יכול להרוג את זמרי, הרי פינחס היה כהן, ואסור לכהן ליטמא למתים? ולכן מביא רש"י ש"הרבה נסים נעשו לו", שביניהם היה גם הנס שלא נטמא, כמסופר במדרשי חז"ל[7].

אבל באמת אי אפשר לומר כן, כי:

א) העובדה שבסופו של דבר אירע נס ולא נטמא, אינה מתרצת את הקושיא איך היה פינחס יכול להרוג את זמרי מבלי לחשוש שיטמא, שהרי "אין סומכין על הנס"[8].

ב) רש"י מפרש[9] ש"לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי".

וההכרח לדבר (אף שזהו חידוש גדול[10], שהרי לא מצינו בשום מקום שניתנה כהונה על־ידי עבודה, אלא זהו ענין שניתן לאהרן ולבניו ולתולדותיהם אחריהם), כי כך משמע מפשטות הכתובים: (א) ממה שנאמר[9] "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא גו'". אבל עדיין אין זה הכרח גמור, שהרי אפשר לומר שהחידוש כאן הוא בנוגע ל"כהונת עולם", אבל כהונה כשלעצמה היתה לו גם מקודם לכן. (ב) כאשר משה רבינו טען "מדוע לא אכלתם את החטאת גו'"[11], באמרו ש"היה לכם לאכלה אף־על־פי שאתם אוננים"[12], השיב לו אהרן: "אם שמעת בקדשי שעה, אין לך להקל בקדשי דורות"[13]. ולכאורה, היתה החטאת יכולה להאכל על־ידי פינחס, שאינו אונן? ועל כן צריך לומר, שעדיין לא נתכהן פינחס.

ועל־פי־זה, הקושיא איך היה פינחס יכול להרוג את זמרי מבלי לחשוש שיטמא - מעיקרא ליתא, כיון שעדיין לא נתכהן פינחס.

ד. ויובן בהקדים הביאור במה שכתב רש"י לפני זה[14], "וירא פינחס", "ראה מעשה ונזכר הלכה, אמר לו למשה מקובלני ממך, הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" - דלכאורה, מהו ההכרח על זה בפשטות הכתובים?

והביאור בזה, שכוונת רש"י לבאר מדוע היה מותר לפינחס להרוג את זמרי - דלכאורה אינו מובן:

בשלמא מה שכתוב[15] "הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור" - הרי זה בגלל שיש חיוב מיתה על חטא עבודה־זרה[16]; אבל מה ש"איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית גו'"[17] - היכן מצינו על זה חיוב מיתה?

ולכן מפרש רש"י שפינחס "נזכר הלכה .. הבועל ארמית קנאין פוגעין בו".

וכיון שרש"י מפרש שהריגת זמרי היתה מצד ההלכה ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" - מוכרח רש"י לפרש "אל קבתה" "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'", כי:

אם נפרש "אל קבתה", "בקובה שהיתה שם" (כפירוש ה'אבן עזרא'), נמצא, שכאשר פינחס בא "אחר איש ישראל אל הקובה", "אל האוהל", היתה האשה בקובה שלה, והיינו, שלא היו ביחד. והרי באופן כזה היה אסור לפינחס להורגם, כיון שההלכה ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" היא רק בשעת מעשה, ולא לאחר שפירש, שאז אסור להורגו (ואדרבה: "אם פירש זמרי והרגו, פינחס נהרג עליו")[18].

---

6) ראה גם שפ"ח, רא"ם וספר הזכרון כאן.
7) תיב"ע עה"פ. ספרי ותנחומא סוף פרשתנו.
8) ראה פסחים סד, ב. זח"א קיא, ריש ע"ב. קיב, ב.
9) פינחס כה, יג. וראה זבחים קא, ב.
10) ראה גם לקו"ש חל"ג ס"ע 167. וש"נ.
11) שמיני יו"ד, יז.
12) פרש"י שם, יח.
13) פרש"י שם, יט.
14) פרשתנו כה, ז.
15) שם, ה.
16) משפטים כב, יט ובפרש"י.
17) פרשתנו שם, ו.
18) סנהדרין שם, א.

ולכן מוסיף רש"י "והרבה נסים נעשו לו וכו', כדאיתא התם" - שנוסף לנס ש"כיוון בתוך כו'", היו עוד נסים, ולכל־הפחות עוד שני נסים (כי בדרך כלל "לשון רבים" היינו לא פחות משנים, ו"הרבה" היינו לא פחות משלש[19]: "אחד, שהיה לו לזמרי לפרוש (מן האשה, ושוב אין ניתן להורגו) ולא פירש. ואחד, שהיה לו לדבר (לזעוק לאנשי שבטו לסייעו) ולא דיבר וכו'", כי אילו היה זמרי פורש, היה אסור לפינחס להורגו.

ה. ויש להוסיף, שפירוש רש"י ש"אל קבתה" הוא "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'", מוכרח (לא רק בגלל שהפירוש "בקובה שהיתה שם" אינו מתאים להלכה ד"קנאין פוגעין בו", כיון שלאחר שפירש אסור להורגו, אלא) גם מהכתוב עצמו:

לכאורה אינו מובן: לשם מה מספרת התורה "וידקור גו' אל קבתה"?

בשלמא כללות הסיפור "וישב ישראל בשטים וגו'"[20] עד להריגת זמרי על־ידי פינחס, הרי זה בשביל כמה טעמים: (א) להודיע כיצד זכה פינחס לכהונה, (ב) להודיע את טעם הציווי "צרור את המדינים גו'"[21], (ג) סיפור זה הוא המקור בתורה שבכתב ל'הלכה למשה מסיני' ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו"[22]; אבל לשם מה צריכה התורה לספר שהיה זה באופן ד"וידקור גו' אל קבתה"?

והביאור בזה - שלולי הפסוק "וידקור גו' אל קבתה", לא היה נודע כלל הדין ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", כיון שהיה מקום לומר שהריגת זמרי היתה מטעם אחר:

המשך הביאור, שהיה מקום לפרש שזמרי עצמו לא היה מחוייב מיתה, אלא כ"שרואים בית־דין שפרצו העם בדבר ("ויחל[20] העם לזנות גו'"[23]) יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שיראה להם"[24], ורק כאשר "כיוון בתוך כו' .. ראו כולם שלא לחנם הרגם", "לעשות סייג לתורה"[24], אלא מפני שנתחייבו מיתה על־פי דין - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ח עמוד 152 ואילך.

וכיון שכל עיקרו של הכתוב "וידקור גו' אל קבתה" הוא ללמדנו את הדין ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", על כן צריך לומר, שהפירוש ד"אל קבתה" הוא [לא "בקובה שהיתה שם", ועל־פי־זה נצטרך לומר באחד משני האופנים: (א) שהכתוב בא ללמדנו שקנאין פוגעין בו גם לאחרי שפירש - שזהו היפך ההלכה, (ב) שהריגת זמרי לאחרי שפירש היתה הוראת שעה - שאז אי אפשר ללמוד מזה, ואם כן, הרי זה מיותר, אלא] "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'".

ו. על־פי־זה תתורץ הקושיא (ויסור קטרוג על כל בני ישראל) - היתכן שמכל בני ישראל, כולל גם דייני ישראל (סנהדרין גדולה, סנהדרין קטנה, והדיינים של כל שבט), שנצטוו "הרגו איש אנשיו" - לא היה מי שיקנא קנאת ה' מלבד פינחס?!

ויובן על־פי האמור לעיל:

אילו היה מדובר אודות ענין של חילול השם,, היו בודאי רבים מישראל מקנאים קנאת ה'; אבל הריגת זמרי היתה (לא מצד חילול השם, אלא) מצד ההלכה ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", וכיון ש"הבא לימלך אין מורין לו"[5], לא לימדה משה ברבים, ולא היתה ידועה לכל בני ישראל, כי־אם לאחדים בלבד, וביניהם, יתכן שלא היו "קנאים" (שרק הם "פוגעין בו"), מלבד פינחס.

---

19) ראה פרש"י מצורע טו, כה ובמפרשים.

20) פרשתנו שם, א.

21) פינחס שם, יז.

22) והטעם שזהו בדרך סיפור, ולא דין - נכלל בשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש ח"ח ע' 150 ואילך.

ולכן אין לומר שהתורה באה ללמדנו שהדין דקנאין פוגעין בו הוא רק קודם שפירש - כי, אין מקום לומר שהתורה תדייק בפרטי דינים, בה בשעה שכל עיקר הלכה זו לא נאמר בפירוש בתור דין, אלא בדרך סיפור בלבד.

23) נוסף על חילול השם שבעצם ההעזה להתריס כלפי משה רבינו בפומבי ובפרהסיא - "לעיני כל עדת בנ"י" - ולומר "זו אסורה או מותרת .. בת יתרו מי התירה לך" (פרשתנו שם, ו ובפרש"י).

ומה שלא הרגו פינחס מיד, במעמד כל בנ"י, בפרהסיא - י"ל בפשטות, שזהו לפי שנתיירא משבט שמעון, ולכן התחכם ונכנס אחריו אל הקובה כו'.

24) רמב"ם הל' סנהדרין פכ"ד ה"ד.

זאת ועוד: על־פי המבואר בגמרא[25] (והובא בפירוש רש"י[26]) "כיצד סדר המשנה, משה היה לומד מפי הגבורה, נכנס אהרן, שנה לו משה פרקו .. נכנסו בניו (אלעזר ואיתמר), שנה להם משה פרקם .. נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם .. נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם" - יש לומר, שבעת מעשה זמרי עדיין לא הספיק משה ללמוד הלכה זו אלא עם בני אהרן בלבד, ונמצא, שכל בני ישראל לא ידעו עדיין הלכה זו, מלבד פינחס (ששמע מאלעזר אביו).

ועל־פי־זה תתורץ שאלה נוספת:

בשלמא בנוגע למשה - מפרש רש"י[17] ש"נתעלמה ממנו הלכה .. כדי שיבוא פינחס ויטול את הראוי לו"; אבל עדיין אינו מובן: מדוע נתעלמה הלכה מכל בני ישראל - למה לא יזכה להיות כהן מישהו אחר מבני ישראל (מלבד אלעזר ואיתמר (ומשה), שכיון שכבר היו כהנים, לא יתווסף אצלם מאומה), על־ידי־זה שיזכור הלכה זו?!

ויובן על־פי האמור - שמלבד (בני אהרן ו)פינחס, לא היה אף אחד מבני ישראל שידע הלכה זו.

ז. אך עדיין אינו מובן[27]:

כיון שבני אהרן ידעו הלכה זו - למה אלעזר (ואיתמר) לא הרג את זמרי, כי־אם פינחס דוקא?

ויש לומר - בפשטות - שכיון שאלעזר היה כהן, לא היה יכול להרוג את זמרי, כיון שאסור לו להטמא למתים, וכדברי הרגצ'ובי[28] שהדין ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" אינו שייך בכהן קנאי, ולכן, רק פינחס - שלא נתכהן עדיין - היה יכול להרוג את זמרי.

ח. ועדיין צריך להבין בנוגע למשה רבינו עצמו:

אף שבתחלה "נתעלמה ממנו הלכה", הרי לאחרי שפינחס "ראה מעשה ונזכר הלכה, אמר לו למשה מקובלני ממך, הבועל ארמית קנאין פוגעין בו". ואם כן, במקום לומר לפינחס "קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא" (שאמירה זו היא לכאורה בדוגמת הוראה, והרי "אין מורין לו") - היה יכול משה בעצמו להרוג את זמרי, ואדרבה, "מצוה[29] בו יותר מבשלוחו"?!

אך לפי הדעה שמשה רבינו היה כהן[30], הרי מובן, שגם הוא לא היה יכול להרוג את זמרי.

אבל על־פי־זה אינו מובן: מנא־ליה לרש"י ש"נתעלמה ממנו הלכה" - הרי יתכן שמשה זכר את ההלכה, ואף־על־פי־כן, לא היה יכול לעשות מאומה, לא להרגו בעצמו, להיותו כהן, וגם לא לומר לאחרים שיהרגוהו, כיון ש"אין מורין לו"?!

והביאור בזה - שההכרח לזה הוא ממה שכתוב[17] "והמה בוכים": אם משה ידע את ההלכה ש"קנאין פוגעין בו" ו"אין מורין לו" - הרי כיון שעל־פי דין אינו יכול לעשות מאומה (לא בעצמו, ולא על־ידי אחרים, כנזכר לעיל), אין לו מה לבכות. וכיון שנאמר "והמה בוכים", על כן צריך לומר, ש"נתעלמה ממנו הלכה", ולכן "געו כולם בבכיה".

אך עדיין אינו מובן: מדוע צריך לומר ש"נתעלמה ממנו הלכה .. כדי שיבוא פינחס כו'" - הרי גם אם היה זוכר את ההלכה, לא היה יכול להרוג את זמרי, לפי שהיה כהן?

ויש לומר הביאור בזה[31]:

ל'מאן דאמר' שמשה היה כהן - יש לפרש כה'מאן דאמר' בש"ס[32] שגם מקודם היה פינחס כהן, ובפשטות[33] צריך לומר דסבירא־ליה דכהן קנאי הורג את הבועל ארמית (ולא מפשינן פלוגתא דגם בזה

25) עירובין נד, ב.
26) תשא לד, לב.
27) בהבא לקמן - ראה גם "רשימות" חוברת נ ס"ע 13 ואילך.
28) ראה צפע"נ על הרמב"ם הל' איסו"ב פי"ב ה"ד. שו"ת צפע"נ ח"א סרל"ה.
29) קידושין מא, א.
30) ראה זבחים קא, ב ואילך. וראה פרש"י שמות ד, יד (שהביא ב' הדעות). צו ח, כח. ועוד.
31) מכאן עד סוף הסעיף - ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א בכתי"ק (המו"ל).
32) זבחים שם.
33) משא"כ לתרץ דעת הרגצ'ובי.

פליג א'מאן דאמר' דלא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי), ואם כן, היה משה יכול להרוג את זמרי, ולכן צריך לומר "נתעלמה ממנו הלכה .. כדי שיבוא פינחס כו'".

ול'מאן דאמר' שמשה לא היה כהן - מובן בפשטות שצריך לומר "נתעלמה ממנו הלכה", שלכן לא הרגו משה.

ולאחרי שפינחס "אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", אמר לו משה "קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא" - כי, מזה ראיה שהוא (פינחס) קנאי האמיתי, שלכן לא שכח (דאי־אפשר לשכוח על ענין 'עצמי'); מה־שאין־כן בנוגע לעצמו, פירש משה - בענוותנותו - דהא שנתעלמה ממנו הלכה הוא (לא כדי שיבוא פינחס כו', אלא) מפני שאינו קנאי.

ט. מהאמור לעיל יש גם הוראה בנוגע לענין הקנאות:

יש כאלו שרוצים להוכיח שקנאות אינה דבר טוב ואין בה מעלה כו' - מזה שכל שאר בני ישראל (מלבד פינחס) לא מצאו לנכון לקנא כו'. ומוסיפים להביא ראיה ממה שכתוב בירושלמי[34] בנוגע לפינחס, ש"ביקשו לנדותו".

אבל על־פי האמור לעיל - אין מזה ראיה כלל, שהרי כל בני ישראל לא ידעו עדיין את ההלכה ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו"; ואילו היה מדובר אודות חילול השם - היו בודאי רבים מישראל מקנאים קנאת ה'.

ואדרבה - יש מעלה גדולה בענין הקנאות, שקשורה עם התגלות נקודת היהדות (כדלקמן).

וזהו גם מה שמצינו שאליהו הנביא (פינחס זה אליהו[35]), שהיה קנאי בן קנאי, בא לכל ברית מילה[36] של כל אחד מישראל (וכיון ש"אשה כמאן דמהילא דמיא"[37], הרי זה שייך גם לבנות ישראל), והיינו, שנותן את כח הקנאות לכל אחד ואחד מישראל.

י. המשך השיחה - הביאור במה שכתוב "בקנאו את קנאתי"[38], "אשר קנא לאלקיו" ("בשביל אלקיו")[39], שזהו מצד החומר ד"בועל ארמית" ש"יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו .. (ש)הבן מן הכותית אינו בנו .. מסיר אותו מלהיות אחרי ה'"[40], שמשתמש בכח האין־סוף שבענין ההולדה עבור ההיפך מאלקות (ולכן הרי זה רק בשעת מעשה[41], קודם שפירש); הטעם שדוקא "קנאין פוגעים בו", כי הבחירה לעשות מטוב רע היא מצד שרש הנשמות בעצמותו יתברך, שלמעלה מהתורה, ולכן נמסר העונש ל"קנאין" שמוסרים נפשם על קנאת ה' אפילו בענין שעל־פי תורה "אין מורין לו"; והשייכות להמשך הסדרה בענין מנין בני ישראל (מצד העצם, שלכן כל ישראל שוים), חלוקת הארץ (על־פי הגורל שמורה על עצם הנשמה) ופרשת הקרבנות שסיומה בשמיני עצרת ("יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך"[42]) - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי שיחות חלק ח עמוד 153 ואילך.

---

34) סנהדרין ספ"ט.

35) תיב"ע וארא ו, יח. פרדר"א פמ"ז. זהר ח"ב קצ, סע"א. ח"ג (רע"מ פינחס) רטו, א. יל"ש ר"פ פינחס. פרש"י ב"מ קיד, ב (ד"ה לאו מר כהן). רלב"ג מלכים־א יז, א.

36) פרדר"א ספכ"ט. וראה זח"ב שם.

37) ע"ז כז, א.

38) פינחס כה, יא.

39) שם, יג (ובפרש"י).

40) רמב"ם הל' איסו"ב פי"ב ה"ז.

41) ובסגנון אחר קצת: כיון שמדובר אודות כח הא"ס, שזהו"ע שלמעלה ממדידה והגבלה - הרי זה בא' מב' האופנים: התפשטות בלי גבול, או נקודה. וכיון שלא שייך שתהי' התפשטות בל"ג בלעו"ז, הרי זה נשאר באופן של נקודה - בשעת מעשה דוקא.

42) משלי ה, יז. וראה תורת מנחם סה"מ תשרי ע' פב. וש"נ.

בס"ד. שיחת ש"פ פינחס, מבה"ח מנחם־אב, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו, "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", "לפי שהיו השבטים מבזים אותו, הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז, והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן" - דלכאורה קשה: הרי זה־עתה נאמר[1] "וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", ולמה חוזרת התורה על יחוסו של פינחס? ומפרש רש"י, ש"היו השבטים (לא רק שבט שמעון, אלא כל השבטים) מבזים אותו", בגלל שרצו להגן על כבודם של כל שאר בנ"י וכבודו של משה רבינו[2], שמכולם הי' פינחס היחידי שקינא כו', ולכן טענו, שהסיבה לכך שהרג את זמרי היא לא מצד הקדושה, אלא מצד טבע[3] האכזריות שירש מאבי אמו (שהרי "איש מזריע תחילה יולדת נקבה", ו"אשה מזרעת תחילה יולדת זכר"[4]), "שפיטם עגלים לעבודה־זרה", שבזה מודגש ביותר טבע האכזריות, ולכן התאכזר במיוחד להרוג איש החסד[5], "נשיא שבט מישראל". ו"לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן", שהי' רודף שלום, וזוהי הסיבה שנתעורר לעשות שלום בין בני ישראל להקב"ה[6].

וההוראה מזה, שגם כאשר חושבים שפלוני עושה דבר טוב בגלל פני', אסור לבטל אותו (ואדרבה: צריך לדעת שהסיבה לכך שמבטל אותו היא מצד הישות שלו, שאינו יכול לסבול את מעלתו, ומקנא בו כו'), כי אי־אפשר לדעת מה שבלבו של חבירו, "ה' יראה ללבב"[7], שכוונתו לשם שמים - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"ח ע' 160 ואילך.

* * *

ב. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל וידבר גו' פינחס בן אלעזר גו'.

* * *

ג. הביאור בפירוש רש"י סוף פרשתנו, "ויאמר משה אל בני ישראל", "להפסיק הענין, דברי רבי ישמעאל, לפי שעד כאן דבריו של מקום, ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה, הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמר פרשה זו לישראל, שאם לא כן, יש במשמע, שלא אמר להם זו, אלא בפרשת

---

1) בלק כה, ז.

2) ועפ"ז יתורץ מה שהתורה מספרת "שהיו השבטים מבזין אותו", אף שלכאורה הרי זה ענין של גנות, ואפילו "בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב" (ב"ב קכג, א), ומכ"ש בגנותם של ישראל - כיון שכוונתם היתה להגן על כבודם של ישראל וכבודו של משה רבינו.

3) ולהעיר מהמבואר בתו"א (תולדות יט, סע"ב ואילך) במעשה דר' יוסי בן קיסמא עם ר' חנינא בן תרדיון, שאמר תמה אני אם לא ישרפו אותך כו', ואמר לו ר"ח, מה אני לחיי עוה"ב, ואמר לו כלום מעשה בא לידך, והשיבו מעות פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים (ע"ז יח, א) - ד"לכאורה, מאד תמוה שאלתו מה הוא לעוה"ב, אם הוא מוסר נפשו על קדוה"ש, שהי' מקהיל קהילות ברבים, לא יהי' לו עדיין חלק לעוה"ב. וגם, מה שאל ר' יוסי כלום מעשה בא לידך, מהו התשובה על שאלתו כו'. אך הענין, שהי' ר' חנינא בן תרדיון מסופק בעצמו ענין מסירת נפשו בשביל עסק התורה, אם הוא באמיתות לש"ש בלבד .. (ו)הי' ירא שמא גם מצד טבעו גופני' גורם לו מסירת נפשו בעד החכמה (מצד התגברות המרה שחורה, שגורמת תנועה של כיווץ - "דדחקין למלה דחכמתא" (זח"א קל, ב)), אף שבודאי אינו אלא מעט מזעיר, מ"מ אין זה לה' לבדו כו'. ושאל מר' יוסי היאך הוא משיג בו, אם הוא מנוחלי העוה"ב שאין בלבו אלא אחד כו'. והשיבו, זה לא יבורר כ"א אם בא מעשה לידך, פי' נסיון שהחילוק בו שאם הוא מצד טבע הגוף אף שיחשוק חשק נפלא עכ"פ לא יגיע למס"נ כו'. ואמר לו שמעות פורים כו', שהוא ענין פיזור ממון, שזה אות ומופת שאין במס"נ שלו אפילו שרש המרה .. [שחורה, ש]גורמת מדת הקמצנות כו'", וזוהי ההוכחה שהמס"נ שלו היא לא מצד טבע הגוף, אלא בשביל הקב"ה לבדו.

4) פרש"י ויגש מו, טו.

5) וכמבואר בדרושי חסידות (ראה תו"א בשלח סה, ד. ובכ"מ) בענין "וימלוך גו' וימת" (וישלח לו, לב ואילך), שכל מדה אינה סובלת זולתה, ובעיקר - מדה הפכית.

6) ולא רק בנוגע לכללות בנ"י, שעי"ז "ותעצר המגפה מעל בני ישראל" (בלק שם, ח), אלא גם בנוגע לזמרי עצמו - כיון שעונשי התורה (שהם חלק מהתורה שהיא תורת חסד) הם ענין של חסדים (כמבואר בלקו"ת (קרח נג, ד. מטות פו, ב), ומובן גם בפשטות (ראה לקו"ש חכ"ג ע' 98 ואילך)), והיינו, שעי"ז שמענישים את החוטא בעוה"ז, מתכפר לו לעוה"ב, כדברי הגמרא (סנהדרין מג, ב) על הפסוק (יהושע ז, כה) "יעכרך ה' ביום הזה", "ביום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא".

7) שמואל־א טז, ז.

נדרים התחיל דבריו" - כי, בשלמא בפרשת המועדות שבפרשת אמור, יש מקום לקא־סלקא־דעתא שמשה לא אמרה לבני ישראל מיד, כיון שבאותו זמן לא היו נוגעים למעשה, והי' עסוק להשיב ולהודיע להם מה שנוגע בחיי היום־יום, ולכן צריך הכתוב לסיים "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל"[8]; מה־שאין־כן בפרשתנו, שאין סיבה לדחות, ובפרט שנמצאים כבר בסוף ארבעים שנה, הרי מובן מעצמו שמשה אמרה לבני ישראל, ולמה נתפרש בכתוב "ויאמר משה אל בני ישראל"?

ומפרש רש"י, "להפסיק הענין, דברי רבי ישמעאל", שסבירא־ליה ש"כללות נאמרו בסיני ופרטות באוהל מועד"[9], ולכן יש מקום לומר שמשה המתין במסירת פרטי דיני המועדים (מה־שאין־כן לשיטת רבי עקיבא, שנמסרו מיד כל פרטי המצוות, אף שעדיין לא היו נוגעים למעשה), "שאם לא כן, יש במשמע, שלא אמר להם זו כו'", היינו, שלכל בני ישראל נאמרו רק הדינים שבפרשת אמור, בנוגע לאיסור מלאכה כו', ולא דיני הקרבנות שבפרשתנו, שנוגעים לכהנים (שנאמרו יחד עם הדינים שבפרשת אמור, ונכתבו שלא במקומם). ולכן הוצרך הכתוב לפרש "ויאמר משה אל בני ישראל", שגם פרשה זו נאמרה לכל בני ישראל (ונאמרה כאן, כפשטות הכתובים, שהפרשיות הם על הסדר).

והחילוק בין "וידבר" שבפרשת אמור ל"ויאמר" שבפרשתנו: דיני המועדים שבכל הזמנים בשוה, הם בלשון דיבור ש"נמשך ולא נפסק", ובלשון קשה, שהקב"ה תובע קיומם בתוקף; מה־שאין־כן דיני הקרבנות שאי אפשר לקיימם בזמן הגלות, כי־אם על־ידי העסק בתורה, הם (לא בלשון קשה, ואדרבה: בני ישראל תובעים מהקב"ה כו'[10], אלא) בלשון אמירה, לשון רכה, שהקב"ה מבקש מבני ישראל שיעסקו בסדר קרבנות - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ח ע' 334 ואילך.

8) אמור כג, מד.

9) חגיגה ו, סע"א ואילך. וש"נ.

10) כ"ק אדמו"ר שליט"א בכה מאד בדברו אודות מעמד ומצב בנ"י בזמן הגלות, "בנים שגלו מעל שולחן אביהם" (ברכות ג, סע"א), שטוענים, שאם רצונו של הקב"ה בענין הקרבנות, הנה במקום העסק בתורת הקרבנות כשאין ביהמ"ק וכהן טהור כו', מוטב שהקב"ה יבנה את ביהמ"ק, ויעמיד כהנים, ומעמד ומצב של טהרה כו', ואז יקריבו הקרבנות בפועל ממש.

המשך ביאור למס' כתובות ליום שני עמ' א

קשה, שהרי מלשון 'כל שלא נהג' משמע שזהו דבר שהחתן נוהג בו, והיינו משמוש הכלה שמוטל על החתן, וקשה, שהרי מה שלא נהג כן החתן אינו סיבה שלא יוכל לטעון טענת בתולים, ואם כוונת הברייתא שלא נהג אבי הכלה משמוש בחתן, ויש חשש לרמאות ולכן אינו יכול לטעון טענת בתולים, אם כן לשון 'כָּל שֶׁלֹּא מוּשְׁמַשׁ' מִיבָּעֵי לֵיהּ – היתה הברייתא צריכה לומר, שכיון שלא בדקוהו קודם לכן אינו יכול לטעון טענת בתולים.

אביי משנה את הגירסא בברייתא: אָמַר אַבָּיֵי, לְעוֹלָם דין זה נאמר אַרֵישָׁא, לגבי יחוד, וּתְנִי – וכך יש לגרוס בברייתא, כָּל שֶׁנָּהַג כן, להתייחד עם הכלה, אינו נאמן לטעון טענת בתולים. דוחה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבָא, וְהָא 'כָּל שֶׁלֹּא נָהַג' קָתָנֵי בברייתא, וכיצד אתה משנה את הגירסא ל'כל שנהג'.

רבא מבאר את הברייתא: אֶלָּא אָמַר רָבָא, אכן דין זה נאמר לגבי הרישא, שביהודה נהגו להתייחד ובגליל נהגו שלא להתייחד, וְהָכִי קָאָמַר, כָּל אדם מאנשי הגליל, שֶׁלֹּא נָהַג את מִנְהַג אנשי הַגְּלִיל במקומו שבַּגְּלִיל, אֶלָּא נהג כמִנְהַג יְהוּדָה במקומו שבַּגְּלִיל, והתייחד עם הכלה, אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים, וכסברא האמורה לגבי אנשי יהודה, שכיון שהתייחד עמה מן הסתם בא עליה.

רב אשי מבאר את הברייתא באופן אחר: רַב אַשִׁי אָמַר, לְעוֹלָם דין זה נאמר אַפֵּיפָא, שהיו מעמידים שושבינין לבדוק את החתן, ועל כך שנינו שאם לא העמידו שושבינין אינו נאמן, אמנם הקשינו על זה שאין זה מנהג של החתן אלא מנהג שנוהגים בחתן, וְאכן תְּנִי – יש לגרוס בברייתא 'כָּל שֶׁלֹּא מוּשְׁמַשׁ'.

משנה

משנתינו מבררת את מנהגי הכתובה של הכהנים: אַחַת אַלְמָנַת יִשְׂרָאֵל – בת ישראל, וְאַחַת אַלְמָנַת כֹּהֲנִים – בת כהן, כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה. אמנם לענין כתובת בתולה, יש חילוק, שבֵּית דִּין שֶׁל כֹּהֲנִים הָיוּ גּוֹבִין לְבְתוּלָה בת כהן, אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, כפול מכתובת בת ישראל, מפני חשיבותן, וְלֹא מִיחוּ בְּיָדָם חֲכָמִים.

גמרא

הגמרא מבררת את סכום כתובת אלמנת כהנים: תָּנָא בברייתא, וְאַלְמָנַת כֹּהֲנִים – אלמנה שהיא בת כהן, כְּתוּבָּתָהּ מָאתַיִם. מקשה הגמרא: וְהָאָנָן תְּנַן – והלא במשנה שנינו, אַחַת אַלְמָנַת יִשְׂרָאֵל וְאַחַת אַלְמָנַת כֹּהֲנִים כְּתוּבָּתָן מָנֶה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, שְׁתֵּי תַּקָּנוֹת הֵווּ בדינה של האלמנה, מֵעִיקָּרָא – מתחילה תַּקִּינוּ לְבְתוּלָה בת כהן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וְאילו לְאַלְמָנָה בת כהן לא תיקנו כלום אלא השאירו אותה כדין בת ישראל, שיש לה מָנֶה.

לקוטי־שיחות פרשת מטות חלק יח שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.
השאלה על מיקום הלכות הגעלת כלים וטבילתם

בפרשתנו[1], כאשר נצטוו ישראל על דיני הגעלת כלי מדין, שואל הרמב"ן[2]: מדוע נאמרו ההלכות של הגעלת כלי נכרים רק כאן, במלחמת מדין, ולא לפני־כן, במלחמת סיחון ועוג, שגם מהם לקחו ישראל שלל[3], שבודאי כלל גם כלים? והרמב"ן משיב, שארץ סיחון ועוג "מנחלת ישראל היא והותר להם כל שללם אפילו האיסורים.. ואמרו רבותינו[4] קדלי[5] דחזירי אשתרי להו (קותלי חזיר הותרו להם), אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם.. ולכך נהג האיסור בכליהם".

המפרשים[6] שואלים[7] על כך: בפרשה נצטוו ישראל לא רק על ההלכות של גיעולי כלים של נכרים, אלא גם על טבילת כלי נכרים, כפי שמציין כאן רש"י, וכפי שהרמב"ן עצמו מרחיב בכך, מדוע, איפוא, הם לא נצטוו על טבילת כלים לפני־כן, במלחמת סיחון ועוג? כאן אי אפשר להשיב, כבהלכות הגעלה, שבמלחמת סיחון ועוג, אפילו "קדלי דחזירי אשתרו להו", כי הטעם לטבילת כלים אינו משום האיסור הבלוע בכלי, שהרי גם כלי נכרים חדשים חייבים בטבילה[8], אלא כאמור ב"ירושלמי"[9], "לפי שיצאו מטומאת הנכרי ונכנסו לקדושת ישראל"?

אמנם, הרמב"ן כותב לפני־כן "ולבי מהרהר עוד לומר שהטבילה הזו מדבריהם, והמקרא אסמכתא עשו אותו". אך בכל זאת לא מובן: א) הרמב"ן מסיים "וזה צריך תלמוד" — כלומר, עדיין קיימת לדעתו האפשרות שזה מדאורייתא[10]. ב) גם אם ה"מקרא" הוא אסמכתא בלבד, ניתן לשאול: מדוע קבעה התורה את האסמכתא בענין מלחמת מדין, ולא במלחמת סיחון ועוג? ג) ובכל אופן: מדוע אין הרמב"ן מציין מאומה בענין זה?

ב.
מדוע שאלת הרמב"ן היא רק על גיעולי נכרים?

לכאורה, ניתן היה לתרץ[11]: ידוע, שלא כל המצות ניתנו מיד במתן־תורה. יש מספר מצוות שנאמרו בזמן מאוחר יותר, אפילו בשנת הארבעים, כגון[12] פרשת נחלות[13], אשר התחדשה מאוחר יותר על־ידי בנות צלפחד, ועוד.

לכן, אין מקום לשאלה מדוע לא נצטוו על טבילת כלים לפני כן, במלחמת סיחון ועוג, כי רק במלחמת מדין הגיע הזמן שהתחדש בו ענין זה, בדומה ל"ניתנה תורה ונתחדשה הלכה"[14].

בכל זאת, שואל הרמב"ן שאלה זו לגבי גיעולי נכרים, מפני שהכרחי לומר, שהדין של איסור בלוע — שדבר איסור אשר נבלע בכלי אסור ואוסר את הכלי — כבר היה קיים לפני כן[15], לפני מלחמת מדין:

בפרשה קודמת (צו[16]) כתוב: "וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר ואם בכלי נחושת בושלה ומרק ושוטף במים". רש"י מסביר שם: "ישבר, לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר...". "ומרק ושוטף, לפלוט את בליעתו..." יוצא, אפוא, שאיסור "בלוע" כבר היה קיים קודם[17]. ואם כך, שואל הרמב"ן, מדוע רק במלחמת

---

1) פרשתנו לא, כא ואילך.
2) שם, כג.
3) דברים ב, לה.
4) חולין יז, א.
5) בחולין שם: כתלי.
6) לאחר זמן בא לידי ספר "טבילת כלים" (אה"ק. תשל"ה) בו מלוקט מראשונים ואחרונים — ושקו"ט שם — בכו"כ ענינים שבאו לקמן (בפנים ובההערות), ובפרט במבוא שם בסופו ובפ"ג הערה ד.
7) מהם: חת"ס עה"ת כאן. שו"ת שו"מ מהד"ת ח"ד סו"ס יז. הגאון מטשעכנאוו הובא בכלי חמדה פ' תצא (כא, יא אות ו'). שם פ' ואתחנן (ו, י. אות ב'). שו"ת הר צבי יו"ד סק"ט. ועוד.
8) ע"ז עה, ב. רמב"ם הל' מאכלות אסורות פי"ז ה"ג ("שלא נשתמש בהן כל עיקר"). טושו"ע יו"ד ר"ס קכ.
9) ע"ז בסופה.
10) ובריטב"א לע"ז שם כ' בשם הרמב"ן: טבילה זו מדאורייתא היא דלא משמע דליהוו הני קראי אסמכתא דרבנן כו'. אבל בחי' הרמב"ן (השלם. ירושלים, תש"ל) שם: וי"ל דטבילה זו גזה"כ כו' א"נ אסמכתא. — וראה לקמן הערה 31.
11) וראה גם כלי חמדה פ' ואתחנן שם. שו"ת הר צבי שם.
12) אבל אינו דומה ממש, כי נחלות וכיו"ב לא הי' נוגע קודם לזה, משא"כ גיעולי נכרים.
13) פינחס כז, ו ואילך.
14) שבת קלה, סע"א.
15) ולהעיר מפרש"י כאן (פסוק כא): שנתעלמה ממנו כו'.
16) ו, כא.
17) ודוחק לומר דקס"ד שזה חידוש בקדשים, ולכן הי' צ"ל עוד ציווי בנוגע לגיעו"נ.

מדין נצטוו על ההלכות של גיעולי נכרים, ולא בפעם קודמת שבה אספו ישראל כלים החייבים בהגעלה – במלחמת סיחון ועוג?

אך עדיין אין הענין "חלק": הרמב"ן מדבר על שני הענינים, הן גיעולי נכרים והן טבילה, והיה עליו להזכיר, לפחות בקיצור, את ההבדל הזה ביניהם, שבגללו הוא שואל רק על גיעולי נכרים, ולא על טבילה.

כמו־כן, ואף יותר מכך, לא מובנות תשובותיהם של מפרשים אחרים, מדוע לא נצטוו על טבילת כלים במלחמת סיחון ועוג. ובנוסף לכך שבכל אחד מהתירוצים יש דוחק מסויים (ואין כאן המקום להרחיב), ישנה שאלה כללית: מדוע אין רמב"ן מתייחס לשאלה זו?

ג.

מדוע אין טובלים כלים שנמכרו לגוי בחמץ?

דבר זה יובן, אם נקדים להסביר עוד שתי תמיהות בענין טבילת כלים:

א) ידועים דברי ה"נודע ביהודה"[18] וה"חתם סופר"[19], שכשמוכרים לגוי את החמץ לפני פסח, אין למכור את כלי־החמץ, מפני שאז יהי' צורך לטובלם עם קנייתם בחזרה מן הגוי לאחר הפסח[20].

אך בנוסח שטר המכירה של אדמו"ר הזקן[21] כתוב: "וכן כלים מחומצים שיש עליהם חמץ בעין" – כלומר, גם הכלים נמכרים לגוי, ובכל זאת אין אדמו"ר הזקן אומר, שלאחר פסח יש לטבול את הכלים[22], ומעשה רב – שאין טובלים.

ב"שער הכולל"[23] מתרץ זאת: אדמו"ר הזקן אומר "(כלים מחומצים) שיש עליהם חמץ בעין", וההלכה היא[24] ש"כל הכלים שאינו רוצה להכשירן... צריך לשפשפן... ולהדיחן... שלא יהא חמץ ניכר בהן". כך יוצא, ש"כלי סעודה לא נמכרו כלל", כי הם נקיים מחמץ בעין, ורק "כלי סעודה" חייבים בטבילה[25].

אך תירוץ זה אינו מובן: ההלכה "צריך לשפשפן" אמורה לגבי כל הכלים, ואם הכלים ש"צריך לשפשפן" אינם נכללים (לשיטת "שער הכולל") במכירה – מהם הכלים, המוזכרים בשטר המכירה, הנמכרים בחמץ?!

הכרחי לומר, שלמרות שכלי סעודה, שיש עליהם חמץ בעין, נכללים במכירה לגוי, בכל־זאת, אין צורך לטובלם, לפי שיטת אדמו"ר הזקן.

ב) אחד הטעמים[26] למנהג אכילת מאכלי חלב ביום א' של חג השבועות הוא, שזה לזכר מאכלי חלב שאכלו ישראל ביום מתן תורה: על מצות שחיטה נצטוו ישראל במתן תורה, ומיד נאסרו עליהם כל מאכלי וכלי הבשר שלהם, מפני שלפני מתן תורה הם לא היו ברי־זביחה, ולכן הם לא יכלו לאכול שום מאכל ותבשיל של בשר, ואף ביום מתן תורה לא יכלו לשחוט בהמות ולהכשיר את כליהם, מפני ש"דכולי עלמא (=לכל הדעות) בשבת ניתנה תורה"[27], וכך הם נאלצו לאכול רק מאכלי חלב.

לכאורה, ניתן לשאול על כך: כיצד הם יכלו לאכול מאכלי ותבשילי חלב? ודחוק לומר, שהם אכלו רק "חמאה וחלב" ולא תבשילין, ועוד – אם כך, צריך היה להיות לכך רמז במנהג בימינו. ומכל מקום, היה עליהם להגעיל תחילה גם את כלי החלב שלהם, שנאסרו משום שלא נזהרו לפני־כן מלבשל בהם בשר, או תערובות בשר בחלב?

אכן, אין זה קושי, מפני שניתן לומר, שביוצאם ממצרים, וביודעם ש"בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה"[28], נזהרו ישראל באיסורי בשר בחלב[29], והיו להם כלים נפרדים למאכלי חלב, שלא נאסרו על־ידי מאכלי בשר.

בנוסף לכך: ישנם כלים מסויימים המתאימים, עקב צורתם, למאכלי חלב בלבד.

אך לא מובן: אמנם, לא היה צורך להגעיל את הכלים, מפני שלא נבלע בהם איסור, אך בזמן מתן־

---

18) בשו"ת שיבת ציון סי"א.

19) שו"ת או"ח סי' קט.

20) וראה שד"ח אס"ד מערכת חמץ ומצה סי' ט' אות כז. דרכי תשובה ליו"ד שם סק"צ. שו"ת יד יצחק ח"ב סי' קסא.

21) בהלכות מכירת חמץ שבסוף הל' פסח.

22) בשד"ח שם מתרץ "כיון שדעת הקונה והמוכר שלא יתקיים המקח הזה לעולם ולא נקרא שם בעלים הנכרי על הכלים הללו כו'". אבל ראה בארוכה שו"ת יד יצחק שם שדוחה תי' זה. ושם מסיק, שלהדיעות שמכירת חמץ הוי הערמה אי"צ טבילה, משא"כ אם הוי מכירה גמורה, עיי"ש. וראה לקמן הערה 51.

23) להרא"ד לאוואוט. נדפס גם בהוספות לשו"ע אדה"ז שם (הוצאת קה"ת) מט א [תשב, א].

24) שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תנא.

25) ע"ז שם. רמב"ם הל' מאכא"ס שם. טור ושו"ע יו"ד שם.

26) בס' גאולת ישראל (לעמבערג, 1864).

27) שבת פו, ב. אבל ראה בארוכה לקו"ש ח"ח שיחה ג' לפ' נשא (בנוגע לשבת שבו ניתנה תורה), ובהערות *47, 48 שם.

28) שמות ג, יב. וראה ר"ן סוף פסחים בשם "הגדה".

29) ראה (בנוגע לאברהם) מדרז"ל עה"פ וירא יח, ח. וראה (לענין מאכלות אסורות בכלל) פרש"י תולדות כז, ג (מב"ר פס"ה, יג). חולין צא, א. ועוד,

אלא שאעפ"כ לא יכלו לאכול משחיטתם דלפני מ"ת, מכיון שאז

תורה, חל על ישראל הענין של "קדושת ישראל"[30], כלשון ה"ירושלמי" שצוטט לעיל, ומסיבה זו היה עליהם לטבול את כליהם[31], שלא נכללו לפני־כן בקדושת ישראל[32]. והקושי עומד בעינו: כיצד יכלו ישראל להשתמש בכלי־החלב שלהם ללא טבילה[33].

ד.

דברי רש"י בענין טבילת כלים, והשאלה עליהם

כאמור פעמים רבות, אפשר ללמוד מפירוש רש"י על התורה, גם "ענינים מופלאים"[34] בהלכה: אמנם, רש"י מפרש את "פשוטו של מקרא", ומזה מובן, שאין לפסוק הלכה לפי עניני ההלכה המובאים בפירושו בדרך הפשט[35], אך בכל זאת, יש מקומות שבהם מצטט רש"י דברים בשם "רבותינו דרשו" וכדומה. מזה מובן, שאמנם, זהו דרש הקשור ל"פשוטו של מקרא", ולכן מצטט זאת רש"י בפירושו, אך יחד עם זה הדברים מבוססים על אופן הלימוד של "ורבותינו דרשו" – לימוד בדרך ההלכה[36].

גם בענינו, ההסבר לכל האמור לעיל מובן מפירוש רש"י בפרשתנו:

כאשר מדבר רש"י על ענין טבילת כלים, על המילים "אך במי נדה יתחטא", הוא אומר: "לפי פשוטו, חיטוי זה לטהרו מטומאת מת, א"ל צריכין הכלים גיעול לטהרם[37] מן האיסור וחיטוי לטהרן מן הטומאה. ורבותינו דרשו[38] מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה...".

מפירוש רש"י מובן, שלשיטתו קשור ענין טבילת כלים לאיסור ("להכשירן מן האיסור")[39].

אך קשה, כי לפי ההלכה[7], גם כלים חדשים חייבים בטבילה, למרות שלא נבלע בם איסור כמוסבר בגמרא[36]: "דהא ישנים וליבנן כחדשים דמו ואפילו הכי בעי טבילה" (=שהרי ישנים אשר ליבנם דומים לחדשים, ואפילו כך חייבים בטבילה). יותר מכך: רש"י מפרש את המילים שבסוף הפסוק "וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים" כך: "וכל אשר לא יבוא באש – כל דבר שאין תשמישו על־ידי האור.. ולא בלעו איסור"; "תעבירו במים – מטבילו ודיו...". ואם כך, כיצד אפשר לומר על כלים ש"לא בלעו איסור", שיש לטבלם כדי "להכשירן מן האיסור"?

ה.

ההבדל בין הגעלה לטבילה

הדברים יובנו על־ידי תשומת לב לדיוק בלשון רש"י: לגבי הגעלה אומר רש"י, שהיא כדי "לטהרם מן האיסור" (וכן "לפי פשוטו" ה"חיטוי" הוא כדי "לטהרן מן הטומאה"), ואילו לגבי טבילה הוא אומר "להכשירן מן האיסור".

בשינוי לשון זה[40] בין ההגעלה לטבילה, מסביר רש"י את ההבדל ביניהם:

המושג "טהרה" מתאים להיאמר רק לגבי דבר שיש בו טומאה[41] או איסור, ולכן נאמר לגבי ההגעלה, המבטלת את מציאות האיסור הבלוע בכלי, שהיא "לטהרם מן האיסור".

לא היו ברי זביחה. אבל להעיר, דבס' גאולת ישראל שם משמע, שהכלים נאסרו מ"בשר נחירה ובהמה טמאה".

30) ראה כריתות ט, א.

31) גם להדיעות דטבילת כלים היא רק מדרבנן, הרי קיים אאע"ה גם מצות דרבנן (ראה פרש"י תולדות כו, ה), שמזה מובן גם בנוגע לנדו"ד (כמש"נ (ויירא יח, יט) "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו גו'") ובפרט שלרוב הדיעות טבילת כלים היא מה"ת (הדיעות בזה – ראה שד"ח כללים מערכת טי"ת כלל ב'. וראה שם, דדעת רוב הפוסקים דהיא מה"ת. וכן פסק אדה"ז בשו"ע או"ח סי' קנט סכ"א. סי' שכג ס"ח. וראה הדיעות בפרטיות בס' טבילת כלים הנ"ל במבוא אות ג').

32) אבל להעיר מס' חדרי דיעה (מובא בדרכי תשובה יו"ד שם סק"ד) שהניח בצ"ע אם כלים של גר המתגייר צריכין טבילה.

33) ואין לומר שטבלו הכלים שלהם – כי: א) לא אשתמיט בשום מקום לומר שעשו זה. ב) פלוגתא (ראה שו"ע (ושו"ע אדה"ז) או"ח סשכ"ג ס"ז (ח')) אם מותר להטביל כלים חדשים בשבת. ובשו"ע אדה"ז שם: ואם א"א כו' לא יטביל כו'. – והרי קיים א"א (ובמילא גם כו"כ מיו"ח) גם מצות דרבנן.

גם דוחק לומר שהשתמשו בכלים שאי"צ טבילה (כלי חרש וכיו"ב) – דא"כ הי' צ"ל נרמז זה (או כיו"ב) בהמנהג דאכילת מאכלי חלב.

34) ל' השל"ה במס' שבועות שלו (קפא, א).

35) וגם בפירושו על הש"ס – ידוע דרש"י פרשן ולא פסקן (יד מלאכי כללי רש"י אות ב'. שד"ח (כרך ט') כללי הפוסקים סי' ח אות ט').

36) וגם בנוגע לפי' על הש"ס – ראה שד"ח שם דלאו בכ"מ אמרינן דרש"י לאו פסקן.

37) כן הוא בכל הדפוסים שראיתי – במ"ם, אף שתיכף לאח"ז: "לטהרן" "להכשירן" – בנו"ן.

38) ע"ז שם.

39) וראה גם רמב"ם הל' מאכא"ס שם סה"ה: "הוסיף לו טהרה אחר עבירתו באש להתירו מגיעולי עכו"ם". ובלח"מ שם מפרש דתיבות אלו קאי על "עבירתו באש" – אבל ראה פיה"מ סוף ע"ז: וכשיטבלו כו' הם טהורים לענין האסור והמותר ג"כ מוסף על ענין טומאה וטהרה.

וראה בדברי שאול ליו"ד שם, שלדעת הרמב"ם ב' ענינים בטבילת כלים: א) מן התורה היא משום גיעולי עכו"ם (דאף שיצא ע"י ליבון וכדו' בכ"ז להשתמש בו בקביעות צריך טבילה). ב) מדרבנן יש בה גם משום טומאה וטהרה, כבירושלמי (וכלים חדשים חייבים בטבילה רק מדרבנן). ואכ"מ.

40) אפילו את"ל דבכלל גם גבי הגעלה י"ל הלשון "הכשר" (כברמב"ן כאן. ובכ"מ) – השינוי בזה בפרש"י מוכח כבפנים.

41) להעיר גם מ"טהר יומא" (ריש ברכות).

המושג "להכשירן" הוא מלשון הכנה (כגון "הכשר מצוה"): הכלי נעשה מוכן ומוכשר לשימוש. כלומר, הטבילה איננה כדי לבטל את מציאות האיסור שבכלי – דבר זה כבר נעשה על־ידי ההגעלה, או שלא היה מלכתחילה איסור – אלא להכין את הכלי לשימוש על־ידי ישראל, שימוש המושלל מאפשרות של איסור: כאשר הכלי הוא ברשות הנכרי, הרי גם כאשר הוא לא השתמש בו לדבר איסור במעשה, בכל זאת, קיימת האפשרות למעשה כזה[42]. לכן, כאשר עובר הכלי לרשות יהודי, לשימוש שאין בו אפילו "אפשרות" של ניצולו לדבר איסור[43], צריך הכלי להיטבל כדי "להכשירן מן האיסור"[44].

[דוגמא לכך בענינו קיימת בציווי על נשי מדין, ש"וכל אשה יודעת איש... הרגו"[45]. הכוונה איננה רק לאלה שכך היה אצלן במעשה, אלא כפירוש רש"י, גם מי ש"ראויה להבעל אף־על־פי שלא נבעלה"].

לפיכך צריכים גם כלים חדשים, או כלים אשר "תשמישן בצונן", להיטבל, למרות ש"לא בלעו איסור", כי בעצם העובדה שהם נמצאו ברשות נכרי, הם נעשו "ראויים" לאיסור[46].

ו.
התשובות לתמיהות שלעיל

לפי כל האמור לעיל, נענות שלוש התמיהות הנ"ל:

(א) מדוע שואל הרמב"ן רק על גיעולי נכרים, ולא על טבילת כלים? (ב) מדוע אין לטבול כלים שנמכרים לגוי בחמץ? (ג) כיצד יכלו ישראל להשתמש, מיד לאחר מ"ת, בכלי־החלב שלהם ללא טבילה? –

א) הרמב"ן מצטט את "לשון רש"י" על המילים "וכל אשר לא יבוא באש", ומתפלפל בם, ורש"י אומר שהטבילה היא כדי "להכשירן מן האיסור".

לפיכך אין הרמב"ן צריך לשאול על הטבילה בנפרד, כי אותו תירוץ האמור על הגעלה – שבמלחמת סיחון ועוג אפילו "קדלי דחזירי אשתרו להו"[47] – מתאים גם לענין הטבילה: במלחמת סיחון ועוג לא היה קיים כלל ענין של "איסור", ולפיכך לא היה כלל מקום ל"אפשרות לאיסור" שבגללה בא ענין הטבילה "להכשירן מן האיסור"[48].

ב) מכירת חמץ: אמנם, מוכרים את החמץ ואת כלי החמץ לגוי, ואף מוסרים לו את המפתחות לחדרים שבהם הם נמצאים[49], אך מלכתחילה מוכרים זאת

---

42) להעיר מדין ד"כל שהוא מקבל טומאה כו' אין מסككין בו" (סוכה יא, א). וכמה כיו"ב.

43) להעיר ממרז"ל: אטו ברשיעי עסקינן (יומא ו, א).

44) ויש להמתיק עפ"ז סברת הצפע"נ (הל' מאכא"ס שם ה"ג) דרק אם העכו"ם עשה זה עבורו לסעודה אז חייב טבילה מן הדין אבל אם עשאן לסחורה י"ל דאין עליהם שם כלי סעודה כלל כו'.

אבל עיין המשך דבריו שם. אבני נזר חיו"ד סק"ו (ושם, דכלי סעודה "היינו שישתמש בה ישראל בצורכי סעודה").

45) פרשתנו לא, יז.

46) וראה ריטב"א לע"ז שם: "כלי סעודה כו' פי' ומשום דסופן להשתמש באיסור ויצאו לקדושה הצריכה הכתוב טבילה אף בחדשים כו'". ולהעיר, דמלשונו משמע שהטומאה היא לא משום שהכלי נמצא ברשות העכו"ם, כ"א מצד זה שראוי לבליעת איסור (ועד שבסופו ודאי שיבלע איסור), ולכן היא רק בכלי סעודה. וכן מוכח במאירי לע"ז שם, דהטבילה היא "על שיוצאין מטומאת גיעול לקדושת מאכלות". ועיי"ש, שלכן טבילה צ"ל "אחר שהוכשרו שאם אתה מטבילן עד שלא הוכשרו האיך הם נכנסים לקדושה ועדיין אינם ראויין לה ונמצאת הכלי טובל ושרץ בידו". וי"ל דמפרשים כן גם דעת הירושלמי. וראה רשב"א (בתורת הבית בית ד' ריש שער ד') שלמד דין הנ"ל (שטבילה צ"ל לאחרי הכשרו) ממה ש"מפרש בירושלמי שצריך להטביל לפי שיצאו כו'" (ועד"ז מוכח בריטב"א שם לפנ"ז ד"ה תנא וכולן). ודלא כבט"ז יו"ד ר"ס קכא. וראה תוד"ה מגעילן ע"ז שם. ועפ"ז אין פלוגתא בין הירוש' והבבלי (ראה בנוגע לחתיכות כסף לעשות מהן כלים האם צריכין טבילה (כפי' הפנ"מ שם. משא"כ הרידב"ז שם. שו"ת חת"ס יו"ד סקי"ד): והבבלי (ע"ז שם) ד"כלי סעודה אמורין בפרשה", שלכן "זוזא דסרבלא" אי"צ טבילה, ה"ה לחתיכות כסף (וכפסק הרמ"א יו"ד סק"כ ס"י)). ו"כלי סעודה" דוקא – אינו גזה"כ כ"א מפני שראויין לבליעת איסור.

47) הביאור לדעת רש"י (בפשוטו של מקרא) למה לא נצטוו על הגעלה במלחמת סיחון ועוג – שהרי הענין ד"קדלי דחזירי אשתרי להו" לא נזכר כלל בפשש"מ – י"ל בפשטות:

הדין דבליעת איסור הי' מכבר כמ"ש בפ' צו (כנ"ל בפנים ס"ב), ולא הוצרך להזהיר ע"ז במלחמת סו"ע; משא"כ במלחמת מדין שלא היתה ע"י משה (וגם הנהגתם לא היתה כדבעי עד ש"ויקצוף משה גו"), הוצרך להזהיר ע"ז עוה"פ.

ובפשטות עוד יותר (ויתורץ גם למה לא נצטוו על טבילת כלים במלחמת סו"ע): פרשת גיעו"נ (כאן) באה רק בשביל החידוש (להעביר חלודה, טבילה ועוד) – ועפ"ז יותרץ למה לא הזהירום דכלי חרס ישבר – והחידוש נתחדש אך עתה, ע"ד הנ"ל בפנים ס"ב.

48) ברמב"ן שהובא בריטב"א לע"ז שם: דשמא הכא גזרת מלך היא משום מעלה שעשאה בטבילת גר. ובחי' הרמב"ן (השלם הנ"ל): והטעם לזה שהצריך הכתוב טבילה זו לפי שיצאו מטומאת הגוי ונכנסו לקדושת ישראל עד שפלטו גיעולי הגוים. ומזה שכ' (ברמב"ן השלם שם) שאין טבילה זו עולה להם אלא לאחר הכשירן, וכן מסיום לשונו "עד שפלטו גיעולי הגוים" משמע דס"ל, דהטומאה שייכת לבליעת איסור, וכנ"ל הערה 46 (בדעת המאירי כו').

49) שו"ע אדה"ז או"ח סתמ"ח סי"ג.

באופן שמיד לאחר פסח הם ישובו לרשות היהודי. וכלל אין מצוי[50] שהגוי ישתמש למעשה בחמץ ובכלים המכורים לו, עד כדי כך שיש "אחרונים" האומרים[51], שכל הענין של מכירת חמץ הוא כעין הערמה, אלא שלגבי חמץ די בכך.

ומכיון שהמכירה היא באופן שאין לגוי אפשרות להשתמש בכלים, לכן אין הם זקוקים לטבילה "להכשירן מן האיסור"[52]. [במקרה שגוי אכן ישתמש בכלים, לא יהא די בטבילתם[53], אלא הם יחוייבו גם בהגעלה].

ג) מאכלי חלב בשבועות: כאמור, לפני מתן תורה נזהרו ישראל מבשר בחלב. לפיכך כלי החלב שלהם לא בלעו איסור במעשה, ואף יותר מכך לא היתה אפשרות לכך. לכן לא נזקקו כלים אלו לטבילה, כי אין צורך "להכשירן מן האיסור".

(משיחת ש"פ נשא תשל"ו)

50) וי"ל דהוא ע"ד (ולא ממש דהכלל דהתורה על הרוב תדבר (מו"נ ח"ג פל"ד), אזלינן בתר רובא (חולין יא, רע"א. וש"נ), אפילו ר"מ לא חייש למיעוטא דמיעוטא (יבמות קיט, ב. וש"נ), רוב ענין החזקות ועוד. ואכ"מ.

51) נסמנו בשד"ח מערכת חו"מ שם אות טו. אבל לא כ"ה שיטת אדה"ז – ראה הלכות מכירת חמץ לאדה"ז (בסוף הל' פסח) בתחילתו דחמץ הנמכר אינו בכלל ביטול כו' שו"ת הצ"צ או"ח סי' מח (נעתק בהוספות לשו"ע אדה"ז שם ע' 42 [1348]).

אבל גם לשיטת אדה"ז – ראה שו"ת הצ"צ שם "(רק) אין זה הערמה האסורה מכיון שמדינא הקנין קיים כו'", וכין "שזהו דרך מקח וממכר אין ההערמה ניכרת" (אבל שם מסיים: "ועוי"ל ועיקר דאחר.. ערב קבלן.. אין זה הערמה"). ובפסקי דינים לאו"ח סתמ"ח (לב, ד. נעתק בהוספות שם כג, א [תרעו, א]) "דהמכירה היא רק לצורך הפקעת איסור כו'". ואכ"מ.

52) וי"ל דהנוב"י והחת"ס שמצריכים להטביל הכלים שנמכרו להנכרי עם החמץ, ס"ל דכיון שביכולת הנכרי להשתמש בהכלים וע"פ תורה אסור למנעו מזה – ה"ז אפשריות דבליעת איסור אף שאינו שכיח כלל.

53) וי"ל שגם אז לא יצטרכו טבילה, דטבילת כלים חידוש הוא (דאינו בכלי חרס וכו'), ואין לנו אלא במקום שמפורש הוא, ולא באופן דלא שכיחי כלל.

ועפ"ז א"צ לדחוק ולחדש דפליגי בזה על הנ"ל דס"ל דאין טובלין מפני שאינה מכירה גמורה.

המשך ביאור למס' כתובות ליום שלישי עמ' א

גמרא

שנינו במשנה: 'ראוה מדברת עם אחד' וכו'. מבררת הגמרא: **מאי** – מה פירוש לשון '**מְדַבֶּרֶת**' האמור כאן, שהרי ודאי אין לחושדה בזנות מחמת שדיברה עם אדם זר. מביאה הגמרא מחלוקת: **זְעֵירִי אָמַר**, 'מדברת' היינו **נִסְתְּרָה** – נתייחדה, **רַב אַסִּי אָמַר**, מדברת היינו **נִבְעֻלָה**, שידוע שנבעלה, אבל אם התייחדה נאמנת לומר שנבעלה לכשר, במיגו שהיתה אומרת שלא נבעלה כלל.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לִזְעֵירִי, הַיְינוּ דִּקְתָנֵי מְדַבֶּרֶת** – מובן שנקטה המשנה לשון 'מדברת', שאפשר לפרשה כלשון יחוד, **אֶלָּא לְרַב אַסִּי, מַאי** – מה המשמעות של לשון **מְדַבֶּרֶת**, וכיצד היא מתפרשת על בעילה. מתרצת הגמרא: **לִישְׁנָא מְעַלְּיָא** – לשון מעולה ונקיה נקטה המשנה, ומצינו כעין זה בפסוק, **כְּדִכְתִיב** (משלי ל ב) 'כֵּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאָפֶת **אָכְלָה וּמָחָתָה פִּיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן**', הרי שנקט הפסוק את הבעילה בלשון 'אכילה', וכן משנתינו נקטה לשון דיבור.

שואלת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** לִזְעֵירִי ש'מדברת' הכוונה ליחוד, **הַיְינוּ דִּקְתָנֵי תַּרְתֵּי** – מובן מדוע נקטה המשנה שני אופנים במחלוקת זו, ברישא **מְדַבֶּרֶת** ובסיפא **מְעוּבֶּרֶת**, כיון שברישא התחדש שרבי יהושע פוסלה אפילו ביחוד בלבד, ורבן גמליאל מכשירה אפילו באופן שידוע שנבעלה. **אֶלָּא לְרַב אַסִּי** שגם מדברת היינו שנבעלה, אם כן **תַּרְתֵּי לָמָּה לִי** – מדוע יש צורך להשמיענו את מחלוקתם בשני אופנים שונים, שהרי בשניהם יודעים אנו בבירור שנבעלה.

משיבה הגמרא: הוצרכה המשנה להביא את שני האופנים, **חָדָא** – האופן הראשון, שראוה שנבעלה, **לְהַכְשִׁיר בָּהּ** – להשמיענו שרבן גמליאל מכשיר את האשה עצמה לכהונה, **וַחֲדָא** – האופן השני, שראוה מעוברת, **לְהַכְשִׁיר בְּכְתָבָהּ** – לחדש שאף את בתה שמביאה זו מכשיר רבן גמליאל, הגם שלבת אין חזקת כשרות כיון שהספק התעורר קודם לידתה.

שואלת הגמרא: **הָנִיחָא** – תירוץ זה מובן **לְמַאן דְּאָמַר** (להלן ע"ב) **שלְדִבְרֵי הַמַּכְשִׁיר בָּהּ, מַכְשִׁיר בְּכְתָבָהּ** – לרבן גמליאל, שהאשה עצמה כשרה לכהונה, אף בתה מביאה זו כשרה לכהונה. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שאף **לְדִבְרֵי הַמַּכְשִׁיר בָּהּ, פּוֹסֵל בְּכְתָבָהּ**, כיון שלבת אין חזקת כשרות, **מַאי אִיכָּא** לְמֵימַר – כיצד ניתן לבאר מדוע לרב אסי הוצרכה המשנה להביא את מחלוקתם בשני אופנים.

מתרצת הגמרא: **רַב אַסִּי** עצמו **סָבַר כְּמַאן דְּאָמַר** (להלן ע"ב) **לְדִבְרֵי הַמַּכְשִׁיר בָּהּ מַכְשִׁיר בְּכְתָבָהּ**, ולדבריו מובן שהוצרכה המשנה להביא את מחלוקתם בשני האופנים כדי להשמיענו זאת, שאף את הבת הכשיר רבן גמליאל.

* * *

הגמרא מבררת האם ניתן ללמוד ממשנתינו דין בהלכות יחוד. מבררת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי, לִזְעֵירִי, דְּאָמַר מַאי** 'מְדַבֶּרֶת', **נִסְתְּרָה, וְעל זה אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דלא מְהֵימְנָא** – שאינה נאמנת לומר לכשר נבעלתי; אף שרק נסתרה ולא ראינו שנבעלה, שכיון שנסתרה הרי זה בחזקת שנבעלה, **וְהָאָמַר רַב, מַלְקִין עַל הַיִּחוּד** – אשת איש שהתייחדה עם אדם זר לוקה מכת מרדות מדרבנן, **וְאֵין אוֹסְרִין עַל הַיִּחוּד** – אין אוסרין את האשה על בעלה מחמת יחוד זה, שאין זה ודאי שנבעלה לאותו אדם, **לֵימָא** – האם נאמר שדין זה הוא **דְּלָא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, שהרי רבי יהושע פוסל את האשה לכהונה מחמת היחוד.

משיבה הגמרא: **אַפִּילּוּ תֵּימָא** שרב סובר **כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, ובאמת אין היחוד מוכיח שנבעלה ולכן מותרת לבעלה, ומכל מקום אסרה רבי יהושע לכהונה משום **שמַעֲלָה עָשׂוּ בִּיוּחֲסִין** – לענין יחוס כהונה החמירו לאסור אף ביחוד בלבד.

הגמרא מקשה מברייתא על רב אסי שפירש שמדברת היינו שנבעלה, אבל אם רק התייחדה אף רבי יהושע מתיר לכהונה: **מִיתִיבִי**, שנינו בברייתא, אשה פנויה **שרָאוּהָ שֶׁנִּכְנְסָה עִם אֶחָד לְסֵתֶר** – למקום סתר,

לקוטי־שיחות פרשת מטות כרך יח שיחה ג

מתורגם ללשון הקודש

א.

דברי רש״י על ״ויקרא לה נבח״, והשאלות על כך

בפסוק האחרון של הפרשה, ״ונבח הלך וילכוד את קנת... ויקרא לה נבח בשמו״, מצטט רש״י את המילים ״ויקרא לה נבח״ ומפרש: לה[1] אינו מפיק ה״א. וראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה[2] לפיכך הוא רפה שמשמע*[2] מדרשו כמו לא. ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומות לה, ויאמר לה בועז[3], לבנות לה בית[4].

יש להבין:

א) אם לדעת רש״י אין פירושו של רבי משה הדרשן מתאים לפשוטו של מקרא – משום ״תמהני מה ידרוש״ בשתי הפעמים האחרות שבהן כתובה המילה ״לה״ ללא מפיק בה״א – מדוע הוא מביא את דרשתו בכלל?

רש״י היה צריך לומר גם כאן, כפי שנמצא במספר מקומות[5] בפירוש רש״י על התורה, שרש״י מתבטא על מילה מסויימת ״לא ידעתי״. כלומר, אין הוא יודע את הפשט של המילה, למרות שבמדרשי חז״ל יש על כך פירושים והסברים, וכיון שפירושי חז״ל אינם בדרך הפשט ממש, אין רש״י מביאם בפירושו[6] המבאר את פשוטו של מקרא[7].

ב) מדוע מציין רש״י תחילה את הדוגמא מהפסוק ״ויאמר לה בועז״, שבמגילת רות (כתובים), ורק לאחר מכן הוא מציין את הפסוק ״לבנות לה בית״, שבספר זכריה (נביאים) – והרי בספרי התנ״ך מסודרים ספרי הנביאים לפני הכתובים?

ג) שאלתו של הרמב״ן[8]: במדרש רות[9] יש מדרשים הן על ״ויאמר לה בועז״ והן על ״לבנות לה בית״, וכן מדרש על פסוקנו ״ויקרא לה נבח״ – ״שלא עמד לה אותו השם״ – המתרצים גם במקומות אלו את ״חסרון המפיק״[10] – מדוע אפוא אומר רש״י ״ותמהני מה ידרוש״?

[דחוק ביותר לומר שרש״י לא ראה את מדרש רות זה[11], כתמיהת הרמב״ן ״והרי הרב אוצר בלום לתורה להלכות ולהגדות ואשתמיטתיה״].

ותמיהה חזקה יותר (תמה הרמב״ן): גם בגמרא (במסכת סנהדרין[12]), יש דרש על כך שהמילה ״לה״ של ״לבנות לה בית״ היא ״אינו מפיק ה״א״ – נאמר בגמרא, שבפסוק זה מדובר על ״חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל״, ומכך שחסר הדגש בה״א לומדים שירידתה של גסות הרוח לבבל לא היתה באופן של קבע – ״לבבל נחית״ ולאחר מכן ״אישתרבובי להתם״ (לעילם).

אמנם, רש״י בפירושו על הגמרא[13] מסביר, שההוכחה ש״אישתרבובי להתם״ הנלמדת מ״לבנות לה בית״, אינה נלמדת מכך שהמילה ״לה״ חסרה מפיק בה״א, אלא מכך שכתוב ״לה״ בלשון יחיד[14],

---

1) להעיר מעוד חידוש בתיבת לה שהיא ב״תרי טעמי״ (מירכא כפולה) – וראה זח״ג קפט, א. פרדס שער הטעמים. לקוטי לוי״צ לזח״ג (ע׳ רסח, רעז).

2) ראי׳ לזה מדה״י א ב, כג (כמש״כ ברש״ש למד״ר רות פ״ה, ה).

*2) בדפוס א׳ וב׳ דרש״י, וכן בכו״כ כת״י רש״י – ״שמשמש״.

3) רות ב, יד.

4) זכרי׳ ה, יא.

5) ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 1 הערה 2 ובשוה״ג שם, וש״נ.

6) להעיר מכמה מקומות (לדוגמא: וישלח לג, כ. וארא ו, ט. ועוד) שמביא רש״י מדרשות חז״ל וכותב (ומקשה) עליהן שאינן לפי פשוטו של מקרא (ומפרש הפשט). ואכ״מ.

7) אבל יש לחלק, שהרי בנדו״ד הדרש מצ״ע מתאים כאן, אלא שקשה עליו ממק״א.

8) ועד״ד ברע״ב ועוד לרש״י כאן.

9) רבה פ״ה, ה.

10) לשון הרמב״ן שם.

11) להעיר, שבחזקוני וריב״א כאן הביאו הדרש דרות רבה (על ״ויאמר לה בועז״) בשם ״ויש נותנין בה(ם) טעם״*. ובפי׳ הרא״ש עה״ת כותב על דרש זה ״ראיתי בפי׳ הרב ר״מ הדרשן ז״ל**!

ולהעיר, שבילקוט ראובני כאן הובאה דרשת ר״מ הדרשן בשם הפסיקתא.

12) כד, א. ועד״ד בקידושין מט, ב.

13) קידושין (בפי׳ הא׳) וסנהדרין שם. וכן פי׳ הר״ח סנהדרין שם.

14) וכן תירץ במיני תרגומא וי״ג – תרגימא*** (לר׳ ישעי׳ (פיק) בערלין) קושיית הרמב״ן על רש״י.

---

*) ועל ״לבנות לה בית״ מביאים דרש ״בקש לבנות ולא בנה זו עניות תורה שירדה לבבל ואשתרבובי כו׳ והוא שאמרו רבותינו לבנות ולא בנה״ (וראה פי׳ הרא״ש ובנה״ט כאן) – ראה סוגיא דסנהדרין וקידושין שהובאה לקמן בפנים ״לשון אחר״ בפרש״י קידושין (מט, ב. הובא בתוס׳ שם בשם הקונטרס).

**) ובשו״ת חוט השני (ס׳ כ) נקט בפשיטות דר״מ הדרשן לקח דבריו ממדרש רות.

***) כן הוא באוצר הספרים (בן יענקב) – ״תרגימא״ ביו״ד. אבל בבית עקד ספרים (פרידברג) וב״פליטת ספרים) (השלמות לשם הגדולים) תרגומא בוא״ו. והעירני חכם א׳ אשר בהקדמת המחבר לספרו ״יש סדר למשנה״ (שנדפס בסוף משניות יכין ובועז) ״מיני תרגימא על אונקלוס״ (וכן בפירושו לברכות פ״ו משנה ב׳ בסופו –

שהרי לפני כן נאמר בפסוק[15] "והנה שתים נשים .. ולהנה ..", בלשון רבים, וזהו רמז לשני דברים שירדו לבבל, "חנופה וגסות הרוח", ולאחר מכן כתוב "לבנות לה בית", בלשון יחיד – ומכך נלמד ש"כשבאו לבנות בית לקבוע בבבל"[16] עדיין נשארה רק "חנופה לחודה"[16], וגסות הרוח "אישתרבובי להתם" –

בכל זאת אין מתאים לשאול בתמיהה "ותמהני מה ידרוש...", כי למרות שמסיבה כלשהי אין רש"י רואה להסביר כך בגמרא, הרי ייתכן שרבי משה הדרשן אכן הסביר כך את משמעות דברי הגמרא[17].

ב.
המדרשים בפירוש רש"י קרובים לפשט

ההסבר לכך הוא:

כבר דובר פעמים רבות שגם מדרשי חז"ל המובאים על ידי רש"י בפירושו על התורה הם "קרובים" לפשוטו של מקרא, כדברי רש"י[18] – "אגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו". ואילו את המדרשים שאינם מתאימים כלל לדרך הפשט אין רש"י מביא.

מכך מובן לענייננו, שאם רש"י מביא את דברי רבי משה הדרשן על "ויקרא לה נבח", הרי יש להם מקום בפשוטו של מקרא. ובדברי רש"י "ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות...", אין כוונתו לומר שאי אפשר כלל למצוא מדרש על שתי מילים אלו, אלא שאי אפשר במקרים אלו, לפי רש"י, לדרוש את המילה "לה", ללא מפיק בה"א, באותו אופן כפי שהיא נדרשת כאן, במדרש הקרוב לפשוטו של מקרא, כי המדרשים הקיימים על מילים אלו במדרש ובגמרא רחוקים לגמרי מדרך הפשט[19], כדלהלן.

לפי זה מובן הדיוק בלשונו של רש"י, האומר "ותמהני מה ידרוש...", ולא "וקשה לי" וכדומה, כי אין זה קושי או סתירה לדרשתו של רבי משה הדרשן כאן, אלא תמיהה בלבד, איזו דרשה הוא יוכל לומר בשני הפסוקים האחרים על המילה "לה",

וייתכן שבשני המקומות האחרים הדרשה היא שונה, ואכן אינה מתאימה לפשוטו של מקרא, כי, כפי שהוסבר בעבר, יש לומר שבספרי הנביאים והכתובים יש פסוקים רבים ומילים שצריך לפרשם לא בדרך הפשט[20] – בשונה מחמשה חומשי תורה, שבהם צריך לפרש פסוק דוקא לפי פשוטו[21],

רש"י תמה "מה ידרוש...": מה ידרוש רבי משה הדרשן על שתי הפעמים האחרות שבהן מופיעה המילה "לה". האם יהיו אלו מדרשים הקרובים לפשוטו של מקרא, ואז "מצאתי לו חבר" למדרש שעל המילה "לה" בפסוקנו, או שהוא ידרוש את המדרשים המובאים במדרש ובגמרא, אשר אינם בדרך הפשט, ואז "לא מצאתי לו חבר".

ג.
משמעות דברי רש"י "שמשמע מדרשו כמו לא"

כדי להבין את הענין יש להסביר תחילה את דברי רש"י "לה אינו מפיק ה"א .. שמשמע מדרשו כמו לא": במבט ראשון נראה שכוונת רש"י היא, שהרי זה כאילו נאמר בפסוק "לא (נבח)"[22] – שם העיר איננו נבח, כי "לא נתקיים לה שם זה".

אך פירוש זה הוא ההיפך מפשוטו של מקרא, וההיפך מהכלל של רש"י בפירושו על התורה[18] – "אני לא באתי אלא לפשוטו", כי המשמעות הפשוטה של המילים "ויקרא לה נבח בשמו" היא שנבח קרא לעיר בשמו שלו – "נבח".

אלא, רש"י מדייק ואומר "שמשמע מדרשו כמו לא"[23], ואין הוא אומר "משמעו לא" ממש. כלומר: העובדה

---

15) זכרי' שם, ט.
16) לשון רש"י קידושין שם.
17) וכן פירשו בתוס' קידושין שם.
18) בראשית ג, ח. ועוד.
19) כן פירש גם בס' אמרי שפר – הועתק בצידה לדרך כאן*. אלא שבצידה לדרך כתב ע"ז "ולפי דבריו צ"ל הא דקאמר רש"י ותמהני מה ידרוש כו' ר"ל מה ידרוש שיהי' .. כפי הפשט ולא דרך דרש ואין זה במשמעות הלשון דא"כ לא ה"ל לסתום אלא לפרש". אבל ע"פ המדובר כמ"פ שכל ענינו של רש"י בפירושו עה"ת הוא – כפי שכותב רש"י בעצמו וכו"כ פעמים בפירושו – "לא באתי אלא לפשוטו של מקרא", לא הוצרך רש"י לפרש יותר.
20) ובפרט שהכתובים דזכרי' שם מדברים דרך משל, וגם תיבות "לבנות לה בית" גופא הן רק משל (ולא בית כפשוטו).
21) שלכן גם פירוש רש"י לנ"ך אינו כ"כ ע"ד הפשט כפירושו לתורה, כמדובר כמה פעמים.
22) ראה באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דבק טוב ושפ"ח כאן. מת"כ לרות רבה שם. וראה פי' הרא"ש כאן. ועוד.
23) להעיר מהגירסא בדפוס ב' דרש"י "שמשמע כמו לא". ובא' מכת"י רש"י: הוי כמו לא.

מיני תרגימא). ובשארית ציון (השלמות לשם הגדולים) מעתיק נוסח מצבת המחבר "אזכור י"ב חבורים .. לקדם במיני תרגימא". משא"כ בהקדמת חתן חתן המחבר (כי לא נמצא בדפוסי ספר זה הקדמת המחבר) (וכן בהסכמות כו') "מיני תרגומא" בוא"ו וכן הוא בשער הספר וכו'. וכן בהקדמת חתן המחבר לס' שאילת שלום "מיני תרגומא".

– ובכלל צ"ע עד כמה דייק הבחור הזעצער בכתבי־יד דתנ"ל, ובהזעצער"ס עצמם אין ראי' מאחד לחברו.

*) ראה גם שפ"ח כאן (אבל בנוגע לגוף פירושו, כבר הקשה עליו במיני תרגומא שם. ואכ"מ).

ש"אינו מפיק ה"א" רומזת שהדבר שמדובר עליו בפסוק הוא "רפה", מציאותו חלשה[24] – אמנם, נבח קרא לעיר בשמו "נבח", ולכן אין נאמר "לא", אך היה זה באופן רפה, שם זה לא היה לה קיום[25].

ד.

דרש זה אינו מתאים לשני הפסוקים האחרים

בכך מובן בפשטות מדוע אי אפשר לומר אותו דרש, בדרך הפשט, על הפסוק "ויאמר לה בועז":

במגילת רות נאמר שם[26], שרות אמרה לבועז "לא אהיה כאחת שפחותך ("איני חשובה כאחת מן השפחות שלך"[27], וכמענה לדבריה נאמר בהמשך) ויאמר לה בועז לעת האוכל גשי הלום ואכלת...". ובמדרש נאמר על "ויאמר לה בועז", "לה" ללא מפיק ה"א, שבועז ענה לה: "חס ושלום אין את מן האמהות (שפחות) אלא מן האימהות (שרה רבקה וכו'[28])", כלומר, שעל דבריה "לא אהיה כאחת שפחותך" ענה לה בועז "לה" – "לא", "לא כן הדבר כאשר דברת"[29].

ומובן, שדרוש זה אינו בדרך הפשט כלל, כאן אי אפשר לומר ש"מדרשו כמו לא", כי המילים "אין את מן האמהות" אינן נאמרות ח"ו באופן רפה, אלא בשלילה גמורה[30].

וכן בפסוק "לבנות לה בית", אכן, "גסות הרוח" היתה בבבל באופן "רפה", ללא קיום – "אישתרבובי להתם". אך לפי פשוטו של מקרא, אין מדובר בפסוק "לבנות לה בית" על "גסות הרוח", אלא רק על חנופה. וכמובא לפני כן בסעיף ב' מפירוש רש"י לגמרא, שמכך שנאמר "לה" בלשון יחיד, ולא "להן" בלשון רבים, מוכח[31], שאין מדובר אלא על דבר אחד בלבד, "חנופה לחודה", כי "חנופה" לא "אישתרבובי להתם" – היא נשארה בבבל לתמיד[32] – ולכן אי אפשר לפרש ש"לה" ללא מפיק ה"א, בלשון יחיד, רומזת לדבר נוסף שהיה כאן באופן "רפה"[33].

ה.

הדרשה שבמדרש רות אינה מתאימה לרש"י

אך יש להבין:

לפי הדרשה שבמדרש רות, רומז הפסוק "לבנות לה בית" לשקר של שנער – בבל, והמילה "לה" בלי מפיק בה"א היא "מלמד שאין לשקר תשועה". אם כך, יכול היה רש"י לקבל דרשה זו, שדומה לפירושו על "ויקרא לה נבח" – השקר קיים במציאות, אך באופן "רפה", כי "אין לשקר תשועה", אין לו קיום[34].

זה היה מתאים גם לפירושו של רש"י על הגמרא, שב"לבנות לה בית" הכוונה היא לענין של "חנופה", כי גם "חנופה" היא שקר[35], כפי שמפרש רש"י[36] על המילה "חנופה" – "שמראין עצמם חסידים".

---

24) עדמשנ"ת (לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 63. לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 121 ס"ה) לענין ניקוד ע"ג תיבה.

25) ראה עד"ז באמרי שפר שם, שרק כאן הדרש הוא כפי הפשט לפי ש"יתקיימו שתיהן מלת לה בה"א ומלת לא באל"ף שהרי בתחלה קרא למקום ההוא נובח ועמד לה שם ההוא זמן מה אלא שאח"כ לא נתקיים לה שם זה", משא"כ כאשר מתקיים רק מלת לא באל"ף הוא רחוק מפשוטו של מקרא. וראה לקמן הערה 30.

26) שם, יג.

27) רש"י רות שם.

28) ו"זהו שאמרו (רות ד, יא) הזקנים לבועז יתן ה' את האשה .. כרחל וכלאה שהיו גבירות" (חזקוני וריב"א שם).

29) מת"כ שם.

30) באמרי שפר שם, שדרש זה רחוק מפשש"מ כי לפ"ז לא נתקיים בו כלל מלת לה בה"א אלא מלת לא באל"ף לבד – אבל פי' צ"ע, שהרי נתקיימו שתיהן (לה בה"א ולא באל"ף) כי בועז דיבר לרות (לה בה"א) אלא שתוכן דיבורו הי' "לא" (באל"ף) – משא"כ להמבואר בפנים, שלרש"י תיבת "לה" בלי מפיק ה"א מורה על מציאות "רפה".

וצע"ק למה לא דרש רש"י כהדרש [הובא בפי' הרא"ש (בשם י"מ), בעה"ט ורע"ב (בשם "מה שנמצא כתוב במדרש)] "שאמר לה ע"י שליח ולא הוא בעצמו" – שהייתה אמירה שאינה בתוקף ("לא הוא בעצמו"). ובשפ"ח כאן שולל פי' זה ("וזה אינו") מבלי לפרש טעמו*.

ואולי י"ל: מכיון שבועז רצה לדבר על לב רות ולעודדה, לא יאמר לה דברים אלו דוקא (ודלא כשאר כל אמירותיו אלי') ע"י שליח.

31) אבל ראה תוס' קידושין שם שהקשו על פירוש זה – "ולא נהירא דהא בכל הפרשה קורא איפה לשון יחיד ועל זה שייך שפיר לבנות לה". ולכאורה כן משמע בפרש"י זכרי' שם.

32) כלשון רש"י קידושין שם "גבי קביעותא", "לבנות בית לקבוע בבבל".

33) ולאידך – להפירוש (לשון אחר בפרש"י קידושין שם. וראה הנסמן לעיל שוה"ג הא' להערה 11) ד"לבנות לה בית" פירושו "לבנות ולא בנה" (ומזה נלמד דגסות הרוח אישתרבובי לעילם) – ה"ז שלילה לגמרי (לא בנו לכתחילה)" כמ"ש באמרי שפר שם.

34) בבאר מים חיים שם: "ואין נראה לרש"י שהרי לבנות לה בית כתיב, אלא שמדרשו הוא כמו לא ושקר אין לו קיום כלל ואין ראוי לקרית בית כלל" – אבל לכאורה, מכיון שה"שקר" דבבל הי' נמשך משך זמן רב (כל זמן שבבל קיימת), שייך לומר עליו "בית" ו"קביעות" (אף שאין לו תשועה וקיום).

35) ראה מת"כ למדרש שם: שאין לשקר כו', ומקרא זה מדבר בחנופה כו'. וברע"ב הנ"ל: שהשקר והחנופה אין לו רגלים והתם בזכרי' בחנופה משתעי קרא.

36) סנהדרין שם ד"ה ככנפי החסידה.

---

*) באמרי שפר שם כתב גם על דרש זה שנתקיים רק לא באל"ף – אבל גם בזה צ"ע, שהרי ישנה אמירה לה (לה בה"א) אלא שהיא לא ע"י הוא בעצמו.

ההסבר לכך הוא[37]: אם נאמר שבמילה "לה" ללא מפיק בה"א רומזת התורה למציאות "רפה", לחנופה ולשקר שאין להם תשועה, מתעוררת השאלה: מדוע הדגש הוא רק לגבי חנופה, ולא לגבי גסות הרוח, אשר ירדה לבבל, ואדרבה, יותר מאשר השקר, באופן "רפה" – אישתרבובי להתם"[38] – כאמור לעיל?

מכך שהמילה "לה" נאמרת בלשון יחיד, שמדובר כאן רק על דבר אחד, חנופה, מובן, א) שאין הכוונה לענין זה, של "אין לו תשועה". ב) כוונת הפסוק היא לירידת החנופה לבבל באופן קבוע, שלא כגסות הרוח, אשר "אישתרבובי להתם".

ו.
ההסבר לסדר שבו מביא רש"י את הפסוקים

לפי כל האמור לעיל מובן גם מדוע מקדים רש"י את הפסוק ממגילת רות לפני הפסוק מספר זכריה:

בפסוק "ויאמר לה בועז" אשר במגילת רות, הדרש עצמו הוא ההיפך מן הפשט: לפי הדרש הכוונה של "ויאמר לה" היא "ויאמר לא", כדלעיל. ולכן שולל רש"י דרש זה תחילה, כי הוא רחוק יותר מן הפשט מאשר הדרש על הפסוק "לבנות לה בית", אשר מתאים לדרך הפשט, שהרי המילה "לה" רומזת למציאות רפה – "אישתרבובי להתם" או "אין לה תשועה", אלא שקשה להסביר כך מפני שהפסוק מדבר בלשון יחיד, כדלעיל.

ז.
משמעות הדברים בפנימיות התורה

מיינה של תורה בפירוש רש"י זה:

כל שלושת המקומות שבהם כתובה המילה "לה" ללא מפיק בה"א קשורים למציאות של אי־קדושה: בפרשתנו מדובר על עיר שהיתה שייכת לאמורי. בפסוק "ויאמר לה בועז" מדובר אודות רות המואביה. ובפסוק "לבנות לה בית" מדובר על גסות הרוח והחנופה, שקר, של בבל.

ולכן כתובה המילה "לה" ללא מפיק בה"א, כדי לרמוז, שמציאות של היפך הקדושה היא מציאות "רפה": רק קדושה היא מציאות אמיתית ונצחית, ואילו מציאות של "לעומת זה" אינה מציאות אמיתית, ולכן אין לה קיום[39].

על כך אומר רש"י "ותמהני מה ידרוש" על הפסוקים "ויאמר לה בועז לבנות לה בית":

אכן, בפסוקנו, שבו מדובר על "אתכפיא" של "לעומת זה" – "וילכוד..." – ולא על הפיכתו לקדושה[40], מתאים הרמז של "לה" ללא מפיק בה"א, הרומז לכך שהמציאות של לעומת זה אינה מתהפכת.

אבל בשני הפסוקים האחרים מדובר על הפיכת מציאות של "לעומת זה" לקדושה: רות המואביה התגיירה והתעלתה לדרגות הנעלות ביותר של הקדושה, עד אשר היא כאחת "מן האימהות", וכן "לבנות לה בית" – ה"שקר" של בבל – משמעות הדברים בפנימיות היא לשקלא וטריא שבתלמוד הבבלי[41], אשר "נשתלשלה בחשך .. אפילו בשקר"[42], ודוקא על ידי הענין של "במחשכים הושיבני .. זה תלמודה של בבל[43] מגיעים ל"לבנות לה בית" לדרגה הנעלית ביותר שבתורה – דרגת "בית" שבתורה[44], "בית נאמן"[45].

וכיון שכאן מדובר על "לעומת זה" הנהפך לקדושה, אין מתאימה המילה "לה" בלי מפיק בה"א, שהרי ממה נפשך: הטומאה עצמה התבטלה לגמרי, והיא "לא" ממש. ואילו מצד הקדושה – צריך להיכתב דוקא דגש, תוקף חזק ביותר, ואדרבה – דוקא בהפיכת החושך לאור ניכר התוקף האמיתי של הקדושה[46].

(משיחות ש"פ מטו"מ תשכ"ה)

---

37) ולהעיר, שיש חילוק בין נדו"ד (ויקרא לה נבח) ל"לבנות לה בית": בנדו"ד נתבטל שם העיר (כשהעיר היתה קיימת), משא"כ שם מדבר ע"ד בנין בית לשקר בשנער (בבל), והרי כ"ז שבבל קיימת הי' בה בית לשקר, וא"כ אינו מתאים לומר עליו שהוא מציאות "רפה" בבבל.

38) זכר ורמז לזה (שדבר המשתרבב מתואר בלשון "רפה") בפי' ר"ח (שבת קמא, ב) דמנעל רפוי – משתרבב מן הרגל.

39) ראה בארוכה ד"ה ראשית גוים עמלק תר"פ (בסה"מ תר"פ).

40) וי"ל שזהו טעם הפנימי מה ש"לא נתקיים לה שם זה" – כי מכיון שלא נתהפך הלעו"ז, לכן חזר וניעור הלעו"ז אח"כ ובטל השם של קדושה.

וצע"ק מדה"י (שם) שגם חוות יאיר נלקחה מבנ"י.

41) שלכן הובא (בסנהדרין שם) בהמשך הסוגיא ע"ד אופן לימוד התורה בבבל.

42) תו"א יז, ב.

43) סנהדרין שם.

44) ראה בארוכה המשך מים רבים תרל"ו בסופו. ושם, שבחי' "בית" דתורה היא תושבע"פ. וראה שערי אורה (ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך), המשך תרס"ו (ע' צ ואילך), סה"מ תש"ח (ע' 121 ואילך) ועוד – במעלת תלמוד בבלי, שע"י דוקא מגיעים להעלם העצמי כו'.

45) ראה המשך מים רבים שם (ובהערה תיד שם).

46) ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 434 ועוד.

שמות ו, ג - וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה׳ לא נודעתי להם

מג

"ושמי הוי׳ לא נודעתי להם", משה בחי׳ "דעת" וזהו "נודעתי", שנודע לו בשֵם הוי׳, משא"כ יעקב בחי׳ "תפארת" וכו׳

כתיב וארא אל כו׳ ואל יעקב כו׳ ושמי הוי׳ לא נודעתי להם, יעקב הי׳ מרכבה לחיצוניות[1] התפארת, לא נודע לו בשם[2] הוי׳, ששם הוי׳[3] הוא בתפארת עיקרו הוא בדעת השייך[4] למשה, היינו שם הוי׳ מה שהיא מושרשת בדעת ששֶם הוא שם הוי׳ שהוא פנימיות התפארת, וזהו דרק למשה שהוא בחי׳ דעת[5] נודע לו בשם הוי׳, זהו נודעתי דוקא בחי׳ דעת.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד קלט

---

1) יעקב . . תפארת: כמארז"ל (ב"מ פד, א) "שופרא דיעקב מעין שופרא דאדם הראשון". ראה זהר חלק א דף קנז, ב. חלק ג דף שב, א. לקוטי תורה פרשת ואתחנן ה, ב. תורה אור פ, ד.
ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי פרשת ויחי [קה"ת ה'תשע"ה] עה, ב בסופו: כל עיקר בחינת יעקב הוא בבחינת קו האמצעי שנקרא בריח התיכון המבריח כו׳ שהוא בחינת תפארת דז"א כידוע, דהיינו בבחינת ההתכללות מחו"ג דוקא שזהו עיקר ענין התפארת כאשר יש כמה גוונים שונים הפכיים יחדיו מעורבים, ולא כאשר אין רק גוון אחד אדום או לבן שאין זה תפארת כלל כידוע, ובחי׳ ההתכללות מאדום ולבן הוא בחינת התכללות מחו"ג כנודע.
וזהו שיעקב נקרא בחיר שבאבות כי בחינת אברהם הוא רק בבחינת החסד בלבד ובחי׳ יצחק רק במדת הפחד ואין שם בחינת תפארת כו׳, אבל בחינת יעקב כלול משניהם וכמ"ש אלקי אבי אברהם ופחד יצחק הי׳ לי שכלולים בו אור חסד דאברהם ופחד דיצחק, וע"כ נק׳ בריח התיכון כו׳ שכולל ב׳ הקוין דימין ושמאל והוא עיקר בחינת התפארת וכו׳. עיי"ש.
2) ראה הביאור לעיל סי׳ כ.
3) שם הוי׳ הוא בתפארת בעיקרו: ראה אור התורה פרשת ויקרא עמוד תקלג וז"ל: שם הוי׳ זהו מה שאור אין סוף מאיר בבחי׳ בלי גבול..., שזהו ההפרש בין ב׳ מדות חו"ג ובין תפארת קו האמצעי, שבחי׳ חסד וגבורה זהו מה שא"ס ב"ה מאיר בבחי׳ גבול, אכן ע"י תפארת קו האמצעי נמשך מה שאור אין סוף ברוך הוא מאיר בבחי׳ אין סוף ובלי גבול, ומזה נמשך התכללות המדות חו"ג להיות עושה שלום במרומיו בין מים ואש, עיין באגרת הקודש ע"פ והי׳ מעשה הצדקה שלום. [מובא בילקוט לוי יצחק עה"ת ח"ב סימן קנג הערה 30]. ע"ש.
וראה תורה אור פרשת נח י, ב ואילך. לקוטי תורה פרשת תזריע כג, ג (מובא שם בילקוט לוי יצחק סימן פב הערה 4). אור התורה בראשית תתרסז, א. תתרסט, א–ב.
4) ראה אור התורה ואתחנן עמוד קעב וז"ל: ידוע המאמר בזהר בכמה דוכתי דמשה מלגאו ויעקב מלבר, פי׳ שרש בחי׳ משה הוא הדעת והוא בחי׳ הפנימית ליעקב שהוא מדת אמת הנ"ל. וביאור הדברים הנה עד"מ מבשרי אחזה כו׳ בהיות ידוע דהתינוק מדותיו מצומצמים מאד בבחי׳ הקטנות לדברים קטנים מאד כמו השחוק באגוזים וכיוצא, ולכשיגדל יגדלו המדות בו שיתאוה לדברים גדולים כמו כבוד וממון וכיוצא, וזהו השינוי מסיבת הדעת הוא בא מפני שבקטנותו הדעת שלו קטן ואינו משיג רק לדברים ועניינים קטנים בלבד וע"כ מדותיו קטנים וכמ"ש (משלי יב, ח) לפי שכלו יהולל איש כו׳ וכידוע, וכאשר יגדל בדעתו יגדלו מדותיו לחשוק דברים גדולים כו׳, וא"כ אנו רואים מזה מאחר שהדעת הוא עיקר ומקור המדות והוא הסיבה והגורם קטנות המדה או גדלות המדה דהיינו לפי קטנותו או גדולתו הרי הוא המלובש ומוסתר בתוך פנימי׳ המדה ממש ולכך תלוי בו אופן גידולה כנ"ל, וזהו הנק׳ דעת המתפשט במדות וכו׳.
וא"כ אור הדעת הרי הוא בחי׳ פנימית המדות ועיקרם ולכך אמר משה מלגאו, ויעקב שהוא כללות המדות מלבר, כי בחי׳ הדעת הוא עיקר עצם המדות בבחי׳ פנימיותן, ומאחר שכן הגם שמדת יעקב נק׳ אמת אבל הוא רק מלבר לגבי משה שהוא מלגאו וכו׳, וכידוע דהדעת עולה עד הכתר דהיינו שמאיר בו הארת השלימות דכתר כנ"ל הטעם במדת אמת דיעקב, וגם הוא מאיר בו ביתר שאת מטעם שהוא אמיתית המדות ועצמותם ביותר כנ"ל וד"ל, ע"ש.
5) ראה לקמן סי׳ מח הערה 1.

ל, ג – איש כי ידר נדר לה' או השבע שבועה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה

א. (בבא בתרא עד)[1] וז"ל ואמר רבה בר בר חנה אמר לי ההוא טייעא תא אחזי לך טורא דסיני אזלי שמעתי בת קול שאומרת אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי ("מן הגלות דכתיב קראי טובא בנביאים". רש"י) מי מפר לי, כי אתאי לקמי' דרבנן א"ל הוה לך למימר מופר לך, ורבה בר בר חנה סבר דילמא משבועתא דמבול קאמר ("רבה בר בר חנה סבר דלמא שבועתא דמבול דכתיב אשר נשבעתי מעבור מי נח וגו' (ישעי' נד), אותה שבועה הי' רוצה להפר ויחריב את העולם במבול, ולפיכך לא רצה להפר". רש"י) ורבנן אם כן אוי לי למה ע"כ.

ואנכי לא ידעתי מאי דעתייהו דרבנן דמזלזלי ברבה בר בר חנה על דלא א"ל מופר אפילו אם הבין רבה דעל שבועת הגלות היתה הבת קול ולא על שבועתא דמבול, דדילמא הכי נקטינן דמ"ש ה' באפי נשבעתי היינו ולא הדרנא בו ובפרט דמוכרחין אנו לומר שכן הוא דלא שייך גבי ה' יתברך שמו שיתיר נדרו ושבועתו דהא היתר נדרים הוא על ידי פתח שנתחרט עתה כגון המודר מחבירו או מבית ונעשה חבירו סופר והבית בית המדרש בזה מוצא הנודר פתח פתוח לפניו ולומר אם היית יודע שנעשה סופר או בית המדרש היית נודר, אמנם לגבי יתברך לא שייך לומר הכי אם היית יודע כך וכך דהא הכל גלוי לפניו, ומגיד מראשית אחרית וכמ"ש הרב יפת תואר ז"ל בפרשת צו דף ס"ב ע"ד ע"ש.

ואם כן יש לומר דמשום הכי לא אמר רבה בר בר חנה מופר לך דלגבי' יתברך לא שייך זה, ומה שאמר הבת קול מי מפר לי הכי פירושו מי ומי יוכל להפר לי, וכמו כן כתב הרב אהבת עולם ז"ל לדעתו ולדרכו אשר דרך י"ש בדף ג"ן יעויין שם, א"כ צ"ע אמאי אמרו לי' רבנן הו"ל מופר ולא עוד אלא שדברו אליו קשות אחר שרגלים לדבר לומר שפי' פ' באפי נשבעתי ולא הדרנא בי והראי' שלא באו לארץ ישראל הנקרא מנוחה ואי בעולם הבא משתעי קרא כדקאמר ר"י הא אמר רבי עקיבא אין להם חלק לעולם הבא וכאמור.

ובשלמא אם אמת הדבר שיש לדור המדבר חלק לעולם הבא אז ודאי היינו אומרים שפירוש באפי נשבעתי היינו והדרנא בי וכמ"ש ר' יהושע, אמנם כל עוד שלא ידענו אם יש להם לדור המדבר חלק לעולם הבא אז לא נימא דפי' הפ' הוא ולא הדרנא ואין להם חלק לעולם הבא, אם כן מהיכן נשמע להו לרבנן בודאי שלגבי' ית' שייך התרה גם כן ופי' הפ' הוא והדרנא בי ועל זה הקשה לרבה וזלזל בו למה לא אמר מופר לך.

ואפשר לומר לע"ד דודאי הדין עמהם עם רבנן לדבר אליו קשות למה לא אמר מופר לך, דגם לגבי' יתברך שייך התרה, והראי' שכן כתיב באפי נשבעתי אם יבואון אל מנוחתי זו עולם הבא, ועם כל זה באו דור המדבר לעולם הבא ואם כן ודאי דפירוש נשבעתי והדרנא בי כדקאמר ר"י דהא קודם שספר להם רבה האי עובדא דטורא דסיני סיפר להם מעשה דא"ל ההוא טייעא תא ואחזי לן מתי מדבר[2] אזלי ואחזיתי להו ודמו כמאן דמבסמי יע"ש, ואחר כך סיפר להם הא דטורא דסיני דשמע בת קול אומרת מי מפר לי יע"ש, דסמוכים אהדדי, וכתבו התוס' ז"ל כמאן דמבסמי משמע מכאן כמ"ד בפרק חלק שדור המדבר יש להם חלק לעולם הבא יע"ש.

ולפי זה אחר שספר להם דראה למיתי מדבר ודמו כמאן דמבסמי והיינו שיש להם חלק לעולם הבא ותיכף א"ל ששמע בת קול אומר מי מפר לי הטיב חרה אפם באומרם למה לא אמר מופר לך, דהא מוכרח לומר דגם לגבי' יתברך שייך התרה וקרא כתיב בהדיא באפי נשבעתי שפי' והדרנא בי, דאם באמת הוא ולא הדרנא בי קשה למה דמו דור המדבר פניהם כמבסמי ללמד שיש להם חלק לעולם הבא[3], והא נשבע ה' שלא יבואו אל מנוחתו היינו לעולם הבא דבהכי משתעי קרא, אמנם אחר שיש להם חלק לעולם הבא ודאי דהתיר לשבועתו ואם כן אמאי לא אמר מופר לך, ואם לא הי' מספר להם מה שראה לדור המדבר כמבסמי בודאי דלא היו מזלזלים בו באומרם הו"ל לומר מופר לך דדילמא לא שייך התרה גבי ה', ומה שאמר באפי נשבעתי היינו ולא הדרנא בי מדלא באו לארץ ישראל ואם בעולם הבא איירי קרא הייתי אומר שאין להם חלק לעולם הבא כרבי עקיבא.

ברם כששמעו ממנו מעשה שהי' פני מיתי מדבר כמבסמי דהיינו כמאן דאמר שיש להם חלק לעולם הבא, מצאו מקום לומר לו כפי דבריך ומה שראו עיניך הי' לך לומר מופר לך שפי' באפי נשבעתי היינו והדרנא בי.

ואם כן מה שאמר הבת קול מי מפר לי אין לומר שפי' מי יוכל להפר ולהגדיל האוי קאמר הכי, לומר אוי כי נשבעתי ואיני יכול שיפירו לי, אלא פירוש מי מפר הוא הלואי יפרו לי, דגם לגבי' יתברך שייך התרה והראי' שדור המדבר יש להם חלק לעולם הבא הגם כי נשבע ה' שלא יבואו לעולם הבא, אם כן זאת אומרת שפירוש באפי נשבעתי והדרנא בי ולפי זה הוה לי' לומר מופר לך.

טירת כסף

ג. (פסוק ג' סימן ל') "ככל" "היוצא" "מפיו" "יעשה" הכוונה אפשר ככל היוצא מפיו של הקב"ה כמו שפירש רש"י על פסוק (ירושלמי סנהדרין טז, ב – פרק ג הלכה ה) אני פי מלך שמור, מלכו של עולם. משום הכי מפרש הרמז בראשי-תיבות (תהלים לג, ח) "יראו "מד' "כל "הארץ, ואז מפרש הרמז בראשי-תיבות "מארבע "כנפות "הארץ "יקבץ, כי הקץ תלוי בתשובה, וגם מפרש הרמז בסופי-תיבות "ויביאו "את "המנחה "לד', היפך (ישעי' נ, א) בפשעכם שולחה אמכם, מלכות מכונה מנחה.

מקרי דרדקי

---

1) **דרבה בר בר חנה (בבא בתרא עד)**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת מטות סימן ח, ובהנסמן שם.

2) **סיפר להם מעשה .. תא ואחזי לן מתי מדבר וכו'**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת שלח סימן קא, ובהנסמן שם. (פרשת מטות סימן יז).

3) **דור המדבר .. יש להם חלק לעולם הבא**: עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת שלח, במפתחות ערך "דור המדבר – והמרגלים – יש להם חלק לעולם הבא", עמוד 590.

◆ יום ראשון י"ח תמוז ◆

ל (ב) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה:**

ב ומליל משה עם רישי שבטיא לבני ישראל למימר דין פתגמא די פקיד ייי:

רש"י ◄ **רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת•** חֶלֶק כָּבוֹד לַנְּשִׂיאִים לְלַמְּדָם תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמִנַּיִן שֶׁאַף שְׁאָר הַדִּבְּרוֹת כֵּן? תַּלְמוּד־לוֹמַר (שמות לד): "וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵיהֶם: וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׁוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּמָה רָאָה לֶאֱמָרָהּ כָּאן? לִמֵּד, שֶׁהֲפָרַת נְדָרִים בְּיָחִיד מֵמְחֶה, וְאִם אֵין יָחִיד מֵמְחֶה - מֵפֵר בִּשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת. (ב"ב קכ) אוֹ יָכוֹל שֶׁלֹּא אָמַר מֹשֶׁה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לַנְּשִׂיאִים בִּלְבָד? נֶאֱמַר כָּאן "זֶה הַדָּבָר", וְנֶאֱמַר בִּשְׁחוּטֵי חוּץ (ויקרא יז) "זֶה הַדָּבָר", מַה לְּהַלָּן נֶאֱמְרָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְגוֹ'" אַף זוֹ נֶאֱמְרָה לְכֻלָּן. **זֶה הַדָּבָר•** (ספרי) מֹשֶׁה נִתְנַבֵּא (שמות יא) בְּ"כֹה אָמַר ה' כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה". וְהַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בְּ"כֹה אָמַר ה'", מוּסָף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה שֶׁנִּתְנַבֵּא בִּלְשׁוֹן "זֶה הַדָּבָר" (ספרי. נדרים עז). דָּבָר אַחֵר: זֶה הַדָּבָר - מִעוּט הוּא, לוֹמַר שֶׁהֶחָכָם בִּלְשׁוֹן "הַתָּרָה", וּבַעַל (וְאָב) בִּלְשׁוֹן "הֲפָרָה" כִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב כָּאן, וְאִם חִלְּפוּ - אֵין מֵתָר וְאֵין מוּפָר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ב, עמ' 693)

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת (ל, ב)

הַהַכְרָעָה בַּמֶּה לִנְדֹּר וּבַמֶּה טוֹב שֶׁלֹּא לִנְדֹּר, חַיֶּבֶת לְבֹא דַּוְקָא מִנָּשִׂיא - "רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת". הַנּוֹדֵר נִדְרוֹ וּמַפְרִישׁ אֶת עַצְמוֹ מִדָּבָר מְסֻיָּם, עוֹשֶׂה כֵּן בִּגְלַל חֵשֶׁשׁ שֶׁהַהִתְעַסְּקוּת בְּאוֹתוֹ דָּבָר עֲלוּלָה לְהוֹרִידוֹ מִדַּרְגָּתוֹ. וּמִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה אֵינוֹ שָׁוֶה לְכָל נֶפֶשׁ, אֶלָּא הוּא תָּלוּי בְּמַצָּבוֹ הָאִישִׁי הַמְדֻיָּק שֶׁל כָּל יָחִיד וְיָחִיד, מוּבָן שֶׁהַהַחְלָטָה הַסּוֹפִית צְרִיכָה לָבֹא מִנָּשִׂיא; רַק הוּא בְּכוֹחוֹ לְקַבֵּעַ בְּבֵרוּר אִם עֲבוּדָה זוֹ מַתְאִימָה לְאָדָם מְסֻיָּם זֶה, אִם לָאו.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת.**

לא הִקְדִּים הַכָּתוּב לֵאמֹר בְּכָאן, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה', כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּפָרָשַׁת שְׁחוּטֵי חוּץ (ויקרא יז ב) וּבְשְׁאָר פָּרָשִׁיּוֹת, אֲבָל הִזְכִּיר זֶה בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה, שֶׁאָמַר (פסוק יז) אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וּבְפָרָשַׁת וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נֶאֱמַר (ויקרא ט ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ, וְלֹא הִזְכִּיר הַצִּוּאָה כְּלָל, וְכֵן בְּפָרָשַׁת הַמָּן (שמות טז לב), וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ וגו':

וְרָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵם נְשִׂיאֵי הַדְּגָלִים שֶׁהֶעֱמִידוּ אוֹתָם הַמַּטּוֹת עַל דִּגְלֵיהֶם אַחַר שֶׁמֹּתוּ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב וַחֲבֵרָיו, וְאָפְשָׁר שֶׁהָיוּ הַנִּזְכָּרִים בְּפָרָשַׁת הַנַּחֲלָה אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת הָאָרֶץ (להלן לד יז), אוֹ שֶׁהָיוּ אֲחֵרִים, כִּי שָׁם יְדַבֵּר הַכָּתוּב עֶל הֶעָתִיד, כִּי בְּעֵת חִלּוּק הָאָרֶץ יִהְיוּ הַנִּזְכָּרִים חַיִּים וְיַעַמְדוּ עֲלֵיהֶם:

וְטַעַם וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת.

כִּי אֵין צֹרֶךְ לְלַמֵּד לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָאָב וְהַבַּעַל יְכוֹלִין לְהָפֵר נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ, וְאוּלַי צָרִיךְ לְהַעֲלִים אֵלֶּה הַחֻקִּים מֵהֶם שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ קַלּוּת רֹאשׁ בִּנְדָרִים, אֲבָל לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיהֶם לִמֵּד הַמִּשְׁפָּט. וְיִרְמֹז עוֹד לְמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ (נדרים עח.), כִּי לְרָאשֵׁי הַמַּטּוֹת יַד וְשֵׁם בִּנְדָרִים יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָעָם, שֶׁיָּחִיד מְמֻחֶה מַתִּיר הַנֶּדֶר:

וְהִנֵּה הֶתֵּר הַנְּדָרִים לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה אֲבָל הוּא הֶלְכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, תָּלוּאוֹ הַכָּתוּב בְּחוּט הַשַּׁעֲרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (חגיגה י.) הֶתֵּר נְדָרִים פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר וְאֵין לָהֶם עַל מַה שֶׁיִּסְמֹכוּ, אֶלָּא שֶׁרָמַז לוֹ הַכָּתוּב (פסוק ג) **לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ,** כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא אָמַר לֹא יַעֲבֹר עַל דְּבָרוֹ, אֲבָל צִוָּה שֶׁלֹּא יְחַלֵּל דְּבָרוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַנֶּדֶר חָלוּל, כִּי בְּבוֹאוֹ לְבֵית דִּין וְיִמְצָאוּ לוֹ פֶּתַח וְנִחַם עָלָיו וְהֵם יִמְחֲלוּ לוֹ אֵינֶנּוּ מְחַלֵּל אוֹתוֹ:

וְהַטַּעַם בָּזֶה כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי, שֶׁעָשָׂה הֶתֵּר הַנֶּדֶר וְהַשְּׁבוּעָה בְּסִתְרֵי הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא יֵאָמְרוּ אֶלָּא לְרָאוּיִים לָהֶם, וְיִכְּתְבוּ בִּרְמִיזָה. וּבָאָה הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת בְּכָאן, מִפְּנֵי שֶׁהִזְכִּיר נִדְרֵי גְבוֹהַּ לִבַּד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם (לעיל כט לט), אָמַר עוֹד, מִלְּבַד אֵלֶּה הַנְּדָרִים הַנִּזְכָּרִים יֵשׁ עוֹד נִדְרֵי הֶדְיוֹט וּכְכֹל הַיּוֹצֵא מִפִּיו שֶׁל אָדָם חַיָּב לְקַיֵּם וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר אָסַר עַל נַפְשׁוֹ, וּבְכֻלָּן לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחֲלִין לוֹ: תורה ג

(ג) אִישׁ כִּי־יִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אוֹ־הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר אִסָּר עַל־נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה:

ג גְּבַר אֲרֵי יִדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ אוֹ יְקַיֵּם קְיָם לְמֵסַר אֵסָר עַל נַפְשֵׁהּ לָא יְבַטַּל פִּתְגָמֵהּ כְּכָל דְּיִפּוֹק מִפּוּמֵהּ יַעְבֵּד:

רש"י◄ **נֶדֶר** • הָאוֹמֵר: הֲרֵי עָלַי קוֹנָם, שֶׁלֹּא אוֹכַל אוֹ שֶׁלֹּא אֶעֱשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי. יָכוֹל אֲפִלּוּ נִשְׁבַּע שֶׁיֹּאכַל נְבֵלוֹת, אֲנִי קוֹרֵא עָלָיו "כְּכָל־הַיּוֹצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה"? תַּלְמוּד־לוֹמַר "לֶאְסֹר אִסָּר" - לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר, וְלֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר. **לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ** • כְּמוֹ "לֹא יְחַלֵּל דְּבָרוֹ", לֹא יַעֲשֶׂה דְּבָרָיו חֻלִּין.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות פרשת מטות כרך יג)

הַהֶפְרֵשׁ (הָעִיקָרִי) שֶׁבֵּין עֲבוֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לַעֲבוֹדָתָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא בָּזֶה, שֶׁבַּמִּדְבָּר לֹא הָיוּ עֲסוּקִים בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁהֲרֵי הָיוּ נִיזוֹנִים שָׁם מִ"לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם" - מָן, וְשָׁתוּ מַיִם מִבְּאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם, וְגַם לֹא הָיָה לָהֶם לְהִתְעַסֵּק בְּאַסְפָּקַת לְבוּשִׁים, כִּי בִּגְדֵיהֶם גָּדְלוּ עִמָּהֶם; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּצְרְכוּ לַעֲסוֹק בִּמְלֶאכֶת הַחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה וְכוּ' - וְדַוְקָא עֲבוֹדָה זוֹ הִיא, כַּנַּ"ל, תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה: לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה **בַּתַּחְתּוֹנִים**.

וְלָכֵן כְּשֶׁעָמְדוּ לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְהִתְעַסֵּק בָּהּ בָּעֲבוֹדָה זוּ, נֶאֱמְרָה לָהֶם פָּרָשַׁת **הַפָּרַת** נְדָרִים, שֶׁגַּם תּוֹכְנָהּ הִיא הָעֲבוֹדָה עִם הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים כַּנַּ"ל.

אָמְנָם מִכֵּיוָן שֶׁבְּפוֹעַל כָּתוּב גַּם בְּפָרָשָׁה זוּ עֶצֶם הַדִּין שֶׁל

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) **אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר.** הָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי קוֹנָם שֶׁלֹּא אוֹכַל אוֹ שֶׁלֹּא אֶעֱשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי. יָכוֹל אֲפִלּוּ שֶׁיֹּאכַל נְבֵלָה קוֹרֵא אֲנִי עָלָיו **כְּכֹל הַיּוֹצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה,** תַּלְמוּד לוֹמַר **לֶאְסֹר אִסָּר,** לֶאְסֹר אֶת הַמֻּתָּר וְלֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר, לָשׁוֹן רַשִׁ"י:

וְלָשׁוֹן סִפְרִי (מטות קנג) אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא שָׁנוּ עַל לֶאְסֹר אִסָּר, יָכוֹל אֲפִלּוּ נִשְׁבַּע לֶאֱכֹל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים קוֹרֵא אֲנִי עָלָיו **כְּכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה,** תַּלְמוּד לוֹמַר **לֶאְסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ,** לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר וְלֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר. הִזְכִּירוּ הַדָּבָר הַזֶּה בִּשְׁבוּעוֹת, וְהָרַב הֶחֱלִיפוֹ לִנְדָרִים:

וּלְפִי דַעְתִּי שֶׁלֹּא נִזְהָר, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ (נדרים ב:) בִּנְדָרִים דַּהֲוָה אָסַר חֶפְצָא עֲלֵיהּ, וּלְפִיכָךְ אֵינָן חָלִין עַל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, כְּגוֹן נֶדֶר עָלַי שֶׁלֹּא אֲדַבֵּר עִמְּךָ אוֹ שֶׁלֹּא אֵלֵךְ אוֹ שֶׁלֹּא אִישַׁן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. וְכֵיוָן שֶׁהַדָּבָר כֵּן, נִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁאֲפִלּוּ בְּדָבָר הָרְשׁוּת אִם אָמַר נֶדֶר עָלַי שֶׁאוֹכַל הַיּוֹם אוֹ שֶׁאוֹכַל כִּכָּר זֶה אֵינוֹ נֶדֶר, שֶׁאֵין הַנֶּדֶר חָל עַל הַחֵפֶץ כְּלַל אֶלָּא עָלָיו שֶׁיַּעֲשֵׂהוּ, וְלֹא הֻזְכְּרוּ נְדָרִים בִּגְמָרָא בְּקוּם וַעֲשֵׂה כְּלָל. וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּצִינוּ בְּנִדְרֵי גָּבוֹהַּ הֲרֵי עָלַי עוֹלָה הֲרֵי עָלַי שְׁלָמִים, שֶׁאֲמִירָתוֹ לְגָבוֹהַּ נִתְחַיְּבוּ בּוֹ נְכָסָיו כִּמְסִירָתוֹ לְהֶדְיוֹט. אוֹ שֶׁהוּא חוֹמֶר נוֹהֵג בִּנְדְרֵי הֶקְדֵּשׁ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֵפֶץ נֶאֱסַר לְהֶדְיוֹט וְנִתְפַּס לְגָבוֹהַּ לִכְשֶׁיַּפְרִישׁ, וּלְפִיכָךְ מִשָּׁעָה רִאשׁוֹנָה חָל חִיּוּב הַנֶּדֶר עַל נְכָסָיו. אֲבָל בְּנִדְרֵי בִּטּוּי אֵין לָנוּ, לְפִי שֶׁאֵין שֵׁם חֵפֶץ כְּלַל לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף:

וְכֵן "לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר וְלֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר" אֵין רָאוּי לְהַזְכִּירוֹ בִּנְדָרִים, לְפִי שֶׁהֵן חָלִין עַל דְּבַר מִצְוָה כִּדְבַר הָרְשׁוּת, וְהָאוֹמֵר בְּנֶדֶר שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה סֻכָּה שֶׁאֵינִי מֵנִיחַ תְּפִלִּין, אָסוּר (שם טז.), וְאַף עַל פִּי שֶׁעוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְכֵן הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה אָסוּר (שם יד:) אַף עַל פִּי שֶׁמְּבַטֵּל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְכֵן הֵן חָלִים בְּקִיּוּם לֹא תַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁנָּדַר שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נְבֵלָה, מִמַּה שֶּׁשָּׁנִינוּ (שם יז. ע"ש) יֵשׁ נֶדֶר בְּתוֹךְ נֶדֶר וכו'. נִמְצָא שֶׁהַנֶּדֶר חָל לֶאֱסֹר אֶת הָאָסוּר, וּלְהַתִּיר לְעַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁהוּא אָסוּר לַעֲבֹר עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵינָם חָלִין לַעֲבֹר בְּיָדַיִם עַל לֹא תַעֲשֶׂה:

אֲבָל הַשְּׁבוּעוֹת אֵינָן כְּלָל אֶלָּא לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר, אֵינָן נוֹהֲגוֹת בִּדְבַר מִצְוָה כְּלָל, לֹא בְּבִטּוּל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה וְלֹא בְּקִיּוּמוֹ, וְלֹא בְּבִטּוּל מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּגוֹן שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶעֱשֶׂה סֻכָּה וְשֶׁלֹּא אַנִּיחַ תְּפִלִּין. וְאֲפִלּוּ בְּקִיּוּם מִצְוַת עֲשֵׂה אֵינָן חָלוֹת, שֶׁאִלּוּ נִשְׁבַּע לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה וְלֹא קִיֵּם אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בָּהּ מִשּׁוּם שְׁבוּעָה וְלֹא מַלְקוֹת וְלֹא קָרְבָּן, אֶלָּא דְּשָׁרֵי לֵיהּ לְזֵרוּזֵי נַפְשֵׁיהּ (שם ח.) דִּכְתִיב (תהלים קיט קו) נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וּמִפְּנֵי כֵן בִּשְׁבוּעוֹת בִּלְבַד הוּא נִדְרַשׁ **לֶאְסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ.** וַהֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת הֵן, הַבָּקִי יִמְצָאֵם בִּמְקוֹמוֹתָם:

וְטַעַם יִדֹּר נֶדֶר לַה'. אֵינֶנּוּ כְּמוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַה' (תהלים קלב ב), כִּי הוּא כְּמוֹ וַיִּשָּׁבַע לוֹ (בראשית כד ט), שֶׁנִּשְׁבַּע אֵלָיו לְצָרְכוֹ, אֲבָל בִּשְׁבוּעָה יֹאמַר וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ (דברים ו יג), וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּה' (בראשית כד ג), כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי (מ"א א ל), הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה (בראשית כא כג), אֲבָל בְּנֶדֶר לֹא יֹאמַר "יִדֹּר בַּה'" אֶלָּא **"לַה'".** וּכְבָר רָמְזוּ הַחֲכָמִים טַעַם הַדָּבָר בְּסִפְרִי (מטות יד), אָמְרוּ מַה הֶפְרֵשׁ בֵּין נְדָרִים לִשְׁבוּעוֹת, בִּנְדָרִים כְּנוֹדֵר בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ, בִּשְׁבוּעוֹת כְּנִשְׁבַּע בַּמֶּלֶךְ עַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר זֵכֶר לַדָּבָר, חַי ה' וְחֵי נַפְשְׁךָ אִם אֶעֶזְבֶךָּ (מלכים ב ד ל):

וְהַסּוֹד, כִּי הַשְּׁבוּעָה מִלָּשׁוֹן שִׁבְעָה, כִּי בָּנְתָה בֵּיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה, וְהַנֶּדֶר בִּתְבוּנָה, רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז, נִמְצָא שֶׁהַנְּדָרִים עַל גַּבֵּי תּוֹרָה עוֹלִים וּלְפִיכָךְ חָלִים עַל דְּבַר מִצְוָה כְּדָבָר הָרְשׁוּת, וְהִנֵּה כָּל נֶדֶר לַה' וְכָל הַנִּשְׁבַּע בּוֹ: תורה ד

נְדָרִים - וְגַם זֶה נֶאֱמַר לָהֶם סְמוּךְ לִכְנִיסָתָם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְהִתְעַסְקוּתָם בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים - מוּבָן שֶׁגַּם בָּזֶה יֵשׁ הוֹרָאָה בְּאוֹפֶן הָעֲבוֹדָה הַלָּזוּ:

נִקּוּדַת עִנְיַן נְדָרִים הוּא "לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ" - הַיְנוּ שֶׁ"לֹא יַעֲשֶׂה דְּבָרָיו חוּלִּין" - וְזֶהוּ אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים, לִפְעוֹל שֶׁגַּם "דְּבָרָיו" הַגַּשְׁמִיִּים לֹא יִהְיוּ "חוּלִּין", אֶלָּא לְהַמְשִׁיךְ בָּהֶם קְדוּשָׁה.

וּמִכֵּיוָן שֶׁהוֹרָאָה זוֹ נִרְמֶזֶת בְּעִנְיַן **הַנְּדָרִים** עַצְמָם, הֲרֵי מוּבָן שֶׁלְּ**כָל אֶחָד וְאֶחָד** יֶשְׁנוֹ הַכֹּחַ לַעֲבוֹדָה זוֹ, גַּם לְמִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְדַרְגַּת **הַפָּרַת** נְדָרִים, וְהַטַּעַם עַל זֶה כָּתוּב לְהַלָּן: "בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אָב לְבִתּוֹ" - כִּי כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא בְּדוּגְמַת "אִשְׁתּוֹ" שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וּ"בִתּוֹ" שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וּבְוַדַּאי שֶׁהַקָּבָּ"ה נוֹתֵן לוֹ הַכֹּחַ לִפְעוֹל עֲבוֹדָה זוֹ, וּלְמַלְאוֹת רְצוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים.

(ד) **וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה וְאָסְרָה אִסָּר בְּבֵית אָבִיהָ בִּנְעֻרֶיהָ:**

ד וְאִתְּתָא אֲרֵי תִּדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ וְתֵסַר אֵסָר בְּבֵית אָבוּהָא בְּרַבְיוּתָהָא:

רש"י ◄ **בְּבֵית אָבִיהָ •** (ספרי) בִּרְשׁוּת אָבִיהָ, וַאֲפִלּוּ אֵינָהּ בְּבֵיתוֹ. **בִּנְעֻרֶיהָ •** וְלֹא קְטַנָּה וְלֹא בּוֹגֶרֶת, שֶׁהַקְּטַנָּה אֵין נִדְרָהּ נֶדֶר, וְהַבּוֹגֶרֶת אֵינָהּ בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָבִיהָ לְהָפֵר נִדְרֶיהָ. וְאֵי זוֹ הִיא קְטַנָּה? (נדה מ"ה ב) אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: בַּת י"א שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד נִדְרֶיהָ נִבְדָּקִין: אִם יָדְעָה לְשֵׁם־מִי נָדְרָה וּלְשֵׁם־מִי הִקְדִּישָׁה - נִדְרָהּ נֶדֶר. בַּת י"ב שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, אֵינָהּ צְרִיכָה לְהִבָּדֵק.

(ה) **וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת־נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ אָבִיהָ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם:**

ה וְיִשְׁמַע אָבוּהָא יָת נִדְרָהּ וְאֵסָרָהּ די אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ וְיִשְׁתּוֹק לַהּ אָבוּהָא וִיקוּמוּן כָּל נִדְרָהָא וְכָל אֵסָרֵי די אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ יְקוּמוּן:

(ו) **וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ:**

ו וְאִם אַעְדִּי אָבוּהָא יָתַהּ בְּיוֹמָא דִשְׁמַע כָּל נִדְרָהָא וֶאֱסָרָהָא די אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ לָא יְקוּמוּן וּמִן קֳדָם יְיָ יִשְׁתְּבֵק לַהּ אֲרֵי אַעְדִּי אָבוּהָא יָתַהּ:

רש"י ◄ **וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ •** אִם מָנַע אוֹתָהּ מִן הַנֶּדֶר, כְּלוֹמַר שֶׁהֵפֵר לָהּ. "הֲנָאָה" זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הִיא, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ וְהֵפֵר", הֲרֵי אוֹמֵר: "הֲנָאָה" זוֹ הֲפָרָה. וּפְשׁוּטוֹ: לְשׁוֹן מְנִיעָה וַהֲסָרָה; וְכֵן (לקמן לב): "וְלָמָּה תְּנִיאוּן", וְכֵן (תהילים קמא): "שִׁיתָה רֹאשׁ אַל־יָנִי רֹאשִׁי", וְכֵן (לעיל יד): "וִידַעְתֶּם אֶת־תְּנוּאָתִי" - אֶת אֲשֶׁר סַרְתֶּם מֵעָלַי. **וַה' יִסְלַח־לָהּ •** בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בְּאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה בְּנָזִיר וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְהֵפֵר לָהּ, וְהִיא לֹא יָדְעָה וְעוֹבֶרֶת עַל נִדְרָהּ וְשׁוֹתָה יַיִן וּמִטַּמְּאָה לְמֵתִים, זוֹ הִיא שֶׁצְּרִיכָה סְלִיחָה, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מוּפָר. וְאִם הַמּוּפָרִים צְרִיכִים סְלִיחָה, קַל־וָחֹמֶר לְשֶׁאֵינָן מוּפָרִים (ספרי).

(ז) **וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ:**

ז וְאִם מֵהֲוָה תֶּהֱוֵי לִגְבַר וּנְדָרָהָא עֲלַהּ אוֹ פֵּרוּשׁ סִפְוָתָהָא די אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ:

רש"י ◄ **וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ •** (נדרים סז) זוֹ אֲרוּסָה; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא נְשׂוּאָה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וְאִם בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה", הֲרֵי נְשׂוּאָה אֲמוּרָה, וְכָאן בַּאֲרוּסָה; וּבָא לַחֲלֹק בָּהּ, שֶׁאָבִיהָ וּבַעְלָהּ מְפִירִין נְדָרֶיהָ. הֵפֵר הָאָב

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד־ו) **וְאִשָּׁה כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַה', וְשָׁמַע אָבִיהָ.** רָצָה הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר הָאִסּוּר תְּחִלָּה, לְהַגִּיד כִּי גַּם הַנַּעֲרָה בַּלָּאו הַנִּזְכָּר שֶׁלָּא יַחֵל דְּבָרוֹ, וְעַל כֵּן אִם קִיֵּם לָהּ אָבִיהָ קָם הַנֶּדֶר, אֲבָל אִם הֵנִיא אוֹתָהּ לֹא יָקוּם. וְאָמַר **וַה' יִסְלַח לָהּ כִּי הֵנִיא אָבִיהָ אוֹתָהּ,** לְהַגִּיד שֶׁלֹּא נֶאֱמַר **"יִסְלַח לָהּ"** רַק כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אַחֲרֵי הַנָּאַת הָאָב, לֹא מִתְּחִלָּה אִם עָבְרָה עַל הַנֶּדֶר וְאַחֲרֵי כֵן הֵנִיא אוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (נזיר כב.) דְּמֵיגַז גַּיֵּיז וְאֵינוֹ עוֹקֵר נֶדֶר מֵעִקָּרוֹ: תורה ז

(ז־ט) **וְאִם הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ.** עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (נדרים עא.) יֹאמַר, אִם הָיוֹ תִּהְיֶה לְאִישׁ, בָּאִשָּׁה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָסְרָה אִסָּר בְּבֵית אָבִיהָ בִּנְעוּרֶיהָ, וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ, שֶׁלֹּא שָׁמַע בָּהֶן אָבִיהָ וְלֹא הוּפְרוּ וְלֹא הוּקְמוּ, וְשָׁמַע

וְלֹא הֵפֵר הַבַּעַל, אוֹ הֵפֵר הַבַּעַל וְלֹא הֵפֵר הָאָב, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מוּפָר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם קִיֵּם אֶחָד מֵהֶם.

וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ • שֶׁנָּדְרָה בְּבֵית אָבִיהָ, וְלֹא שָׁמַע בָּהֶן אָבִיהָ וְלֹא הוּפְרוּ וְלֹא הוּקְמוּ.

(ח) וְשָׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקֻמוּ:

ח וְיִשְׁמַע בַּעֲלַהּ בְּיוֹמָא דִשְׁמַע וְיִשְׁתּוֹק לַהּ וִיקוּמוּן נִדְרָהָא וֶאֱסָרָהָא דִּי אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ יְקוּמוּן:

רש"י◄ וְשָׁמַע אִישָׁהּ וְגוֹ' • הֲרֵי לְךָ, שֶׁאִם קִיֵּם הַבַּעַל, שֶׁהוּא קַיָּם.

(ט) וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ:

ט וְאִם בְּיוֹמָא דִשְׁמַע בַּעֲלַהּ אַעְדִּי יָתַהּ וּבַטֵּל יָת נִדְרָהָא דִּי עַלַהּ וְיָת פִּרוּשׁ סִפְוָתָהָא דִּי אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ וּמִן קֳדָם יְיָ יִשְׁתְּבֵק לַהּ:

רש"י◄ וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ • יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא הֵפֵר הָאָב? תַּלְמוּד־לוֹמַר "בִּנְעֲרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ" - כָּל שֶׁבִּנְעוּרֶיהָ, בִּרְשׁוּת אָבִיהָ הִיא (קידושין יג).

(י) וְנֶדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה כֹּל אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם עָלֶיהָ:

י וּנְדַר אַרְמְלָא וּמְתָרְכָא כֹּל דִּי אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ יְקוּם עֲלַהּ:

רש"י◄ כֹּל אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם עָלֶיהָ • לְפִי שֶׁאֵינָהּ לֹא בִּרְשׁוּת אָב וְלֹא בִּרְשׁוּת בַּעַל; וּבְאַלְמָנָה מִן הַנִּשּׂוּאִין - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, (נדרים סז) אֲבָל אַלְמָנָה מִן הָאֵרוּסִין - מֵת הַבַּעַל, נִתְרוֹקְנָה וְחָזְרָה לִרְשׁוּת הָאָב.

(יא) וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה אוֹ־אָסְרָה אִסָּר עַל־נַפְשָׁהּ בִּשְׁבֻעָה:

יא וְאִם בֵּית בַּעֲלַהּ נְדָרַת אוֹ אֲסָרַת אֵסָר עַל נַפְשַׁהּ בְּקִיּוּם:

רש"י◄ וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה • בִּנְשׂוּאָה, הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

(יב) וְשָׁמַע אִישָׁהּ וְהֶחֱרִשׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם:

יב וְיִשְׁמַע בַּעֲלַהּ וְיִשְׁתּוֹק לַהּ לָא אַעְדִּי יָתַהּ וִיקוּמוּן כָּל נִדְרָהָא וְכָל אֵסָר דִּי אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ יְקוּמוּן:

(יג) וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־מוֹצָא שִׂפְתֵי נִדְרֶיהָ וּלְאִסַּר נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם אִישָׁהּ הֲפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ:

יג וְאִם בַּטָּלָא יְבַטֵּל יָתְהוֹן בַּעֲלַהּ בְּיוֹמָא דִּי שְׁמַע כָּל אַפָּקוּת סִפְוָתָהָא לְנִדְרָהָא וּלְאֵסַר נַפְשַׁהּ לָא יְקוּמוּן בַּעֲלַהּ בַּטֵּלְנוּן וּמִן קֳדָם יְיָ יִשְׁתְּבֵק לַהּ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

גַּם אִישָׁהּ בָּהֶן, וְהֵפֵר אֶת נִדְרָהּ, כִּי גַּם הוּא יִשְׁתַּתֵּף עִם הָאָב בַּהֲפָרַת הַנְּדָרִים: **וְטַעַם הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ,** שֶׁתִּהְיֶה אֵלָיו בְּבֵית אָבִיהָ וְלֹא בָּאָה אֶל בֵּיתוֹ, וְהִיא הָאֲרוּסָה שֶׁגַּם הִיא יִקְרָאֶנָּה הַכָּתוּב אִשֶּׁת רֵעֵהוּ (דברים כב כד). וְלֹא בָּאוּ רַבּוֹתֵינוּ לְפָרֵשׁ שֶׁיָּפֵר הַבַּעַל לְבַדּוֹ לְאִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה הַנִּדְרִים שֶׁהֵבִיאָה מִבֵּית אָבִיהָ אֶל בֵּיתוֹ, כַּנִּגְלָה מִן הַכָּתוּב, שֶׁאִם כֵּן מַה צֹּרֶךְ שֶׁיַּחְזֹר וְיֹאמַר (בפסוק יא) וְאִם בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה, בִּקּוֹרְמִין הוּא מֵפֵר בַּנְּדָרִים שֶׁבְּבֵיתוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן, וְהַקַּבָּלָה תַּכְרִיעַ: תורה י

(יד) כָּל־נֶדֶר וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁה יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ׃

יד כָּל נְדַר וְכָל קְיוּמַת אִסָּר לְסַגָּפָא נְפָשׁ בַּעֲלַהּ יְקַיְּמִנּוּן וּבַעֲלַהּ יְבַטְּלִנּוּן׃

רש"י◄ כָּל־נֶדֶר וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר וְגוֹ'• לְפִי שֶׁאָמַר שֶׁהַבַּעַל מֵפֵר, יָכוֹל כָּל נְדָרִים בְּמַשְׁמָע? תַּלְמוּד־לוֹמַר "לְעַנֹּת נָפֶשׁ" - אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ בִּלְבַד. וְהֵם מְפֹרָשִׁים בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים (דף עט)•

(טו) וְאִם־הַחֲרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ אֶת־כָּל־אֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הֵקִים אֹתָם כִּי־הֶחֱרִשׁ לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ׃

טו וְאִם מִשְׁתַּק יִשְׁתּוֹק לַהּ בַּעֲלַהּ מִיּוֹם לְיוֹם וִיקַיֵּם יָת כָּל נִדְרָהָא אוֹ יָת כָּל אֱסָרָהָא דִּי עֲלַהּ יְקַיֵּם יָתְהוֹן אֲרֵי שָׁתֵק לַהּ בְּיוֹמָא דִשְׁמָע׃

רש"י◄ מִיּוֹם אֶל־יוֹם• שֶׁלֹּא תֹּאמַר מֵעֵת לְעֵת, לְכָךְ נֶאֱמַר "מִיּוֹם אֶל־יוֹם" - לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין מֵפֵר אֶלָּא עַד שֶׁתֶּחֱשַׁךְ•

(טז) וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ וְנָשָׂא אֶת־עֲוֹנָהּ׃

טז וְאִם בַּטָּלָא יְבַטֵּל יָתְהוֹן בָּתַר דִשְׁמָע וִיקַבֵּל יָת חוֹבַהּ׃

רש"י◄ אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ• אַחֲרֵי שֶׁשָּׁמַע וְקִיֵּם, שֶׁאָמַר: "אֶפְשִׁי בּוֹ" וְחָזַר וְהֵפֵר לָהּ אֲפִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם. וְנָשָׂא אֶת־עֲוֹנָהּ• הוּא נִכְנָס תַּחְתֶּיהָ. לָמַדְנוּ מִכָּאן, שֶׁהַגּוֹרֵם תַּקָּלָה לַחֲבֵרוֹ, הוּא נִכְנָס תַּחְתָּיו לְכָל עוֹנְשִׁין•

(יז) אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין־אָב לְבִתּוֹ בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ׃ פ

יז אִלֵּין קְיָמַיָּא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה בֵּין גְּבַר לְאִתְּתֵהּ בֵּין אַבָּא לִבְרַתֵּהּ בְּרַבְיוּתָהָא בֵּית אָבוּהָא׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יד) **כָּל נֶדֶר וְכָל שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ.** לְפִי שֶׁאָמַר שֶׁהַבַּעַל מֵפֵר, יָכוֹל כָּל נְדָרִים בְּמַשְׁמָע, תַּלְמוּד לוֹמַר **לְעַנֹּת נָפֶשׁ,** אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ בִּלְבַד, וְהֵם הַמְפֹרָשִׁים בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים, לְשׁוֹן רַשִׁ"י:

וּבְלָשׁוֹן קְצָרָה דִּבֵּר הָרַב, כִּי הַבַּעַל מֵפֵר נִדְרֵי עִנּוּי נֶפֶשׁ וְהֵם כְּגוֹן פֵּרוֹת הָעוֹלָם אֲסוּרִים עָלַי, וְאֲפִלּוּ נָדְרָה שֶׁלֹּא תִּטְעַם אֶחָד מִכָּל הַמִּינִים (תוספתא נדרים פ"ז ה"ג), וּמֵפֵר גַּם כֵּן דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם עִנּוּי נֶפֶשׁ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא אֶכְחֹל וְשֶׁלֹּא אֲפַקֵּס וְשֶׁלֹּא אֶשַּׁמֵּשׁ מִטָּתִי, וְהֵם שֶׁאָמַר בָּהֶם (פסוק יז) בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, כְּדִמְפֹרָשׁ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן שֶׁל נְדָרִים (עט:):

וְכֵן הַדִּין בְּאָב עַצְמוֹ, דְּתַנְיָא בְּסִפְרֵי (מטות כז), אֵין לִי אֶלָּא בַּעַל שֶׁאֵין מֵפֵר אֶלָּא נְדָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּנְדָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנּוּי נֶפֶשׁ, הָאָב מִנַּיִן, הֲרֵי אַתָּה דָּן וכו' עַד שֶׁלֹּא זָכִיתִי לָדוּן, תַּלְמוּד לוֹמַר אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין אָב לִבְתּוֹ, עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵקִישׁ אֶת הָאָב לַבַּעַל, מַה הַבַּעַל אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנּוּי נֶפֶשׁ, אַף הָאָב אֵין מֵפֵר אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנּוּי נֶפֶשׁ. וְכָךְ הִיא שִׁנּוּיָהּ עוֹד בַּגְּמָרָא שֶׁל נְדָרִים יְרוּשַׁלְמִי (פי"א ה"א): תורה טו

(טז) **וְנָשָׂא אֶת עֲוֹנָהּ.** הוּא מִכְנָס תַּחְתֶּיהָ, לָמַדְנוּ שֶׁהַגּוֹרֵם תַּקָּלָה לַחֲבֵרוֹ הוּא נִכְנָס תַּחְתָּיו לְכָל עוֹנְשִׁין, לְשׁוֹן רַשִׁ"י מִסִּפְרֵי (מטות ל). וְנִרְאֶה שֶׁהָאִשָּׁה הַזֹּאת שׁוֹגֶגֶת אוֹ מוּטְעָה, כִּי הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּבַעַל שֶׁשָּׁמַע וְאֵין הָאִשָּׁה יוֹדַעַת בּוֹ, וְאַחַר זְמַן הֵפֵר וְאָמַר לָהּ שֶׁהוּא יוֹם שָׁמְעוֹ. וְלִמְּדָנוּ הַכָּתוּב שְׁנֵי דְּבָרִים, שֶׁהַבַּעַל נוֹשֵׂא עָוֹן כְּאִלּוּ הוּא נָדַר וַיַּחֵל דְּבָרוֹ, וְשֶׁהִיא פְּטוּרָה אֵין עָלֶיהָ מֵעֹנֶשׁ הַשְּׁגָגוֹת כְּלָל. אֲבָל אִם הָאִשָּׁה יוֹדַעַת שֶׁלֹּא הֵפֵר בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וּבְקִיאָה בַּדִּין הַזֶּה, הִנֵּה הִיא חַיֶּבֶת, וְגַם הַבַּעַל אֵינוֹ גּוֹרֵם הַתַּקָּלָה אֲבָל עוֹנְשׁוֹ בְּמִי שֶׁיָּכוֹל לִמְחוֹת וְלֹא מִיחָה:

וְהַזְכִּיר הַכָּתוּב זֶה בְּבַעַל וְהוּא הַדִּין לְאָב, אֲבָל דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּדָּוֹר, כִּי הָאָב יִשְׁתַּמֵּר מִזֶּה לְאַהֲבַת בִּתּוֹ, וְהַבַּעַל אוּלַי יִשְׁנָא אוֹתָהּ וְחוֹשֵׁב לָתֵת עָלֶיהָ אָשָׁם. וְרַבִּי אַבְרָהָם כָּתַב, **וְנָשָׂא אֶת עֲוֹנָהּ,** כִּי הִיא בִּרְשׁוּתוֹ. אִם כֵּן עִנְיַן הַכָּתוּב יִהְיֶה בְּמַכְרִיחַ אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹת מַה שֶׁאָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ, וְאֵינוֹ נָכוֹן: תורה יז

... ביום י"ז תמוז ותשעה־באב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת היום על־דבר "צום הרביעי" ו"צום החמישי" (על־דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא־בזה), ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לעתיד־לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על־דבר הצומות; אלא שבתורת אמת ותורה אור – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שייהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים לעתיד־לבוא, ואדרבה – על־ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הרי־זה מגדיל השמחה וה'יום טוב'.

(משיחת שבת פרשת פינחס ה'תשמ"ח – הערה 36)

שי למורא

ו) בְּהִמָּצְאוֹ, קֹדֶם גְּזַר דִּין, בְּעוֹד שֶׁהוּא אוֹמֵר לָכֶם דִּרְשׁוּנִי. ז) דַּרְכּוֹ, דֶּרֶךְ הָרֶשַׁע. וְאִישׁ אָוֶן, לְפִי הָעִנְיָן פֵּרוּשוֹ בַּעַל מַחֲשָׁבוֹת וַעֲצוֹת רָעוֹת. מַחְשְׁבוֹתָיו, מַחְשְׁבוֹתָיו הָרָעוֹת. וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לְסְלוֹחַ, וְיָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵינוּ, וְיֵשׁ לוֹ תִּקְוָה, כִּי הוּא מַרְבֶּה לְסְלֹחַ. ח) כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, כִּי חֲשַׁבְתֶּם שֶׁאֶגְמֹל לָכֶם רָע אַף־עַל־פִּי שֶׁתָּשׁוּבוּ אֵלַי, עַל כֵּן אָמַר, לֹא מַחְשְׁבוֹתַי כְּמַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, כִּי בְּמַחֲשַׁבְתִּי לְהֵיטִיב לָכֶם. וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי, אֵין דִּינִי כְּדִינֵי בָּשָׂר־וָדָם, אַתֶּם מִי שֶׁמּוֹדֶה בַּדִּין מִתְחַיֵּב, אֲבָל אֲנִי "וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב יֵרֶחֶם" (משלי כח.יג). ט) כִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ וגו', כְּעֵרֶךְ גַּבְהוּת הַשָּׁמַיִם מִן הָאָרֶץ, כֵּן דְּרָכַי גְּבוֹהִים בְּהֶבְדֵּל רַב מִדַּרְכֵיכֶם. וְהַדְּבָרִים הַנִּרְאִים נִקְרָאִים "דֶּרֶךְ", וְהַדְּבָרִים הַנִּסְתָּרִים נִקְרָאִים "מַחֲשָׁבוֹת". י) כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶّלֶג וגו', כְּמוֹ הַגֶּשֶׁם וְהַשֶّלֶג שֶׁיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם, לֹא יָשׁוּב אֶל הַשָּׁמַיִם עַל־יְדֵי חֹם הַשֶּׁמֶשׁ עַד שֶׁבַּתְּחִלָּה הַגֶּשֶׁם מַרְוֶה אֶת הַצִּמָּאוֹן שֶׁל הָאָרֶץ וגו' וְרַק אַחַר־כָּךְ יָשׁוּב לְמַעֲלָה בְּחֹם הַשֶּׁמֶשׁ. וְהוֹלִידָהּ, וְהַגֶּשֶׁם יִגְרֹם שֶׁהָאָרֶץ תּוֹלִיד, כְּלוֹמַר לְהוֹצִיא הַצֶּמַח מֵהַגַּרְעִין בְּעֹמֶק הָאָרֶץ. וְהִצְמִיחָהּ, הִיא הוֹצָאַת הַצְּמָחִים מֵעַל הָאָרֶץ. וְנָתַן זֶרַע וגו', הַגֶּשֶׁם הוּא סִבָּה לְגִדּוּל הַתְּבוּאָה בִּשְׁבִיל לִזְרֹעַ מֶהֶן עוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר, וְלִהְיוֹת לְמַאֲכָל לְמִי שֶׁצָּרִיךְ לֶאֱכֹל. יא) כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי וגו', דְּבַר הַבְטָחָתִי שֶׁהִבְטַחְתִּי לָכֶם לְהוֹצִיאֲכֶם מִן הַגָּלוּת, לֹא יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם, אֶלָּא בֶּאֱמֶת יַעֲשֶׂה מַה שֶׁחָפַצְתִּי. וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל קְצָת מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הַכֹּל יֵעָשֶׂה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי. יב) כִּי בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וגו', וְהַהַבְטָחָה הִיא, כִּי בְּשִׂמְחָה תֵּצְאוּ מַהַגָّלוּת, וּבְשָׁלוֹם תּוּבְלוּ לְאַרְצְכֶם. הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה, שֶׁיִּתְּנוּ לָכֶם פֵּרוֹת וּצְמָחִים וּרְנָנוּ

עטרת מרים

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ בְּעוֹד הוּא מְצוּי בָּכֶם קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ בְּמַעֲשֶׂה וּבְפֶה וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו הָרָעוֹת וְיָשֹׁב וְיָשׁוּב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ וִיש תִּקְוָה כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי מַרְבֶּה לִסְלוֹחַ וְלֹא יִשָּׁאֵר אֲצִלִי מֵהֶעוֹן דָּבָר וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם לַעֲנוֹשׁ אֶת הַמּוֹרֵד בּוֹ וְאֵין מוֹעִיל תְּשׁוּבָה וּפִיּוּס, אֲבָל דַּרְכִּי לֹא כֵן הִיא נְאֻם יְהוָה: ט וְאֵין כָּאן רַק הֶבְדֵּל בִּפְחוֹת וְיָתֵר, אֶלָּא כִּי כְּמוֹ גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאֶרֶץ כֵּן גָּבְהוּ בְּהֶבְדֵּל רַב דְּרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁלֹּא יָמְחוֹל כְּלָל וּכְלָל, וְדַרְכִּי לִמְחוֹל מִכֹּל וָכֹל: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶّלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כַּי אִם־הִרְוָה הִשְׁבִּיעַ אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ מוֹצִיא הַצֶּמַח מֵהַגַּרְעִין בְּעוֹמֶק הָאָרֶץ וְהִצְמִיחָהּ הַצֶּמַח מִמַּעַל לָאָרֶץ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו שֶׁבַּדַּאי תִּתְקַיֵּם הַבְטָחָתִי: יב וְוֹדֵי הַהַבְטָחָה כִּי־בְשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ מִן הַגָּלוּת וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן תּוּבְאוּ לְאַרְצְכֶם,

הפטרה לתענית ציבור

בישעיה פרק נה

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶّלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה

עטרת מרים

הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף יַכּוּ בְּכַפֵּיהֶם לִשְׂמוֹחַ, גַּם זֶה עִנְיַן מְלִיצָה: יג תַּחַת בִּמְקוֹם הַנַּעֲצוּץ הָרְשָׁעִים יַעֲלֶה בְרוֹשׁ יִמְשְׁלוּ צַדִּיקִים וְתַחַת הַסִּרְפָּד וְנַעֲצוּץ הֵם מִינֵי קוֹצִים יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לַיהוָה לְשֵׁם גְּבוּרָה לְאוֹת עַד עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א אָמַר לִבְנֵי הַגָּלוּת כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט בֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ וַעֲשׂוּ צְדָקָה בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא עַל־יְדֵי־זֶה וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת וְרַק הַתְּשׁוּבָה מְעַכֶּבֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת אֶת הָאָמוּר לְמַטָּה וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ מִלְּחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לְהַאֲמִין בּוֹ לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ בְּעֵת יְקַבְּלוּ הַטּוֹבָה וְלֹא אֲקַבֵּל עִמָּהֶם, וְאִם־כֵּן לָמָּה אֶצְדַּק וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ וְאֵינִי מְגַדֵּל פְּרִי, וְלֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי לְזִכָּרוֹן וְעַל מָה אֲיַשֵּׁר דַּרְכִּי: ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים אוֹחֲזִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי בַּהֵיכָל וּבְחוֹמֹתַי בְּמוֹשַׁב הַסַּנְהֶדְרִין וְהַזְּקֵנִים יָד מְקוֹם מַעֲלָה וְשֶׁבַח וָשֵׁם שֶׁיִּזְכּוֹר לְטוֹבָה, וְהוּא דָּבָר טוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן הַבָּא מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם לְטוֹבָה עַד עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת זִכְרוֹן שְׁמוֹ: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר וּבְנֵי הָעַמִּים הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה אֶל ה׳ לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל מִי בָהֶם אֲשֶׁר שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ז כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְהִתְגַּיֵּר: וַהֲבִיאוֹתִים אֶת הָעוֹשִׂים כָּל אֵלֶּה אֶל־הַר קָדְשִׁי אֶל יוֹשְׁבֵיהֶם. יִמְחֲאוּ כָף, לְעֻמַּת הַמְרַנְּנִים, יִמְחֲאוּ כַּף, כָּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה. וְהוּא עִנְיַן מְלִיצָה עַל רִבּוּי הַשִּׂמְחָה, שֶׁכָּל הַבְּרִיאָה תִּשְׂמַח עִמָּהֶם. יג) תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ, בִּמְקוֹם עֵץ הַנַּעֲצוּץ שֶׁהוּא קוֹצִי, יַעֲלֶה עֵץ הַבְּרוֹשׁ שֶׁהוּא עֵץ חָשׁוּב. כְּלוֹמַר, בִּמְקוֹם מֶמְשֶׁלֶת הַגּוֹיִם יִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל. אוֹ בָּא לוֹמַר, שֶׁהָרְשָׁעִים שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה יֵהָפְכוּ לְצַדִּיקִים. הַסִּרְפָּד, מִין צֶמַח קוֹצִי. וְהָיָה לַה׳ לְשֵׁם, הַפֶּלֶא הַזֶּה יִהְיֶה עוֹמֵד וְנִמְשָׁךְ וְיִהְיֶה לַה׳ לְשֵׁם גְּבוּרָה. לְאוֹת עוֹלָם וגו׳, וְיִהְיֶה לְאוֹת וּלְסִימַן עוֹלָם, כִּי כָּכָה יִהְיֶה עַד עוֹלָם וְלֹא יִכָּרֵת הַדָּבָר הַזֶּה. א) שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה, שִׁמְרוּ מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה וַעֲשׂוּ צְדָקָה זֶה עִם זֶה. כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה תִּהְיֶה יְשׁוּעָתִי קְרוֹבָה לָבוֹא. וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת, וְצִדְקַת הַבְטָחָתִי תִּגָּלֶה לְעֵין כֹּל. ב) יַעֲשֶׂה זֹּאת, שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת הָאָמוּר לְהַלָּן. מֵחַלְּלוֹ, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שׁוּם מְלָאכָה. ג) בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל ה׳, הוּא גֵּר צֶדֶק. הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי וגו׳, אֶהְיֶה נִבְדָּל מִיִּשְׂרָאֵל בָּעֵת שֶׁיְּקַבְּלוּ הַטּוֹבָה, וְחוֹשֵׁב לוֹמַר שֶׁאֵין לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם הַמִּצְוֹת. הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ, כְּמוֹ עֵץ יָבֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מְגַדֵּל פְּרִי, כֵּן לֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי לְזִכָּרוֹן וַהֲרֵינִי כְּאִלּוּ לֹא בָּאתִי לָעוֹלָם וְלֹא חָפֵץ בִּי ה׳ וּבְמַעֲשַׂי. ד) שַׁבְּתוֹתַי, שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית וְשַׁבַּת הָאָרֶץ. בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי, בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת. וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי, אוֹחֲזִים בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי עָלֶיהָ בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל. אוֹ פֵּרוּשׁוֹ עַל בְּרִית הַמִּילָה שֶׁנִּתְּנָה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת, בְּפָרָשַׁת לֶךְ־לְךָ שֶׁנִּזְכְּרָה שָׁם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה פְּעָמִים תֵּבַת "בְּרִית". ה) בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי, בְּבֵית מִקְדָּשִׁי וּבְתוֹךְ חוֹמוֹת הָעֲזָרָה וְחוֹמוֹת הַר הַבַּיִת. כְּלוֹמַר, בֵּין הַסַּנְהֶדְרִין אֲשֶׁר מוֹשָׁבָם שָׁם, שֶׁהֵם מַזְכִּירִים מַעֲשֵׂי הַחֲסִידִים שֶׁבִּזְמַנָּם וְשֶׁהָיוּ קֹדֶם זְמַנָּם. יָד, מָקוֹם, דְּהַיְנוּ מַעֲלָה וְשֶׁבַח, עַל־דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן "מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו". וָשֵׁם, שֶׁיִּמָּשֵׁךְ שְׁמוֹ לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים. טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת, כְּלוֹמַר, מַה שֶּׁיִּזָּכֵר שְׁמוֹ שָׁם לְטוֹבָה, הוּא דָּבָר הַטּוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן הַבָּא מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת. שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן לוֹ, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם אֶתֵּן שֵׁם עוֹלָם, כְּלוֹמַר, שֶׁעַד עוֹלָם יִזָּכֵר לְטוֹבָה. ו) עַל ה׳, כְּמוֹ אֶל ה׳. לְשָׁרְתוֹ, כְּלוֹמַר, לְעָבְדוֹ מִיִּרְאָה וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר מִן הַחִיּוּב לַעֲשׂוֹת. וּלְאַהֲבָה וגו׳, וְעַל־יְדֵי שֶׁיַּעַבְדוּ ה׳ מֵאַהֲבָה יִהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים הָעוֹבְדִים תָּמִיד בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְיוֹתֵר מִמַּה שֶׁהַחִיּוּב לַעֲשׂוֹת. כָּל שׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ, שֶׁהוּא יְסוֹד גָּדוֹל בֶּאֱמוּנַת ה׳, שֶׁהוּא מוֹדֶה שֶׁה׳ בָּרָא אֶת הָעוֹלָם מֵאַיִן וְאֵין זוּלָתוֹ. וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי, אוֹחֲזִים בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי עָלֶיהָ בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל. אוֹ פֵּרוּשׁוֹ עַל בְּרִית הַמִּילָה. ז) וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וגו׳, כְּמוֹ הַמַּכְנִים אוֹרֵחַ בְּבֵיתוֹ וּמְקַבְּלוֹ בְּשִׂמְחָה, כֵּן אֲצַוֶּה

שי למורא

יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־

שי למורא

לַכֹּהֲנִים שֶׁיְּקַבְּלוּם בְּשִׂמְחָה כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְהִתְגַּיֵּר. וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי, שֶׁיִּהְיוּ שְׂמֵחִים בְּרֹאשָׁם עַצְמָם בָּעֲזָרָה שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא בֵּית הַתְּפִלָּה, שָׁנָה בְּשָׁנָה עִם יִשְׂרָאֵל בִּתְפִלָּתָם וּבְעוֹלוֹתֵיהֶם וּבְזִבְחֵיהֶם. לְכָל הָעַמִּים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בִּתְפִלָּתוֹ "וְגַם אֶל הַנֵּכְרִי" (מלכים־א ח,מא) וְכָל־שֶׁכֵּן לַשָּׁבִים לְדַת יִשְׂרָאֵל. ח) מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, הַמְקַבֵּץ אֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּדָּחִים בֵּין הַגּוֹיִם. עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו, כְּשֶׁאֲקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, אֲקַבֵּץ עוֹד עַל נִקְבָּצָיו אֶת כָּל הַגֵּרִים. פֵּרוּשׁ אַחֵר, לְאַחַר שֶׁאֲקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, עוֹד אֲקַבֵּץ עֲלֵיהֶם נִקְבָּצִים אֲחֵרִים עַל נִקְבָּצָיו, וְהֵם גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁיִּתְקַבְּצוּ עָלֵיהֶם בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל, וְיִפְּלוּ שָׁם, כַּכָּתוּב בִּנְבוּאַת יְחֶזְקֵאל (פרק לח ופרק לט).

עטרת מרים

בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי בְּבֵית הַמּוּכָן לְהִתְפַּלֵּל שָׁם לְפָנַי, עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם יִהְיוּ מְקֻבָּלִים לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא יִהְיֶה מוּכָן לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יְהוָה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ גֵּרִים עָלָיו על יִשְׂרָאל לִהְיוֹת נוֹסָפִים לְנִקְבָּצָיו מִיִּשְׂרָאֵל:

הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יְהוָה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

זכריה פרק ח

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה
גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ: ג כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי
אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְנִקְרְאָה
יְרוּשָׁלִַם עִיר־הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר
הַקֹּדֶשׁ: ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ
זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ
בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים: ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ
יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ: ו כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה
בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:
ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי
מֵאֶרֶץ מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ: ח וְהֵבֵאתִי
אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי
אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה: ט כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים
בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיֹום יֻסַּד בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת
הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת: י כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר
הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא
וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־
הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים
הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת: יב כִּי־זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ
וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם
וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה:
יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה
וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּהְיִיתֶם בְּרָכָה
אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם
בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא
נִחַמְתִּי: טו כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה
לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־
תִּירָאוּ: טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ
אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם
שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: יז וְאִישׁ | אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ
אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ

כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה: יח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת: כא וְהָלְכוּ יֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלִָם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם:

◆ יום שני י"ט תמוז ◆

לא (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:**

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ב) **נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ:**

ב אִתְפְּרַע פֻּרְעָנוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן מִדְיָנָאֵי בָּתַר כֵּן תִּתְכְּנֵשׁ לְעַמָּיךָ:

רש"י◄ **מֵאֵת הַמִּדְיָנִים•** וְלֹא מֵאֵת הַמּוֹאָבִים, שֶׁהַמּוֹאָבִים נִכְנְסוּ לַדָּבָר מֵחֲמַת יִרְאָה, שֶׁהָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹלְלִים אוֹתָם, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא (דברים ב): "אַל־תִּתְגָּר בָּם מִלְּחָמָה", אֲבָל מִדְיָנִים נִתְעַבְּרוּ עַל רִיב לֹא לָהֶם. דָּבָר אַחֵר: מִפְּנֵי שְׁתֵּי פְּרִידוֹת טוֹבוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי לְהוֹצִיא מֵהֶם: רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית.

(ג) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל־מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת־יְהוָה בְּמִדְיָן:**

ג וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם עַמָּא לְמֵימַר זְרִיזוּ מִנְּכוֹן גֻּבְרִין לְחֵילָא וִיהוֹן עַל מִדְיָן לְמֵיהַב פֻּרְעָנוּת דִּין עַמָּא דַיְיָ בְּמִדְיָן:

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְגוֹ'•** (ספרי) אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁמַע שֶׁמִּיתָתוֹ תְּלוּיָה בַּדָּבָר, עָשָׂה בְּשִׂמְחָה וְלֹא אִחֵר. **הֵחָלְצוּ•** כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן "חֲלוּצֵי צָבָא" מְזֻיָּנִים. **אֲנָשִׁים•** צַדִּיקִים, וְכֵן (שמות טז): "בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים", וְכֵן (דברים א): "אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים". **נִקְמַת־ה'•** שֶׁהָעוֹמֵד כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ עוֹמֵד כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ביאורים לפירוש רש"י ד עמ' 264)

שֶׁהָעוֹמֵד כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ עוֹמֵד כְּנֶגֶד הקב"ה (לא, ג) בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת אֲחֵרִים מֵבִיא רש"י עִנְיָן זֶה - בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח (טו, ז) וּבְפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ (י, לה), וְשָׁם מֵבִיא רְאָיָה לְכָךְ מִפָּסוּק (תְּהִלִּים פג, ג-ד): כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) **נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ.** נִגְזַר עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁלֹּא יַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן, אֲבָל מֵעֲבָר לַיַּרְדֵּן עָשָׂה כָּל מִצְוַת יִשְׂרָאֵל, נִצַּח שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי הַגְּדוֹלִים וְחָלַק אֶת אַרְצָם בְּנַחֲלָה, וְהוּא רָאוּי שֶׁיַּעֲשֶׂה נָקָמָה בְּשׂוֹנְאֵי ה', וְאֵין עַל יְהוֹשֻׁעַ רַק מִצְוַת הָאָרֶץ. וְעוֹד שֶׁחָלַק לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּבוֹד זֶה שֶׁיִּרְאֶה וְיִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם, וְזֶה טַעַם **אַחַר תֵּאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ.** וּמֹשֶׁה חָלַק כָּבוֹד לְפִנְחָס שֶׁהִתְחִיל בַּמִּצְוָה וְעָלָיו לְגוֹמְרָהּ וְעָשָׂאוּ מְשׁוּחַ מִלְחָמָה זוֹ, וְאֵין רָאוּי שֶׁיֵּלֵךְ אֶלְעָזָר, כִּי הוּא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: תורה ג

ראש, עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד. וְאִלּוּ כָּאן אֵינוֹ מֵבִיא רְאָיָה לִדְבָרָיו. וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ - כָּאן הֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב נִקְמַת **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** . . . נִקְמַת **ה'** (פְּסוּקִים ב־ג), וְאֵין צֹרֶךְ בִּרְאָיָה מִמָּקוֹם אַחֵר. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּפָרָשַׁת בִּשְׁלַח וּבְפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ כְּתִיב רַק 'קָמֶיךָ', 'מְשַׂנְּאֶיךָ', וְתוּ לֹא.

(ד) אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא:

ד אַלְפָא לְשִׁבְטָא אַלְפָא לְשִׁבְטָא לְכֹל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּשַׁלְּחוּן לְחֵילָא:

רש"י ◄ לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל • (ספרי) לְרַבּוֹת שֵׁבֶט לֵוִי.

(ה) וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמַּטֶּה שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא:

ה וְאִתְבְּחָרוּ מֵאַלְפֵיָא דְיִשְׂרָאֵל אַלְפָא לְשִׁבְטָא תְּרֵי עֲשַׂר אַלְפִין מְזָרְזֵי חֵילָא:

רש"י ◄ וַיִּמָּסְרוּ • לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחָן שֶׁל רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל כַּמָּה הֵם חֲבִיבִים עַל יִשְׂרָאֵל: עַד שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בְּמִיתָתוֹ, מַה הוּא אוֹמֵר? (שמות טז): "עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי", וּמִשֶּׁשָּׁמְעוּ שֶׁמִּיתַת מֹשֶׁה תְּלוּיָה בְּנִקְמַת מִדְיָן, לֹא רָצוּ לָלֶכֶת עַד שֶׁנִּמְסְרוּ עַל כָּרְחָן.

(ו) וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ:

ו וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה אַלְפָא לְשִׁבְטָא לְחֵילָא יָתְהוֹן וְיָת פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְחֵילָא וּמָנֵי דְקוּדְשָׁא וַחֲצַצְרַת יַבֶּבְתָּא בִּידֵהּ:

רש"י ◄ אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס • מַגִּיד, שֶׁהָיָה פִּינְחָס שָׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם. וּמִפְּנֵי מָה הָלַךְ פִּינְחָס, וְלֹא הָלַךְ אֶלְעָזָר? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מִי שֶׁהִתְחִיל בַּמִּצְוָה, שֶׁהָרַג כָּזְבִּי בַּת צוּר, יִגְמֹר. דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָלַךְ לִנְקֹם נִקְמַת יוֹסֵף אָבִי אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לז): "וְהַמִּדְיָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ" (סוטה מ). וּמִנַּיִן שֶׁהָיְתָה אִמּוֹ שֶׁל פִּינְחָס מִשֶּׁל יוֹסֵף? שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ו): "מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל" - מִזֶּרַע יִתְרוֹ שֶׁפִּטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים וּמִזֶּרַע יוֹסֵף שֶׁפִּטְפֵּט בִּיצָרוֹ. (סוטה מג) דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיָה מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה. **וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ** • זֶה הָאָרוֹן וְהַצִּיץ, שֶׁהָיָה בִּלְעָם עִמָּהֶם וּמִפְּרִיחַ מַלְכֵי מִדְיָן בִּכְשָׁפִים וְהוּא עַצְמוֹ פּוֹרֵחַ עִמָּהֶם, הֶרְאָה לָהֶם אֶת הַצִּיץ שֶׁהַשֵּׁם חָקוּק בּוֹ וְהֵם נוֹפְלִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: "עַל־חַלְלֵיהֶם" בְּמַלְכֵי מִדְיָן, שֶׁנּוֹפְלִים עַל הַחֲלָלִים מִן הָאֲוִיר, וְכֵן בְּבִלְעָם כְּתִיב: "אֶל־חַלְלֵיהֶם" בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יג). **בְּיָדוֹ** • בִּרְשׁוּתוֹ; וְכֵן (במדבר כא): "וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) **וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַّטֶּה.**

לֹא שָׁלַח שָׁם כָּל עַם הַצָּבָא, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ הַמִּדְיָנִים עַם רַב וְהֶעָרִים בְּצוּרוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד. וְהַטַּעַם כִּי הַנִּכְשָׁלִים בִּבְנוֹת מוֹאָב הָיוּ רַבִּים וְאֵינָם רְאוּיִם לְנִקְמַת ה', עַל כֵּן בָּחֲרוּ אֲנָשִׁים צַדִּיקִים וִידוּעִים לְשִׁבְטֵיהֶם. וְהִנֵּה מֹשֶׁה לֹא צִוָּה אוֹתָם מַה יַּעֲשׂוּ, רַק אָמַר לָהֶם **לָתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן** (פסוק ג) וְחָשַׁב שֶׁלֹּא יַשְׁאִירוּ בָּהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט כְּנִקְמַת עֲמָלֵק אוֹ כְּנִקְמַת שִׁבְעָה עֲמָמִים. וְכַאֲשֶׁר רָאָה שֶׁהִשְׁאִירוּ הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה, קָצַף עַל הַנָּשִׁים הַיּוֹדְעוֹת מִשְׁכַּב זָכָר, כִּי רָאוּי לִפְקוּדֵי הַחַיִל לְהוֹרְגָן תְּחִלַּת כָּל דָּבָר, גַּם לִנְקָמָה גַּם לְדִין הַתּוֹרָה וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרוֹגוּ (ויקרא כ טו). וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁהָעָם חָפֵץ לִשְׁלֹל, מָחַל עַל הַטַּף בַּנָּשִׁים וְעַל הַשָּׁלָל:

וְיִתְּכֵן עוֹד שֶׁנֹּאמַר, כִּי מֹשֶׁה נִצְטַוָּה צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים (לעיל כה יז) וּנְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לפנינו פסוק ב), וְשָׁלַח שָׁם מְעָטִים לְהַכּוֹת בְּעָרֵי הַפְּרָזִי וְכָל עֵץ טוֹב לְהַפִּיל וְכָל מַעְיַן מַיִם לְסָתֹם וְכָל חֶלְקָה טוֹבָה לְהַכְאִיב בַּאֲבָנִים כְּמִנְהַג הַשּׁוֹלְלִים, וְלֹא צִוָּה לָהֶם דָּבָר רַק לְהִנָּקֵם כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדָם, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ אֲשֶׁר לוֹ הַמִּלְחָמוֹת נָתַן מִדְיָן וּמַלְכֵיהֶם וְעָרֵיהֶם בְּיָדָם. וְעַל כֵּן קָצַף עַל הַנָּשִׁים הַיּוֹדְעוֹת מִשְׁכַּב זָכָר לֹא דָּבָר אַחֵר, וְצִוָּה בַּטַּף הַזְּכָרִים לִנְקָמָה:

וְהִנֵּה קָצַף עַל פְּקוּדֵי הַחַיִל, וְחָלַק כָּבוֹד לְפִנְחָס כִּי הַשֵּׁם נָתַן לוֹ אֶת בְּרִיתוֹ שָׁלוֹם. וְשָׁנִינוּ בְּסִפְרִי (מטות מג) אָמַר לוֹ פִּנְחָס כְּשֵׁם שֶׁפָּקַדְתָּנוּ כֵּן עָשִׂינוּ. וְלֹא יָדַעְתִּי מַהוּ, שֶׁלֹּא פָּקַד אוֹתָם דָּבָר בַּכָּתוּב. וְאִלּוּ פָּקַד אוֹתָם וְעָשׂוּ הֵיאַךְ יִכְעַס, וְאִם פָּקַד אוֹתָם חָלִילָה שֶׁיַּעֲבֹר פִּנְחָס מִצְוָתוֹ, כִּי שָׁאוּל אִבֵּד מַלְכוּתוֹ עַל זֶה (ש"א טו יא). אֲבָל הָעִנְיָן כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי שֶׁפָּקְדָם **לָתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן,** וְאָמַר פִּנְחָס נִקְמָה גְּדוֹלָה עָשִׂינוּ בָּהֶם: **וְאֶפְשָׁר** לְפָרֵשׁ, שֶׁאָמַר לוֹ כְּשֵׁם שֶׁפָּקַדְתָּנוּ מֵהַר סִינַי בְּדִין הַתּוֹרָה כִּי תָצוּר אֶל עִיר וגו' (דברים כ י־יח) כָּךְ עָשִׂינוּ בָּהֶם, וּמֹשֶׁה קָצַף עַל הַנָּשִׁים הַגְּדוֹלוֹת בַּעֲבוּר הֵן הַנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (פסוק טז), וְהוֹסִיף כָּל זָכָר בַּטַּף בַּעֲבוּר הַנִּקְמָה: תורה ז

(ז) וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר׃

ז וְאִתְחַיָּלוּ עַל מִדְיָן כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּקְטָלוּ כָּל דְּכוּרָא׃

(ח) וְאֶת־מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב׃

ח וְיָת מַלְכֵי מִדְיָן קְטָלוּ עַל קְטִילֵיהוֹן יָת אֱוִי וְיָת רֶקֶם וְיָת צוּר וְיָת חוּר וְיָת רֶבַע חַמְשָׁא מַלְכֵי מִדְיָן וְיָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר קְטָלוּ בְּחַרְבָּא׃

רש״י◄ חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן • וְכִי אֵינִי רוֹאֶה שֶׁחֲמִשָּׁה מָנָה הַכָּתוּב, לָמָּה הֵזִקַק לוֹמַר "חֲמֵשֶׁת"? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשָּׁווּ כֻּלָּם בָּעֵצָה וְהֵשִׁוּו כֻּלָּם בַּפַּרְעָנוּת. בִּלְעָם הָלַךְ שָׁם לִטֹּל שְׂכַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף שֶׁהִפִּיל מִיִּשְׂרָאֵל בַּעֲצָתוֹ, (ספרי) וְיָצָא מִמִּדְיָן לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וּמִשִּׁיאָן עִצָּה רָעָה. אָמַר לָהֶם: אִם כְּשֶׁהֵיִיתֶם שִׁשִּׁים רִבּוֹא לֹא יְכָלְתֶּם לָהֶם, וְעַכְשָׁו בְּי״ב אֶלֶף אַתֶּם בָּאִים לְהִלָּחֵם? נָתְנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם וְלֹא קִפְּחוּהוּ. **בֶּחָרֶב** • הוּא בָּא עַל יִשְׂרָאֵל וְהֶחֱלִיף אֱמָנוּתוֹ בְּאֱמָנוּתָם, שֶׁאֵין נוֹצְחִים אֶלָּא בְּפִיהֶם עַל־יְדֵי תְּפִלָּה וּבַקָּשָׁה, וּבָא הוּא וְתָפַשׂ אֱמָנוּתָם לְקַלְקֵלָם בְּפִיו, אַף הֵם בָּאוּ עָלָיו וְהֶחֱלִיפוּ אֱמָנוּתָם בְּאֱמָנוּת הָאֻמּוֹת שֶׁבָּאִין בַּחֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כז): "וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה".

(ט) וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם וְאֵת כָּל־בְּהֶמְתָּם וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ׃

ט וּשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת נְשֵׁי מִדְיָן וְיָת טַפְלְהוֹן וְיָת כָּל בְּעִירְהוֹן וְיָת כָּל גֵּיתֵיהוֹן וְיָת כָּל נִכְסֵיהוֹן בְּזוּ׃

(י) וְאֵת כָּל־עָרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ׃

י וְיָת כָּל קִרְוֵיהוֹן בְּמוֹתְבָנֵיהוֹן וְיָת כָּל בֵּית סִגְדַתְהוֹן אוֹקִידוּ בְּנוּרָא׃

רש״י◄ טִירֹתָם • מְקוֹם פַּלְטֵרִין שֶׁלָּהֶם, שֶׁהוּא לְשׁוֹן מוֹשַׁב כּוֹמְרִים יוֹדְעֵי חֵקֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן מוֹשַׁב שָׂרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁמִּתּוּרְגָּם "סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים" - "טוּרְנֵי פְּלִשְׁתָּאֵי".

(יא) וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־הַשָּׁלָל וְאֶת כָּל־הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃

יא וּשְׁבוּ יָת כָּל עֲדָאָה וְיָת כָּל דְּבַרְתָּא בְּאֱנָשָׁא וּבְבְעִירָא׃

רש״י◄ וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־הַשָּׁלָל וְגוֹ׳ • מַגִּיד, שֶׁהָיוּ כְּשֵׁרִים וְצַדִּיקִים, וְלֹא נֶחְשְׁדוּ עַל הַגֶּזֶל לִשְׁלֹחַ יָד בַּבַּזָּה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת־כָּל־הַשָּׁלָל וְגוֹ׳", וְעַלֵּיהֶם מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה "שֶׁנִּיחַ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים וְגוֹ׳", אַף אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה שֶׁבָּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים. **שָׁלָל** • הֵן מִטַּלְטְלִין שֶׁל מַלְבּוּשׁ וְתַכְשִׁיטִין. **בָּז** • הוּא בִּזַּת מִטַּלְטְלִין, שֶׁאֵינָם תַּכְשִׁיטִין. **מַלְקוֹחַ** • אָדָם וּבְהֵמָה. וּבְמָקוֹם שֶׁכָּתוּב "שְׁבִי" אֵצֶל "מַלְקוֹחַ": "שְׁבִי" - בָּאָדָם, וּ"מַלְקוֹחַ" - בַּבְּהֵמָה.

(יב) וַיָּבִאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַّלְקוֹחַ וְאֶת־הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עַרְבֹת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרִחוֹ׃ ס

יב וְאַיְתִיוּ לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּלְוָת כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת שִׁבְיָא וְיָת דְּבַרְתָּא וְיָת עֲדָאָה לְמַשְׁרִיתָא לְמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב דִּי עַל יַרְדְּנָא דִּירֵחוֹ׃

◆ יום שלישי כ׳ תמוז ◆

(יג) וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃

יג וּנְפָקוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְכָל רַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא לְקֳדָמוּתְהוֹן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא׃

רש״י◄ וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן • לְפִי שֶׁרָאוּ אֶת נַעֲרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִים לַחֲטֹף מִן הַבִּזָּה.

(יד) וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה:

יד וּרְגִיז מֹשֶׁה עַל דִּמְמַנָּן עַל חֵילָא רַבְּנֵי אַלְפִין וְרַבְּנֵי מָאוָתָא דַּאֲתוֹ מֵחֵיל קְרָבָא:

רש״י◄ וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל • מְמַנִּים עַל הַחַיִל; לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל סִרְחוֹן הַדּוֹר תָּלוּי בַּגְּדוֹלִים, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיָדָם לִמְחוֹת.

(טו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחִיִּתֶם כָּל־נְקֵבָה:

טו וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה הַקַּיֵּמְתּוּן כָּל נֻקְבָא:

(טז) הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר־מַעַל בַּיהוָה עַל־דְּבַר פְּעוֹר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בַּעֲדַת יְהוָה:

טז הָא אִנּוּן הֲוָאָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲצַת בִּלְעָם לְשַׁקְּרָא שִׁקַּר קֶדֶם יְיָ עַל עֵסֶק פְּעוֹר וַהֲוַת מוֹתָנָא בִּכְנִשְׁתָּא דַיְיָ:

רש״י◄ הֵן הֵנָּה • מַגִּיד, שֶׁהָיוּ מַכִּירִין אוֹתָן: זוֹ הִיא שֶׁנִּכְשַׁל פְּלוֹנִי בָּהּ. בִּדְבַר בִּלְעָם • אָמַר לָהֶם: אֲפִלּוּ אַתֶּם מַכְנִיסִים כָּל הָאֻמּוֹת (ס״א הָאֻמּוֹת) שֶׁבָּעוֹלָם, אֵין אַתֶּם יְכוֹלִים לָהֶם; שֶׁמָּא מְרֻבִּים אַתֶּם מִן הַמִּצְרִים שֶׁהָיוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר? בּוֹאוּ וְאַשִּׁיאֲכֶם עֵצָה: אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זִמָּה הוּא וְכוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּ׳חֵלֶק׳ וּבַ׳סִּפְרֵי׳.

(יז) וְעַתָּה הִרְגוּ כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרֹגוּ:

יז וּכְעַן קְטוּלוּ כָל דְּכוּרָא בְּטַפְלָא וְכָל אִתְּתָא דִּידַעַת גְּבַר לְמִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא קְטוּלוּ:

רש״י◄ וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ • (יבמות ס) רְאוּיָה לְהִבָּעֵל, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה. (יבמות סו) וְלִפְנֵי הַצִּיץ הֶעֱבִירוּם, וְהָרְאוּיָה לְהִבָּעֵל פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת. הֲרֹגוּ • (ספרי) לָמָּה חָזַר וְאָמַר? לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שֶׁאִם אֲנִי קוֹרֵא: ״הִרְגוּ כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ... וְכֹל הַטַּף בַּבָּנָשִׁים וְגוֹ׳״, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַהֲרֹג (וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת) עִם הַזְּכָרִים אוֹ לְהַחֲיוֹת עִם הַטָּף? לְכָךְ נֶאֱמַר ״הֲרֹגוּ״.

(יח) וְכֹל הַטַּף בַּנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הַחֱיוּ לָכֶם:

יח וְכֹל טַפְלָא בִּנְשַׁיָּא דִּי לָא יְדָעָא מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא קַיְּימוּ לְכוֹן:

(יט) וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל תִּתְחַטְּאוּ בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם:

יט וְאַתּוּן שְׁרוּ מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא שַׁבְעָא יוֹמִין כֹּל דִּי קְטַל נַפְשָׁא וְכֹל דִּי קָרֵב בְּקָטִילָא תַּדּוּן עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אַתּוּן וּשְׁבִיכוֹן:

רש״י◄ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה • שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָעֲזָרָה. כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ • (ספרי) רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּהוֹרֵג בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְלִמֻּדְךָ הַכָּתוּב: שֶׁהַכְּלִי מְטַמֵּא אָדָם בְּחִבּוּרֵי הַמֵּת כְּאִלּוּ נָגַע בַּמֵּת עַצְמוֹ. יָכוֹל אֲפִלּוּ אָדָם בְּחִבּוּרֵי הַמֵּת, כְּאִלּוּ נוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ. אוֹ יָכוֹל אֲפִילּוּ זָרָק בּוֹ חֵץ וַהֲרָגוֹ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל״, מַקִּישׁ הוֹרֵג לְנוֹגֵעַ, מַה נוֹגֵעַ עַל־יְדֵי חִבּוּרוֹ,

---

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יט) **כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל.**

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר בְּהוֹרֵג בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְלִמֻּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהַכְּלִי מְטַמֵּא אָדָם בְּחִבּוּרֵי הַמֵּת כְּאִלּוּ נָגַע בַּמֵּת עַצְמוֹ. יָכוֹל אֲפִלּוּ זָרָק בּוֹ חֵץ וְהָרְגוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר **וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל,** הֵקִישׁ הוֹרֵג לְנוֹגֵעַ, מַה נֹּגֵעַ עַל יְדֵי חִבּוּרוֹ אַף הוֹרֵג עַל יְדֵי חִבּוּרוֹ, לְשׁוֹן רַש״י:

וְלֹא נִתְכַּוְּנוּ דְּבָרָיו אֶצְלִי, שֶׁאִם הָרַג בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה שֶׁל כְּלֵי שֶׁטֶף, אֵין הָאָדָם מְטַמֵּא טֻמְאַת שִׁבְעָה וְלֹא צָרִיךְ הַזָּאָה לְפִי שֶׁהַכְּלִי אַב לְטֻמְאָה וְהָאָדָם שֶׁנִּטְמָא מִמֶּנּוּ רִאשׁוֹן, וְאִם בִּכְלִי בַּרְזֶל כִּבֵּר לְמַדְּנוּ (פסחים יד) לְחֶרֶב

אַף הוֹרֵג עַל־יְדֵי חִבּוּרוֹ. **תִּתְחַטָּאוּ** • בְּמֵי נִדָּה כְּדִין שְׁאָר טְמֵאֵי מֵתִים, שֶׁאַף לְדִבְרֵי הָאוֹמְרִים (יבמות סא) קִבְרֵי עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים אֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לד): "וְאַתֵּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם", אַתֶּם קְרוּיִים אָדָם וְאֵין עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים קְרוּיִן אָדָם, מוֹדֶה הוּא שֶׁהָעוֹבְדֵי גִּילּוּלִים מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אָדָם אֶלָּא אֵצֶל טֻמְאַת אֹהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט): "אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל". **אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם** • לֹא שֶׁהַנִּכְרִים מְקַבְּלִין טֻמְאָה וּצְרִיכִין הַזָּאָה, אֶלָּא מָה אַתֶּם בְּנֵי־בְרִית, אַף שְׁבִיכֶם, כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לַבְּרִית וְיִטָּמְאוּ, צְרִיכִין הַזָּאָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח, עמ׳ 200)

כֹּל הוֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל תִּתְחַטָּאוּ (לא, יט) הַכְּלִי מְטַמֵּא אָדָם בְּחִבּוּרֵי הַמֵּת, כְּאִלּוּ נוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ (רש"י).

אַף בְּנוֹגֵעַ לְטָהֳרָה וּקְדוּשָׁה כָּךְ: מִי שֶׁדָּבֵק בְּתַלְמִידֵי־חֲכָמִים "מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נִדְבָּק בַּשְּׁכִינָה מַמָּשׁ" (כתובות קי"א). וּמְרֻבֶּה מִדָּה טוֹבָה מִמִּדַּת פֻּרְעָנוּת, שֶׁכֵּן אֵין אָדָם נִטְמָא מֵהַמֵּת אֶלָּא בִּנְגִיעָה יְשִׁירָה (דְּהַיְנוּ, נְגִיעָה בְּחֶרֶב ["חִבּוּרֵי הַמֵּת"] וְלֹא 'נְגִיעָה' בְּאֶמְצָעוּת חֵץ); וְאִלּוּ בְּצַד הַקְּדוּשָׁה דַּי גַּם בִּדְבֵקוּת 'רְחוֹקָה' בְּתַלְמִידֵי־חֲכָמִים, כְּמַאֲמַר רַז"ל (כתובות שם) "כָּל הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד־חָכָם וְהָעוֹשֶׂה פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד־חָכָם וְהַמְּהַנֶּה תַּלְמִיד־חָכָם מִנְּכָסָיו - כְּאִלּוּ מִדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ביאורים לפירוש רש"י ד עמ׳ 269)

בְּהוֹרֵג בְּדָבָר הַמִּקַּבֵּל טֻמְאָה, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְלָמָּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהַכְּלִי מְטַמֵּא אָדָם בְּחִבּוּרֵי הַמֵּת כְּאִלּוּ נָגַע בַּמֵּת עַצְמוֹ (לא, יט)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי בַּפְּסוּק נֶאֱמַר "כָּל הוֹרֵג נֶפֶשׁ", וּבִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא מַשְׁמַע שֶׁהַכַּוָּנָה הֵן בַּחֶרֶב וְהֵן בְּחֵץ? וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "כֹּל הוֹרֵג נֶפֶשׁ" מַשְׁמַע, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוֹרֵג אָדָם נִטְמָא בְּטֻמְאַת מֵת, הַיְנוּ שֶׁהַטֻּמְאָה אֵינָהּ קְשׁוּרָה לִנְגִיעָה בְּמֵת אוֹ עִם הִמָּצְאוּת בְּאֹהֶל הַמֵּת, אֶלָּא עֶצֶם מַעֲשֵׂה הַהֲרִיגָה מְטַמֵּא. וּלְפִי זֶה קָשֶׁה: מִכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ כָּאן גֶּדֶר חָדָשׁ שֶׁל טֻמְאַת מֵת, מַדּוּעַ לֹא נִזְכָּר דִּין זֶה לְעֵיל בְּפָרָשַׁת חֻקַּת (יט, א וְאֵילֹךְ), שָׁם נֶאֱמְרוּ כָּל דִּינֵי טֻמְאַת מֵת? וְעַל זֶה מִתָּרֵץ שֶׁהַטֻּמְאָה הִיא פְּרָט בְּטֻמְאַת **מַגָּע**, עָלֶיהָ כְּבָר לָמַדְנוּ לְעֵיל, אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה מְפָרֶטֶת וּמְחַדֶּשֶׁת כָּאן, שֶׁהַנּוֹגֵעַ בִּכְלִי הַנּוֹגֵעַ בַּמֵּת הֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ נוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ.

(כ) **וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל־כְּלִי־עֵץ תִּתְחַטָּאוּ: ס**

כ וְכָל לְבוּשׁ וְכָל מַן דִּמְשַׁךְ וְכָל עוֹבַד מְעַזֵּי וְכָל מַן דְּעָא תַּדּוּן עֲלוֹהִי:

רש"י ◄ **וְכָל־מַעֲשֵׂה עִזִּים** • (ת"כ) לְהָבִיא כְּלֵי הַקַּרְנַיִם וְהַטְּלָפַיִם וְהָעֲצָמוֹת.

(כא) **וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:**

כא וַאֲמַר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְגַבְרֵי חֵילָא דַּאֲתוֹ לְקִרְבָא דָּא גְּזֵרַת אוֹרַיְתָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁהוּא כְּחָלָל לְהִטָּמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה. וְאִם סָבַר הָרַב שֶׁכֵּיוָן שֶׁנָּגַע בַּכְּלִי בְּעוֹד שֶׁהוּא מְחֻבָּר בַּמֵּת יִטְמָא אוֹתוֹ כַּמֵּת עַצְמוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה, טֻמְאָה בְּחִבּוּרִין מִדְּרַבָּנָן הִיא בְּחִבּוּרֵי כֵּלִים בְּמֵת כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת נְזִירוּת בְּפֶרֶק שְׁלִשָּׁה מִינִין (מב:). וּלְשׁוֹנָם בְּסִפְרֵי כָּךְ הוּא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר בְּהוֹרְגוֹ בְּדָבָר הַמִּקַּבֵּל טֻמְאָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר שֶׁמְּטַמֵּא בְּהֶסֵּט, אוֹ יָכוֹל אֲפִלּוּ זָרָק בּוֹ חֵץ וְהָרְגוֹ תַּלְמוּד לוֹמַר וכו׳:

וּפֵרוּשָׁהּ, שֶׁבָּא רַבִּי מֵאִיר לְלַמֵּד מִכָּאן שֶׁהַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וְאִם הָרְגוֹ בְּמַקֵּל יַד אוֹ בְּרֹמַח אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ בַּרְזֶל וּנְשָׂאוֹ בָּהֶם בְּשָׁעָה שֶׁמֵּת מְטַמֵּא אוֹתוֹ בְּמַשָּׂא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְלֹא נִתְכַּוֵּן בְּ"דָבָר הַמִּקַּבֵּל טֻמְאָה" לִכְלִי קִבּוּל, אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהָאָדָם מְקַבֵּל בּוֹ טֻמְאָה מִן הַמֵּת עַצְמוֹ כְּגוֹן הַמַּשָּׂא. וְרֵישָׁא דְּבָרַיְתָא הָתָם, מִנַּיִן שֶׁמְּטַמֵּא בְּהֶסֵּט, אֲמַרְתִּ קַל וָחֹמֶר מַה גְּבֵלָה קַלָּה הֲרֵי הִיא מְטַמְּאָה בְּהֶסֵּט מֵת חָמוּר לֹא דִּין הוּא שֶׁמְּטַמֵּא בְּהֶסֵּט, אִי מַה לְּהַלָּן טֻמְאַת עֶרֶב אַף כָּאן טֻמְאַת עֶרֶב, אָמַרְתִּ הֶסֵּטוֹ כְּמַגָּעוֹ מָקוֹם שֶׁמַּגָּעוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה הֶסֵּטוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה מָקוֹם שֶׁמַּגָּעוֹ טֻמְאַת עֶרֶב הֶסֵּטוֹ טֻמְאַת עֶרֶב, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר וכו׳. וּמִכָּאן יִתְבָּרֵר פֵּרוּשָׁהּ שֶׁהִיא לְעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, הֵבִיא תַּנָּא קַמָּא מַשָּׂא הַמֵּת מִן הַקַּל וָחֹמֶר וַאֲפִלּוּ לְטֻמְאַת שִׁבְעָה דְּלֵית לֵיהּ דַּיּוֹ, וְהֵבִיאוֹ רַבִּי מֵאִיר מִן הַכָּתוּב הַזֶּה דְּאִית לֵיהּ דַּיּוֹ וְלֹא אָתֵי בְּקַל וָחֹמֶר, כְּדְאִיתָא בְּבָבָא קַמָּא בְּפֶרֶק כֵּיצַד הָרֶגֶל (כד:):

אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם. שֶׁיִּחַטְּאוּ הַשְּׁבִי בְּגִדֵּיהֶם הַנּוֹגְעִים בֶּחָלָל וְכָל בֶּגֶד וְכָל כְּלִי עוֹר אֲשֶׁר בְּיָדָם כְּדִין יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ אֶת הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם וּבִכְלֵיהֶם: תורה כ

רש״י◄ **וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְגוֹ׳•** לְפִי שֶׁבָּא מֹשֶׁה לִכְלָל כַּעַס, בָּא לִכְלָל טָעוּת, שֶׁנִּתְעַלְּמוּ מִמֶּנּוּ הִלְכוֹת גְּעוּלֵי נָכְרִים, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּשְּׁמִינִי לַמִּלּוּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י): ״וַיִּקְצֹף (מֹשֶׁה) עַל־אֶלְעָזָר וְעַל־אִיתָמָר״ - בָּא לִכְלָל כַּעַס, בָּא לִכְלָל טָעוּת, וְכֵן (במדבר כ) בְּ״שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים״: ״וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע״ - עַל־יְדֵי הַכַּעַס טָעָה. **אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ וְגוֹ׳•** (ספרי) תָּלָה הַהוֹרָאָה בְּרַבּוֹ.

(כב) **אַךְ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֶּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הָעֹפֶרֶת:**

כב בְּרַם יָת דַּהֲבָא וְיָת כַּסְפָּא יָת נְחָשְׁתָּא יָת פַּרְזְלָא יָת אַבְצָא וְיָת אַבְרָא:

רש״י◄ **אַךְ אֶת־הַזָّהָב וְגוֹ׳•** אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר לָכֶם אֶלָּא עַל הִלְכוֹת טֻמְאָה, עוֹד יֵשׁ לְהַזְהִיר לָכֶם עַל הִלְכוֹת גְּעוּל. וְ״אַךְ״ לְשׁוֹן מִעוּט, כְּלוֹמַר מִמֵּעָטִין אַתֶּם מִלְּהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּכֵּלִים אֲפִלּוּ לְאַחַר טָהֳרָתָן מִטֻּמְאַת הַמֵּת עַד שֶׁיִּטָּהֲרוּ מִבְּלִיעַת אִסּוּר נְבֵלוֹת. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: ״אַךְ אֶת־הַזָّהָב״ לוֹמַר, שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲבִיר חֲלֵדָה שֶׁלּוֹ קֹדֶם שֶׁיַּגְעִילֻנּוּ, וְזֶהוּ לְשׁוֹן ״אַךְ״, שֶׁלֹּא יְהֵא שָׁם חֲלֵדָה, אַךְ הַמַּתֶּכֶת יִהְיֶה כְּמוֹת שֶׁהוּא.

(כג) **כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם:**

כג כָּל מִדַּעַם דְּמִתַּעַל בְּנוּרָא תַּעַבְרֻנֵּהּ בְּנוּרָא וְיִדְכֵּי בְּרַם בְּמֵי אַדָּיוּתָא יִתַּדֵּי וְכֹל דִּי לָא מִתַּעַל בְּנוּרָא תַּעַבְרֻנֵּהּ בְּמַיָּא:

רש״י◄ **כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בָאֵשׁ•** לְבַשֵּׁל בּוֹ כְּלוּם. **תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ•** (ע״ז ב) כְּדֶרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ - הַגְעָלָתוֹ, מַה שֶּׁתַּשְׁמִישׁוֹ עַל־יְדֵי חַמִּין, יַגְעִילֻנּוּ בְּחַמִּין. וּמַה שֶּׁתַּשְׁמִישׁוֹ עַל־יְדֵי צָלִי, כְּגוֹן הַשַּׁפּוּד וְהָאַסְכָּלָה, יְלַבְּנֻנּוּ בָּאוּר. **אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא•** לְפִי פְּשׁוּטוֹ, ״חִטּוּי״ זֶה לְטַהֲרוֹ מִטֻּמְאַת מֵת. אָמַר לָהֶם: צְרִיכִין הַכֵּלִים גְּעוּל לְטַהֲרָם מִן הָאִסּוּר, וְחִטּוּי לְטַהֲרָן מִן הַטֻּמְאָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן, שֶׁאַף לְהַכְשִׁירָן מִן הָאִסּוּר הִטְעִין טְבִילָה לִכְלֵי מַתָּכוֹת, וּמֵי נִדָּה הַכְּתוּבִין כָּאן, דָּרְשׁוּ - מַיִם הָרְאוּיִם לִטְבֹּל בָּהֶם נִדָּה. וְכַמָּה הֵם? אַרְבָּעִים סְאָה. **וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בָאֵשׁ•** כָּל דָּבָר שֶׁאֵין תַּשְׁמִישׁוֹ עַל־יְדֵי הָאוּר, כְּגוֹן כּוֹסוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בְּצוֹנֵן וְלֹא בָלְעוּ אִסּוּר, **תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם•** מַטְבִּילוֹ וְדַיּוֹ, וְדַוְקָא כְּלֵי מַתָּכוֹת.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) **תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר.** אֵין הַכְּלִי שֶׁנָּגַע בְּמֵת אוֹ בִּנְבֵלָה נִטְהָר בָּאֵשׁ, שֶׁאֵין טְבִילַת הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּמַיִם, וּלְפִיכָךְ הֶצְרְכוּ רַבּוֹתֵינוּ (ע״ז עה:) לְפָרֵשׁ שֶׁזּוֹ הַטַּהֲרָה לְהַגְעִילָם מֵאִסּוּרֵי הַמַּאֲכָלוֹת שֶׁבָּלְעוּ בְּיַד הַגּוֹיִם, וְזֶה אֱמֶת בְּלִי סָפֵק:

וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָאֵשׁ. כָּל דָּבָר שֶׁאֵין תַּשְׁמִישׁוֹ עַל יְדֵי הָאוּר כְּגוֹן כּוֹסוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת וְקִיתוֹנוֹת שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בְּצוֹנֵן וְלֹא בָלְעוּ אִסּוּר, תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם, מַטְבִּילָן וְדַיּוֹ, לָשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁאֵין לָשׁוֹן **״תַּעֲבִירוּ״** טְבִילָה, כִּי הָיָה אוֹמֵר ״תְּבִיאוּ בַּמַּיִם״ שֶׁהוּא לָשׁוֹן הַטְבִּילָה, כְּמוֹ בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר (ויקרא יא לב). וְעוֹד שֶׁאַף הַכֵּלִים שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בְּצוֹנֵן צְרִיכִין הָכְשֵׁר מִן הָאִסּוּר שֶׁבָּהֶן מִלְּבַד הַטְבִּילָה הַזּוֹ, וְאֵיךְ לֹא יַזְכִּיר הָכְשֵׁרָן כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּבָּאִים בָּאֵשׁ. וּכְשֶׁלָּמְדוּ חֲכָמִים טְבִילָה זוֹ לֹא הִזְכִּירוּ בָּהּ הַמִּקְרָא הַזֶּה, אֶלָּא דָּרְשׁוּ (ע״ז שם) אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא, מַיִם שֶׁהַנִּדָּה טוֹבֶלֶת בָּהֶם. אֲבָל פֵּרוּשׁ **״תַּעֲבִירוּ בַּמַּיִם״,** לְכַבְּסָם וּלְשַׁפְּשֵׁף אוֹתָם בַּמַּיִם יָפֶה עַד שֶׁתָּסוּר חֲלוּדָה שֶׁנִּדְבְּקָה מֵהֶם מִן הָאִסּוּר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, שֶׁזֶּהוּ הָכְשֵׁרָן מִן הָאִסּוּר:

יֹאמַר הַכָּתוּב, דָּבָר שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בָּאֵשׁ תָּבִיאוּ בָאֵשׁ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה הַתַּשְׁמִישׁ בּוֹ בְּאִסּוּרוֹ, אִם תַּשְׁמִישׁוֹ בְּאוּר מַמָּשׁ כְּגוֹן הַבַּרְזֶל וְהַנְּחֹשֶׁת וְגַם הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב מְלַבְּנוּ בָּאוּר, וְאִם עַל יְדֵי חַמִּין כְּגוֹן הַבְּדִיל וְהָעוֹפֶרֶת מַגְעִילוּ בְּחַמִּין, וְדָבָר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ בָּאֵשׁ אֶלָּא בְּצוֹנֵן תַּדִּידוּ אוֹתוֹ בְּמַיִם עַד שֶׁיִּתְמָרֵק וְיִטְהַר. וְכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים (שם), מַדִּיחָן וּמַטְבִּילָן וְהֵן טְהוֹרִים:

וְלָשׁוֹן סִפְרִי (מטות נ), **תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ,** כְּגוֹן הַסַּכִּינִין מִפְּנֵי כְּרוּת הַגּוֹיִם, **וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָאֵשׁ,** כְּגוֹן הַכּוֹסוֹת, **תַּעֲבִירוּ בַּמַּיִם** מִפְּנֵי גְּעוּל הַגּוֹיִם. וְלֹא הֶצְרַךְ הַכָּתוּב לַחֲזֹר וּלְהַזְכִּיר הַטְּבִילָה, שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר אוֹתָהּ אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא, וְאַחֲרֵי פְּלִיטַת הָאִסּוּר כֻּלָּם שָׁוִים בְּדִין הַטְּבִילָה:

וְלִבֵּי מִהַרְהֵר עוֹד לוֹמַר שֶׁהַטְּבִילָה הַזּוֹ מִדִּבְרֵיהֶם, וְהַמִּקְרָא אַסְמַכְתָּא עָשׂוּ אוֹתוֹ, וְכֵן אוּנְקְלוֹס מְתַרְגֵּם אוֹתוֹ בְּחִטּוּי הַזְּאָה שֶׁל אֵפֶר פָּרָה, וְהִצְרִיכוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים בִּכְלֵי הַמַּתְּכוֹת בִּלְבַד מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כֵּלִים שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בָּאוּר וּבִכְלֵי שֵׁנִי וּבְצוֹנֵן, וְזֶה צָרִיךְ תַּלְמוּד:

וְהִזְהִיר אוֹתָם עַתָּה בְּהַגְעָלַת כְּלֵי מִדְיָן מֵאִסּוּרֵי הַגּוֹיִם, וְלֹא אָמַר לָהֶם זֶה מִתְּחִלָּה בִּכְלֵי סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁלָּקְחוּ גַּם שְׁלָלָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (דברים ב לה) רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר לָכָדְנוּ. וְהַטַּעַם, כִּי סִיחוֹן וְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי הֵם וְאַרְצָם מִנַּחֲלַת יִשְׂרָאֵל הִיא, וְהֻתַּר לָהֶם כָּל שְׁלָלָם אֲפִלּוּ

(כד) וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ ס

כד וּתְחַוְּרוּן לְבוּשֵׁיכוֹן בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְתִדְכּוּן וּבָתַר כֵּן תֵּעָלוּן לְמַשְׁרִיתָא׃

רש"י◄ אֶל־הַמַּחֲנֶה • לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁאֵין טְמֵא־מֵת טָעוּן שִׁלּוּחַ מִמַּחֲנֵה לְוִיָּה וּמִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל.

◆ יום רביעי כ"א תמוז ◆

(כה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

כה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(כו) שָׂא אֵת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרָאשֵׁי אָבוֹת הָעֵדָה׃

כו קַבֵּל יָת חוּשְׁבַּן דַּבְרַת שַׁבְיָא בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא אַתְּ וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְרֵישֵׁי אֲבָהַת כְּנִשְׁתָּא׃

רש"י◄ שָׂא אֵת רֹאשׁ • קַח אֶת הַחֶשְׁבּוֹן.

(כז) וְחָצִיתָ אֶת־הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין כָּל־הָעֵדָה׃

כז וּתְפַלֵּג יָת דְּבַרְתָּא בֵּין גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפָקוּ לְחֵילָא וּבֵין כָּל כְּנִשְׁתָּא׃

רש"י◄ וְחָצִיתָ אֶת־הַמַّלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה וְגוֹ' • חֲצִיוֹ לְאֵלּוּ וְחֲצִיוֹ לְאֵלּוּ.

(כח) וַהֲרִמֹתָ מֶכֶס לַיהוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָّבָא אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחַמֵּשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבָּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן׃

כח וְתַפְרֵשׁ נְסִיבָא קֳדָם יְיָ מִן גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפָקוּ לְחֵילָא חַד נַפְשָׁא מֵחַמֵּשׁ מְאָה מִן אֱנָשָׁא וּמִן תּוֹרֵי וּמִן חֲמָרֵי וּמִן עָנָא׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חי"ג עמ' 110 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אֶחָד מֵחַמֵּשׁ מֵאוֹת בְּדִיּוּק

וַהֲרִמֹתָ מֶכֶס לַיהוָה . . אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחַמֵּשׁ הַמֵּאוֹת (לא, כח)

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְסַפֵּר שֶׁהַקָּבָ"ה צִוָּה לְמֹשֶׁה לְחַלֵּק אֶת הַמַּלְקוֹחַ לִשְׁנֵי חֲלָקִים, מַחֲצִית לָתֵת לְאַנְשֵׁי הַצָּבָא וּמַחֲצִית לְכָל הָעֵדָה, וּלְהַפְרִישׁ מֶכֶס לַה' - אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מֵחֵלֶק אַנְשֵׁי הַצָּבָא, וְאֶחָד מֵחֲמִשִּׁים מִמַּחֲצִית הַשְּׁנִיָּה. לְאַחַ"ז מְפֹרָט הַכָּתוּב כַּמָּה הָיָה סְכוּם מַחֲצִית הַמַּלְקוֹחַ, וְכַמָּה הָיָה סְכוּם אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת שֶׁהִפְרִישׁוּ אַנְשֵׁי הַצָּבָא.

וְהִקְשָׁה הָ'אוֹר הַחַיִּים' הַקָּדוֹשׁ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "צל"ד לָמָּה הֶאֱרִיךְ כָּל־כָּךְ בִּפְרָטֵי הַחֶשְׁבּוֹן בְּדָבָר שֶׁיָּכוֹל כָּל הַבָּא לִמְנוֹת לֵידַע כִּי כָּךְ יַעֲלֶה לְמֶחֱצָה וְכֵן יַעֲלֶה לַמֶּכֶס וְגוֹ', גַּם בְּעִנְיַן מֶחֱצַת הָעֵדָה . . דֶּן אָנֹכִי שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לְאוֹמְרוֹ". וְכֵן הִקְשׁוּ הָרַמְבַּ"ן וְעוֹד מְפָרְשִׁים, וְתֵרְצוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים.

וְיֵשׁ לְתָרֵץ, דְּבָזֶה בָּא הַכָּתוּב לְיַשֵּׁב תְּמִיהָה אֶפְשָׁרִית, וְהִיא: אִלּוּלֵא הַמְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, הֲרֵי בְּפַשְׁטוּת לֹא מִסְתַּבֵּר כְּלָל, שֶׁהַשְּׁבִי וְהַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה מִסְפָּרָם יַעֲלֶה לְמִסְפָּר מְדֻיָּק עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁמַּחֲצִיתוֹ יְחֻלַּק לִקְבוּצוֹת שֶׁל חֲמִשִּׁים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּדִיּוּק, בְּלִי שֶׁיִּוָּתֵר עֹדֶף, וְכִלְשׁוֹן הַגְּמָרָא (חולין כח, ב ועוד) "אִי־אֶפְשַׁר לְצַמְצֵם". וְאִם כֵּן קָשֶׁה, לָמָּה לֹא צִוָּה הַקָּבָ"ה מַה לַּעֲשׂוֹת עִם הָעֹדֶף?

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָאִסּוּרִים, דִּכְתִיב (שם ו יא) וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב אֲשֶׁר לֹא מִלַּאתָ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (חולין יז.) קְדָלֵי דַּחֲזִירֵי אִשְׁתְּרֵי לְהוּ, אֲבָל מִדִּין לֹא הָיָה מִשֶּׁלָּהֶם וְלֹא לָקְחוּ אֶת אַרְצָם, רַק לִנְקֹם נִקְמָתָם הָרְגוּ אוֹתָם וְלָקְחוּ שְׁלָלָם, וּלְכָךְ נָהַג הָאִסּוּר בִּכְלֵיהֶם. וְכֵן בְּדִין הַטֻּמְאָה שֶׁהִזְהִירָם עַתָּה (בפסוק יט) וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וגו', כִּי מִלְחֶמֶת סִיחוֹן וְעוֹג בָּהּ הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְטֻמְאָה הֻתְּרָה בִּצְבוּר. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, הִזְהִירָם וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְתִתְחַטְּאוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ אֶת הָעָם, אֲבָל שָׁם כֻּלָּם הָיוּ שָׁוִים בַּדָּבָר: תורה כד

(כח) **וַהֲרִמֹתָ מֶכֶס לַה'.** גַּם הַמֶּכֶס הַזֶּה מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הַשָּׁלָל הַזֶּה מִנִּקְמַת ה' בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, אֲבָל בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג לֹא נָתְנוּ לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם מֵהֶם כְּלוּם, אֲבָל הוּזְהַרוּ מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל יח כ) וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם, אֲפִלּוּ בַּבִּזָּה: תורה כט

וְלָכֵן מְפָרֵט הַכָּתוּב אֶת כָּל הַמִּסְפָּרִים בִּפְרָטִיּוּת, לְהוֹדִיעַ שֶׁבִּנְדוֹ"ד אָכֵן הָיָה לְכָל מִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ מִסְפָּר מְדֻיָּק, וְלֹא נִשְׁאַר עֹדֶף.

[וְהָא דְּלֹא פֵּרֵט כַּמָּה הָיָה אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, כִּי אַחֲרֵי שֶׁכָּתַב שֶׁלֹּא הָיָה עֹדֶף כְּשֶׁחִלְקוּ לַחֲמֵשׁ מֵאוֹת, מוּבָן מֵעַצְמוֹ שֶׁגַּם בַּחֲמִשִּׁים הָיָה כֵּן].

(כט) מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה:

כט מִמַּפַּלְגוּתְהוֹן תִּסְבּוּן וְתִיהַב לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ:

(ל) וּמִמַּחֲצִת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּקַּח אֶחָד אָחֻז מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם מִן־הַבָּקָר מִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן מִכָּל־הַבְּהֵמָה וְנָתַתָּה אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה:

ל וּמִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּסַּב חַד דְּאִתַּחַד מִן חַמְשִׁין מִן אֲנָשָׁא מִן תּוֹרֵי מִן חֲמָרֵי וּמִן עָנָא מִכָּל בְּעִירָא וְתִיהַב יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי נָטְרֵי מַטְרַת מַשְׁכְּנָא דַיְיָ:

(לא) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

לא וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

(לב) וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ יֶתֶר הַבָּז אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים:

לב וַהֲוָה דְּבַרְתָּא שְׁאָר בִּזָּא דִי בְזוֹ עַמָּא דִי נְפָקוּ לְחֵילָא עָנָא שִׁית מְאָה וְשַׁבְעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין:

רש"י ◄וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ יֶתֶר הַבָּז• לְפִי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לְהָרִים מֶכֶס מִן הַמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא מִן הַמַּלְקוֹחַ, כָּתַב אֶת הַלָּשׁוֹן הַזֶּה: וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ, שֶׁבָּא לִכְלָל חֲלֻקָּה וְלִכְלָל מֶכֶס, שֶׁהָיָה עוֹדֵף עַל בַּז הַמִּטַּלְטְלִין אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא אִישׁ לוֹ, וְלֹא בָּא לִכְלָל חֲלֻקָּה, מִסְפַּר הַצֹּאן וְגוֹ'•

(לג) וּבָקָר שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים אָלֶף:

לג וְתוֹרֵי שַׁבְעִין וּתְרֵין אַלְפִין:

(לד) וַחֲמֹרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף:

לד וַחֲמָרֵי שִׁתִּין וְחַד אַלְפִין:

(לה) וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף:

לה וְנַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא מִן נְשַׁיָּא דִי לָא יְדָעָא מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא כָּל נַפְשָׁתָא תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין:

(לו) וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא מִסְפַּר הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעֶת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:

לו וַהֲוַת פַּלְגוּתָא חֶלַק גֻּבְרַיָּא דִי נְפָקוּ לְחֵילָא מִנְיַן עָנָא תְּלַת מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לא) וְטַעַם **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן.** וְלֹא הִזְכִּיר הַנְּשִׂאִים, כִּי בְּיָדוּעַ שֶׁעָשׂוּ מִצְוַת מֹשֶׁה שֶׁהוּא הַשַּׁלִּיט עֲלֵיהֶם. אָבָל בְּעִנְיַן הַפְּקוּדִים אָמַר (לעיל א מד) אֵלֶּה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל. וְאוּלַי הַטַּעַם בְּכָאן, כִּי הַשֵּׁם צִוָּה שֶׁיִּהְיוּ שָׁם אֲבוֹת הָעֵדָה בַּעֲבוּר שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁבְּמְמוֹן וְלֹא יַחְשְׁדוּ אֶת אֶלְעָזָר שֶׁיִּקַּח יוֹתֵר מִן הַמְצֻוֶּה לוֹ, וְהַמִּצְוָה רְשׁוּת בָּהֶם, וְהֵם אָמְרוּ חָלִילָה לָנוּ כִּי מַלְאַךְ ה' הוּא וְאֵין צֹרֶךְ לִהְיוֹתֵנוּ שָׁם: תורה לב

(לו) **וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא.** הוּצְרַךְ הַכָּתוּב לְפָרֵט הַזֶּה שֶׁיַּזְכִּיר כַּמָּה הַמֶּחֱצָה וְכַמָּה הַמֶּכֶס, לְהוֹדִיעַ כִּי מִן הַיּוֹם שֶׁלָּקְחוּ הַמַּלְקוֹחַ הַזֶּה עַד שֶׁמָּנוּ אוֹתוֹ וְחָצוּ אוֹתוֹ וְהִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ הַמֶּכֶס וּנְתָנוּהוּ לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִכָּל הַמִּקְנָה הַגָּדוֹל הַזֶּה לֹא מֵת אֶחָד, וְזֶה נֵס. וְכֵן בְּמֶחֱצַת הָעֵדָה לַלְוִיִּם: תורה לז

(לז) וַיְהִי הַמֶּכֶס לַיהוָה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ מֵאוֹת חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים׃

לז וַהֲוָה נְסִיבָא קֳדָם יְיָ מִן עָנָא שִׁית מְאָה שַׁבְעִין וְחָמֵשׁ׃

(לח) וְהַבָּקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים׃

לח וְתוֹרֵי תְּלָתִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וּנְסִיבְהוֹן קֳדָם יְיָ שַׁבְעִין וּתְרֵין׃

(לט) וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּמִכְסָם לַיהוָה אֶחָד וְשִׁשִּׁים׃

לט וַחֲמָרֵי תְּלָתִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּנְסִיבְהוֹן קֳדָם יְיָ שִׁתִּין וְחָד׃

(מ) וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ׃

מ וְנַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא שִׁתָּא עֲשַׂר אַלְפִין וּנְסִיבְהוֹן קֳדָם יְיָ תְּלָתִין וּתְרֵין נַפְשִׁין׃

(מא) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

מא וִיהַב מֹשֶׁה יָת נְסִיב אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא כְּמָא די פַּקִיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃

◆ יום חמישי כ"ב תמוז ◆

(מב) וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה מִן־הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים׃

מב וּמִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל די פְּלַג מֹשֶׁה מִן גֻּבְרַיָּא די נְפָקוּ לְחֵילָא׃

רש"י◄ וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה• לָעֵדָה, וְהוֹצִיא לָהֶם מִן הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים.

(מג) וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן־הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

מג וַהֲוַת פַּלְגוּת כְּנִשְׁתָּא מִן עָנָא תְּלַת מְאָה וּתְלָתִין וְשַׁבְעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃

רש"י◄ וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה• כָּךְ וְכָךְ.

(מד) וּבָקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃

מד וְתוֹרֵי תְּלָתִין וְשִׁתָּא אַלְפִין׃

(מה) וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

מה וַחֲמָרֵי תְּלָתִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃

(מו) וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף׃

מו וְנַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא שִׁתָּא עֲשַׂר אַלְפִין׃

(מז) וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאֶחָז אֶחָד מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

מז וּנְסִיב מֹשֶׁה מִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דְּאִתַּחַד חַד מִן חַמְשִׁין מִן אֱנָשָׁא וּמִן בְּעִירָא וִיהַב יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי נָטְרֵי מַטְרַת מַשְׁכְּנָא דַיְיָ כְּמָא די פַּקִיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃

רש"י◄ וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְגוֹ'.

(מח) וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה הַפְּקֻדִּים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצָּבָא שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃

מח וְקָרִיבוּ לְוָת מֹשֶׁה דִּי מְמַנַּן עַל אַלְפֵי חֵילָא רַבְּנֵי אַלְפִין וְרַבְּנֵי מָאוָתָא׃

רש"י◄ הַפְּקֻדִים • הַמְּמֻנִּים.

(מט) וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נָשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ וְלֹא־נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ׃

מט וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה עַבְדָּיךָ קַבִּילוּ יָת חֵשְׁבַּן גַּבְּרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִּי עִמָּנָא וְלָא שְׁגָא מִנָּנָא אֱנָשׁ׃

רש"י◄ וְלֹא־נִפְקַד • וְלֹא נֶחְסַר, וְתַרְגּוּמוֹ "וְלָא שְׁגָא", אַף הוּא בִּלְשׁוֹן אֲרָמִי "חִסָּרוֹן", כְּמוֹ (בראשית לא): "אָנֹכִי אֲחַטֶּנָּה" תַּרְגּוּמוֹ: "דַּהֲוַת שָׁגְיָא מִמִּנְיָנָא", וְכֵן (שמואל א כ): כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ" - יֶחְסַר מְקוֹם מוֹשָׁבֶךָ, אִישׁ הָרָגִיל לֵישֵׁב שָׁם, וְכֵן (שם כ): "וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד" - נֶחְסַר מְקוֹמוֹ וְאֵין אִישׁ יוֹשֵׁב שָׁם.

(נ) וַנַּקְרֵב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְלִי־זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃

נ וְקָרֵבְנָא יָת קָרְבָּנָא דַיְיָ גְּבַר דְּאַשְׁכַּח מַן דְּדָהָב שְׁרִין וְשִׁבְכִין עִזְקָן קַדָּשִׁין וּמָחוֹךְ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתָנָא קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ אֶצְעָדָה • אֵלּוּ צְמִידִים שֶׁל רֶגֶל. וְצָמִיד • שֶׁל יָד. עָגִיל • נִזְמֵי אֹזֶן. וְכוּמָז • דְּפוּס שֶׁל בֵּית הָרֶחֶם, לְכַפֵּר עַל הִרְהוּר הַלֵּב שֶׁל בְּנוֹת מִדְיָן.

(נא) וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאִתָּם כָּל כְּלִי מַעֲשֵׂה׃

נא וּנְסִיב מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא יָת דַּהֲבָא מִנְּהוֹן כָּל מַן דְּעוֹבָדָא׃

(נב) וַיְהִי ׀ כָּל־זְהַב הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵרִימוּ לַיהוָה שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף שְׁבַע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שָׁקֶל מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וּמֵאֵת שָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃

נב וַהֲוָה כָּל דְּהַב אַפְרָשׁוּתָא דִּי אַפְרִישׁוּ קֳדָם יְיָ שִׁתַּת עֲשַׂר אַלְפִין שְׁבַע מְאָה וְחַמְשִׁין סִלְעִין מִן רַבְּנֵי אַלְפִין וּמִן רַבְּנֵי מָאוָתָא׃

(נג) אַנְשֵׁי הַצָּבָא בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ׃

נג גַּבְּרֵי דְּחֵילָא בָּזוּ גְּבַר לְנַפְשֵׁהּ׃

(נד) וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד זִכָּרוֹן לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי יְהוָה׃ פ

נד וּנְסִיב מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא יָת דַּהֲבָא מִן רַבְּנֵי אַלְפִין וּמָאוָתָא וְאַיְתִיוּ יָתֵהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא דְּכָרְנָא לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מט-נ) **וְטַעַם עֲבָדֶיךָ נָשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ.** לֵאמֹר הִנֵּה הַשֵּׁם עָשָׂה תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה עַל יָדֵינוּ, שֶׁלֹּא מֵת בַּמִּלְחָמָה אֶחָד מִכָּל אַנְשֵׁי הַצָּבָא אֲשֶׁר בְּיָדֵינוּ וְלֹא הָכָּה בַּחֶרֶב שֶׁיִּפָּקֵד מִן הַצָּבָא, וּלְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חָפֵצִים לְהַקְרִיב קָרְבַּן ה' הַמַּצִּיל אוֹתָנוּ לָתֵת לְפָנָיו כּוֹפֶר נַפְשׁוֹתֵינוּ אֲשֶׁר פָּדָה מִמָּוֶת וּבַמִּלְחָמָה מִיְּדֵי חֶרֶב: **וְרַבּוֹתֵינוּ** דָּרְשׁוּ (שבת סד.) **וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ,** לִדְבַר עֲבֵרָה, לוֹמַר שֶׁהָיוּ בְּכָל עֵת בְּיָדֵינוּ וְלֹא נִפְקַד אִישׁ מֵאַחֵינוּ אֲשֶׁר בַּצָּבָא אֶל מָקוֹם אַחֵר לַעֲבֹר עֲבֵרָה, וְאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה אִם כֵּן קָרְבָּן זֶה לָמָּה, אָמְרוּ לוֹ לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ, מֵהִרְהוּר הַלֵּב: תורה נא

(נד) **וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.** יִרְאֶה מִזֶּה שֶׁעָשׂוּ מֵהֶם כְּלֵי שָׁרֵת וּמִסְרוּם לַצִּבּוּר, לְזִכָּרוֹן לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ בָהֶם עֲבוֹדַת ה' לְדוֹרוֹת. שֶׁאִם בָּאוּ הַכֵּלִים הָאֵלֶּה לְאוֹצַר בֵּית הַשֵּׁם הָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר "זִכָּרוֹן לָהֶם לִפְנֵי ה'", כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִכְלֹל כָּל הָעָם, וְהַזִּכָּרוֹן בְּדָבָר קַיָּם הוּא: תורה א

◆ יום שישי כ"ג תמוז ◆

לב (א) וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי־גָד עָצוּם מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת־אֶרֶץ יַעְזֵר וְאֶת־אֶרֶץ גִּלְעָד וְהִנֵּה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנֶה:

א וּבְעִיר סַגִּי הֲוָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד תַּקִּיף לַחֲדָא וַחֲזוֹ יָת אֲרַע יַעְזֵר וְיָת אֲרַע גִּלְעָד וְהָא אַתְרָא אֲתַר כְּשַׁר לְבֵית בְּעִיר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ט עמ' 18)

וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד (לב, א) אִיתָא בְּסִפְרִים שֶׁשְּׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָלְוּ חִבָּבוּ אֶת הַמָּן וְלֹא אָכְלוּ מַאֲכָלִים אֲחֵרִים, וּלְפִיכָךְ לֹא שָׁחֲטוּ אֶת צֹאנָם וּבְקָרָם, כַּשְּׁבָטִים הָאֲחֵרִים, וְכָךְ הָיָה לָהֶם מִקְנֶה רַב. וְיֵשׁ לְבָאֵר אֶת הַקֶּשֶׁר בֵּין הַסִּבָּה (חִבַּת הַמָּן) לַמְּסוֹבָב (הָרְצוֹן לְהִשָּׁאֵר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, שֶׁהוּא מְקוֹם מִקְנֶה). דְּהִנֵּה, מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת שֶׁבְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן רָצוּ לְהִשָּׁאֵר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְלַעֲסֹק בְּמִקְנֶה, מִשּׁוּם שֶׁבַּעֲבוֹדַת מִרְעֶה הַצֹּאן אֵין טָרְדוֹת, וּבְעִסּוּק זֶה יוּכְלוּ תָּמִיד לִהְיוֹת קְשׁוּרִים לַהקב"ה. מוּבָן אִם כֵּן, שֶׁחִבַּת הַמָּן, לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, הֵבִיאָה לְכָךְ שֶׁלֹּא רָצוּ לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלַעֲסֹק בְּעִנְיָנִים אַרְצִיִּים.

(ב) וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לֵאמֹר:

ב וַאֲתוֹ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה וּלְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּלְרַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא לְמֵימָר:

(ג) עֲטָרוֹת וְדִיבֹן וְיַעְזֵר וְנִמְרָה וְחֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה וּשְׁבָם וּנְבוֹ וּבְעוֹן:

ג מַכְלְלְתָּא וּמַלְבֻּשְׁתָּא וְכוּמְרִין וּבֵית נִמְרִין וּבֵית חֶשְׁבָּנָא וּבַעֲלֵי דְבָבָא (וְסִימָא) וְסִיעַת בֵּית קְבַרְתָּא דְמֹשֶׁה וּבְעוֹן:

רש"י◄ עֲטָרוֹת וְדִיבֹן וְגוֹ' • מֵאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג הָיוּ.

(ד) הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה לִפְנֵי עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֶה הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ מִקְנֶה: ס

ד אַרְעָא דִּי מְחָא יְיָ יָת עֲדַת יִשְׂרָאֵל אַרַע כָּשְׁרָא לְבֵית בְּעִיר הִיא וּלְעַבְדָּיךָ אִית בְּעִיר:

(ה) וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יֻתַּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן:

ה וַאֲמָרוּ אִם אַשְׁכַּחְנָא רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ תִּתְיְהִיב יָת אַרְעָא הָדָא לְעַבְדָּיךָ לְאַחֲסָנָא לָא תְעַבְרִנָּא יָת יַרְדְּנָא:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעויין בארוכה בלקו"ש ח"ח עמ' 186 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

טַעַם רְצוֹן בְּנֵי גָד וּרְאוּבֵן לְהִשָּׁאֵר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן

וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ . . אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן: (לב, ה)

בַּחֲסִידוּת מְבֹאָר, שֶׁהַטַּעַם שֶׁחִפְּצוּ בְּנֵי גָד וּרְאוּבֵן לְהִשָּׁאֵר בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וְלַעֲסֹק בְּמִקְנֶה הוּא, הֱיוֹת שֶׁבַּעֲבוֹדָה זוֹ אֵין

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) **וַיָּבֹאוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן.** הִקְדִּים הַכָּתוּב בְּנֵי רְאוּבֵן בַּפָּסוּק הָרִאשׁוֹן **וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד** כַּמִּשְׁפָּט, כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבֶן הַגְּבִירָה, וְכֵן כְּשֶׁיְּסַפֵּר הַכָּתוּב הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה יֹאמַר (דברים ג טז) וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי. אֲבָל בְּכָל הַפָּרָשָׁה הַזּוֹ יִקְדִּים בְּנֵי גָד, כִּי הֵם נָתְנוּ הָעֵצָה הַזֹּאת וְהֵם הָיוּ הַמְדַבְּרִים תְּחִלָּה לְמֹשֶׁה בַּנֶּחָלָה הַזֹּאת, וְהֵם הָיוּ גִּבּוֹרִים יוֹתֵר מִבְּנֵי רְאוּבֵן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם לג כ) וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד, וּלְפִיכָךְ לֹא הָיוּ יְרֵאִים לָשֶׁבֶת לְבַדָּם בָּאָרֶץ הַזֹּאת מִפְּנֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:

וְהִנֵּה מֹשֶׁה חָשַׁד אוֹתָם כִּי יֹאמְרוּ כֵּן מִפַּחַד אַנְשֵׁי אֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁאָמְרוּ בָהֶם הַמְרַגְּלִים (לעיל יג לא) לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ, וְלָכֵן אָמַר לָהֶם שֶׁאֵינָם בּוֹטְחִים בַּה' כַּאֲבוֹתָם, וְיָסַף עוֹד לְהַעֲנִישָׁם כָּהֵם לְהַנִּיחָם בַּמִּדְבָּר. וּלְכָךְ עָנוּ אוֹתוֹ, חָלִילָה שֶׁנִּירָא מֵהֶם, אֲבָל נַעֲבֹר חֲלוּצִים לַמִּלְחָמָה וְנִהְיֶה מְהִירִים וְרִאשׁוֹנִים לִפְנֵי הָעָם לְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבֵי ה' כִּי לַחְמֵנוּ הֵם: תורה ג

רבוי הַטְרָדָה, וְיוּכְלוּ לְהִתְקַשֵּׁר וּלְהִדָּבֵק בָּאֱלֹקוּת בְּאֵין מַפְרִיעַ. וּבְדֶגְמַת הָאָבוֹת וְהַשְּׁבָטִים שֶׁהָיוּ רוֹעֵי צֹאן מִטַּעַם הַנַּ"ל.

וְלָכֵן הִשְׁוָה מֹשֶׁה אֶת בַּקָּשָׁתָם, לְחֵטְא הַמְרַגְּלִים, "כֹּה עֲשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם בְּשָׁלְחִי אוֹתָם וְגוֹ', הַיְינוּ, שֶׁהַנְהָגָה זוֹ הִיא בִּלְתִּי רְצוּיָה, כִּי קֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה הָיְתָה נְתִינַת מָקוֹם לְהַנְהָגָה זוֹ שֶׁל פְּרִישׁוּת מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, אֲבָל לְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה - שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁל מַתַּן־תּוֹרָה הִיא לַעֲשׂוֹת אֶת הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי כְּלִי לֵאלוֹקוּת - צְרִיכִים לְהִתְעַסֵּק עִם הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים וְלַעֲשׂוֹת מֵהֶם דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְעִ"ז הָיָה מַעֲנֶה בְּנֵי גָד וּרְאוּבֵן, וּבְהַקְדִּים:

הֵן אֱמֶת שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה הוּא קִיּוּם הַמִּצְוֹת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת לְמַטָּה, "דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים", אַךְ בְּכָל זֹאת יֵשׁ צֹרֶךְ בְּ'מְאוֹרֵי תּוֹרָה' שֶׁעִקַּר עִסְקָם הוּא בַּתּוֹרָה שֶׁהֵם מְאִירִים אֶת מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת שֶׁל הַ'מְאוֹרֵי עוֹבְדִין טָבִין', וְעַל יָדָם הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת הִיא בְּגִלּוּי. וְלָכֵן בִּקְשׁוּ שֶׁיִּשְׁאֲרוּ **הֵם** בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְהִתְעַסֵּק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, כִּי כְּדֵי לְהַשְׂלִים הַכַּוָּנָה יֵשׁ צֹרֶךְ גַּם בְּמָאוֹרֵי תּוֹרָה. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַמְרַגְּלִים שֶׁרָצוּ **שֶׁכָּל** יִשְׂרָאֵל יִשְׁאֲרוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁזֶּה הֵפֶךְ הַכַּוָּנָה.

(ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה׃

ו וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאַחֵיכוֹן יֵעֲלוּן לְקָרְבָא וְאַתּוּן תֵּיתְבוּן הָכָא׃

רש"י◄ הַאַחֵיכֶם • לְשׁוֹן תְּמִיהָה הוּא.

(ז) וְלָמָּה תְנִיאוּן אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃

ז וּלְמָא תּוֹנוּן יָת לִבָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּמֶעְבַּר לְאַרְעָא דִיהַב לְהוֹן יְיָ׃

רש"י◄ וְלָמָּה תְנִיאוּן • תָּסִירוּ וְתִמְנְעוּ לִבָּם מֵעֲבֹר, שֶׁיִּהְיוּ סְבוּרִים שֶׁאַתֶּם יְרֵאִים לַעֲבֹר מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה וְחֹזֶק הֶעָרִים וְהָעָם.

(ח) כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשָׁלְחִי אֹתָם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לִרְאוֹת אֶת־הָאָרֶץ׃

ח כְּדֵין עֲבָדוּ אֲבָהַתְכוֹן כַּד שְׁלָחִית יָתְהוֹן מֵרַקַם גֵּיאָה לְמֶחֱזֵי יָת אַרְעָא׃

רש"י◄ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ • כָּךְ שְׁמָהּ, וּשְׁנֵי "קָדֵשׁ" הָיוּ.

(ט) וַיַּעֲלוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּול וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיְנִיאוּ אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃

ט וּסְלִיקוּ עַד נַחְלָא דְאִתְכָּלָא וַחֲזוֹ יָת אַרְעָא וְאוֹנִיוּ יָת לִבָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִיל דְּלָא לְמֵעַל לְאַרְעָא דִיהַב לְהוֹן יְיָ׃

(י) וַיִּחַר־אַף יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃

י וּתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא וְקַיֵּים לְמֵימָר׃

(יא) אִם־יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־מִלְאוּ אַחֲרָי׃

יא אִם יֶחֱזוּן גֻּבְרַיָּא דְּסְלִיקוּ מִמִּצְרַיִם מִבַּר עֶשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא יָת אַרְעָא דִי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אֲרֵי לָא אַשְׁלִימוּ בָּתַר דַּחַלְתִּי׃

(יב) בִּלְתִּי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן כִּי מִלְאוּ אַחֲרֵי יְהוָה׃

יב אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה קְנִזָּאָה וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן אֲרֵי אַשְׁלִימוּ בָּתַר דַּחַלְתָּא דַיְיָ׃

רש"י◄ הַקְּנִזִּי • (סוטה יא) חוֹרְגוֹ שֶׁל קְנַז הָיָה, וְיָלְדָה לוֹ אִמּוֹ שֶׁל כָּלֵב אֶת עָתְנִיאֵל.

(יג) וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֵׂה הָרָע בְּעֵינֵי יְהוָה:

יג וּתְקֹף רָגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וְטָרְדִנּוּן בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין עַד דְּסַף כָּל דָּרָא דַּעֲבִיד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ **וַיְנִעֵם** • וַיְטַלְטְלֵם, מִן "נָע וָנָד" (ס"א וְטִלְטְלָם בְּנָע וָנָד).

(יד) וְהִנֵּה קַמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תַּרְבּוּת אֲנָשִׁים חַטָּאִים לִסְפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל:

יד וְהָא קַמְתּוּן חֲלַף אֲבָהַתְכוֹן תַּלְמִידֵי גֻּבְרַיָּא חַיָּבַיָּא לְאוֹסָפָא עוֹד עַל תְּקוֹף רָגְזָא דַיְיָ לְיִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **לִסְפּוֹת** • כְּמוֹ (ישעיה כט): "סְפוּ שָׁנָה עַל־שָׁנָה" (ירמיה ז): "עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ וְגוֹ'" לְשׁוֹן תּוֹסֶפֶת.

(טו) כִּי תְשׁוּבֻן מֵאַחֲרָיו וְיָסַף עוֹד לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וְשִׁחַתֶּם לְכָל־הָעָם הַזֶּה:

טו אֲרֵי תְתוּבוּן מִבָּתַר דַּחַלְתֵּהּ וְיוֹסֵף עוֹד לְאַחֲרוּתְהוֹן בְּמַדְבְּרָא וּתְחַבְּלוּן לְכָל עַמָּא הָדֵין:

(טז) וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גִּדְרֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ:

טז וְקָרִיבוּ לְוָתֵהּ וַאֲמָרוּ חַטְרִין דְּעָן נִבְנֵי לִבְעִירָנָא הָכָא וְקִרְוִין לְטַפְלָנָא:

רש"י ◄ **נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ פֹּה** • חָסִים הָיוּ עַל מְמוֹנָם יוֹתֵר מִבְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, שֶׁהִקְדִּימוּ מִקְנֵיהֶם לְטַפָּם. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: לֹא כֵן, עֲשׂוּ הָעִקָּר - עִקָּר, וְהַטָּפֵל - טָפֵל. בְּנוּ לָכֶם תְּחִלָּה עָרִים לְטַפְּכֶם וְאַחַר־כָּךְ גְּדֵרוֹת לְצֹאנְכֶם.

(יז) וַאֲנַחְנוּ נֶחֱלֵץ חֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־הֱבִיאֹנָם אֶל־מְקוֹמָם וְיָשַׁב טַפֵּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:

יז וַאֲנַחְנָא נִזְדָּרֵז מַבְעִין קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד דִּי נְעֵלְנוּן לְאַתְרֵיהוֹן וְיֵתְבוּן טַפְלָנָא בְּקִרְוִין פְּרִיכַן מִן קֳדָם יָתְבֵי אַרְעָא:

רש"י ◄ **וַאֲנַחְנוּ נֶחֱלֵץ חֻשִׁים** • נִזְדַּיֵּן מְהִירִים, כְּמוֹ (ישעיה ח): "מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז", (שם ה): "יְמַהֵר יָחִישָׁה". **לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • בְּרָאשֵׁי גְיָסוֹת, מִתּוֹךְ שֶׁגִּבּוֹרִים הָיוּ, שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בְּגָד (דברים לג): "וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד". וְאַף מֹשֶׁה חָזַר וּפֵרֵשׁ לָהֶם בְּ'אֵלֶּה הַדְּבָרִים' (שם ג):

"וַאֲצוֹ אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא וְגוֹ' חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חָיִל". וּבִירִיחוֹ כְּתִיב (יהושע ח): "וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם". זֶה רְאוּבֵן וְגָד שֶׁקִּיְּמוּ תְּנָאָם. **וְיָשַׁב טַפֵּנוּ** • בְּעוֹדֵנוּ אֵצֶל אַחֵינוּ. **בְּעָרֵי הַמִּבְצָר** • שֶׁנִּבְנֶה עַכְשָׁו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ביאורים לפירוש רש"י ד עמ' 279)

וְאַף מֹשֶׁה חָזַר וּפֵרֵשׁ לָהֶם בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים (לב, יז) לְרש"י הוּקְשָׁה, מַדּוּעַ לֹא נֶאֱמַר בְּמַעֲנֵה מֹשֶׁה לִבְנֵי גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן שֶׁיֵּלְכוּ רִאשׁוֹנִים, בְּרָאשֵׁי גְיָסוֹת? וְעַל זֶה מֵבִיא שֶׁבְּפָרָשַׁת דְּבָרִים פֵּרֵשׁ מֹשֶׁה אֶת דְּבָרָיו, שֶׁמַּה שֶׁאָמַר לָהֶם אִם תֵּחָלְצוּ לִפְנֵי **ה'** לַמִּלְחָמָה (פסוק כ) הִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁיֵּלְכוּ רִאשׁוֹנִים - חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי **אֲחֵיכֶם**.

(יח) לֹא נָשׁוּב אֶל־בָּתֵּינוּ עַד הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ:

יח לָא נְתוּב לְבֵיתָנָא עַד דְּיִתְחַסְנוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר אַחֲסַנְתֵּהּ:

(יט) כִּי לֹא נִנְחַל אִתָּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה: פ

יט אֲרֵי לָא נַחְסִין עִמְּהוֹן מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא וּלְהָלָא אֲרֵי קַבֵּלְנָא אַחֲסַנְתָּנָא לָנָא מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יט) **כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ.** כְּבָר קִבַּלְנוּהָ בְּעֵבֶר הַמִּזְרָחִי, לָשׁוֹן רַשִׁ"י. וְאֵינוֹ הָגוּן שֶׁיְּדַבְּרוּ כֵּן לִפְנֵי מֹשֶׁה לֵאמֹר כְּבָר קִבַּלְנוּהָ, כִּי אֵינֶנּוּ בְּיָדָם אֶבָל בִּרְצוֹנוֹ הַדָּבָר תָּלוּי, וְלֹא קִבְּלוּהָ עַד שֶׁיִּתְּנֶנָּה הוּא לָהֶם:

רש"י◄ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְגוֹ׳ • בְּעֵבֶר הַמַּעֲרָבִי. כִּי בָּאָה נַחֲלָתֵנוּ • כְּבָר קִבַּלְנוּהָ בְּעֵבֶר הַמִּזְרָחִי.

◆ שבת קודש כ"ד תמוז ◆

(כ) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אִם־תֵּחָלְצוּ לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה:

כ וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה אִם תַּעְבְּדוּן יָת פִּתְגָמָא הָדֵין אִם תִּזְדָּרְזוּן קֳדָם עַמָּא דַיְיָ לְקְרָבָא:

(כא) וְעָבַר לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד הוֹרִישׁוֹ אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו:

כא וַיַעְבַּר לְכוֹן כָּל דִּמְזָרֵז יָת יַרְדְּנָא קֳדָם עַמָּא דַיְיָ עַד דִּיתְרַךְ יָת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי מִן קֳדָמוֹהִי:

(כב) וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וְהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיהוָה וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לַאֲחֻזָּה לִפְנֵי יְהוָה:

כב וְתִתְכְּבֵשׁ אַרְעָא קֳדָם עַמָּא דַיְיָ וּבָתַר כֵּן תְּתוּבוּן וּתְהוֹן זַכָּאִין מִן קֳדָם יְיָ וּמִיִּשְׂרָאֵל וּתְהֵי אַרְעָא הָדָא לְכוֹן לְאַחֲסָנָא קֳדָם יְיָ:

(כג) וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן הִנֵּה חָטָאתֶם לַיהוָה וּדְעוּ חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם:

כג וְאִם לָא תַעְבְּדוּן כֵּן הָא חַבְתּוּן קֳדָם יְיָ וּדְעוּ חוֹבַתְכוֹן דִּי תַשְׁכַּח יָתְכוֹן:

(כד) בְּנוּ־לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֵרֹת לְצֹנַאכֶם וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ:

כד בְּנוּ לְכוֹן קִרְוִין לְטַפְּלְכוֹן וְחַטְרִין לְעַנְכוֹן וּדְיִפּוֹק מִפּוּמְכוֹן תַּעַבְּדוּן:

רש"י◄ לְצֹנַאכֶם • תֵּבָה זוֹ מִגְּזֵרַת (תהלים ח): "צֹנָה וַאֲלָפִים כֻּלָּם", שֶׁאֵין בּוֹ אָלֶ"ף מַפְסִיק בֵּין נוּ"ן לְצָדֵ"י. וְאָלֶ"ף שֶׁבָּא כָּאן אַחַר הַנּוּ"ן, בִּמְקוֹם הֵ"א שֶׁל 'צֹנָה' הוּא, מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לָמַדְתִּי כֵּן. וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ • לְגָבֹהַּ, שֶׁקִּבַּלְתֶּם עֲלֵיכֶם לַעֲבֹר לַמִּלְחָמָה עַד כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק; שֶׁמֹּשֶׁה לֹא בִּקֵּשׁ מֵהֶם אֶלָּא "וְנִכְבְּשָׁה ... וְאַחַר תָּשֻׁבוּ", וְהֵם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם "עַד הִתְנַחֵל", דְּרֵי הוֹסִיפוּ לְהִתְעַכֵּב שֶׁבַע שֶׁחָלְקוּ, וְכֵן עָשׂוּ.

(כה) וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי מְצַוֶּה:

כה וַאֲמָרוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לְמֹשֶׁה לְמֵימַר עַבְדָּיךָ יַעְבְּדוּן כְּמָא דִי רִבּוֹנִי מְפַקֵּד:

רש"י◄ וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גָד • כֻּלָּם כְּאִישׁ אֶחָד.

(כו) טַפֵּנוּ נָשֵׁינוּ מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּהֶמְתֵּנוּ יִהְיוּ־שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד:

כו טַפְּלָנָא נְשָׁנָא גֵּיתָנָא וְכָל בְּעִירָנָא יְהוֹן תַּמָּן בְּקִרְוֵי גִּלְעָד:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲבָל כָּךְ אָמְרוּ, כִּי לֹא תִנְחִילֵנוּ אוֹתָם לְמַעַט נַחֲלָתָם בָּאָרֶץ הַטּוֹבָה שֶׁלָּהֶם, כִּי בָּאָה אֵלֵינוּ הַנַּחֲלָה הָרְאוּיָה לָנוּ שֶׁהִיא אֶרֶץ מִקְנָה וְלָנוּ הַמִּקְנָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַשְּׁבָטִים, וְהִיא דֶּרֶךְ בַּקָּשָׁה לֹא דֶּרֶךְ מְרִיבָה:

אוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ, כִּי לֹא נִנְחַל אוֹתָם, כִּי אֲפִלּוּ אִם לֹא תַחְפֹּץ לָתֵת לָנוּ עַתָּה אֶת הָאָרֶץ נַעֲבֹר עִמָּהֶם אָנוּ וְכָל אֲשֶׁר לָנוּ, אֲבָל לֹא נִנְחַל אִתָּם כִּי נָשׁוּב אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת שֶׁהִיא נַחֲלָתֵנוּ הָרְאוּיָה לָנוּ, וְשֶׁאֲנַחְנוּ רוֹצִים בָּהּ וְאֵין שְׁאָר הַשְּׁבָטִים חֲפֵצִים בָּהּ כְּלָל: תורה כ

(כז) וַעֲבָדֶיךָ יַעַבְרוּ כָּל־חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי דֹּבֵר׃

כז וְעַבְדָּיִךְ יַעְבְּרוּן כָּל מְזָרֵז חֵילָא קֳדָם עַמָּא דַיְיָ לְקְרָבָא כְּמָא די רִבּוֹנִי מְמַלֵּל׃

(כח) וַיְצַו לָהֶם מֹשֶׁה אֵת אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְאֶת־רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

כח וּפַקִּיד לְהוֹן מֹשֶׁה יָת אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְיָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְיָת רֵישֵׁי אֲבָהַת שִׁבְטַיָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

רש"י◄ וַיְצַו לָהֶם • כְּמוֹ "עֲלֵיהֶם", וְעַל תְּנָאָם מִנָּה אֶלְעָזָר וִיהוֹשֻׁעַ. כְּמוֹ (שמות יד): "ה' יִלָּחֵם לָכֶם".

(כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם־יַעַבְרוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי־רְאוּבֵן ׀ אִתְּכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן כָּל־חָלוּץ לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי יְהוָה וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת־אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה׃

כט וַאֲמַר מֹשֶׁה לְהוֹן אִם יַעְבְּרוּן בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן עִמְּכוֹן יָת יַרְדְּנָא כָּל דְּמְזָרֵז לִקְרָבָא קֳדָם עַמָּא וְתִתְכְּבַשׁ אַרְעָא קֳדָמֵיכוֹן וְתִתְּנוּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דְּגִלְעָד לְאַחֲסָנָא׃

(ל) וְאִם־לֹא יַעַבְרוּ חֲלוּצִים אִתְּכֶם וְנֹאחֲזוּ בְתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃

ל וְאִם לָא יַעְבְּרוּן מְזָרְזִין עִמְּכוֹן וְיִחְסְנוּן בֵּינֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְּכְנָעַן׃

(לא) וַיַּעֲנוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־עֲבָדֶיךָ כֵּן נַעֲשֶׂה׃

לא וַאֲתִיבוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לְמֵימַר יָת דִּי מַלִּיל יְיָ לְעַבְדָּיִךְ כֵּן נַעְבֵּד׃

(לב) נַחְנוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים לִפְנֵי יְהוָה אֶרֶץ כְּנָעַן וְאִתָּנוּ אֲחֻזַּת נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃

לב נַחְנָא נְעִבַּר מְזָרְזִין קֳדָם עַמָּא דַיְיָ לְאַרְעָא דְּכְנָעַן וְעִמָּנָא אֲחוּדַת אַחֲסַנְתָּנָא מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא׃

רש"י◄ וְאִתָּנוּ אֲחֻזַּת נַחֲלָתֵנוּ • כְּלוֹמַר, בְּיָדֵינוּ וּבִרְשׁוּתֵנוּ תְּהִי אֲחֻזַּת נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר הַזֶּה.

(לג) וַיִּתֵּן לָהֶם ׀ מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלֶכֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן הָאָרֶץ לְעָרֶיהָ בִּגְבֻלֹת עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב׃

לג וִיהַב לְהוֹן מֹשֶׁה לִבְנֵי גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף יָת מַלְכוּת סִיחוֹן מַלְכָּא דַאֱמוֹרָאָה וְיָת מַלְכוּת עוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנָן אַרְעָא לְקִרְוָתָא בִּתְחוּמִין קִרְוֵי אַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כט) וְטַעַם **אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וגו' וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד.** כִּי עַתָּה לֹא מָסַר לָהֶם מֹשֶׁה כָּל אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, רַק קְצַת עָרִים בְּאֶרֶץ גִּלְעָד שֶׁהוּא מְקוֹם הַמִּקְנֶה, וְהֵם עֲטָרוֹת וְדִיבוֹן וְהַנִּזְכָּרִים כָּאן (פסוקים לד־לח) שֶׁבָּנוּ בָּהֶם מִבְצָרִים לְשֶׁבֶת בָּהֶם טַפָּם וּמִקְנֵיהֶם, וּשְׁאָר הָאָרֶץ הִנִּיחוּהָ חֲרֵבָה. וּלְכָךְ צִוָּה לִיהוֹשֻׁעַ וְהַנְּשִׂיאִים, אִם יַעַבְרוּ אִתְּכֶם תְּנוּ לָהֶם כָּל הָאָרֶץ לַאֲחוּזַת עוֹלָם, וְאִם לֹא יִרְצוּ לַעֲבֹר אִתְּכֶם תִּקְּחוּ מֵהֶם כָּל הָאָרֶץ הַזֹּאת וּתְגָרְשׁוּ מִשָּׁם נְשֵׁיהֶם וְטַפָּם, וְתִתְּנוּ לָהֶם אֲחוּזָה הָרְאוּיָה לָהֶם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁיִּכְבְּשׁוּ אוֹתָהּ לָהֶם כַּאֲשֶׁר יַעַבְרוּ שָׁם. וְר"א אָמַר, וְאִם לֹא יַעַבְרוּ בִּרְצוֹנָם, תּוֹלִיכוּם עִמָּכֶם בְּעַל כָּרְחָם וְיֵאָחֲזוּ שָׁם בְּתוֹכְכֶם: תורה ל

(לא־לב) **וַיַּעֲנוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר וגו' נַחְנוּ נַעֲבֹר.** אָמְרוּ לוֹ, אֵין אֲדוֹנֵנוּ צָרִיךְ לְצַוּוֹת עָלֵינוּ בִּתְנַאי כָּפוּל, חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲבֹר עַל מַה שֶּׁאֲדוֹנִי מְצַוֶּה, כִּי הֵם דִּבְרֵי ה' וְלֹא נַעֲבֹר עַל מִצְוָתוֹ. וְזֶה טַעַם **"אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר ה'"**, כִּי מִתְּחִלָּה אָמְרוּ (פסוק כח) כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי מְצַוֶּה: תורה לג

(לג) **וְלַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף.** מִתְּחִלָּה לֹא בָּאוּ לְפָנָיו שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה, אֲבָל כַּאֲשֶׁר חִלֵּק הָאָרֶץ לִשְׁנֵי הַשְּׁבָטִים רָאָה שֶׁהִיא אֶרֶץ גְּדוֹלָה יוֹתֵר

(לד) וַיִּבְנוּ בְנֵי־גָ֔ד אֶת־דִּיבֹ֖ן וְאֶת־עֲטָרֹ֑ת וְאֵ֖ת עֲרֹעֵֽר׃

לד וּבְנוֹ בְּנֵי גָד יָת דִּיבוֹן וְיָת עֲטָרוֹת וְיָת עֲרֹעֵר׃

(לה) וְאֶת־עַטְרֹ֥ת שׁוֹפָ֖ן וְאֶת־יַעְזֵ֑ר וְיָגְבְּהָֽה׃

לה וְיָת עַטְרוֹת שׁוֹפָן וְיָת יַעְזֵר וְרָמָתָא׃

(לו) וְאֶת־בֵּ֥ית נִמְרָ֖ה וְאֶת־בֵּ֣ית הָרָ֑ן עָרֵ֥י מִבְצָ֖ר וְגִדְרֹ֥ת צֹֽאן׃

לו וְיָת בֵּית נִמְרָה וְיָת בֵּית הָרָן קִרְוִין כְּרִיכַן וְחַטְרִין דְּעָן׃

רש"י◄ עָרֵי מִבְצָר וְגִדְרֹת צֹאן • זֶה סוֹף הַפָּסוּק, מוּסָב עַל תְּחִלַּת הָעִנְיָן: "וַיִּבְנוּ בְנֵי־גָד" אֶת הֶעָרִים הַלָּלוּ לִהְיוֹת "עָרֵי מִבְצָר וְגִדְרוֹת צֹאן".

(לז) וּבְנֵ֤י רְאוּבֵן֙ בָּנ֔וּ אֶת־חֶשְׁבּ֖וֹן וְאֶת־אֶלְעָלֵ֑א וְאֵ֖ת קִרְיָתָֽיִם׃

לז וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּנוֹ יָת חֶשְׁבּוֹן וְיָת אֶלְעָלֵא וְיָת קִרְיָתָיִם׃

(לח) וְאֶת־נְבֹ֞ו וְאֶת־בַּ֣עַל מְע֗וֹן מוּסַבֹּ֥ת שֵׁ֖ם וְאֶת־שִׂבְמָ֑ה וַיִּקְרְא֣וּ בְשֵׁמֹ֔ת אֶת־שְׁמ֥וֹת הֶעָרִ֖ים אֲשֶׁ֥ר בָּנֽוּ׃

לח וְיָת נְבוֹ וְיָת בַּעַל מְעוֹן מַקְּפַן שְׁמָהָן וְיָת שִׂבְמָה וּקְרוֹ בִשְׁמָהָן יָת שְׁמָהַת קִרְוַיָּא דִּי בְנוֹ׃

רש"י◄ וְאֶת־נְבוֹ וְאֶת־בַּעַל מְעוֹן מוּסַבֹּת שֵׁם • נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן - שְׁמוֹת עֲבוֹדַת אֱלִילִים הֵם, וְהָיוּ הָאֱמוֹרִיִּים קוֹרִים עָרֵיהֶם עַל שֵׁם עֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁלָּהֶם, וּבְנֵי רְאוּבֵן הֵסֵבּוּ אֶת שְׁמָם לְשֵׁמוֹת אֲחֵרִים, וְזֶהוּ "מוּסַבֹּת שֵׁם" - נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן, מוּסַבּוֹת לְשֵׁם אַחֵר. וְאֶת־שִׂבְמָה • בָּנוּ שִׂבְמָה, (ס"א בִּשְׁמָהּ, וְעַיֵּן רַמְבַּ"ן) וְהִיא שְׂבָם הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מִן הָרָאוּי לָהֶם וּבִקֵּשׁ מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִתְנַחֵל עִמָּהֶם, וְהָיוּ אֲנָשִׁים מִשֵּׁבֶט מְנַשֶּׁה שֶׁיִּרְצוּ בָהּ, אוּלַי אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ, וְנָתַן לָהֶם חֶלְקָם:

וְטַעַם "וְלַחֲצִי", חֵלֶק אֶחָד מֵהֶם, וְכֵן אָז יֵחָלֵק הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֵצִי חֲצִי הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן גִּינַת וְהַחֲצִי אַחֲרֵי עָמְרִי (מ"א טז כא):

וְהָעִנְיָן, כִּי בְּנֵי מְנַשֶּׁה הָיוּ שְׁמוֹנֶה בָּתֵּי אָבוֹת כַּכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הַפְּקוּדִים (לעיל כו כט־לב), וּמִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי יָרְשׁוּ בָּאָרֶץ הַזֹּאת כִּי הָיוּ אַנְשֵׁי חַיִל וְלָכְדוּ אוֹתָהּ לְעַצְמָם וְנָתַן לָהֶם חֵלֶק רַב מֵהֶם, וְשֵׁשׁ הַמִּשְׁפָּחוֹת עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, דִּכְתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ (יז ב) וַיְהִי לִבְנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים לְמִשְׁפְּחוֹתָם לִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי חֵלֶק וְלִבְנֵי אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי שֶׁכֶם וְלִבְנֵי חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע, וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב שָׁם (פסוק ה) וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה לְבַד מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן:

וְהַטַּעַם, כִּי עָשׂוּ מִן הָאָרֶץ תִּשְׁעָה חֲלָקִים שָׁוִים לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת, וְלֹא יָכְלוּ לָתֵת לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים חֵלֶק שָׁלֵם, וְלֹא חֲצִי חֵלֶק כִּי רֻבָּם נִשְׁאֲרוּ. וְהִנֵּה עָשׂוּ מִן הַשֵּׁבֶט כֻּלּוֹ חֲלָקִים, וּמָצְאוּ כִּי עֲשִׂירִית הַשֵּׁבֶט בִּלְבַד נָחֲלוּ בְּאֶרֶץ הַבָּשָׁן וְעֶשֶׂר הַיָּדוֹת נִשְׁאֲרוּ, וְנָתְנוּ לוֹ מֵחֵלֶק שֵׁבֶט שָׁלֵם עֲשָׂרָה חֲבָלִים וְהָאֶחָד נִשְׁאָר. וְאוּלַי בַּעֲבוּר הֱיוֹת שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת הָאֵלֶּה הַמָּכִירִי וְהַגִּלְעָדִי הַמֻּעָטוֹת בַּשֵּׁבֶט רָצוּ לְהִפָּרֵד מִשִּׁבְטָם כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם נַחֲלָה רַבָּה מֵהֶם כִּי יִלְכְּדוּהָ בְּחַרְבָּם, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יז א) כִּי הוּא הָיָה אִישׁ מִלְחָמָה וַיְהִי לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן. עַל כֵּן הִזְכִּיר בַּשֵּׁבֶט הַזֶּה חֲבָלִים, וְלֹא הִזְכִּיר כֵּן בִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים. כָּךְ נִרְאֶה לִי פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב הַזֶּה עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט:

וְהִנֵּה לֹא הִזְכִּיר מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה שֶׁיְּחַלֵּק בֵּינֵיהֶם הָאָרֶץ הַזֹּאת וְיִתֵּן לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה חֶלְקוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֲבָל אָמַר שֶׁנָּתַן לָהֶם וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְּנַשִּׁי מַמְלְכוּת שְׁנֵי הַמְלָכִים הָאֵלֶּה, וּבְמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים ג יג) פֵּרֵשׁ שֶׁנָּתַן לַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה חֵלֶק בִּפְנֵי עַצְמוֹ כֹּל חֶבֶל הָאַרְגּוֹב וְכָל הַבָּשָׁן. וְהִנֵּה קִצֵּר בַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא רָצָה לְהַזְכִּיר בָּהּ חֲלוּקַת הַשְּׁנַיִם בַּאֲשֶׁר לֹא תִּזְכֵּר בָּהּ חֲלוּקַת שְׁאָר הַשְּׁבָטִים:

אֲבָל בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ אָמַר בְּבֵאוּר כִּי מֹשֶׁה חָלַק לָהֶם, דִּכְתִיב (יהושע יג טו־טז) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה בְנֵי רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל וגו', וּכְתִיב (שם פסוקים כד־כה) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה בְנֵי גָד לְמִשְׁפְּחוֹתָם וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל וגו', וּכְתִיב (שם פסוקים כט־ל) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְהִי לַחֲצִי מַטֵּה בְנֵי מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחוֹתָם וַיְהִי גְבוּלָם וגו':

(לח) **וְאֶת נְבוֹ וְאֶת בַּעַל מְעוֹן מוּסַבֹּת שֵׁם.** נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן שְׁמוֹת עֲבוֹדָה זָרָה הֵם, וְהָיוּ הָאֱמוֹרִיִּים קוֹרִין עָרֵיהֶם עַל שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם, וּבְנֵי רְאוּבֵן הֵסַבּוּ שְׁמוֹתָם לְשֵׁמוֹת אֲחֵרִים, זֶהוּ **מוּסַבּוֹת שֵׁם,** נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן מוּסַבּוֹת לְשֵׁם אַחֵר, לָשׁוֹן רַשִׁ"י. וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר **וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁמוֹת אֶת שְׁמוֹת הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ,** עַל כֻּלָּם יִרְמֹז, לֹא עַל נְבוֹ וְעַל

(לט) **וַיֵּלְכוּ בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה וַיִּלְכְּדֻהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־בָּהּ׃**

לט **וַאֲזָלוּ בְּנֵי מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְגִלְעָד וְכִבְשׁוּהָ וְתָרִיךְ יָת אֱמוֹרָאָה די בַהּ׃**

רש"י ◄**וַיּוֹרֶשׁ•** כְּתַרְגּוּמוֹ "וְתָרִיךְ", שֶׁתֵּבַת "רֵישׁ" מְשַׁמֶּשֶׁת שְׁתֵּי חֲלָקוֹת: לְשׁוֹן יְרֻשָּׁה וּלְשׁוֹן הוֹרָשָׁה, שֶׁהוּא טֵרוּד וְתֵרוּף•.

(מ) **וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־הַגִּלְעָד לְמָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃**

מ **וִיהַב מֹשֶׁה יָת גִּלְעָד לְמָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה וִיתֵב בַּהּ׃**

(מא) **וְיָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־חַוֹּתֵיהֶם וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חַוֹּת יָאִיר׃**

מא **וְיָאִיר בַּר מְנַשֶּׁה אֲזַל וּכְבַשׁ יָת כַּפְרָנֵיהוֹן וּקְרָא יָתְהֶן כַּפְרָנֵי יָאִיר׃**

רש"י ◄**חַוֹּתֵיהֶם•** כַּפְרָנֵיהוֹן. **וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חַוֹּת יָאִיר•** לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים, קְרָאָם בִּשְׁמוֹ לְזִכָּרוֹן•.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּעַל מְעוֹן בִּלְבָד. וְעוֹד מַה טַּעַם שֶׁיַּזְכִּיר אוֹתָם הַכָּתוּב בְּשֵׁם הָעֲבוֹדָה זָרָה וְיֹאמַר כִּי בְּנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אוֹתָן וְהִסְבּוּ שְׁמָם, וְלֹא יַזְכִּיר הַשֵּׁם הַטּוֹב הַמּוּסָב לָהֶם, וּמִנְהַג הַכָּתוּב לְעוֹלָם בָּעָרִים הַנִּלְכָּדוֹת לְהַזְכִּיר הַשֵּׁם הַחָדָשׁ, וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם (יהושע יט מז), וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חַוֹּת יָאִיר (להלן פסוק מא), וַיִּקְרָא לָהּ נֹבַח (פסוק מב). גַּם בְּכָל הַמּוּסַבּוֹת שֵׁם יַזְכִּירֵם, וְשֵׁם חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע (יהושע יד טו), וְשֵׁם דְּבִר לְפָנִים קִרְיַת סֵפֶר (שם טו טו):

וְהַקָּרוֹב אֵלַי, כִּי אֵלּוּ הַשֵּׁמוֹת הָיוּ שֵׁמוֹת הָעָרִים בְּיַד מוֹאָב, וְסִיחוֹן כָּבַשׁ כָּל הָעָרִים הָאֵלֶּה מִמֶּלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן, כִּי כֵן כָּתוּב בְּחֶשְׁבּוֹן וְדִיבוֹן וּמֵידְבָא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל כא ל) וַנִּירֶם אָבַד חֶשְׁבּוֹן וגו'. וְכֵן יֵרָאֶה לִי מִדִּבְרֵי יִפְתָּח שֶׁאָמַר (שופטים יא כו) בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל יְדֵי אַרְנוֹן, וְהִיא עֲרוֹעֵר אֲשֶׁר לָקְחוּ מִיַּד סִיחוֹן:

וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר הִגִּלָּה תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר לְרְאוּבֵנִי וְלַגְּדִי חָזְרוּ מוֹאָב וְיָשְׁבוּ בְּאַרְצָם וּבְעָרֵיהֶם, כִּי מָצָאנוּ בְּסֵפֶר יִרְמְיָהוּ (מח) כַּאֲשֶׁר הֶחֱרִים נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת מוֹאָב שֶׁלָּכַד מֵהֶם כָּל הֶעָרִים הָאֵלֶּה, וְהִזְכִּיר בְּשֵׁמוֹת חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵא (פסוק לד) וְקִרְיָתַיִם (שם כג) וְדִיבוֹן וּנְבוֹ (שם כב) וְיַעְזֵר (שם לב) וַעֲרוֹעֵר (שם יט) וּבַעַל מְעוֹן שֶׁקָּרְאוּ בֵּית מְעוֹן (שם כג) וּבֵית נִמְרָה שֶׁקָּרְאוּ נִמְרִים (שם לד) וְיַהְצָה (שם כא) , וַהֲרֵי הֵם כֻּלָּם לְמוֹאָב. וְכֵן בִּישַׁעְיָהוּ (פרקים טו טז) כְּשֶׁשָּׁטַף סַנְחֵרִיב אֶת מוֹאָב הֶזְכִּרוּ שָׁם רֶבֶן שֶׁל עָרִים הַלָּלוּ, כִּי לְרְאוּבֵנִי וְלַגְּדִי הִגְלָה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ שָׁטַף עַמּוֹן וּמוֹאָב:

וְלָכֵן נִרְאֶה כִּי פֵּרוּשׁ **"מוּסַבּוֹת שֵׁם"** שֶׁאֵלּוּ הֶעָרִים כֻּלָּן הֵם מוּסַבּוֹת שֵׁם, שֶׁהֵסִבּוּ הָאֱמוֹרִי אֶת שְׁמָם הָרִאשׁוֹן [כַּאֲשֶׁר לָכַד אוֹתָם, וְזֶה הָיָה שְׁמָם הָרִאשׁוֹן] כְּשֶׁהָיוּ בְּיַד מוֹאָב, וּבְנֵי רְאוּבֵן וְגָד עוֹד קָרְאוּ אוֹתָם בְּשֵׁמוֹת כַּאֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָם. וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב "וַיִּקְרְאוּ שֵׁמוֹת לֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ", אֲבָל אָמַר **וַיִּקְרְאוּ בְּשֵׁמוֹת אֶת שְׁמוֹת הֶעָרִים,** כִּי קָרְאוּ לָהֶם בְּשֵׁמוֹת אֶת הַשֵּׁמוֹת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ לָהֶם מִתְּחִלָּה. כִּי רָצוּ לְהַזְכִּירָם בַּשֵּׁם הַיָּדוּעַ לָהֶם מֵאָז, אוֹ לְהוֹבִישׁ אֶת מוֹאָב, אוֹ כַּאֲשֶׁר הִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁהָיוּ הָאֱמוֹרִים קוֹרִין עָרֵיהֶם עַל שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם, אֲבָל לֹא רָאִינוּ בִּיהוֹשֻׁעַ שֶׁהֵסֵב שְׁמוֹת הָעָרִים שֶׁכָּבַשׁ. וְטַעַם וְאֶת שִׁבְמָה, שֶׁבָּנוּ אֶת שִׁבְמָה, וְאֵינָהּ מוּסֶבֶת שֵׁם: תורה לד (מא) **וְיָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה.** הָאִישׁ הַזֶּה יִתְיַחֵס אֶל מִשְׁפַּחַת אִמּוֹ בַּעֲבוּר שֶׁלָּקַח אֲחוּזָתוֹ עִמָּהֶם, כִּי בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א ב כא כב) מְפֹרָשׁ שֶׁהוּא בֶּן חֶצְרוֹן בֶּן פֶּרֶץ בֶּן יְהוּדָה וְאִמּוֹ בַּת מָכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה, דִּכְתִיב וְאַחַר בָּא חֶצְרוֹן אֶל בַּת מָכִיר אֲבִי גִלְעָד וְהוּא לְקָחָהּ וְהוּא בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת שְׁגוּב, וּשְׁגוּב הוֹלִיד אֶת יָאִיר וַיְהִי לוֹ עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד. וּכְתִיב (שם פסוק כג) וַיִּקַּח גְּשׁוּר וַאֲרָם אֶת חַוֹּת יָאִיר מֵאִתָּם אֶת קְנָת וְאֶת בְּנוֹתֶיהָ שִׁשִּׁים עִיר כָּל אֵלֶּה בְּנֵי מָכִיר אֲבִי גִלְעָד. וּמִזֶּה נִרְאֶה שֶׁהָיָה נֹבַח הַלּוֹכֵד קְנָת וּבְנוֹתֶיהָ בֶּן יָאִיר, וְלָכֵן יִקְרְאוּ גַּם הֵן חַוֹּת יָאִיר:

וְטַעַם וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת הַגִּלְעָד לְמָכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה (פסוק מ), לְמִשְׁפַּחְתּוֹ, כִּי בְּנָיו לְבָדוּךְ, וְכֵן וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת הַגִּלְעָד (דברים ג טו), "וְלַמָּכִירִי". כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ נִכְבָּד וְרֹאשׁ לְכָל זַרְעוֹ יִקְרְאוּ בָּנָיו בִּשְׁמוֹ, כִּי כֵן יֹאמְרוּ הַכְּתוּבִים בְּרָאשֵׁי הַשְּׁבָטִים בְּנַחֲלָתָם נֶגְבָּה לְאֶפְרַיִם וְצָפוֹנָה לִמְנַשֶּׁה (יהושע יז י), וְכֵן לִמְנַשֶּׁה הָיְתָה אֶרֶץ תַּפּוּחַ וגו' (שם פסוק ח):

וּמַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יז א) וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה כִּי הוּא בְּכוֹר יוֹסֵף לְמָכִיר בְּכוֹר מְנַשֶּׁה אֲבִי הַגִּלְעָד כִּי הוּא הָיָה אִישׁ מִלְחָמָה וַיְהִי לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן, גַּם כֵּן עַל בָּנָיו שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי מִלְחָמָה, כִּי הֵם הָלְכוּ גִּלְעָדָה וַיִּלְכְּדוּהָ, וּלְכָךְ נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה חֵלֶק גָּדוֹל מֵהֶם. וְאוּלַי הָיָה עֲדַיִן מָכִיר קַיָּם, וְלֹא נִגְזְרָה עָלָיו גְּזֵרַת הַמִּדְבָּר לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁהָיָה לוֹ יוֹתֵר מִשִּׁשִּׁים שָׁנָה, וְהֶאֱרִיךְ שְׁנִים כַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים: תורה מב

(מב) **וְנֹבַח הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־קְנָת וְאֶת־בִּנֹתֶיהָ וַיִּקְרָא לָהּ נֹבַח בִּשְׁמוֹ:**

מב **וְנֹבַח אֲזַל וּכְבַשׁ יָת קְנַת וְיָת כַּפְרָנָהָא וּקְרָא לַהּ נֹבַח בִּשְׁמֵהּ: פ פ פ**

רש"י ◄**וַיִּקְרָא לָהּ נֹבַח** • ״לָהּ״ אֵינוֹ מַפִּיק הֵ״א, וְרָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם לָהּ שֵׁם זֶה, לְפִיכָךְ הוּא רָפֶה, שֶׁמַּשְׁמָעוּת מִדְּרָשׁוֹ כְּמוֹ ״לֹא״. וּתְמַהֲנִי מַה יִּדְרֹשׁ בִּשְׁתֵּי תֵבוֹת הַדּוֹמוֹת לָהּ (רות ב): ״וַיֹּאמֶר לָהּ בֹּעַז״, (זכריה ה) ״לִבְנוֹת־לָהּ בַּיִת״:

קי"ב פסוקים, בק"י יק"ב סימן. חסלת פרשת מטות

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רכה - רכז

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מב) **וַיִּקְרָא לָהּ נֹבַח.** לא מַפִּיק ה"א. וְרָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם לָהּ שֵׁם זֶה לְפִיכָךְ הוּא רָפֶה שֶׁמַּשְׁמַע מִדְּרָשׁוֹ כְּמוֹ לֹא, וְתָמֵהַּ אֲנִי מַה יִּדְרֹשׁ שְׁתֵּי תֵבוֹת הַדּוֹמוֹת לְזוֹ, וַיֹּאמֶר לָהּ בֹּעַז (רות ב יד), לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת (זכריה ה יא), לָשׁוֹן רַשִׁ"י: **וַהֲרֵי** הָרַב אוֹצָר בְּלוּם לְתוֹרָה לַהֲלָכוֹת וּלְהַגָּדוֹת, וְאִשְׁתְּמִיטְתֵּיהּ זוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רוּת (רבה ה ה) וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחוֹתֶךָ (רות ב יג), אָמַר לָהּ חַס וְשָׁלוֹם אֵין אַתְּ מִן הָאֲמָהוֹת אֶלָּא מִן הָאֲמָהוֹת, וּדְכָוְתֵיהּ **וְנֹבַח הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת קְנָת וַיִּקְרָא לָהּ נֹבַח בִּשְׁמוֹ,** מְלַמֵּד שֶׁלֹּא עָמַד לָהּ אוֹתוֹ הַשֵּׁם, וּדְכַוְתֵיהּ וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר, מְלַמֵּד שֶׁאֵין לַשֶּׁקֶר תְּשׁוּעָה, עַד כָּאן בָּאַגָּדָה. וְכֵן בִּגְמָרָא שֶׁל מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (כד.) אָמְרוּ, זוֹ חֲנוּפָּה וְגִסּוּת הָרוּחַ שֶׁיָּרְדוּ לְבָבֶל, אֵין לְבָבֶל, נָחוּת וְאִשְׁתַּרְבּוּבֵי אִשְׁתַּרְבּוּב לְעֵילָם, דַּיְקָא נַמֵּי דִּכְתִיב לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת שָׁמַע מִינַּהּ, וְהוּא מִדְּרָשׁ מִן חֶסְרוֹן הַמַּפִּיק הַזֶּה שֶׁלֹּא עָמַד לָהּ הַבַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר:

המשך ביאור למס' כתובות ליום חמישי עמ' א

דוחה הגמרא: **הָתָם נַמִּי לְחוּמְרָא** – אף מברייתא זו מוכח רק שלענין חומרא אין הולכים אחר הרוב בקבוע, אך מנין שאף לקולא אין הולכים אחר הרוב.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא,** מִברייתא זו, **תִּשְׁעָה שֶׁרָצִים** מתים המטמאים במיתתם, **וְצִפַּרְדֵּעַ אֶחָד** שאינו מטמא במותו מונח **בֵּינֵיהֶם, וְנָגַע בְּאֶחָד** מֵהֶן **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה** מֵהֶן **נָגַע, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד סְפֵיקוֹ טָמֵא,** שכל ספק טומאה ברשות היחיד טמא, וכיון שקבוע הוא וכמחצה על מחצה אין הולכים אחר הרוב אלא ספק הוא וטמא. אבל **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר,** שכל ספק טומאה ברשות הרבים טהור. הרי שאף לקולא אין הולכים אחר רוב השרצים המטמאים, אלא כמחצה על מחצה הוא ומחמת כן ברשות הרבים טהור.

אחר שנתברר שדברי רבי זירא מפורשים בברייתא, מבררת הגמרא מהו המקור לדין זה מהתורה. שואלת הגמרא: **וּמִדְּאוֹרַיְיתָא מְנָא לָן** שכל קבוע כמחצה על מחצה. מבארת הגמרא: יש ללמוד זאת ממה ששנינו בברייתא לגבי רוצח נפש, שהתכוין להרוג איש זה והרג איש אחר, שרבי שמעון פוטרו ממיתה וחכמים מחייבים, וטעמו של רבי שמעון, **דְּאָמַר קְרָא** (דברים יט יא) ״וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ **וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת״,** ולכאורה קשה, מדוע נכתב בתורה ״וארב לו״, והרי די בכך שנכתב ״וקם עליו״, ומתיבות ״וארב לו״ דורש רבי שמעון שאינו חייב **עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּין לוֹ** – לאותו אדם שנהרג, אך אם נתכוין להרוג אדם מסוים והרג אדם אחר, פטור. **וְרַבָּנַן** החולקים על רבי שמעון ומחייבים אף כשהתכוין להריגת אדם אחר, דורשים מהפסוק דרשה אחרת, **אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי,** מפסוק זה נלמד שדווקא במתכוין להרוג יהודי והרג יהודי אחר, חייב, **פָּרַט לְזוֹרֵק אֶבֶן לְגוֹ** – לתוך חבורה של אנשים שיש בהם יהודים וגויים, והרג את היהודי, שפטור. ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזו חבורה מדובר, **אִילֵימָא דְּאִיכָּא** – אם נאמר שיש שם **תִּשְׁעָה כְּנַעֲנִים וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל בֵּינֵיהֶם,** אם כן מדוע צריך פסוק לפטור את זורק האבן, **וְתֵיפּוֹק לֵיהּ דְּרוּבָּא כְּנַעֲנִים נִינְהוּ** – הרי גם בלא הפסוק היינו יודעים שהוא פטור, שהרי רובם גויים, והולכים אחר הרוב, והרי זה כמי שנתכוין להרוג את הגוי והרג יהודי, שפטור לדברי הכל, **אִי נַמִּי** – ואף אם מדובר שיש שם **פַּלְגָּא וּפַלְגָּא** – מחצה ישראלים ומחצה גויים, גם כן היינו יודעים שפטור, שהרי **סָפֵק נְפָשׁוֹת לְהָקֵל,** ויש לנו לומר שכוונתו היתה להרוג את הגוי.

אלא **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרך הפסוק למעט אלא אופן **דְּאִיכָּא** – שיש **תִּשְׁעָה יִשְׂרָאֵלִים וּכְנַעֲנִי אֶחָד בֵּינֵיהֶם,** ובלא הפסוק היינו אומרים שיש לילך אחר הרוב, והרי זה כנתכוין להרוג יהודי אחד והרג יהודי אחר, שחייב לדעת חכמים, וחידשה התורה שבאופן זה אין הולכים אחר הרוב משום **דַּהֲוָה לֵיהּ כְּנַעֲנִי קָבוּעַ** – אותו מיעוט כנעני הרי הוא קבוע במקומו ולא פירש מהרוב, **וְכָל קָבוּעַ כְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה דָּמֵי,** ואין זה כמתכוין להרוג את הישראל, ולכן פטור הרוצח, ומכאן המקור מן התורה שכל קבוע כמחצה על מחצה.

* * *

הגמרא מבררת את ההלכה בנידון של משנתינו (יד:) לגבי תינוקת שנאנסה, שרבי יוסי אמר שאם רוב העיר כשרים, כשירה לכהונה: **אִיתְּמַר, רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר** בשם **רַב,** הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי שאם רוב העיר כשרים, התינוקת כשירה לכהונה [והבינה עתה הגמרא שזהו אפילו ברוב אחד, ואין צריך ״שני רוב״]. **וְרַב חָנָן בַּר רָבָא אָמַר** בשם **רַב,** מה שהתיר רבי יוסי ברוב אחד, **הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה** – היה זה פסק מיוחד לאותו מעשה, לפי שהיה זה צורך השעה או שראו שם צדדי היתר אחרים, ולכן התירו על פי רוב אחד, אבל לדורות אין להכשיר אלא על ידי ״שני רוב״.

מקשה הגמרא על דעת רב חייא בר אשי בשם רב: **מַתִּיב רַבִּי יִרְמְיָה, וְכִי לְיוּחֲסִין לֹא בָּעֵינָן תְּרֵי רוּבֵּי** – וכי ניתן לומר שהלכה כרבי יוסי שדי ברוב אחד להתיר לכהונה, **וְהָתְנַן** במשנה (מכשירין פ"ב מ"ז) לגבי עיר שדרים בה גויים ויהודים,

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ח תמוז מפרק פח עד סוף פרק פט	**יום רביעי - כ"א תמוז** מפרק קד עד סוף פרק קה
יום שני - י"ט תמוז מפרק צ עד סוף פרק צו	**יום חמישי - כ"ב תמוז** מפרק קו עד סוף פרק קז
יום שלישי - כ' תמוז מפרק צז עד סוף פרק קג	**יום שישי - כ"ג תמוז** מפרק קח עד סוף פרק קיב
שבת קודש - כ"ד תמוז פרק כ מפרק קיג עד סוף פרק קיח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ח תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 186, פרק ד. ואולם... עד עמ' 186, בנעימים.

פֶּרֶק ד. וְאוּלָם, כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, – בענין התעניות הבאות בשייכות לענין התשובה, ואלו תעניות יש להחמיר לצום אותן בפועל ואלו שיש לפדות בצדקה, **הוּא לִגְמַר הַכַּפָּרָה וּמֵרוּק הַנֶּפֶשׁ לַה'** – כל זה בא **אַחַר הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[1] **מֵהַגְּמָרָא פֶּרֶק־קַמָּא דִּזְבָחִים,** – פרק ראשון במסכת זבחים, **דְּעוֹלָה** – קרבן עולה שהיו מביאים על מצות־עשה, אחרי התשובה, **דּוֹרוֹן הִיא לְאַחַר שֶׁרְצָה הַפַּרְקְלִיט וְכוּ'.** – אז מביאים דורון כדי להיות רצוי וחביב בפני המלך נגדו חטא, כך גם התעניות (או הצדקה) האמורות, הן כאמצעי להיות שוב רצוי וחביב לפני הקב"ה. **אָמְנָם הַתְחָלַת מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה וְעִקָּרָהּ, לָשׁוּב עַד ה'** – כפי שיסביר להלן, הכוונה היא עד שיחזור שם הוי' שבישראל לשלימותו, **בֶּאֱמֶת וּבְלֵב שָׁלֵם, הַהֶכְרֵחַ לְבָאֵר** – זאת **הֵיטֵב בְּהַרְחָקַת הַבֵּאוּר, בְּהַקְּדִים** – לאחר הקדמת, **מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[2] **בְּבֵאוּר מִלַּת "תְּשׁוּבָה" עַל דֶּרֶךְ הַסּוֹד** – ביאורה של המלה "תשובה" על פי דרך הסוד, הוא: **"תָּשׁוּב ה'"**, – שהאות ה' משם הוי' תוחזר ותהיה מאוחדת עם המדריגה שלמעלה ממנה, אתה היתה מאוחדת לפני כן, ה' **תַּתָּאָה - "תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה"**, – הה' התחתונה שבשם הוי', כלומר, הה' האחרונה שבשם הוי' (י' ה' ו' ה'), כשהיא מוחזרת אל האות וא"ו של שם הוי', זה נקרא "תשובה תתאה" – המדריגה התחתונה שבתשובה, **ה' עִלָּאָה - "תְּשׁוּבָה עִלָּאָה".** – הה' הראשונה שבשם הוי' כשהיא מוחזרת אל האות יו"ד שבשם הוי', זה נקרא "תשובה עילאה" – תשובה עליונה, המדריגה העליונה שבתשובה. **וְגַם** – צריך להקדים, **מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בִּקְצָת מְקוֹמוֹת**[3], **שֶׁאֵין תְּשׁוּבָה מוֹעֶלֶת לְפוֹגֵם בְּרִיתוֹ וּמוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה, וְהוּא** – מה שאומר **באותם** מקומות בזהר, שאין תשובה מועילה על חטא זה, הרי זה **דָּבָר תָּמוּהַּ מְאֹד, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר עוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה**[4], – שגם תשובה לא תועיל, **וַאֲפִלּוּ** – העבירות החמורות ביותר של **עֲבוֹדָה־זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וְכוּ'.** – שיש בהם החומרה המיוחדת של "יהרג ואל יעבור", שעל האדם ליהרג ובלבד שלא יעבור עבירות אלה, ובכל זאת מועילה בהם תשובה. כיצד, איפוא, אומר בזהר הקדוש, שעל חטא פגם הברית והוצאת זרע לבטלה, אין תשובה מועילה? **וּפֵרֵשׁ בְּ"רֵאשִׁית חָכְמָה"**[5], **שֶׁכַּוָּנַת הַזֹּהַר** – היא: **שֶׁאֵין מוֹעֶלֶת** – על חטא זה, **תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה כִּי־אִם תְּשׁוּבָה עִלָּאָה וְכוּ'.** – לכך מתכוון הזהר, שתשובה **סתם**, שהיא "תשובה תתאה" אין בה מן המועיל, אך המדריגה העליונה יותר של תשובה, "תשובה עילאה" – מועילה לחטא זה. **הִנֵּה לְהָבִין זֹאת** – לפחות, **מְעַט מִזְּעִיר**[6], – מעט מן המקצת, **צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַה שֶּׁמְּבֹאָר מֵהַכָּתוּב וּמִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה עִנְיַן הַכָּרֵת וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם,** – באיזה אופן ברצע עונש כרת ועונש מיתה בידי שמים: **כְּשֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ כָּרֵת - הָיָה מֵת מַמָּשׁ**[7] **קֹדֶם** – לפני מלאת לחוטא, **חֲמִשִּׁים שָׁנָה**[8], **וּבְמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם** – כשאחד עובר עבירה שעונשה מיתה בידי שמים, היה **מֵת מַמָּשׁ** – לא מיתה רוחנית של הנפש, אלא מיתה גשמית של הגוף – **קֹדֶם** – לפני שמלאו לו **שִׁשִּׁים שָׁנָה**[9], **כַּחֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר הַנָּבִיא בִּירְמְיָה**[10] – שאמר נבואת שקר, **והקב"ה** אמר לו "הנני משלחך מעל פני האדמה גו'", ובתור עונש מת **ממש**[11], (**וְלִפְעָמִים גַּם בְּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם נִפְרָעִין לְאַלְתָּר,** – נענשים מיד, **כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּעֵר וְאוֹנָן**). –

אגרת התשובה

פרק ד ואולם כל הנ"ל הוא לגמר הכפרה ומירוק הנפש לה' אחר התשובה כמ"ש לעיל מהגמ' פ"ק דזבחים דעולה דורון היא לאחר שריצה הפרקליט וכו'. אמנם התחלת מצות התשובה ועיקרה לשוב עד ה' באמת ובלב שלם. ההכרח לבאר היטב בהרחבת הביאור. בהקדים מ"ש בזוה"ק בביאור מלת תשובה ע"ד הסוד. תשוב ה'. ה' תתאה תשובה תתאה. ה' עילאה תשובה עילאה. וגם מ"ש בזוה"ק בקצת מקומות שאין תשובה מועלת לפוגם בריתו ומוציא ז"ל. והוא דבר תמוה מאד שאין לך דבר עומד בפני התשובה ואפי' ע"ז וג"ע וכו'. ופי' בר"ח שכונת הזהר שאין מועלת תשובה תתאה כ"א תשובה עילאה וכו'. הנה להבין זאת מעט מזעיר צריך להקדים מה שמבואר מהכתוב ומדברי רז"ל ענין הכרת ומיתה בידי שמים כשעבר עבירה שחייבי' עלי' כרת הי' מת ממש קודם חמשים שנה. ובמיתה בידי שמים מת ממש קודם ששים שנה כחנניה בן עזור הנביא בירמי' (ולפעמי' גם במיתה בידי שמים נפרעין לאלתר כמו שמצינו בער ואונן) והרי נמצאו בכל דור

---

1. רפ"ב. וראה לקוטי שיחות חלק י"ט עמוד 401 הערה 12 ובשולי הגליון. 2. ח"ג קכב, א. 3. זח"א ס, א. ריט, ב. זח"ב ריד, ב. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רמב"ם תשובה ספ"ג. ע"פ ירושלמי פאה פ"א, א. ובז"ח ס"פ בראשית". 5. שער הקדושה פי"ז. 6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וי"ל: מעט (בכמות) מזעיר (באיכות) – משא"כ בל' מעט מן המעט וכיו"ב)". 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי שולל דעת הרמב"ן ס"פ אחרי". 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כירוש' ביכורים רפ"ב – כפי' תוד"ה כרת שבת כה, סע"א". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל". – בנוגע לכרת (בהערה 7). 10. פכ"ח. 11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "1) הרי דינו מיתה בידי אדם (סנה' פט, א). 2) לא נתפרש בכלל בן כמה שנים הי'. וי"ל דהראי' היא דמיתה ביד"ש מת ממש (דזהו חידוש אדה"ז כאן) וכמש"נ בחנני' כה אמר ה' הנני משלחך (ביד"ש) מעל פני האדמה השנה אתה מת גו' וימת חנני' גו'. ועפ"ז מובן הבא

שהיו חייבים מיתה בידי שמים (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** ראה לעיל ספ"א), על החטא שחטאו, ועונשם בא עליהם **מיד.** על־כל־פנים, כפי שמוצאים אנו בפסוקים ובמאמרי חכמינו ז"ל, הרי בכרת ובמיתה בידי שמים, שמי שהיה חייב בהם, מת בפועל ממש, **לפני** שמלאו לו חמשים או ששים שנה, ומתעוררת השאלה: **וַהֲרֵי נִמְצָאוּ בְּכָל דּוֹר כַּמָּה וְכַמָּה חַיָּבֵי כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת,** – ובכל זאת, **וְהֶאֱרִיכוּ יְמֵיהֶם (וּשְׁנֵיהֶם) [וּשְׁנוֹתֵיהֶם] בַּנְּעִימִים?**

אגרת התשובה

כמה וכמה חייבי כריתות ומיתות והאריכו ימיהם (ושניהם) [ושנותיהם] בנעימים.

יום שני י"ט תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 186, אך הענין יובן... עד עמ' צד, החי' וכו'.

אַךְ הָעִנְיָן יוּבָן, עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב: "כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ וְכו'", – בני ישראל הם חלק הוי', הם חֵלֶק מִשֶּׁם הֲוָיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא, כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים", – הרי כתוב כאן "ויפח", וּמַאן דְּנָפַח מְתוֹכוֹ נָפַח וְכו'. – הנופח, נופח מתוכיותו ומפנימיותו, כך, שהנשמה עליה כתוב "ויפח", היא מפנימיות האלקות, והיא שם הוי', כפי שיסביר מיד להלן: וְאַף שֶׁאֵין לוֹ – להקב"ה, דְּמוּת הַגּוּף וְכו'[17] חַס־וְשָׁלוֹם, – כיצד, איפוא, מתאים לומר על כך "ויפח", ושעם ישראל הם חלק מהקב"ה? אַךְ דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם[18], כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ וְהֶבְדֵּל גָּדוֹל בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, בֵּין הַהֶבֶל שֶׁיּוֹצֵא מִפִּיו בְּדִבּוּרוֹ לַהֶבֶל הַיּוֹצֵא עַל־יְדֵי נְפִיחָה, שבהבל שֶׁבַּיּוֹצֵא בְּדִבּוּרוֹ מְלֻבָּשׁ בּוֹ כֹּחַ וְחַיּוּת מְעַט מִזְּעִיר, – מעט מן הקצת, וְהוּא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת מִנֶּפֶשׁ הַחַיָּה שֶׁבְּקִרְבּוֹ, אֲבָל בַּיּוֹצֵא בַּכֹּחַ הַנּוֹפֵחַ, דְּמִתּוֹכוֹ נָפַח, מְלֻבָּשׁ בּוֹ – באותו הבל, כֹּחַ וְחַיּוּת פְּנִימִית מִבְּחִינַת הַנֶּפֶשׁ הַחַיָּה וְכו' – הרי כפי שהדבר הוא באדם, שקיים הבדל בין דיבור לבין נפיחה, שההבל שבדיבור הוא חיצוניות, וההבל שבנפיחה הוא פנימיות

אגרת התשובה

אך הענין יובן עפ"י מ"ש כי חלק ה' עמו וכו' חלק משם הוי' ב"ה כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ומאן דנפח מתוכו נפח וכו'. ואף שאין לו דמות הגוף וכו' ח"ו. אך דברה תורה כלשון בנ"א. כי כמו שיש הפרש והבדל גדול באדם התחתון עד"מ בין ההבל שיוצא מפיו בדיבורו להבל היוצא ע"י נפיחה. שביוצא בדיבורו מלובש בו כח וחיות מעט מזעיר והוא בחי' חיצוניות מנפש החיה שבקרבו. אבל ביוצא בכח הנופח דמתוכו נפח מלובש בו כח וחיות פנימי' מבחי' הנפש החיה וכו'.

יום שלישי כ' תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צד, ככה ממש עד"מ... עד עמ' צד, מבחי' האותיות.

כָּכָה מַמָּשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הַמַּבְדִּיל הַבְדָּלוֹת לְאֵין קֵץ, יֵשׁ הֶפְרֵשׁ עָצוּם מְאֹד לְמַעְלָה, בֵּין כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם, וַאֲפִלּוּ הַמַּלְאָכִים, שֶׁנִּבְרְאוּ מֵאַיִן לְיֵשׁ, – שלפני הבראם לא היו קיימים כלל, ולאחר מכן הם קיימים, וְחַיִּים וְקַיָּמִים, מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַחַיּוּת וְהַשֶּׁפַע שֶׁמַּשְׁפִּיעַ

אגרת התשובה

ככה ממש עד"מ המבדיל הבדלות לאין קץ. יש הפרש עצום מאד למעלה בין כל צבא השמים ואפי' המלאכי' שנבראו מאין ליש וחיים וקיימי' מבחי' חיצוניות החיות

בחצע"ג תיכף לאח"ז "ולפעמים גם במיתה ביד"ש נפרעין לאלתר" - מהי 1) השייכות לכאן, 2) פי' "גם" - וע"פ הנ"ל: מתרץ, - דלכאורה ענין דחנני' אינו דומה ליד"ש דנדו"ד שהרי מיתתו ביד"א (ובזה - פשיטא שהכוונה מת ממש) ומיתתו **בפועל** באה תחת זה. וע"ז מתרץ "בירמי'" - דאף שדינו מיתה ביד"א **כבש"ס** - **לא** דנוהו ע"ז, כ"א כמסופר **בירמי'**: **הבטחת** מת גו' **לכן** גו' - עונש מה' (לא תמורת יד"א) על **שהבטיח** כו' ומת ממש. וא"ת הרי מת לאלתר - לפעמים גם כו'. בהמשך להנ"ל יל"פ גם ההדגשה **הנביא** - לא רק שלא דנוהו **בפועל** ביד"א, אלא **שאא"פ** הי' לדונו למיתה ביד"א (ובמילא - אין מקום לענשו תמורת זה), כי המדובר בחנני' **הנביא** (היינו שנביא אמת הי'. וכ"כ בירוש' סנהדרין פי"א ה"ה. ורק לאחרי שיעברו **שנתיים** ולא תתקיים **הבטחתו** אפשר לדונו ביד"א". - ראה שיעורים בספר התניא עמוד 1188 ואילך. **12.** על השאלה: מה מציין רבנו הזקן בקושיא, בהוסיפו המלה "**בנעימים**" ("שהאריכו ימיהם ושנותיהם **בנעימים**") - ענה הרבי שליט"א: "שאאל"פ (בדוחק עכ"פ) שנתקיים ע"י עונש עוני וכו' שנק' מתו בל' "הכתוב" (שמות ד, יט) ו"בדברי רז"ל" (הובא בפרש"י עה"ת שם)". **13.** האזינו לב, ט. **14.** בראשית ב, ז. **15.** הובא לעיל ח"א רפ"ב בשם הזהר. **16.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "אולי הכוונה להמשך בזה ח"א רפ"ב". **17.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "וכו' – ולא גוף – שיר יגדל. וראה לקו"ת לג"פ בתחלתו". **18.** ברכות לא, ב.

אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת, וּבְחִינָה זוֹ – של שפע וחיות, נִקְרֵאת בְּשֵׁם "רוּחַ פִּיו" עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, – כמו רוח הפה שיוצא מהאדם בשעה שהוא מדבר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[19]: "וּרְוּחַ פִּיו – נבראו, כָּל צְבָאָם", וְהִיא בְּחִינַת חַיּוּת הַמְלֻבֶּשֶׁת בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת (שֶׁהֵן – האותיות, בְּחִינַת כֵּלִים וְהַמְשָׁכוֹת וְכוּ', – מהחיות האלקית, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ'לִקּוּטֵי אֲמָרִים' – ספר ה"תניא", חֵלֶק ב – "שער היחוד והאמונה", פֶּרֶק יא); וּבֵין נִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁנִּמְשְׁכָה תְּחִלָּה מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחַיּוּת וְהַשֶּׁפַע שֶׁמַּשְׁפִּיעַ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: – לגבי הנשמה, הלשון "וַיִּפַּח וְגוֹ'", – שכאמור לעיל, מורה המלה "ויפח" על פנימיות החיות והשפע, כי הנופח – נופח מתוכו ומפנימיותו, הרי שהנשמה נמשכה תחלה מפנימיות החיות והשפע של אין־סוף ברוך־הוא. אלא, שלאחר מכן, בגלל כניסת הנשמה בגוף – וְאַחַר־כָּךְ יָרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה, גַּם כֵּן, עַל־יְדֵי בְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת – כפי שהדבר במלאכים המתהווים מאותיות, אלא שכאן הן האותיות שֶׁבְּמַאֲמָר: "נַעֲשֶׂה אָדָם וְכוּ'"[20], – מהן נברא האדם, כְּדֵי לְהִתְלַבֵּשׁ – הנשמה, בְּגוּף – האדם, שבעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן. – הרי שהנשמה נמשכה תחלה, מפנימיות החיות והשפע, ורק מפאת התלבשותה בגוף, נמשכה על־ידי בחינת האותיות, שהן בחינה של חיצוניות. הרי שההבדל בין מלאכים לנשמות הוא, שנשמות הן מפנימיות האלקות, היא שם הוי' (כפי שיוסבר להלן), ומלאכים הם מבחינה של חיצוניות – שם אלקים. וְלָכֵן נִקְרְאוּ הַמַּלְאָכִים בְּשֵׁם "אֱלֹקִים" בַּכָּתוּב, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[21]: "כִּי ה' אֱלֹקֵיכֶם [הוא[22]] אֱלֹקֵי הָאֱלֹקִים וגו'"[23], – האלו־ה של המלאכים, "הוֹדוּ לֵאלֹקֵי הָאֱלֹקִים וגו'"[24], – של המלאכים, "וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹקִים לְהִתְיַצֵּב וגו'"[25], – המלאכים באו להתייצב לפני הקב"ה, הרי שהמלאכים נקראים בשם "אלקים". לְפִי שֶׁיְּנִיקַת חַיּוּתָם – של המלאכים, הִיא מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת – האלקות, שֶׁהִיא בְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת לְבַד, וְשֵׁם אֱלֹקִים הוּא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת לְגַבֵּי שֵׁם הַוְיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא. אֲבָל נִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁהִיא מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחַיּוּת, – האלקית, הִיא חֵלֶק מִשֵּׁם הַוְיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא, כִּי שֵׁם הַוְיָ"ה מוֹרֶה עַל פְּנִימִיּוּת הַחַיּוּת, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת.

אגרת התשובה

והשפע שמשפיע א"ס ב"ה להחיות העולמות ובחי' זו נקראת בשם רוח פיו עד"מ כמ"ש וברוח פיו כל צבאם והיא בחי' חיות המלובשת באותיות שבעשרה מאמרות (שהן בחי' כלים והמשכות וכו' כמ"ש בלק"א ח"ב פי"א). וכין נשמת האדם שנמשכה תחלה מבחי' פנימי' החיות והשפע שמשפיע א"ס ב"ה כמ"ש ויפח וכו' ואח"כ ירדה בסתר המדרגה ג"כ ע"י בחי' האותיות שבמאמר נעשה אדם וכו' כדי להתלבש בגוף עוה"ז התחתון. ולכן נקראו המלאכי' בשם אלקים בכתוב וכמ"ש כי ה' אלקיכם אלקי האלקי' כו' הודו לאלקי האלקי' כו' ויבאו בני האלקי' להתייצב כו'. לפי שיניקת חיותם היא מבחי' חיצוניות שהיא בחי' האותיות לבד ושם אלקים הוא בחי' חיצוניות לגבי שם הוי' ב"ה. אבל נשמת האדם שהיא מבחי' פנימי' החיות היא חלק שם הוי' ב"ה. כי שם הוי' מורה על פנימי' החיות שהיא למעלה מעלה מבחי' האותיות.

יום רביעי כ"א תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צד, וביאור הענין... עד עמ' צה, שם הוי' וכו':

וּבֵאוּר הָעִנְיָן, – איזה ענין יש בנשמה, שבו נראה שהיא חלק משם הוי' – כלומר, שאותם בחינות וענינים שישנם בשם הוי', ישנם גם ב"חלק" זה – בנשמה? רבנו הזקן מסביר להלן, שבשם הוי' נכללות עשר הספירות, ובמקביל ישנם בנשמה עשרה כוחות שהם כמו עשר הספירות: כַּנּוֹדָע מִמַּאֲמַר אֵלִיָּהוּ: – ב"פתח אליהו" שבהקדמת 'תיקוני זהר': "אַנְתְּ הוּא דְּאַפִּיקַת – אתה הוא זה שהוצאת, עֲשַׂר תִּקּוּנִין, – עשרה תיקונים, וְקָרֵינָן לְהוֹן – וקוראים להם, עֲשַׂר סְפִירָן, – עשר ספירות, לְאַנְהָגָא בְּהוֹן עָלְמִין סְתִימִין וְכוּ', – האצלת, שהם כמו עשר כוחות

אגרת התשובה

וביאור הענין

כנודע ממאמר אליהו אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין

---

19. תהלים לג, ו. **20.** בראשית א, כו. **21.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ג' פסוקים. וי"ל כנגד ג' דרגות מלאכים – דבי"ע: הקרובה לדרגת הנשמות שכולם עלו במח' (ח"א רפ"ב) בריאה. וכל' פסוק הא' "ה' אלקיכם (דנשמות) אלקי האלקים (מלאכים), למטה מזה – לא נזכר לא ה' ולא אלקיכם, כ"א (פסוק הב') אלהאל"ק. וי"ל יצירה, למטה מזה (פסוק הג') בני (ונמשכים מ)האלקים להתייצב גו' (דין עניני עוה"ז וסיפורם "משוט בארץ") וי"ל עשי'". **22.** המלה "הוא" נוסף על ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכך כתוב בפסוק. **23.** עקב י, יז. **24.** תהלים קלו, ב. **25.** איוב א, ו.

להנהיג בהם עולמות סתומים (נעלמים) שאינם מתגלים, ועולמות גלויים וכו'[26], **אַנְתְּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא**, – אתה חכם, אתה בעל החכמה, אבל לא בחכמה הידועה לנבראים, **אַנְתְּ מֵבִין וְלָא בְּבִינָה יְדִיעָא וְכוּ'**. – אתה מבין, אתה בעל כוח הבינה, אבל לא בבינה הידועה לנבראים, וכך הלאה, כל עשר הספירות, **וְכָל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת נִכְלָלוֹת וְנִרְמָזוֹת בְּשֵׁם הַוָ"ה בָּרוּךְ־הוּא**. כִּי הַיּוּ"ד, – של שם הוי', **שֶׁהִיא בְּחִינַת נְקֻדָּה לְבַד**, – האות יו"ד מורכבת מנקודה בלבד בלי התפשטות באורך ורוחב, **מְרַמֶּזֶת לְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ**, – ספירת החכמה, **שֶׁהִיא** – בחינת וספירת החכמה, היא **בְּבְחִינַת הָעֶלֶם וְהֶסְתֵּר כְּלָם** – לפני, **שֶׁבָּאָה לִבְחִינַת הִתְפַּשְׁטוּת וְגִלּוּי הַהַשָּׁגָה וְהַהֲכָנָה** (וְהַקּוֹץ שֶׁעַל[27] הַיּוּ"ד רוֹמֵז לִבְחִינַת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, – בחינת כתר, **שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה, כַּנּוֹדָע**). **וְאַחַר שֶׁבָּאָה לִבְחִינַת הִתְפַּשְׁטוּת וְגִלּוּי הַהַשָּׁגָה וְהַהֲכָנָה לְעָלְמִין סְתִימִין** – לעולמות סתומים – כשהיא במדריגה שהעולמות הסתומים יכולים ל"תפוס" אותה בהשגה והבנה, שהיא מדריגת וספירת הבינה, **נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת** – בחינת וספירת בינה, **בְּאוֹת הֵ"א**, – של שם הוי', **שֶׁיֵּשׁ לָהּ** – לאות ה', **בְּחִינַת הִתְפַּשְׁטוּת לְרֹחַב, הַמּוֹרֶה וּמְרַמֵּז עַל הִרְחָבַת הַבְּאוּר וְהַהֲכָנָה**, – ענינה של "בינה", **וְגַם לְאָרֵךְ**, – לאות ה' גם התפשטות לאורך, **הַמּוֹרֶה עַל בְּחִינַת הַהַמְשָׁכָה וְהַהַשְׁפָּעָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה לְעָלְמִין סְתִימִין**. – לעולמות סתומים (נעלמים) – שנמשכת ויורדת אליהם השפעה מספירת הבינה, שתהיה להם השגה והבנה באלקות. **וְאַחַר־כָּךְ, כְּשֶׁנִּמְשֶׁכֶת הַמְשָׁכָה וְהַשְׁפָּעָה זוֹ יוֹתֵר לְמַטָּה לְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן**, – לעולמות הגלויים, **וּכְמוֹ** – למשל, **הָאָדָם שֶׁרוֹצֶה**[28] **לְגַלּוֹת חָכְמָתוֹ לַאֲחֵרִים עַל־יְדֵי דִּבּוּרוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל** - **נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת הַמְשָׁכָה זוֹ בְּאוֹתִיּוֹת ו"ה** – של שם הוי', **כִּי הַוָ"ו מוֹרֶה עַל הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה**, – כציור האות ו' בכתב בגשמיות, קו מלמעלה למטה, **וְגַם** – מטעם נוסף יש לכך שייכות לאות ו', שכן **הַמְשָׁכָה זוֹ** – הנמשכת ל"עלמין דאתגליין", **הִיא עַל־יְדֵי מִדַּת חַסְדּוֹ וְטוּבוֹ** – של הקב"ה, **וּשְׁאָר מִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת, הַנִּכְלָלוֹת בְּדֶרֶךְ כְּלָל בְּמִסְפַּר שֵׁשׁ**, – כמספר האות ו', שֶׁבַּפָּסוּק[29]: "לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה וְכוּ'" עַד "לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה וְכוּ'", **וְלֹא "עַד" בְּכְלָל**. – בחינת "לך ה' הממלכה" איננה בכלל המדות, **כִּי מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ נִקְרֵאת בְּשֵׁם "דְּבַר ה'"**, – ענין של דיבור, ולא מדה כמו שאר המדות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[30]: "**בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן**", – וכך, בחינת מלכות למעלה, היא ענין של דיבור, **וְנִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת** – מדת המלכות, **בְּאוֹת הֵ"א אַחֲרוֹנָה שֶׁל שֵׁם הַוָ"ה**, – כיצד מרמזת האות ה' על בחינת המלכות? – **כִּי פְּנִימִיּוּת וּמְקוֹר הַדִּבּוּר, הוּא הַהֶבֶל הָעוֹלֶה מִן הַלֵּב וּמִתְחַלֵּק לָהּ' מוֹצָאוֹת הַפֶּה: אחה"ע מֵהַגְּרוֹן וְכוּ'**, – הרי שפנימיות הדיבור, היא הענין של **הבל**, **וְגַם הֲכָרַת הַה"א הִיא בְּחִינַת הֶבֶל לְבַד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[31]: "**אָתָא קַלִּילָא דְּלֵית בָּהּ מְשָׁשָׁא**". – אות קלה שאין אפשרות למשש אותה, היא הבל בלבד. לכן מרמזת האות ה' על בחינת מלכות ודיבור שפנימיותו הוא ענין ההבל. **וְאַף שֶׁאֵין לוֹ** – להקב"ה, **דְּמוּת הַגּוּף חַס־וְשָׁלוֹם**, –

אגרת התשובה

וכו'. אנת חכים ולא בחכמה ידיעא אנת מבין ולא בבינה ידיעא וכו'. וכל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה. כי היו"ד שהיא בחי' נקודה לבד מרמזת לחכמתו ית' שהיא בבחי' העלם והסתר קודם שבאה לבחי' התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה (והקוץ שעל היו"ד רומז לבחי' רצון העליון ב"ה שלמעלה מעלה ממדרגת בחי' חכמה עילאה כנודע). ואחר שבאה לבחי' התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה לעלמין סתימין נכללת ונרמזת באות ה"א שיש לה בחי' התפשטות לרוחב המורה ומרמז על הרחבת הביאור וההבנה וגם לאורך המורה על בחי' ההמשכה וההשפעה מלמעלה למטה לעלמין סתימין. ואח"כ כשנמשכת המשכה והשפעה זו יותר למטה לעלמין דאתגליין. וכמו האדם שרוצה לגלות חכמתו לאחרים ע"י דיבורו עד"מ. נכללת ונרמזת המשכה זו באותיות ו"ה. כי הוי"ו מורה על ההמשכה מלמעלה למטה. וגם המשכה זו היא ע"י מדת חסדו וטובו ושאר מדותיו הקדושות הנכללות בדרך כלל במספר שש שבפסוק לך ה' הגדולה וכו' עד לך ה' הממלכה וכו' ולא עד בכלל. כי מדת מלכותו ית' נק' בשם דבר ה' כמ"ש באשר דבר מלך שלטון ונכללת ונרמזת באות ה"א אחרונה של שם הוי'. כי פנימי' ומקור הדיבור הוא ההבל העולה מן הלב ומתחלק לה' מוצאות הפה אחה"ע מהגרון וכו'. וגם הברת הה"א היא בחי' הבל לבד כמ"ש אתא קלילא דלית בה מששא. ואף שאין לו

---

26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולכאורה סתירה להנ"ל דהוי' למע' מעלה מבחי' האותיות וכאן "לאנהגא בהון עלמין" ומתורץ במש"כ לקמן "ולא בחכמה ידיעא . . ולא בבינה ידיעא". אותיות ה"ה מודיעים ומגלים (כדלעיל בח"ב בכ"מ) — ולכן התחלת "לאנהגא" היא דעלמין סתימין (לא ידיעא)". **27.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מדייק "שעל" — כי יש קוץ למטה מעצם היו"ד ורומז לענין אחר". **28.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מוסיף שרוצה במדת חסדו וטובו דלקמן". **29.** דברי הימים א. כט, יא. **30.** קהלת ח, ד. **31.** נוסח "אקדמות".

כיצד, איפוא, מתאים לייחס למעלה הבדל מאותיות שיש בהן ממשות לאות שאין בה ממשות? – **אַךְ דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם,** – באדם קיים הרי הבדל כזה, כך גם למעלה מציינים הבדל זה, כי ברוחניות הענינים יש גם למעלה הבדל בין האות ה' לבין שאר האותיות.

בְּשַׁנַּם, – וכן מטעם נוסף מתאים המשל – אף שאין לו דמות הגוף חס־ושלום, **שֶׁנַּם "דְּבַר ה'"** – מורכב כביכול, **מכ"ב אוֹתִיּוֹת, הַמִּתְחַלְּקוֹת לְה' חֶלְקֵי הַמּוֹצָאוֹת,** – מהן באות האותיות שלמטה, **וּכְהֵן נִבְרָא כָּל הַיְצוּר** – כל הנבראים, **(וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ'לִקּוּטֵי אֲמָרִים'** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב** – "שער היחוד והאמונה" **פֶּרֶק יא, בֵּאוּר עִנְיַן אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ).** – על־כל־פנים, הסביר כאן רבנו הזקן, איך כל עשר עשרת הספירות נכללות ונרמזות בשם הוי'. – להלן יסביר, איך גם בנשמה, להבדיל, שהיא חלק משם הוי', ישנם עשר בחינות וכוחות, שענינם דומה לעשר הספירות. **וְכָכָה מַמָּשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הַמַּבְדִּיל הַבְדָּלוֹת לְאֵין קֵץ,** – בין ה"למעלה" לבין נשמה שהיא נברא, כך הדבר גם **בְּנִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁהִיא בְּחִינַת נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית דְּמִתּוֹכֵיהּ נָפַח** – על כך כתוב הלשון "ויפח" המורה, שהיא באה מפנימיות האלקות, כי הקב"ה נופח את הנשמה מתוכיותו ומפנימיותו, הרי כיוון שהנשמה היא מפנימיות האלקות, הוא שם הוי', הרי כשם שבשם הוי' ישנן עשר ספירות, כך גם בנשמה: **יֵשׁ בָּהּ** – בנשמה **בְּחִינַת שֵׂכֶל הַנֶּעְלָם,** – בחינת וכוח החכמה, **הַמְרֻמָּז בְּאוֹת יו"ד,** – שהרי כשם שהאות יו"ד היא בלי התפשטות של אורך ורוחב (היא נקודה בלבד), כך גם כוח ובחינת החכמה, הוא כוח שאין בו עדיין שום התפשטות של שכל והשגה, אלא זאת בלבד, **שֶׁבְּכֹחוֹ לָצֵאת אֶל הַגִּלּוּי, לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בַּאֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** – באמיתת יחודו, **וּבְגֻדְלָתוֹ וְכוּ', כָּל חַד וְחַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵהּ,** – כל אחד ואחד לפי שיעורו, **לְפִי רֹחַב שִׂכְלוֹ וּבִינָתוֹ.** – עד כדי כך הוא מבין אמיתת גדלותו של הקב"ה. עצם הכוח, ש"יונח" בו ענין אמיתת וגדלות הקב"ה, זהו כוח החכמה, עליו מרמזת האות יו"ד. **וּכְפִי אֲשֶׁר מַעֲמִיק שִׂכְלוֹ וּמַרְחִיב דַּעְתּוֹ וּבִינָתוֹ לְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲזַי מְרֻמֶּזֶת בִּינָתוֹ** – כוח הבינה, **בְּאוֹת הֵ"א, שֶׁיֵּשׁ לָהּ רֹחַב,** – המרמז על רוחב ההבנה, **וְגַם אֹרֶךְ,** – לאות ה"א יש גם אורך, **הַמּוֹרֶה עַל הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** – כדי **לְהוֹלִיד מִבִּינָתוֹ וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ בִּגְדֻלַּת ה' אַהֲבָה וְיִרְאָה וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן** – שאר המדות הנקראות "תולדות" ו"ענפים" של אהבה ויראה, **בְּמֹחוֹ וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ,** – כך הדבר בתחילת הולדת המדות, כשהן ישנן במוח ובתעלומות הלב בלבד. אבל, באופן גלוי אין הוא מרגיש עדיין אהבה או יראה בלבו, **וְאַחַר־כָּךְ** – יביא להולדת המדות **בְּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת לִבּוֹ.** ענין זה, שיורד מהשכל וההבנה להיות ענין של מדות – זו הרי ירידה מלמעלה למטה (שכן, שכל הוא הרי למעלה ממדות), על כך מורה האורך שבאות ה"א, על הירידה מלמעלה למטה, שמהשכל יתהוו מדות. **וּמִזֶּה** – מהמדות אהבה ויראה וכו', **נִמְשָׁכָה עֲבוֹדָה הָאֲמִתִּית בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, בְּקוֹל וְדִבּוּר אוֹ מַעֲשֶׂה,** – לקיים מצוות במעשה, העבודה האמיתית בלימוד תורה וקיום מצוות, היא הרי כשזה בא מתוך אהבת ה' ויראת ה' שלו (כפי שהוסבר בפרק ד' בחלק הראשון של ספר ה"תניא"), וכשזה יורד למטה ומתבטא בלימוד תורה ובקיום מצוות בדיבור ובמעשה, הרי **הֵן אוֹתִיּוֹת וָא"ו הֵ"א וְכוּ'.** – שכן, האות וא"ו היא ענין הקול והדיבור, והאות ה"א היא ענין המעשה. **וְגַם הַהִתְבּוֹנְנוּת לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בַּאֲמִתָּתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, נִמְשָׁכָה גַּם־כֵּן מֵהַתּוֹרָה,** – שכן, עליו הרי ללמוד בתורה ענינים שיביאו אותו להבנת אמיתת וגדלות הקב"ה, **דְּאוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקָא,** – תורה באה מחכמה, **הִיא בְּחִינַת יו"ד שֶׁל שֵׁם הַוָּי"ה וְכוּ':**

אגרת התשובה

דמות הגוף ח"ו. אך דברה תורה כלשון בני אדם. בשגם שגם דבר ה' כ"ב אותיות המתחלקות לה' חלקי המוצאות ובהן נברא כל היצור (וכמ"ש בלק"א ח"ב פי"א ביאור ענין אותיות אלו). וככה ממש עד"מ המבדיל הבדלות לאין קץ בנשמת האדם שהיא בחי' נפש האלקי' דמתוכיה נפח יש בה בחי' שכל הנעלם המרומז באות יו"ד שבכחו לצאת אל הגילוי להבין ולהשכיל באמתתו ית' ובגדולתו וכו' כל חד וחד לפום שיעורא דילי' לפי רוחב שכלו ובינתו. וכפי אשר מעמיק שכלו ומרחיב דעתו ובינתו להתבונן בגדולתו ית' אזי מרומזת בינתו באות ה"א שיש לה רוחב וגם אורך המורה ההמשכה מלמעלה למטה להוליד מבינתו והתבוננותו בגדולת ה' אהבה ויראה ותולדותיהן במוחו ותעלומות לבו ואח"כ בבחי' התגלות לבו. ומזה נמשכה עבודה האמיתית בעסק התורה והמצות בקול ודבור או מעשה הן אותיות וא"ו ה"א וכו'. וגם ההתבוננות להבין ולהשכיל באמתתו וגדולתו ית' נמשכה ג"כ מהתורה דאורייתא מחכמה נפקא היא בחי' יו"ד של שם הוי' וכו':

יום חמישי כ"ב תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צה, פרק ה. והנה... עד עמ' 190, כדלקמן):

פֶּרֶק ה. בפרק הקודם, פרק ד', הסביר רבנו הזקן, שנשמתו של יהודי, היא חלק משם הוי', כלומר, היא באה מפנימיות האלקות שהיא שם הוי', שלא כמו שאר הנבראים שבאים משם אלקים ומהדיבור שלמעלה, שהוא חיצוניות. אלא, כדי שתוכל הנשמה להתלבש בגוף של עולם הזה, היה עליה לרדת בסתר המדריגות, על־ידי ה"דיבור" שלמעלה, במאמר "נעשה אדם". כלומר, הנשמה גם כן עברה אחר־כך דרך הדיבור שלמעלה, אבל היא באה בתחילה מפנימיות האלקות. לכן כתוב על הנשמה הלשון "ויפח", שהכוונה ב"ויפח" היא, שזה בא מהפנימיות, שכן "מאן דנפח מתוכיה נפח" (הנופח – נופח מתוכו ומפנימיותו). וכיוון שהנשמה היא חלק משם הוי', לכן קיימים גם בה עשרה כוחות, בדוגמה לעשר ספירות הכלולות בשם הוי'. בפרק הנוכחי יסביר רבנו הזקן, שגם מה שהנשמה נמשכת למטה בגוף (שעל כך הוסבר לעיל, שזה) על־ידי הדיבור "נעשה אדם", ודיבור הוא הרי חיצוניות, אך, מאיזו מדריגה בדיבור נמשכה הנשמה – **מפנימיות** הדיבור, שזה הענין של הבל (שלא כמו בשאר הנבראים, כולל מלאכים, שהם באים מחיצוניות הדיבור), כך, שגם פנימיות הנשמה וגם חיצוניות הנשמה באות מהפנימיות שלמעלה: פנימיות הנשמה באה מהפנימיות שלמעלה (שהיא שם הוי'), וחיצוניות הנשמה באה מפנימיות **הדיבור** שלמעלה (כלומר, מהפנימיות של החיצוניות, שכן, דיבור בכלל הוא הרי חיצוניות).

וְהִנֵּה, הַמְשָׁכַת וִירִידַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית לְעוֹלָם הַזֶּה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף הָאָדָם, – שזה בא מהדיבור שלמעלה, מהמאמר "נעשה **אדם**", **נִמְשָׁכָה מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת וּמְקוֹר הַדִּבּוּר, הוּא הֶבֶל הָעֶלְיוֹן, הַמְרֻמָּז בְּאוֹת הֵ"א תַּתְּאָה** – האות ה' האחרונה של שם הוי', **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – שייכותה של האות ה' ל"הבל", **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[1]: **"וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה",** – הקב"ה נפח נשמה **בגוף**, שזה משמעות "ויהי **האדם** לנפש חיה", נשמה בגוף – "**ויפח** באפיו נשמת חיים" – שהיה זה באופן של "ויפח", **וּמַאן דְּנָפַח וְכוּ'.** – הנופח – נופח מתוכיותו ומפנימיותו. הרי, שגם ההמשכה של הנשמה בגוף (חיצוניות הנשמה) היא באופן של פנימיות, אלא שהמדובר כאן הוא על פנימיות **הדיבור**, שהיא הפנימיות של החיצוניות, שלא כפנימיות של הנשמה עצמה הבאה מהפנימיות שלמעלה ממש, **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**[2]: **"כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ, יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ",** – כלומר, שישנן בנשמה שתי מדריגות: מדריגה אחת – "חלק מהוי'", פנימיות הנשמה, ומדריגה שניה – "חבל נחלתו", חיצוניות הנשמה. **פֵּרוּשׁ,** – המלה "חבל", הוא **כְּמוֹ חֶבֶל, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁרֹאשׁוֹ אֶחָד קָשׁוּר לְמַעְלָה וְקָצֵהוּ לְמַטָּה.** – כך הנשמה, הקצה העליון של הנשמה קשור ב"למעלה" והקצה השני מלובש בגוף. **כִּי הִנֵּה, פְּשַׁט** – פירוש, **הַכָּתוּב**[3] **מַה שֶּׁכָּתוּב**[1]– לגבי הנשמה: **"וַיִּפַּח", הוּא לְהוֹרוֹת לָנוּ, כְּמוֹ שֶׁעַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּשֶׁהָאָדָם נוֹפֵחַ לְאֵיזֶה מָקוֹם, אִם יֵשׁ אֵיזֶה דָּבָר חוֹצֵץ וּמַפְסִיק בֵּינְתַיִם** – בין האדם הנופח לבין הדבר שעליו הוא נופח, **אֵין הֶבֶל הַנּוֹפֵחַ עוֹלֶה וּמַגִּיעַ כְּלָל לְאוֹתוֹ מָקוֹם,** – עליו הוא נופח[4] **כָּכָה מַמָּשׁ** – בנמשל, **אִם יֵשׁ דָּבָר חוֹצֵץ וּמַפְסִיק בֵּין גּוּף הָאָדָם לִבְחִינַת הֶבֶל הָעֶלְיוֹן.** – אינו מגיע אז ההבל שלמעלה שעליו נאמר "ויפח". **אַךְ בֶּאֱמֶת, אֵין שׁוּם דָּבָר נַשְׁמִי וְרוּחָנִי חוֹצֵץ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, כִּי** – הרי כתוב[5]: **"הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא", וּ"מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ"**[6]**, וְ"לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ",** – אין מקום שהוא פנוי ממנו יתברך, **"כַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ**

אגרת התשובה

פרק ה והנה המשכת וירידת הנפש האלקי' לעוה"ז להתלבש בגוף האדם נמשכה מבחי' פנימי' ומקור הדיבור הוא הבל העליון המרומז באות ה"א תתאה כנ"ל וכמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ומאן דנפח וכו'. וז"ש כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו פי' כמו חבל עד"מ שראשו א' קשור למעלה וקצהו למטה. כי הנה פשט הכתוב מ"ש ויפח הוא להורות לנו כמו שעד"מ כשהאדם נופח לאיזה מקום אם יש איזה דבר חוצץ ומפסיק בינתיים אין הבל הנופח עולה ומגיע כלל לאותו מקום ככה ממש אם יש דבר חוצץ ומפסיק בין גוף האדם לבחי' הבל העליון. אך באמת אין שום דבר גשמי ורוחני חוצץ לפניו ית' כי הלא את השמים ואת הארץ אני מלא ומלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיני' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת

---

1. בראשית א, כו. **2.** האזינו לב, ט. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "היתור ל' "פשט הכתוב כו' לנו" (מה הי' חסר בהבנת הענין - בהשמטתם?!) - י"ל דמבואר וגם מתרץ מה שלכאורה אינו מובן כלל: ע"פ משנת"ל הסדר בהמשכת הנשמה מלמעלמ"ט - פנימיות החיות, אח"כ פני' הדבור (ושניהם נלמדים מל' ויפח - כנ"ל) ואח"כ אותיות הדבור (ולא בנפיחה) "נעשה אדם", ורק אח"כ "נעשה" הבפועל - התלבשות הנשמה בגוף - היינו ד"באפיו" נמשך מדבור ולא מ"ויפח"!! ולזה מבאר דפשט הכתוב מה שבא להורות (דלכאורה הי' צ"ל "פירושו" "תוכנו" וכיו"ב או להשמיט התיבה) - על השינוי גם לאחרי הפעולה ד"נעשה אדם", דגם אז (אף שאינו מפנימי') ה"ז עד"מ כשאדם נופח כו' (משא"כ דיבורו נשמע - היינו מגיע – גם כשיש חציצה, ולכן בשאר הנבראים אין ענין הכרת וכו') וענין זה דויפח ישנו בכל הדרגות דהמשכת הנשמה עד לגוף וגם לאח"ז – כל משך היותם "אדם" נשמה וגוף יחד. **4.** ב"אגרת התשובה" מהדורא קמא, מביא כאן רבנו הזקן משל – "כגון בריאה של בהמה" – מהניפוח ב"ריאה" של בהמה. הרבי שליט"א הסביר פעם, שבכך רוצה רבנו הזקן להביא משל מתורה (שכן, ע"פ תורה (שו"ע יו"ד רסל"ט) צריכה להיות בדיקת הריאה על ידי ניפוח). **5.** ירמיה כג, כד. **6.** ישעיה ו, ג.

מִתְּחַת אֵין עוֹד", – בלעדי הקב"ה, **וְ"אֵיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין וְכוּ'",** – הוא יתברך מלא כל העולמות וכו', הרי שהקב"ה נמצא בכל מקום ובכל דבר, כך שלא שייך שום דבר שיסתיר עליו יתברך, **אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּישַׁעְיָה**[7]**: "כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹקֵיכֶם". וְהַטַּעַם,** – מדוע יש בכוח העוונות לכסות ולהבדיל בין הנשמה לאלקות, הוא: **לְפִי שֶׁהֵם** – העוונות, **נֶגֶד רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא הַמְּחַיֶּה אֶת הַכֹּל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ"** – הכל, מהשמים עד הארץ, נברא ברצונו של הקב"ה, **(וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל,** – בפרק ד', **שֶׁהוּא** – הרצון העליון, **מְקוֹר הַשְׁפָּעַת שֵׁם הָוָיָ"ה, וְנִרְמָז בְּקוּצוֹ שֶׁל יו"ד).** – של שם הוי', וכיוון ששם הוי' הוא מקור ההשפעה לכל הנבראים, הרי דבר שהוא **נגד** מקור ההשפעה של שם הוי' (והוא ענין העוונות), הוא **מנוגד** לחיות האלקית ומכסה עליה. ואם כך – הרי העוונות הם דבר המכסה ואינו נותן לחיות האלקית שמה"הבל העליון" (עליה נאמר "ויפח") להגיע אל גוף האדם. **וְזֶהוּ עִנְיַן הַכָּרֵת, שֶׁנִּכְרֶתֶת וְנִפְסֶקֶת חֶבֶל הַהַמְשָׁכָה מִשֵּׁם הָוָיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁנִּמְשְׁכָה מֵהֵי"א תַּתָּאָה** – האות ה' האחרונה של שם הוי', **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – הרי שאין הנשמה שבגוף מקבלת חיות ממקורה שבשם הוי', ובשעה שחיותו של יהודי היא מהקדושה בלבד (כפי שהיה למשל בזמן בית המקדש – כך יסביר להלן), מביא אז דבר זה למיתה גשמית של הגוף, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת אֱמֹר:** "וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִלְּפָנַי, אֲנִי ה'" – כלומר, משמעות ענין ה"כרת" היא, שהוא נכרת מהוי', ובלשון רבנו הזקן: **"מִלְּפָנַי" דַּיְקָא.** – **ממני** דוקא, משמעות הכריתה היא שהוא נכרת **מפנימיות** האלקות, שהיא (כאמור לעיל) שם הוי'. **וּכְשֶׁאָר עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת - עַל־כָּל־פָּנִים הֵן פּוֹגְמִין** – את **הַנֶּפֶשׁ, כַּנּוֹדָע; וּפְגַם, הוּא מִלְּשׁוֹן פְּגִימַת הַסַּכִּין.** – סכין שחיטה פגום, היינו שחסר משהו באותו מקום; כך גם בענייננו, שחסר משהו מחבל ההמשכה שמשם הוי' אל הנשמה, כפי שרבנו הזקן מסביר מיד להלן:

אגרת התשובה

אין עוד ואיהו ממלא כל עלמין וכו' אלא כמ"ש בישעי' כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם. והטעם לפי שהם נגד רצון העליון ב"ה המחי' את הכל כמ"ש כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ (וכמש"ל שהוא מקור השפעת שם הוי' ונרמז בקוצו של יו"ד). וזהו ענין הכרת. שנכרת ונפסק חבל ההמשכה משם הוי' ב"ה שנמשכה מה"א תתאה כנ"ל. וכמ"ש בפ' אמור ונכרתה הנפש ההיא מלפני אני ה'. מלפני דייקא. ובשאר עבירות שאין בהן כרת עכ"פ הן פוגמין הנפש כנודע. ופגם הוא מלשון פגימת הסכין והוא עד"מ מחבל עב שזור מתרי"ג חבלים דקים ככה חבל ההמשכה הנ"ל כלול מתרי"ג מצות וכשעובר ח"ו על אחת מהנה נפסק חבל הדק וכו'. אך גם בחייב כרת ומיתה נשאר עדיין בו הרשימו מנפשו האלקי' ועי"ז יכול לחיות עד נ' או ס' שנה ולא יותר (ומ"ש בשם האריז"ל שנכנסה בו בחי' המקיף וכו' אינו ענין לחיי גשמיות הגוף ומיירי עד נ' שנה או בזמן הזה כדלקמן):

וְהוּא עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, מֵחֶבֶל עָב שָׁזוּר מִתַּרְיַ"ג – 613, **חֲבָלִים דַּקִּים, כָּכָה חֶבֶל הַהַמְשָׁכָה הַנִּזְכָּר־לְעֵיל כָּלוּל מִתַּרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת**[10], – כל מצוה היא חבל דק מהחבל הכללי, **וּכְשֶׁעוֹבֵר חַס־וְשָׁלוֹם עַל אַחַת מֵהֵנָּה** – על אחת מתרי"ג המצוות, **נִפְסַק חֶבֶל הַדַּק** – שכנגד אותה מצוה, **וְכוּ'.** – ובשנפסקים מספר מרובה יותר של חבלים דקים, על־ידי שהוא עובר חס־ושלום על כמה וכמה מצוות, נגרמת חלישות גדולה בחבל. ואילו "כרת" הוא ענין שהחבל כולו נכרת ונפסק רחמנא־ליצלן. **אַךְ גַּם בְּחַיָּב כָּרֵת וּמִיתָה נִשְׁאַר עֲדַיִן בּוֹ הָרְשִׁימוּ** – הרושם, **מִנַּפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית, וְעַל־יְדֵי־זֶה יָכוֹל לִחְיוֹת עַד חֲמִשִּׁים** – אם הוא חייב כרת, **אוֹ שִׁשִּׁים** – אם הוא חייב מיתה בידי שמים, **שָׁנָה וְלֹא יוֹתֵר** – מזמן נקוב זה. **(וּמַה שֶׁכָּתוּב בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ** – במי שעובר על חטא שיש בו כרת או מיתה בידי שמים, **בְּחִינַת הַמַּקִּיף וְכוּ'** – כלומר, למרות שאין הוא יכול לקבל חיות פנימית, כי נשמתו נכרתה משרשה, אבל הרי הוא מקבל חיות מבחינת ה"מקיף", משם יכול הוא לקבל חיות גם כשנשמתו נכרתה מההשפעה הפנימית של שם הוי' (ולבאורה, מבחינה זו, הרי היה יכול לחיות יותר מחמשים או ששים שנה? – אלא, האמור לעיל בשם האריז"ל) **אֵינוֹ עִנְיָן לְחַיֵּי גַּשְׁמִיּוּת הַגּוּף**[11], – שמבחינת ה"מקיף" יוכל לחיות גם כשלא נשאר שום רושם מהנפש האלקית, **וּמְיֻיְרֵי** – ומדובר, **עַד חֲמִשִּׁים שָׁנָה,** – כשעדיין קיים הרושם מהנפש האלקית, שבגלל כך הוא חי בגופו – **אז** ישנה בו בחינת ה"מקיף", **אוֹ בִּזְמַן הַזֶּה כִּדְלְקַמָּן):** – כפי שיוסבר להלן, שבזמן הזה, כשחיותו של יהודי באה על־ידי התלבשות בענינים שאינם קדושה, הרי ביכולתו לקבל ממילא את חיותו גם אז, כשנשמתו כרותה משרשה בשם הוי', שלכן בזמן הזה יכול גם מי שחייב כרת או מיתה, לחיות יותר מאשר חמשים או ששים שנה, ואז, חיות הקדושה שמוכרח שתהיה ליהודי, נמצאת בו מבחינת ה"מקיף" (כמאמר האריז"ל).

---

7. נט, ב. **8.** תהלים קלה, ו. **9.** כב, ג. **10.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "חידוש נפלא – **דכאו"א** מקבל חיות **בפועל בעוה"ז** ע"י תרי"ג חבלים, אף שמצות כהנים אין שייכות לזרים, כו"כ מצות **א"א** שתהיינה **בב"א** ועוד. ואולי מובן עפמשנ"ת בקו"א ד"ה ולהבין פרטי הלכות (קנט, ב)". **11.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "להעיר מלקו"ת דברים סב, סע"ג. פג, סע"ב".

יום שישי כ"ג תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 190, פרק ו. אמנם זהו... עד עמ' צו, כנודע לי"ח.

אגרת התשובה

פרק ו אמנם זהו בזמן שהיו ישראל במדרגה עליונה כשהיתה השכינה שורה בישראל בבהמ"ק. ואז לא היו מקבלים חיות לגופם רק ע"י נפש האלקי' לבדה מבחי' פנימי' השפע שמשפיע א"ס ב"ה ע"י שם הוי' ב"ה כנ"ל. אך לאחר שירדו ממדרגתם וגרמו במעשיהם סוד גלות השכינה כמ"ש ובפשעיכם שולחה אמכם דהיינו שירדה השפעת בחי' ה"א תתאה הנ"ל ונשתלשלה ממדרגה למדרגה למטה מטה עד שנתלבשה השפעתה בי"ס דנוגה המשפיעות שפע וחיות ע"י המזלות וכל צבא השמים והשרים שעליהם לכל החי הגשמי שבעוה"ז וגם לכל הצומח כמארז"ל אין לך כל עשב מלמטה שאין לו

פֶּרֶק ו. בפרק ד', בו החל רבנו הזקן לפרש ענין התשובה על פי דרך הסוד, הקדים להסביר מה שמהפסוק ומדברי חכמינו ז"ל אנו יודעים, שב"ברת" היה האדם מת לפני שימלאו לו חמשים שנה, וב"מיתה בידי שמים" היה מת ממש לפני שימלאו לו ששים שנה, ומתעוררת על כך השאלה: הרי ראינו הרבה חייבי כריתות ומיתה בידי שמים שחיו את שנותיהם באריכות ימים ו"בנעימים"? כדי להבהיר שאלה זו, הסביר רבנו הזקן, שהנשמה היא חלק משם הוי', וגם פנימיות הנשמה וגם חיצוניותה הן שתיהן באופן של "ויפח" ("ויפח באפיו נשמת חיים"), כלומר, מפנימיות האלקות: פנימיות הנשמה באה מפנימיות שם הוי', ושם הוי' הוא הרי הפנימיות שבאלקות. וכן חיצוניות הנשמה הנמשכת (בגוף) על־ידי הדיבור "נעשה אדם", היא גם כן באה **מפנימיות** הדיבור. ושתיהן – פנימיות וחיצוניות הנשמה – הן באופן של "ויפח". שבזה נכללות כל מדריגות ההמשכה של הנשמה כפי שהיא נמשכת בגופו של יהודי, וכפי שהיא כבר נמצאת **בתוך גופו** של יהודי. על כל זה נאמר "ויפח". דבר המלמד אותנו, שאופן המשכת החיות של נשמה, הנמשכת מאלקות, היא באופן של "נפיחה". שבשעה שקיים דבר החוצץ ומפסיק בין הנופח לבין הדבר אליו הוא נופח, אין הבל הנופח מגיע למקום אליו הוא נופח (שלא כמו בדיבור, שגם אם יש דבר המפסיק, אפשר לשמוע את הדיבור, כלומר, הדיבור מגיע לתעודתו למרות הדבר המפסיק). בכך הסביר רבנו הזקן ענין ה"כרת", בדרך כלל הרי "יעקב חבל נחלתו" שגם בחיצוניות הנשמה ישנו "חבל ההמשכה" של החיות הנמשכת מהנשמה בגוף; אך בשעה שישנו דבר המפסיק, במיוחד ענין של כרת רחמנא־ליצלן החותך את חבל ההמשכה – עלולה אז החיות שמה"ויפח" שלא להגיע לנשמה שבגוף, וממילא היה משפיע הדבר להיות "מת ממש", שמי שהיה חייב כרת מת ממש לפני שימלאו לו חמשים שנה, או מי שהיה חייב מיתה בידי שמים היה מת לפני שימלאו לו ששים שנה. בפרק הנוכחי, פרק ו', יסביר רבנו הזקן, שכך היה רק בשעה שהשכינה שרתה בישראל בבית המקדש, אז היתה כל חיותם של בני ישראל רק מצד הקדושה, מהשפע הפנימי שהשפיע הקב"ה על־ידי שם הוי'. ואילו בזמן הגלות, כשהשכינה **בגלות**, ואף חיותם של בני ישראל יכולה להימשך באמצעות "קליפה" (כלומר, שחיות הקדושה מתלבשת בלבוש של קליפה), אז, גם מי שחייב כרת או מיתה בידי שמים, מקבל חיותו, למרות שנכרת ונפסק חבל ההמשכה של שם הוי'. ולכן אין בזמן הגלות הסדר של "מת ממש" בחייבי כריתות ומיתה בידי שמים. אלא אפשר הדבר שהם יאריכו ימים, דבר המאפשר, אגב, הזדמנות לחזור בתשובה ולתקן ענין הכרת או המיתה בידי שמים, וכיוצא בזה.

אָמְנָם, זֶהוּ בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה, כְּשֶׁהָיְתָה הַשְׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל[1] בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ[2], וְאָז לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים חִיּוּת לְגוּפָם[3] רַק עַל־יְדֵי נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית לְבַדָּהּ, מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַשֶּׁפַע שֶׁמַּשְׁפִּיעַ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַל־יְדֵי שֵׁם הַוָּיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. – וממילא, אם נפסק "חבל ההמשכה" משם הוי', לא היתה יכולת להמשיך לחיות, כאמור, שבשעה שעל־ידי ענין של כרת ונכרת ונפסק "חבל ההמשכה" משם הוי' לנשמתו של יהודי, היה "מת ממש", שכן לא היתה לו אפשרות לקבל חיותו. **אַךְ לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ מִמַּדְרֵגָתָם, וְגָרְמוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם סוֹד גָּלוּת הַשְׁכִינָה,** – שהשכינה היא בגלות בקליפות וסטרא־אחרא, שזה ענין של סוד, כיצד יתכן הדבר שהשכינה תהיה בגלות בקליפות[4], **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב:[5] "וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם"[6],** – "אמכם" היינו השכינה, "אם הבנים" (כמבואר בחלק א' ריש פרק נ"ב), כנסת ישראל, מקור נשמות ישראל, בחינת מלכות דאצילות. ובשם הוי' זה "ה' תתאה" של שם הוי' שכאמור לעיל – משם בא "חבל ההמשכה" לנשמה, **דְּהַיְנוּ שֶׁיָּרְדָה הַשְׁפָעַת בְּחִינַת הֵ"א תַּתָּאָה** – של שם הוי', **הַנִּזְכָּר לְעֵיל[7], וְנִשְׁתַּלְשְׁלָה מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה לְמַטָּה מַטָּה, עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה הַשְׁפָעָתָהּ בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּנֹגַהּ,** – בקליפת "נוגה" שהיא הקליפה שיש בה גם טוב, יש בה עשר ספירות לעומת עשר ספירות הקדושה[8], **הַמַּשְׁפִּיעוֹת[9] שֶׁפַע וְחִיּוּת עַל־יְדֵי הַמַּזָּלוֹת וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְהַשָּׂרִים שֶׁעֲלֵיהֶם, לְכָל הַחַי הַגַּשְׁמִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה,** – שחיותם באה מקליפת "נוגה" על־ידי המזלות וצבא השמים והשרים, **וְגַם לְכָל הַצּוֹמֵחַ,** – שגם חיותם, המתבטאת בענין של צמיחה, שהם צומחים מקטן לגדול – באה גם כן מקליפת "נוגה"

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שזהו מראה מדרי' ישראל אז". **2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "זהו בכללות העולם, ובנוגע לשכינה, וכן בפרט ובנוגע לאדם - עוד ענין". **3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "היינו גם כאו"א בפ"ע". **4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ועיין לקמן קמ, ב". **5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דלכאורה אינו מובן שע"י מעשה בני אדם יבוא גלות השכינה"?! וע"ז מביא ראי' וגם ביאור: א) ראי' – שכן הוא ב) ביאור – מפני שהיא אמכם". **6.** ישעי' נ, א. **7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בפ"ד – בנוגע לכללות העולם. בפ"ה – בנוגע לנשמה דכאו"א". **8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כבח"א פ"ו". **9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בלאה"כ (ולא ע"י הגלות **שבנדו"ד**, כי אם מחטא עה"ד. ראה קמ, רע"א)".

אגרת התשובה

מזל וכו'. ואזי יכול גם החוטא ופושעי ישראל לקבל חיות לגופם ונפשם הבהמיות כמו שאר בע"ח ממש כמ"ש נמשל כבהמות נדמו. ואדרבה ביתר שאת ויתר עז עפ"י המבואר מזוה"ק פ' פקודי שכל שפע וחיות הנשפעת לאדם התחתון בשעה ורגע שעושה הרע בעיני ה' במעשה או בדיבור או בהרהורי עבירה וכו' הכל נשפע לו מהיכלות הסט"א המבוארים שם בזוה"ק. והאדם הוא בעל בחירה אם לקבל השפעתו מהיכלות הסט"א או מהיכלות הקדושה שמהם נשפעות כל מחשבות טובות וקדושות וכו'. כי זה לעו"ז עשה האלקי' וכו'. והיכלות הסט"א מקבלים ויונקים חיותם מהתלבשות והשתלשלות השפע די"ס דנוגה הכלולה מבחי' טו"ר היא בחי' עה"ד וכו' כנודע לי"ח.

על־ידי המזלות וצבא השמים והשרים, **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[10]: **"אֵין לְךָ כָּל עֵשֶׂב מִלְּמַטָּה שֶׁאֵין לוֹ מַזָּל וְכוּ'"**. – "למעלה – המכה בו ואומר לו גדל", המשפיע בו ענין הצמיחה מקטנות לגדלות. ומאחר שכל אלה מקבלים חיותם על־ידי קליפת "נוגה", לכן – **וַאֲזַי יָכוֹל גַּם הַחוֹטֵא וּפוֹשְׁעֵי**[11] **יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל חַיּוּת לְגוּפָם וְנַפְשָׁם הַבַּהֲמִיּוּת** – גם כן מקליפת "נוגה", **כְּמוֹ שֶׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים מַמָּשׁ**, – המקבלים חיותם על־ידי קליפת "נוגה", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12]: – שקיים מצב שהאדם הוא **"נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ"**. – משולים ודומים לבהמות, **וְאַדְּרַבָּה** – להיפך, לא זו בלבד שהוא **גם** יכול לקבל חיותו מקליפה, כמו בהמה ושאר דברים חיים או צומחים שבעולם הזה, אלא הוא מקבל חיותו משם **בְּיֶתֶר שְׁאֵת וְיֶתֶר עֹז**, – יותר מאלה, **עַל־פִּי הַמְּבֹאָר מִזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי, שֶׁכָּל שֶׁפַע וְחַיּוּת הַנִּשְׁפָּעוֹת לְאָדָם הַתַּחְתּוֹן בְּשָׁעָה וְרֶגַע שֶׁעוֹשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי ה' בְּמַעֲשֶׂה אוֹ בְּדִבּוּר אוֹ בְּהִרְהוּרֵי עֲבֵרָה וְכוּ'**[13] – בשלשה לבושי מחשבה דיבור ומעשה, **הַכֹּל** – כל השפע והחיות הללו, **נִשְׁפָּע לוֹ מֵהֵיכְלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא הַמְּבֹאָרִים שָׁם בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**. – וישנם היכלות שונים של קליפה וסטרא־אחרא, מהם באה החיות למעשים, דיבורים ומחשבות השונים שחיותם היא מקליפה. **וְהָאָדָם הוּא בַּעַל בְּחִירָה אִם לְקַבֵּל הַשְׁפָּעָתוֹ מֵהֵיכְלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא**, – זאת כשהוא חושב, מדבר או עושה ענינים של רע, **אוֹ מֵהֵיכְלוֹת הַקֹּדֶשׁ**[14] **שֶׁמֵּהֶם נִשְׁפָּעוֹת כָּל מַחֲשָׁבוֹת טוֹבוֹת וּקְדוֹשׁוֹת וְכוּ'**, – כלומר, גם דיבורים ומעשים טובים, שכל אלה מקבלים חיותם מהיכלות הקדושה. **כִּי "זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹקִים" וְכוּ'**[15]. – לעומת כל דבר שבקדושה, יש בנגדו בקליפה וסטרא־אחרא, **וְהֵיכְלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא מְקַבְּלִים וְיוֹנְקִים חַיּוּתָם מֵהִתְלַבְּשׁוּת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַשֶּׁפַע דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּנוּגָה**, – איך השפע בא ויורד ממדריגה למדריגה עד שהשפע יורד בהיכלות ה"סטרא אחרא", **הַכְּלוּלָה** – קליפת "נוגה" כלולה, **מִבְּחִינַת טוֹב וְרַע, הִיא בְּחִינַת "עֵץ הַדַּעַת" וְכוּ'**, – בחינת עץ הדעת טוב ורע, שיש בו טוב ורע, **כַּנּוֹדָע לְיוֹדְעֵי חֵן**. – ליודעי חכמת הקבלה. הרי, כיוון שיש בו טוב ורע, נמשך משם אחרי ריבוי השתלשלות, הרע של היכלות ה"סטרא־אחרא", שמשם מקבל האדם שפע כשהוא עושה ענינים של רע במחשבה, דיבור או מעשה. להלן יסביר רבנו הזקן, מדוע האדם החוטא – לא זו בלבד שהוא יכול לקבל חיות מ"סטרא־אחרא" כשאר בעלי חיים, אלא שהוא יכול לקבל זאת ביתר שאת ויתר עז, מפני **שהוא** ממשיך לקליפות תוספת יניקה מהשפעת הקדושה, ומפני שהוא הוא הממשיך להן זאת, לכן הוא מקבל החלק הראשון מההשפעה שהן משפיעות לאחר מכן,

---

יום שבת קודש כ"ד תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צו, והנה יעקב... עד עמ' 192, נאמר וכו':

אגרת התשובה

והנה יעקב חבל נחלתו כתיב. עד"מ כמו החבל שראשו א' למעלה וראשו השני למטה אם ימשוך אדם בראשו השני ינענע וימשך אחריו גם ראשו הראשון כמה

ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה**, **"יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ"**[16] **כָּתִיב**[17], – נשמתו של יהודי היא כמו חבל, **עַל "דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ הַחֶבֶל שֶׁרֹּאשׁוֹ אֶחָד לְמַעְלָה וְרֹאשׁוֹ הַשֵּׁנִי לְמַטָּה, אִם יִמְשֹׁךְ אָדָם בְּרֹאשׁוֹ הַשֵּׁנִי - יְנַעֲנֵעַ וְיִמְשֹׁךְ אַחֲרָיו גַּם רֹאשׁוֹ הָרִאשׁוֹן כַּמָּה**

---

10. ב"ר פ"י, ו. **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה צ"ל "ופושע" ל' יחיד". **12.** תהלים מט, יב. **13.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רצע"ק מאי מרבה ב"וכו'" – ואולי הכוונה ל"וגם אם אינו כו'" (שבח"א פי"א) דל' "וגם" משמע דאינו ענין בפ"ע לגמרי (דלכן אינו מפרטו בפ"ע – באגה"ת), אבל בכ"ז צריך ריבוי (ולכן מוסיף "וכו'"). **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי קמ"ל? ! והביאור – שאדרבא הוא חידוש גדול, דאף דשולחה אמכם כו' ונתלבשה בי"ס דנוגה (כנ"ל), בכ"ז בבחירתו – יכול לקבל מהיכלות דקדושה! ואולי יש לבאר: דאז אף שנתלבשה בי"ס דנוגה – קליפת נוגה (הלבוש – בטל להמלובש, מתהפך לטוב ו)נכללת בקדושה – עדמש"כ לעיל נד, סע"ב [וא"כ – אינו כמש"כ בס' הרר"י שי' קארף. וצ"ע]. ועוד י"ל (ואולי שייך יותר לכאן, ממש"כ לעיל אך לאחר כו' האדם הוא בעל בחירה כו') דרק כשירדו ממדרי' האדם בעל בחירה לקבל חיותו מהיכלות דסט"א, משא"כ בזמן הבית, וכדלעיל ספ"ה". **15.** קהלת ז, יד. **16.** האזינו לב, ט. **17.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה הסגנון דדבר חדש קמ"ל

שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהִמָּשֵׁךְ. וְכָכָה מַמָּשׁ בְּשֹׁרֶשׁ נִשְׁמַת הָאָדָם וּמְקוֹרָהּ מִבְּחִינַת הֵ"א תַּתְּאָה – ה' אחרונה של שם הוי', הַנִּזְכָּר לְעֵיל, – שבשעה שהוא עושה עבירה, הוּא מַמְשִׁיךְ וּמוֹרִיד הַשְׁפָּעָתָהּ – של "ה' תתאה", משם שרשו ומקורו, עַל־יְדֵי מַעֲשָׂיו הָרָעִים וּמַחְשְׁבוֹתָיו עַד תּוֹךְ הֵיכָלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא בְּבִיכּוּל, שֶׁמִּשָּׁם – מהיכלות הסטרא־אחרא, הוא מְקַבֵּל מַחְשְׁבוֹתָיו וּמַעֲשָׂיו. – ולמרות שהסביר לעיל, שבחייבי כריתות נפסק "חבל ההמשכה" משם הוי', כיצד, איפוא, הוא יכול על־ידי חבל זה להמשיך תוספת יניקה לסטרא־אחרא? – אלא שמובא בחסידות, שרושם מהחבל (חיצוניות החבל) נשאר, ולכן הוא יכול על־ידי־זה להמשיך תוספת יניקה ב"סטרא־אחרא". וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא הוּא הַמַּמְשִׁיךְ לָהֶם הַהַשְׁפָּעָה, לָכֵן הוּא נוֹטֵל חֵלֶק גָּדוֹל יותר. אשר לכן, לא זו בלבד שהחוטא יכול לקבל השפעתו מקליפות וסטרא־אחרא, אלא הוא מקבל יותר השפעה וְדֵי לַמֵּבִין. – אלא, אף־על־פי־כן כתוב בחסידות[18], שסוף סוף מן ההכרח שההשפעה תיפסק, כי יהודי יכול רק באופן זמני לקבל השפעתו מסטרא־אחרא, ולא לזמן ממושך, כי אין זה המקום שממנו עליו לקבל חיות. הרבי שליט"א הזכיר דבר זה בשיחה קדושה, בשייכות לחיזוק שמירת שבת בבני ישראל, שיש להסביר ליהודי, שהריווח שהוא רואה ר"ל מחילול שבת, עליו לדעת, שהסוף של ריווח זה וניצול הריווח לא יכול להיות טוב, כי ברכה והצלחה בבני ישראל הן דוקא על־ידי פרנסה בשמירת שבת ודיני התורה בכלל. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[19]: "אֵין בִּידֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים וְכוּ'"[20] – שהם חיים בטוב, "בִּידֵינוּ" דַּוְקָא, כְּלוֹמַר בִּזְמַן הַגָּלוּת אַחַר הַחֻרְבָּן. – מפני שמקבלים אז חיות מהקליפות. וְזוֹהִי בְּחִינַת גָּלוּת הַשְּׁכִינָה כְּבִיכּוּל, – כשמ"ה' תתאה" של שם הוי' נמשך בקליפות, לְהַשְׁפִּיעַ לְהֵיכָלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא אֲשֶׁר שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ יִתְבָּרֵךְ. – יצטרך הקב"ה להשפיע להן תוספת השפעה, יותר מאשר הוקצב להן מראש לינוק מקדושה, וזאת – כדי שיהיה ענין הבחירה וענין העבודה. וּכְשֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה נְכוֹנָה – אֲזַי מְסַלֵּק מֵהֶם – מהקליפות, הַהַשְׁפָּעָה שֶׁהִמְשִׁיךְ – בהן, בְּמַעֲשָׂיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו, כִּי בִּתְשׁוּבָתוֹ מַחֲזִיר הַשְׁפָּעַת הַשְּׁכִינָה לִמְקוֹמָהּ. – והריהו נוטל מהן ההשפעה שנמשכה בהן על־ידי "גלות השכינה" בתוכן. וְזֶהוּ – מה שהמלה "תשובה" היא "תשוב ה'" (כמובא לעיל בפרק ד' מהזהר הקדוש), ושובה של "ה' תתאה" היא "תשובה תתאה", תָּשׁוּב הֵ"א תַּתְּאָה – שבה מִבְּחִינַת גָּלוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[21]: "וְשָׁב ה' אֱלֹקֶיךָ – מקור נשמתך, אֶת שְׁבוּתְךָ", כְּלוֹמַר עִם שְׁבוּתְךָ, – הוא עצמו ישוב עם שובך, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[22]: "וְהֵשִׁיב לֹא נֶאֱמַר וְכוּ'": – אלא "ושב", והכוונה היא שהוא עצמו ישוב מהגלות, על־ידי שיהודי שב מגלות, – שב "אלקיך" מקור נשמתו, השכינה, מגלות.

אגרת התשובה

שאפשר לו להמשך. וככה ממש בשרש נשמת האדם ומקורה מבחי' ה"א תתאה הנ"ל הוא ממשיך ומוריד השפעתה ע"י מעשיו הרעים ומחשבותיו עד תוך היכלות הסט"א כביכול שמשם מקבל מחשבותיו ומעשיו. ומפני שהוא הוא הממשיך להם ההשפעה לכן הוא נוטל חלק בראש וד"ל. וזהו שאמרו רז"ל אין בידינו לא משלות הרשעים וכו' בידינו דוקא כלומר בזמן הגלות אחר החורבן. וזוהי בחי' גלות השכינה כביכול להשפיע להיכלות הסט"א אשר שנאה נפשו ית'. וכשהאדם עושה תשובה נכונה אזי מסלק מהם ההשפעה שהמשיך במעשיו ומחשבותיו. כי בתשובתו מחזיר השפעת השכינה למקומה. וזהו תשוב ה"א תתאה מבחי' גלות וכמ"ש ושב ה' אלקיך את שבותך כלומר עם שבותך וכמאמר רז"ל והשיב לא נאמר וכו':

- קשה, שהרי כל הפרק שלפ"ז מדבר בענין זה?! אבל באמת כן הוא, שבא לבאר ענין חדש ואף הפכי מהקודם - ועפ"ז מובנים כמה **שינוים** מפרק לפרק. - שזהו (**כסיום** הענין דהכתוב - ע"י) שיעקב - חבל נחלתו, סיום וקצה ההמשכה (ולכן קאמר ראשו כו' וקצהו), מלמעלמ"ט ע"י החבל. בפ"ו - הכתוב יעקב חבל נחלתו (כענין בפ"ע (ולכן הוסיף כאן: יעקב חבל נחלתו **כתיב** (ולכן בפמ"ה שא"צ לשלול ענין וביאור שקדמו - **לא** הוסיף "כתיב") **והפכי** מהנ"ל) - שהלמטה, **ראשו** (בנוגע לפעולה) השני", פועל על הראש (בנוגע לחיות) דלמע' וממשיך (ועוד ענין חדש) ומוריד כו' (היכלות כו') (שבזה ב' פרטים חדשים: דהחבל ממשיך **לאחרים** (ולא כבפ"ה - **ליעקב**) - ירידה למטה **מיעקב** חבל - עד תוך היכלות כו' - שלזה מוכרח לתרץ: איך אפשר **לחבל** שתוריד למטה **מהחבל**? ולזה כופל שמשם **מקבל** כו', היינו שבאותו ענין יעקב **מקבל** (למטה מהמשפיע כו')". **18.** קונטרס ומעין ע' 80-77. **19.** אבות ד, טו. **20.** הערת **כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "דלשני הפי' (דהרע"ב) קשה **הבידינו** דוקא: 1) דרך רשעים צלחה - ה"ז שאלת ירמי' (יב, א) ומרע"ה (ברכות ז, א). 2) השלוה דבשביל **לטרדן** כו' - למה זה לזמן הגלות דוקא? משא"כ להמבואר בפנים - דבזמן הגלות דוקא - הרשע מקבל חיות (וגם יכול להיות **בנעימים** – כדלעיל רפ"ד -) ומקבל – **בראש** (וגם באיכות – היינו – **שלוה**) ובכ"ז אין בידינו כו' כלומר יצאנו כו'". ראה להלן עמוד 1239. **21.** נצבים ל, ג. **22.** מגילה כט, א.

יום ראשון

יום רביעי — יח תמוז — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, רביעי עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: פרק ד. ואולם . . . בנעימים.

דער אלטער רבי האָט געזאָגט אויף ר' משה ווילענקער: משה האָט מוחין דגדלות, און אין די צען יאָר וואס ער האָט געהאָרעוועט, האָט ער אויסגעהאָרעוועט מוחין רחבים.

דריי יאָר האָט ר' משה ווילענקער זיך מכין געווען צו יחידות באַם אלטען רבי'ן, און נאָכדעם איז ער געבליבען זיבען יאָר אין ליאזנא אויף ריינגען די יחידות אין עבודה בפועל.

אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן הִתְבַּטֵּא עַל ר' מֹשֶׁה וִוילֶענְקֶער: לְמֹשֶׁה יֵשׁ מוֹחִין דְּגַדְלוּת, וּבְעֶשֶׂר הַשָּׁנִים שֶׁהִתְיַגֵּעַ הוּא יָגֵעַ [=הִשִּׂיג] מוֹחִין רְחָבִים.

שָׁלֹשׁ שָׁנִים הֵכִין ר' מֹשֶׁה וִוילֶענְקֶער אֶת עַצְמוֹ לִ'יחִידוּת' אֵצֶל אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, וְאַחַר־כָּךְ נִשְׁאַר שֶׁבַע שָׁנִים בְּלִיאָזְנָא כְּדֵי לְיַשֵּׁם אֶת הַ'יְחִידוּת' בַּעֲבוֹדָה בְּפֹעַל.

יום שני

יום חמישי — יט תמוז — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, חמישי עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: אך הענין . . . צד החי' וכו'.

מֵהַנְהָגוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ] כְּשֶׁנָּסַע מִבֵּיתוֹ, אַף שֶׁנִּשְׁאַר בְּמָקוֹם אֶחָד כַּמָּה חֳדָשִׁים, הָיָה אוֹמֵר בְּכָל יוֹם אַחַר הַתְּפִלָּה תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ - בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת.

יום שלישי

יום שישי — כ תמוז — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, ששי עם פירש"י.
תהלים: צז־קד.
תניא: ככה ממש . . . צד האותיות.

שלשה מיני התבוננות הם: א) התבוננות למודית, אחר שמבין הענין על בוריו, הוא מתבונן בעומק הענין ההוא, עד שהשכלי מאיר אצלו. ב) שקודם התפלה, ענינה הרגש חיות הענין שלמד ולא הרגש השכלי כמו בהתבוננות למודית. ג) שבתפלה, ענינה הרגש האלקות שבהענין שלמד. שלש אלה הם שליבות סולם ההרגשה ורק בחסדי השי"ת עמנו מרגישים לפעמים – דערהערט מען – ג–טליכקייט בלי שום עבודה כלל, והוא מפני מעלת העצמות שיש בנשמה, אבל מצד העבודה שבכח עצמו מוכרחים שלש הנ"ל.

שְׁלֹשָׁה מִינֵי הִתְבּוֹנְנוּת הֵם: א) הִתְבּוֹנְנוּת לִמּוּדִית, אַחַר שֶׁמֵּבִין הָעִנְיָן עַל בֵּרְיוֹ, הוּא מִתְבּוֹנֵן בְּעֹמֶק הָעִנְיָן הַהוּא, עַד שֶׁהַשִּׂכְלִי מֵאִיר אֶצְלוֹ. ב) שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, עִנְיָנָהּ הֶרְגֵּשׁ חִיּוּת הָעִנְיָן שֶׁלָּמַד, וְלֹא הֶרְגֵּשׁ הַשִּׂכְלִי כְּמוֹ בְּהִתְבּוֹנְנוּת לִמּוּדִית. ג) שֶׁבַּתְּפִלָּה, עִנְיָנָהּ הֶרְגֵּשׁ הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּהָעִנְיָן שֶׁלָּמַד. שְׁלֹשׁ אֵלֶּה הֵם שְׁלִיבוֹת סֻלָּם הַהַרְגָּשָׁה, וְרַק בְּחַסְדֵי ה' יִתְבָּרֵךְ עִמָּנוּ מַרְגִּישִׁים לִפְעָמִים - דֶּעֶרְהֶעֶרְט מֶעֶן [=קוֹלְטִים] - אֱלֹקוּת בְּלִי שׁוּם עֲבוֹדָה כְּלָל, וְהוּא מִפְּנֵי מַעֲלַת הָעַצְמוּת שֶׁיֵּשׁ בַּנְּשָׁמָה, אֲבָל מִצַּד הָעֲבוֹדָה שֶׁבְּכֹחַ עַצְמוֹ מֻכְרָחִים שָׁלֹשׁ הַנַּ"ל.

יום רביעי

שבת — **כא תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קד־קה.
תניא: וביאור הענין . . . הוי' כו'.

אֵין מְבָרְכִים שֶׁהֶחֱיָנוּ בֵּין הַמְּצָרִים וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת.

כְּתִיב "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל תּוֹכִיּוּת נְקֻדַּת פְּנִימִית לְבָבוֹ הוּא מִקְדָּשׁ לְשִׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְהִנֵּה מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ, גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת וְהַשְּׁמוּם, קָדוֹשׁ הוּא. וְכִדְאִיתָא בִּשְׁמוֹת רַבָּה פֶּרֶק ב', "אָמַר רַבִּי אָחָא, לְעוֹלָם אֵין הַשְּׁכִינָה זָזָה מִכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי". וְכָל עִנְיַן הַשְּׁמוּם הוּא בְּהַבְּנָיִנִים, וְכֵן הוּא גַּם בַּמִּקְדָּשׁ הַפְּרָטִי שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, דְּהַיְסוֹד הוּא שָׁלֵם זָךְ וְטָהוֹר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר", וְאִיתָא [וְיֵשְׁנוּ] בְּמִדְרָשׁ רַבָּה "אֲנִי יְשֵׁנָה מִן הַמִּצְוֹת וְלִבִּי עֵר לִגְמִילוּת חֲסָדִים, אֲנִי יְשֵׁנָה מִן הַצְּדָקוֹת וְלִבִּי עֵר לַעֲשׂוֹתָן", דְּכָל עִנְיַן הַשְּׁמוּם, רַחֲמָנָא לִצְלָן, שֶׁיֵּשְׁנוּ בְּיִשְׂרָאֵל, הוּא רַק בְּדֶגְמַת הַבְּנָיִנִים שֶׁמִּחוּץ לְהַיְסוֹד, אֲבָל הַיְסוֹד דְּמִקְדָּשׁ הַפְּרָטִי הוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ.

יום חמישי

יום ראשון — **כב תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מטו"מ, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קו־קז.
תניא: פרק ה. והנה . . . כדלקמן.

אאמו"ר אמר: א חסידישער ווארט מאכט קלאָר די קאָפּ און ריין די האַרץ. א חסידישע הנהגה טובה מאַכט ליכטיג אין שטוב. א חסידישער ניגון שטאַרקט די תקוה ובטחון ברייגט שמחה און שטעלט אוועק די הויז מיט דער הויז געזינד אין קרן אורה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] אָמַר: פִּתְגָּם חֲסִידִי מֵבִיא לְ'רֹאשׁ צָלוּל' וּמְנַקֶּה אֶת הַלֵּב. הַנְהָגָה טוֹבָה חֲסִידִית עוֹשָׂה אוֹר בַּבַּיִת. נִגּוּן חֲסִידִי מְחַזֵּק אֶת הַתִּקְוָה וְהַבִּטָּחוֹן, מֵבִיא שִׂמְחָה וּמַעֲמִיד אֶת הַבַּיִת וְאֶת בְּנֵי הַבַּיִת בְּקֶרֶן אוֹרָה.

יום שישי

יום שני — **כג תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מטות־מסעי, שני עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: פרק ו. אמנם . . . צו לי"ח.

כַּאֲשֶׁר מַטּוֹת וּמַסְעֵי נִפְרָדוֹת, קוֹרִין – בְּמִנְחַת שַׁבָּת, ב', ה' – לְלֵוִי עַד סוֹף כָּל הַמַּסָּעוֹת.

שבת קודש

יום שלישי — **כד תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מטות־מסעי, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: והנה יעקב . . . נאמר וכו'.

מפתגמי הצ"צ: א פנימי איז, אז בעטען א ברכה אויף עבודה איז דאָס אל ישעו בדברי הבל, און עס דארף זיין תכבד העבודה על האנשים.

מִפִּתְגָּמֵי הַ"צֶּמַח צֶדֶק": "פְּנִימִי" הוּא – שֶׁלְּבַקֵּשׁ בְּרָכָה עֲבוּר 'עֲבוֹדָה' הֲרֵי זֶה "אַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי הָבֶל", וְנָחוּץ שֶׁיִּהְיֶה "תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים".

איך נקבע ראש השנה?

יום ראשון י"ח תמוז ה'תשפ"ב

הלכות קידוש החודש פרק א, הלכה ו: וְאִם יָדְעוּ בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁאֵין אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה – אֵין יוֹשְׁבִים יוֹם שְׁלִשִׁים, וְאֵין מְצַפִּים לְעֵדִים; וְאִם בָּאוּ עֵדִים – יְוֵדַע בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר, אוֹ שֶׁנִּרְאֹת לָהֶם דְּמוּת לְבָנָה מִן הָעֲבִים, וְאֵינָהּ הַלְּבָנָה הַוַּדָּאִית.

בזמן שבית דין קידשו את החודש על פי הראיה, היו שלש אפשרויות לקביעת יום טוב של ראש השנה:

הסדר הרגיל היה שבהגיע יום ל' באלול "היו כל ישראל והבית־דין נוהגין איסור מלאכה וקדושת היום מבערב דשמא יבואו עדים למחר ויאמרו שראו הלבנה בלילה זו ויהיה היום ראש חודש תשרי והוא ראש השנה, ונמצא שהלילה הוא יו"ט" (שו"ע אדמו"ר הזקן סי' תר ס"ד).

ואם אכן באו עדים ביום השלושים, בית דין קידשו את החודש והיום הפך להיות ראש השנה, ואילו יום שלושים ואחד הוא יום חול. ובמקרה כזה ראש השנה היה נחגג יום אחד בלבד.

אולם כאשר לא הגיעו עדים במשך כל היום, חודש אלול נעשה מעובר והיום שלמחרת הוא ראש השנה. אלא שהיות וכבר נהגו קדושת חג מליל ל', שמא יבואו עדים, נמצא שנהגו קדושה בשני הימים. ביום השלושים מחמת הספק, וביום שלאחריו בתורת ודאי.

ומדברי הרמב"ם בהלכה זו, עולה אפשרות שלישית:

כאשר בית דין "ידעו בחשבון שאי אפשר שיראה, אין יושבים יום שלשים ואין מצפין לעדים". וכיון שלא חיכו לעדים, ואפילו אם באו עדים "יודעים בודאי שהן עדי שקר או שנראית להם דמות לבנה מן העבים ואינה הלבנה הוודאית" – מסתבר שלא היו עושים את יום השלושים ליום טוב, שהרי הוא לא אמור להיות ראש חודש, ובמקרה זה, ראש השנה היה נחגג רק ביום שלמחרת, היום השלושים ואחד.

וכל זה בנוגע לירושלים בלבד, אבל בשאר המקומות היו עושים תמיד שני ימים, כדברי הרמב"ם לקמן (פ"ה ה"ז): "יום טוב של ראש השנה, בזמן שהיו קובעין על הראייה, היו רוב בני ארץ ישראל עושין אותו שני ימים מספק, לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בית־הדין את החודש".

(המועדים בהלכה עמ' ל ואילך)

'אביב' על שום מה?

יום שני י"ט תמוז ה'תשפ"ב

הלכות קידוש החודש פרק ד, הלכה ג: וְלֹא צָמְחוּ פֵּרוֹת הָאִילָן, שֶׁדַּרְכָּם לִצְמֹחַ בִּזְמַן הַפֶּסַח... וּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַפֵּרוֹת צוֹמְחִין כְּדֶרֶךְ כָּל זְמַן הָאָבִיב.

אחד הדברים שעליהם מעברים את השנה הוא 'פירות האילן'. ובביאור הדבר כתב רש"י (סנהדרין יא, ב ד"ה ועל פירות האילן): "אם מתאחר בישולם יותר מזמן העצרת – מעברין, שעצרת זמן הבאת ביכורים". ולפי זה, בישול הפירות אינו שייך לזמן האביב אלא נוגע לזמן הבאת הביכורים בעצרת, היינו חג השבועות. אבל הרמב"ם לא פירש כן, ולדעתו צמיחת פירות האילן אכן שייכת לאביב, שהרי כתב: "פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח.. כדרך כל זמן האביב".

והנה, בזמן האביב נגמר בישולם של השעורים בלבד, ואילו החיטים ושאר הפירות עדיין לא יצאו והתבשלו, אבל מאידך, התחלת בישול החיטים וכן ההתחלה של בישול כמה מפירות האילן היא בחודש האביב, כפי שמשמע מפירוש רש"י על התורה (שמות כג, טו) "אביב לשון אב בכור וראשון לבשל הפירות", היינו שהתחלת הבישול היא בחודש האביב.

ויש להעיר עוד מלשון הכתוב במכת ברד (שמות ט, לב) כי השעורה הוכתה מפני שהיתה 'אביב', ואילו החיטה והכוסמת לא הוכו כי 'אפילות הנה'. והביא על כך רש"י את פירוש רבי תנחומא: "פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו", ומזה משמע שגם החיטה כבר היתה אז 'אביב' ולכן יש 'פלא' בכך שלא לקתה (אבל ראה פענח רזא שם שפירש את הפלא באופן אחר).

ואפילו אם התחלת הפירות והתחלת החיטה נעשית בזמן האביב, מכל־מקום החשיבות של חודש האביב נקראת רק על שם השעורים, כמו שכתב ה'צמח־צדק' (ספר החקירה צא, ב): "הטעם שבאמת רק שעורים נקראים אביב כי היא התבואה המתבכרת ונגמרת קודם לחטים... והיא בכירה לחטים".

(לקוטי שיחות לו, עמ' 111)

מי חילק את השעה לחלקים?

יום שלישי כ' תמוז ה'תשפ"ב

הלכות קידוש החודש פרק ו, הלכה ב: הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה, אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת בְּכָל זְמַן, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בַּיּוֹם, וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בַּלַּיְלָה. וְהַשָּׁעָה, מְחֻלֶּקֶת לְאֶלֶף וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים; וְלָמָּה חֻלְּקוּ הַשָּׁעָה לְמִנְיָן זֶה? לְפִי שֶׁמִּנְיָן זֶה יֵשׁ בּוֹ חֲצִי וּרְבִיעַ וְשָׁמִין.

בימינו מקובלת חלוקת היממה לעשרים וארבע שעות, וחלוקת כל שעה לששים חלקים ('דקות'). אמנם בדברי הרמב"ם מוזכרת רק חלוקת השעה לאלף ושמונים חלקים, ונראה כי מבחינה הלכתית אין חלוקה של השעה לשישים.

וכך כותב רבי יצחק מטולטילה, תלמיד הרא"ש (יסוד עולם מאמר שני, יג): "וחכמי ישראל וחכמי אומות העולם כולם הסכימו לחלק היום לכ"ד חלקים שווים זה לזה ויקראו אותם שעות... וחכמי האומות הסכימו מתחילה לחלק השעה לששים חלקים שווים ויקראו אותם רגעים, ועוד יחלקו הרגע לששים חלקים ויקראו אותם שניים" (- 'שניות').

ונראה מדבריו כי החלוקה לעשרים וארבע שעות נעשתה יחד עם חכמי ישראל, אך חלוקת השעות לששים חלקים היא הסכמת חכמי האומות בלבד.

ומדבריו נראה כי אף חלוקת היממה לעשרים וארבע שעות אינה ענין מהותי אלא 'הסכם' שהתקבל אצל בני האדם (חכמי ישראל והאומות). וכדברים אלו כתב רבי יהונתן אייבשיץ (תומים סי' ל סקי"ג): "שהיום נחלק לי"ב שעות או חלקים –אינו לא קרא (פסוק) ולא גמרא, ולא יחייב אותו הטבע והחקירה, רק הוא הסכמי בעלמא, שהיו התוכנים (חכמי התכונה) מסכימים לחלק היום, וחלקו אותו לי"ב חלקים וקראוהו שעות, ועוד אנו מחלקים שעות אלו לחלקים רבים...".

אך הרמב"ם כותב כהנחת יסוד פשוטה שהיממה נחלקת לעשרים וארבע שעות, ורק לגבי חלוקת השעה לאלף ושמונים חלקים מבאר "ולמה חילקו השעה למנין זה...", ומכך שלא ביאר תחילה מדוע חילקו את היום לעשרים וארבע שעות, משמע שחלוקה זו היא מהותית (בדומה לחלוקת היממות זו מזו) ולא הסכמית (יפה מראה סנהדרין מ, ב).

ואכן מצינו בכמה מאמרי חז"ל שחלוקת היום והלילה לשתים־עשרה שעות חקוקה בעצם הבריאה, כפי שאמרו (מדרש תנחומא ויחי טו) ששנים עשר השבטים הם כנגד סדרו של עולם – י"ב שעות ביום ובלילה, וכן במקורות נוספים.

מתי התחילה השמש להקיף את הארץ? יום רביעי כ"א תמוז ה'תשפ"ב

הלכות קידוש החודש פרק ט, הלכה ב: וְיִהְיֶה בֵּין תְּקוּפָה לִתְקוּפָה, אֶחָד וְתִשְׁעִים יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וַחֲצִי שָׁעָה; וּמִשֶּׁתֵּדַע תְּקוּפָה אַחַת בְּאֵיזֶה יוֹם וְאֵיזוֹ שָׁעָה הִיא, תַּתְחִיל לִמְנוֹת מִמֶּנָּה לַתְּקוּפָה הַשְּׁנִיָּה שֶׁאַחֲרֶיהָ, וּמִן הַשְּׁנִיָּה לַשְּׁלִישִׁית, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

שנת החמה נחלקת לארבע 'תקופות' (על שם שהחמה מקיפה את הארץ): תקופת ניסן, תקופת תמוז, תקופת תשרי ותקופת טבת. וכדי לחשב מתי מתחילה כל תקופה, יש לדעת מתי התחילה השמש בהילוכה ולפי־זה לחשב – על פי אורך התקופה הידוע (תשעים ואחד יום ושבע וחצי שעות) – מתי הסתיימה התקופה הראשונה והתחילה הבאה וכן הלאה 'עד סוף העולם'.

והנה, לדעת רבי אליעזר העולם נברא בתשרי ולדעת רבי יהושע בניסן ר"ה י, ב). ומקובל שהלכה כרבי אליעזר, אך מבואר בגמרא (שם יב, א) ש'חכמי ישראל מונין לתקופה (לחשבון התקופות) כרבי יהושע'.

ונחלקו ראשונים בביאור הדבר: לדעת רש"י (שם ד"ה חכמי ישראל וד"ה ולתקופה) נוקטים להלכה שהעולם נברא בניסן, וכיון שמהלך השמש התחיל מליל רביעי הראשון בניסן בו נבראה השמש, לכן מאז מתחיל חשבון התקופות.

אך יש סוברים שלהלכה העולם נברא בתשרי, ומחשבים את התקופות כאילו נברא בניסן משום שהשמש לא התחילה בהילוכה עם בריאתה בתחילת ליל רביעי אלא לאחר השעה השלישית של היום, היינו חמש־עשרה שעות לאחר בריאתה (שתים־עשרה שעות של הלילה ועוד שלוש של היום), והרי הפער בין שתי תקופות הוא בן חמש עשרה שעות, שהרי 'בין תקופה לתקופה אחד ותשעים יום ושבע שעות וחצי שעה'; תשעים ואחד יום הם שלוש־עשרה שבועות שלמים, והשארית היא שבע וחצי שעות, ונמצא שהתקופה הבאה חלה באותו יום בשבוע בו חלה התקופה הקודמת – באיחור של שבע וחצי שעות, וזאת שלאחריה תחול באיחור של עוד שבע וחצי שעות, היינו חמש עשרה שעות מהראשונה, ועולה החשבון כאילו התחילה החמה בהילוכה בתחילת ליל רביעי של חודש ניסן שקדם לבריאת העולם, שהרי למעשה התחילה בהילוכה בתשרי, היינו שתי תקופות לאחר מכן, ביום רביעי בשבוע בשעה שלישית ביום שהן חמש־עשרה שעות אחר כך (ראה ביאור הגר"א או"ח סי' תקפא ס"א, 'שדה אליהו' ר"ה טז, א, באר בשדה שם).

הנהגה טבעית והנהגה ניסית יום חמישי כ"ב תמוז ה'תשפ"ב

הלכות קידוש החודש, פרק יב הלכה א: מַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי בְּיוֹם אֶחָד, שֶׁהוּא אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת...

סיבובה של השמש נמשך כשנה, והוא היוצר את ארבעת תקופות השנה, אך אין לו השפעה על קביעת החדשים. מאידך, סיבוב הלבנה שייך רק לחודשים ואין בו דבר המבדיל בין שנה לשנה.

בכך מסביר ה'אבן עזרא' (שמות יב, ב) את הפסוק "החודש הזה לכם ראש חדשים": ראש השנה לשנים הוא בתשרי, והכתוב מדבר על ניסן שהוא ראשון למנין החדשים 'לכם' – עם ישראל, המונים ללבנה.

לפי פנימיות העניינים, מהלך השמש והלבנה מבטאים את שתי ההנהגות של הקב"ה בעולם: מהלך השמש החוזר על עצמו במחזור שנתי קבוע, מסמל את הנהגת הטבע שאין בה שינויים, ומהלך הלבנה שאורה משתנה מיום ליום ומתחדש מידי חודש (מלשון חידוש) מסמל את ההנהגה הניסית שלעתים מתגלית בעולם.

ובמדרש (שמו"ר פט"ו, י"א) נאמר: "משבחר הקב"ה בעולמו קבע בו ראשי חדשים ושנים, וכשבחר ביעקב ובניו קבע בו ראש חודש של גאולה", ומבאר בעל ה'עקידה' – "בחר הקב"ה בעולמו" היא ההנהגה הטבעית שנקבעה בבריאת העולם, וה'ראש' להנהגה זו הוא בחודש תשרי, ו"משבחר ביעקב ובניו" היא ההנהגה הניסית לצורך עם ישראל, ו'ראש' להנהגה זו הוא בחודש ניסן, חודש היציאה ממצרים.

וזוהי השייכות בין שתי ההנהגות לחודשים תשרי וניסן: חודש תשרי הוא ראש השנה למהלך השמש – ההנהגה הטבעית, ואילו חודש ניסן הוא ראש השנה למהלך הלבנה – ההנהגה הניסית.

(לקוטי שיחות יז עמ' 149)

חכמות חיצוניות, או חלק מהתורה? יום ששי כ"ג תמוז ה'תשפ"ב

הלכות קידוש החודש פרק יז, הלכה כד: וְגַם כָּל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִים מִנְיָן זֶה... הִיא חָכְמַת הַתְּקוּפוֹת וְהַגִּימַטְרִיּוֹת, שֶׁחִבְּרוּ בָהּ חַכְמֵי יָוָן סְפָרִים הַרְבֵּה, וְהֵם הַמְּצוּיִים עַכְשָׁו בְּיַד הַחֲכָמִים.

מדברי הרמב"ם עולה שיסוד הלכות אלו הוא מחכמות האומות, אך ברור שלאחר שנכתבו הדברים בספרו של הרמב"ם הרי הם חלק בלתי נפרד מהתורה, והבא ללמוד הלכות אלו חייב לברך לפניהן ברכת התורה. נמצא שיש בכך 'בירור' של חכמת האומות והעלאתן לקדושה (ספר המאמרים תשמ"ח ע' קי).

יתירה מכך: נאמר בכתוב 'וראיתי אני כי יש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך'. ולכאורה קשה: האם ההכרה שהחכמה עדיפה על הסכלות אינה ברורה מאליה עד שצריך ששלמה המלך "החכם מכל אדם" יאמר זאת?

אלא שאין הכוונה לסכלות כפשוטה אלא לחכמות חיצוניות שהן בבחינת סכלות ביחס לחכמת התורה, ועל כך נאמר ש'יתרון החכמה מן הסכלות' הוא 'כיתרון האור מן החושך'. כלומר, כשם שיתרון האור בא דוקא מתוך החושך, כי על ידי שהחושך נהפך לאור יש יתרון ומעלה באור עצמו, כך גם בחכמת התורה, על ידי השימוש בחכמות חיצוניות והפיכתן לקדושה, נעשה יתרון בחכמת התורה עצמה (ספר המאמרים באתי לגני ב, ע' רעו).

אמנם, הצורך להזדקק לחכמת אומות העולם הוא רק בזמן הגלות, אך בשנים כתיקונן אין זקוקים לחכמת האומות אלא הכל בא מהתורה עצמה, כדברי הרמב"ם כאן שבימי הנביאים חיברו חכמי ישראל מבני יששכר ספרים בעניינים אלו שלא הגיעו לידינו. ואדרבה: לדברי הכוזרי (מאמר ב, סו), חכמי האומות הקדמונים קיבלו חכמות אלו מחכמי ישראל.

ולכן, לעתיד לבוא כאשר 'יהיו ישראל חכמים גדולים' (סוף הלכות מלכים) יחזרו חכמות אלו לחכמי ישראל ולא יצטרכו עוד לחכמי האומות (לקוטי שיחות ל, עמ' 197).

סעודת עיבור החודש וסעודת ראש־חודש שבת קודש כ"ד תמוז ה'תשפ"ב

הלכות קידוש החודש פרק יח, הלכה ט: וְגַם לְעִבּוּר חֳדָשִׁים אֵלּוּ שֶׁמְּעַבְּרִין לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, עוֹשִׂין סְעוּדַת עִבּוּר הַחֹדֶשׁ.

הטור (או"ח סי' תיט) הביא בשם הירושלמי שמצוה להרבות בסעודת ראש חודש. וה'רוקח' כתב שמצוה לאכול בראש חודש כמו במועד (ב"י שם). וצריך לומר שבסעודת עיבור החודש אין יוצאים חובת סעודת ראש חודש, שהרי סעודת עיבור החודש היא בלילה (סנהדרין ע, ב. ורש"י שם ד"ה אחריפו) ואילו סעודת ראש חודש היא ביום (כי אין מקדשים את החודש אלא ביום). אמנם, לדעת הרמב"ם שגם סעודת עיבור החודש היא ביום (לעיל פ"ג ה"ז) יש לומר שסעודת ראש חודש המובאת בירושלמי היא היא סעודת העיבור, ואין מצוה בסעודה נוספת לראש חודש. וכתב ה'בית יוסף' (שם) שכן היא גם דעת הר"ן (ערוך לנר סנהדרין ע, ב).

והנה, בהלכות כלי המקדש (פ"ה ה"ד) כתב הרמב"ם: "חייב כהן גדול לנהוג כבוד בעצמו ולא יקל עצמו עם שאר העם", ולכן "לא יכנס לבית המשתה ולא לסעודות של רבים אפילו הם של מצוה".

ולפי זה מדויקים דברי הגמרא (סנהדרין יח, ב): "אין מושיבין כהן גדול בעיבור שנה משום צינה" (שמא לא ירצה הכהן הגדול לעבר את השנה, כי ביום הכפורים טובל חמש טבילות ומקדש ידיו ורגליו עשר פעמים, ואם תתעבר השנה, צינת מרחשוון תהיה בתשרי – רש"י) ומדוע לא נזכר האם מושיבים כהן גדול בעיבור ראש חודש?

אלא כיון שלעיבור חדשים עושים סעודת עיבור החודש, והרי כהן גדול אינו נכנס לסעודת רבים אפילו היא של מצוה, מובן שאינו נכנס לעיבור החודש, ורק לעיבור שנה שאין עורכים סעודה הוצרכה הגמרא לבאר שגם בו אין מושיבים כהן גדול "משום צינה" (אור שמח הל' כלי המקדש פ"ה ה"ד).

המשך ביאור למס' כתובות ליום שבת קודש עמ' ב

1 החזקה. **וְאִי קָסָבַר** התנא שמְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו לֹא הֲוָיָא מְחָאָה, אם
2 כן היה לתנא לחדש שאֲפִילּוּ יְהוּדָה וְיהוּדָה – אף אם שניהם בארץ
3 יהודה, נַמִּי לֹא תועיל החזקה. ותירצו, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל,
4 לְעוֹלָם קָסָבַר התנא מְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו הֲוָיָא מְחָאָה, ולכן אם היו
5 שניהם באותה ארץ מועילה מחאתו אף שלא היתה בפני המחזיק,
6 וּמַתְנִיתִין שמבואר בה שכשהשדה בגליל והבעלים ביהודה, אין
7 מחאתו מועילה [ולכן אין החזקתו מועילה, שהרי אף אם היה
8 מוחה לא היתה תועלת במחאתו], בִּשְׁעַת חֵירוּם שָׁנוּ – בזמן שיש
9 תיגרה בין המלכויות, ויכול המחזיק לומר שמחמת כן לא בא קול
10 המחאה לאוזניו, ולכן אין זו חזקה.
11 מקשה הגמרא: אם הטעם הוא מחמת שמדובר בשעת חירום, הרי
12 גם בשתי עיירות הסמוכות זו לזו יתכן שלא תשמע המחאה מפני
13 החירום, וְאִם כֵּן מַאי שְׁנָא – במה שונים יְהוּדָה וְגָלִיל, דְּנָקַט אותם
14 התנא יותר משאר מקומות.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ח־כ"ד תמוז ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ח תמוז ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת שְׁקָלִים

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו מה עושים מתרומת הלשכה, וממותרה, וממותר שייר הלשכה. ונסתיים בדין הקרבת קרבנות מתרומה חדשה מר"ח ניסן ואילך.

1 א. תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה מַה יַּעֲשֶׂה בָּהּ? לוֹקְחִין מִמֶּנָּה
2 תְּמִידִין שֶׁל כָּל יוֹם, וְהַמּוּסָפִין, וְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר,
3 וְנִסְכֵּיהֶם, וְהַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. וְכֵן
4 הָעֵצִים, אִם לֹא הֵבִיאוּ עֵצִים[2] וְלֹא נִמְצְאוּ אֶלָּא
5 בְּדָמִים. וְהַקְּטֹרֶת, וּשְׁכַר עֲשִׂיָּתָהּ. וְלֶחֶם הַפָּנִים,
6 וּשְׁכַר עוֹשֵׂי לֶחֶם הַפָּנִים. וְהָעֹמֶר, וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם,
7 וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית
8 שֶׁקּוֹשְׁרִין בֵּין קַרְנָיו. כָּל אֵלּוּ בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

2) כי "זמן קבוע היה למשפחות משפחות לצאת ליערים ולהביא עצים למערכה".

9 ב. אֲבָל פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדַת
10 כּוֹכָבִים - בַּתְּחִלָּה גּוֹבִין לָהֶן[3], וְאֵינָן בָּאִין מִתְּרוּמַת
11 הַלִּשְׁכָּה. פָּרוֹכוֹת שֶׁל הֵיכָל - תַּחַת בִּנְיָן עֲשׂוּיוֹת,
12 וְאֵינָן בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, אֶלָּא מִקֹּדְשֵׁי בֶדֶק
13 הַבַּיִת[4]; אֲבָל פָּרוֹכוֹת שֶׁל שְׁעָרִים - בָּאִין מִתְּרוּמַת
14 הַלִּשְׁכָּה[5]. הַמְּנוֹרָה וּכְלֵי שָׁרֵת - מִצְּוָתָן שֶׁיְּבוֹאוּ
15 מִמּוֹתַר הַנְּסָכִים. וּבְהֵלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים
16 בּוֹ יִתְבָּאֵר מַה הוּא מוֹתַר הַנְּסָכִים. וְאִם לֹא הָיָה לָהֶן
17 מוֹתַר נְסָכִים - יָבִיאוּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. בִּגְדֵי כְּהֻנָּה,
18 בֵּין בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין שְׁאָר בִּגְדֵי הַכֹּהֲנִים שֶׁעוֹבְדִין
19 בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ - הַכֹּל מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

3) גזבר ההקדש גובה לשם כך מכל אחד מישראל.
4) שבבית הראשון הייתה מחיצה בנוייה שרוחבה אמה, מבדלת בין ההיכל לבין קדש הקדשים, ובבית השני שהיה ההיכל גבוה מאוד ולא יכולה מחיצה בנוייה להתקיים בגובה כזה - עשו שתי פרוכות וביניהן שיעור אמה במקום מחיצת הבניין שבבית ראשון, ולכן, יש לה דין בניין, שהוצאותיו באות מבדק הבית. 5) שנעשו שם לצניעות לכסות על הפתחים.

20 ג. כָּל הַבְּהֵמוֹת הַנִּמְצָאוֹת בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ בְּחוּצָה לָהּ
21 בְּקָרוֹב מִמֶּנָּה - בָּאוֹת עוֹלוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּפְסוּלֵי
22 הַמִּקְדָּשִׁין; נִסְכֵּיהֶן בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וְכֵן עוֹבֵד
23 כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁלַח עוֹלָתוֹ[6] מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, וְלֹא שָׁלַח
24 עִמָּהּ דְּמֵי נְסָכִים - יָבִיאוּ נִסְכֵּיהֶם מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

6) שאין מקבלים מיד עובד כוכבים אלא קרבן עולה בלבד.

ד. גֵּר[7] שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ זְבָחִים, אִם יֵשׁ לוֹ נְסָכִים[8] - 25
קְרֵבִין מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם לָאו - בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. 26
כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת, וְלֹא מִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו - מַקְרִיבִין 27
אֶת הַחֲבִתִּין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. מְבַקְּרֵי מוּמִים 28
שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְלַמְּדִים הִלְכוֹת 29
שְׁחִיטָה לַכֹּהֲנִים וְהִלְכוֹת קְמִיצָה, וְנָשִׁים הַמְגַדְּלוֹת 30
בְּנֵיהֶן[9] לְפָרָה אֲדֻמָּה - כֻּלָּן נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת 31
הַלִּשְׁכָּה. וְכַמָּה הוּא שְׂכָרָן? כְּמוֹ שֶׁיִּפְסְקוּ לָהֶן בֵּית 32
דִּין. 33

7) שאילו ישראל שמת, מקריבים יורשיו נסכיו. אבל גר שמת אין לו יורשים. 8) שהפרישן בחייו. 9) שהיו שומרים עליהם משעת לידתם שלא יטמאו בשום טומאה בעולם.

ה. בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, שֶׁהִיא הֶפְקֵר, שׁוֹכְרִין בֵּית דִּין 34
שׁוֹמְרִין, שֶׁיִּשְׁמְרוּ מִקְצָת סְפִיחִים[10] שֶׁצָּמְחוּ, כְּדֵי 35
שֶׁיָּבִיאוּ מֵהֶן הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, שֶׁאֵין בָּאִים אֶלָּא 36
מִן הֶחָדָשׁ. וְאֵלּוּ הַשּׁוֹמְרִין נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת 37
הַלִּשְׁכָּה. 38

10) הם הזרעים שצמחו מאליהם, ומותרים באכילה מן התורה אלא שחכמים אסרום גזירה שמא יזרע ויאמר מאליהם צמחו.

ו. מִי שֶׁהִתְנַדֵּב לִשְׁמֹר בְּחִנָּם - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[11]; 39
מִשּׁוּם בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ וְיִטְּלוּם מֵהֶן. לְפִיכָךְ 40
תִּקְּנוּ לָהֶם חֲכָמִים שֶׁיִּטְּלוּ שָׂכָר מִן הַלִּשְׁכָּה, כְּדֵי 41
שֶׁיִּפְרְשׁוּ הַכֹּל מֵאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁאֵלּוּ שׁוֹמְרִים שָׁם. 42

11) שעל ידי שההקדש ישלם שכר שמירה יתפרסם הדבר שהספיחים הם צורך קרבן, ולא יקחום בעלי זרוע.

ז. מַגִּיהֵי[12] סְפָרִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְדַיָּנִין[13] שֶׁדָּנִין אֶת 43
הַגַּזְלָנִין בִּירוּשָׁלַיִם - נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. 44
וְכַמָּה הָיוּ נוֹטְלִים? תְּשִׁעִים מָנֶה בְּכָל שָׁנָה. וְאִם לֹא 45
הִסְפִּיקוּ לָהֶן[14] - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ[15], מוֹסִיפִין לָהֶן 46
כְּדֵי צָרְכָּן, הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בֵיתָן[16]. 47

12) "של כל אדם ואדם, שאסור להשהות ספר שאינו מוגה, משום: אל תשכן באהליך עוולה. וראו בית דין שהיו מתעצלים בדבר, והפקירו תרומת הלשכה על כך".
13) הדיינים נוטלים שכר בטלה שהרי אסור ליטול שכר כדי לדון. 14) למזונות. 15) הדיינין לקבל. 16) לפי שבטלו ממלאכתם הוכרחו להספיק להם פרנסתם מכספי הציבור.

ח. כֶּבֶשׁ[17] הָיוּ בּוֹנִין מֵהַר הַבַּיִת לְהַר הַמִּשְׁחָה, 48
שֶׁעָלָיו הָיוּ מוֹצִיאִין פָּרָה אֲדֻמָּה[18], וְכֶבֶשׁ שֶׁמּוֹצִיאִין 49
עָלָיו שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ[19]. וּשְׁנֵיהֶם נַעֲשִׂין מִשִּׁירֵי 50

הַלִּשְׁכָּה. וְכֵן מִזְבַּח הָעוֹלָה וְהַהֵיכָל וְהָעֲזָרוֹת - נַעֲשִׂין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. אַמַּת הַמַּיִם[20] שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם[21] וְכָל מִגְדְּלוֹתֶיהָ וְכָל צָרְכֵי הָעִיר - בָּאִין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אוֹ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם בְּחִנָּם - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, וַאֲפִלּוּ גֵּר תּוֹשָׁב[22]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וְלָנוּ לִבְנוֹת וְגוֹמֵר, וְנֶאֱמַר: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וְגוֹמֵר.

17) גשר. 18) שעשו שני גשרים זה על גבי זה מהר הבית להר המשחה, ועל העליונה הוציאו את הפרה וכל מתעסקיה, כדי שלא יטמאו בטומאת התהום. 19) שעשו גשר מהעזרה שהייתה בקצה העיר, עד חוץ לעיר, שיעבור עליו המשלח את השעיר ביום הכפורים, מפני עמי הארץ שהיו דוחפים אותו למהר הליכתו לצוק, כדי שתושלם הכפרה ויתלבן לשון של זהורית של פתח ההיכל. 20) תיקון הנחל העובר בעזרה. 21) תיקון החומה. 22) גוי שאינו עובד עבודה זרה.

ט. מוֹתַר תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה וּשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה - לוֹקְחִין בּוֹ זְכָרִים וְיִקְרְבוּ כֶּלֶן עוֹלוֹת; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַמּוֹתָרוֹת שֶׁיִּקְרְבוּ עוֹלַת בְּהֵמָה. אֲבָל לֹא עוֹלַת הָעוֹף, שֶׁאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר עוֹף. וְאֵלּוּ הָעוֹלוֹת הַבָּאִין מִמּוֹתַר הַשְּׁקָלִים, הֵם הַנִּקְרָאִים קַיִץ לַמִּזְבֵּחַ[23].

23) שכשהמזבח בטל מביאים מהם עולות, כמו שדרך בני אדם להעלות מיני מתיקה על השולחן בגמר סעודתם.

י. שְׁקָלִים שֶׁלֹּא הִסְפִּיקוּ לָהֶן לְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר - מוֹצִיאִין אֶת הָרָאוּי לָהֶם מִקָּדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת; אֲבָל אֵין בֶּדֶק הַבַּיִת מוֹצִיא אֶת הָרָאוּי לוֹ מִקָּדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ[24].

24) ופירושה לדעת רבינו היא, שאם נחסר מעות לקדשי מזבח לוקחים את החסר מקדשי בדק הבית אבל לא להיפך. והראב"ד חולק עליו.

יא. מִשֶּׁגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, אֵין מַקְרִיבִין קָרְבְּנוֹת צִבּוּר אֶלָּא מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְאִם לֹא בָּאָה הַחֲדָשָׁה - לוֹקְחִין מִן הַיְּשָׁנָה[25]. לְפִיכָךְ, אִם הִגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וְיֵשׁ עִמָּהֶן בְּהֵמוֹת לְתָמִידִים מִתְּרוּמָה יְשָׁנָה - פּוֹדִין אוֹתָן וְיוֹצְאִין לְחֻלִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן תְּמִימִין[26], וְיִפְּלוּ דְּמֵיהֶן לִתְרוּמָה יְשָׁנָה שֶׁמְּקַיְּצִין בָּהּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלּוֹקְחִין לִתְמִידִין, שֶׁאִם לֹא יִהְיוּ צְרִיכִין לָהֶן - יֵצְאוּ לְחֻלִּין.

25) "קרבנות ציבור הבאין באחד בניסן מצוה להביא מן החדש ואם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה". 26) והלכה היא שאין קדשים יוצאים לחולין על ידי פדיון אלא אם כן נפל בהם מום.

יב. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין בְּמוֹתַר הַקְּטֹרֶת[27]: מִשֶּׁגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, מְחַלְּלִין אוֹתוֹ עַל שְׁכַר הָאֻמָּנִין[28], וְחוֹזְרִין מְעוֹת הַשָּׁכָר לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ, וְנוֹטְלִין הָאֻמָּנִין מוֹתַר הַקְּטֹרֶת בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אֶת הַקְּטֹרֶת מֵהֶן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה, כְּדֵי לְהַקְרִיבָהּ מִמְּעוֹת תְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְאִם אֵין לָהֶן תְּרוּמָה חֲדָשָׁה - מַקְטִירִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה יְשָׁנָה[29].

27) שהלכה למשה מסיני שהקטורת תהיה במשקל שס"ח מנים, ואין מקריבים מהם אלא שנ"ד מנים לשנ"ד ימים של שנות הלבנה, מנה לכל יום, ועוד שלושה מנים יתירים שמקטירין ביום הכפורים בקדשי הקדשים, נשארו אחד עשר מנים יתירים בכל שנה. 28) מפטמי הקטורת ששכרם מתרומת הלשכה. 29) משנה שעברה.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת שְׁקָלִים

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא: לְחַשֵּׁב וְלֵידַע וְלִקְבֹּעַ בְּאֵי זֶה יוֹם תְּחִלַּת כָּל חֹדֶשׁ מֵחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה[1]. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) שנאמר "החודש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב, ב) "וזו היא מצות קידוש החודש" (ספר המצוות, עשה קנג).

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו ההבדל בין חדשי הלבנה לחדשי החמה, ושמצוה מן התורה על ב"ד לחשב ולידע ולהודיע על קידוש החודש, ונסתיים הפרק בדין אין קובעין חדשים בחוץ לארץ.

א. חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה הֵם חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה[2], שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ[3], וְנֶאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[4]: הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה דְּמוּת לְבָנָה וְאָמַר לוֹ: כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ[5]. וְהַשָּׁנִים שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין הֵם שְׁנֵי הַחַמָּה[6], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב[7].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

" . . הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה דְּמוּת לְבָנָה, וְאָמַר לוֹ: כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ".

וצריך להבין מדוע שינה ממקור הדברים במכילתא דרשב"י על הפסוק "החודש הזה לכם" "הראה לו הקב"ה למשה באצבע דמות הלבנה כו'" ולא הזכיר כלל שהראהו במראה הנבואה. ובפרט, שהלשון "כזה ראה וקדש" הוא ציווי על קידוש החודש על ידי בית דין שנעשה בכל הדורות על ידי ראיית הלבנה בפועל ממש. ופשיטא שאם יבואו עדים ויאמרו שראו את מולד הלבנה במראה הנבואה אין מקדשים על פיהם.

והביאור בזה: במכילתא הקשה "והלא כל הדברות שנתדבר למשה לא נתדבר עמו אלא ביום, החודש הזה

הראהו בלילה. וכיצד היה מדבר עמו ביום והראהו בלילה, שנדבר ביום עם חשיכה והראהו החודש בחשכה". אמנם תירוץ זה היה קשה לרמב"ם שהרי מיד אחר הציווי על קידוש החודש נאמר ציווי קרבן פסח - "ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית" - פרשה ארוכה עם כל פרטי הדינים של קרבן פסח, ובפשטות הכתובים נאמרו שניהם בהמשך אחד שהרי לא מצינו שהיתה קריאה נוספת ודיבור נוסף אלא קריאה ודיבור אחד - "וידבר ה' אל משה ואל אהרן גו' החודש הזה לכם גו' בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו'", וא"כ קשה היאך "נדבר עמו ביום עם חשיכה והראהו החודש בחשיכה" שהרי מה שאמר לו "ויקחו להם שה כו'" היה כבר בחשיכה, ובגלל קושי זו כתב הרמב"ם שהראהו במראה הנבואה, וממילא כל הדיבור אל משה היה ביום, כולל הדיבור "ויקחו להם שה גו'" ומה שהראהו הלבנה היה במראה הנבואה.

ראיה להסבר זה מצינו בגמרא במסכת פסחים ששאלה "וממאי דבריש ירחא קאי, דילמא בארבעה או בחמשה בירחא קאי" והלא פשיטא לכו"ע שהדיבור היה בר"ח שנתקשה משה בראיית הלבנה. ועל פי האמור מובן שמכוון שהראהו במראה הנבואה הרי שיכול להיות גם בחמשה בניסן.

יין מלכות ספר זמנים סימן לט.

2) שכל אחד מהם הוא "תשעה ועשרים יום, ושתים־עשרה שעות, ושבע מאות ושלושה ותשעים חלקים (היינו ארבעים וארבע דקות וחלק אחד, לפי חשבון של שמונה־עשר חלקים בכל דקה), וזהו חדשה של לבנה" (להלן פ"ו, ה"ג). 3) כלומר בחידושו, וזה אפשר לומר על הלבנה בלבד, שאורה מתחדש אחרי שנעלם. [וכן לשון הרמב"ם ב'מאמר העיבור': "ומאחר שאמר הצור יתברך זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה, נתחייבנו למנות חדשינו בלבנה, כי באיזהו חודש יתבאר בו החידוש, ואין זה אלא ללבנה"]. 4) [מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, פרשת בא (מהדורת הרי"נ אפשטיין ע' 8)]. 5) כשתראה את הלבנה בשיעור זה, תקדש אותו יום לראש חודש, הרי שהמדובר בחדשי הלבנה. 6) "שנת החמה היא שלש מאות חמשה וששים יום וששׁ שעות" (להלן פ"ו, ה"ד). 7) כלומר "שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן" (סנהדרין יג:), וכן כתב רבינו להלן פ"ד, ה"א.

1 **ב. וְכַמָּה יִתְרָה שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה?[8] קָרוֹב**
2 **מֵאַחַד עָשָׂר יוֹם[9]. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַתּוֹסֶפֶת**
3 **הַזֹּאת כְּמוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אוֹ פָּחוֹת מְעַט אוֹ יוֹתֵר מְעַט**
4 **- מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ אֶחָד[10], וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה**
5 **עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהִיא הַנִּקְרֶאת שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת[11]. שֶׁאִי**
6 **אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַשָּׁנָה[12] שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְכָךְ וְכָךְ**
7 **יָמִים[13], שֶׁנֶּאֱמַר: לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה - חֳדָשִׁים אַתָּה מוֹנֶה**
8 **לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מוֹנֶה יָמִים[14].**

8) כלומר שנה פשוטה שאין בה אלאשנים עשר חדש בלבד (להלן פ"ו, ה"ד). 9) המספר המדויק (להלן שם): "עשרה ימים, ואחת ועשרים שעות, ומאתים וארבעה חלקים". 10) כדעת רבן שמעון בן גמליאל (ראש השנה יט:). שעיבור השנה הוא חודש (ולא כדעת תנא־קמא שם, שאמר "שלושים יום"), כלומר "רצה חודש, רצה שלשים". וכן כתב רבינו להלן פ"ד הי"ד: "שהרשות לבית־דין להוסיפו מלא או חסר", וכדעת רב פפא שם. 11) דוגמת אשה שנוסף לה עובר, שנקראת "מעוברת". 12) כל שנה ושנה. 13) "קרוב לאחד עשר יום", כנ"ל, במקום חודש אחד נוסף אחת לשתים או לשלוש שנים. 14) מגילה ה, א.

9 **ג. הַלְּבָנָה נִסְתֶּרֶת בְּכָל חֹדֶשׁ[15] וְאֵינָהּ נִרְאֵית כְּמוֹ שְׁנֵי**
10 **יָמִים[16], אוֹ פָּחוֹת[17] אוֹ יוֹתֵר מְעַט[18]; כְּמוֹ יוֹם אֶחָד**
11 **קֹדֶם שֶׁתִּדְבַּק בַּשֶּׁמֶשׁ[19] בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ, וּכְמוֹ יוֹם אֶחָד**
12 **אַחַר שֶׁתִּדְבַּק בַּשֶּׁמֶשׁ וְתֵרָאֶה בַּמַּעֲרָב[20] בָּעֶרֶב. וּבְלֵיל**
13 **שֶׁתֵּרָאֶה בַּמַּעֲרָב אַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה - הוּא תְּחִלַּת הַחֹדֶשׁ,**
14 **וּמוֹנִין מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם; וְאִם יֵרָאֶה**
15 **הַיָּרֵחַ לְיֵל שְׁלֹשִׁים - יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ,**
16 **וְאִם לֹא יֵרָאֶה - יִהְיֶה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יוֹם אֶחָד**
17 **וּשְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר. וְאֵין**
18 **נִזְקָקִין לַיָּרֵחַ[21] בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, בֵּין שֶׁנִּרְאָה בֵּין**
19 **שֶׁלֹּא נִרְאָה; שֶׁאֵין לְךָ חֹדֶשׁ לְבָנָה יוֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים**
20 **יוֹם[22].**

15) הלבנה יש לה צורת כדור, והיא מקבלת אורה מן השמש. מכאן השינויים בגודל השטח המואר של הלבנה, המותנה במצב הלבנה כלפי השמש. המצב שבו השמש והלבנה נמצאות מעבר האחד של הארץ, מכוונות זו למטה מזו על קו אחד, נקרא התקבצות הלבנה עם השמש. הירח נמצא אז בין הארץ ובין השמש. הצד המואר של הירח מופנה לשמש, והצד הבלתי מואר - לארץ. יום אחד לפני ההתקבצות, אין פס האור הצר של הלבנה הישנה נראה, מפני שהוא קטן מאד, ויום אחד אחר ההתקבצות - אין הפס הצר של אור הלבנה החדשה נראה - מאותה הסיבה. 16) רבי זירא בשם רב נחמן: עשרים וארבע שעות נסתרת הלבנה. לאנשי בבל נסתרת הלבנה הישנה בשש שעותיה האחרונות, והחדשה - בשמונה עשרה השעות הראשונות; לאנשי ארץ־ישאל - הישנה בשמונה עשרה השעות האחרונות, והחדשה בשש השעות הראשונות (ראש השנה כ:). בשעות אלה אין הלבנה נראית, מכיון שקו האור שלה קטן מדי. הרמב"ם מדבר על "שני ימים" בדרך כלל (רוב המקרים), והתלמוד מדבר על "עשרים וארבע שעות" - מינימום (לחם־משנה). 17) כשהאויר זך היא נראית יותר מוקדם. 18) בדפוס רומי ר"מ, וכן בדפוס קושטא, חסירה המילה "מעט". 19) שתתקבץ עם השמש, כמבואר בהערה טו. 20) הלבנה לאחר חידושה, נמצאת תמיד במערב. 21) אין צורך לראות את הירח. 22) הזמן בין

התקבצות אחת של השמש והירח עד ההתקבצות השניה הוא עשרים ותשעה יום, שתים עשרה שעות, ארבעים וארבע דקות וחלק אחד. מכאן הוודאות שבליל שלושים ואחד כבר התחיל החודש החדש.

ד. חֹדֶשׁ שֶׁיִּהְיֶה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, וְיֵרָאֶה יָרֵחַ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים - נִקְרָא חֹדֶשׁ חָסֵר; וְאִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ[23], וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - נִקְרָא חֹדֶשׁ מְעֻבָּר[24], וְנִקְרָא חֹדֶשׁ מָלֵא. וְיָרֵחַ שֶׁיֵּרָאֶה בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים - הוּא הַנִּקְרָא יָרֵחַ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ[25]; וְאִם נִרְאָה בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, וְלֹא נִרְאָה בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים - הוּא נִקְרָא יָרֵחַ שֶׁנִּרְאָה בְּלֵיל עִבּוּרוֹ[26].

23) בליל שלושים. אז יתחיל החודש החדש בליל שלושים ואחד. 24) בגלל תוספת היום לחודש שעבר. 25) ראש השנה כה, א. 26) ר"ה שם.

ה. אֵין רְאִיַּת הַיָּרֵחַ מְסוּרָה לְכָל אָדָם[27] כְּמוֹ שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית[28], שֶׁכָּל אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה וְשׁוֹבֶת בַּשְּׁבִיעִי[29]; אֶלָּא לְבֵית דִּין הַדָּבָר מָסוּר, עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּהוּ בֵּית דִּין[30] וְיִקְבְּעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ - הוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם[31] - עֵדוּת זוֹ תִּהְיֶה מְסוּרָה לָכֶם.

27) כלומר, אין כל אדם רשאי לקבוע ראש־חודש ולעשות המועדים על פי ראייתו הוא. 28) הכוונה לכל השבתות, וההוספה "בראשית" באה כדי למנוע טעות, כי גם המועדים נקראים "שבת". 29) [ראה בפ"ב מהל' שבת הכ"ב]. 30) "מועדי ה' צריכין קידוש ב"ד, שבת בראשית אין צריכה קידוש ב"ד" (נדרים עח:), כלומר מקדשים את החודש לשם קביעת המועדים, אבל אין מקדשים יום ראשון בשבוע, כדי לעשות שבת ביום השביעי. 31) המילה "לכם" מיותרת, וללמד באה ש"עדות זו תהא מסורה לכם", כלומר קבלת עדי ראיה וקידוש החודש מסורים לחשובי הדור בלבד, כגון משה ואהרן, הנזכרים בפסוק הקודם "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן" (ראש השנה כב.).

ו. בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת[32] כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַשְּׁבִים הָאִיטַּלְקִינִים[33], שֶׁיּוֹדְעִין מְקוֹמוֹת הַכּוֹכָבִים[34] וּמַהֲלָכָם[35], וְחוֹקְרִים וּמְדַקְדְּקִים[36], עַד שֶׁיֵּדְעוּ אִם אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלֹשִׁים, אוֹ אִי אֶפְשָׁר. אִם יָדְעוּ שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה - יוֹשְׁבִין וּמְצַפִּין לְעֵדִים כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלֹשִׁים. אִם בָּאוּ עֵדִים, וּדְרָשׁוּם וַחֲקָרוּם כַּהֲלָכָה[37] וְנֶאֱמְנוּ דִּבְרֵיהֶם[38] - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ; וְאִם לֹא נִרְאָה, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים - מַשְׁלִימִין שְׁלֹשִׁים[39], וְיִהְיֶה חֹדֶשׁ מְעֻבָּר. וְאִם יָדְעוּ בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה - אֵין יוֹשְׁבִים יוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֵין מְצַפִּין לְעֵדִים. וְאִם בָּאוּ עֵדִים - יוֹדְעִין בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר[40], אוֹ שֶׁנִּרְאֵת לָהֶם דְּמוּת לְבָנָה מִן הֶעָבִים[41] וְאֵינָהּ הַלְּבָנָה הַוַּדָּאִית.

32) עיי"ש כ, ב. 33) החוזים בכוכבים. 34) יש קרובים לשמש ולארץ, ויש רחוקים מהם. 35) מסלול ההקפה של הקרובים לשמש, קטן יותר ממסלול הכוכבים הרחוקים יותר. 36) בחשבון. 37) פרטי החקירה מובאים במשנה ראש השנה כג, ב. ועי' להלן פ"ב, ה"ד. 38) על־ידי התאמה לחשבון הבית־דין. 39) לחודש שיצא. 40) ראש השנה כג, ב. 41) "תנו רבנן, פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה..." (ראש השנה כה.).

ז. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה עַל בֵּית דִּין, שֶׁיְּחַשְּׁבוּ וְיֵדְעוּ אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה, וְשֶׁיִּדְרְשׁוּ אֶת הָעֵדִים[42] עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ[43], וְיִשְׁלְחוּ וְיוֹדִיעוּ[44] שְׁאָר הָעָם בְּאֵי זֶה יוֹם הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיִּדְּעוּ בְּאֵי זֶה יוֹם הֵן הַמּוֹעֲדוֹת[45]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, וְנֶאֱמַר: וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה[46] הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ.

42) "ואומרים לו (=לעד): כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה..." (ראש השנה כג:). וראה להלן פ"ב ה"ב, והערה ח. 43) כתוב "החודש הזה לכם" - "עדות זו תהא מסורה לכם" (ר"ה כב.), כלומר תפקיד בית־דין הוא לברר את אמיתות דברי העדים בכל הדרכים, גם על־פי החשבון וגם על־ידי חקירת העדים. 44) "על ששה חדשים השלוחין יוצאין..." (ר"ה יח.). 45) "על ניסן מפני הפסח - על אלול מפני ראש השנה, ועל תשרי מפני תקנת המועדות" (שם). 46) כרבי עקיבא שאמר: חוקה זו נאמרה לענין פסח (מנחות לו:). וכן הביאה הרמב"ם ב'ספר המצוות' מצוה קנג בשם המכילתא [ובפ"ד מהל' תפילין ה"י, הביאה לענין תפילין, וצ"ע].

ח. אֵין מְחַשְּׁבִין וְקוֹבְעִין חֳדָשִׁים וּמְעַבְּרִין שָׁנִים אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[47], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה, וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָיִם[48]. וְאִם הָיָה אָדָם גָּדוֹל בְּחָכְמָה, וְנִסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיָצָא לְחוּץ לָאָרֶץ, וְלֹא הִנִּיחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה מְחַשֵּׁב וְקוֹבֵעַ חֳדָשִׁים וּמְעַבֵּר שָׁנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ[49]. וְאִם נוֹדַע לוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָדָם גָּדוֹל כְּמוֹתוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר גָּדוֹל מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִקְבֹּעַ וּלְעַבֵּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ[50]; וְאִם עָבַר וְקָבַע וְעִבֵּר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[51].

47) כל זה יוצא מן הסיפור על חנינא בן אחי רבי יהושע, שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ, ומיחו בו חכמים (ברכות סג.). 48) שם סג, ב. 49) כן עשה רבי עקיבא (שם סג.). 50) גם המעשה ברבי חנינא היה כך, שכשירד לגולה לא הניח כמותו בארץ ישראל, ובינתיים "נעשו הגדיים תיישים", כלומר גדולים בחכמה כמוהו (שם). 51) שם.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו מי הם הכשרים להעיד בקידוש החודש, קלקול הבייתוסים בזה, כיצד מקבלים העדים. ונסתיים הפרק בדין קידוש החודש בשוגג ובטעות.

א. אֵין כָּשֵׁר לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא שְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים,

1 הָרְאוּיִין לְהָעִיד בְּכָל דָּבָר וְדָבָר[2]; אֲבָל נָשִׁים
2 וַעֲבָדִים[3] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת, וְאֵין מְעִידִין.
3 אָב וּבְנוֹ שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ - יֵלְכוּ לְבֵית דִּין לְהָעִיד;
4 לֹא מִפְּנֵי שֶׁעֵדוּת הַחֹדֶשׁ כְּשֵׁרָה בִּקְרוֹבִים[4], אֶלָּא
5 שֶׁאִם יִמָּצֵא אֶחָד מֵהֶן פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גַּזְלָן
6 וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִשְּׁאָר הַפַּסְלָנוּת[5] - יִצְטָרֵף הַשֵּׁנִי עִם אַחֵר
7 וְיָעִידוּ. וְכָל הַפָּסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6], אַף עַל
8 פִּי שֶׁהוּא כָּשֵׁר מִן הַתּוֹרָה[7] - פָּסוּל לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ[8].

2) להוציא פסולים מדרבנן, כגון משחק בקוביא ומפריחי יונים, שכשרים במקרים מסוימים, כגון להעיד על אשה שמת בעלה, אבל אינם כשרים **בכל דבר ודבר**. ולפיכך הם פסולים בקידוש החודש (ר"ה כב.). 3) גויים שמכרו עצמם לישראל, ומלו וטבלו לשם עבדות, ודינם בכל דבר כמו אשה. ועי' רמב"ם פ"ט מהל' עדות ה"ב וה"ד. 4) מחלוקת תנא־קמא ורבי יוסי ורבי שמעון (שם), ופסק כת"ק וכרבי יוסי, שקרובים פסולים לעדות החודש. 5) גזלן פסול מן התורה, וכן כל מי שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה (רמב"ם פ"י מהל' עדות ה"ג וה"ד). 6) מדרבנן. 7) כגון המשחק בקוביא ומפריחי יונים (ר"ה כב.). 8) "זה הכלל: כל עדות שאין האשה כשרה לה, אף הן אינן כשרים לה" (שם), ומכיוון שאשה פסולה לעדות החודש, אף פסולי דרבנן פסולים לעדות החודש.

9 **ב.** דִּין תּוֹרָה שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בְּעֵדוּת הַחֹדֶשׁ[9];
10 שֶׁאֲפִלּוּ קִדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ עַל פִּי עֵדִים, וְנִמְצְאוּ
11 זוֹמְמִין בְּעֵדוּת זוֹ - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ[10]. לְפִיכָךְ הָיוּ
12 בָּרִאשׁוֹנָה[11] מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם
13 מִיִּשְׂרָאֵל[12], שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת[13] עַד שֶׁיּוּדַע
14 לְךָ שֶׁזֶּה פָּסוּל. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַבַּיְתוֹסִים[14], וְהָיוּ שׁוֹכְרִין
15 אֲנָשִׁים לְהָעִיד שֶׁרָאוּ, וְהֵם לֹא רָאוּ[15], הִתְקִינוּ[16] שֶׁלֹּא
16 יְקַבְּלוּ בֵּית דִּין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא מֵעֵדִים שֶׁמַּכִּירִין
17 בֵּית דִּין אוֹתָן שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים[17], וְשֶׁיִּהְיוּ דּוֹרְשִׁין
18 וְחוֹקְרִים בָּעֵדוּת[18].

9) לשאול אותם באיזו שעה ובאיזה מקום ראו את הלבנה. בדבר זה אין צורך מדין תורה, שהרי כל השאלות האלה אינן באות אלא לעשותם "עדות שאתה יכול להזימה" (הל' עדות פ"ב, ה"ה) וכל עדות שאינה ראויה להזמה אינה עדות (הל' רוצח, פ"ב ה"ט), וכאן אפילו אם יזימו אותם, עדותם קיימת והחודש מקודש, כמו שממשיך הרמב"ם לבאר בהלכה זו (וראה למעלה פ"א ה"ז, שמצות־עשה לדרוש אותם היאך ראו את הלבנה, אם לפני החמה וכו', וראה לחם־משנה כאן). וראה בהערה דלהלן. 10) 'ירושלמי' ר"ה פ"ג, ה"א: "קידשוהו ואחר־כך נמצאו העדים זוממין־הרי זה מקודש" (וראה כתובות כא: 'תוספות' ד"ה הנח). וכ"ה בתוספתא ר"ה, פ"ב, ה"א: "קידשו את החודש בזמנו ונמצאו עדים זוממין (שבאו עדים אחרים ואמרו להם היאך אתם מעידים כן, והלא באותו זמן עמנו הייתם במקום אחר) הרי זה מקודש". וראה להלן ה"י, שאם קידשו ב"ד את החודש והיו מוטעין - הרי זה מקודש. 11) לפני שקלקלו הבייתוסים. 12) אף אם לא הכירו אותו. 13) אף־על־פי שאין מכירים אותו. 14) תלמידי ביתוס, חבריהם של הצדוקים [ובדפוס רומי: "המינים", וכ"ה בכת"י במשנה ר"ה כב. ובפירוש רבינו נתן, אב הישיבה שם, ויתכן כי בדפוסים שלנו נשתנה ע"י הצנזורה]. 15) כדי להטעות את החכמים. ופעם אחת, שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז, שיעידו עדות שקר בראיית הלבנה (ר"ה כב:). ופירש רש"י שחל אז ל' אדר בשבת, והירח לא נראה בזמנו. ושכרום הצדוקים, שיעידו שראו את הירח בליל שבת, כדי שהנפת העומר תהיה ביום ראשון בשבוע, לחזק דעתם בפירוש הפסוק "ממחרת השבת יניפנו" (ויקרא כג, יא), שהכוונה ממחרת **השבת** ממש, בניגוד לדעת חז"ל, שהכוונה למחרת יום־טוב ראשון (ראה מנחות סה. וסו.). 16) חכמינו (ר"ה כב.). 17) שם. 18) באיזו שעה, ובאיזה מקום וכו' כתריס בפני עדי שקר. [והמקור הוא בר"ה כה: "נחקרו העדים", הרי שצריך לחקור אותם, ולפי דברי הירושלמי הנ"ל - על כרחנו שתקנת חכמים היא].

19 **ג.** לְפִיכָךְ[19], אִם לֹא יִהְיוּ בֵּית דִּין יוֹדְעִים אֶת הָעֵדִים
20 שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ, מְשַׁלְּחִין אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁנִּרְאָה בָּהּ
21 עִם הָעֵדִים שֶׁרָאוּ עֵדִים אֲחֵרִים[20], שֶׁמְּזַכִּין אוֹתָן[21]
22 לְבֵית דִּין, וּמוֹדִיעִין אוֹתָן שֶׁאֵלּוּ כְּשֵׁרִים הֵם, וְאַחַר
23 כָּךְ מְקַבְּלִין מֵהֶם.

19) מכיון שתיקנו לקבל עדות ממכירים בלבד. 20) במשנה ר"ה כב. כתוב: "משלחין אחר עמו", דהיינו זוג אחר - שני עדים (שם כב:). וכ"ה בתוספתא (צוקרמנדל ע' 210) "משלחין עדיו עמו", בניגוד לדעת הירושלמי (ר"ה פ"ב ה"א) ש"אחר" היינו עד אחד ממש, כיון ש"בדין היה שלא יהו צריכין עדים, והן אמרו שיהו צריכין עדים, והן אמרו אחד נאמן". 21) מעידים עליהם שמכירים אותם ככשרים וכזכאים להעיד.

24 **ד.** בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין[22] בַּדְּרָכִים שֶׁהָאִצְטַגְנִינִין
25 מְחַשְּׁבִין בָּהֶם, וְיוֹדְעִין הַלְּבָנָה, כְּשֶׁתֵּרָאֶה בְּחֹדֶשׁ זֶה,
26 אִם תִּהְיֶה בִּצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ בִּדְרוֹמָהּ[23], וְאִם תִּהְיֶה
27 רְחָבָה אוֹ קְצָרָה[24], וּלְהֵיכָן יִהְיוּ רָאשֵׁי קַרְנֶיהָ
28 נוֹטִין[25]; וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים לְהָעִיד, בּוֹדְקִין אוֹתָם[26]:
29 כֵּיצַד רְאִיתֶם אוֹתָהּ - בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם? לְהֵיכָן הָיוּ
30 קַרְנֶיהָ נוֹטוֹת?[27] כַּמָּה הָיְתָה גְּבוֹהָה בִּרְאִיַּת
31 עֵינֵיכֶם?[28] וְכַמָּה הָיְתָה רְחָבָה? אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם
32 מְכַוָּנִין[29] לְמַה שֶׁנּוֹדָע בְּחֶשְׁבּוֹן - מְקַבְּלִין אוֹתָם[30],
33 וְאִם לֹא נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכַוָּנִין - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָם.

22) ראה למעלה פ"א ה"ו. 23) הלבנה מתרחקת מן השמש פעם לצד צפון ופעם לצד דרום. 24) רוחב קו האור של חרמש הלבנה, משתנה בהתאם לקרבתה לשמש או לריחוקה ממנה. 25) לאיזה צד יהיו נוטים קרני האור של הלבנה, לצד צפון או לצד דרום. 26) ראש השנה כג, ב. 27) ר"ה שם. ועיין שם בפירוש הרע"ב ובפירוש המשניות להרמב"ם. 28) גבוהה מן האופק לפי ראות

1 ה. אָמְרוּ הָעֵדִים: רְאִינוּהוּ בַּמַּיִם[31] אוֹ בֶּעָבִים[32] אוֹ
2 בַּעֲשָׁשִׁית[33], אוֹ שֶׁרָאוּ מִקְצָתוֹ בָּרָקִיעַ וּמִקְצָתוֹ
3 בֶּעָבִים[34] אוֹ בַּמַּיִם[35] אוֹ בַּעֲשָׁשִׁית[36] - אֵין זוֹ רְאִיָּה[37],
4 וְאֵין מְקַדְּשִׁין עַל רְאִיָּה זֹאת. אָמַר אֶחָד: רְאִיתִיו
5 גָּבוֹהַּ[38] בְּעֵינַי[39] כְּמוֹ[40] שְׁתֵּי קוֹמוֹת, וְאָמַר הַשֵּׁנִי: כְּמוֹ
6 שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת הָיָה גָּבוֹהַּ - מִצְטָרְפִין[41]. אָמַר הָאֶחָד:
7 כְּמוֹ שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת, וְהַשֵּׁנִי אָמַר: כְּמוֹ חָמֵשׁ - אֵין
8 מִצְטָרְפִין[42]; וּמִצְטָרֵף אֶחָד מֵהֶם עִם שֵׁנִי שֶׁיָּעִיד
9 כְּמוֹתוֹ[43], אוֹ יִהְיֶה בֵּינֵיהֶן קוֹמָה אֶחָת[44].

31) בנהר או במעין בבואה של הירח. 32) מאיר מבעד לעננים. 33) במנורת זכוכית שקופה, ראינו בבואה שלו. 34) מקצת החרמש הדק של הירח נראה ברקיע, ומקצתו מבעד לעננים. 35) מקצת החרמש הדק ברקיע, ומקצתו במים. 36) מקצת החרמש הדק ברקיע, ומקצתו בעששית. 37) שהרי לא ראה את הלבנה ממש אלא את דמותה במים או בעששית, וגם כשראה אותה דרך העננים - אינה ראיה ממש. 38) מן הארץ. 39) לפי ראות עיני. 40) בערך. 41) שבין שתי קומות לשלוש, אפשר לטעות. 42) כי עד כדי כך אין אדם טועה. 43) בראש השנה כד. אמרו: "מצטרפין לעדות אחרת", ובשבועות מח. פירש רבא: הוא ואחר מצטרפין לעדות אחרת של ראש חודש", שאם יבוא עד אחר ויעיד כמו אחד מן השנים המכחישים זה את זה, הרי שני אלה יהוו כת של שני עדים נגד האחד, ונקבל את עדות הכת החדשה. 44) הבדל של קומה אחת ביניהם, שזה אומר: ראיתיו גבוה בעיני כמו שתי קומות, וזה אומר - כמו שלוש קומות.

10 ו. אָמְרוּ: רְאִינוּהוּ בְּלֹא כַּוָּנָה, וְכֵיוָן שֶׁהִתְבּוֹנַנּוּ בּוֹ
11 וְנִתְכַּוְּנוּ לִרְאוֹתוֹ לְהָעִיד שׁוּב לֹא רְאִינוּהוּ - אֵין זוֹ
12 עֵדוּת, וְאֵין מְקַדְּשִׁין עָלֶיהָ[45]; שֶׁמָּא עָבִים נִתְקַשְּׁרוּ[46]
13 וְנִרְאוּ כַּלְּבָנָה, וְכָלוּ וְהָלְכוּ לָהֶם[47]. אָמְרוּ עֵדִים:
14 רְאִינוּהוּ בְּיוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים שַׁחֲרִית בְּמִזְרָח, קֹדֶם
15 שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[48], וּרְאִינוּהוּ עַרְבִית בְּמַעֲרָב בְּלֵיל
16 שְׁלִשִׁים[49] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים[50], וּמְקַדְּשִׁין עַל רְאִיָּה
17 זוֹ, שֶׁהֲרֵי רָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ; אֲבָל הָרְאִיָּה שֶׁאָמְרוּ
18 שֶׁרָאוּהוּ בְּשַׁחֲרִית - אֵין נִזְקָקִין לָהּ, שֶׁאֵין אָנוּ
19 אַחֲרָאִין לִרְאִיַּת שַׁחֲרִית, וּבְיָדוּעַ שֶׁהָעָבִים הֵם
20 שֶׁנִּתְקַשְּׁרוּ וְנִרְאָה לָהֶם כַּלְּבָנָה[51]. וְכֵן אִם רָאוּהוּ
21 בִּזְמַנּוֹ[52], וּבְלֵיל עִבּוּרוֹ[53] לֹא נִרְאָה - הֲרֵי אֵלּוּ
22 נֶאֱמָנִין[54]; שֶׁאֵין אָנוּ אַחֲרָאִין אֶלָּא לִרְאִיַּת לֵיל
23 שְׁלִשִׁים בִּלְבַד.

45) ראש השנה כד, א. 46) "תנו רבנן, פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, ונראית דמות הלבנה" (ראש השנה כה.). כי עננים המוקרנים מקרני השמש - עלולים להראות כלבנה. 47) משום כך לא ראוהו כששוב התכוונו לראותו. 48) וזה הירח לפני המולד, שאז הוא מקדים את החמה. 49) אחרי המולד, הירח תמיד במערב (ראה למעלה פ"א, ה"ג). 50) זוהי מחלוקת רבי יוחנן בן נורי ורבן גמליאל (שם). ופסק רבינו כרבן גמליאל ('פירוש המשניות' שם). 51) בגלל קרני השמש. 52) בליל שלושים. 53) בליל שלושים ואחד. 54) מחלוקת רבי דוסא בן הרכינס ורבן גמליאל (שם). ופסק כרבן גמליאל.

24 ז. כֵּיצַד מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ?[55] כָּל מִי שֶׁרָאוּי
25 לְהָעִיד[56], שֶׁרָאָה אֶת הַיָּרֵחַ, בָּא לְבֵית דִּין, וּבֵית דִּין
26 מַכְנִיסִים אוֹתָן כֻּלָּן לְמָקוֹם אֶחָד[57], וְעוֹשִׂין לָהֶן
27 סְעֻדּוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הָעָם רְגִילִין לָבוֹא. וְזוּג[58]
28 שֶׁבָּא רִאשׁוֹן בּוֹדְקִין אוֹתָן רִאשׁוֹן[59] בַּבְּדִיקוֹת
29 שֶׁאָמַרְנוּ[60]. מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל[61] וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ[62].
30 נִמְצְאוּ דְּבָרָיו מְכֻוָּנִים לַחֶשְׁבּוֹן - מַכְנִיסִים אֶת חֲבֵרוֹ.
31 נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין[63] - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וּשְׁאָר כָּל
32 הַזּוּגוֹת שׁוֹאֲלִין אוֹתָם רָאשֵׁי דְּבָרִים[64]; לֹא שֶׁצְּרִיכִים
33 לָהֶם[65], אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפֵחֵי נֶפֶשׁ[66], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ
34 רְגִילִין לָבוֹא[67].

55) ראש השנה כג, ב. 56) שם כב, א. ועי' לעיל ה"א. 57) "חצר גדולה היתה בירושלים, ובית יעזק היתה נקראת, ולשם כל העדים מתכנסים" (שם כג:). 58) עדים. 59) שם. 60) למעלה ה"ד. 61) החשוב שבהם. 62) על פרטי ראיית הלבנה. 63) מתאימים אלו לאלו. 64) מבלי להכנס לפרטי הדברים. 65) כי עדות זוג אחד מספיקה לקידוש החודש על־ידי בית־דין. 66) מלשון הכתוב (איוב יא, כ), "מפח נפש". כלומר מאוכזבים על שהטריחו עצמם לחינם. 67) שאם לא ישאלו אותם, יחדלו מלבוא.

35 ח. וְאַחַר כָּךְ, אַחַר שֶׁתִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת, רֹאשׁ בֵּית דִּין
36 אוֹמֵר: מְקֻדָּשׁ![68] וְכָל הָעָם עוֹנִים אַחֲרָיו: מְקֻדָּשׁ!
37 מְקֻדָּשׁ![69] וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[70],
38 וְאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[71]. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא
39 חֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ[72]. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא בַּיּוֹם[73];
40 וְאִם קִדְּשׁוּהוּ בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ[74]. וַאֲפִלּוּ רָאוּהוּ
41 בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא אָמְרוּ בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ'
42 עַד שֶׁחָשְׁכָה לֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים[75], אוֹ שֶׁנֶּחְקְרוּ
43 הָעֵדִים, וְלֹא הִסְפִּיקוּ בֵּית דִּין לוֹמַר 'מְקֻדָּשׁ' עַד
44 שֶׁחָשְׁכָה לֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים[76] - אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ,
45 וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ[77] מְעֻבָּר, וְלֹא יִהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֶלָּא
46 יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֵית בְּלֵיל
47 שְׁלֹשִׁים; שֶׁאֵין הָרְאִיָּה קוֹבַעַת, אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁאָמְרוּ
48 'מְקֻדָּשׁ' הֵם שֶׁקּוֹבְעִין[78].

68) משנה, ר"ה כד, א. ובגמרא שם לומדים דין זה מן הפסוק (ויקרא כג, מד): "וידבר משה את מועדי ה'", שהרי משה רבינו היה ראש בית־דין. 69) כתוב: "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם" (שם פסוק ד'). "אתם" כתוב חסר ו', ועל כן אפשר לקרוא "אַתֶּם", והכוונה לעם כולו, שגם הוא יקרא "מקודש". ומכיון שכתוב "מקראי",

בלשון רבים, צריכים שתי קריאות (גמרא שם). 70) "קידוש החודש... בשלשה" (סנהדרין י: ו'תוספתא' סנהדרין פ"ב). והטעם הוא משום שנאמר (שמות יב, א-ב): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן... החודש הזה **לכם**", הרי שצריכים שנים (גם משה וגם אהרן), וכלל בידינו שאין בית-דין שקול (מספר זוגי), על כן מוסיפים עוד אחד, והרי כאן שלושה (ראש השנה כה, ב. ו'תוספות' שם). 71) החשבון, אימתי יתחדש הירח, בר-סמך הוא רק כשנעשה על-ידי שלושה (סנהדרין י:). 72) בליל שלושים. זוהי דעת רבי אלעזר ברבי צדוק החולק על החכמים (ר"ה כד.), והלכה כמותו (שם). 73) לפי שנאמר (תהלים פא, ד-ה): "תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו, כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב". הוקשה תקיעת שופר למשפט: מה משפט ביום, אף קידוש החודש ביום (ר"ה כה:). 74) משנה וגמרא, ראש השנה, שם). 75) ואף-על-פי שראוהו כל ישראל, ונתפרסם הדבר שנראה הירח ביום שלושים, אין החודש מקודש עד שיקדשוהו בית-דין (ר"ה שם). 76) ואף-על-פי שקבלת העדים וחקירתם נתקיימה **ביום**, לא אמרו שאמירת "מקודש" תהא כמו גמר **דין** בדיני ממונות, שעושים אותו אפילו בלילה (שם). 77) שיצא. 78) ראה למעלה פ"א ה"ה. ואם רצו בית-דין מחר לקדשו על-פי עדים, יכולים לעשות כן (להלן פ"ג הט"ו).

1 **ט. רָאוּהוּ בֵּית דִּין עַצְמָן בְּסוֹף יוֹם תִּשְׁעָה**
2 **וְעֶשְׂרִים[79]: אִם עֲדַיִן לֹא יָצָא כּוֹכַב לֵיל שְׁלֹשִׁים[80] -**
3 **בֵּית דִּין אוֹמְרִים מְקֻדָּשׁ, שֶׁעֲדַיִן יוֹם הוּא; וְאִם**
4 **רָאוּהוּ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים אַחַר שֶׁיָּצְאוּ שְׁנֵי כּוֹכָבִים[81] -**
5 **לְמָחָר[82] מוֹשִׁיבִין שְׁנֵי דַיָּנִין אֵצֶל אֶחָד מֵהֶם, וְיָעִידוּ**
6 **הַשְּׁנַיִם בִּפְנֵי הַשְּׁלִשָׁה, וִיקַדְּשׁוּהוּ הַשְּׁלִשָׁה[83].**

79) ראיית בית-דין אינה פחותה מקבלת עדות - "לא תהיה שמיעה גדולה מראיה", ועל כן היא באה במקומה, אבל כשם שקבלת עדות אינה אלא ביום, כן ראיית בית-דין אינה מועילה אלא אם היא ביום, על כן אם ראוהו בית-דין בסוף **יום** תשעה ועשרים, בית-דין מקדשים, אבל אם ראוהו **בליל** שלושים, אין מקדשים על **ראיה** זו, אלא על סמך קבלת עדות למחרת (משנה וגמרא, ר"ה כה:). 80) יש מגיהים "אם עדיין לא יצא **אלא** כוכב אחד ליל שלושים" (רלב"ח, ועי' 'ספר קובץ' על הרמב"ם), שהרי אמרו (שבת לה.): "אמר רב יהודה אמר שמואל: כוכב אחד - יום, שנים - בין השמשות, שלשה - לילה". [ובדפוס רומי ר"מ ובדפוס קושטא, הגירסא: "אם עדיין לא יצא כוכב **בליל** (במקום "ליל") שלשים", וכן העתיק בעל הפירוש. ונראה שצ"ל: "כוכב ב (=כוכב שני) ליל שלשים"]. 81) כי שנים - בין השמשות, ספק יום וספק לילה כנ"ל. על כן מחמירים, ודנים אותו כדין לילה. 82) כי בלילה אין מקדשים, ואין מקבלים עדים, וגם ראיתם כקבלת עדים, אינה ראיה. 83) ראש השנה כה, ב.

7 **י. בֵּית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ - בֵּין שׁוֹגְגִין[84], בֵּין**
8 **מֵטְעִין[85], בֵּין אֲנוּסִים[86] - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ[87], וְחַיָּבִין**
9 **הַכֹּל לְתַקֵּן הַמּוֹעֲדוֹת עַל הַיּוֹם שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ. אַף עַל**
10 **פִּי שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ שֶׁטָּעוּ - חַיָּב לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם[88]; שֶׁאֵין**
11 **הַדָּבָר מָסוּר אֶלָּא לָהֶם, וּמִי שֶׁצִּוָּה לִשְׁמֹר הַמּוֹעֲדוֹת**
12 **הוּא צִוָּה לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם**
13 **וְגוֹמֵר.**

84) שטעו בית-דין מאליהם. 85) שהוטעו על-ידי עדי שקר. 86) כגון בפקודת המלך. 87) שלש פעמים כתוב בתורה "אשר תקראו אתם" חסר ו' (ויקרא כג), על כן קורא רבי עקיבא "אתֵם" להדגיש, שהכל תלוי בבית-דין, אפילו שוגגין, אפילו מזידין, אפילו מוטעין (ר"ה כה.). אבל בספרא אמור פ"י - "אנוסים" במקום "מזידין". וכן העתיק רבינו ב'ספר המצוות', מצוה קנג. וראה ב'הגהות מיימוניות'. 88) שהרי רבי יהושע ידע, שרבן גמליאל הוטעה, ובכל זאת נאמר לו, שעליו לסמוך על רבן גמליאל (ר"ה שם).

יום שני י"ט תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שעדות החודש דוחה את השבת ושמקבלים אותם כל היום, ועל ששה חדשים השלוחים יוצאים.

14 **א. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ: אִם הָיָה בֵּינֵיהֶם וּבֵין**
15 **מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּין מַהֲלַךְ לַיְלָה וָיוֹם אוֹ פָּחוֹת**
16 **- הוֹלְכִין וּמְעִידִין, וְאִם הָיָה בֵּינֵיהֶן יָתֵר עַל כֵּן - לֹא**
17 **יֵלְכוּ; שֶׁאֵין עֵדוּתָן אַחַר יוֹם שְׁלֹשִׁים מוֹעֶלֶת, שֶׁכְּבָר**
18 **נִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ[2].**

2) שהרי "מאיימים עליהם ומטריפים אותם בשאלות ומטריחים עליהם בבדיקות ומדקדקים בעדות ומשתדלים בית דין שלא יקדשו חודש זה הואיל ויצא שמו מעובר", ולפיכך כתב כאן שלא ילכו, שאפילו ילכו לא תהיה תועלת בעדותם.

19 **ב. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ הוֹלְכִין לְבֵית**
20 **דִּין לְהָעִיד וַאֲפִלּוּ הָיָה שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ**
21 **אֹתָם בְּמוֹעֲדָם, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'מוֹעֵד' דּוֹחֶה אֶת**
22 **הַשַּׁבָּת[3]. לְפִיכָךְ אֵין מְחַלְּלִין אֶלָּא עַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ**
23 **נִיסָן וְעַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי בִּלְבַד, מִפְּנֵי תַּקָּנַת**
24 **הַמּוֹעֲדוֹת[4]. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - מְחַלְּלִין עַל**
25 **כֻּלָּן, מִפְּנֵי קָרְבַּן מוּסָף שֶׁבְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ,**
26 **שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת[5].**

3) בקרבן התמיד כתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו", והוא קרב אפילו בשבת. מכאן לומדים שכל מקום שכתוב בו "במועדו" דוחה שבת. 4) פסח, יום הכפורים וסוכות. על סיון אין מחללים, אף-על-פי שיש בו חג השבועות, מפני שהוא תלוי בספירת העומר, וכיוון שנתקדש חודש ניסן ונקבע חג הפסח, ידעו ממילא מתי יהיה חג השבועות. 5) משום שכתוב "אלה תעשו לה' במועדיכם", וזה מוסב על קרבן ראש חודש, הנזכר באותה פרשה.

27 **ג. כְּשֵׁם שֶׁמְּחַלְּלִין הָעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ אֶת**

הַשַּׁבָּת, כָּךְ מְחַלְּלִין עִמָּהֶן הָעֵדִים שֶׁמְּזַכִּין אוֹתָן[6] בְּבֵית דִּין, אִם לֹא הָיוּ בֵּית דִּין מַכִּירִין אֶת הָרוֹאִין[7]. וַאֲפִלּוּ הָיָה זֶה שֶׁמּוֹדִיעַ אוֹתָן לְבֵית דִּין עַד אֶחָד - הֲרֵי זֶה הוֹלֵךְ עִמָּהֶן וּמְחַלֵּל מִסָּפֵק[8], שֶׁמָּא יִמָּצֵא אַחֵר וְיִצְטָרֵף עִמּוֹ.

6) המעידים עליהם שהם כשרים וזכאים להעיד. 7) ואף על פי שכל העדות הזאת אינה אלא מדרבנן, בכל זאת מותר לחלל על זה את השבת, שהרי בלי עדות זו לא יקבלו בית דין את העדים המעידים על החודש, מכיוון שאינם מכירים אותם. 8) "מעשה ברבי נהוראי שהלך אצל העד להעיד עליו בשבת באושא". וכרב אשי שם, שפירש שר' נהוראי הלך לבדו להצטרף עם עוד אחד באושא, אף־על־פי שהיה ספק שמא לא ימצאנו.

ד. הָיָה הָעֵד, שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ בְּלֵיל הַשַּׁבָּת, חוֹלֶה - מַרְכִּיבִין אוֹתוֹ עַל הַחֲמוֹר[9], וַאֲפִלּוּ בְּמִטָּה[10]. וְאִם יֵשׁ לָהֶן אוֹרֵב בַּדֶּרֶךְ[11] - לוֹקְחִין הָעֵדִים בְּיָדָן כְּלֵי זַיִן[12]. וְאִם הָיָה דֶּרֶךְ רְחוֹקָה - לוֹקְחִים בְּיָדָם מְזוֹנוֹת. וַאֲפִלּוּ רָאָהוּ גָּדוֹל וְנִרְאֶה לַכֹּל - לֹא יֹאמְרוּ: כְּשֵׁם שֶׁרְאִינוּהוּ אֲנַחְנוּ רָאוּהוּ אַחֵרִים, וְאֵין אָנוּ צְרִיכִין לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת; אֶלָּא כָּל מִי שֶׁיִּרְאֶה הַחֹדֶשׁ, וְיִהְיֶה רָאוּי לְהָעִיד, וְיִהְיֶה בֵּינוֹ וּבֵין הַמָּקוֹם שֶׁקָּבוּעַ בּוֹ בֵּית דִּין לַיְלָה וָיוֹם אוֹ פָּחוֹת - מִצְוָה עָלָיו לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת וְלֵילֵךְ וּלְהָעִיד.

9) אף־על־פי שחולה הריהו כמשא ואסור להוציא משא על הבהמה בשבת. 10) אף־על־פי שהמוציא חולה במיטה חייב מיתה. 11) כגון הכותים והבייתוסים שארבו לעדי החודש ועכבום, כדי להטעות את החכמים. 12) אף־על־פי שיש בזה מלאכת הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים.

ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ בְּכָל יוֹם שְׁלֹשִׁים[13]. פַּעַם אַחַת נִשְׁתַּהוּ הָעֵדִים מִלָּבוֹא עַד בֵּין הָעַרְבַּיִם[14], וְנִתְקַלְקְלוּ בַּמִּקְדָּשׁ[15] וְלֹא יָדְעוּ מַה יַּעֲשׂוּ; אִם יַעֲשׂוּ עוֹלָה שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם - שֶׁמָּא יָבוֹאוּ הָעֵדִים, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּקְרִיבוּ מוּסַף הַיּוֹם אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[16]. עָמְדוּ בֵּית דִּין וְהִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְקַבְּלִים עֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא עַד הַמִּנְחָה[17], כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שְׁהוּת בַּיּוֹם לְהַקְרִיב מוּסָפִין וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וְנִסְכֵּיהֶם.

13) רוצה לומר שהיו רשאים לקבל עדות החודש כל היום, אבל לא אירע שהעדים יאחרו כל כך. 14) כלומר, העדים באו אחר זמן שחיטת התמיד, שהוא בשמונה שעות ומחצה, כלומר, שלוש שעות וחצי לפני שקיעת החמה. ומכיוון שבתחילת הזמן לא באו העדים - נתבלבלו, כדלהלן. 15) לפני שבאו העדים. 16) וצריך לומר שהקריבו כבש התמיד על תנאי, שאם לא יבואו העדים, יהא לקרבן תמיד, ואם יבואו העדים - יהא לקרבן מוסף, אלא לפי שלא ידעו טיבו של קרבן, לא ידעו איזה שיר לומר עליו, אם של תמיד - של חול או של מוסף. 17) היא עת הקרבת תמיד שבין הערביים.

ו. וְאִם הִגִּיעַ מִנְחָה, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים - עוֹשִׂין תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[18]. וְאִם בָּאוּ עֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה - נוֹהֲגִין אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ[19], וּמַקְרִיבִין מוּסָף לְמָחָר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ אַחַר מִנְחָה. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וּבֵית דִּינוֹ, שֶׁיְּהֵיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[20]; וַאֲפִלּוּ בָּאוּ עֵדִים יוֹם שְׁלֹשִׁים בְּסוֹף הַיּוֹם סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[21] - מְקַבְּלִין עֵדוּתָן, וּמְקַדְּשִׁין יוֹם שְׁלֹשִׁים בִּלְבַד.

18) שאף אם יבואו עדים אחר המנחה, לא יקבלו אותם. 19) ופירש רש"י שהמדובר בראש השנה, שמכיוון שעד עכשיו נהגו בו בקדושה, שחששו שמא יבואו עדים ויקדשוהו, גומרים יום זה בקדושה, אף־על־פי שכבר נתברר שאין היום יום טוב. 20) כי הסיבה לתקנה הקודמת - הקלקול בקרבן - בוטלה. 21) כשישנה עדיין שהות לקבלת עדים ולדרישה וחקירה, אבל אם ראוהו חברי הבית־דין עצמם, שאין צורך בדרישה וחקירה, אפשר לקדש את החודש אפילו בסוף היום ולאו דווקא בסמוך לשקיעת החמה.

ז. כְּשֶׁמְּעַבְּרִין בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּאוּ עֵדִים כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים, הָיוּ עוֹלִין לְמָקוֹם מוּכָן וְעוֹשִׂין בּוֹ סְעֻדָּה בְּיוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, שֶׁהוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְאֵין עוֹלִין לְשָׁם בַּלַּיְלָה, אֶלָּא בַּנֶּשֶׁף קֹדֶם עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ[22]. וְאֵין עוֹלִין לִסְעֻדָּה זוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה. וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בִּפַּת דָּגָן וְקִטְנִית, וְאוֹכְלִין בְּעֵת הַסְּעֻדָּה. וְזוֹ הִיא סְעֻדַּת מִצְוָה שֶׁל עִבּוּר הַחֹדֶשׁ הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם[23].

22) ומפרש רבנו שהכוונה לפני עלות השמש, וזהו בשעה שלא יום גמור ולא לילה גמור. 23) ומטרת הסעודה - לפרסם עיבור החודש מאחר שלא קדשוהו.

ח. בָּרִאשׁוֹנָה, כְּשֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ, הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת[24] בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָרְחוֹקִים. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַכּוּתִים, שֶׁהָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוּאוֹת[25] כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת הָעָם[26], הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין[27] וּמוֹדִיעִין לָרַבִּים. וּשְׁלוּחִים אֵלּוּ אֵינָן מְחַלְּלִין לֹא אֶת יוֹם טוֹב וְלֹא אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שַׁבָּת[28]; שֶׁאֵין מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת לְקַיְּמוֹ, אֶלָּא לְקַדְּשׁוֹ בִּלְבַד[29].

24) מדליקים אבוקות אש ביום שלושים בערב (ליל היום השלושים ואחד), ואז ידעו הרחוקים, שיום השלושים היה ראש־חודש. ואם לא נראו המשואות, ידעו שהחודש שעבר מעובר. 25) במקרה שעיברו בית־דין את החודש ולא השיאו משואות, השיאו הם [=הכותים] משואות בהריהם. 26) שהעם יחשוב שהחודש חסר. 27) ובטלו את

המשואות. ובירושלמי אמרו, שרבי הוא שביטלן. 28) חילול שבת חמור מחילול יום־הכפורים; זה [=שבת] בסקילה וזה [=יום הכפורים] בכרת. 29) כלומר, לעדי החודש המקדשים את החודש מותר לחלל את השבת, אבל לא לשלוחים שהם רק מקיימים ומודיעים שהחודש כבר קודש.

ט. עַל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים הָיוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין: עַל נִיסָן - מִפְּנֵי הַפֶּסַח, וְעַל אָב - מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית, וְעַל אֱלוּל - מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁיֵּשְׁבוּ מְצַפִּין בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים לֶאֱלוּל[30]; אִם נוֹדַע לָהֶם[31] שֶׁקִּדְּשׁוּ בֵּית דִּין יוֹם שְׁלֹשִׁים - נוֹהֲגִים אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ בִּלְבַד, וְאִם לֹא נוֹדַע לָהֶם - נוֹהֲגִים יוֹם שְׁלֹשִׁים קֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים קֹדֶשׁ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לָהֶם שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[32]. וְעַל תִּשְׁרֵי - מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת, וְעַל כִּסְלֵו - מִפְּנֵי חֲנֻכָּה, וְעַל אֲדָר - מִפְּנֵי הַפּוּרִים. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם יוֹצְאִין אַף עַל אִיָּר - מִפְּנֵי פֶּסַח קָטָן[33].

30) ומשום כך צריך לדעת אימתי ראש־חודש אלול. 31) למקומות הקרובים לירושלים. 32) ואז ידעו מתי ראש חודש תשרי, ועל פיו יקבעו יום הכיפורים וסוכות. 33) פסח שני. ועל סיוון לא יצאו שלוחים, מפני שבועות, משום שזמנו קבוע, כי הוא תלוי בספירת העומר, והוא ביום החמישים לשני של פסח.

י. שְׁלוּחֵי נִיסָן וּשְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי אֵין יוֹצְאִין אֶלָּא בְּיוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ[34] אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[35], עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ'[36]. וְאִם קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין בְּסוֹף יוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְשָׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ' - יוֹצְאִין מִבָּעֶרֶב. וּשְׁלוּחֵי שְׁאָר הַשִּׁשָּׁה חֳדָשִׁים יֵשׁ לָהֶם לָצֵאת מִבָּעֶרֶב אַחַר שֶׁנִּרְאָה הַיָּרֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ; הוֹאִיל וְנִרְאָה הַחֹדֶשׁ - יֵצְאוּ, שֶׁהֲרֵי לְמָחָר בְּוַדַּאי מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ בֵּית דִּין.

34) בחודש ניסן, אבל בתשרי אינם יכולים לצאת מחמת קדושת יום־טוב. 35) שקידוש החודש אינו אלא ביום. 36) כיוון שקביעת המועדים תלוייה בהם, צריך שיתאמת להם הדבר יותר מבשאר החדשים.

יא. כָּל מָקוֹם שֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִין מַגִּיעִין, הָיוּ עוֹשִׂין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת יוֹם טוֹב אֶחָד כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה; וּבַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים, שֶׁאֵין הַשְּׁלוּחִים מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם, הָיוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים מִפְּנֵי הַסָּפֵק[37], לְפִי שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ אֵי זֶה יוֹם הוּא.

37) והם נקראים "שני ימים טובים של גלויות".

יב. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם שְׁלוּחֵי נִיסָן, וְלֹא הָיוּ מַגִּיעִין לָהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[38], וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁיַּעֲשׂוּ פֶּסַח יוֹם אֶחָד, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחִין וְיָדְעוּ בְּאֵי זֶה יוֹם נִקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְיַעֲשׂוּ יוֹם טוֹב שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת שְׁנֵי יָמִים, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעוּ אֲלֵיהֶן הַשְּׁלוּחִין; וּכְדֵי שֶׁלֹּא לַחֲלֹק בַּמּוֹעֲדוֹת הִתְקִינוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין שָׁם עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים[39], אֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת[40].

38) משום ששלוחי תשרי אינם מהלכים בראש השנה וביום הכפורים. 39) "גזירה ניסן אטו תשרי", שאם יעשו פסח יום אחד, יעשו גם סוכות יום אחד, שלא על פי השלוחים, ופעמים יטעו. 40) חג השבועות. אף־על־פי שאינו תלוי בקידוש ראש חודש סיוון אלא בספירת העומר.

יג. וְכַמָּה בֵּין שְׁלוּחֵי נִיסָן לִשְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי? שְׁנֵי יָמִים. שֶׁשְּׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי אֵינָן מְהַלְּכִין בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי - מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם טוֹב, וְלֹא בַּעֲשִׂירִי בּוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם כִּפּוּר.

יד. אֵין הַשְּׁלוּחִין צְרִיכִין לִהְיוֹתָן שְׁנַיִם, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶחָד נֶאֱמָן. וְלֹא שָׁלִיחַ בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ תַּגָּר[41] מִשְּׁאָר הָעָם, שֶׁבָּא כְּדַרְכּוֹ וְאָמַר: אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי בֵּית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם פְּלוֹנִי - נֶאֱמָן[42], וּמְתַקְּנִין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת עַל פִּיו; שֶׁדָּבָר זֶה דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת[43], וְעֵד אֶחָד כָּשֵׁר[44] נֶאֱמָן עָלָיו.

41) רוכל. 42) "בא אחד מסוף העולם ואמר קדשו בית דין את החודש - נאמן". 43) ובדבר העשוי להגלות אין אדם משקר. 44) ואף על פי שב"עדות אשה" (להעיד לאשה שמת בעלה), נאמנים אפילו פסולים לעדות, מטעם זה, שהוא עשוי להגלות - שם יש טעם נוסף: "שלא תישאר עגונה".

טו. בֵּית דִּין שֶׁיָּשְׁבוּ כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים וְלֹא בָּאוּ עֵדִים, וְהִשְׁכִּימוּ בַּנֶּשֶׁף וְעִבְּרוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, וְאַחַר אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה יָמִים בָּאוּ עֵדִים רְחוֹקִים[45] וְהֵעִידוּ שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלֹשִׁים, וַאֲפִלּוּ בָּאוּ בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ - מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן אֵיּוּם גָּדוֹל, וּמַטְרִיפִים אוֹתָם[46] בִּשְׁאֵלוֹת, וּמַטְרִיחִין עֲלֵיהֶן בִּבְדִיקוֹת[47], וּמְדַקְדְּקִין בָּעֵדוּת[48], וּמִשְׁתַּדְּלִין בֵּית דִּין שֶׁלֹּא יְקַדְּשׁוּ חֹדֶשׁ זֶה, הוֹאִיל וְיָצָא שְׁמוֹ מְעֻבָּר[49].

45) ממקום רחוק. 46) מבלבלים את דעתם. 47) שאלות צדדיות בלתי חשובות. 48) בשאלות הנוגעות לעדות גופא. 49) שנתפרסם כמעובר.

טז. וְאִם עָמְדוּ הָעֵדִים בְּעֵדוּתָן[50], וְנִמְצָאת מְכֻוֶּנֶת, וַהֲרֵי הָעֵדִים אֲנָשִׁים יְדוּעִים וּנְבוֹנִים[51] וְנֶחְקָרָה הָעֵדוּת כָּרָאוּי - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, וְחוֹזְרִין וּמוֹנִין לְאוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ מִיּוֹם שְׁלֹשִׁים, הוֹאִיל וְנִרְאָה הַיָּרֵחַ בְּלֵילוֹ[52].

50) וכל האיומים לא השפיעו. 51) וכל השאלות לא

בלבלו את דעתם. 52) כן היא משמעות המלה "מאיימין", מאיימין עליהם ומבלבלים אותם שלא יעידו, אבל אם לא נתבלבלו מקבלים עדותם.

יז. וְאִם הֵצְרְכוּ בֵּית דִּין לְהַנִּיחַ חֹדֶשׁ זֶה מְעֻבָּר, כְּשֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים אֵלּוּ - מַנִּיחִין. וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ: מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ[53]. וְיֵשׁ מִן הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים מִי שֶׁחוֹלֵק בְּדָבָר זֶה, וְאוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ[54]; הוֹאִיל וּבָאוּ עֵדִים - מְקַדְּשִׁין, וְאֵין מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן[55].

53) וגם בזה פירש רבנו כשהחודש כבר נתעבר, ואחר כך באו עדי ראייה, שאין מקבלים עדותם, ומשאירים את החודש מעובר, אם יש צורך בכך. 54) והשנה סדורה: חודש אחד חסר וחודש אחד מלא, ואין מקום לעבר חודש נוסף לאיזה צורך שהוא. 55) "ואין מאיימין על העדים על החודש שנראה בזמנו לעברו".

יח. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין מַחֲלֹקֶת הַחֲכָמִים בְּדָבָר זֶה אֶלָּא בְּשֶׁאָר הַחֳדָשִׁים חוּץ מִן נִיסָן וְתִשְׁרֵי, אוֹ בְּעֵדֵי נִיסָן וְתִשְׁרֵי שֶׁבָּאוּ אַחַר שֶׁעָבְרוּ הָרְגָלִים, שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה מַה שֶׁנַּעֲשָׂה וְעָבַר זְמַן הַקָּרְבָּנוֹת וּזְמַן הַמּוֹעֲדוֹת; אֲבָל אִם בָּאוּ הָעֵדִים בְּנִיסָן וְתִשְׁרֵי קֹדֶם חֲצִי הַחֹדֶשׁ[56] - מְקַבְּלִין עֵדוּתָן[57], וְאֵין מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן כְּלָל; שֶׁאֵין מְאַיְּמִין עַל עֵדִים, שֶׁהֵעִידוּ עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁרָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ, כְּדֵי לְעַבְּרוֹ.

56) שעדיין קביעת המועדים תלוייה בהם. 57) ומקדשים החודש ביום השלשים.

יט. אֲבָל מְאַיְּמִין עַל עֵדִים שֶׁנִּתְקַלְקְלָה עֵדוּתָן, וַהֲרֵי הַדָּבָר נוֹטֶה וּגְנַאי שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת וְיִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ, מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת וְיִתְקַיֵּם הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ. וְכֵן אִם בָּאוּ עֵדִים לְהָזֵם אֶת הָעֵדִים שֶׁרָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ קֹדֶם שֶׁקִּדְּשׁוּהוּ בֵּית דִּין[58] - הֲרֵי אֵלּוּ מְאַיְּמִין עַל הַמְּזִמִּין עַד שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם הַהֲזָמָה וְיִתְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ.

58) כי אם נמצאו זוממין אחרי שקדשוהו בית־דין, הרי זה מקודש.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כלל בו דיני עיבור השנה, ועל מה מעברין אותה, ושאין מעברין אותה מר"ח ניסן, ואין מעברין בשנת רעבון ובשנת השמיטה.

א. שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הִיא שָׁנָה שֶׁמּוֹסִיפִין בָּהּ חֹדֶשׁ. וְאֵין מוֹסִיפִין לְעוֹלָם אֶלָּא אֶחָד[2], וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנֵי אֲדָרִין: אֲדָר רִאשׁוֹן וַאֲדָר שֵׁנִי. וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ זֶה?[3] מִפְּנֵי זְמַן הָאָבִיב, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַפֶּסַח בְּאוֹתוֹ זְמַן; שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב[4] - שֶׁיִּהְיֶה חֹדֶשׁ זֶה[5] בִּזְמַן הָאָבִיב, וְלוּלֵא הוֹסָפַת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה - הַפֶּסַח בָּא פְּעָמִים בִּימוֹת הַחַמָּה וּפְעָמִים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים[6].

2) ר"ה ז, א. וסנהדרין יב, א. ולמדו זאת במכילתא (בא פרשה ב) מקידוש החודש: "מה חודש אין תוספת עיבורו אלא בסוף, אף שנה אין תוספת עיבורה אלא בסוף" (בחודש האחרון הוא אדר). 3) כלומר, למה צריך לעבר את השנה? 4) וגומר "ועשית פסח". 5) של פסח. 6) ראה למעלה פ"א ה"ב.

ב. עַל שְׁלֹשָׁה סִימָנִין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה[7]: עַל הַתְּקוּפָה[8], וְעַל הָאָבִיב, וְעַל פֵּרוֹת הָאִילָן. כֵּיצַד? בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין וְיוֹדְעִין, אִם תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן אוֹ אַחַר זְמַן זֶה - מְעַבְּרִין אוֹתָהּ הַשָּׁנָה, וַיַּעֲשׂוּ אוֹתוֹ נִיסָן אֲדָר שֵׁנִי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַפֶּסַח בִּזְמַן הָאָבִיב[9]. וְעַל סִימָן זֶה סוֹמְכִין וּמְעַבְּרִין, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְסִימָן אַחֵר[10].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"שְׁנַת הַחַמָּה וּשְׁנַת הַלְּבָנָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם".

מטרתה של שנת העיבור היא להשוות שנת הלבנה לשנת החמה ואינו רק גדר ודין בפסח "כדי שיהיה הפסח בחודש האביב" אלא שנוגע גם לחשבון השנים שיהיו שני חמה. וענינו בעבודת האדם: החמה היא משפיע והלבנה מקבל - "סיהרא לית לה מגרמיה כלום" ומקבלת אורה מהחמה. והנה, בכל יהודי ישנם שני ענינים, משפיע ומקבל, ולדוגמא: בקבלת עול בכללות עניני התורה ומצוותיה הוא מקבל, ובמצות הצדקה הוא נותן. עבודתו של יהודי היא להשוות שנת החמה לשנת הלבנה היינו שתמיד צריך שיהיה בשתי הבחינות כאחת ולדוגמא: בזמן התפלה במצב של מקבל יכול וצריך להיות גם משפיע באותו הזמן ולתת צדקה לעני הבא לבקשו בזמן התפילה, כי בכל רגע ורגע צריך להיות בשני בענינים יחד; מקבל וגם משפיע.

על פי יין מלכות סימן מ"א.

7) סנהדרין יא, ב. 8) בשנת החמה, ישנן ארבע תקופות: תקופת ניסן - התחלת האביב "היא השעה והחלק שתכנס בו השמש בראש מזל טלה" (להלן פ"ט, ה"ג); תקופת תמוז - התחלת הקיץ, "היות השמש בראש מזל סרטן" (שם); תקופת תשרי - התחלת הסתיו, "היות השמש בראש מזל מאזנים" (שם); תקופת טבת - התחלת החורף "היות השמש בראש מזל גדי" (שם). 9) כלומר, לאחר שהגיעה תקופת ניסן, וזו נקבעת על־ידי מהלך השמש. 10) ראש השנה כא, א: "שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא, כד חזית (כשתראה) דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן, עברה לההיא שתא ולא תחוש לה, דכתיב שמור את חודש האביב, שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן". ומכאן שמה שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא בסנהדרין יא, ב: "על התקופה" - כוונתו שעל התקופה לבדה מעברין, ובגמרא שם נסתפקו בביאור דברי רשב"ג ('מאירי' עמ' 36,

37). וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר פ"ח שמעברין על התקופה לבדה ואין צורך בסימן נוסף ('אור שמח'). ועיין השגת רמ"ה ו'תוספות' ר"ה שם ד"ה עברה.

ג. וְכֵן אִם רָאוּ בֵּית דִּין שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ הָאָבִיב[11], אֶלָּא עֲדַיִן אָפֵל[12] הוּא, וְלֹא צָמְחוּ פֵּרוֹת הָאִילָן[13] שֶׁדַּרְכָּן לִצְמֹחַ בִּזְמַן הַפֶּסַח - סוֹמְכִין עַל שְׁנֵי סִימָנִין אֵלּוּ וּמְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה[14]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַתְּקוּפָה קֹדֶם לְשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן - הֲרֵי הֵן מְעַבְּרִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאָבִיב מָצוּי[15] לְהַקְרִיב מִמֶּנּוּ עֹמֶר הַתְּנוּפָה בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן[16], וּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַפֵּרוֹת צוֹמְחִין כְּדַרְכָּן כָּל זְמַן הָאָבִיב.

11) כלומר, עדיין לא התבשלה השעורה. השווה "אביב קלוי באש" (ויקרא ב, יד), ועי' מנחות פד, א. אבל "זמן האביב", כלומר תקופת ניסן באה בזמנה לפני טז בניסן, ועי' במפרש. 12) מתאחר לבוא. 13) מאיזו סיבה שהיא, אף־על־פי שכבר הגיעה תקופת ניסן. 14) סנהדרין יא, ב. 15) כלומר, בשתים משלוש הארצות הנזכרות להלן. 16) ויקרא כג, טו.

ד. וְעַל שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת הָיוּ סוֹמְכִין בָּאָבִיב[17]: עַל אֶרֶץ יְהוּדָה, וְעַל עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְעַל הַגָּלִיל. וְאִם הִגִּיעַ הָאָבִיב בִּשְׁתֵּי אֲרָצוֹת מֵאֵלּוּ, וּבְאַחַת לֹא הִגִּיעַ - אֵין מְעַבְּרִין; וְאִם הִגִּיעַ בְּאַחַת מֵהֶן, וְלֹא הִגִּיעַ בִּשְׁתַּיִם - מְעַבְּרִין, אִם עֲדַיִן לֹא צָמְחוּ פֵּרוֹת הָאִילָן[18]. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן הָעִקָּר שֶׁמְּעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁנִים שְׁנֵי הַחַמָּה[19].

17) סנהדרין יא, ב. 18) שהרי דרושים שני הסימנים: א) לא הגיע האביב בשתים מתוך שלוש הארצות; ב) לא צמחו פירות האילן, ראה למעלה ה"ג. 19) כל שלושת הדברים קשורים בחמה, וכל עיקר העיבור בא לשם השוואת שנות הלבנה עם שנות החמה. ראה למעלה פ"א ה"א וה"ב.

ה. וְיֵשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים, שֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן[20] מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ, וְאֵלּוּ הֵן: מִפְּנֵי הַדְּרָכִים שֶׁאֵינָן מְתֻקָּנִין, וְאֵין הָעָם יְכוֹלִין לַעֲלוֹת[21] - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּפְסְקוּ הַגְּשָׁמִים וְיִתַּקְּנוּ הַדְּרָכִים. וּמִפְּנֵי הַגְּשָׁרִים שֶׁנֶּהֱרְסוּ, וְנִמְצְאוּ הַנְּהָרוֹת מַפְסִיקִין וּמוֹנְעִין אֶת הָעָם[22], וּמִסְתַּכְּנִים בְּעַצְמָן וּמֵתִים[23] - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּתַּקְּנוּ הַגְּשָׁרִים. וּמִפְּנֵי תַּנּוּרֵי פְּסָחִים שֶׁאָבְדוּ בַּגְּשָׁמִים, וְאֵין לָהֶם מָקוֹם לִצְלוֹת אֶת פִּסְחֵיהֶם - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּבְנוּ הַתַּנּוּרִים וְיִיבְּשׁוּ[24]. וּמִפְּנֵי גָּלֻיּוֹת יִשְׂרָאֵל[25] שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִמְּקוֹמָן[26] וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לְהַגִּיעַ.

20) שם יא, א. ומעברים אפילו על אחד מהם ('תוספות' שם, ד"ה מפני). 21) לרגל. 22) מלעלות לרגל. 23) אלה שאינם נמנעים, ועולים לרגל. 24) של חרס היו, ויבשו אותם בשמש, ועיין תענית יט, א. 25) בני הגולה.

ובגלל תושבי ארץ ישראל לא היה צורך לעבר, משום שהזמן בין ראש־חודש לפסח, הספיק להם להגיע לירושלים, אפילו לאלה שגרו במקום הרחוק ביותר מירושלים (עי"ש 'תוספות' ד"ה ומפני). 26) על מנת לעלות לירושלים. "ומנין שמעברין את השנה על הגלויות שגלו ועדיין לא הגיעו? תלמוד־לומר: בני ישראל מועדי, עשה מועדות, שיעשו כל ישראל" ('תורת כהנים', אמור פ"ט; 'ירושלמי' סנהדרין פ"א, ה"ב).

ו. אֲבָל אֵין מְעַבְּרִין הַשָּׁנָה לֹא מִפְּנֵי הַשֶּׁלֶג וְלֹא מִפְּנֵי הַצִּנָּה[27], וְלֹא מִפְּנֵי גָּלֻיּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶעֱקְרוּ מִמְּקוֹמָם, וְלֹא מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה[28]; כְּגוֹן שֶׁהָיוּ רֹב הַקָּהָל אוֹ רֹב הַכֹּהֲנִים טְמֵאִים[29] - אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לִטַּהֵר וַיַּעֲשׂוּ בְּטָהֳרָה, אֶלָּא יַעֲשׂוּ בְּטֻמְאָה[30]. וְאִם עִבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה[31] - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[32].

27) כי בגלל דברים אלה אין איש נמנע מלעלות לירושלים (רש"י בסנהדרין שם). 28) שם יב, א. 29) טומאת מת. וכלה אפר הפרה ואינם יכולים להטהר עכשיו (כן פירש רבינו בפירושו לתלמוד, מסכת סנהדרין, בשם רב האי, הביאו המפרש). 30) שרק יחיד טמא נדחה לפסח שני, אבל ציבור טמא אינו נדחה, אלא עושים את הפסח בזמנו בטומאה (פ"ז מהל' קרבן פסח ה"א). 31) מפני הטומאה לחוד. 32) סנהדרין יב, ב. "מפני שהטומאה לא הותרה בציבור, אלא באיסורה עומדת ודחויה היא עתה מפני הדחק" (רמב"ם פ"ד מהל' ביאת מקדש הט"ו). ועי' בסוגיית הגמרא בסנהדרין שם.

ז. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן כְּלָל[33], אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד[34] לְשָׁנָה שֶׁצְּרִיכָה עִבּוּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה אוֹ מִפְּנֵי הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן. וְאֵלּוּ הֵן[35]: מִפְּנֵי הַגְּדָיִים וְהַטְּלָאִים שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלְדוּ אוֹ שֶׁהֵן מְעַט, וּמִפְּנֵי הַגּוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פָּרְחוּ. אֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִיל אֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַגְּדָיִים וְהַטְּלָאִים מְצוּיִין לַפְּסָחִים, וְהַגּוֹזָלוֹת מְצוּיִין לָרְאִיָּה[36] אוֹ לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּקָרְבַּן הָעוֹף[37]; אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה.

33) אפילו כשסימנים אלה מזדמנים ביחד. 34) להסביר את הצורך בחודש העיבור, למען לא יהיה הדבר קשה על הציבור (עי' 'מאירי'). 35) שם יא, א. 36) עולת ראייה שמביאים בשלש הרגלים, והיא באה גם מעוף, עי' הל' חגיגה פ"א, ה"א. 'ראיה' על שם הפסוק "...ולא יראה את פני ה' ריקם..." (דברים טז, טז). 37) כגון יולדות (ויקרא יב, ח), והיו משהות את הבאת קרבנן עד הרגל.

ח. כֵּיצַד עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה? אוֹמְרִין: שָׁנָה זוֹ צְרִיכָה עִבּוּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה שֶׁמִּשְׁכָּה[38], אוֹ מִפְּנֵי הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ[39], וָעוֹד שֶׁהַגְּדָיִים קְטַנִּים וְהַגּוֹזָלוֹת רַכִּים.

38) שמעברין עליה לבד (למעלה ה"ב). 39) שמעברין על שני סימנים אלו (למעלה ה"ג).

ט. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּמְזֻמָּנִין לָהּ[40].
כֵּיצַד? יֹאמַר רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[41] לְפִלּוֹנִי וּפִלּוֹנִי
מִן הַסַּנְהֶדְרִין: הֱיוּ מְזֻמָּנִין לִמְקוֹם פְּלוֹנִי, שֶׁנִּחַשֵּׁב[42]
וְנִרְאֶה וְנֵדַע אִם שָׁנָה זוֹ צְרִיכָה עִבּוּר אוֹ אֵינָהּ
צְרִיכָה; וְאוֹתָן שֶׁהֻזְּמְנוּ בִּלְבַד הֵן שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָהּ[43].
וּבְכַמָּה מְעַבְּרִין אוֹתָהּ? מַתְחִילִין[44] בִּשְׁלִשָּׁה דַּיָּנִין
מִכְּלַל סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה מִמִּי שֶׁסָּמְכוּ אוֹתָן[45]. אָמְרוּ
שְׁנַיִם: לֹא נֵשֵׁב וְלֹא נִרְאֶה אִם צְרִיכָה עִבּוּר אִם
לָאו[46], וְאֶחָד אָמַר: נֵשֵׁב וְנִבְדֹּק - בָּטֵל יָחִיד
בְּמִעוּטוֹ[47]. אָמְרוּ שְׁנַיִם: נֵשֵׁב וְנִרְאֶה, וְאֶחָד אוֹמֵר:
לֹא נֵשֵׁב - מוֹסִיפִין עוֹד שְׁנַיִם מִן הַמְּזֻמָּנִים,
וְנוֹשְׁאִים וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר[48].

40) סנהדרין י, ב־יא, א. כלומר מזומנים מבערב למחר - שהעיבור הוא ביום (להלן הי"ב). 41) הוא הנשיא, כדלהלן הי"ב. 42) עי' ה"ב. 43) שם יא, א. 44) כרבן שמעון בן גמליאל (סנהדרין ב.). 45) כלומר, אלה שנסמכו. 46) שדעתם היא שאינה צריכה עיבור. 47) ואין צורך לדון בשאלת העיבור. 48) אם צריכה עיבור או לא.

י. שְׁנַיִם אוֹמְרִים: צְרִיכָה עִבּוּר, וּשְׁלִשָּׁה אוֹמְרִין:
אֵינָהּ צְרִיכָה - בָּטְלוּ שְׁנַיִם בְּמִעוּטָן[49]. שְׁלִשָּׁה
אוֹמְרִין: צְרִיכָה עִבּוּר, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִין: אֵינָהּ צְרִיכָה
עִבּוּר - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם מִן הַמְּזֻמָּנִין לָהּ, וְנוֹשְׁאִין
וְנוֹתְנִין, וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה[50]. אִם גָּמְרוּ כֻּלָּם לְעַבֵּר אוֹ
שֶׁלֹּא לְעַבֵּר - עוֹשִׂין כְּמוֹ שֶׁגָּמְרוּ; וְאִם נֶחְלְקוּ -
הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[51] בֵּין לְעַבֵּר בֵּין שֶׁלֹּא לְעַבֵּר.
וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, שֶׁהוּא רֹאשׁ
יְשִׁיבָה שֶׁל אֶחָד וְשִׁבְעִים, מִכְּלַל הַשִּׁבְעָה. וְאִם גָּמְרוּ
בִּשְׁלִשָּׁה לְעַבֵּר - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[52]; וְהוּא, שֶׁיְּהֵא
הַנִּשְׁיא עִמָּהֶן אוֹ שֶׁיִּרְצֶה[53]. וּבְעִבּוּר הַשָּׁנָה מַתְחִילִין
מִן הַצַּד[54], וּלְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל[55].

49) ועומדים והולכים להם. 50) "שאין המנין פחות משבעה" (שם י:). 51) "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב). 52) שם ב, א. 53) שם יא, א. 54) מן הקטן שבדיינים. הוא מתחיל ואומר: "הרי השנה מקודשת בעיבורה" ('ירושלמי' ראש השנה, פ"ב ה"ה; סנהדרין פ"א, ה"ב). ואין מתחילים מן הגדול, שמא יסמכו השאר על דעתו ולא יראו עצמם כדאים לחלוק עליו, כמו שאמרו בדיני נפשות (פ"י מהל' סנהדרין ה"ו). 55) "ראש בית־דין אומר מקודש" (ראש השנה כד, א. 'ירושלמי' שם).

יא. אֵין מוֹשִׁיבִין לְעִבּוּר הַשָּׁנָה לֹא מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן
גָּדוֹל[56]. מֶלֶךְ - מִפְּנֵי חֵילוֹתָיו וּמִלְחֲמוֹתָיו, שֶׁמָּא
דַּעְתּוֹ נוֹטָה בִּשְׁבִילָן לְעַבֵּר אוֹ שֶׁלֹּא לְעַבֵּר[57]; וְכֹהֵן
גָּדוֹל - מִפְּנֵי הַצִּנְעָה[58], שֶׁמָּא לֹא תִּהְיֶה דַעְתּוֹ נוֹטָה
לְעַבֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא תִּשְׁרֵי בִּימֵי הַקֹּר, וְהוּא טוֹבֵל
בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים חָמֵשׁ טְבִילוֹת[59].

56) סנהדרין יח, ב. 57) מפני חיילותיו, שמחלק להם סכום קצוב לשנה, דעתו נוטה לעבר. ומפני מלחמותיו, שישנם כאלה הפטורים שנה מלצאת לצבא - חתנים בשנה ראשונה לנישואיהם - דעתו נוטה שלא לעבר (ראה ברש"י לסנהדרין שם, ובהגהות הגאון האדר"ת לרמב"ם). 58) סנהדרין, שם. 59) יומא לב, א.

יב. הָיָה רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְהוּא הַנִּקְרָא נָשִׂיא,
בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה[60] - אֵין מְעַבְּרִין אוֹתָהּ אֶלָּא עַל תְּנַאי
אִם יִרְצֶה הַנָּשִׂיא. בָּא וְרָצָה - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת, לֹא
רָצָה - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[61]. וְאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא
בְּאֶרֶץ יְהוּדָה[62], שֶׁהַשְּׁכִינָה בְּתוֹכָהּ[63], שֶׁנֶּאֱמַר: לְשִׁכְנוֹ
תִּדְרְשׁוּ; וְאִם עִבְּרוּהָ בַּגָּלִיל - מְעֻבֶּרֶת. וְאֵין מְעַבְּרִין
אֶלָּא בַּיּוֹם; וְאִם עִבְּרוּהָ בַּלַּיְלָה - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[64].

60) ולא יספיק להגיע עד סוף אדר. 61) סנהדרין יא, א. 62) שם יא, ב. 63) בבית המקדש שבירושלים. 64) סנהדרין, שם. דין עיבור השנה כדין עיבור החודש. השווה למעלה פ"ב, ה"ח.

יג. יֵשׁ לְבֵית דִּין לְחַשֵּׁב וְלִקְבֹּעַ וְלֵידַע אֵי זוֹ שָׁנָה
תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, אֲפִלּוּ לְכַמָּה שָׁנִים.
אֲבָל אֵין אוֹמְרִין: שָׁנָה פְּלוֹנִית מְעֻבֶּרֶת; אֶלָּא אַחַר
רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא שֶׁאוֹמֵר: שָׁנָה זוֹ מְעֻבֶּרֶת[65]. וְדָבָר
זֶה - מִפְּנֵי הַדְּחָק[66]; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַדְּחָק - אֵין
מוֹדִיעִין שֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת, אֶלָּא בַּאֲדָר הוּא שֶׁאוֹמֵר:
שָׁנָה זוֹ מְעֻבֶּרֶת, וְחֹדֶשׁ הַבָּא אֵינוֹ נִיסָן אֶלָּא אֲדָר
שֵׁנִי. אָמְרוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה: שָׁנָה זוֹ שֶׁתִּכָּנֵס
מְעֻבֶּרֶת - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת בַּאֲמִירָה זוֹ[67].

65) "אין מעברים את השנה לפני ראש השנה... אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד" (שם יב, א). לפני ראש השנה אין מודיעים, משום שעד הפסח עלולים לשכוח, ויבואו לזלזל בחמץ (רש"י שם, ד"ה אין מעברין). 66) כגון שיש חשש, שהשלטון הזר ימנע את העיבור בזמנו (רש"י, שם). 67) סנהדרין, שם.

יד. הִגִּיעַ יוֹם שְׁלִשִׁים בַּאֲדָר וְלֹא עִבְּרוּ עֲדַיִן הַשָּׁנָה
- לֹא יְעַבְּרוּ אוֹתָהּ כְּלָל[68]; שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם רָאוּי לִהְיוֹת
רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וּמִשֶּׁיִּכָּנֵס נִיסָן וְלֹא עִבְּרוּ - אֵינָן
יְכוֹלִים לְעַבֵּר[69]. וְאִם עִבְּרוּהָ בְּיוֹם שְׁלִשִׁים שֶׁל אֲדָר
- הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[70]. בָּאוּ עֵדִים אַחַר שֶׁעִבְּרוּ וְהֵעִידוּ
עַל הַיָּרֵחַ - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם
שְׁלִשִׁים, וְיִהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי[71]; וְאֵלּוּ
קִדְּשׁוּהוּ קֹדֶם שֶׁיְּעַבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה - שׁוּב לֹא הָיוּ
מְעַבְּרִין, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בְּנִיסָן.

68) שם יב, ב. 69) "החודש הזה לכם" (שמות יב, ב) - "זה ניסן, ואין אחר ניסן" (שם). אם קבעו אותו ניסן, אי־אפשר לעשותו אדר ולדחות את ניסן לחודש הבא. 70) כי כל זמן שלא באו עדים ולא קידשו, אין זה ניסן אלא אדר (שם). 71) כדעת רב נחמן, שם. ואף שעל־ידי

הקידוש התברר שיום השלושים באמת ראוי להיות ראש־חודש ניסן, בכל זאת נשאר העיבור בתוקפו, ויום השלושים נעשה לראש־חודש אדר שני. ואף־על־פי שמוטב היה לעבר חודש אדר ולעשות יום שלשים ואחד לראש־חודש אדר שני, ואז היה עיבור השנה כשר מלכתחילה, בכל זאת מקדשים את החודש, כיון שבאו עדי ראייה, ועי' להלן פי"ח הי"א, ועי' 'אור שמח'.

טו. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בִּשְׁנַת רְעָבוֹן[72]; שֶׁהַכֹּל רָצִים לְבֵית הַגְּרָנוֹת לֶאֱכֹל וְלִחְיוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹסִיף לָהֶן זְמַן לְאִסּוּר הֶחָדָשׁ[73]. וְאֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִיעִית[74]; שֶׁיַּד הַכֹּל שׁוֹלֶטֶת עַל הַסְּפִיחִין[75], וְלֹא יִמָּצְאוּ לְקָרְבַּן הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[76]. וּרְגִילִין הָיוּ לְעַבֵּר בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית[77].

72) סנהדרין יב, א. 73) התבואה החדשה אסורה באכילה עד הקרבת העומר בט"ז בניסן (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ב). 74) סנהדרין, שם. וכנראה שרק בשביעית אין מעברין, אבל במוצאי שביעית מעברין, וכדעת רבן גמליאל (סנהדרין יב.). וראה ב'מאירי' עמ' 38. 75) כל הצומח בשדה מאליו בלי חרישה וזריעה, נקרא "ספיח" (ויקרא כה, ה) והוא אסור באכילה מדרבנן, שמא יבואו עוברי עבירה ויזרעו, ויאמרו: ספיחים הם (פ"ד מהל' שמיטה ה"ב). ולפי שאסורים באכילה, יד הכל שולטת עליהם להשחיתם ולקלקלם (וראה מה שכתב המפרש). 76) עומר בט"ז בניסן ושתי הלחם בעצרת, והם באים בשביעית מן הספיחין (ראה בפ"ד מהל' שקלים ה"ה, וב'תוספות' מנחות פד, א ד"ה שומרי). 77) כדי להוסיף חודש לעבודת האדמה (סנהדרין יב.).

טז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁנַת רְעָבוֹן וּבִשְׁבִיעִית - שֶׁלֹּא יְעַבְּרוּ בָּהֶם מִפְּנֵי צֹרֶךְ הַדְּרָכִים וְהַגְּשָׁרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם[78]; אֲבָל אִם הָיְתָה הַשָּׁנָה רְאוּיָה לְהִתְעַבֵּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה אוֹ מִפְּנֵי הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן - מְעַבְּרִין לְעוֹלָם בְּכָל זְמַן[79].

78) ראה למעלה ה"ח. ובדפוס רומי ר"מ, קושטא וויניציה, הגירסה: מפני "הצורך", והמלים "והדרכים והגשרים וכיוצא בהם" - אינן. והשווה להלן פ"ה, ה"א. 79) אפילו בשנת בצורת ואפילו בשביעית, כי שלושת הסימנים האלה הם העיקר, שבגללם מעברים את השנה (למעלה ה"ד). וראיה לכך, ממה שעיבר ר"ש בן יהוצדק בשנה השביעית (סנהדרין כו.), ועל כרחנו שזה היה מפני שלשה דברים אלו, וראה ב'תוספות' שם ד"ה לעבר ('אור שמח'). וראה בהשגת הרמ"ה.

יז. כְּשֶׁמְּעַבְּרִין בֵּית דִּין אֶת הַשָּׁנָה, כּוֹתְבִין אִגְּרוֹת לְכָל הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים וּמוֹדִיעִים אוֹתָן שֶׁעִבְּרוּהָ, וּמִפְּנֵי מָה עִבְּרוּ. וְעַל לְשׁוֹן הַנָּשִׂיא נִכְתְּבוּ[80], וְאוֹמֵר לָהֶן: יְוֵדַע לָכֶם, שֶׁהִסְכַּמְתִּי אֲנִי וַחֲבֵרַי וְהוֹסַפְנוּ עַל שָׁנָה זוֹ כָּךְ וָכָךְ. רָצוּ - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם[81], רָצוּ - שְׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁחֹדֶשׁ הָעִבּוּר הָרְשׁוּת לְבֵית דִּין לְהוֹסִיפוֹ מָלֵא אוֹ חָסֵר[82] לָאֲנָשִׁים הָרְחוֹקִים שֶׁמּוֹדִיעִין אוֹתָם[83], אֲבָל הֵם[84] - לְפִי הָרְאִיָּה הֵם עוֹשִׂים, אִם מָלֵא אִם חָסֵר.

80) כלומר, בשמו. 81) ראש השנה יט, ב. וסנהדרין יא, א. 82) כרב פפא. וראה למעלה פ"א הערה י. 83) אף־על־פי שעכשיו אין יודעים עדיין, אם חודש העיבור יהיה מלא או חסר. 84) בארץ ישראל.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר בו שקביעות החודש ועיבור השנה אינם אלא בסנהדרין. ונמשך לדין יום טוב שני של גלויות.

א. כָּל מַה שֶּׁאָמַרְנוּ מִקְּבִיעוּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַל הָרְאִיָּה[2] וְעִבּוּר הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַזְּמַן[3] אוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ[4], אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ אֶלָּא סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ בֵּית דִּין הַסְּמוּכִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[5] שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶן הַסַּנְהֶדְרִין רְשׁוּת[6]; שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ אִישׁ מֵאִישׁ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁכָּךְ הוּא פֵּרוּשׁ הַדָּבָר: עֵדוּת זוֹ תִּהְיֶה מְסוּרָה לָכֶם[8] וְכָל הָעוֹמֵד אַחֲרֵיכֶם בִּמְקוֹמְכֶם. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵין קוֹבְעִין חֳדָשִׁים וְאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים אֶלָּא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם[9].

2) למעלה פ"א. 3) למעלה פ"ד, ה"ב. 4) שם ה"ה. 5) [כן הוא במכילתא (בא פרשה ב): "רבי יאשיה אומר, מנין שאין מעברין את השנה אלא בבית־דין הגדול שבירושלים, תלמוד־לומר: ראשון הוא לכם". וכן הוא ב'ספר המצוות' מ"ע קנג, וב'חינוך' מצוה ד]. 6) שהרי שנינו (סנהדרין ב.) "עיבור החודש בשלשה, עיבור השנה בשלושה". ועל כרחנו שזהו ברשות הסנהדרין. 7) מפי הקבלה, כי אין זה יוצא מתוך פשט הפסוק. 8) ראש השנה כב, א. 9) עי' להלן פ"ו.

ב. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[10] הוּא: שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ סַנְהֶדְרִין - קוֹבְעִין עַל פִּי הָרְאִיָּה[11], וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין - קוֹבְעִין עַל פִּי הַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם, וְאֵין נִזְקָקִין לִרְאִיָּה, אֶלָּא פְּעָמִים שֶׁיִּהְיֶה יוֹם שֶׁקּוֹבְעִין בּוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא יוֹם הָרְאִיָּה, אוֹ קֹדֶם לוֹ בְּיוֹם אוֹ אַחֲרָיו בְּיוֹם. וְזֶה שֶׁיִּהְיֶה לְאַחַר הָרְאִיָּה בְּיוֹם - פֶּלֶא הוּא, וּבָאֲרָצוֹת שֶׁהֵן לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[12].

10) "שאין לו רמז במקרא ואינו נקשר בו, ואי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברא" (הקדמת רבינו לפירוש המשנה). 11) כי ברוב המקרים יום הקביעה, הוא קודם ליום הראיה, או יום הקביעה הוא יום הראיה. 12) ששם קודמת הראיה לראיית בני ארץ־ישראל, עי' להלן פי"ח הי"ג.

ג. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ כָּל יִשְׂרָאֵל[13] לְחַשֵּׁב בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה? מִסּוֹף חַכְמֵי הַגְּמָרָא, בָּעֵת שֶׁחָרְבָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נִשְׁאַר שָׁם בֵּית דִּין קָבוּעַ. אֲבָל בִּימֵי חַכְמֵי

מִשְׁנָה, וְכֵן בִּימֵי חַכְמֵי הַגְּמָרָא עַד יְמֵי אַבַּיֵי וְרָבָא[14] - עַל קְבִיעַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ סוֹמְכִין.

13) אפילו בחוץ־לארץ, אף־על־פי שאין קובעים חדשים בחו"ל (ועיין להלן הי"ג). 14) בימי רבא היה עדיין בית־דין שקידש את החודש (עי' ראש השנה כא.).

ד. כְּשֶׁהָיְתָה סַנְהֶדְרִין קַיֶּמֶת וְהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמַּגִּיעִין אֲלֵיהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי עוֹשִׂין יָמִים טוֹבִים יוֹם אֶחָד בִּלְבַד; וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת, שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם, הָיוּ עוֹשִׂים שְׁנֵי יָמִים מִסָּפֵק[15], לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֹדֶשׁ.

15) אף־על־פי שהגיעו אליהם שלוחי ניסן - כיון שלא הגיעו שלוחי תשרי (שהולכים פחות, מפני ראש השנה ויום הכיפורים), עושים שני ימים אפילו בפסח (למעלה פ"ג הי"ב והי"ג).

ה. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין, וּבֵית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹבְעִין עַל חֶשְׁבּוֹן זֶה - הָיָה מִן הַדִּין, שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד בִּלְבַד, אֲפִלּוּ הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַכֹּל עַל חֶשְׁבּוֹן אֶחָד סוֹמְכִין וְקוֹבְעִין; אֲבָל תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, שֶׁיִּזָּהֲרוּ בְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁבִּידֵיהֶם[16].

16) שלחו מתם: "הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם" (ביצה ד:) שמא תגזור המלכות גזירות על ישראל, ומתוך כך ישכחו את החשבון (שם). [וראה בפ"ו מהל' יום־טוב הי"ד, ובפ"ו מהל' תלמוד תורה הי"ד אות יא, ובלחם־משנה שם].

ו. לְפִיכָךְ: כָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא הָיוּ שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין אֵלָיו, כְּשֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין - יַעֲשׂוּ שְׁנֵי יָמִים, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בִּזְמַן שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה; וּבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד כְּמִנְהָגָן, שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא עָשׂוּ שְׁנֵי יָמִים. נִמְצָא, יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין בַּגָּלִיּוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁתִּקְּנוּ דָּבָר זֶה.

ז. יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, בִּזְמַן שֶׁהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ רֹב בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי יָמִים מִסָּפֵק, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ, שֶׁאֵין הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין בְּיוֹם טוֹב.

ח. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם עַצְמָהּ, שֶׁהוּא מְקוֹם בֵּית דִּין, פְּעָמִים רַבּוֹת הָיוּ עוֹשִׂין יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁנֵי יָמִים; שֶׁאִם לֹא בָּאוּ הָעֵדִים כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים - נוֹהֲגִין הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמְּצַפִּין לָעֵדִים[17] קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ[18]. וְהוֹאִיל וְהָיוּ עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי יָמִים וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הָרְאִיָּה, הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ עוֹשִׂין אֲפִלּוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ תָּמִיד שְׁנֵי יָמִים בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁקּוֹבְעִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁאֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּזְּמַן הַזֶּה - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[19].

17) כגון, אם לפי חשבונם אפשר שיראה הירח בזמנו, כלומר ביום השלושים (למעלה פ"א, ה"ו). 18) שאף־על־פי שהתקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלים עדות החודש כל היום (ראש השנה ל:) - אם לא באו, נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש (ביצה ה, ב לפי גירסת ר"ח, ועי' שם ב'תוספות'). 19) מאותו טעם של "מנהג אבותינו בידינו".

ט. אֵין עַשִּׂית יוֹם טוֹב אֶחָד תְּלוּיָה בִּקְרִיבַת הַמָּקוֹם. כֵּיצַד? אִם יִהְיֶה מָקוֹם בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ חֲמִשָּׁה יָמִים אוֹ פָּחוֹת, שֶׁבְּוַדַּאי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחִין - אֵין אוֹמְרִין, שֶׁאַנְשֵׁי מָקוֹם זֶה עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד; שֶׁמִּי יֹאמַר לָנוּ שֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִים יוֹצְאִין לְמָקוֹם זֶה, שֶׁמָּא לֹא הָיוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין לְמָקוֹם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל[20], וְאַחַר שֶׁחָזְרוּ לִקְבֹּעַ עַל הַחֶשְׁבּוֹן יָשְׁבוּ שָׁם יִשְׂרָאֵלִים שֶׁהֵן חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים[21]; אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חֵרוּם בַּדֶּרֶךְ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה בֵּין יְהוּדָה וְגָלִיל בִּימֵי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה[22]; אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ הַכּוּתִים מוֹנְעִין אֶת הַשְּׁלוּחִין לַעֲבֹר בֵּינֵיהֶן[23].

20) ומעולם לא נהגו בו יום־טוב אחד כבמקום שהגיעו אליו השלוחין. 21) כמנהג רוב העולם, עיין להלן הי"ב. 22) עי' בבא־בתרא לח. במשנה ובגמרא שם. 23) עי' ראש השנה כב, א. ובמשנה וברש"י שם.

י. וְאִלּוּ הָיָה הַדָּבָר תָּלוּי בִּקְרִיבַת הַמָּקוֹם, הָיוּ כָּל בְּנֵי מִצְרַיִם עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד[24]; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[25], שֶׁאֵין בֵּין יְרוּשָׁלַיִם וּמִצְרַיִם עַל דֶּרֶךְ אַשְׁקְלוֹן אֶלָּא מַהֲלַךְ שְׁמוֹנָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת. וְכֵן רֹב סוּרְיָא. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בִּהְיוֹת הַמָּקוֹם קָרוֹב.

24) ראה להלן סוף הלכה יא, שיש מקומות במצרים שנהגו מעולם לעשות יום אחד. 25) עי' 'תוספתא' פאה פ"ד (הוצאת צוק"מ עמ' 23) וכתובות ריש פ"ג.

יא. נִמְצָא, עִקַּר דָּבָר זֶה עַל דֶּרֶךְ זוֹ כָּךְ הוּא: כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ יָתֵר עַל עֲשָׂרָה יָמִים גְּמוּרִים - עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים לְעוֹלָם, כְּמִנְהָגָם מִקֶּדֶם; שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי כָּל תִּשְׁרֵי וְתִשְׁרֵי[26] מַגִּיעִין אֶלָּא לְמָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת. וְכָל מָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה יָמִים בְּשָׁוֶה אוֹ פָּחוֹת, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ שְׁלוּחִין מַגִּיעִין אֵלָיו - רוֹאִים: אִם אוֹתוֹ הַמָּקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת הָרְאִיָּה בְּכִבּוּשׁ שֵׁנִי,

כְּגוֹן אוּשָׁא וּשְׁפַרְעָם וְלוּז וְיִבְנֶה וְנֹב וּטְבֶרְיָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - עוֹשִׁין יוֹם אֶחָד בִּלְבַד[27]; וְאִם אוֹתוֹ הַמָּקוֹם מִסּוּרְיָא[28], כְּגוֹן צוֹר וְדַמֶּשֶׂק וְאַשְׁקְלוֹן[29] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ מְחוּצָה לָאָרֶץ, כְּגוֹן מִצְרַיִם וְעַמּוֹן וּמוֹאָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - עוֹשִׁין כְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶן שֶׁבִּידֵיהֶן: אִם יוֹם אֶחָד - יוֹם אֶחָד, וְאִם שְׁנֵי יָמִים - שְׁנֵי יָמִים.

26) יש אשר שלוחי תשרי אינם יכולים ללכת ארבעה ימים: שתי שבתות ור"ה ויום הכיפורים, ומהלכם אינו אלא עשרה ימים בלבד. ויש אשר יכולים ללכת אחד עשר יום, כגון אם ר"ה חל בשבת. אבל שלוחי כל תשרי ותשרי אינם מגיעים, אלא למרחק שאינו עולה על מהלך עשרה ימים. 27) שוודאי הגיעו אליהם השלוחים. 28) שדוד כבשה וצירפה לא"י ונקראת כיבוש יחיד, ואין דינה כארץ ישראל לכל דבר (ראה פ"א מהל' תרומות הי"ג). 29) שלא כבשוה עולי בבל, ואינה בתחום ארץ ישראל (ראה גיטין ב. ו'תוספות' שם ד"ה ואשקלון, ו'ירושלמי' שביעית פ"ה ה"א). [וצ"ע שכאן משמע שדינה כסוריא, ולהלן בפ"א מהל' תרומות ה"ט כתב רבינו שדינה כחוץ לארץ].

יב. מָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם עֲשָׂרָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְהוּא סוּרְיָא אוֹ חוּצָה לָאָרֶץ, וְאֵין לָהֶם מִנְהָג; אוֹ שֶׁהִיא עִיר שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה בְּמִדְבַּר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ מָקוֹם שֶׁשָּׁכְנוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל עַתָּה - עוֹשִׁין שְׁנֵי יָמִים כְּמִנְהַג רֹב הָעוֹלָם. וְכָל יוֹם טוֹב שֵׁנִי - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וַאֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהַכֹּל עוֹשִׁין אוֹתוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה[30].

30) ראה למעלה ה"ח.

יג. זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בַּזְּמַן הַזֶּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּעִירוֹ, וְאוֹמְרִין שֶׁרֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹם פְּלוֹנִי וְיוֹם טוֹב בְּיוֹם פְּלוֹנִי - לֹא בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁלָּנוּ אָנוּ קוֹבְעִין וְלֹא עָלָיו אָנוּ סוֹמְכִין, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים וְקוֹבְעִין חֳדָשִׁים בְּחוּצָה לָאָרֶץ[31], וְאֵין אָנוּ סוֹמְכִין אֶלָּא עַל חֶשְׁבּוֹן בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּקְבִיעָתָם. וְזֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין - לְגַלּוֹת הַדָּבָר בִּלְבַד הוּא, כֵּיוָן שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין שֶׁעַל חֶשְׁבּוֹן זֶה הֵן סוֹמְכִין, אָנוּ מְחַשְּׁבִין לֵידַע יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵי זֶה יוֹם הוּא, וּקְבִיעַת בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ הוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ יוֹם טוֹב, לֹא מִפְּנֵי חֶשְׁבּוֹן שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין.

31) ברכות סג, א. משום שנאמר (ישעיה ב, ג): "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

יום שלישי כ' תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) קיבוץ החמה והירח בדקדוק.

א. בִּזְמַן שֶׁעוֹשִׁין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ מְחַשְּׁבִין וְיוֹדְעִין שָׁעָה שֶׁיִּתְקַבֵּץ בּוֹ הַיָּרֵחַ עִם הַחַמָּה בְּדִקְדּוּק הַרְבֵּה[2], כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאִצְטַגְנִינִין עוֹשִׁין, כְּדֵי לֵידַע אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה. וּתְחִלַּת אוֹתוֹ הַחֶשְׁבּוֹן - הוּא הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁמְּחַשְּׁבִין אוֹתוֹ בְּקֵרוּב, וְיוֹדְעִין שְׁעַת קִבּוּצָן בְּלֹא דִּקְדּוּק, אֶלָּא בְּמַהֲלָכָם הָאֶמְצָעִי[3] - הוּא הַנִּקְרָא מוֹלָד; וְעִקָּרֵי הַחֶשְׁבּוֹן - שֶׁמְּחַשְּׁבִין בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין שֶׁיִּקְבְּעוּ בּוֹ עַל הָרְאִיָּה, וְהוּא חֶשְׁבּוֹן שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין הַיּוֹם - הוּא הַנִּקְרָא עִבּוּר.

2) וזהו הקיבוץ האמיתי. 3) וזהו הקיבוץ האמצעי. הסנהדרין חישבה קודם את הקיבוץ האמצעי, וממנו הגיעה לקיבוץ האמיתי.

ב. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה - אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת בְּכָל זְמַן: שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה בַּיּוֹם, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה בַּלַּיְלָה[4]. וְהַשָּׁעָה מְחֻלֶּקֶת לְאֶלֶף וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים. וְלָמָּה חָלְקוּ הַשָּׁעָה לְמִנְיָן זֶה[5]? לְפִי שֶׁמִּנְיָן זֶה יֵשׁ בּוֹ חֵצִי וּרְבִיעַ וּשְׁמִינִית, וּשְׁלִישׁ וּשְׁתוּת וּתְשׁוּעַ, וְחֻמֶשׁ וְעִשּׂוּר. וְהַרְבֵּה חֲלָקִים יֵשׁ לְכָל אֵלּוּ הַשֵּׁמוֹת[6].

4) לעניין חשבון המולד חושבים תמיד את היום לשתים־עשרה שעות וגם הלילה לשתים־עשרה שעות, ואין מתחשבים בתקופות השנה, שבהן היום לפעמים יותר משתים־עשרה שעות ולפעמים פחות משתים־עשרה שעות. שעה היא החלק העשרים וארבעה מן היום והלילה ביחד, און בלשון הקדמונים - חלק העשרים וארבעה של הזמן הדרוש לסיבוב אחד של הגלגל היומי. 5) ולא השתמשו בחלוקה המקובלת באסטרונומיה, היינו שעה אחת = ששים דקות. 6) המספר 1080 מתחלק למכפלות 3x9; 6x9, מה שאין כן המספר 360.

ג. מִשֶּׁיִּתְקַבֵּץ הַיָּרֵחַ וְהַחַמָּה לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, עַד שֶׁיִּתְקַבְּצוּ פַּעַם שְׁנִיָּה בְּמַהֲלָכָם הָאֶמְצָעִי - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת מִיּוֹם שְׁלִשִׁים מִתְּחִלַּת לֵילוֹ, וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים מִשְּׁעַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וְזֶה הוּא הַזְּמַן שֶׁבֵּין כָּל מוֹלָד וּמוֹלָד[7], וְזֶה הוּא חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה.

7) בין קיבוץ אחד למשנהו.

ד. שָׁנָה שֶׁל לְבָנָה - אִם תִּהְיֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מֵחֳדָשִׁים אֵלּוּ, יִהְיֶה כְּלָלָהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת יוֹם, וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים יוֹם, וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים חֲלָקִים; וְאִם תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת, וְתִהְיֶה הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ, יִהְיֶה כְּלָלָהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים[8]. וּשְׁנַת הַחַמָּה הִיא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת. נִמְצָא, תּוֹסֶפֶת שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה: עֲשָׂרָה יָמִים, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים.

8) בחשבון זה נחשב החודש השלושה עשר כ"ט יום, י"ב שעות ותשצ"ג חלקים בהתאם לחשבון הנ"ל.

ה. כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ יְמֵי חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה שִׁבְעָה שִׁבְעָה, שֶׁהֵן יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, יִשָּׁאֵר: יוֹם אֶחָד, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: אי"ב תשצ"ג. וְזוֹ הִיא שְׁאֵרִית חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה[9]. וְכֵן כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ יְמֵי שְׁנַת הַלְּבָנָה שִׁבְעָה שִׁבְעָה: אִם שָׁנָה פְּשׁוּטָה הִיא - יִשָּׁאֵר מִמֶּנָּה: אַרְבָּעָה יָמִים, וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים חֲלָקִים. סִימָן לָהּ: ד"ח תתע"ו. וְזוֹ הִיא שְׁאֵרִית שָׁנָה פְּשׁוּטָה[10]. וְאִם שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הִיא - תִּהְיֶה שְׁאֵרִיתָהּ: חֲמִשָּׁה יָמִים, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: הכ"א תקפ"ט.

9) ובשיעור זה יתאחר המולד של החודש הבא.
10) ובשיעור זה יתאחר המולד של השנה הפשוטה הבאה.

ו. כְּשֶׁיִּהְיֶה עִמְּךָ יָדוּעַ מוֹלַד חֹדֶשׁ מִן הַחֲדָשִׁים, וְתוֹסִיף עָלָיו אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלָד שֶׁאַחֲרָיו, וְתֵדַע בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵי זוֹ שָׁעָה וּבְכַמָּה חֲלָקִים יִהְיֶה.

ז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מוֹלַד נִיסָן בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, בְּחָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּמֵאָה וְשִׁבְעָה חֲלָקִים - סִימָן לָהֶם: אהק"ז - כְּשֶׁתּוֹסִיף עָלָיו[11] שְׁאֵרִית חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה, וְהוּא אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד אִיָּר בְּלֵיל שְׁלִישִׁי, חָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וּתְשַׁע מֵאוֹת חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: ג"ה תת"ק. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם, חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ.

11) וכששתחסיר ממנו שארית זו, יצא לך מולד החודש שלפניו.

ח. וְכֵן כְּשֶׁיִּהְיֶה עִמְּךָ יָדוּעַ מוֹלַד שָׁנָה זוֹ, וְתוֹסִיף שְׁאֵרִיתָהּ עַל יְמֵי הַמּוֹלָד - אִם פְּשׁוּטָה הִיא, שְׁאֵרִית הַפְּשׁוּטָה; וְאִם מְעֻבֶּרֶת הִיא, שְׁאֵרִית הַמְּעֻבֶּרֶת - יֵצֵא לְךָ מוֹלַד שָׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ. וְכֵן שָׁנָה אַחַר שָׁנָה, עַד סוֹף הָעוֹלָם. וְהַמּוֹלָד הָרִאשׁוֹן שֶׁמִּמֶּנּוּ תַּתְחִיל, הוּא מוֹלָד שֶׁהָיָה בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יְצִירָה, וְהוּא הָיָה בְּלֵיל שֵׁנִי, חָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: בהר"ד. וּמִמֶּנּוּ הוּא תְּחִלַּת הַחֶשְׁבּוֹן.

ט. בְּכָל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָאֵלּוּ שֶׁתֵּדַע מֵהֵן הַמּוֹלָד, כְּשֶׁתּוֹסִיף שְׁאֵרִית עִם שְׁאֵרִית, כְּשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַחֲלָקִים אֶלֶף וּשְׁמוֹנִים - תַּשְׁלִיךְ שָׁעָה אַחַת וְתוֹסִיף אוֹתוֹ לְמִנְיַן הַשָּׁעוֹת, וּכְשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַשָּׁעוֹת אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים - תַּשְׁלִיךְ יוֹם וְתוֹסִיף מִמֶּנּוּ לְמִנְיַן הַיָּמִים, וּכְשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַיָּמִים יוֹתֵר עַל שִׁבְעָה - תַּשְׁלִיךְ שִׁבְעָה מִן הַמִּנְיָן וְתַנִּיחַ הַשְּׁאָר; שֶׁאֵין אָנוּ מְחַשְּׁבִין לֵידַע מִנְיַן הַיָּמִים, אֶלָּא לֵידַע בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵי זֶה שָׁעָה וְאֵי זֶה חֵלֶק יִהְיֶה הַמּוֹלָד.

י. כָּל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שֶׁיִּהְיוּ מֵהֶן שֶׁבַע שָׁנִים מְעֻבָּרוֹת וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה פְּשׁוּטוֹת, נִקְרָא מַחֲזוֹר. וְלָמָּה סָמַכְנוּ עַל מִנְיָן זֶה? שֶׁבִּזְמַן שֶׁאַתָּה מְקַבֵּץ מִנְיַן יְמֵי שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה פְּשׁוּטוֹת וְשֶׁבַע מְעֻבָּרוֹת, וּשְׁעוֹתֵיהֶן וְחֶלְקֵיהֶן, וְתַשְׁלִיךְ כָּל אֶלֶף וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים - שָׁעָה, וְכָל אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת - יוֹם, וְתוֹסִיף לְמִנְיַן הַיָּמִים - תִּמְצָא הַכֹּל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מִשְּׁנֵי הַחַמָּה, שֶׁכָּל שָׁנָה מֵהֶן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת בְּשָׁוֶה, וְלֹא יִשָּׁאֵר מִמִּנְיַן יְמֵי הַחַמָּה בְּכָל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה חוּץ מִשָּׁעָה אַחַת וְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: אתפ"ה.

יא. נִמְצָא בְּמַחֲזוֹר שֶׁהוּא כָּזֶה, הֶחָדָשִׁים כֻּלָּם חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה, וְהַשָּׁנִים שְׁנֵי הַחַמָּה. וְהַשֶּׁבַע שָׁנִים הַמְּעֻבָּרוֹת שֶׁבְּכָל מַחֲזוֹר וּמַחֲזוֹר לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, הֵם: שָׁנָה שְׁלִישִׁית מִן הַמַּחֲזוֹר, וְשִׁשִּׁית, וּשְׁמִינִית, וּשְׁנַת אַחַת עֶשְׂרֵה, וּשְׁנַת אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, וּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה, וּשְׁנַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה. סִימָן לָהֶם: גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט.

יב. כְּשֶׁתְּקַבֵּץ שְׁאֵרִית כָּל שָׁנָה מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה הַפְּשׁוּטוֹת, שֶׁהִיא ד"ח תתע"ו, וּשְׁאֵרִית כָּל שָׁנָה מִשֶּׁבַע שָׁנִים הַמְּעֻבָּרוֹת, שֶׁהִיא הכ"א תקפ"ט, וְתַשְׁלִיךְ הַכֹּל שִׁבְעָה שִׁבְעָה - יִשָּׁאֵר: שְׁנֵי יָמִים, וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: בי"ו תקצ"ה. וְזֶה הוּא שְׁאֵרִית הַמַּחֲזוֹר.

יג. כְּשֶׁיִּהְיֶה לְךָ יָדוּעַ מוֹלַד תְּחִלַּת מַחֲזוֹר, וְתוֹסִיף עָלָיו בי"ו תקצ"ה - יֵצֵא לְךָ תְּחִלַּת הַמַּחֲזוֹר שֶׁאַחֲרָיו. וְכֵן מוֹלַד כָּל מַחֲזוֹר וּמַחֲזוֹר, עַד סוֹף הָעוֹלָם. וּכְבָר אָמַרְנוּ, שֶׁמּוֹלַד תְּחִלַּת הַמַּחֲזוֹר הָרִאשׁוֹן הָיָה לְבהר"ד. וּמוֹלַד הַשָּׁנָה הוּא מוֹלַד תִּשְׁרֵי שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה[12].

12) כשהרמב"ם משתמש במלים "מולד השנה", כוונתו למולד חודש תשרי של אותה שנה.

יד. וּבַדֶּרֶךְ הַזֹּאת תֵּדַע מוֹלַד כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה שֶׁתִּרְצֶה, וּמוֹלַד כָּל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ שֶׁתִּרְצֶה, מִשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ אוֹ מִשָּׁנִים שֶׁעֲתִידִים לָבוֹא. כֵּיצַד? תִּקַּח שְׁנֵי יְצִירָה שֶׁעָבְרוּ וְגָמְרוּ, וְתַעֲשֶׂה אוֹתָם מַחֲזוֹרִין שֶׁל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, עַד תִּשְׁרֵי שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה - וְתֵדַע מִנְיַן הַמַּחֲזוֹרִין שֶׁעָבְרוּ, וּמִנְיַן הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ מִמַּחֲזוֹר שֶׁעַדַּיִן לֹא נִשְׁלַם. וְתִקַּח לְכָל מַחֲזוֹר וּמַחֲזוֹר בי"ו תקצ"ה, וּלְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה פְּשׁוּטָה מִשְּׁנֵי הַמַּחֲזוֹר שֶׁלֹּא נִשְׁלַם - ד"ח תתע"ו, וּלְכָל

שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת - הכ"א תקפ"ט, וּתְקַבֵּץ הַכֹּל, וְתַשְׁלִיךְ הַחֲלָקִים - שָׁעוֹת, וְתַשְׁלִיךְ הַשָּׁעוֹת - יָמִים, וְהַיָּמִים תַּשְׁלִיכֵם שִׁבְעָה שִׁבְעָה, וְהַנִּשְׁאָר מִן הַיָּמִים וּמִן הַשָּׁעוֹת וְהַחֲלָקִים הוּא מוֹלַד שָׁנָה הַבָּאָה שֶׁתִּרְצֶה לֵידַע מוֹלָדָהּ.

טו. מוֹלַד הַשָּׁנָה שֶׁיָּצָא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא מוֹלַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד מַרְחֶשְׁוָן, וּכְשֶׁתּוֹסִיף עַל מַרְחֶשְׁוָן אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד כִּסְלֵו, וְכֵן לְכָל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ זֶה אַחַר זֶה, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) קביעת ראש חודש תשרי.

א. אֵין קוֹבְעִין לְעוֹלָם רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה[2], לֹא בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת[3] וְלֹא בְּרִבִיעִי בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת[4]. וְסִימָן לָהֶם: אד"ו. אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה מוֹלַד תִּשְׁרֵי בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים הָאֵלּוּ - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי יוֹם שֵׁנִי, וְאִם הָיָה הַמּוֹלָד בְּרִבִיעִי - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹם חֲמִישִׁי, וְאִם הָיָה הַמּוֹלָד בְּשִׁשִּׁי - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּשִׁבִיעִי[5].

2) שמוסיפים אי"ב תשצ"ג על מולד אלול שלפניו. 3) עי' סוכה מג, ב. 4) עי' ראש השנה כ, א. 5) את הטעם לדחיה זו, שאין קובעים ראש־חודש תשרי בימי אד"ו, תמצא להלן בהלכה ז'.

ב. וְכֵן אִם יִהְיֶה הַמּוֹלָד בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ לְמַעְלָה מֵחֲצִי הַיּוֹם[6] - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּיוֹם שֵׁנִי בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם אוֹ יָתֵר עַל שֵׁשׁ שָׁעוֹת - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּשְׁלִישִׁי; וְאִם יִהְיֶה הַמּוֹלָד קֹדֶם חֲצִי הַיּוֹם, אֲפִלּוּ בְּחֵלֶק אֶחָד - קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בְּאוֹתוֹ יוֹם הַמּוֹלָד עַצְמוֹ[7]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה אוֹתוֹ הַיּוֹם מִימֵי אד"ו.

6) וזהו הנקרא "מולד זקן". 7) "נולד קודם חצות, בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה. לא נולד קודם חצות, בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה" (ראש השנה כ:). בתוך שש השעות הראשונות אחר המולד, אין החרמש של הירח החדש נראה, מפני שהוא קטן מדי. אחר שש שעות, אפשר שיראה כבר בארץ ישראל. אם נולד קודם חצות, אפשר שיראה הירח עוד ביום המולד. משום כך קובעים ראש החודש באותו יום המולד עצמו. אם נולד אחר חצות, יראה רק בליל יום הבא, ומשום כך קובעים ראש חודש ביום שלאחריו.

ג. כְּשֶׁיִּהְיֶה הַמּוֹלָד בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ אַחַר חֲצוֹת, וְיִדְּחֶה לַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, אִם יִהְיֶה יוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו מִימֵי אד"ו - הֲרֵי זֶה נִדְחֶה לְשֶׁלְּאַחֲרָיו[8], וְיִהְיֶה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ קָבוּעַ בַּשְּׁלִישִׁי מִיּוֹם הַמּוֹלָד. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמּוֹלָד בְּשַׁבָּת בַּחֲצוֹת, סִימָן: זי"ח[9] - קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בְּשָׁנָה שֶׁמּוֹלָדָהּ כָּזֶה בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת. וְכֵן אִם הָיָה הַמּוֹלָד בְּשְׁלִישִׁי בַּחֲצוֹת אוֹ אַחַר חֲצוֹת - קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בַּחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת.

8) בדפוס ויניציא, וכן בכת"י תימני, הגירסה היא: נדחה "לשל אחר אחריו", והשווה לשון הרמב"ם סוף ה"ו. 9) כלומר יום ז' - שבת, י"ח שעות. את השעות סופרים מהערב. חצות היום הוא שמונה־עשרה שעות מתחילת הערב.

ד. מוֹלַד תִּשְׁרֵי שֶׁיָּצָא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה[10] בְּלֵיל שְׁלִישִׁי, בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים מִשָּׁעָה עֲשִׂירִית - סִימָנָהּ: ג"ט ר"ד - אוֹ יוֹתֵר עַל זֶה, אִם הָיְתָה שָׁנָה פְּשׁוּטָה - דּוֹחִין אֶת רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ[11], וְאֵין קוֹבְעִים אוֹתוֹ בְּשְׁלִישִׁי בְּשָׁנָה זוֹ, אֶלָּא בַּחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת.

10) עי' הלכה א', הערה א'. 11) שארית שנה פשוטה היא ד"ח תתע"ו (פ"ו, ה"ה). אם נקבע את ראש השנה ביום המולד, כלומר ביום השלישי, או ראש השנה הבאה יצא בשבת בחצי היום. 3 ימים, 9 שעות, 204 חלקים + 4 ימים, 8 שעות, 876 חלקים = 7 ימים, 18 שעות. בגלל מולד זקן ואד"ו נצטרך לדחותו ליום שני. ההפרש בין ר"ה אחד למשנהו, יהיה איפוא חמשה ימים (חוץ מיום הקביעה של זו ושל זו). בשנה פשוטה, זה בלתי אפשרי, משום שבין ראש שנה אחת (פשוטה) לראש שנה שניה יש לא פחות משני ימים, ולא יותר מארבעה ימים (עי' להלן פ"ח, ה"ז). משום כך, אם מולד תשרי הוא ג"ט ר"ד, דוחים את הקביעה ליום החמישי (בגלל אד"ו). ההפרש בין שתי הקביעות הוא שלושה ימים בלבד, וזה אפשרי.

ה. וְכֵן אִם יָצָא מוֹלַד תִּשְׁרֵי בְּיוֹם שֵׁנִי, בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים מִשָּׁעָה רְבִיעִית - סִימָנָהּ בט"ו תקפ"ט - אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, אִם הָיְתָה אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מוֹצָאֵי הַמְעֻבֶּרֶת, שֶׁהָיְתָה הַשָּׁנָה הַסְּמוּכָה לָהּ שֶׁעֻבְּרָה מְעֻבֶּרֶת - אֵין קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בְּשֵׁנִי בְּשָׁנָה זוֹ, אֶלָּא בִּשְׁלִישִׁי[12].

12) שארית שנה מעוברת היא: ה' כ"א, תקפ"ט (לעיל פ"ו, ה"ה). אם המולד של תשרי הסמוך לשנה מעוברת שלפניו הוא ב' ט"ו תקפ"ט, אז מולד תשרי של אותה השנה המעוברת היה ביום השלישי בחצי היום, ובגלל מולד זקן ואד"ו נדחה ליום חמישי. אם נקבע ראש־חודש תשרי של שנה זו שלאחרי השנה המעוברת ביום המולד שלו, היינו ב', ט"ו, תקפ"ט, אז בין שני ראשי שנה אלה יהיו שלושה ימים בלבד, זה בלתי־אפשרי, משום שבין ראש שנה מעוברת ולבין ראש השנה שלאחריה יש לא פחות מארבעה ימים ולא יותר מששה ימים (עי' להלן פ"ח, ה"ח). על כן דוחים את קביעת ראש -חודש תשרי, שמולדו ב', ט"ו, תקפ"ט ליום השלישי, כדי שבין שני ראשי שנים יהיה לכל הפחות הפרש של ארבעה ימים.

ו. הָיָה מוֹלַד הַשָּׁנָה הַפְּשׁוּטָה, שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁתִּדָּחֶה לַחֲמִישִׁי, פָּחוֹת חֵלֶק אֶחָד, כְּגוֹן שֶׁיָּצָא סִימָנָהּ ג"ט ר"ג אוֹ פָּחוֹת מִזֶּה - קוֹבְעִין אוֹתָהּ בִּשְׁלִישִׁי. וְכֵן אִם הָיָה מוֹלַד מוֹצָאֵי הָעִבּוּר בְּיוֹם שֵׁנִי פָּחוֹת חֵלֶק, כְּגוֹן שֶׁהָיָה סִימָנָהּ בט"ו תקפ"ח אוֹ פָּחוֹת מִזֶּה - קוֹבְעִין אוֹתָהּ בְּשֵׁנִי[13]. נִמְצָא דֶּרֶךְ קְבִיעַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה כָּךְ הוּא: תַּחְשֹׁב וְתֵדַע הַמּוֹלָד, בְּאֵי זֶה יוֹם יִהְיֶה, וּבְכַמָּה שָׁעוֹת מִן הַיּוֹם אוֹ מִן הַלַּיְלָה, וּבְכַמָּה חֲלָקִים מִן הַשָּׁעָה. וְיוֹם הַמּוֹלָד הוּא יוֹם הַקְּבִיעָה לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת אוֹ בִּרְבִיעִי אוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אוֹ אִם הָיָה הַמּוֹלָד בַּחֲצוֹת הַיּוֹם אוֹ אַחַר חֲצוֹת, אוֹ אִם הָיָה בְּר"ד חֲלָקִים מִשָּׁעָה עֲשִׂירִית מִלֵּיל שְׁלִישִׁי אוֹ יוֹתֵר עַל זֶה, וְהָיְתָה שָׁנָה פְּשׁוּטָה, אוֹ שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּתקפ"ט חֲלָקִים מִשָּׁעָה רְבִיעִית מִיּוֹם שֵׁנִי, וְהָיְתָה הַשָּׁנָה פְּשׁוּטָה שֶׁאַחַר הַמְּעֻבֶּרֶת; שֶׁאִם יֵאָרַע בְּאֶחָד מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים הָאֵלּוּ - אֵין קוֹבְעִין בְּיוֹם הַמּוֹלָד, אֶלָּא בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו אוֹ שֶׁלְּאַחַר אַחֲרָיו[14], כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

13) משום שמולד תשרי של השנה הבאה לא יהיה מולד זקן, שהלא יצא בשבת לפני חצי היום. על כן אם מולד השנה הפשוטה הוא ג"ט ר"ג או פחות מזה, נקבע את ראש השנה ביום המולד, ביום השלישי. בין שני ראשי השנים יהיו שלושה ימים (מיום ג' עד יום שבת), ובשנה פשוטה זה אפשרי. אם מולד מוצאי העיבור ביום שני פחות חלק, אז מולד השנה המעוברת שלפניה לא היה מולד זקן. הוא חל ביום השלישי לפני חצות, ויום המולד היה ראש השנה. על כן נוכל לקבוע את ראש השנה הפשוטה שלאחר המעוברת ביום השני. בין שני ר"ה יהיו חמשה ימים (בין יום ג' לבין יום ב'). 14) אם יום שלאחריו הוא אד"ו.

ז. וּמִפְּנֵי מָה אֵין קוֹבְעִין בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה בִּימֵי אד"ו? לְפִי שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה הוּא לְקִבּוּץ הַיְּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ בְּהִלּוּכָהּ הָאֶמְצָעִי, לֹא בַּמָּקוֹם הָאֲמִתִּי, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ[15], לְפִיכָךְ עָשׂוּ יוֹם קְבִיעָה וְיוֹם דְּחִיָּה, כְּדֵי לִפְגֹּעַ בְּיוֹם קִבּוּץ הָאֲמִתִּי. כֵּיצַד? בִּשְׁלִישִׁי קוֹבְעִין, בִּרְבִיעִי דּוֹחִין, בַּחֲמִישִׁי קוֹבְעִין בְּשִׁשִּׁי דּוֹחִין, בְּשַׁבָּת קוֹבְעִין, אֶחָד בְּשַׁבָּת דּוֹחִין, בְּשֵׁנִי קוֹבְעִין[16].

15) עי' למעלה פ"ו, ה"א. 16) הנימוק לדחיית אד"ו בתלמוד הוא, שלא תבאנה שתי קדושות רצופות זו אחר זו, מפני כבוד המתים שלא יסריחו (אם ראש השנה יהיה ביום ד', אז יחול יום הכיפורים ביום ו'. אם ראש השנה יהיה ביום ו', אז יחול יום הכיפורים ביום א') או מפני שמחת יום־טוב או שבת בירקות טריים (אם ראש השנה יחול ביום ו', אז גם סוכות יחול ביום ו' או אם ר"ה חל ביום א', עי' ר"ה כ.). אם ראש השנה יחול ביום א', אז יום הערבה יהיה בשבת, ולא יוכלו לקיים מצוות חיבוט הערבות (סוכה מג.). הרמב"ם הבין כנראה - וכך הבין גם רבינו חננאל - (עי' פירוש רבינו חננאל לראש השנה כ.), שנימוק זה איננו עיקר. הטעם האמיתי, כבוד מתים או שמחת יום־טוב הם סעד בלבד לדחיה, דוגמת טלאים וגדיים, שהם משמשים סעד בלבד בעיבור השנה (ע' למעלה פ"ד, ה"ז). בגלל הסעד של כבוד מתים או ירקות טריים לשבת או ליום־טוב, קבעו דווקא את ימי אד"ו לדחיה.

ח. וְעִקַּר שְׁאָר הָאַרְבַּע דְּחִיּוֹת[17] אֵלּוּ הוּא זֶה הָעִקָּר שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה בְּמַהֲלָךְ אֶמְצָעִי[18]. וּרְאָיָה לַדָּבָר: שֶׁהַמּוֹלָד יִהְיֶה בְּלֵיל שְׁלִישִׁי וְיִדָּחֶה לַחֲמִישִׁי[19], פְּעָמִים רַבּוֹת לֹא יֵרָאֶה יָרֵחַ בְּלֵיל חֲמִישִׁי וְלֹא בְּלֵיל שִׁשִּׁי, מִכְּלָל שֶׁלֹּא נִתְקַבְּצוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ קִבּוּץ אֲמִתִּי אֶלָּא בַּחֲמִישִׁי.

17) כלומר, הדחיות מפני מולד זקן, גטר"ד, בט"ו תקפ"ט שנשארו מארבע הדחיות. 18) עי' למעלה פ"ו, ה"א. העיקרון בכל ארבע הדחיות הוא אסטרונומי, עדי שהמולד האמצעי יפגע ביום הקיבוץ האמיתי. 19) נקט דוגמה של מולד תשרי שחל בגטר"ד, ובגלל אד"ו נדחה מיום ד' ליום ה'.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) ימי חדשי הלבנה.

א. חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּמֶחֱצָה וְתשצ"ג חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[2]. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יִהְיֶה בְּמִקְצָת הַיּוֹם, עַד שֶׁיִּהְיֶה מִקְצָת הַיּוֹם מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר וּמִקְצָתוֹ מֵהַבָּא[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַד חֹדֶשׁ יָמִים. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁיָּמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת[4].

2) למעלה פ"ו, ה"ג. 3) כלומר, חציו האחד של יום השלושים מחודש שעבר, וחציו השני מן החודש הבא. 4) מגילה ה, א.

ב. לְפִיכָךְ עוֹשִׂין חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה, מֵהֵן חֹדֶשׁ חָסֵר וּמֵהֵם חֹדֶשׁ מָלֵא. חֹדֶשׁ חָסֵר - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם בִּלְבַד, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה יָתֵר עַל זֶה בְּשָׁעוֹת; וְחֹדֶשׁ מָלֵא - מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה פָּחוֹת מִזֶּה בְּשָׁעוֹת. כְּדֵי שֶׁלֹּא לְחַשֵּׁב שָׁעוֹת בְּחֹדֶשׁ, אֶלָּא יָמִים שְׁלֵמִים.

ג. אֵלּוּ הָיָה חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּמֶחֱצָה בִּלְבַד, הָיוּ כָּל הַשָּׁנִים חֹדֶשׁ מָלֵא וְחֹדֶשׁ חָסֵר, וְיִהְיוּ יְמֵי שְׁנַת הַלְּבָנָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים, שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים חֲסֵרִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מְלֵאִים. אֲבָל מִפְּנֵי הַחֲלָקִים שֶׁיֵּשׁ בְּכָל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ יוֹתֵר עַל חֲצִי הַיּוֹם, יִתְקַבֵּץ מֵהֶן שָׁעוֹת וְיָמִים, עַד שֶׁיִּהְיוּ מִקְצָת הַשָּׁנִים חֳדָשִׁים חֲסֵרִים יוֹתֵר עַל הַמְּלֵאִים[5], וּבְמִקְצָת הַשָּׁנִים חֳדָשִׁים מְלֵאִים יוֹתֵר עַל הַחֲסֵרִים[6].

5) בשנה פשוטה - שבעה חסרים וחמשה מלאים. בשנה

מעוברת - שבעה חסרים וששה מלאים, משום שאדר ראשון תמיד מלא (עי' ה"ה). 6) בשנה פשוטה - שבעה מלאים וחמשה חסרים. בשנה מעוברת - שמונה מלאים וחמשה חסרים (משום שסכום יתרות תשצ"ג חלקים שבכל חודש וחודש, אינו עולה בדיוק לעודף המלאים על החסרים, יש צורך להגדיל אחר־כך את מספר החסרים על המלאים).

1 **ד. יוֹם שְׁלִשִׁים לְעוֹלָם עוֹשִׂין אוֹתוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ**
2 **בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה. אִם הָיָה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר חָסֵר - יִהְיֶה יוֹם**
3 **שְׁלִשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַבָּא, וְאִם יִהְיֶה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר**
4 **מָלֵא - יִהְיֶה יוֹם שְׁלִשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ, הוֹאִיל וּמִקְצָתוֹ**
5 **רֹאשׁ חֹדֶשׁ[7], וְיִהְיֶה תַּשְׁלוּם הַחֹדֶשׁ הַמָּלֵא שֶׁעָבַר,**
6 **וְיִהְיֶה יוֹם אֶחָד וּשְׁלִשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַבָּא, וּמִמֶּנּוּ**
7 **הוּא הַמִּנְיָן, וְהוּא יוֹם הַקְּבִיעָה[8]. וּלְפִיכָךְ עוֹשִׂין**
8 **רָאשֵׁי חֳדָשִׁים בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה[9], חֹדֶשׁ אֶחָד יוֹם אֶחָד**
9 **בִּלְבַד וְחֹדֶשׁ אֶחָד שְׁנֵי יָמִים.**

7) חציו השני של יום השלושים. 8) דין שני הימים, יום השלושים ויום השלושים ואחד, כדין ראש־חודש, אלא שספירת ימי החודש הבא מתחילה מן יום השלושים ואחד כיום ראשון של החודש. יום השלושים שייך לחודש שעבר. 9) מה שאינו כן כשמקדשים את החודש על פי הראיה. חודש שהוא לפי קביעתנו מלא, יכול על פי הראיה להיות חסר, וכן להיפך.

10 **ה. סֵדֶר הֳחָדָשִׁים הַמְּלֵאִים וְהַחֲסֵרִים לְפִי חֶשְׁבּוֹן**
11 **זֶה[10] כָּךְ הוּא: תִּשְׁרֵי לְעוֹלָם מָלֵא[11], וְטֵבֵת לְעוֹלָם**
12 **חָסֵר, וּמִטֵּבֵת וְאֵילָךְ - אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, עַל**
13 **הַסֵּדֶר. כֵּיצַד? טֵבֵת חָסֵר, שְׁבָט מָלֵא; אֲדָר חָסֵר,**
14 **נִיסָן מָלֵא; אִיָּר חָסֵר, סִיוָן מָלֵא; תַּמּוּז חָסֵר, אָב**
15 **מָלֵא; אֱלוּל חָסֵר. וּבַשָּׁנָה הַמְּעֻבֶּרֶת - אֲדָר רִאשׁוֹן**
16 **מָלֵא[12], וַאֲדָר שֵׁנִי חָסֵר[13].**

10) עי' הערה קודמת. 11) מכיון שיותר מחצי (י"ב שעות ותשצ"ג חלקים) של יום ל' שייך לתשרי, זקפו את כל יום ל' על חשבון תשרי. את החודש הבא עשו כ"ט יום (חסר), כלומר כחצי יום פחות מאורכו האמיתי של חודש הלבנה, כדי לאזן את כחצי היום שהוסיפו על החודש הקודם (על חודש מרחשון, עי' ה"ו). 12) הוא חודש העיבור. עודפי שנות החמה על שנות הלבנה מצטרפים כמעט בכל שנות העיבור ליותר מחודש הלבנה (עי' למעלה פ"ו, הי"א). משום כך, כנראה, עושים את אדר א' - חודש העיבור - שלושים יום (ועי' ראש השנה יט: ו'תוספות' שם ד"ה אדר). 13) "אדר הסמוך לניסן לעולם חסר" (ר"ה יט:).

17 **ו. נִשְׁאֲרוּ שְׁנֵי הֳחָדָשִׁים, שֶׁהֵן מַרְחֶשְׁוָן וְכִסְלֵו.**
18 **פְּעָמִים יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים, וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם**
19 **חֲסֵרִים, וּפְעָמִים יִהְיֶה מַרְחֶשְׁוָן חָסֵר וְכִסְלֵו מָלֵא[14].**
20 **וְשָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים אֵלּוּ מְלֵאִים, הִיא**
21 **שֶׁנִּקְרְאוּ חֳדָשֶׁיהָ שְׁלֵמִים; וְשָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ שְׁנֵי**
22 **חֳדָשִׁים אֵלּוּ חֲסֵרִים, נִקְרְאוּ חֳדָשֶׁיהָ חֲסֵרִין; וְשָׁנָה**
23 **שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ מַרְחֶשְׁוָן חָסֵר וְכִסְלֵו מָלֵא, נִקְרְאוּ חֳדָשֶׁיהָ**
24 **כְּסִדְרָן[15].**

14) הסיבה לשינויים אלה, מבוארת למעלה בהלכה ג'. למטרה זו בחרו בתחילת השנה, בחדשים חשון וכסלו. בתשרי לא רצו לנגוע, והשאירו אותו קבוע לתמיד מפני החגים שבו (ועי' ערכין ט'). 15) או "שנה סדורה", עי' להלן פרק יב.

25 **ז. דֶּרֶךְ יְדִיעַת הַשָּׁנָה אִם חֳדָשֶׁיהָ מְלֵאִים אוֹ חֲסֵרִין**
26 **אוֹ כְּסִדְרָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, כָּךְ הוּא: תֵּדַע תְּחִלָּה יוֹם**
27 **שֶׁנִּקְבַּע בּוֹ רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁתִּרְצֶה לֵידַע סִדּוּר חֳדָשֶׁיהָ,**
28 **כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי, וְתֵדַע יוֹם שֶׁיִּקָּבַע בּוֹ**
29 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, וּתְחַשֵּׁב מִנְיַן הַיָּמִים**
30 **שֶׁבֵּינֵיהֶן, חוּץ מִיּוֹם הַקְּבִיעָה שֶׁל זוֹ וְשֶׁל זוֹ; אִם**
31 **תִּמְצָא בֵּינֵיהֶן שְׁנֵי יָמִים - יִהְיוּ חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה חֲסֵרִין,**
32 **וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם שְׁלֹשָׁה יָמִים - יִהְיוּ כְּסִדְרָן, וְאִם**
33 **תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם אַרְבָּעָה יָמִים - יִהְיוּ חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה**
34 **שְׁלֵמִים[16].**

16) 1. שנה שחדשיה חסרים, יש בה 353 ימים. אם מנכים את יום הקביעה שלה, נשארים 352 יום, שהם 50 שבועות ושני ימים. 2. שנה סדורה, לאחר ניכוי יום הקביעה, היא 353 יום, שהם 50 שבועות ושלושה ימים. 3. שנה שחדשיה שלמים, לאחר ניכוי יום הקביעה, היא 354 יום, שהם 50 שבועות וארבעה ימים.

35 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הַשָּׁנָה שֶׁתִּרְצֶה**
36 **לֵידַע סִדּוּר חֳדָשֶׁיהָ פְּשׁוּטָה; אֲבָל אִם הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת:**
37 **אִם תִּמְצָא בֵּין יוֹם קְבִיעָתָהּ וּבֵין יוֹם קְבִיעַת שָׁנָה**
38 **שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ אַרְבָּעָה יָמִים - יִהְיוּ חָדְשֵׁי אוֹתָהּ שָׁנָה**
39 **הַמְּעֻבֶּרֶת חֲסֵרִים, וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם חֲמִשָּׁה יָמִים -**
40 **יִהְיוּ כְּסִדְרָן, וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם שִׁשָּׁה - יִהְיוּ**
41 **שְׁלֵמִים[17].**

17) בשנה מעוברת, מוסיפים שני ימים לסימן של שנה פשוטה. במקום שנים, שלושה וארבעה ימים בפשוטה - באים ארבעה, חמשה וששה ימים במעוברת. הסיבה לכך נעוצה בחודש העיבור הנוסף, שהוא תמיד מלא (עי' למעלה ה"ה). שלושים יום הם ארבעה שבועות ועוד שני ימים.

42 **ט. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע סִדּוּר חָדְשֵׁי שָׁנָה זוֹ,**
43 **וְהָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּחֲמִישִׁי, וְהִיא פְּשׁוּטָה, וְרֹאשׁ**
44 **הַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת, נִמְצָא בֵּינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה**
45 **יָמִים - יָדַעְנוּ שֶׁשָּׁנָה זוֹ חָדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן[18]. וְאִלּוּ הָיָה**
46 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ בְּשְׁלִישִׁי - הָיוּ חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה**
47 **זוֹ שְׁלֵמִים. וְאִלּוּ הָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשָׁנָה זוֹ בְּשַׁבָּת,**
48 **וּבַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ בְּשְׁלִישִׁי בְּשַׁבָּת - הָיוּ חָדְשֵׁי שָׁנָה**
49 **זוֹ חֲסֵרִין. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תְּחַשֵּׁב לַשָּׁנָה הַמְּעֻבֶּרֶת, כְּמוֹ**
50 **שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

18) בהלכה ז' ובהלכה ח' פתח הרמב"ם בדוגמה של שנה

שחדשיה חסרים, וכאן בשנה שחדשיה כסדרם, כפי שהיתה באמת בשנת כתיבת הספר, וכפי שנרמז בתחילת ההלכה במלים "שנה זו".

י. יֵשׁ שָׁם סִימָנִין שֶׁתִּסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֶה בְּחֶשְׁבּוֹן סִדּוּר חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, וְהֵן בְּנוּיִין עַל עִקָּרֵי זֶה הַחֶשְׁבּוֹן וְהַקְּבִיעוֹת וְהַדְּחִיּוֹת שֶׁבֵּאַרְנוּ דַּרְכָּם. וְאֵלּוּ הֵן: כָּל שָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּהּ בְּשִׁלִּישִׁי - תִּהְיֶה לְעוֹלָם כְּסִדְרָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, בֵּין פְּשׁוּטָה בֵּין מְעֻבֶּרֶת[19]; וְאִם יִהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּשֵׁנִי - לֹא תִּהְיֶה כְּסִדְרָן לְעוֹלָם, בֵּין בִּפְשׁוּטָה בֵּין בִּמְעֻבֶּרֶת[20]; וְאִם יִהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּחֲמִישִׁי: אִם פְּשׁוּטָה הִיא - אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ חֲדָשֶׁיהָ חֲסֵרִים לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, וְאִם מְעֻבֶּרֶת הִיא - אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ חֲדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה[21].

19) 1. שנה פשוטה. אם הקביעה היא ביום השלישי, אז המולד המוקדם ביותר מוכרח להיות ב', ט"ו, תקפ"ט (אם קדמה לה שנה מעוברת, עי' פ"ז ה"ה) והמאוחר ביותר ג', ט', ר"ג (כי במקרה של גטר"ד הקביעה נדחית, עי' למעלה פ"ז ה"ד). אם נוסיף את שארית שנה פשוטה, כלומר ד"ח, תתע"ו (עי' למעלה פ"ו ה"ה), נקבל מולד של ראש השנה הבאה בשבת לפני חצות. הקביעה תהיה איפוא ביום השבת. בין יום שלישי ולבין יום השבת, לאחר ניכוי ימי הקביעה, ישארו שלושה ימים. חדשי השנה הם כסדרם. 2. שנה מעוברת. אם הקביעה היא ביום ג', אז המולד המוקדם ביותר הוא חצות יום שני (מולד זקן), והמולד המאוחר ביותר הוא יום ג', ה' שעות ביום ותתרע"ט חלקים (כי אם המולד בחצי יום ג', נדחית הקביעה בגלל מולד זקן, עי' למעלה פ"ז ה"ב). אם נוסיף למולד ה', כ"א, תקפ"ט - שארית שנה מעוברת - (עי' למעלה פ"ו ה"ה), יהיה מולד השנה הבאה, במקרה של המולד המוקדם, ביום ראשון, ובגלל אד"ו ידחה ליום השני, ובמקרה של המולד המאוחר - ביום השני לפני חצות, ויום המולד יהיה יום הקביעה. בין שני ראשי השנה, בלי ימי הקביעה, יהיו חמשה ימים, כלומר חדשי השנה הם כסדרם (עי' ה"ח). 20) 1. שנה פשוטה. ר"ה היה בשבת. המולד המוקדם ביותר הוא יום חמישי בחצי היום (אז נדחית הקביעה לשבת, בגלל מולד זקן ואד"ו) והמאוחר ביותר בשבת בחצי היום פחות חלק. אם נוסיף שארית שנה פשוטה, יחול ר"ה הבא במקרה האחד ביום השלישי, ובמקרה השני - ביום החמישי. בין שני ר"ה יש שני ימים וארבעה ימים. בשני המקרים אין חדשי השנה כסדרם. נניח שר"ה היה ביום שני. המולד המוקדם ביותר הוא שבת חצי היום. המולד המאוחר ביותר הוא יום שני בחצי היום פחות חלק, אם השנה שקדמה לה לא היתה מעוברת; ב' ט"ו תקפ"ח - אם השנה שקדמה לה היתה מעוברת (ב' ט"ו תקפ"ט במוצאי מעוברת דוחים את הקביעה, עי' פ"ז ה"ה). אם נוסיף שארית השנה למולד המוקדם, יצא המולד הבא ביום חמישי. בין שני ר"ה יש שני ימים, כלומר חדשי השנה אינם כסדרם. אם נוסיף את השארית ליתר שני המולדות, יחול מולד ר"ה הבא ביום השבת. בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. חדשי השנה אינם כסדרם. 2. שנה מעוברת. ר"ה היה בשבת. גבולות המולד הם: יום ה' בחצי היום - שבת בחצי היום פחות חלק. אם נוסיף שארית שנה מעוברת (ה', כ"א, תקפ"ט) למולד המוקדם, יצא מולד ר"ה הבא ביום הרביעי. בגלל אד"ו נדחית הקביעה ליום החמישי. בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. חדשי השנה אינם כסדרם. אם נוסיף את השארית הנ"ל למולד המאוחר, יצא המולד של השנה הבאה ביום הששי, ובגלל אד"ו נדחית הקביעה ליום השבת. בין שני ר"ה יש ששה ימים. חדשי השנה אינם כסדרם. נניח שר"ה היה ביום השני. גבולות המולד הם: שבת בחצי היום - יום ב' חצי היום פחות חלק. מולד ר"ה הבא יהיה במקרה האחד יום ששי, והקביעה תידחה ליום השבת, ובמקרה השני ביום א', והקביעה תידחה ליום ב'. פעם יש בין שני ר"ה ארבעה ימים, ופעם - ששה ימים. בשני המקרים חדשי השנה אינם כסדרם. 21) 1. שנה פשוטה. אם ר"ה בחמישי, אז גבולות המולד הם: גטר"ד - ה' בחצי היום פחות חלק. מולד השנה הבאה במקרה האחד יהיה שבת בחצי היום, ובגלל מולד זקן ואד"ו תידחה הקביעה ליום השני. בין שני ר"ה יש שלושה ימים, כלומר, חדשי השנה כסדרם. במקרה השני, יהיה המולד הבא ביום השלישי, והקביעה תהיה בו ביום. בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. השנה חדשיה מלאים. בשני המקרים אין חדשיה חסרים. 2. שנה מעוברת. אם ר"ה בחמישי, אז גבולות המולד הם: יום ג' בחצי היום - יום ה' בחצי היום פחות חלק. אם נוסיף ה', כ"א תקפ"ט - שארית שנה מעוברת - יהיה, במקרה האחד, מולד השנה הבאה ב' ט"ו, תקפ"ט והקביעה תהיה ביום ג' (עי' פ"ז, ה"ה). בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. השנה חדשיה אינם כסדרם. במקרה השני, יהיה המולד ביום הרביעי, והקביעה תידחה ליום החמישי. בין שני ר"ה יש ששה ימים. השנה חדשיה אינם כסדרם.

יום רביעי כ"א תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ימי שנת החמה.

א. שְׁנַת הַחַמָּה - יֵשׁ מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאוֹמְרִים, שֶׁהִיא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם, שֶׁהוּא שֵׁשׁ שָׁעוֹת; וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁאוֹמְרִים, שֶׁהוּא פָּחוֹת מֵרְבִיעַ הַיּוֹם. וְכֵן חַכְמֵי יָוָן וּפָרַס יֵשׁ בֵּינֵיהֶן מַחְלֹקֶת בְּדָבָר זֶה.

ב. מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁהִיא שס"ה יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם, יִשְׁאַר מִכָּל מַחֲזוֹר שֶׁל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שָׁעָה אַחַת וְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְיִהְיֶה בֵּין תְּקוּפָה לִתְקוּפָה[2] אֶחָד וְתִשְׁעִים יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וַחֲצִי שָׁעָה. וּמִשֶּׁתֵּדַע תְּקוּפָה אַחַת בְּאֵי זֶה יוֹם בְּאֵיזוֹ שָׁעָה הִיא, תַּתְחִיל לִמְנוֹת מִמֶּנָּה לַתְּקוּפָה הַשְּׁנִיָּה שֶׁאַחֲרֶיהָ, וּמִן הַשְּׁנִיָּה לַשְּׁלִישִׁית, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

2) ארבע תקופות בשנה: תקופת ניסן - התחלת האביב;

תקופת תמוז - התחלת הקיץ; תקופת תשרי - התחלת הסתיו; תקופת טבת - התחלת החורף.

ג. תְּקוּפַת נִיסָן הִיא הַשָּׁעָה וְהַחֵלֶק שֶׁתִּכָּנֵס בּוֹ הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ מַזַּל טָלֶה, וּתְקוּפַת תַּמּוּז - הֵיוֹת הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ מַזַּל סַרְטָן, וּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי - הֵיוֹת הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ מַזַּל מֹאזְנַיִם, וּתְקוּפַת טֵבֵת - הֵיוֹת הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ מַזַּל גְּדִי[3]. וּתְקוּפַת נִיסָן הָיְתָה בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יְצִירָה לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה קֹדֶם מוֹלַד נִיסָן: בְּשִׁבְעָה יָמִים, וְתֵשַׁע שָׁעוֹת, וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. סִימָנָהּ: ז"ט תרמ"ב.

3) מזל = קבוצת כוכבים. הקדמונים מנו שנים עשר מזלות.

ד. דֶּרֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַתְּקוּפָה כָּךְ הִיא: תֵּדַע תְּחִלָּה כַּמָּה מַחֲזוֹרִין שְׁלֵמִים מִשְּׁנַת הַיְצִירָה עַד הַמַּחֲזוֹר שֶׁתִּרְצֶה, וְקַח לְכָל מַחֲזוֹר מֵהֶן שָׁעָה אַחַת וְתַפ"ה חֲלָקִים; קַבֵּץ כָּל הַחֲלָקִים - שָׁעוֹת, וְכָל הַשָּׁעוֹת - יָמִים, וְתִגְרַע מִן הַכֹּל שִׁבְעָה יָמִים וְתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְהַשְּׁאָר תּוֹסִיף אוֹתוֹ עַל מוֹלַד נִיסָן שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן הַמַּחֲזוֹר; יֵצֵא לְךָ בְּאֵי זוֹ שָׁעָה וּבְכַמָּה בַּחֹדֶשׁ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מִן הַמַּחֲזוֹר, וּמִמֶּנָּה תַּתְחִיל לִמְנוֹת אֶחָד וְתִשְׁעִים יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה לְכָל תְּקוּפָה וּתְקוּפָה. וְאִם תִּרְצֶה לֵידַע תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ בַּמַּחֲזוֹר שֶׁאַתָּה עוֹמֵד בּוֹ - קַח לְכָל הַמַּחֲזוֹרִין הַשְּׁלֵמִים שָׁעָה וְתפ"ה לְכָל מַחֲזוֹר, וּלְכָל הַשָּׁנִים הַגְּמוּרוֹת שֶׁשָּׁלְמוּ מִן הַמַּחֲזוֹר - עֲשָׂרָה יָמִים וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים לְכָל שָׁנָה, וְקַבֵּץ הַכֹּל, וְתִגְרַע מִמֶּנּוּ שִׁבְעָה יָמִים וְתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְהַשְּׁאָר תַּשְׁלִיכֵם חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וּשְׁבַע מֵאוֹת וְשָׁלֹשׁ וְתִשְׁעִים חֲלָקִים, וְהַנִּשְׁאָר פָּחוֹת מֵחֹדֶשׁ הַלְּבָנָה - תּוֹסִיף אוֹתוֹ עַל מוֹלַד נִיסָן שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה, וְתֵדַע זְמַן תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה בְּכַמָּה יוֹם בַּחֹדֶשׁ הִיא וּבְכַמָּה שָׁעָה. תְּקוּפַת נִיסָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה אֵינָהּ לְעוֹלָם אֶלָּא אוֹ בְּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, אוֹ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, אוֹ בְּתְחִלַּת הַיּוֹם, אוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם; וּתְקוּפַת תַּמּוּז לְעוֹלָם אֵינָהּ אֶלָּא אוֹ בְּשֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, אוֹ בְּשָׁעָה אַחַת וּמֶחֱצָה, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה; וּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי לְעוֹלָם אֵינָהּ אֶלָּא בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת, אוֹ בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה; וּתְקוּפַת טֵבֵת לְעוֹלָם אֵינָהּ אֶלָּא אוֹ בְּעֶשֶׂר שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, אוֹ בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. אִם תִּרְצֶה לֵידַע בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵי זוֹ שָׁעָה תִּהְיֶה הַתְּקוּפָה - קַח שְׁנִים גְּמוּרוֹת מִשְּׁנַת הַיְצִירָה עַד שָׁנָה שֶׁתִּרְצֶה, וְהַשְׁלֵךְ הַכֹּל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, וְהַנִּשְׁאָר יוֹתֵר מִשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים - קַח לְכָל שָׁנָה יוֹם אֶחָד שֵׁשׁ שָׁעוֹת, וְקַבֵּץ הַכֹּל, וְהוֹסֵף עָלָיו שְׁלֹשָׁה, וְהַשְׁלֵךְ הַכֹּל שִׁבְעָה שִׁבְעָה, וְהַנִּשְׁאָר מִן הַיָּמִים וּמִן הַשָּׁעוֹת תַּתְחִיל לִמְנוֹת מִתְּחִלַּת לֵיל אֶחָד בְּשַׁבָּת, וְלַאֲשֶׁר יַגִּיעַ הַחֶשְׁבּוֹן בּוֹ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן. וְלָמָּה מוֹסִיפִין שְׁלֹשָׁה? לְפִי שֶׁתְּקוּפָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁנַת יְצִירָה הָיְתָה בִּתְחִלַּת לֵיל רְבִיעִי.

ה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע תְּקוּפַת נִיסָן[4] שֶׁל שְׁנַת תְּשַׁע מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לִיצִירָה - כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ הַכֹּל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, תִּשָּׁאֵר שָׁנָה אַחַת; תִּקַּח לָהּ יוֹם אֶחָד וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת וְתוֹסִיף עָלָיו שָׁלֹשׁ, נִמְצֵאת תְּקוּפַת נִיסָן בְּלֵיל חֲמִישִׁי שֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה. וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלֶיהָ שֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה - הֲרֵי תִּהְיֶה תְּקוּפַת תַּמּוּז בְּשָׁעָה וּמֶחֱצָה מִיּוֹם חֲמִישִׁי; וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלֶיהָ שֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה - תִּהְיֶה תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת מִיּוֹם חֲמִישִׁי; וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלֶיהָ שֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה - תִּהְיֶה תְּקוּפַת טֵבֵת בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה מִלֵּיל שִׁשִּׁי; וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלֶיהָ שֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה - תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן הַבָּאָה בִּתְחִלַּת יוֹם שִׁשִּׁי. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם, תְּקוּפָה אַחַר תְּקוּפָה.

4) באיזה יום בשבוע ובאיזו שעה.

ו. אִם תִּרְצֶה לֵידַע בְּכַמָּה יוֹם בַּחֹדֶשׁ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל שָׁנָה זוֹ[5] - תֵּדַע תְּחִלָּה בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ תִּהְיֶה, וּבְאֵי זֶה יוֹם יִקְבְּעוּ נִיסָן שֶׁל שָׁנָה זוֹ, וְכַמָּה שָׁנִים גְּמוּרוֹת עָבְרוּ מִן הַמַּחֲזוֹר, וְתִקַּח לְכָל שָׁנָה אַחַד עָשָׂר יוֹם, וְתוֹסִיף עַל סְכוּם הַיָּמִים שִׁבְעָה יָמִים בִּזְמַנִּים אֵלּוּ, וְהַשְׁלֵךְ הַכֹּל שְׁלֹשִׁים שְׁלֹשִׁים, וְהַנִּשְׁאָר פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים - תַּתְחִיל לִמְנוֹתוֹ מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן; אִם יַגִּיעַ לְיוֹם הַתְּקוּפָה - מוּטָב, וְאִם לָאו - הוֹסֵף יוֹם אוֹ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים עַל הַמִּנְיָן, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיוֹם הַתְּקוּפָה. וְאִם תִּהְיֶה הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת - תַּתְחִיל לִמְנוֹת מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי, וְלַיּוֹם שֶׁיַּגִּיעַ הַחֶשְׁבּוֹן - בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם מִן הַחֹדֶשׁ תִּהְיֶה הַתְּקוּפָה.

5) בלי לדעת את השעה המדוייקת.

ז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל שְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת, שֶׁהִיא שָׁנָה תְּשִׁיעִית מִמַּחֲזוֹר ר"ס - מָצָאנוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן נִקְבַּע בָּהּ בַּחֲמִישִׁי, וּתְקוּפַת נִיסָן בַּחֲמִישִׁי; וּלְפִי שֶׁהָיְתָה שָׁנָה זוֹ תְּשִׁיעִית לַמַּחֲזוֹר, יִהְיוּ הַשָּׁנִים הַגְּמוּרוֹת שְׁמוֹנָה; כְּשֶׁתִּקַּח לְכָל שָׁנָה מֵהֶן אַחַד עָשָׂר יוֹם, יִהְיוּ כָּל הַיָּמִים שְׁמוֹנָה וּשְׁמוֹנִים; תּוֹסִיף שִׁבְעָה, הֲרֵי הַכֹּל חֲמִשָּׁה וְתִשְׁעִים; תַּשְׁלִיךְ הַכֹּל

שְׁלֹשִׁים שְׁלֹשִׁים, נִשְׁאֲרוּ חֲמִשָּׁה יָמִים; כְּשֶׁתַּתְחִיל לִמְנוֹת חֲמִשָּׁה יָמִים מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, שֶׁהָיָה בַּחֲמִישִׁי, יַגִּיעַ הַחֶשְׁבּוֹן לְיוֹם שֵׁנִי; וּכְבָר יָדַעְנוּ שֶׁאֵין הַתְּקוּפָה בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת אֶלָּא בַּחֲמִישִׁי, לְפִיכָךְ תּוֹסִיף יוֹם אַחַר יוֹם עַד שֶׁתַּגִּיעַ לַחֲמִישִׁי, שֶׁהוּא יוֹם הַתְּקוּפָה; נִמְצֵאת תְּקוּפַת נִיסָן בְּשָׁנָה זוֹ בְּיוֹם שְׁמִינִי מֵחֹדֶשׁ נִיסָן. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת תַּעֲשֶׂה בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.

ח. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ: תּוֹסִיף יוֹם אַחַר יוֹם עַד שֶׁתַּגִּיעַ לְיוֹם הַתְּקוּפָה - לְעוֹלָם לֹא תִּהְיֶה צָרִיךְ לְהוֹסִיף אֶלָּא יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה. וּפְלֵא גָּדוֹל הוּא שֶׁתִּהְיֶה צָרִיךְ לְהוֹסִיף אַרְבָּעָה יָמִים. וְאִם מָצָאתָ שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְהוֹסִיף יוֹם עַל זֶה - תֵּדַע שֶׁטָּעִיתָ בַּחֶשְׁבּוֹן, וְתַחְזֹר וְתַחְשֹׁב בִּדְקְדּוּק.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) הימים שבין תקופה לתקופה.

א. שְׁנַת הַחַמָּה לְמִי שֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁהוּא פָּחוֹת מֵרְבִיעַ - מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל[2] יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם, וְחָמֵשׁ שָׁעוֹת, וּתְשַׁע מֵאוֹת שִׁבְעָה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים, וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים רֶגַע[3]. וְהָרֶגַע - אֶחָד מִשִּׁשָּׁה וְשִׁבְעִים בְּחֵלֶק. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה תִּהְיֶה תּוֹסֶפֶת שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה: עֲשָׂרָה יָמִים, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעָה, וּמֵאָה וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֵלֶק, וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים רֶגַע. סִימָן לָהֶם: יכ"א קכ"א מ"ח. וְלֹא תִּמְצָא תּוֹסֶפֶת בְּמַחֲזוֹר שֶׁל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּלָל, אֶלָּא בְּכָל מַחֲזוֹר מֵהֶם יִשְׁלְמוּ שְׁנֵי הַחַמָּה עִם שְׁנֵי הַלְּבָנָה הַפְּשׁוּטוֹת וְהַמְּעֻבָּרוֹת[4].

2) עי' פ"ט ה"א. 3) הכוונה ל"תקופת רב אדא", ועי' בהערה הקודמת ובהערה הבאה. 4) י"ט שנות המחזור הקטן על שבעת חדשי העיבור שבהן (גו"ח אדז"ט) הן מאתים ושלושים וחמשה חדשי לבנה. 29 יום, 12 שעות, 793 חלקים X 235 = 365 יום, 5 שעות, 48/76 997 חלקים X 19. המעברים חשבו, שהמחזור הקטן, על השנים המעוברות שבו גו"ח אדז"ט, בנוי על תקופת רב אדא. ואלה הנימוקים: 1. לפי תקופת שמואל, קיים הפרש של שעה אחת ותפ"ה חלקים בין י"ט שנות החמה לי"ט שנות הלבנה. במשך מאות בשנים נצטבר הפרש של ימים. לפי זה יצא, שתקופת השמש של ניסן תהיה מרוחקת ממולד ניסן בראש המחזור מרחק ששיעורו כמספר הימים שנצטברו. אבל למעשה נוכחו לדעת, שהתקופה קרובה למולד ניסן בראש המחזור, וי"ט שנות המחזור נגמרות בשווה עם רל"ה חדשי הלבנה בלי עודף. מכאן ששנת החמה קטנה יותר מזו שקבע שמואל. 2. תקופת ניסן חלה תמיד לפני ט"ז בניסן בהתאם לדעת רב אדא, שאם תקופת טבת נמשכת עד ט"ז בניסן, עלינו לעבר את השנה (ראש השנה כא. הגירסה בתלמוד שלנו - רב הונא; ה"פירוש" מביא רב "אדא"), ולפי תקופת שמואל, חלה תקופת ניסן פעמים רבות אחרי ט"ז בניסן. מכאן הסיקו, שיסוד העיבור של גו"ח אדז"ט במחזור הקטן מבוסס על תקופת רב אדא, שלפיה, אם מעברים גו"ח אדז"ט, תחול תקופת ניסן לפני ט"ז בניסן. השם "תקופת רב אדא" מקורו כנראה בזה, שהחשבון מתאים לדברי רב אדא הנ"ל (עי' "סודי העיבור" לחיים זעליג סלונימסקי).

ב. בֵּין כָּל תְּקוּפָה וּתְקוּפָה לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה: אֶחָד וְתִשְׁעִים יוֹם, וְשֶׁבַע שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה עָשָׂר חֲלָקִים, וְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים רֶגַע. סִימָן לָהֶם: צא"ז תקי"ט ל"א. וּכְשֶׁתֵּדַע תְּקוּפָה מִן הַתְּקוּפוֹת אֵימָתַי הָיְתָה - תַּחְשֹׁב מֵאוֹתוֹ רֶגַע מִנְּיָן זֶה, וְתֵדַע תְּקוּפָה שֶׁאַחֲרֶיהָ, עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְקוּפַת הַשָּׁנָה שֶׁהִיא רְבִיעַי[5].

5) עי' פ"ט.

ג. תְּקוּפַת נִיסָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה הָיְתָה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְצִירָה קֹדֶם מוֹלַד נִיסָן בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים[6]. סִימָן לָהֶם: ט' תרמ"ב. וְכֵן הִיא לְעוֹלָם, בְּכָל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל כָּל מַחֲזוֹר, קֹדֶם מוֹלַד נִיסָן בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים[7].

6) תקופת רב אדא מבוססת על דעת רבי יהושע, שלפיה אנו מונים מניסן לא רק את חשבון התקופות, אלא גם את חשבון המולדות (ראש השנה ח, א). מולד ניסן היה ד', ט', תרמ"ב (עי' למעלה פ"ט ה"ג, הערה ט'). בתחילת ליל יום ד' זה - כשנבראו המאורות - היתה תקופת ניסן, התקופה הראשונה (לפי תקופת שמואל היתה תקופת תשרי ראשונה, אלא שלצורך חשבון התקופות מתחילים מניסן). מכאן שקדמה תקופת ניסן למולד ניסן ט', תרמ"ב. 7) משום שלפי תקופת רב אדא, י"ט שנות הלבנה (על המעוברות שבהן) שוות לי"ט שנות החמה, ללא שארית.

ד. כְּשֶׁתֵּדַע תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן הַמַּחֲזוֹר - תַּחְשֹׁב מִמֶּנָּה אֶחָד וְתִשְׁעִים יוֹם, וְשֶׁבַע שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה עָשָׂר חֲלָקִים, וְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים רֶגַע, לְכָל תְּקוּפָה וּתְקוּפָה, עַד סוֹף הַמַּחֲזוֹר.

ה. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מָתַי תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן[8] לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה - תֵּדַע תְּחִלָּה שָׁנִים גְּמוּרוֹת שֶׁעָבְרוּ מִן הַמַּחֲזוֹר, וְתִקַּח לְכָל שָׁנָה מֵהֶן תּוֹסֶפֶת, וְהִיא יכ"א קכ"א מ"ח, וְקַבֵּץ כָּל הָרְגָעִים - חֲלָקִים, וְכָל הַחֲלָקִים - שָׁעוֹת, וְכָל הַשָּׁעוֹת - יָמִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁתַּחְשֹׁב בַּמּוֹלָדוֹת, וְתִגְרַע מִן הַכֹּל תֵּשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים[9], וְהַנִּשְׁאָר תַּשְׁלִיךְ חָדְשֵׁי לְבָנָה, וְהַנִּשְׁאָר - שֶׁאֵין בּוֹ חֹדֶשׁ לְבָנָה -

תּוֹסִיף אוֹתוֹ עַל מוֹלַד נִיסָן שֶׁל אוֹתָהּ שָׁנָה, וּבְרֶגַע שֶׁיַּגִּיעַ הַמִּנְיָן בּוֹ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל אוֹתָהּ שָׁנָה.

8) בשנה מסוימת במחזור. 9) שקדמה תקופת ניסן הראשונה למולד ניסן הראשון (בניגוד לז', ט', תרמ"ב על־פי שמואל). הלכות אלה ג, ד, ה, מקבילות לחשבון התקופה על־פי שמואל בפ"ט, ה"ד. 1. ידיעת תקופת ניסן של השנה הראשונה במחזור - הלכה ג'. לפי תקופת שמואל, אנו צריכים לדעת את מספר המחזורים השלמים שעברו משנת היצירה עד המחזור הנוכחי בגלל השארית שבכל מחזור. לפי תקופת רב אדא, אין צורך בידיעה זו, מכיון שאין שארית למחזור. 2. ידועה תקופת ניסן של השנה הראשונה מן המחזור, על פיה אנו מחשבים את כל התקופות בכל שנות המחזור - הלכה ד'. 3. לחשב את תקופת ניסן בשנה מסוימת במחזור, כשתקופת ניסן של השנה הראשונה במחזור אינה ידועה - הלכה ה'.

ו. וְנִרְאִין לִי הַדְּבָרִים, שֶׁעַל חֶשְׁבּוֹן תְּקוּפָה זוֹ[10] הָיוּ סוֹמְכִין לְעִנְיַן עִבּוּר הַשָּׁנָה בְּעֵת שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל מָצוּי, שֶׁהָיוּ מְעַבְּרִין מִפְּנֵי הַזְּמַן אוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ[11], לְפִי שֶׁחֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא הָאֱמֶת יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן[12], וְהוּא קָרוֹב מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ בְּאִיצְטַגְנִינוּת יוֹתֵר מִן הַחֶשְׁבּוֹן הָרִאשׁוֹן, שֶׁהָיְתָה בּוֹ שְׁנַת הַחַמָּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם.

10) של רב אדא. 11) עי' פ"ד, הלכות א־ו. 12) זוהי גם דעת האסטרונומיה כיום.

ז. וְחֶשְׁבּוֹן שְׁתֵּי תְּקוּפוֹת הָאֵלּוּ שֶׁבְּאַרְנוּ דַּרְכָּם - הַכֹּל בְּקֵרוּב הוּא[13], וּבְמַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי, לֹא בִּמְקוֹמָהּ הָאֲמִתִּי[14]; אֲבָל בִּמְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן בִּזְמַנִּים אֵלּוּ בִּכְמוֹ שְׁנֵי יָמִים קֹדֶם שְׁתֵּי הַתְּקוּפוֹת שֶׁיּוֹצְאִין בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה - בֵּין בְּחֶשְׁבּוֹן מִי שֶׁחָשַׁב רְבִיעַ יוֹם גָּמוּר, בֵּין לְמִי שֶׁמְּחַשֵּׁב לְפָחוֹת מֵרְבִיעַ יוֹם.

13) חשבון לא מדויק. 14) בחשבון שתי התקופות, של שמואל ושל רב אדא, חילקו את אורך השנה לארבעה חלקים שווים. על־ידי־זה נתקבל אורך אחיד לכל תקופות השנה. לפי שמואל: 365, 25/4 = 91 יום, 71/2 שעות. לפי רב אדא: רבע של שס"ה יום, ה' שעות, תתקצ"ז חלקים, מ"ח רגעים = צ"א יום, ז' שעות, תקי"ט חלקים, ל"א רגעים. אבל לאמיתו של דבר, אין התקופות שוות באורכן. עובדה זו היתה ידועה כבר להיפרכוס (תוכן יווני במאה השניה לפני הספירה, מייסד האסטרונומיה המדעית), שקבע את אורך תקופת אביב — 94 יום וחצי, תקופת קיץ — 92 יום וחצי, תקופת סתיו - 88, תקופת חורף - 90 יום. (ועי' פי"א, הי"ד וט"ו).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) דרכי החשבון במהלך הלבנה, וסוד העיבור.

א. לְפִי שֶׁאָמַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ[2], שֶׁבֵּית דִּין הָיוּ מְחַשְּׁבִין בְּדִקְדּוּק וְיוֹדְעִים אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה[3], יָדַעְנוּ שֶׁכָּל מִי שֶׁרוּחוֹ נְכוֹנָה וְלִבּוֹ תָּאֵב לְדִבְרֵי הַחָכְמוֹת וְלַעֲמֹד עַל הַסּוֹדוֹת[4] - יִתְאַוֶּה לֵידַע אוֹתָן הַדְּרָכִים שֶׁמְּחַשְּׁבִין בָּהֶם, עַד שֶׁיֵּדַע אָדָם אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל זֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה.

2) עי' למעלה פ"א ה"ו; פ"ב ה"ד; פ"ו ה"א. 3) בליל שלושים. 4) סוד העיבור, ועי' להלן הלכה ד'.

ב. וְדַרְכֵי הַחֶשְׁבּוֹן יֵשׁ בָּהֶן מַחֲלוֹקוֹת גְּדוֹלוֹת בֵּין חַכְמֵי הַגּוֹיִם הַקַּדְמוֹנִים, שֶׁחָקְרוּ עַל חֶשְׁבּוֹן הַתְּקוּפוֹת[5] וְהַגִּימַטְרִיָּאוֹת[6]. וַאֲנָשִׁים חֲכָמִים גְּדוֹלִים נִשְׁתַּבְּשׁוּ בָּהֶן, וְנִתְעַלְּמוּ מֵהֶן דְּבָרִים, וְנוֹלְדוּ לָהֶן סְפֵקוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁדִּקְדֵּק הַרְבֵּה, וְלֹא פָּגַע בַּדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה בְּחֶשְׁבּוֹן רְאִיַּת הַיָּרֵחַ[7], אֶלָּא צָלַל בְּמַיִם אַדִּירִים וְהֶעֱלָה חֶרֶס בְּיָדוֹ[8].

5) הזמן הדרוש לשמש להקיף את הארץ. 6) הנדסה, ובמובן רחב יותר - מתימטיקה בכלל. הסבר מפורט למונח "חשבון התקופות והגימטריאות" ראה "קובץ תשובות הרמב"ם ואיגרותיו" חלק שני ע' 25 לפסיא 1859. 7) הכוונה לירח החדש שנראה אחרי הקיבוץ עם השמש. 8) זוהי מליצה תלמודית. השווה בבא־קמא צא, א.

ג. וּלְפִי אֹרֶךְ הַיָּמִים וְרֹב הַבְּדִיקוֹת וְהַחֲקִירוֹת נוֹדְעוּ לְמִקְצָת הַחֲכָמִים דַּרְכֵי חֶשְׁבּוֹן זֶה[9]. וְעוֹד, שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בְּעִקָּרִים אֵלּוּ קַבָּלוֹת מִפִּי הַחֲכָמִים, וּרְאָיוֹת שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ בַּסְּפָרִים הַיְדוּעִים לַכֹּל[10]. וּמִפְּנֵי כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[11] כָּשֵׁר בְּעֵינַי לְבָאֵר דַּרְכֵי חֶשְׁבּוֹן זֶה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָכוֹן לְמִי שֶׁמְּלָאוֹ לִבּוֹ לְקָרְבָה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ[12].

9) של ראיית הירח. 10) הרמב"ם מזכיר ב'מורה נבוכים' את התוכן אבן אפלח האישבילי באנדלוסיה "אשר התחברתי עם בנו", וכמו כן את "הפילוסוף המעולה אבובכ"ר בן אלצ"איג אשר קראתי עם אחד מתלמידיו, והראה אפני ראיות" (חלק שני, פרק ט'). 11) 1. דרכי חשבון ראיית הירח, ידועים למקצת החכמים בלבד. 2. לרמב"ם היו קבלות וראיות שעדיין לא נתפרסמו, ולא היו ידועות אפילו למקצת החכמים. 12) השווה שמות לו, ב. שם כתוב: "כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אתה". הביטוי "מלאו לבו" לקוח ממגילת אסתר ז, ה.

ד. וְאַל יִהְיוּ דְּרָכִים אֵלּוּ קַלִּים[13] בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ צְרִיכִין לָהֶם בַּזְּמַן הַזֶּה; שֶׁאֵלּוּ הַדְּרָכִים - דְּרָכִים רְחוֹקִים וַעֲמֻקִּים הֵן, וְהוּא סוֹד הָעִבּוּר[14], שֶׁהָיוּ הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים יוֹדְעִים אוֹתוֹ, וְאֵין מוֹסְרִין אוֹתוֹ לְכָל אָדָם, אֶלָּא לְסָמוּכִים נְבוֹנִים[15]. אֲבָל זֶה הַחֶשְׁבּוֹן בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין בֵּית דִּין לִקְבֹּעַ עַל פִּי הָרְאִיָּה, שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם[16] - אֲפִלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן מַגִּיעִין עַד סוֹפוֹ בִּשְׁלִשָׁה וְאַרְבָּעָה יָמִים.

13) קלי ערך. 14) הדרכים "שבית־דין היו מחשבין בדקדוק, ויודעים אם יראה הירח או לא יראה" (למעלה

ה"א), "עיבור" - על שם הוספת יום לחודש וחודש לשנה. 15) לחכמים שהוכתרו בתואר "רבי", אבל אין מוסרים את סוד העיבור לכל הסמוכים, אלא לנבונים שבהם בלבד. ועי' למעלה פ"א ה"ו-ח; פ"ה ה"א. 16) עי' למעלה פרק ו' ופרק ז'. כוונת הרמב"ם היא, שבחשבון שאנו משתמשים בו היום לשם קביעת החודש - אין חכמה, אבל החכמה האמיתית היא בחשבון הראיה, שאין אנו משתמשים בו כיום.

1 ה. שֶׁמָּא יִתְבּוֹנֵן חָכָם מֵחַכְמֵי הָאֻמּוֹת אוֹ מֵחַכְמֵי
2 יִשְׂרָאֵל, שֶׁלָּמְדוּ חָכְמַת יָוָן, בִּדְרָכִים אֵלּוּ שֶׁאֲנִי
3 מְחַשֵּׁב בָּהֶן לִרְאִיַּת הַיָּרֵחַ, וְיִרְאֶה קֵרוּב[17] מִעַט
4 בְּמִקְצָת הַדְּרָכִים, וַיַּעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁנִּתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ
5 דָּבָר זֶה, וְלֹא יָדַעְנוּ שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ קֵרוּב - אַל
6 יַעֲלֶה זֶה עַל דַּעְתּוֹ; אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁלֹּא דִּקְדַּקְנוּ בּוֹ
7 - מִפְּנֵי שֶׁיָּדַעְנוּ בְּעִקַּר הַגִּימַטְרִיָּאוֹת בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת
8 שֶׁאֵין דָּבָר זֶה מַפְסִיד בִּידִיעַת הָרְאִיָּה וְאֵין חוֹשְׁשִׁין
9 לוֹ[18], לְפִיכָךְ לֹא דִּקְדַּקְנוּ בּוֹ.

17) אי־דיוק. 18) הרמב"ם לא הקפיד על האי־דיוק המתמטי, כשזה לא השפיע על ידיעת הראיה.

10 ו. וְכֵן כְּשֶׁיִּרְאֶה בְּדֶרֶךְ מִן הַדְּרָכִים חֶסְרוֹן מְעַט
11 מֵחֶשְׁבּוֹן הָרָאוּי לְאוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ - בְּכַוָּנָה עָשִׂינוּ זֶה,
12 לְפִי שֶׁיֵּשׁ כְּנֶגְדּוֹ יִתְרוֹן בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת, עַד שֶׁיֵּצֵא הַדָּבָר
13 לַאֲמִתּוֹ בִּדְרָכִים קְרוֹבִים בְּלֹא חֶשְׁבּוֹן אָרֹךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא
14 יִבָּהֵל הָאָדָם, שֶׁאֵינוֹ רָגִיל בִּדְבָרִים אֵלּוּ, בְּרֹב
15 הַחֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁאֵין מוֹעִילִין בִּרְאִיַּת הַיָּרֵחַ[19].

19) הרמב"ם ויתר על שבר קטן בחשבון במקום אחד בידעו שחסרון זה יאוזן במקום אחר על־ידי יתרון שבר מתאים. מגמתו היתה להקל על הקורא, ולעשות את החשבון פשוט יותר.

16 ז. הָעִקָּרִים שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לֵידַע תְּחִלָּה לְכָל חֶשְׁבּוֹנוֹת
17 הָאִיצְטַגְנִינוּת - בֵּין לְדַרְכֵּי חֶשְׁבּוֹן הָרְאִיָּה בֵּין לִשְׁאָר
18 דְּבָרִים[20] - אֵלּוּ הֵן: הַגַּלְגַּל[21] מֵחֻלָּק בְּשִׁלֹּשׁ מֵאוֹת
19 וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת[22]. כָּל מַזָּל[23] וּמַזָּל שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת.
20 וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה. וְכָל מַעֲלָה וּמַעֲלָה -
21 שִׁשִּׁים חֲלָקִים. וְכָל חֵלֶק וָחֵלֶק - שִׁשִּׁים שְׁנִיּוֹת. וְכָל
22 שְׁנִיָּה וּשְׁנִיָּה - שִׁשִּׁים שְׁלִישִׁיּוֹת. וְכֵן תִּדַּקְדֵּק
23 הַחֶשְׁבּוֹן[24] וּתְחַלֵּק כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה.

20) כגון מקומם של שבעת כוכבי לכת. 21) גלגל המזלות, שבו מקיפה השמש את הארץ במשך השנה. 22) כדרך כל מעגל. נוסף על כך חילקו את הגלגל לשנים עשר חלקים של שלושים מעלות כל אחד, לפי מספר חדשי השנה. לכל חלק ניתן שם של קבוצת כוכבים מתאימה. 23) קבוצת כוכבים. המזלות נקראו על־פי רוב, בשמות של בעלי חיים על־ידי הבבלים והיוונים (עי' להלן הלכה ט'). 24) המספרים הנ"ל מאפשרים חשבון מדויק עד כדי השבר הקטן ביותר.

24 ח. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא לְךָ בְּחֶשְׁבּוֹן, שֶׁכּוֹכָב פְּלוֹנִי
25 מְקוֹמוֹ בַּגַּלְגַּל בְּשִׁבְעִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים
26 וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - תֵּדַע, שֶׁכּוֹכָב זֶה הוּא מַזַּל[25]
27 תְּאוֹמִים בַּחֲצִי מַעֲלָה אַחַת עֶשְׂרֵה מִמַּזָּל זֶה; לְפִי
28 שֶׁמַּזַּל טָלֶה שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וּמַזַּל שׁוֹר שְׁלֹשִׁים
29 מַעֲלוֹת, נִשְׁאָר עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וּמֶחֱצָה מִמַּזַּל תְּאוֹמִים,
30 וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת מֵחֲצִי הַמַּעֲלָה הָאַחֲרוֹן.

25) נכון יותר "במזל" תאומים, וכך הוא בכת"י התימני א, מוסד הרב קוק, ובכת"י תימני ת-ב של הרב מימון.

31 ט. וְכֵן אִם יָצָא מְקוֹמוֹ בַּגַּלְגַּל בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים
32 מַעֲלוֹת - תֵּדַע, שֶׁכּוֹכָב זֶה בְּמַזַּל דְּלִי בְּעֶשְׂרִים
33 מַעֲלוֹת בּוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל הַמִּנְיָנוֹת. וְסֵדֶר הַמַּזָּלוֹת
34 כָּךְ הוּא: טָלֶה, שׁוֹר, תְּאוֹמִים, סַרְטָן, אַרְיֵה, בְּתוּלָה,
35 מֹאזְנַיִם, עַקְרָב, קֶשֶׁת, גְּדִי, דְּלִי, דָּגִים.

36 י. הַחֶשְׁבּוֹנוֹת כֻּלָּם[26], כְּשֶׁתְּקַבֵּץ שְׁאֵרִית לִשְׁאֵרִית אוֹ
37 כְּשֶׁתּוֹסִיף מִנְיָן עַל מִנְיָן, תְּקַבֵּץ כָּל מִין עִם מִינוֹ:
38 הַשְּׁנִיּוֹת עִם הַשְּׁנִיּוֹת, וְהַחֲלָקִים עִם הַחֲלָקִים,
39 וְהַמַּעֲלוֹת עִם הַמַּעֲלוֹת. וְכָל זְמַן שֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן
40 הַשְּׁנִיּוֹת שִׁשִּׁים - תָּשִׂים חֵלֶק אֶחָד וְתוֹסִיף עַל
41 הַחֲלָקִים; וְכֹל שֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַחֲלָקִים שִׁשִּׁים - תָּשִׂים
42 אוֹתוֹ[27] מַעֲלָה וְתוֹסִיף אוֹתָהּ עַל הַמַּעֲלוֹת. וּכְשֶׁתְּקַבֵּץ
43 הַמַּעֲלוֹת - תַּשְׁלִיךְ אוֹתָן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים,
44 וְהַנִּשְׁאָר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּלְמַטָּה - הוּא
45 שֶׁתּוֹפְסִין אוֹתוֹ לְחֶשְׁבּוֹן.

26) זהו עיקרון מתמטי כללי, ואינו מיוחד לאסטרונומיה בלבד, וכן החשבון בהלכה י"א. 27) מוסב על "וכל" (אחרת היה צריך להיות כתוב "אותם").

46 יא. בְּכָל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת כֻּלָּן, כְּשֶׁתִּרְצֶה לִגְרֹעַ מִנְיָן
47 מִמִּנְיָן, אִם יִהְיֶה זֶה שֶׁגּוֹרְעִין אוֹתוֹ יָתֵר עַל זֶה
48 שֶׁגּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ, אֲפִלּוּ בְּחֵלֶק אֶחָד - תּוֹסִיף עַל זֶה
49 שֶׁגּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, כְּדֵי
50 שֶׁיִּהְיֶא אֶפְשָׁר לִגְרֹעַ זֶה הַמִּנְיָן מִמֶּנּוּ.

51 יב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִצְרִיכְךָ הַחֶשְׁבּוֹן לִגְרֹעַ מָאתַיִם
52 מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - סִימָן:
53 רנ"ם - מִמְּאָה מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים וּשְׁלֹשִׁים
54 שְׁנִיּוֹת - סִימָנָן: קכ"ל - תּוֹסִיף עַל הַמְּאָה שְׁלֹשׁ
55 מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִהְיוּ הַמַּעֲלוֹת אַרְבַּע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים.
56 וְתַתְחִיל לִגְרֹעַ הַשְּׁנִיּוֹת מִן הַשְּׁנִיּוֹת. תָּבוֹא לִגְרֹעַ
57 אַרְבָּעִים מִשְּׁלֹשִׁים - אִי אֶפְשָׁר. תָּרִים חֵלֶק אֶחָד מִן
58 הָעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְתַעֲשֶׂה אוֹתוֹ שִׁשִּׁים שְׁנִיּוֹת,
59 וְתוֹסִיף עַל הַשְּׁלֹשִׁים, וְנִמְצְאוּ הַשְּׁנִיּוֹת תִּשְׁעִים.
60 תִּגְרַע מֵהֶם הָאַרְבָּעִים, יִשָּׁאֵר חֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. וְתַחֲזֹר
61 לִגְרֹעַ חֲמִשִּׁים חֲלָקִים מִתִּשְׁעָה עָשָׂר חֲלָקִים, שֶׁכְּבָר

הֲרִימוֹתָ מֵהֶם חֵלֶק אֶחָד וַעֲשִׂיתוֹ שְׁנִיּוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר לִגְרֹעַ חֲמִשִּׁים מִתִּשְׁעָה עָשָׂר, לְפִיכָךְ תָּרִים מַעֲלָה אַחַת מִן הַמַּעֲלוֹת, וְתַעֲשֶׂה אוֹתָהּ שִׁשִּׁים חֲלָקִים, וְתוֹסִיף עַל הַתִּשְׁעָה עָשָׂר, וְנִמְצְאוּ הַחֲלָקִים תִּשְׁעָה וְשִׁבְעִים. תִּגְרַע מֵהֶן הַחֲמִשִּׁים, יִשָּׁאֵר תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְתַחֲזֹר לִגְרֹעַ הַמָּאתַיִם מַעֲלוֹת מִן אַרְבַּע מֵאוֹת וְתֵשַׁע וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, שֶׁכְּבָר הֲרִימוֹתָ מַעֲלָה אַחַת וַעֲשִׂיתָ חֲלָקִים, יִשָּׁאֵר מָאתַיִם וְתֵשַׁע וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת. וְנִמְצָא הַשְּׁאָר סִימָנוֹ: רנ"ט כ"ט נ'. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל גֵּרְעוֹן וְגֵרְעוֹן הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ.

יג. [28]**וְכֵן שְׁאָר הַשִּׁבְעָה**[29] **כּוֹכָבִים - מַהֲלַךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן בַּגַּלְגַּל שֶׁלּוֹ מַהֲלָךְ שָׁוֶה, אֵין בּוֹ לֹא קַלּוּת וְלֹא כְּבֵדוּת**[30]**, אֶלָּא כְּמוֹ מַהֲלָכוֹ הַיּוֹם כְּמוֹ מַהֲלָכוֹ אֶמֶשׁ כְּמוֹ מַהֲלָכוֹ לְמָחָר כְּמוֹ מַהֲלָכוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם**[31]**. וְגַלְגַּל שֶׁל כָּל אֶחָד מֵהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַקִּיף אֶת הָעוֹלָם**[32]**, אֵין הָאָרֶץ בְּאֶמְצָעוֹ**[33].

28) המלים "השמש והירח" שבסוף ההלכה הקודמת, שייכות להלכה זו. הפתיחה איפוא היא: השמש והירח וכן... כך פותחת הלכה זו בכתבי־יד התימנים (ועי' בנט, בדו"ח של בית המדרש לחכמת ישראל, ברלין 1898, וע' מבוא לרמב"ם רומי ר"מ, הוצאת מוסד הרב קוק, סוף עמוד 12). 29) שאר מן השבעה (כוכבי לכת), כלומר חמשת כוכבי לכת הנותרים (השווה למעלה פ"ז ה"ח: "ועיקר שאר הארבע דחיות"). 30) אינו ממהר ואינו מפגר. 31) היום כמו אמש, היום כמו מחר, היום כמו בכל יום ויום. 32) השווה הלכה י"ז. 33) זוהי דעת פטולומיאוס. הנחת היסוד שלו היא, שהשמש מקיפה את הארץ במעגל במהירות בלתי משתנית. מאידך גיסא נוכח לדעת, שהמהירות משתנית מפעם לפעם. כדי להתאים ההלכה למציאות - הניח, שהארץ איננה במרכז גלגל השמש. אורך הדרך שעוברת השמש בגלגלה בתקופת האביב הוא כמו אורך הדרך שהיא עוברת בתקופת הקיץ, אבל למתבונן שבארץ אין הדרכים נראות שוות, משום שנקודת מרכז הארץ **אינה** נקודת מרכז גלגל השמש. על כן מנקודת מבט גלגל המזלות, שהארץ במרכזו, נראות הדרכים בלתי שוות - ועי' ציור 1. (ממאה השבע־עשרה - קפלר - אנו יודעים, שהדרך שהארץ מקיפה את השמש, או בלשון הרמב"ם, שהשמש מקיפה את הארץ, יש לה צורת אליפסה, שהשמש היא אחת מנקודות המוקד שלה. הרדיוס וקוטר באליפסה אורכו משתנה, ומרחק השמש מן הארץ אינו תמיד שוה. לפעמים השמש קרובה יותר לארץ ולפעמים רחוקה יותר. וכשם שמרחק הארץ מן השמש משתנה, כך גם המהירות משתנית, לפי החוק השני של קפלר).

יד. לְפִיכָךְ, אִם תַּעֲרֹךְ מַהֲלַךְ כָּל אֶחָד מֵהֶן לַגַּלְגַּל הַמַּקִּיף אֶת הָעוֹלָם שֶׁהָאָרֶץ בְּאֶמְצָעוֹ, שֶׁהוּא גַּלְגַּל הַמַּזָּלוֹת - יִשְׁתַּנֶּה הִלּוּכוֹ, וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּיוֹם זֶה בְּגַלְגַּל הַמַּזָּלוֹת פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר עַל מַהֲלָכוֹ אֶמֶשׁ אוֹ עַל מַהֲלָכוֹ לְמָחָר.

טו. הַמַּהֲלָךְ הַשָּׁוֶה שֶׁמְּהַלֵּךְ הַכּוֹכָב אוֹ הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ הַיָּרֵחַ בְּגַלְגָּלוֹ - הוּא הַנִּקְרָא אֶמְצַע הַמַּהֲלָךְ; וְהַמַּהֲלָךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּגַלְגַּל הַמַּזָּלוֹת, שֶׁהוּא פְּעָמִים יוֹתֵר וּפְעָמִים חָסֵר - הוּא הַמַּהֲלָךְ הָאֲמִתִּי[34]**, וּבוֹ יִהְיֶה מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי.**

34) משום שנקודת מרכזו היא הארץ.

טז. כְּבָר אָמַרְנוּ[35]**, שֶׁאִלּוּ הַדְּרָכִים שֶׁאָנוּ מְבָאֲרִים בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ אֵינָן אֶלָּא לְחֶשְׁבּוֹן רְאִיַּת הַיָּרֵחַ בִּלְבַד**[36]**, לְפִיכָךְ עָשִׂינוּ הָעִקָּר, שֶׁמִּמֶּנּוּ מַתְחִילִין**[37] **לְעוֹלָם לְחֶשְׁבּוֹן זֶה, מִתְּחִלַּת לֵיל חֲמִישִׁי, שֶׁיּוֹמוֹ יוֹם שְׁלִישִׁי לְחֹדֶשׁ נִיסָן, מִשָּׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה מִמַּחֲזוֹר ר"ס**[38]**, שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לַיְצִירָה, שֶׁהִיא שְׁנַת תֵּשַׁע וּשְׁמוֹנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת וָאֶלֶף לִשְׁטָרוֹת**[39]**, שֶׁהִיא שְׁנַת תֵּשַׁע וּמֵאָה וָאֶלֶף לְחֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי**[40]**. וְזוֹ הִיא שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים אוֹתָהּ שְׁנַת הָעִקָּר בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

" . . שְׁנַת שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לַיְצִירָה".

בנוגע לזמן כתיבת חיבורו, מצינו בספרו כמה תאריכים הנראים כסותרים לכאורה.

בהקדמת לספר היד כתב אלף ק"ח לחורבן, בהל' שמיטה ויובל אלף ק"ז. לעיל משמע קצת שנכתבו בשנת אלף ק' וכאן גופא אלף ק"ט.

ויש לומר בפשטות שהרמב"ם הגיה ספרו אחרי שכתבו, והדברים שלא תיקנם נשארו במהדורות המאוחרות כלשונם במהדורא קמא עם התאריך. אבל בפי"א בהלכות קידוש החודש חלו שינויים או תיקונים לאחר זמן ועריכתו הסופית היתה בשנת ק"ט וכשתיקן הלכות אלו שינה גם את השנה המופיעה בהן.

בנוגע להקדמה ברור שנכתבה לאחר שיכול היה לקבוע לא רק מספר הספרים אלא גם ההלכות והמצוות שנתבארו בכל ספר וספר כפי שמפרטן בסוף ההקדמה. כלומר, רק לאחר שהיה מוכן אצלו כל ה'יד החזקה', וכמו שמסיים "ועתה אתחיל לבאר משפטי כל מצוה וכו'".

על פי זה יש מקום לכל הדעות בדבר התחלת עסק הרמב"ם בספרו "משנה תורה" (הובאו ב'סדר הדורות' ובכמה מקומות) והמוקדמת שבהם שנת אלף ק' כנ"ל.

על פי לקו"ש חלק כ' ע' 547

35) למעלה ה"א וה"ב. 36) בליל השלושים. גם ההלכות, הדנות במהלך השמש, מטרתן היא אך ורק לברר את ראיית הירח אחרי הקיבוץ עם השמש. 37) הידיעה על המהלך האמצעי של הירח (או של כוכב אחר) אינה מספיקה כדי לקבוע בכל פעם את מקומו של הירח ביום מסוים. נוסף על

כך, עלינו לדעת את מקום הירח בתאריך קבוע, שישמש נקודת מוצא לחישובים לכל תאריך שהוא. הרמב"ם בחר בשנה, שבה עסק כנראה בחיבור זה. בחר בניסן - בגלל התקופה; בחר בליל שלישי לחודש, מכיון שבלילה זה נראה הירח החדש. 38) 4938 לחלק ל19 = 259 ו17 חלקים מתוך 19. 39) הספירה שהיתה מקובלת בשטרות. את התחלת המנין קבע הרמב"ם לשנת י"ב אחרי מות אלכסנדר הגדול. 40) הטעם למנין זה, מבוסס על הפסוקים ""אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני..." תהלים קלז, ה־ו.

1 יז. וּלְפִי שֶׁהָרְאִיָּה לֹא תִּהְיֶה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ
2 שֶׁבֵּאַרְנוּ[41], עָשׂוּנוּ כָּל דַּרְכֵּי חֶשְׁבּוֹן הַזֶּה בְּנוּיִים עַל
3 עִיר יְרוּשָׁלַיִם[42], וְלִשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת הַסּוֹבְבִין אוֹתָהּ
4 בִּכְמוֹ שִׁשָּׁה אוֹ שִׁבְעָה יָמִים, שֶׁבָּהֶן רוֹאִין אֶת הַיָּרֵחַ
5 תָּמִיד[43] וּבָאִים וּמְעִידִים בְּבֵית דִּין[44]. וּמָקוֹם זֶה הוּא
6 נוֹטֶה מִתַּחַת הַקַּו הַשָּׁוֶה, הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם[45],
7 כְּנֶגֶד רוּחַ צָפוֹנִית בִּכְמוֹ[46] שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד
8 חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים וְעַד תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים[47], וְכֵן הוּא נוֹטֶה
9 מֵאֶמְצַע הַיִּשּׁוּב כְּנֶגֶד רוּחַ מַעֲרָב בִּכְמוֹ אַרְבַּע
10 וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת[48] עַד שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וְעַד אַחַת
11 וְעֶשְׂרִים[49].

41) למעלה פ"א ה"ח. 42) מקום מושב הסנהדרין הגדולה, שקיבלה את עדי החודש. 43) סמוך לחידושו. 44) אף־על־פי שלא יספיקו להגיע בזמן הנכון ממקומות מרוחקים אלה, יש בכל זאת ערך לעדותם (עי' למעלה פ"ג, הלכות טו־טז). 45) הארץ. 46) הרוחב הצפוני של ירושלים קרוב לשתים ושלושים מעלות (ביתר דיוק 47′ *31). 47) מקומות לצפון ירושלים במרחק שלוש מעלות, ומקומות לדרום ירושלים במרחק שלוש מעלות. 48) את חצי הכדור הצפוני בלבד חשבו למיושב. כמו כן, לא ידעו עדיין על קיום חצי הכדור המערבי. אמצע היישוב הוא תשעים מעלות. ירושלים רחוקה מקצה המערב ששים ושש מעלות אורך. מכאן שהיא רחוקה מאמצע היישוב כעשרים וארבע מעלות אורך מערבי. 49) כולל מקומות בתוך שלוש מעלות אורך למערב ירושלים, ובתוך שלוש מעלות אורך למזרח ירושלים.

יום חמישי כ"ב תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) מהלך השמש.

12 א. מַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי בְּיוֹם אֶחָד, שֶׁהוּא אַרְבַּע
13 וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת - תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וּשְׁמוֹנֶה
14 שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: כ"ד נט"ח. נִמְצָא מַהֲלָכָהּ בַּעֲשָׂרָה
15 יָמִים: תֵּשַׁע מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ
16 וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: טנ"א כ"ג. וְנִמְצָא מַהֲלָכָהּ
17 בְּמֵאָה יוֹם: שְׁמוֹנֶה וְתִשְׁעִים מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה
18 וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם:
19 צ"ח ל"ג נ"ג. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכָהּ בְּאֶלֶף יוֹם,
20 אַחַר שֶׁתַּשְׁלִיךְ כָּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, כְּמוֹ
21 שֶׁבֵּאַרְנוּ: מָאתַיִם וְחָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה
22 וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: רס"ה
23 לח"ן. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכָהּ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם:
24 מֵאָה שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים
25 חֲלָקִים, וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קל"ו כ"ח כ'. וְעַל
26 הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תְּכַפֵּל וְתוֹצִיא מַהֲלָכָהּ לְכָל מִנְיָן שֶׁתִּרְצֶה.
27 וְכֵן אִם תִּרְצֶה לַעֲשׂוֹת סִימָנִין יְדוּעִים אֶצְלְךָ
28 לְמַהֲלָכָהּ לִשְׁנֵי יָמִים וְלִשְׁלֹשָׁה וּלְאַרְבָּעָה עַד עֲשָׂרָה
29 - תַּעֲשֶׂה. וְכֵן אִם תִּרְצֶה לִהְיוֹת לְךָ סִימָנִין יְדוּעִים
30 מוּכָנִין לְמַהֲלָכָהּ לְעֶשְׂרִים יוֹם וְלִשְׁלֹשִׁים וּלְאַרְבָּעִים
31 עַד מֵאָה - תַּעֲשֶׂה. וְדָבָר גָּלוּי הוּא וְיָדוּעַ, מֵאַחַר
32 שֶׁיָּדַעְתָּ מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד. וְרָאוּי הוּא לִהְיוֹת מוּכָן
33 וְיָדוּעַ אֶצְלְךָ מַהֲלַךְ אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים
34 יוֹם וְלִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים יוֹם, שֶׁהֵן יְמֵי
35 שְׁנַת הַלְּבָנָה בִּזְמַן שֶׁחָדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן, וְהִיא הַנִּקְרֵאת
36 שָׁנָה סְדוּרָה. שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּהְיוּ לְךָ אֶמְצָעִיּוֹת אֵלּוּ[2]
37 מוּכָנִין, יִהְיֶה הַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה קַל עָלֶיךָ לִרְאִיַּת הַחֹדֶשׁ[3].
38 לְפִי שֶׁתִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם גְּמוּרִים מִלֵּיל הָרְאִיָּה עַד
39 לֵיל הָרְאִיָּה שֶׁל חֹדֶשׁ הַבָּא, וְכֵן בְּכָל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ אֵין
40 פָּחוֹת מִתִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לֹא יוֹתֵר. שֶׁאֵין חֶפְצֵנוּ
41 בְּכָל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת אֶלָּא לָדַעַת הָרְאִיָּה בִּלְבַד[4]. וְכֵן
42 מִלֵּיל הָרְאִיָּה שֶׁל חֹדֶשׁ זֶה עַד לֵיל הָרְאִיָּה לְאוֹתוֹ
43 הַחֹדֶשׁ לַשָּׁנָה הַבָּאָה - שָׁנָה סְדוּרָה[5] אוֹ שָׁנָה וְיוֹם
44 אֶחָד[6], וְכֵן בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. וּמַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי
45 לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם - שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת,
46 וַחֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וּשְׁנֵיָּה אַחַת. סִימָנָן: כ"ח
47 ל"ה א'. וּמַהֲלָכָה לְשָׁנָה סְדוּרָה - שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
48 וּשְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, וַחֲמִשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים,
49 וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת. סִימָנָן: שמ"ח נ"ה ט"ו.

2) המהלך הממוצע של השמש בחודש לבנה ובשנת לבנה.
3) ידיעת המהלך הממוצע תקל עליך את ראיית הירח בליל שלושים. 4) בליל שלושים, משום שבליל כ"ט בוודאי עדיין לא נראה, מכיוון שאין החודש פחות מכ"ט יום, ובליל ל"א בוודאי כבר נראה, מאחר שהאורך הממוצע של חודש לבנה הוא כ"ט יום, י"ב שעות, תשצ"ג חלקים. משום כך מועיל חשבון המהלך האמצעי של השמש ל־כ"ט יום.
5) משום כך מועילה ידיעת המהלך האמצעי של השמש לשנ"ד יום. 6) כשחדשיה מלאים.

50 ב. נְקֻדָּה אַחַת יֵשׁ בְּגַלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ, וְכֵן בִּשְׁאָר גַּלְגַּלֵּי
51 הַשִּׁבְעָה כּוֹכָבִים. בְּעֵת שֶׁיִּהְיֶה הַכּוֹכָב בָּהּ, יִהְיֶה
52 גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ כָּל מְאוֹרוֹ. וְאוֹתָהּ הַנְּקֻדָּה שֶׁל
53 גַּלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ וּשְׁאָר הַכּוֹכָבִים, חוּץ מִן הַיָּרֵחַ, סוֹבֶבֶת
54 בְּשָׁוֶה[7]. וּמַהֲלָכָהּ בְּכָל שִׁבְעִים שָׁנָה בְּקֵרוּב מַעֲלָה
55 אַחַת. וּנְקֻדָּה זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ. מַהֲלָכוֹ
56 בְּכָל עֲשָׂרָה יָמִים - שְׁנֵיָּה אַחַת וַחֲצִי שְׁנִיָּה, שֶׁהִיא

1 שְׁלֹשִׁים שְׁלִישִׁיּוֹת. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם - חֲמֵשׁ
2 עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת, וּמַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם - שְׁנֵי חֲלָקִים
3 וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת, וּמַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם -
4 חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה
5 וְעֶשְׂרִים יוֹם - אַרְבַּע שְׁנִיּוֹת וָעוֹד, וּמַהֲלָכוֹ בְּשָׁנָה
6 סְדוּרָה - שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. כְּבָר אָמַרְנוּ,
7 שֶׁהָעֹקֶר שֶׁמִּמֶּנּוּ הַתְּחָלַת חֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא[8] מִתְּחִלַּת
8 לֵיל חֲמִישִׁי, שֶׁיּוֹמוֹ שְׁלִישִׁי לְחֹדֶשׁ נִיסָן, מִשְּׁנַת
9 שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים
10 לַיְצִירָה. וּמְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ בְּמַהֲלָכָהּ הָאֶמְצָעִי הָיָה
11 בָּעֹקֶר הַזֶּה בְּשֶׁבַע מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים וּשְׁתַּיִם
12 וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת מִמַּזַּל טָלֶה. סִימָנָן: ז"ג ל"ב.
13 וּמְקוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ הָיָה בְּעֹקֶר זֶה בְּשֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים
14 מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים וּשְׁמוֹנֶה שְׁנִיּוֹת
15 מִמַּזַּל תְּאוֹמִים. סִימָנָם: כ"ו מ"ה ח'. כְּשֶׁתִּרְצֶה
16 לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ בְּמַהֲלָכָהּ הָאֶמְצָעִי בְּכָל זְמַן
17 שֶׁתִּרְצֶה - תִּקַּח מִנְיַן הַיָּמִים שֶׁמִּתְּחִלַּת יוֹם הָעֹקֶר עַד
18 הַיּוֹם שֶׁתִּרְצֶה, וְתוֹצִיא מַהֲלָכָהּ הָאֶמְצָעִי בְּאוֹתָן
19 הַיָּמִים מִן הַסִּימָנִין שֶׁהוֹדַעְנוּ, וְתוֹסִיף הַכֹּל עַל
20 הָעֹקֶר, וּתְקַבֵּץ כָּל מִין עִם מִינוֹ, וְהַיּוֹצֵא הוּא מְקוֹם
21 הַשֶּׁמֶשׁ בְּמַהֲלָכָהּ הָאֶמְצָעִי לְאוֹתוֹ הַיּוֹם. כֵּיצַד? הֲרֵי
22 שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי בִּתְחִלַּת לֵיל
23 הַשַּׁבָּת, שֶׁיּוֹמוֹ אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ תַּמּוּז, מִשָּׁנָה זוֹ
24 שֶׁהִיא שְׁנַת הָעֹקֶר - מָצָאנוּ מִנְיַן הַיָּמִים, מִיּוֹם הָעֹקֶר
25 עַד תְּחִלַּת הַיּוֹם זֶה שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ
26 בּוֹ, מֵאָה יוֹם; לָקַחְנוּ אֶמְצַע מַהֲלָכָה לְמֵאָה יוֹם,
27 שֶׁהוּא צ"ח ל"ג נ"ג, וְהוֹסַפְנוּ עַל הָעֹקֶר, שֶׁהוּא ז"ג
28 ל"ב, יָצָא מִן הַחֶשְׁבּוֹן: מֵאָה וְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה
29 וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָן:
30 ק"ה ל"ז כ"ה. וְנִמְצָא מְקוֹמָהּ בְּמַהֲלָכָהּ אֶמְצָעִי
31 בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה - בְּמַזַּל סַרְטָן, בַּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת
32 בּוֹ, וְשִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּעֲלָה שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה.
33 וְהָאֶמְצָעִי[9] שֶׁיֵּצֵא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה - פְּעָמִים יִהְיֶה בִּתְחִלַּת
34 הַלַּיְלָה בְּשָׁוֶה[10], אוֹ קֹדֶם שְׁקִיעַת הַחַמָּה בְּשָׁעָה, אוֹ
35 אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה בְּשָׁעָה[11]. וְדָבָר זֶה לֹא תָחוּשׁ לוֹ
36 בַּשֶּׁמֶשׁ בְּחֶשְׁבּוֹן הָרְאִיָּה[12], שֶׁהֲרֵי אָנוּ מַשְׁלִימִים
37 קְרוּב זֶה כְּשֶׁנַּחְשֹׁב לְאֶמְצַע הַיָּרֵחַ. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת
38 תַּעֲשֶׂה תָּמִיד לְכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, וַאֲפִלּוּ אַחַר אֶלֶף
39 שָׁנִים: שֶׁתְּקַבֵּץ כָּל הַשְּׁאֵרִית וְתוֹסִיף עַל הָעֹקֶר - יֵצֵא
40 לְךָ הַמָּקוֹם הָאֶמְצָעִי. וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּאֶמְצַע הַיָּרֵחַ[13]
41 וּבְאֶמְצַע כָּל כּוֹכָב וְכוֹכָב: מֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מַהֲלָכוֹ
42 בְּיוֹם אֶחָד כַּמָּה הוּא, וְתֵדַע הָעֹקֶר שֶׁמִּמֶּנּוּ תַּתְחִיל,
43 וּתְקַבֵּץ מַהֲלָכוֹ לְכָל הַשָּׁנִים וְהַיָּמִים שֶׁתִּרְצֶה, וְתוֹסִיף
44 עַל הָעֹקֶר - וְיֵצֵא לְךָ מְקוֹמוֹ בְּמַהֲלָכָהּ אֶמְצָעִי. וְכֵן
45 תַּעֲשֶׂה בְּגֹבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ: תּוֹסִיף מַהֲלָכוֹ בְּאוֹתָם הַיָּמִים
46 אוֹ הַשָּׁנִים עַל הָעֹקֶר - יֵצֵא לְךָ מְקוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ
47 לְאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁתִּרְצֶה. וְכֵן אִם תִּרְצֶה לַעֲשׂוֹת עֹקֶר
48 אַחֵר שֶׁתַּתְחִיל מִמֶּנּוּ, חוּץ מֵעֹקֶר זֶה שֶׁהִתְחַלְנוּ מִמֶּנּוּ
49 בְּשָׁנָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ עֹקֶר בִּתְחִלַּת שְׁנַת מַחֲזוֹר
50 יָדוּעַ אוֹ בִּתְחִלַּת מֵאָה מִן הַמֵּאוֹת - הָרְשׁוּת בְּיָדְךָ.
51 וְאִם תִּרְצֶה לִהְיוֹת הָעֹקֶר שֶׁתַּתְחִיל מִמֶּנּוּ מִשָּׁנִים
52 שֶׁעָבְרוּ קֹדֶם עֹקֶר זֶה אוֹ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים מֵעֹקֶר
53 זֶה - הַדֶּרֶךְ יְדוּעָה. כֵּיצַד הִיא הַדֶּרֶךְ? כְּבָר יָדַעְתָּ
54 מַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ לְשָׁנָה סְדוּרָה, וּמַהֲלָכָהּ לְתִשְׁעָה
55 וְעֶשְׂרִים יוֹם, וּמַהֲלָכָהּ לְיוֹם אֶחָד. וְדָבָר יָדוּעַ,
56 שֶׁהַשָּׁנָה שֶׁחֲדָשֶׁיהָ שְׁלֵמִים הִיא יְתֵרָה עַל הַסְּדוּרָה
57 יוֹם אֶחָד, וְהַשָּׁנָה שֶׁחֲדָשֶׁיהָ חֲסֵרִין הִיא חֲסֵרָה מִן
58 הַסְּדוּרָה יוֹם אֶחָד. וְהַשָּׁנָה הַמְעֻבֶּרֶת: אִם יִהְיוּ
59 חֲדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן - תִּהְיֶה יְתֵרָה עַל הַשָּׁנָה הַסְּדוּרָה
60 שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאִם יִהְיוּ חֲדָשֶׁיהָ שְׁלֵמִים - הִיא יְתֵרָה
61 עַל הַסְּדוּרָה אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאִם יִהְיוּ חֲדָשֶׁיהָ
62 חֲסֵרִין - הִיא יְתֵרָה עַל הַסְּדוּרָה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם.
63 וּמֵאַחַר שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ יְדוּעִים, תּוֹצִיא מַהֲלַךְ
64 אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ לְכָל הַשָּׁנִים וְהַיָּמִים שֶׁתִּרְצֶה, וְתוֹסִיף
65 עַל הָעֹקֶר שֶׁעָשִׂינוּ - יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעָה לַיּוֹם שֶׁתִּרְצֶה
66 מִשָּׁנִים הַבָּאוֹת[14], וְתַעֲשֶׂה אוֹתוֹ הַיּוֹם עֹקֶר; אוֹ תִּגְרַע
67 הָאֶמְצַע שֶׁהוֹצֵאתָ מִן הָעֹקֶר שֶׁעָשִׂינוּ, וְיֵצֵא לְךָ
68 הָעֹקֶר[15] לַיּוֹם שֶׁתִּרְצֶה מִשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ[16], וְתַעֲשֶׂה
69 אוֹתוֹ אֶמְצַע הָעֹקֶר. וְכָזֶה תַּעֲשֶׂה בְּאֶמְצַע הַיָּרֵחַ
70 וּשְׁאָר הַכּוֹכָבִים, אִם יִהְיוּ יְדוּעִים לְךָ. וּכְבָר נִתְבָּאֵר
71 לְךָ מִכְּלַל דְּבָרֵינוּ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁתֵּדַע אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ לְכָל
72 יוֹם שֶׁתִּרְצֶה מִיָּמִים הַבָּאִים, כָּךְ תֵּדַע אֶמְצָעָה לְכָל
73 יוֹם שֶׁתִּרְצֶה מִיָּמִים שֶׁעָבְרוּ.

7) כי מהירות הכוכבים במסלולם קצובה ואינה משתנית. 8) כדי לחשב את מקום השמש בגלגלה (במהלכה האמצעי) באיזה זמן שהוא, יש צורך לדעת את מקומה בנקודת זמן מסויימת, המשמש נקודת מוצא לכל החישובים. 9) המקום במהלך האמצעי. 10) בדיוק בתחילת הלילה, כשם "שהעיקר שממנו התחלת החשבון" הוא מתחילת הלילה (ליל ג' בניסן). 11) לפי שכל החשבונות הם לפי חשבון "בקירוב" של מהלך השמש האמצעי, ולא של מהלכה האמיתי בגלגל המזלות. במהלכה האמיתי אין תנועת השמש סדירה וקצובה. פעם היא מהירה ופעם איטית. 12) של הירח החדש. 13) מקום הירח במהלכו האמצעי. 14) אחר שנת העיקר של הרמב"ם. 15) כוונתו לאמצע. 16) לפני שנת העיקר של הרמב"ם.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) מקום השמש ויום התקופה.

74 א. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי[2] בְּכָל יוֹם
75 שֶׁתִּרְצֶה - תּוֹצִיא תְּחִלָּה מְקוֹמָהּ הָאֶמְצָעִי[3] לְאוֹתוֹ
76 הַיּוֹם עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4], וְתוֹצִיא מְקוֹם גֹּבַהּ

הַשֶּׁמֶשׁ[5], וְתִגְרַע מִקּוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ מִמִּקּוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי, וְהַנִּשְׁאָר הוּא הַנִּקְרָא מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ[6].

2) מקום השמש בגלגל המזלות כשמסתכלים בשמש מנקודת ראות הארץ. מקום זה נקבע על־ידי הקו הישר היוצא ממרכז הארץ עד השמש, והמגיע על לגלגל המזלות (עי' ציור 1). מדת אורכו נמדדת על ידי הזוית שיוצרים שני הקוים היוצאים ממרכז הארץ: האחד לצד מקומה האמצעי של השמש, והשני לצד מזל טלה, לנקודת האביב (*0). 3) המקום שאליו מגיעה השמש בגלגלה במהלכה השוה (עי' למעלה פי"א, הט"ו). מדת אורכו נמדדת על־ידי הזוית שיוצרים שני הקוים היוצאים ממרכז גלגל השמש (גלגל היוצא), האחד למקום האמצע והאחד לנקודת האביב. 4) למעלה פי"ב, ה"ב. 5) שם, שם. 6) דרך השמש ומרחקה ממקום גובה השמש. כדי לדעת את ההפרש בין האורך האמיתי של הדרך שעברה השמש לבין האורך האמצעי, עלינו לדעת את מרחק השמש מגובה השמש (הנקודה הרחוקה ביותר של השמש מן הארץ - אַפּוגיאום) או מרחקה מן השפל (הנקודה הקרובה ביותר אל הארץ - פריגיאום). כאשר השמש נמצאת באחת משתי נקודות אלה (אפוגיאום או פריגיאום) אין הפרש בין האורך האמיתי ובין האורך האמצעי, והמקום האמצעי הוא המקום האמיתי, משום ששני הקוים היוצאים למרכז השמש, האחד ממרכז הארץ והאחד ממרכז הגלגל היוצא (גלגל השמש) חופפים זה את זה. בכל יתר הנקודות נחתכים שני הקוים הנ"ל במרכז השמש ויוצרים זוית, ובהארכתם לצד גלגל המזלות פוגעים בו בשתי נקודות שונות. הזוית הזאת היא קנה מדה לגודל הקשת שבין שתי נקודות אלה בגלגל המזלות (מנת המסלול). עי' ציור 1.

ב. וְתִרְאֶה כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ: אִם הָיָה הַמַּסְלוּל פָּחוֹת מִמְּאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת[7] - תִּגְרַע מְנַת הַמַּסְלוּל מִמִּקּוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי[8], וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת[9] עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תּוֹסִיף מְנַת הַמַּסְלוּל עַל מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי[10]; וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ - הוּא הַמָּקוֹם הָאֲמִתִּי[11].

7) כאשר השמש הולכת מן הגובה אל השפל. 8) משום שבחלק זה גדול האורך האמצעי מן האורך האמיתי. שיעור ההפרש ביניהם נקרא "מנה". 9) כאשר השמש הולכת מן השפל אל הגובה. 10) משום שבחלק זה, קטן האורך האמצעי מן האורך האמיתי. 11) עי' ציור 1.

ג. וְדַע, שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה[12] אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה[13] - אֵין לוֹ מָנָה[14], אֶלָּא יִהְיֶה הַמָּקוֹם הָאֶמְצָעִי הוּא הַמָּקוֹם הָאֲמִתִּי.

12) כאשר השמש בשפל. 13) כאשר השמש שוב בגובה. 14) עי' למעלה הלכה א', הערה ה'.

ד. וְכַמָּה הִיא מְנַת הַמַּסְלוּל? אִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ עֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה אַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁבְעִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה תִּשְׁעִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשֶׂר, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וַחֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְאַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְחֵלֶק אֶחָד. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה - אֵין לוֹ מָנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אֶלָּא מִקּוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי הוּא מִקּוֹמָהּ הָאֲמִתִּי[15].

15) המספרים מבוססים על יסודות ההנדסה, בה במידה שהשמש מתרחקת מן הגובה או מן השפל הולכת המנה וגדלה. בה במדה שהיא מתקרבת לנקודות אלה, הולכת המנה ומצטמצמת. למקסימום מגיעה המנה באמצע, בין גובה לשפל, כלומר במקום שהמסלול עולה תשעים מעלות בגלגל המזלות, מכאן העליה המתמדת של המנה עד 59′ *1 במסלול של *90, והירידה המתמדת עד אפס במסלול מן *90 עד *180.

ה. הָיָה הַמַּסְלוּל יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת וְתֵדַע מְנָתוֹ. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מָאתַיִם מַעֲלוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, תִּשָּׁאֵר מֵאָה וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁמְּנַת מֵאָה וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְכֵן מְנַת הַמָּאתַיִם - שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים[16].

16) כאשר המסלול הוא *180 (כלומר בפריגיאום), המנה היא *0. ק"ס מעלות הן *20 לפני הפריגאום. *200 הן *20 אחרי הפריגאום. לזוויות שוות, מנות שוות.

ו. וְכֵן אִם הָיָה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מַעֲלוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִשָּׁאֵר שִׁשִּׁים. וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמְּנַת שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד

וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְכֵן הִיא מְנַת הַשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מַעֲלוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן.

ז. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וּכְבָר יָדַעְנוּ שֶׁמְּנַת הַשִּׁשִּׁים הִיא מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וּמְנַת הַשִּׁבְעִים הִיא מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, נִמְצָא בֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת עֲשָׂרָה חֲלָקִים. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן הַמַּעֲלוֹת יִהְיֶה לְכָל מַעֲלָה חֵלֶק אֶחָד, וְיִהְיֶה מְנַת הַמַּסְלוּל שֶׁהוּא חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלָה אַחַת וְשִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים.

ח. וְכֵן אִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל שֶׁבַע וְשִׁשִּׁים, הָיְתָה מָנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תַּעֲשֶׂה בְּכָל מַסְלוּל שֶׁיִּהְיֶה בְּמִנְיָנוֹ אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת, בֵּין בְּחֶשְׁבּוֹן הַשֶּׁמֶשׁ בֵּין בְּחֶשְׁבּוֹן הַיָּרֵחַ.

ט. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מִקּוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי בִּתְחִלַּת לֵיל הַשַּׁבָּת, אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לְחֹדֶשׁ תַּמּוּז מִשָּׁנָה זוֹ - תּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ תְּחִלָּה לָעֵת הַזֹּאת, וְסִימָנוֹ: ק"ה ל"ז כ"ח, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17]; וְתוֹצִיא מִקּוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ לְעֵת הַזֹּאת[18] - יֵצֵא לְךָ סִימָנוֹ: פ"ו מ"ה כ"ג; וְתִגְרַע מִקּוֹם הַגֹּבַהּ מִן הָאֶמְצָעִי - יֵצֵא לְךָ הַמַּסְלוּל: שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וּשְׁתֵּי שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ח נ"ב ב'. וְאַל תַּקְפִּיד בְּכָל מַסְלוּל עַל הַחֲלָקִים, אֶלָּא: אִם יִהְיוּ פָּחוֹת מִשְּׁלִשִׁים - אַל תִּפְנֶה אֲלֵיהֶם; וְאִם הָיוּ שְׁלֹשִׁים אוֹ יוֹתֵר - תְּחַשֵּׁב אוֹתָם מַעֲלָה אַחַת, וְתוֹסִיף אוֹתָהּ עַל מִנְיַן מַעֲלוֹת הַמַּסְלוּל. לְפִיכָךְ יִהְיֶה מַסְלוּל זֶה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְתִהְיֶה מָנָתוֹ עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים[19].

17) למעלה פי"ב, ה"ב. 18) עי' שם. 19) משום שבעשר מעלות ובעשרים מעלות, מנת כל מעלה היא שני חלקים.

י. וּלְפִי שֶׁהַמַּסְלוּל הַזֶּה הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים - תִּגְרַע הַמָּנָה, שֶׁהִיא שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, מֵאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ, יִשָּׁאֵר: מֵאָה וְאַרְבַּע מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ד נ"ט כ"ה. וְנִמְצָא מִקּוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה בְּמַזַּל סַרְטָן[20] בַּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת בּוֹ פָּחוֹת חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. וְאַל תִּפְנֶה אֶל הַשְּׁנִיּוֹת[21] כְּלָל, לֹא בְּמִקּוֹם הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא בְּמִקּוֹם הַיָּרֵחַ וְלֹא בִּשְׁאָר חֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה, אֶלָּא חֵקֶר עַל הַחֲלָקִים בִּלְבַד. וְאִם יִהְיוּ הַשְּׁנִיּוֹת קָרוֹב לִשְׁלֹשִׁים - עֲשֵׂה אוֹתָם חֵלֶק אֶחָד, וְהוֹסִיפוּ עַל הַחֲלָקִים.

20) את המעלות אנו מתחילים לספור ממזל טלה = *0.
21) בהלכה זו לא הקפיד הרמב"ם על השניות, אלא על החלקים בלבד. בהלכה הקודמת, לא הקפיד על החלקים, אלא על המעלות בלבד, משום שידיעת המסלול דרושה לשם חישוב מנת המסלול, בה קובעות בעיקר המעלות. אבל בידיעת מקום השמש, יש ערך גם לחלקים.

יא. וּמֵאַחַר שֶׁתִּדַּע מִקּוֹם הַשֶּׁמֶשׁ בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, תֵּדַע יוֹם הַתְּקוּפָה הָאֲמִתִּי כָּל תְּקוּפָה שֶׁתִּרְצֶה[22] - בֵּין תְּקוּפוֹת הַבָּאוֹת אַחַר עִקָּר זֶה שֶׁמִּמֶּנּוּ הִתְחַלְנוּ[23], בֵּין תְּקוּפוֹת שֶׁעָבְרוּ מִשָּׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת.

22) תקופת ניסן בהיות השמש בתחילת מזל טלה במהלכה האמיתי; תקופת תמוז - בתחילת מזל סרטן; תקופת תשרי - בתחילת מזל מאזנים; תקופת טבת - בתחילת מזל גדי.
23) עי' למעלה פי"ב, ה"ב.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) שני מהלכים אמצעיים של הירח.

א. הַיָּרֵחַ - שְׁנֵי מַהֲלָכִים אֶמְצָעִיִּים יֵשׁ לוֹ[2]. הַיָּרֵחַ עַצְמוֹ מְסַבֵּב בְּגַלְגַּל קָטָן, שֶׁאֵינוֹ מַקִּיף אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וּמַהֲלָכוֹ הָאֶמְצָעִי בְּאוֹתוֹ הַגַּלְגַּל הַקָּטָן נִקְרָא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל[3]. וְהַגַּלְגַּל הַקָּטָן עַצְמוֹ מְסַבֵּב בְּגַלְגַּל גָּדוֹל, הַמַּקִּיף אֶת הָעוֹלָם, וּבְמַהֲלָךְ אֶמְצָעִי זֶה שֶׁל גַּלְגַּל הַקָּטָן בְּאוֹתוֹ הַגַּלְגַּל הַגָּדוֹל הַמַּקִּיף אֶת הָעוֹלָם - הוּא הַנִּקְרָא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ[4]. מַהֲלַךְ אֶמְצַע הַיָּרֵחַ בְּיוֹם אֶחָד: שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וַעֲשָׂרָה חֲלָקִים, וְחָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ג יל"ה[5].

2) במהלך הירח חלות הפרעות, המשפיעות על מהירותו, פעם היא גדלה ופעם היא פוחתת. "שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו" - פי"ז הכ"ג (במהירות ובפיגור גם־כן ישנם שינויים: פעם ממהר יותר, ופעם - פחות; פעם מפגר יותר, ופעם - פחות). מכאן הקושי הרב בקביעת מקום הירח בתאריך מסוים. האסטרונומיה העתיקה (פטולומיאוס) נזקקה להנחה של ארבעה גלגלים, כדי להסביר את השינויים במהלך הירח. הרמב"ם הסתפק בשני גלגלים. אחד הוא הגלגל היוצא, כלומר מעגל שמרכזו איננו מרכז הארץ, והמקיף את העולם. תנועתו בכל יום היא ״18, 37 ′12 *11 ממזרח למערב בכיוון הפוך לסדר המזלות שהוא ממערב למזרח. גלגל שני הוא הגלגל הקטן (אפיציקל), שאינו מקיף את העולם, והירח נע במסלולו במהירות של ״53, 93 ′3 *13 ליום. מרכז גלגל זה הוא בהיקפו של הגלגל הגדול. מהלך הגלגל הקטן מסביב לגלגל הגדול בכל יום הוא ״53, 4 ′22 *24 ממערב למזרח לפי סדר המזלות.
3) בדפוס קושטא - אמצע המסלול, דוגמת אמצע הירח בהלכה זו, והשווה להלן פט"ו, ה"א. 4) כי מקום הירח נקבע לא על־ידי תנועתו מסביב לגלגל הקטן, אלא על־ידי תנועת הגלגל הקטן, שבו הירח, מסביב לגלגל הגדול.
5) אם ננכה את מהלך הגלגל הגדול בכיוון ההפוך לסדר המזלות בשיעור הנ"ל ״18, 37 ′12 *11 ממהלך הגלגל הקטן, מתקדם בכל יום על סדר המזלות בשיעור ״3, *35 ′10 *13. המשפט "מהלך אמצע הירח ביום אחד..." שבסוף הלכה א', שייך לפי הענין, לתחילת הלכה ב', וכך הוא בדפוס קושטא. וכן בכת"י תימן ת־א (ספריית מוסד הרב קוק).

ב. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים: מֵאָה וְאַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וַחֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קל"א מה"נ. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית[6] מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם: מָאתַיִם וְשֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת[7]. סִימָנָם: רל"ז ל"ח כ"ג. וְנִמְצֵאת שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם: מָאתַיִם וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: רי"ו כג"ן. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם: שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ג' נ"ח כ'. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם[8]: שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה חֲלָקִים, וְשֵׁשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: כ"ב ונ"ו. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּשָׁנָה סְדוּרָה[9]: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָן לָהֶם: שד"ם[10] כ"ו מ"ג. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תִּכְפֹּל לְכָל מִנְיַן יָמִים אוֹ שָׁנִים שֶׁתִּרְצֶה.

6) אחר ניכוי מספר מהלכים שלמים, *360 כל אחד. 7) בחשבון מהלך אמצע הירח ביום אחד, השמיט הרמב"ם ″0, 03, אולם בחשבון מאה ימים צירף אותו, מכיון שזה עולה לסך ″3. 8) כי חשבון כ"ט יום חשוב לראיית החודש, עי' למעלה פי"ב, ה"א. 9) שנה שחדשיה כסדרן, שיש לה שנ"ד יום, עי' למעלה פי"ב, ה"א. 10) בדפוס קושטא - שמ"ד. בגלל מובן המילה "שמד", שינו אח"כ את הסימן לשד"ם.

ג. וּמַהֲלַךְ אֶמְצַע הַמַּסְלוּל בְּיוֹם אֶחָד: שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְאַרְבַּע וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת[11]. סִימָנָם: י"ג גנ"ד. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים: מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, תִּשְׁעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, בְּלֹא שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ל ל"ט. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם: מָאתַיִם וְשֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת[12]. סִימָנָם: רכ"ו כ"ט נ"ג. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם: מֵאָה וְאַרְבַּע מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ד נח"ן. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתֵשַׁע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: שכ"ט מח"כ. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם: שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְאַרְבַּע שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ח נג"ד.

11) כלומר, מהלך הירח האמצעי בגלגל הקטן הוא ″54 ′3 *13. ביתר דיוק: ″53, 93 ′3 *13. 12) במהלך אמצע המסלול ביום אחד, נקט הרמב"ם מספר עגול ″54, כלומר ″0, 07 יותר. במאה ימים עולה ההפרש לשבע שניות, על כן הוא מנכה אותן ויוצא ′53.

ד. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּשָׁנָה סְדוּרָה: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת, בְּלֹא חֲלָקִים. סִימָנָם: ש"ה י"ג[13]. מְקוֹם אֶמְצַע הַיָּרֵחַ הָיָה בִּתְחִלַּת לֵיל חֲמִישִׁי, שֶׁהוּא הָעִקָּר לְחֶשְׁבּוֹנוֹת אֵלּוּ, בְּמַזַּל שׁוֹר, מַעֲלָה אַחַת, וְאַרְבָּעָה עָשָׂר חֲלָקִים, אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: א' י"ד מ"ג. וְאֶמְצַע הַמַּסְלוּל הָיָה בְּעִקָּר זֶה: אַרְבַּע וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וּשְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: פ"ד כ"ח מ"ב. מֵאַחַר שֶׁתִּדַּע מַהֲלַךְ אֶמְצַע הַיָּרֵחַ וְהָאֶמְצַע שֶׁהוּא הָעִקָּר שֶׁעָלָיו תּוֹסִיף, תֵּדַע מְקוֹם אֶמְצַע הַיָּרֵחַ בְּכָל יוֹם שֶׁתִּרְצֶה, עַל דֶּרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ בְּאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ[14]. וְאַחַר שֶׁתּוֹצִיא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִתְחִלַּת הַלַּיְלָה שֶׁתִּרְצֶה, הִתְבּוֹנֵן בַּשֶּׁמֶשׁ וְדַע בְּאֵי זֶה מַזָּל הוּא[15].

13) משפט זה: "ונמצא שארית... ש"ה י"ג" שייך לסוף ה"ג, באופן מקביל לסוף ה"ב. עי' כת"י ת-א. 14) עי' למעלה פי"א, הט"ד. 15) עי' למעלה פי"ב, ה"ב, ה"ג. על-ידי הנוסחה (מהלך אמצע הירח ביום אחד = ″35, 03 ′10 *13) (מקום אמצע הירח ביום העיקר) ″43 ′14 *31, שבה n + מסמן מספר הימים מיום העיקר.

ה. אִם הָיְתָה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל דָּגִים עַד חֲצִי מַזַּל טָלֶה - תַּנִּיחַ אֶמְצַע הַיָּרֵחַ כְּמוֹת שֶׁהוּא[16]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל טָלֶה עַד תְּחִלַּת מַזַּל תְּאוֹמִים - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים[17]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶّמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל תְּאוֹמִים עַד תְּחִלַּת מַזַּל אַרְיֵה - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים[18]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל אַרְיֵה עַד חֲצִי מַזַּל בְּתוּלָה - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים[19]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל בְּתוּלָה עַד חֲצִי מַזַּל מֹאזְנַיִם - הַנַּח אֶמְצַע הַיָּרֵחַ כְּמוֹת שֶׁהוּא. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד תְּחִלַּת מַזַּל קֶשֶׁת - תִּגְרַע מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים[20]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל קֶשֶׁת עַד תְּחִלַּת מַזַּל דְּלִי - תִּגְרַע מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ שְׁלֹשִׁים חֲלָקִים[21]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל דְּלִי עַד חֲצִי מַזַּל דָּגִים - תִּגְרַע מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים.

16) מטרת כל החשבונות האלה היא ידיעת ראיית הירח (עי' פי"א, הט"ז) בא"י (שם הי"ז). מקום השמש האמצעי היוצא לפי החשבון, יהיה לפעמים בתחילת הלילה בדיוק, כגון במזל טלה, ולפעמים שעה אחת לפני השקיעה או אחריה (פי"ב ה"ג), כי אורך היום משתנה ותלוי במקום השמש במזלות. 17) העיקר שממנו מתחיל החשבון לראיית הירח הוא ג' בניסן, שאז השמש עומדת בראש טלה, ויום ולילה

שוים. שקיעת השמש היא אז בשעה שש, מקום אמצע הירח, לפי החשבון, פירושו תחילת הלילה באופק המשוה (שעה שש), ואנו - לחשבון ראיה - מעוניינים בידיעת מקום הירח באופק ירושלים. בחצי מזל דגים - חצי אדר - שקיעת השמש באופק ירושלים היא כרבע שעה לפני השקיעה באופק המשוה (כלומר, רבע שעה לפני שעה שש), בחצי מזל טלה - כרבע שעה אחרי השקיעה באופק המשוה. מהלך הירח בשעה הוא בערך 33′ (עי' ה"א). כשנגרע ממנו תנועת השמש לשעה, מכיון שגם היא נעה ממערב למזרח, ישארו 30′ בערך. לרבע שעה - פחות משמונה חלקים. להפרשים קטנים, למטה משמונה חלקים, אין הרמב"ם שם לב. משום כך, כאשר השמש מחצי מזל דגים עד חצי מזל טלה, אין הרמב"ם מוסיף מאומה לאמצע הירח. בהפרשים שלמעלה משמונה חלקים, הוא נוקט 15′ (כדין חצי שעה) או 30′ (כדין שעה). 18) מחצי ניסן עד תחילת סיון, מוסיף הרמב"ם 15′, מכיון שהיום הולך וגדל והשקיעה מתאחרת, אולם אין ההפרש מגיע לשעה, משום כך דינו כהפרש של חצי שעה. 19) בכת"י אוקספורד - שלשים, כך גם בפירוש רבי עובדיה בן דוד - סוף פי"ב, וכן בכת"י ת־א ות־ב ('מימון'). 20) כי היום פוחת והולך. 21) כאן גורעים ט"ו חלקים, כי השקיעה מקדימה לבוא לפני שעה שש באותו שיעור שהיא מאחרת מחצי מזל טלה עד תחילת מזל תאומים.

1 **ו. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֶמְצַע אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע**
2 **מִמֶּנּוּ אוֹ תַּנִּיחַ אוֹתוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא - הוּא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ**
3 **לְאַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה בִּכְמוֹ[22] שְׁלִישׁ שָׁעָה בְּאוֹתוֹ**
4 **הַזְּמַן שֶׁתּוֹצִיא הָאֶמְצַע לוֹ, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא אֶמְצַע**
5 **הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה[23].**

22) לפעמים שליש, ולפעמים פחות. 23) בליל שלשים.

יום שישי כ"ג תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) מקום הירח.

6 **א. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי[2] בְּכָל יוֹם**
7 **שֶׁתִּרְצֶה - תּוֹצִיא תְּחִלָּה אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה**
8 **לְאוֹתוֹ הַלַּיְלָה שֶׁתִּרְצֶה, וְכֵן תּוֹצִיא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל**
9 **וְאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ[3] לְאוֹתוֹ הָעֵת, וְתִגְרַע אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ**
10 **מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ[4], וְהַנִּשְׁאָר תִּכְפֹּל אוֹתוֹ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא**
11 **מֶרְחַק הַכָּפּוּל.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"אם תִּרְצֶה לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי . . ".

בהלכות אלו מבאר את פרטי החשבונות של מהלך השמש והירח שעל פיהם קובעים בית דין את ראשי החודשים. ובפנימיות הענינים יש לומר: מולד הלבנה מרמז על עבודת התשובה, שכן יש בו חיסרון ומולד אבל השמש מרמזת על עבודת הצדיקים שאין בה שינוי.

ענינו של ראש חודש הוא "יחוד שמשא וסיהרא" כי אז לראשונה מאירה השמש בלבנה, ובעבודת האדם הוא חיבור שני אופני העבודה; צדיקים, ובעלי תשובה, וחיבורם הוא בענין "לכתחילה אריבער" שאף שבדרך הרגיל הוא ענין לבעלי תשובה הקופצים ומדלגים על סדר העבודה, מכל מקום נפעל עילוי זה גם בעבודת הצדיקים שגם הם שייכים לעבודה ד"לכתחילה אריבער".

הגדרתו של ר"ח כמסמל את עבודת התשובה מתבטא גם בפרטי החשבונות בפרקים אלו, בסוף פי"ג כתב "ומאחר שתדע מקום השמש בכל עת שתרצה, תדע יום התקופה האמתי כל תקופה שתרצה, בין תקופות הבאות אחר עיקר זה שממנו התחלנו, בין תקופות שעברו משנים קדמוניות", כי בעבודת התשובה שתי דרגות: האחת היא תשובה מיראה שעיקרה מכאן ולהבא - "כבעל מום שנתרפא שמקצת שמו עליו". והשניה, תשובה מאהבה שפעולתה גם למפרע - "נעקר עוונו מתחילתו". ענין זה מרומז בתקופות הבאות, היינו מכאן ולהבא - תשובה מיראה, והתקופות שעברו מרמזות על תשובה מאהבה שפועלת גם למפרע. עפ"ז מובן מדוע הקדים תקופות הבאות לתקופות שעברו כי הלך מן הקל אל הכבד תשובה מיראה ואח"כ תשובה מאהבה.

ויש להוסיף שעבודת התשובה מרומזת גם בנוגע לחשבון התקופות כפשוטו, כי חשבון התקופות שעברו דורש יגיעה גדולה בהרבה מחשבון התקופות הבאות, כי בתקופות הבאות, אפשר לברר אם חשבונו נכון אם לאו ולכן מקפיד לעשות חשבון מדוייק, אבל בתקופות שעברו צריך השתדלות גדולה בהרבה מכיון שאין להם "אבן בוחן" לדעת אם חישב נכון אם לאו ולכן נדרשת השתדלות גדולה כ"כ.

יין מלכות ספר זמנים סימן מ"ג.

2) בגלגל המזלות. 3) מהלכו האמצעי של הירח בגלגל הקטן. 4) כי שניהם נעים בכיוון אחד, ממערב למזרח. לאחר שתגרע תקבל מרחק השמש מן הירח.

12 **ב. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁלֹּא בָּאנוּ בְּכָל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת,**
13 **שֶׁעָשִׂינוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ, אֶלָּא לָדַעַת רְאִיַּת הַיָּרֵחַ.**
14 **וּלְעוֹלָם אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה מֶרְחָק זֶה הַכָּפּוּל בְּלֵיל**
15 **הָרְאִיָּה שֶׁיֵּרָאֶה בָּהּ הַיָּרֵחַ אֶלָּא מֵחָמֵשׁ מַעֲלוֹת עַד**
16 **שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיּוֹסִיף עַל זֶה**
17 **וְלֹא יִגְרַע מִמֶּנּוּ[5].**

5) מחמש מעלות.

18 **ג. וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן, הִתְבּוֹנֵן בְּמֶרְחָק זֶה הַכָּפּוּל:**
19 **אִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפּוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת אוֹ קָרוֹב**
20 **לְחָמֵשׁ - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְתוֹסֶפֶת, וְלֹא תּוֹסִיף כְּלוּם.**
21 **וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפּוּל מִשֵּׁשׁ מַעֲלוֹת עַד אַחַת**

עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל מַעֲלָה אַחַת. וְאִם יִהְיֶה מֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שְׁתֵּי מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִתְּשַׁע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת עַד אַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל אַרְבַּע מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִתֵּשַׁע וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד חָמֵשׁ וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שֵׁשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשֵּׁשׁ וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת עַד אַחַת וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שֶׁבַע מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשְׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת עַד תֵּשַׁע וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשִּׁשִּׁים מַעֲלוֹת עַד שָׁלֹשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל תֵּשַׁע מַעֲלוֹת[6]. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה אֶמְצַע הַמַּסְלוּל אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו מַעֲלוֹת אֵלּוּ - הוּא הַנִּקְרָא מַסְלוּל הַנָּכוֹן.

6) במרחק כפול גדול יותר אין הרמב"ם עוסק, כי הוא מעוניין בליל הראייה בלבד.

ד. וְאַחַר כָּךְ תִּרְאֶה כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן: אִם הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת - תִּגְרַע[7] מְנַת הַמַּסְלוּל הַזֶּה הַנָּכוֹן מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה; וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תּוֹסִיף[8] מְנַת זֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֶמְצַע אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ - הוּא מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי לִשְׁעַת הָרְאִיָּה.

7) כי כאן מהירות הירח אטית יותר ואמצע הירח גדול ממסלול הנכון. שעור ההפרש נקרא מנת המסלול. 8) כי כאן מהירות הירח גדולה יותר ואמצע הירח קטן ממסלול הנכון.

ה. וְדַע, שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה - אֵין לוֹ מָנָה, אֶלָּא יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֶמְצָעִי לִשְׁעַת הָרְאִיָּה הוּא מָקוֹם הָאֲמִתִּי[9].

9) כי נקודת מקום הירח האמיתי ונקודת מקום הירח האמצעי הן בקו אחד.

ו. וְכַמָּה הוּא מְנַת הַמַּסְלוּל? אִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה אַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה חֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁמוֹנִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה תִּשְׁעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁמֹנָה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וָעֶשֶׂר, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְאַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְשִׁשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה - אֵין לוֹ מָנָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֶלָּא מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֶמְצָעִי הוּא מָקוֹם הָאֲמִתִּי.

ז. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְתֵדַע מְנָתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ. וְכֵן אִם יִהְיוּ בְּמִנְיַן הַמַּסְלוּל אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת, תִּקַּח מִן הַיּוֹתֵר שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת הָאֲחָדִים; כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ בַּמָּנוֹת שֶׁלּוֹ, כָּךְ תַּעֲשֶׂה בַּמַּסְלוּל הַנָּכוֹן בַּמָּנוֹת שֶׁלּוֹ.

ח. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בִּתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁיּוֹמוֹ שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת הָעִקָּר, וּמִנְיַן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים מִתְּחִלַּת לֵיל הָעִקָּר עַד תְּחִלַּת לֵיל זֶה, שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בּוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם - תּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ תְּחִלַּת לֵיל זֶה, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ: חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ל"ה ל"ח ל"ג. וְתוֹצִיא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה לְעֵת זוֹ, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ: שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְתֵשַׁע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: נ"ג ל"ו ל"ט. וְתוֹצִיא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל לְעֵת זוֹ, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ: מֵאָה וְשָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשֵׁשׁ

וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ג כ"א מ"ו. תִּגְרַע אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר: שְׁבַע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְשֵׁשׁ שְׁנִיּוֹת. וְזֶה הוּא הַמֶּרְחָק. תִּכְפֹּל אוֹתוֹ, יֵצֵא לְךָ הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל: חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ל"ה נ"ו י"ב. לְפִיכָךְ תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ, וְיֵצֵא לְךָ הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן: מֵאָה וּשְׁמוֹנִים[10] מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאֵין מַקְפִּידִין עַל הַחֲלָקִים בַּמַּסְלוּל, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּשֶּׁמֶשׁ.

10) במקום ק"פ מעלות או מאה ושמונים צריך להיות: מאה ושמונה, כי הוספנו חמש מעלות על אמצע המסלול, שהיה ק"ג מעלות.

ט. וּבָאנוּ לַחֲקֹר עַל מִנַּת זֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן, שֶׁהוּא מֵאָה וּשְׁמוֹנָה, נִמְצֵאת מָנָה שֶׁלּוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחֵלֶק אֶחָד. וּלְפִי שֶׁהַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, תִּגְרַע הַמָּנָה, שֶׁהוּא חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחֵלֶק אֶחָד, מִן אֶמְצַע הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר: שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים[11], וְתֵשַׁע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. תַּעֲשֶׂה הַשְּׁנִיּוֹת חֵלֶק, וְתוֹסִיף עַל הַחֲלָקִים. וְנִמְצָא מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בְּשָׁעָה זוֹ בְּמַזַּל שׁוֹר, בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּעֲלַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה. סִימָנָם: י"ח ל"ו. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תֵּדַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בְּכָל עֵת רְאִיָּה שֶׁתִּרְצֶה, מִתְּחִלַּת שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא הָעִקָּר, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

11) בעצם - ל"ה חלקים.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) העגולה של הירח ושל השמש.

א. הָעִגּוּלָה שֶׁסּוֹבֶבֶת בָּהּ הַיָּרֵחַ תָּמִיד[2], הִיא נוֹטָה מֵעַל הָעִגּוּלָה שֶׁסּוֹבֶבֶת בָּהּ הַשֶּׁמֶשׁ תָּמִיד. חֶצְיָהּ נוֹטָה לְצָפוֹן, וְחֶצְיָהּ נוֹטָה לְדָרוֹם[3]. וּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת יֵשׁ בָּהּ זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ[4], שֶׁבָּהֶן פּוֹגְעוֹת שְׁתֵּי הָעִגּוּלוֹת זוֹ בָּזוֹ. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּהְיֶה הַיָּרֵחַ בְּאַחַת מִשְׁתֵּיהֶן, נִמְצָא סוֹבֵב בַּעִגּוּלָה שֶׁל שֶׁמֶשׁ כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ בְּשָׁוֶה. וְאִם יֵצֵא הַיָּרֵחַ מֵאַחַת מִשְׁתֵּי הַנְּקֻדּוֹת, נִמְצָא מְהַלֵּךְ לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לְדָרוֹמָהּ. הַנְּקֻדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה יַתְחִיל הַיָּרֵחַ לִנְטוֹת לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ - הִיא הַנִּקְרֵאת רֹאשׁ, וְהַנְּקֻדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה יַתְחִיל הַיָּרֵחַ לִנְטוֹת לִדְרוֹם הַשֶּׁמֶשׁ - הִיא הַנִּקְרֵאת זָנָב[5]. וּמַהֲלַךְ שָׁוֶה יֵשׁ לְזֶה הָרֹאשׁ, שֶׁאֵין בּוֹ לֹא תּוֹסֶפֶת וְלֹא גֶּרָעוֹן. וְהוּא הוֹלֵךְ בַּמַּזָּלוֹת אֲחוֹרַנִּית[6]: מִטָּלֶה לְדָגִים, וּמִדָּגִים לִדְלִי, וְכֵן הוּא סוֹבֵב תָּמִיד.

2) הכוונה לעגולת הגלגל הגדול, עי' למעלה פי"ד, ה"א.
3) עי' ציור 2. 4) במרחק של *180. 5) האסטרונומיה העתיקה קראה לקו המחבר את שתי נקודות הפגיעה, דרקון. מכאן המונחים: ראש (הדרקון) וזנב (הדרקון), ועי' 'פירוש המשניות' עבודה זרה, פ"ג מ"ג. 6) כלומר ממזרח למערב. האסטרונומים חשבו ומצאו, שהזמן הדרוש לירח לשוב לנקודת הראש שממנה יצא, הוא בלמעלה משעתים וחצי פחות מן הזמן הדרוש לאמצע הירח להגיע בדיוק לנקודה שממנה יצא (לעשות סיבוב של *360). מכאן הסיקו, שהראש נסוג אחורנית. משום כך מספיק פחות זמן, כדי לשוב אליו.

ב. מַהֲלַךְ הָרֹאשׁ הָאֶמְצָעִי[7] בְּיוֹם אֶחָד: שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְאַחַת עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת[8]. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים: אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשֶׁבַע וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם: חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, שִׁבְעָה עָשָׂר חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: הי"ז מ"ג. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם: שְׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְעֶשֶׂר שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: נ"ב נז"י. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם: מֵאָה וְתִשְׁעָה וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קס"ט לא"מ. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם: מַעֲלָה אַחַת, וּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְתֵשַׁע שְׁנִיּוֹת. וְסִימָנָם: א' לב"ט. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְשָׁנָה סִדּוּרָה: שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וּשְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ח מ"ד מ"ב. וְאֶמְצַע הָרֹאשׁ בִּתְחִלַּת לֵיל חֲמִישִׁי, שֶׁהוּא הָעִקָּר, הָיָה: מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"פ נ"ז כ"ח.

7) "אמצעי" בניגוד ל"אמיתי", כדי להבחין בין המהלכים שבהם סופרים את המעלות מטלה קדימה לפי סדר המזלות, ובין מהלך הראש שהוא אחורנית שלא כסדר המזלות. ועי' ציור 3. 8) ביתר דיוק - '10, 36, כפי שיוצא בחשבון עשרת אלפים יום בהלכה זו.

ג. אִם תִּרְצֶה לִיַּדֵּעַ מְקוֹם הָרֹאשׁ בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה - תּוֹצִיא אֶמְצָעָם לְאוֹתוֹ הָעֵת, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ[9] וְאֶמְצַע הַיָּרֵחַ[10], וְתִגְרַע הָאֶמְצַע מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְהַנִּשְׁאָר הוּא מְקוֹם הָרֹאשׁ בְּאוֹתוֹ הָעֵת[11]. וּכְנֶגְדּוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה מְקוֹם הַזָּנָב[12].

9) עי' פי"ב, ה"ב. 10) ע' פי"ד, ה"ד. 11) גורעים את האמצע מש"ס מעלות, כדי להתאים את חישוב מקום הראש לחישוב מקום השמש ומקום הירח, שנקבע במעלות מטלה קדימה לפי סדר המזלות, בזמן שמהלך הראש הוא מטלה אחורנית. מה שנשאר אחר הגירעון מסמן את מספר המעלות שהראש התרחק מטלה לפי סדר המזלות, וזהו מקום הראש האמיתי. 12) במרחק *180 ממקום הראש.

ד. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לִיַּדֵּעַ מְקוֹם הָרֹאשׁ לִתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁיּוֹמוֹ שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת הָעִקָּר, וּמִנְּיַן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים מִתְּחִלַּת

לֵיל הָעִקָּר עַד תְּחִלַּת לֵיל זוֹ, שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע מְקוֹם הָרֹאשׁ בּוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם.

ה. תּוֹצִיא אֶמְצַע הָרֹאשׁ לְעֵת הַזֹּאת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁיָּדַעְתָּ. וְהוּא: שֶׁתּוֹסִיף מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים עַל הָעִקָּר, יֵצֵא לְךָ אֶמְצַע הָרֹאשׁ: מֵאָה וּשְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קפ"ב כ"ט ל"ז. תִּגְרַע אֶמְצַע זֶה מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִשָּׁאֵר לְךָ: מֵאָה וְשֶׁבַע וְשִׁבְעִים מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קע"ז לכ"ג. וְזֶה הוּא מְקוֹם הָרֹאשׁ. וְאַל תִּפְנֶה אֶל הַשְּׁנִיּוֹת. נִמְצָא מְקוֹם הָרֹאשׁ - בְּמַזָּל בְּתוּלָה, שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וּמְקוֹם הַזָּנָב כְּנֶגְדּוֹ - בְּמַזַּל דָּגִים, בְּשֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.

ו. לְעוֹלָם יִהְיֶה בֵּין הָרֹאשׁ וּבֵין הַזָּנָב חֲצִי הַגַּלְגַּל בְּשָׁוֶה[13]. לְפִיכָךְ, כָּל מַזָּל שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מְקוֹם הָרֹאשׁ - יִהְיֶה הַזָּנָב בְּמַזָּל שְׁבִיעִי מִמֶּנּוּ, בִּכְמוֹ מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת וְהַחֲלָקִים בְּשָׁוֶה. אִם יִהְיֶה הָרֹאשׁ בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת בְּמַזָּל פְּלוֹנִי, יִהְיֶה הַזָּנָב בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזָּל שְׁבִיעִי מִמֶּנּוּ.

13) כלומר, ששה מזלות = *180.

ז. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַזָּנָב וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי, הִתְבּוֹנֵן בִּשְׁלָשְׁתָּן: אִם מָצָאתָ הַיָّרֵחַ עִם הָרֹאשׁ אוֹ עִם הַזָּנָב בְּמַעֲלָה אַחַת בְּחֵלֶק אֶחָד[14] - תֵּדַע שֶׁאֵין הַיָّרֵחַ נוֹטֶה לֹא לְצָפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא לְדָרוֹמָהּ; וְאִם רָאִיתָ מְקוֹם הַיָّרֵחַ לִפְנֵי מְקוֹם הָרֹאשׁ, וְהוּא הוֹלֵךְ כְּנֶגֶד הַזָּנָב - תֵּדַע שֶׁהַיָّרֵחַ נוֹטֶה לְצָפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ; וְאִם הָיָה הַיָّרֵחַ לִפְנֵי מְקוֹם הַזָּנָב, וַהֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ כְּנֶגֶד הָרֹאשׁ - תֵּדַע שֶׁהַיָّרֵחַ נוֹטֶה לְדָרוֹם הַשֶּׁמֶשׁ[15].

14) כלומר, במקום שעגולת הירח ועגולת השמש פוגעות זו בזו. 15) השווה ה"א, וראה ציור 2.

ח. הַנִּטְיָה שֶׁנּוֹטֶה הַיָّרֵחַ לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לִדְרוֹמָהּ - הִיא הַנִּקְרֵאת רֹחַב הַיָّרֵחַ[16]. אִם הָיָה נוֹטֶה לְצָפוֹן - נִקְרָא רֹחַב צְפוֹנִי, וְאִם הָיָה נוֹטֶה לְדָרוֹם - נִקְרָא רֹחַב דְּרוֹמִי, וְאִם הָיָה הַיָّרֵחַ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי הַנְּקֻדּוֹת - לֹא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

16) משום שהוא שיעור קטן בניגוד למהלך מזרח־מערב שנקרא אורך, שמגיע לסיבוב של *360.

ט. לְעוֹלָם לֹא יִהְיֶה רֹחַב הַיָّרֵחַ יָתֵר עַל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, בֵּין בְּצָפוֹן בֵּין בְּדָרוֹם[17]. אֶלָּא כָּךְ הוּא דַּרְכּוֹ: יַתְחִיל מִן הָרֹאשׁ וְיִתְרַחֵק מְעַט מְעַט, וְהַמֶּרְחָק הוֹלֵךְ וְנוֹסֵף, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת[18], וְיַחֲזֹר וְיִתְקָרֵב מְעַט מְעַט, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב כְּשֶׁיַּגִּיעַ לִזְנָבוֹ, וְיַחֲזֹר וְיִתְרַחֵק מְעַט מְעַט, וְהַמֶּרְחָק נוֹסֵף, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת[19], וְיַחֲזֹר וְיִתְקָרֵב, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב[20].

17) השיעור נקבע ע"י תצפיות. כיום נחשב השיעור - 9′ *5. 18) כאשר הירח במרחק *90 מן הראש. 19) כאשר הירח במרחק *90 מן הזנב. 20) כאשר ישוב לראש.

י. אִם תִּרְצֶה לֵידַע רֹחַב הַיָّרֵחַ כַּמָּה הוּא בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, וְאִם צְפוֹנִי הוּא אוֹ דְּרוֹמִי - תּוֹצִיא מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַיָّרֵחַ הָאֲמִתִּי לְאוֹתָהּ הָעֵת, וְתִגְרַע מִקּוֹם הָרֹאשׁ מִמְּקוֹם הַיָّרֵחַ הָאֲמִתִּי, וְהַנִּשְׁאָר הוּא הַנִּקְרָא מַסְלוּל הָרֹחַב[21]. וְאִם יִהְיֶה מַסְלוּל הָרֹחַב מִמַּעֲלָה אַחַת עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תֵּדַע שֶׁרֹחַב הַיָّרֵחַ צְפוֹנִי[22]; וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תֵּדַע שֶׁרֹחַב הַיָّרֵחַ דְּרוֹמִי[23]; וְאִם הָיָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה - אֵין לַיָّרֵחַ רֹחַב כְּלָל[24]. וְתַחֲזֹר וְתִרְאֶה מְנַת מַסְלוּל הָרֹחַב כַּמָּה הִיא, וְהוּא שִׁעוּר נְטִיָּתוֹ לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם, וְהוּא הַנִּקְרָא רֹחַב הַיָّרֵחַ הַדְּרוֹמִי אוֹ הַצְּפוֹנִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

21) הנשאר הוא מרחק הירח ממקום הראש. מרחק זה נקרא "מסלול הרוחב", כי בו תלוי שיעור הרוחב. 22) בין הראש לזנב. 23) בין הזנב לראש, ועי' ה"א. 24) כי זוהי נקודת הזנב או נקודת הראש.

יא. וְכַמָּה הִיא מְנַת מַסְלוּל הָרֹחַב? אִם יִהְיֶה מַסְלוּל הָרֹחַב עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַזֶּה עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל אַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מָנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מָנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שִׁבְעִים, תִּהְיֶה מָנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל תִּשְׁעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת[25].

25) כל החישובים האלה מבוססים על תצפיות, ומתאימים לחישובים של היום.

יב. וְאִם יִהְיוּ אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת - תִּקַּח הָרָאוּי לָהֶם לְפִי הַיֶּתֶר שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתָ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ[26] וּבְמַסְלוּל הַיָّרֵחַ[27]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מַסְלוּל הָרֹחַב שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁאִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל חֲמִשִּׁים - הָיְתָה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְאִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל

שִׁשִּׁים - הָיְתָה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, נִמְצָא הַיֶּתֶר בֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת - שְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים לְכָל מַעֲלָה, וְנִמְצָא לְפִי חֶשְׁבּוֹן מַסְלוּל זֶה, שֶׁהוּא שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים[28]: שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תַּעֲשֶׂה בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן.

26) עי' פי"ג, ה"ז. 27) עי' פט"ו, ה"ז. 28) צריך להוסיף כאן מלת "מנתו", וכן הוא בכת"י תימן א, וכת"י ת־ב.

יג. מֵאַחַר שֶׁתִּדַּע מְנָתוֹ שֶׁל מַסְלוּל הָרֹחַב עַד תִּשְׁעִים, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ, תֵּדַע מָנוֹת שֶׁל כָּל מִנְיָנוֹת הַמַּסְלוּל; שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל תִּשְׁעִים עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תִּגְרַע הַמַּסְלוּל מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה[29].

29) אם מסלול הרוחב למשל *100, כלומר שהירח מרוחק מן הראש *100 או מן הזנב *30 = *100 - *180. רוחב הירח במרחק *80 מן הזנב הוא כרוחב הירח במרחק *80 מן הראש.

יד. וְזֶה הוּא רֹחַב הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה. וְהוּא דְּרוֹמִי, שֶׁהֲרֵי הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים. וְכֵן אִם הָיָה הַמַּסְלוּל יָתֵר מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים[30] עַד מָאתַיִם וְשִׁבְעִים - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים[31], וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה.

30) כל המשפט הזה מקומו בסוף הפרק, ולא כאן. וכן אין בכת"י תימן. 31) כי בק"פ אין לו רוחב.

טו. וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יוֹתֵר עַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים[32], וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה.

32) גורעים אותו מש"ס, ואין גורעים ממנו ק"פ, כמו בהלכה הקודמת, כי אז ישאר יותר מתשעים מעלות, וכל החשבון מבוסס על מספר מעלות עד תשעים.

טז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, נִשְׁאַר שְׁלֹשִׁים; וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁמְּנַת שְׁלֹשִׁים - שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְכָךְ תִּהְיֶה מְנַת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים: שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.

יז. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מָאתַיִם - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים, יִשְׁאַר עֶשְׂרִים; וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁמְּנַת עֶשְׂרִים הִיא מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְכֵן אִם תִּהְיֶה מְנַת מָאתַיִם, תִּהְיֶה מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים.

יח. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, נִשְׁאַר שִׁשִּׁים; וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁמְּנַת שִׁשִּׁים - אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְכָךְ הִיא מְנַת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת: אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל הַמִּנְיָנוֹת.

יט. הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע רֹחַב הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא וּבְאֵיזוֹ רוּחַ הוּא, אִם צְפוֹנִי וְאִם דְּרוֹמִי, בִּתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת, שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמְּקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי הָיָה בְּלֵיל זֶה בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר - סִימָנוֹ: י"ח ל"ו, וּמְקוֹם הָרֹאשׁ הָיָה בְּאוֹתָהּ הָעֵת בְּשֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל בְּתוּלָה - סִימָנוֹ: כז"ל, תִּגְרַע מְקוֹם הָרֹאשׁ מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ, יֵצֵא לְךָ מַסְלוּל הָרֹחַב: מָאתַיִם אַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת שִׁשָּׁה חֲלָקִים - סִימָנוֹ: רל"א ו', לְפִי שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הַחֲלָקִים בְּכָל הַמַּסְלוּל[33], וְנִמְצֵאת הַמָּנָה שֶׁל מַסְלוּל זֶה בַּדְּרָכִים שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה: שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְזֶהוּ רֹחַב הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה. וְהוּא דְּרוֹמִי, שֶׁהֲרֵי הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים.

33) עי' פט"ו, ה"ח.

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) ידיעת ראיית הירח, מעגל הירח. פעמים בא הארוכה ופעמים בקצרה.

א. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהִקְדַּמְנוּ - כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲתִידִים וּמוּכָנִים לִידִיעַת הָרְאִיָּה. וּכְשֶׁתִּרְצֶה לָדַעַת זֹאת - תַּתְחִיל וְתַחְשֹׁב וְתוֹצִיא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי[2] וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי[3] וּמְקוֹם הָרֹאשׁ[4] לִשְׁעַת הָרְאִיָּה, וְתִגְרַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי[5], וְהַנִּשְׁאָר הוּא הַנִּקְרָא אֹרֶךְ רִאשׁוֹן.

2) עי' פי"ג. 3) עי' פט"ו. 4) עי' פט"ז, ה"ג. 5) כדי לדעת את מרחק הירח מן השמש (מזמן הקיבוץ).

ב. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ - תֵּדַע מְקוֹם[6] הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא, וְאִם הוּא רֹחַב צְפוֹנִי אוֹ דְּרוֹמִי[7]. וְהוּא הַנִּקְרָא רֹחַב רִאשׁוֹן. וְהִזָּהֵר בָּאֹרֶךְ הַזֶּה רִאשׁוֹן וּבְרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְיִהְיוּ שְׁנֵיהֶם מוּכָנִים לְךָ.

6) צ"ל רוחב הירח, וכן הוא בכת"י תימן א' ובכת"י ת־ב. 7) צפוני - אם מסלול הרוחב הוא פחות מן *180; דרומי - יותר מן *180, ועי' פט"ז, ה"י.

ג. וְהִתְבּוֹנֵן בָּאֹרֶךְ הַזֶּה הָרִאשׁוֹן וּבְרֹחַב הַזֶּה הָרִאשׁוֹן[8]: אִם יֵצֵא לְךָ תֵּשַׁע מַעֲלוֹת אוֹ פָּחוֹת - תֵּדַע בְּוַדַּאי, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְעוֹלָם שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[9], וְאֵין אַתָּה צָרִיךְ חֶשְׁבּוֹן אַחֵר; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תֵּדַע בְּוַדַּאי, שֶׁהַיָּרֵחַ יֵרָאֶה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין אַתָּה צָרִיךְ לְחֶשְׁבּוֹן אַחֵר[10]; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים[11] מַעֲלוֹת

1 **וְעַד חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה - תִּצְטָרֵךְ לִדְרֹשׁ וְלַחֲקֹר בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת**
2 **הָרְאִיָּה, עַד שֶׁתֵּדַע אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה.**

8) את המילים "וברוחב הזה הראשון", יש למחוק (עברו לכאן כנראה בטעות מסוף ההלכה הקודמת), וכן אינן בכת"י תימן א' ובכת"י ת־ב. 9) מפני קרבת הירח אל השמש. אורו הקלוש של חרמש הירח הקטן אינו נראה בגלל אורן החזק של קרני השמש. 10) משום שהוא מיותר. גבולות המינימום והמקסימום מבוססים על הנסיון. 11) צ"ל - מט', וכן גם בדפוס ויניציאה 1524, ובכת"י תימן, כתוב מפורש: "מתשע".

3 **ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ**
4 **הָאֲמִתִּי מִתְּחִלַּת מַזַּל גְּדִי עַד סוֹף מַזַּל תְּאוֹמִים[12];**
5 **אֲבָל אִם הָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל סַרְטָן עַד**
6 **סוֹף מַזַּל קֶשֶׁת[13], וְיִהְיֶה אֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת**
7 **אוֹ פָּחוֹת - תֵּדַע, שֶׁאֵין הַיָּרֵחַ נִרְאֶה כְּלָל בְּאוֹתוֹ**
8 **הַלַּיְלָה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם הָיָה[14] הָרִאשׁוֹן יָתֵר**
9 **עַל אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - וַדַּאי יֵרָאֶה בְּכָל גְּבוּל**
10 **יִשְׂרָאֵל; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת**
11 **וְעַד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע - תִּצְטָרֵךְ לִדְרֹשׁ וְלַחֲקֹר**
12 **בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה.**

12) כלומר, במזלות העולים, מ־*270 עד *90, בעונת החורף והאביב. אז יראה הירח באורך קטן יותר. ועי' ציור 3. 13) כלומר, במזלות היורדים, מ*90 עד *270, בעונת הקיץ והסתיו. אז דרוש אורך גדול יותר, כדי שיוכלו לראות את הירח החדש. ההבדל בגבולות הראייה בעונות השונות, תלוי בגובה האקליפטיקה מן האופק. ברבע הרביעי והראשון, כלומר בחורף ובאביב, גובה האקליפטיקה מן האופק גדול מגובה קו המשוה מן האופק; ברבע השני והשלישי, דהיינו בקיץ ובסתיו, גובה האקליפטיקה קטן מגובה קו המשוה. במדה שגובה האקליפטיקה גדול יותר, מספיק אורך קטן יותר כדי לראות את הירח החדש, שגם הוא גבוה יותר בשמים, ואין ערפילי האופק מפריעים מלראותו. 14) צ"ל האורך הראשון, וכן הוא בכת"י תימן ת־א ות־ב.

13 **ה. וְאֵילוּ הֵן חֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה?[15] הִתְבּוֹנֵן וּרְאֵה**
14 **הַיָּרֵחַ בְּאֵיזֶה מַזָּל הוּא[16]: אִם יִהְיֶה בְּמַזַּל טָלֶה, תִּגְרַע**
15 **מִן הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם**
16 **יִהְיֶה בְּמַזַּל שׁוֹר, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ מַעֲלָה אַחַת. וְאִם**
17 **יִהְיֶה בְּמַזַּל תְּאוֹמִים, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁמוֹנָה**
18 **וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל סַרְטָן, תִּגְרַע מִן**
19 **הָאֹרֶךְ שִׁלְשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל**
20 **אַרְיֵה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שִׁלְשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם**
21 **יִהְיֶה בְּמַזַּל בְּתוּלָה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים**
22 **חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ**
23 **אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל עַקְרָב,**
24 **תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה**
25 **בְּמַזַּל קֶשֶׁת, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.**
26 **וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל גְּדִי, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ אַרְבָּעָה**
27 **וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דְּלִי, תִּגְרַע מִן**
28 **הָאֹרֶךְ שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל**
29 **דָּגִים, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים.**
30 **וְהַנִּשְׁאָר מִן הָאֹרֶךְ אַחַר שֶׁתִּגְרַע מִמֶּנּוּ אֵלּוּ הַחֲלָקִים**
31 **- הוּא הַנִּקְרָא אֹרֶךְ שֵׁנִי[17].**

15) יסודם בטריגונומטריה. 16) אם יודעים באיזה מקום הוא - מספר המעלות - יודעים באיזה מזל הוא, עי' למעלה פי"א, ה"ח־ט. 17) בדרך כלל רואה העין את הירח בשמים במקום אחר, קרוב יותר לאופק, מאשר הוא באמת. את המקום האמיתי במזלות, קובע קו ישר מדומה, היוצא ממרכז הארץ והעובר את מרכז הירח ומגיע עד גלגל המזלות. הקו, המראה לנו את מקום הירח במזלות, הוא הקו היוצא מעין המסתכל במקומו הוא, והעובר דרך מרכז הירח אל גלגל המזלות. ההפרש בין המקום האמיתי לבין המקום הנראה לעין, נקרא שינוי המראה (עי' להלן ה"ו). האורך השני הוא המרחק בין מקום השמש לבין מקום הירח, שבו הוא נראה לעין (האורך המדומה). עי' ציור 5.

32 **ו. וְלָמָּה גּוֹרְעִין חֲלָקִים אֵלּוּ? לְפִי שֶׁמְּקוֹם הַיָּרֵחַ**
33 **הָאֲמִתִּי אֵינוֹ הַמָּקוֹם שֶׁיֵּרָאֶה בּוֹ, אֶלָּא שִׁנּוּי יֵשׁ**
34 **בֵּינֵיהֶם בְּאֹרֶךְ וּבְרֹחַב, וְהוּא הַנִּקְרָא שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה.**
35 **וְשִׁנּוּי מַרְאֵה הָאֹרֶךְ בִּשְׁעַת הָרְאִיָּה[18], לְעוֹלָם גּוֹרְעִין**
36 **אוֹתוֹ מִן הָאֹרֶךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.**

18) כי אז הירח במערב, והוא נראה קרוב יותר לאופק ולמקום שקיעת השמש מאשר הוא באמת. המרחק המדומה בין הירח לשמש (האורך השני) קטן איפוא יותר מן המרחק האמיתי (האורך הראשון). משום כך גורעים את שינוי המראה מן האורך הראשון.

37 **ז. אֲבָל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב: אִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ**
38 **צְפוֹנִי - גּוֹרְעִין חֲלָקִים שֶׁל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב מִן**
39 **הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְאִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ הַדְּרוֹמִי -**
40 **מוֹסִיפִין[19] הַחֲלָקִים שֶׁל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב עַל הָרֹחַב**
41 **הָרִאשׁוֹן. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן אַחַר**
42 **שֶׁמּוֹסִיפִין עָלָיו אוֹ גּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ אוֹתָם הַחֲלָקִים -**
43 **הוּא הַנִּקְרָא רֹחַב שֵׁנִי[20].**

19) הירח נראה נוטה יותר לדרום מאשר הוא באמת. משום כך כאשר הרוחב צפוני גורעים את החלקים של שינוי מראה הרוחב, כדי לדעת את רוחב הירח, כפי שהוא נראה לעין. מאותה סיבה, כאשר הרוחב דרומי, מוסיפים את החלקים של שינוי מראה הרוחב. 20) הוא הרוחב המדומה.

44 **ח. וְכַמָּה הֵם הַחֲלָקִים שֶׁמּוֹסִיפִין אוֹ גּוֹרְעִין אוֹתָן?**
45 **אִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ בְּמַזַּל טָלֶה - תִּשְׁעָה חֲלָקִים. וְאִם**
46 **יִהְיֶה בְּמַזַּל שׁוֹר - עֲשָׂרָה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל**
47 **תְּאוֹמִים - שִׁשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל סַרְטָן**
48 **- שְׁבָעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל אַרְיֵה -**
49 **שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל בְּתוּלָה -**

1 אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם
2 - שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל עַקְרָב -
3 חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל קֶשֶׁת -
4 אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל גְּדִי -
5 שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דְּלִי -
6 עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דָּגִים -
7 שְׁנֵים עָשָׂר חֲלָקִים.

8 ט. מֵאַחַר שֶׁתֵּדַע חֲלָקִים אֵלּוּ, תִּגְרַע אוֹתָן מִן הָרֹחַב
9 הָרִאשׁוֹן אוֹ תּוֹסִיף אוֹתָן עָלָיו כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ[21],
10 וְיֵצֵא לְךָ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי, וּכְבָר יָדַעְתָּ אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ
11 דְּרוֹמִי[22], וְתֵדַע כַּמָּה מַעֲלוֹת וְכַמָּה חֲלָקִים נַעֲשָׂה זֶה
12 הָרֹחַב הַשֵּׁנִי, וְתָכִין אוֹתוֹ לְפָנֶיךָ וְיִהְיֶה עָתִיד.

21) למעלה ה"ז. 22) עי' פט"ז, ה"י. ובפרק הזה ה"ב.

13 י. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר וְתִקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי הַזֶּה
14 מִקְצָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּרֵחַ נָלוּז מְעַט בְּמַעְגָּלוֹ[23]. וְכַמָּה
15 הוּא הַמִּקְצָת שֶׁתִּקַּח מִמֶּנּוּ? אִם יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ
16 מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה עַד עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ, אוֹ
17 מִתְּחִלַּת מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ -
18 תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁנֵי חֲמִישָׁיו. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ
19 מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל טָלֶה עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר,
20 אוֹ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל מֹאזְנַיִם עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל
21 עַקְרָב - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁלִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה
22 הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ,
23 אוֹ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל עַקְרָב עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ -
24 תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ
25 מֵעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשְׂרִים
26 מִמַּזַּל עַקְרָב עַד סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי
27 חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל תְּאוֹמִים עַד
28 עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ, אוֹ מִתְּחִלַּת מַזַּל קֶשֶׁת עַד עֶשֶׂר
29 מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁתוּתוֹ. וְאִם
30 יִהְיֶה מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל תְּאוֹמִים וְעַד עֶשְׂרִים
31 מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל קֶשֶׁת עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ -
32 תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲצִי שְׁתוּתוֹ. וְאִם יִהְיֶה מְקוֹם
33 הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל תְּאוֹמִים עַד חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
34 מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל קֶשֶׁת עַד חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
35 מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעַ שְׁתוּתוֹ. וְאִם
36 יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מִמַּזַּל תְּאוֹמִים עַד
37 חָמֵשׁ מַעֲלוֹת מִמַּזַּל סַרְטָן, אוֹ מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מִמַּזַּל
38 קֶשֶׁת עַד חָמֵשׁ מַעֲלוֹת מִמַּזַּל גְּדִי - לֹא תִּקַּח כְּלוּם,
39 לְפִי שֶׁאֵין כָּאן נְלִיזַת מַעְגָּל. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵחָמֵשׁ
40 מִמַּזַּל סַרְטָן עַד עֶשֶׂר מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵחָמֵשׁ מִמַּזַּל גְּדִי
41 עַד עֶשֶׂר מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעַ שְׁתוּתוֹ.
42 וְאִם יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל סַרְטָן עַד
43 עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל גְּדִי עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ
44 - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲצִי שְׁתוּתוֹ. וְאִם יִהְיֶה מְקוֹם
45 הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל סַרְטָן עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשְׂרִים
46 מִמַּזַּל גְּדִי עַד סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁתוּתוֹ.
47 וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל אַרְיֵה עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת
48 מִמֶּנּוּ, אוֹ מִתְּחִלַּת מַזַּל דְּלִי עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ -
49 תִּקַּח מִמֶּנּוּ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ
50 מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל אַרְיֵה עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ, אוֹ
51 מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל דְּלִי עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב
52 הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל
53 אַרְיֵה עַד עֶשֶׂר מִמַּזַּל בְּתוּלָה, אוֹ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל דְּלִי
54 עַד עֶשֶׂר מִמַּזַּל דָּגִים - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי
55 שְׁלִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל
56 בְּתוּלָה עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל דָּגִים עַד
57 סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁנֵי חֲמִישָׁיו. וְזֹאת
58 הַמִּקְצָת שֶׁתִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי - הִיא הַנִּקְרֵאת
59 מַעְגַּל הַיָּרֵחַ[24].

23) מלשון "ונלוזים במעגלותם" (משלי ב, טו).
24) תיקון הרוחב השני בא בגלל ההפרעות במהלך הירח, "שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו", להלן הכ"ג.

60 יא. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר וְתִתְבּוֹנֵן בְּרֹחַב הַיָּרֵחַ, וְתִרְאֶה
61 אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ דְּרוֹמִי: אִם הוּא צְפוֹנִי - תִּגְרַע
62 מַעְגַּל הַיָּרֵחַ הַזֶּה מִן הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, וְאִם הָיָה רֹחַב
63 הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי - תּוֹסִיף[25] הַמַּעְגָּל הַזֶּה עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי.
64 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת
65 מַזַּל גְּדִי עַד סוֹף מַזַּל תְּאוֹמִים[26]; אֲבָל אִם הָיָה הַיָּרֵחַ
66 מִתְּחִלַּת מַזַּל סַרְטָן עַד סוֹף מַזַּל קֶשֶׁת - יִהְיֶה הַדָּבָר
67 הֵפֶךְ[27]: שֶׁאִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי - תּוֹסִיף
68 הַמַּעְגָּל עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, וְאִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי
69 - תִּגְרַע הַמַּעְגָּל מִן הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ
70 הַשֵּׁנִי אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ - הוּא
71 הַנִּקְרָא אֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי. וְדַע, שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה שָׁם
72 נְלִיזַת מַעְגָּל, וְלֹא נָתַן הַחֶשְׁבּוֹן לָקַחַת מִן הָרֹחַב
73 הַשֵּׁנִי כְּלוּם - יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי עַצְמוֹ הוּא הָאֹרֶךְ
74 הַשְּׁלִישִׁי[28] בְּלֹא פָּחוֹת וּבְלֹא יָתֵר.

25) כי הרוחב הדרומי הוא שלילי, ביחס לצפוני שהוא חיובי. מכאן שכל המספרים שברוחב הצפוני, הם עם סימן -, ברוחב הדרומי הם עם סימן +. 26) כלומר, ברבע הרביעי וברבע הראשון (עי' ציור 3). הפונקציה הטריגונומטרית חיובית, כי *360־*270 cos, וכן *90־*0 cos חיוביים. 27) ברבע השני והשלישי יהיה להיפך, כי בגבולות *270־*90 ה־cos שלילי. זה הכלל, שברוחב הצפוני אנו תמיד גורעים את מעגל הירח. ברבע השני והשלישי, מתחילת מזל סרטן עד סוף מזל קשת, מעגל הירח הוא עם סימן - (הפונקציה הטריגונומטרית שלילית), וכשמחסרים אותו מן האורך הראשון, אנו למעשה מוסיפים אותו (לפי הכלל של חיסורי מספרים שליליים). על כן אם יהיה רוחב הירח צפוני, אנו מוסיפים את המעגל. ברוחב דרומי הוספנו קודם את המעגל, אבל ברבע השני והשלישי

אנו מוסיפים מעגל שסימנו -, כלומר שלמעשה אנו מחסרים אותו. 28) גם כשאין נליזת המעגל, נשאר השם "אורך שלישי", כי אחריו בא חשבון אורך אחר, שיקרא "אורך רביעי". אם במקרה דידן ישאירו את השם "אורך שני", אז יצטרכו לאורך הבא לקרוא "אורך שלישי", וזה עלול להטעות, כי בשם זה קראנו לאורך המתוקן בהתחשב בנליזת המעגל. המטרה בכל החשבונות הללו, היא ידיעת הקשת בקו המשוה בין שקיעת השמש ובין שקיעת הירח באופק ירושלים, שבה תלויה ראיית הירח החדש.

1 יב. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר וְתִרְאֶה הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי הַזֶּה,
2 וְהוּא הַמַּעֲלוֹת שֶׁבֵּין הַיָּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ, בְּאֵיזֶה מַזָּל
3 הוּא: אִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דָּגִים אוֹ בְּמַזַּל טָלֶה - תּוֹסִיף
4 עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁתוּתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל
5 דְּלִי אוֹ בְּמַזַּל שׁוֹר - תּוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי
6 חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל גְּדִי אוֹ בְּמַזַּל
7 תְּאוֹמִים - תּוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁתוּתוֹ. וְאִם
8 יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל קֶשֶׁת אוֹ בְּמַזַּל סַרְטָן - תַּנִּיחַ הָאֹרֶךְ
9 הַשְּׁלִישִׁי כְּמוֹת שֶׁהוּא, וְלֹא תּוֹסִיף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע
10 מִמֶּנּוּ. וְאִם הָיָה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל עַקְרָב אוֹ בְּמַזַּל אַרְיֵה
11 - תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה
12 הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם אוֹ בְּמַזַּל בְּתוּלָה - תִּגְרַע מִן
13 הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁלִישִׁיתוֹ. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ
14 הַשְּׁלִישִׁי אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ אוֹ תַּנִּיחַ
15 אוֹתוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא - הוּא הַנִּקְרָא אֹרֶךְ רְבִיעִי. וְאַחַר
16 כָּךְ תַּחֲזֹר אֶצֶל רֹחַב הַיָּרֵחַ הָרִאשׁוֹן, וְתִקַּח שְׁנֵי
17 שְׁלִישָׁיו לְעוֹלָם; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה.
18 וְתִתְבּוֹנֵן וְתִרְאֶה: אִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָّרֵחַ צְפוֹנִי - תּוֹסִיף
19 מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה עַל הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי, וְאִם יִהְיֶה רֹחַב
20 הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי - תִּגְרַע מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה מִן הָאֹרֶךְ
21 הָרְבִיעִי. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי אַחַר שֶׁגּוֹרְעִין
22 מִמֶּנּוּ אוֹ שֶׁמּוֹסִיפִין עָלָיו - הוּא הַנִּקְרָא קֶשֶׁת
23 הָרְאִיָּה[29].

29) ובמדה זו, מאחר הירח לשקוע אחר השמש.

24 יג. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּאנוּ לַחֲקֹר אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל
25 עֶרֶב שַׁבָּת, שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, אוֹ לֹא יֵרָאֶה
26 - תּוֹצִיא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי
27 וְרֹחַב הַיָּרֵחַ לְשָׁנָה[30] זוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ. יֵצֵא לְךָ
28 מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי - בְּשֶׁבַע מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה
29 חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר. סִימָנוֹ: ז"ט. וְיֵצֵא לְךָ מְקוֹם
30 הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי - בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה
31 וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר. סִימָנוֹ: י"ח ל"ו. וְיֵצֵא
32 לְךָ רֹחַב הַיָּרֵחַ - בְּרוּחַ דָּרוֹם, שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה
33 וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: ג' נ"ג. וְזֶה הוּא הָרֹחַב
34 הָרִאשׁוֹן. וְתִגְרַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר:
35 אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים.
36 סִימָנוֹ: י"א כ"ז. וְזֶה הוּא הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן. וּלְפִי
37 שֶׁהָיָה הַיָּרֵחַ בְּמַזַּל שׁוֹר, יִהְיֶה שִׁנּוּי מַרְאֵה הָאֹרֶךְ
38 מַעֲלָה אַחַת, וְרָאוּי לִגְרֹעַ אוֹתָהּ מִן הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן,
39 יֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי: עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים
40 חֲלָקִים. סִימָנוֹ: יכ"ז. וְכֵן יִהְיֶה שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב
41 - עֲשָׂרָה חֲלָקִים. וּלְפִי שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ הָיָה דְּרוֹמִי,
42 רָאוּי לְהוֹסִיף עָלָיו שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה, שֶׁהוּא עֲשָׂרָה
43 חֲלָקִים, יֵצֵא לְךָ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי: אַרְבַּע מַעֲלוֹת,
44 וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים. סִימָנוֹ: ד"ג. וּלְפִי שֶׁהָיָה הַיָּרֵחַ
45 בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר, רָאוּי לִקַּח מִן
46 הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְגַּל הַיָּרֵחַ,
47 יֵצֵא לְךָ מַעְגַּל הַיָּרֵחַ לְעֵת זוֹ: מַעֲלָה אַחַת וְחֵלֶק
48 אֶחָד, לְפִי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בַּשְּׁנִיּוֹת.

30) צ"ל לשעה זו, וכן בכת"י א' ובכת"י ת-ב.

49 יד. וּלְפִי שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי
50 בֵּין רֹאשׁ גְּדִי וְרֹאשׁ סַרְטָן, רָאוּי לְהוֹסִיף הַמַּעְגָּל עַל
51 הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, יֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי: אַחַת עֶשְׂרֵה
52 מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"א כ"ח.
53 וּלְפִי שֶׁהָאֹרֶךְ הַזֶּה בְּמַזַּל שׁוֹר, רָאוּי לְהוֹסִיף עַל
54 הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי חֲמִישִׁיתוֹ, שֶׁהוּא שְׁתֵּי מַעֲלוֹת
55 וּשְׁמוֹנֶה עָשָׂר חֲלָקִים, וְיֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי: שְׁלֹשׁ
56 עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"ג
57 מ"ו. וְחָזַרְנוּ אֶצֶל הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְלָקַחְנוּ שְׁנֵי
58 שְׁלִישָׁיו, וְיָצָא מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה, וְהוּא: שְׁתֵּי
59 מַעֲלוֹת, וַחֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וּלְפִי שֶׁהָיָה הָרֹחַב
60 דְּרוֹמִי, רָאוּי לִגְרֹעַ מִמֶּנּוּ מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה מִן הָאֹרֶךְ
61 הָרְבִיעִי, יִשָּׁאֵר לְךָ: אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר
62 חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"א י"א. וְזוֹ הִיא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה
63 בַּלַּיְלָה הַזֶּה. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְתֵדַע קֶשֶׁת
64 הָרְאִיָּה, כַּמָּה מַעֲלוֹת וְכַמָּה חֲלָקִים יֵשׁ בָּהּ, בְּכָל לֵיל
65 רְאִיָּה שֶׁתִּרְצֶה לְעוֹלָם.

66 טו. וְאַחַר שֶׁתֵּצֵא קֶשֶׁת זוֹ, תָּבִין בָּהּ. וְדַע, שֶׁאִם
67 תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה תִּשַׁע מַעֲלוֹת אוֹ פָּחוֹת - אָז[31]
68 אֶפְשָׁר שֶׁיִּרָּאֶה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת
69 הָרְאִיָּה יָתֵר עַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - אִי אֶפְשָׁר
70 שֶׁלֹּא יֵרָאֶה וְיִהְיֶה גָּלוּי לְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[32].

31) במקום "אז" צ"ל "אי", וכך הוא בדפוס קושטא, וכן בכת"י תימן. 32) גבולות אלו מבוססים על הנסיון. בקשת ראיה קטנה (תשע מעלות או פחות) ממהר הירח לשקוע. על כן אי־אפשר שיראה בכל א"י. בקשת ראיה גדולה (יתר על י"ד מעלות) עובר זמן ניכר עד שהירח שוקע. על כן אי־אפשר שלא יראה בכל א"י. (חשבונות הראיה בא"י בנויים על ירושלים, שהרוחב שלה הוא בקירוב לב' מעלות, ועל המקומות סביבה במרחק ג' מעלות צפונה ודרומה. עי' למעלה פי"א, הי"ז).

71 טז. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִתְּחִלַּת מַעֲלָה עַשִּׁירִית

עַד סוֹף מַעֲלָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה - תַּעֲרֹךְ קֶשֶׁת הָרְאִיָּה אֶל הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן, וְתֵדַע אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה מִן הַקִּצִּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ; וְהֵן הַנִּקְרָאִין קִצֵּי הָרְאִיָּה[33].

33) שני גורמים קובעים אפשרות הראיה בתנאים אקלימיים נוחים (עי' לקמן פי"ח): 1) קשת הראיה, שממנה תלוי שיעור הזמן שהירח גלוי לעין עד שקיעתו, 2) האורך הראשון, כלומר המרחק בין הירח לבין השמש, שממנו תלוי גודל החלק המואר של הירח. בה במידה שהירח התרחק יותר מן השמש, בה במידה החלק המואר שבו גדול יותר. בה במידה שקשת הראיה קטנה יותר, בה במידה מוכרח האורך הראשון להיות גדול יותר, כדי שיראה הירח. ובה במידה שהאורך הראשון קטן יותר, מוכרחה קשת הראיה להיות גדולה יותר. אם החלק המואר של הירח גדול, אפשר לראותו אפילו הוא ממהר לשקוע. אם הוא נשאר זמן רב גלוי עד השקיעה, אפשר לראותו אפילו כשהחלק המואר קטן, כלומר האורך הראשון קטן. על זה בנויים קיצי (גבולות) הראיה.

יז. וְאֵלּוּ הֵן קִצֵּי הָרְאִיָּה? אִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר[34] עַל תִּשַׁע מַעֲלוֹת עַד סוֹף עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל עֶשֶׂר, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה[35]; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

34) בדפוס קושטא - "מותר", וכן גם בהלכות י"ח, י"ט, כ', כ"א. 35) כשקשת הראיה עולה במעט על המינימום, יכול האורך הראשון להיות פחות מעט מן המקסימום.

יח. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת עַד סוֹף אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

יט. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה עַד סוֹף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

כ. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד סוֹף שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

כא. וְאִם תִּהְיֶה[36] קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד סוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אוֹ יָתֵר עַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תִּשַׁע מַעֲלוֹת[37] אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה. וְעַד כָּאן סוֹף הַקִּצִּין.

36) כאן חסרה המילה "קשת", וצ"ל קשת הראיה, וכן בכת"י תימן. 37) כאן כתב רבינו, שבאורך ראשון של תשע מעלות - ודאי יראה, ולמעלה ה"ג כתב "ובוודאי שאי־אפשר שיראה". שם מדובר על תשע מעלות בשווה, וכאן כתוב "תשע מעלות", וזה כולל גם תשע מעלות עם מספר חלקים, שאין רבינו מדקדק בהם. ועוד, שם מדובר על ראיה "בכל ארץ ישראל", על זה נאמר "אי אפשר", אבל כאן כתוב "ודאי יראה", אולם אין כוונתו שיראה "בכל ארץ ישראל".

כב. כֵּיצַד? בָּאנוּ לְהִתְבּוֹנֵן בְּקֶשֶׁת הָרְאִיָּה שֶׁל לֵילֵי[38] עֶרֶב שַׁבָּת, שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, יֵצֵא לָנוּ בְּחֶשְׁבּוֹן קֶשֶׁת הָרְאִיָּה: אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְתָּ[39]. וּלְפִי שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה בֵּין עֶשֶׂר עַד אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, עָרַכְנוּ אוֹתָהּ אֶל הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן. וּכְבָר יָדַעְתָּ[40], שֶׁהָאֹרֶךְ הַזֶּה בְּלֵיל זֶה - אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וּלְפִי שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְהָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל [אַחַת] עֶשְׂרֵה - יוֹדֵעַ שֶׁוַּדַּאי יֵרָאֶה בְּלֵיל זֶה לְפִי הַקִּצִּין הַקְּצוּבוֹת. וְכֵן תִּשַׁעַר בְּכָל קֶשֶׁת וָקֶשֶׁת עִם הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁלָּהּ[41].

38) צ"ל "ליל", השווה פט"ו ה"ח; פט"ז ה"ד ועוד. 39) עי' למעלה הי"ד. 40) עי' למעלה הי"ג. 41) צ"ל אחת עשרה, וכך הוא בדפוס קושטא ובכת"י תימן.

כג. וּכְבָר רָאִיתָ מִן הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ כַּמָּה חֶשְׁבּוֹנוֹת יֵשׁ בּוֹ, וְכַמָּה תּוֹסָפוֹת וְכַמָּה גֵּרוּעִין, אַחַר שֶׁיַּגִּיעֵנוּ הַרְבֵּה, עַד שֶׁהִמְצֵאנוּ דְּרָכִים קְרוֹבִים שֶׁאֵין בְּחֶשְׁבּוֹנָם עֹמֶק גָּדוֹל. שֶׁהַיְרֵחַ עֲקַלְקַלּוֹת גְּדוֹלוֹת יֵשׁ בְּמַעְגְּלוֹתָיו, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[42]: שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ, יָרֵחַ לֹא יָדַע מְבוֹאוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים[43]: פְּעָמִים בָּא בַּאֲרֻכָּה, פְּעָמִים בָּא בִּקְצָרָה; כְּמוֹ שֶׁתִּרְאֶה מֵחֶשְׁבּוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁפְּעָמִים תּוֹסִיף וּפְעָמִים תִּגְרַע, עַד שֶׁתְּהֵא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה, וּפְעָמִים תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה אֲרֻכָּה וּפְעָמִים קְצָרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

42) רבי יוחנן ראש השנה כה, א. 43) רבן גמליאל, שם.

כד. וְטַעַם כָּל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִים מִנְיָן זֶה וּמִפְּנֵי מָה גּוֹרְעִין, וְהֵיאַךְ נוֹדַע כָּל דָּבָר וְדָבָר מֵאֵלּוּ הַדְּבָרִים, וְהָרְאִיָּה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר - הִיא חָכְמַת הַתְּקוּפוֹת[44] וְהַגִּימַטְרִיּוֹת[45], שֶׁחִבְּרוּ בָּהּ חַכְמֵי יָוָן סְפָרִים הַרְבֵּה, וְהֵם הַנִּמְצָאִים עַכְשָׁו בְּיַד הַחֲכָמִים; אֲבָל הַסְּפָרִים שֶׁחִבְּרוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ בִּימֵי הַנְּבִיאִים מִבְּנֵי יִשָּׂשכָר[46], לֹא הִגִּיעוּ אֵלֵינוּ. וּמֵאַחַר שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת הֵם, שֶׁאֵין בָּהֶם דֹּפִי, וְאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לַמְחַבֵּר, בֵּין שֶׁחִבְּרוּ אוֹתָם נְבִיאִים בֵּין

שֶׁחִבְּרוּ אוֹתָם הָאֱמוֹת[47]; שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁנִּתְגַּלָּה טַעְמוֹ, וְנוֹדְעָה אֲמִתָּתוֹ בִּרְאָיוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם דֹּפִי, אָנוּ סוֹמְכִין עַל זֶה הָאִישׁ שֶׁאָמְרוֹ אוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ עַל הָרְאָיָה שֶׁנִּתְגַּלְּתָה וְהַטַּעַם שֶׁנּוֹדַע.

44) אסטרונומיה. 45) הנדסה. 46) הכוונה לכתוב "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים" (דה"א, יב, לב). את המילה "לעתים", דרשו חז"ל לחשבון העיבור. עי' בראשית רבה פרשה עב. ועי' רד"ק לפסוק שם. 47) "ושמע האמת ממי שאמרה" (מתוך ההקדמה ל'שמונה פרקים').

יום ש"ק כ"ד תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) אפשרות התגלות הירח ואפשרות העלמותה ונמשך לעיבור החודש. ונסתיים הפרק בדין אין סומכין על קידוש בית דין שבארץ ישראל.

א. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאִם יוֹצִיא לְךָ הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁהַיָּרֵחַ יֵרָאֶה בַּלַּיְלָה, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה, מִפְּנֵי הֶעָבִים שֶׁמְּכַסִּין אוֹתוֹ, אוֹ מִפְּנֵי הַמָּקוֹם שֶׁהוּא גַיְא, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַר גָּבוֹהַּ כְּנֶגֶד רוּחַ מַעֲרָב לְאַנְשֵׁי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם[2], שֶׁנִּמְצְאוּ כְּאִלּוּ הֵן יוֹשְׁבִין בְּגַיְא. שֶׁהַיָּרֵחַ לֹא יֵרָאֶה לְמִי שֶׁהוּא בְּמָקוֹם נָמוּךְ, אֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל, וְיֵרָאֶה לְמִי שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַר גָּבוֹהַּ וְתָלוּל, אַף עַל פִּי שֶׁהַיָּרֵחַ קָטָן בְּיוֹתֵר; וְכֵן יֵרָאֶה לְמִי שֶׁשּׁוֹכֵן עַל שְׂפַת הַיָּם אוֹ לְמִי שֶׁמְּהַלֵּךְ בִּסְפִינָה בַּיָּם הַגָּדוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן בְּיוֹתֵר.

2) שאיננו גיא.

ב. וְכֵן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אִם יִהְיֶה יוֹם צַח, יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁיֵּרָאֶה בִּימוֹת הַחַמָּה. לְפִי שֶׁבִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אִם יִהְיֶה יוֹם צַח - יִהְיֶה הָאֲוִיר זַךְ הַרְבֵּה, וְיֵרָאֶה הָרָקִיעַ בְּטֹהַר יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אָבָק שֶׁיִּתְעָרֵב בָּאֲוִיר; אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה יִהְיֶה הָאֲוִיר כְּאִלּוּ הוּא מְעֻשָּׁן, מִפְּנֵי הָאָבָק, וְיֵרָאֶה הַיָּרֵחַ קָטָן.

ג. וְכָל זְמַן שֶׁתִּמְצָא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁתַּעֲרֹךְ לָהּ עִם שְׁנֵי הַקְּצִין שֶׁלָּהֶם בְּצִמְצוּם - יִהְיֶה הַיָּרֵחַ קָטָן בְּיוֹתֵר, וְלֹא יֵרָאֶה אֶלָּא בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר; וְאִם תִּמְצָא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן אֲרֻכִּין הַרְבֵּה, וְהוֹסִיפוּ עַד סוֹף הַקְּצִים שֶׁלָּהֶן מִמַּעֲלוֹת - יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ גָּדוֹל; לְפִי אֹרֶךְ הַקֶּשֶׁת וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יִהְיֶה גָּדוֹל וּגְלִיָּתוֹ לַכֹּל.

ד. לְפִיכָךְ רָאוּי לְבֵית דִּין לָשׂוּם שְׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ בְּלִבָּם, שֶׁהֵן: זְמַן הָרְאִיָּה[3] וּמְקוֹמָהּ, וְשׁוֹאֲלִין אֶת הָעֵדִים בְּאֵי זֶה מָקוֹם רְאִיתֶם. שֶׁאִם הָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה קְצָרָה, וְיִתֵּן הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁיֵּרָאֶה בְּצִמְצוּם, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה תֵּשַׁע מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים, וְהָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת בְּשָׁוֶה, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁרְאוּהוּ: אִם הָיָה בִּימוֹת הַחַמָּה, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּמָקוֹם נָמוּךְ - חוֹשְׁשִׁין לָהֶן, וּבוֹדְקִין אוֹתָן הַרְבֵּה; וְאִם הָיָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אוֹ בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה, אִם לֹא יִהְיוּ שָׁם עָבִים הַמַּבְדִּילִין.

3) כלומר, עונת השנה, ימות החמה או ימות הגשמים.

ה. עֵדִים שֶׁרָאוּ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, וּבָאוּ וְהֵעִידוּ, וְקִבְּלוּם בֵּית דִּין, וְקִדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה הָרִאשׁוֹן, וּמָנוּ תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם מִן הַיּוֹם הַמְקֻדָּשׁ, וְלֵיל שְׁלֹשִׁים לֹא נִרְאָה הַיָּרֵחַ, מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהֵרָאוֹת[4] אוֹ מִפְּנֵי שֶׁכִּסּוּהוּ עָבִים, וַהֲרֵי בֵּית דִּין מְצַפִּין לוֹ כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים, וְעִבְּרוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, וְנִמְצָא יוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ;

4) לפי חשבון הראייה.

ו. וְהִתְחִילוּ לִמְנוֹת תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם מִן יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, וְלֵיל שְׁלֹשִׁים לֹא נִרְאָה הַיָّרֵחַ, אִם תֹּאמַר שֶׁכָּךְ מְעַבְּרִין אֶת זֶה וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים, וְקוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים - כָּךְ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים גַּם מֵחֹדֶשׁ זֶה, וְנִמְצְאוּ מְעַבְּרִין וְהוֹלְכִין, וְעוֹשִׂין חֳדָשִׁים אַחַר שְׁלֹשִׁים כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, וְנִמְצָא בְּחֹדֶשׁ אַחֲרוֹן אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ אוֹ בְּלֵיל שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[5], וְאֵין לְךָ דְּבַר שְׂחוֹק וְהֶפְסֵד יוֹתֵר מִזֶּה.

5) כי הזמן שבין מולד למולד הוא כ"ט יום, י"ב שעות ותשצ"ג חלקים.

ז. וְאַל תֹּאמַר שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּכָל הַשָּׁנָה, אֶלָּא דָּבָר קָרוֹב הוּא הַרְבֵּה, וּפְעָמִים רַבּוֹת יֵאָרַע זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּמְדִינוֹת שֶׁזְּמַן הַגְּשָׁמִים שָׁם אָרֹךְ וְהֶעָבִים רַבִּים; שֶׁאֵין אָנוּ אוֹמְרִין שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּכָל הַשָּׁנָה, אֶלָּא שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בִּתְחִלַּת הַחֳדָשִׁים וְיֵרָאֶה אַחַר כָּךְ. וּפְעָמִים לֹא יֵרָאֶה מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיֵּרָאֶה בָּהֶם, וָחֳדָשִׁים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בָּהֶם לֹא יֵרָאֶה מִפְּנֵי הֶעָבִים אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה קָטָן בְּיוֹתֵר וְלֹא נִתְכַּוֵּן אָדָם לִרְאוֹתוֹ.

ח. אֶלָּא הַקַּבָּלָה שֶׁהָיָה בְּיַד חֲכָמִים אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כָּךְ הִיא: שֶׁבִּזְמַן שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת הַחֳדָשִׁים חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ - בֵּית דִּין קוֹבְעִין חֹדֶשׁ מְעֻבָּר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְחֹדֶשׁ חָסֵר מִתִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם; וְכֵן מְחַשְּׁבִין[6] וְקוֹבְעִין חֹדֶשׁ מְעֻבָּר

וְחֹדֶשׁ חָסֵר, בִּקְבִיעָה לֹא בְּקִדּוּשׁ[7], שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא עַל הָרְאִיָּה. וּפְעָמִים עוֹשִׂין מָלֵא אַחַר מָלֵא אוֹ חָסֵר אַחַר חָסֵר, כְּמוֹ שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן.

6) לפי חשבונות הראייה ולא לפי החשבון האמצעי. 7) אין אומרים "מקודש".

ט. וּמִתְכַּוְּנִין לְעוֹלָם בְּחִשְׁבּוֹנָם, שֶׁאִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בַּחֹדֶשׁ הַבָּא - יֵרָאֶה בִּזְמַנּוֹ אוֹ בְּלֵיל עִבּוּרוֹ, לֹא שֶׁיֵּרָאֶה קֹדֶם זְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים. וּבְחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה הָאֵלּוּ שֶׁבְּאַרְנוּ, יִתְבָּאֵר לְךָ וְתֵדַע מָתַי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה וּמָתַי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה, וְעַל זֶה סוֹמְכִין וּמְעַבְּרִין חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ, אוֹ עוֹשִׂין חֹדֶשׁ חָסֵר אַחַר חֹדֶשׁ חָסֵר. וּלְעוֹלָם אֵין פּוֹחֲתִין מֵאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים הַמְעֻבָּרִין בְּשָׁנָה, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים הַמְעֻבָּרִין[8]. וְגַם לְעִבּוּר חֳדָשִׁים אֵלּוּ, שֶׁמְּעַבְּרִין לְפִי חֶשְׁבּוֹן[9], עוֹשִׂין סְעֻדַּת עִבּוּר הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי.

8) דין זה הוא בזמן שקדשו על פי הראייה, או קבעו על פי חשבונות הראייה, אבל כיום שקובעים את החודש על פי החשבון האמצעי, אין פוחתים מחמשה חדשים מעוברים (בשנה שחדשיה חסרים), ואין מוסיפים על שבעה חדשים מעוברים (בשנה שחדשיה שלמים). 9) ולא רק במקרה שציפו בית דין כל יום השלושים לעדי הראייה שלא באו.

י. וְכֹל שֶׁתִּמְצָא בַּגְּמָרָא מִדְּבָרִים שֶׁמַּרְאִין שֶׁבֵּית דִּין סוֹמְכִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן, וּמִפִּי מֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁהַדָּבָר מָסוּר לָהֶם וְהָרְשׁוּת בְּיָדָם לְחַסֵּר אוֹ לְעַבֵּר, וְכֵן זֶה שֶׁחִסֵּר תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים בִּשָּׁנָה, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הַכֹּל עַל עִקַּר זֶה הוּא בָּנוּי, בִּזְמַן שֶׁלֹּא נִרְאָה הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ[10].

10) ליל שלושים.

יא. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ[11] - הוּא בָּחֳדָשִׁים אֵלּוּ, שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן וְעוֹשִׂין אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, וְיֵשׁ לָהֶם לְעַבֵּר חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ אוֹ לְחַסֵּר - בָּזֶה הוּא שֶׁמְּעַבְּרִין לְצֹרֶךְ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִרְאָה הַיָّרֵחַ בִּזְמַנּוֹ; אֶלָּא[12] בְּעֵת שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא תְּחִלַּת הֱיוֹתוֹ נִרְאֶה אַחַר שֶׁנִּתְקַבֵּץ עִם הַשֶּׁמֶשׁ - מְקַדְּשִׁין לְעוֹלָם.

11) כדי למנוע ששבת ויום הכפורים יבואו רצופים. 12) - אבל.

יב. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם בֵּית דִּין, וְסוֹמְכִין עַל הָרְאִיָּה; אֲבָל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ - אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל הַקְּבִיעָה, בְּזֶה הַחֶשְׁבּוֹן הָאֶמְצָעִי הַפָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ.

יג. יִתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי חֶשְׁבּוֹן הַתְּקוּפוֹת וְהַגִּימַטְרִיָּאוֹת, שֶׁאִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - יֵרָאֶה בְּכָל מְדִינוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן לְמַעֲרָב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ[13]; וְאִם יִתֵּן הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בִּמְדִינוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהֵן לְמַעֲרָב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ. לְפִיכָךְ: אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּמְדִינָה שֶׁהִיא לְמַעֲרָב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵין בָּזֶה רְאָיָה שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֶלָּא אֶפְשָׁר שֶׁנִּרְאָה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

13) באותו רוחב גיאוגרפי. במדינות שהן למערב ארץ־ישראל שוקעת השמש יותר מאוחר, ובינתיים גדל האורך הראשון (המרחק שבין הירח לשמש). מכאן שאם יראה הירח בארץ־ישראל, יראה בכל המדינות שהן למערב ארץ ישראל.

יד. אֲבָל אִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּרֹאשׁ הֶהָרִים[14] בַּמְּדִינָה הַמַּעֲרָבִית הַמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִרְאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

14) ולא היו עננים.

טו. וְכֵן אִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִרְאָה בְּכָל מְדִינוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן לְמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ[15]; וְאִם יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בִּמְדִינוֹת מִזְרָחִיּוֹת וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה. לְפִיכָךְ: אִם יֵרָאֶה בִּמְדִינָה שֶׁהִיא לְמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגְדָּהּ - בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם לֹא נִרְאָה בַּמְּדִינָה הַמִּזְרָחִית - אֵין בָּזֶה רְאָיָה, אֶלָּא אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

15) כי שם מקדימה השמש לשקוע.

טז. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - כְּשֶׁהָיוּ הַמְּדִינוֹת שֶׁבְּמַעֲרָב וְשֶׁבְּמִזְרָח מְכֻוָּנוֹת[16], כְּגוֹן שֶׁהָיוּ נוֹטוֹת לִצְפוֹן הָעוֹלָם מִשְּׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת; אֲבָל אִם הָיוּ נוֹטוֹת לְצָפוֹן יוֹתֵר מִזֶּה אוֹ פָּחוֹת - מִשְׁפָּטִים אֲחֵרִים יֵשׁ לָהֶן[17], שֶׁהֲרֵי אֵינָן מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעֲרֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, אֵינָן אֶלָּא לְהַגִּיד כָּל מִשְׁפְּטֵי הָרְאִיָּה, לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאְדִּירָהּ, לֹא שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי מִזְרָח אוֹ בְּנֵי מַעֲרָב סוֹמְכִין עַל רְאִיַּת הַיָּרֵחַ אוֹ תּוֹעִיל לָהֶם כְּלוּם, אֶלָּא לְעוֹלָם אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל קִדּוּשׁ בֵּית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים.

16) ברוחב הגיאוגרפי. 17) בזריחה ובשקיעה.

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) נטיותיו של הירח וחקירות העדים.

א. לְפִי שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁבִּכְלַל דְּבָרִים שֶׁהָיוּ בּוֹדְקִין בָּהֶן אֶת הָעֵדִים אוֹמְרִין לָהֶן: לְהֵיכָן הָיָה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה?[2] - כָּשֵׁר בְּעֵינֵי לְהוֹדִיעַ דֶּרֶךְ חֶשְׁבּוֹן דָּבָר

זֶה. וְאֵין אֲנִי מְדַקְדֵּק בּוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹעִיל בִּרְאִיָּה כְּלָל. וּתְחִלַּת חֶשְׁבּוֹן זֶה - לָדַעַת נְטִיַּת הַמַּזָּלוֹת תְּחִלָּה.

2) לצפון או לדרום, עי' ראש השנה כג, ב.

ב. הָעִגּוּלָה שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת בְּמַחֲצִית הַמַּזָּלוֹת, שֶׁבָּהּ מְהַלֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ, אֵינָהּ עוֹבֶרֶת בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם מִחֲצִי הַמִּזְרָח לַחֲצִי הַמַּעֲרָב, אֶלָּא נוֹטָה הִיא מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה, הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם, כְּנֶגֶד צָפוֹן וְדָרוֹם, חֶצְיָהּ נוֹטֶה לְצָפוֹן וְחֶצְיָהּ נוֹטֶה לְדָרוֹם[3].

3) עי' בציור 4.

ג. וּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת יֵשׁ בָּהּ, שֶׁפּוֹגַעַת בָּהֶן בְּעִגּוּלַת הַקָּו הַשָּׁוֶה, הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם: הַנְּקֻדָּה הָאַחַת - רֹאשׁ מַזַּל טָלֶה, וְהַנְּקֻדָּה הַשְּׁנִיָּה שֶׁכְּנֶגְדָּהּ - רֹאשׁ מַזַּל מֹאזְנַיִם. וְנִמְצְאוּ שִׁשָּׁה מַזָּלוֹת נוֹטוֹת לְצָפוֹן - מִתְּחִלַּת טָלֶה עַד סוֹף בְּתוּלָה, וְשִׁשָּׁה נוֹטוֹת לְדָרוֹם - מִתְּחִלַּת מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד סוֹף מַזַּל דָּגִים.

ד. וּמֵרֹאשׁ מַזַּל טָלֶה יַתְחִילוּ הַמַּזָּלוֹת לִנְטוֹת מְעַט מְעַט וּלְהִתְרַחֵק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה כְּנֶגֶד הַצָּפוֹן, עַד רֹאשׁ סַרְטָן, וְיִהְיֶה רֹאשׁ סַרְטָן רָחוֹק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה לְרוּחַ הַצָּפוֹן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה בְּקֵרוּב. וַיַּחְזְרוּ הַמַּזָּלוֹת לְהִתְקָרֵב לְקַו הַשָּׁוֶה מְעַט מְעַט, עַד רֹאשׁ מֹאזְנַיִם, שֶׁהוּא עַל הַקָּו הַשָּׁוֶה. וּמֵרֹאשׁ מֹאזְנַיִם יַתְחִילוּ לִנְטוֹת וּלְהִתְרַחֵק כְּנֶגֶד רוּחַ דָּרוֹם, עַד רֹאשׁ גְּדִי, וְיִהְיֶה רֹאשׁ גְּדִי רָחוֹק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה לְרוּחַ דָּרוֹם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה. וַיַּחְזְרוּ הַמַּזָּלוֹת לְהִתְקָרֵב מְעַט מְעַט כְּנֶגֶד הַקָּו הַשָּׁוֶה, עַד רֹאשׁ טָלֶה.

ה. נִמְצָא רֹאשׁ טָלֶה וְרֹאשׁ מֹאזְנַיִם מְסַבֵּב[4] עַל הַקָּו הַשָּׁוֶה. וּלְפִיכָךְ, כְּשֶׁתִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ בִּשְׁנֵי רָאשִׁים אֵלּוּ, לֹא תִּהְיֶה נוֹטָה לֹא לְצָפוֹן וְלֹא לְדָרוֹם, וְתִזְרַח בַּחֲצִי מִזְרָח וְתִשְׁקַע בַּחֲצִי מַעֲרָב, וְיִהְיֶה הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה שָׁוִין בְּכָל הַיִּשּׁוּב[5].

4) יחד עם השמש בסיבוב היומי. 5) בראש טלה (אביב) ובראש מאזנים (סתיו), השמש בדיוק בקו המשווה, ואז אורך היום שוה לאורך הלילה.

ו. הֲרֵי נִתְבָּרֵר לְךָ, שֶׁכָּל מַעֲלָה וּמַעֲלָה מִמַּעֲלוֹת הַמַּזָּלוֹת נוֹטָה לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם, וְיֵשׁ לִנְטִיָּתָהּ שִׁעוּר, וְרֹב[6] הַנְּטִיָּה לֹא תִּהְיֶה יוֹתֵר עַל שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי בְּקֵרוּב.

6) הגדולה ביותר.

ז. וְאֵלּוּ הֵם הַשִּׁעוּרִים שֶׁל נְטִיּוֹת, לְפִי מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת שֶׁל מַזָּלוֹת. וְהַהַתְחָלָה מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה. עֶשֶׂר מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם אַרְבַּע מַעֲלוֹת. עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת. שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וּמֶחֱצָה. וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת. חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת. שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת. שִׁבְעִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת. שְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת. תִּשְׁעִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה.

ח. וְאִם יִהְיוּ אֲחָדִים בַּמִּנְיָן - תִּקַּח לָהֶם מְנָתָם מִבֵּין שְׁתֵּי הַנְּטִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּשֶּׁמֶשׁ[7] וּבַיָּרֵחַ[8]. כֵּיצַד? חָמֵשׁ מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁתֵּי מַעֲלוֹת. וְאִם הָיָה מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים - נְטִיָּתָם תֵּשַׁע מַעֲלוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל הָאֲחָדִים שֶׁהֵן עִם הָעֲשָׂרוֹת.

7) למעלה פי"ג, ה"ז. 8) למעלה פט"ו, ה"ז.

ט. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע הַנְּטִיָּה שֶׁל מַעֲלוֹת מֵאֶחָד עַד תִּשְׁעִים - תֵּדַע נְטִיָּתָם כֻּלָּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוֹדַעְנוּם בְּרֹחַב הַיָּרֵחַ[9]: שֶׁאִם הָיָה הַמִּנְיָן יוֹתֵר עַל תִּשְׁעִים עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, וְאִם הָיָה יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים עַד מָאתַיִם וְשִׁבְעִים - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים[10], וְאִם הָיָה יוֹתֵר עַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע נְטִיָּתוֹ, וְהוּא נְטִיַּת אוֹתוֹ הַמִּנְיָן שֶׁבְּיָדְךָ בְּלֹא גֵּרָעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת.

9) למעלה פט"ז, הי"ג. 10) כי בק"פ מעלות (מזל מאזנים) אין כל נטיה מקו המשווה.

י. אִם תִּרְצֶה לֵידַע כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא הַיָּרֵחַ נוֹטֶה מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה כְּנֶגֶד צָפוֹן הָעוֹלָם אוֹ כְּנֶגֶד דְּרוֹם הָעוֹלָם - תֵּדַע תְּחִלָּה כַּמָּה נְטִיַּת הַמַּעֲלָה שֶׁהִיא מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי, וּלְאֵי זֶה רוּחַ הִיא נוֹטָה, לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם[11]. וְתַחֲזֹר וְתַחְשֹׁב וְתוֹצִיא רֹחַב הַיָּרֵחַ הָרִאשׁוֹן, וְתִרְאֶה אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ דְרוֹמִי. אִם נִמְצְאוּ רֹחַב הַיָּרֵחַ וּנְטִיַּת מַעֲלָתוֹ[12] בְּרוּחַ אַחַת, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם צְפוֹנִיִּים אוֹ דְרוֹמִיִּים - תְּקַבֵּץ שְׁנֵיהֶם[13]; וְאִם נִמְצְאוּ בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה הָאֶחָד דְּרוֹמִי וְהָאֶחָד צְפוֹנִי - תִּגְרַע הַמְעַט מִשְּׁנֵיהֶם מִן הָרַב, וְהַנִּשְׁאָר הוּא מֶרְחַק הַיָּרֵחַ מֵעַל קַו הַשָּׁוֶה בְּאוֹתָהּ הָרוּחַ שֶׁהָיָה בָּהּ הָרַב בִּשְׁנֵיהֶם[14].

11) עי' ה"ג. 12) של מקום הירח האמיתי. 13) תחבר את המספרים, כי נטיית המעלה ממעלות המזלות, מראה על נטיית השמש מן קו המשווה, ורוחב הירח מראה על נטיית הירח מן השמש. 14) צ"ל "משניהם", דוגמת המעט "משנים", וכן הוא בדפוס קושטא. גורעים, מכיון שהמספרים השווים בכיוונים מנוגדים מבטלים זה את זה.

יא. כֵּיצַד? בָּאנוּ לֵידַע כַּמָּה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה בְּלֵיל הָרְאִיָּה, שֶׁהוּא שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, וּכְבָר יָדַעְתָּ[15] שֶׁמַּעֲלַת הַיָּרֵחַ הָיְתָה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מִמַּזַּל שׁוֹר, נִטִּיָּתָהּ בְּצָפוֹן כְּמוֹ[16] שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְרֹחַב הַיָּרֵחַ הָיָה בְּדָרוֹם כְּמוֹ[17] אַרְבַּע מַעֲלוֹת, תִּגְרַע הַמְּעַט מִן הָרָב - יִשָּׁאֵר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, נִמְצָא הַיָּרֵחַ רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת לְרוּחַ צָפוֹן; שֶׁהַרֵּי הַמִּנְיָן הָרָב, שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, הָיָה צְפוֹנִי. וְכָל חֶשְׁבּוֹן זֶה - בְּקֵרוּב בְּלֹא דִּקְדּוּק, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹעִיל בָּרְאִיָּה[18].

15) עי' למעלה פי"ז, הי"ג. 16) ולא בדיוק, כי י"ח מעלות עולה הנטייה בכ' מעלות ממזל שור, עי' למעלה ה"ז. 17) בעצם שלוש מעלות וג"ג חלקים. אין הרמב"ם מדקדק, כפי שהוא מבאר זאת בסוף הלכה זו. 18) אלא מועיל כתחילת חשבון למתן תשובה לשאלה: להיכן היה הירח נוטה, ועי' ה"א.

יב. אִם תִּרְצֶה לֵידַע לְאֵי זוֹ רוּחַ מֵרוּחוֹת הָעוֹלָם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה - תַּחְשֹׁב וְתֵדַע מֶרְחָקוֹ מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה: אִם יִהְיֶה עַל הַקַּו הַשָּׁוֶה, אוֹ קָרוֹב מִמֶּנּוּ בְּשִׁשָּׁה אוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם[19] - יֵרָאֶה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד אֶמְצַע מַעֲרָב[20], וְתֵרָאֶה פְּגִימָתוֹ מְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם בְּשָׁוֶה.

19) לשתים או שלוש מעלות אין ערך רב בחשבון בלתי־מדויק זה. 20) אם בשעת השקיעה הירח על קו המשווה, הרי רואים אותו שוקע בדיוק במערב. אם הירח נע במרחק מסויים מן קו המשווה, לצפון או לדרום, הרי גם שקיעתו תהיה במרחק מן קו המשווה.

יג. וְאִם יִהְיֶה רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה לִצְפוֹן הָעוֹלָם - יֵרָאֶה בֵּין מַעֲרַב הָעוֹלָם וּבֵין צְפוֹנוֹ, וְתֵרָאֶה פְּגִימָתוֹ נוֹטָה מִכְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם כְּנֶגֶד דְּרוֹם הָעוֹלָם.

יד. וְאִם הָיָה רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה לִדְרוֹם הָעוֹלָם - יֵרָאֶה בֵּין מַעֲרַב הָעוֹלָם וּבֵין דְּרוֹמוֹ, וְתֵרָאֶה פְּגִימָתוֹ נוֹטָה מִכְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם כְּנֶגֶד צְפוֹן הָעוֹלָם. וּלְפִי רֹב הַמֶּרְחָק, וּלְפִי רֹב הַנִּטִּיָּה[21].

21) בה במידה שהמרחק מן קו המשווה גדול יותר, לצד צפון או לצד דרום, בה במידה גדולה יותר נטיית החלק הפגום מן המזרח לצד דרום או לצד צפון.

טו. וּמֵחֲקִירַת הָעִדִּים - שֶׁאוֹמְרִין לָהֶם: כַּמָּה הָיָה גָּבוֹהַּ?[22] וְדָבָר זֶה יוֹדֵעַ מִקֶּשֶׁת הָרְאִיָּה[23]: שֶׁבִּזְמַן שֶׁתִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה קְצָרָה - יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ כְּאִלּוּ הוּא קָרוֹב מִן הָאָרֶץ, וּבִזְמַן שֶׁתִּהְיֶה אֲרֻכָּה - יֵרָאֶה גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ. וּלְפִי אֹרֶךְ קֶשֶׁת הָרְאִיָּה, לְפִי גָּבְהוֹ מֵעַל הָאָרֶץ בִּרְאִיַּת הָעֵינַיִם.

22) עי' ראש השנה כג, ב. 23) עי' למעלה פי"ז, הי"ד.

טז. הֲרֵי בֵּאַרְנוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת כָּל הַדְּרָכִים שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם בִּידִיעַת הָרְאִיָּה וּבַחֲקִירַת הָעֵדִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל יָדוּעַ לְמְבִינִים, וְלֹא יְחַסְּרוּ דֶּרֶךְ מִדַּרְכֵי הַתּוֹרָה, וְלֹא יִשּׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אַחֲרֶיהָ בִּסְפָרִים אֲחֵרִים. דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר ה' וּקְרָאוּ, אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה[24].

24) בדפוס קושטא ובדפוס רומי ר"מ מסתיים הענין במילים: בריך רחמנא דסייען.

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת. וְהִיא: לִצְעֹק לִפְנֵי הַשֵּׁם בְּכָל עֵת צָרָה גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא תָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו ענין התענית מהו, וכיצד אדם מקבלו, ואי זה דבר אסור בכל תענית, ומה עושין צבור בכל תענית. וסוף דבר נתבאר בו מה שהוא ביאור כללי לנמשך אחר מצות התורה, והוא לזעוק בעת צרה כמבואר שם.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לִזְעֹק[2] וּלְהָרִיעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת[3] עַל כָּל צָרָה שֶׁתָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַצַּר הַצֹּרֵר אֶתְכֶם - וַהֲרֵעֹתֶם בַּחֲצֹצְרֹת. כְּלוֹמַר: כָּל דָּבָר שֶׁיָּצַר לָכֶם, כְּגוֹן בַּצֹּרֶת וְדֶבֶר וְאַרְבֶּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[4], זַעֲקוּ עֲלֵיהֶן וְהָרִיעוּ[5].

2) להתפלל בקול רם. 3) החצוצרות היו עשויות מעשת של כסף (פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ה). 4) ב'ספרי' לבמדבר י, ט: "רבי עקיבא אומר... שדפון, וירקון, ואשה מקשה לילד, וספינה המטורפת בים מנין? תלמוד־לומר על הצר הצורר אתכם, על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור - והרעותם בחצוצרות". 5) וכתב ה'מגן אברהם' (או"ח תחילת סי' תקעו): "ואני תמה, למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה, ואף־על־פי שאין תענית ציבור בבבל, מכל־מקום הלא מצוה מדאורייתא לתקוע בלא תענית?" [וכבר עמדו על זה הרמב"ן בדרשתו לראש־השנה (הצופה מארץ הגר שנה א' וב'), וכתב שמה שאין תוקעין בצרפת בתענית הוא מפני שהם סבורים שמה שאמרו "אין תענית ציבור בבבל" - היינו אפילו לתפילה ולתקיעות].

ב. וְדָבָר זֶה מִדַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה הוּא. שֶׁבִּזְמַן שֶׁתָּבוֹא צָרָה וְיִזְעֲקוּ עָלֶיהָ וְיָרִיעוּ, יֵדְעוּ הַכֹּל שֶׁבִּגְלַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים הוּרַע לָהֶן. כַּכָּתוּב: עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ וגו'. וְזֶה הוּא שֶׁיִּגְרֹם לְהָסִיר הַצָּרָה מֵעֲלֵיהֶם.

ג. אֲבָל אִם לֹא יִזְעֲקוּ וְלֹא יָרִיעוּ, אֶלָּא יֹאמְרוּ: דָּבָר זֶה מִמִּנְהַג הָעוֹלָם אֵרַע לָנוּ, וְצָרָה זוֹ נִקְרֵה נִקְרִית - הֲרֵי זוֹ דֶּרֶךְ אַכְזְרִיּוּת, וְגוֹרֶמֶת לָהֶם לְהִדָּבֵק בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. וְתוֹסִיף הַצָּרָה צָרוֹת אֲחֵרוֹת. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי, וְהָלַכְתִּי גַּם אֲנִי

1 עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי. כְּלוֹמַר: כְּשֶׁאָבִיא עֲלֵיכֶם צָרָה כְּדֵי
2 שֶׁתָּשׁוּבוּ, אִם תֹּאמְרוּ שֶׁהִיא קֶרִי, אוֹסִיף לָכֶם חֲמַת
3 אוֹתוֹ קֶרִי.

4 **ד. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6], לְהִתְעַנּוֹת[7] עַל כָּל צָרָה[8] שֶׁתָּבוֹא**
5 **עַל הַצִּבּוּר עַד שֶׁיְּרַחֲמוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וּבִימֵי הַתַּעֲנִיּוֹת**
6 **הָאֵלּוּ זוֹעֲקִין בִּתְפִלּוֹת[9] וּמִתְחַנְּנִים וּמְרִיעִין**
7 **בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּלְבַד. וְאִם הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, מְרִיעִין**
8 **בַּחֲצוֹצְרוֹת וּבַשּׁוֹפָר[10]. הַשּׁוֹפָר מְקַצֵּר וְהַחֲצוֹצְרוֹת**
9 **מַאֲרִיכוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם[11] בַּחֲצוֹצְרוֹת. וְאֵין תּוֹקְעִין**
10 **בַּחֲצוֹצְרוֹת וְשׁוֹפָר כְּאֶחָד אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
11 **בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'[12].**

6) חכמים. שהרי לא נזכר עינוי בתורה (מגיד־משנה). 7) לגזור צום על הציבור (משנה, תענית יט.). 8) המבוארות להלן בפרק שני. 9) המבוארות להלן בפרק רביעי. 10) משנה, ראש השנה כו, ב. 11) של תענית. 12) בית המקדש ששם גילוי שכינה, הוא "לפני המלך ה'".

12 **ה. תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁגּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת,**
13 **אֵינָן יוֹם אַחַר יוֹם, שֶׁאֵין רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִים לַעֲמֹד**
14 **בְּדָבָר זֶה[13]. וְאֵין גּוֹזְרִין בַּתְּחִלָּה[14] תַּעֲנִית אֶלָּא בְּשֵׁנִי**
15 **בַּשַּׁבָּת וּבַחֲמִישִׁי שֶׁלְּאַחֲרָיו[15] וּבְשֵׁנִי שֶׁלְּאַחֲרָיו. וְכֵן**
16 **עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה: שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[16]. עַד שֶׁיְּרַחֲמוּ.**

13) ולעולם אין גוזרים גזירה על הציבור אלא־אם־כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה (פ"ב מהל' ממרים ה"ה). 14) התחלת סדרת התעניות (משנה, תענית טו:). 15) "ואין גוזרין תענית על הציבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים", כשרואין בעלי חנויות שקונים למוצאי חמישי שתי סעודות גדולות, אחת לליל תענית ואחת לשבת, יהיו סבורין שבא רעב לעולם ומייקרין ומפקיעין השער (רש"י). והרמב"ם בפירושו למשניות, כתב: שלא יאמרו אם לא שראו בית־דין שהרעב בא, לא היו דוחקים לגזור התענית עתה סמוך לשבת, ומפני כן ייקרו ויפקיעו השער. 16) בכתב־יד קדמון כתוב, שמצא נוסחא אחרת מכתב־ידו של הרמב"ם: "וכן על הסדר חמישי ושני וחמישי" (וכ"ה להלן פ"ג ה"ה וה"ט). ולפי גירסא זו יוצא, שאת המשך התעניות אפשר לקבוע ולהתחיל בחמישי, כדעת התנא־קמא שם במשנה, ולא כרבי יוסי שאמר "כשם שאין הראשונות בחמישי, כך לא שניות ולא אחרונות". וכן פסק בפירוש המשנה שם ('מעשה רוקח'). ומלשון "בתחילה" שכתב, גם כן נראה כנוסחא זו.

17 **ו. אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר לֹא בְּשַׁבָּתוֹת וְלֹא**
18 **בְּיָמִים טוֹבִים[17]. וְכֵן אֵין תּוֹקְעִין בָּהֶן לֹא בַּשּׁוֹפָר וְלֹא**
19 **בַּחֲצוֹצְרוֹת, וְלֹא זוֹעֲקִים וּמִתְחַנְּנִים בָּהֶם בִּתְפִלָּה[18].**
20 **אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה עִיר שֶׁהִקִּיפוּהָ עַכּוּ"ם, אוֹ נָהָר[19],**
21 **אוֹ סְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת בַּיָּם[20]. אֲפִלּוּ יָחִיד[21] הַנִּרְדָּף מִפְּנֵי**
22 **עַכּוּ"ם, מִפְּנֵי לִסְטִים וּמִפְּנֵי רוּחַ רָעָה - (מִתְעַנִּין[22]**
23 **עֲלֵיהֶם בְּשַׁבָּת וְ)זוֹעֲקִין וּמִתְחַנְּנִים עֲלֵיהֶם בִּתְפִלָּה.**

24 **אֲבָל אֵין תּוֹקְעִין[23], אֶלָּא אִם כֵּן תָּקְעוּ לְקַבֵּץ אֶת הָעָם**
25 **לַעְזֹר[24] אוֹתָם וּלְהַצִּילָן.**

17) משנה, תענית טו, ב: "אין גוזרין תענית על הציבור בראשי חדשים כו'" וכל־שכן בשבתות וימים־טובים. וכן מפורש ב"ירושלמי" נדרים פ"ח ה"א. 18) משנה, שם יט, א. וראה להלן פ"ב ה"ב, שצועקים על המזונות אפילו בשבת. 19) סכנת שטפון. 20) שפגעה בה סערה בים, והיא קרובה להשבר. 21) תענית כב, ב. 22) רבינו מפרש מה שאמרו מתריעין ב"עננו" (תענית יד.), היינו תפלת עננו בתענית (מגיד־משנה). וכן כתב בפירוש המשנה (תענית יט.) שמתענין. אבל למעלה בפ"ב דהל' שבת הכ"ד, ובפרק ל' שם הי"ב, לא הביא שמתענים (כסף־משנה). ואמנם ב"טור" (או"ח סי' תקעו) לא העתיק "מתענין עליהם בשבת". 23) בתענית יד, א: "שופרות בשבת, מי שרי?" (= וכי מותר לתקוע בשופר בשבת?). 24) כרבי יוסי, שאמר (תענית יט.) "לעזרה ולא לצעקה", ופירשה רבינו (ב'פירוש המשניות') בין בתפילה ובין בתקיעה, אלא שאין הלכה כדבריו לענין מניעת הצעקה בשבת, אבל לענין תקיעה לעזרה - הלכה כדבריו. [וכן יש לפרש בדברי רבינו למעלה פ"ל מהל' שבת הי"ב "שמתריעין עליהן בשבת לעזרן" - דהיינו בתקיעה].

26 **ז. וְכֵן אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית בַּתְּחִלָּה בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, אוֹ**
27 **בַּחֲנֻכָּה וּפוּרִים[25], אוֹ בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד[26]. וְאִם הִתְחִילוּ**
28 **לְהִתְעַנּוֹת עַל הַצָּרָה אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד, וּפָגַע בָּהֶן יוֹם**
29 **מֵאֵלּוּ - מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין הַיּוֹם בְּתַעֲנִית.**

25) משנה, תענית טו, ב. 26) במשנה שם לא נזכר חולו של מועד.

30 **ח. תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ[27], שֶׁמִּתְעַנִּין עַל הַצָּרוֹת[28], אֵין**
31 **מִתְעַנִּין בָּהֶן לֹא עֲבָרוֹת וְלֹא מְנִיקוֹת וְלֹא קְטַנִּים[29].**
32 **וּמֵתִּרִין לֶאֱכֹל בַּלַּיְלָה[30] אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְעַנִּין לְמָחָר,**
33 **חוּץ מִתַּעֲנִיּוֹת הַמָּטָר[31], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[32]. וְכָל תַּעֲנִית**
34 **שֶׁאוֹכְלִין בָּהּ בַּלַּיְלָה, בֵּין צִבּוּר בֵּין יָחִיד, חֲרֵי זֶה**
35 **אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[33]. וְהוּא שֶׁלֹּא**
36 **יָשֵׁן, אֲבָל אִם יָשֵׁן - אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹכֵל[34].**

27) תענית יד, א. ו'תוספתא' פ"ב דתענית. 28) אבל בשבע תעניות אחרונות שגוזרים על עצירת הגשמים - גם אלה מתענים (להלן פ"ג ה"ה). 29) קטנים לא נזכרו לא בגמרא שם, ולא בתוספתא שם. ואמנם צריך עיון, שהרי קטנים אינם מתענים לעולם? ואפשר שהמדובר באלה שהם בני י"ג שנה, כל זמן שלא הגיעו לגבורת אנשים. וכן המנהג שאין גוזרין תענית על פחותים מי"ח לזכר וט"ו לנקבה ('מגן אברהם' או"ח סי' תקעו). ויש אומרים שהכוונה שאין צריך אפילו לחנכם, ואין התעניות האלו דומות ליום הכיפורים שמחנכים הקטנים בתענית שעות, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' שביתת עשור ה"י (האדר"ת בהגהותיו). 30) תענית יב, א. 31) שלש תעניות שניות. 32) להלן פ"ג ה"ג. 33) כרבי, בתענית שם. 34) שהרי הפסיק והסתלק מן האכילה. ויש אומרים שדווקא אם לא התנה

לאכול, אבל אם התנה - מותר (מגיד־משנה בשם 'ירושלמי' תענית פ"א ה"ד).

ט. כְּשֵׁם שֶׁהַצִּבּוּר מִתְעַנִּים עַל צָרָתָן, כָּךְ הַיָּחִיד מִתְעַנֶּה עַל צָרָתוֹ[35]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹלֶה, אוֹ תּוֹעֶה בַּמִּדְבָּר, אוֹ אָסוּר בְּבֵית הָאֲסוּרִין - יֵשׁ לוֹ לְהִתְעַנּוֹת עָלָיו וּלְבַקֵּשׁ רַחֲמִים בִּתְפִלָּתוֹ. וְאוֹמֵר "עֲנֵנוּ" וְכוּ'[36] בְּכָל תְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלֵּל. וְלֹא יִתְעַנֶּה בְּשַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּמוֹעֲדוֹת וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְלֹא בַּחֲנֻכָּה וּפוּרִים[37].

35) כתנא־קמא של רבי יוסי (תענית כב:) שאמר "על כולן (על כל הצרות שנזכרו שם) יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית". וכן מפורש בשמואל־ב יב, טו־טז: "ויגוף ה' את הילד כו' ויאנש. ויבקש דוד את האלקים בעד הנער ויצום דוד צום" (האדר"ת בהגהותיו). 36) תענית יג, ב: "יחיד שקיבל עליו תענית, מתפלל של תענית (=עננו) - בשומע תפלה". 37) שם, י, א.

י. כָּל תַּעֲנִית שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ עָלָיו הַיָּחִיד מִבְּעוֹד יוֹם, אֵינוֹ תַּעֲנִית[38]. כֵּיצַד מְקַבְּלָהּ? כְּשֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מִנְחָה, אוֹמֵר אַחַר הַתְּפִלָּה: מָחָר אֶהֱא בְּתַעֲנִית. וְגוֹמֵר בְּלִבּוֹ[39] לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹכֵל בַּלַּיְלָה, לֹא הִפְסִיד כְּלוּם[40]. וְכֵן אִם גָּמַר בְּלִבּוֹ וְקִבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים זֶה אַחַר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹכֵל כָּל לַיְלָה וָלַיְלָה, לֹא הִפְסִיד תַּעֲנִיתוֹ. וְאֵינוֹ צָרִיךְ כַּוָּנָה לְכָל יוֹם וָיוֹם מִבְּעוֹדוֹ[41].

38) שם, יד, א: "ואי יתיב (אם יושב בתענית בלי קבלה מבערב), מאי? אמר רבה בר שילא: דמיא למפוחא דמליא זיקא (הוא דומה למפוח שנופחין בו הנפחין את האור המתמלא ברוח, אף זה נתמלא רוח, שלא אכל בחינם - רש"י)", כלומר אין זה תענית כלל וכלל, אבל הוא כתענית שעות (להלן הלכה יג). 39) בנוסחת המגיד־משנה, היה כתוב: "כשיתפלל תפילת מנחה או אחר התפילה, אומר עננו וגומר בלבו". ופירשה: כשיתפלל - היינו בשומע תפילה (וכפירוש ר"ח), או אחר התפילה - אחר שסיים תפילתו (וכפירוש רש"י) קודם שיעקור רגליו. ומה שכתב "אומר עננו", כן הוא גם בשאילתות ויקהל סי' סו. והיינו שאומר "עננו ה' עננו ביום צום תעניתי, כי למחר אשב בתענית" (הגהות אשר"י פ"א דתענית סי' יג), ועי' רא"ש שם, ותשובות רבינו בסוף הספר. 40) תענית יא, ב. 41) מבעוד יום שלו.

יא. קִבֵּל עָלָיו[42] מִבְּעוֹד יוֹם לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר - בִּלְבַד וְהִתְעַנָּה, וּבַלַּיְלָה נִמְלַךְ[43] לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם שֵׁנִי[44], אַף עַל שֶׁלָּן בְּתַעֲנִיתוֹ - אֵינָהּ תַּעֲנִית, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בַּלַּיְלָה וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְנִמְלַךְ לְהִתְעַנּוֹת, שֶׁאֵין זוֹ תַּעֲנִית כְּלָל[45].

42) תענית, שם. 43) התחרט. 44) כלומר, גם ביום שני. 45) מכיון שצם בלא קבלת תענית. ויש לו דין תענית שעות, המבואר להלן בהלכה יג.

יב. הָרוֹאֶה[46] חֲלוֹם רַע, צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר[47], כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּב וְיֵעוֹר[48] כְּמַעֲשָׂיו וִיחַפֵּשׂ בָּהֶן וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וּמִתְעַנֶּה וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. וּמִתְפַּלֵּל "עֲנֵנוּ"[49] בְּכָל תְּפִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ מִבְּעוֹד יוֹם. וְהַמִּתְעַנֶּה בְּשַׁבָּת, מִתְעַנֶּה יוֹם אַחֵר, מִפְּנֵי שֶׁבִּטֵּל עֹנֶג שַׁבָּת[50].

46) תענית יב, ב. 47) "יש אומרים, שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת, שאין אנו בקיאין בפתרון חלומות לידע איזה טוב ואיזה רע, והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים, שעל שלשה חלומות מתענים בשבת: הרואה ספר־תורה שנשרף, או יום הכיפורים בשעת נעילה, או קורות ביתו או שיניו שנפלו, ונראה לי שהחלומות שאמרו במסכת ברכות פרק הרואה שהם רעים, גם עליהם מתענין בשבת" ('שולחן ערוך' או"ח סי' רפח). 48) ויתעורר. 49) כן כתבו 'הלכות גדולות' (מגיד־משנה). 50) תענית, שם: "מאי תקנתיה (מה תקנתו של זה שמתענה תענית חלום בשבת)? ליתיב תעניתא לתעניתא" (ישב בתענית אחר, ויכפר על זה שהתענה בשבת).

יג. מִתְעַנֶּה אָדָם שָׁעוֹת[51], וְהוּא שֶׁלֹּא יֹאכַל כְּלוּם שְׁאָר הַיּוֹם[52]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה טָרוּד בַּחֲפָצָיו וּמִתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו, וְלֹא אָכַל עַד חֲצוֹת אוֹ עַד תְּשַׁע שָׁעוֹת[53], וְנִמְלַךְ לְהִתְעַנּוֹת בַּשָּׁעוֹת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ מִן הַיּוֹם - הֲרֵי זֶה מִתְעַנֶּה אוֹתָן שָׁעוֹת[54], וּמִתְפַּלֵּל בָּהֶן "עֲנֵנוּ". שֶׁהֲרֵי קִבֵּל עָלָיו הַתַּעֲנִית קֹדֶם שְׁעוֹת הַתַّעֲנִית. וְכֵן אִם אָכַל וְשָׁתָה, וְאַחַר כָּךְ הִתְחִיל לְהִתְעַנּוֹת שְׁאָר הַיּוֹם - הֲרֵי זֶה תַּעֲנִית שָׁעוֹת[55].

51) שם, יא, ב. 52) שם, יב, א. 53) כלומר, לא קיבל עליו תענית, אלא מפני טרדתו לא טעם. 54) שנשארו מן היום. 55) 'ירושלמי' נדרים פ"ח ה"א: "מילתיה דרבי יונה אמר מתענין שעות, רבי יונה הוה בצור, ושמע דדמך (נפטר) בריה דרבי יוסי, אף־על־גב דאכיל גובנה (גבינה) ושתה מיא (ושתה מים באותו יום) - צם כל ההוא יומא" (ונחשב לו לתענית). אבל הראב"ד וכל הראשונים חולקים עליו וסוברים, שכיון שהבבלי אומר בפירוש (תענית יב.). "והוא שלא טעם כלום עד הערב", הוא חולק על ה'ירושלמי'. וכתב המגיד־משנה שדעת הרמב"ם לפרש "והוא שלא טעם כלום עד הערב", היינו משעה שחושב להתענות. [והיינו מה שאמרו: "כל תענית שלא שקעה עליו החמה - אינו תענית" וכגירסת רבינו חננאל (תענית, שם) "אמר רב חסדא: הא דאמרת מתענין לשעות כו' והוא שלא טעם כלום עד הערב כו' רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה - לאו שמיה תענית". ולא כהראב"ד שכתב, שהן שתי מימרות נפרדות, והראשונה באה למעט מי שאכל לפני חצות היום ואחר־כך קיבל עליו התענית עד הערב]. והרשב"א בתשובה מביא, ששמע שהרמב"ם חזר בו מדין זה, ותיקן כך: "עינוי שעות אינו עינוי אלא אם לא טעם באותו יום כלום".

יד. כָּל הַשָּׁרוּי בְּתַעֲנִית - בֵּין שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עַל צָרָתוֹ אוֹ עַל חֲלוֹמוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עִם הַצִּבּוּר עַל צָרָתָם - הֲרֵי זֶה לֹא יִנְהֹג עִדּוּנִין בְּעַצְמוֹ, וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ, וְלֹא יִהְיֶה שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב; אֶלָּא דּוֹאֵג וְאוֹנֵן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי, גֶּבֶר עַל חֲטָאָיו[56]. וּמֵתָּר לוֹ לְטְעֹם אֶת הַתַּבְשִׁיל, וַאֲפִלּוּ בִּכְדֵי רְבִיעִית[57]; וְהוּא שֶׁלֹּא יִבְלַע, אֶלָּא טוֹעֵם וּפוֹלֵט. שָׁכַח[58] וְאָכַל[59], מַשְׁלִים תַּעֲנִיתוֹ[60].

56) תענית יא, א. 57) ולא יותר (ברכות יד.). 58) ירושלמי נדרים, שם. 59) כזית. 60) בכת"י הגירסא: "משלים תפילתו ותעניתו", היינו שיתפלל 'עננו' ('מעשה רוקח'). ודוקא אם קיבל עליו לצום ביום הזה, אבל אם קיבל עליו תענית באיזה יום שהוא ושכח ואכל, אבד תעניתו וחייב לצום יום אחר (רבינו בפ"ד מהל' נדרים הלכה טז, וכ"כ הראב"ד כאן).

טו. יָחִיד שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עַל הַחוֹלֶה, וְנִתְרַפֵּא; עַל צָרָה, וְעָבְרָה - הֲרֵי זֶה מַשְׁלִים תַּעֲנִיתוֹ[61]. הַהוֹלֵךְ[62] מִמָּקוֹם שֶׁמִּתְעַנִּין לִמְקוֹם שֶׁאֵין מִתְעַנִּין, הֲרֵי זֶה מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים תַּעֲנִיתוֹ[63]. הָלַךְ מִמָּקוֹם שֶׁאֵין מִתְעַנִּין לְמָקוֹם שֶׁמִּתְעַנִּין, הֲרֵי זֶה מִתְעַנֶּה עִמָּהֶן. שָׁכַח וְאָכַל וְשָׁתָה, אַל יִתְרָאֶה בִּפְנֵיהֶם וְאַל יִנְהֹג עִדּוּנִין בְּעַצְמוֹ[64].

61) תענית י, ב. ואפילו אם נתרפא (או עברה הצרה) קודם חצות היום, שהרי קיבל עליו התענית. ואם אינו משלים - נראה כמתנה עם קונו, אם תעבור לא אתענה ואם לא תעבור אתענה (רש"י). ובציבור לא הטריחו עליהם להשלים (כשעברה הצרה קודם חצות היום), מפני טורח הציבור (מגיד־משנה להלן הלכה טז). 62) תענית, שם. 63) וברש"י שם: כל התעניות שקיבלו בני עירו, שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם. 64) תענית, שם. וכן אלה שפטורים להתענות, כגון מעוברות ומניקות, לא ינהגו עידונים בעצמם ('ירושלמי' תענית פ"א ה"ה).

טז. צִבּוּר שֶׁהָיוּ מִתְעַנִּין עַל הַגְּשָׁמִים, וְיָרְדוּ לָהֶן גְּשָׁמִים: אִם קֹדֶם חֲצוֹת יָרְדוּ - לֹא יַשְׁלִימוּ[65]; אֶלָּא אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, וּמִתְכַּנְּסִין וְקוֹרְאִין הַלֵּל הַגָּדוֹל[66]; שֶׁאֵין אוֹמְרִין הַלֵּל הַגָּדוֹל אֶלָּא בְּנֶפֶשׁ שְׂבֵעָה וְכָרֵס מְלֵאָה[67]. וְאִם אַחַר חֲצוֹת - הוֹאִיל וְעָבַר רֹב הַיּוֹם בִּקְדֻשָּׁה, יַשְׁלִימוּ תַּעֲנִיתָן. וְכֵן אִם הָיוּ מִתְעַנִּין עַל צָרָה וְעָבְרָה, אוֹ עַל גְּזֵרָה וּבָטְלָה: אִם קֹדֶם חֲצוֹת - לֹא יַשְׁלִימוּ[68], וְאִם אַחַר חֲצוֹת - יַשְׁלִימוּ.

65) משנה, תענית יט, א. כרבי אליעזר ורבי טרפון. 66) מזמור קלו בתהלים, שכתוב בו "נותן לחם לכל בשר", נקרא הלל הגדול "מפני שהקדוש־ברוך־הוא יושב ברומו של עולם ומחלק מזון לכל בריה" (פסחים קח.). 67) תענית כה, ב ודף כו, א. ש"מתוך שכתוב בו: "נותן לחם לכל בשר", נראה להאמר על השובע" (רש"י). 68) נלמד מדין גשמים שלמעלה. שלא הטריחו על הציבור להשלים התענית. אבל הראב"ד סובר שדין זה נאמר רק בצרת גשמים, אבל בשאר צרות - דין ציבור כדין יחיד, המבואר בהלכה הקודמת, שכיון שקיבלו עליהם התענית - צריכים להשלים אותו אף אם עברה הצרה.

יז. בְּכָל יוֹם תַּעֲנִית שֶׁגּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, בֵּית דִּין וְהַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּבוֹדְקִים עַל מַעֲשֵׂי אַנְשֵׁי הָעִיר מֵאַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית עַד חֲצוֹת הַיּוֹם. וּמְסִירִין הַמִּכְשׁוֹלוֹת שֶׁל עֲבֵרוֹת; וּמַזְהִירִין וְדוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִין עַל בַּעֲלֵי חָמָס וַעֲבֵרוֹת, וּמַפְרִישִׁין אוֹתָן; וְעַל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וּמַשְׁפִּילִין אוֹתָן; וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[69]. וּמֵחֲצִי הַיּוֹם וְלָעֶרֶב: רְבִיעַ הַיּוֹם קוֹרְאִין בִּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה[70], שֶׁנֶּאֱמַר: מוּסַר ה' בְּנִי אַל תִּמְאָס, וְאַל תָּקֹץ בְּתוֹכַחְתּוֹ. וּמַפְטִירִין בַּנָּבִיא בְּתוֹכָחוֹת מֵעִנְיַן הַצָּרָה. וּרְבִיעַ הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן מִתְפַּלְּלִים מִנְחָה וּמִתְחַנְּנִים וְזוֹעֲקִים וּמִתְוַדִּים כְּפִי כֹּחָם.

69) תענית יב, ב. מימרא של אביי. [ואף־על־פי שסוגיית הגמרא שם עוסקת בשלוש תעניות שניות (המבוארות להלן פ"ג ה"ג־ה"ד) - מכיון שהביא הפסוק (נחמיה ט, ג) "ויקראו בספר תורת ה' אלקים רביעית היום, ורביעית מתוודים ומשתחוים לה' אלקיהם", נראה שבכל תענית נוהגים כן. וראה להלן בפ"ג ה"ב, ובלחם־משנה כאן]. 70) משנה, מגילה ל, ב. ומימרא של אביי, תענית שם). וזהו דוקא בתעניות שגוזרין אותן הציבור מפני הצרות, כגון: בצורת ודבר וכיוצא בהן, קוראים ברכות וקללות, כדי שישובו העם ויכנע לבבם כשישמעו אותם, אבל בשאר התעניות, שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו, קורין בשחרית ובמנחה "ויחל", ראה ברמב"ם הלכות תפילה פרק יג הי"ח ('צפנת פענח').

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ח־כ"ד תמוז ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ח תמוז ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני ההבערה בשלימות. וסבת זה הסדר הוא, שראוי להקדים נזקי בעלי החיים לנזקי הבור לפי שהם הולכים ויוצאים לחוץ ומזיקים, ונזקיהם מצויים יותר. וראוי להקדים נזקי הבור לנזקי האש לפי שנזקי הבור או נזקי תולדותיו מצויים יותר. והפרק המדבר בדברים המבארים ענייני שלשה אבות בעלי החיים והם: הקרן והרגל והשן בכלל הם ותולדותיהם ראוי להיותו ראשון, כי יש להקדים

כללים לפרטים, ואחר־כך יש לבאר פרטי כל אחד מהם. והתחיל רבינו בפרק שני בביאור תולדות השן והרגל לפי שהן מועדות מתחלתן ונזקיהם מצויים יותר. ויש להקדים הרגל לשון, לפי שידוע שאין חיוב השן והרגל אלא ברשות הניזק, ואם־כן בהמצא נזק השן כבר קדם לו הרגל, ר"ל שכבר נכנסה הבהמה ברשות הניזק. ואחר ביאור זה במעט עיון תתבאר למבין סיבת סדר כל הלכות אלו.

א. הַמַּדְלִיק[2] בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[3], וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה[4] [וְהִזִּיקָה] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה וְגוֹמֵר, שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם[6] הַמַּבְעִיר וְגוֹמֵר. וְהַבְּעֵרָה מֵאֲבוֹת נְזִיקִין הִיא[7].

2) בבא־קמא ס. 3) בלי רשות. 4) למקום אחר ושרפה. 5) כי אש מועדת מתחילתה. המדליק חייב, אפילו עברה האש מרחק גדול ובלתי צפוי מראש, הואיל והדליק שלא ברשות. 6) בין אם זה גדיש (תבואה שכבר נקצרה) ובין אם זה קמה (תבואה שעדיין מחוברת לקרקע), ובין אם זה קוצים בלבד, שזה נזק פעוט, על הכל הוא חייב לשלם. 7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה (שם ב.).

ב. הִדְלִיק בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ[8] - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִסּוֹף הַמֻּצָּר[9] כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה[10] לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ. וְכַמָּה שִׁעוּר הַהַרְחָקָה?[11] הַכֹּל לְפִי גֹּבַהּ הַדְּלֵקָה[12]. וְאִם לֹא הִרְחִיק כָּרָאוּי[13], וְעָבְרָה הָאֵשׁ וְהִזִּיקָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. הִרְחִיק כָּרָאוּי, וְעָבְרָה וְהִזִּיקָה - פָּטוּר[14]; שֶׁזּוֹ מַכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם הִיא[15]. וְכֵן אִם עָבְרָה[16] נָהָר אוֹ שְׁלוּלִית[17] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַיִם וְרָחְבָּן שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת - פָּטוּר[18].

8) משנה שם פא: 9) הגבול המפריד בין רשותו לרשות חברו. 10) ואין אדם רשאי לעשות ברשותו ככל העולה על רוחו, שמעשיו מביאים נזקים לאחרים. 11) שאלת המשנה, שם. 12) במדה שהאש גבוהה וגדולה יותר, צריך המרחק להיות גדול יותר. זוהי דעת רבי שמעון במשנה שם, לפי פירושו של רבה בר אבוה. 13) אם האש לפי גדלה, יכולה, למשל, להגיע עד מרחק עשרים אמה, והוא הרחיק פחות מזה. 14) בניגוד להלכה הקודמת שחייב בכל מרחק שהוא, מכיון שהדליק בשדה חבירו שלא ברשות. 15) ואין המדליק אשם בכך, ועצם ההדלקה ברשות היתה. 16) ברייתא שם סא. 17) מקום שבו מתקבצים מי גשמים. 18) כי אין דרך האש, אפילו היא גדולה, לעבור רוחב שמונה אמות מים, אבל אם אין בהם מים, קובעים את הדין לפי הכלל הקודם, אם הרחיק כראוי או לא.

ג. עָבְרָה גָדֵר[19] - אוֹמְדִין גֹּבַהּ הַגָּדֵר וְגֹבַהּ הַדְּלֵקָה[20] וְהָעֵצִים אוֹ הַקּוֹצִים[21] הַמְּצוּיִין שָׁם: אִם אֵינָהּ רְאוּיָה לַעֲבֹר - פָּטוּר, וְאִם רְאוּיָה לַעֲבֹר - חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֵשׁ הַקּוֹדַחַת[22]; אֲבָל אִם הָיָה לָהּ לַהַב גָּדוֹל הָעוֹלֶה וְנִכְפָּף מִגֹּבַהּ עֲלִית הַלַּהַב, וְהָיוּ עֵצִים מְצוּיִין שָׁם - אֵין לָהּ אֹמֶד[23], אֶלָּא אֲפִלּוּ עָבְרָה אֶלֶף אַמָּה[24] - חַיָּב.

19) משנה שם סא. 20) במדה שהדליקה גבוהה יותר, צריכה גם הגדר להיות גבוהה יותר. 21) שהאש נאחזת בהם בקלות. 22) נוקבת ושורפת בלי שלהבת גדולה, מלשון "אש קדחה באפי" (דברים לב, כב). זוהי גירסת רבינו חננאל ופירושו, וראה אוצר הגאונים לבבא־קמא עמוד 63. זוהי גם גירסת רבינו. בגמרא שלנו הגירסא "קולחת". [המשנה קובעת גובה של ארבע אמות, ובגמרא אומר רב שגובה זה מספיק "בקודחת" או "בקולחת", והלכה כמותו נגד דעת שמואל, בניגוד לכלל שהלכה כשמואל בדיני ממונות. ולפלא, למה רבינו אינו מזכיר כלל את השיעור של ארבע אמות]. 23) אין לה שעור, כי האש הולכת ומתקדמת בלי הרף. 24) בברייתא שם, סא. "אפילו עד מאה מיל".

ד. נָפְלָה דְּלֵקָה בַּחֲצֵרוֹ[25], וְנָפַל גָּדֵר שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַדְּלֵקָה[26], וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה בְּחָצֵר אַחֶרֶת, אִם הָיָה יָכוֹל לִגְדֹּר הַגָּדֵר שֶׁנָּפַל וְלֹא גְדָרוֹ - חַיָּב[27]. לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה?[28] לְשׁוֹרוֹ שֶׁיָּצָא[29] וְהִזִּיק, שֶׁהָיָה לוֹ לְשָׁמְרוֹ וְלֹא שְׁמָרוֹ.

25) פרצה שריפה מחמת האש שהצית בעל החצר, שם כג. 26) אילו נפלה מחמת הדליקה היה חייב, אפילו לא היתה לו שהות להקים את הגדר שנפלה, מכיון שהוא אשם בכך, שלא הרחיק כראוי. 27) אף־על־פי שאין להאשים אותו על האש שהדליק, חייב הוא על שלא שמר על האש שלו שלא תזיק. 28) השוואה זאת מובאת בגמרא, שם. 29) שהכניסו לדיר ולא נעל הדלת כראוי, שהוא חייב.

ה. הַשּׁוֹלֵחַ[30] אֶת הַבְּעֵרָה[31] בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[32] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[33] וְחַיָּב בִּידֵי שָׁמַיִם[34]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[35] שֶׁמָּסַר לָהֶן גַּחֶלֶת וְלִבּוּהָ[36], שֶׁדֶּרֶךְ הַגַּחֶלֶת לְהִכָּבוֹת מֵאֵלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּעֲבֹר וְתַדְלִיק; אֲבָל אִם מָסַר לָהֶן שַׁלְהֶבֶת[37] - חַיָּב[38], שֶׁהֲרֵי מַעֲשָׂיו גָּרְמוּ[39].

30) משנה שם נט: 31) אש, חומר בוער. 32) שאינם בני־דעת. 33) אם החרש, השוטה או הקטן שרפו גדיש, פטור השולח, כי הוא לא שרף. 34) כי גם הוא אשם במידה מסויימת בנזק זה. 35) שפטור מדיני אדם. 36) החרש, השוטה או הקטן נפחו בה והגדילו את הלהבה, ולולא זה היתה גחלת כבה מאליה. 37) כגון אבוקה דולקת. 38) אף בדיני אדם. רבינו פסק כדעת חזקיה ולא כר' יוחנן, משום שחזקיה היה רבו של ר' יוחנן, שם. 39) והריהו כאילו שם בעצמו את השלהבת במקום הגדיש.

ו. שָׁלַח[40] אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד פִּקֵּחַ - זֶה הַפִּקֵּחַ שֶׁהִבְעִיר חַיָּב לְשַׁלֵּם[41], וְהַשּׁוֹלֵחַ פָּטוּר[42]. וְכֵן אִם הִנִּיחַ שׁוֹמֵר לִשְׁמֹר הַבְּעֵרָה - הַשּׁוֹמֵר חַיָּב[43].

40) משנה, שם. 41) כי הוא בר דעת ואחראי למעשיו. 42) אף־על־פי שלמדנו ששלוחו של אדם כמותו, זה רק בדבר מצוה או בדבר רשות, אבל לא בדבר עבירה, ואין לזקוף את מעשה העבירה על חשבון השולח, ומפני כך השולח פטור, אפילו מסר שלהבת ועצים ביד הפקח.

43) שהשומר נכנס במקום הבעלים. השווה למעלה פרק ד, הלכה ד.

ז. אֶחָד[44] הֵבִיא אֶת הָאוּר[45] וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים[46] - הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב[47]. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר - הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב[48]. בָּא אַחֵר וְלִבָּה - הַמְּלַבֶּה חַיָּב[49]. לִבַּתּוּ רוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה תָּמִיד[50] - הֲרֵי כֻּלָּן פְּטוּרִין[51]. לִבָּה וְלִבַּתּוּ הָרוּחַ[52] - חַיָּב; שֶׁהֲרֵי הוּא גָּרַם[53], וְכָל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק מְשַׁלֵּם גֶּזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבַּנְּכָסִים, כִּשְׁאָר כָּל הַמַּזִּיקִין[54].

44) המשך המשנה שם. 45) אש. 46) אחרי שהראשון הביא את האש. 47) כי בלי העצים היתה האש נכבית, והראשון לא עשה כלום. 48) תמיד חייב האחרון, מהטעם הקודם. 49) והראשונים פטורים, אם האש לא היתה מתלבה מאליה. 50) ואפילו אם דרכה לבוא לעתים לא רחוקות כל כך. 51) שהרי זה אונס, כי לא היו צריכים להעלות על דעתם, שתבוא רוח שאינה מצויה. ומובן שזה רק כשבאותה שעה לא היתה מנשבת רוח שאינה מצויה. כך פירש הירושלמי את המשנה "ליבתה הרוח כולן פטורין", שמדובר ברוח שאינה מצויה. 52) ברייתא שם, ס. 53) שהרי בלעדו היתה האש נכבית, ועל כן הוא חייב. 54) שן, רגל ובור שבעל המזיק חייב, משום שגרם לנזק ע"י חוסר שמירה. [הברייתא "ליבה ולבתה הרוח" מבחינה בין שני מקרים: אם יש בליבויו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור. רבינו סתם, ומשמע שבכל מקרה חייב, ועל זה משיג עליו הראב"ד, אולם רבא שם מפרש, שהבדל זה קיים רק במקרה שהרוח שלבתה היתה רוח שאינה מצויה, ועל כן אם אין בליבויו כדי ללבותה פטור, כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שתבוא רוח שאינה מצויה, אולם ליבה ולבתה רוח מצויה, אף־על־פי שבלי הרוח היתה האש כבה מאליה - חייב, כי הרי הוא יודע על קיום הרוח המצויה, ויכול לדעת מראש שאם גם הוא ילבה תפרוץ דליקה ותזיק. ודברי רבינו כאן נאמרו ברוח מצויה (ראה מגיד־משנה)].

ח. אֵשׁ[55] שֶׁיָּצְאָה וְאָכְלָה עֵצִים אוֹ אֲבָנִים[56] אוֹ עָפָר[57] - חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָצְאָה קֹצִים[58] אוֹ הַשָּׂדֶה[59]. אָכְלָה גָּדִישׁ[60] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְהָיוּ כֵּלִים טְמוּנִים בְּתוֹךְ הַגָּדִישׁ: אִם הָיוּ כְּגוֹן מוֹרִיגִים[61] וּכְלֵי בָקָר[62] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַשָּׂדֶה לְטָמְנָם בְּגָדִישׁ - חַיָּב לְשַׁלֵּם[63]; הָיוּ בְּגָדִים וּכְלֵי זְכוּכִית[64] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - פָּטוּר עַל הַכֵּלִים[65].

55) משנה שם ס. 56) אף־על־פי שאינן נשרפות כליל כמו עצים. 57) כגון לחכה נירו (חריש שלא נזרע) ונתקלקל. 58) הנשרפים כליל. 59) הקרקע שאינה נשרפת כליל. 60) התבואה שנערמה לאחר הקציר, משנה שם סא: 61) לוח בעל שיני ברזל, שבו דשים את התבואה. 62) כגון מרדעת של חמור ועול בקר. 63) כי בעל הגדיש לא שינה ממנהגו של עולם, ועל המדליק לדעת שכלים כאלו נמצאים בגדיש. 64) שאין דרכם להמצא בגדיש. 65) שלא היה עליו להעלות על הדעת, שכלים אלו נמצאים בגדיש. ומשערים את מקום אותם הכלים כאילו היה מלא תבואה ממין הגדיש. הלכה זו היא כדעת החכמים, ולפי פירוש רבא בגמרא שם.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[66] בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[67]; אֲבָל בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְעָבְרָה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ - פָּטוּר עַל כָּל הַכֵּלִים הַטְּמוּנִים[68] בַּגָּדִישׁ. אֲבָל מְשַׁלֵּם הוּא שִׁעוּר מְקוֹם הַכֵּלִים[69], וְרוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מְלֵא גָדִישׁ שֶׁל חִטִּים אוֹ שֶׁל שְׂעוֹרִים[70].

66) שחייב על הכלים הטמונים בגדיש. 67) מכיון שלא ברשות הדליק. 68) אפילו על אלה שדרכם לטמנם בגדיש, כי כתוב בתורה "או הקמה" (שמות כב, ד), ודרשו החכמים "מה קמה בגלוי, אף כל בגלוי". ולשון הפסוק "כי תצא אש", משמע במדליק בתוך שלו, שם ס. 69) גודל המקום שהכלים תופסים. 70) אם הגדיש היה של שעורים. דין זה מכוון גם למדליק בתוך שדה חבירו, שפטור על בגדים וכלי זכוכית, כמו שכתבנו בהלכה הקודמת.

י. הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְיָצְאָה הָאֵשׁ וְנֶאֱכַל הַגָּדִישׁ, וְהָיָה גְדִי כָּפוּת לוֹ[71] וְעֶבֶד סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - חַיָּב[72]; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם[73] לַעֲשׂוֹת בַּגָּדִישׁ. הָיָה עֶבֶד כָּפוּת וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - פָּטוּר[74].

71) קשור לו, משנה שם, סא: 72) על הגדי. מן הפסוק "או הקמה", דורשים החכמים "כל בעלי קומה", כלומר גם בעלי החיים, שם ס. 73) והיה צריך להעלות על הדעת, ואף־על־פי־כן פטור על העבד, כי היה עליו לברוח. 74) מפני שהמדליק חייב מיתה על שריפת העבד, וכל המחוייב מיתה, פטור מכל חיוב ממון הקשור במעשהו זה. כלל זה ידוע בתלמוד בשם: "קים ליה בדרבה מיניה". ואפילו במקרה שאין בית־דין ממיתים אותו, כגון בשוגג או שהודה מעצמו ואין עדים, פטור מממון.

יא. הַמַּשְׁאִיל[75] מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ, וְהִגְדִּישׁ[76] בּוֹ וְהִטְמִין בּוֹ כֵּלִים, וְהִדְלִיק הַמַּשְׁאִיל וְשָׂרַף הַגָּדִישׁ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי גָדִישׁ בִּלְבַד[77]. הִשְׁאִילוֹ מָקוֹם לְהַגְדִּישׁ חִטִּים וְהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים, אוֹ לְהַגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְהִגְדִּישׁ חִטִּים[78], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ חִטִּים[79] וְחִפָּם בִּשְׂעוֹרִים[80], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְחִפָּם בְּחִטִּים[81] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ אֶלָּא דְּמֵי שְׂעוֹרִים בִּלְבַד.

75) שם סב. 76) עשה גדיש. 77) כי השאיל את המקום לגדיש בלבד. 78) משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים ששוים יותר משעורים, מכיון שלא נתן רשות להגדיש חטים. 79) לאחר שקיבל רשות לכך. 80) וכיסם בשעורים. הדין הוא, שהוא משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים שנגדשו ברשות. הטעם הוא, שהמשאיל יכול לטעון: ראיתי שעורים בלבד, ועל כן לא נזהרתי כל כך. 81) אם השאיל להגדיש שעורים, מובן מאליו שישלם דמי שעורים בלבד, ואם השאיל להגדיש

חיטים והגדיש שעורים וחיפם בחיטים, גם כן הדין שישלם דמי שעורים בלבד, ואת מקום החיטים - דמי חיטים.

יב. הַמַּדְלִיק אֶת הַבִּירָה[82] שֶׁל חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כָּל כְּלֵיהֶם וְכָל חֶכְסֵיהֶם בַּבָּתִּים. וְכֹל שֶׁיִּטְעַן בַּעַל הַבַּיִת[83] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[84] וְנוֹטֵל[85]. וּשְׁבוּעָה זוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[86], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[87]. וּבְלִבַּד שֶׁיִּטְעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן[88], אוֹ שֶׁהוּא לָמוּד[89] לִהְיוֹת אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁטָּעַן פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ[90].

82) משנה שם סא: 83) כל כלי שיאמר בעל הבית שהיה בבית ויתבע תשלומו. 84) כשהוא נשבע, יאחוז בידו חפץ קדוש, כגון ספר תורה. 85) בניגוד לכלל "נשבע ויוצא פטור", שאין בכוח השבועה לחייב ממון. 86) חכמי תורה שבעל־פה הראשונים. 87) בהלכות חובל ומזיק פרק ז, הלכה יז. דין הניזק כדין הנגזל, שחכמינו תיקנו "נשבע ונוטל". 88) שיש לשער שהיו לו, שהולמים את מצבו הכלכלי, דעת רב אשי, שם סב. 89) רגיל. 90) כגון אדם נאמן, ובני אדם רגילים להפקיד אצלו חפצים יקרים.

יג. גָּמָל שֶׁהוּא טָעוּן פִּשְׁתָּן[91] וְעוֹבֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת[92] וְדָלְקָה בְּגֵרוֹ שֶׁל חֲנֶוֹנִי, וְהִדְלִיק אֶת כָּל הַבִּירָה[93] - בַּעַל הַגָּמָל חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהִרְבָּה בְּמַשֹּׂאוֹי[94]. בֵּין שֶׁעָמְדָה הַבְּהֵמָה[95] בֵּין שֶׁלֹּא עָמְדָה[96]. הִנִּיחַ הַחֲנֶוֹנִי גֵּרוֹ מִבַּחוּץ[97] - הַחֲנֶוֹנִי חַיָּב אַף בִּדְמֵי פִּשְׁתָּן[98], מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחַ גֵּרוֹ מִבַּחוּץ[99]. וַאֲפִלּוּ גֵּר חֲנֻכָּה[100] הָיָה לוֹ לֵישֵׁב לִשְׁמֹר[101].

91) משנה בבא־קמא סב: 92) מכיון שמעטן הפשתן היה גדול מדי. 93) בנין גדול. 94) בעל הגמל פשע, מפני שהטעין משא יותר משיעור רוחב רשות הרבים. טעם זה מובא בגמרא שם, כב: 95) שהוסיף פשע על שלא מיהר להרחיק אותה מן המקום. 96) אלא בעברה הדליקה את הבית, גמרא שם כב. 97) ובגלל זה נדלק בו הפשתן. 98) נוסף על חיוב בדמי הבירה, אם איננה של החנוני. 99) דבר האסור לו לעשות. גם טעם זה מובא בגמרא שם כב: 100) שרשאי להניחו בחוץ משום מצוה. 101) ולפיכך הוא חייב, כדעת תנא־קמא, ולא כרבי יהודה האומר "בנר חנוכה פטור", שם סב:

יד. הַכּוֹפֵף[102] קָמָתוֹ[103] שֶׁל חֲבֵרוֹ לִפְנֵי הָאֵשׁ[104] עַד שֶׁתִּדְלַק, אִם אֵין הָאֵשׁ מַגַּעַת לָהּ אֶלָּא בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה[105] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[106] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[107]. וְהַטּוֹמֵן קָמָתוֹ[108] שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּעָפָר[109] אוֹ בְּתֶבֶן[110], וְעָבְרָה הָאֵשׁ[111] וְאָכְלָה אוֹתָהּ - הֲרֵי הַטּוֹמֵן פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[112] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[113], מִפְּנֵי שֶׁהַמַּדְלִיק אֶת הָאֵשׁ פָּטוּר עַל הַטָּמוּן[114].

102) שם נה: 103) תבואתו, המחוברת לקרקע. 104) לצד האש. 105) לעתים קרובות. 106) כי זה מעין אונס, שלא עלה בדעתו שתבוא רוח שאינה מצויה. 107) כי לולא הכפיפה לא היתה האש מגעת, אף ברוח שאינה מצויה, שם נו. 108) דברי רב אשי שם. 109) המגן בפני אש. 110) המגביר את סכנת האש. 111) שהדליק אחר. 112) כי הוא לא הדליק את האש, ולא שרף את הקמה. 113) כי לולא טמן, היה בעל הקמה גובה דמי הקמה מן המדליק את הדליקה. 114) למעלה הלכה ט.

טו. אֵשׁ שֶׁעָבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם וְחָבְלָה בּוֹ - הֲרֵי הַמַּבְעִיר חַיָּב[115] בְּנִזְקָיו וּבְשִׁבְתּוֹ[116] וּבְרִפּוּיוֹ וּבְצַעֲרוֹ[117] וּבְבָשְׁתּוֹ[118], כְּאִלּוּ הִזִּיקוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאִשּׁוֹ מָמוֹנוֹ הוּא[119], הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁהִזִּיקָה בְּחִצָּיוֹ[120]. אֲבָל אִם הִזִּיקָה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאָדָם - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּנֶזֶק בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[121].

115) בבא־קמא כג. 116) שנתבטל ממלאכתו בכלל החבלה. 117) שלא נכלל בחישוב הנזק. 118) בגמרא נאמר שם "לחייבו בארבעה דברים", ורבינו וגם רבינו חננאל מפרשים שהכוונה שם לצער, ריפוי, שבת, בושת (שלא כפירוש רש"י). 119) כשורו, ושורו שהזיק חייב על הנזק בלבד. 120) המדליק אש דומה לזורק חץ בידים, ועל כן חייב בחמשת הדברים. זוהי דעת ר' יוחנן שם כב. 121) למעלה פרק יא, הלכה ו; פרק יג, הלכה ב.

טז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ[122] הֲרֵי הֵן כָּאֵשׁ[123]. כֵּיצַד? הִנִּיחַ אֶבֶן[124] אוֹ סַכִּין אוֹ מַשָּׂא בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ[125], וְנָפְלוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ[126] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן תּוֹלְדוֹת הַבְּעֵרָה הֵן[127]. וְאִם נָפְלוּ בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה[128] וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר[129].

122) מזיקים הדומים לאש, ואינם מפורשים בתורה. 123) דינם כדין אש, שם ג: 124) דוגמא זו מובאת בגמרא שם. 125) בקצה הגג, שיכולים ליפול משם. 126) בדרך נפילתם. 127) כשם שאת האש מוליכה הרוח, כך הוליכה הרוח את הסכין ואת האבן והזיקו. 128) ולולא זאת לא יכלו ליפול. 129) כי זהו אונס, שלא היה צריך להעלות על דעתו שתבוא רוח שאינה מצויה ותפילם.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שני י"ט תמוז ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת גְּנֵבָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁלֹּא לִגְנֹב מָמוֹן. ב) דִּין הַגַּנָּב. ג) לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם הַמִּשְׁקָלוֹת. ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל בַּמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁקָלוֹת. ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אֶבֶן וָאֶבֶן אֵיפָה וְאֵיפָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶן. ו) שֶׁלֹּא יַסִּיג גְּבוּל. ז) שֶׁלֹּא לִגְנֹב נְפָשׁוֹת.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ענינו בביאור איסור הגניבה ומהותה וענין התשלומים,

אם תשלומי כפל אם תשלומי ארבעה וחמשה בגונב שור ושה וטבחם או מכרם. ומי הוא הגנב שהוא חייב, ואם הגניבה בעין מה דינה בין נשתנית הגניבה בין לא נשתנית הגניבה, וכן אם הועתקה לרשות הדיוט אחר וכיוצא בזה.

א. כָּל הַגּוֹנֵב[2] מָמוֹן[3] מִשֶּׁוֶה פְּרוּטָה[4] וּלְמַעְלָה[5] - עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[6]: לֹא תִגְנֹב. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו[7] זֶה, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְתַשְׁלוּמִין[8], שֶׁהַגַּנָּב חִיְּבַתּוּ תּוֹרָה לְשַׁלֵּם[9]. וְאֶחָד[10] הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[11], וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל אוֹ אֶת הַקָּטָן[12].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא תגנוב"

הציווי "לא תגנוב" שבעשרת הדיברות מדבר בגונב נפשות, ואילו "לא תגנובו" שבפרשת קדושים מדבר בגניבת ממון. וצריך עיון מדוע בריש הלכות גניבה (בדפוסים שלנו) הביא הכתוב לא תגנוב. אבל בחינוך מצוה רכ"ד מעתיק לשון הרמב"ם לא תגנובו. וכן כתב הרמב"ם בספר המצוות מל"ת רמד, ובמניין המצוות בסוף ספר היד - לא תגנובו.

(על פי לקו"ש חז"ז עמוד 205 הערה 4)

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחד הגונב ממון ישראל או גונב ממון גוי כו'"

ובנוגע לגזילה, ראה רמב"ם ריש הלכות גזילה ואבידה. טושו"ע שם ריש סימן שנט (ראה ש"ך שם סק"ב בשם המהרש"ל, שהרמב"ם והסמ"ג ס"ל שהוא מדאורייתא).

(על פי לקו"ש חז"ב עמוד 115 הערה 7)

2) הגדרת המונח "גנב" ראה להלן הלכה ג. 3) רכוש (ולאו דווקא כסף). 4) מטבע קטנה של נחושת, אחד ממאה תשעים ושניים בדינר של כסף. 5) פחות משווה פרוטה אדם מוחל (ראה סנהדרין נז. ורש"י שם). 6) ויקרא יט, יא. שם כתוב "לא תגנובו". פסוק זה מדבר בגונב ממון, אבל "לא תגנובו" שבעשרת הדברות מדבר בגונב נפשות (סנהדרין פו. וכן כותב רבינו להלן בפרק ט הלכה א). 7) על אזהרה זו של "לא תגנובו", אף על פי שיש בו מעשה, ו"כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש בו מעשה, לוקין עליו" (ראה מכות טז.). 8) ו"כיוון דחייב בתשלומין אין לוקה ומשלם". 9) "אם המצא ... שניים ישלם" (שמות כב, ג). 10) ואחד ... ואחד = בין ובין. 11) "גזל גוי אסור" - בבא קמא קיג א-ב, והוא הדין לגניבה. 12) כי החיוב בתורה בא על הגניבה ולא חשוב אם גנב מגדול או גנב מקטן.

ב. אָסוּר לִגְנֹב כָּל שֶׁהוּא[13] דִּין תּוֹרָה[14]. וְאָסוּר לִגְנֹב דֶּרֶךְ שְׂחוֹק אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְהַחֲזִיר[15] אוֹ עַל מְנָת לְשַׁלֵּם[16]; הַכֹּל אָסוּר[17], שֶׁלֹּא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּכָךְ.

13) אפילו פחות משווה פרוטה. 14) אף על פי שהשיעור לעבור על הלא תעשה הוא שווה פרוטה, האיסור הוא אף בפחות משיעור, כמו חצי שיעור באיסורי אכילה. רבינו פוסק כרבי יוחנן, שחצי שיעור אסור מן התורה (יומא עד.). 15) את החפץ גופו, ואין בדעתו לעכבו בשבילו. 16) תשלומי כפל משום "שרוצה להתנותו ויודע בו שלא יקבל" (רש"י בבבא מציעא סא:). 17) [בגמרא בבא מציעא שם, למדו דין זה מן הכתוב (ויקרא יט, יא) "לא תגנובו" שהוא מיותר. ולפי טעם זה עובר גנב זה בלאו כגנב ממש שלא על מנת לשלם וכדומה - ומדברי רבינו יש ללמוד שאין בזה לאו ממש, וצריך עיון].

ג. אֵי זֶהוּ גַּנָּב? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן אָדָם בַּסֵּתֶר[18] וְאֵין הַבְּעָלִים יוֹדְעִים, כְּגוֹן הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לְתוֹךְ כִּיס חֲבֵרוֹ וְלָקַח מְעוֹתָיו וְאֵין הַבְּעָלִים רוֹאִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם לָקַח בְּגָלוּי[19] וּבְפַרְהֶסְיָא[20] בְּחֹזֶק יָד[21] - אֵין זֶה גַּנָּב, אֶלָּא גַּזְלָן[22]. לְפִיכָךְ, לִסְטִים מְזֻיָּן שֶׁגָּנַב[23] - אֵינוֹ גַּזְלָן, אֶלָּא גַּנָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים יוֹדְעִים[24] בְּשָׁעָה שֶׁגָּנַב.

18) ולא לעיני הבעלים. 19) שהבעלים רואים. 20) לעיני הכול. 21) נגד רצון הבעלים. 22) הגדרה זו של גזלן מבוססת על הדוגמא שמביאה הגמרא מבניהו בן יהוידע, שנאמר בו (שמואל-ב, כג, כא): "ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו" (בבא קמא עט:). 23) הבא בסתר ומפחד מפני אנשים. 24) כי הוא לוקח ממנו בחזקה באיום הנשק, בכל זאת נחשב גנב, משום שהוא מתחבא מפני אנשים, ואינו עושה מעשהו בפרהסייא (שם נו: ונז.).

ד. גַּנָּב שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים[25] כְּשֵׁרִים[26] שֶׁגָּנַב - חַיָּב לְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[27] לְבַעַל הַגְּנֵבָה. אִם גָּנַב דִּינָר - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[28]; גָּנַב חֲמוֹר אוֹ כְּסוּת אוֹ גָּמָל - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם בְּדָמֶיהָ[29]. נִמְצָא מַפְסִיד כְּשִׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר אֶת חֲבֵרוֹ[30].

25) עד אחד לא מספיק, כי כתוב בתורה "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא, על פי שני עדים או על פי שלושה עדים יקום דבר" (דברים יט, טו). 26) רשימת הפסולים לעדות, ראה סנהדרין פרק ג משנה ג וד, וראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ח הלכה יג שקבע שם כלל: "אין מחייבים לעולם ממון על פי עדים עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדויות". 27) שכתוב "שניים ישלם" (שמות כב, ג). 28) דינר אחד שגנב ודינר נוסף כקנס על מעשה הגניבה. 29) כדי שלא תטעה לומר, שהגנב מחוייב לשלם שני חפצים ממש בעד כל חפץ שגנב, מדייק רבינו ואומר "שניים בדמיה" פירוש - הגנב משלם כסף או משהו אחר שדמיו כפליים מדמי הגניבה. 30) "עונש כל חוטא לזולתו בכלל שיעשה בו כמו שעשה בשווה ... ומי שהזיק בממון, יינזק בממונו כשיעור ההוא בשווה ... ישלם שניים לרעהו, רצונו לומר הדבר אשר לקח, וילקח ממנו כיוצא בו" (מורה נבוכים, חלק ג פרק מא).

ה. גַּנָּב שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ[31] שֶׁגָּנַב - מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן[32] וּפָטוּר מִן הַכֶּפֶל[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים[34]

יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם - וְלֹא הַמַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ[35] מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקְּנָסוֹת[36], שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהֶן פָּטוּר[37].

31) בבא קמא סד: באופן המחייב אותו לשלם את הקרן, כמבואר להלן בפרק ג הלכה ט. 32) הדבר שגנב. 33) אף על פי שבאו עדים אחרי כן והעידו שגנב, ראה להלן פרק ג, הלכה ח. 34) שירשיע אותו השופט על פי עדים. 35) על ידי הודאתו. 36) כגון חצי נזק ועוד. המושג "קנס" מקיף כל תשלום שהוא יתר על הקרן או פחות (ראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה ח; בבא קמא טו:). 37) כי הקנס בא כאמצעי למניעת החטא, ואם החוטא מודה מעצמו - ובמקרה גניבה גם מחזיר את הגניבה - מוותרים לו על הקנס. דין מודה בקנס, בגמרא שם.

ו. תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֲגִין בַּכֹּל, חוּץ מִשֶּׁה וְשׁוֹר; שֶׁהַגּוֹנֵב אֶת הַשּׁוֹר אוֹ אֶת הַשֶּׂה וְטָבַח אוֹ מָכַר[38] - מְשַׁלֵּם עַל הַשֶּׂה תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה, וְעַל הַשּׁוֹר תַּשְׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה.

38) "כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמישה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" (שמות כא, לז), והטעם שהחמירו בשור ובשה יותר מבשאר מטלטלין, אם מכר או שחט בעלי חיים אחרים, פירש רבינו במורה נבוכים שם, משום שהצאן והבקר נמצאים על פי רוב בשדות, ואי אפשר לשמרם כמו ששומרים הדברים בתוך היישוב וקל לגנוב אותם, ובמידה שיותר קל לעשות את העבירה החמירו בעונשה, כדי שיימנעו מלעשותה. בבקר החמירו יותר מבצאן, כי הבקר רועים מפוזרים שלא כצאן הרועים יחד, ויותר קל לגנוב שור מאשר כבשה, ועל כן החמירו בשור, אם מכר או שחט, יותר מאשר בכבשה. ובמכילתא משפטים פרשה יב ובתוספתא בבא קמא פרק ז הלכה ג, נמסרו טעמים אחרים שהובאו גם בגמרא בבא קמא עט: למה החמירו בשור מבשה, רבי מאיר אומר משום שהשור עובד בשדה, והגנב ביטלו ממלאכתו. "שור שיש לו מלאכה משלם חמישה, שה שאין לו מלאכה משלם ארבעה", ורבי יוחנן בן זכאי מסביר, מפני כבוד הבריות, שה הוא נושא על כתפו ומתבזה, ושור הולך מעצמו.

ז. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה[39] שֶׁגָּנְבוּ - חַיָּבִין[40] לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[41]. הָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁאֵין לָהּ לְשַׁלֵּם[42] - חֲרֵי הַכֶּפֶל[43] עָלֶיהָ חוֹב עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ אוֹ יָמוּת בַּעְלָהּ, וּבֵית דִּין נִפְרָעִים מִמֶּנָּה[44].

39) בין איש ובין אשה, דין אחד לשניהם. 40) השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה. 41) או תשלומי ארבעה וחמישה. 42) שחרי מעשי ידיה לבעלה, ואם יש לה נכסים, הרי פירותיהם לבעלה. 43) אבל הגניבה עצמה, אם היא בידה או ביד בעלה מוציאים ממנה. 44) מהנכסים שלה.

ח. קָטָן[45] שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[46], וּמַחֲזִירִין לוֹ[47] דָּבָר הַגָּנוּב מִמֶּנּוּ. וְאִם אִבְּדוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אַף הַקֶּרֶן, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל[48].

45) לפני שהגיע לגיל י"ג שנה ויום אחד וצמחו לו שתי שערות במקומות ידועים בגופו. 46) שקטן איננו בר עונשין, כי אין בו דעת ואינו אחראי למעשיו (שם לט.). 47) לבעל הגניבה. 48) כי בשעה שגנב לא נתחייב כלל, מה שאין כן באשת איש שחייבת לשלם, אלא שאי אפשר היה לגבות ממנה לפני שנתגרשה או שנתאלמנה, וכן עבד שנשתחרר, ראה הלכה ט.

ט. הָעֶבֶד שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[49], וּבְעָלָיו פְּטוּרִין. שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב עַל נִזְקֵי עֲבָדָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מָמוֹנוֹ[50], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרָן; שֶׁאִם יַכְעִיסֶנּוּ רַבּוֹ, יֵלֵךְ וְיַדְלִיק גָּדִישׁ[51] בְּאֶלֶף דִּינָר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר נְזָקִין. נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד - חַיָּב לְשַׁלֵּם[52] אֶת הַכֶּפֶל.

49) כי אין לו כסף לשלם, כי כל מה שקנה עבד, קנה רבו. 50) ואדם אחראי לנזקי ממונו. 51) כדי לחייב את רבו לשלם. טעם זה מובא בגמרא שם. 52) כדין אשה שנתגרשה, כי הפטור הקודם בא רק משום שלא היו לו נכסים, משנה שם פז.

י. רָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים[53] כְּפִי כֹּחַ הַקָּטָן עַל הַגְּנֵבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין בָּהּ. וְכֵן אִם הִזִּיקוּ שְׁאָר נְזָקִין. וְכֵן מַכִּין אֶת הָעֲבָדִים שֶׁגָּנְבוּ אוֹ שֶׁהִזִּיקוּ מַכָּה רַבָּה[54], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין לְהַזִּיק.

53) אף על פי שהם פטורין מן הדין. 54) מפני שהם גדולים ויכולים לעמוד במכה רבה בלי לפגום בבריאותם ובכושר עבודתם ומפני שיש בהם דעת ועושים זאת מתוך כוונת זדון. [ואפילו לדעת האומרים שאין בית דין מצווים להרחיק את הקטן מעבירה, זה נאמר רק במצוות שבין אדם למקום, אבל במצוות שבין אדם לחבירו מוטל על בית הדין להרחיק את הקטנים מלהזיק לאחרים (מגיד משנה)].

יא. הָיְתָה הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב וְהִשְׁבִּיחָה מֵאֵלֶיהָ, כְּגוֹן כִּבְשָׂה שֶׁיָּלְדָה[55] וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ וְאֶת גִּזּוֹתֶיהָ וְאֶת וְלָדוֹתֶיהָ[56]. וְאִם אַחַר יֵאוּשׁ[57] יָלְדָה וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[58]. הוֹצִיא עָלֶיהָ הוֹצָאָה וְהִשְׁבִּיחָה, כְּגוֹן שֶׁפִּטְּמָהּ - חֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁל גַּנָּב[59] אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר הַגְּנֵבָה עִם הַכֶּפֶל - נוֹטֵל הַשֶּׁבַח[60] מִן הַבְּעָלִים, אוֹ מְחַשְּׁבִים לוֹ מִן הַכֶּפֶל[61].

55) משנה שם צג: בדין הגזלן, וגנב דינו כגזלן לעניין זה. 56) כשהייתה מעוברת וטעונה צמר בשעת הגניבה. דעת רבינו, שאין זה שינוי מעשה גמור, ואין הגנב קונה אותה, ולא את הוולד ולא את הצמר. 57) הבעלים חדלו מלקוות להחזרת הדבר הנגנב. רבינו מפרש את הכלל במשנה זו, האומר: "כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה", שמדובר לאחר ייאוש. 58) אם הייתה מעוברת או טעונה, משלם

דמי מעוברת או טעונה, והוולד והצמר של גנב. אבל אם נתעברה ונטענה אצל הגנב, וילדה וגזזה מחזירה כמו שהיא עכשיו. 59) טענת הגנב "אנא פטימנא ואת שקלת"? פירוש: אני אפטם ואתה תקח?! (שם). 60) תוספת מחיר הבהמה לאחר הפיטום. 61) מנכים לו דמי השבח מן הכפל ומשלם את המותר.

יב. הַגְּנֻבָה עַצְמָהּ שֶׁהִיא בְּיַד הַגַּנָּב[62] וְלֹא נִשְׁתַּנֵּית - חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[63] בֵּין לִפְנֵי יֵאוּשׁ בֵּין לְאַחַר יֵאוּשׁ[64]; אֶלָּא שֶׁאַחַר יֵאוּשׁ הַשֵּׁבַח לַגַּנָּב[65], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66]. נִשְׁתַּנֵּית הַגְּנֻבָה בְּיַד הַגַּנָּב[67] - קְנָאָהּ[68] וְקָנָה שִׁבְחָהּ אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דָּמִים[69].

62) ולא העבירה לרשות אחר. 63) כמו שכתוב "והשיב את הגזילה אשר גזל" (ויקרא ה, כג), ודרשו רבותינו: אם כעין שגזל (שלא נשתנתה) יחזיר (שם סו.). ודין הגניבה כדין הגזילה. 64) כדעת רב יוסף שם, שאמר, "יאוש אינו קונה ואפילו מדרבנן", ועל כן עליו להחזיר את הגניבה עצמה. 65) והבעלים ישלמו לגנב את דמי השבח. 66) בהלכה הקודמת. 67) כגון הגוזל עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים. 68) כדעת רבה, ששינוי קונה (שם). 69) ואינו חייב להחזיר את הגניבה עצמה, אפילו היא ביד הגנב, כי שינוי מעשה בלבד, אף בלי יאוש, קונה.

יג. גָּנַב כְּחוּשָׁה[70] וְהִשְׁמִינָה[71], אוֹ שְׁמֵנָה וְהִכְחִישָׁה[72] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[73] כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[74]. גָּנַב טָלֶה[75] וְנַעֲשָׂה אַיִל, עֵגֶל וְנַעֲשָׂה שׁוֹר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[76]. טָבְחוֹ אוֹ מְכָרוֹ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל - נַעֲשָׂה שִׁנּוּי[77] בְּיָדוֹ וְקָנָהוּ, וְשֶׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

70) בהמה כחושה, ברייתא שם סה. 71) הגנב פטמה. 72) הגנב הכחישה על ידי עבודה יתירה (שם). 73) אם שחטה או מכרה. 74) במקרה שהגנב פיטמה יכול הוא לטעון: "אני פטמתי ואתה תקח"?! שם. ובמקרה שהכחישה, אומרים: "מה לי קטלה כולה מה לי קטלא פלגא"? פירוש: אין הבדל בין הרגה לגמרי או הרגה במקצת, כלומר הכחישה, וכשם כשהרגה ממש משלם כשעת הגניבה, כך גם בהכחישה. 75) כבשה צעירה. 76) שם סה: הטעם הוא, שכפל הוא חייב על הגניבה, ובשעת הגניבה היה זה טלה. 77) אף על פי שזה בא מאליו ולא על ידי מעשה.

יד. גָּנַב בְּהֵמָה אוֹ כְּלִי[78] וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, וּבִשְׁעַת הַגְּנֵבָה הָיָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה, וְעַכְשָׁו בִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין שָׁוֶה שְׁנַיִם - מְשַׁלֵּם קֶרֶן כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[79], וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין[80]. הָיָה שָׁוֶה בִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה שְׁנַיִם, וּבִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין אַרְבָּעָה: אִם שָׁחַט אוֹ מָכַר אוֹ שִׁבֵּר הַכְּלִי[81] אוֹ אִבְּדוֹ - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין[82]; וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ אָבַד הַכְּלִי מֵאֵלָיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[83].

78) שאין בו תשלומי ארבעה וחמישה. 79) ואינו יכול להחזיר את הבהמה עצמה ולהגיד: "הרי שלך לפניך" (דעת רב שם). וטעמו, שהתורה אמרה בגניבה "חיים ... ישלם" (שמות כב, ג) "אחייה לקרן כעין שגנב", כלומר אם מחיר הקרן ירד, ישלם הגנב כעין שגנב. 80) דעתו של רב שם, בשעה שבית הדין מחייב אותו לשלם כפל או ד' וה' יש לחשב לפי מחיר הגניבה באותה שעה, כי הריהי הוזלה ברשות הבעלים. 81) מקביל לשחט בבעל חי. 82) זה כולל גם את הקרן, שמשלם כשעת העמדה בדין, כי הגניבה שייכת לבעלים, ואם נתייקרה, הרווח לבעלים. זה דומה להשביחה מאליה, שהרווח לבעלים, ראה למעלה הלכה יא. 83) החיוב בא רק על הגניבה, לכן מחייבים אותו לשלם כשעת הגניבה, מה שאין כן במקרה הקודם, שחייב על שעה שמכר או שבר הכלי.

טו. מִי שֶׁגָּנַב כְּלִי וְשִׁבְּרוֹ אוֹ פִּחֲתוֹ[84], אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִפְחַת מֵאֵלָיו - אֵין שָׁמִין לוֹ הַפְּחָת[85], אֶלָּא רוֹאִין כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה אוֹתוֹ הַכְּלִי וּמְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים שְׁנַיִם בְּדָמָיו, וְהַכְּלִי הַשָּׁבוּר יִהְיֶה לַגַּנָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִטֹּל הַכְּלִי הַשָּׁבוּר וִישַׁלֵּם לָהֶם הַפְּחָת[86] וְהַכֶּפֶל - שׁוֹמְעִין לָהֶם[87].

84) קלקלו. 85) אין מוסרים את הכלי השבור או הנפחת לבעלים ומשלימים בכסף את ההבדל בין מחיר הכלי השבור למחירו לפני שבירתו. זוהי דעת שמואל (שם יא.), שאמר: "אין שמין לגנב" מכוונים לכל תשלומי הגנב, כלומר לא רק לקרן, אלא גם לכפל (שלא כדעת הראב"ד כאן, וראה ירושלמי שם). 86) הפרש בין מחיר כלי שלם לבין מחיר הכלי השבור. 87) כי לטובת הבעלים נאמר הדין שלמעלה, ולכן אם הבעלים מוותרים או מעדיפים שיישאר בידם הכלי המקולקל, שומעים להם.

טז. הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר לִפְנֵי יֵאוּשׁ בְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ[88] וַהֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת בְּעַצְמָהּ[89] מִיַּד הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[90]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם טָבַח אוֹ מָכַר לְאַחַר יֵאוּשׁ[91] שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו[92] וְקָנָה הַלּוֹקֵחַ[93].

88) כי שינוי רשות בלי ייאוש אינו קונה. 89) ולא הועיל מעשה הגנב, וכאילו לא מכר. 90) כי התורה מחייבת ארבעה וחמישה על עצם המכירה, והרי מכר (דעת רב נחמן שם). 91) כדעת ר' יוחנן, רב נחמן ורב ששת שם, ואין אומרים שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר, כי ייאוש בלבד אינו קונה. 92) ומכירתו קיימת, אפילו גילו את הגניבה ביד הקונה. 93) ואין מחזירים את הגניבה לבעלים. [בטביחה החידוש הוא החיוב לאחר ייאוש. שאין אנו אומרים: "שלו הוא טובח", ובמכירה חידושו - החיוב לפני ייאוש אף על פי שלא הועילה כלום, כי שינוי רשות לבד אינו קונה. כל מה שנאמר כאן במקרה של לפני יאוש משתייך איפוא לדין מכירה, והמלה טבח מתוך שיגרה נאמרה שם ואין בה ניגוד לדין].

יז. הַגּוֹנֵב מִגַּנָּב אַחֵר[94], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיַאֵשׁוּ

הַבְּעָלִים[95] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאִם טָבַח וּמָכַר - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן; שֶׁהֲרֵי דִּין הַבְּהֵמָה הַזֹּאת לַחֲזֹר בְּעֵינֶיהָ[96] לַבְּעָלִים וְלֹא קְנָאָהּ הַגַּנָּב[97]. וְלַבְּעָלִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם[98] הַכֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גְנָבָהּ מֵרְשׁוּתָן[99].

94) גנב ראשון גנבה מבעל הבית, וגנב שני גנבה מגנב ראשון. 95) וכל שכן כשלא נתייאשו הבעלים. 96) היא עצמה ולא דמיה. 97) כי יאוש בלבד אינו קונה, ושינוי הרשות מבית הבעלים לבית הגנב אפילו עם יאוש אינו קונה אלא כשיצאה הגניבה מרשות הגנב לרשות אחרת, ואפילו לדעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה פרק ב הלכה ג, ששינוי רשות ואחר כך יאוש קונה. 98) אף על פי שהבהמה היא של הבעלים. 99) והתורה אמרה: "וגונב מבית האיש" (שמות כב, ו) ולא מבית הגנב (משנה בבא קמא סב: וגמרא סז).

יח. גָּנַב וְטָבַח, וּבָא גַּנָּב אַחֵר וְגָנַב - הַגַּנָּב הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי קָנָה בְּשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה[100], וְגַנָּב הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וּמָכַר, וּבָא אַחֵר וְגָנַב מִן הַלּוֹקֵחַ: אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - הֲרֵי הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהַגַّנָּב הַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[101]; וְאִם לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - אֵין הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן בִּלְבַד[102].

100) על ידי השחיטה, ושינוי מעשה בלבד, אפילו בלי ייאוש קונה, שם. 101) לקונה, שקנה בייאוש ובשינוי רשות, ואין הבדל אם הייאוש היה כבר לפני המכירה, או בא רק לאחר המכירה, כשהייתה כבר בידי הקונה, לפי דעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה שם. 102) כי הלוקח לא קנה.

יום שלישי כ' תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבאר בו מהות בעלי הגניבה ומהות הדבר, ואם הועתקה הגניבה לרשות הקדש, ומהות הטביחה והמכירה וכיוצא בזה.

א. הַגּוֹנֵב אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ שֶׁגָּנַב נִכְסֵי הֶקְדֵּשׁ[2] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ. לְרֵעֵהוּ - וְלֹא לְהֶקְדֵּשׁ[4], לְרֵעֵהוּ - וְלֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[5]. וְכֵן הַגּוֹנֵב קָדָשִׁים מִבֵּית בַּעְלֵיהֶן, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים[6] בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים[7], בֵּין קָדָשִׁים שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[8] בֵּין קָדָשִׁים שֶׁהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[9] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל וּמִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַנַּב מִבֵּית הָאִישׁ - וְלֹא מִבֵּית הֶקְדֵּשׁ[10].

2) נכסים השייכים לבית המקדש, כלומר קדשי בדק הבית. 3) אבל לא כפל וארבעה וחמשה. [רבינו עוסק כאן בדיני כפל וארבעה וחמשה, אבל לא בדיני מעילה שמקומם בהלכות מעילה, ולכן לא הזכיר כאן תשלום החומש וקרבן האשם. ראה ראב"ד]. 4) בבא־מציעא נז: 5) במכילתא משפטים פרשה טו סימן קנג: "ולא לאחרים". 6) כגון עולה, חטאת ואשם, שאין הזר אוכל מהם. 7) כגון שלמים ותודה, שהבעלים אוכלים את בשרם. 8) שאם אבדו אין הבעלים חייבים להביא אחרים, כגון שאמרו על בהמה מסויימת הרי זו עולה או שלמים. 9) כגון שאמר הרי עלי עולה או שלמים, ואם הקרבן הלך לאיבוד חייבים הבעלים להביא קרבן אחר, וההפסד אינו של הקדש אלא של הבעלים. בכל זאת, לענין כפל נחשב הקרבן לא לממון בעלים אלא לנכסי הקדש, והגנב פטור מן הכפל. מחלוקת רבי שמעון וחכמים, ופסק כחכמים (בבא־קמא עד:). 10) "בית" משמע רשותו, וקדשים אפילו כשהם נמצאים עדיין בבית המקדיש, רשות הקדש עליהם.

ב. וְכֵן הַגּוֹנֵב עֲבָדִים[11] וּשְׁטָרוֹת וְקַרְקָעוֹת[12] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. שֶׁלֹּא חִיְּבָה הַתּוֹרָה הַכֶּפֶל אֶלָּא בְּמִטַּלְטְלִין שֶׁגּוּפָן מָמוֹן[13], שֶׁנֶּאֱמַר: עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה[14]; אֲבָל הָעֲבָדִים הֵקִּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם[15], וְהַשְּׁטָרוֹת אֵין גּוּפָן מָמוֹן.

11) בבא־קמא סב: בבא־מציעא נו: 12) כגון משיג גבול רעהו, כלומר מעביר את הגדר המפרידה לתוך קרקע חבירו. 13) מה־שאין־כן שטר, שאף שמטלטלין הוא, אבל אין גופו ממון אלא משמש עדות לממון. 14) כל אלה דוגמאות של מטלטלין הן. 15) והמשך הפסוק הוא "לרשת אחוזה", ושם אחוזה לא נמצא בתנ"ך אלא על קרקע ולא על מטלטלין. השווה ספרא לפרשת בהר סימן פח.

ג. הַגּוֹנֵב פֶּטֶר חֲמוֹר[16] שֶׁל חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפְּדֶהָ[17] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַבְּעָלִים; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁו שֶׁלּוֹ[18], רָאוּי לִהְיוֹתוֹ לוֹ[19] אַחַר שֶׁיִּפְּדֶהָ.

16) הוולד הבכור לאמו החמורה אם הוא זכר (בכורות יא.). 17) בשה שצריך לתתו לכהן, ככתוב (שמות ל-, כ) ופטר חמור תפדה בשה. 18) שאסור לו להשתמש בפטר חמור לפני שנפדה. 19) על כן נחשב לממון בעלים. טעם זה מובא בגמרא שם.

ד. הַגּוֹנֵב[20] טִבְלוֹ[21] שֶׁל חֲבֵרוֹ וַאֲכָלוֹ[22] - מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי טִבְלוֹ[23]. וְכֵן אִם גָּנַב חֶלְבּוֹ[24] וַאֲכָלוֹ[25] - מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי חֶלְבּוֹ[26].

20) קידושין נח: 21) תבואה ופירות שעדיין לא הפרישו מהם תרומה ומעשר. 22) ומתחייב בנפשו. 23) כרבי, ולא כר' יוסי בן יהודה האומר שמשלם רק דמי חולין שבו. ואין אומרים "קם ליה בדרבה מניה", כלומר שעונש מיתה יבטל את תשלום הממון. והטעם הוא, מכיון שאין כאן עונש מיתת בית־דין אלא מיתה בידי שמים (טבל) וכרת (חלב). ורבינו פסק כחכמים (כתובות ל.), שמיתה בידי שמים וכרת אינם פוטרים מממון (ראה לקמן פרק ג הלכה

ב). ואפילו כשהתרו בו למלקות ולקה, אין אומרים כאן "אינו לוקה ומשלם", מכיון שחיוב הממון וחיוב מלקות אינם באים כאחד. חיוב ממון בא מיד עם הגניבה, ועונש מלקות בא רק עם האכילה. 24) כתובות ל: 25) שחייב כרת. 26) "שכבר נתחייב בגניבה קודם שבא לידי איסור חלב", שם. וזקוקים אנו לשני הטעמים, מפני שישנה אפשרות שהגניבה ועונש הכרת יבואו בבת אחת (ראה שם לא.) ומשלם גם כפל (ראב"ד ומגיד־משנה).

1 **ה. גָּנַב תְּרוּמָה[27] מִבְּעָלֶיהָ הַיִּשְׂרְאֵלִים שֶׁהִפְרִישׁוּהָ[28]**
2 **- אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין לָהֶם בָּהּ אֶלָּא**
3 **טוֹבַת הֲנָאָה[29], וְטוֹבַת הֲנָאָה אֵינוֹ מָמוֹן[30].**

27) חלק מן התבואה שהבעלים חייבים להפריש ולתת לכהן. 28) ועדיין לא מסרוה לכהן. 29) שרשאים למסור לכל כהן שירצו. 30) כדעת עולא, וכמסקנת הגמרא בקידושין נח. ולכן אין התרומה ממון בעלים, ופטור מתשלומי הכפל.

4 **ו. הַגּוֹנֵב מִשֶּׁל אָבִיו[31] וְטָבַח אוֹ מָכַר וְאַחַר כָּךְ מֵת**
5 **אָבִיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[32]; וְאִם מֵת**
6 **אָבִיו[33] וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
7 **כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[34]. גָּנַב**
8 **וְטָבַח אוֹ מָכַר וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ[35] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
9 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם הִקְדִּישׁ וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ**
10 **מָכַר[36], אַף עַל פִּי שֶׁהִקְדִּישׁוֹ קָדָשִׁים קַלִּים[37] -**
11 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
12 **וַחֲמִשָּׁה[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] כְּשֶׁהִקְדִּישׁ אַחַר**
13 **יֵאוּשׁ[40]; אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ לִפְנֵי יֵאוּשׁ - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[41],**
14 **וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
15 **וַחֲמִשָּׁה.**

31) משנה בבא־קמא ע. 32) משלם לאחיו את חלקם בתשלומי ארבעה וחמשה שהוא חייב. ואף־על־פי שאמרה התורה "חמשה בקר ישלם" (שמות כא, לז), ולאחיו ישלם פחות מזה - לאחר ניכוי חלקו הוא - בכל זאת חייב (שם עא:). 33) לאחר הגניבה, משנה שם עד: 34) כי בשעה שמכר או שחט היה לו חלק בבהמה, והמכירה או השחיטה לא היתה כולה באיסור, והתורה מחייבת בתשלומי ד' וה' רק אם היתה כולה באיסור (שם עב.). 35) משנה שם ע. 36) משנה שם עד: 37) כגון לקרבן שלמים, שהמקדיש אוכל את בשרו. 38) כי שחט או מכר משל הקדש, שאין בו תשלומי ד' וה', ראה למעלה הלכה א. 39) שאינו משלם תשלומי ד' וה'. 40) שקנאו ההקדש ביאוש ושינוי רשות, וכאשר שחט - של הקדש שחט. 41) שם סח:

16 **ז. הִקְדִּישׁוּ הַבְּעָלִים[42] וְהוּא בְּבֵית הַגַּנָּב[43] - אֵינוֹ**
17 **קָדוֹשׁ[44], לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָן[45], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
18 **נִתְיָאֲשׁוּ; וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר[46] אֲפִלּוּ אַחַר הֶקְדֵּשָׁן -**
19 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[47].**

42) גמרא שם. 43) החפץ שהקדישו נמצא בבית הגנב. 44) אף־על־פי שהחפץ שייך למקדיש. 45) כדעת רבי יוחנן שאמר: "גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהן אינן יכולין להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו", שם. 46) הגנב. 47) לבעלים, כי הבהמה עדיין שייכת להם.

20 **ח. הַשּׁוֹחֵט[48] וְנִתְנַבְּלָה[49] בְּיָדוֹ, וְהַנּוֹחֵר[50] וְהַמְעַקֵּר[51]**
21 **- מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בִּלְבַד[52]; אֲבָל אִם שָׁחַט**
22 **לִרְפוּאָה אוֹ לִכְלָבִים[53], אוֹ שֶׁנִּמְצֵאת טְרֵפָה[54], אוֹ**
23 **שֶׁשְּׁחָטוֹ בָּעַזָּרָה[55] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.**
24 **אַף עַל פִּי שֶׁחֵלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעַזָּרָה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה,**
25 **הוֹאִיל וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵיהֶם[56] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם**
26 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[57].**

48) משנה שם, עח: 49) נפסלה השחיטה. 50) ממיתה במכשיר חד, כגון פגיון. רש"י מפרש: "קורעו מנחיריו עד לבו". 51) עוקר את הווושט ואת הקנה במקום לחתכן דרך שחיטה. 52) כי אין זו "טביחה", והתורה אומרת "וטבחו". 53) ואינו מתכוון (משנה שם ע.). 54) לאחר השחיטה ואסורה באכילה, והרי זו שחיטה שאינה ראויה לאכילה. 55) בבית המקדש, ונאסר בהנאה. 56) מדרבנן ולא מן התורה (קדושין נז:). 57) כי כל אלה "שחיטה" הם. הניגוד לדעת רבי שמעון, ששחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה. [אבל אם היו אסורים בהנאה מן התורה, היה פטור מד' וה' (בבא־קמא עב.)].

27 **ט. וְכֵן הַגּוֹנֵב כִּלְאַיִם[58] הַבָּא מִן הַשָּׂה וּמִמִּין אַחֵר[59],**
28 **אוֹ שֶׁגָּנַב טְרֵפָה[60] אוֹ קְטַעַת[61] אוֹ חִגֶּרֶת[62] אוֹ סוֹמָא,**
29 **אוֹ בְּהֵמַת הַשַּׁתָּפִין[63], וְטָבַח וּמָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
30 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[64].**

58) שם עז: 59) כגון כבשה ותיש, ובתשלומי ד' וה', אומרת התורה "שה", "וכל מקום שנאמר "שה" אינו אלא להוציא את הכלאים", בכל זאת חייב בכלאים בתשלומי ד' וה', כי לומדים זאת מדרשת הפסוק, שם. 60) ושחט אותה, אף־על־פי שאינה ראויה לאכילה, חייב בתשלומי ד' וה', ראה בהלכה הקודמת. 61) שחתכו לה רגל (שם עח:). 62) נכת רגל. 63) והגנב לא מכר או שחט בהמה שלימה של אדם אחר, וכן בקטעת וחגרת וסומא אין הבהמה כולה בשלימותה. 64) כי מה שגנב מכר או שחט כולו, וכן בשותפים, מכר או שחט את כל חלקו של השותף האחד בבהמה, וכן את כל חלקו של השותף השני, והמכירה או השחיטה כולה באיסור (שם עא: וראה למעלה הלכה ו, ולקמן פרק ג, הלכה י).

31 **י. גָּנַב[65] וְנָתַן לְאַחֵר בְּמַתָּנָה[66], אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר**
32 **לִטְבֹּחַ[67] וְטָבַח, אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר לִמְכֹּר וּמְכָרָהּ לְאַחֵר;**
33 **גָּנַב וְהִקִּיף[68], גָּנַב וְהֶחֱלִיף[69], גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקֵּפוֹ[70], אוֹ**
34 **שֶׁשְּׁלָחוֹ סִבְלוֹנוֹת[71] לְבֵית חָמִיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
35 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[72].**

65) שם עט. 66) אף־על־פי שכתוב בתורה "ומכרו" - חייב, כי דין המתנה בזה כדין המכירה. 67) עשה אותו שליח. אף־על־פי שבכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה, והעבירה שהשליח עושה אינה נזקפת על חשבון

השולח, כאן יש שליח לדבר עבירה, ואם השליח שוחט כאילו הגנב שחט, ולמדו זאת בגמרא שם בהיקש. 68) מכר באשראי, אף־על־פי שעדיין לא קיבל כסף, מכירה היא וכאילו קיבל כסף. 69) את הבהמה בנכס אחר, דינו כאילו מכר וקיבל כסף. 70) שקיבל הגנב סחורה באשראי ופרע לו בבהמה זו, הרי זו כמכירה. 71) מתנות שהארוס שולח לארוסתו. 72) כי כל אלו דינם כמכירה.

יא. גָּנַב וּמָכַר[73], וְהִקְנָה לַמּוֹכֵר[74] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[75], וּבְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם הֵכַּר הַגַּנָּב[76] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא כֶּפֶל[77]. מְכָרוֹ חוּץ מֵאֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ[78] אוֹ חוּץ מִיָּדוֹ אוֹ רַגְלוֹ[79], כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: שֶׁשַּׁיָּיר בּוֹ דָּבָר הַנּוֹתֵר עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָה[80] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[81]; וְאִם מְכָרוֹ חוּץ מִגִּזָּתוֹ אוֹ חוּץ מִקַּרְנָיו - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁאֵלּוּ אֵינָם נִתָּרִים עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָה[82].

73) שם סח. 74) כך בדפוסים ובכ"י. ברם, לפי הענייַן, תיבת "למוכר" היא ט"ס. 75) שהמכירה תחול רק כעבור שלושים יום. כך מפרש רבינו דברי רב נחמן שם, "שהקנה לו לשלושים יום", ולא כרש"י וכר"ח שפירשו שמכר לתקופה של 30 יום. 76) ועמד בדין, יאמרו לו הדיינים צא תן לו. ראה הלכה טו. 77) כי הבהמה חזרה לבעליה לפני שיצאה המכירה לפועל. 78) כלומר, ששייר בו חלק מועט שלא מכר (משנה שם עח:). 79) הדוגמא בברייתא שם. 80) כגון בשרו. כלל זה קבע רב, שם. 81) כי כל דבר שיש לו שייכות להיתר שחיטה, נחשב שיור גם לגבי מכירה, כי התורה כתבה "וטבחו או מכרו", ודמתה מכירה לטביחה. 82) ואין להם שייכות להיתר שחיטה, ועל כן אין זה שיור לגבי מכירה.

יב. גָּנַב וְקָטַע[83] מִמֶּנָּה אֵבֶר וְאַחַר כָּךְ מְכָרָהּ[84], אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִמְּלַאכְתָּהּ[85], אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם[86] - אֵין מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ[87] תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[88].

83) שם עח: 84) זוהי בעיא בגמרא שם, אם חייב בתשלומי ד' וה' או לא. מצד אחד אפשר לומר שהגנב פטור, מכיון שלא מכר כל מה שגנב, ועל כן אין כאן "ומכרו" כולו. אולם מאידך גיסא אפשר לומר, שהתורה הקפידה רק על כך, שהגנב ימכור הכל ולא ישאיר אצלו מאומה, והרי גם בנידון־דידן הוא מכר את הכל, ולא השאיר בבהמה שום דבר שלא מכר, ועל כן יהיה חייב בתשלומי ד' וה'. 85) שכל המלאכה שיעשה הקונה לפני השחיטה תהיה של הגנב. גם זו בעיא שם, אם זו נחשבת לשיור ופטור או לא. 86) שמותר לגנב המוכר לעשות בה מלאכתו. גם זו בעיא שם, אם נחשב לשיור או לא. 87) כי זו בעיא שלא נפתרה, ומספק אין מוציאין. 88) מהטעם הנ"ל, שמספק אין מוציאין. ראה הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה ה־ו.

יג. מְכָרָהּ וְהָיְתָה לוֹ בָּהּ שֶׁתָּפוּת[89] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[90].

89) הגנב היה שותף בבהמה שגנב מחבירו שותפו (משנה שם עח:). 90) כי המכירה לא היתה כולה באיסור, ופטור אפילו מחלק חבירו.

יד. שֶׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ[91]: אִם טָבַח אֶחָד מֵהֶן אוֹ מָכַר מִדַּעַת חֲבֵרוֹ[92] - מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[93]; וְאִם עָשָׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - פְּטוּרִים מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[94], וְחַיָּבִין בְּכֶפֶל[95].

91) שניהם בהמתו של אחד (שם). 92) ובהסכמתו. 93) כי המוכר פעל גם בשם חבירו, והרי כאילו שניהם טבחו או מכרו. 94) חבירו לא שחט ולא מכר, והשותף האחד ששחט פטור, כי אין כאן "וטבחו" כולו בחיובו, כי על חלק חבירו הגנב פטור מתשלומי ד' וה' כדין טובח או מוכר אחר הגנב (ראה למעלה פרק א, הלכה יז). 95) כי שניהם גנבו.

טו. גָּנַב וְעָמַד בַּדִּין[96], וְאָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִין: צֵא תֵּן לוֹ מַה שֶּׁגָּנַבְתָּ, וְיָצָא וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[97]; אָמְרוּ לוֹ: חַיָּב אַתָּה לִיתֵּן לוֹ, וְטָבַח אוֹ מָכַר אַחַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, הוֹאִיל וְלֹא חָתְכוּ הַדִּין עָלָיו וַעֲדַיִן עוֹמֵד הוּא בִּגְנֵבָתוֹ[98].

96) מימרא של רבא (שם סח:). 97) כי "צא תן לו" זהו פסק דין, וחייב מיד להחזיר את הבהמה, ואם לא החזירה אלא שחטה או מכרה הריהו גזלן, וגזלן אינו משלם תשלומי ד' וה', שם. 98) עדיין נחשב הוא גנב על הבהמה, ועל כן אם טבחה או מכרה חייב ד' וה'.

טז. הַגּוֹנֵב[99] בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[100], הוֹאִיל וְהַגְּנֵבָה עֲדַיִן הִיא בִּרְשׁוּתָם[101] - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[102]. וְכֵן אִם טָבַח וּמָכַר שָׁם בִּרְשׁוּתָן - פָּטוּר[103]. וְאִם הִגְבִּיהַּ הַגְּנֵבָה[104] - נִתְחַיֵּב מִשּׁוּם גּוֹנֵב אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאָהּ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[105]. כֵּיצַד? גָּנַב טָלֶה מִן הַדִּיר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[106] - פָּטוּר; הִגְבִּיהוֹ אוֹ הוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[107] וָמֵת - חַיָּב[108]. נְתָנוֹ שָׁם[109] בְּבֵית הַבְּעָלִים לִבְכוֹרַת בְּנוֹ[110] אוֹ לְבַעַל חוֹבוֹ אוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם וּלְשׁוֹאֵל[111] לְנוֹשֵׂא שָׂכָר[112] וּלְשׁוֹכֵר[113], וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ זֶה שֶׁנִּתַּן לוֹ וָמֵת - פָּטוּר הַשּׁוֹמֵר[114]; הִגְבִּיהוֹ[115] אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת בְּעָלִים וָמֵת - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר[116] אוֹ בַּעַל הַחוֹב שֶׁנִּתַּן לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאוֹ הַגַּנָּב[117] מֵרְשׁוּת בְּעָלָיו.

99) משנה שם עט. 100) בבית או בחצר הבעלים. 101) של הבעלים. 102) "כי הגנב לא יקרא "גנב" עד שיביא אותו הדבר הגנוב לרשותו, ויקנה אותו בדרך מדרכי קניית המטלטלין" (פירוש המשניות לרבינו, שם, וראה גמרא שם). 103) מתשלומי ד' וה', כי אין חיוב טביחה ומכירה במקום שאין חיוב גניבה. 104) קנאה הגנב לחייב עליה משום גניבה. 105) כי הגבהה קונה בכל מקום (קידושין כה.). 106) הטלה מת לפני שהוציאו אותו. 107) לרשותו, או לסמטה. 108) בכפל. 109) הגנב, לפני

שהגביהו (המשך המשנה שם). 110) לכהן בחמשה סלעים של פדיון הבן הבכור. 111) המקבל את הבהמה לשימוש תמורת תשלום. 112) המקבל שכר על השמירה. 113) המקבל את הבהמה לשימוש תמורת תשלום. 114) לפי מסקנת הגמרא, שם "פטור" שבמשנה - כוונתו לשומר. והטעם שהוא פטור, מכיון ש"כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרין" (שם), כלומר השומרים אינם קונים את הדבר הניתן להם לשמירה לענין החיובים של כל אחד ואחד מהם, אם לא קנו אותו באחד מן הדרכים שנקנים בהם המטלטלין במקח וממכר. 115) השומר. 116) לשלם לבעלים. 117) והטלה עדיין ברשות הבעלים, ועל כן חייב השומר או בעל החוב לשלם לבעלים קרן וכפל, והגנב פטור מכלום. ומובן שהמדובר כשהשומר ידע שהטלה גנוב (מגיד־משנה). ורש"י פירש אחרת.

1 **יז. הָיָה הָעֵדֶר בַּיַּעַר[118] - כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ אֶת הַבְּהֵמָה[119]**
2 **וּטְמָנָהּ[120] בְּתוֹךְ הָאִילָנוֹת וְהָעֵצִים חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי**
3 **כֶּפֶל[121]; וְאִם טְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ שָׁם[122] - מְשַׁלֵּם**
4 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[123].**

118) מימרא של רבי אלעזר שם עט: 119) במקל והלכה מחמתו, והרי זה כמשיכה. 120) לשם גניבה. 121) אף־על־פי שלא גנב אותה במו ידיו, חייב כגנב, מכיון שקנה אותה (לענין חיוב) על־ידי המשיכה. 122) ולא העביר אותה לרשותו לפני המכירה. 123) כשם שנתחייב על הגניבה, כך נתחייב על הטביחה והמכירה.

5 **יח. גָּנַב בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[124], וְאַחַר שֶׁיָּדְעוּ[125] שֶׁגְּנָבָה**
6 **הוֹצִיאָהּ וּטְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ חוּץ מֵרְשׁוּתָן[126]; אוֹ שֶׁגָּנַב**
7 **וְהוֹצִיא חוּץ מִרְשׁוּתָן, וְטָבַח אוֹ מָכַר בִּרְשׁוּתָן[127] -**
8 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.**

124) משנה שם, עט. 125) הבעלים. ואם לא נודע לבעלים לפני שהוציאוה מרשותו, הרי קנאה הגנב כשהוציאה מרשותו, ואין זה גניבה ברשות הבעלים. 126) כשהוציאה מרשותם קנאה, וחייב בד' וה'. 127) חייב ד' וה', אע"פ שמכר בשעה שנמצאה ברשות הבעלים, כי משעה שהוציא אותה קנאה.

יום רביעי כ"א תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני הגונב והטובח והמוכר והוא מתחייב במלקות או במיתה. ודין הודאת הגנב, בין שבאו עדים בין שלא באו, ודין גביית בית הדין מנכסי הגנב.

9 **א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת נַעֲרָה[2], שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה**
10 **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲוֹן מִיתַת בֵּית דִּין[3] וְתַשְׁלוּמִין[4] - אֵינוֹ**
11 **מְשַׁלֵּם[5], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג[6]. וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה**
12 **שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ מַלְקוּת וְתַשְׁלוּמִין - לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם,**
13 **שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם[7]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שׁוֹגֵג[8]**
14 **אוֹ לֹא הִתְרוּ בּוֹ[9] - מְשַׁלֵּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה[10]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
15 **אֲמוּרִים?[11] שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין עִם עֲוֹן מִיתַת בֵּית**
16 **דִּין כְּאַחַת[12], אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב תַּשְׁלוּמִין וּמַלְקוּת בְּבַת**
17 **אַחַת; אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב**
18 **בְּמִיתַת בֵּית דִּין אוֹ בְּמַלְקוּת, אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת אוֹ**
19 **מִיתַת בֵּית דִּין וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין[13] - הֲרֵי**
20 **זֶה לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וָמֵת[14].**

2) פרק א, הלכה יג. 3) שאם עשה את העבירה במזיד חייב עליה מיתה בבית־דין. 4) כגון שגנב וטבח בשבת, פטור מתשלומי ארבעה וחמשה, מכיוון שחייב מיתה על הטביחה בשבת. 5) שהמחוייב מיתה פטור מן התשלומים, כמו שכתוב: "ולא יהיה אסון ענוש יענש" (שמות כא, כב), ופירשו חכמים שמשלם דמי הוולדות. משמע שאם היה אסון - האשה מתה - פטור מדמי הוולדות (כתובות לה.). 6) ופטור ממיתה, בכל זאת פטור גם מתשלומים - כי כתוב בתורה: "ומכה נפש בהמה ישלמנה" "ומכה אדם יומת" (ויקרא כד, יח, כא), כשם שבמכה בהמה אין הבדל בין מזיד לשוגג, ובשניהם חייב ממון; כך במכה אדם אין הבדל בין מזיד לשוגג, ובשניהם פטור מממון (גמרא שם). 7) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, וסמיך ליה "ארבעים יכנו", כלומר שאם יש שתי רשעיות, מחייבים אותו מלקות בלבד (כתובות לב. ולב: והל' נערה פרק א, הלכה יא). 8) שפטור ממלקות. 9) שני עדים, שעל עבירה זו חייב מלקות, אף־על־פי שהיה מזיד. 10) כדעת רבי יוחנן, שחייבי מיתות הקישה התורה ל"מכה בהמה", ולא חייבי מלקיות (כתובות שם). 11) שפטור מתשלומים. 12) שחיוב מיתה וחיוב ממון באים יחד. 13) כגון היוצא ליהרג וחבל באחרים (ערכין ו:). 14) לוקה ומשלם, או משלם ומת (כתובות לא.).

21 **ב. כֵּיצַד?[15] זָרַק חֵץ בְּשַׁבָּת[16] מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף**
22 **אַרְבַּע[17], וְקָרַע בֶּגֶד חֲבֵרוֹ[18] בַּהֲלִיכָתוֹ[19]; אוֹ שֶׁהִדְלִיק**
23 **גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת[20]; אוֹ שֶׁגָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת[21], וְהָיָה**
24 **מְגָרְרוֹ[22] עַד שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[23], שֶׁהִיא**
25 **רְשׁוּת הַיָּחִיד, לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאִבְּדוֹ[24] שָׁם - הֲרֵי זֶה**
26 **פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, שֶׁאִסּוּר שַׁבָּת וְאִסּוּר גְּנֵבָה**
27 **וְהֶזֵּק[25] בָּאִין כְּאֶחָד. אֲבָל אִם גָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת,**
28 **וְהִגְבִּיהוּ שָׁם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[26], וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיאוֹ**
29 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִשְׁלִיכוֹ לְנָהָר[27] - חַיָּב לְשַׁלֵּם**
30 **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּאִסּוּר גְּנֵבָה קֹדֶם**
31 **שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּאִסּוּר סְקִילָה[28]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן**
32 **אִם קָצַץ אִילָן חֲבֵרוֹ בְּיוֹם טוֹב[29], וְהִתְרוּ בּוֹ; אוֹ**
33 **שֶׁהִדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ[30] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[31], וְהִתְרוּ בּוֹ[32];**
34 **אוֹ גָּנַב וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[33], וְהִתְרוּ בּוֹ - פָּטוּר**
35 **מִן הַתַּשְׁלוּמִין[34]. אֲבָל אִם לֹא הִתְרוּ בּוֹ[35] - חַיָּב**
36 **בְּתַשְׁלוּמִין[36], וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[37].**

15) הלכה זו מדגימה את הכללים שבהלכה הקודמת. 16) שם. 17) אמות, והמעביר ארבע אמות ברשות הרבים חייב מיתה. 18) וחייב ממון. 19) אף־על־פי שחיוב

מיתה בא אחרי שנח החץ, והשיראין נקרעו לפני כן - בהליכתו - בכל זאת נחשב כאילו מיתה ותשלומים באו כאחת, מכיון שבלי זריקת החץ אין הנחה. ולפיכך, עם הזריקה מתחילה המלאכה, ונגמרת בשעת ההנחה. ונימוק נוסף: מכיוון שזרק החץ, ידוע מראש שיקרע את השיראין, כי אין אפשרות להחזיר, שם. 20) שחייב ממון על הגדיש, ומיתה על הדלקת אש בשבת (בבא קמא לד:). 21) כתובות לא. 22) ולא הגביהו, ולא נתחייב עדיין בגניבה. 23) ואז נתחייב גם בגניבה וגם במיתה על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. 24) השמידו, כגון שהשליך לנהר. אבל אם הגניבה נמצאת בעין, הריהי ברשות הבעלים וחוזרת, ראה למעלה פרק א, הלכה יב. 25) כגון בשתי הדוגמאות הראשונות. 26) והגבהה קונה בכל מקום, אף ברשות הבעלים. 27) סנהדרין עב. 28) החיוב על הגניבה בא מיד עם ההגבהה, והחיוב באיסור סקילה בא בשעה שהוציא לרשות הרבים. 29) וחייב מלקות על מלאכה ב"יום טוב", אם התרו בו. 30) של חבירו. 31) שחייב על זדונו כרת (בידי שמים). 32) על חיוב מלקות. 33) בבא־קמא ע. 34) בהתאם לכלל "אין אדם לוקה ומשלם". 35) ואינו לוקה. 36) אם קצץ אילן חבירו (ב"יום טוב") או הדליק את הגדיש ביום הכיפורים. 37) אם גנב וטבח שור או שה.

1 **ג. גָּנַב[38] וְטָבַח בְּשַׁבָּת[39] אוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה[40], אֲפִלּוּ**
2 **בִּשְׁגָגָה[41] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[42], כְּמוֹ**
3 **שֶׁבְּאַרְנוּ[43].**

38) בין בחול בין בשבת. 39) ונתחייב סקילה על הטביחה (שם עד:). 40) עבירה שיש בה מיתת בית־דין. 41) שאין בית־דין ממיתים אותו. 42) כי חיוב תשלומים ועוון מיתת בית דין באים כאחת, אבל בכפל הוא חייב, כי הוא בא לפני חיוב מיתה. 43) בהלכה א.

4 **ד. הָיְתָה פָּרָה שְׁאוּלָה אֶצְלוֹ[44], וּטְבָחָהּ בְּשַׁבָּת דֶּרֶךְ**
5 **גְּנֵבָה[45] - פָּטוּר אַף מִן הַכֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי אִסּוּר שַׁבָּת**
6 **וְאִסּוּר גְּנֵבָה בָּאִין כְּאֶחָת[46]. וְאִם אֵין גְּנֵבָה[47] - אֵין**
7 **טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה[48].**

44) כתובות לד: 45) בלי ידיעת הבעלים, ובמגמה לקחת אותה לעצמו. 46) בשעה שטבחה, גנבה. 47) ואם הוא פטור מתשלום הקרן של הגניבה. 48) אין חיוב על הטביחה או על המכירה (שם). [בגמרא נאמר דבר זה אליבא דרבי מאיר, שסובר שבקנס לא אמרו "קם ליה בדרבה מיניה", ואף־על־פי־כן פטור מתשלומי ד' וה', מכיון שפטור מן הקרן, כי ארבעה וחמשה אמרה תורה ולא ג' וד'. אבל דעת רבינו, שגם בקנס אומרים "קם ליה בדרבה מיניה" אין אנו צריכים כלל לנימוק האמור כאן: "ואם אין גניבה, אין טביחה ומכירה", וקשה להבין למה מביאו רבינו].

8 **ה. גָּנַב[49] וּמָכַר בְּשַׁבָּת[50] אוֹ שֶׁמָּכַר לַעֲבוֹדָה זָרָה -**
9 **חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁאֵין בִּמְכִירָה**
10 **מִיתָה[51]. וְאִם נַעֲשֵׂית מְלָאכָה בְּשַׁבָּת בְּעֵת הַמְּכִירָה -**
11 **פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[52]. כֵּיצַד? כְּגוֹן**
12 **שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ[53] עַד שֶׁתְּנוּחַ בַּחֲצַר הַלּוֹקֵחַ[54];**
13 **שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, אִסּוּר שַׁבָּת**
14 **וּמְכִירָה בָּאִין כְּאֶחָת[55].**

49) בחול, או בשבת באופן שלא היה בגניבתו חיוב מיתה, כגון שלא הוציא מרשות היחיד לרשות הרבים. 50) בבא־קמא ע. 51) כי אין המכירה נמנית עם ל"ט המלאכות. 52) כי חיוב מיתה מפקיע את חיוב התשלומין. 53) הגנב ללוקח. 54) מדובר בגנב שזרק את הגניבה לחצר הלוקח (שם ע:). 55) החיוב על איסור שבת של הזורק מרשות לרשות בא ברגע שהגניבה נחה על קרקע החצר, וברגע זה בא - בהתאם לתנאי - החיוב על המכירה.

15 **ו. עָשָׂה שָׁלִיחַ לִשְׁחֹט לוֹ[56], וְשָׁחַט לוֹ הַשָּׁלִיחַ בְּשַׁבָּת**
16 **- הֲרֵי הַגַּנָּב חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי**
17 **זֶה הַגַּנָּב לֹא עָשָׂה עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין[57]. וּכְבָר**
18 **בֵּאַרְנוּ[58], שֶׁהַשּׁוֹחֵט עַל יְדֵי שָׁלִיחַ[59] חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין.**

56) שם עא. ולא אמר לו לשחוט בשבת, והשליח שחט בשבת על דעת עצמו. 57) כי הוא לא שחט בשבת. 58) למעלה פרק ב, הלכה י. 59) אף־על־פי שבכל מקום אומרים "אין שליח לדבר עבירה" והשולח פטור - לענין תשלומי ד' וה' "יש שליח", והשולח חייב. אבל בעשאו שליח לשחוט, פטור הגנב מתשלומי ד' וה', כי שלח אותו לעשות עבירה בשבת, ולענין איסור שבת אין שליח לדבר עבירה, ומעשה השליח אינו נזקף על חשבון הגנב השולח (ראה משנה־למלך כאן).

19 **ז. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִים[60] שֶׁגָּנַב, בֵּין שֶׁהֵעִידוּ הֵן עַצְמָן**
20 **שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר[61] בֵּין שֶׁהֵעִידוּ אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח[62] אוֹ**
21 **מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[63]. הָיוּ שְׁנַיִם**
22 **מְעִידִים שֶׁגָּנַב, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, אוֹ**
23 **שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁטָּבַח[64] אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
24 **כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה;**
25 **שֶׁהַמּוֹדֶה בְּקִנְסָם[65] - פָּטוּר[66], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].**

60) משנה שם ע. 61) והעידו עדות שלימה על הגניבה ועל הטביחה. 62) אף־על־פי שעדי טביחה מעידים רק על "חצי דבר", כי בלי עדי גניבה אינם יכולים לחייב, כי שמא שלו טבח, והתורה אמרה: "על פי שני עדים . . . יקום דבר" (דברים יט, טו) ודרש רבי עקיבא: "דבר" ולא חצי דבר. 63) כיון שעדי גניבה אינם צריכים לעדי טביחה, ויכולים לחייב בלעדיהם, אף עדות עדי הטביחה נקראת דבר שלם (שם ע:). 64) לאחר שבאו עדי הגניבה. 65) המודה בעבירה שיש עליה קנס, כלומר, תשלום שהוא פחות מדמי הקרן או יותר. 66) מלשלם את הקנס. 67) הלכות נזקי ממון, פרק ב, הלכה ח.

26 **ח. מִי שֶׁהוֹדָה בִּקְנָסָם[68] וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים: אִם**
27 **הוֹדָה בַּתְּחִלָּה[69] בִּפְנֵי בֵּית דִּין[70] וּבְבֵית דִּין[71] -**
28 **פָּטוּר[72]; אֲבָל אִם הוֹדָה חוּץ לְבֵית דִּין[73], אוֹ שֶׁהוֹדָה**
29 **בִּפְנֵי שְׁנַיִם בִּלְבַד[74], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה**
30 **מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּיהֶם[75].**

68) שם עד: עה. 69) לפני שבאו העדים. 70) בפני שלשה דיינים. 71) במקום ישיבת בית־דין. 72) מתשלום הקנס. זוהי דעת רב שם. 73) כגון שפגש את הדיינים בשוק והודה בפניהם, אין זו הודאה, כי מחוץ לבית־דין אינם בתפקיד דיינים, אלא אנשים פרטיים הם. 74) הודה במקום מושב בית־דין, אולם היו שם שני דיינים בלבד, ובדיני קנסות צריכים שלושה דיינים. 75) כי הודאה שלא נעשתה בפני שלושה דיינים במקום מושבם כדיינים, אינה מחייבת אותו כלום ויכול לחזור בו. וראה לקמן הלכה ט.

1 **ט. כֵּיצַד?[76] הוֹדָה בְּבֵית דִּין שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ**
2 **עֵדִים שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ**
3 **בְּקֶרֶן[77] קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים. אֲבָל אִם אָמַר 'לֹא גָנַבְתִּי',**
4 **שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ מִן הַכֹּל, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב, וְחָזַר וְאָמַר[78]**
5 **בְּבֵית דִּין 'טָבַחְתִּי אוֹ מָכַרְתִּי'[79], אִם בָּאוּ עֵדִים אַחַר**
6 **כָּךְ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה,**
7 **לְפִי שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ תְּחִלָּה מִכְּלוּם[80] עַד שֶׁבָּאוּ הָעֵדִים.**

76) דוגמא למודה בקנס ואחר־כך באו עדים שפטור. 77) מרצונו הטוב, וזה מוכיח שבאמת רוצה לחזור בתשובה, ועל כן פוטרים אותו מן הקנס. 78) לאחר שבתחילה הכחיש את הגניבה. 79) את הגניבה, בלי שהיו עדים על הטביחה או המכירה. 80) וההודאה על הטביחה אינה מחייבת אותו בכל תשלום שהוא, שהרי מודה בקנס פטור, ולא גילה רצון להחזיר ממון, והודאתו באה מתוך כוונה להפטר מארבעה וחמשה, אם יבואו אחר־כך עדים. כל ההלכה הזאת מקורה בדברי רב המנונא, שהסביר את דברי רב ורבי יוחנן שם. רבינו פסק כאן כרב נגד שמואל, בניגוד לכלל שהלכה כשמואל בדינים. והטעם: מפני שרב המנונא, רבי יוחנן וגם רב אשי קיבלו שיטת רב.

8 **י. הַגּוֹנֵב שׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[81] וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ,**
9 **וְהוֹדָה בְּבֵית דִּין לְאֶחָד מֵהֶן[82] וְכָפַר בָּאַחֵר[83], וְאַחַר**
10 **כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם לָזֶה**
11 **שֶׁכָּפַר לוֹ חֲמִשָּׁה חֲצָאֵי בָקָר[84] וְאַרְבָּעָה חֲצָאֵי צֹאן[85].**

81) שם עא: 82) ועל־ידי־זה נפקע חלקו של שותף זה בתשלומי ד' וה'. 83) בחלקו של השותף השני. 84) אף־על־פי שבתורה כתוב "חמשה בקר" (שמות כא, לז), כוונתה אפילו לחמשה חצאי בקר, כי העיקר הוא שישלם לבעלים פי חמשה מן הגניבה. ומכיון שמגיע לשותף חצי בקר, ישלם לו ה' חצאי בקר. 85) במקרה שגנב כבש.

12 **יא. דִּין הַגַּנָּב[86] לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְהַכֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי**
13 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה מִן הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁלּוֹ[87]. אִם לֹא**
14 **נִמְצְאוּ לוֹ מִטַּלְטְלִין - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וְגוֹבִין**
15 **הַכֹּל[88] מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו[89], כִּשְׁאָר הַנְּזָקִין, שֶׁנֶּאֱמַר**
16 **בָּהֶן: מֵיטַב שָׂדֵהוּ[90]. וְאִם אֵין לוֹ לֹא קַרְקַע וְלֹא**
17 **מִטַּלְטְלִין - בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ[91] וְנוֹתְנִין דָּמָיו**
18 **לַנִּזָּק; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ.**

86) שם ד: ה. 87) כדין מזיק, שגובים מן המטלטלין תחילה, כמו שכתוב: "כסף ישיב לבעליו" (שם, לד) ולמדו מזה חכמים: לרבות שוה כסף, ואפילו סובין (שם ז.). וראה הלכות נזקי ממון פרק ח, הלכה י. 88) גם את הקרן וגם את הקנס. 89) מן הקרקע הטוב שבנכסיו. 90) וגומר "ומיטב כרמו ישלם". ומכאן לומדים, שכל מקום שכתב "ישלם" כוונתו ל"מיטב" (שם ה.). ומטלטלין דינם כמיטב, כי הם נוחים למכירה. 91) כעבד.

19 **יב. הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה[92]. וְדָבָר**
20 **זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה[93]. וְאֵין הַגַּנָּב נִמְכָּר אֶלָּא בַּקֶּרֶן[94],**
21 **אֲבָל בַּכֶּפֶל[95] אוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה - אֵינוֹ**
22 **נִמְכָּר[96], אֶלָּא הֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"האיש נמכר בגניבתו אבל לא האשה".

מכאן רואים גודל העילוי והכבוד הניתן לבת ישראל, שהרי הגנב שאין לו מה לשלם נמכר בגניבתו ללא כל תנאי, וגם אם נמכרת על־ידי אביה אינו יכול לעשות זאת אם לא יוכל ליעדה או לפדותה. כי בבת ישראל צריך שיהיה ניכר בגלוי תכליתה ויעודה - הקמת בית בישראל.

ובפנימיות העניינים, אמה עבריה היא הנשמה "וכי ימכור איש את בתו לאמה" מדבר בירידת הנשמה למטה שאינה מתבצעת אם לא שהובטחה מראש תכליתה של הירידה שהיא לצורך העליה - יעוד (או פדיון האמה) שהוא יחוד קוב"ה וכנסת ישראל - שלימות הדירה בתחתונים לעצמותו ית'.

(על פי לקו"ש חכ"ו עמוד 372)

92) משנה סוטה כג. 93) דין זה קבלו חז"ל איש מפי איש עד משה רבינו, וסמכוהו על הפסוק "ונמכר בגניבתו", ולא בגניבתה (שם כג:). 94) אם אין לגנב לשלם את הקרן. 95) אם יש לו לשלם את הקרן, ואין לו ממה לשלם את הכפל. 96) "בגניבתו ולא בכפילו" (קידושין יח.).

23 **יג. גָּנַב אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ הֶקְדֵּשׁ[97] - אֵינוֹ נִמְכָּר**
24 **עַל הַקֶּרֶן[98], אֶלָּא הֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.**

97) שפטור מן הכפל (למעלה פרק ב הלכה א). 98) כי הפסוק "ונמכר בגנבתו" מדבר על גנב המשלם כפל, כי מיד אחר־כך כתוב "אם המצא תמצא בידו הגניבה . . . שנים ישלם". וראה 'אור החיים' לפסוק זה.

25 **יד. הָיָה קֶרֶן הַגְּנֵבָה[99] שָׁוֶה מֵאָה, וְאֵין הַגַּנָּב שָׁוֶה**
26 **אֶלָּא חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זֶה נִמְכָּר[100], וּשְׁאָר הַקֶּרֶן עִם**
27 **הַכֶּפֶל עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיֵּצֵא בַּשְּׁבִיעִית[101] וְיַעֲשִׁיר**
28 **וִישַׁלֵּם. הָיָה הַגַּנָּב שָׁוֶה מֵאָה וְאֶחָד - אֵינוֹ נִמְכָּר;**
29 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ - עַד שֶׁיִּהְיוּ דָמָיו כֻּלָּן**
30 **מֻבְלָעִין בִּגְנֵבָתוֹ[102].**

99) קידושין יח. 100) פעם אחת, כדעת החכמים בברייתא שם. הגירסא שם "וחוזר ונמכר", אולם גירסת רבינו כגירסת

המכילתא "ואינו חוזר ונמכר". 101) כדין עבד עברי שעובד שש שנים, כמו שכתוב (שמות כא, א): "כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם". 102) מה־שאין־כן במקרה זה, שדמיו עולים על דמי הגניבה (גמרא שם).

1 **טו. גָּנַב וְנִמְכַּר[103], וְחָזַר וְגָנַב: אִם לַשֵּׁנִי גָּנַב - הֲרֵי**
2 **זֶה נִמְכָּר פַּעַם שְׁנִיָּה, וַאֲפִלּוּ גָּנַב לְמֵאָה אֲנָשִׁים -**
3 **נִמְכָּר מֵאָה פְּעָמִים; וְאִם לָרִאשׁוֹן גָּנַב פַּעַם שְׁנִיָּה -**
4 **אֵינוֹ נִמְכָּר שְׁנִיָּה[104], אֶלָּא יִשָּׁאֵר עָלָיו הַכֹּל חוֹב.**

103) גמרא שם. 104) "בגניבתו" - "כיון שנמכר פעם אחת, שוב אי אתה רשאי למכרו" (שם).

5 **טז. גָּנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה - כֻּלָּם**
6 **שֶׁתָּפִין בּוֹ[105]. אִם הָיוּ דָמָיו כְּנֶגֶד הַקֶּרֶן שֶׁל שְׁלָשְׁתָּן**
7 **אוֹ פָּחוֹת מִן הַקֶּרֶן - נִמְכָּר, וּמְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן[106],**
8 **וּשְׁאָר הַכְּפָלוֹת[107] חוֹב עָלָיו; וְאִם הָיוּ דָמָיו יָתֵר[108] -**
9 **אֵינוֹ נִמְכָּר[109], וְהַכֹּל חוֹב[110] עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.**

105) השווה הלכות נזקי ממון פרק ט, הלכה יב. 106) שלושת הנגנבים מחלקים ביניהם דמי מכירת הגנב. 107) המגיע לכל אחד ואחד [נראה שחסרה כאן מלה אחת, וצריך להיות "ושאר הקרן והכפלות"]. 108) על דמי הקרן של שלשתם. 109) ראה למעלה הלכה יד. 110) גם הקרן.

10 **יז. שֶׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ כְּאֶחָד[111] - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן[112],**
11 **וְכָל אֶחָד מֵהֶן נִמְכָּר בְּחֶלְקוֹ מִן הַקֶּרֶן[113]. וְכָל מִי**
12 **שֶׁדָּמָיו יָתֵר עַל חֵלֶק הַקֶּרֶן שֶׁנִּתְחַיֵּב בּוֹ - אֵינוֹ**
13 **נִמְכָּר[114].**

111) כאיש אחד, כלומר ביחד. 112) מחלקים ביניהם את תשלום הקרן. 113) שהוא צריך לשלם. 114) הגנב נשכר מזה שהיה לו שותף, כי לו גנב לבדו היה נמכר, אם דמיו לא עלו על דמי הקרן כולה.

יום חמישי כ"ב תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני הנפקד שרוצה לעכב הפקדון בידו בטענה שנגנב ממנו, וכן כל כיוצא בזה שהממון בא לידו שלא באיסור גניבה, וביאור דינים אלו בשלמות, ואם החזיר הגנב את הגניבה באי זה תנאי יפטר, ואם צריך הודאת בעלים.

14 **א. הַטּוֹעֵן[2] שֶׁנִּגְנַב מִבֵּיתוֹ הַפִּקָּדוֹן: אִם נִשְׁבַּע[3] וְאַחַר**
15 **כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁשֶּׁקֶר טָעַן וְשֶׁהַפִּקָּדוֹן הַזֶּה אֶצְלוֹ -**
16 **הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי הוּא עַצְמוֹ**
17 **הַגַּנָּב[4]. וְאִם טָבַח וּמָכַר אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע - מְשַׁלֵּם**
18 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[5]. וְאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם עַל פִּי**
19 **עֵדִים עַל שְׁבוּעָתוֹ[6]. וְאֵינוֹ מֵבִיא חֹמֶשׁ[7], שֶׁאֵין הַחֹמֶשׁ**
20 **מִשְׁתַּלֵּם עִם הַכֶּפֶל[8]. וְאִם בָּאוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁבַע -**
21 **אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[9].**

2) שומר חינם, שהופקד אצלו חפץ, טוען שהפיקדון נגנב ופוטר עצמו מלשלם, שהרי שומר חינם פטור מגניבה ואבידה (משנה בבא קמא קח:). 3) שהפיקדון נגנב. 4) מרגע שנשבע ולקח את החפץ לעצמו. 5) כי דין הטוען טענת גנב כדין גנב גם לעניין כפל וגם לעניין ארבעה וחמישה, זוהי דעת רבי יוחנן שם קו: 6) קרבן אשם מביא אדם על שבועת שקר רק אם הודה מעצמו, כמו שכתוב בתורה (במדבר ה, ו) "והתוודו את חטאתם" (שם קח:). 7) "וחמישיתו יוסף עליו" נאמר רק בהודה מפי עצמו לאחר שנשבע לשקר. 8) שנאמר (שם) "ושלם אותו בראשו וחמישיתו" ודרשו חכמים "בראשו" משמעותו קרן, ולפיכך חיוב חומש הוא רק אם משלם קרן בלבד, אבל לא אם משלם כפל. 9) כי טוען טענת גנב אינו חייב כפל אלא אם כן נשבע קודם לשקר, כמו שכתוב בו (שמות כב, ז) "ונקרב בעל הבית אל האלהים" כלומר, לשבועה (שם סג:).

22 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[10]? שֶׁנִּשְׁבַּע קֹדֶם שֶׁשָּׁלַח**
23 **בַּפִּקָּדוֹן יָד[11]; אֲבָל אִם שָׁלַח בּוֹ יָד, וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב**
24 **וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁכֵּיוָן שֶׁשָּׁלַח**
25 **יָד נִתְחַיֵּב בּוֹ[12] וְקָנָהוּ[13].**

10) שטוען טענת גנב משלם תשלומי כפל. 11) קודם שהשתמש בו. 12) לשלם בכל האונסין ומכל שכן בגניבה ואבידה, מכיוון שדינו כגזלן. 13) לעניין חיוב תשלומים ומכיוון שטענת גנב אינה פוטרתו מלשלם דמיו אינו חייב כפל, ודינו כגזלן שפטור מכפל, דעת רב ששת (שם קז:).

26 **ג. וְכֵן הַטּוֹעֵן טַעֲנַת אֲבֵדָה בְּפִקָּדוֹן[14] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר**
27 **וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - פָּטוּר**
28 **מִן הַכֶּפֶל, שֶׁכְּבָר יָצָא הַפִּקָּדוֹן מִידֵי הַבְּעָלִים[15]**
29 **מִשְּׁבוּעָה רִאשׁוֹנָה[16].**

14) שומר חינם שטוען שהפיקדון אבד ופוטר עצמו מלשלם, מימרא של רבי אילעא בשם רבי יוחנן (שם). 15) אף על פי שבשעה שטען גנב על החפץ עדיין לא השתמש בו, בכל זאת לא היה עוד הפיקדון של הבעלים. 16) שנשבע שאבד, ועל שבועה זו עצמה, אינו חייב כפל אפילו אם באו עדים, כי דין הכפל נאמר בתורה על הטוען טענת גנב בלבד (משנה שם קח:).

30 **ד. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בַּאֲבֵדָה[17] וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ**
31 **עֵדִים שֶׁהָאֲבֵדָה בִּרְשׁוּתוֹ וְשֶׁקֶר טָעַן - מְשַׁלֵּם**
32 **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[18]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כָּל אֲבֵדָה[19]. וְהוּא,**
33 **שֶׁיִּטְעַן שֶׁגְּנֻבָה בִּלְסִטִים מְזֻיָּן[20], שֶׁהוּא אָנוּס[21]**
34 **וּפָטוּר[22]; אֲבָל אִם טָעַן שֶׁגְּנֻבָה בְּלֹא אֹנֶס - פָּטוּר**
35 **מִן הַכֶּפֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[23] עַל פִּי טַעֲנָתוֹ,**
36 **שֶׁשּׁוֹמֵר אֲבֵדָה כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא[24], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

17) המוצא אבידה וחייב להשיבה לבעלים, כמו שכתוב (דברים כב, א) "השב תשיבם לאחיך", וטען שהאבידה נגנבה ממנו, מימרא בשם רבי יוחנן (שם קו:). 18) כדין גנב. 19) וסוף הפסוק "ישלם שניים לרעהו". 20) גנב שנשמר שלא יראוהו בני אדם, אבל איים בנשק על מוצא

האבידה - ולקחה (שם נז.). 21) שאין בכוחו למנוע את הגניבה. 22) ועל פי טענה זו שומר אבידה פטור מלשלם. 23) את הקרן. 24) וחייב בגניבה ואבידה, כדעת רבי יוסף (שם נו:).

ה. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ, וְחָזַר וְטָעַן בּוֹ טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע[25], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁעֲדַיִן בִּרְשׁוּתוֹ הוּא, אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - חַיָּב כֶּפֶל עַל כָּל טַעֲנָה וְטַעֲנָה[26]. וְאִם נִשְׁבַּע חָמֵשׁ פְּעָמִים - נִמְצָא מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה: הַקֶּרֶן שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ, וַחֲמִשָּׁה בַּקֶּרֶן מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה כְּפָלוֹת שֶׁל חָמֵשׁ שְׁבוּעוֹת.

25) בבית דין אחר, כי באותו בית דין הוחזק שקרן ולא ישביעוהו. 26) אף על פי שכל הטענות הן על אותו פיקדון (שם קח.).

ו. טָעַן טַעֲנַת גַּנָּב[27] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְטָעַן[28] טַעֲנַת אֲבֵדָה וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים[29] שֶׁלֹּא נִגְנַב, וְהוֹדָה הוּא שֶׁלֹּא אָבַד - הוֹאִיל וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל עַל פִּי עֵדִים, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַל שְׁבוּעָה אַחֲרוֹנָה[30] אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדָה[31]; שֶׁהַמָּמוֹן הַמְחַיְּבוֹ בְּכֶפֶל פּוֹטְרוֹ מִן הַחֹמֶשׁ[32].

27) בפיקדון. 28) על אותו פיקדון. 29) ונתחייב בכפל. 30) שנשבע שאבד. 31) ובכל מקום הדין הוא, שאם נשבע לשקר בפיקדון והודה משלם חומש. 32) המלה "פוטרו" משמעותה "אינו מחייב" אף על פי שהשבועה שאבד אינה מחייבת את הכפל, בכל זאת פטור מן החומש, מכיוון שעל הפיקדון הזה נתחייב כבר לשלם כפל.

ז. מָסַר שׁוֹרוֹ לִשְׁנַיִם[33], וְטָעֲנוּ טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבְּעוּ, וְהוֹדָה אֶחָד מֵהֶם, וְהַשֵּׁנִי בָּאוּ עָלָיו עֵדִים - שְׁנֵיהֶן מְשַׁלְּמִין אֶת הַקֶּרֶן[34]; וְאִם תָּפַשׂ בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אֶת הַכֶּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[35]; וְזֶה שֶׁהוֹדָה[36] מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ, כִּשְׁאָר הַנִּשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן שֶׁהוֹדוּ מֵעַצְמָן.

33) לשמירה. 34) אבל מכפל שניהם פטורים, זוהי בעייא בגמרא, אם מה שהתורה הקפידה שלא לשלם כפל וחומש זה באותו האיש בלבד, ומכיוון שבמקרה זה שני אנשים הם, ישלם האחד את הכפל והשני את החומש. או כוונת התורה הייתה שעל ממון אחד לא ישלמו גם כפל וגם חומש, ועל כן גם בדין שלפנינו יהי' פטור מן הכפל, מכיוון שהראשון כבר נתחייב קודם בחומש. בעיה זו לא נפתרה, ולפיכך אין לחייב מספק את תשלומי הכפל. 35) מאותה סיבה, מכיוון שזה ספק. 36) בזמן שהודה עדיין לא באו עדים על השני, ועדיין לא הייתה קיימת בעיית הכפל בממון זה, ועל כן הוא משלם חומש.

ח. בַּעַל הַפִּקָּדוֹן שֶׁתָּבַע אֶת הַשּׁוֹמֵר[37], וְנִשְׁבַּע שֶׁנִּגְנַב[38], וְאַחַר כָּךְ הֵכַּר הַגַּנָּב, וְתָבַע הַשּׁוֹמֵר אֶת הַגַּנָּב, וְהוֹדָה לוֹ הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב, וְתָבַע בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אֶת הַגַּנָּב, וְכָפַר, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב: אִם בֶּאֱמֶת נִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר[39] כְּשֶׁטָּעַן שֶׁנִּגְנַב - נִפְטַר הַגַּנָּב מִן הַכֶּפֶל בְּהוֹדָאָתוֹ לַשּׁוֹמֵר[40]; וְאִם בְּשֶׁקֶר נִשְׁבַּע[41] - אֵין מוֹצִיאִין הַכֶּפֶל מִן הַגַּנָּב[42]; וְאִם תָּפְשׂוּ הַבְּעָלִים הַכֶּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן. תָּבְעוּ הַבְּעָלִים אֶת הַשּׁוֹמֵר וְשִׁלֵּם[43], וְאַחַר כָּךְ הֵכַּר הַגַּנָּב, וּתְבָעוּהוּ הַבְּעָלִים וְהוֹדָה לָהֶן שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ תְּבָעוּ הַשּׁוֹמֵר וְכָפַר בּוֹ, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב - אֵין מוֹצִיאִין הַכֶּפֶל מִן הַגַּנָּב[44]; וְאִם תָּפַשׂ הַשּׁוֹמֵר אֶת הַכֶּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְכֵן הַדִּין בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[45], אִם טָבַח הַגַּנָּב אוֹ מָכַר.

37) שיחזיר לו את הפיקדון (שם קח:). 38) ופטור מלשלם כדין שומר חינם. 39) אם כל פרטי השבועה נכונים, כגון שנשבע שנגנב באונס ובאמת היה זה אונס. 40) מכיוון שהשומר אדם ישר הוא, נאמן הוא על הבעלים גם להבא, וישאירו בידו את השמירה אם הפיקדון יימצא. ולפיכך אם השומר מוצא את הגנב ותובע אותו, הרי כאילו הבעלים תבעו אותו, והודאת הגנב לשומר הודאה היא, ופטור מכפל. 41) כגון שנשבע שנגנב באונס, ובאמת נגנב שלא באונס. 42) זוהי בעייא (שם), אם אימון הבעלים בשומר פסק, ועל כן הודאת הגנב בפני השומר אינה הודאה, וחייב בכפל, או לא. בעייא זו לא נפתרה, ועל כן מספק אין מוציאין מידו. 43) אף על פי שהוא פטור מלשלם בגניבה. 44) גם זו בעייא שלא נפתרה (שם), אם נאמר שהבעלים שקיבלו דמי הפיקדון נסתלקו, ואין הודאת הגנב בפניהם הודאה, ועל כן חייב הוא בכפל, או נוח לשומר שהבעלים יטרחו לגלות את הגנב, ועל כן הודאת הגנב בפניהם הודאה היא, ופוטרת אותו מתשלומי כפל. 45) אין מוציאים מיד הגנב את תשלומי ד' וה', ואם תפס השומר אין מוציאים מיד השומר. [רבינו משמיענו, שלא יעלה על דעתך לפטור לגמרי את הגנב מתשלום ד' וה' ואפילו אם תפס השומר מוציאים מידו, מפני שלא נתחייב לשלם כפל והרי אמרו: "ד' וה' אמרה תורה ולא ג' וד'" (למעלה פרק ג, הלכה ה)].

ט. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן שֶׁל קָטָן, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ כְּשֶׁהוּא קָטָן וּתְבָעוֹ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וְנִשְׁבַּע[46], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִתֵּן אִישׁ[47], וְאֵין נְתִינַת קָטָן כְּלוּם[48]. וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה נְתִינָה וּתְבִיעָה שָׁוִין בְּגָדוֹל[49].

46) שנגנב. 47) פרט לקטן. 48) אין נשבעים על טענת נתינתו, ואין באים לידי כפל על ידו. 49) ומכיוון שהנתינה היא על ידי קטן הרי זה פטור מן הכפל, אף על פי שהתביעה הייתה בגדול (שם).

י. שׁוֹמֵר שֶׁגָּנַב מֵרְשׁוּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁגָּנַב טָלֶה מֵעֵדֶר שֶׁהֻפְקַד אֶצְלוֹ וְסִלַּע מִכִּיס שֶׁהֻפְקַד אֶצְלוֹ, אִם יֵשׁ עָלָיו עֵדִים - חַיָּב בְּכֶפֶל[50]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיר הַסֶּלַע לִמְקוֹמוֹ וְהַטָּלֶה לְעֶדְרוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב

בְּאַחֲרָיוּתָן[51] עַד שֶׁיּוֹדִיעַ הַבְּעָלִים; שֶׁהֲרֵי כָּלְתָה שְׁמִירָתוֹ[52], וּכְאִלּוּ לֹא הֶחֱזִיר כְּלוּם[53] עַד שֶׁיּוֹדִיעַ בְּעָלָיו[54]. אֲבָל הַגּוֹנֵב סֶלַע מִכִּיס חֲבֵרוֹ אוֹ כְּלִי מִבֵּיתוֹ, וְהֶחֱזִיר דָּבָר הַגָּנוּב מִבֵּיתוֹ לִמְקוֹמוֹ, אִם יָדְעוּ הַבְּעָלִים בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא יָדְעוּ בַּחֲזִירָתוֹ - עֲדַיִן הַגַּנָּב חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[55] עַד שֶׁיִּמְנֶה אֶת מְעוֹתָיו[56].

50) כדין כל גנב. 51) אף במקרה אונס. 52) נסתיימה שמירתו ברגע שגנב. 53) שהרי לבעלים לא החזיר, והוא חדל להיות שומר הבעלים. 54) ואם החזיר טלה לעדרו נחשב להחזרה. 55) כי כל עוד שהבעלים אינם יודעים על החזרת הגניבה, אין שמה החזרה. 56) ועל ידי כך ייוודע לו, שהכסף שנגנב הוחזר. דין זה הוא לפי סברת שמואל, רבי יוחנן ורב חסדא (שם קיח.), שאם גנב סלע מכיס חברו וידעו הבעלים על הגניבה, ואחר כך החזיר הגנב את הסלע, "מניין פוטר", כלומר אם הבעלים מנו את הכסף שבכיסם והרגישו בהחזרת הגניבה, דיו, ואין צורך בהודעה ישירה לבעלים.

יא. מָנָה[57] אֶת כִּיסוֹ וּמְצָאוֹ שָׁלֵם הַמִּנְיָן - פָּטוּר[58]. וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים לֹא בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ - אֲפִלּוּ מִנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ[59], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוֹ לִמְקוֹמוֹ נִפְטַר מֵאַחֲרָיוּתוֹ.

57) בעל הכיס. 58) הגנב. זה שייך לסוף הלכה י. 59) כרבי יוחנן שם. ונראים הדברים שלדעת רבינו גם רב חסדא מודה לרבי יוחנן בסלע או כלי, אבל לא בבעל חי. ראה לקמן הלכה יב.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[60]? בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים[61]. אֲבָל הַגּוֹנֵב טָלֶה מֵעֵדֶר חֲבֵרוֹ, וְיָדְעוּ בּוֹ הַבְּעָלִים, וְהֶחֱזִירוֹ לָעֵדֶר שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים[62], וּמֵת אוֹ נִגְנַב - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. וְאִם מָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵמָה - פָּטוּר. וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים לֹא בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמָּנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵמָה - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעַ אֶת הַבְּעָלִים[63], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַטָּלֶה הַגָּנוּב; שֶׁהֲרֵי לָמְדוּ[64] דֶּרֶךְ אַחֶרֶת חוּץ מִדֶּרֶךְ שְׁאָר הַצֹּאן[65] שֶׁבְּעֵדֶר זֶה.

60) שהגונב בלי דעת הבעלים והחזיר פטור ואפילו מניין אינו צריך. 61) כגון סלע או כלי, שאם הבעלים לא הרגישו בגניבה אין צורך שירגישו בהחזרה. 62) דינו כדין הגונב סלע, שאם הבעלים מנו, המניין פוטר. 63) כדעת רב חסדא, "שלא לדעת צריך דעת", כלומר, שאם לא ידעו הבעלים על הגניבה, חייב הגנב, שהחזיר את הטלה לעדר, להודיע לבעלים. 64) הגנב. 65) ועל כן עלול הטלה לברוח מן העדר, וזקוק לשמירה יתירה, ומשום כך יש צורך בהודעה מיוחדת לבעלים. טעם זה, המיוחד לגנב טלה (ולא גנב סלע) נותן רבה לדברי רב חסדא שם. מכאן יוצא: הגונב מרשות חבירו: א) אם ידעו הבעלים בגניבתו ולא ידעו בחזירתו, פוטר המניין, בין בסלע ובין בטלה. ב) אם לא ידעו הבעלים לא בגניבתו ולא בחזירתו, אם זה דבר שאין בו רוח חיים, כגון סלע, אפילו מניין אינו צריך ופטור, ואם הוא דבר שיש בו רוח חיים, כגון טלה, אין המניין פוטר אלא אם כן יודיע לבעלים.

יום שישי כ"ג תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שאסור לקנות מן הגנב מה שגנב, ומה הוא משפט הגנב עם לוקח הגניבה כשהגנב אינו מפורסם, וכל הנמשך אחר זה בשלימות.

א. אָסוּר לִקְנוֹת מִן הַגַּנָּב[2] הַחֵפֶץ שֶׁגָּנַב. וְעָוֹן גָּדוֹל הוּא, שֶׁהֲרֵי מַחֲזִיק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וְגוֹרֵם לוֹ לִגְנֹב[3] גְּנֵבוֹת אֲחֵרוֹת; שֶׁאִם לֹא יִמְצָא לוֹקֵחַ - אֵינוֹ גוֹנֵב. וְעַל זֶה נֶאֱמַר[4]: חוֹלֵק עִם גַּנָּב[5] שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ[6].

2) בבא־קמא קיח: קיט. 3) עוון כפול הוא: א) על־ידי הקניה הוא מסייע לגנב לקצור פרי פשעו, ב) הוא מעודד אותו לגניבות נוספות בעתיד. שאם לא ימצא לוקח, אינו גונב - "לאו עכברא גנב אלא חורא גנב" (גיטין מה.). 4) ראה ויקרא רבה פרשה ו, ב; ילקוט שמעוני, משלי כט. 5) אף־על־פי שהוא עצמו לא גנב. 6) כי ישא עוונו ויאבד את נפשו.

ב. הַגּוֹנֵב וּמָכַר[7], וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[8], וְאַחַר כָּךְ הֵכִּר הַגַּנָּב[9], וּבָאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה הַחֵפֶץ שֶׁמָּכָרוֹ פְּלוֹנִי הוּא גְּנָבוֹ בְּפָנֵינוּ[10] - חוֹזֵר הַחֵפֶץ לְבְעָלָיו[11], וְהַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ דָּמִים[12] שֶׁשָּׁקַל[13] לַגַּנָּב, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק[14], וְהַבְּעָלִים חוֹזְרִין וְעוֹשִׂים דִּין עִם הַגַּנָּב[15]. וְאִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא[16] - לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק[17], וְאֵין הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם; אֶלָּא חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב, וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּמִים שֶׁשָּׁקַל לוֹ.

7) בבא־קמא קטו. 8) ועדיין הגניבה קיימת ברשות הבעלים. 9) ובשעה שקנה הלוקח לא ידע שהמוכר גנב הוא. 10) כי אם לא כן, יכול המוכר לטעון: קניתי את החפץ מן הבעלים. 11) כי החפץ עדיין ברשות הבעלים. 12) ואין אומרים שיחזיר את החפץ לבעלים בלי כסף, ויתבע את כספו מן הגנב. זו דעת רבי יוחנן בשם רבי ינאי (שם). 13) ששילם. 14) משום שקנה הלוקח בשוק - בפרהסיא - ולא ידע שהחפץ נגנב, עשו לו תקנה שישלמו לו הבעלים מעותיו. אחרת אין לך אדם קונה מחבירו כלום, כי יחשוש להפסיד כספו. 15) ומקבלים ממנו את הדמים ששילמו לקונה. 16) והיה לו ללוקח להעלות על דעתו, שזה חפץ גנוב. 17) דעת רבא שם.

ג. נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִן הַגְּנֵבָה, בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ וְאַחַר כָּךְ מָכַר הַגַּנָּב בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ אַחַר שֶׁמָּכַר[18] - קָנָה הַלּוֹקֵחַ[19] בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת[20], וְאֵינוֹ מַחֲזִיר הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ לִבְעָלֶיהָ; אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם הַדָּמִים[21] - אִם לָקַח מִגַּנָּב מְפֻרְסָם[22], אוֹ אֵינוֹ נוֹתֵן כְּלָל לֹא חֵפֶץ וְלֹא

דָּמִים, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק[23] - אִם לֹא הָיָה זֶה הַמּוֹכֵר גַּנָּב מְפֻרְסָם.

18) וכשקנה לוקח עדיים לא היה יאוש ולא יצא מרשות הבעלים. 19) בשעה שהתייאשו הבעלים, ולא כרב זביד אליבא דרבי יוחנן (שם קטו.). 20) מרשות הגנב לרשות הקונה. 21) והקונה יתבע את כספו מן הגנב. 22) כי חייב היה לחשוש שהחפץ גנוב, ועל כן ישלם דמיו לבעלים. 23) והבעלים יתבעו את הדמים מן הגנב.

ד. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם בַּעַל הַבַּיִת[24], אִם אֵין עֵדִים בְּכַמָּה לָקַח - חֲרֵי הַתַּגָּר[25] נִשְׁבָּע[26] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[27] בְּכַמָּה לָקַח, וְנוֹטֵל מִן הַבְּעָלִים. וְכָל הַנִּשְׁבָּע וְנוֹטֵל[28] - שְׁבוּעָתוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[29], וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[30].

24) ותובע ממנו את דמי הגניבה שהוא מחזיר לו (ראה הלכה ב). 25) שקנה מן הגנב. 26) שם קיד: 27) כגון ספר תורה, כמו בשבועה מן התורה, מה־שאין־כן בשבועת היסת של נשבע ונפטר, שאינה בנקיטת חפץ. 28) חמשה הם הנשבעים ונוטלים, המפורטים במשנה שבועות מד: 29) תקנת החכמים, כי "כל הנשבעים שבתורה, נשבעים ולא משלמים", כלומר נשבע הנתבע ופטור מלשלם. 30) הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ב.

ה. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב[31], וְהוּא אוֹמֵר: בְּכָךְ וָכָךְ לָקַחְתִּי מִמְּךָ, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא מָכַרְתִּי לְךָ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִזֶּה - הַתַּגָּר נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[32], וְנוֹטֵל מִן הַגַּנָּב; שֶׁאֵין הַגַּנָּב יָכוֹל לִישָׁבַע[33], מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה[34].

31) ותובע ממנו חזרה את כספו, כגון שקנה מגנב מפורסם, שלא עשו בו תקנת השוק (ראה הלכה ב וג). 32) כדין כל הנשבע ונוטל (ראה הלכה ד). 33) אפילו אם ירצה. 34) שישבע לשקר. על כן מעבירים את השבועה מן הגנב הנתבע על התובע שכנגדו, על הלוקח, וישבע ויטול. לולא החשד היה המוכר נשבע, שמכר לו בפחות מזה, ומשלם כפי שהוא טוען (שבועות שם).

ו. גָּנַב וּפָרַע בְּחוֹבוֹ[35], גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקֵּפוֹ[36] - אֵין בָּזֶה תַּקָּנַת הַשּׁוּק[37]; אֶלָּא הַבְּעָלִים נוֹטְלִים הַגְּנֵבָה בְּלֹא דָּמִים, וְיִשָּׁאֵר חוֹב אֵלּוּ[38] עַל הַגַּנָּב כְּשֶׁהָיָה[39]. מִשֶּׁכֵּן הַגְּנֵבָה[40], בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנָהּ בְּיָתֵר עַל דָּמֶיהָ[41] אוֹ בְּפָחוֹת מִדָּמֶיהָ[42] - הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לְבַעַל הַמַּשְׁכּוֹן, וְחוֹזְרִין וְעוֹשִׂין דִּין עִם הַגַּנָּב; אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַגַּנָּב מְפֻרְסָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].

35) שלווה כסף מאחר, ושילם לו בחפץ הגנוב (בבא־קמא קטו.). 36) בסחורה שקנה בהקפה. 37) אפילו אם אינו ידוע כגנב. 38) החוב של המלוה ושל החנוני, וצ"ל: חוב של אלו. 39) לפני שפרע הגנב. במקרים אלה לא תיקנו, מפני שלא על דעת הגניבה הלוה המלוה לגנב או מכר לו החנוני בהקפה (גמרא שם). 40) אצל מלוה, וקיבל עליה הלואה (שם). 41) אפילו כשדמי ההלואה עולים על דמי הגניבה, אומרים שהמלוה סמך על המשכון. 42) שדמי ההלואה פחותים מדמי הגניבה. במקרה זה בוודאי סמך המלוה על המשכון. כך פוסקת הגמרא (שם), שבכולם עשו תקנת השוק, בין מכר בין משכון חוץ מגנב ופרע בחובו, וגנב ופרע בהיקפו. וסובר רבינו שמשכון דינו כמכר גם לענין שוה מנה במאתים, וכמו שבמכר עשו בזה תקנת השוק, כך גם במשכון. כך פסק גם רבינו חננאל (ראה אוצר הגאונים, בבא־קמא עמוד 106) [והראב"ד בהשגותיו כתב: אלא בכדי דמיה. והמגיד־משנה פירש שכוונתו לחלוק, ודעתו שבמשכון לא עשו תקנת השוק בשוה מנה והלווה מאתים. אולם אפשר לומר שהראב"ד לא בא להשיג אלא לפרש דברי רבינו, כדרכו בכמה מקומות, ואומר שבעל החפץ מחזיר למלוה רק דמי החפץ, אבל לא כל הסכום שהלווה]. 43) בהלכה ב.

ז. הַלּוֹקֵחַ מִגַּנָּב שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם, בֵּין שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ שָׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם[44] אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמֵאָה - חֲרֵי זֶה נוֹטֵל הַדָּמִים מִבַּעַל הַבַּיִת[45] וְאַחַר כָּךְ מַחֲזִיר הַגְּנֵבָה[46], מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47].

44) דוגמאות אלה מובאות בגמרא שם. 45) נוטל מאתים, אפילו שוה החפץ מאה בלבד. הקונה יכול לטעון: בשבילי הוא שוה מאתיים. 46) אם לא ישלמו לו את כל המאתיים, רשאי הוא לעכב את הגניבה לעצמו, אף־על־פי שלא נתייאשו הבעלים (לו היה יאוש, היה הלוקח קונה את הגניבה ביאוש ושינוי רשות). 47) למעלה הלכה ב.

ח. הָיָה נוֹשֶׂה בַּגַּנָּב[48] מֵאָה זוּז[49], וְגָנַב וְהֵבִיא לְבַעַל חוֹבוֹ[50], וְנָתַן לוֹ[51] מֵאָה אַחֶרֶת - חֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[52], וְאוֹמְרִין לָזֶה[53]: לֵךְ וּתְבַע הַגַּנָּב בְּמָאתַיִם[54]; שֶׁלֹּא נָתַתָּ[55] לוֹ הַמֵּאָה הָאַחֶרֶת מִפְּנֵי הַחֵפֶץ שֶׁהֵבִיא לְךָ בִּלְבַד, כְּשֵׁם שֶׁהֶאֱמַנְתּוֹ בָּרִאשׁוֹנָה[56] הֶאֱמַנְתּוֹ בָּאַחֲרוֹנָה[57].

48) שם. 49) שהלוה לו. 50) למלוה. 51) המלוה. 52) בלי דמים, ואין המלוה יכול לטעון שהלוה לגנב את המאה השניה על סמך המשכון. 53) למלוה. 54) שלא תיקנו לו תקנת השוק. 55) בזה אנו דוחים את טענת המלוה הטוען, שהלווה לו את המאה האחרת על סמך החפץ בלבד. 56) והלווית לו את המאה הראשונה בלי משכון. 57) ואת החפץ קיבלת בעד החוב של המאה הראשונה, ועל כן הדין הוא כמו בגנב ופרע בחובו, שלא עשו בו תקנת השוק, ראה הלכה ו. במה דברים אמורים, כשלא אמר הגנב למלוה בפירוש: הלווני על חפץ זה מאה זוז, אבל כשאמר כן בפירוש, על בעל החפץ להחזיר למלווה את המאה זוז כמו בהלכה ו (מגיד־משנה וכסף־משנה).

ט. לָקַח מִגַּנָּב[58] שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם בְּמֵאָה, וּמָכַר לְאַחֵר בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְהֵכִּר הַגַּנָּב - בַּעַל הַגְּנֵבָה נוֹתֵן לָזֶה הָאַחֲרוֹן[59] מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְנוֹטֵל גְּנֵבָתוֹ, וְחוֹזֵר הַבַּעַל וְנוֹטֵל עֶשְׂרִים שֶׁל שָׁכָר מִן הַמּוֹכֵר[60], וְנוֹטֵל הַמֵּאָה

מִן הַגַּנָּב. וְאִם גַּנָּב מְפֹרְסָם הוּא - נוֹטֵל הַמֵּאָה וְעֶשְׂרִים מִן הַתַּגָּר[61] שֶׁלָּקַח מִן הַגַּנָּב, וְהוֹלֵךְ הַתַּגָּר וְתוֹבֵעַ הַגַּנָּב בַּמֵּאָה שֶׁל קֶרֶן[62]. וְהוּא הַדִּין אִם מָכַר הַשֵּׁנִי לִשְׁלִישִׁי, וְהַשְּׁלִישִׁי לִרְבִיעִי, אֲפִלּוּ מֵאָה - שֶׁהוּא נוֹטֵל מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַה שֶּׁנִּשְׁכַּר, וְנוֹטֵל הַקֶּרֶן מִן הַגַּנָּב. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[63] לִפְנֵי יֵאוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[64].

58) שם קטו. 59) ללוקח השני, כי אם בלוקח מן הגנב עשו תקנת השוק, כל־שכן בלוקח מן הלוקח. 60) גם הקונה הראשון עשו בו תקנת השוק, ואינו מחזיר לבעלים אלא את העשרים זוז שהרויח. 61) [פירוש: בתחילה מחזיר בעל הגניבה ללוקח השני את הק"כ שנתן, כמו באינו מפורסם, כי בלוקח השני עשו תקנת השוק גם בגנב מפורסם, שהרי הוא קנה מן התגר ולא מן הגנב, ואל יהיה דינו גרוע מלוקח מגנב שאינו מפורסם. על כן חייב בעל הגניבה לשלם ק"כ ללוקח השני, ואת כספו הוא נוטל חזרה מן התגר שלקח מן הגנב, כי בו לא עשו תקנת השוק, משום שקנה מגנב מפורסם]. והראב"ד כאן חולק ואומר, שהלוקח השני נוטל מן התגר, ולא בירר את נימוקו. 62) הגנב מחזיר את המאה שקיבל, והתגר החזיר את העשרים שהרויח. 63) שהלוקח האחרון חייב להחזיר את הגניבה עצמה. 64) למעלה הלכה ב.

י. בַּעַל הַבַּיִת[65] שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי[66] לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְיָצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר[67], וְהִכִּיר כֵּלָיו[68] וּסְפָרָיו בְּיַד אֲחֵרִים[69], אוֹ שֶׁהָיָה עָשׂוּי לִמְכֹּר, וְהָיוּ כֵּלִים אֵלּוּ שֶׁהִכִּיר מִכֵּלִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[70], אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה כֵּלָיו שֶׁל זֶה[71] - יִשָּׁבַע זֶה שֶׁהֵן בְּיָדוֹ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[72] בְּכַמָּה לָקַח, וְיִטֹּל מִבַּעַל הַבַּיִת[73], וְיַחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו[74].

65) שם קיד: קטו. 66) שאין דרכו. 67) שגנבו אצלו בבית. אין צורך שיאמרו, שכלים אלה הם שנגנבו. כך פסק רבא "אבל בעל הבית שאינו עשוי למכור כליו, לא צריך כולי האי", אלא מספיק קול שגנבו אצלו. כך פירש רבינו את דברי רבא, וכך פירש רב האי גאון בספר המקח והממכר שער ל. ראה אוצר הגאונים עמוד 108 (ורש"י פירש אחרת). 68) לאחר שהיה מחזר אחריהם ולא התייאש מהם. 69) ואלה טוענים שקנו את הכלים או את הספרים. 70) כלים שמתחילת עשייתם הן עומדים להשאיל או להשכיר וליטול שכרם, כגון היורות הגדולות שמבשלים בהן בחתונות וכדומה (ראה הלכות טוען ונטען פרק ח וט). כלים אלה אין דרכם למכור, והבעלים טוענים, שנגנבו מהם ויצא להם שם גניבה בעיר, ואלה שבידם הכלים טוענים, שקנו אותם בשוק. 71) התובע. אם אין עדים, שהוא בעל הכלים הללו, לא יועיל מה שיצא לו שם גניבה בעיר, כי שמא כלים אחרים נגנבו ממנו. 72) כדין כל הנשבע ונוטל (כלמעלה בהלכה ד). 73) מבעל הגניבה, כי עשו בו תקנת השוק. 74) מכיון שהבעלים עוד לא נתייאשו.

יא. הָיָה בַּעַל הַבַּיִת עָשׂוּי לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו[75], וְלֹא הָיוּ מִדְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[76], אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר וְהִכִּירוּ כֵּלָיו[77] - אֵינוֹ מַחֲזִירָן מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, שֶׁמָּא הוּא מְכָרָן לַאֲחֵרִים[78]. אֲבָל אִם בָּאוּ בְּנֵי אָדָם וְלָנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ[79], עָמַד וְזָעַק בַּלַּיְלָה: נִגְנְבוּ כֵּלַי וּסְפָרַי, וּבָאוּ בְּנֵי אָדָם וּמָצְאוּ מַחְתֶּרֶת חֲתוּרָה[80] וּבְנֵי אָדָם שֶׁלָּנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ יוֹצְאִין וּצְרוֹרוֹת שֶׁל כֵּלִים עַל כְּתֵפֵיהֶם, וְהַכֹּל אוֹמְרִים: הַלָּלוּ כֵּלָיו וּסְפָרָיו שֶׁל פְּלוֹנִי[81] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[82]. וְיִשָּׁבַע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ כַּמָּה הוֹצִיא[83], וְיִטֹּל מִבַּעַל הַגְּנֵבָה, וְיַחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו.

75) שם קיד: 76) ועל כן יש מקום לטענה, שבעל הבית מכר אותם. 77) עדים העידו שכלים אלה היו של בעל הבית. 78) וזה שהכלים בידו קנה אותם מאחרים (והמחזיק בכלים אינו טוען שקנה אותם מבעל הבית). 79) כל הדוגמה הזאת לקוחה מהגמרא, שם. 80) חפורה מתחת לקיר הבית. 81) שאם לא כן, יתכן לומר שגנבו כלים אחרים, וכלים אלה שביד המחזיק לקוחים בידו מאדם שלקחם מבעל הבית, שהרי בעל הבית עשוי למכור את כליו. 82) שכלים אלה באמת נגנבו ממנו. 83) כמה שילם.

יב. גַּנָּב שֶׁהֶחְזַק וְנִתְפַּרְסֵם[84] שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ, וְעֵדִים מְעִידִים שֶׁיָּצָא וְכֵלִים טְמוּנִים לוֹ תַּחַת כְּנָפָיו[85], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁם בַּעַל הַבַּיִת[86], וְטָעַן[87] וְאָמַר: לְקוּחִין הֵן בְּיָדִי, וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: גְּנוּבִים הֵם, אִם הָיָה בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְאוֹתָם כֵּלִים אֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַטְמִינָן, וְאֵין דֶּרֶךְ אוֹתוֹ הַמֵּחְזִיק לְהַצְנִיעַ כֵּלָיו תַּחַת כְּנָפָיו - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נֶאֱמָן[88], וְיִשָּׁבַע[89] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[90] וְנוֹטֵל כֵּלָיו. וְאִם אֵין אָדָם זֶה מֵחֲזִיק בִּגְנֵבָה - אֵין בַּעַל הַבַּיִת נֶאֱמָן[91]; אֶלָּא נִשְׁבָּע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ שְׁבוּעַת הֶסֵּת[92] שֶׁהַכֵּלִים הָאֵלּוּ לְקוּחִים בְּיָדוֹ, וְהוֹלֵךְ[93].

84) שבועות מו: 85) תחת כנפי בגדו, ולא יכלו לראות את הכלים, ואינם יכולים לזהותם. 86) בזמן שהגנב נכנס, וזה מקטין את חשש הגניבה. 87) הגנב. 88) מכיון שהנכנס הוחזק כבר ונתפרסם כגנב, מספיקים שלושת התנאים ביחד לקביעת עובדה, שכלים אלה גנובים כטענת בעל הבית. ואלה הם התנאים: א) אין דרכו של בעל הבית למכור כליו, ב) הטמין את הכלים תחת כנפי בגדו, וכלים אלה אין דרך בני אדם להטמינם, ג) אין דרכו של זה להצניע כליו תחת כנפי בגדו, ועל כן אינו יכול לטעון שהוא שונה משאר בני אדם. כל ההלכה הזאת נמצאת כמעט מלה במלה ברי"ף שבועות פרק ז, ד"ה "והשער השמיני". 89) שלא מכר את הכלים. 90) כדין הנשבע ונוטל. 91) על אף שלושת התנאים שלמעלה, כי "לאחזוקי איניש בגנבי לא מחזקינן", פירוש, אין להחזיק אנשים כגנבים כל זמן שאין הוכחה ברורה לכך. שם. 92) שתיקנו חכמי הגמרא לכופר בכל, ואין צורך בנקיטת חפץ, מה־שאין־כן

בשבועת המשנה בנשבע ונוטל, שצריכים נקיטת חפץ כמו בשבועה מן התורה. 93) כלומר: פטור.

יום ש"ק כ"ד תמוז ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו הדברים שאין לוקחים אותם מן אנשים ידועים אלא על דרכים ידועים מפני חשש שאינו שלהם. ונמשך לזה ביאור מה הם הדברים שהאומנים יכולים לעכב לעצמם מן הסתם, לפי שהוא הכרחי לידיעת הדברים שמותר לקנות מהם, כנזכר שם.

א. כָּל דָּבָר שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב[2] - אָסוּר לִיקַּח[3] אוֹתוֹ. וְכֵן אִם רֹב אוֹתוֹ הַדָּבָר[4] שֶׁהוּא גָּנוּב[5] - אֵין לוֹקְחִין אוֹתוֹ[6]. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִים מִן הָרוֹעִים[7] צֶמֶר אוֹ חָלָב אוֹ גְּדָיִים[8]; אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן[9] חָלָב וּגְבִינָה בַּמִּדְבָּר[10], אֲבָל לֹא בַּיִּשּׁוּב[11]. וּמֵאֵת לִיקַּח מִן הָרוֹעִים אַרְבַּע צֹאן אוֹ אַרְבַּע גְּזוֹת שֶׁל צֶמֶר מֵעֵדֶר קָטָן[12], אוֹ חָמֵשׁ מֵעֵדֶר גָּדוֹל; שֶׁאֵין חֶזְקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב בְּדָבָר זֶה[13].

2) שיש יסוד חזק ומשכנע שהוא גנוב. 3) לקנות. 4) שהמוכר מציע למכירה. 5) בחזקת שהוא גנוב. 6) אין קונים אותו, מחשש שמא גנוב הוא. 7) משנה בבא־קמא קיח: 8) שקיים חשש מבוסס שהרועים גנבום מצאנו של בעל הבית שבידם. 9) ברייתא שם. 10) שהחלב והגבינה שם לרועה, כי אין דרך הבעלים ללכת שם וליטלם. 11) שדרך הרועה להביא את החלב ואת הגבינה לבית בעל הבית. 12) גמרא שם, ולדעת ה'יש אומרים' בשם רב חסדא. 13) הרועה יפחד לגנוב אותם, כי חסרונם ניכר מיד. על כן יש להניח, שבוודאי שלו הם. פחות מארבעה צאן אפילו מעדר קטן לא מורגש, ויתכן שגנובים הם.

ב. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר[14]: כֹּל שֶׁהָרוֹעֶה מוֹכְרוֹ, אִם הָיָה בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ[15] - מֻתָּר לְלָקְחוֹ[16] מִן הָרוֹעֶה, וְאִם אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ - אָסוּר לְלָקְחוֹ[17].

14) לשון הברייתא שם. והכוונה: כל שאם הרועה מוכרו, היה בעל הבית מרגיש בו. 15) מבחין בהעדרו. 16) כי הרועה יפחד לגנבו. 17) שמא גנוב הוא.

ג. אֵין לוֹקְחִין מִשּׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת[18] עֵצִים אוֹ פֵּרוֹת[19], אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין[20] וּמוֹכְרִים[21] וְהַסַּלִּים[22] וְהַפֶּלֶס[23] לִפְנֵיהֶם; שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר גָּלוּי וְיֵשׁ לוֹ קוֹל[24], וְאֵין זֶה גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִין מִפִּתַּח הַגִּנָּה[25], אֲבָל לֹא מֵאַחוֹרֵי הַגִּנָּה[26]. וְכֵלָן[27] שֶׁאָמְרוּ[28] 'הַטְּמֵן'[29] - אָסוּר לָקַחַת מֵהֶן[30]. וּמֻתָּר לָקַחַת[31] מִן הָאָרִיס[32], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בַּפֵּרוֹת וּבָעֵצִים[33].

18) משומרי גנים ופרדסים, משנה וברייתא שם קיח: קיט. 19) חוששים שמא גנבום. 20) במקום המיועד לכך. 21) בפרהסיא. 22) עם הפירות. 23) והמאזנים. 24) ויגיע לאזני בעל הבית. 25) כי זה מקום גלוי לעין כל. 26) רגלים לדבר שזהו גניבה, מכיון שהוא מוכר בסתר מאחורי הגינה. 27) שאמרנו למעלה שמותר לקחת מהם. 28) לקונה. 29) הסתר. 30) כי גנוב הוא. 31) פירות ועצים. 32) המעבד אדמת בעל הבית, ומקבל בשכרו חלק מן הפירות (ולא כשומר המקבל כסף בשכרו). 33) לאריס יש חלק בעצים, כי גם הוא משתתף בהוצאה לקנייתם (ראה בבא־מציעא קג. במשנה).

ד. אֵין לוֹקְחִין[34] מִן הַנָּשִׁים וּמִן הָעֲבָדִים וּמִן הַקְּטַנִּים[35] אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁהֵן שֶׁלָּהֶן מִדַּעַת הַבְּעָלִים[36], כְּגוֹן[37] נָשִׁים שֶׁמָּכְרוּ כְּלֵי פִּשְׁתָּן[38] בַּגָּלִיל[39] אוֹ עֲגָלִים בַּשָּׁרוֹן[40]. וְכֵלָן[41] שֶׁאָמְרוּ[42] 'הַטְּמֵן' - אָסוּר לִיקַּח מֵהֶן[43], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִים בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִים[44] בְּכָל מָקוֹם[45] מִכָּל אָדָם[46]. וְאִם אָמַר 'הַטְּמֵן' - אָסוּר.

34) משנה וברייתא בבא־קמא קיח: קיט. 35) כי הדברים בחזקת הבעלים הם. 36) בהסכמת הבעלים. 37) הדוגמאות מובאות במשנה שם. 38) בגדי פשתן. 39) חבל ארץ בצפון ארץ ישראל. שם נוהגות היו הנשים לטוות בגדי פשתן ולמכרם, ואת דמיהם לקחו לעצמן מדעת בעליהן. 40) ארץ המישור במערבה של ארץ־ישראל, לאורך חוף הים מיפו ועד הר הכרמל ותושביה. בזמן המשנה, עסקו בגידול עגלים, וגם הנשים גידלו עגלים ומכרום בהסכמת בעליהן. 41) שהתרנו לקנות מהם. 42) המוכרים לקונה. 43) משנה שם. 44) שם. 45) ולא כמו בפירות, בכלי פשתן ובעגלים שהתירו במקומות מסוימים בלבד. 46) אף משומרים, מעבדים וכו', כי אין חוששים לגניבה בדברים אלה, שדמיהם מועטים.

ה. לוֹקְחִין מִן הַבַּדָּדִין[47] זֵיתִים בְּמִדָּה וְשֶׁמֶן בְּמִדָּה[48], אֲבָל לֹא זֵיתִים מוּעָטִים וְלֹא שֶׁמֶן מוּעָט; שֶׁחֶזְקָתוֹ גְּנֵבָה הֵם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם[49].

47) בעלי בית הבד, שמוסרים להם בעלי בתים זיתים לעשות מהן שמן (שם קיט.). 48) שזוהי דרך מכירה בפרהסיא ובכמות מרובה, ואין בזה חשש גניבה, כי זה יוודע לבעלים. 49) כגון יין מבעל יקב, וגרעיני תבואה מבעל טחנת קמח.

ו. מוּכִין[50] שֶׁהַכּוֹבֵס מוֹצִיא[51] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[52]; וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא[53] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[54]. הַכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה חוּטִין[55] וְהֵן שֶׁלּוֹ; יָתֵר מִכָּן - שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם הָיָה שָׁחוֹר עַל גַּבֵּי לָבָן[56] - נוֹטֵל אֶת הַכֹּל[57] וְהֵם שֶׁלּוֹ.

50) פסולת הצמר, שערות קטנות (משנה שם). 51) בשעת כיבוס הצמר. 52) כי דבר מועט הוא, ואין בעל הבית מקפיד על כך. 53) הפסולת שהסורק מוציא בשעת הסריקה. 54) כי מרובים הם, ואין בעל הבית מוותר עליהם. 55) מן החוטים שאורגים בסוף הבגד, כדי לשמור

על אריגת הבגד שלא תתקלקל בשעת הכביסה. על שלושה חוטים אין בעל הבית מקפיד, והכובס רשאי לקחתם. יתר על שלושה אל יקח. 56) אם היו חוטים אלה שחורים על גבי בגד לבן. 57) אפילו יותר משלושה חוטים, כי הם מכערים את הבגד הלבן, ובעל הבגד מסכים שהכובס יוציאם ויקחם לעצמו.

ז. הַחַיָּט[58] שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט[59] כְּדֵי מְשִׁיכַת מַחַט[60], וְשִׁיֵּר מִן הַבֶּגֶד מַטְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[61] עַל שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - חַיָּב לְהַחֲזִירָן לַבְּעָלִים[62]; פָּחוֹת מִכָּן - שֶׁלּוֹ.

58) משנה שם. 59) שנתן לו בעל הבית. 60) שיעור המאפשר להשחיל המחט ולתפור בו קמעא. שיעור זה הוא "מלא מחט וחוץ למחט כמלוא מחט", כלומר אורך שני מחטים, כי בפחות מזה אי־אפשר לתחוב את המחט בבגד ולתפור בו. 61) חתיכת אריג באורך ג' אצבעות על רוחב ג' אצבעות. 62) כי אין בעל הבית מוותר עליהם.

ח. נְסֹרֶת[63] שֶׁהֶחְרַשׁ[64] מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד[65] - שֶׁלּוֹ[66], בְּכַשִּׁיל[67] - שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[68]. וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת[69] - אַף הַנְּסֹרֶת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר מִנְהַג הַמְּדִינָה[70].

~ נקודות משיחות קודש ~

"נסורת שהחרש מוציא במעצד שלו ובכשיל של בעל הבית"

הדין הנ"ל מובא בסיום מסכת בבא קמא, ובהמשך לו הובאה בברייתא הדין "מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" וצריך להבין מדוע השמיטו הרמב"ם והשו"ע דין זה. ויובן על־פי ביאור המחלוקת שבין הברייתא והתוספתא שם, שבתוספתא נאמר מסתתי אבנים, בזמן שבעל הבית מקפיד יש בהם משום גזל ואם אין בעל הבית מקפיד אין בהם משום גזל, כי התוספתות הם שסידר רבי חייא בפני רבי והיה אומר לו כתוב כך וכך, וזהו שאנו אומרים "רבי לא שנאה, רבי חייא מניין". אבל הברייתא (מלשון 'בר') נכתבה מחוץ לבית מדרשו של רבי, ומן הסתם נלמדה בבבל שהיה אז מרכז תורה גדול יותר כי באותה תקופה היו "ישראל מתגלגלין והולכין לקצוות כו'", ומכאן בא חילוק הדינים.

בבבל "אין אבנים מפני שהוא בקעה" (רש"י נח י"א, ג.) ומכיון שכן אין שימוש לאבנים בבבל ולכן אמרה הברייתא שמסתתי אבנים אין בהם משום גזל. אבל התוספתא נכתבה בארץ ישראל "אשר אבניה ברזל כו'" והיתה משופעת באבנים ולכן נעשה בהם שימוש לבניה, ובעל הבית מקפיד עליהם, משום כך כתבה התוספתא (שנכתבה בארץ ישראל) שסתם פסולת של אבנים היא של בעל הבית.

ומכיון שדין מסתתי אבנים משתנה ממדינה למדינה לפי הצורך ותכונות המדינה, השמיטו הרמב"ם והשו"ע, משא"כ נסורת שהחרש מוציא כו' מילתא דקביעא הוא בכל המקומות.

(על פי לקו"ש חי"ט עמוד 111 והערה 42)

63) שחק העצים הנופל בשעת הנסירה, משנה שם. 64) חרש עצים, נגר. 65) כלי עץ, ולהב ברזל בתוכו. עשוי להחליק הקרשים. 66) שמוציא קיסמים דקים ובעה"ב מוותר עליהם. 67) בקרדום, המוציא קיסמים גסים. 68) כי חשובים הם. 69) כשכיר יום. 70) אם יש במדינה מנהג, הדין הוא כמנהג המדינה, והדינים שבהלכות הקודמות נאמרו במקום שאין במדינה מנהג ידוע בדברים אלה (שם קיט:).

ט. כָּל אֵמָן שֶׁמָּכַר דָּבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ כְּהִלְכוֹת הַמְּדִינָה, כְּגוֹן מוּכִין שֶׁמְּכָרָן הַסּוֹרֵק[71] בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁיִּהְיוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - אָסוּר לִקַּח מִמֶּנּוּ[72], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּחְזָקַת גְּנֵבָה[73]; אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ כַּר מָלֵא מוּכִין[74]. וְאִם מָכַר הָאֵמָן דְּבָרִים שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ כְּהִלְכוֹת מְדִינָה - לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ. וְאִם אָמַר 'הַטְמֵן' - אָסוּר[75].

71) ראה למעלה הלכה ו. 72) שם. 73) כי הצמר שהוא סורק אינו שלו. 74) שקנאם בשינוי, מכיון שגנב מוכין יעשאום כר. ואף־על־פי שאין זה שינוי ממש, כי אפשר להוציאם מן הכר ולהחזירם למצבם הקודם, ושינוי קל כזה אינו קונה, כמו שכתב רבינו לקמן בהלכות גזילה פרק ב, הלכה י. וטעמו של דבר, מפני שדין זה נאמר בגזל ודאי, אבל כאן בגזל ספק, קונה גם בשינוי קל (מגיד־משנה). 75) בהתאם לכלל המשנה "וכולן שאמרו להטמין, אסור" (שם קיח:).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ח־כ"ד תמוז ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ח תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קעא. קנג.

הַמִּצְוָה הַקע"א —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל כָּל־שָׁנָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַה'" (שמות ל, יב), וְאָמַר "זֶה יִתְּנוּ" (שם, יג). וּבָרוּר, שֶׁאֵין הַנְּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר:

"כָּל־הָעוֹבֵר עַל־הַפִּקֻּדִים" (שם) (כל מי שנפקד לצבא — יצאו נשים שאינן נפקדות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת שְׁקָלִים. וְשָׁם (פרק ח משנה ח) נִתְבָּאֵר, שֶׁמִּצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים וּלְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים וְשָׁנִים, וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ (קביעת יום ראש־חדש נקרא "קידוש"), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" (שמות יב, ב), וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר (ראש השנה כב.): "עֵדוּת זוֹ תְּהֵא מְסוּרָה לָכֶם", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ מְסוּרָה לְכָל־אֶחָד וְאֶחָד כְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית (השבת. על־שם שבה שבת הקדוש ברוך הוא ממעשה בראשית) — שֶׁכָּל־אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה יָמִים וְשׁוֹבֵת בַּשְּׁבִיעִי — כָּךְ שֶׁגַּם כָּל־אָדָם הָרוֹאֶה אֶת־הַלְּבָנָה יַעֲשֶׂנּוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יְחַשֵּׁב בַּחֶשְׁבּוֹן הַתּוֹרָנִי (חישובי הלוח כפי שקבעו חכמי התורה) וְיַעֲשֶׂה רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יִרְאֶה שֶׁהָאָבִיב אֵחַר (אחת הסיבות לעיבור השנה) וְזוּלָתוֹ (או סיבה אחרת) מִמַּה שֶׁרָאוּי לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ וְיוֹסִיף חֹדֶשׁ — אֶלָּא מִצְוָה זוֹ לֹא יַעֲשֶׂנָּה לְעוֹלָם אֶלָּא בֵּית דִּין הַגָּדוֹל דַּוְקָא וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא. לְפִיכָךְ בָּטְלָה אֶצְלֵינוּ הַיּוֹם הָרְאִיָּה מֵחֲמַת הֶעְדֵּר בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבָּטְלָה הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת מֵחֲמַת הֶעְדֵּר הַמִּקְדָּשׁ. וּבְזֶה טָעוּ הַמִּינִים הַנִּקְרָאִים כָּאן בַּמִּזְרָח 'קְרָאִים', וְזֶהוּ הַיְסוֹד שֶׁגַּם לֹא כָּל־הָרַבָּנִים עָמְדוּ עָלָיו, וְהֵחֵלּוּ מְגַשְּׁשִׁים עִמָּהֶם בְּחֶשְׁכַּת הָאֲפֵלָה. דַּע, שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם וְיוֹדְעִים בּוֹ רָאשֵׁי הֳחָדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדִים, אֵין מַתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד; אֲבָל בִּשְׁעַת הַדְּחָק וּבְהֶעְדֵּר חֲכָמִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָז מֻתָּר לְבֵית דִּין הַסָּמוּךְ (הסמוך לכך) בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּתַּלְמוּד (ברכות סג.) — וּבָזֶה יֵשׁ קֹשִׁי גָּדוֹל, וְהַיָּדוּעַ (ש)כְּמְעַט תָּמִיד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אָמְנָם הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהֵם שֶׁיִּקְבְּעוּ חֳדָשִׁים וִיעַבְּרוּ שָׁנִים בַּדְּרָכִים הַמְקֻבָּלוֹת אֶצְלָם וּבְהִתְקַבְּצָם יָחַד.

וְיֵשׁ כָּאן יְסוֹד גָּדוֹל מְאֹד מִיסוֹדוֹת הָאֱמוּנָה, שֶׁלֹּא יֵדָעוּהוּ וְלֹא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ אֶלָּא הַמַּעֲמִיקִים חֵקֶר. הַיְנוּ: זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ בְּסֵדֶר הָעִבּוּר שֶׁבְּיָדֵינוּ וְאוֹמְרִים שֶׁיּוֹם זֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְיוֹם זֶה חַג — לֹא בִּגְלַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אָנוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ חַג בְּשׁוּם אֹפֶן, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּבָר קָבְעוּ יוֹם זֶה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם אָמְרוּ שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ הַיּוֹם חָג, הוּא נַעֲשָׂה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בֵּין שֶׁהָיְתָה פְּעֻלָּתָם זוֹ עַל פִּי חֶשְׁבּוֹן אוֹ עַל פִּי רְאִיָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּמְסַר לָנוּ בַּקַּבָּלָה (ראש השנה כה.): "אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם (ויקרא כג, ב) — אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ", כְּלוֹמַר: אֲשֶׁר יֹאמְרוּ הֵם שֶׁהֵם מוֹעֲדוֹת, אֲפִלּוּ שׁוֹגְגִין אֲפִלּוּ אֲנוּסִין אֲפִלּוּ מֻטָּעִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא לָנוּ בְּקַבָּלָה. וְאֵין אָנוּ עוֹשִׂים הַיּוֹם חֶשְׁבּוֹן אֶלָּא כְּדֵי שֶׁנֵּדַע אֶת־הַיּוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁבְּסֵדֶר זֶה עַצְמוֹ מְחַשְּׁבִים וְקוֹבְעִים הַיּוֹם — לֹא בִּרְאִיָּה; וְעַל קְבִיעָתָם אָנוּ סוֹמְכִים — לֹא עַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ. וְאֵין חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אֶלָּא לְגַלּוֹתֵי מִלְּתָא (לגלות דבר שכבר נקבע בזמנו), וְהָבֵן זֶה הֵיטֵב.

וְהִנְנִי מוֹסִיף לְךָ בֵּאוּר: אִלּוּ הִנַּחְנוּ, לְמָשָׁל, שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יֵעָדְרוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — חָלִילָה לָאֵל מִלַּעֲשׂוֹת זֹאת, לְפִי שֶׁכְּבָר הִבְטִיחַ שֶׁלֹּא יִמְחֶה וְלֹא יְשָׁרֵשׁ אֶת־שְׁאֵרִית הָאֻמָּה לְגַמְרֵי — וְלֹא יִהְיֶה שָׁם בֵּית דִּין בְּנִמְצָא, וְלֹא יִהְיֶה בְּחוּצָה לָאָרֶץ בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי אָז לֹא הָיָה חֶשְׁבּוֹנֵנוּ זֶה מוֹעִיל לָנוּ כְּלָל בְּשׁוּם אֹפֶן, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ לְחַשֵּׁב בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים אֶלָּא בְּאוֹתָם הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וּדְבַר־ה' מִירוּשָׁלָם" (ישעיה ב, ג). וְאִם יִתְבּוֹנֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֵּעָה שְׁלֵמָה בְּדִבְרֵי הַתַּלְמוּד שֶׁבְּעִנְיָן זֶה, יִתְבָּאֵר לוֹ כָּל־מַה־שֶּׁאָמַרְנוּ בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק. וְהִנֵּה יֵשׁ רְמָזִים בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, הַמּוֹרוֹת עַל יְסוֹדוֹת הַסֵּדֶר שֶׁאָנוּ סוֹמְכִים עָלָיו בִּידִיעַת רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְעִבּוּר שָׁנִים, מֵאֵלֶּה אָמְרוּ: "וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה" (שמות יג, י). אָמְרוּ (מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי): "מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּפֶּרֶק הַסָּמוּךְ לַמּוֹעֵד" (בחודש אדר — הסמוך למועד פסח) וְאָמְרוּ (שם): "מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה". וְאָמַר יִתְעַלֶּה: "לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שם יב, ב), אָמְרוּ (מגילה ה.): "חֳדָשִׁים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב יָמִים" — מַשְׁמַע שֶׁהַהוֹסָפָה בָּהּ לֹא תְּהֵא אֶלָּא חֹדֶשׁ שָׁלֵם. וְאָמַר: "חֹדֶשׁ יָמִים" (במדבר יא, כא) — אָמְרוּ: "יָמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ וְאֵין אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת". וְאָמְרוּ: "שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (דברים טז, א) — מַשְׁמַע שֶׁבְּשָׁנִים שֶׁלָּנוּ חוֹבָה שֶׁנִּשְׁמוֹר בָּהֶן תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ שְׁנוֹת חַמָּה (למרות שחישוב החדשים מבוסס על מהלך הירח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק א' מִסַּנְהֶדְרִין (יא.) וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ב.) וְגַם בִּבְרָכוֹת (סג.).

יום שני י"ט תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום הקודם.

יום שלישי כ' תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום ראשון.

יום רביעי כ"א תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום ראשון.

יום חמישי כ"ב תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום ראשון.

יום שישי כ"ג תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום ראשון.

יום ש"ק כ"ד תמוז ה'תשפ"ב

מצות עשה קנג. נט.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום ראשון.

הַמִּצְוָה הַנ"ט —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ בְּעֵת הַקָּרְבַּת כָּל־קָרְבָּן מִקָּרְבְּנוֹת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת" (במדבר י, י). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ראש השנה כו:), שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרֵי (פרשת בהעלותך) וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה (כו:) וְתַעֲנִיּוֹת (טו.) וְכֵן אָנוּ מְצַוִּים לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּזְמַן הַצָּרוֹת וְהָרָעוֹת כְּשֶׁנִּצְעַק אֵלָיו יִתְעַלֶּה כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם וְגוֹ'" (שם, ט).

המשך ביאור למס' כתובות ליום שישי עמ' ב

מתרצת הגמרא: **בְּמָקוֹם דְּלֹא אֶפְשָׁר** – באופן שאין עצה להינצל מרמאות ללא כתיבת שובר, כגון במקום שאין כותבין כתובה והנשים גובות על פי עדי הינומא, **וַדַּאי כָּתְבִינָן שׁוֹבֵר**, ואף לדברי רב פפא, כיון שאין לאשה מה להחזיר לבעל כראיה לכך שקבלה כתובתה, שהרי אין לה שטר כתובה. אבל במקום שכותבים כתובה ויכולה האשה להחזיר לבעל את שטר הכתובה כראיה לפרעון, אין כותבים שובר, אלא חייבת האשה להביא את שטר כתובתה, או עדים שנשרפה הכתובה.

* * *

שנינו בברייתא לעיל: 'הֶעֱבִירוּ לְפָנֶיהָ כּוֹס שֶׁל בְּשׂוֹרָה'. מבררת הגמרא: **מַאי** – מה היא אותה **כּוֹס שֶׁל בְּשׂוֹרָה**. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, כּוֹס יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה מַעֲבִירִין לְפָנֶיהָ, כְּלוֹמַר** – והרמז באותה כוס היא לומר שרְאוּיָה הָיְתָה זוֹ לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה, אילו נישאת לכהן, כיון שהיא בתולה, ואינה בעולה האסורה להינשא לכהן מחמת זנות.

דוחה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא**, כיצד כוס זו מוכיחה שהיא בתולה, **אֶטוּ** – וכי **אַלְמָנָה** הנישאת לכהן **מִי לֹא אָכְלָה בִּתְרוּמָה**, ואם כן שמא נישאת כשהיא אלמנה, הראויה לאכול בתרומה, ומחמת כן העבירו לפניה כוס זו.

מבארת הגמרא באופן אחר את הרמז שבכוס זו: **אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא**, כוס יין של תרומה זו, מבשרת שבעילתה של אשה זו היא 'רַאשִׁית', כִּתְרוּמָה שנקראת 'רַאשִׁית', ודבר זה שייך רק בבתולה, ולא באלמנה.

* * *

הגמרא מביאה סימן נוסף שהיו עושים בנישואי בתולה: **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חָבִית שֶׁל יַיִן מַעֲבִירִין לְפָנֶיהָ**. מפרשת הגמרא: **אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה**, אשה הנישאת **בְּתוּלָה, מַעֲבִירִין לְפָנֶיהָ** חבית **סְתוּמָה**, כבתולה שפתחה סתום. והנישאת **בְּעוּלָה מַעֲבִירִין לְפָנֶיהָ** חבית **פְּתוּחָה**, כסימן שפתחה פתוח.

מקשה הגמרא: **אַמַּאי** – מדוע יש צורך להעביר חבית פתוחה לפני הנישאת בעולה, די **שֶׁנֶּעֱבַר** חבית סתומה **קַמֵּי** [–לפני] **בְּתוּלָה, וְקַמֵּי בְּעוּלָה לֹא נֶעֱבַר כְּלָל** – ולפני הנישאת בעולה לא נעביר חבית כלל, ויהא ידוע שאם לא העבירו לפניה חבית, סימן שלא היתה בתולה.

מתרצת הגמרא: אם היו עושים כן, היתה יכולה להיות תקלה, דוּמְנִין – לפעמים יארע **דְּתָפְסָה** הבעולה **מָאתַיִם** לאחר שהתאלמנה או התגרשה, שלא על פי בית דין, ואם נתבענה שתחזיר מנה מחמת שלא היתה בתולה, וראיה לדבר שלא העבירו לפניה חבית יין, **וְאָמְרָה** – אך תטען אותה אשה, **אֲנָא בְּתוּלָה הֲוַאי** – באמת בתולה נשאתי, **וְהַאי דְּלֹא עֲבַרוּ קַמַּאי** – ומה שלא העבירו לפני חבית יין, **אִתְּנוּסֵי הוּא דְּאִתְּנִיסוּ** – אונס הוא שנאנסו מחמת שכרות המשתה ולא קיימו את המנהג, ואין זו ראיה שלא הייתי בתולה, לכך תיקנו שבין בבתולה ובין בבעולה יעבירו חבית לפניה, לזו סתומה ולזו פתוחה, ושוב לא תוכל הבעולה לטעון כלום.

* * *

הגמרא מביאה מענייני שמחת חתן וכלה: **תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד מְרַקְּדִין לִפְנֵי הַכַּלָּה** – אלו דברי שבח אומרים בשעה שמרקדין לפני הכלה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,**

יחזקאל פרק־כג א־ט

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שְׁתַּיִם נָשִׁים בְּנוֹת אֵם־אַחַת הָיוּ: ג וַתִּזְנֶנָה בְּמִצְרַיִם בִּנְעוּרֵיהֶן
זָנוּ שָׁמָּה מֹעֲכוּ שְׁדֵיהֶן וְשָׁם עֹשׂוּ דַּדֵּי בְתוּלֵיהֶן: ד וּשְׁמוֹתָן אָהֳלָה הַגְּדוֹלָה וְאָהֳלִיבָה אֲחוֹתָהּ וַתְּהִיֶנָה
לִי וַתֵּלַדְנָה בָנִים וּבָנוֹת וּשְׁמוֹתָן שֹׁמְרוֹן אָהֳלָה וִירוּשָׁלִַם אָהֳלִיבָה: ה וַתִּזֶן אָהֳלָה תַּחְתָּי וַתַּעְגֹּב
עַל־מְאַהֲבֶיהָ אֶל־אַשּׁוּר קְרוֹבִים: ו לְבֻשֵׁי תְכֵלֶת פַּחוֹת וּסְגָנִים בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים:
ז וַתִּתֵּן תַּזְנוּתֶיהָ עֲלֵיהֶם מִבְּחַר בְּנֵי־אַשּׁוּר כֻּלָּם וּבְכֹל אֲשֶׁר־עָגְבָה בְּכָל־גִּלּוּלֵיהֶם נִטְמָאָה: ח וְאֶת־
תַּזְנוּתֶיהָ מִמִּצְרַיִם לֹא עָזָבָה כִּי אוֹתָהּ שָׁכְבוּ בִנְעוּרֶיהָ וְהֵמָּה עֹשׂוּ דַּדֵּי בְתוּלֶיהָ וַיִּשְׁפְּכוּ תַזְנוּתָם עָלֶיהָ:
ט לָכֵן נְתַתִּיהָ בְּיַד־מְאַהֲבֶיהָ בְּיַד בְּנֵי אַשּׁוּר אֲשֶׁר עָגְבָה עֲלֵיהֶם:

רש"י

(ב) שתים נשים. תרתי מדינן, דאינון כתרתין נשין: **בנות אם אחת.** שתיהן מכנסיה אחת נחלקו לשתים בימי רחבעם: **(ג) שמה מועכו.** בני מצרים את שדיהם ל' ומעוך (ויקרא כב): **ושם עשו.** המצריים את דדי בתוליהן, כלומר למדום את דרכי תועבותם, עשו איטיינירי"ש בלע"ז: **(ד) ושמותן.** בכינוי אהלה ואהליב': **ושמותן.** הראשונים שומרון היא שאני מכנה אהלה שנעשית אהל מתחילה לעגלי ירבעם ובית הבעל לאחאב ואע"פ ששומרון לא נבנתה אלא בימי עמרי קורא את מלכי ישראל על שמה שמשנבנית נעשית ראש: **אהליבה.** על שם שאהלי היה בה ומקדשי: **(ה) ותעגב.** ותתאוה אישויי"ר בלע"ז ל"א דיששירי"ר: **אל אשור קרובים.** שהיו שכנים לה ושלחו להם להיות להם לעזר זה היה מנחם בן גדי (מלכים ב ט"ו) שנתן מס לפול מלך אשור להיות ידו אתו להחזיק הממלכה בידו והנביא מדמה הדבר לאשה מנאפת שאם היו עובדים להקב"ה לא נצטרכו למלכי אשור: **(ז) ותתן תזנותיה עליהם.** לב ניאופים ורוח זנונים נתנה עליה' שהית' מתאוה להם: **ובכל אשר עגבה** וגו'. בכל העכו"ם אשר נשתתפה עמהם למדה דרכיהם ונטמאה בגילוליהם: **(ח) ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה.** גם על מלכי מצרים סמכו שמצינו (שם יו) בהושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים: **כי אותה שכבו** וגו'. ומאז וישפכו תזנותם עליה, תאות זנונים נכנס בה מימי נעוריה: **(ט) לכן נתתיה** וגו'. שבא סנחרב והגלה אותם:

מצודת דוד

(ב) שתים נשים. ר"ל שתי מלכיות באו מכנסיה אחת והם מלכות יהודה ומלכות אפרים: **(ג) ותזנינה.** בעת נעוריהן כשהיו במצרים זנו עמהם: **שמה.** בהיותן במצרים מעכו הנואפים את שדיהן והוא ענין התחלת הזנות ובדרז"ל וכי מה עשה לה ערבי הלז וכי מפני שמיעך לה בין דדיה וכו' (כתובות לו): **עשו.** המצרים משמשו וכתשו הדדים בעודן בתולות והוא כפל ענין במ"ש ור"ל עוד היו במצרים התחילו לעבוד עבודת כוכבים של מצרים ולפי שעשו שם דבר מועט לכן אמר מעכו ועשו שאין בה זנות ממש: **(ד) ושמותן.** בשם הכינוי: **אהלה הגדולה.** הגדולה שבהן נקראת אהלה ואהליבה היה שם אחותה הנטפלת עליה הקטנה ממנה: **ותהיינה לי.** לקחתי אותן לי לנשים: **ושמותן.** העצמי: **שומרון אהלה.** זו שהיה שם הכינוי שלה אהלה שם העצמי היא שומרון ונקראת אהלה ע"ש שהיה בה אוהל לעגלי הזהב וכאומר אהל שלה ואין לי חלק בה: **אהליבה.** ע"ש שהיה אהלי בה והוא בית המקדש ור"ל לקחתים לי לעם והם פרו ורבו וגדלו והצליחו: **(ה) ותעגב.** חשקה חשק הזנות על תאות מאהביה וחוזר ומפרש חשקה היה אל בני אשור כאילו היו קרובים אליה: **(ו) לבושי תכלת.** לפי שהיו מלובשים בצבע תכלת והיו פחות וסגנים וכולם היו בחורים חמודים ופרשים ולתוספת ביאור אמר רוכבי סוסים ולא הולכי רגל: **(ז) ותתן תזנותיה עליהם.** ר"ל לכן נתנה רוח זנונים עליהם וחשקה להם לכל הנבחרים מבני אשור: **ובכל אשר עגבה.** ולכל מי שחשקה נטמאים בכל תועבותיהם המאוסים כגלל של רעי כי כן זנתה ונאפה עמהם ר"ל סרתה מעלי וחשקה לפסילי אשור בראותה מרבית הצלחתם וכמו שחשקה כן עשתה ועבדה לפסיליהם: **(ח) ואת תזנותיה ממצרים.** חשק הזנות שהיה לה ממצרים לא עזבה כי בני מצרים שכבו עמה בנעוריה בדרך חיבה, והמה משמשו וכתשו דדיה בעודה בתולה ולכן נתקע אהבתם בלבה וגם הם שפכו תאות זנותם עליה מאז ולכן לא עזבה אותם ר"ל שלא עזבה פסילי מצרים על כן הורגלה בהם מאז: **(ט) נתתיה.** מסרתי אותם ביד מאהביה, ולתוספת ביאור אמר ביד בני אשור אשר חשקה להם:

מצודת ציון

(ג) מעכו. ענין סחיטה וכתישה במשמוש היד ודוגמתו ומעוך וכתות (ויקרא כב): **שדיהן.** הם דדי האשה: **עשו.** גם הוא ענין סחיטה וכתישה במשמוש היד וכן הנני עושה את כל מעניך (צפניה ג): **(ה) ותעגב.** כן יקרא חשק הזנות כמו מאסו בך עוגביה (ירמיה ד): **(ו) תכלת.** שם צבע חשובה: **פחות וסגנים.** ענין שררה:

דברי הימים א פרק׳ו נב-סו

נב וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ בְּהַר אֶפְרַיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ:
נג וְאֶת־יָקְמְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־בֵּית חוֹרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: נד וְאֶת־אַיָּלוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־גַּת־רִמּוֹן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: נה וּמֵחֲצִית מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־עָנֵךְ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־בִּלְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ לְמִשְׁפַּחַת
לִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים: (פ) נו לִבְנֵי גֵרְשׁוֹם מִמִּשְׁפַּחַת חֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ
וְאֶת־עַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: נז וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֶת־קֶדֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ:
נח וְאֶת־רָאמוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־עָנֵם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: (ס) נט וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר אֶת־מִשְׁאָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ
וְאֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: ס וְאֶת־חוּקֹק וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: (ס) סא וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי
אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־חַמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־קִרְיָתַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: (ס) סב לִבְנֵי מְרָרִי
הַנּוֹתָרִים מִמַּטֵּה זְבוּלֻן אֶת־רִמּוֹנוֹ וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ אֶת־תָּבוֹר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: סג וּמֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ לְמִזְרַח
הַיַּרְדֵּן מִמַּטֵּה רְאוּבֵן אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־יַהְצָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: סד וְאֶת־קְדֵמוֹת
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־מֵיפַעַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: סה וּמִמַּטֵּה־גָד אֶת־רָאמוֹת בַּגִּלְעָד וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־מַחֲנַיִם
וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: סו וְאֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת־יַעְזֵיר וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ: (ס)

דברי הימים א פרק׳ז א-ה

א וְלִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפוּאָה (ישיב) יָשׁוּב וְשִׁמְרוֹן אַרְבָּעָה: (ס) ב וּבְנֵי תוֹלָע עֻזִּי וּרְפָיָה וְיֻרִיאֵל וְיַחְמַי
וְיִבְשָׁם וּשְׁמוּאֵל רָאשִׁים לְבֵית־אֲבוֹתָם לְתוֹלָע גִּבּוֹרֵי חַיִל לְתֹלְדוֹתָם מִסְפָּרָם בִּימֵי דָוִיד עֶשְׂרִים־וּשְׁנַיִם
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: (ס) ג וּבְנֵי עֻזִּי יִזְרַחְיָה וּבְנֵי יִזְרַחְיָה מִיכָאֵל וְעֹבַדְיָה וְיוֹאֵל יִשִּׁיָּה חֲמִשָּׁה רָאשִׁים כֻּלָּם:
ד וַעֲלֵיהֶם לְתֹלְדוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם גְּדוּדֵי צָבָא מִלְחָמָה שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אֶלֶף כִּי־הִרְבּוּ נָשִׁים וּבָנִים:
ה וַאֲחֵיהֶם לְכֹל מִשְׁפְּחוֹת יִשָּׂשכָר גִּבּוֹרֵי חַיִל שְׁמוֹנִים וְשִׁבְעָה אֶלֶף הִתְיַחְשָׁם לַכֹּל: (ס)

רש״י

(נה) וממחצית מטה מנשה. עד חצי מנשה שבעבר הירדן שבארץ ישראל: למשפחת לבני קהת הנותרים. הם הלוים ופתרון הכל נתנו אפרים ומנשה לאותו הנותר שאמר למעלה ולבני קהת הנותרים ממשפחות המטה: **(נו)** לבני גרשום ממשפחת חצי מטה מנשה. אע״פ שנתנו לבני קהת ע״פ הגורל נפל גם להם הגורל לתת כמו כן לגרשום: **(סב)** לבני מררי הנותרים ממטה זבלון. כלומר שלא הגיע להם אותם שתים עשרה עיירות שנתנו להם ראובן וגד וזבולן וזהו הנותרים ממטה זבולן מחלק זבולן נתנו לבני מררי הנותרים:

(א) ולבני יששכר תולע ופואה. ישוב ושמרון. בחומש כתיב (בראשית מ״ז) ויוב. יוב היה שמו ולפי שנתיישבו ללמוד תור׳ דכתי׳ (לקמן י״ב) מבני יששכר יודעי בינה לעתים לכך זכה ונקרא ישוב: **(ב)** ובני תולע. מספרם בימי דוד עשרים ושנים אלף ושש מאות כל אלה בני תולע לבד מבני עזי: **(ג)** ובני עזי וגו׳. שלשים וששה אלף כי הרבו נשים ובנים. וכל אלה היו לבד מאותן עשרים ושנים אלף ושש מאות של בני תולע: **(ה)** ואחיהם לכל משפחות. בין בני תולע בין בני עזי בין כל גבורי החיילים של דוד שמונים ושבעה אלף: התיחשם לכל. פתרון לכל היחס שלהם:

מצודת דוד

(נה) למשפחת. לכל משפחה לבדה: הנותרים. כי הכהנים שהיו מבני קהת כבר לקחו: **(סב)** הנותרים. מבני לוי כי גרשון וקהת כבר לקחו: **(סג)** לירדן ירחו. לירדן הסמוך לירחו וגם כאן חסרים ערים שתים וכלולים בהמגרשים:
(א) ולבני יששכר. ר״ל זהו היחוס של בני יששכר: **(ב)** ראשים. הם היו ראשים לבית אבותם: לתולע. לבני תולע נולדו גבורי חיל לכל תולדותם ועלו מספרם בימי דוד וכו׳: **(ג)** חמשה וכו׳. כל החמשה היו ראשים האב וארבעת בניו: **(ד)** ועליהם. ועמהם מתולדותם ומבית אבותם אנשי גדודים הראוים לצאת בצבא מלחמה היו ל״ו אלף כי הרבו נשים ועי״ז הרבו בנים:
(ה) לכל משפחות. את כל המשפחות: התיחשם לכל. לכולם היו ספרי יחוסם:

ד יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּתְגַּלָּה, יִשָּׁפֵךְ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁל חֻלִּין. שְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין אֲסוּרִין מִשּׁוּם גִּלּוּי: הַמַּיִם וְהַיַּיִן וְהֶחָלָב; וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין מֻתָּרִים. כַּמָּה יִשְׁהוּ וְיִהְיוּ אֲסוּרִין? כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הָרַחַשׁ מִמָּקוֹם קָרוֹב וְיִשְׁתֶּה.
ה שִׁעוּר הַמַּיִם הַמְגֻלִּין: כְּדֵי שֶׁתֹּאבַד בָּהֶם הַמָּרָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בַּכֵּלִים כָּל שֶׁהֵן, וּבַקַּרְקָעוֹת אַרְבָּעִים סְאָה.
ו נִקּוּרֵי תְאֵנִים, וַעֲנָבִים, וְקִשּׁוּאִין, וְהַדְּלוּעִין, וְהָאֲבַטִּיחִים, וְהַמְּלָפְּפוֹנוֹת, אֲפִלּוּ הֵם כִּכָּר, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, אֶחָד תָּלוּשׁ וְאֶחָד מְחֻבָּר — כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לֵחָה, אָסוּר. וּנְשׁוּכַת הַנָּחָשׁ אֲסוּרָה, מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת.

פירוש ברטנורא

ד ישפך. ואין כאן משום אבוד תרומה, מפני שאסור לשתותו, שמא שתה ממנו נחש: **ושאר כל המשקים מותרים.** שאין נחש שותה מהן. אלא שהדבש והציר והמוריים ושומים כתושים, כל אלו הוזכרו בגמ' לאסור, שהנחש שותה מהן: **כמה ישהו.** כמה יעמדו מגולין: **הרחש.** הנחש, ולפי שהולך על גחונו קרוי רחש, שאינו נראה כמהלך אלא כרוחש ומתנענע: **ממקום קרוב.** פירשו בו (חולין יז) כדי שיצא מתחת אזן הכלי וישתה ויחזור לחורו:
ה שיעור המים. להיות אסורים משום גלוי: **כדי שתאבד בהן מרה.** אם היו מרובים כל כך עד שארס הנחש יפסד ויאבד בהן אין בהן משום גלוי. ויודעין היו כמה ארס הנחש מטיל בפעם אחת: **מרה.** הארס שהנחש ממטיל קרוי מרה: **בכלים כל שהן.** אפילו מרובין כל שהן יש בהן משום גלוי כשהמים בכלים: **ובקרקעות עד מ' סאה.** יש בהם משום גלוי, טפי מהכי אין בהן משום גלוי שהארס מתבטל בהם. ואין הלכה כר"י. ומעין המושך אפילו כל שהוא אין בו משום גלוי. ומים מגולים כשם שאסור לשתותן כך אסור להשקותן לבהמתו ולרחוץ בהן פניו ידיו ורגליו, ולגבל בהן את הטיט, ולהשתמש בהן בשום תשמיש:
ו נקורי תאנים. תאנה שנראה בה נקור, אסור, שמא נקר בה נחש והטיל בה ארס: **אפילו הן כבר.** כלומר שהן גדולים הרבה והנקור מצד אחד, לא יאמר הוא אכל מצד אחד אני מצד אחר: **כל שיש בו ליחה.** הארס מתערב עם הליחה ומתחלחל בכולו, אבל בדבר יבש חותך את הניקור ואוכל את השאר: **ונשוכת הנחש.** בהמה שנשכה נחש ושחטה, אסורה שהארס מתחלחל בכל גופה:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ד

בימי המשנה והתלמוד מצויים היו נחשים רבים במקומות ישוביהם, ואם השאירו משקים מגולים, היו חוששים שמא נחש שתה מהם והטיל בהם ארס. מכאן אסרו חכמים להשתמש במשקים מגולים, משום סכנת נפשות. – משנתנו באה ללמד במשקים של תרומה, שאף על פי שאסור לאבד תרומה, מכל מקום אם המשקים היו מגולים, צריך לשפכם.

יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּתְגַּלָּה – שהיה מכוסה ונתגלה, **יִשָּׁפֵךְ** – ואין חוששים משום הפסד תרומה, לפי שאסור לשתותו ואף להשתמש בו לצרכים אחרים, מפני סכנת נפשות, שמא שתה נחש מן היין והטיל בו ארס; **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁל חֻלִּין** – יין של חולין שנתגלה, שצריך לשפכו. **שְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין אֲסוּרִין מִשּׁוּם גִּלּוּי** – כשהיו מגולים: **הַמַּיִם וְהַיַּיִן וְהֶחָלָב** – ויש מוסיפים גם דבש וציר (בבלי חולין מט, ב; רמב"ם); **וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין מֻתָּרִים** – שאין הנחש שותה מהם. **כַּמָּה יִשְׁהוּ** – כמה זמן ישהו המשקים מגולים, **וְיִהְיוּ אֲסוּרִין** – מחשש הטלת ארס בהם על ידי נחש? **כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הָרַחַשׁ** – השרץ, היינו הנחש, **מִמָּקוֹם קָרוֹב וְיִשְׁתֶּה** – בבבלי (חולין י, א) פירשו: כדי שיצא מתחת אוזן הכלי וישתה ויחזור לחורו.

באור משנה ה

כיון שלמדנו במשנה הקודמת בענין משקים האסורים משום גילוי, מוסיפה משנתנו ללמד, מהו שיעור המים שחל בהם איסור זה.

שִׁעוּר הַמַּיִם הַמְגֻלִּין – שיהיו אסורים משום גילוי, עד **כְּדֵי שֶׁתֹּאבַד בָּהֶם הַמָּרָה** – שאם המים היו מרובים כל כך, שהמרה תאבד בהם, כלומר שהארס של הנחש בטל בהם, הרי הם מותרים, אבל פחות מכאן אסורים. ולא רק בשתיה אסורים, אלא אף בכל שימוש אחר, שכן שנו בברייתא (בבלי עבודה זרה ל, ב): "מים שנתגלו הרי זה לא ישפכם ברשות הרבים ולא ירבץ בהם את הבית ולא יגבל בהם את הטיט ולא ישקה בהן". **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בַּכֵּלִים כָּל שֶׁהֵן** – המים שבכלים, כל כמה שהם, אפילו מרובים, אסורים משום גילוי, **וּבַקַּרְקָעוֹת** – המים שבקרקע, **אַרְבָּעִים סְאָה** – עד ארבעים סאה אסורים משום גילוי, יתר מכן מותרים, שהארס בטל בהם.

יש מפרשים משנתנו להיפך: שיעור המים המגולין כדי שתאבד בהם המרה – אם המים מרובים עד שתאבד בהם המרה ואי אפשר להכירה, הרי הם אסורים, אבל פחות מכאן, אם המים צלולים ואין המרה ניכרת בהם, הרי הם מותרים. רבי יוסי אומר: בכלים כל שהן – כלומר אפילו מים מועטים אסורים (רי"ף עבודה זרה ל, א).

יום שני

באור משנה ו

משנתנו מוסיפה ללמד בפירות האסורים באכילה מחשש שמא נחש הטיל בהם את ארסו.

נִקּוּרֵי תְאֵנִים, וַעֲנָבִים, וְקִשּׁוּאִין, וְהַדְּלוּעִין, וְהָאֲבַטִּיחִים, וְהַמְּלָפְּפוֹנוֹת – תאנים או ענבים או קישואים וכו' שנראו בהם ניקורים, **אֲפִלּוּ הֵם כִּכָּר** – כיכר הוא ששים מנה; כלומר שהפירות המנוקרים רבים הם, כגון אילן שהוא מרובה בפירות וכולם נקורים ("שנות אליהו"; "תפארת ישראל"), **אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן** – בין שהפרי המנוקר הוא גדול, והניקור הוא בצידו האחד, ובין שהוא פרי קטן, **אֶחָד תָּלוּשׁ וְאֶחָד מְחֻבָּר** – בין פרי תלוש ובין פרי מחובר, **כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לֵחָה** – שיש לחלוחית בפרי, **אָסוּר** – כל הפרי, שמא נחש ניקרו, שכן הארס שמטיל בו מתערב עם הליחה שבפרי ומחלחל בכולו. **וּנְשׁוּכַת הַנָּחָשׁ** – בהמה שנשכה הנחש, **אֲסוּרָה** – באכילה, **מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת** – כלומר אף על פי שאינה טריפה, מכל מקום אסורה היא מפני סכנת נפשות, שהארס מחלחל בכל גופה והאוכל מבשרה עלול לסכן את חייו על ידי הרעלה.

הפיסקה "אפילו הם כיכר" קשה היא, ונאמרו בה פירושים שונים.
הרמב"ם בפירושו למשנתנו כותב: "עניינו שיהיו גדולות כשיעור כיכר אחד; ויש מגיהים: כשיעור כר אחד. ויש גורסים במשנה: ככד, כלומר אפילו הם גדולים כמו כד, כמו שמובא (ראש השנה טו, ב): "אפילו היה האתרוג כזית ונעשה ככד" ("מלאכת שלמה"). וכן הרב מברטנורא מפרש: "כלומר שהן גדולים הרבה והניקור מצד אחד, לא יאמר: הוא (הנחש) אכל מצד אחד, אני מצד אחר". אבל יש מקשים על פירוש זה, שהרי המשנה מוסיפה אחר כך: "אחד גדול ואחד קטן" ("תוספות יום טוב").
בעל "משנה ראשונה" כותב: "ונראה לי שהחידוש של כיכר הוא, שדרך לדרוש הרבה פירות ביחד ונעשים כיכר, כמו עיגול דבלה, והניקור אינו אלא בדבלה אחת, ויש כאן הרבה ספקות: שמא הניקור אינו מן הנחש, ושמא היה הניקור בזו כשהיתה לבדה קודם שנדרסה כאן, אף על פי כן אסור.
ויש גורסים "אפילו הם בכד", כלומר שאפילו הפירות מונחים בכלי ונראים הניקורים בפירות העליונים בלבד, אף על פי כן הכל אסור ("תוספות יום טוב"; "תוספות חדשים"; "תוספות אנשי שם"). וכן כותב הרמב"ם (הל' רוצח ושמירת הנפש יב, ב): "ניקורי תאנים וענבים והקשואים והדלועים והאבטיחים והמלפפונות, אפילו היו גדולים ביותר, בין תלושין בין מחוברין, ואפילו היו בתוך הכלי, כל שיש בו ליחה ונמצא נשוך, אסור".

ז הַמַּשְׁמֶרֶת שֶׁל יַיִן אֲסוּרָה מִשּׁוּם גִּלּוּי; רַבִּי נְחֶמְיָה מַתִּיר.
ח חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ סְפֵק טֻמְאָה — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם הָיְתָה מֻנַּחַת בִּמְקוֹם תֶּרְפָּה, יַנִּיחֶנָּה בִּמְקוֹם הַמֻּצְנָע; וְאִם הָיְתָה מְגֻלָּה, יְכַסֶּנָּה. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אִם הָיְתָה מֻנַּחַת בִּמְקוֹם מֻצְנָע, יַנִּיחֶנָּה בִּמְקוֹם תֶּרְפָּה; וְאִם הָיְתָה מְכֻסָּה, יְגַלֶּנָּה. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַל יְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר.
ט חָבִית שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֶלְיוֹנָה, וְהַתַּחְתּוֹנָה טְמֵאָה: מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטַהֲרָה, יַצִּיל; וְאִם לָאו — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תֵּרֵד וְתִטַּמֵּא, וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בְּיָדָיו.
י וְכֵן חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁפְּכָה — מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטַהֲרָה, יַצִּיל;

פירוש ברטנורא

ז משמרת של יין. אע"פ שהכלי התחתון מכוסה במשמרת, יש בו משום גלוי, שהארס עובר דרך המשמרת והולך לכלי התחתון: **רבי נחמיה מתיר.** לפי שהארס צף ואינו עובר. ואין הלכה כרבי נחמיה:
ח ספק טומאה. כגון שתי חביות ברשות היחיד ונגע שרץ באחת מהן ולא ידיע להי מינייהו, ושתיהן תלויות: **במקום התורפה.** מקום של הפקר ועומדת ליפסד שם: **יניחנה במקום המוצנע.** דעדיין מוזהר על שמירתה, דכתיב (במדבר יח) את משמרת תרומתי, בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה תלויה, דתרווייהו בעו שמור: **ר' יהושע אומר וכו'.** דסבר תרומתי כתיב בלא וי"ו, ויש אם למסורת: **אל יחדש בה דבר.** שאין צריך לשמרה, ואף אסור לגרום לה טומאה. והלכה כרבן גמליאל:
ט בגת העליונה. מקום שעוצרים שם: **והתחתונה.** בור על פני הגת שהיין יורד לתוכו: **טמאה.** חולין טמאים יש בה, וראויין לו בימי טומאתו, או למי שאינו אוכל חוליו בטהרה, ואם תפול לתוכו התרומה הוה ליה מדומע טמא, ואף לכהן לא חזיא: **שאם יכולים להציל ממנה רביעית.** אם יכול לחזר אחר כלים ולהציל ממנה רביעית בטהרה קודם שתרד כולה ותטמא: **יציל.** יחזר אחר כלים ויציל, ואעפ"י שבתוך כך שיחזר אחר כלים תרד מן התרומה לחולין שבתחתונה ויפסדו החולין, לא יטמא התרומה בידים להציל החולין, כיון שיכול להציל ממנה רביעית הלוג בטהרה שהוא דבר חשוב: **ואם לאו.** שלא ימצא כלי טהור, וסוף סוף כולה לטומאה אזלא, בהא פליגי, דרבי יהושע סבר יטמאנה ביד, להציל את החולין כדקתני סיפא ועל זו ועל זו אמר ר' יהושע וכו'. ור' אליעזר סבר אף ע"ג דסוף סוף כולה לטומאה אזלא לא יטמאנה ביד להציל החולין. ואין הלכה כרבי אליעזר:
י וכן חבית של שמן. טהורה שנשפכה וכולה הולכת לאבוד, פליגי כדלעיל. ולהכי קתני גבי שמן נשפכה ולא נקט כמו גבי יין, משום דבחבית של שמן

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ז

הַמַּשְׁמֶרֶת שֶׁל יַיִן – המסננת שמסננים בה את היין משמריו, אף על פי שהיא מכסה את הכלי שהיין מסתנן לתוכו, **אֲסוּרָה מִשּׁוּם גִּלּוּי** – הואיל והיין מגולה במשמרת, אסור לשתות את היין שבכלי, שמא נחש שתה מהמשמרת והטיל בו ארס, והארס עובר דרך נקבי המשמרת לתוך הכלי. **רַבִּי נְחֶמְיָה מַתִּיר** – לשתות את היין שבכלי, שלדעתו אין הארס עובר דרך המשמרת לכלי. ואין הלכה כרבי נחמיה.

יום שלישי

באור משנה ח

משנתנו דנה בתרומה שהיא ספק טמאה, כיצד נוהגים בה.

חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה – כגון שהיה בה יין של תרומה, **שֶׁנּוֹלַד בָּהּ סְפֵק טֻמְאָה** – כגון שתי חביות ברשות היחיד ונגע שרץ מת באחת מהן ואין ידוע באיזו מהן נגע, שנמצאת כל אחת משתי החביות הללו ספק טמאה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם הָיְתָה מֻנַּחַת בִּמְקוֹם תֶּרְפָּה** – אם היתה חבית זו במקום הפקר, שעלולה שם להיטמא טומאת ודאי, **יַנִּיחֶנָּה בְּמָקוֹם הַמֻּצְנָע** – במקום משומר, כדי שלא תיטמא טומאת ודאי, שאדם מוזהר לשמור את תרומתו שלא תיטמא, ואפילו אם כבר נולד בה ספק טומאה; **וְאִם הָיְתָה מְגֻלָּה, יְכַסֶּנָּה** – שלא תיאסר משום סכנת נפשות. **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אִם הָיְתָה מֻנַּחַת בִּמְקוֹם מֻצְנָע, יַנִּיחֶנָּה בִּמְקוֹם תֶּרְפָּה** – שתיטמא שם טומאת ודאי, ויהא מותר לשרפה, **וְאִם הָיְתָה מְכֻסָּה, יְגַלֶּנָּה** – כדי שתיאסר משום גילוי, ויהא מותר לשפכה; רבי יהושע סובר, שהואיל ותרומה זו אסורה בשתיה או באכילה, שמא היא טמאה, ואף אסור לאבדה בידיים, שמא היא טהורה, לפיכך מוטב שיגרום לה טומאה או איסור, ולא ישהנה כמות שהיא, שמא יבוא לידי תקלה לאכול או לשתות ממנה. (**"תוספות אנשי שם"; "תפארת ישראל"**). **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַל יְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר** – אלא יניחנה כמות שהיא, שאסור לגרום לה טומאה, אבל אינו צריך לשמרה. והלכה כרבן גמליאל.

באור משנה ט

חָבִית – יין של תרומה, **שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֶלְיוֹנָה** – היקב הוא של שתי גתות, זו למעלה מזו, ודורכים הענבים בגת העליונה והיין יורד לגת התחתונה, ואם נשברה חבית יין של תרומה בגת העליונה, **וְהַתַּחְתּוֹנָה טְמֵאָה** – ובגת התחתונה יין של חולין טמא, והוא ראוי לכל אחד בימי טומאתו, או למי שאינו אוכל חולין בטהרה; ואם תפול לתוכו התרומה, הרי זה נעשה מדומע טמא, ואסור בשתיה אפילו לכהן, וכגון שאין בגת התחתונה מאה חולין כנגד החבית של תרומה כדי לבטלה, **מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** – אף על פי שהם חולקים להלן בסיפא, מסכימים הם בזה, **שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטַהֲרָה** – אם יכול לחזר אחר כלי טהור ולקבל בתוכו רביעית הלוג מן היין הטהור של החבית קודם שירד כולו לגת התחתונה, **יַצִּיל** – אף על פי שבתוך כך שיחזור אחר כלי, ירד היין של תרומה לחולין הטמאים, וייאסר כל היין שבגת התחתונה אפילו לכהן משום מדומע טמא, מכל מקום לא יטמא את התרומה לקבלה בכלים טמאים כדי שלא תפסיד את החולין שבגת התחתונה, הואיל ויכול להציל ממנה רביעית הלוג בטהרה, שהוא דבר חשוב (**הרא"ש**); **וְאִם לָאו** – אם אינו יכול למצוא כלי טהור, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תֵּרֵד וְתִטַּמֵּא** – תרד התרומה לגת התחתונה ותיטמא מן החולין, **וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בְּיָדָיו** – לקבלה בכלים טמאים או בידים טמאות כדי להציל את החולין. ורבי יהושע חולק על רבי אליעזר (להלן במשנה יא), והוא סובר, שמותר לטמא את התרומה בידיו, כדי שלא תפסיד את החולין. והלכה כרבי יהושע.

יום רביעי

באור משנה י

וְכֵן חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן – של תרומה טהורה, **שֶׁנִּשְׁפְּכָה** – והשמן הולך לאיבוד, **מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטַהֲרָה** – אם יכול לחזר אחר כלי טהור ולקבל בתוכו לפחות רביעית הלוג מן השמן, **יַצִּיל** – ואף על פי שבתוך כך שאר השמן הולך לאיבוד, מכל מקום לא יטמא את השמן לקבלו בכלים טמאים או בידים טמאות, הואיל ויכול להציל רביעית הלוג בטהרה; **וְאִם לָאו** – שאין לו כלי טהור, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תֵּרֵד וְתִבָּלַע** – תרד התרומה ותיבלע בקרקע, **וְאַל יְבַלְּעֶנָּה בְּיָדָיו**

וְאִם לָאו — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תֵּרֵד וְתִבָּלַע, וְאַל יְבַלְּעֶנָּה בְּיָדָיו.

יא **וְעַל זוֹ וְעַל זוֹ אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: לֹא זוֹ הִיא תְּרוּמָה שֶׁאֲנִי מֶזְהָר עָלֶיהָ מִלְּטַמְּאָהּ, אֶלָּא מִלְּאָכְלָהּ. וּבַל תְּטַמְּאָהּ כֵּיצַד? הָיָה עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְכַכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה בְּיָדוֹ — אָמַר לוֹ נָכְרִי: תֵּן לִי אַחַת מֵהֶן וַאֲטַמְּאָהּ, וְאִם לָאו הֲרֵי אֲנִי מְטַמֵּא אֶת כֻּלָּן — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יְטַמֵּא אֶת כֻּלָּן, וְאַל יִתֵּן לוֹ אַחַת מֵהֶן וִיטַמֵּא. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יַנִּיחַ לְפָנָיו אַחַת מֵהֶן עַל הַסֶּלַע.**

יב **וְכֵן נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶם גּוֹיִם: תְּנוּ אַחַת מִכֶּם וּנְטַמְּאָהּ, וְאִם לָאו הֲרֵי אָנוּ מְטַמְּאִים אֶת כֻּלְּכֶם, יְטַמְּאוּ אֶת כֻּלָּן וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל.**

פרק תשיעי

א **הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה, שׁוֹגֵג — יוֹפַךְ, וּמֵזִיד — יְקַיֵּם. אִם הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד — יְקַיֵּם. וּבַפִּשְׁתָּן, מֵזִיד — יְקַיֵּם.**

פירוש ברטנורא

[שנשברה] בגת העליונה, ובתחתונה חולין טמאים מודה רבי אליעזר ורבי יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה יציל ואם לאו תרד ואל יטמאנה ביד, משום דשמן ראוי להדליק ולא חשו להפסד מועט. וביין נמי לא נחלקו אלא דוקא בדאיכא בתחתונה פחות ממאה חולין, שנעשין החולין כולן מדומע ואיכא הפסד, אבל אי איכא מאה חולין כולהו מודו דאל יטמאנה ביד משום דליכא הפסד:

יא **על זו ועל זו.** על זו שנולד לה ספק טומאה, ועל זו שהולכת לאבוד, אמר רבי יהושע שאינו מוזהר על טומאתן, ואותה שמוזהר עליה בל תטמא כיצד, היה עובר וכו' דקאמר רבי יהושע יניח לפניו אחת על הסלע כדי שלא יגרום טומאה לאחרות, ואף אותה אחת יניח על הסלע ולא יתננה בידו, שלא יטמאנה בידים. והלכה כרבי יהושע:

יב **תנו לנו אחת מכם.** שרוצים לבא עליה באונס: **יטמאו כולן.** דאין דוחים נפש מפני נפש. ובהא מודו רבי אליעזר ורבי יהושע:

ט א **הזורע תרומה שוגג יופך.** חורש ומהפך, כדי שלא יגדל, ואין בכך כלום: **ומזיד יקיים.** כיון שנקרא שם תרומה על השדה היה נראה כמאבד את

משניות מבוארות – קהתי

— אל יספגנה בידיו, שהידים שניות לטומאה הן ומטמאות את התרומה, ואסור לטמא תרומה בידים; ויש גורסים כאן כמו במשנה הקודמת: "ואל יטמאנה בידיו". ורבי יהושע חולק על רבי אליעזר (להלן במשנה יא). — משנתנו נקטה כאן — בשמן של תרומה — "חבית שנשפכה" ולא "חבית שנשברה בגת העליונה" כמו ביין של תרומה, לפי ששמן תרומה טמא ראוי להדלקה, ולפיכך אם נשברה חבית של שמן בגת העליונה והיא יורדת לגת התחתונה מודה רבי יהושע לרבי אליעזר שאפילו אינו יכול להציל ממנה רביעית בטהרה לא יטמאנה בידיו, שהואיל והמדומע הטמא ראוי להדלקה, הרי אין כאן אלא הפסד מועט, ולהפסד מועט לא חששו (**עיין בבלי פסחים כ, ב**).

באור משנה יא

וְעַל זוֹ וְעַל זוֹ — על חבית שנשברה בגת העליונה, ששנינו לעיל (משנה ט), ועל חבית של שמן שנשפכה, ששנינו במשנה הקודמת (**"מלאכת שלמה"; "משנה ראשונה"**); ויש מפרשים: ועל זו ועל זו — על חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה (משנה ח), ועל חבית זו — שנשברה או שנשפכה — ההולכת לאיבוד (**ר"ש; ברטנורא**), **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: לֹא זוֹ הִיא תְּרוּמָה שֶׁאֲנִי מֻזְהָר עָלֶיהָ מִלְּטַמְּאָהּ, אֶלָּא מִלְּאָכְלָהּ** — כלומר שאין מוזהרים מלטמא תרומה אלא בתרומה העומדת לאכילה, שאם יטמאוה הרי פוסלים אותה מלאכלה (**"משנה ראשונה"; הרש"ש**), אבל זו שאינו יכול להציל ממנה אפילו רביעית הלוג לאכלה בטהרה, מותר לטמאה בידיו (וכן — לפי הר"ש — זו שנולד בה ספק טומאה, הואיל ואסורה היא באכילה, מותר לגרום לה טומאה, כמו ששנינו במשנה ח). — ויש מפרשים: ועל זו ועל זו — על חבית שנולד בה ספק טומאה ועל חבית של יין שנשברה, אמר רבי יהושע: לא זוהי תרומה שאני מוזהר עליה מלטמאה אלא מלאכלה — כלומר שאם היו החולין טהורים הייתי מוזהר עליה (על התרומה הנשפכת לתוכם) מלטמאה, משום שהחולין היו נמכרים לכהנים ונאכלים, אבל בחולין טמאים סוף סוף התרומה לטומאה הולכת, כיצד נפסיד כל אותן החולין?! גם התלויה (חבית שנולד בה ספק טומאה) אילו לא היתה הולכת לאיבוד, מוטב; אבל עתה לאיבוד הולכת, הלכך (בספק טומאה) יגרום לה טומאה, שלא לבוא בה לידי תקלה; וביין יטמא בידים, שחוששים להפסד של החולין (**הריבמ"ץ**).

וּבַל תְּטַמְּאָהּ כֵּיצַד — כלומר ואיזוהי תרומה שמוזהרים עליה שלא לטמאה, לדעת רבי יהושע, אף שסופה להיטמא (**"מלאכת שלמה"**)? **הָיָה עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְכַכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה בְּיָדוֹ, אָמַר לוֹ נָכְרִי: תֵּן לִי אַחַת מֵהֶן** — כיכר אחת מככרותיך, **וַאֲטַמְּאָהּ** — במגע ידי, **וְאִם לָאו** — אם לא תתן לי כיכר אחת, **הֲרֵי אֲנִי מְטַמֵּא אֶת כֻּלָּן** — כל הככרות, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יְטַמֵּא אֶת כֻּלָּן, וְאַל יִתֵּן לוֹ אַחַת מֵהֶן וִיטַמֵּא** — כלומר שיעשה הנכרי מה שירצה ואל יתן לו בידיו כיכר אחת לטמאה. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יַנִּיחַ לְפָנָיו אַחַת מֵהֶן עַל הַסֶּלַע** — כלומר שבכגון זה אף רבי יהושע סובר שלא יתננה לו בידיו, אלא יניחנה על הסלע, כדי להציל את שאר הככרות שלא יטמאן הנכרי.

יום חמישי

באור משנה יב

וְכֵן — דין דומה לדין הככרות של תרומה ששנינו במשנה קודמת, **נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶם גּוֹיִם: תְּנוּ אַחַת מִכֶּם וּנְטַמְּאָהּ** — נבוא עליה, **וְאִם לָאו** — אם לא תתנו אחת מכן, **הֲרֵי אָנוּ מְטַמְּאִים אֶת כֻּלְּכֶם** — בבעילת אונס, **יְטַמְּאוּ אֶת כֻּלָּן וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל** — כלומר שיעשו הגויים מה שירצו ואל ימסרו להם אחת מהן, שאין דוחים נפש מפני נפש; ובזה הכל מודים. — בירושלמי מוכח, שאם ייחדו להם אחת, כלומר שאמרו לנשים: "תנו לנו פלונית, ואם לאו, נטמא את כולכן", מותר להן למסור אותה כדי להציל את האחרות. כן מובאת ברייתא בירושלמי: "סיעת בני אדם המהלכים בדרך ופגעו בהם גויים ואמרו להם: "תנו לנו אחד מכם ונהרגנו, ואם לאו, נהרוג את כולכם", ייהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ייחדו להם אחד כשבע בן בכרי (שאמרו הגויים: "תנו לנו את פלוני, ואם לא, נהרוג את כולכם"; ואותו פלוני היה חייב מיתה כשבע בן בכרי — עיין שמואל ב' פרק כ), ימסרו אותו להם ואל ייהרגו". **ברם**, אין זו משנת חסידים (כמו שמוכח שם בירושלמי). וכן מוסיף הרמב"ם בענין זה: "אין מורין להם כן לכתחילה" (**הל' יסודי התורה ה, ה**).

באור משנה א

משנתנו דנה בזורע תרומה, וכבר למדנו שהתרומה ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה (שביעית ח, ב), ואסור לזרעה.

הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה, שׁוֹגֵג — שלא ידע שזו תרומה, ואחר כך נודע לו,

יוֹפֵךְ.

ב וְחַיֶּבֶת בַּלֶּקֶט וּבַשִּׁכְחָה וּבַפֵּאָה, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹהֲנִים מְלַקְּטִים, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְרוּמָה, וְהַדְּמִים שֶׁלָּהֶם. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: לֹא יְלַקְּטוּ אֶלָּא עֲנִיֵּי כֹהֲנִים, שֶׁמָּא יִשְׁכְּחוּ וְיִתְּנוּ לְתוֹךְ פִּיהֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אִם כֵּן, לֹא יְלַקְּטוּ אֶלָּא טְהוֹרִים.

ג וְחַיֶּבֶת בַּמַּעֲשְׂרוֹת וּבְמַעֲשַׂר עָנִי, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹהֲנִים נוֹטְלִים, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי

פירוש ברטנורא

התרומה: **ואם הביאה שליש אפילו שוגג יקיים.** משום דאסור לאבד את התרומה: **ובפשתן מזיד יופך.** ואפילו הביאה שליש, כדי שלא יהנה בקסמין ויחשוב שהזרע בלבד הוא דהוי תרומה ואסור, ועיקר פשתן משום קסמין הוא ולא משום זרע:

ב בדמי תרומה. דגידולי תרומה אסורים לזרים: **לא ילקטו אלא עניי כהנים.** דחיישינן אדמלקטי ליה שדו לפומייהו: **אם כן לא ילקטו אלא טהורים.** דהא כהן טמא אסור בתרומה. והלכה כר"ע:

ג וחייבת במעשרות. מעשר ראשון ושני. והוא הדין בתרומה: **ובמעשר עני.** אם היא שנה שלישית או ששית של שמטה שמעשר עני נוהג בהן: **החובט.** גדולי תרומה הללו במקלות, הרי זה משובח, כדי שלא יצטרך לחסום את הבהמה שדש בה, שאסור להניחה לאכול בתרומה אם אינה פרתו של כהן:

משניות מבוארות – קהתי

יוֹפֵךְ – יהפוך את הקרקע במחרשה כדי לעקור את התרומה; **וּמֵזִיד** – ואם זרע במזיד, **יְקַיֵּם** – את הזרע, שהואיל ונקרא שם תרומה על השדה אינו יכול להפוך, שנראה כמאבד את התרומה. **אִם הֵבִיאָה שְׁלִישׁ** – אם התרומה גדלה כבר שליש גידולה, **בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד** – בין שזרעה בשוגג בין שזרעה במזיד, **יְקַיֵּם** – את הגידולים, שאסור לאבד את התרומה. **וּבַפִּשְׁתָּן** – והזורע פשתן של תרומה, **מֵזִיד יוֹפֵךְ** – אפילו לאחר שהביא שליש יהפוך את הקרקע ויעקור אותו, שכן בפשתן הגבעולים הם העיקר, וקנסוהו חכמים שיהפוך, כדי שלא יזרע מתוך כוונה ליהנות מהגבעולין, באמרו שהזרעים בלבד הם תרומה ולא הגבעולים.

לבאור משנתנו יש להוסיף ששתי שיטות הן בפירושה: שיטת הר"ש ושיטת הרמב"ם.

א. שיטת הר"ש:

הזורע תרומה, שוגג, יופך — חייב להפוך ולעקור אותה משום קנס, שקנסוהו חכמים על שלא נזהר בתרומה. ולא חששו חכמים משום מאבד את התרומה, הואיל ובזורע בשוגג לא נקרא שם תרומה על השדה. ומזיד, יקיים — אבל במזיד, הואיל ונקרא שם תרומה על השדה, לא יכלו חכמים לקנסו שיהפוך, שהיה נראה כמאבד את התרומה, ולפיכך חייב הוא לקיים את התרומה. אם הביאה שליש, בין שוגג, בין מזיד, יקיים — כלומר שאם הביאה שליש, אפילו זרע בשוגג, הרי זו תרומה ואסור לאבדה, ולפיכך יקיים. ובפשתן מזיד יופך — אפילו במזיד לא נקרא שם תרומה על השדה, כיון שעיקר זריעת הפשתן הוא משום הגבעולים ולא משום הזרע לאכילה, שסתם זרע פשתן אינו ראוי לאכילה, ולפיכך אפילו אם זרע במזיד קנסוהו חכמים שיופך.

ב. שיטת הרמב"ם:

הזורע תרומה, שוגגג, יופך — מותר לו להפוך כדי לעקור את שרשי התרומה ולזרוע שם חולין, אם רצונו בכך, שבשוגג לא קנסוהו חכמים, ומזיד יקיים — אבל במזיד קנסו אותו שיקיים את הזרע, ואסור לו להפוך, והגידולים תרומה. אם הביאה שליש, בין שוגג בין מזיד, יקיים — לפי שאסור לאבד את גידולי התרומה. ובפשתן, מזיד, יופך — גזירה שמא ייהנה מגבעוליו ויחשוב כי הזרע בלבד הוא אסור אבל הגבעולים מותרים. כן כותב הרמב"ם בפירושו, ומשמע מדבריו שאפילו הגבעולים אסורים בפשתן. אבל בחיבורו ("משנה תורה" הל' תרומות יא, כ) משמע, שאמנם הגבעולים מותרים וקנסוהו שיופך, כדי שלא יזרע לכתחילה בשביל הגבעולים כיון שהם העיקר והם חולין, ואפילו אם הביא שליש קנסוהו חכמים משום גזירה זו ולא חששו להפסד תרומה.

לפי פירוש הרמב"ם יוצא, שיש הבדל בין "יופך" שבריש ל"יופך" שבסיפא, ש"יופך" שבריש היינו שרשאי הוא להפוך, ואילו "יופך" שבסיפא פירושו, שחייב הוא להפוך. ולפי זה יש לומר, שדווקא בזורע פשתן במזיד יופך משום קנס, אבל בשוגג שלא קנסוהו, אין הבדל בין פשתן לשאר זרעים, שאם לא הביא שליש רשאי הוא להפוך, ואם ירצה יקיימו; ואם הביא שליש חייב הוא לקיימו, ואסור להפוך ולאבד את גידולי התרומה ("תוספות אנשי שם"). בעל "משנה ראשונה" מפרש, שההבדל בין פשתן לשאר המינים, שבשאר המינים אין חוששים שיהא רגיל לזורעם, כיון שהגידולים תרומה, ואין לו ריווח, שתרומה נמכרת בזול; אבל פשתן, שהקיסמין (היינו הגבעולים) אין בהם קדושת תרומה ויש לו הנאה מרובה בקיסמין, שהרי הם עיקר, יש לחשוש שמא יבוא לזרוע פשתן התרומה גם להבא כדי ליהנות מהקיסמין, ונמצא עושה איסור, שלכתחילה אסור לזרוע אפילו פשתן, כיון שמכל מקום ראוי הוא לאכילה; הלכך קנסוהו שיופך.

יום ששי

באור משנה ב

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שהזורע תרומה במזיד, יקיים; וכן אם הביאה שליש, בין בשוגג בין במזיד, יקיים, באה משנתנו ללמד, מה דינם של גידולי תרומה. ואמנם מן התורה גידולי תרומה כחולין הם לכל דבר, אבל חכמים גזרו עליהם, שיהיו אסורים לזרים כתרומה (כמבואר להלן משנה ד).

וְחַיֶּבֶת בַּלֶּקֶט וּבַשִּׁכְחָה וּבַפֵּאָה – השדה הזרועה תרומה חייבת במתנות עניים, לקט ושכחה ופאה (עיין פתיחה למסכת פאה), **וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹהֲנִים מְלַקְּטִים** – בה מתנות אלו, אבל רק עניי כהנים אוכלים מה שליקטו, **וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם** – את מה שליקטו, **לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְרוּמָה** – שהיא נמכרת בזול, הואיל ואין לה קונים אלא כהנים בלבד, שגידולי תרומה אסורים באכילה לזרים כדין תרומה, **וְהַדְּמִים שֶׁלָּהֶם** – של עניי ישראל, כלומר שהדמים שמקבלים תמורת גידולי תרומה הם חולין ומותרים לכל אדם. **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: לֹא יְלַקְּטוּ** – בשדה הזרועה תרומה, **אֶלָּא עֲנִיֵּי כֹהֲנִים** – שהם מותרים לאכול מה שלוקטים, אבל עניים ישראלים אסורים ללקוט מתנות עניים בשדה זו, גזירה **שֶׁמָּא יִשְׁכְּחוּ וְיִתְּנוּ לְתוֹךְ פִּיהֶם** – תוך כדי לקיטתם, ונמצאים אוכלים תרומה. **אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אִם כֵּן** – אם חושש אתה שמא ישכחו ויתנו לתוך פיהם, **לֹא יְלַקְּטוּ אֶלָּא טְהוֹרִים** – כהנים טהורים, שהרי כהנים טמאים אסורים בתרומה, ויש לחשוש שמא תוך כדי לקיטתם יאכלו מהם. – רבי עקיבא לא בא להוסיף על דברי רבי טרפון, אלא לחלוק עליו, שכשם שכהנים טמאים מותרים ללקוט, כך גם עניי ישראל מותרים ללקוט, כלומר שרבי עקיבא סובר כתנא קמא (**"מלאכת שלמה"**); ומכאן כותב הרמב"ם בפירושו למשנתנו, שהלכה כרבי עקיבא, וב"משנה תורה" הוא פוסק: "ועניי ישראל ועניי כהנים נוטלים ממנה מתנות אלו".

באור משנה ג

וְחַיֶּבֶת בַּמַּעֲשְׂרוֹת – השדה שנזרעה תרומה, תבואתה חייבת בתרומה ובמעשרות ("מעשרות" כוללות גם תרומה), **וּבְמַעֲשַׂר עָנִי** – בשנה השלישית ובשנה הששית של שמיטה; הטעם הוא, לפי שגידולי תרומה כחולין הם מן התורה אלא שחכמים גזרו שיהיו אסורים באכילה לזרים כתרומה (כמו שהזכרנו כבר בהקדמה למשנה הקודמת), **וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹהֲנִים נוֹטְלִים** – מעשר עני, **וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְרוּמָה** – והוא הדין לוי המקבל מתבואה זו מעשר ראשון, שמוכרו לכהנים בדמי תרומה,

תְּרוּמָה, וְהַדָּמִים שֶׁלָּהֶם. הַחוֹבֵט מְשֻׁבָּח; וְהַדָּשׁ כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? תּוֹלֶה כְּפִיפוֹת בְּצַוְּארֵי בְהֵמָה, וְנוֹתֵן לְתוֹכָן מֵאוֹתוֹ הַמִּין; נִמְצָא לֹא זוֹמֵם אֶת הַבְּהֵמָה, וְלֹא מַאֲכִיל אֶת הַתְּרוּמָה.

ד גְּדוּלֵי תְרוּמָה – תְּרוּמָה, וְגִדּוּלֵי גִדּוּלִין – חֻלִּין. אֲבָל הַמַּטֶּבֶל, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית, וּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, וְהַמְּדֻמָּע, וְהַבִּכּוּרִים – גִּדּוּלֵיהֶן חֻלִּין. גִּדּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי – חֻלִּין, וּפוֹדֶה אוֹתָם בִּזְמַן זַרְעָם.

ה מֵאָה לִגְנָה שֶׁל תְּרוּמָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין – כֻּלָּן מֻתָּרִין בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כֻּלָּה; אֲבָל בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלָּה, אֲפִלּוּ מֵאָה שֶׁל חֻלִּין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה – כֻּלָּן אֲסוּרִין.

פירוש ברטנורא

כפיפות. סלין: **מאותו המין.** של חולין, אם חטים חטים ואם שעורים שעורים: **נמצא לא זומם.** כלומר אינו חוסם ונותן זמם לתוך פיה שהרי היא אוכלת מאותו המין: **ולא מאכילה תרומה.** דמשל חולין שבכפיפה התלויה בצווארה היא אוכלת:

ד גדולי תרומה תרומה. מדרבנן עבדו רבנן תקנתא משום תרומה טמאה ביד כהן, כי היכי דלא לישיל לה לגביה עד זמן הזרע כדי לזרעה ואתי בה לידי תקלה, ומשום הכי גזרו שיהיו גדולי תרומה כתרומה: **וגדולי גדולין חולין.** אם חזר וזרע אותן גדולין, גדוליהן חולין: **הטבל.** גדוליו חולין, משום דרובו חולין: **ומעשר ראשון.** נמי משום דרובו חולין: **וספיחי שביעית.** לפי שאינן מצויין ואינן נוהגים בכל שנה: **ותרומת חוצה לארץ.** נמי לפי שאינה מצויה: **והמדומע.** שרובו חולין: **ובכורים.** שאינן מצויין [שאינן] נוהגים אלא בשבעת המינים: **גדולי הקדש ומעשר שני חולין.** שאם זרע מהן סאה אחת והוסיף כמה סאה, חולין. אף בדבר שאין זרעו כלה: **ופודה אותם בזמן זרעם.** פודה כל האוצר בדמי אותה סאה:

ה מאה לגנה של תרומה. שדה שנזרעה ערוגות ערוגות ויש בה מאה ערוגות של תרומה ואחת של חולין ולא ידיע הי דחולין: **כולן מותרים.** קולא הוא שהקילו בגדולי תרומה דערוגה אחת של חולין מתרת ערוגות רבות בדבר שזרעו כלה. **אבל בדבר שאין זרעו כלה.** אחת של תרומה אוסרת מאה של חולין, לפי שאין הקרקע עולה באחת ומאה:

משניות מבוארות – קהתי

וְהַדָּמִים שֶׁלָּהֶם – שהדמים חולין הם. **הַחוֹבֵט** – גידולי תרומה אלו במקלות במקום לדוש אותם על ידי בהמה, הרי זה **מְשֻׁבָּח** – שלא יצטרך לחסום את פי הבהמה כשתדוש, שכן אסורה היא לאכול בתרומה, פרט לפרתו של כהן שמותרת בדברים שאינם מיוחדים למאכל אדם (עיין "משנה ראשונה"). **וְהַדָּשׁ** – גידולי התרומה, **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? תּוֹלֶה כְּפִיפוֹת** – סלים קלועים – **בְּצַוְּארֵי בְהֵמָה** – שדש בה, **וְנוֹתֵן לְתוֹכָן** – לתוך הכפיפות, **מֵאוֹתוֹ הַמִּין** – של גידולי התרומה שהיא דשה, כגון שאם הם חיטים, נותן לתוכן חיטים של חולין, ואם הם שעורים, נותן לתוכן שעורים; **נִמְצָא לֹא זוֹמֵם אֶת הַבְּהֵמָה** – כלומר שאינו חוסם את פיה, שהרי היא אוכלת מאותו המין, **וְלֹא מַאֲכִיל אֶת הַתְּרוּמָה** – לבהמה, שמן החולין שבכפיפה התלויה בצווארה היא אוכלת.

שבת קודש

באור משנה ד

גְּדוּלֵי תְרוּמָה תְּרוּמָה – דינם כתרומה, שאסורים באכילה לזרים, מגזירת חכמים (כמו שהזכרנו כבר בהקדמה למשנה ב), שגזרו משום תרומה טמאה שביד הכהן, שלא ישהנה אצלו כדי לזרעה, ויבוא בה לידי תקלה, שיאכל ממנה בטומאתה (בבלי שבת יז, ב), **וְגִדּוּלֵי גִדּוּלִין** – אם חזר וזרע את גידולי התרומה, **חֻלִּין** – גידוליהם דינם כחולין. **אֲבָל הַטֶּבֶל** – תבואה שלא הופרשו ממנה תרומה ומעשרות, **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן** – שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר, **וּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית** – מה שגדל מן הזרע שנפל באדמה לפני שביעית (עיין שביעית ט, א), **וּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ** – שאינה אלא מדברי סופרים, **וְהַמְּדֻמָּע** – תרומה שנתערבה בחולין, ואין בחולין מאה חלקים כנגד התרומה, **וְהַבִּכּוּרִים** – שצריך להביאם למקדש וליתנם לכהן, **גִּדּוּלֵיהֶן חֻלִּין** – כלומר שכל אלו, אם נזרעו, אין דין גידוליהם כעיקר הזרעים שגדלו מהם, ומותרים הם, שלא גזרו חכמים עליהם; ומבואר הטעם בירושלמי: הטבל – לפי שרובו חולין, וכן מעשר ראשון והמדומע; וספיחי שביעית – לפי שאינם מצויים, שאינם נוהגים אלא בשביעית, וכן תרומת חוץ לארץ אינה מצוייה, ואף הביכורים, הואיל ואינם נוהגים אלא בשבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, הרי הם כדברים שאינם מצויים. במה דברים אמורים? בדבר שזרעו כלה, כגון מיני הדגן, אבל בדבר שאין זרעו כלה, כגון השום והבצלים, אף גידולי גידולין אסורים, כפי שיבואר להלן בשתי המשניות הבאות (ה-ו). **גִּדּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי** – כגון הזורע סאה של הקדש או של מעשר שני, וגדלו כמה סאין, **חֻלִּין** – הגידולין חולין הם, אף בדבר שאין זרעו כלה, **וּפוֹדֶה אוֹתָם** – את כל הגידולים, **בִּזְמַן זַרְעָם** – כלומר בדמי הזרע, כפי שוויו בזמן שזרעו, היינו בדמי הסאה שזרע (לפי הדוגמא שנקטנו לעיל). ויש גורסים: כזמן זרעם (**עיין "מלאכת שלמה"**). – נוסח אחר: בדמי זרעם.

יש מפרשים: ופודה אותם בזמן זרעם – בשעת זריעתם, וכן לשון הרמב"ם (**הל' מעילה ה, יא; הל' מעשר שני ו, טו**). אבל בירושלמי משמע שהפדיון אפילו לאחר זמן מותר, אלא שדנים שם אם פודה כשער הראשון (כפי שוויו בשעת הזריעה) או כשער שעומד בו, ומסיק שהקדש אין לו אלא מקומו ושעתו, אלא שדבר שזרעו כלה פודה כל הגידולים בדמי אותה סאה שזרע, ודבר שאין זרעו כלה, הגידולים הקדש ופודם בדמי כל הגידולים; ובמעשר שני: בדבר שזרעו כלה פודה את הסאה שזרע כשער שעומד בו, ובדבר שאין זרעו כלה – כשער הראשון (**עיין "משנה ראשונה"**).

באור משנה ה

מֵאָה לִגְנָה שֶׁל תְּרוּמָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין – לגנה היינו כעין ערוגה. שדה שנזרעה ערוגות ערוגות, ויש בה מאה ערוגות של תרומה וערוגה אחת של חולין, ואין ידוע איזו היא של חולין, **כֻּלָּן מֻתָּרִין בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כֻּלָּה** – אם השדה נזרעה בדבר שזרעו כלה, כגון חיטים או שעורים וכדומה, כל הגידולים מותרים, שהקילו חכמים בגידולי תרומה אלו, שערוגה אחת של חולין מתירה אפילו מאה ערוגות של תרומה. **אֲבָל בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלָּה** – כגון הבצלים, **אֲפִלּוּ מֵאָה שֶׁל חֻלִּין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה** – ואין ידוע איזו היא של תרומה, **כֻּלָּן אֲסוּרִין** – שאין המחובר לקרקע בטל באחד ומאה (**תוספתא**).

יש קוראים במשנתנו: "מאה לגינה", ומפרשים: לגינה מלשון "לגין" (כמו "איסתרא בלגינא"), היינו: כד, כלומר שזרע אדם מאה כד של תרומה וכד אחד של חולין (ר"ש; "מלאכת שלמה").

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף עד ע"ב: בתלונת בני ישראל על המן, נאמר (במדבר יא ו), **'וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ'**. הגמרא מפרשת את תלונתם: **אָמְרוּ** - בני ישראל התלוננו, **עָתִיד מָן זֶה שֶׁתִּיפַּח** [-יתפח] **בְּמֵעֵיהֶם** [של עצמם] וימותו, שהרי **כְּלוּם** [-וכי] **יֵשׁ יָלוּד אִשָּׁה שֶׁמַּכְּנִים** לגופו דבר מאכל **וְאֵינוֹ מוֹצִיא** אותו. **וּכְשֶׁנֶּאֱמְרוּ דְּבָרִים** - דרשה זו **לְפִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לָהֶם,** לפי זה **אַל תִּקְרֵי** בפסוק האמור על המן (תהלים עח כה) 'לֶחֶם **אַבִּירִים** אָכַל אִישׁ', **אֶלָּא** 'לחם **אֵיבָרִים',** כלומר **דָּבָר שֶׁנִּבְלַע בְּמָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה אֵיבָרִים. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ' בִּדְבָרִים שֶׁבָּאִין לָהֶם מִמְּדִינַת הַיָּם** - שקנו מתגרי האומות, שלא נבלעו באיבריהם.

דָּבָר אַחֵר - דרשה אחרת בפסוק, **'לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ' זֶה יְהוֹשֻׁעַ** בן נון, **שֶׁיָּרַד לוֹ מָן** למרגלות הר סיני בשעה שהמתין שם למשה ארבעים יום כשעלה בהר לאחר מתן תורה, בשיעור **כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל.** שכן **כְּתִיב הָכָא** 'לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל **אִישׁ', וּכְתִיב הָתָם** (במדבר כז יח) **'קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ',** למדנו ש'איש' האמור בענין המן הוא יהושע הקרוי 'איש'.

מקשה הגמרא: **וְאֵימָא** שכוונת הכתוב **למֹשֶׁה** שאף הוא קרוי איש, **דִּכְתִיב** (שם יב ג) **'וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד'.** מתרצת הגמרא: **דְּנִין 'אִישׁ' מֵ'אִישׁ', וְאֵין דָּנִין 'אִישׁ' מִ'וְהָאִישׁ'.** כלומר, עדיף לומר ש'איש' האמור במן הוא יהושע שנאמר בו 'איש', מאשר לפרש שהוא משה שנאמר בו 'והאיש', כיון שבגזירה־שוה דנים את זו השוה יותר בתיבותיה.

שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִפְּנֵי מַה לֹּא יָרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מָן רק **פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה** לכל השנה, אלא נעשה בכל יום נס חדש. **אָמַר לָהֶם, אֶמְשׁוֹל לָכֶם מָשָׁל** כדי לבאר את הסיבה. **לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אֶחָד, פְּסַק לוֹ** לקבל את **מְזוֹנוֹתָיו פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה, וְלֹא הָיָה מַקְבִּיל פְּנֵי אָבִיו אֶלָּא פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה** כדי לקבלם. אך כיון שרצה המלך שהבן יזכור ממנו תמיד, **עָמַד וּפָסַק מְזוֹנוֹתָיו בְּכָל יוֹם, וְהָיָה מַקְבִּיל פְּנֵי אָבִיו כָּל יוֹם. אַף יִשְׂרָאֵל, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה בָּנִים, הָיָה דּוֹאֵג וְאוֹמֵר שֶׁמָּא לֹא יֵרֵד מָן לְמָחָר וְנִמְצְאוּ כּוּלָּן מֵתִים בָּרָעָב.** ומשום כך, **נִמְצְאוּ כּוּלָּן מְכַוְּנִים אֶת לִבָּם** ומתפללים **לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם. דָּבָר אַחֵר,** הטעם שהמן ירד בכל יום, לפי **שֶׁעַל** ידי כך **הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא חַם,** ורצה הקדוש ברוך הוא להטיב להם בשלמות. **דָּבָר אַחֵר** - טעם נוסף, **מִפְּנֵי מַשְׂאוֹי הַדֶּרֶךְ** שלא יצטרכו לשאת אותו עמם במסעותיהם לכל מקום.

דרשה בענין גובהו של המן: **וּכְבָר הָיָה רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וּזְקֵנִים, יוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בְּפָרָשַׁת הַמָּן, וְהָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי יוֹשֵׁב בֵּינֵיהֶן. נַעֲנָה** [-פתח] **רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי וְאָמַר, מָן שֶׁיָּרַד לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל הָיָה גָּבוֹהַּ** - גבהו הגיע **לִשְׁשִׁים אַמָּה. אָמַר לוֹ רַבִּי טַרְפוֹן, מוֹדָעִי, עַד מָתַי אַתָּה מְגַבֵּב** [-מלקט] **דְּבָרִים וּמֵבִיא עָלֵינוּ,** כלומר, זאת מנין לך. **אָמַר לוֹ** רבי אלעזר המודעי, **רַבִּי, מִקְרָא** האמור בענין המבול **אֲנִי דּוֹרֵשׁ,** שנאמר (בראשית ז כ) **'חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְּמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכַסּוּ הֶהָרִים',** ולכאורה אם כוונת הכתוב שבכל מקום היו המים בגובה זה מלמעלה לארץ, **וְכִי** יתכן ש**חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה** היה גובהם **בָּעֲמֶק** (וכן **חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה בַּשְּׁפֵלָה**) וכן **חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה בֶּהָרִים, וְכִי מַיָּא שׁוּרֵי שׁוּרֵי קָיְמֵי** - וכי המים עמדו כחומות, והרי יש להם להתפשט בשוה, ואז נמצא שבהרים גובהם פחות מבמישור. **וְעוֹד** קשה אם כן, **תֵּיבָה הֵיכִי סַגְיָא** - איך עלתה התיבה מן העמק אל ההר. **אֶלָּא** בודאי כך היה, בתחילה (שם ז יא)

רש"י

זה יהושע — שעלה עם משה עד תחומי ההר, שנאמר (שמות כד) "ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר סיני" והמתין לו יהושע שם כל ארבעים יום שנאמר "וישמע יהושע את קול העם ברעה" למדנו שלא היה עמהם ושם היה יורד לו מן כנגד כל ישראל. **עד מתי אתה מגבב דברים ומביא עלינו** — מאין לך. **חמש עשרה אמה מלמעלה** — אם תאמר מלמעלה לארץ, ולא פירש בהר או בבקעה, וכי חמש עשרה בהר וכו'. **תיבה היכי סגיא** — היאך עלתה לראשי ההרים? אלא

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

'נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה' - מי התהום הציפו את הארץ מלמטה, **עַד דְּאַשְׁוּוּ מַיָּא בַּהֲדֵי טוּרֵי** - עד שהושוו המים בגבהם עם ההרים. **וַהֲדַר** - ולאחר מכן, **'חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְּמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם'** - מי הגשמים שבאו מלמעלה גברו והוסיפו חמש עשרה אמה מעל ראשי ההרים. מסיים רבי אלעזר את ראייתו: **וְכִי אֵי זֶה מִדָּה מְרוּבָּה** יותר מחברתה, **מִדָּה טוֹבָה אוֹ מִדַּת פּוּרְעָנוּת, הֲוֵי אוֹמֵר מִדָּה טוֹבָה** מרובה **מִמִּדַּת פּוּרְעָנוּת. וּבְמִדַּת פּוּרְעָנוּת** [-בירידת המבול] **הוּא אוֹמֵר 'וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ',** שארובות הן פתחים קטנים. ואילו **בְּמִדָּה טוֹבָה** [-במן] **הוּא אוֹמֵר** (תהלים עח כג) **'וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח, וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל, וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ',** ודלת היא פתח גדול, כפי ששנינו בברייתא, **כַּמָּה אֲרוּבּוֹת יֵשׁ בְּאוֹרֶךְ דֶּלֶת, אַרְבַּע.** ומכיון ש**אַרְבַּע** ארובות לדלת אחת, **הֲרֵי כָּאן שְׁמוֹנֶה** לשתי דלתות האמורות במן, 'דלתי שמים', **וְנִמְצָא מָן שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ שִׁשִּׁים אַמָּה,** מאחר שאם משתי ארובות הומטרו מי המבול בגובה חמש עשרה אמה, משתי דלתות שהן פי ארבע מהן הומטר מן בגובה ששים אמה.

שיטה החולקת על רבי אלעזר המודעי: **תַּנְיָא, אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר, מָן שֶׁיָּרַד לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל הָיָה** גובהו **מִתְגַּבֵּר וְעוֹלֶה עַד שֶׁרוֹאִין אוֹתוֹ כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים כג ה) **'תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי' [וגו' 'כּוֹסִי רְוָיָה']. אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ** מפסוק זה, **כָּסָא דְּדָוִד לְעָלְמָא דְּאָתֵי** - הכוס שעליה יברך דוד המלך בסעודת הצדיקים לעתיד לבא, **מָאתָן וְעֶשְׂרִין וְחַד לוֹגָא מַחֲזִיק, שֶׁנֶּאֱמַר 'כּוֹסִי רְוָיָה', 'רְוָיָה' בְּגִימַטְרִיָּא הָכִי הָוֵי.**

הגמרא מקשה על דרשת רבי אלעזר המודעי: **הָא לֹא דָּמְיָא** - אין לדמות את ירידת המן למבול, שהרי **הָתָם** - ירידת המבול בגובה חמש עשרה אמה, היתה **בְּאַרְבָּעִין יוֹמִין** - בארבעים יום, אבל **הָכָא** - ירידת המן **חֲדָא שַׁעְתָּא** - בשעה אחת ירד הכל, ויתכן אם־כן שגובהו פחות משששים אמה. ומאידך, **הָתָם לְכוּלֵּי עָלְמָא** - המבול כיסה את כל העולם, אבל **הָכָא** [-במן] **לְיִשְׂרָאֵל לְחוּדֵיהּ, וְנָפִישׁ לְהוּ טְפֵי** - ויתכן שגובהו היה יותר משששים אמה. מתרצת הגמרא: **רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי 'פִּתִּיחָה' 'פִּתִּיחָה' גָּמַר** - למד כן בגזירה־שוה 'פתיחה' האמורה במן מ'פתיחה' האמורה במבול, כשם שבמבול גבהו המים חמש־עשרה אמה לשתי ארובות, כך במן גבהו חמש עשרה אמה לכל שתי ארובות.

רש"י

על־כרחך מלמעלה דקרא מן השמים הוא, והכי קאמר על ידי גשמים גברו חמש עשרה אמה ומן התהום יצאו תחלה למלאות הבקעות והשפלות עד שהשוו לראשי ההרים. **מרובה** — רבה על חברתה מדה טובה מרובה על הרעה חמש מאות בה. שבמדה טובה נאמר (שם לד) "נוצר חסד לאלפים" ובמדת פורענות הוא אומר "על שלשים ועל רבעים" אף כאן מדת הטוב של ירידת המן רבתה על ירידת המבול. **במדת פורענות הוא אומר וארובות השמים** — לא ירד מבול אלא דרך שתי ארובות. **ובמדה טובה הוא אומר דלתי שמים פתח** — ותנא: כמה ארובות יש באורך דלת — ארבע, הרי לשתי דלתות שמונה ארובות, ואחרי ששתי ארובות הורידו גשמים גובה חמש עשרה אמה, שמונה ארובות הורידו מן ששים אמות שהרי אמרת מדה טובה מרובה על של פורענות וכל־שכן שאינה ממועטת הימנה. **הא לא דמיא** — אדרבי אלעזר המודעי קאי. **פתיחה פתיחה גמר** — מה פתיחה האמורה בארובות המבול חמש עשרה לשתי ארובות אף פתיחה האמורה בדלתות המן חמש עשרה אמה לכל שתי ארובות.

החל מחטא עץ הדעת, אין עניין בעולם שאין בו תערובת טוב ורע.

אַף אָנוּ נֹאמַר ונדרוש את השמות, על שם מה נקראת אשה שבטבעה אינה יכולה ללדת 'אַיְילוֹנִית', מלשון **דּוּכְרָנִית דְּלֹא יָלְדָה** – איל זכר שאינו יולד, ואף זו אינה יולדת.

משנה

המשנה ממשיכה לבאר את חיובי וסכומי הכתובה בנשים שונות: **הַגִּיּוֹרֶת, וְהַשְּׁבוּיָה** – ישראלית שנשבתה לבין הגויים, **וְהַשִּׁפְחָה** הכנענית, ששלשתן מוחזקות שנבעלו בהיותן בין הגויים, **שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּירוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ** כשהיו **פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד**, כיון שאף אם נבעלו בהיותן בין הגויים בתוליהן חוזרים עד גיל שלש שנים, בחזקת בתולות הן נשאות, **וּכְתוּבָּתָן מָאתַיִם** ככל בתולה (לעיל י:), ומחמת כן **יֵשׁ לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִין**, שאם טוען הבעל שלא מצא להן בתולים טענתו טענה, ומקח טעות הוא, ומפסידות כתובתן.

* * *

גמרא

שנינו במשנה את דינה של גיורת קטנה, הגמרא מבררת כיצד מגיירים גר קטן: **אָמַר רַב הוּנָא, גֵּר קָטָן** שאין לו אב, והביאתו אמו להתגייר [והיא עצמה אינה מתגיירת], **מַטְבִּילִין אוֹתוֹ עַל דַּעַת בֵּית דִּין** – שלשה דיינים יהיו בטבילתו כדין כל טבילת גרים, והן נעשין לו כאב לענין זה, להתגייר על ידי מעשיהם.

שואלת הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה חידש רב הונא בדין זה, **דִּזְכוּת הוּא לוֹ** – שלגייר אדם זכות היא לו, וְלכן בית דין יכולין לגייר קטן אף שאין בו דעת, שהרי **זָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** – שלא מדעתו, הרי כבר **תָּנִינָא** – שנינו כן בברייתא 'זָכִין לְאָדָם – נעשין שליח כדי לזכות לאדם אף **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** – שלא מדעתו, **וְאֵין חָבִין לְאָדָם** – אין נעשין שליח כדי לחוב לאדם **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו**'.

מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי סבור לומר שאין זו זכות עבורו, כיון **שעוֹבֵד כּוֹכָבִים, בְּהֶפְקֵירָא נִיחָא לֵיהּ** – נח לו לחיות חיי אישות בהפקרות, **דְּהָא קַיְימָא לָן** דְּאף **עֶבֶד** כנעני **וַדַּאי בְּהֶפְקֵירָא נִיחָא לֵיהּ**, ונח לו להשאר עבד ויהא מותר בהפקר זימת השפחות מלהשתחרר ולהאסר בשפחות, ואם כן גם לגבי גוי הייתי אומר שאין זו זכות עבורו להתגייר, **קָא מַשְׁמַע לָן** רב הונא, **דְּהָנֵי מִילֵּי** – דברים אלו נאמרו רק לגבי גוי **גָּדוֹל**, דְּכבר **טָעַם טַעַם דְּאִיסּוּרָא**, ונח לו להשאר גוי, **אֲבָל קָטָן** שעדיין לא טעם טעם איסור, **זְכוּת הוּא לוֹ** להתגייר, ולכך מטבילין אותו על דעת בית דין.

הגמרא מנסה להביא ראיה לדינו של רב הונא ממשנתינו: **לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ** – האם אפשר לסייע לרב הונא ממשנתינו, שכך שנינו בה, 'הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַשִּׁפְחָה, שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּירוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, כתובתן מאתים', ויש לברר, כיצד יתכן שנתגיירו פחותות מבנות שלש שנים, הרי הן קטנות ולא בנות דעה, **מַאי לָאו** – האם לא מדובר **דְּאַטְבְּלִינְהוּ עַל דַּעַת בֵּית דִּין**, וכדברי רב הונא.

דוחה הגמרא: **לֹא** – אין מדובר בקטנות שנתגיירו על דעת בית דין, אלא **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – במה עוסקת המשנה, **בְּגֵר שֶׁנִּתְגַּיְּירוּ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו** הקטנות **עִמּוֹ**, והטעם שמועילה גירות זו אף בקטנים, משום **דְּנִיחָא לְהוּ בְּמַאי דְּעָבִיד אֲבוּהוֹן** – נח להם לעשות כמעשה אביהן. ואילו רב הונא חידש שאפילו באופן שאין אביו מתגייר עמו, זכות היא לו, ויכולים בית דין לגיירו.

* * *

הגמרא מביאה דין נוסף בגר קטן, ומקשה עליו ממשנתינו: **אָמַר רַב יוֹסֵף, הִגְדִּילוּ** – כאשר גדלו אותם גרים שנתגיירו בקטנותם, **יְכוֹלִין** הם **לִמְחוֹת** ולומר שאינם רוצים בגירות זו, ויהא דינם כגויים גמורים, ואין לנו לעונשם בבית דין ואפילו בזמן שיד ישראל תקיפה, ואם קידש בת ישראל מעתה, אינה מקודשת.

מקשה הגמרא: **אֵיתִיבֵיהּ אַבַּיֵּי**, שנינו במשנתינו, **הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַשִּׁפְחָה, שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּירוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, כְּתוּבָּתָן מָאתַיִם. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שאחר **שהִגְדִּילוּ יְכוֹלִין לִמְחוֹת** ולבטל את הגירות, **יָהֲבִינָן לָהּ כְּתוּבָּה דְּאָזְלָה וְאָכְלָה בְּגַיּוּתָהּ** – וכי מסתבר הדבר שנחייב את הבעל ליתן לה דמי כתובה בקטנותה, ואחר כך תוכל למחות בגירות ולחזור לגויותה, ותאכל את דמי הכתובה כשהיא גויה, והרי לגויה לא תיקנו כתובה, ומוכח לכאורה שאינה יכולה למחות כשתגדל.

דוחה הגמרא: אכן אין כוונת המשנה שיתנו לה את כתובתה בקטנותה, אלא **לְכִי גָּדְלָה** – רק לאחר שתגדל.

שואלת הגמרא: **לְכִי גָּדְלָה נַמִּי** – אף אם ניתן לה את כתובתה לאחר שתגדל, עדיין **מְמַחֲיָיא וְנָפְקָא** – יכולה היא למחות ולבטל את הגירות. מתרצת הגמרא: אף שאמר רב יוסף שיכולה היא למחות כשתגדל, היינו מיד בשעה שהגיעה לגדלות, אבל **כֵּיוָן שֶׁהִגְדִּילָה** ונהגה במנהג דת יהודית לאחר שגדלה אפילו רק **שָׁעָה אַחַת וְלֹא מִיחֲתָה, שׁוּב אֵינָהּ יְכוֹלָה לִמְחוֹת**, ואם תחזור לסורה לנהוג כגויה, הרי דינה כמומרת ליענש בכל עונשי בית דין, ולכן אפשר לתת לה כתובה.

הגמרא מוסיפה להקשות על דברי רב יוסף: **מֵתִיב רָבָא**, שנינו במשנה (להלן כט.), **אֵלּוּ נְעָרוֹת** פסולות שֶׁאם אנסן אדם **יֵשׁ לָהֶן קְנָס**, שנותן לאביה חמשים כסף, **הַבָּא עַל הַמַּמְזֶרֶת וְעַל הַנְּתִינָה וְעַל הַכּוּתִית**, וְכן הבא **עַל הַגִּיּוֹרֶת וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַשִּׁפְחָה שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּירוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד**, שבחזקת בתולות הן, **יֵשׁ לָהֶן קְנָס**. וְיש להקשות, **אִי אָמְרַתְּ** שאחר **שהִגְדִּילוּ יְכוֹלִין לִמְחוֹת** ולבטל את הגירות, **יָהֲבִינָן לָהּ קְנָס דְּאָזְלָה וְאָכְלָה בְּגַיּוּתָהּ** – וכי ניתן לה את דמי הקנס ותהנה מהם אחר שתמחה ותחזור לגויותה, הרי יתברר שגויה היא, וגויה אין לה קנס.

מתרצת הגמרא: נותנים לה את הקנס **לְכִי גָּדְלָה**. מקשה הגמרא: **לְכִי גָּדְלָה נַמִּי מְמַחֲיָיא וְנָפְקָא** – הרי גם לאחר שגדלה יכולה למחות ולבטל את הגירות. מתרצת הגמרא: **כֵּיוָן שֶׁהִגְדִּילָה** ונהגה במנהג דת יהודית **שָׁעָה אַחַת וְלֹא מִיחֲתָה, שׁוּב אֵינָהּ יְכוֹלָה לִמְחוֹת**, ולכך נותנין לה את הקנס.

הגמרא מבארת מדוע אביי ורבא הקשו כל אחד ממשנה אחרת. אומרת הגמרא: **אַבַּיֵּי לֹא אָמַר כְּרָבָא**, שהקשה מהמשנה של חיוב קנס, כיון **דְּהָתָם**, לגבי **קְנָסָא** אפשר לומר **דְּהַיְינוּ טַעֲמָא** שיש לה קנס אף בקטנותה, ואין חוששים שתמחה כשתגדל, כדי **שֶׁלֹּא יְהֵא הַחוֹטֵא** שאנסה **נִשְׂכָּר** בכך שאין צריך לשלם הקנס, ולכך הקשה ממשנתינו, שמוכח שאף לגבי כתובה אין חוששים שתמחה. **וְרָבָא לֹא אָמַר כְּאַבַּיֵּי**, שהקשה ממשנתינו לגבי כתובה, משום שכל הטעם שתיקנו חכמים **כְּתוּבָּה** לאשה, **הַיְינוּ טַעֲמָא** הוא כדי **שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ**, וכיון שאף גיורת קטנה כל זמן שלא מיחתה גיורת היא, יש לחכמים לתקן עבורה כתובה כדי שלא תהא קלה בעיני בעלה להוציאה, אבל מהמשנה של קנס יש להקשות שמוכח שאין חוששים שתמחה כשתגדל.

משנה

המשנה ממשיכה לדון בדיני כתובה: **הַגָּדוֹל** – בן תשע שנים ויום אחד, שביאתו ביאה, **שֶׁבָּא עַל הַקְּטַנָּה** שלא הגיעה לשלש שנים ויום אחד, שאין ביאתה ביאה, שהרי בתוליה חוזרין. וְכן **קָטָן** שלא הגיע לתשע שנים ויום אחד, שאין ביאתו ביאה, **שֶׁבָּא עַל הַגְּדוֹלָה** בת שלש שנים ויום אחד, וְכן **מוּכַּת עֵץ** – שנתקע לה עץ במקום בתוליה, כל אלו **כְּתוּבָּתָן מָאתַיִם**, כדין הבתולה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוּכַּת עֵץ כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה** כדין בעולה, כיון שפתחה פתוח.

בְּתוּלָה שהיא **אַלְמָנָה, גְּרוּשָׁה, וְחֲלוּצָה מִן הַנִּישׂוּאִין**, כלומר, שאחר שנשאת וקודם שנבעלה התאלמנה או התגרשה או חלצה, ואחר כך נשאת לאדם אחר בסתם, **כְּתוּבָּתָן** מנישואי השני **מָנֶה**, כדין בעולה, ואפילו אם נמצאה בתולה, כיון שנשאה על דעת שבעולה היא.

רש"ל

אף אנו נאמר — אף אנו נדרוש את השמות, מה לשון איילונית שקראו חכמים לאשה שאינה ראויה לילד. **דוכרנית** — לשון "איל תמים" דמתרגמינן דכר שלים (ויקרא ה׳) — הרי היא כאיל שאינו יולד. **גמרא** (על **דעת בית דין**) [**גר קטן**] — אם אין לו אב, ואמו הביאתו להתגייר. **מטבילין** — דאין לך גר בלא מילה וטבילה. **על דעת בית דין** — שלשה יהו בטבילתו, כדין כל טבילת גר שצריכים שלשה. והן נעשין לו אב, והרי הוא גר על ידיהן, ומגעו ביין כשר. **מהו דתימא גוי בהפקירא ניחא ליה** — וחוב הוא לו, ואין אדם נעשה שליח לאדם לחובתו שלא בפניו, כלומר שלא מדעתו. וקטן לאו בר דיעה הוא. **דהא גבי עבד קיימא לן** — בפרק קמא דגיטין (יג,א) דודאי בהפקירא ניחא ליה, נוח לו להיות עבד ויהא מותר בהפקר זימת השפחות, מהיות בן חורין להיות מותר בבת ישראל, דלא זילא ליה ולא שכיחא ליה להפקירא. **קמשמע לן** — הכא, דגבי גוי קטן לא אמרינן הכי: דהני מילי — דניחא ליה בהפקירא. **גדול** — שגדל [במדות] הפקירות, וטעים ליה טעמא דאיסורא. **הגדילו** — קטנים שנתגיירו, ואפילו עם אביהן. **יכולין למחות** — ולומר: אי אפשינו להיות גרים. וחוזרין לסורן, ואין לנו לענשן בבית דין, ואפילו ידינו תקיפה. ואם קדש אשה משמיחה — אינה צריכה גט להיות כישראל מומר. **לכי גדלה** — לא יהבינן לה עד שתגדיל. **שוב אינה יכולה למחות** — ואם מיחתה — הרי היא כישראל מומרת, ליענש בכל עונשי בית דין. **שיש להן קנס** — חמישים כסף אם יאנסו. **הבא על הממזרת** — ואף על גב דלא קרינן ביה "ולו תהיה לאשה", שהרי אינה ראויה לקיימה — אפילו הכי יש לה קנס, כדלקמן. **אביי לא אמר כרבא** — דמותיב מקנסא, דקסבר לאו תיובתא היא, דטעמא דקנסא — שלא יהא חוטא נשכר להפטר. **רבא לא אמר כאביי** — דמותיב מכתובה, דהתם טעמא מאי תקינו לה רבנן כתובה — שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, וכל זמן שלא מיחתה — גיורת היא, ועבדינן לה תקנתא. **משנה הבא על הקטנה** — פחותה מבת שלש, שאין ביאתה ביאה, שהרי בתוליה חוזרין. **וקטן** — פחות מבן תשע, שאמרו חכמים: אין ביאתו ביאה, ובא על הגדולה. **ומוכת עין** — שנתקע לה עץ באותו מקום. **כתובתן מאתים** — אם נשאו לאיש אחרי כן — לא אבדו בכך את כתובתן, אם נשאה סתם ולא פירש לה כלום. **בתולה** — שהיא אלמנה או גרושה או חלוצה. **מן הנישואין** — כגון שנכנסה לחופה, ומת בעלה בחזקת שלא נבעלה. **כתובתה מנה** — אם ניסת לאחר סתם, כתובתה מנה, דבחזקת בעולה קיימא משנכנסה לחופה. ואין

1 אַף אָנוּ נֹאמַר: אֵיילוֹנִית - דּוֹכְרָנִית דְּלֹא יָלְדָה.
2 **משנה** הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַשִּׁפְחָה, שֶׁנִּפְּדוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ
3 וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד -
4 כְּתוּבָּתָן מָאתַיִם, וְיֵשׁ לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִין. **גמרא** אָמַר
5 רַב הוּנָא: גֵּר קָטָן מַטְבִּילִין אוֹתוֹ עַל דַּעַת בֵּית דִּין.
6 מַאי קָמַשְׁמַע לָן - דִּזְכוּת הוּא לוֹ, וְזָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא
7 בְּפָנָיו - תְּנִינָא: זָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין חָבִין
8 לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו! מַהוּ דְּתִימָא: נָכְרִי בְּהֶפְקֵירָא נִיחָא
9 לֵיהּ, דְּהָא קַיְימָא לָן דְּעֶבֶד וַדַּאי בְּהֶפְקֵירָא נִיחָא לֵיהּ,
10 קָמַשְׁמַע לָן: דְּהָנֵי מִילֵּי - גָּדוֹל, דְּטָעֵם טַעַם דְּאִיסּוּרָא.
11 אֲבָל קָטָן - זְכוּת הוּא לוֹ. לֵימָא מְסַיַּע לֵיהּ: הַגִּיּוֹרֶת
12 וְהַשְּׁבוּיָה וְהַשִּׁפְחָה שֶׁנִּפְּדוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ
13 פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד. מַאי לָאו
14 - דְּאַטְבְּלִינְהוּ עַל דַּעַת בֵּית דִּין? לָא, הָכָא בְּמַאי
15 עָסְקִינַן, בְּגֵר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו עִמּוֹ, דְּנִיחָא לְהוּ
16 בְּמַאי דְּעָבֵיד אֲבוּהוֹן. אָמַר רַב יוֹסֵף: הַגְּדִילוּ יְכוֹלִין
17 לִמְחוֹת. אִיתִיבֵיהּ אַבַּיֵי: הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַשִּׁפְחָה
18 שֶׁנִּפְּדוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ
19 שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - כְּתוּבָּתָן מָאתַיִם. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ
20 הִגְדִּילוּ יְכוֹלִין לִמְחוֹת - יָהֲבִינַן לָהּ כְּתוּבָּה דְּאַזְלָה
21 וְאָכְלָה בְּגִיּוּתָהּ?! לְכִי גְּדְלָה. לְכִי גְּדְלָה נַמִּי, מִמַּחְיָא
22 וְנַפְקָא! כֵּיוָן שֶׁהִגְדִּילָה שָׁעָה אַחַת וְלֹא מִיחֲתָה -
23 שׁוּב אֵינָהּ יְכוֹלָה לִמְחוֹת. מְתִיב רָבָא: אֵלּוּ נְעָרוֹת
24 שֶׁיֵּשׁ לָהֶן קְנָס: הַבָּא עַל הַמְּמְזֶרֶת, וְעַל הַנְּתִינָה, וְעַל
25 הַכּוּתִית, וְעַל הַגִּיּוֹרֶת, וְעַל הַשְּׁבוּיָה, וְעַל הַשִּׁפְחָה
26 שֶׁנִּפְּדוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ פְּחוּתוֹת מִבְּנוֹת שָׁלֹשׁ
27 שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - יֵשׁ לָהֶן קְנָס. וְאִי אָמְרַתְּ הִגְדִּילוּ
28 יְכוֹלִין לִמְחוֹת - יָהֲבִינַן לָהּ קְנָס דְּאַזְלָה וְאָכְלָה
29 בְּגִיּוּתָהּ?! לְכִי גְּדְלָה. לְכִי גְּדְלָה נַמִּי, מִמַּחְיָא וְנַפְקָא!
30 כֵּיוָן שֶׁהִגְדִּילָה שָׁעָה אַחַת וְלֹא מִיחֲתָה, שׁוּב אֵינָהּ
31 יְכוֹלָה לִמְחוֹת. אַבַּיֵי לֹא אָמַר כְּרָבָא - הָתָם קְנָסָא,
32 הַיְינוּ טַעֲמָא שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׁכָּר. רָבָא לֹא אָמַר
33 כְּאַבַּיֵי - כְּתוּבָּה הַיְינוּ טַעֲמָא - שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה
34 בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ. **משנה** הַגָּדוֹל שֶׁבָּא עַל הַקְּטַנָּה,
35 וְקָטָן שֶׁבָּא עַל הַגְּדוֹלָה, וּמוּכַּת עַיִן - כְּתוּבָּתָן מָאתַיִם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים:
36 מוּכַּת עַיִן - כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה. בְּתוּלָה, אַלְמָנָה, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה מִן הַנִּישׂוּאִין - כְּתוּבָּתָן מָנֶה,

ואין

תוספות

מטבילין אותו על דעת בית דין משום דזכות הוא — ותימה: דהא זכייה הוי מטעם שליחות, דכיון דזכות הוא לו — אנן סהדי דעביד ליה שליח, כדמוכח בפרק קמא דבבא מציעא (יב,א) גבי חצר משום יד איתרבאי, ולא גרע משליחות. ואם כן היאך זכין לקטן? והלא אין שליחות לקטן, כדאמרינן ב"איזהו נשך" (שם עא,ב)! ועוד, דאבתרי נכרי הוא, ואמרינן התם: דקטן דאתי לכלל שליחות — אית ליה זכייה מדרבנן, נכרי דלא אתי לכלל שליחות — אפילו זכייה מדרבנן לית ליהו! ונראה לרבינו יצחק: דהכא נמי דזכין לו — מדרבנן, כדאמרינן התם דקטן אית ליה זכייה מדרבנן. ואף על גב דאבתרי נכרי הוא — הא אתי לכלל שליחות. אי נמי, כיון דבהך זכייה נעשה ישראל — הוה ליה כישראל גמור לעניין זכייה. ואם תאמר: היכי הוי גר מדרבנן, ושרינן ליה בבת ישראל, וקידושיו קידושין, הא מן התורה נכרי הוא! ויש לומר: דקסבר כמאן דאמר ב"האשה רבה" (יבמות פט,ב) דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה. וכי פריך מאי קמשמע לן — הוה מצי לשנויי קא משמע לן דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה, וחד מתרי טעמי נקט. והא דאמרינן בריש "בן סורר" (סנהדרין סח,ב) גבי גזל הגר "אם אין לאיש גואל", איש — אתה צריך לחזר אחריו אם יש לו גואל, אבל קטן — אי אתה צריך לחזר אחריו כו' — משכחת לה גר קטן מן התורה במעוברת שנתגיירה, כדאמרינן בפרק "הערל" (יבמות עח,א): נכריה מעוברת שנתגיירה — בנה אין צריך טבילה, והוי גר מן התורה, דישראל גמור הוא. ואית ליה ממון מן התורה — כגון שירש את אמו. ואי אתה צריך לחזר עליו — שאין לו יורשין, שאינו מוליד, ואחיו מן האם אין יורשין אותו. ולפי ספרים דגרסינן בבבא מציעא (עא,ב): זכייה מידא אית ליה, ולא גרס מדרבנן — ניחא, דמצי למימר דאית ליה זכייה מן התורה. ונכרי קטן, כיון דבא להתגייר — חשבינן ליה כישראל קטן. ואף על גב דזכייה הוי מטעם שליחות, ואין לו שליחות מן התורה — הני מילי בדבר שיש בו קצת חובה, כגון להפריש תרומתו, דשמא היה רוצה לפוטרה בחטה אחת, או שמא היה רוצה להעדיף. אבל הכא, שזכות גמור הוא לו — יש לו שליחות. **מהו** דתימא נכרי בהפקירא ניחא ליה — ואף על גב דרבנן פליגי ארבי מאיר בפרק קמא דגיטין (יג,א), ולית להו טעמא דבהפקירא ניחא ליה — הני מילי גבי עבד שאינו חושש בהפקירא, שמפקיע עצמו מן השעבוד. אבל גבי נכרי, שאינו משועבד — ניחא ליה בהפקירא. וכן נראה, דאי לא תימא הכי — היכי מייתי סייעתא מההוא דגיורת? דלמא רבנן היא, דאפילו בגדול לית להו בהפקירא ניחא ליה. **אבל** קטן זכות הוא לו — והא דתנן בפרק קמא דגיטין (שם) האומר: תנו גט זה לאשתי ושיחרור זה לעבדי, רצה לחזור בשניהם — יחזור, דברי רבי מאיר. היינו בעבד גדול, דבקטן מודה רבי מאיר דזכות הוא לו, דלא ניחא ליה בהפקירא, כדאמרינן הכא, משום דלא טעים טעמר דאיסורא. אי נמי, איירי אף בעבד קטן, וכגון שהוא של כהן, דחוב הוא לו שיצא לחירות, לפי שמפסידו מלאכול בתרומה. **לכי** גדלה — ואם תאמר: והלא כבר גדולה היא; שהיא נערה כיון שהיא בת קנס! ומפרש רבינו יצחק: לכי גדלה ונהגה מנהג יהודית. **אביי** לא אמר כרבא שלא יהא חוטא נשכר — משמע דרבא לית ליה טעמא דשלא יהא חוטא נשכר. וקשה: דאמרינן בפרק "שור שנגח ארבעה וחמישה" (בבא קמא לח,ב): קסבר רבי מאיר כותים גירי אמת הן, וקנס הוא דקניס רבי מאיר בממונם לענין שור שנגח, שלא יטמעו בהן. ופריך: אלו נערות שיש להן קנס — הבא על הכותית. ואי קניס רבי מאיר בממונם — הכי נמי ניקנוס! ומשני: דהכא לא בעי למקנס, שלא יהא חוטא נשכר. והשתא לרבא, דלית ליה הכא טעם דחוטא נשכר, היכי מצי משני התם? ויש לומר: דהתם אית ליה שפיר האי טעמא, כיון דבדין יש להן קנס, דגרי אמת הן, אלא דבעינן למקנס להו. סברא הוא, דמשום טעמא שלא יהא חוטא נשכר מוקמינן לה אדינא. אבל הכא סבירא ליה לרבא, דמשום טעמא שלא יהא חוטא נשכר אין ליתן לה, כיון דמן הדין לית לה, שהרי נכריה גמורה היא אם תמחה. ובפרק "אלו נערות" (כתובות לו,ב) דאית ליה לרבא שלא יהא חוטא נשכר גבי שבויה — משום דמוקמינן לה בקדושתה.

ושמואל

תוספות

ושמואל אמר אין מוכת עץ בבשר — בלא השיר בתולין איירי, דאי בהשיר — למה יש לה להיות פחותה ממוכת עץ.

לרבנן הכיר בה מנה לא הכיר בה ולא כלום — ומתניתין רבי מאיר היא ולא רבנן. ואם תאמר: אמאי לא קאמר לרבנן בין הכיר בה בין לא הכיר בה מנה, כדקאמר במסקנא, ותיתי מתניתין לדברי הכל! ויש לומר: דלא ניחא ליה למימר הכי, דכיון דרבנן מדמו לה לבעולה — הויא בלא הכיר בה כמו כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, וסבירא ליה דלית לה ולא כלום. ובמסקנא סבר הא דמדמו לה לבעולה — היינו לענין מנה, אבל מקח טעות — לא הויא כמו בעולה, דאינו מקפיד כל כך במוכת עץ שיהא מקח טעות.

הדר ביה רבא מההיא — אבל מהא לא בעי למימר דהדר ביה, משום דמקח טעות — לגמרי משמע. ואם תאמר: מנא לן דהדר ביה ממה שאמר לרבנן לא הכיר בה ולא כלום? נאמר שחזר בו ממה שאמר לא הכיר בה לרבי מאיר מאתים, אלא נפרש לא הכיר בה — מנה, ונוקי ברייתא כרבי מאיר! ויש לומר כדפירש לעיל בקונטרס: דאין זה סברא, דאי חשיב מקח טעות לא יהא לה כלום, ואי לא חשיב מקח טעות — למה לא יהא לה מאתים? כיון דמדמה לה לבוגרת, דאטו לבוגרת פוחתין לה מכתובתה)!

אמר

רש"י

ואין להן **טענת בתולין** — אין יכול להפסידה אותה מנה, ולומר: בחזקת בתולה נשאתיך, והרי מקחי מקח טעות. **גמרא עשאה מוכת עץ** — נהי דאין ביאתו ביאה, מיהו לא גרע מעץ הנתקע. ולרבנן דפליגי אמוכת עץ כתובתה מנה, וכן לענין כהן גדול, דתנן (יבמות נט,א): לא ישא את מוכת עץ — הא נמי אסירא ליה. **אין מוכת עץ בבשר אדם** — ואי בעולה לא הויא — מוכת עץ נמי ליתא. **באפי נפשה** — בלא גברי. דלא אמר רב יהודה משמיה דרב ומשמיה דשמואל, אלא אינהו גופייהו איפלוג בה. **וקטן שבא על הגדולה ומוכת עץ** — ומדפלגינהו תנא לתרתי, ולא איפלוג רבנן אלא במוכת עץ — שמעת מינה: אין מוכת עץ בבשר. **הכי קאמר גדול הבא על הקטנה ולא כלום** — אינה ביאה לדברי הכל. הלכך, כתובתה מאתים. ולא איפלוג רבנן עלה, דפחות מכאן כנותן אצבע בעין. דתנן במסכת נדה (מד) גבי בת פחותה משלש שנים ויום אחד: מה הדמעה היוצאת על ידי אצבע באה אחרת תחתיה, אף בתולים של פחות מכן — חוזרין אחרים תחתיהם. **וקטן שבא על הגדולה** — מוכת עץ היא זו, וכתובתה מאתים, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: כל מוכת עץ כתובתה מנה. והא נמי, דקא משוית לה מוכת עץ — כתובתה מנה. **כשהכיר בה** — כשכנסה וכתב לה כתובה, היה יודע שהיא מוכת עץ. **מדמי לה לבוגרת** — דקיימא לן שכלו בתוליה, במסכת יבמות (נט,א), דקתני: "בבתוליה" — פרט לבוגרת שכלו בתוליה, ואפילו הכי — כתובתה מאתים. **ולא כלום** — דמקח טעות הוא, ואפילו מנה אין לה. **היא אומרת מוכת עץ אני** — משנתנו היא. **והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את** — הנושא את האשה בחזקת בתולה ולא מצא לה בתולים, היא אומרת מוכת עץ אני כו'. שמע מינה אית לה כתובה, או מנה או מאתים, דאי לית לה — מאי נאמנת דקאמר רבן גמליאל? אלמא: מוכת עץ שלא הכיר בה — יש לה כתובה, תיובתא דרמי בר חמא דאמר לא הכיר בה דברי הכל ולא כלום. **אלא אמר רבא לרבי מאיר בין הכיר בה בין לא הכיר בה מאתים** — ומתניתין דקתני היא אומרת מוכת עץ אני, וקא תבעה מאתים — רבי מאיר היא. **לרבנן הכיר בה מנה** — ומתניתין דהכא דקתני: וחכמים אומרים מוכת עץ מנה — כשהכיר בה. **לא הכיר בה ולא כלום** — והא לא מצינו למימר: לרבי מאיר הכיר בה מאתים, לא הכיר בה — מנה. דאי במקח טעות מחזקינן ליה משום דלא הכיר בה — לית לה מידי. ואי לאו מקח טעות הוא — אין חילוק בין הכיר ללא הכיר. **והדר ביה רבא** גרסינן. ולא גרסינן מההיא. והדר ביה רבא ממאי דאמר לרבנן לא הכיר בה ולא כלום, אלא: בין הכיר בין לא הכיר — יש לה מנה לרבנן, ומאתים לרבי מאיר. ומתניתין דהתם — דברי הכל. **הוצאת שם רע** — ליענש מאה כסף אם שקר, וליסקל אם אמת היה. **בא לבית דין** — זקוק לבוא לבית דין ואומר כו'. **ואמר רב חייא** גרסינן. **ומותיב רב נחמן** גרסינן.

1 וְאֵין לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים. הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַשִּׁפְחָה
2 שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ יְתֵרוֹת עַל בְּנוֹת שָׁלֹשׁ
3 שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - כִּתּוּבָתָן מָנֶה, וְאֵין לָהֶן טַעֲנַת
4 בְּתוּלִין. **גְּמָרָא** אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: קָטָן הַבָּא
5 עַל הַגְּדוֹלָה עֲשָׂאָהּ מוּכַּת עֵץ. כִּי אָמְרִיתָהּ קַמֵּיהּ
6 דִּשְׁמוּאֵל, אָמַר: אֵין מוּכַּת עֵץ בְּבָשָׂר. אִיפָּא דְּמַתְנֵי
7 לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא בְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ: קָטָן הַבָּא עַל הַגְּדוֹלָה,
8 רַב אָמַר: עֲשָׂאָהּ מוּכַּת עֵץ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵין מוּכַּת
9 עֵץ בְּבָשָׂר. מְתִיב רַב אוֹשַׁעְיָא: גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל הַקְּטַנָּה,
10 וְקָטָן הַבָּא עַל הַגְּדוֹלָה, וּמוּכַּת עֵץ - כִּתּוּבָתָן מָאתַיִם,
11 דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מוּכַּת עֵץ כִּתּוּבָתָהּ
12 מָנֶה! אָמַר רָבָא: הָכִי קָאָמַר גָּדוֹל הַבָּא עַל הַקְּטַנָּה
13 - וְלֹא כְּלוּם, דְּפָחוֹת מִכָּאן כְּנוֹתֵן אֶצְבַּע בְּעֵין דָּמֵי.
14 וְקָטָן הַבָּא עַל הַגְּדוֹלָה - עֲשָׂאָהּ מוּכַּת עֵץ, וּמוּכַּת
15 עֵץ גּוּפָא - פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנַן. אָמַר רָמִי בַּר
16 חָמָא: מַחֲלוֹקֶת כְּשֶׁהִכִּיר בָּהּ; דְּרַבִּי מֵאִיר מְדַמֵּי לָהּ
17 לְבוֹגֶרֶת, וְרַבָּנַן מְדַמּוּ לָהּ לִבְעוּלָה. אֲבָל לֹא הִכִּיר בָּהּ - דִּבְרֵי הַכֹּל וְלֹא כְּלוּם. וְרַבִּי מֵאִיר
18 אַמַּאי מְדַמֵּי לָהּ לְבוֹגֶרֶת? נְדַמְּיֵהּ לִבְעוּלָה! בְּעוּלָה אִיתְעֲבִיד בָּהּ מַעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם. הָא -
19 לָא אִיתְעֲבִיד בָּהּ מַעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם. וְרַבָּנַן, אַדְּמִדְּמוּ לָהּ לִבְעוּלָה נְדַמְּיֵהּ לְבוֹגֶרֶת! בּוֹגֶרֶת
20 לָא אִיתְעֲבִיד בָּהּ מַעֲשֶׂה כְּלָל, הָא - אִיתְעֲבִיד בָּהּ מַעֲשֶׂה, אֲבָל לֹא הִכִּיר בָּהּ - לְדִבְרֵי
21 הַכֹּל וְלֹא כְּלוּם. מְתִיב רַב נַחְמָן: הִיא אוֹמֶרֶת "מוּכַּת עֵץ אֲנִי" וְהוּא אוֹמֵר "לֹא כִּי, אֶלָּא
22 דְּרוּסַת אִישׁ אַתְּ". רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת! אֶלָּא אָמַר רָבָא: בֵּין הִכִּיר
23 בָּהּ וּבֵין לֹא הִכִּיר בָּהּ, לְרַבִּי מֵאִיר - מָאתַיִם, לְרַבָּנַן; הִכִּיר בָּהּ - מָנֶה, לֹא הִכִּיר בָּהּ -
24 וְלֹא כְּלוּם. וַהֲדַר בֵּיהּ רָבָא, דְּתַנְיָא: כֵּיצַד הוֹצָאַת שֵׁם רַע? בָּא לְבֵית דִּין וְאָמַר: פְּלוֹנִי,
25 לֹא מָצָאתִי לְבִתְּךָ בְּתוּלִים. אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה תַּחְתָּיו - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה. אִם יֵשׁ
26 עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה תַּחְתָּיו?! בַּת סְקִילָה הִיא! הָכִי קָאָמַר: אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה תַּחְתָּיו -
27 בְּסִקִּילָה, זִינְּתָה מֵעִיקָּרָא - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה. וְאָמַר רַב חִיָּא בַּר אָבִין אָמַר רַב שֵׁשֶׁת:
28 זֹאת אוֹמֶרֶת כְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת בְּתוּלָה וְנִמְצֵאת בְּעוּלָה - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה. וּמְתִיב רַב נַחְמָן:
29 הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא מָצָא לָהּ בְּתוּלִים, הִיא אוֹמֶרֶת "מִשֶּׁאֵרַסְתַּנִי נֶאֱנַסְתִּי וְנִסְתַּחֲפָה
30 שָׁדַהוּ" וְהוּא אוֹמֵר "לֹא כִּי, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא אֵירַסְתִּיךְ, וְהָיָה מִקְּחִי מִקַּח טָעוּת", וְלֵית לָהּ
31 כְּלָל? וַאֲמַר לְהוּ רַב חִיָּא בַּר אָבִין: אֶפְשָׁר רַב עַמְרָם וְכָל גְּדוֹלֵי הַדּוֹר יָתְבִי כִּי אֲמַר רַב
32 שֵׁשֶׁת לְהָא שְׁמַעְתָּא, וְקַשְׁיָא לְהוּ, וְשַׁנֵּי: מַאי מִקַּח טָעוּת - נַמִּי מְמָאתַיִם, אֲבָל מָנֶה -
33 אִית לָהּ. וְאִתְּ אָמַרְתְּ לֵית לָהּ כְּלָל?! וְאָמַר רָבָא: מַאן דְּקָא מוֹתִיב - שַׁפִּיר קָא מוֹתִיב,
34 מִקַּח טָעוּת - לְגַמְרֵי מִשְׁמַע. וְאֶלָּא קַשְׁיָא הַדְּ! תְּרֵיץ וְאֵימָא הָכִי: אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה
35 תַּחְתָּיו - בִּסְקִילָה, זִינְּתָה מֵעִיקָּרָא - וְלֹא כְּלוּם, נִמְצֵאת מוּכַּת עֵץ - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה.
36 וְהָא רָבָא הוּא דַּאֲמַר לְרַבָּנַן לֹא הִכִּיר בָּהּ וְלֹא כְּלוּם! אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ: הֲדַר בֵּיהּ רָבָא
37 מֵהַהִיא. תָּנוּ רַבָּנַן: כְּנָסָהּ רִאשׁוֹן לְשׁוּם נִישׂוּאִין, וְיֵשׁ לָהּ עֵדִים שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה. אִי נַמִּי,
38 נִסְתְּרָה וְלֹא שָׁהֲתָה כְּדֵי בִּיאָה - אֵין הַשֵּׁנִי יָכוֹל לִטְעוֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים, שֶׁהֲרֵי כְּנָסָהּ רִאשׁוֹן.

אמר

נסתחפה שדהו — מזלך גרם, כאדם שהמטר בא וסוחף את זריעתו ועוקרה. **מקח טעות לגמרי משמע** — ואין לה כלום. **כי אמרה רב ששת להא שמעתתא** — להאי זאת אומרת דלעיל, דיש לה כתובה מנה. **וקשיא להו** — הא דאותבינן. **ואמר רבא** גרסינן. ואלא קשיא הך — ואקשינן לרבא, אלא קשיא הך דלעיל דקתני זינתה מעיקרא יש לה כתובה מנה. **תריץ** — לההיא דלעיל דכיצד הוצאת שם רע, תירוצא דתרצת לה לא תתרצה הכי, אלא הכי: אם יש עדים כו'. **נמצאת** — לא הכיר בה משמע. וקא מתרץ רבא: יש לה כתובה מנה, אלמא הדר ביה מההיא דלעיל, דהא איהו אמר: לרבנן ולא כלום. וכרבי מאיר נמי לא תוקמה, דהא רבי מאיר מאתים קאמר. **ויש לה עדים שלא נסתרה** — רבותא אשמעינן, דאפילו הכי אין השני יכול לטעון טענת בתולים להפסידה כתובתה, ולימא מקח טעות הוא. **שהרי כנסה ראשון** — ועליו לדעת שנבעלה.

וְאֵין לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים – אם מצא הבעל שאין אשתו בתולה, אינו יכול להפסידה כתובתה בטענה שנשאה בחזקת בתולה ומקחו מקח טעות, אלא יש לה מנה כדין הנושא את הבעולה.

הַגִּיּוֹרֶת, וְהַשְּׁבוּיָה – ישראלית שנשבית לבין הגויים, **וְהַשִּׁפְחָה** הכנענית, **שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּירוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ** כאשר היו **יְתֵירוֹת עַל בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, כְּתוּבָּתָן מָנֶה**, שבחזקת בעולות הן, **וְאֵין לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִין** – אם נשא אחת מנשים אלו ונמצאה בעולה, אינו יכול לטעון שבחזקת בתולה נשאה ומקחו מקח טעות, כיון שודאי נשאה בחזקת בעולה, ואין לו טענה.

* * *

גמרא

שנינו במשנה: 'וקטן שבא על הגדולה וכו' כתובתן מאתים'. הגמרא מבררת את דין ביאת קטן: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, קָטָן** – פחות מבן תשע שנים **הַבָּא עַל הַגְּדוֹלָה, עֲשָׂאָהּ מוּכַּת עֵץ**, כי אף שאין ביאתו ביאה, מכל מקום דינה כמוכת עץ ולדעת חכמים במשנתינו שמוכת עץ כתובתה מנה, גם אשה זו כתובתה מנה, וכן לענין כהן גדול שמותר רק בבתולה ואסור במוכת עץ, יהא אסור בזו שבא עליה קטן. הוסיף רב יהודה ואמר: **כִּי אַמְרִיתָהּ קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – כשאמרתי דבר זה בשמו של רב לפני שמואל, **אָמַר** שמואל, אין הדין כן, משום **שאֵין מוּכַּת עֵץ בְּבָשָׂר** – אין בעילת אדם עושה אותה מוכת עץ, וכל זמן שאין ביאתו ביאה, אינו עושה אותה אף 'מוכת עץ'.

הגמרא מביאה לשון אחרת במחלוקת זו: **אִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא בְּאַפֵּי נַפְשָׁהּ** – יש ששנו מחלוקת זו בפני עצמה, ולא בשם רב יהודה, וכך שנו, **קָטָן הַבָּא עַל הַגְּדוֹלָה, רַב אָמַר, עֲשָׂאָהּ מוּכַּת עֵץ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין מוּכַּת עֵץ בְּבָשָׂר.**

הגמרא מקשה מהמשנה על דעת רב: **מֵתִיב רַב אוֹשַׁעְיָא**, שנינו במשנתינו, **גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל הַקְּטַנָּה וְקָטָן הַבָּא עַל הַגְּדוֹלָה, וּמוּכַּת עֵץ, כְּתוּבָּתָן מָאתַיִם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוּכַּת עֵץ כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה.** ומשמע מהמשנה שחכמים אינם חולקים אלא במוכת עץ, אבל בקטן הבא על הגדולה הם מודים שכתובתה מאתיים, והרי זה כדעת שמואל שביאת קטן אינה עושה אותה מוכת עץ, וקשה על רב הסובר שאף קטן הבא על הגדולה עשאה מוכת עץ, והיה לחכמים לחלוק אל רבי מאיר אף בזה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר** – כך הוא פירוש המשנה לדברי רב, **גָּדוֹל הַבָּא עַל הַקְּטַנָּה, וְלֹא כְּלוּם** – הרי זה כאילו לא נבעלה כלל, משום **דְּפָחוֹת מִכָּאן** – פחות משלש שנים, הבא עליה **כְּנוֹתֵן אֶצְבַּע בָּעַיִן דָּמֵי**, כלומר, כשם שהדמעה יוצאת ובאה אחרת תחתיה, כך גם בתוליה של הקטנה חוזרין, וכאילו לא נבעלה כלל, ולדברי הכל כתובתה מאתיים. **וְקָטָן הַבָּא עַל הַגְּדוֹלָה, עֲשָׂאָהּ מוּכַּת עֵץ**, והיינו כשיטת רב שביאת קטן עושה אותה מוכת עץ, וְדינה של **מוּכַּת עֵץ גּוּפָא** [–עצמה], **פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנָן**, שלדעת רבי מאיר מוכת עץ כתובתה מאתיים והוא הדין לקטן שבא על הגדולה, ולדעת רבנן מוכת עץ כתובתה מנה, והוא הדין לקטן שבא על הגדולה.

* * *

הגמרא מבארת את אופן וסברות המחלוקת בדין מוכת עץ: **אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, מַחֲלוֹקֶת** רבי מאיר ורבנן לגבי מוכת עץ היא **כְּשֶׁהִכִּיר בָּהּ** – שכשנשאה וכתב לה כתובתה ידע בה שמוכת עץ היא ועל מנת כן נשאה, **דְּרַבִּי מֵאִיר מְדַמֵּי לָהּ** – מדמה את מוכת העץ, **לְבוֹגֶרֶת** – בת שתים עשרה וחצי שנים, שאף שכלו בתוליה, מכל מקום כתובתה מאתיים. **וְרַבָּנָן מְדַמּוּ לָהּ לִבְעוּלָה** – ורבנן סוברים שהיא דומה לבעולה, שכתובתה מנה. **אֲבָל** אם **לֹא הִכִּיר בָּהּ** כשנשאה שמוכת עץ היא, **דִּבְרֵי הַכֹּל** – בין לרבי מאיר ובין לרבנן, **וְלֹא כְּלוּם** – אין לה כתובה כלל, שהרי נשאה בחזקת בתולה, וכיון שנמצאה מוכת עץ הרי זה מקח טעות.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי מֵאִיר, אַמַּאי** – מדוע **מְדַמֵּי לָהּ לְבוֹגֶרֶת, נְדַמְּיָיהּ לִבְעוּלָה**, וכסברת חכמים. משיבה הגמרא: יש חילוק ביניהם, שהרי **בְּעוּלָה, אִיתְעֲבִיד** – נעשה **בָּהּ מַעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם, הָא** – אבל מוכת עץ **לֹא אִיתְעֲבִיד בָּהּ מַעֲשֶׂה בִּידֵי אָדָם**, והרי היא דומה לבוגרת, שגם בה לא נעשה מעשה בידי אדם, אלא כלו בתוליה מאליהן.

ממשיכה הגמרא ושואלת: **וְרַבָּנָן, אַדִּמְדַמּוּ לָהּ לִבְעוּלָה, נְדַמְּיָיהּ לְבוֹגֶרֶת** – עד שדימו מוכת עץ לבעולה, מדוע אינם מדמים אותה לבוגרת. מבארת הגמרא: **בּוֹגֶרֶת, לֹא אִיתְעֲבִיד בָּהּ מַעֲשֶׂה כְּלָל**, אלא בתוליה כלו מאליהן, **הָא** – אבל מוכת עץ, **אִיתְעֲבִיד בָּהּ מַעֲשֶׂה** ועל ידי כן נשרו בתוליה, ודומה היא יותר לבעולה שנעשה בה מעשה.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רמי בר חמא: **אֲבָל** אם **לֹא הִכִּיר בָּהּ** כשנשאה שמוכת עץ היא, **לְדִבְרֵי הַכֹּל וְלֹא כְּלוּם** – אין לה כלל כתובה, משום שמקח טעות הוא. מקשה הגמרא: **מֵתִיב רַב נַחְמָן**, שנינו במשנה להלן (יג.), הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים, **הִיא אוֹמֶרֶת** מעולם לא נבעלתי, **ומוּכַּת עֵץ אֲנִי. וְהוּא** – הבעל **אוֹמֵר, לֹא כִּי** – אפשר שאין הדבר כן **אֶלָּא** שמא **דְּרוּסַת** [–בעולת] **אִישׁ אַתְּ**, ומקח טעות הוא, כיון שבעת האירוסין הייתי סבור שבתולה את. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת** שמוכת עץ היא [ובמשנה שם יתבאר שרבי יהושע חולק בזה], ומכך שאמרו שהיא 'נאמנת' מוכח שאם האמת כדבריה שמוכת עץ היא, יש לה כתובה, שאם לא כן לגבי מה האמינוה, ומוכח שאף שהבעל לא ידע שמוכת עץ היא, מכל מקום יש לה כתובה, ושלא כדברי רמי בר חמא שאמר שאם לא הכיר בה שהיא מוכת עץ לדברי הכל אין לה כתובה כלל.

מחמת קושיא זו חולק רבא על רמי בר חמא: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, בֵּין** אם **הִכִּיר בָּהּ** קודם נישואיה שמוכת עץ היא, **וּבֵין** אם **לֹא הִכִּיר בָּהּ, לְרַבִּי מֵאִיר** כתובתה **מָאתַיִם**, כיון שדינה כבתולה לכל דבר, וכמו בוגרת, **וּלְרַבָּנָן** מוכת עץ הרי היא כבעולה, ולכן אם **הִכִּיר בָּהּ** שמוכת עץ היא ונשאה, כתובתה **מָנֶה**, כבעולה, ואם **לֹא הִכִּיר בָּהּ** בשעת נישואין שמוכת עץ היא, **וְלֹא כְּלוּם** – אין לה כלל כתובה, משום שמקח טעות הוא, שהרי נשאה בחזקת בתולה ונמצאת מוכת עץ. והמבואר במשנה להלן (יג.) שמוכת עץ יש לה כתובה, כרבי מאיר היא. ונמצא שדעת רבא שכשכנסה בחזקת בתולה ונמצאת מוכת עץ הרי זה מקח טעות ואין לה כלום, ולהלן תדון הגמרא בענין זה.

אך מסיקה הגמרא: **וְהָדַר בֵּיהּ רָבָא** – רבא חזר בו ממה שאמר בדעת רבנן, שמוכת עץ שלא הכיר בה אין לה כלום, אלא סובר שיש לה מנה ככל בעולה, ואין זה מקח טעות, משום שאין אדם מקפיד כל כך במוכת עץ לבטל את הנישואין עבור זה.

מבארת הגמרא היכן מצינו שרבא חזר בו: **דְּתַנְיָא** בברייתא, **כֵּיצַד** היא 'הוֹצָאַת שֵׁם רַע' המוזכרת בתורה, **בָּא** הבעל **לְבֵית דִּין וְאָמַר, פְּלוֹנִי** – אבי האשה, **לֹא מָצָאתִי לְבִתְּךָ בְּתוּלִים**, אלא בעולה היתה. **אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה תַּחְתָּיו** – בין הקידושין לנישואין, **יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה**, כדין בעולה. תמהה הגמרא: וכי יש לה כתובה מנה, הרי **אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה תַּחְתָּיו בַּת סְקִילָה הִיא**, שהרי זינתה בהיותה אשת איש. מבארת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך יש לשנות את הברייתא, **אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה תַּחְתָּיו**, דינה **בִּסְקִילָה**, ואם **זִינְּתָה מֵעִיקָּרָא** – קודם הקידושין, **יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה**, כדין בעולה.

וְעל ברייתא זו אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אָבִין, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, זֹאת אוֹמֶרֶת – מדברי הברייתא יש ללמוד, שאם **כְּנָסָהּ** הבעל **בְּחֶזְקַת בְּתוּלָה וְנִמְצֵאת בְּעוּלָה, יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה**, שהרי אותו אדם שטוען שלא מצאתי לבתך בתולים כנסה בחזקת בתולה, ומכל מקום אם נמצא שזינתה קודם הקידושין יש לה כתובה מנה, ואין זה מקח טעות.

וּמֵתִיב – והקשה **רַב נַחְמָן** על דברי רב ששת, שכנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה יש לה כתובה מנה, ואין זה מקח טעות, מהמשנה ששנינו להלן (יב:), **הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה** בחזקת בתולה, **וְלֹא מָצָא לָהּ בְּתוּלִים, הִיא אוֹמֶרֶת מִשֶּׁאֵרַסְתַּנִי נֶאֱנַסְתִּי**, וְכיון שהיה זה אחרי שהתקדשה לבעלה, **נִסְתַּחֲפָה שָׂדֵהוּ** – הפסד של הבעל הוא,

המשך בעמוד יג

אָמַר רַבָּה, זֹאת אוֹמֶרֶת – מדברי הברייתא מוכח, שאם **כְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת בְּתוּלָה וְנִמְצֵאת בְּעוּלָה, יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה**, שהרי שם היו עדים שלא נבעלה, ונשאה בחזקת בתולה, ונמצאה בעולה, ואף על פי כן אין השני יכול לטעון טענת בתולים ולהפסידה כתובתה, כיון שאין זה מקח טעות.

דוחה הגמרא: **רַב אַשִׁי אָמַר**, יש לדחות את הראיה מהברייתא, כיון שאכן **בְּעָלְמָא** – בדרך כלל, כשכנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ לֵית לָהּ כְּלָל** – אומר לך שבאמת אין לה כתובה כלל, ומקח טעות הוא, **וְשַׁאנִי הָכָא** – ושונה המקרה בברייתא שיש לה כתובה, **שֶׁהֲרֵי כְּנָסָהּ רִאשׁוֹן**, וידע זאת השני, ובחזקת בעולה נשאה, ואף שיש עדים שלא נבעלה, אינו סומך עליהם אלא סבור שמה שאמרו העדים כן אין זה אלא לשבחה ולחבבה בעיניו.

הגמרא מבררת את הדין האמור בברייתא. מקשה הגמרא: מדוע אמרה הברייתא שאין השני יכול לטעון טענת בתולים, ומשמע שאין כל משמעות לטענתו ואין תועלת בכך שיבא לבית דין ויטען טענותיו, **וְנִיחוּשׁ שֶׁמָּא תַּחְתָּיו זִינְּתָה** – והרי יש לחשוש שמא זינתה בעודה מאורסת לו, ונאסרה עליו, ועלינו להצריכו לבא לבית דין ולברר את הדבר. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב שְׁרַבְיָא**, מדובר בברייתא **כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ השני, וּבָעַל לְאַלְתָּר** – מיד אחר הקידושין, שלא היה זמן שהיתה יכול לזנות תחתיו, ועל כרחך שהיתה בעולה קודם לכן.

הגמרא מביאה לשון אחרת ששונה את דברי רבה והמשא ומתן שבדבריו על המשנה לעיל (יא.), והגמרא תדון אם יש כאן מחלוקת לענין הדין: **וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ** – יש ששונים את דברי רבה **אַמַּתְנִיתִין** – על מה ששנינו במשנה לעיל, **בְּתוּלָה, אַלְמָנָה, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה מִן הַנִּישׂוּאִין** – אשה שנישאה אלא שעדיין לא נבעלה, ונתאלמנה או נתגרשה או שמת בעלה ללא בנים וקיבלה חליצה מהיבם, **כְּתוּבָּתָן מָנֶה, וְאֵין לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִין** – אין בעלה השני יכול לטעון עליה שלא מצא לה בתולים, משום שבחזקת בעולה נשאה, כיון שנכנסה לחופה. מבארת הגמרא את דברי המשנה: **בְּתוּלָה מִן הַנִּישׂוּאִין הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** – איך יתכן הדבר, **כְּגוֹן שֶׁנִּכְנְסָה לַחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה**, הרי שאף שבחזקת בתולה היא מכל מקום יש לה כתובה מנה, ואינו יכול לטעון טענת בתולים, **אָמַר רַבָּה, זֹאת אוֹמֶרֶת** – מדברי המשנה מוכח **שכְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת בְּתוּלָה וְנִמְצֵאת בְּעוּלָה כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה**, שהרי כנסה בחזקת בתולה, ומכל מקום אינו יכול לטעון טענת בתולים ולהפסיד כתובתה, אף שבעולה היא.

דוחה הגמרא: **רַב אַשִׁי אָמַר, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ דִּבְעָלְמָא לֵית לָהּ כְּלָל** – שבדרך כלל כשכנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה אין לה כתובה כלל, **וְשַׁאנִי הָכָא** – ושונה האופן של המשנה, שיש לה כתובה, **שֶׁהֲרֵי נִכְנְסָה לַחוּפָּה** – שכיון שידע השני שכבר נכנסה לחופה עם הראשון לא נשאה בחזקת בתולה אלא בחזקת בעולה, ומשום כך יש לה כתובה כבעולה.

מקשה הגמרא: מדוע כתבה המשנה שאין להם טענת בתולים, ומשמע שאין תועלת בביאתו לבית דין, כיון שבין כך אינו נאמן, **וְלֵיחוּשׁ** – והרי יש לנו לחשוש **שֶׁמָּא תַּחְתָּיו זִינְּתָה**, בעודה מאורסת, ונאסרה עליו, ואם יבא לבית דין לטעון על כך יתכן שיתברר הדבר על ידי עדים. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב שְׁרַבְיָא**, מדובר במשנה **כְּגוֹן שֶׁהשני קִדֵּשׁ וּבָעַל לְאַלְתָּר**, שלא היה לה זמן שיכלה לזנות תחתיו, ובודאי היתה בעולה קודם לכן.

מבארת הגמרא במה נחלקו שתי הלשונות: **מַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַבְּרַיְיתָא** – מי ששנה את דברי רבה ודחייתו של רב אשי על הברייתא, **כָּל שֶׁכֵּן אַמַּתְנִיתִין** – כל שכן שדבריו אמורים גם על המשנה, שהרי אם באופן שיש עדים שלא נבעלה אמר רב אשי שהיא בחזקת בעולה מחמת שכנסה ראשון, כל שכן שיסבור כן באופן של המשנה, שאין עדים על כך שלא נבעלה, אלא רק היתה בחזקת בתולה. **וְאִילּוּ מַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַמַּתְנִיתִין** – אמנם מי ששנה את דבריהם על המשנה, יתכן שדווקא בזה סובר רב אשי שהיא בחזקת בעולה, **אֲבָל אַבְּרַיְיתָא, לֹא** – באופן של הברייתא שיש עדים שלא נבעלה לא יסבור כן רב אשי, אלא יודה שהיא נחשבת כמי שנכנסה בתורת בתולה, **מִשּׁוּם דְּמָצֵי אָמַר לָהּ** – שהרי יכול הבעל לומר לאשה, **אֲנָא אַעֵדִים סְמֵכִי** – אני סמכתי על העדים שאמרו שלא נבעלת ולכך נשאתיך בחזקת בתולה, וכיון שנמצאת בעולה הרי זו מקח טעות, וכיון שאף בזה אמרה הברייתא שיש לה כתובה מנה, מוכח כדברי רבה שאם כנס את האשה בתורת בתולה ונמצאת בעולה, יש לה כתובה מנה. ונמצא שנחלקו שתי הלשונות האם יש ראיה מדברי הברייתא לדין זה או לא.

משנה

במשנתינו יבואר שיש מקומות ואופנים שאין אדם יכול לטעון טענת בתולים על אשתו: חתן **הָאוֹכֵל אֵצֶל חָמָיו** לאחר האירוסין **בְּאֶרֶץ יְהוּדָה, שֶׁלֹּא בְּעֵדִים** – שאין עדים המעידים שלא התייחד עמה, **אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים** לאחר הנישואין, להפסידה כתובתה, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא** מנהגם שהארוס **מִתְיַיחֵד עִמָּהּ** קודם הנישואין, ומן הסתם נבעלה לו.

* * *

גמרא

הגמרא מבררת האם בכל מקום ביהודה נהגו להתייחד. מדייקת הגמרא: **מִדְּקָתָנֵי** במשנה לשון 'הָאוֹכֵל אצל חמיו ביהודה', **מִכְּלָל דְּאִיכָּא דּוּכְתָּא בִּיהוּדָה נָמֵי דְּלֹא אָכֵיל** – משמע שגם בארץ יהודה יש מקומות שאינו אוכל ואינו מתייחד עמה, שאילו היה זה מנהג בכל ארץ יהודה, היה למשנה לכתוב 'הנושא אשה ביהודה'. **אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ** – מוכח מלשון המשנה, **שבִּיהוּדָה נָמֵי, מְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת יֵשׁ** – יש מקומות שנהגו להתייחד ויש מקומות שלא נהגו, ומשנתינו עוסקת במקום שנהגו להתייחד, ששם אינו יכול לטעון טענת בתולים, אך במקום שלא נהגו להתייחד, אם טען טענת בתולים מפסידה כתובתה.

הגמרא מוכיחה זאת מברייתא: **כַּדְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בְּאֶרֶץ יְהוּדָה, בְּרִאשׁוֹנָה** – בתחילה **הָיוּ מְיַחֲדִין אֶת הַחֲתָן וְאֶת הַכַּלָּה שָׁעָה אַחַת קוֹדֶם כְּנִיסָתָן לַחוּפָּה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לִבּוֹ גַּם בָּהּ** – שיהא רגיל בה, **וּבְגָלִיל לֹא הָיוּ עוֹשִׂין כֵּן**. חילוק נוסף: **בִּיהוּדָה, בָּרִאשׁוֹנָה** – בתחילה **הָיוּ מַעֲמִידִין לָהֶם** – לחתן ולכלה **שְׁנֵי שׁוּשְׁבִּינִין** המלוים אותם, **אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לָהּ, כְּדֵי לְמַשְׁמֵשׁ אֶת הַחֲתָן וְאֶת הַכַּלָּה בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לַחוּפָּה**, שלא יעשו מעשי רמאות בענין דם הבתולים, ושהחתן לא יעלים את הסדין שעליו דם הבתולים, ושהכלה לא תכניס סדין מלוכלך בטיפי דמים ותטען שזהו דם בתוליה, **וּבְגָלִיל לֹא הָיוּ עוֹשִׂין כֵּן**. ועוד חילוק היה, שבמדינת יְהוּדָה, **בָּרִאשׁוֹנָה, הָיוּ** אותם **שׁוּשְׁבִּינִין יְשֵׁנִים בְּבֵית שֶׁחָתָן וְכַלָּה יְשֵׁנִים בָּהּ**, כדי למשמש את החתן והכלה, **וּבְגָלִיל לֹא הָיוּ עוֹשִׂין כֵּן**. מסיימת הברייתא: **וְכָל שֶׁלֹּא נָהַג כְּמִנְהַג הַזֶּה, אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים**, ולהלן תבאר הגמרא באיזה מנהג מדובר. ועל כל פנים מבואר בברייתא שהיו מקומות ביהודה ששייכת בהם טענת בתולים, ולשם כך העמידו להם שושבינים, ואילו בכל המקומות היו נוהגים להתייחד, ומשום כך לא היתה שייכת כלל טענת בתולים. ומוכח שאף בארץ יהודה היו מקומות שלא נהגו להתייחד.

הגמרא מבררת את סיום הברייתא 'וכל שלא נהג כמנהג הזה אינו יכול לטעון טענת בתולים'. שואלת הגמרא: **אַהֵיָּא** – על איזה מנהג אמרו כן, **אִילֵּימָא אַרִישָׁא** – אם על הרישא, שנהגו לייחד את החתן והכלה שעה אחת קודם החופה, הרי אדרבה, 'כָּל שֶׁנָּהַג מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה על הברייתא לומר שכל מי שנהג כן אינו יכול לטעון טענת בתולים, לפי שמן הסתם בא עליה. **אֶלָּא** אם תרצה לומר שנאמר דין זה **אַסֵּיפָא**, כלומר על החלק הראשון שבסיפא, שביהודה היו מעמידין שושבינין לחתן ולכלה, ועל זה אמרה הברייתא שאם לא נהג כן אינו נאמן לטעון טענת בתולים, שיש לחשוש שמא דם היה על הסדין ואיבדו החתן, הרי גם לפי זה

המשך בעמוד כד

רש"ל

זאת אומרת כו' — דהא ודאי בחזקת בתולה כנסה, דסמך אעדים, וקאמר אין יכול להפסידה מנה הראוי לאלמנה מן הנישואין. **וניחוש שמא תחתיו זינתה** — אמתניתין פריך, דקתני אין השני יכול לטען טענת בתולים, ולא מזקיקינן ליה לבא לבית דין, ולא יתברר הדבר אם תחתיו זינתה אם לא, ושמא אסורה היא לו? בשלמא אהנך דלעיל, דאמרן כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה יש לה כתובה — לא מקשינן, דאיכא למימר כשבא לבית דין ובאו עדים שזינתה קודם לכן. אבל הכא קתני: אין יכול לטען — מתוך כך לא יבא לבית דין. **כשקידש ובעל לאלתר** גרסינן, ולא גרסינן כשקידש לאלתר ובעל לאלתר — שלא פירש ממנה בין קידושין לבעילה, דודאי לא תחתיו זינתה. **ואיכא דמתני לה** — להא דרבה ורב אשי ורב שרביא אמתניתין. **זאת אומרת** — מדקתני מתניתין אין להן טענת בתולים. **וליחוש שמא תחתיו זינתה** — ואמאי תני אין להן טענת בתולים. **מאן דמתני לה** — להא דרבה ורב אשי אברייתא. **כל שכן אמתניתין** — דכיון דאברייתא, אף על גב דאמרו עדים לא נסתרה לראשון, ושני זה בחזקת בתולה כנסה, ואפילו הכי אהדר ליה רב אשי לרבה: לעולם לא תשמע כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה יש לה כתובה, דשאני הכא שהרי כנסה ראשון. כל שכן אמתניתין, דלא הבטיחוהו עדים על כך, איכא למתנייה לדרבה, ומאי דאהדר ליה רב אשי. **ומאן דתני לה** — דרבה ורב אשי אמתניתין. **אבל אברייתא לא** — מתני להו, דמברייתא ודאי שפיר שמע מינה זאת אומרת דרבה, ועלה לא הוה לרב אשי לאהדורי שאני הכא שהרי כנסה ראשון — דמצי אמר: אנא אעדים סמכי, וכיון דקתני אין השני יכול לטען טענת בתולים — שמעינן ודאי דזאת אומרת: כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה — יש לה כתובה. **גמרא** מקומות מקומות יש — שחלוקין במנהגם. ונפקא מינה, דהיכא דלא נהיגי ליחד — יכול לטען. **כדתניא** — דמקומות מקומות יש. **למשמש** — לפשפש ולמשמש במעשיהן באותו הלילה, שלא יקלקלו זה את זה במעשיהם בתרמית. שלא יראה זה דם בתולים ויאבד, וזו לא תביא מפה שיש עליה טיפי דמים. ובמקום שנהגו למשמש לא נהגו ליחד. דאילו במקום שנהגו ליחד, מאי מישמוש בעי? הרי אין שם טענת בתולים. אלמא ביהודה מקומות מקומות יש. **אילימא אריש** — אמנהג דמייחדין. **כל שנהג להתיחד מיבעי ליה** — דאין יכול לטען. **אלא אסיפא** — אמנהג דמשמוש שושבינין. **כל שלא מושמש מיבעי ליה** — דהטוען טענת בתולים הוא הבעל, והוא אינו נהג מישמוש שבו [שאינו תלוי בבעל], אלא על אבי הכלה למשמשו שלא יאבד את בתוליה. ומשמוש בכלה, שלא תביא דם מן החוץ — תלוי בבעל. ודיהכי תני כל בעל שלא נהג מישמוש אינו יכול לטען טענת בתולים? כל שכן דאם לא נהג למשמש והם מישמשו אותו, דיכול לטען! הכי איבעי ליה למתני: כל שלא מושמש אינו יכול לטען, דשמא ראה ואבד. **אלא אמר רבא** — האי כל שלא נהג — אמנהג דגליל קאי, דתנא בברייתא: ובגליל לא היו עושין כן, ועלה קאי: כל שלא נהג כמנהג הזה בגליל, אלא נתייחד כמנהג שביהודה — אינו יכול לטען. **משנה אלמנת כהנים** — אלמנה בת כהן. היו גובין לבתולה — בת כהן כשנישאת לכהן, וכל שכן כשנישאת לישראל. **גמרא שתי תקנות הוו** — לאלמנה בת כהן.

תוספות

אמר רבה זאת אומרת — נראה דהכא גרסינן רבה, דהא רבא קאמר לעיל דמקח טעות לגמרי משמע. ואי גרסינן הכא רבא — אם כן תיקשי מתניתין רישא לסיפא, דהא זאת אומרת איכא למידק נמי ממתניתין, כדאמרינן בסמוך. אלא ודאי נראה דהכא גרס רבה. דרבא דאמר לעיל מקח טעות לגמרי משמע, יפרש כמו רב אשי.

כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה יש לה מנה — והא דקתני שהרי כנסה ראשון — פירש רבינו יצחק בן מאיר דהכי משמע ליה: אין לשני טענת בתולין לחסרה מכתובתה כלום, שהרי כנסה ראשון וגרם להיות כתובתה מנה, ואינו יכול לחסרה כלום מאותה מנה, דלא מהניא טענת בתולין אלא ממנה דבתולין. **שאני** הכא שהרי כנסה ראשון — ואדעתא דבעולה נישאת. ואף על גב דעדים מעידים שלא נבעלה — אינו סומך על זה, מאחר שהיו נישואין, וסבר דלשבחה אומרים כן.

וניחוש שמא תחתיו זינתה — אין לומר דפריך אמאי אינו יכול לטען טענת בתולים לאוסרה עליו, ניחוש באשת כהן שמא תחתיו זינתה, דליכא אלא חדא ספיקא; ספק תחתיו ספק אין תחתיו. דהא מצי לשנויי דהא דאינו יכול לטען — היינו להפסידה מכתובתה, דאיכא ספק ספיקא: דאפילו תחתיו — אימור באונס הוה. ואין זה דוחק, דלעיל נמי מפרש אינו יכול לטען טענת בתולים הכי. דקאמר: למאי? אי לאוסרה עליו — ביהודה אמאי לא כו', אלא אכתובה פריך, אמאי אינו מפסיד לה. ונראה לרבינו יצחק דלרב אשי פריך: כיון דבעלמא אית ליה דאין לה כלום, והכא יש לה לפי שכנסה ראשון — אם כן יבא לידי איסור, שזה האיש סבור כיון שזו יש לה, אף על גב דבעלמא לית לה — אם כן מחזקינן אותה ודאי בעולה מבעל ראשון, ואדעת כן רוצים לומר שנשאתי, ובחנם אטרח לבית דין, שודאי לא יאסרוה עלי. ולכך דיה לנו להפסיד כתובתה, שיבא לבית דין ולא יטעה לומר שמותרת לו. ואפילו באשת ישראל יש לנו להפסידה, גזירה שיראה כהן שזו לא תאבד כתובתה, ויסבור אף בשלו כן, ולא יבא לבית דין. אבל לרבה לא פריך מידי, כיון דבעלמא נמי יש לה — ליכא למיטעי.

כגון שקידש ובעל לאלתר — וכן צריך נמי להעמיד שהראשון אחר שקידש כנסה לאלתר ומת מיד, ועדים מעידים שלא זינתה תחתיו. דאם נבעלה תחת הראשון — הרי נבעלה לפסול לה, ואסורה לכהונה.

שתי תקנות הוו — וליכא למימר דחדא תקנה הואי, ומתניתין קודם תקנה ובריתא לאחר תקנה שתיקנו לאלמנה מאתים — דהא חזינן השתא דלית להו מאתים. וליכא למימר נמי דמעיקרא כי תקינו לבתולה ארבע מאות תקינו גם כן לאלמנה מאתים — דאין סברא לתקן לאלמנה מאתים אם לא אחר שראו צורך, דמזלזלי בהו. [והילכך, מעיקרא לא רצו לשנותה משאר אלמנה, וכיון דחזו דקא מזלזלי בהו — ראו שהיה צורך, תקון להם מאתן. וכיון דחזו דפרשי מינייהו — אהדרינהו למילתייהו]. ולכך הוצרך לומר שתי תקנות הוו.

כיון

1 אָמַר רַבָּה: זֹאת אוֹמֶרֶת; כְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת בְּתוּלָה
2 וְנִמְצֵאת בְּעוּלָה יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה. רַב אַשִׁי אָמַר:
3 בְּעָלְמָא לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ - לֵית לָהּ כְּלָל, וְשָׁאנֵי
4 הָכָא - שֶׁהֲרֵי כְּנָסָהּ רִאשׁוֹן. וְנִיחוּשׁ שֶׁמָּא תַּחְתָּיו
5 זִינְתָה! אָמַר רַב שֵׁרַבְיָא: כְּגוֹן שֶׁקִּידֵּשׁ וּבְעָל לְאַלְתַּר.
6 וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַמַּתְנִיתִין: בְּתוּלָה אַלְמָנָה, גְּרוּשָׁה,
7 חֲלוּצָה, מִן הַנִּישׂוּאִין - כְּתוּבָּתָן מָנֶה, וְאֵין לָהֶן
8 טַעֲנַת בְּתוּלִין. בְּתוּלָה מִן הַנִּישׂוּאִין הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ
9 לָהּ? כְּגוֹן שֶׁנִּכְנְסָה לַחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה. אָמַר רַבָּה:
10 זֹאת אוֹמֶרֶת, כְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת בְּתוּלָה וְנִמְצֵאת בְּעוּלָה
11 - כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה. רַב אַשִׁי אָמַר: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ
12 בְּעָלְמָא לֵית לָהּ כְּלָל, וְשָׁאנֵי הָכָא שֶׁהֲרֵי נִכְנְסָה
13 לַחוּפָּה. וְלֵיחוּשׁ שֶׁמָּא תַּחְתָּיו זִינְתָה! אָמַר רַב שֵׁרַבְיָא:
14 כְּגוֹן שֶׁקִּידֵּשׁ וּבְעָל לְאַלְתַּר. מַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַמַּתְנִיתִין,
15 - כָּל שֶׁכֵּן אַמַּתְנִיתִין, וּמַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַמַּתְנִיתִין
16 - אֲבָל אַבְרַיְיתָא לָא, מִשּׁוּם דְּמָצֵי אָמַר לָהּ: אֲנָא
17 אַעֵדִים סָמְכִי. **משנה** הָאוֹכֵל אֵצֶל חָמְיוֹ בִּיהוּדָה
18 שֶׁלֹּא בְּעֵדִים - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים, מִפְּנֵי
19 שֶׁמִּתְיַיחֵד עִמָּהּ. **גמרא** מִדְּקָתָנֵי "הָאוֹכֵל" מִכְּלָל
20 דְּאִיכָּא דּוּכְתָּא בִּיהוּדָה נָמֵי דְּלָא אָכִיל! אָמַר אַבָּיֵי:
21 שְׁמַע מִינָּהּ בִּיהוּדָה נָמֵי מְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת יֵשׁ. כְּדְתַנְיָא,
22 אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בִּיהוּדָה, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְיַיחֲדִין אֶת
23 הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה שָׁעָה אַחַת קוֹדֶם כְּנִיסָתָן לַחוּפָּה,
24 כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לִבּוֹ גַּם בָּהּ. וּבַגְּלִיל לֹא הָיוּ עוֹשִׂין כֵּן.
25 בִּיהוּדָה, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מַעֲמִידִין לָהֶם שְׁנֵי שׁוּשְׁבִינִין,
26 אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לָהּ, כְּדֵי לְמַשְׁמֵשׁ אֶת הֶחָתָן וְאֶת
27 הַכַּלָּה בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לַחוּפָּה, וּבַגְּלִיל לֹא הָיוּ עוֹשִׂין
28 כֵּן. בִּיהוּדָה, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ שׁוּשְׁבִינִין יְשֵׁנִים בַּבַּיִת
29 שֶׁחָתָן וְכַלָּה יְשֵׁנִים בָּהּ, וּבַגְּלִיל לֹא הָיוּ עוֹשִׂין כֵּן.
30 וְכָל שֶׁלֹּא נָהַג כַּמִּנְהָג הַזֶּה אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן טַעֲנַת
31 בְּתוּלִים. אַהֲיָיא? אִילֵימָא אֲרִישָׁא - "כָּל שֶׁנָּהַג" מִיבְּעֵי
32 לֵיהּ! אֶלָּא אַסֵּיפָא - "כָּל שֶׁלֹּא מוּשְׁמַשׁ" מִיבְּעֵי
33 לֵיהּ! אָמַר אַבָּיֵי: לְעוֹלָם אֲרִישָׁא, וּתְנֵי: "כָּל שֶׁנָּהַג".
34 אָמַר לֵיהּ רָבָא: וְהָא "כָּל שֶׁלֹּא נָהַג" קָתָנֵי! אֶלָּא
35 אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר: כָּל שֶׁלֹּא נָהַג מִנְהַג גָּלִיל
36 בַּגָּלִיל אֶלָּא מִנְהַג יְהוּדָה בַּגָּלִיל אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן
37 טַעֲנַת בְּתוּלִים. רַב אַשִׁי אָמַר: לְעוֹלָם אַסֵּיפָא, וּתְנֵי:
38 "כָּל שֶׁלֹּא מוּשְׁמַשׁ". **משנה** אַחַת אַלְמָנַת יִשְׂרָאֵל
39 וְאַחַת אַלְמָנַת כֹּהֲנִים כְּתוּבָּתָהּ מָנֶה. בֵּית דִּין שֶׁל
40 כֹּהֲנִים הָיוּ גּוֹבִין לִבְתוּלָה אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וְלֹא
41 מִיחוּ בְּיָדָם חֲכָמִים. **גמרא** תְּנָא: וְאַלְמָנַת כֹּהֲנִים
42 כְּתוּבָּתָהּ מָאתַיִם. וְהָאַנַן תְּנַן: אַחַת אַלְמָנַת יִשְׂרָאֵל וְאַחַת אַלְמָנַת כֹּהֲנִים כְּתוּבָּתָן מָנֶה!
43 אָמַר רַב אַשִׁי: שְׁתֵּי תַּקָּנוֹת הָווּ; מֵעִיקָּרָא תַּקִּינוּ לִבְתוּלָה אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וּלְאַלְמָנָה מָנֶה.

כיון

דמזלזלי

כיון דחזו דמזלזלי בהו — פירש בקונטרס: שהיו קלות בעיניהן להוציאן, לפי שהיתה כתובתן מועטת. וקשה: דמעיקרא נמי הוו ידעי שקלות בעיניהן להוציאן כיון דמנה חשיב דבר מועט! ונראה לרבינו יצחק לפרש: דמזלזלי בהו — שמקצת בני אדם היו נמנעים מלנושאם, לפי שהיו קלות בעיניהן, שאין לה כתובה אלא רביע ממה שיש לה לבתולה, ותקינו לה מאתן. כיון דחזו דפרשי מיניהו לגמרי, והיו קופצים קודם על בתולות ישראל, ולא היה שום אדם קופץ עליהם — אהדרינהו למילתייהו. היינו דנקט מעיקרא מזלזלי, שהיו נמנעים ולא לגמרי פורשים, ובתר הכי נקט "ופרשי". **בית** דין של כהנים היו גובין כו' ולא מיחו בידם חכמים — אף על פי שלא כתב בלשון תוספת, אלא ארבע מאות דחזו ליכי. וקא סלקא דעתך דלא תגבה, דלא חזו, ובלשון תוספת לא כתב — קא משמע לן דמנהג טוב מאד הוא, וראוי להיות בכהונה ובמשפחות המיוחסות. ושייך בהו למימר דחזו ליכי, ואפילו לא כתב לה כתובה — גובה ארבע מאות בתנאי בית דין, כמו בבנות ישראל מאתים, דתקנה גמורה היא. **והוא** אומר לא כי כו' — אף על גב דבסוף "המניח" (בבא קמא לה,ב) דייק מדקתני "לא כי" דמיירי בברי, הכא דליכא למיטעי — קתני "לא כי" אף על גב דאיירי בשמא. **מנה** לי בידך והלה אומר איני יודע — פירוש: איני יודע אם הלויתני מעולם. אבל הלויתני ואיני יודע אם פרעתיך — תנן בהדיא ב"הגזל בתרא" (שם קיח,א) דחייב. **רב** הונא ורב יהודה אמרי חייב — לבאורה נראה דלית להו דרבי אבא דאמר: מתוך שאינו יכול לישבע משלם. דטעמיה דרבי אבא משום דדריש (שבועות מז,א) "שבועת ה' תהיה בין שניהם" — ולא בין שני היורשין. כגון, אמר מנה לאבא ביד אביך, ואמר: חמשין ידענא, וחמשין לא ידענא. ואבוה כהאי גוונא, מתוך שאין יכול לישבע — משלם. ואי מנה לי בידך והלה אומר איני יודע חייב — אין כאן שבועה, דאפילו הוא אומר אין יודע בכל — חייב. ותימה: דבפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קלה,א) גבי האומר זה אחי, משמע דאביי אית ליה מנה לי בידך והלה אומר איני יודע חייב. ובפרק "חזקת הבתים" (לד,א) משמע דאית ליה לדרבי אבא! ויש לומר: דאפילו למאן דאמר חייב, איכא למידרש "שבועת ה' תהיה בין שניהם" — ולא בין היורשין, דשניהם לא ידעי, אלא שעד אחד מעיד שאחד חייב לחבירו מנה. דבאבוה, מתוך שאינו יכול לישבע — משלם. תימה: דרב יהודה גופיה אית ליה בריש "הפרה" (בבא קמא מו,א) אפילו ניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא — המוציא מחברו עליו הראיה! ואין לומר דרב יהודה בסומכוס דאמר: ממון המוטל בספק חולקין, ולא אזיל בתר חזקת ממון, ולהכי כי איכא ברי ושמא — נוטל הכל, והתם דקאמר אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי סומכוס, אבל חכמים אומרים: זה כלל גדול בדין כו' — אליבא דרבנן קאמר, וליה לא סבירא ליה. דהתם (בבבא בתרא צב,ב) משמע דסבר כרבנן, גבי מוכר שור לחבירו ונמצא נגחן. ועוד, דתנן בפרק "השואל" (בבא מציעא צז,א): המשאיל אומר שאולה מתה והלה אומר איני יודע — חייב. וקאמר בגמרא: לימא תיובתא דרב נחמן ורבי יוחנן. ומאי קושיא? הא על כרחך מתניתין כסומכוס אפילו לרב יהודה, דלרבנן מודה רב יהודה דפטור, ורב נחמן ורבי יוחנן על כרחך כרבנן, דלסומכוס לכל הפחות חולקין! אבל אי פליגי אליבא דרבנן, ולסומכוס לעולם חולקין, אפילו בברי ושמא — פריך שפיר ממתניתין, דכרבנן אתיא, דלסומכוס חולקין! ויש לומר: דהתם ברי גרוע ושמא טוב, דלפי שהמזיק לא היה שם טוען זה ברי, ושמא דמזיק טוב — דלא הוה ליה למידע. אבל מנה לי בידך — הברי טוב והשמא גרוע, דהוה ליה לידע אם חייב אם לאו. אבל קשה: דבעי למימר הכא הא דרב יהודה דשמואל היא, דפסק כרבן גמליאל, והתם ברי גרוע ושמא טוב, שהבעל אינו יודע מתי נבעלה, ואם כן תיקשי דשמואל אדשמואל דפרק "הפרה" (בבא קמא מו,א)! ויש לומר: דהוה מצי למימר וליטעמיך. ועוד יש לומר: דסוגיא דהכא סברה דזה כלל גדול בדין — לא לניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא, אלא כדקאמר התם: אי נמי לכי הא. וקשה על זה דאפילו לפי אי נמי דהתם לא אתי שפיר, דהא בסוף "המניח" (שם לה,ב) אית להו לרבנן בהדיא, דאפילו ניזק אומר ברי כו', ושמואל סובר כרבנן כדמוכח ב"המוכר שור לחברו"! **אלא** דאיכא מגו — האי שנויא לא אתיא אלא לרב נחמן, דלרבי יוחנן בההיא דמוכת עץ ליכא מגו, כדמוכח לקמן. הקשה דרב רבינו יעקב מקורבי"ל: אבתי, על כרחך הא דרב יהודה דשמואל היא, דאי לשמואל פטור — תקשי ליה ממתניתין ד"השואל" (בבא מציעא צז,א): המשאיל אומר שאולה מתה, והלה אומר איני יודע — חייב, דלשמואל ליכא לשנויי כדמשני לרב נחמן ולרבי יוחנן כגון שיש עסק שבועה ביניהן, ומתוך שאינו יכול לישבע משלם, דשמואל אית ליה בהדיא בפרק "כל הנשבעין" (שבועות מז,א) דחזרה שבועה לסיני, ולא משלם! ויש לומר: דאיכא למימר דלעולם מנה לי בידך והלה אומר איני יודע — לשמואל פטור, ומוקי שמואל מתניתין ד"השואל" כשיש עסק שבועה, ובההוא תנא דאית ליה מתוך שאינו יכול לישבע משלם, והוא סבר כאידך תנא, דפלוגתא דתנאי היא בפרק "כל הנשבעין" (שם).

כֵּיוָן דְּחָזוּ דִּמְזַלְזְלִי בְּהוּ - תַּקִּינוּ לְהוּ מָאתָן. כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָא פָּרְשִׁין מִינַיְיהוּ, דְּאָמְרִי: עַד דְּנַסְבִינַן אַלְמָנַת כֹּהֲנִים - נֵיזִיל נֵיסִיב בְּתוּלָה בַּת יִשְׂרָאֵל, אַהַדְרִינְהוּ לְמִלְּתֵיְיהוּ. "בֵּית דִּין שֶׁל כֹּהֲנִים כּוּ'". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא בֵּית דִּין שֶׁל כֹּהֲנִים בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ מִשְׁפָּחוֹת הַמְיוּחָסוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, אִם רָצוּ לַעֲשׂוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהַכֹּהֲנִים עוֹשִׂין - עוֹשִׂין. מֵיתִיבֵי: הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהַכֹּהֲנִים עוֹשִׂין, כְּגוֹן בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן וּבַת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל - עוֹשִׂין. בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, וּבַת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל הוּא דְּאִיכָּא צַד כְּהוּנָּה, אֲבָל בַּת יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל - לָא! לָא מִבַּעְיָא קָאָמַר; לָא מִבַּעְיָא בַּת יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל, דְּלָא מְצֵי אָמַר לָהּ עַלּוּיֵי קָא מַעֲלֵינַן לִיךְ, אֲבָל בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, דְּמָצֵי אָמַר לָהּ עַלּוּיֵי קָא מַעֲלֵינַן לִיךְ, אֵימָא לָא, קָמַשְׁמַע לָן. **מִשְׁנָה** הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא מָצָא לָהּ בְּתוּלִים, הִיא אוֹמֶרֶת: מְשֻׁאֲרַסְתַּנִי נֶאֱנַסְתִּי, וְנִסְתַּחַפָּה שָׁדֵהוּ. וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא אֵרַסְתִּיךְ, וְהָיָה מִקְחִי מִקַּח טָעוּת. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה עַד שֶׁלֹּא תִּתְאָרֵס וְהִטְעָתוּ, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ. **גְּמָרָא** אִתְּמַר, "מָנֶה לִי בְּיָדְךָ" וְהַלָּה אוֹמֵר "אֵינִי יוֹדֵעַ". רַב יְהוּדָה וְרַב הוּנָא אָמְרִי: חַיָּיב, וְרַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרִי: פָּטוּר. רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה אָמְרִי: חַיָּיב, בְּרִי וְשֶׁמָּא - בְּרִי עָדִיף. רַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרִי: פָּטוּר, אוֹקֵי מָמוֹנָא בְּחֶזְקַת מָרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: הָא דְּרַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה - דִּשְׁמוּאֵל הִיא. דְּתִנְנָן: הָיְתָה מְעוּבֶּרֶת, וְאָמְרוּ לָהּ: מַה טִּיבוֹ שֶׁל עוּבָּר זֶה? מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, וְכֹהֵן הוּא. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל. וְאָמַר לֵיהּ רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה לְרַב יְהוּדָה: שִׁינְנָא, אָמַרְתְּ לָן מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל אַף בְּרִאשׁוֹנָה. מַאי "אַף בְּרִאשׁוֹנָה"? אַף עַל גַּב דְּאִיכָּא לְמֵימַר אוֹקֵי מָמוֹנָא בְּחֶזְקַת מָרֵיהּ - אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרִי עָדִיף. לֵימָא רַב יְהוּדָה וְרַב הוּנָא דְּאָמְרִי כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְרַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמְרִי כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ? אָמַר לָךְ רַב נַחְמָן: אֲנָא דַּאֲמָרִי אֲפִילּוּ כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל; עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָתָם אֶלָּא דְּאִיכָּא מִגּוֹ, אֲבָל הָכָא - מַאי מִגּוֹ אִיכָּא? אִי נַמִי, עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָתָם אֶלָּא דְּאָמְרִינַן אוֹקְמָהּ אַחֲזָקָה, אֲבָל הָכָא - מַאי חֲזָקָה אִית לֵיהּ לְהַאי? הָכִי נַמִי מִסְתַּבְּרָא כִּדְקָא מְשַׁנֵּינַן, דְּרַב נַחְמָן הוּא דְּאָמַר כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל.

דמזלזלי בהו — באלמנות, קלות בעיניהם להוציאן מפני שכתובתן מועטת, תקינו להו מאתן, דגאיי היה להן. ואף על פי שאלמנות ישראל נמי כתובתן מנה, מיהו כהנים חשיבי טפי, וגאני להם גירושי בנותיהן יותר מישראל. **משנה נאמנת** — קא סלקא דעתך משום דברי ושמא ברי עדיף. הרי זו בחזקת — שנבעלה עד שלא תתארס, והטעתו. **גמרא** חייב — לשלם. **פטור** — מלשלם. ומכל מקום משבעינן ליה שבועת היסת שכן הוא כדבריו, שאינו יודע שהוא חייב לו. **וכהן הוא** — כלומר מיוחס הוא. **אף בראשונה** — גבי תביעת כתובה. [**אוקי כתובה אחזקתה** — אחזקת הבעל. הכי נמי גבי מנה לי בידך, איכא למימר נמי: אוקי ממונא בחזקת מריה, ופטור. **אלא דאיכא מגו**] — כגון "משארסתני נאנסתי", וכגון היא אומרת "מוכת עץ אני", דאמרינן מגו דאי בעיא טענה טענה מעלייתא מהך, כגון גבי "משארסתני נאנסתי" הוה טענה "מוכת עץ אני" [טענה מעלייתא], דלא פסלה נפשה מכהונה. וקאמרה "נאנסתי [משארסתני]", וקא מיפסלה נפשה, דאשת ישראל שנאנסה אסורה לכהן — שמע מינה קושטא קאמרה. וגבי היא אומרת "מוכת עץ אני", אי בעיא אמרה "מוכת עץ אני תחתיך" ואית לה מאתן, וקא אמרה "מוכת עץ אני קודם לכן, ואין לי אלא מנה". **אבל הכא** — גבי האי תובע, מאי מגו איכא דלהמניה? הלכך אוקי ממונא בחזקת מריה. **אוקמה אחזקה** — מספקא לן אשעת ארוסין, אי בתולה הואי ונשתעבד לה למאתים, אי בעולה הואי — העמוד אשה על חזקתה ובתולה נולדה, והך השתא הוא דאיתניסה אחר אירוסין. **מאי חזקה אית ליה להאי** — תובע, דנוקמיה אחזקיה לגבות? הלכך זיל בתר חזקה דממונא.

דאם

כֵּיוָן דְּחָזוּ דִּמְזַלְזְלִי בְּהוּ – כיון שראו חכמים שבני אדם מזלזלים באלמנות הכהנים, שקלות היו בעיני בעליהן להוציאן משום שכתובתן היתה מועטת, ולא חששו לגרשם ולשלם כתובתם, לכך תַּקִּינוּ לְהוּ מָאתַן – מאתיים זוז בכתובתן. ותקנה שניה היתה, דכֵּיוָן דְּחָזוּ חכמים דְּמחמת תקנה זו קָא פָּרְשִׁין מִינַּיְיהוּ – לא היו נושאים אלמנות כהנים, דְּאָמְרִי – שהיו אומרים עַד דְּנָסְבִינָן – עד שאנו נושאים אַלְמָנַת כֹּהֲנִים, נֵיזִיל נֵיסִיב – נלך ונישא בְּתוּלָה בַּת יִשְׂרָאֵל, שסכום הכתובה שוה בשתיהן, לפיכך אֲהַדְרִינְהוּ לְמִלְּתַיְיהוּ – החזירו חכמים את דינה של אלמנת הכהן, שאין לה אלא מנה. ומשנתינו נשנתה אחר תקנה זו ולפיכך שנינו שאלמנת כהנים כתובתה מנה.

* * *

שנינו במשנה: 'בֵּית דִּין שֶׁל כֹּהֲנִים כו' היו גובין לבתולה ארבע מאות זוז'. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא בֵּית דִּין שֶׁל כֹּהֲנִים בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ מִשְׁפָּחוֹת הַמְּיוּחָסוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, אִם רָצוּ לַעֲשׂוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהַכֹּהֲנִים עוֹשִׂין ולתקן שכל הנושא בתולה ממשפחתן עליו ליתן לה בכתובתה ארבע מאות זוז, עוֹשִׂין, ואין מוחין בידן.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהַכֹּהֲנִים עוֹשִׂין, כְּגוֹן שבַּת יִשְׂרָאֵל הנשאת לְכֹהֵן, וּבַת כֹּהֵן הנשאת לְיִשְׂרָאֵל תהיה כתובתן ארבע מאות זוז, עוֹשִׂין. ויש לדייק, שרק בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן וּבַת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, הוּא שיכולים לתקן זאת, לפי דְּאִיכָּא בנישואין אלו צַד כְּהוּנָּה – שאחד מהצדדים כהן, אֲבָל בַּת יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל, לֹא, ומשמע שאף משפחות מיוחסות אינן יכולות לעשות כן.

מתרצת הגמרא: אכן אף משפחות ישראל יכולות לנהוג כן, והתנא בברייתא בדרך 'לֹא מִבַּעְיָא' קָאָמַר את דינו, כלומר, לֹא מִבַּעְיָא – אין צריך לומר שבַּת יִשְׂרָאֵל הנשאת לְיִשְׂרָאֵל גובה ארבע מאות זוז בכתובתה, אם כך היה מנהג בית אביה, כיון דְּלֹא מָצֵי אָמַר לָהּ עַלּוּיֵי קָא מְעַלִּינָן לִיךְ – שהרי אינו יכול לומר לה שבנשואיו אלו הוא מעלה אותה בדרגה, שהרי ישראל הוא, אֲבָל בַּת יִשְׂרָאֵל הנשאת לְכֹהֵן, דְּמָצֵי אָמַר לָהּ – שיכול הוא לטעון לה עַלּוּיֵי קָא מְעַלִּינָן לִיךְ – אני מעלה אותך בדרגה, שבנישואיך אלו את נכנסת למשפחת הכהונה, אֵימָא לֹא – נאמר שאין יכולים לתקן לכתוב לה ארבע מאות זוז, קָא מַשְׁמַע לָן שאף בזה מועיל מנהגם.

משנה

הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה בחזקת בתולה, וְלֹא מָצָא לָהּ בְּתוּלִים – שפתחה פתוח, או שלא היה לה דם בתולים, וטוען הבעל שאינו חייב ליתן לה כתובה כיון שכנסה על דעת שהיא בתולה, וְהִיא אוֹמֶרֶת אכן בעולה הייתי, אך מִשֶּׁאֵרַסְתַּנִּי – לאחר האירוסין נֶאֱנַסְתִּי, וְכיון שבשעת האירוסין בתולה הייתי, נִסְתַּחֲפָה – נתקלקלה שָׂדֵהוּ, כלומר, ההפסד הוא של הבעל שלאחר שהייתי ברשותו וכבר התחייב לי כתובה של בתולה, נאנסתי. וְהוּא – הבעל אוֹמֵר, לֹא כִּי – איני מאמינך שנאנסת לאחר האירוסין אֶלָּא יתכן שעַד שֶׁלֹּא אֵרַסְתִּיךְ – קודם האירוסין נבעלת, וְהָיָה מִקָּחִי מִקַּח טָעוּת, שאירסתיך על דעת שבתולה את, ובאמת היית בעולה. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת בטענתה, וכתובתה מאתיים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חולק ואוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין – אין לסמוך על מה שאומרת בפיה, שמא משקרת היא, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה – שנבעלה עַד שֶׁלֹּא תִּתְאָרֵס, וְהִטְעַתּוּ שבתולה היא, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ שהיתה בתולה בשעת האירוסין, לפי ש'המוציא מחבירו עליו הראיה', ואינה יכולה להוציא ממנו את ממון כתובתה ללא ראיה.

* * *

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת בענין טענת ברי ושמא בדיני ממונות, ומבררת אם נידון זה שייך למשנתינו: אִתְּמַר, התובע מחבירו מָנֶה לִי בְּיָדְךָ – חייב אתה לי מנה, וְהַלָּה אוֹמֵר, אֵינִי יוֹדֵעַ אם אני חייב לך או לא, רַב יְהוּדָה וְרַב הוּנָא אָמְרִי, חַיָּיב, וְרַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרִי, פָּטוּר. וטעם מחלוקתם, רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה אָמְרִי חַיָּיב, משום שבאופן שיש טענות בָּרִי וְשֶׁמָּא, בָּרִי עָדִיף, וחייב הנתבע לשלם כטענת הברי של התובע. רַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרִי פָּטוּר, דאוֹקֵי מָמוֹנָא בְּחֶזְקַת מָרֵיהּ – יש להעמיד את הממון בחזקת בעליו, שהוא הנתבע, כיון שאין ראיה לחייבו.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי לְרַב יוֹסֵף, הָא – הלכה זו דְּרַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה, שברי ושמא ברי עדיף, כדבריו דִּשְׁמוּאֵל הִיא, דִּתְנַן במשנה (להלן יג.), אשה פנויה שהָיְתָה מְעוּבֶּרֶת, והרי זו הוכחה שנבעלה לאדם, וְאָמְרוּ לָהּ – שאלו אותה מַה טִּיבוֹ שֶׁל עוּבָּר זֶה – מאיזה אדם הוא, כלומר למי נבעלת, שאם נבעלה לאדם פסול, נאסרה לכהונה. ואמרה האשה מֵאִישׁ פְּלוֹנִי הוא, וְכֹהֵן הוּא – אדם מיוחס הוא, ולא נפסלתי בביאתו. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת, וכשרה לכהונה, שמעמידים אותה בחזקת כשרות ואינה נפסלת מספק, ורבי יהושע אומר שאינה נאמנת, והרי היא בחזקת שנבעלה לנתין או ממזר הפוסלים אותה, עד שתביא ראיה לדבריה. וְעל משנה זו אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל (להלן יד.), הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, שנאמנת. וְאָמַר לֵיהּ רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה לְרַב יְהוּדָה, שִׁינָּנָא – שנון וחריף, אָמַרְתְּ לָן – הרי אמרת לנו מִשְּׁמֵיהּ [–משמו] דִּשְׁמוּאֵל שהֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל אַף בָּרִאשׁוֹנָה – לא רק במחלוקת שם שנוגעת רק לענין איסור, אלא אף במחלוקת זו במשנתינו שהיא טוענת משארסתני נאנסתי והוא טוען שמא עד שלא אירסתיך נאנסת, גם בזה הלכה כרבן גמליאל שהאשה נאמנת, ומבארת הגמרא, מַאי – מה כוונתו בלשון 'אַף בָּרִאשׁוֹנָה', שמשמעותו שיש חידוש בכך שבמשנתינו הלכה כרבן גמליאל, יותר ממה שהלכה כמותו במשנה שם, כוונתו הוא דאַף עַל גַּב שבמשנתינו יש סברא לומר שלא תהא נאמנת, שהרי האשה באה להוציא את ממון הכתובה מבעלה, דְּאִיכָּא לְמֵימַר אוֹקֵי מָמוֹנָא בְּחֶזְקַת מָרֵיהּ – שהיה מקום לומר שמספק יש להעמיד את הממון ביד הבעל, ואף על פי כן אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל שנאמנת, משום שהיא טוענת בברי שנאנסה אחר האירוסין, ובעלה טוען שמא נבעלה קודם האירוסין, וברי ושמא בָּרִי עָדִיף, ואמר שמואל שהלכה כרבן גמליאל, שנאמנת. הרי שדעת שמואל שגם בענין ממון ברי ושמא ברי עדיף, וכדעת רב הונא ורב יהודה.

מבררת הגמרא: נמצא איפוא מדברי אביי, שנידון זה של ברי ושמא תלוי במחלוקת התנאים במשנתינו, ואם כן לֵימָא – האם נאמר שרַב יְהוּדָה וְרַב הוּנָא דְּאָמְרִי שברי ושמא ברי עדיף, סוברים כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְרַב נַחְמָן וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמְרִי שלאו ברי עדיף, סוברים כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ.

דוחה הגמרא: אָמַר לָךְ רַב נַחְמָן, אֲנָא דַּאֲמַרִי – אני אמרתי את דברי שלאו ברי עדיף אֲפִילּוּ כְּשיטת רַבָּן גַּמְלִיאֵל, משום שעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָתָם – במשנתינו, שהאשה נאמנת שנאנסה אחר האירוסין, אֶלָּא משום דְּאִיכָּא מִגּוֹ – שיש לאשה נאמנות של מיגו, שהיתה יכולה לטעון טענה טובה יותר, כגון שהיתה טוענת שמוכת עץ היא ולא נפסלה לכהונה, ומכך שלא טענה כן, אלא אמרה שנאנסה, אף שבכך נאסרה לכהונה, מוכח שאמת בפיה ואינה משקרת, ובצירוף לכך שהיא טוענת ברי והבעל טוען שמא, נאמנת, אֲבָל הָכָא, במחלוקת רב הונא ורב נחמן לגבי התובע את חבירו מנה וחבירו משיב שאינו יודע אם חייב לו, מַאי מִגּוֹ אִיכָּא – איזה מיגו יש לתובע שמשום כך יהיה נאמן, וכיון שאין לו מיגו, לאו ברי עדיף. ונמצא שלרב נחמן אין הדינים תלויים זה בזה.

סברא נוספת לחלק בין הדינים: אִי נַמִּי, עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָתָם בכתובה שהאשה נאמנת בטענתה, אֶלָּא כיון דְּאָמְרִינָן אוֹקְמַהּ אַחֲזָקָה – שיש להעמיד את האשה בחזקתה שהיתה בתולה, שכיון שאנו מסתפקים האם בשעת אירוסין היתה בעולה, יש לנו להעמיד אותה בחזקת בתולה, כפי שנולדה, ואנו אומרים שנבעלה מאוחר יותר לאחר האירוסין, ולכן האמינה רבן גמליאל. אֲבָל הָכָא, בתביעת ממון, מַאי חֲזָקָה אִית לֵיהּ לְהַאי – איזו חזקה יש לתובע שמשום כך נאמינו להוציא ממון מהנתבע, ולכך יש לנו לילך אחר חזקת ממון ולא להוציא ממון בלא ראיה.

מביאה הגמרא ראיה לחילוקים אלו: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא כִּדְקָא מְשַׁנִּינָן – כך גם מסתבר כמו שתירצנו, דְּרַב נַחְמָן הוּא דְּאָמַר כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, ואין שייכות בין טענת ברי בהלואה לטענת ברי בטענת משארסתני נאנסתי, וכמו שנתבאר,

דְּאִם כֵּן כמו שסברנו לומר בתחילה, שרב נחמן סובר כרבי יהושע, כַּשֶּׁיָּא הִלְכְתָּא אַהֲלִכְתָּא – תהיה סתירה בין ההלכות, דְּמצד אחד כַּיְּימָא לָן – מקובל בידינו (ב"מ קי.) דהִלְכְתָּא כְּרַב נַחְמָן בְּדִינֵי – בדיני ממונות, ואם כן יש לפסוק כמותו שברי ושמא לאו ברי עדיף, וּמאידך, בְּהָא – בדין של משנתינו אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שהאשה נאמנת, ומוציאה ממון בטענת ברי, ואם הטעם הוא משום שברי ושמא ברי עדיף, הרי זו סתירה למה שאנו פוסקים כרב נחמן, דלאו ברי עדיף, אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ – ודאי מוכח מכאן כְּדִמְשַׁנְּיָנָן – כמו שתירצנו, שטעמו של רבן גמליאל כאן אינו משום 'ברי ושמא', אלא משום מיגו, או משום חזקת הגוף שיש לאשה, אבל בדרך כלל ברי ושמא לאו ברי עדיף, שְׁמַע מִינָּהּ – אכן זו ראיה.

משנה

משנתינו ממשיכה לברר את חיובי הכתובה במקרה שנמצאה האשה בעולה: הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים, הִיא אוֹמֶרֶת מוּכַּת עַיִן אֲנִי – נתקע בי עץ באותו מקום ושיבר את הבתולים, אך לא נבעלתי לאיש, וְהוּא – הבעל אוֹמֵר, לֹא כִּי – איני מאמין לדברייך, אֶלָּא שמא דְּרוּסַת [–בעולת] אִישׁ אַתְּ עוד קודם האירוסין. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמָנֶת שמוכת עץ היא, ואינה מפסידה כתובתה. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין – אין אנו סומכים על דבריה, אֶלָּא חֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת דְּרוּסַת אִישׁ, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ שמוכת עץ היא, כיון שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

* * *

גמרא

הגמרא מבארת איזה סכום תובעת האשה, ומה משיב לה הבעל. מבררת הגמרא: טַעֲנָתֵיהוּ בְּמַאי – מה הם טענות הבעל והאשה. מביאה הגמרא מחלוקת בדבר: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, טענתם בְּמָאתַיִם וּמָנֶה – היא תובעת מאתיים, והוא טוען שאין לה אלא מנה. רַבִּי אֱלִעֶזֶר אָמַר, בְּמָנֶה וְלֹא כְּלוּם – היא תובעת מנה, והוא טוען שאין לה כלום.

מבארת הגמרא את המחלוקת: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר בְּמָאתַיִם וּמָנֶה, כיון שהוא מבאר שהתנא במשנתינו סָבַר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר (לעיל יא.) לגבי מוכת עץ שבֵּין אם הִכִּיר בָּהּ הבעל קודם שנשאה שמוכת עץ היא, וּבֵין אם לֹא הִכִּיר בָּהּ וסבר שבתולה היא, כתובתה מָאתַיִם, ולכן היא תובעת מאתיים, ואילו הבעל טוען כנגדה שמא דרוסת איש את ואין לך אלא מנה, וסובר רבי יוחנן שהכונס את האשה בחזקת בתולה, ונמצאה בעולה, יש לה מנה.

וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר שמחלוקתם בְּמָנֶה וְלֹא כְּלוּם, כיון שהוא מבאר שהתנא של משנתינו סָבַר לָהּ כְּרַבָּנָן, דְּאָמְרִי (שם) לגבי מוכת עץ, שבֵּין אם הִכִּיר בָּהּ הבעל קודם שנשאה שמוכת עץ היא, וּבֵין אם לֹא הִכִּיר בָּהּ, אלא חשב שהיא בתולה, כתובתה מָנֶה, ולפיכך לטענתה שמוכת עץ היא, יש לה מנה, והבעל טוען כנגדה שמא היא דרוסת איש ואין לה כלום, כיון שרבי אלעזר סובר שהכונס את האשה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, אין לה כלום.

שואלת הגמרא: כְּשֶׁלָּמָא – דבר זה מובן שרַבִּי אֱלִעֶזֶר לֹא קָאָמַר בביאור משנתינו כְּרַבִּי יוֹחָנָן, שטענתם במאתיים ומנה, דְּקָא מוֹדֵי לָהּ כְּרַבָּנָן – כיון שהוא מבאר את המשנה כחכמים, שמוכת עץ כתובתה מנה, ודוחק לו לבאר את המשנה כרבי מאיר. אֶלָּא רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר, שטענתם במנה ולא כלום, וכדעת חכמים.

מתרצת הגמרא: קָסָבַר רבי יוחנן, שאם כְּנָסָהּ לאשה בְּחֶזְקַת בְּתוּלָה וְנִמְצֵאת בְּעוּלָה יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה, ואם משנתינו סוברת כחכמים שהיא עצמה תובעת רק מנה, קשה, הָכָא – במשנה, הרי הוּא קָאָמַר – טענת הבעל היא שהוא חייב לה מָנֶה, כדין הכונס בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, וְהִיא עצמה קָאָמְרָה שיש לה מָנֶה, כדין מוכת עץ, ואם כן מַאי אִיכָּא בֵּין טַעֲנָה דִּידֵיהּ לְטַעֲנָה דִּידָהּ – מה ההפרש בין טענתו לטענתה. וכיון שלא יתכן לפרש כן, פירש רבי יוחנן את המשנה כרבי מאיר, שלדבריה כתובתה מאתיים כדין מוכת עץ, והבעל טוען שבעולה היא וכתובתה מנה.

ממשיכה הגמרא ושואלת: כְּשֶׁלָּמָא לְרַבִּי אֱלִעֶזֶר, שלטענת הבעל שהיא בעולה אין לה כלום, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי תַּרְתֵּי – משום כך נקטה המשנה שתי דוגמאות, אחת במשנה לעיל (יב.) שהיא טוענת משארסתני נאנסתי, ואחת במשנה כאן שהיא טוענת מוכת עץ אני, חֲדָא – אופן אחד, והיינו הדין של משנתינו, בא לְאַפּוּקֵי – להוציא ולמעט מִדבריו דְּרַבִּי בַּר חָמָא, שאמר לעיל (יא.) שאם לא ידע הבעל קודם הנישואין שמוכת עץ היא, לדברי הכל אין לה כלום, ואילו במשנתינו מבואר שאף שהיא מודה שהיתה מוכת עץ היא תובעת כתובה [של מנה או מאתים]. וַחֲדָא – והמשנה לעיל, שהאשה טוענת משארסתני נאנסתי, באה לְאַפּוּקֵי מִדְּרַב חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, שאמר לעיל (יא.) שאם כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה יש לה מנה, וכדי למעט מדבריו נקטה שם המשנה שהבעל אומר שנבעלה קודם האירוסין 'והיה מקחי מקח טעות', והיינו שאין לה כלום, לפי שכנסה בחזקת בתולה ונמצאה בעולה אין לה אפילו מנה. אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן האומר שאם כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה יש לה מנה, ומפרש את המשנה לעיל שהבעל אומר שזהו 'מקח טעות', שאינו מתכוין להפסידה כתובתה לגמרי, אלא לטעון שכתובתה מנה בלבד, אם כן תַּרְתֵּי לָמָּה לִי – מדוע יש צורך בשתי המשניות, והרי די במשנה אחת כדי להשמיע שלמוכת עץ יש כתובה, וכן להשמיע בה את מחלוקת רבן גמליאל ורבי יהושע באופן שהאשה טוענת ברי והבעל טוען שמא.

מתרצת הגמרא: יש צורך בשתי המשניות, חֲדָא – משנה אחת באה לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שהאשה נאמנת, וַחֲדָא – ומשנה אחת לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שאינה נאמנת. ומבארת הגמרא: קַמַּיְיתָא – המשנה הראשונה, שהיא טוענת משארסתני נאנסתי, באה לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא לְמֵימַר מִיגּוֹ – שאף שיש לאשה מיגו שהיתה יכולה לטעון מוכת עץ אני תחתיך, וזו טענה טובה יותר כיון שאינה נפסלת לכהונה בכך, ובמקום זאת טענה שהיא אנוסה ופסולה לכהונה, ולכאורה זו ראיה שטענתה אמת, מכל מקום לֹא מְהֵימְנָא, משום שאין זה מיגו גמור, שהרי גם אם תטען שהיא מוכת עץ סובר רבי יהושע שאינה נאמנת. וּבַתְרַיְיתָא – והמשנה השניה, שהיא טוענת מוכת עץ אני, באה לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, דְּאַף עַל גַּב דְּלֵיכָּא לְמֵימַר מִיגּוֹ – שאף שאין לאשה מיגו, שהרי אין לה טענה טובה יותר מטענת מוכת עץ אני, מכל מקום סובר רבן גמליאל דמְהֵימְנָא – שנאמנת, משום שמעמידים אותה בחזקת כשרות שלא זינתה, אלא מוכת עץ היא.

משנה

משנה זו מביאה מחלוקת נוספת של רבן גמליאל ורבי יהושע, בנאמנות האשה לגבי כשרותה לכהונה: אשה פנויה שרָאוּהָ עדים מְדַבֶּרֶת עִם אדם אֶחָד, ואינם יודעים אם הוא כשר, או שהוא פסול וכיון שנבעלה לו נפסלה לכהונה, וְאָמְרוּ לָהּ – שאלוה, מַה טִּיבוֹ שֶׁל אִישׁ זֶה, האם כשר הוא או פסול. ואמרה, אִישׁ פְּלוֹנִי, וְכֹהֵן הוּא – מיוחס הוא, ולא פסלני מלהנשא לכהונה, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמָנֶת, כיון שמעמידים אותה על חזקת כשרותה, ואינה נפסלת מספק. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חולק ואוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין – אין לסמוך על דבריה, אֶלָּא חֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, הפוסלים בביאתן, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ, שהיה זה אדם כשר. דין נוסף: וכן פנויה שהֲרִיתָה מְעוּבֶּרֶת, ואין ידוע ממי נתעברה, וְאָמְרוּ לָהּ, מַה טִּיבוֹ שֶׁל עוּבָּר זֶה – מאיזה אדם הוא, כלומר למי נבעלת. ואמרה, מַאִישׁ פְּלוֹנִי הוּא, וְכֹהֵן הוּא – מיוחס הוא. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמָנֶת, וכשרה לכהונה, כיון שיש לה חזקת כשרות. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא חֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְעוּבֶּרֶת לְנָתִין וּלְמַמְזֵר הפוסלים לכהונה, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ.

המשך בעמוד כט

רש"י

דאם כן — דרב נחמן לא מיתוקם כרבן גמליאל אלא כרבי יהושע, קשיא הלכתא אהלכתא. **משנה דרוסת איש את** — קודם שארסתיך. **גמרא** מענתייהו **במאי** — מה היא תובעתו, ומה הוא רוצה ליתן? **במאתים ומנה** — היא אומרת: "מוכת עץ אני", ויש לי מאתים, ואף על פי שלא הכרת בי", והוא אומר: "דרוסת איש את, ואין לך אלא מנה". וקסבר: כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה — יש לה כתובה מנה. **במנה ולא כלום** — היא תובעת מנה, והוא אומר: "אין ליך כלום". **סבר לה** — תנא דמתני'. דאילו רבי יוחנן לא שביק רבנן ועביד כרבי מאיר. **קסבר** — רבי יוחנן, כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה — יש לה מנה. הלכך, על כרחך מוכת עץ דמתניתין רבי מאיר היא, דאמר מאתים. והוא אומר: "דרוסת איש את, ויש ליך מנה". דאי רבנן היא — לא תבעה אלא מנה, והוא אומר: "דרוסת איש את ויש לך מנה" — מאי איכא בין טענתא דידיה לטענתא דידה? **בשלמא לרבי אלעזר** — דאמר דרוסת איש אין לה כלום. היינו דקתני תרתי — בבי במתניתין, גבי פלוגתא דממונא: "היא אומרת משארסתני נאנסתי" ו"היא אומרת מוכת עץ אני". **הדא לאפוקי מדרמי בר חמא וחדא לאפוקי כו'** — "היא אומרת משארסתני נאנסתי" תנא למיתני בה "והיה מקחי מקח טעות" — לגמרי משמע, ואין לה כלום, לאפוקי מדרב חייא בר אבין דאמר לעיל (יא,ב): כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה — יש לה כתובה מנה. ותנא היא אומרת "מוכת עץ אני" — לאפוקי מדרמי בר חמא, דאמר לעיל גבי מוכת עץ: אבל לא הכיר בה — דברי הכל ולא כלום. **אלא לרבי** יוחנן — דאמר כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה — יש לה כתובה מנה. אם כן, מאי מקח טעות דקתני — אמאתים, אבל מנה — יש לה. למה לי למיתני כלל לההיא? אי לאשמועינן פלוגתא דרבן גמליאל ורבי יהושע בברי ושמא, ואוקי ממונא בחזקת מריה, ליתני חדא לאפוקי מדרמי בר חמא, ולאשמעינן פלוגתייהו. **דאיכא למימר מנו** — מגו דאי בעיא אמרה "מוכת עץ אני". **בתרייתא** — ליכא למימר מגו לרבי יוחנן, דמוקי מתניתין כרבי מאיר, דאמר: מוכת עץ שלא הכיר בה — כתובתה מאתים, ליכא שום מגו, דמה לי אומרת "מוכת עץ אני תחתיך", מה לי אמרה "מעיקרא". **משנה** [**ראוה מדברת** — בפנויה ומשום חששא דפסולין לנתין ולממזר, וכיון שנבעלה לפסול — פסלה מן הכהונה]. **נאמנת** — וכשרה לכהונה, ולא מספקינן לה בנבעלה לפסול לה. **היתה מעוברת כו'** — בגמרא מפרש תרתי למה לי. **גמרא נסתרה** — ואף על פי שלא ראוה שנבעלה — נפסלה לכהונה לרבי יהושע, כדלקמן, דמעלה עשו ביוחסין. **אכלה ומחתה פיה** — אלמא נקט תשמיש בלשון אכילה. **בשלמא** לזעירי היינו דקתני תרתי — מדברת, להודיעך כחו דרבי יהושע, דאף על גב דלא ראוה שנבעלה — פסולה. ומעוברת — להודיעך כחו דרבן גמליאל. **בבתה** — אם העובר הזה נקבה תנשא לכהונה לרבן גמליאל. דאי אשמועינן בדידה — הוה אמינא: איהי, הואיל דהוה לה חזקה דכשרות מעיקרא — אמרינן אוקמה אחזקה ואל תפסילנה מספק. אבל עובר, דלא הוה ליה חזקה דכשרות — אימא לא. **הניחא למאן דאמר כו'** — לקמן בשמעתין. **מאי איכא למימר** — תרתי להכשיר בה למה לי? כיון דמדברת בראוה שנבעלה. **מלקין על היחוד** — מכת מרדות. **ואין אוסרין** — אשה על בעלה בשביל יחוד בעלמא. **לימא דלא כרבי יהושע** — דמשום יחוד מחזיק לה בנבעלה. **ביוחסין** — בכהונה. **לסתר** — משמע יחוד בעלמא.

תוספות

רב אסי אמר נבעלה — אבל נסתרה, מודה רבי יהושע דנאמנת לומר לכשר נבעלתי, במגו דאי בעיא אמרה לא נבעלתי. ואם תאמר: והא רבי יהושע לית ליה מגו גבי משארסתני נאנסתי! ויש לומר: דהתם לא הוי מגו גמור, דהא אפילו אמרה מוכת עץ אני — אינה נאמנת לרבי יהושע. כדתנן במתניתין. ולא קרי ליה מגו אלא לפי שהיא טענה מעולה ביותר. **הדא** להכשיר בה וחדא להכשיר בבתה — וצריכי תרוייהו: הדא להודיעך כחו דרבן גמליאל, וחדא להודיעך כחו דרבי יהושע. **לדברי** המכשיר בה פוסל בבתה — ומעוברת דנקט — משום לישנא מעליא. **ואין** אוסרין על היחוד לימא דלא כרבי יהושע — תימה לרבינו שמשון בן אברהם: דלזעירי (נמי) דאמר נסתרה, איירי כגון דמודה היא שנבעלה. דאי אמרה לא נבעלתי — אם כן הוי ספק ספיקא, דמכשיר רבי יהושע, כדאמר לקמן: התם — ספק ספיקא! ויש לומר: דלעולם איירי דקאמרה לא נבעלה, וחשיב ליה חדא ספיקא, משום דאין אפוטרופוס לעריות. אבל קשה! דבהדיא משמע בריש פרק שני (כתובות טז,א) דאיירי בנבעלת, דקאמר: הניחא לזעירי דאמר מאי מדברת נסתרה, דמגו דאי בעיא אמרה לא נבעלתי — מהימנא כו'! לכך נראה דפריך לזעירי, דבספיקא חדא אסרינן לה, והא יחוד דאשת איש דספיקא חדא היא, ואין אוסרים על היחוד! וקשה קצת: דלכאורה נראה דיחוד איחוד פריך, מדפריך לזעירי ולא לרב אסי! **מעלה** עשו ביוחסין — תימה: דמשמע דאין אוסרין על היחוד איירי באשת איש, ולא בפנויה. ובסוף קדושין (פא,א) מוקי מלקין על היחוד — דוקא בפנויה, אבל באשת איש — לא, דאתה מוציא לעז על בניה. ואפילו למר זוטרא דמלקין ומכריז באשת איש, מודה דבפנויה נמי איירי! ואומר רבינו תם: דאף על גב דמלקין על היחוד איירי בפנויה, אין אוסרין על היחוד — לא איירי אלא באשת איש. ואם תאמר: והא אמרינן בפרק בתרא דנדרים (צא,ב) גבי ההוא נואף דעייל לגבה דהדהיא איתתא, אמר ליה נואף: לא תיכול מינהון, דטעמינהו חויא. אמר רבא: איתתא שריא, אם איתא דעבד איסורא — ניחא ליה דלימות. משמע דאי לאו האי טעמא — היתה נאסרת על ידי יחוד! ויש לומר דנואף שאני. וה"ר יוסף דשליטן תירץ: דאין אוסרים על היחוד — איירי בפנויה, כמו מלקין על היחוד. ולא איירי לכהונה, אלא אין אוסרין אותה לבנו כשתתייחס עם אביו, לרבי יהודה דאסר באנוסת אביו (יבמות צז,א).

דְּאִם כֵּן קַשְׁיָא הִלְכְתָא אַהִלְכְתָא, דְּקַיְימָא לָן הִלְכְתָא כְּרַב נַחְמָן בְּדִינֵי, וּבְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ כְּדִמְשַׁנֵּינַן, שְׁמַע מִינָּהּ **משנה** הִיא אוֹמֶרֶת: "מוּכַּת עֵץ אֲנִי", וְהוּא אוֹמֵר: "לֹא כִּי, אֶלָּא דְּרוּסַת אִישׁ אַתְּ". רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת דְּרוּסַת אִישׁ עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ. **גמרא** טַעֲנָתְייהוּ בְּמַאי? רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: בְּמָאתַיִם וּמָנֶה, רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: בְּמָנֶה וְלֹא כְּלוּם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: בְּמָאתַיִם וּמָנֶה, סָבַר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: בֵּין הִכִּיר בָּהּ וּבֵין לֹא הִכִּיר בָּהּ - מָאתַיִם. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: בְּמָנֶה וְלֹא כְּלוּם, סָבַר לָהּ כְּרַבָּנַן דְּאָמְרִי: בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין לֹא הִכִּיר בָּהּ - מָנֶה. בִּשְׁלָמָא רַבִּי אֶלְעָזָר לָא קָאָמַר כְּרַבִּי יוֹחָנָן - דְּקָא מוֹקֵי לָהּ כְּרַבָּנַן, אֶלָּא רַבִּי יוֹחָנָן מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבִּי אֶלְעָזָר? קָסָבַר: כְּנָסָהּ בְּחֶזְקַת בְּתוּלָה וְנִמְצֵאת בְּעוּלָה - יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מָנֶה. הָכָא, הוּא קָאָמַר מָנֶה וְהִיא קָאָמְרָה מָנֶה, מַאי אִיכָּא בֵּין טַעֲנָה דִידֵיהּ לְטַעֲנָה דִידָהּ? בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי אֶלְעָזָר - הַיְינוּ דְּקָתָנֵי תַּרְתֵּי: חָדָא - לְאַפּוּקֵי מִדְּרַמִי בַּר חָמָא, וְחָדָא - לְאַפּוּקֵי מִדְּרַב חִיָּיא בַּר אָבִין אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת. אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן, תַּרְתֵּי לְמָה לִי? חָדָא לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, וַחֲדָא לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. קַמַּיְיתָא לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא לְמֵימַר מִגּוֹ - לָא מְהֵימְנָא, בַּתְרַיְיתָא לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, דְּאַף עַל גַּב דְּלֵיכָּא לְמֵימַר מִגּוֹ - מְהֵימְנָא. **משנה** רָאוּהָ מְדַבֶּרֶת עִם אֶחָד, וְאָמְרוּ לָהּ: "מַה טִּיבוֹ שֶׁל אִישׁ זֶה?" - "אִישׁ פְּלוֹנִי, וְכֹהֵן הוּא". רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ. הָיְתָה מְעוּבֶּרֶת, וְאָמְרוּ לָהּ: "מַה טִּיבוֹ שֶׁל עוּבָּר זֶה"? "מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, וְכֹהֵן הוּא". רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְעוּבֶּרֶת לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ. **גמרא** מַאי "מְדַבֶּרֶת"? זְעֵירִי אָמַר: נִסְתְּרָה, רַב אַסִּי אָמַר, נִבְעֲלָה. בִּשְׁלָמָא לִזְעֵירִי - הַיְינוּ דְּקָתָנֵי "מְדַבֶּרֶת", אֶלָּא לְרַב אַסִּי מַאי "מְדַבֶּרֶת"? לִישָׁנָא מַעֲלְיָא, כִּדְכְתִיב: "אֶכְלָה וּמָחֲתָה פִיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן". בִּשְׁלָמָא לִזְעֵירִי - הַיְינוּ דְּקָתָנֵי תַּרְתֵּי, "מְדַבֶּרֶת" וּ"מְעוּבֶּרֶת". אֶלָּא לְרַב אַסִּי, תַּרְתֵּי לְמָה לִי? חָדָא לְהַכְשִׁיר בָּהּ, וַחֲדָא לְהַכְשִׁיר בִּבְתָּהּ. הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: לְדִבְרֵי הַמַּכְשִׁיר בָּהּ מַכְשִׁיר בִּבְתָּהּ, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: לְדִבְרֵי הַמַּכְשִׁיר בָּהּ פּוֹסֵל בִּבְתָּהּ, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? רַב אַסִּי סָבַר כְּמַאן דְּאָמַר לְדִבְרֵי הַמַּכְשִׁיר בָּהּ מַכְשִׁיר בִּבְתָּהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי: לִזְעֵירִי, דְּאָמַר מַאי "מְדַבֶּרֶת" נִסְתְּרָה, וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לָא מְהֵימְנָא - הָאָמַר רַב: מַלְקִין עַל הַיִּחוּד וְאֵין אוֹסְרִין עַל הַיִּחוּד, לֵימָא דְּלָא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ! אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מַעֲלָה עֲשׂוּ בְּיוּחֲסִין. מֵיתִיבֵי: רָאוּהָ שֶׁנִּכְנְסָה עִם אֶחָד לְסֵתֶר, אוֹ

השבתנו על המעוברת — פירוש: לדידן ניחא, דאשה מזנה בודקת ומזנה, ולא דמיא לשבויה. אלא לדידך, דלית לך הך סברא — תינח מעוברת, אבל מדברת אפילו לפי דבריך יש הפרש, דלזו יש עדים ולזו אין עדים, ואיכא מיגו! אמר להם: מדברת היינו שבויה, וכמו ששבויה אין נאמנת לומר לא נבעלתי — הכי נמי מדברת, כדמסיק: לפי שאין אפוטרופוס לעריות. ומיהו, פירוש זה לא יתכן למאי דפרישית לעיל, דלרבי יהושע נאמנת לומר לא נבעלתי. ופירש רבינו יצחק בדוחק: מדברת היינו שבויה, דכמו ששבויה בחזקת בעולה —כך מדברת בחזקת בעולה, לענין שאם אמרה לכשר נבעלתי שאינה נאמנת במיגו, לפי שיראה לומר לא נבעלתי. ולהכי אהני דאין אפוטרופוס לעריות דלא חשבינן ליה מיגו. **מסייע** ליה לרבי יהושע בן לוי — הקשה רבינו תם: אכתי תיפוק ליה, דהתם בשבויה — כל פסולים, והכא בחורבה דדברא — רוב! ותירץ: דרוב ככל. וליכא למימר, במדברת דליכא אלא רוב איכא למימר סמוך מיעוטא לחזקה, ואיתרע לה רובא, דאפילו אית להו סמוך מיעוטא לחזקה לרבן גמליאל ורבי יהושע — מכל מקום לא הוי אלא פלגא ופלגא, ודין הוא שתאסר מספק, דספק איסורא לחומרא. ולא דמי לתינוק שנמצא בצד העיסה בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין פ,א) דמטהרין מטעם סמוך מיעוטא לחזקה, דאם אמרו ספק טומאה לטהר יאמרו ספק איסור להתיר?! כדאמרינן פרק "כיסוי הדם" (חולין פו,ב). **מכשיר** אפילו ברוב פסולים — והא דקאמרינן בפרק "עשרה יוחסין" (קידושין עד,א) גבי אבא שאול היה קורא לשתוקי בדוקי, ומפרש בגמרא שבודקין אמו, ואומרת: לכשר נבעלתי. ופריך: כמאן — כרבן גמליאל, תנינא חדא זימנא: היתה מעוברת כו', פירוש: והוה ליה למתני וכן אמר אבא שאול? וכן פירש שם בקונטרס. ומשני: דאבא שאול עדיפא מרבן גמליאל, דאי מהתם — הוה אמינא ברוב כשרים אצלה כו', אף על גב דאמרינן הכא דרבן גמליאל מכשיר אפילו ברוב פסולין — אבא שאול קאי אמתניתין, וממתניתין לא משמע מידי דאיירי ברוב פסולין. והא דפריך התם לעיל, למאי דהוה בעי למימר דאבא שאול אתא להכשיר בבתה: הניחא למאן דאמר לדברי המכשיר בה פוסל בבתה, אבל למאן דאמר מכשיר בבתה — מאי איכא למימר? התם פריך שפיר, דאפילו לזעירי לשון המשנה דקתני: מה טיבו של עובר זה, משמע דאתא להכשיר בבתה. **פשיטא** מי ידעינן אבוה מנו — הכא לא בעי לשנויי לא צריכא דאי תפס, כדמשני בפרק "עשרה יוחסין" (שם עה,א) גבי ארוסה שעיברה. דהתם רגלים לדבר דמארוס נתעברה, ואיכא למיתלי ביה טפי מבאיניש דעלמא. **בעינן** זרעו מיוחס אחריו — והא דאמר ב"החולץ" (יבמות לז,א): ראשון ראוי להיות כהן גדול, גבי ספק בן תשע לראשון — בפרק "נושאין על האנוסה" (שם ק,ב) פריך לה, ומשני: זרעו מיוחס אחריו — דרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא, וכי גזור רבנן — בזנות. בנישואין לא גזור.

[**ההוא** ארוס וארוסתו — והא דאמר ב"עשרה יוחסין" (קדושין עה,א), איתמר: הבא על ארוסתו בבית חמיו, רב אמר: הולד ממזר, ושמואל אמר: הולד שתוקי — כשלא בדקו את אמו. דאי בשבדקו — קשיא דשמואל אדשמואל. דהכא אמר שמואל דנאמנת, דהלכה כרבן גמליאל דנאמנת, והתם קאמר איפוך, שמואל אמר: הולד ממזר. וכן משמע, דבמסקנא משני התם: לעולם לא תיפוך כו'. ומפרש: מאי שתוקי — שבודקין את אמו, ואומרת לכשר נבעלתי. ואם תאמר: אכתי לשמואל, דהתם משמע דוקא בבא על ארוסתו בבית חמיו מהני בדיקה, והכא משמע אפילו כי לא מודה אמר שמואל דנאמנת, כרבן גמליאל! ויש לומר: דהא דנקט בא — היינו משום רבותא דרב נקטיה, דאפילו הכי אמר הולד ממזר. אי נמי, התם הוא דבעינן בא — משום דאיירי בדדיימא מעלמא, כדאמר רבא ביבמות בשלהי "אלמנה לכהן גדול": מסתברא מילתא דרב בדדיימא מעלמא, והכא בדלא דיימא מעלמא מיירי. ועוד: דבכל הספרים גרס בקדושין: ארוסה שעיברה, וההיא דוקא קאמר שבודקין. אבל בבא — אין צריך בדיקה. ומיהו, קשה ללישנא קמא ביבמות בסוף פרק "אלמנה", דפליגי רב ושמואל בבא, ומסיק התם אביי דאף על גב דלא דיימא מעלמא פליגי, דדלמא מדאפקרה נפשה לגבי ארוס מפקרה נפשה לגבי עלמא, הא אמר הכא חדא דקא מודה, ומשמע דכשר אפילו לרבי יהושע, ובא כמודה

דמי

אוֹ לְחוּרְבָּה, וְאָמְרוּ לָהּ: "מַה טִּיבוֹ שֶׁל אִישׁ זֶה"? "כֹּהֵן הוּא, וּבֶן אֲחִי אַבָּא הוּא". רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיהָ. בִּשְׁלָמָא לִזְעֵירִי - הַיְינוּ דְּקָתָנֵי תַּרְתֵּי, "לְסֵתֶר אוֹ לְחוּרְבָּה". אֶלָּא לְרַב אַסִי, דְּאָמַר נִבְעֲלָה - תַּרְתֵּי לָמָּה לִי? חֲדָא קָתָנֵי, לְסֵתֶר דְּחוּרְבָּה. וְהָא "לְסֵתֶר אוֹ לְחוּרְבָּה" קָתָנֵי! חֲדָא לְחוּרְבָּה דְּמָתָא, וַחֲדָא לְחוּרְבָּה דְּדַבְרָא. וּצְרִיכִי, דְּאִי אַשְׁמַעִינַן חוּרְבָּה דְּמָתָא - בְּהָא קָמַכְשַׁר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִשּׁוּם דְּרוֹב כְּשֵׁרִים אֶצְלָהּ. אֲבָל לְחוּרְבָּה דְּדַבְרָא, דְּרוֹב פְּסוּלִין אֶצְלָהּ - אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. וְאִי אַשְׁמַעִינַן בְּהַהִיא - בְּהַהִיא קָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אֲבָל בְּהָא - אֵימָא מוֹדֶה לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, צְרִיכָא. מֵיתִיבֵי: זוֹ עֵדוּת שֶׁהָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. אָמַר לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אִי אַתֶּם מוֹדִים בִּשְׁבוּיָה שֶׁנִּשְׁבֵּית וְיֵשׁ לָהּ עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית וְהִיא אוֹמֶרֶת "טְהוֹרָה אֲנִי", שֶׁאֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת? אָמְרוּ לוֹ: אֲבָל. וּמָה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין זוֹ לָזוֹ? לָזוֹ - יֵשׁ עֵדִים, וְלָזוֹ - אֵין לָהּ עֵדִים. אָמַר לָהֶם: אַף לָזוֹ יֵשׁ עֵדִים, שֶׁהֲרֵי כְּרֵיסָהּ בֵּין שִׁינֶּיהָ! אָמְרוּ לוֹ: רוֹב נָכְרִים פְּרוּצִים בַּעֲרָיוֹת הֵם. אָמַר לָהֶן: אֵין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַעֲרָיוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּעֵדוּת אִשָּׁה בְּגוּפָהּ, אֲבָל עֵדוּת אִשָּׁה בְּבִתָּהּ - דִּבְרֵי הַכֹּל הַוָּלָד שְׁתוּקִי. מַאי קָאָמַר לְהוּ וּמַאי קָמְהַדְרִי לֵיהּ? הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ: הֵשַׁבְתָּנוּ עַל הַמְעוּבֶּרֶת, מַה תְּשִׁיבֵנוּ עַל הַמְדַבֶּרֶת? אָמַר לָהֶם: מְדַבֶּרֶת הַיְינוּ שְׁבוּיָה. אָמְרוּ לוֹ: שָׁאנֵי שְׁבוּיָה דְּרוֹב נָכְרִים פְּרוּצִים בַּעֲרָיוֹת הֵם. אָמַר לָהֶם: הָא נַמִי, כֵּיוָן דְּאִיסְתַּתַּר - אֵין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַעֲרָיוֹת. קָתָנֵי מִיהַת תַּרְתֵּי, מְדַבֶּרֶת וּמְעוּבֶּרֶת, תְּיוּבְתָּא דְּרַב אַסִי! תְּיוּבְתָּא. וְתֵיפּוֹק לֵיהּ דְּהָתָם רוֹב פְּסוּלִין אֶצְלָהּ, וְהָכָא רוֹב כְּשֵׁרִין אֶצְלָהּ! מְסַיַּיע לֵיהּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְדִבְרֵי הַמַּכְשִׁיר - מַכְשִׁיר אֲפִילּוּ בְּרוֹב פְּסוּלִין, לְדִבְרֵי הַפּוֹסֵל - פּוֹסֵל אֲפִילּוּ בְּרוֹב כְּשֵׁרִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְדִבְרֵי הַמַּכְשִׁיר בָּהּ - מַכְשִׁיר בְּבִתָּהּ, לְדִבְרֵי הַפּוֹסֵל בָּהּ - פּוֹסֵל בְּבִתָּהּ. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לְדִבְרֵי הַמַּכְשִׁיר בָּהּ - פּוֹסֵל בְּבִתָּהּ. אָמַר רַבָּה: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר? בִּשְׁלָמָא אִיהִי - אִית לָהּ חֲזָקָה דְּכַשְׁרוּת, בִּתָּהּ - לֵית לָהּ חֲזָקָה דְּכַשְׁרוּת. אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר לְרַבִּי יוֹחָנָן: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּעֵדוּת אִשָּׁה בְּגוּפָהּ. אֲבָל עֵדוּת אִשָּׁה בְּבִתָּהּ - דִּבְרֵי הַכֹּל הַוָּלָד שְׁתוּקִי. מַאי לָאו - שְׁתוּקִי וּפָסוּל? לָא, שְׁתוּקִי וְכָשֵׁר. וּמִי אִיכָּא שְׁתוּקִי כָּשֵׁר? אִין, כְּדִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים עוֹמְדִים, וּפֵירַשׁ אֶחָד מֵהֶם וּבָעַל - הַוָּלָד שְׁתוּקִי. מַאי שְׁתוּקִי? אִילֵימָא שֶׁמַּשְׁתִּיקִין אוֹתוֹ מִנִּכְסֵי אָבִיו - פְּשִׁיטָא, וּמִי יָדְעִינַן אֲבוּהּ מַנּוּ? אֶלָּא שֶׁמַּשְׁתִּיקִין אוֹתוֹ מִדִּין כְּהוּנָּה, דִּכְתִיב: "וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם" - מִי שֶׁזַּרְעוֹ מְיוּחָס אַחֲרָיו, יָצָא זֶה שֶׁאֵין זַרְעוֹ מְיוּחָס אַחֲרָיו. הַהוּא אָרוּס וַאֲרוּסָתוֹ דַּאֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, הִיא אֲמַרָה: מִינֵּיהּ, וְהוּא אֲמַר:

אין

לחורבה — סתמא לבעילה, שהוא מקום לזנות. **חורבה דמתא** — סתם בעילתה מאחד מבני העיר. ואיכא למימר בעיר שרובה ישראל כשרים קאמר. **דדברא** — ספק אחד מסוף העולם בא לכאן. ורוב העולם גוים הם, ופוסלים אשה בביאתם לכהונה, כדאמר ביבמות (מה,א) ובקדושין (עה,ב): יצאו גוי ועבד שאין לו אלמנות וגירושין בה. **זו עדות שהאשה** — עצמה כשרה לומר: לכשר נבעלתי. **אינה נאמנת** — לינשא לכהן. **אמרו לו אבל** — הן, כמו "אבל שרה אשתך" (בראשית יז) דמתרגמינן: בקושטא. **ומה הפרש בין זו לזו** — רבי יהושע קאמר לה. **לזו יש עדים** — שנבעלה, דכיון דנשבית לבין הגוים, והם פרוצים בעריות, כולנו עדים שנבעלה. **ולזו אין עדים** — שנבעלה, שלא ראוה אלא מדברת, ומיגו דאי בעיא אמרה לא נבעלתי, כי אמרה נמי לכשר נבעלתי — מהימנא. **אף לזו** — כלומר, אף כאן יש אחת שיש לה עדים, ואתם חולקים עלי, בהיותה מעוברת. **אמרו ליה כו'** — לקמיה מפרש מאי קא מהדרי ליה על מאי דקאמר להו. **אין אפוטרופוס כו'** — לקמן מפרש. **במה דברים אמורים** — דנאמנת לרבן גמליאל. **בעדות אשה בגופה** — כלומר, להכשיר את עצמה לכהונה, דלא מחזקינן לה בנבעלה לפסול. **מאי קאמר להו כו'** — כלומר, מאי קאמר להו איהו, דקא מהדרי ליה אינהו רוב גוים פרוצים בעריות. כלום תשובה היא זו על מה שאמר להם אף לזו יש לה עדים? אין לך פרוץ גדול מזה, דקחזינן דנתעברה ממנו. **השבתנו על המעוברת** — תשובה גמורה ונצחת. **מדברת היינו שבויה** — מה מדברת אין לה עדים — אף שבויה אין לה עדים בבעילה, ואתם מחזיקים אותה כנבעלה. **פרוצים בעריות** — והא ודאי נבעלה. **אין אפוטרופוס לעריות** — אין אתם יכולים להיות לה אפוטרופוס, לומר: לא נבעלה. **ותיפוק ליה וכו'** — לרבי יהושע פריך: נהי נמי דאין אפוטרופוס לעריות, תיפוק ליה דלא דמי לשבויה, דהתם רוב פסולין כו'. **מכשיר אפילו ברוב פסולים** — דאמרינן: אוקמה אחזקה. ועל רוב פסולים, שהיו מכשירים אותה, הביא הוא להם ראיה מן השבויה. **אית לה חזקה דכשרות** — ויש לומר: אשה זו בחזקת כשרות עומדת, ומספק אתה בא לפוסלה — אל תפסילנה מספק. **לא שתוקי וכשר** — כלומר, שתוקי הוא במקצת, שאם כהן היה הבועל והעובר יהיה זכר — משתקין אותו מדין כהונה, כדלקמן. אבל כשר הוא ליוחסין, שאם נקבה היא — תינשא לכהונה, ואם זכר הוא — בתו ואלמנתו כשרות לכהונה. **ופירש אחד מהן** — ואין ידוע איזה הוא. **הולד שתוקי** — ואף על פי שברור לנו שמכהן כשר בא. והאי שתוקי על כרחך כשר ליוחסין, ואם נקבה היא — ראויה לכהן, וקרי ליה שתוקי. **מדין כהונה** — שלא יעבוד עבודה, ולא יאכל תרומה. **מיוחס אחריו** — שאנו יודעין מי אביו.

אין

אוֹ לְחוּרְבָּה, שהוא מקום שמצוי בו זנות, **וְאָמְרוּ לָהּ**, **מַה טִּיבוֹ שֶׁל אִישׁ זֶה**, האם כשר או פסול הוא, ואמרה, **כֹּהֵן הוּא וּבֶן אֲחִי אַבָּא הוּא**, **רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת**, וכשירה לכהונה, שמעמידים אותה בחזקת כשרות. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, אֶלָּא חַיֵּי זוֹ בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה לְנָתִין וּלְמַמְזֵר**, ופסולה לכהונה, **עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לְדִבְרֶיהָ** שכשר היה.

מקשה הגמרא: **כִּשְׁלָמָא לְזִעְרֵי**, שנחלקו גם ביחוד, **הַיְינוּ דְּקָתָנֵי תַּרְתֵּי** – מובן מדוע נקטה הברייתא שני אופנים, **לְסַתֵּר אוֹ לְחוּרְבָּה**, 'לסתר' היינו יחוד, ו'לחורבה' היינו שידוע שנבעלה. **אֶלָּא לְרַב אַסִּי דְּאָמַר** שנחלקו רק **בִּנְבְעֻלָה**, אבל אם נסתרה אף רבי יהושע מכשירה, אם כן **תַּרְתֵּי לְמָה לִי** – מדוע נקטה הברייתא שני אופנים, הרי בשניהם מדובר שידוע שנבעלה. מתרצת הגמרא: לדברי רב אסי **חֲדָא קָתָנֵי** – הכל ענין אחד, שנכנסה **לְסַתֵּר דְּחוּרְבָּה** – למקום מסתור שבחורבה.

דוחה הגמרא: **וְהָא לְסַתֵּר אוֹ לְחוּרְבָּה קָתָנֵי**, ולשון 'או' משמעותה שיש כאן שני אופנים שונים. מתרצת הגמרא באופן אחר: הוצרכה הברייתא לנקוט שני אופנים, **חֲדָא לְחוּרְבָּה דְּמָתָא** – 'לסתר' היינו לחורבה שבעיר, **וְחֲדָא לְחוּרְבָּה דְּדִבְרָא** – 'לחורבה' היינו חורבה שבמדבר, כלומר בשדות שמחוץ לעיר. **וּצְרִיכִי** – והוצרכה הברייתא להשמיענו שני אופנים אלו, **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן חוּרְבָּה דְּמָתָא** – שאם היתה הברייתא מביאה שנחלקו בחורבה שבעיר, היינו אומרים שדוקא **בְּהָא קָמַכְשַׁר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִשּׁוּם דְּרוֹב כְּשָׁרִים אֶצְלָהּ** – כיון שמסתבר שנבעלה לאחד מבני העיר, והיינו מעמידים את הברייתא בעיר שרובה כשרים, ולכן נאמנת לומר שנבעלה לכשר, **אֲבָל** אם נכנסה **לְחוּרְבָּה דְּדִבְרָא, דְּבִזְנָה רוֹב פְּסוּלִין אֶצְלָהּ**, שהרי הספק הוא אם נבעלה לאחד מכל בני העולם, שרובו גויים הפוסלים אותה, **אֵימָא** – הייתי אומר **שְׁמוֹדֶה לֵיהּ** רבן גמליאל **לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שאינה נאמנת לומר שנבעלה לכשר, וחידשה הברייתא שאף בזה מכשיר רבן גמליאל.

וְאִי אַשְׁמְעִינָן רק **בְּהַהִיא** – בחורבה שמחוץ לעיר, הייתי אומר שדווקא **בְּהַהִיא קָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שאינה נאמנת, כיון שרוב פסולים אצלה, **אֲבָל בְּהָא** – בחורבה שבעיר, שרוב כשרים אצלה, **אֵימָא מוֹדֶה לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל** שנאמנת, **צְרִיכָא** – לכך הוצרכה הברייתא להשמיע את שני האופנים.

הגמרא ממשיכה להקשות על רב אסי האומר שבנסתרה מודה רבי יהושע שנאמנת: **מֵיתִיבִי**, שנינו בתוספתא (פ"א ה"ט), היתה מעוברת, ואמרה שלכשר נבעלה, רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים, נאמנת, **וּזוֹ עֵדוּת שֶׁהָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ**, לומר על עצמה שנבעלה לכשר, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. אָמַר לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אִי** – וכי **אֵין אַתֶּם מוֹדִים, בִּשְׁבוּיָה שֶׁנִּשְׁבֵּית** לבין הגויים **וְיֵשׁ לָהּ עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית, וְהִיא אוֹמֶרֶת טְהוֹרָה אֲנִי** – לא נבעלתי, **שֶׁאֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת** ופסולה לכהונה, ואף כאן אין להאמינה. **אָמְרוּ לוֹ, אֲבָל** – אמת הדבר ששבויה אסורה. אמר להם רבי יהושע, **וּמָה הֲפֶרֶשׁ יֵשׁ בֵּין זוֹ לָזוֹ** – מדוע שבויה אסורה וזו מותרת. אמרו לו, **לָזוֹ** – לשבויה **יֵשׁ עֵדִים** שנבעלה, שכיון שהגויים פרוצים בעריות כולנו עדים שנבעלה, **וְאִילּוּ לָזוֹ שנתיחדה אֵין לָהּ עֵדִים** שנבעלה, ונאמנת לומר שנבעלה לכשר, במיגו שהיתה יכולה לומר לא נבעלתי כלל. **אָמַר לָהֶם** רבי יהושע, **אַף לָזוֹ יֵשׁ עֵדִים**, כלומר, הרי אתם חולקים עלי גם באופן שידוע בבירור שנבעלה, **שֶׁהֲרֵי** מעוברת היא **וְכָרֵיסָהּ בֵּין שִׁנָּיָהּ**, ואף על פי כן אתם סוברים שהיא נאמנת. **אָמְרוּ לוֹ, רוֹב עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים פְּרוּצִים בַּעֲרָיוֹת הֵם**, ולהלן תבואר כוונתם. **אָמַר לָהֶן, אֵין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַעֲרָיוֹת**, ואף ביחוד עם ישראל יש לתלות שנבעלה.

ממשיכה הברייתא בדין נוסף: **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – במה נחלקו רבן גמליאל ורבי יהושע, **בְּעֵדוּת אִשָּׁה בְּגוּפָהּ** – כשמעידה על עצמה שנבעלה לכשר, ולא נפסלה לכהונה, **אֲבָל עֵדוּת אִשָּׁה בְּבִתָּהּ** – שמעידה שבתה בשירה כיון שנולדה מביאת אדם כשר, **לִדְבָרֵי הַכֹּל הַוָּלָד שָׁתּוּק**, ולהלן יבואר מהו 'שתוק'.

תחילה מבארת הגמרא את הברייתא, ואחר כך תקשה ממנה.

מבררת הגמרא: **מַאי קָאָמַר לְהוּ, וּמַאי קָמְהַדְּרִי לֵיהּ** – מה אמר להם רבי יהושע שעל זה אמרו לו 'רוב עובדי כוכבים פרוצים בעריות', והרי לא יתכן שעל מה שאמר להם רבי יהושע שעל מעוברת יש עדים, השיבו לו שרוב הגויים פרוצים, שהרי פשוט שהראיה שהמעוברת נבעלה גדולה יותר מהסברא שרוב הגויים פרוצים, ואם מחמת שרוב גויים פרוצים אסרו את השבויה, כל שכן שיש לאסור את המעוברת.

מבארת הגמרא: **הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ** – כך אמרו לו רבן גמליאל ורבי אליעזר לרבי יהושע, **הַשְׁבָתָנוּ** תשובה ניצחת **עַל הַמְּעוּבֶּרֶת**, שיש לדמותה לשבויה, שכמו ששבויה נאסרת כך גם מעוברת שודאי נבעלה, נאסרת, אך **מַה תְּשִׁיבֵנוּ עַל הַמְּדַבֶּרֶת**, שרק התייחדה, ואין ראיה שנבעלה, ומדוע לא תהיה נאמנת שנבעלה לכשר במיגו שלא נבעלה כלל. **אָמַר לָהֶם** רבי יהושע, **מְדַבֶּרֶת הַיְינוּ שְׁבוּיָה**, שהרי גם בשבויה אין עדות על הבעילה עצמה, אלא שאנו מניחים שנבעלה, והוא הדין בהתייחדה יש להניח שנבעלה. **אָמְרוּ לוֹ, שַׁאנִי** – שונה הדין לגבי **שְׁבוּיָה**, כיון **דְּרוֹב עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים פְּרוּצִים בַּעֲרָיוֹת הֵם**, וכיון שנשבתה ברור שנבעלה, אך ביחוד לבד אין ראיה לאוסרה. **אָמַר לָהֶם, הָא נַמִּי** – אף כאן, **כֵּיוָן דְּאִיסְתַּתַּר** – שנתייחדה, **אֵין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַעֲרָיוֹת** – אין אתם יכולים להיות לה לאפוטרופוס ולומר שלא נבעלה, וממילא אין לה מיגו שהיתה יכולה לומר לא נבעלתי.

עתה מבארת הגמרא את הקושיא מהברייתא על רב אסי: **קָתָנֵי מִיהַת תַּרְתֵּי** – מכל מקום מבואר בברייתא שרבן גמליאל ורבי יהושע נחלקו בשני דברים, **בְּמְדַבֶּרֶת וּמְעוּבֶּרֶת**, שהרי אמרו לרבי יהושע 'השבתנו על המעוברת מה תשיבנו על המדברת', ולרב אסי ש'מדברת' היינו שראוה שנבעלה, אם כן מה שהשיב להם על המעוברת היא תשובה על המדברת, שבשניהם ידוע לנו שנבעלה, ומכך שהברייתא מחלקת ביניהם מוכח ש'מדברת' היינו שרק התייחדה, ואף בזה חולק רבי יהושע ואומר שאינה נאמנת, **וּתְיוּבְתָּא דְּרַב אַסִּי** – הרי זו קושיא על דברי רב אסי שביחוד אף רבי יהושע מודה שהיא נאמנת. מסיקה הגמרא: **תְּיוּבְתָּא** – אכן פירכא היא, ונדחו דבריו.

* * *

הגמרא חוזרת לבאר את שיטת רבי יהושע. שואלת הגמרא: איך דימה רבי יהושע מדברת ומעוברת לשבויה, והרי אף לדבריו שאין אפוטרופוס לעריות, **תֵּיפּוֹק לֵיהּ** – הלא יש טעם אחר לחלק ביניהם, **דְּהָתָם**, בשבויה, **רוֹב פְּסוּלִין אֶצְלָהּ** – רוב האנשים המצויים אצלה הם גויים, הפוסלים אותה, **וְאִילּוּ הָכָא**, במדברת ומעוברת, **רוֹב כְּשֵׁרִין אֶצְלָהּ**, ובזה יש יותר סברא להאמינה שנבעלה לכשר. אומרת הגמרא: דבר זה שאמרנו עתה, **מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לְדִבְרֵי** רבן גמליאל **הַמַּכְשִׁיר** מדברת ומעוברת, **מַכְשִׁיר אֲפִילּוּ בְּרוֹב פְּסוּלִין, וּלְדִבְרֵי** רבי יהושע **הַפּוֹסֵל, פּוֹסֵל אֲפִילּוּ בְּרוֹב כְּשֵׁרִים**, ועל מה שהכשיר רבן גמליאל מדברת אפילו ברוב פסולין, הביא להם ראיה רבי יהושע משבויה שאינה נאמנת משום שרוב פסולים אצלה.

* * *

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדין הבת של אותה אשה האומרת לכשר נבעלתי: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְדִבְרֵי** רבן גמליאל **הַמַּכְשִׁיר בָּהּ** – את האשה עצמה לכהונה, כשטוענת לכשר נבעלתי, **מַכְשִׁיר** לכהונה אף **בְּבִתָּהּ** הנולדת מביאה זו. **וּלְדִבְרֵי** רבי יהושע **הַפּוֹסֵל בָּהּ, פּוֹסֵל** אף **בְּבִתָּהּ. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** חולק **וְאוֹמֵר**, אף **לְדִבְרֵי** רבן גמליאל **הַמַּכְשִׁיר בָּהּ, פּוֹסֵל בְּבִתָּהּ**.

מבררת הגמרא: **אָמַר רַבָּה, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, שאף המכשיר בה פוסל את בתה לכהונה, משום **דִּכְשַׁלְמָא אִיהִי** – האשה עצמה **אִית לָהּ** – יש לה **חֲזָקָה דְּכַשְׁרוּת**, שעד שנבעלה היתה מותרת לכהונה, ומספק אנו מעמידים אותה בחזקתה שנשארה כשרה, אבל **בִּתָּהּ, לֵית לָהּ** – אין לה **חֲזָקָה דְּכַשְׁרוּת**, שהרי מיד כשנולדה

המשך בעמוד ריז

אִין מִינַּאי – אכן ממני התעברה. אָמַר רַב יוֹסֵף, לְמַאי נִיחוּשׁ לָהּ – וכי מדוע יש לחשוש בזה, והרי חֲדָא – טעם ראשון שאין לחשוש, דְּהָא קָא מוֹדָה – שהרי הארוס מודה שלא זינתה, אלא ממנו נתעברה, וְעוֹד, אף אם אין הארוס לפנינו ואינו מודה, הָא אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, חֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שהאשה נאמנת לומר לכשר נבעלתי, וגם כאן טוענת האשה שלכשר נבעלה, והיינו לארוס, וכיון שכך יש להכשיר את הולד, ואף האשה אינה נאסרת על בעלה.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי, משמע מדבריך, שהטעם השני, שהלכה כרבן גמליאל, שייך אף באופן שאין הארוס מודה שהולד ממנו [אלא שיש טעם נוסף להתיר, מחמת שהוא מודה, ואף לרבי יהושע], וקשה, וּבְהָא – וכי במעשה זה כִּי [–אם] לֹא היה הארוס מוֹדֶה, וכי מַכְשֵׁר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְהָאמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, שִׁינְנָא – שנון וחריף, אמנם חֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, שהאשה נאמנת לומר שנבעלה לכשר, ומכל מקום אַתְּ לֹא תַּעֲבִיד עוּבְדָּא – אתה לא תעשה מעשה להתירה, עַד דְּאִיכָּא – אלא במקום שיש רוֹב כְּשֵׁרִין אֶצְלָהּ, אבל ברוב פסולין יש לפסול מספק, וסבר אביי שאף רבן גמליאל עצמו לא הכשיר ברוב פסולים, ואם כן קשה, הרי הָכָא, במעשה בארוס וארוסתו רוֹב פְּסוּלִין אֶצְלָהּ, שהרי היא אסורה על כל אנשי העולם באיסור אשת איש, ומותרת רק לארוס עצמו, ואם כן איך אמר רב יוסף שיש להכשיר משום שהלכה כרבן גמליאל, והרי אין להכשיר במקום רוב פסולין.

השיב רב יוסף לאביי: וְלִיטַעְמֵיךָ – לשיטתך, שרבן גמליאל לא הכשיר ברוב פסולים, תִּקְשֵׁי לָךְ הִיא גּוּפָא – יקשה לך גוף דברי שמואל, שמכך שלא אמר בפירוש שאף רבן גמליאל פוסל ברוב פסולים מוכח שרבן גמליאל מכשיר אף בזה, ואם כן, מאחר שאמר שהֲלָכָה כרבן גמליאל, כיצד חזר ואמר וְאַתְּ לֹא תַּעֲבִיד עוּבְדָּא אלא ברוב כשרים, וכי מדוע לא נעשה מעשה כרבן גמליאל, שנפסקה הלכה כמותו, אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר – אלא מה יש לך לומר בביאור דברי שמואל, שבאמת רבן גמליאל מכשיר גם ברוב פסולין, וְהָא לְכִתְחִלָּה הָא דְּיַעֲבַד, כלומר, לכתחילה ברוב פסולים יש לפוסלה מלהנשא לכהונה, אך בדיעבד, שכבר נישאה לכהן, יש לפסוק כרבן גמליאל שמכשירה, ואין להוציאה מבעלה. סיים רב יוסף את תשובתו לאביי: וְהָא נַמִּי – ואף מעשה זה של הארוס וארוסתו, הגם שרוב פסולים אצלה, כְּדִיעֲבַד דְּמֵי – נחשב הוא כנידון של 'דיעבד', שהרי אם לא נאמינה יצטרך הארוס לגרשה, ובדיעבד פוסקים כרבן גמליאל, המכשיר אף ברוב פסולים. ואף שלגבי העובר של אותה ארוסה הנידון הוא כלכתחילה, שהרי אינו נשוי עדיין, מכל מקום אם נפסול את הולד לקהל, יחשוש הבעל שגם אשתו אסורה עליו, ויגרשה, ונמצא שאתה מוציאה מבעלה, ולכן מכשירים גם את הולד.

* * *

הגמרא מבארת את שיטת רבי יהושע, שאין האשה נאמנת לומר שנבעלה לכשר. מקשה הגמרא: רָמֵי לֵיהּ – הקשה אַבַּיֵי (לרבא) [לְרִבָּה], וּמִי – וכי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שהאשה אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לומר לכשר נבעלתי, והיינו שאין מעמידים אותה בחזקת כשרות, וּרְמִינְהוּ – והרי קשה על כך ממה ששנינו במשנה (עדיות פ"ח מ"ג), הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא עַל אַלְמָנַת עִיסָּה – אלמנת אדם הבא ממשפחה שהתערב בה ספק חלל, ויש בה שתי ספיקות, האם אותו אחד שהתערב במשפחה היה באמת חלל, ואף אם היה חלל האם היא היתה נשואה לו או לאדם כשר מהמשפחה, ומכונה 'עיסה' כיון שהעיסה מעורבת מכמה מיני מאכלים, ואף דינה של אלמנה זו מעורב בכמה ספיקות, שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה, משום שמעמידים אותה על חזקת כשרות ואין פוסלין אותה מספק. ומוכח שרבי יהושע סובר שמעמידים את האשה בחזקת כשרות, ולא כדבריו בסוגייתנו שפוסלים אותה מספק.

אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, הָכִי הַשְׁתָּא – וכי כך נראה בעיניך עתה, שיש לומר כן, והרי אין הנידונים שוים, הָתָם, באלמנת עיסה, הטעם שאנו מתירים אותה להנשא הוא מחמת החזקה שאִשָּׁה שנִיסֵּאת בּוֹדֶקֶת תחילה שבעלה כשר, וְאחר כך נִיסֵּאת, ומשום כך מעמידים אותה בחזקת כשרות. אבל הָכָא, באשה שזינתה, וכי אִשָּׁה הַמְזַנָּה, בּוֹדֶקֶת וּמְזַנָּה רק עם אדם כשר, הרי ודאי שהיא עושה כן אף עם פסולים, ולכן אין רבי יהושע מעמידה בחזקת כשרות, אלא פוסלה מספק.

הגמרא מקשה סתירה אף בדברי רבן גמליאל: אָמַר רָבָא, וכי רק דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אַדְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ קַשְׁיָא, ואילו דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל אַדְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל לֹא קַשְׁיָא, וְהרי מאותה משנה של 'אלמנת עיסה' יש להקשות סתירה בדברי רבן גמליאל, דהָא קָתָנֵי בְּסֵיפָא, אָמַר לָהֶן רַבָּן גַּמְלִיאֵל לרבי יהושע ורבי יהודה בן בתירא, קַבְּלוּ עֵדוּתְכֶם שאלמנת עיסה כשירה לכהונה, ואתם נאמנים בכך, אֲבָל מַה נַּעֲשֶׂה שֶׁהֲרֵי גֵּרַשׁ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב בֵּית דִּין עַל כָּךְ להתירה אלמנת עיסה לכהונה, אלא ודאי אסורה היא, שֶׁהַכֹּהֲנִים שׁוֹמְעִין לָכֶם רק אם תאמרו לְרַחֵק את אותה אלמנה ולאוסרה, אֲבָל לֹא ישמעו לכם לְקָרֵב ולהתירה לכהונה. הרי שרבן גמליאל פסק כרבי יוחנן בן זכאי שאלמנת עיסה אסורה לכהונה, ואין מעמידים אותה על חזקת כשרות, ומדוע במשנתינו האמין לאשה האומרת שנבעלה לכשר, ומשום חזקת כשרות.

רבא מיישב באופן אחר את שתי המשניות: אֶלָּא אָמַר רָבָא, כך יש לתרץ את הסתירה, דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל אַדְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל לֹא קַשְׁיָא, משום דַּהֲתָם, במשנה של מדברת ומעוברת, האשה טוענת בָּרִי שנבעלה לכשר, וברי בצירוף חזקת כשרות מתיר לכהונה. אבל הָכָא, באלמנת עיסה, האשה עצמה טוענת רק שֶׁמָּא כשר הוא, ולכן החמיר רבן גמליאל שלא להעמידה על חזקתה. דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אַדְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נַמִּי לֹא קַשְׁיָא [ואף שאי אפשר לומר שהטעם הוא משום שאשה שנשאת בודקת ונשאת, שהרי האשה עצמה טוענת שמא ומודה שלא בדקה], דַּהֲתָם, לגבי ראוה מדברת ומעוברת, יש רק חַד סְפֵיקָא – ספק אחד, האם נבעלה לכשר או לפסול, ולכן החמיר רבי יהושע שאין להעמידה על חזקת כשרות, אבל הָכָא, באלמנת עיסה, יש תְּרֵי סְפֵיקֵי – שתי ספיקות, כלומר, ספק הבא מכח ספק. הספק הראשון נולד באמו של אותו אדם, אם היתה כשירה לכהונה או לא, ומכח זה נולד ספק אם בנה חלל או לא. ובאשר נישאה לו אשה זו ונתאלמנה, הרי היא עצמה אלמנת ספק חלל, וספק אם נפסלה על ידו או לא, ובשני ספיקות מיקל רבי יהושע לילך אחר חזקת כשרות של האשה.

מסכמת הגמרא את סברתם של רבן גמליאל ורבי יהושע: הִלְכָּךְ, לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אַלִּים לֵיהּ – חזקה אצלו טענת בָּרִי, דְּאַפִּילּוּ בְּחַד סְפֵיקָא, כגון בראוה מדברת ומעוברת, נַמִּי מַכְשֵׁיר, בצירוף לחזקת כשרות, וְקִיל לֵיהּ – וחלשה אצלו טענת שֶׁמָּא, דְּאַפִּילּוּ בִּסְפֵק סְפֵיקָא נַמִּי פָּסֵיל, ולכך באלמנת עיסה פוסל רבן גמליאל אפילו שיש ספק ספיקא, כיון שהאשה טוענת שמא. ואילו לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אַלִּים לֵיהּ – חזקה אצלו סברת האיסור במקום שיש חַד סְפֵיקָא, כגון בראוה מדברת ומעוברת, דְּאַפִּילּוּ בְּטענת בָּרִי נַמִּי פָּסֵיל, וְקִיל לֵיהּ סְפֵק סְפֵיקָא, כגון באלמנת עיסה, דְּאַפִּילּוּ בְּטענת שֶׁמָּא נַמִּי מַכְשֵׁיר.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין 'אלמנת עיסה': תָּנוּ רַבָּנַן, אֵיזוֹהִי אַלְמָנַת עִיסָּה – אלמנת אדם שהוא ספק פסול, שהעידו עליה רבי יהושע ורבי יהודה בן בתירא שהיא כשירה לכהונה, כָּל שֶׁאֵין בָּהּ – בספקותיה לֹא מִשּׁוּם ספק מַמְזֵרוּת – שבעלה אינו ספק ממזר, וְלֹא מִשּׁוּם ספק נְתִינוּת – שאינו ספק נתין, וְלֹא מִשּׁוּם ספק עַבְדֵּי מְלָכִים – שאינו ספק עבד, שאם יש בו אחד מספיקות אלו האסורים בקהל אין אלמנתו כשרה, ולא הכשיר רבי יהושע אלא אלמנת ספק חלל. אָמַר רַבִּי מֵאִיר,

רש"ל

אין מינאי — אמת, ממני הוא. **ובהא כי לא מודי כו'** — דקא אמרת ועוד. ארוסה הכל פסולין אצלה חוץ מן הארוס. **הא לכתחלה** — אם בא כהן לימלך לבית דין, לא שרינן ליה לכונסה אלא אם כן היו רוב כשרים אצלה. **דיעבד** — אם נשאה כהן ולא נמלך, לא מפקינן לה מיניה. **והא נמי כדיעבד דמי** — שנתעברה ואתה בא לפסול העובר ולאוסרה על הארוס, דאם אין אתה מאמינה הרי אתה מוציאה מבעלה. **מי אמר רבי יהושע אינה נאמנת** — אלמא לא מוקמינן לה אחזקה. **עיסה** — לשון ספק. **על אלמנת עיסה** — שהיא באה מכח ספק חלל, כדלקמן, שנטמע בה ספק חלל, כגון שזרק בעל אמו הראשון לה גט, ספק קרוב לו ספק קרוב לה, ומת. ונמצאת זו ספק גרושה ספק אלמנה, ונשאה כהן והוליד ממנה בן — זהו ספק חלל. והעיד רבי יהושע על אלמנתו של זה שהיא כשרה. אלמא מוקמינן לה אחזקה, ואמרינן: אל תפסילנה לזו מספק, כלומר שמא בעלה חלל היה. **בודקת וניסת** — ויש לומר שבדקה אחר אותן גירושין, והוגד לה שקרוב לו היו, ולא נתגרשה כלל, ואלמנה היתה, וכשרה לכהן. **בודקת ומזנה** — בתמיה. **דרבן גמליאל אדרבן גמליאל לא קשיא** — בתמיה, דלא חיישת לתרוצינהו. **הא קתני סיפא** — דההיא אמר לזן כו'. **קבלנו עדותכם** — נאמנים אתם לנו שכך שמעתם. **על כך** — להתירה לכהונה, דודאי אסורה. **שהכהנים שומעין לכם** — אם תאמרו אסורה. **אבל לא לקרב** — אם תאמרו מותרת. **התם ברי** — מתניתין, היא אומרת: ברי לי שלבשר נבעלתי. **הכא** — גבי אלמנת עיסה, כי היכי דלדידן מספקא לן, לדידה נמי מספקא לה, וליכא למימר בה: ברי ושמא — ברי עדיף. **חד ספיקא** — מתניתין חד ספיקא היא — ספק נבעלה לבשר, ספק נבעלה לפסול; שהרי לא בא זה לפנינו, ואילו בא — שמא היינו מכירים בו שהוא פסול. **הכא** — גבי אלמנת עיסה. **תרי ספיקי** — אמו של ספק חלל זה — בה נולד הספק, והיא עצמה לא נאסרה אלא מספק. וזו שבאה מחמת בנה קרי לה ספק ספיקא. ומדברי רבי יוסף טוב עלם מצאתי: [אלמנת עיסה] — אשה שהיה בעלה ספק ספיקא, כגון שנתגרשה אמו מבעלה הראשון, ספק קרוב לו ספק קרוב לה, ומת בתוך שלשה חדשים, ונשאת לכהן תוך שלשה חדשים, וילדה את זה; ספק שהוא בן תשעה לראשון וכשר, ואפילו היתה מגורשת, שהרי קודם לגט נתעברה, או אפילו אחר הגט — והוא ישראל ולא כהן. וספק בן שבעה לאחרון, ובנו של כהן הוא, והרי הוא ספק חלל. הרי ספק ספיקא: שמא אינו בנו של כהן, ואם תמצא לומר בנו הוא — שמא לא היתה אמו גרושה אלא אלמנה. ולהכי קרי לה עיסה, שיש בה עירובי ספיקות הרבה, בעיסה זו שהיא בלוסה. והא דאמרינן לקמן "כל שנטמע בה ספק חלל" — היינו פירושה: כל שנטמעו בה ספק עירובי חלל. **נטמע** — נתערב. **איזוהי אלמנת עיסה** — שהעידו עליה שהיא כשרה. **כל שאין** — בעירובי ספקותיה לא ספק ממזרות ולא ספק נתינות ולא ספק עבדי מלכים, אלא ספק חלל לבדו. משום הכי נקט עבדי מלכים, משום עבדי שלמה שהיו עשירים ובעלי זרוע ונשאו להם בנות ישראל. וכגון זרעו של הורדוס שהיה עבד לבית חשמונאי, וגברה ידו ומלך.

שמעתי

בספק ספיקא — הכא מעלה עשו ביוחסין, כי היכי דמצריך לקמן תרי רובי להכשיר אף על גב דבעלמא סגי בחד רובא. **דרבי** יהושע אדרבי יהושע לא קשיא — והשתא לא מצי לשנויי דבודקת ונישאת כדמשני לעיל, כיון דהשתא אוקימנא באומרת שמא. **תנו** רבנן איזו היא אלמנת עיסה — קשה לרבינו תם על גרסת הספרים דגרסי אלמנת עיסה, דאם כן איזו היא דאלמנת עיסה כשרה, דהא מכשר לקמן שתוק ממזר, וכל שכן דמכשר באלמנת עיסה, כדמוכח הסוגיא. ובפרק "עשרה יוחסין" (שם) אמר בהדיא דלרבי יוסי אלמנת עיסה פסולה! לכך מוחק רבינו תם "אלמנת", וגריס: איזוהי עיסה. ולענין בת קתני, וקאי אהאי דתנא בשילהי עדיות: העיסה נאמנת לטהר ולטמא, לרחק ולקרב, לאסור ולהתיר. והכי פירושו: נאמנת לטהר עצמה בצויחה או בשתיקה, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. לטמא ולטהר — שייך לענין ממזרות ונתינות, כדתנן (קדושין עב,ב): ממזרים ונתינים עתידין ליטהר. לרחק ולקרב — שייך אחללות, כדתנן: הכהנים שומעים לכם לרחק ולא לקרב, וכן לקמן (כז,א) "וריחקום בני משפחה". ולאסור ולהתיר — שייך אעבדים. והא דפריך בפרק שני (כתובות כח,ב) טמאה וטהורה סלקא דעתך — התם דכייל כל פסולי בחד לישנא, הוה ליה למימנו: משפחה זו כשרה וזו פסולה, אבל אממזרות ונתינות לחודא — שייך שפיר לשון טומאה וטהרה. ונאמנת נקט — משום לטהר לקרב ולהתיר, אף על גב דלטמא ולרחק ולאסור בצויחה או בשתיקה לא שייך נאמנות, ועלה קתני בברייתא דהכא: איזו היא עיסה שנאמנת בצויחה או בשתיקה ולטהר את הבת — כל שאין בה כו', והכי משמע בתוספתא, דקתני: נאמנת עיסה לטהר ולטמא, לאסור ולהתיר, לרחק ולקרב, ובאלמנת עיסה לא נגעו. והשתא לא קשה דרבי יוסי אדרבי יוסי, דהא דאכשר רבי יוסי בשתוק ממזר — אגוף העיסה קאי, להכשיר את הבת, אבל במקום שמזכיר אלמנת עיסה להכשיר — דוקא אלמנה, ולא הבת, כדמוכח בקדושין (עה,א) ושם ודאי פוסל רבי יוסי אפילו את האלמנה, כדמוכח נמי בקדושין. וכדברי רבינו תם משמע בירושלמי, דקתני: איזהו עיסה — כל שאין בה לא ממזר ולא נתין ולא עבדי מלכים. רבי מאיר אומר: כל שאין בה אחד מכל אלו בתה כשרה, אלמא דבכשרות דבת מיירי, ולא באלמנה. ומיהו קשה לרבינו שמשון בר אברהם: כיון דהך ברייתא קיימא לפרושי ההיא דסוף עדיות, אם כן רבי מאיר דסבר דחלל בין צווח בין שתק כשר, אם כן היכי מפרש הא דקתני לרחק? ואומר רבינו יצחק: הא דמכשר רבי מאיר חלל שותק — הני מילי בשאחרי כן שואלין ממנו אם הוא חלל אם לאו, וצווח, אבל אם לעולם שותק — פשיטא דפסול. והא דקתני דנאמנת לרחק — אם לעולם שותק.

לא

תוספות

דמי, דהא מודה דהכא אינו אלא שהיה אומר שבא עליה, דפשיטא שלא היה מזנב אחריה לאורבה שלא תזנה, ובין לרב ובין לשמואל אסור הוא בבת ישראל, דשתוקי דקאמר לשמואל היינו — דאסור בבת ישראל לבולהו לישני בפרק בתרא דקדושין! וללישנא דבדוקי נמי קשה טפי, דמשמע דאפילו על ידי בדיקת האם לא מיתכשר אלא לרבן גמליאל, אבל לרבי יהושע לא, והכא אמר דהא קא מודה, ובשר לבולי עלמא! ושמא יש לחלק: דבא דהתם — היינו שפעם אחת בא עליה, אבל מודה דהכא דקאמר מיניה — היינו שבא עליה ביאות הרבה, והיה רגיל אצלה תמיד, ובדאמרינן: רוב בעילות הלך אחר הבעל. **חדא** דקא מודה — וללישנא קמא דיבמות — דלא דיימא מעלמא, ולאיכא דאמרי — דאפילו דיימא מעלמא, כיון דקא מודה — בתריה דידיה שדינן ליה. **חדא** דקא מודה — מצינן לפרש דאיירי לענין לאוסרה על הארוס, והכי פירושו: חדא דקא מודה — הלכך אינה נאסרת עליו, ועוד הא רב יהודה כו', לא קאמר ועוד אפילו לא מודה, דאם אינו מודה — פשיטא דנאסרת עליו. אלא כלומר, אפילו כי ליכא טעמא דמודה, כגון לאביי דסוף פרק "אלמנה": מדאפקרה נפשה לגבי ארוס מפקרה נפשה נמי לגבי עלמא — אפילו הכי אינה נאסרת עליו משום דנאמנת כרבן גמליאל, כן פירש לנו רבינו יצחק. ואי אפשר להעמידה. דלפי דבריו, אם כן הא דאמר אביי "מדאפקרה נפשה" — היינו בשלא בדקו את אמו. וזה אינו, דהא אפלוגתא דרב ושמואל קאי, דמוקמי בקדושין מאי שתוקי — בדוקי! ולמאי דגרסינן בקדושין: ארוסה שעיברה — לא קשה מידי. על כן צריך לפרש דהכא לא איירי לאוסרה עליו, אלא לענין להכשיר את הולד. והשתא הוי "ועוד" כפשוטו: ועוד, דאפילו לא יודה. ולאו דקאמר דלאו מיניה — דבהא לא מכשיר רבן גמליאל כיון דהוי ברי וברי, כדאמר בריש פרק שני, אלא כגון שמת או דליתיה קמן דלישייליה. והא דחשיב ליה בסמוך דיעבד — לפי שלא היה יכול הולד להינשא לבת ישראל, ואפילו לממזרת אסור, דמדאורייתא כשר הוא, דהאי הוי כדיעבד, הלכה כרבן גמליאל]. **אלמנת** עיסה — פירש בקונטרס שני פירושין, ושניהם דחוקים. דהא אמרינן לקמן: איזו היא אלמנת עיסה — כל שנטמע בה ספק חלל. ומה טינמוע שייך במה שנישאת לספק חלל? ועוד: דאין לשון עיסה נופל על אדם אחד, אלא על משפחה שייך לשון עיסה, כדאמרינן

שמעתי

(קידושין סט,ב): כל הארצות עיסה לארץ ישראל, וא"י עיסה לבבל. ובתוספתא תניא: מפני מה אמרו עיסה פסולה — מפני ספיקי חללין. ומה ספיקי חללין שייך לאלו הפירושין? ונראה לרבינו יצחק ולרבינו יצחק בן אשר: דעיסה קורא המשפחה שנטמע בהם ספק חלל אחד, או הרבה ספיקי חללים. ולהכי חשיב ליה לקמן ספק ספיקא, דכל אחד מבני המשפחה ספק אם הוא אותו ספק שנתערב בהן, אם לאו. ולקמן גרסינן: איזהו עיסה — כל שנטמע בה כו', ולא גרסינן אלמנת. והכי איתא בירושלמי. ואפילו גרסינן אלמנת, כל שנטמע בה — קאי אעיסה. ואם תאמר: דבפרק "עשרה יוחסין" (שם עה,א) משמע דאפילו מאן דמכשר אלמנת עיסה מודה בבת דפסולה, גבי הא דאמר רב חסדא: הכל מודים באלמנת עיסה שפסולה לכהונה כו', ולאפוקי מהני תנאי, דתנן: דעיד רבי יהושע כו', ומה לי אלמנה מה לי בת, דבת נמי הוי ספק ספיקא כמו באלמנה! ויש לומר: דבת העיסה אין לה חזקה דכשרות, ואף על גב דבעלמא מקילין

תוספות

לא משום ממזרות כו' — הא דלא חשיב עמוני ומואבי — משום דלא פסיקא, דזכרים אסורין ונקבות מותרות. ומצרי ואדומי לא חשיב, דאינן אסורין אלא עד דור שלישי. **ותו** רבי שמעון בן אלעזר אומר איזוהי עיסה כל שנטמע בה ספק חלל והאמרת רישא חלל כשר — הכי גרסינן בכל הספרים, ובפירוש רבינו חננאל. ומפרש: כל שנטמע בה ספק חלל, הא ודאי חלל — פסול. והא אמרת רישא חלל כשר, והיינו ודאי חלל! ואין נראה, דמאי פריך מתנא קמא? ודלמא תנא קמא פליג עליה! ופירוש הקונטרס וגרסתו עיקר.

ממזר צווח וחלל שותק איכא בינייהו — תימה: דהוה ליה למימר ממזר צווח ושותק וחלל שותק איכא בינייהו! דבממזר שותק נמי פליגי, דהא מכשר ליה רבי שמעון בן אלעזר!

אבל ממזר צווח וחלל שותק פסול — ואם תאמר: ממזר צווח מנא ליה דפסל רבי שמעון בן אלעזר? ואומר רבינו יצחק: מדקתני במילתיה איזוהי עיסה — כל שנטמע בה ספק חלל. דלא הוה ליה למימר אלא מכירין ישראל ממזרים שביניהם, ואין מכירין חללין שביניהם, דמינה שמעינן בחלל צווח דכשר, כי היכי דלא הוצרך להשמיענו כל שנטמע בה ספק ממזר. אלא ודאי אתא למידק דחלל צווח דוקא כשר, הא ממזר צווח — פסול. **מסתייה** דלא מפקינן ליה מקהל — ואם תאמר: מה צריך להאי טעמא? לימא: הא דשתיק — משום דאודויי קא מודי, דהא ממזר שותק פסול לתנא קמא משום דשתיקה כהודאה, והוא הדין דחלל שותק לרבי שמעון, דפסול מהאי טעמא! ואף על גב דגבי ממזר שותק לדידיה לא הוי שתיקה כהודאה — היינו משום דסבר דממזר קלא אית ליה. ויש לומר: דהכי פירושא: סבר מסתייה דלא מפקינן ליה מקהל (כהונה). פירוש: אפילו מקהל כהונה, אף על פי שזה מחרפו וקורהו חלל — סבור דאין מוציאין אותו מקהל כהונה, וסבור אם יצווח יחזורו לברר הדבר ויפסלוהו, וטעם זה שייך גם בממזר שותק לתנא קמא, ולא נאמר דשתיקה כהודאה. וכן פירש בקונטרס. **כמאן** אי כרבן גמליאל אפילו ברוב פסולין נמי מכשר — ואם תאמר: והא לא מכשר ברוב פסולין אלא כשטוענת ברי, ואית לה מיגו דאי בעיא אמרה לא נבעלתי, או בלא מגו היכא דאיכא למימר בודקת ומזנה. אבל הכא, אפילו טוענת ברי — הא לית לה מגו. וליכא למימר בודקת ומזנה, דהא נאנסה! ואפילו אם נאמר דהכא לא ראוה שנאנסה, אלא היא אמרה כן, דאית לה מגו — אם כן תקשי הלכתא אהלכתא, דלקמן פסיק רב הלכה כרבי יוסי, ולעיל פסיק רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל! ואין נראה לומר דפליגי, דאם כן מאי מייתי אעובדא דארוס וארוסתו מרב יהודה אמר שמואל, וכן לעיל (יג,א) פריך הלכתא אהלכתא, קיימא לן כרב נחמן בדיני כו' ואדרבה הא רב פסיק כרבי יהושע וקיימא לן כרב באיסורי! ויש לומר, דהכי פירושו: כמאן, אי כרבן גמליאל ובטוענת ברי, ובלא ראוה שנאנסה, דאיכא מגו — אפילו ברוב פסולים נמי מכשר, ואיירי נמי כשראוה מדברת, דאי לא ראוה מדברת — מאי פריך אי כרבי יהושע אפילו ברוב כשרים נמי פסול? ומשני אמר

שמעתי כו' — לקמיה פריך: היינו תנא קמא, דתנא קמא נמי הכי אמר, דמשום דאין בה אחד מכל אלו העידו עליה להכשיר. **מכירין ישראל ממזרין שביניהן** — וספק ממזר יש לך להכשיר, דאי ממזר הוה — מידע הוו ידעי ביה. **ואין מכירין חללין שביניהן** — וספק חלל יש לך לפסול. ולקמיה פריך: הא אמרת רישא: איזוהי אלמנת עיסה — כל שנטמע בה ספק חלל, אלמא ספק חלל כשר. **הא חלל כשר** — משום ספק חלל לא פסיל לה. **מאי שנא הנך** — דפסיל לה ספק דידהו. **דאורייתא** — משום דוודאן פוסלין מן התורה בביאה, דנפקא לן ביבמות (סח,א) מ"כי תהיה לאיש זר", כיון שנבעלה לפסול לה — פסלה. **חלל נמי** — ודאי פסול מדאורייתא, דילפינן לה התם מ"לא יחלל זרעו", מקיש זרעו לו, מה הוא פוסל בביאתו — אף זרעו פוסל. והוא גופיה נפקא לן מ"לא יחללו", שני חילולין במשמע, אחד לזרעו ואחד לאשתו. **רבי שמעון בן אלעזר כו'** — סיפא דמילתיה ארישא דמילתיה פריך, דקתני סיפא: אין מכירין חללין שביניהן, משמע אפשר שהיה חלל אבל לא היו מכירין בו, אלמא אית ליה דפסיל. ורישא אמר: איזוהי אלמנת עיסה, והכשיר כל שנטמע בה ספק חלל. **אמר רבי יוחנן ממזר צווח וחלל שותק איכא בינייהו** — אדם שבשקורין אותו ממזר הוא צווח, ובשקורין אותו חלל — שותק, איכא בין רבי מאיר לתנא קמא ובין תנא קמא, דברייתא אליבא דרבי מאיר ורבי שמעון בן אלעזר אליבא דרבי מאיר. **תנא קמא סבר כל פסול דקרו ליה ושתיק פסול** — דהודאה היא. וכל שאין בה לא משום ממזרות כו' דקאמר — אשתיקות קאי. **והכי קאמר איזוהי אלמנה עיסה** — להכשיר. **כל שאין בה לא שתוק ממזרות ולא שתוק נתינות** — וכיון דתלה טעמא בשתיקה, הוא הדין לכל שתוקי פסול, ולא הוצרך למנות את כולם. ובאיזו הכשירו — באשת ספק חלל שאנו מכירין את ספיקו, שנתגרשה אמו ספק. אבל מי שאין מכירין בו, ושמענו שפוסלין אותו ושותק — פסול. **וקאמר ליה רבי מאיר** — דוקא הני, אבל שתוק חלל לא פסול. **והא דשתיק** — לאו משום דאודי, אלא משום דלא איכפת ליה, הואיל ולאו פסול קהל הוא. והיינו דקאמר כל שאין בה אחד מכל אלו שתיקות — משיאין בנותיהן לכהונה, ואפילו יש בו שתוק חלל. **וקאמר ליה רבי שמעון לתנא קמא** — לאו לתנא קמא דברייתא קאמר, דההיא רבנן היא. אלא לתנא ששנה דברי רבי מאיר בבית המדרש, ואמר בשם רבי מאיר שמעתי כל שאין בה כו'. **אי שמיע לך כו'** — והכי קאמר: איזו היא אלמנת עיסה — כל שנטמע בה ספק חלל שאנו מכירין את פסולו, שהיתה אמו ספק גרושה. אבל שתוק חלל ואין אנו מכירין בו — פסול, כתנא קמא. ומיהו, בהא פליג רבי מאיר אתנא קמא: דאיהו כל פסול דשתיק ביה פסיל, ולרבי מאיר חלל שתוק הוא דפסול, דסבר מסתייה דלא מפקי ליה מקהל, ואם אני צווח — יכריזו עלי, ויודע פסולי בברור. ועכשיו אין מכירין ישראל חללין שביניהם. אבל שתוק ממזר — כשר, דהאי דשתיק, סבר: הכל יודעין שאיני ממזר, דמכירין ישראל ממזרין שביניהן. **משנה** מן העין — מן המעיין. **אם רוב העיר** — כשרין להשיא בנותיהן ואלמנותיהן לכהונה, שאין רוב בני העיר מן הפוסלין אשה לכהונה בביאתן — אף זו תינשא לכהונה. **גמרא** **דאמר כמאן** — דבעי רוב כשרין. **אפילו ברוב פסולין נמי מכשר** — דאית ליה: העמד אשה על חזקתה. **אמר ליה הכי אמר כו'** — לעולם כרבי יהושע, והכא משום דאיכא תרי רובי לכשרות — אכשרה, וכדרב יהודה. ולקמן מפרש טעמא ואזיל מאי שנא תרי רובי מחד רובא.

בקרונות

1 שְׁמַעְתִּי כָּל שֶׁאֵין בָּהּ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - מַשִּׁיאִין
2 לִכְהוּנָּה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר,
3 וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר כִּדְבָרָיו: אֵיזוֹהִי
4 אַלְמָנַת עִיסָּה - כָּל שֶׁנִּטְמַע בָּהּ סְפֵק חָלָל. מַכִּירִין
5 יִשְׂרָאֵל מַמְזֵרִים שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְאֵין מַכִּירִין חֲלָלִין שֶׁבֵּינֵיהֶם.
6 אָמַר מָר: אֵיזוֹהִי אַלְמָנַת עִיסָּה - כָּל שֶׁאֵין בָּהּ לֹא
7 מִשּׁוּם מַמְזֵרוּת, וְלֹא מִשּׁוּם נְתִינוּת, וְלֹא מִשּׁוּם עַבְדֵי
8 מְלָכִים. הָא חָלָל - כָּשֵׁר. מַאי שְׁנָא הָנָךְ - דְּאוֹרַיְיתָא,
9 חָלָל נַמִּי דְּאוֹרַיְיתָא! וְתוּ, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: שָׁמַעְתִּי כָּל
10 שֶׁאֵין בָּהּ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ מַשִּׁיאִין לִכְהוּנָּה, הַיְינוּ תַּנָּא
11 קַמָּא! וְתוּ, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי
12 מֵאִיר, וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר כִּדְבָרָיו:
13 אֵיזוֹהִי אַלְמָנַת עִיסָּה - כָּל שֶׁנִּטְמַע בָּהּ סְפֵק חָלָל,
14 מַכִּירִין יִשְׂרָאֵל מַמְזֵרִים שֶׁבֵּינֵיהֶן וְאֵין מַכִּירִין חֲלָלִין
15 שֶׁבֵּינֵיהֶן, וְהָא אָמְרַתְּ רֵישָׁא חָלָל כָּשֵׁר! אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן:
16 "מַמְזֵר" - צוֹוֵחַ, וְ"חָלָל" - שׁוֹתֵק, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. תַּנָּא
17 קַמָּא סָבַר: כָּל פְּסוּל דְּקָרוּ לֵיהּ וְשָׁתֵיק - פָּסוּל. וְהָכִי
18 קָאָמַר תַּנָּא קַמָּא: אֵיזוֹהִי אַלְמָנַת עִיסָּה - כָּל שֶׁאֵין בָּהּ
19 לֹא שְׁתוּק מַמְזֵרוּת, וְלֹא שְׁתוּק נְתִינוּת, וְלֹא שְׁתוּק
20 עַבְדֵי מְלָכִים, וְלֹא שְׁתוּק חָלָל. וְקָאָמַר לֵיהּ רַבִּי מֵאִיר:
21 הָנָךְ הוּא - דְּקָא פָּסֵיל לֵיהּ בַּקָּהָל, אֲבָל שְׁתוּק חָלָל -
22 כָּשֵׁר, וְהָא דְּשָׁתֵיק - מִשּׁוּם דְּלָא אִיכְּפַת לֵיהּ. וְקָאָמַר
23 לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר לְתַנָּא קַמָּא דְּרַבִּי מֵאִיר: אִי
24 שְׁמִיעַ לָךְ דְּמַכְשַׁר רַבִּי מֵאִיר בִּשְׁתִיקָה - לֹא דְּקָרוּ לֵיהּ
25 חָלָל וְשָׁתֵיק, אֶלָּא דְּקָרוּ לֵיהּ מַמְזֵר וְשָׁתֵיק, וְהַאי
26 דְּשָׁתֵיק - סָבַר: מַמְזֵר קָלָא אִית לֵיהּ. אֲבָל "מַמְזֵר"
27 וְצוֹוֵחַ, "חָלָל" וְשׁוֹתֵק, פָּסוּל, וְהַאי דְּאִשְׁתִּיק - סָבַר:
28 מִיסְתַּיְיהּ דְּלָא מַפְּקֵי לֵיהּ מִקָּהָל. תָּנֵי חֲדָא: רַבִּי יוֹסִי
29 אוֹמֵר שְׁתוּק מַמְזֵר - כָּשֵׁר, שְׁתוּק חָלָל - פָּסוּל. וְתַנְיָא
30 אִידָךְ: שְׁתוּק חָלָל - כָּשֵׁר, שְׁתוּק מַמְזֵר - פָּסוּל! לָא
31 קַשְׁיָא; הָא - תַּנָּא קַמָּא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר, הָא - דְּרַבִּי
32 שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר. **מִשְׁנָה** אָמַר
33 יוֹסֵי: מַעֲשֶׂה בְּתִינוֹקֶת שֶׁיָּרְדָה לְמַלְאוֹת מַיִם מִן הָעַיִן,
34 וְנֶאֱנְסָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: אִם רוֹב אַנְשֵׁי הָעִיר
35 מַשִּׁיאִין לִכְהוּנָּה - הֲרֵי זוֹ תִּינָּשֵׂא לִכְהוּנָּה. **גְּמָרָא**
36 אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי דְּאָמַר
37 כְּמַאן? אִי כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל - אֲפִילּוּ בְּרוֹב פְּסוּלִין נַמִּי
38 מַכְשַׁר, אִי כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ - אֲפִילּוּ בְּרוֹב כְּשֵׁרִים נַמִּי
39 פָּסֵיל! אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב:

בקרונות

שָׁמַעְתִּי שהעידו, שכָּל שֶׁאֵין בָּהּ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ – ספק ממזרות, נתינות ועבדות, מַשִּׂיאִין את אלמנותיהן לִכְהוּנָּה, ולהלן תבאר הגמרא במה הוא חולק על תנא קמא. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר כִּדְבָרָיו, אֵיזוֹהִי אַלְמָנַת עִיסָּה שהכשירה רבי יהושע, כָּל שֶׁנִּטְמַע בָּהּ סְפֵק חָלָל, הוסיף רבי מאיר וביאר, מַכִּירִין יִשְׂרָאֵל את הַמַּמְזֵרִים שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְאֵין מַכִּירִין את הַחֲלָלִין שֶׁבֵּינֵיהֶם, ולהלן יבוארו דבריו.

חוזרת הגמרא לבאר את כל דברי הברייתא: אָמַר מַר, אֵיזוֹהִי אַלְמָנַת עִיסָּה שכשרה, כָּל שֶׁאֵין בָּהּ לֹא מִשּׁוּם ספק מַמְזֵרוּת, וְלֹא מִשּׁוּם ספק נְתִינוּת וְלֹא מִשּׁוּם ספק עַבְדֵי מְלָכִים. ומשמע שרק ספק פסולי קהל אלו פוסלים את נשותיהם לכהונה, הָא – אבל ספק חָלָל, כָּשֵׁר – אלמנתו מותרת, וקשה, מַאי שְׁנָא הָנָךְ – במה שונים פסולי קהל שספקותיהם פוסלים את נשותיהם לכהונה, הרי זהו משום שפסולים אלו כשהם ודאים, פוסלים את האשה לכהונה מִדְּאוֹרַיְיתָא, ולכן אף במקום ספק פסלוה, והרי חָלָל נַמִּי פוסל את אשתו לכהונה מִדְּאוֹרַיְיתָא, ומדוע אלמנת ספיקו כשירה.

וְתוּ – ועוד קשה, שנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, שָׁמַעְתִּי שכָּל שֶׁאֵין בָּהּ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ הפסולין לקהל, ממזר נתין ועבד, אלא רק ספק חלל, מַשִּׂיאִין לִכְהוּנָּה, וקשה, שהרי הַיְינוּ – אלו הם דברי תַּנָּא קַמָּא, שרק אלמנת ספק חלל כשירה, ולא אלמנת ספק שאר הפסולים, ומה הוסיף רבי מאיר על דבריו.

מוסיפה הגמרא ומקשה: וְתוּ, שנינו בברייתא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר כִּדְבָרָיו, אֵיזוֹהִי אַלְמָנַת עִיסָּה שהכשירו, כָּל שֶׁנִּטְמַע בָּהּ סְפֵק חָלָל, אבל ספק ממזר או פסול אחר, פסולה, והוסיף רבי מאיר, מַכִּירִין יִשְׂרָאֵל מַמְזֵרִים שֶׁבֵּינֵיהֶן, וזו סברא להכשיר אלמנת ספק ממזר, שאילו היה ממזר היו יודעים זאת, וְאֵין מַכִּירִין חֲלָלִין שֶׁבֵּינֵיהֶן, ולכך יש לפסול אלמנת ספק חלל. וְקשה, הָא אָמַרְתְּ רֵישָׁא – והרי בתחילת דבריך אמרת שספק חָלָל כָּשֵׁר – אלמנתו מותרת, ובסיום דבריך מבואר שרק ספק ממזר כשר משום שמכירים ישראל ממזרים שביניהם, אבל ספק חלל פסול.

הגמרא מבארת את המחלוקת בברייתא, ובכך יתורצו כל הקושיות: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אדם שאם מכנים אותו מַמְזֵר הוא צוֹוֵחַ ומוחה שאינו ממזר, וּכשמכנים אותו חָלָל הוא שׁוֹתֵק, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – הוא האופן שנחלקו בו התנאים בברייתא, ומחלוקתם היא האם שתיקתו נחשבת כהודאה שהוא חלל, שהרי כשכינוהו 'ממזר' לא שתק, או לא.

מבארת הגמרא לפי זה את סברת מחלוקתם ואת דבריהם בברייתא: תַּנָּא קַמָּא סָבַר, כָּל שם פְּסוּל דְּקָרוּ לֵיהּ לאדם וְשָׁתִיק – ואינו מוחה, זו ראיה שאכן הוא פָּסוּל, ששתיקתו כהודאה. וְהָכִי קָאָמַר תַּנָּא קַמָּא, אֵיזוֹהִי אַלְמָנַת עִיסָּה שרבי יהושע מכשיר ורבן גמליאל פוסל, כָּל שֶׁאֵין בָּהּ באלמנה, לֹא שְׁתוּק מַמְזֵרוּת – שבעלה אינו פסול מחמת ששתק כשקרו לו ממזר, וְלֹא שְׁתוּק נְתִינוּת וְלֹא שְׁתוּק עַבְדֵי מְלָכִים וְלֹא שְׁתוּק חָלָל – שבעלה לא שתק כשכינוהו באחד משמות אלו, שכיון ששתיקה פוסלת אין להכשיר אלמנת עיסה גם באופן שבעלה שתק כשכינוהו חלל, והאופן ש'אלמנת עיסה' כשירה הוא רק כשידוע שבעלה היה ספק חלל, ואין לנו סיבה לפוסלו בודאות מחמת ששתיקה כהודאה. נמצא שלדעת תנא קמא, לגבי פסול שמחמת שתיקה אין חילוק בין ממזרות לחללות, ותמיד נפסל בשתיקתו.

ממשיכה הגמרא ומבארת: וְקָאָמַר לֵיהּ רַבִּי מֵאִיר לתנא קמא, דוקא הָנָךְ – באלו, פסול ממזר נתין ועבד, הוּא ששתיקתו כהודאה, משום דְּקָא פָּסִיל לֵיהּ בַּקָּהָל – שהמכנה אותו כך מוציא עליו לעז שהוא פסול לבא בקהל ישראל, שהרי לממזר נתין ועבד אסור לישא בת ישראל, ואין לאדם לשתוק כשמוציאים עליו לעז כזה, ולכן שתיקתו נחשבת כהודאה, אֲבָל שְׁתוּק חָלָל – אדם ששותק כשמכנים אותו 'חלל', שאין זה אלא פסול כהונה, כָּשֵׁר. וְהָא דְּשָׁתִיק – ומה שהוא שותק, זהו מִשּׁוּם דְּלֹא אִיכְפַּת לֵיהּ במה שמכנים אותו חלל, כיון שגם לדברי המלעיז כשר הוא לבא בקהל, ואין שתיקתו כהודאה. וכך פירוש דברי רבי מאיר, 'שמעתי, כל שאין בה אחד מכל אלו', כלומר מאלו שהוזכרו בדברי תנא קמא, שהם שתוק ממזר נתין ועבד, 'משיאין לכהונה', ואף אם הוא שתוק חלל, ושלא כדברי תנא קמא הפוסל גם שתוק חלל.

וְעל זה קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר לְתַנָּא קַמָּא ששנה את דבריו דְּרַבִּי מֵאִיר, אִי שְׁמִיעַ לָךְ – אם אכן שמעת דְּמַכְשַׁר רַבִּי מֵאִיר בִּשְׁתִיקָה, לֹא – אין זה כמו שאמרת, שהוא מכשיר באופן דְּקָרוּ לֵיהּ חָלָל וְשָׁתִיק, שבאופן זה פסול הוא, אֶלָּא רבי מאיר הכשיר באופן דְּקָרוּ לֵיהּ מַמְזֵר וְשָׁתִיק, וְהטעם לכך, דְּהַאי דְּשָׁתִיק אין זו ראיה שמודה, אלא סָבַר – חושב אותו אדם, למה לי לצווח, הרי מי שהוא מַמְזֵר, קָלָא אִית לֵיהּ – יש קול שממזר הוא, שמכירים ישראל ממזרים שביניהם, וכיון שאין עלי קול, איני צריך למחות על לעז זה. אֲבָל אדם שכאשר מכנים אותו מַמְזֵר וְצוֹוֵחַ שאינו ממזר, וכשמכנים אותו חָלָל וְשׁוֹתֵק, פָּסוּל – אנו תולים שאכן הוא חלל, וְהַאי דְּאִשְׁתִּיק – והטעם ששתק ולא מחה כשכינוהו חלל, משום שאין מכירין ישראל חללים שביניהם, וסָבַר אותו אדם, מִיסָּתְיֵיהּ דְּלֹא מַפְּקִי לֵיהּ מִקָּהָל – די לי בכך שאין יודעים על פסולי ואין מוציאים אותי מקהל כהונה, ואם אצווח ואמחה יבררו את הדבר, ויגלו שאכן אני חלל, ולכן סובר רבי מאיר שהשותק כשמכנים אותו חלל, פסול.

הגמרא מקשה סתירה בין הברייתות בענין זה: תָּנֵי חֲדָא – שנינו בברייתא אחת, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שְׁתוּק מַמְזֵר – אדם ששותק כשמכנים אותו ממזר, כָּשֵׁר. ושְׁתוּק חָלָל, פָּסוּל. וְתַנְיָא אִידָךְ – ובברייתא אחרת שנינו בהיפך, שְׁתוּק חָלָל, כָּשֵׁר. שְׁתוּק מַמְזֵר, פָּסוּל.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא השניה היא כדעת תַּנָּא קַמָּא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר, ששתוק ממזר פסול, כיון שלא היה לו לשתוק על לעז הפוסלו לבא בקהל, אבל שתוק חלל כשר, כיון שאינו צריך למחות על לעז שאין בו פסול קהל. וְהָא – והברייתא הראשונה, דעת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר היא, ששתוק חלל פסול, כיון שאין ישראל מכירים את החללים שביניהם, והוא שותק כדי שלא יבררו את פסולו, ושתוק ממזר כשר, כיון שמכירים ישראל ממזרים שביניהם, ואינו חושש למחות באומרים שהוא ממזר.

משנה

משנתינו ממשיכה לדון באשה שנבעלה ואין ידוע אם לכשר או לפסול: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מַעֲשֶׂה בְּתִינוֹקֶת – ילדה, שֶׁיָּרְדָה לְמַלְּאוֹת מַיִם מִן הָעַיִן – מן המעיין שמחוץ לעיר, וְנֶאֶנְסָה, ואין ידוע אם הבועל כשר היה, או פסול הפוסל את האשה לכהונה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, אִם רוֹב אַנְשֵׁי אותה הָעִיר מַשִּׂיאִין לִכְהוּנָּה – ראויים להשיא לכהונה, כלומר, כשרים הם, ועל כן אלמנותיהם ובנותיהם כשרות לכהונה, הֲרֵי זוֹ – אותה תינוקת תִּינָּשֵׂא לִכְהוּנָּה, שמן הסתם נאנסה על ידי אדם כשר שאינו פוסל אשה בביאתו.

* * *

גמרא

הגמרא מבררת כדעת מי נשנתה משנתינו: אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, שהכשיר ברוב כשרים, דְּאָמַר כְּמַאן – כדעת מי הוא סובר, במחלוקת של רבן גמליאל ורבי יהושע במשנה לעיל (יג.), אִי כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, המכשיר אשה שנבעלה וטוענת לכשר נבעלתי, הרי התבאר לעיל (יג:) שאֲפִילּוּ בְּרוֹב פְּסוּלִין נַמִּי מַכְשַׁר רבן גמליאל, ומדוע הצריך רבי יוחנן בן נורי רוב כשרים. ואִי כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הפוסל, הרי התבאר (שם) שאֲפִילּוּ בְּרוֹב כְּשֵׁרִים נַמִּי פָּסִיל רבי יהושע, ומדוע הכשיר רבי יוחנן בן נורי ברוב כשרים.

מבארת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב נחמן, באמת רבי יוחנן בן נורי סובר כרבי יהושע, שאף ברוב כשרים האשה פסולה לכהונה, אך כאן יש טעם מיוחד להתירה, דהָכִי [–כך] אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,

בִּקְרוֹנוֹת [–עגלות] שֶׁל העיר צִיפּוֹרִי הָיָה אותו מַעֲשֶׂה של התינוקת המבואר במשנה, והיינו ביום השוק, שמסעות ושיירות באות ממקום אחר לציפורי, ויתכן שהבועל בא מאותם אלו שבאו מחוץ לעיר, וּכְדְרַבִּי אַמִּי, דְּאָמַר רַבִּי אַמִּי, וְהוּא שֶׁהָיְתָה סִיעָה – חבורה שֶׁל בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִין עוֹבֶרֶת לְשָׁם, ונמצא שיש כאן שתי סברות של 'רוב', האחת משום שרוב אנשי העיר כשרים, והשניה משום שרוב אנשי השיירה שעברה שם היו כשרים, ואף רבי יהושע הפוסל ברוב כשרים, מכשיר במקום שיש שתי סברות של רוב.

הגמרא מביאה מקור נוסף לכלל זה: וְדין זה, שלענין יוחסין צריך 'שני רוב', הוא כִּדְרַבִּי יַנַּאי, דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי, אשה הַנִּבְעֶלֶת בִּקְרוֹנוֹת, כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה. תמהה הגמרא: בִּקְרוֹנוֹת סָלְקָא דַּעְתָּךְ – וכי יעלה על הדעת שמה שנבעלה בקרון זו סיבה להכשירה, והרי אין בכך כל סברא. מבארת הגמרא: אֶלָּא כונת רבי ינאי, הַנִּבְעֶלֶת בִּשְׁעַת קְרוֹנוֹת – כלומר בשעה שיש שיירות הבאות בקרונות מחוץ לעיר, כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה, משום שמלבד 'רוב כשרים' שבעיר, יש גם 'רוב כשרים' של אנשי השיירה.

אחרי שביארה הגמרא באיזה אופן הולד כשר, מבארת הגמרא מתי הוא פסול: אֲבָל, אם ידוע לנו בבירור שפֵּרַשׁ – יצא אֶחָד מִבְּנֵי העיר צִיפּוֹרִי, וּבָעַל, ואין זה אדם מאנשי השיירה, ונמצא שאין כאן אלא רוב אחד, של בני העיר, הַוָּלָד הנולד מבעילה זו שְׁתוּקִי – פסול מדרבנן כדין שתוקי [שאינו יודע מי הוא אביו].

מקור נוסף לדין זה שצריך ליוחסין 'שני רוב': כִּי הָא – וכמו הלכה זו, דְּכִי אֲתָא – שכשבא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל אָמַר זְעִירִי, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, וְאָמְרִי לַהּ – ויש אומרים מימרא זו ללא הזכרת רב דימי, אָמַר זְעִירִי, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, הוֹלְכִין לענין יוחסין אַחַר רוֹב הָעִיר, להכשיר את האשה מחמת שרוב בני העיר כשרים, וְאֵין הוֹלְכִין אַחַר רוֹב סִיעָה.

תמהה הגמרא: כְּלַפֵּי לַיֵּיא [–כלפי מה נאמרה הלכה זו] הרי הסברא הפובה, שהרי הָנֵי נַיְידֵי – בני השיירה ניידים ואינם קבועים, ויש לילך בהם אחר רוב כשרים, וְאילו הָנֵי – בני העיר קְבִיעֵי וְקָיְימֵי – קבועים במקומם, והכלל הוא שבדבר הקבוע במקומו אין סברא של 'רוב', וכמו שיבואר להלן, ואם כן יש לילך אחר רוב הסיעה להכשיר ולא אחר רוב העיר. מבארת הגמרא: אֶלָּא כך כוונת רבי חנינא, הוֹלְכִין אַחַר רוֹב הָעִיר, וְהוּא דְּאִיכָּא רוֹב סִיעָה בַּהֲדֵהּ – ודווקא כשמצטרף עמו יחד רוב השיירה שכשרים הם, ונמצא שיש 'שני רוב', וְאֵין הוֹלְכִין אַחַר רוֹב הָעִיר גְּרִידְתָּא – לבדו, וְלֹא אַחַר רוֹב סִיעָה גְּרִידְתָּא – לבדה, כלומר, אם אין עתה שיירה העוברת בעיר, או שנבעלה רחוק מהעיר ואין לתלות את הדבר באחד מאנשי העיר, אין הולכים אחר רוב אחד להכשירה.

הגמרא מבררת מדוע אין די ברוב אחד. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מדוע אין הולכים אחר רוב סיעה לחוד, הרי הם ניידים ואין בהם חשש קבוע. משיבה הגמרא: גְּזֵרָה רוֹב סִיעָה אָטוּ רוֹב הָעִיר – גזרו חכמים שלא לילך אחר רוב סיעה, מחשש שילכו אחר רוב העיר, וזה אסור מעיקר הדין, שהרי הרוב של העיר הוא 'קבוע', ואין הולכים אחריו.

שואלת הגמרא: וְרוֹב הָעִיר נַמִּי, מדוע אין לילך אחריו, והרי לא בכל מצב הוא קבוע, דַּאי דְּקָא אָזְלִי אִינְהוּ לְגַבָּהּ – אם אותו אדם בא אליה לזנות עמה, הרי באותו זמן אינו קבוע, וכָל דְּפָרֵישׁ מֵרוּבָּא פָּרֵישׁ – כל הפורש ונעקר ממקומו, אנו תולים שבא מהרוב, והרוב כשרים.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה גזירה זו שאין לסמוך על רוב סיעה משום רוב העיר אלא לאופן דְּקָא אָזְלָא אִיהִי לְגַבֵּיהוּ – שהאשה הלכה לבית אותו אדם לזנות, דַּהֲוָה לֵיהּ קָבוּעַ – שאותו אדם קבוע במקומו, וַהרי אָמַר רַבִּי זֵירָא, כָּל קָבוּעַ, אין הולכים בו אחר הרוב, אלא כְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה דָּמֵי – שני הצדדים נחשבים כאילו הם שוים, אף שבאמת הכשרים הם הרוב, אין הולכים אחר הרוב. וכיון שבאופן שהאשה הלכה לאותו אדם, יש לפוסלה, גזרו חכמים שאף אם הוא בא אליה, שהיה לנו ללכת אחר הרוב, מכל מקום פוסלים אותה. וכן במקום שיש רק רוב סיעה, שהם ניידים והיה ראוי ללכת בהם אחר הרוב, גזרו לפוסלה מחשש שיבואו לסמוך על רוב עיר לבד, ורק כשיש רוב עיר ורוב סיעה שאין לחשוש לכלום, הכשירוה.

מקשה הגמרא: וּמִי בְּעִינָן תְּרֵי רוּבֵּי – וכי מצינו שגזרו חכמים להצריך 'שני רוב' מחשש שיבואו לסמוך על הרוב ב'קבוע', וְהָתְנִיָּא בברייתא, תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת הקיימות בעיר, שכּוּלָּן מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה, וְחנות אַחַת נוספת מוֹכֶרֶת בְּשַׂר נְבֵלָה, וְלָקַח אדם בשר מֵאַחַת מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵי זֶה מֵהֶן לָקַח, אם מחנות שמוכרת בשר שחוטה או מחנות שמוכרת בשר נבילה, סָפֵיקוֹ – ספק הבשר אָסוּר, ואף שרוב החנויות כשרות הם, מכל מקום כיון שהספק הנולד לו הוא כלפי החנות, שאינו יודע באיזו קנה, והחנויות קבועות הן, אין הולכים בהם אחר הרוב. וּבְנִמְצָא – ואם נמצא בשר בשוק ואין ידוע מאיזה חנות הוא בא, הַלֵּךְ אַחַר הָרוֹב, והיינו כיון שהספק נולד לאחר שהבשר פרש מהחנות, נמצא שאין הספק על החנות אלא על הבשר עצמו שיצא מאחת החנויות, מהיכן יצא, ובזה אנו אומרים שכל הפורש מסתבר שפרש מהרוב, וכיון שרוב החנויות מוכרות בשר כשר מחזיקים אנו בכשרות אף את חתיכה זו. ומוכח שאין גוזרין שלא לילך אחר הרוב בפורש, מחשש שילכו אחר הרוב גם בקבוע, ואף במקום שאין שני רוב.

הגמרא מוכיחה שבברייתא אין 'שני רוב': וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר שמדובר בברייתא בְּאופן שֶׁאֵין דַּלְתוֹת הַמְּדִינָה נְעוּלוֹת, דְּקָא אָתֵי לָהּ רוּבָא מֵעָלְמָא – שיתכן שהבשר בא מחוץ למדינה, וכגון שהיתה שיירה של טבחי ישראל עוברת דרך העיר, או שרוב טבחי המדינה ישראל הם, ונמצא שיש גם רוב חנויות העיר שכשירות, וגם רוב הבשר שבא מחוץ לעיר כשר, ולכן לא גזרו בו משום מקום שהבשר קבוע, וְהָא – והרי אָמַר רַבִּי זֵירָא, שהולכים אחר הרוב אַף עַל פִּי שֶׁדַּלְתוֹת מְדִינָה נְעוּלוֹת, ובודאי לא בא הבשר מחוץ למדינה, ואין כאן אלא רוב אחד, ומוכח שהולכים אחר רוב אחד, ואין גוזרים בו מחשש שילכו אחריו אף במקום שהוא קבוע. מתרצת הגמרא: אכן מעיקר הדין אין צורך ב'שני רוב', אלא לגבי אשה, מַעֲלָה עָשׂוּ בְּיוּחֲסִין, שלא להכשיר את האשה והולד לכהונה אלא אם כן יש שני בירורים של רוב.

* * *

הגמרא מבררת את עיקר הדין של רבי זירא, שב'קבוע' אין הולכים אחר הרוב: גּוּפָא, אָמַר רַבִּי זֵירָא, כָּל קָבוּעַ – כל מקום שהרוב והמיעוט קבועים במקומם ולא פרש אחד ממקומו, אלא דנים אנו על הקבוע כשהוא במקומו, אין לילך אחר הרוב אלא כְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה דָּמֵי – נחשב הדבר כאילו יש כאן מחצה על מחצה, בֵּין לְקוּלָּא, כגון שיש רוב פסולים ומיעוט כשרים, שאין הולכים אחר רוב הפסולים, וּבֵין לְחוּמְרָא, כגון שיש רוב כשרים ומיעוט פסולים, שאין הולכים אחר רוב הכשרים, אלא בשני האופנים נשאר הדבר בספק.

מבררת הגמרא: מְנָא לֵיהּ לְרַבִּי זֵירָא הָא – מנין למד רבי זירא דין זה, שאין הולכים אחר הרוב בקבוע, אִילֵימָא – אם תאמר שלמד כן מִבְּרייתא המוזכרת לעיל, תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת שכּוּלָּן מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה וְאַחַת נוספת מוכרת בְּשַׂר נְבֵלָה, וְלָקַח אדם בשר מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח, סָפֵיקוֹ אָסוּר. וּבְנִמְצָא – אך בשר שנמצא בשוק ואין ידוע מהיכן בא, הַלֵּךְ אַחַר הָרוֹב, ובשר הוא. ומבואר ברישא שאם לקח מהחנות אין הולכים אחר הרוב, משום שהחנויות קבועות, וכל קבוע כמחצה על מחצה. דוחה הגמרא: הָתָם לְחוּמְרָא – מהברייתא שם מוכח רק שמחמירים ואין הולכים בקבוע אחר הרוב, אך מנין לרבי זירא שאפשר אף להקל.

אֶלָּא ראיית רבי זירא הינה מִמה ששנינו בברייתא לגבי ספק טומאת שרץ, תִּשְׁעָה צְפַרְדְּעִים מתים, שאינם מטמאים טומאת נבילה, וְשֶׁרֶץ אֶחָד מת, שמטמא טומאת נבילה במיתתו מונח בֵּינֵיהֶם, וְנָגַע אדם בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן נָגַע, סְפֵיקוֹ טָמֵא. ומבואר, שאף שרובם צפרדעים שאינם מטמאים, מכל מקום ספיקו טמא, משום שקבועים הם וכל קבוע כמחצה על מחצה.

המשך בעמוד סא

רש"ל

בקרונות של ציפורי — ביום השוק, שסיעות ושיירות ממקום אחר באות שם. **וכדרבי אמי** — דהשתא איכא רוב סיעה ורוב העיר. **נבעלת בקרונות** — משמע על הקרון. **בשעת קרונות** — שהשיירות באות לעיר. **כשרה לכהונה** — דקאמר: והוא שהיתה סיעה של בני אדם כשרים עוברת שם, דאיכא למימר שמהם היה. **אבל פירש אחד מציפורי** — דידעינן ודאי דמן העיר היה, אף על פי שציפורי עיר שרובה משיאין לכהונה. **הולד שתוקי** — דבחד רובא לא מכשר. **וכי הא דכי אתא רב דימי אמר זעירי אמר רבי חנינא ואמרי לה** — שלא הוזכר רב דימי כאן, אלא זעירי אמר רבי חנינא, דבעינן תרי רובי. וכדמפרש טעמא. **הולכין אחר רוב העיר** — להכשיר. **ואין הולכין אחר רוב סיעה** — כגון במקום רחוק מן העיר, דבודאי מאנשי הסיעה הוה — אין מכשירין אותה, ואפילו רובן כשרין. וקשיא לן. **כלפי לייא** — כנגד איפוא הדבר הזה סובב?! **הני ניידי** — רוב סיעה ניידי, ויש להלך בהן אחר הרוב. **והני** — של עיר. **קביעי** — ואמרינן לקמן: כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ואפילו אין שם אלא אחד — פסולה. **ולא אחר רוב סיעה גרידתא** — והכי קאמר: אין הולכין אחר רוב סיעה לבדה, וכל שכן אחר רוב העיר לבדה. **מאי טעמא** — אחר רוב סיעה לא. **גזרה אטו רוב העיר** — דקביעי? ופרכינן. **רוב העיר נמי** — אי עקר הבועל מביתו ואזל לגבה — הוה נייד, וקיימא לן: כל דפריש מרובא פריש! ומשני: איכא דקאזלא לגבייהו כו', ולא גרסינן מאי איכא, יש שהולכת היא אצלו והוה ליה קבוע. הלכך, אפילו ברוב כשרים, או רוב העיר או רוב סיעה — פסול, כרבי יהושע. ומשום תרי רובי אכשרה, דליכא למיגזר מידי. **וילקח בשר מאחת מהן** — במקום קביעות. **ספיקו אסור** — דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. **וכנמצא** — בשר הנמצא בשוק, ולא ידעינן מאיזה פירש. **הלך אחר הרוב** — הואיל והבא לפנינו לא במקום קביעות לקחה, וכבר פירשה על ידי אחר, וכל דפריש מרובא פריש. **דקאתי לה רובא מעלמא** — וכגון שרוב סיעת טבחי ישראל כשרים באו לכאן, דאיכא תרי רובי. או שרוב טבחי כל המדינה ישראל, דאיכא תרי רובי: רוב העיר, ורוב המדינה דנייד. **אלא מתשעה צפרדעים כו'** — תוספתא היא במסכת טהרות: תשעה צפרדעים מתים ברשות היחיד, ושרץ אחד כגון צב שהוא דומה לצפרדע, ביניהם, ונגע באחד מהן — ספיקו טמא. **אלא מתשעה שרצים כו'** — אף היא תוספתא במסכת טהרות, וקתני: ברשות היחיד ספיקו טמא, ברשות הרבים ספיקו טהור, אלמא כמחצה דמי ולקולא. דאי לאו כמחצה דמי — אין כאן ספק טומאה אלא ודאי טומאה, דהא רובא שרצים. **אמר קרא וארב** לו **עד שיהא מתכוין לו** — פרט למתכוין להרוג את זה והרג את זה. הכי דריש ליה רבי שמעון בסנהדרין. ואמרינן התם: ורבנן היכי דרשי ליה? **אמרי דבי רבי ינאי פרט לזורק אבן לגו** — לתוך חבורת בני אדם גוים וישראלים. אבל שני ישראלים עומדין, ונתכוין להרוג זה (והרג זה) והתרו בו וקבל התראה, ונפלה הכאה על חבירו — חייב. והיינו טעמא דקאמר הכא ורבנן, משום דבסנהדרין הכי איתא. **תיפוק ליה דרובא גוים נינהו** — ולמה לי קרא? ואי נמי פלגא ופלגא, אכתי לא איצטריך קרא, דמהיכא תיתי דניקטליה? **ספק נפשות** — דיני נפשות להקל, דהא "והצילו העדה" כתיב (במדבר לה). דהוה ליה גוי **קבוע ביניהם** — ואשמועינן האי קרא דכל קבוע במחצה על מחצה דמי. **הוראת שעה היתה** — דקר דרבי יוחנן בן נורי צורך שעה היתה, או ראו שם שאר צידי היכר דברים להתיר, אבל לדורות — תרי רובי בעינן. **מתיב רבי ירמיה כו'** — קסלקא דעתך דמשום רוב העיר גרידתא אכשרוה, ואמר רב הלכה כרבי יוסי.

תוספות

בקרונות של צפורי היה מעשה כו' — פירוש: לעולם דלא טענה ברי. **ורבי יוחנן בן נורי בתרוייהו היכא דלא טענה ברי** — לכולי עלמא בעינן תרי רובי. **והא דלא קאמר בשינויא לעולם דלא טענה ברי, משום דבאתקפתא לא קאמר אי בטוענת ברי כו'.** אי נמי נוכל לפרש, דבשינויא נמי איירי בברי, ודאיכא מגו. ולא תקשי הלכתא אהלכתא, דדוקא דיעבד פסיק שמואל כרבן גמליאל כדאמר לעיל: ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרין. אף על גב דלעיל משמע דברוב אחד שרי לכתחלה, רב חייא בר אשי סבר דלכתחלה בעינן תרי, רובי ומתניתין קתני הרי זו תנשא — דמשמע לכתחלה.

דלמא אזלא איהי לגבייהו — פירוש לתוך ביתם, דאפילו בתוך העיר לא חשיב קבוע, דדמי לנמצא בין החנויות, דלא חשיב קבוע. וכן גבי תינוק מושלך בעיר לא חשיב קבוע, הואיל ולא נמצא בבית. ולכך פירש בקונטרס שפירש בועל מביתו. ואם תאמר: דבנזיר פרק שני (יב,א) פריך אהא דאמר: האומר לשלוחו "צא וקדש לי אשה סתם" — אסור בכל הנשים, שבעולם מקן סתומה, ומסיק: אמינא לך אנא אשה דלא נייד, ואת אמרת לי איסורא דנייד? וכי תימא הכא נמי בשוקא אשכחה וקדיש — התם הדרא לניחותא. משמע לגבי אדם לא שייך כל דפריש מרובא פריש משום דהדר לניחותיה! ולאו פירכא היא, דהתם בשעת האיסור כשזה בא על שום אשה הדרא לניחותא האשה שקידש השליח. אבל הכא, כי אזלי אינהו לגבה בשעה שאוסרה הרי הוא נייד. **פרט** לזורק אבן לגו — תימה: דלרבי שמעון קבוע מנא ליה? ואין לומר דמסקינן בפרק "הנשרפין" (סנהדרין עט,א) דרבי שמעון סבר כרבי דליף "נתינה" "נתינה" ואייתר ליה "וארב לו" לקבוע — דאכתי לתנא דבי חזקיה מנא ליה קבוע? דלית ליה דרבי, דהא באין מתכוין פטור מממון.

וספק נפשות להקל — תימה: למאן דאמר: התראת ספק לא שמה התראה, אפילו ספק נפשות להחמיר — פטור, משום דהתראת ספק היא! ואי למאן דאמר שמה התראה — היכי פטרינן ליה כשנמצא שישראל הרג? הא מיחייב בהכה את זה וחזר והכה את זה, ובנותר כשאמרו לו אל תותיר, אף על גב דספק הוא! ויש לומר: דשאני התם שיודע בודאי שיבא לידי איסור אם יותיר או יכה שניהם — משום הכי שמה התראה, אבל הכא — אינו יודע שודאי יבוא לידי איסור, שאינו יודע את מי יכה.

וליוחסין לא בעינן תרי רובי ורמינהי כו' — הוה מצי לשנויי: שאני תינוק דלית ליה חזקה דכשרות.

ולרב

1 בִּקְרוֹנוֹת שֶׁל צִיפּוֹרִי הָיָה מַעֲשֶׂה, וְכִדְרַבִּי אַמִּי, דְּאָמַר
2 רַבִּי אַמִּי: וְהוּא שֶׁהָיְתָה סִיעָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִין
3 עוֹבֶרֶת לְשָׁם, וְכִדְרַבִּי יַנַּאי. דְּאָמַר רַבִּי יַנַּאי: נִבְעֶלֶת
4 בִּקְרוֹנוֹת - כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה. בִּקְרוֹנוֹת סָלְקָא דַּעְתָּךְ?!
5 אֶלָּא: נִבְעֶלֶת בִּשְׁעַת קְרוֹנוֹת - כְּשֵׁרָה לִכְהוּנָּה. אֲבָל
6 פֵּירַשׁ אֶחָד מִצִּיפּוֹרִי וּבָעַל - הַוָּלָד שְׁתוּקִי. כִּי הָא דְּכִי
7 אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר זְעִירִי אֲמַר רַבִּי חֲנִינָא, וְאָמְרִי
8 לֵהּ אֲמַר זְעִירִי אֲמַר רַבִּי חֲנִינָא: הוֹלְכִין אַחַר רוֹב
9 הָעִיר, וְאֵין הוֹלְכִין אַחַר רוֹב סִיעָה. כְּלַפֵּי לַיֵּיא?!
10 הָנֵי נַיְידֵי וְהָנֵי קְבִיעֵי וְקַיְימִי! אֶלָּא: הוֹלְכִין אַחַר רוֹב
11 הָעִיר וְהוּא דְּאִיכָּא רוֹב סִיעָה בַּהֲדָהּ. וְאֵין הוֹלְכִין
12 אַחַר רוֹב הָעִיר גְּרִידְתָּא וְלֹא אַחַר רוֹב סִיעָה גְּרִידְתָּא.
13 מַאי טַעְמָא - גְּזֵרָה רוֹב סִיעָה אַטּוּ רוֹב הָעִיר. וְרוֹב
14 הָעִיר נַמִּי, אִי דְּקָא אָזְלֵי אִינְהוּ לְגַבָּהּ - כָּל דְּפָרֵיש
15 מֵרוּבָּא פָּרֵיש! לָא צְרִיכָא, דְּקָא אָזְלָא אִיהִי לְגַבֵּיהוּ,
16 דַּהֲוָה לֵיהּ קָבוּעַ, וְאָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל קָבוּעַ כְּמֶחֱצָה
17 עַל מֶחֱצָה דָּמֵי. וּמִי בְּעֵינַן תְּרֵי רוּבֵּי? וְהָתַנְיָא: תֵּשַׁע
18 חֲנוּיוֹת, כּוּלָּן מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה, וְאַחַת מוֹכֶרֶת
19 בְּשַׂר נְבֵלָה, וְלָקַח מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵי זֶה
20 מֵהֶן לָקַח - סְפֵיקוֹ אָסוּר. וּכְנִמְצָא - הֵלֵךְ אַחַר הָרוֹב!
21 וְכִי תֵּימָא בְּשֶׁאֵין דַּלְתּוֹת מְדִינָה נְעוּלוֹת, דְּקָא אָתֵי
22 לָהּ רוּבָּא מֵעָלְמָא - וְהָא אָמַר רַבִּי זֵירָא: אַף עַל פִּי
23 שֶׁדַּלְתּוֹת מְדִינָה נְעוּלוֹת? מַעֲלָה עָשׂוּ בִּיוֹחֲסִין. גּוּפָא,
24 אָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל קָבוּעַ כְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה דָּמֵי,
25 בֵּין לְקוּלָּא בֵּין לְחוּמְרָא. מְנָא לֵיהּ לְרַבִּי זֵירָא הָא?
26 אִילֵימָא מִתֵּשַׁע חֲנוּיוֹת כּוּלָּן מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה
27 וְאַחַת בְּשַׂר נְבֵלָה, וְלָקַח מֵאַחַת מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ
28 מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח - סְפֵיקוֹ אָסוּר, וּבִנְמְצָא - הֵלֵךְ אַחַר
29 הָרוֹב, הָתָם לְחוּמְרָא! אֶלָּא, מִתִּשְׁעָה צְפַרְדְּעִים וְשֶׁרֶץ
30 אֶחָד בֵּינֵיהֶם, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן
31 נָגַע, סְפֵיקוֹ טָמֵא. הָתָם נַמִּי לְחוּמְרָא! אֶלָּא מִתִּשְׁעָה
32 שְׁרָצִים וּצְפַרְדֵּעַ אֶחָד בֵּינֵיהֶם, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאֵינוֹ
33 יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן נָגַע, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד סְפֵיקוֹ טָמֵא,
34 בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר. וּמִדְּאוֹרַיְיתָא מְנָא לָן?
35 אָמַר קְרָא: "וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו" - עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּין לוֹ. וְרַבָּנַן? אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: פְּרָט
36 לַזּוֹרֵק אֶבֶן לְגוֹ. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּאִיכָּא תִּשְׁעָה נָכְרִים וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל בֵּינֵיהֶם - וְתִיפּוֹק
37 לֵיהּ דְּרוּבָּא נָכְרִים נִינְהוּ! אִי נַמִּי פַּלְגָּא וּפַלְגָּא - סְפֵק נְפָשׁוֹת לְהָקֵל! לָא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא
38 תִּשְׁעָה יִשְׂרָאֵלִים וְנָכְרִי אֶחָד בֵּינֵיהֶם, דַּהֲוָה לֵיהּ נָכְרִי קָבוּעַ, וְכָל קָבוּעַ כְּמֶחֱצָה עַל
39 מֶחֱצָה דָּמֵי. אִיתְּמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, וְרַב חָנָן בַּר רָבָא
40 אָמַר רַב: הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה. מְתִיב רַבִּי יִרְמְיָה: וּלְיוּחֲסִין לָא בָּעֵינַן תְּרֵי רוּבֵּי? וְהָתְנַן:

מצא

מצא

ולרב חנן דאמר הוראת שעה היתה — ולדורות סגי בחד רובא — קשיא הך. ולא מיסתברא ליה למימר דהוראת שעה היתה שהתיר בתרי רובי. אבל לדורות לא סגי אפילו בתרי רובי. **מאן** דמתני הא לא מתני הא — פירש בקונטרס: דרב חנן לא מתני דבקרונות של צפורי היה מעשה, ולא הוה אלא חד רובא. ולפירושו לא פליגי דלדורות לבולי עלמא בעינן תרי רובי, ולא פליגי אלא במעשה היכי הוה. ורבינו חננאל פירש: דרב חנן לא מתני אבל ליוחסין לא, וסגי לדידיה לדורות בחד רובא. אבל קשה לפירושו: לרב חנן תקשי רבי יוחנן בן נורי דאמר כמאן דסגי בחד רובא, כדפריך לעיל! ועוד: דלא מיסתבר דשום אמורא יחלוק אההיא דאבל ליוחסין לא, דרב גופיה קאמר לה בלא אמורא. ולהכי אפירכא דרבי ירמיה לא משני מאן דמתני הא לא מתני הא. **אם** רוב נכרים נכרי למאי הלכתא — לא מצי למימר לענין שלא להחזיותו, דמאי איריא רוב נכרים — אפילו מחצה נמי, דדוקא ברוב ישראל קאמר רב דהוי ישראל להחזיותו. **להחזיר** לו אבדה — הוה מצי למימר להחזיותו, כדאמר רב. אלא נקט להחזיר לו אבדה דהוי רבותא טפי, דאיסור גדול הוא משום "למען ספות הרוה וגו'". אבל להחזיותו לא הוי רבותא כל כך, דהא מפרנסין עניי נכרים עם עניי ישראל. ואפילו לשמואל דאמר אין הולכין בממון אחר הרוב, היינו, במוכר שור לחבירו ונמצא נגחן, שבהיתר באו המעות לידו, ומדעתו נתנם לו הלוקח, אבל הכא מודי דאזלינן בתר רובא.

לא צריכא דנגחיה תורא דידיה כו' — תימה: דהכי נמי הוה מצי למימר מחצה על מחצה נכרי, ומנגח תורא דידן לתורה דידיה, [כולה מילתא הוי מצי למימר לענין נגיחה. אלא ניחא בכל חד למצוא דבר חדש. מורנו הרב רבי מאיר].

הדרן עלך בתולה נשאת

האשה אם יש עדים שיצאת בהינומא כו' — בדלא נקיטא כתובה איירי, דאי איכא כתובה — ניחזי כתובתה, אם היא בתולה או אלמנה. ואפילו למאן דאמר: הטוען אחר מעשה בית דין ואמר פרעתי נאמן — מכל מקום אין נאמן לומר כאן "אלמנה נשאתיך" מגו דאי בעי אמר "פרעתי" — דמגו במקום עדים הוא.

ומודה רבי יהושע באומר שדה כו' דנאמן — מתוך פירוש הקונטרס משמע דדוקא כשאין הלה תובעו, ונאמן במגו דאי בעי שתיק. אבל אם תובעו — אינו נאמן. ואינו נראה, דהא קתני סיפא: ואם יש עדים כו'! משמע דדוקא אם יש עדים שהיתה של אביו אינו נאמן. אבל אם אין עדים, אף על גב דהלה תובעו — נאמן, מגו דאי בעי אמר לא היתה של אביך מעולם, מדלא נקט אם תובעו אינו נאמן. ובגמרא נמי פריך: וליתני שדה זו שלך היתה! משמע דבהלה תובעו איירי, ולכך משיב: ודאי שלך היתה ולקחתיה ממך. אבל אם לא תובעו, אין שייך לומר שלך היתה, כי מסתמא הוא יודע בעצמו דבר זה.

דאי

מָצָא בָּהּ תִּינוֹק מוּשְׁלָךְ, אִם רוֹב נָכְרִים - נָכְרִי, אִם רוֹב יִשְׂרָאֵל - יִשְׂרָאֵל, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה - יִשְׂרָאֵל. וְאָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְהַחֲיוֹתוֹ, אֲבָל לְיוֹחֲסִין - לֹא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: לְפַקֵּחַ עָלָיו אֶת הַגַּל! אִשְׁתַּמִּיטְתֵּיהּ הָא דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בִּקְרוֹנוֹת שֶׁל צִפּוֹרִי הֲוָה מַעֲשֶׂה. וּלְרַב חָנָן בַּר רָבָא דְּאָמַר: הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה, קָשְׁיָא הָא! מַאן דְּמַתְנֵי הָא לָא מַתְנֵי הָא. גּוּפָא, מָצָא בָּהּ תִּינוֹק מוּשְׁלָךְ, אִם רוֹב נָכְרִים - נָכְרִי, אִם רוֹב יִשְׂרָאֵל - יִשְׂרָאֵל, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה - יִשְׂרָאֵל, אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְהַחֲיוֹתוֹ, אֲבָל לְיוֹחֲסִין - לֹא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: לְפַקֵּחַ עָלָיו אֶת הַגַּל. וּמִי אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי? וְהָאָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין הוֹלְכִין בְּפִיקּוּחַ נֶפֶשׁ אַחַר הָרוֹב! אֶלָּא, כִּי אִיתְּמַר דִּשְׁמוּאֵל - אַרִישָׁא אִתְּמַר: אִם רוֹב נָכְרִים - נָכְרִי, אָמַר שְׁמוּאֵל: לְפַקֵּחַ עָלָיו אֶת הַגַּל - אֵינוֹ כֵּן. "אִם רוֹב נָכְרִים - נָכְרִי". לְמַאי הִלְכְתָּא? אָמַר רַב פַּפָּא: לְהַאֲכִילוֹ נְבֵלוֹת. "אִם רוֹב יִשְׂרָאֵל - יִשְׂרָאֵל", לְמַאי הִלְכְתָּא? אָמַר רַב פַּפָּא: לְהַחֲזִיר לוֹ אֲבֵידָה. "מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה - יִשְׂרָאֵל" לְמַאי הִלְכְתָּא? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: לְנַזְקִין. הֵיכִי דָּמֵי? אִי נַיְמָא דְּנַגְחֵיהּ תּוֹרָא דִּידָן לְתוֹרָא דִּידֵיהּ - לֵימָא לֵיהּ: אַיְיתֵי רְאָיָה דְּיִשְׂרָאֵל אַתְּ וּשְׁקוֹל! לָא צְרִיכָא, דְּנַגְחֵיהּ תּוֹרָא דִּידֵיהּ לְתוֹרָא דִּידָן. פַּלְגָא - מְשַׁלֵּם, וְאִידָךְ פַּלְגָא - אָמַר לְהוּ: אַיְיתֵי רְאָיָה דְּלָאו יִשְׂרָאֵל אֲנָא, וְאָתֵן לְכוֹן.

הדרן עלך בתולה נשאת

הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַרְמְלָה אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, הִיא אוֹמֶרֶת: בְּתוּלָה נְשָׂאתַנִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא אַלְמָנָה נְשָׂאתִיךְ. אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁיָּצְאַת בְּהִינּוּמָא וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ - כְּתוּבָּתָהּ מָאתַיִם. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: אַף חִילּוּק קְלָיוֹת רְאָיָה. וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ: שָׂדֶה זוֹ שֶׁל אָבִיךָ הָיְתָה, וּלְקַחְתִּיהָ הֵימֶנּוּ - שֶׁהוּא נֶאֱמָן,

שהפה

מצא בה תינוק מושלך — משנה היא בסדר טהרות גבי עיר שישראלים וגוים דרים בה. מחצה על מחצה ישראל — לקמיה מפרש מאי איכא בין רוב ישראל למחצה על מחצה, דפליג להו בתרי. לא שנו — דאם רוב ישראל ישראל. אלא להחיותו — בית דין מצווין לפרנסו, משום "וחי אחיך עמך" (ויקרא כה). אבל ליוחסין לא — דאם בת היא — אסורה לכהן, ואפילו ליכא למיחש משום אסופי, כגון הנך דאמרינן ב"עשרה יוחסין" (קדושין עג,ב): משלטי הדמיה, תלי פיתקא, תלי קמיעא — מיהו חיישינן שמא בת גוי היא. ולמאן דאמר גיורת פסולה לכהונה — אפילו קטנה זו אסורה לכהן, דתרי רובי בעינן ליוחסין. ושמואל אמר אף לפקח עליו את הגל — בשבת, חשבינן ליה לישראל. אשתמיטתיה — לרבי ירמיה. הא דאמר רב יהודה — דהכא נמי תרי רובי הוו. ולרב חנן בר רבא דאמר — משמיה דרב. הוראת שעה היתה — והתם תרי רובי הוו, וקאמר: הוראת שעה היתה, אבל לדורות — לא בעינן תרי רובי. קשיא הא — דרב, דאמר: אבל ליוחסין לא. אלמא רב תרי רובי בעי. לא מתני הא — דאמר רב יהודה אמר רב בקרונות של צפורי הוה מעשה, וחד רובא הוה. הלכך, הוראת שעה היתה. מי אמר שמואל הכי — דלענין פיקוח נפש בעינן רובא. אין הולכין כו' — דאפילו בספק גוי ספק ישראל, ברוב גוים — מפקחין. ולענין פיקוח נפש אינו כן — דאפילו ברוב גוים מפקחין, דאין הולכין בה אחר הרוב. למאי הלכתא — כיון דאמר שמואל מפקחין עליו את הגל — אלמא לאו גוי הוא לכל מילי, ולמאי הלכתא חשיב ליה גוי? להאכילו נבלות — בידים, וכל שכן שלא יחזירו לו אבידה ולנזקין. להחזיר לו אבידה — רבותא היא, דמוציאין מיד ישראל הזוכה בה. ועוד, דאמור רבנן (סנהדרין עו,ב): המחזיר אבידה לגוי, עליו הכתוב אומר "למען ספות הרוה את הצמאה", שהשוה מצרים לחשיבתן של ישראל, ונאמר "לא יאבה ה' סלוח לו". מחצה על מחצה ישראל למאי הלכתא — להחזיר לו אבידה לא מצית אמרת דאם כן למאי הלכתא פלגינהו מהדדי. לנזקין — דתנן בבא קמא (לז,ב) שור של ישראל שנגח לשור של גוי פטור ושור של גוי שנגח לשור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם וישראל לישראל תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם. אילימא כו' — וקאמרת דדיינינן ליה כישראל ומחייבת ליה לשלם לו חצי נזקו. לימא ליה — ישראל אייתי ראיה דהא מחצה על מחצה הוא וספיקא הוא. לא צריכא כו' — וקא תבע ליה ישראל נזק שלם לתם כדין גוי ואשמעינן תנא דכישראל דיינינן ליה ולא משלם אלא חצי נזק דאמר ליה אייתי ראיה.

הדרן עלך בתולה נשאת

משנה האשה שנתארמלה או נתגרשה — ותובעת כתובתה. והוא אומר — אנתגרשה קאי. ולאלמנה היורשין אומרים לה: אלמנה נשאך אבינו, ואין לך אלא מנה. ושטר הכתובה אבד. אם יש עדים — על נשואיה שיצאת מבית אביה לבית בעלה. בהינומא — בגמרא מפרש. וראשה פרוע — איצטייבליד"ה = שערה על כתיפיה. כך היו נוהגין להוציא את הבתולות מבית אביהן לבית החתונה. אף חילוק קליות — רגילים היו לחלק קליות להתינוקות בנישואי הבתולות. קליות — כשהשבולין לחין מייבשין אותן בתנור והן קליות ומתוקין לעולם. ומודה רבי יהושע — מפרש בגמרא אהיכא קאי ומאי מודה.

שהפה

אם מְצָא בָּהּ אדם תִּינוֹק מוּשְׁלָךְ ברחוב ואין ידוע מי הוא, אִם רוֹב אנשי העיר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, דין התינוק כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אִם רוֹב אנשי העיר מִישְׂרָאֵל, דינו כְּיִשְׂרָאֵל, ואם היהודים והגויים שבעיר הם מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, דינו כְּיִשְׂרָאֵל. וְעל משנה זו אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ שהולכים אחר הרוב לדונו כישראל, אֶלָּא לענין לְהַחְיוֹתוֹ – שבית דין מצווים לפרנסו כאחד מעניי העיר, אֲבָל לְענין יוּחֲסִין, לֹא – אין דינו כישראל, ולכך אם זו תינוקת שנמצאה, אסורה לכהן, כדין גויה שהתגיירה, לפי שאף ברוב ישראל לענין יוחסין החמירו והצריכו 'שני רוב'. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מה ששנינו שברוב ישראל דינו כישראל, היינו אף לְפַקֵּחַ עָלָיו אֶת הַגַּל – לפנות מעליו גל של אבנים שנפל עליו בשבת שחוששים שהוא ישראל, ומצילים אותו. ועל כל פנים מבואר בדברי רב עצמו שלענין יוחסין אין הולכים אחר רוב אחד, ואיך פסק רבי חייא בר אשי בשם רב כרבי יוסי, שהולכים אחר רוב אחד.

מתרצת הגמרא: אִשְׁתְּמִטֵּתֵיהּ – נשמט מידיעתו של רבי ירמיה הָא דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב (לעיל ע"א), שבְּקַרְוֹנוֹת שֶׁל העיר צִפּוֹרִי הָיָה אותו מַעֲשֶׂה של תינוקת שנאנסה והתירה רבי יוסי, שכיון שהיה גם רוב אנשי העיר וגם רוב אותה שיירה שעברה שם, הכשיר רבי יוסי, והיינו כדברי רב כאן, שברוב אחד אין מכשירים ליוחסין.

מקשה הגמרא: וּלְרַב חָנָן בַּר רָבָא, דְּאָמַר בשם רב שמה שהכשיר רבי יוסי הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה, והרי לפי המבואר עתה בשם רב שבמעשה של רבי יוסי היו שני רוב, נמצא שעל זה אמר רב חנן בר רבא בשם רב שהיתה זו הוראת שעה, ומשמע שלולא זאת היה די ברוב אחד, ואם כן קַשְׁיָא הָא – קשה מדברי רב על המשנה של תינוק מושלך, שליוחסין אין די ברוב אחד, אלא צריך 'שני רוב'. מתרצת הגמרא: מַאן דְּמַתְנֵי הָא לֹא מַתְנֵי הָא – רב חנן בר רבא שאמר בשם רב שהמעשה של תינוקת הוראת שעה היה, לא שנה את דברי רב שאותו מעשה היה בקרונות של ציפורי שהיה שם שני רוב, וכיון שלדעתו המעשה היה ברוב אחד, ניתן לומר שהוראת שעה היתה, אבל לדורות צריך שני רוב, והיינו כדברי רב על המשנה של תינוק מושלך, שליוחסין אין די ברוב אחד.

* * *

הגמרא חוזרת לבאר את דברי המשנה והאמוראים לגבי 'תינוק מושלך': גּוּפָא, מְצָא בָּהּ – בעיר של יהודים וגויים תִּינוֹק מוּשְׁלָךְ ברחוב, ואין ידוע מה הוא, אִם רוֹב אנשי העיר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, דינו כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְאִם רוֹב יִשְׂרָאֵל, דינו כְּיִשְׂרָאֵל, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, דינו כְּיִשְׂרָאֵל. וְעל משנה זו אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ שברוב ישראל דינו כישראל, אֶלָּא לענין לְהַחְיוֹתוֹ – שבית דין מצווים לפרנסו, אֲבָל לְענין יוּחֲסִין – לדונו כישראל, שאם זו תינוקת תהא מותרת לכהונה, לֹא, לפי שלענין יוחסין החמירו להצריך שני רוב. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מה ששנינו שברוב ישראל דינו כישראל, היינו אף לענין לְפַקֵּחַ מעָלָיו אֶת הַגַּל של האבנים שנפל עליו בשבת.

מקשה הגמרא: וּמִי אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי – וכי כך סובר שמואל, שרק ברוב ישראל מצילים אותו בשבת, וְהָאָמַר רַב יוֹסֵף, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין הוֹלְכִין בְּפִיקּוּחַ נֶפֶשׁ אַחַר הָרוֹב, ואף אם יש צד מיעוט שאדם מישראל בסכנה, יש לחלל שבת כדי להצילו. מתרצת הגמרא: אֶלָּא כִּי אִיתְּמַר דִּשְׁמוּאֵל אַרִישָׁא אִתְּמַר – דברי שמואל נאמרו על הרישא של המשנה, אִם רוֹב עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, דינו כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים, ועל זה אָמַר שְׁמוּאֵל, ולענין לְפַקֵּחַ עָלָיו אֶת הַגַּל אֵינוֹ כֵּן – אינו נידון כגוי, אלא אף ברוב גויים מפקחין עליו את הגל, משום שאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב.

שואלת הגמרא: לדעת שמואל, שאפילו ברוב גויים מפקחין עליו את הגל, אם כן מה ששנינו ברישא שאִם רוֹב עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דינו כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים, לְמַאי הִילְכְתָא – לענין מה נאמר כן, והרי לענין פיקוח הגל בכל מקרה דינו כישראל. משיבה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, דינו כגוי לענין שמותר לְהַאֲכִילוֹ נְבֵילוֹת בידים, עד שיגדל ויקבל עליו גירות.

ממשיכה הגמרא ומבררת: לדברי שמואל מה ששנינו שאִם רוֹב יִשְׂרָאֵל דינו כְּיִשְׂרָאֵל, לְמַאי הִילְכְתָא – לענין מה נאמר כן. מבארת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, לְהַחְזִיר לוֹ אֲבִידָה שאם רוב העיר ישראל, חייב להחזיר לו אבידתו.

עוד שנינו בסיפא: אם יש בעיר מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, דינו כְּיִשְׂרָאֵל. מבררת הגמרא: לְמַאי הִילְכְתָא – לענין מה נאמר כן, והרי ענין השבת אבידה נאמר באופן שיש רוב ישראל, ומשמע שבמחצה על מחצה אין משיבים לו, שאם לא כן מדוע חילקה המשנה בין מחצה על מחצה לבין רוב ישראל, ואם כן לגבי מה אמרו שבמחצה על מחצה דינו כישראל. מבארת הגמרא: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, לְענין דיני נְזָקִין. ומבארת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן דינו כישראל לענין נזק, אִי נַיְמָא דְּנַגְחֵיהּ תּוֹרָא דִּידָן לְתוֹרָא דִּידֵיהּ – אם באופן שנגח שור שלנו [–של ישראל] את שורו של אותו אדם, ועל זה אמרה המשנה שאם נמצא בעיר שיש בה מחצה על מחצה דינו כישראל וחייב המזיק לשלם לו, הרי אין לומר כן, שהרי לֵימָא לֵיהּ – יאמר המזיק לאותו אדם, אַיְיתֵי רְאָיָה דְּיִשְׂרָאֵל אַתְּ וּשְׁקוֹל – הבא ראיה שישראל אתה, ואשלם לך, שהרי אם גוי אתה איני חייב לשלם לך (ב"ק לז.), והמוציא ממון מחבירו עליו להביא ראיה לדבריו. אלא לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה המשנה לחדש שבמחצה על מחצה דינו כישראל, אלא באופן דְּנַגְחֵיהּ תּוֹרָא דִּידֵיהּ לְתוֹרָא דִּידָן – שנגח שורו של אותו אדם שור של ישראל, ועל זה אמרה המשנה שדינו כישראל, והיינו, דִּפְלִגְנָא מְשַׁלֵּם – רק חצי נזק הוא משלם, כדין שור תם של ישראל שהזיק, וְאִילּוּ אִידָךְ פַּלְגָא – את החצי האחר אינו משלם, אף שאם הוא גוי עליו לשלמו, שהרי לגבי גוי לא התחדש הפטור של שור תם מחצי נזק, מכל מקום אָמַר לְהוּ אותו אדם לניזק, אַיְיתֵי רְאָיָה דְּלָאו יִשְׂרָאֵל אֲנָא, וְאֶתֵּן לְכוֹן – הבא ראיה שאיני ישראל, ואשלם לך את כל הנזק, כדין גוי שהזיק, אך ללא ראיה אינך יכול להוציא ממני ממון, כי שמא ישראל אני ופטור מחצי נזק. וזהו דווקא במחצה על מחצה, אבל ברוב גויים דינו כגוי ומשלם נזק שלם.

הדרן עלך בתולה נשאת

פרק שני - האשה שנתארמלה

פרק זה פותח בנידון של חיוב כתובה שהוזכר בפרק הקודם, באופן שיש ויכוח בין הבעל לאשתו על סכום הכתובה שהתחייב לה, ובהמשכו מובא נידון נאמנות האשה על עצמה שטהורה היא ומותרת לכהונה, ונידונים נוספים מעין אלו, בהם יש מקום להאמין לאדם על עצמו.

משנה

התבאר לעיל (י: יא.) שכתובת בתולה היא מאתים זוז, וכתובת אלמנה היא מאה זוז, משנתינו דנה באופן שיש ויכוח בין הבעל לאשתו האם נישאה לו כבתולה או כאלמנה: הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַרְמְלָה אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, ותובעת את כתובתה מהבעל או מיורשיו, והם חלוקים על סך הכתובה, הִיא אוֹמֶרֶת בְּתוּלָה נְשָׂאתָנִי וכתובתי מאתים, וְהוּא אוֹמֵר, לֹא כִּי, אֶלָּא אַלְמָנָה נְשָׂאתִיךָ, וכתובתך מנה. אִם יֵשׁ עֵדִים המעידים שֶׁיָּצְאַת – לבית חתונתה בְּהִינּוּמָא, או שיצאה לשם וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ – שערותיה מונחות על כתפיה כדרך הבתולות, הרי זו ראיה שנישאת בתולה, וּכְתוּבָּתָהּ מָאתַיִם. אך אם אין עדות כזו, נוטלת מנה כאלמנה, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואינה יכולה לגבות מנה נוסף ללא ראיה.

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אַף חִילּוּק קְלִיּוֹת [–שיבולים מתוקים] לתינוקות רְאָיָה היא שבתולה נישאת, שכך נהגו במקומו, ואם יש עדות שחולקו קליות בנישואיה, גובה מאתים.

* * *

במשנה לעיל (יב:) אמר רבן גמליאל שאשה נאמנת להוציא ממון שהיא תובעת בכתובתה על ידי נאמנות של מיגו, ורבי יהושע אמר שאינה נאמנת, משנתינו מבארת שיש אופן שבו רבי יהושע מודה שאדם נאמן במיגו: וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ, שָׂדֶה זוּ שאני מוחזק בה, שֶׁל אֲבִיךָ הָיְתָה וּלְקַחְתִּיהָ [–קניתיה] הֵימֶנּוּ, שֶׁהוּא נֶאֱמָן שקנאה,

משום שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר, כלומר, הרי המוחזק יכל לשתוק ולהמשיך להחזיק בקרקע ללא ערעור, שכן בנו של המוכר לא ידע כלל שהשדה היתה של אביו, וכיון שהוא עצמו עורר את הנידון בכך שהודה שהשדה היתה של אביו, נאמן הוא גם לומר שקנאה ממנו. וְאמנם אִם יֵשׁ לאותו הבן עֵדִים על כך שֶׁהִיא היתה שֶׁל אָבִיו, וטוען שהאב לא מכרה לו, וְהוּא – המוחזק בשדה אוֹמֵר, לְקַחְתִּיהָ הֵימֶנּוּ – מהאב, אֵינוֹ נֶאֱמָן, כיון שאין לו ראיה, וגם אין לו 'פה שאסר', שהרי יודעים אנו מכח העדים שהיתה הקרקע של האב, ולא רק מכח הודאתו, וחוזרת השדה לרשות הבן.

* * *

גמרא

שנינו במשנה: 'אם יש עדים שיצאת בהינומא וכו' כתובתה מאתים'. מדייקת הגמרא: טַעֲמָא דְּאִיכָּא עֵדִים – טעם נאמנותה הוא רק מחמת העדים שראוה יוצאת בהינומא, הָא לֵיכָּא עֵדִים – אבל אם אין לה עדים, בַּעַל מְהֵימָן בדבריו, שאלמנה נישאת ונוטלת רק מנה, אף שגם לבעל אין ראיה לדבריו, ואין אומרים שאם אין עדות לשום צד מעמידים אותה בחזקת בתולה, שכתובתה מאתיים. ולפי זה מבררת הגמרא: לֵימָא תְּנַן סְתָמָא – האם סתמה משנתינו את דבריה דְּלֵא כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, דְּאִי – שאילו היתה המשנה סוברת כרַבָּן גַּמְלִיאֵל, הָא אָמַר אִיהִי מְהֵימְנָא – הרי הוא סובר שאם האשה טוענת שהתקדשה כשהיא בתולה וכתובתה מאתיים, והבעל אומר שמא היית בעולה וכתובתך מנה, נאמנת האשה בטענתה שבתולה היתה, מחמת שיש לה חזקת הגוף שנולדה בתולה, ומסתבר שנשארה כך עד נישואיה, וכתובתה מאתיים. ואילו מכך שהתנא במשנתינו אינו מאמינה ללא עדות, משמע שהוא סובר כרבי יהושע, שאין האשה נאמנת ללא ראיה, אלא כתובתה מנה.

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפשר לומר שמשנתינו כדעת רַבָּן גַּמְלִיאֵל היא, ואין סתירה בין הדינים, כיון שעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָתָם, שהאשה נאמנת שהיתה בתולה כשהתקדשה, אֶלָּא בְּבָרֵי וְשֶׁמָּא – באופן שהאשה טוענת בברי שהתקדשה כשהיא בתולה ונאנסה לאחר מכן, ואילו הבעל אומר שמא נבעלת קודם לכן, ואינו יודע זאת בבירור, ולכן סובר רבן גמליאל שבצירוף לחזקת הגוף שהיתה בתולה, נאמנת. אֲבָל הָכָא, שמדובר בְּבָרֵי וּבָרֵי – שהבעל טוען ברי שנשאה בתורת אלמנה והאשה טוענת ברי שהיתה בתולה, בזה לֹא אָמַר רבן גמליאל שהאשה נאמנת, אף שיש לה חזקה.

הגמרא מבררת מה סבר המקשן. תמהה הגמרא: וּדְקָאָרֵי לָהּ – וזה המקשה, שסבר לומר שמשנתינו חולקת על רבן גמליאל, מַאי קָאָרֵי לָהּ – מדוע סבר כן, והרי החילוק ברור, דְּהָא – הנידון שבמשנתינו בָּרֵי וּבָרֵי הוּא, וכמו שתירצנו.

מתרצת הגמרא: כֵּיוָן דְּרוֹב נָשִׁים שבעולם כשהן בְּתוּלוֹת הן נִישָּׂאוֹת, ומחמת כן מסתברת טענתה יותר, היה מקום לומר דכִּי בָּרֵי וְשֶׁמָּא דְּמֵי – דומה הדבר כאילו היא ברי והוא שמא, וכשם שבברי ושמא סובר רבן גמליאל שהיא נאמנת מחמת צירוף חזקת הגוף, אף כאן יסבור שהיא נאמנת.

אמנם כפי שהתבאר דחתה הגמרא את סברת המקשן, וחילקה בין ברי ושמא ממש, לבין ברי וברי, אף שיש לאשה חזקה שרוב נשים נישואות בתולות. מסייעת הגמרא לתירוץ זה: וְהָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא – ואכן כך מסתבר לומר, שבנידון של משנתינו גם רבן גמליאל מודה שהבעל נאמן ולא האשה, מִדְּקָתָנֵי בהמשך משנתינו 'וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ', ולכאורה קשה, שהרי לא הוזכרה כלל מחלוקת במשנה, ואמנם אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא אֵירֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּ'מוֹדֶה' – אם תאמר שברישא של משנתינו, בברי וברי, מודה רבן גמליאל לרבי יהושע שהבעל נאמן, שַׁפִּיר – מובנת הלשון בסיפא 'ומודה רבי יהושע', שכשם שרבן גמליאל מודה ברישא, וכפי שהתבאר, כך רבי יהושע מודה בסיפא, שאף שלגבי ברי ושמא הוא סובר שאין מיגו מועיל, היינו במקום שהיתה האשה צריכה לטעון טענה אחרת כדי להיות נאמנת, אבל כאן שהמחזיק בשדה היה יכול לשתוק ולהמשיך להחזיק בה, ויש לו 'פה שאסר', מודה רבי יהושע שהוא נאמן. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ – אולם אם תאמר כסברת המקשן, דְּלֵא אֵירֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּמוֹדֶה – שברישא אין רבן גמליאל מודה לרבי יהושע שבברי וברי בעל נאמן, אלא סוברת כרבי יהושע, קשה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְמַאן מוֹדֶה – למי הודה רבי יהושע בסיפא שהאשה נאמנת, והרי לא הוזכרה שם מחלוקת כלל.

דוחה הגמרא את הראיה: מִי סָבְרַתְּ – וכי סבור אתה, ש'מודה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ' האמור במשנה אַהַאי פִּירְקִין קָאֵי – על האמור במשנה הנשנית בפרק זה נאמר, אין הדבר כן, אלא אַמַּגּוּ קָאֵי וְאַפִּירְקִין קַמָּא קָאֵי – דבריו מכוונים כלפי ענין העוסק בנאמנות מחמת מיגו, ואשר נחלק בו עם רבן גמליאל בפרק הראשון.

הגמרא מבררת עתה לפי דחיה זו, לגבי איזו מהמחלוקות של רבן גמליאל ורבי יהושע שבפרק ראשון אמרה משנתינו 'ומודה רבי יהושע'. מבררת הגמרא: אַהֵיָּא – לגבי איזו מחלוקת נאמר כאן שמודה רבי יהושע, אִילֵימָא אַהָא – על משנה זו ששנינו לעיל (יג.), אשה פנויה שהִיְּתָה מְעוּבֶּרֶת, וְאָמְרוּ לָהּ – שאלוה, מַה טִּיבוֹ שֶׁל עוּבָּר זֶה, כלומר, כיון שאת מעוברת בודאי נבעלת, ושמא נבעלת לאדם פסול ונפסלת לכהונה, והשיבה מֵאִישׁ פְּלוֹנִי נתעברתי, וְכֹהֵן הוּא – אדם מיוחס וכשר, שלא פסלני לכהונה. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת, ומותרת לכהן, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין – אין אנו מאמינים לדבריה, ואנו חוששים שנבעלה לפסול, ומספק היא פסולה לכהונה. ושמא נפרש שלגבי מחלוקת זו שנינו כאן ש'מודה רבי יהושע' במקום שיכל האדם לשתוק ולא לומר ששדה זו היתה של אבי חבירו, נאמן מכח 'פה שאסר' לומר שאמנם היתה של אביו, וקנאה ממנו.

דוחה הגמרא: הרי לפי ביאור זה נצטרך לומר שמחלוקתם במשנה לעיל היתה בדין מיגו, ובזה מודה רבי יהושע שבמיגו טוב שעל ידי שתיקה בלבד היה זוכה בדין, מאמינים לו, אך לא יתכן לפרש כן, שהרי הָתָם – במשנה לעיל מַאי מִגּוּ אִיכָּא – איזו טענת מיגו יש לאשה, שמחממתה יש סברא להאמינה, והרי אין לה מיגו שלא נבעלה, שהֲרֵי כְּרֵיסָהּ בֵּין שִׁנָּיָהּ – ניכר לכל שהיא מעוברת, ובודאי נבעלה. ובודאי מחלוקתם שם היא אינה בענין מיגו אלא בסברא אחרת, ואין לה שייכות לנידון של 'פה שאסר' המוזכר במשנתינו.

הגמרא מנסה לבאר באופן אחר, לגבי איזו מחלוקת אמרה משנתינו 'ומודה רבי יהושע': אֶלָּא אַהָא – על הרישא של אותה משנה, שכך שנינו בה (יג.), פנויה שרָאוּהָ מְדַבֶּרֶת עִם אֶחָד, וְאָמְרוּ לָהּ מַה טִּיבוֹ שֶׁל אִישׁ זֶה, שמא פסול הוא וביאתו פסלה אותך מכהונה, והשיבה אִישׁ פְּלוֹנִי הוּא, וְכֹהֵן הוּא – מיוחס ואינו פוסל, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמְרִים נֶאֱמֶנֶת, וכשירה לכהונה, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין – אינה נאמנת, והרי היא בחזקת בעולה לפסול, ופסולה לכהונה. ושמא לגבי משנה זו שנינו כאן שרבי יהושע מודה.

דוחה הגמרא: הָתָם מַאי מִגּוּ אִיכָּא – גם שם קשה, וכי איזה מיגו יש לה. ואמנם, הָנִיחָא – מובן הדבר לְשיטת זְעֵירִי, דְּאָמַר בביאור המשנה לעיל, מַאי 'מְדַבֶּרֶת' האמורה במשנה, היינו נִסְתָּרָה – שהתייחדה עם אדם, שסברת רבן גמליאל לאהמינה היא בְּמִגּוּ דְּאִי כְּבָעְיָא אָמְרָה – שהיתה יכולה לומר לֹא נִבְעַלְתִּי כלל, והיתה נאמנת, וְקָאָמְרָה נִבְעַלְתִּי ולכשר נבעלתי, לכך מְהֵימְנָא, שאילו היתה רוצה לשקר, היתה מכחישה את עיקר הבעילה, ואילו רבי יהושע סובר שאין זה מיגו טוב, יש לבאר שלגבי זה אמר התנא במשנתינו שאף רבי יהושע מודה שיש מיגו המועיל, והיינו במקום שבשתיקה לבד היה הדין עמו, ואמר מרצונו שהיתה השדה של אביו, וקנאה, שנאמן מכח 'הפה שאסר'. אֶלָּא לְרַב אַסִּי, דְּאָמַר מַאי 'מְדַבֶּרֶת' שבמשנה שם, היינו שראוה נִבְעֶלֶת, אם כן מַאי מִגּוּ אִיכָּא – איזה מיגו יש לה, והרי כיון שיש עדים שנבעלה, לא היתה יכולה להכחישם ולומר שלא נבעלה, ובודאי אין הנידון שם כלל מצד מיגו, ולא יתכן שלגבי זה אמרה משנתינו 'ומודה רבי יהושע'.

המשך בעמוד קצח

רש"י

שהפה שאסר — זה אינו יודע שהיתה של אביו, אלא על פיו של זה, ומה שאסר — הרי התיר. **גמרא טעמא דאיכא עדים** — דיצתה בהינומא. **הבעל מהימן** — ולא אמרינן: הואיל ומספקא לן על יום נישואיה אם בתולה היתה אם בעולה — העמד אותה על חזקתה של קודם לכן, ומתחלה בתולה היתה. **היא נאמנת** — דאזיל בתר חזקה דגופא. **בברי ושמא** — גבי משארסתני נאנסתי, היא טוענת ברי לי הוא, והוא אינו טוען אלא שמא עד שלא ארסתיך. דהא אינו יודע מתי נאנסה. **ודקארי לה** — למימר סתמא דלא כרבן גמליאל. **מאי קארי לה** — ומאי עלה בדעתו לאפוקי מדרבן גמליאל, הא לא דמיא להו! **כיון דרוב נשים בתולות נישואות** — קרובה טענתה להיות אמת יותר משלו, וכברי ושמא דמיא. **והכי נמי מסתברא** — דרבן גמליאל מודה בה דבעל מהימן. **אי אמרת בשלמא איירי רבן גמליאל במודה** — דהך רישא הודאה הוא דקא מודה רבן גמליאל לרבי יהושע, ואמר: אף על גב דפליגנא עלך בברי ושמא — מודינא לך בברי וברי — היינו דשייך למיתני בתריה ורבי יהושע מודה לרבן גמליאל בהאומר לחברו שדה זו כו'. דאף על גב דפליגנא בפרק קמא במשארסתני נאנסתי, דאף על גב דאיכא למימר מגו לא מהימנא, מודינא בהאי מגו דאי בעי שתיק ולא אמר ליה של אביך היתה, כי אמר ליה נמי לקחתיה הימנו — מהימן, כדלקמן. **אלא אי אמרת לא איירי** — רישא במודה רבן גמליאל, מאי "מודה רבי יהושע"? מאי שייך למיתנייה הכא, ואהיכא קאי? **אמנו קאי** — אפלוגתא דאיכא למימר בה מגו בפ' קמא קאי, וקאמר: אף על גב דפליגנא במגו דהתם — במגו דהכא מודינא, כדלקמן. **אהייא** — איכא מגו. **הרי כריסה בין שיניה** — ואינה יכולה לומר לא נבעלתי. **וקאמרה נבעלתי** — ולכשר נבעלתי, מהימנא. **בשלמא לרבי אלעזר דאמר** — בפרק קמא טענתייהו במנה ולא כלום. מוכת עץ שלא הכיר בה — אינה יכולה לתובעו אלא מנה, והוא אומר: דרוסת איש את, ואין ליך כלום. איכא מגו, דאי בעיא אמרה מוכת עץ אני תחתיך: **משארסתני** — אירע לי ונסתחפה שדהו, ואית לי מאתים. **וקאמרה** — מוכת עץ אני מעיקרא, ולא תבעה אלא מנה — מהימנא. **אלא לרבי יוחנן** — דאמר: טענתייהו במאתים ומנה, שהיא תובעתו מאתים — ליכא מידי בין תחתיו מלמעיקרא, מאי מגו איכא? **הכא** — גבי שדה אין שור שחוט לפניך, שיעלה על לב בעליו לתבוע מי שחטו. כלומר, אם שתק זה — לא היו לו עוררים. הלכך, אי לאו דדבר פשוט הוא שלקחה הימנו — לא היה אומר לו של אביך היתה. הלכך אמרינן מגו. אבל גבי לא מצא לה בתולים — שור שחוט לפניך, בתולים שלא מצא לה הם הסיתוהו לבא לבית דין, ואף על פי שיש לה להשיב טענה טובה מזו — לא אמרינן מגו, דדלמא לא אסקה אדעתה. אי נמי, איערומי קא מערמא. **וכיון שרוב נשים** — קושיא היא. יש לה קול — והרבה יודעים שיצאה בהינומא.

וזו

תוספות

דאי רבן גמליאל הא אמר איהי מהימנא — נראה דלמאן דאמר הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום פריך, דלמאן דאמר דמצי טעין פרעתי — הכא נאמן הבעל, אפילו לרבן גמליאל לומר: אלמנה נשאתיך, במגו דאי בעי אמר פרעתי. **הכי** נמי מסתברא — פירש בקונטרס: הכי נמי מסתברא דמתניתין אתיא כרבן גמליאל, כדמשנינן דבברי וברי דתיר, דלמאן דאמר דמצי טעין פרעתי — דיצתה בהינומא. **הבעל מהימן** — ולא אמרינן: הואיל ומספקא לן על יום נישואיה אם בתולה היתה אם בעולה — העמד אותה על חזקתה של קודם לכן, ומתחלה בתולה היתה. **היא נאמנת** — דאזיל בתר חזקה דגופא. מודה, מדקתני ומודה רבי יהושע כו'. וקשה לפירושו: דכי לא איירי נמי רבן גמליאל במודה אתי שפיר ומודה רבי יהושע, כלומר, אף על גב דברישא פליגנא עלך — בסיפא מודינא לך, אף על גב דרישא וסיפא אינן מענין אחד. כי היכי דאתיא ליה שפיר ומודה רבי יהושע, אי איירי רבן גמליאל במודה, אף על גב דמודה דרבן גמליאל אינו מענין ומודה דרבי יהושע! ויש ליישב, דודאי כי איירי רבן גמליאל במודה שייך למיתני שפיר ומודה רבי יהושע, אף על גב דלא הוי מענין אחד. כלומר: דאגב דתנא מילתא דמודה רבן גמליאל — תני נמי מילתא דמודה בה רבי יהושע, אבל אי לא איירי רבן גמליאל במודה — לא שייך למיתני ומודה רבי יהושע לאשמועינן אף על גב דפליג ברישא מודה בסיפא, כיון דרישא וסיפא אינם מענין אחד. אבל קשה: דלא הוה ליה למימר אמגו קאי, דעד השתא נמי לפירוש הקונטרס אמגו הוי קאי! ונראה לרבינו יצחק דהכי פירושו: הכי נמי מסתברא דבברי ושמא דמי, ולא בא לומר דפליג רבן גמליאל ברישא, אלא אף על גב דבברי ושמא דמי — מודה רבן גמליאל, משום דלאו שמא ממש הוא. מדקאמר ומודה רבי יהושע, אי אמרת בשלמא איירי רבן גמליאל במודה, כלומר, אף על גב דבברי ושמא דמי — מודה רבן גמליאל דבעל נאמן — היינו דקתני ומודה רבי יהושע דבהאי ברי נאמן. דסלקא דעתך דטעמא דרבי יהושע משום ברי ושמא, דזה אינו תובעו, כדפירש בקונטרס. והשתא הוה מודה דרבן גמליאל ומודה דרבי יהושע מענין אחד. אלא אי אמרת דרישא בברי וברי גמור הוא, ולא איירי רבן גמליאל במודה, דפשיטא דכיון דברי וברי הוא דלא פליג רבן גמליאל — מאי ומודה? וקאמר: מי סברת דארישא קאי, וטעמא דרבי יהושע משום ברי ושמא — אמגו קאי. דטעמא דרבי יהושע משום מגו, ונאמן אפילו הלה תובעו, ואפירקין קמא קאי. **התם** שור שחוט לפניך — פירש בקונטרס: שהוא טוען עד שלא אירסתיך נאנסת. והכא אין שור שחוט לפניך, דאין הלה תובעו. ורבינו יצחק מפרש: דדהכא נמי איירי בהלה תובעו, כדפירשתי, והכי פירושו: התם שור שחוט לפניך, דהרי אין לה בתולים, ואינה יכולה לומר בתולה אני, כמו בשור שחוט שאין יכול לומר חי הוא. ולהכי, בין אומרת משארסתני נאנסתי, בין אומרת מוכת עץ אני תחתיך — לא מהימנא. הכא, אין שור שחוט לפניך ונאמן במגו, דאי בעי אמר: לא היתה של אביך מעולם.

כיון דרוב נשים בתולות נישואות כי ליכא עדים מאי הוי — לרב פריך, דאית ליה הולכין בממון אחר הרוב.

וזו

שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁל אָבִיו, וְהוּא אוֹמֵר: "לְקַחְתִּיהָ הֵימֶנּוּ" אֵינוֹ נֶאֱמָן. **גמרא** טַעֲמָא דְּאִיכָּא עֵדִים, הָא לֵיכָּא עֵדִים - בַּעַל מְהֵימַן. לֵימָא תְּנַן סְתָמָא דְּלָא כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, דְּאִי רַבָּן גַּמְלִיאֵל - הָא אָמַר אִיהִי מְהֵימְנָא! אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּן גַּמְלִיאֵל, עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָתָם אֶלָּא בִּבְרִי וְשֶׁמָּא, אֲבָל הָכָא, בִּבְרִי וּבְרִי - לֹא אָמַר. וּדְקָאֲרֵי לֵהּ מַאי קָאֲרֵי לֵהּ? הָא בְּרִי וּבְרִי הוּא! כֵּיוָן דְּרוֹב נָשִׁים בְּתוּלוֹת נִישָׂאוֹת - כִּי בְּרִי וְשֶׁמָּא דָּמֵי. וְהָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, מִדְּקָתָנֵי: וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אִי אָמַרְתְּ בִּשְׁלָמָא אַיְירֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּמוֹדֶה - שַׁפִּיר, אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ לָא אַיְירֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּמוֹדֶה - רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְמַאן מוֹדֶה? מִי סָבַרְתְּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אַהַאי פִּירְקִין קָאֵי? אַמַּגּוּ קָאֵי, וְאַפִּירְקִין קַמָּא קָאֵי. אַהֵיָּא? אִילֵימָא אַהָא: הָיְתָה מְעוּבֶּרֶת, וְאָמְרוּ לָהּ: מַה טִּיבוֹ שֶׁל עוּבָּר זֶה? "מֵאִישׁ פְּלוֹנִי וְכֹהֵן הוּא". רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין, הָתָם מַאי מִגּוֹ? אֵיכָּא? הָרֵי כְּרִיסָהּ בֵּין שִׁנֶּיהָ! אֶלָּא אַהָא; רָאוּהָ מְדַבֶּרֶת עִם אֶחָד. וְאָמְרוּ לָהּ: מַה טִּיבוֹ שֶׁל אִישׁ זֶה? "אִישׁ פְּלוֹנִי, וְכֹהֵן הוּא". רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין. הָתָם מַאי מִגּוֹ? אֵיכָּא? הָנִיחָא לִזְעֵירִי דְּאָמַר: מַאי "מְדַבֶּרֶת" נִסְתְּרָה, מִגּוֹ דְּאִי בָּעֲיָא אָמְרָה לֹא נִבְעַלְתִּי, וְקָאָמְרָה נִבְעַלְתִּי, מְהֵימְנָא. אֶלָּא לְרַב אַסִּי, דְּאָמַר: מַאי "מְדַבֶּרֶת" - נִבְעֲלָה, מַאי מִגּוֹ אֵיכָּא? וְאֶלָּא אַהָא; הִיא אוֹמֶרֶת: מוּכַּת עֵץ אֲנִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא דְּרוּסַת אִישׁ אַתְּ. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין. הָתָם מַאי מִגּוֹ אֵיכָּא? בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר בְּמָנֶה וְלֹא כְּלוּם, מִגּוֹ דְּאִי בָּעֲיָא אָמְרָה מוּכַּת עֵץ אֲנִי תַּחְתֶּיךָ, וְאִית לָהּ מָאתַיִם, וְקָאָמְרָה מֵעִיקָּרָא, דְּלֵית לָהּ אֶלָּא מָנֶה - מְהֵימְנָא. אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר בְּמָאתַיִם וּמָנֶה, מַאי מִגּוֹ אֵיכָּא? אֶלָּא אַהָא: הַנּוֹשֵׁא אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא מָצָא לָהּ בְּתוּלִים, הִיא אוֹמֶרֶת: מִשֶּׁאֵרַסְתַּנִי נֶאֱנַסְתִּי, וְנִסְתַּחֲפָה שָׂדֵהוּ. וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא אֵרַסְתִּיךְ. רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמְרִים: נֶאֱמֶנֶת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין. דְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֲיָא אָמְרָה מוּכַּת עֵץ אֲנִי תַּחְתֶּיךָ, דְּלָא קָא פָּסְלָה נַפְשָׁהּ מִכְּהוּנָּה, וְקָאָמְרָה נֶאֱנַסְתִּי, דְּקָא פָּסְלָה נַפְשָׁהּ מִכְּהוּנָּה - מִשּׁוּם הָכִי קָאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּמְהֵימְנָא. וְקָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל: בְּהַאי מִגּוֹ דְּהָכָא - מוֹדֵינָא לָךְ, בְּהַהוּא מִגּוֹ דְּהָתָם - פְּלֵיגְנָא עֵילָּוּךְ. מִכְּדֵי, הַאי מִגּוֹ וְהַאי מִגּוֹ, מַאי שְׁנָא הַאי מִגּוֹ מֵהַאי מִגּוֹ? הָכָא אֵין שׁוֹר שָׁחוּט לְפָנֶיךָ, הָתָם - הֲרֵי שׁוֹר שָׁחוּט לְפָנֶיךָ. וְכֵיוָן דְּרוֹב נָשִׁים בְּתוּלוֹת נִישָׂאוֹת, כִּי לָא אָתוּ עֵדִים מַאי הָוֵי? אָמַר רָבִינָא: מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְמֵימַר רוֹב נָשִׁים בְּתוּלוֹת נִישָׂאוֹת, וּמִיעוּט אַלְמָנוֹת. וְכָל הַנִּשֵּׂאת בְּתוּלָה - יֵשׁ לָהּ קוֹל,

וזו

תוספות

וזו הואיל ואין לה קול איתרע לה רובא — תימה: דתנן בפירקין (כתובות כח,א): אלו נאמנים להעיד בגודלן מה שראו בקטנותן: זכורני בפלונית שיצאה בהינומא וראשה פרוע. וקאמר בגמרא: מאי טעמא — כיון דרוב נשים בתולות נישאות, גילוי מילתא בעלמא הוא. והשתא היכי מיירי? אם יש לה קול — למה צריך שום עדות לרב ניזיל בתר רובא, כדפריך הכא. ואי אין לה קול — אם כן איתרע לה רובא, ויצטרך שני עדים כשרים! וכי תימא דכשמעיד הוא שראה בקוטנו ואחר עמו חשבינן קול — הא פריך הכא: סהדי שקרי נינהו! ויש לומר: דרוב נשים בתולות נישאות עדיף מרוב נשים הנישאות בתולות יש לה קול, וכי אין לה קול — לא יתרע כל כך רוב דבתולות נישאות, שלא יועיל עדות דראה בקוטנו ואחר עמו.

וליחוש דלמא מפקע כו' — ואפילו על ידי עדי הינומא לא היה לה לגבות עד שתחזיר לו הכתובה, כיון שיכול לבא לידי הפסד במה שנשארה כתובה תחת ידה. דלא מיבעיא למאן דאמר דיכול לטען אחר מעשה בית דין דמפסיד, דאם לא יהיה לה כתובה יהיה נאמן לומר פרעתי. אלא אפילו למאן דאמר דלא מצי טען אחר מעשה בית דין מפסיד במה שהכתובה תחת ידה, שאם תתבענו פעם אחרת ולא יהיו לה עדי הינומא — יהא נאמן לומר פרעתי מנה, במגו דאי בעי אמר אלמנה נשאתיך. או אם יהא במקום שאין מכירין אם היא אשתו — יהיה נאמן לומר פרעתי הכל, במגו דאי בעי אמר אין את אשתי. והשתא שהכתובה בידה — תוציא מאתים, וכיון שיכול לבא לידי הפסד — אין לו לפרוע.

זאת אומרת כותבין שובר — אף על גב דהכא לא אפשר, דאיכא למיחש דלמא תשרוף כתובתה בעדים והדרא וגביא בעדי הינומא, כדאמרינן בסמוך: ודלמא הדרא ומפקא בעדי הינומא וגביא, למאן דאמר הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום, ועל כרחו זקוק הוא לשובר — מכל מקום דייק שפיר דבעלמא נמי כותבין שובר, דאי אין כותבין בעלמא — למה יפרע כאן, כיון שיכול לבא לידי הפסד במה שהכתובה בידה, כדפירשנו.

כותבין שובר — אף על גב דבפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קעא,ב) מפרש טעמא דמאן דאמר כותבין שובר משום ד"עבד לוה לאיש מלוה" — לאו דוקא לוה, אלא הוא הדין בכל חוב כמו כתובה דהכא, ושטרי מקח, דאמר התם דכותבין שובר. **מאי** איבדה איבדה באור — ואם תאמר: אם כן אפילו במקום שכותבין הוה ליה לאוקמי, ומאי דוחקא לאוקמי במקום שאין כותבין וכתב לה איהו? ואומר רבינו תם: דבמקום שכותבין ונשרפה — איכא למיחש שכתב לה כתובה אחרת, דאסור להשהותה בלא כתובה. מיהו, הוה מצי לאוקומה במקום שכותבין ונשרפה אחר הגירושין, דליכא למיחש שמא כתב לה אחרת, אלא שנראה לו דוחק. **ותו** איבדה למה לי — אף על גב דלכאורה היינו פירכא קמייתא דפריך: היינו נשרפה — יש ליישב דהכי קאמר: ותו, אפילו אם נאמר דנשרפה הוי פירושא דנאבדה — מכל מקום תקשי: איבדה למה ליה? **איתנוסי** הוא דאיתניסו — נראה דמיירי כגון דאיכא מגו, דאי בעיא אמרה אין בידי כלום. דאי לאו הכי — אמאי מהימנא? ואם תאמר: בחילוק קליות דאמר לקמן ארמלתא לית לה כסני, אמאי לא חיישינן דלמא תפסה כו' כדאמר הכא? ואומר רבינו תם: דדוקא בדבר שיש טורח, כגון חבית דהכא, יכולה לומר דאיתניסו, אבל קליות ושאר דברים שהן קלים לעשות — לא.

כלה

רש"י

וזו הואיל ואין לה קול — שאין מעיד עליה שיצתה בהינומא. **כי אתו עדים מאי הוי** — כיון דחזקה דיש לה קול, הרבה היו יודעין. **דלמא מפקא עדים** — עדי הינומא. **כותבין שובר** — שכשיפרע לה כתובתה תכתוב לו שקבלה כתובתה, ויהיה בידו לזכות. **זאת אומרת** — ודלא כמאן דאמר אין כותבין, בבבא בתרא. **רב פפא אמר** — לעולם אין כותבין, דנמצא זה צריך לשמור שוברו מן העבברים. ומי שיש לו שטר על חברו — או יביא השטר ויחזירנו, או לא יטול כלום. ומתניתין במקום שאין כותבין כתובה, אלא סומכין על תנאי בית דין שתקנו לבתולה מאתים ולאלמנה מנה, דליכא למיחש לדלמא הדרה ומפקא לה. **דמתני לה** — לדרבי אבהו ולדרב פפא. **הטמינה כתובתה** — והיא תובעת מאתים, והוא אומר אלמנה נשאתיך. **רקדו לפניה** — אם יש עדים שרקדו לפניה ביום נישואיה. **כום של בשורה** — המבשר עליה סימני בתולות. ולקמן מפרש מאי היא. **אלא** — הכי קאמר: כל איבדה כמי שהטמינה בפנינו דמי, ולא גביא. והכי קתני: איבדה כתובתה, הטמינה כתובתה, נשרפה כתובתה, אם רקדו לפניה וכו'. והכי פירושה: אמרה אבד שטר כתובתה — הרי היא כמו שהטמינה כתובתה בפנינו כדי להוציא ולגבות פעם שניה, ואינה גובה כלום, אלא אם כן תביא השטר. ואם אמרה נשרפה, ויש עדים שנשרפה, דהשתא ליכא למיחש למידי — תביא עדים שרקדו לפניה, שזהו סימן לבתולה, ותגבה מאתים. **מאן דמתני לה** — לדרבי אבהו ורב פפא אברייתא. **כל שכן אמתניתין** — דכיון דאברייתא דקתני בהדיא איבדה כתובתה גביא, ועלה קאמר רב פפא דלא גביא. ומתרץ לה דחדא קתני: איבדה כתובתה הרי היא כמו שהטמינה, וכשנשרפה הוא דקא גביא, ולעולם אין כותבין שובר, כל שכן דאמתני' איכא למיתני פלוגתא דרב פפא אדרבי אבהו, למימר דבמקום שאין כותבין כתובה עסקינן. **ומאן דמתני** — פלוגתא דרב פפא ודרבי אבהו אמתניתין. **אבל אברייתא לא** — מתני ליה, דודאי שמעינן מינה דכותבין שובר, דהא במקום שכותבין כתובה עסקינן. **כי קושיין** — דקתני איבדה כתובתה. ולא ניחא לשנויי שינויא דחיקא, למימר איבדה כתובתה בהטמינה כתובתה קאמר. **כיון דלא אפשר** — כגון במקום שאין כותבין כתובה, וגובות על פי עדים, ויש לחוש לשמא תלך לבית דין אחר ותביא עדים אחרים ותגבה פעם שניה — ודאי כתבינן שובר. **ראויה היתה זו לאכול בתרומה** — אי נישאת לכהן, דבתולה שלמה נמצאת ולא בעולה, שתפסל לכהן מחמת זנות. **מתקיף לה רב פפא** — ומה זו עדות ללא נישאת אלמנה? **אמו** — אי נישאת כשהיא אלמנה לכהן הדיוט, מי לא אכלה בתרומה? **זו ראשית** — בעילתה ראשית. **זימנין דתפסה מאתים** — בלא בית דין. וכי בעינן לאפוקי מינה, משום דאין עדים שהעבירו לפניה, אמרה: איתנוסי הוא דאיתניסו. שיכורים היו מאונס יין המשתה. הלכך, השתא אתו עדים שהעבירו לפניה פתוחה — ותו ליכא מידי. **כיצד מרקדים** — מה אומרים לפניה.

כמות

וְזוֹ הוֹאִיל וְאֵין לָהּ קוֹל - אִיתְּרַע לָהּ רוּבָּא. אִי כָּל הַנִּשֵּׂאת בְּתוּלָה יֵשׁ לָהּ קוֹל, כִּי אָתוּ עֵדִים מַאי הָוֵי? הָנָךְ סָהֲדֵי שַׁקְרֵי נִינְהוּ! אֶלָּא אָמַר רַבִּינָא: רוֹב הַנִּשֵּׂאת בְּתוּלָה יֵשׁ לָהּ קוֹל, וְזוֹ הוֹאִיל וְאֵין לָהּ קוֹל - אִיתְּרַע לָהּ רוּבָּא. "אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁיָּצְתָה בְּהֵינוּמָא וכו'". וְלֵיחוּשׁ דִּלְמָא מַפְּקָא עֵדִים בְּהַאי בֵּי דִינָא וְגָבְיָא, וַהֲדַר מַפְּקָא לָהּ לִכְתוּבָּה בְּהַאי בֵּי דִינָא וְגָבְיָא בָּהּ! אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: זֹאת אוֹמֶרֶת: כּוֹתְבִין שׁוֹבֵר. רַב פַּפָּא אָמַר: בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה עָסְקִינַן. וְאִיבָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַבְרַיְיתָא: אִיבְּדָה כְּתוּבָּתָהּ, הִטְמִינָה כְּתוּבָּתָהּ, נִשְׂרְפָה כְּתוּבָּתָהּ, רָקְדוּ לְפָנֶיהָ, שִׁחֲקוּ לְפָנֶיהָ, הֶעֱבִירוּ לְפָנֶיהָ כּוֹס שֶׁל בְּשׂוֹרָה, אוֹ מַפָּה שֶׁל בְּתוּלִים, אִם יֵשׁ לָהּ עֵדִים בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - כְּתוּבָּתָהּ מָאתַיִם. וְלֵיחוּשׁ דִּלְמָא מַפְּקָא עֵדִים בְּהַאי בֵּי דִינָא וְגָבְיָא, וַהֲדַר מַפְּקָא לִכְתוּבָּתָהּ בְּהַאי בֵּי דִינָא וְגָבְיָא בָּהּ! אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: זֹאת אוֹמֶרֶת: כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה שׁוֹבֵר: רַב פַּפָּא אָמַר: בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה עָסְקִינַן. וְהָא אִיבְּדָה כְּתוּבָּתָהּ קָתָנֵי! דְּכָתַב לָהּ אִיהוּ. סוֹף סוֹף מַפְּקָא לָהּ וְגָבְיָא בָּהּ! מַאי אִיבְּדָה - אִיבְּדָה בָּאוּר. אִי הָכִי הֵיינוּ נִשְׂרְפָה! וְעוֹד: הִטְמִינָה, מַאי אִיבָּא לְמֵימַר? וְתוּ: אִיבְּדָה לָמָּה לִי? אֶלָּא: כָּל אִיבְּדָה - כִּי הִטְמִינָה בְּפָנֵינוּ דָּמֵי, וְלָא יָהֲבִינַן לָהּ עַד דְּאָמְרִי עֵדִים נִשְׂרְפָה כְּתוּבָּתָהּ. מַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַבְרַיְיתָא - כָּל שֶׁכֵּן אַמַּתְנִיתִין, וּמַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַמַּתְנִיתִין - אֲבָל אַבְרַיְיתָא לָא, כִּי קוּשְׁיָא. "אִם יֵשׁ עֵדִים כו'". וְלֵיחוּשׁ דִּלְמָא מַפְּקָא עֵדֵי הֵינוּמָא בְּהַאי בֵּי דִינָא וְגָבְיָא! בְּמָקוֹם דְּלָא אֶפְשָׁר - וַדַּאי כָּתְבִינַן שׁוֹבֵר. "הֶעֱבִירוּ לְפָנֶיהָ כּוֹס שֶׁל בְּשׂוֹרָה". מַאי "כּוֹס שֶׁל בְּשׂוֹרָה"? אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: כּוֹס יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה מַעֲבִירִין לְפָנֶיהָ, כְּלוֹמַר: רְאוּיָה הָיְתָה זוֹ לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא: אַטּוּ אַלְמָנָה מִי לָא אֲכָלָה בִּתְרוּמָה? אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא: זוֹ רֵאשִׁית כִּתְרוּמָה רֵאשִׁית. תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חָבִית שֶׁל יַיִן מַעֲבִירִין לְפָנֶיהָ. אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: בְּתוּלָה מַעֲבִירִין לְפָנֶיהָ סְתוּמָה, בְּעוּלָה - מַעֲבִירִין לְפָנֶיהָ פְּתוּחָה. מַאמַאי? נִיעֲבַר קַמֵּי בְתוּלָה, וְקַמֵּי בְעוּלָה לָא נִיעֲבַר כְּלָל! זִימְנִין דְּתָפְסָה מָאתַיִם, וְאָמְרָה: אָנָא בְּתוּלָה הֲוַאי, וְהַאי דְּלָא עֲבָרוּ קַמָּאי - אִתְנוּסֵי הוּא דְּאִתְנִיסוּ. תָּנוּ רַבָּנַן: כֵּיצַד מְרַקְּדִין לִפְנֵי הַכַּלָּה? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים:

כלה

וְוֹז – האשה הנזכרת במשנתינו, הוֹאִיל וְאֵין לָהּ קוֹל, שהרי אין לה עדים שיצאה בהינומא, אִיתְּרַע לָהּ רוּבָּא – נחלש לגביה כח הראיה של הרוב, ולכן אינה נאמנת להוציא ממון מבעלה.

מקשה הגמרא: אִי כדבריך שכָּל הַנִּשֵּׂאת בְּתוּלָה יֵשׁ לָהּ קוֹל, אם כן, כִּי אָתוּ עֵדִים מַאי הָוֵי – אף אם באו עדים שיצאה בהינומא, מה בכך, והרי כיון שאין קול לדבר, שאין עדים מרובים על כך אלא שנים אלו, הָנָךְ סַהֲדֵי שַׁקְרֵי נִינְהוּ – מוכח שעדי שקר הם.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רָבִינָא, באמת לא לכל בתולה הנישאת יש קול, אלא 'רוֹב' הַנִּשֵּׂאת בְּתוּלָה יֵשׁ לָהּ קוֹל, וְוֹז, הוֹאִיל וְאֵין לָהּ קוֹל, שהרי אין רבים מעידים עליה, אִיתְּרַע לָהּ רוּבָּא – הורעה לגביה חזקת הרוב, ואינה גובה מאתיים מכח הרוב, אמנם אם תביא עדים לדבריה נקבל את עדותם ונאמר שהיא מאותו מיעוט שאין לו קול, וגובה מאתיים.

* * *

שנינו במשנה: אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁיְּצָתָה בְּהֵינוּמָא וְכוּ' וראשה פרוע, כתובתה מאתים. מקשה הגמרא: אם על ידי עדי הינומא יכולה האשה לגבות את כתובתה, וְלֵיחוּשׁ – והרי יש לנו לחשוש, דִּלְמָא מַפְּקָא עֵדִים בְּהַאי בֵּי דִינָא, וְנַבְיָא – שמא תוציא עדי הינומא בבית דין, ותגבה מאתיים, וַהֲדַר מַפְּקָא לָהּ לִכְתוּבָּה בְּהַאי בֵּי דִינָא, וְנַבְיָא בָּהּ – ולאחר מכן תשוב ותוציא את שטר כתובתה בפני בית דין, ותוכיח מכך ששטר הכתובה בידה שעדיין לא נפרע, ותגבה מבעלה מאתיים נוספים, וכיון שיכולה לצאת תקלה שתגבה פעמיים, ראוי לומר שלא תגבה על ידי עדי הינומא כלל.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, זֹאת אוֹמֶרֶת – יש ללמוד מכאן שמשנתינו סוברת כמאן דאמר שכּוֹתְבִין שׁוֹבֶר – שטר פרעון, כלומר, הבעל חייב לפרוע לה את דמי כתובתה אף ללא שתשיב לו את שטר הכתובה עצמו, וכדי שלא תוכל לחזור ולגבות בשטר הכתובה שבידה די בכך שתכתוב לו שטר פרעון שיהיה בידו. וכיון שלאחר שיפרע לה הבעל על פי עדי ההינומא תכתוב לו האשה שובר, הרי אם תתבענו שוב על ידי שטר הכתובה שבידה, יוציא את השובר ויוכיח שכבר פרע.

תירוץ נוסף: רַב פָּפָּא אָמַר, לעולם אין ראיה ממשנתינו שכותבים שובר, אלא יתכן שבדרך כלל אין הלוה חייב לפרוע תמורת שובר, אם אין המלוה מחזיר לו את שטר החוב, והאמור במשנתינו שהבעל פורע את דמי הכתובה ללא שתשיב לו האשה את שטר הכתובה, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה עֶסְקִינָן, אלא סומכים על תנאי בית דין, שתיקנו חיוב כתובה על כל אדם הנושא אשה, וממילא לא שייך כלל החשש שתחזור האשה ותגבה פעם נוספת, שהרי מעולם לא כתבו לה שטר כתובה. ואמנם במקום שכותבים שטר כתובה, לא תגבה בעדי הינומא.

הגמרא מביאה לשון אחרת במחלוקת זו: וְאִיבָּא דְּמַתְנֵי לָהּ – יש ששנו את מחלוקתם של רבי אבהו ורב פפא אַבְּרֵיְיתָא, שכך שנינו בה, אִיבְּדָה האשה את כְּתוּבָּתָהּ, או הִטְמִינָה את כְּתוּבָּתָהּ ואינה זוכרת היכן היא, או שנִּשְׂרְפָה כְּתוּבָּתָהּ, והיא טוענת שנישאת בתולה וכתובתה מאתיים ובעלה טוען שנשאה אלמנה וכתובתה מנה, אם בשעה שנישאת נהגו בה כמנהג הבתולות, כגון שרָקְדוּ לְפָנֶיהָ או שׂחֲקוּ לְפָנֶיהָ, שהיו עושים כן רק לפני הבתולות, או הֶעֱבִירוּ לְפָנֶיהָ כּוֹס יין שֶׁל בְּשׂוֹרָה – המבשר שהיא בתולה, כמו שיבואר להלן, אוֹ שהעבירו לפניה מַפָּה שֶׁל בְּתוּלִים, אִם יֵשׁ לָהּ עֵדִים על כך שנהגו בנישואיה בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ המנהגים, כְּתוּבָּתָהּ מָאתַיִם, ואם לא, כתובתה מנה.

והקשו על ברייתא זו: וְלֵיחוּשׁ דִּלְמָא מַפְּקָא עֵדִים בְּהַאי בֵּי דִינָא וְנַבְיָא – והרי יש לחשוש שמא תוציא עדים שנהגו בה באחד ממנהגים אלו בפני בית דין זה, ותגבה כתובתה על ידם, וַהֲדַר מַפְּקָא לִכְתוּבָּתָהּ בְּהַאי בֵּי דִינָא וְנַבְיָא בָּהּ – ואחר תשוב ותוציא שטר כתובתה בפני בית דין ותגבה פעם נוספת. ועל זה אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, זֹאת אוֹמֶרֶת – מוכח מכאן שהברייתא סוברת שכּוֹתְבִין שׁוֹבֶר, וכשיפרע לה על פי עדים תכתוב לו שובר, ואם תשוב ותוציא את שטר הכתובה יוכיח הבעל על ידי השובר שכבר פרעה. אמנם רַב פָּפָּא אָמַר, אין מכאן ראיה שכותבים שובר, אלא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה עֶסְקִינָן, וממילא אין חשש שתוציא שטר כתובה לאחר זמן.

מקשה הגמרא על דברי רב פפא ללשון זו: וְהָא לשון 'אִיבְּדָה כְּתוּבָּתָהּ' קָתָנֵי בברייתא, ומשמע שהבעל כתב לה כתובה, וכיצד אפשר לומר שמדובר במקום שאין כותבים כתובה כלל. מתרצת הגמרא: כוונת הברייתא לאופן דְּכָתַב לָהּ אִיהוּ – שבעל זה לבדו כתב שטר כתובה לאשתו.

מקשה הגמרא: סוֹף סוֹף – כיון שהוא כתב לה כתובה, חוזרת הקושיא, נחשוש שמא לאחר זמן מַפְּקָא לָהּ וְנַבְיָא בָּהּ – תוציא האשה את השטר ותגבה בו פעם נוספת, ומוכח לכאורה שכותבים שובר.

מתרצת הגמרא: מַאי 'אִיבְּדָה' ששנינו בברייתא, אִיבְּדָה בָּאוּר – שנשרפה הכתובה באש, וממילא אף שכתב לה בעל זה כתובה, אין לחשוש שתוציאנה שוב, שהרי ידוע שנשרפה אותה כתובה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, ש'איבדה' היינו באש, הֵיינוּ – הרי זה אותו אופן של 'נִשְׂרְפָה', ומדוע שנה זאת התנא כדבר נוסף. וְעוֹד קשה, הרי שנינו בברייתא גם אופן שהִטְמִינָה האשה את כתובתה ואינה יודעת היכן היא, ובאופן זה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, והלא ודאי יש לחשוש שתמצאנה לאחר זמן ותגבה בה. וְתוּ – ועוד קשה, אף אם תאמר ש'נשרפה' הוא פירוש של 'איבדה', מכל מקום 'אִיבְּדָה' לָמָה לִי – לשם מה כתב התנא כלל 'איבדה', די בכך שיכתוב שנשרפה.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא כך היא כוונת הברייתא, כָּל מקום שהאשה טוענת ש'אִיבְּדָה' את כתובתה, כִּי הִטְמִינָה בְּפָנַיְנוּ דָּמֵי – אנו מחשיבים זאת כאילו ידוע לנו שהטמינה בכוונה את הכתובה כדי לחזור ולגבות בה לאחר זמן שלא כדין, וְלֹא יָהֲבִינָן לָהּ – ולכן אין מגבים לה כלום מתחילה, אף לא על פי עדים שהיתה בתולה, עַד דְּאָמְרִי עֵדִים שנִּשְׂרְפָה כְּתוּבָּתָהּ, שבזה אין חשש שתחזור ותוציאנה, אבל אם יש חשש שיש לה כתובה, אין הבעל צריך לפרוע לה תמורת שובר.

הגמרא מבארת מה הנפקא מינה בין שתי הלשונות בביאור מחלוקת רבי אבהו ורב פפא. אומרת הגמרא: מַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַבְּרֵיְיתָא – מי ששנה את מחלוקתם לגבי הברייתא, שבה שנינו בפירוש שגובה אף כשאיבדה כתובתה, שרבי אבהו ביאר שזהו כיון ש'כותבים שובר', ורב פפא אמר שהברייתא סוברת שאין כותבים שובר, וביאר שלעולם אינה גובה אלא אם יש עדים שנשרפה, וכמו שהתבאר, כָּל שֶׁכֵּן שיוכל לשנות את מחלוקתם אַמַּתְנִיתִין, שרבי אבהו יבאר שהטעם שגובה על פי עדי הינומא הוא כיון שכותבים שובר, ורב פפא יבאר שמדובר במקום שאין כותבים כתובה, שהרי אין במשנתינו משמעות הפוכה מזו. וְאילו מַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַמַּתְנִיתִין – אך מי ששנה את מחלוקתם לגבי משנתינו, יאמר שרק שם יש מקום למחלוקת זו, אֲבָל אַבְּרֵיְיתָא לֹא, משום שמדברי הברייתא משמע שכותבים שובר, כדברי רבי אבהו, ולא מסתבר לומר שמדובר במקום שאין כותבין כתובה, כִּי קוּשְׁיָא – כמו שהקשינו על דברי רב פפא מלשון הברייתא 'איבדה כתובתה', שמשמע שכתבו לה כתובה ואיבדתה, ולא מסתבר לדחוק ולפרש כמו שנדחקה הגמרא ללשון השניה ופירשה שאם איבדה כתובתה נעשה כמי שהטמינה כתובתה, ואין גובה עד שיהיו עדים שנשרפה.

מקשה הגמרא על דברי רב פפא: שנינו במשנה ובברייתא, 'אִם יֵשׁ עֵדִים כו' שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים'. ולרב פפא האומר שמשנתינו סוברת שאין כותבים שובר, כיצד גובים על פי עדי הינומא, וְלֵיחוּשׁ – מדוע לא נחשוש דִּלְמָא מַפְּקָא עֵדֵי הֵינוּמָא בְּהַאי בֵּי דִינָא וְנַבְיָא – שמא תביא האשה עדים בפני בית דין זה שראוה יוצאת בהינומא, ותגבה כתובתה על ידם, וַהֲדַר מַפְּקָא עֵדֵי הֵינוּמָא כְּבֵי דִינָא אַחֲרִינָא וְנַבְיָא – ושוב תביא עדים שראוה יוצאת בהינומא לפני בית דין אחר, שלא ידעו שכבר גבתה פעם אחת, ותגבה שוב.

המשך בעמוד קמד

כַּלָּה כְּמוֹת שֶׁהִיא – מקלסים אותה לפי יופיה וחשיבותה שיש בה, אך לא ישבחוה במעלה שאין בה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, יש לשבחה לגמרי ולומר 'כַּלָּה נָאָה וַחֲסוּדָה', כלומר, יפה היא, וחוט של חסד משוך עליה, שאם ישבחוה רק במעלות שיש בה, תשתמע מכך גנותה, ששאר דברים אין בה.

אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל, הֲרֵי שֶׁהָיְתָה הכלה חִיגֶּרֶת אוֹ סוּמָא, וכי **אוֹמְרִים לָהּ 'כַּלָּה נָאָה וַחֲסוּדָה', וַהרי הַתּוֹרָה אָמְרָה** (שמות כג ז) **'מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק'. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, לְדִבְרֵיכֶם, מִי שֶׁלָּקַח מִקָּח רַע מִן הַשּׁוּק**, ובא לפני חבירו, האם **יְשַׁבְּחֶנּוּ בְּעֵינָיו, אוֹ יְגַנֶּנּוּ בְּעֵינָיו, הֱוֵי אוֹמֵר** – הרי ודאי שיְשַׁבְּחֶנּוּ בְּעֵינָיו, כיון שבדבר שיש בו משום דרכי שלום אין איסור שקר, ואף כאן יש לשבח את הכלה בפני החתן, לשבח מקחו בפניו.

מסיקה הגמרא: **מִכָּאן** – מדברי בית הלל **אָמְרוּ חֲכָמִים, לְעוֹלָם תְּהֵא דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעוֹרֶבֶת עִם הַבְּרִיּוֹת** לעשות לכל איש כרצונו, ולדבר בשבחו אף בדברים שאינם אמת.

מימרא נוספת בענין זה: **כִּי אֲתָא** – כשבא **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל **אָמַר, הָכִי מְשָׁרוּ קַמֵּי כַּלְתָּא בְּמַעֲרָבָא** – כך היו משוררים לפני הכלה בארץ ישראל, **לֹא כְּחָל** – כלה זו אינה צריכה להתייפות ב'כחל', צבע שבעיניה, **וְלֹא שְׂרָק** – ואינה צריכה לצבע המאדים את הפנים, **וְלֹא פִּירְכּוּס** – אינה צריכה לקלוע שערותיה, **וְיַעֲלַת חֵן** – היא נושאת חן אף בלא כל אלו.

* * *

הגמרא מבארת שאף בזמן סמיכת החכמים היו שרים לפניהם כעין זה. מספרת הגמרא: **כִּי סָמְכוּ רַבָּנָן לְרַבִּי זֵירָא** – כאשר סמכו את רבי זירא לדון דינים ולהקרא 'רבי', **שָׁרוּ לֵיהּ הָכִי** – כך שרו בפניו, **לֹא כְּחָל וְלֹא שְׂרָק וְלֹא פִּירְכּוּס וְיַעֲלַת חֵן. כִּי סָמְכוּ רַבָּנָן לְרַבִּי אַמִּי וּלְרַבִּי אַסִּי, שָׁרוּ לְהוּ הָכִי** – כך שרו בפניהם, **כָּל מִן דֵּין וְכָל מִן דֵּין סְמוֹכוּ לָנָא** – רק חכמים דוגמת אלו תסמכו לנו, אך **לֹא תִּסְמְכוּ לָנָא** – אל תסמכו לנו **לֹא מִן סַרְמִיסִין** – לא ממסרסי הלכות שמהפכים את טעמיהם, **וְלֹא מִן סַרְמִיטִין** – סמרטוטין, שאין נותנים טעם הגון לדבריהם. **וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים שכך אמרו, **לֹא** תסמכו **מִן חֲמִיסִין** – שאינם מגלים אלא חמישית מטעמי מצוות התורה, **וְלֹא מִן טוּרְמִיסִין** – אנשים ריקנים.

מעשה נוסף בשירה שלפני חכמים: **רַבִּי אַבָּהוּ**, שהיה מקורב למלכות, **כִּי הֲוָה אָתֵי מִמְּתִיבְתָּא לְבֵי קֵיסָר** – כשהיה בא מהישיבה לבית הקיסר, **נַפְקָן אַמְהָתָא דְּבֵי קֵיסָר לְאַפֵּיהּ** – היו יוצאות השפחות של בית הקיסר לקראתו, **וּמַשְׁרִין לֵיהּ הָכִי** – וכך היו שרות לפניו, **רַבָּא דְּעַמֵּיהּ** – נשיא בעמו, **וּמַדְבְּרָנָא דְּאוּמָּתֵיהּ** – מנהיג אומתו, **בּוּצִינָא דִּנְהוֹרָא** – נר המאיר, שהיה קלסתר פניו מבהיק, **בְּרִיךְ מַתְיָיךְ לִשְׁלָם** – ברוך בואך לשלום.

* * *

הגמרא מביאה ממעשי החכמים בריקוד שלפני הכלה: **אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בַּר אִילְעַאי, שֶׁהָיָה נוֹטֵל בַּד** – ענף **שֶׁל הֲדַס וּמְרַקֵּד לִפְנֵי הַכַּלָּה, וְאוֹמֵר 'כַּלָּה נָאָה וַחֲסוּדָה'.**

רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק היה **מְרַקֵּד אַתְּלָת** – עם שלשה ענפי הדס, זורק אחד ומקבל אחד. **אָמַר רַבִּי זֵירָא, קָא מַכְסִיף לָן סָבָא** – מביישנו רב שמואל בר רב יצחק, שנוהג קלות ראש ומזלזל בכבוד תלמידי חכמים. **כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ** – כשנפטר רב שמואל בר רב יצחק, **אִיפְסִיק עַמּוּדָא דְּנוּרָא** – הפסיק עמוד אש **בֵּין דִּידֵיהּ לְכוּלֵּי עָלְמָא** – בין מיטתו לבין כל האנשים שבאו ללוותו, **וּגְמִירִי** – ומקובל הוא ביד חכמים, **דְּלֹא אַפְסִיק עַמּוּדָא דְּנוּרָא אֶלָּא אִי לְחַד בְּדָרָא אִי לִתְרֵי בְּדָרָא** – אלא למי שהוא יחיד בדורו, או לאחד משנים היחידים בדורם. **אָמַר רַבִּי זֵירָא** כשראה זאת, **אַהַנְיָיהּ לֵיהּ 'שׁוּטִיתֵיהּ' לְסָבָא** – אותו שוט של הדס שהיה רב שמואל בר יצחק מרקד עמו, הועיל לזכותו, שמחמתו זכה לעמודא דנורא. **וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים שאמר רבי זירא שהועילה לו **'שְׁטוּתֵיהּ' לְסָבָא**, שהיה משתטה ומקל בכבוד עצמו לשמח את הכלה. **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים שאמר שהועילה לו **'שִׁיטָּתֵיהּ'** – שיטתו ומנהגו **לְסָבָא**, שנהג לשמח כך את הכלות.

מעשה נוסף: **רַב אַחָא**, היה **מַרְכִּיב לָהּ** – את הכלה **אַכַּתְפֵיהּ** – על כתפיו **וּמְרַקֵּד. אָמְרִי לֵיהּ רַבָּנָן** – אמרו לו החכמים, **אֲנָן מַהוּ לְמֶיעֱבַד הָכִי** – האם גם אנו יכולים לעשות כן. **אָמַר לְהוּ, אִי דָּמְיָין עֲלַיְיכוּ** – אם דומה הכלה בעיניכם **כִּכְשׁוּרָא** – כקורת עץ, שאין לכם בה הרהור כלל, **לְחַיֵּי** – רשאים אתם לעשות כך, **וְאִי לֹא, לֹא** – אינכם רשאים לנהוג כן.

* * *

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מוּתָּר לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי כַּלָּה כָּל שִׁבְעָה ימי המשתה, **כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעֲלָהּ**, שכשרואה שהכל מסתכלין עליה נכנס יופיה בליבו ועל ידי כן מחבבה. אמנם מסיימת הגמרא: **וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ** – אין הדין כמותו, אלא אסור להסתכל על הכלה כלל.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא בענין כבוד הכלה: **תָּנוּ רַבָּנָן**, אם יצאה כלה מבית אביה לבית הנישואין, ובאותו זמן יצאו המת ומלויו לבית הקברות, ודרכם עוברת באותו מקום, ואין מלוי הכלה רוצים להתערב עם מלוי המת, **מַעֲבִירִין אֶת הַמֵּת** ומלויו **מִלִּפְנֵי הַכַּלָּה** ומלויה לדרך אחרת. **וְזֶה וְזֶה** – בין את המת ובין את הכלה, מעבירים **מִלִּפְנֵי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל** שעובר בדרך זו. מביאה הברייתא מעשה: **אָמְרוּ עָלָיו עַל אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ, שֶׁעָבַר מִלִּפְנֵי כַּלָּה** לדרך אחרת, אף שמצד הדין היתה הכלה צריכה לעבור לדרך אחרת מלפניו, **וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים.**

מדייקת הגמרא: **'שִׁבְּחוּהוּ', מִכְּלָל דְּשַׁפִּיר עָבַד** – משמע שנהג כהוגן, **וְהָא** – והרי **אָמַר רַב אַשִּׁי, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שנָשִׂיא** – ראש הסנהדרין הגדולה **שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ, כְּבוֹדוֹ מָחוּל**, מכל מקום **מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ** לדברי הכל **אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, דְּאָמַר מַר** – שהרי דרשו מכפילות לשון הפסוק (דברים יז טו) **'שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ'**, שבא הפסוק ללמד **שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ** של המלך מוטלת **עָלֶיךָ** ואינו רשאי למחול על כבודו, וכיון שהיה אסור לאגריפס למחול על כבודו, מדוע שבחוהו חכמים.

מתרצת הגמרא: **פָּרָשַׁת דְּרָכִים הֲוַאי** – מעשה זה אירע בפרשת דרכים, ובמקום להמשיך בדרכו שהיתה עוברת בדרכה של הכלה, פנה אגריפס לדרך אחרת, וכיון שלא היה ניכר הדבר שעשה כן מחמת הכלה לא היה זה זלזול בכבודו, ולכן שבחוהו חכמים.

* * *

ברייתא נוספת בענין הכנסת כלה: **תָּנוּ רַבָּנָן, מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת** לקבורה, **וּלְהַכְנָסַת כַּלָּה** – ללוותה מבית אביה לבית חופתה. **אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִלְעַאי שֶׁהָיָה מְבַטֵּל תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת וּלְהַכְנָסַת כַּלָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים**, שמבטלים תלמוד תורה להוצאת המת, **כְּשֶׁאֵין עִמּוֹ** מלוים **כָּל צָרְכּוֹ, אַבָל** אם **יֵשׁ עִמּוֹ כָּל צָרְכּוֹ, אֵין מְבַטְּלִין.**

מבררת הגמרא: **וְכַמָּה** הם **'כָּל צָרְכּוֹ'**. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אִינִי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, תְּרֵיסַר אַלְפֵי גַּבְרֵי** – שנים עשר אלף אנשים, **וְשִׁיתָּא אַלְפֵי שִׁיפּוּרֵי** – וששת אלפים שופרות להכריז שיבואו אנשים ללוותו, וביחד הם שמונה עשר אלף. **וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים, **תְּלֵיסַר אַלְפֵי גַּבְרֵי, וּמִינַּיְיהוּ** – ומתוף אותם שנים עשר אלף יהיו **שִׁיתָּא אַלְפֵי שִׁיפּוּרֵי.**

הגמרא מביאה שיעורים נוספים: **עוּלָא אָמַר**, השיעור הוא **כְּגוֹן דְּחָיְיצִי גַּבְרֵי** – שתהיה כמו מחיצה של בני אדם הנמשכת **מֵאַבּוּלָא וְעַד סִיכְרָא** – משער העיר ועד בית הקברות, שם נספד המת.

רַב שֵׁשֶׁת, וְאִיתֵימָא רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, נְטִילָתָהּ – של תורה, בשעה שנפטר האדם ובטל מתלמוד תורה, צריכה להיות **כִּנְתִינָתָהּ** של תורה בסיני, **מַה נְּתִינָתָהּ** היתה **בְּשִׁשִּׁים רִבּוֹא** שהיו במעמד הר סיני, **אַף נְטִילָתָהּ** – במיתת האדם, **בְּשִׁשִּׁים רִבּוֹא. וְהָנֵי מִילֵּי** – ודבר זה הוא **לְמַאן דְּקָרֵי וְתָנֵי** – לאדם שהיה קורא במקרא ושונה במשנה,

רש"ל

כמות שהיא — לפי יופיה וחשיבותה מקלסין אותה. **חסודה** — חוט של חסד משוך עליה. **מכאן אמרו** — מדברי בית הלל שאמרו ישבחנה. **תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות** — לעשות לאיש ואיש כרצונו. **משרר** — משוררים. **לא כחל** — אינה צריכה כחל. **ולא שרק** — צבע המאדים את הפנים. **פירכוס** — קליעת שיער. זו לא כחלה ולא שרקה ולא פירכסה, והרי היא יעלת חן. **כל מן דין** — כל כמות אלו הוו סומכין לנו, לקרותן רבי ולמנותם דיינין. **סרמיסין** — מסרסין הלכות בהיפך טעמיהן. **סרמיטין** — לשון סמרטוטין. **חמיסין** — אומרים חמישית הטעם. **טורמיסין** — לא איתפרש: (טורמיסין כי ההיא דאמר בבראשית רבה (פרשה מא) על טורמיסין למיקרב למסאנא דמטרוניתא — אנשים ריקנים). **ממתיכתא** — מבית המדרש. **רבא דעמיה** — נשיא בעמו. **מדברנא** — מנהיג. **בריך מתייך לשלם** — ברוך בואך לשלום. **בוצינא דנהורא** — על שהיה קלסתר פניו מבהיק, כדאמרינן בבבא בתרא (נח,א): שופריה דרבי אבהו מעין שופריה דרבי יוחנן, דנפקי זיהרורית מיניה, כדמפרש התם. **אתלת** — שלש בדין, זורק אחת ומקבל אחת. **מכסיף לן סבא** — שמזלזל בכבוד תלמידי חכמים, ונוהג קלות ראש בעצמו. **שוטיתיה** — שוט של הדס שהיה מרקד בו. **שיטתיה** — שיטתו ומנהגו. **שטותיה** — שהיה מתנהג כשוטה. **מרכיב לה אבתפיה** — את הכלה. **כי כשורא** — בקורה בעלמא, שאין אתם מהרהרין עליה. **לחכבה** — כשרואה הכל מסתכלים בה — נכנס יופיה בלבו. **מעבירין** — כשכלה יוצאה מבית אביה לבית חתונתה, ונושאי מת יוצאים, ובזו ובזו אוכלוסים הרבה ואין רוצין להתערב — מעבירין את המת (אפילו) דרך אחרת. **אפילו למאן דאמר** — פלוגתא בפרק קמא דקדושין. **שום תשים עליך מלך** — ישראל הוזהרו שישימו עליהם שימות הרבה, כלומר: שתהא אימתו עליהם. הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה. **פרשת דרכים הוה** — ולא ניכר שעבר מלפניה, אלא כאילו הוא צריך לפנות לאותו הדרך. **שיפורי** — מכריזין עליו, שיבואו לכבדו. **דחייצי גברי מאבולא לסיכרא** — משער העיר הדיא, עד הקבר. **נטילתה** — של תורה ממנו בנתינתה בסיני. נטילתה — היינו כשמת, ותלמודו בטל. **למאן דקרי** — מקרא. **ותני** — משנה, אבל עדיין לא שנה לתלמידים.

אבל

תוספות

כלה כמות שהיא — ואם יש בה מום — ישתקו, ולא ישבחוה. אי נמי — ישבחוה בדבר נאה שיש בה, כגון בעיניה או בידיה, אם הם יפות. ובית הלל אומרים: ישבחוה לגמרי, דכשמזכירין מה שיש בה לשבח — מכלל דשאר לגנאי. **ישבחנו** בעיניו או יגנון בעיניו — ובית שמאי סברי: אף על גב דישבחנו בעיניו — אין להם לחכמים לתקן להזקיק לומר שקר, דהתורה אמרה "מדבר שקר תרחק".

שיטתיה לסבא — פירש רבינו חננאל: לשון "שיטה והדס" (ישעיה מא). אף על גב דלא הוי ממש מין אחד — מכל מקום שניהם מין ארז. ואם תאמר: ומנא ליה דבשביל כן זכה? ויש לומר: דעמוד דנורא היה בעין שיבשא דהדס, כדאמרינן בבראשית רבה (פרשה סא): נחת שיבשא דנורא ואיתעבידא בעין שיבשא דהדס, ואפסקת בין דידיה לחברותיה. אמרי: חמית הדין סבא דקאי שיבשא דנורא קומיה משום דעביד קמוהי דבלתא.

מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול — אף על גב דלא היה מלך גמור, כדמשמע ב"אלו נאמרין" (סוטה מא,א), מכל מקום היו נוהגין בו כבוד כמלך גמור. **פרשת** דרכים הואי — הכא לא מצי לשנויי מצוה שאני, כדמשני ב"אלו נאמרין" (שם) גבי שקרא מעומד. דהתם מצוה הוא, שיש למלך לחלוק כבוד לתורה החשובה ממנו, אבל הכא ליכא מצוה, דכבודו עדיף מכבוד הכלה.

[תנו רבנן מעבירין את המת מלפני הכלה. מכאן משמע בשיש אבל וחתן בבית הכנסת — החתן יוצא תחלה ושושביניו, ושוב יוצא האבל ומנחמיו. וגם הקרובים לחתן ולאבל יאכלו בבית החתן אם ירצו, דהא כבודו קודם. וכן בבקר, כשמוליכים הכלה לבית החתן — מוליכין הכלה תחלה אם יש מת בעיר, או יקברוהו קודם שיגיע הזמן דהכנסת כלה. להראבי"ה].

מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת — וקשה, דבהלכות דרך ארץ אמר רבי עקיבא: תחלת תשמישי לפני חכמים, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו ארבעה מילין עד שהבאתיו לבית הקברות, וקברתיו. וכשבאתי והרציתי דברי לפני רבי אליעזר ורבי יהושע, אמרו לי: על כל פסיעה ופסיעה כאילו שפכת דם נקי? ויש לומר: דהתם לאו משום ביטול תורה, אלא משום דמת מצוה קנה מקומו, והיה לו לקוברו במקום שמצאו. וכן משמע במסכת שמחות (פרק ד) דקאמר: מת מצוה קנה מקומו, והעובר על דברי חכמים חייב מיתה. וכן אמר רבי עקיבא: תחלת תשמישי כו'. והרב רבינו יהודה מקורבי"ל תירץ: דהתם משום דביטל עצמו משימוש תלמידי חכמים קאמר, דגדול שימושה יותר מלימודה. **להוצאת** המת — לא במת מצוה איירי, אלא בכל המתים. ואף על גב דבפרק קמא דמגילה (ג,ב) אומר: פשיטא דמת מצוה ותלמוד תורה — מת מצוה עדיף, דתניא: מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת. נקט מת מצוה אגב מילי אחריני דהתם, דהוו דווקא מת מצוה. והא דאמר ב"אלו מגלחין" (מועד קטן כז,ב): מת בעיר — כל בני העיר אסורים בעשיית מלאכה. ומוקי לה בדליכא חברותא, אבל אי איכא חברותא — מותרין השאר. פירוש חברותא — שנחלקו בני העיר לחבורות, שתעסוק כל אחת במת שלה בפני עצמה — היינו שלא בשעת הוצאה, אבל בשעת הוצאה — כולם צריכין לבא.

אבל

1 כַּלָּה כְּמוֹת שֶׁהִיא, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כַּלָּה נָאָה
2 וַחֲסוּדָה. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל: הֲרֵי
3 שֶׁהָיְתָה חִיגֶּרֶת אוֹ סוּמָא, אוֹמְרִים לָהּ "כַּלָּה נָאָה
4 וַחֲסוּדָה"? וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק"!
5 אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: לְדִבְרֵיכֶם, מִי
6 שֶׁלָּקַח מִקֶּה רַע מִן הַשּׁוּק - יְשַׁבְּחֶנּוּ בְּעֵינָיו אוֹ יְגַנֶּנּוּ
7 בְּעֵינָיו? הֲוֵי אוֹמֵר - יְשַׁבְּחֶנּוּ בְּעֵינָיו. מִכָּאן אָמְרוּ
8 חֲכָמִים: לְעוֹלָם תְּהֵא דַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעוֹרֶבֶת עִם
9 הַבְּרִיּוֹת. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: הָכֵי מַשְׁרוּ קַמֵּי
10 כַּלָּתָא בְּמַעֲרָבָא: "לֹא כְּחָל וְלֹא שָׁרָק וְלֹא פִּירְכּוּס,
11 וַיַּעֲלַת חֵן". כִּי סָמְכוּ רַבָּנַן לְרַבִּי זֵירָא שָׁרוּ לֵיהּ הָכֵי:
12 "לֹא כְּחָל וְלֹא שָׁרָק וְלֹא פִּירְכּוּס וַיַּעֲלַת חֵן". כִּי סָמְכוּ
13 רַבָּנַן לְרַבִּי אַמִּי וּלְרַבִּי אַסִּי שָׁרוּ לְהוּ הָכֵי: "כָּל מִן
14 דֵּין וְכָל מִן דֵּין סְמוֹכוּ לָנָא, לָא תִּסְמְכוּ לָנָא לָא
15 מִן סַרְמִיסִין וְלָא מִן סַרְמִיטִין". וְאָמְרִי לָהּ: "לָא מִן
16 חֲמִיסִין וְלָא מִן טוּרְמִיסִין". רַבִּי אַבָּהוּ, כִּי הֲוָה אָתֵי
17 מִמְּתִיכְתָּא לְבֵי קֵיסָר, נָפְקָן אַמַּתָּא דְּבֵי קֵיסָר לְאַפֵּיהּ,
18 וּמַשְׁרִין לֵיהּ הָכֵי: "רַבָּא דְּעַמֵּיהּ וּמְדַבְּרָנָא דְּאוּמָּתֵיהּ,
19 בּוּצִינָא דִּנְהוֹרָא, בְּרִיךְ מְתָיֵיךְ לְשָׁלֹם". אָמְרוּ עָלָיו עַל
20 רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעַאי שֶׁהָיָה נוֹטֵל בַּד שֶׁל הֶדֶס
21 וּמְרַקֵּד לְפָנֵי הַכַּלָּה, וְאוֹמֵר: "כַּלָּה נָאָה וַחֲסוּדָה". רַב
22 שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק מְרַקֵּד אַתְּלַת. אֲמַר זֵירָא: קָא
23 מַכְסִיף לָן סָבָא. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ אִיפְסִיק עַמּוּדָא דְּנוּרָא
24 בֵּין דִּידֵיהּ לְכוּלֵּי עָלְמָא, וּגְמִירִי דְּלָא אַפְסִיק עַמּוּדָא
25 דְּנוּרָא אֶלָּא אִי לְחַד בְּדָרָא אִי לְתְרֵי בְּדָרָא. אָמַר
26 רַבִּי זֵירָא: אַהֲנֵיֵיהּ לֵיהּ שׁוֹטִיתֵיהּ לְסָבָא, וְאָמְרִי לָהּ:
27 שְׁטוּתֵיהּ לְסָבָא, וְאָמְרִי לָהּ: שִׁיטָתֵיהּ לְסָבָא. רַב אַחָא
28 מַרְכִּיב לָהּ אַבַּתְּפֵיהּ וּמְרַקֵּד. אָמְרִי לֵיהּ רַבָּנַן: אֲנַן מַהוּ
29 לְמֵיעֲבַד הָכִי? אֲמַר לְהוּ: אִי דְּמָיֵין עֲלֵייכוּ כְּכָשׁוֹרָא
30 - לְחַיֵּי, וְאִי לָא - לָא. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי
31 אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מוּתָּר לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי כַּלָּה כָּל שִׁבְעָה,
32 כְּדֵי לְחַכְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ. וְלֵית הִלְכְתָּא כְּוָותֵיהּ. תָּנוּ
33 רַבָּנַן: מַעֲבִירִין אֶת הַמֵּת מִלִּפְנֵי כַּלָּה, וְזֶה וְזֶה מִלִּפְנֵי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ עָלָיו עַל אַגְרִיפַּס
34 הַמֶּלֶךְ שֶׁעָבַר מִלִּפְנֵי כַּלָּה, וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים. שִׁבְּחוּהוּ - מִכְּלַל דְּשַׁפִּיר עָבַד?! וְהָא אֲמַר
35 רַב אַשִּׁי: אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר נָשִׂיא שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מָחוּל, מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל
36 כְּבוֹדוֹ - אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל; דְּאָמַר מָר: שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" - שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ!
37 פָּרָשַׁת דְּרָכִים הֲוַאי. תָּנוּ רַבָּנַן: מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת וּלְהַכְנָסַת כַּלָּה, אָמְרוּ
38 עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אֶלְעַאי שֶׁהָיָה מְבַטֵּל תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת וּלְהַכְנָסַת
39 כַּלָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - כְּשֶׁאֵין עִמּוֹ כָּל צָרְכּוֹ, אֲבָל יֵשׁ עִמּוֹ כָּל צָרְכּוֹ - אֵין מְבַטְּלִין.
40 וְכַמָּה כָּל צָרְכּוֹ? אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אִינִי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: תְּרֵיסַר אַלְפֵי גַּבְרֵי וְשִׁיתָּא אַלְפֵי
41 שִׁיפּוּרֵי. וְאָמְרִי לָהּ: תְּלֵיסַר אַלְפֵי גַּבְרֵי, וּמִינַּיְיהוּ שִׁיתָּא אַלְפֵי שִׁיפּוּרֵי. עוּלָּא אָמַר: כְּגוֹן
42 דְּחַיְיצֵי גַּבְרֵי מֵאַבּוּלָא וְעַד סִיכְרָא. רַב שֵׁשֶׁת וְאִיתִימָא רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: נְטִילָתָהּ כִּנְתִינָתָהּ,
43 מַה נְּתִינָתָהּ בְּשִׁשִּׁים רִבּוֹא - אַף נְטִילָתָהּ בְּשִׁשִּׁים רִבּוֹא. וְהָנֵי מִילֵּי - לְמַאן דְּקָרֵי וְתָנֵי,

אבל

תוספות

אבל מאן דמתני לית ליה שיעורא — בשאלתות דרב אחאי כתוב: וממילא שמעינן למאן דלא קרי ולא תני — אין מבטלין, אם יש לו מתעסקין כדי קבורה. ונראה לרבינו יצחק דלענין מלאכה מבטלין כל בני העיר, ואסור אפילו למאן דלא קרי ולא תני, דלא מפליג מידי ב"אלו מגלחין" (מועד קטן כז,ב) בהכי. **אלמנה** מאי — ביהודה בעי, שלא היה אלא חילוק קליות — לכך בעי אלמנה מאי, והלא פעמים אפילו בלא חופה היו רגילין לחלק, ויש לחוש שמא חילקו בחופת אלמנה! ומשני: לית לה כיסני, פירוש: היו נזהרין הרבה שלא יחלקו קליות בחופת אלמנה. **וליתני** מודה רבי יהושע שדה זו שלך היתה. דהוי רבותא טפי, דהוי ברי וברי. **ואחת** בחיי הבן — ודווקא שהוא קטן, כפירוש הקונטרס. אבל אם הוא גדול — הוי חזקה, כדאמרינן ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא מב,א): אכלה בפני האב שנה ובפני הבן שנה ובפני לוקח שנה — הרי זו חזקה. ורבינו שמואל פירש אהא דאמר בסמוך ואפילו הגדיל — אפילו הגדיל בחיי האב, דגדול לגבי מילי דאבוה קטן הוא. ואומר רבינו תם: דלפירושו הא דאמר ב"חזקת הבתים" (שם) דהויא חזקה בפני הבן — היינו כשהיה גדול בתחילת חזקה. **ורב** הונא מתניתין אתא לאשמועינן — לאו דווקא נקט רב הונא, דהא לא איירי רב הונא התם אלא במורידין קרוב לנכסי קטן, והא לא שמעינן ממתניתין. אלא כלומר, רבא דדייק התם: שמע מינה מדרב הונא דאין מחזיקין בנכסי קטן — מאי אתא לאשמועינן! **מחאה** שלא בפניו כו' — תימה: אמאי נקט בכל דוכתא מחאה שלא בפניו? הוה ליה למינקט: חזקה שלא בפניו כו'! ויש לומר דעיקר הטעם תלוי במחאה, דחזקה ודאי יש לה קול אפילו שלא בפניו, ואפילו הכי אי מחאה אין לה קול — לא הוי חזקה, ולהכי נקט מחאה.

דסתם

אֲבָל לְמַאן דְּמַתְנֵי - לֵית לֵיהּ שִׁיעוּרָא. "וְאִם יֵשׁ עֲדִים שֶׁיָּצְתָה בְּהִינּוּמָא וכו'". מַאי הִינּוּמָא? סוּרְחַב בַּר פַּפָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּזְעֵירִי אָמַר: תַּנּוּרָא דְּאָסָא, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: קְרִיתָא דְּמִנְמְנָה בָּהּ כַּלְתָּא. "רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר וכו'". תָּנָא: בִּיהוּדָה - רְאִיָּה, בְּבָבֶל מַאי? אָמַר רַב: דַּרְדּוּגֵי דְּמִשְׁחָא אַרֵישָׁא דְּרַבָּנַן. אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי: מִשְׁחָא דַּחֲפִיפוּתָא קָאָמַר מָר?! אָמַר לֵיהּ: יַתְמָא, לָא עָבְדָא לָךְ אִמָּךְ דְּרַדּוּגֵי מִשְׁחָא אַרֵישָׁא דְּרַבָּנַן בְּשִׁעַת מַעֲשֶׂה? כִּי הָא דְּהַהוּא מֵרַבָּנַן דְּאִיעֲסַק לֵיהּ לִבְרֵיהּ בֵּי רַבָּה בַּר עוּלָּא. וְאָמְרִי לָהּ רַבָּה בַּר עוּלָּא אִיעֲסַק לֵיהּ לִבְרֵיהּ בֵּי הַהוּא מֵרַבָּנַן, וְדַרְדֵּיג מִשְׁחָא אַרֵישָׁא דְּרַבָּנַן בְּשִׁעַת מַעֲשֶׂה. אַרְמַלְתָּא מַאי? תָּאנֵי רַב יוֹסֵף: אַרְמַלְתָּא לֵית לָהּ כֵּיסָנֵי. "וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ כו'". וְלִיתְנֵי: "מוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ שָׂדֶה זוֹ שֶׁלְּךָ הָיְתָה וּלְקַחְתִּיהָ מִמְּךָ"! מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵי סֵיפָא: אִם יֵשׁ עֲדִים שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר: "לְקַחְתִּיהָ מִמֶּנּוּ" - אֵינוֹ נֶאֱמָן. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דַּאֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה - אַמַּאי לָא מְהֵימָן? וְאִי דְּלָא אֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה - פְּשִׁיטָא דְּלָא מְהֵימָן! אִי הָכִי, גַּבֵּי אָבִיו נַמִי, אִי דַּאֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה - אַמַּאי לָא מְהֵימָן? וְאִי דְּלָא אֲכָלָהּ שְׁנֵי חֲזָקָה - פְּשִׁיטָא דְּלָא מְהֵימָן! בִּשְׁלָמָא גַּבֵּי אָבִיו - מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ, כְּגוֹן שֶׁאֲכָלָהּ שְׁתַּיִם בְּחַיֵּי הָאָב וְאַחַת בְּחַיֵּי בְּנוֹ, וְכִדְרַב הוּנָא. דְּאָמַר רַב הוּנָא: אֵין מַחֲזִיקִין בְּנִכְסֵי קָטָן אֲפִילּוּ הִגְדִּיל. וְרַב הוּנָא מַתְנִיתִין אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן? אִיבָּעֵית אֵימָא: רַב הוּנָא דִּיוּקָא דְּמַתְנִיתִין קָאָמַר. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: "אֲפִילּוּ הִגְדִּיל" קָא מַשְׁמַע לָן. וְלִיתְנֵייהּ בְּדִידֵיהּ, וְלוֹקְמָהּ כְּגוֹן שֶׁאֲכָלָהּ שְׁתַּיִם בְּפָנָיו וְאַחַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וּכְגוֹן שֶׁבָּרַח? בָּרַח מֵחֲמַת מַאי? אִי דְּבָרַח מֵחֲמַת נְפָשׁוֹת - פְּשִׁיטָא דְּלָא מְהֵימָן, דְּלָא מָצֵי מָחֵי. וְאִי דְּבָרַח מֵחֲמַת מָמוֹן - אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִחְוֵי, דְּקַיְּימָא לָן: מְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - הֲוָיָא מְחָאָה! דְּתָנֵן: שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַחֲזָקָה, יְהוּדָה וְעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וְהַגָּלִיל. הָיָה בִּיהוּדָה וְהֶחֱזִיק בַּגָּלִיל, בַּגָּלִיל וְהֶחֱזִיק בִּיהוּדָה - אֵינָהּ חֲזָקָה, עַד שֶׁיְּהֵא עִמּוֹ בַּמְּדִינָה. וְהָוֵינַן בָּהּ: מַאי קָסָבַר: אִי קָסָבַר מְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו הֲוָיָא מְחָאָה - אֲפִילּוּ בִּיהוּדָה וְגָלִיל נַמִי, וְאִי קָסָבַר מְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו לָא הֲוָיָא מְחָאָה - אֲפִילּוּ יְהוּדָה וִיהוּדָה נַמִי לָא! אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל: לְעוֹלָם קָסָבַר מְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו הֲוָיָא מְחָאָה. וּמַתְנִיתִין בִּשְׁעַת חֵירוּם שָׁנוּ. וּמַאי שְׁנָא יְהוּדָה וְגָלִיל דְּנָקֵט -

דסתם

רש"י

אבל למאן דמתני — לאחרים. **לית ליה שיעורא** — וממילא שמעינן דלמאן דלא קרי ולא תני אין מבטלין אם יש לו מתעסקין כדי קבורה בעלמא — בשאלתות דרב אחאי מצאתי כן. **תנורא דאסא** — כמין חופה של הדס עגולה. **קריתא** — צעיף על ראשה משורבב על עיניה, כמו שערשין במקומינו. ופעמים שמנמנמת בתוכו, מתוך שאין עיניה מגולין, ולכך נקרא הינומא, על שם תנומה. **ביהודה ראיה** — כל הני דמתני', ששם היו רגילין בסימנין הללו לבתולה. **דרדוני מישחא** — הנשים נותנים שמן בראש התלמידים, ושפות. **מישחא דחפיפותא** — [שמן של בשמים שמתוקן לחופת] קאמר מר — וכי בעלי חפיפות הן, לסוכן שמן? **יתמא** — יתום ממנהג הנוהג. **איעסק לבריה** — לישא לו אשה. **ודרדיג מישחא** — שף שמן בראש התלמידים. **ארמלתא מאי** — מה סימנין עושים לאלמנה להודיע שאלמנה נישאת. **לית לה כיסני** — אין לה קליות, וזה סימנה. **וליתני מודה רבי יהושע כו' שדה זו שלך היתה** — כיון דטעמא משום דאין שור שחוט לפניו הוא, שלא היה אדם תובעו — מה לי של אביו ומה לי שלו, ומאי שנא של אביך דנקט? **שני חזקה** — שלש שנים שתיקנו חכמים לכל מחזיקים בקרקע, דמשאבלה שלש שנים בלא עירעור — נאמן לומר לקחתיה ואבד שטרי, דכולי האי לא מזדהר אניש בשטרא. **בשלמא גבי אביו משכחת לה** — דאיצטריך למיתנייה, כגון דאכלה שני חזקה ואפילו הכי לא מהימן. וכגון שאכלה שתי שנים ראשונות בחיי אביו, ומת, ואכלה השלישית לפני הבן הזה, והוא היה קטן ולא עירער. ואיצטריך לאשמועינן, דכיון דקטן היה — אין השנה הזאת עולה מן המנין. **וכדרב הונא דאמר אין מחזיקין בנכסי קטן** — המחזיק בנכסי קטן שלש שנים אינה חזקה. דהאי דלא מיחה — משום דקטן הוא, ואפילו הגדיל לאחר מיכן והחזיק זה בפניו כמה שנים — אינה חזקה, הואיל ותחלתו כשהוא קטן ראהו מוחזק בה — לא ידע כשהגדיל שהיתה של אביו, עד ששמוע מפי אחרים. **ורב הונא מתניתין אתא לאשמועינן** — בתמיה. כיון דמתניתין בהכי עסקינן, ולא מיתוקמא אלא בהכי — מאי אתא רב הונא לאשמועינן? הרי כבר שנויה ועומדת, ודבר השנוי במשנתינו שגור בפי הכל. **דיוקא דמתניתין אתא לאשמועינן** — משום דמתניתין לא מיפרשא בהדיא דבהכי עסקינן, ואתא רב הונא לאשמועינן בהדיא, ומדיוקא דמתניתין קא יליף לה. **וליתנייה בדידיה** — שדה זו שלך היתה אם יש עדים כו' אינו נאמן, ואף על גב שאכלה שני חזקה, וכגון שהיו שתים בפניו ואחת שלא בפניו. **כגון שברח** — ואשמעינן דההיא שתא לא סלקא ליה. **אי ברח מחמת ממון** — שאינו ירא מן המלכות, אלא מצעקת הצועקים בעיר. **איבעי ליה למחוי** — במקום שהוא שם, וכיון דלא מיחה — חזקה מעלייתא היא. **שלש ארצות לחזקה** — שלש ארצות של ארץ ישראל חשובות חלוקות זו מזו לענין חזקה, כאילו הן ארצות נכריות. ואם היה בזו והחזיק אחר בקרקע שיש לו בחברתה — אינה חזקה. **במדינה** — או שניהם בגליל, או שניהם ביהודה, ואפילו הן בשתי עיירות. **אפילו יהודה וגליל נמי** — הוה ליה למחויי היכא דהוי, ומדלא מחי — תיהוי חזקה. **ואי קסבר מחאה שלא בפניו לא הויא מחאה** — כגון אם היה בעיר אחת, ומיחה שלא בפניו בפני שנים בעיר אחרת. **אפילו יהודה ויהודה** — בשתי עיירות נמי לא תיהוי חזקה, דלא הוה ליה למחויי שלא בפניו. **הויא מחאה** — דהברך חברא אית ליה, דהני דמחי באנפייהו מגלו לאחריני, ובא הדבר לאזני המחזיק, והוה ליה לאזדהורי בשטריה. **ומתניתין** — דקתני יהודה וגליל לא. **בשעת חירום שנו** — דיכול לומר: לא נגלית לי מדאתו שאשמור את שטרי. **ומאי שנא יהודה וגליל דנקט** — אם יש חירום נמי מעיר לעיר, אפילו שתי עיירות באותה מדינה נמי לא.

ולִיתְנֵי

הימים המיוחדים דחודש תמוז הם –י"ב-י"ג תמוז.

אֲבָל לְמַאן דְּמַתְנֵי – למי שמלמד תורה לאחרים, לֵית לֵיהּ שִׁיעוּרָא – אין שיעור למספר האנשים אשר יוצאים ללוותו אלא הכל בטלים מתלמודם לכבודו.

* * *

שנינו במשנה: וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁיָּצְתָה בְּהִינּוּמָא וְכוּ׳ כתובתה מאתים. מבארת הגמרא: מַאי – מה היא ׳הִינּוּמָא׳, סוּרְחָב בַּר פַּפָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּזְעִירִי אָמַר, זו תַּנּוּרָא דְּאַסָּא – כמין חופה עגולה מהדסים. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, זו קָרִיתָא דְּמִנַּמְנָה בָּהּ כַּלָּתָא – צעיף הנתון על ראשה ויורד ומכסה את עיניה, ומתוך כך לפעמים היא מתנמנמת תחתיו, וקרוי ׳הינומא׳ על שם אותה תנומה.

* * *

שנינו במשנה: רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר וְכוּ׳ אף חילוק קליות ראיה. הגמרא מביאה מנהגים שונים בנישואי בתולה: תָּנָא בִּיהוּדָה רָאָיָה – שנה התנא במשנתינו את המנהגים שנהגו לעשות בארץ יהודה בנישואי הבתולות, ויש לברר, בְּבָבֶל מַאי – מה היו נוהגים. אָמַר רַב, דַּרְדּוּגֵי דְּמִשְׁחָא אַרֵישָׁא דְּרַבָּנָן – נהגו הנשים לשפשף בשמן את ראשי התלמידים. אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, מִשְׁחָא דַּחֲפִיפוּתָא קָאָמַר מַר – האם כוונתך לשמן של בשמים המיוחד לחפיפת הראש שיש בו שחין, כלומר, וכי יש בהם שחין שצריכים לחפוף את ראשם בשמן זה. אָמַר לֵיהּ אביי, יַתְמָא – כיתום מן המנהג אתה, שאינך מכירו, לֹא עָבְדָא לָךְ אִמָּךְ – האם לא הנהיגה לך אמך דַּרְדּוּגֵי מִשְׁחָא אַרֵישָׁא דְּרַבָּנָן בְּשִׁעַת מַעֲשֶׂה – בשעת חתונתך. כִּי הָא – כפי שמצינו דְּהַהוּא מַרְבָּנָן – אחד מן החכמים דְּאִיעַפַּק לֵיהּ לְבַרֵיהּ – שידך אשה לבנו בְּי רַבָּה בַּר עוּלָּא – עם בתו של רבה בר עולא, וְאַמְרֵי לֵהּ – ויש אומרים שרַבָּה בַּר עוּלָּא הוא דאִיעַפַּק לֵיהּ לְבַרֵיהּ – שידך אשה לבנו בְּי הַהוּא מַרְבָּנָן, וְדַרְדֵּיג מִשְׁחָא אַרֵישָׁא דְּרַבָּנָן בְּשִׁעַת מַעֲשֶׂה.

הגמרא מבררת את הסימנים שהיו נהוגים בנישואי אלמנה. שואלת הגמרא: אַרְמַלְתָּא מַאי – אלו סימנים עושים בשעת נישואי אלמנה, כדי שיזכרו שנישאה כשהיא אלמנה. משיבה הגמרא: תָּאנֵי רַב יוֹסֵף, אַרְמַלְתָּא, לֵית לֵהּ כִּיסָנֵי – אין מחלקים קליות בשעת נישואיה, וזה הסימן שנישאה אלמנה.

* * *

שנינו במשנה: וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ כוּ׳ שדה זו של אביך היתה ולקחתיה ממנו שהוא נאמן, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. מקשה הגמרא: כיון שהמשנה באה להשמיענו שרבי יהושע מודה שאדם נאמן בטענתו באופן שאין השני תובע ממנו כלום, אם כן מדוע העמיד רבי יהושע את דבריו במשנה דווקא כשהמחזיק בשדה טוען של אביך היתה וקניתיה ממנו, וְלִיתְנֵי – והלא יכלה המשנה לכתוב מוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ ׳שָׂדֶה זוֹ שֶׁלְּךָ הָיְתָה וּלְקַחְתִּיהָ מִמְּךָ׳, שכן גם מקרה זה הוא בגדר ׳אין שור שחוט לפניך׳, שכיון שהלה לא תבעו כלום, אלא הוא מעצמו הודה שהיתה השדה של חבירו וטוען שקנאה ממנו, נאמן.

מתרצת הגמרא: התנא נקט אופן זה בדווקא, מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִיתְנֵי סֵיפָא – לפי שרצונו לשנות בסוף דבריו את הדין ׳אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר לְקַחְתִּיהָ מִמֶּנּוּ, אֵינוֹ נֶאֱמָן׳, ואם היתה הרישא עוסקת באופן שהודה לו על שדה שקנה ממנו עצמו, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן היתה המשנה יכולה לומר בסיפא שאם יש עדים אינו נאמן, אִי דְּאַכְלָה שְׁנֵי חֲזָקָה – אם מדובר שהמחזיק כבר ישב בשדה שלש שנים, שזו ראיה שהשדה שלו, אַמַּאי לֹא מְהֵימְנָן – מדוע אינו נאמן לומר שקנאה ממנו, והרי אף שיש עדים שהיתה השדה של חבירו, מכל מקום חזקת שלש שנים מסייעתו ומוכיחה שקנאה מחבירו. וְאִי דְּלֵא אַכְלָה המחזיק בה שְׁנֵי חֲזָקָה, הרי פְּשִׁיטָא דְּלֵא מְהֵימְנָן, דכיון שיש עדים שהיתה השדה של חבירו, והוא עצמו לא החזיק בה שלש שנים, ודאי אינו נאמן לומר שהיא שלו, ואין בכך שום חידוש, ולכן נקטה המשנה אופן שאומר שאביה מכרה לו.

תמהה הגמרא: אִי הָכִי – אם כן, נַבִּי אָבִיו נַמִּי – גם באופן שנקטה המשנה, שהוא אומר שאביו מכרה לו יש להקשות מה החידוש בסיפא, והרי אִי דְּאַכְלָה המחזיק בה שְׁנֵי חֲזָקָה, אַמַּאי לֹא מְהֵימְנָן, והרי אף שיש עדים, החזקה מסייעתו. וְאִי דְּלֵא אַכְלָה שְׁנֵי חֲזָקָה, פְּשִׁיטָא דְּלֵא מְהֵימְנָן, דכיון שיש עדים שהיתה הקרקע של האב, מדוע יהיה נאמן לומר שהשדה שלו, ללא אכילת שני חזקה.

הגמרא חוזרת ומבארת את תירוצה: באמת מדובר בסיפא באופן שלא אכלה שלש שנים, וּבִשְׁלָמָא נַבִּי אָבִיו – באופן שטוען ׳של אביך היתה ולקחתיה ממנו׳, מַשְׁכַּחַת לָהּ – ניתן למצוא אופן מחודש בסיפא, כְּגוֹן שֶׁאֲכָלָהּ שְׁתַּיִם [–שנתיים] בְּחַיֵּי הָאָב, וְשנה אַחַת בְּחַיֵּי בְּנוֹ הקטן, וחידש התנא שאותה שנה שישב בשדה אחר מיתת האב בעוד בנו קטן אינה עולה לו למנין שנות החזקה, וּכְשִׁיטתו דְּרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא, אֵין מַחֲזִיקִין בְּנִכְסֵי קָטָן – אין החזקה בקרקע של קטן נחשבת כראיה שהיא של המחזיק בה, וַאֲפִילּוּ הִגְדִּיל – אף אם המשיך הלה להחזיק בקרקע לאחר שגדל הקטן, משום שבתחילה כשראהו הבן יושב בשדה היה קטן וסבור היה שהשדה של המחזיק בה, ולכן גם כשגדל לא ערער עד ששמע מפי אחרים ששדה זו של אביו היתה. אך אם היתה המשנה עוסקת באופן שאמר לחבירו שדה זו שלך היתה וקניתיה ממך, פשוט שאם יש עדים שהיתה של חבירו ולא החזיק בה הלה שלש שנים, שאינה שלו.

מקשה הגמרא: לדבריך נמצא שבדברי התנא של משנתינו התחדש שהחזקה בנכסי קטן אינה מועילה, ואם כן קשה, וְכִי רַב הוּנָא שאמר דין זה, מַתְנִיתִין אֲתָא לְאַשְׁמוּעִינָן – בא להשמיענו דין שכבר נאמר במשנה.

מתרצת הגמרא בשני אופנים: אִיבָּעֵית אֵימָא – אם תרצה תאמר שרַב הוּנָא דִּיוּקָא דְּמַתְנִיתִין קָאָמַר – אמר דין זה כיון שאינו מפורש במשנה, אלא הוא רק מדויק מתוך דבריה, ואף רב הונא עצמו למד דין זה מדיוק המשנה. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, ׳אֲפִילּוּ הִגְדִּיל׳ קָא מַשְׁמַע לָן – רב הונא בא לחדש שאפילו אם המחזיק נשאר בקרקע לאחר שגדל הקטן, אין זו חזקה, כיון שתחילת ישיבתו בה היתה בקטנותו, ודין זה אינו נלמד ממשנתינו.

הגמרא ממשיכה לברר מדוע לא יכלה המשנה לנקוט חידוש זה באופן שהיתה השדה של חבירו. מקשה הגמרא: וְלִיתְנֵייהּ בְּדִידֵיהּ – מדוע לא נקטה המשנה אופן שאומר ׳שדה זו שלך היתה׳, וְלוֹקְמָהּ – וכדי לבאר את החידוש בסיפא נעמידנה כְּגוֹן שֶׁאֲכָלָהּ המחזיק שְׁתַּיִם בְּפָנָיו – בפני המערער, וְשנה אַחַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וּכְגוֹן שֶׁבָּרַח הבעלים הראשונים מהמקום ואינו יכול למחות במחזיק, ונאמר שחידשה המשנה ששנה זו אינה מצטרפת לשני חזקה, ולכן מוציאים את השדה מידו על פי העדים.

מתרצת הגמרא: אף באופן זה אין כל חידוש, שהרי יש לברר, ׳בָּרַח׳ מֵחֲמַת מַאי – מאיזה טעם ברח אותו אדם, אִי דְּבָרַח מֵחֲמַת נְפָשׁוֹת – שהיתה המלכות מבקשת להורגו, פְּשִׁיטָא דְּלֵא מְהֵימְנָן המחזיק, דְּלֵא מָצֵי מַחֵי – שהרי לא היה המערער יכול למחות, מחשש שיתפסוהו. וְאִי דְּבָרַח מֵחֲמַת מָמוֹן, שהיה חייב לאנשי עירו, הרי ישיבת המחזיק בשדה באותה השנה כן מצטרפת למנין שנות החזקה, כיון דאִיבָּעֵי לֵיהּ לְמַחוֹיֵי – שהיה לו למערער למחות מאותו מקום שברח לשם, דְּכַנְמָא לָן שִׁמְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו – של המחזיק בשדה, הֲוֵיָא מְחָאָה.

הגמרא מביאה את המקור לכך שמחאה שלא בפני המחזיק נחשבת למחאה: דִּתְנַן במשנה (ב״ב לח.), שָׁלֹשׁ אַרְצוֹת הן בארץ ישראל החלוקות זו מזו לְענין חֲזָקָה, יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְהַגָּלִיל. הָיָה בעל הקרקע בִּיהוּדָה ושדהו בגליל, וְהֶחֱזִיק בה אדם אחר בַּגָּלִיל שלש שנים, או באופן הפוך, שהיה בעל הקרקע בַּגָּלִיל ושדהו ביהודה, וְהֶחֱזִיק בה אדם אחר בִּיהוּדָה שלש שנים, אֵינָהּ חֲזָקָה, עַד שֶׁיְּהֵא עָמוֹ בעל השדה בְּאוֹתה הַמְּדִינָה.

ומבארת הגמרא את המשנה: וְהַוֵּינָן בָּהּ – ונשאנו ונתנו בדברי המשנה, שיש להקשות בה, מַאי קָסָבַר התנא במשנה זו, אִי קָסָבַר שִׁמְחָאָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו – של המחזיק בשדה הֲוֵיָא מְחָאָה, אם כן אֲפִילּוּ אם בעל הקרקע בִּיהוּדָה וְהמחזיק נמצא בגָּלִיל, נַמִּי – גם כן תועיל

המשך בעמוד עז

פתיחתא דחכימי

1 א. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא פָּתַח (ישעיה י, ל): צַהֲלִי קוֹלֵךְ
2 בַּת גַּלִּים, אָמַר יְשַׁעְיָהוּ לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים
3 שִׁירִים וּמִזְמוֹרִים לִפְנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, צַהֲלִי קוֹלֵךְ
4 בְּדִבְרֵי תוֹרָה, צַהֲלִי קוֹלֵךְ בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת. בַּת גַּלִּים,
5 מַה גַּלִּים הַלָּלוּ מְסֵיָּמִין בַּיָּם, כָּךְ אֲבוֹתֵיהֶם מְסֵיָּמִין
6 בָּעוֹלָם.

7 דָּבָר אַחֵר, בַּת גַּלִּים, בַּת גּוֹלִים, בְּרַתְּהוֹן דְּגַלְוָאֵי,
8 בִּתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, אוֹתוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ (בראשית יב, י): וַיְהִי
9 רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה. בִּתּוֹ שֶׁל יִצְחָק
10 שֶׁכָּתוּב בּוֹ (בראשית כו, א): וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אֲבִימֶלֶךְ
11 מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה. בִּתּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁכָּתוּב
12 בּוֹ (בראשית כח, ה): וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם. (ישעיה י, ל):
13 הַקְשִׁיבִי, הַקְשִׁיבִי לְמִצְוֹתַי, הַקְשִׁיבִי לְדִבְרֵי תוֹרָה,
14 הַקְשִׁיבִי לְדִבְרֵי נְבוּאָה, הַקְשִׁיבִי לִצְדָקוֹת וּמַעֲשִׂים
15 טוֹבִים. (ישעיה י, ל): לַיְשָׁה, וְאִם לָאו, לַיְשָׁה, הָא
16 אַרְיֵה סָלִיק עַלָּךְ, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, דִּכְתִיב
17 בֵּיהּ (ירמיה ד, ז): עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ. (ישעיה י, ל): עֲנִיָּה,
18 עֲנִיָּה מִן הַצַּדִּיקִים. עֲנִיָּה מִדִּבְרֵי נְבוּאָה. עֲנִיָּה
19 מִמִּצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. (ישעיה י, ל): עֲנָתוֹת, וְאִם
20 לָאו, עֲנָתוֹת, הָא עַנְתּוֹתָא אָתֵי וּמִתְנַבֵּא עֲלִיךְ,
21 דִּכְתִיב (ירמיה א, א): דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן חִלְקִיָּהוּ מִן
22 הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וגו׳, כֵּיוָן שֶׁבָּא הַפֵּרְעָנוּת,
23 קוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

24 ב. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא פָּתַח (ירמיה ט, יא): מִי הָאִישׁ
25 הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת זֹאת וגו׳, תָּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאי,
26 אִם רָאִיתָ עֲיָרוֹת נִתְלָשׁוֹת מִמְּקוֹמָן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דַּע
27 שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בִּשְׂכַר סוֹפְרִים וּבִשְׂכַר מַשְׁנִים,
28 שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ט, יא): עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר ה׳
29 עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי. רַבִּי הֲוָה מְשַׁלַּח לְרַבִּי אַסִּי
30 וּלְרַבִּי אַמִּי דְּיִפְקוּן וְיִתַּקְנוּן קְרָיְיָתָא דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל,
31 וַהֲווֹן עָלִין לְקָרְיָיתָא וְאָמְרִין לְהוֹן אַיְיתוּ לָן נְטוּרֵי
32 קַרְתָּא, וַהֲווֹן מַיְיתוּ לְהוֹן רֵישׁ מַטְרְתָּא וְסַנְטֵרָא,
33 וַהֲווֹן אָמְרִין לְהוֹן אִלֵּין נְטוּרֵי קַרְתָּא, אִלֵּין חֲרוּבֵי
34 קַרְתָּא, אָמְרוּ לְהוֹן וּמַאן אִנּוּן נְטוּרֵי קַרְתָּא אָמְרוּ
35 לָהֶם אֵלּוּ סוֹפְרִים וּמַשְׁנִים, שֶׁהֵם הוֹגִים וּמַשְׁנִים
36 וּמְשַׁמְּרִין אֶת הַתּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, עַל שֵׁם
37 שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע א, ח): וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה. וְכֵן הוּא
38 אוֹמֵר (תהלים קכז, א): אִם ה׳ לֹא יִבְנֶה בַיִת וגו׳. רַבִּי
39 הוּנָא וְרַבִּי יִרְמְיָה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַבִּי יִצְחָק
40 אָמְרֵי, מָצִינוּ שֶׁוִּתֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל עֲבוֹדַת
41 כּוֹכָבִים וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְלֹא
42 וִתֵּר עַל מָאֲסָה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מָה אָבְדָה
43 הָאָרֶץ, עַל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְעַל
44 שְׁפִיכוּת דָּמִים, אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא עַל עָזְבָם אֶת
45 תּוֹרָתִי. רַבִּי הוּנָא וְרַבִּי יִרְמְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא
46 אָמְרֵי, כְּתִיב (ירמיה טז, יא): וְאֹתִי עָזָבוּ וְאֶת תּוֹרָתִי לֹא
47 שָׁמָרוּ, הַלְוַאי אוֹתִי עָזָבוּ וְתוֹרָתִי שָׁמָרוּ, מִתּוֹךְ שֶׁהָיוּ
48 מִתְעַסְּקִין בָּהּ הַמָּאוֹר שֶׁבָּהּ הָיָה מַחֲזִירָן לְמוּטָב. רַב
49 הוּנָא אָמַר לְמֹד תּוֹרָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ
50 שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָה בָּא לִשְׁמָהּ.

51 אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת
52 מֵהַר חוֹרֵב וְאוֹמֶרֶת אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל
53 תּוֹרָה. שְׁמוּאֵל תָּנֵי לָהּ בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי,
54 אֵימָתַי הַמַּלְכוּת גּוֹזֶרֶת גְּזֵרָה וּגְזֵרָתָהּ מַצְלַחַת, בְּשָׁעָה
55 שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַשְׁלִיכִין דִּבְרֵי תוֹרָה לָאָרֶץ, הֲדָא הוּא
56 דִּכְתִיב (דניאל ח, יב): וְצָבָא תִּנָּתֵן עַל הַתָּמִיד בְּפָשַׁע,
57 אֵין צָבָא אֶלָּא מַלְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כד, כא): יִפְקֹד
58 ה׳ עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם וגו׳, הַתָּמִיד, אֵלּוּ
59 יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (יהושע א, ח): וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה.
60 בְּפָשַׁע, בְּפִשְׁעָהּ שֶׁל תּוֹרָה, כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל
61 מַשְׁלִיכִין דִּבְרֵי תוֹרָה לָאָרֶץ, הַמַּלְכוּת הִיא גּוֹזֶרֶת
62 וּמַצְלַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ח, יב): וְתַשְׁלֵךְ אֱמֶת אַרְצָה
63 וגו׳, וְאֵין אֱמֶת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג, כג):
64 אֱמֶת קְנֵה וְאַל תִּמְכֹּר, אִם הִשְׁלַכְתָּ דִּבְרֵי תוֹרָה לָאָרֶץ
65 מִיָּד הִצְלִיחָה הַמַּלְכוּת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דניאל ח, יב):
66 וְעָשְׂתָה וְהִצְלִיחָה.

67 אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פַּזִּי (הושע ח, ג): זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב
68 וגו׳, וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד, ב): כִּי
69 לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם וגו׳.

70 אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא לֹא עָמְדוּ פִּילוֹסוֹפִין לְאֻמּוֹת
71 הָעוֹלָם כְּבִלְעָם בֶּן בְּעוֹר וּכְאַבְנִימוּס הַגַּרְדִּי, אָמְרוּ
72 לָהֶם יְכוֹלִין אָנוּ לְהִזְדַּוֵּג לְאֻמָּה זוֹ, אָמְרוּ לָהֶם לְכוּ
73 וְחִזְרוּ עַל בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁלָּהֶם, אִם הַתִּינוֹקוֹת
74 מְצַפְצְפִין בְּקוֹלָן, אִי אַתֶּם יְכוֹלִין לָהֶם, וְאִם לָאו
75 אַתֶּם יְכוֹלִין לָהֶם, שֶׁכֵּן הִבְטִיחָם אֲבִיהֶם וְאָמַר
76 לָהֶם (בראשית כז, כב): הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו,
77 כָּל זְמַן שֶׁקּוֹלוֹ שֶׁל יַעֲקֹב בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי
78 מִדְרָשׁוֹת, אֵין הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו, וְכָל זְמַן שֶׁאֵין קוֹלוֹ
79 מְצַפְצֵף בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו.
80 וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה ה, כד): לָכֵן כְּאֲכֹל קַשׁ לְשׁוֹן
81 אֵשׁ וגו׳, וְכִי יֵשׁ קַשׁ אוֹכֵל אֵשׁ, וַהֲלֹא דַּרְכָּהּ שֶׁל
82 אֵשׁ אוֹכֶלֶת קַשׁ, וְאַתְּ אוֹמֵר לָכֵן כְּאֲכֹל קַשׁ לְשׁוֹן
83 אֵשׁ, אֶלָּא, קַשׁ זֶה בֵּיתוֹ שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר (עובדיה א,
84 יח): וְהָיָה בֵית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו

איכה רבה

לְקַשׁ. לְשׁוֹן אֵשׁ, זֶה בֵּיתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה, זֶה בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, שֶׁרְשָׁם כַּמָּק יִהְיֶה, אֵלּוּ הָאָבוֹת שֶׁהֵם שָׁרְשֵׁיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה, אֵלּוּ הַשְּׁבָטִים שֶׁהֵם פִּרְחֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי מָה (ישעיה ה, כד): כִּי מָאֲסוּ אֵת תּוֹרַת ה׳ צְבָאוֹת וגו׳, אָמַר רַבִּי יוּדָן כִּי מָאֲסוּ אֵת תּוֹרַת ה׳ צְבָאוֹת, זוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וְאֵת אִמְרַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נִאֲצוּ, זוֹ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְכֵיוָן שֶׁהִשְׁלִיכוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה לָאָרֶץ, הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה (ירמיה ט, טז): כֹּה אָמַר ה׳ צְבָאוֹת הִתְבּוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ וְרַבָּנָן, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים, כָּעַס עַל הָרִאשׁוֹן נָטַל אֶת הַמַּקֵּל וְחַבָּטוֹ וְהִגְלָהוּ, אָמַר אוֹי לָזֶה מֵאֵיזוֹ שַׁלְוָה נִגְלָה. כָּעַס עַל הַשֵּׁנִי וְנָטַל אֶת הַמַּקֵּל וְחַבָּטוֹ וְהִגְלָהוּ, אָמַר אֲנָא הוּא דְּתַרְבּוּתִי בִּישָׁא. כָּךְ, גָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְהִתְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לָהֶם אֶת הַפְּסוּק הַזֶּה (הושע ז, יג): אוֹי לָהֶם כִּי נָדְדוּ מִמֶּנִּי. וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ יְהוּדָה וּבִנְיָמִין, כִּבְיָכוֹל אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (ירמיה י, יט): אוֹי לִי עַל שִׁבְרִי. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ שְׁנֵי בָנִים כָּעַס עַל הָרִאשׁוֹן וְנָטַל אֶת הַמַּקֵּל וַחֲבָטוֹ וּפִרְפֵּר וָמֵת, הִתְחִיל מְקוֹנֵן עָלָיו, כָּעַס עַל הַשֵּׁנִי וְנָטַל אֶת הַמַּקֵּל וַחֲבָטוֹ וּפִרְפֵּר וָמֵת, אָמַר מֵעַתָּה אֵין בִּי כֹּחַ לְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֶלָּא קִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וִיקוֹנְנוּ עֲלֵיהֶם. כָּךְ, גָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְהִתְחִיל מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם (עמוס ה, א): שִׁמְעוּ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ יְהוּדָה וּבִנְיָמִין, כִּבְיָכוֹל אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעַתָּה אֵין בִּי כֹּחַ לְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה ט, טז יז): קִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וגו׳ וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה עָלֵינוּ נֶהִי, עֲלֵיהֶם אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא עָלֵינוּ, דִּידִי וְדִידְהוֹן. וְתֵרַדְנָה עֵינֵיהֶם דִּמְעָה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא עֵינֵינוּ, דִּידִי וְדִידְהוֹן. וְעַפְעַפֵּיהֶם יִזְלוּ מָיִם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא וְעַפְעַפֵּינוּ, דִּידִי וְדִידְהוֹן. רַבָּנָן אָמְרִין לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵים עָשָׂר בָּנִים, וּמֵתוּ שְׁנַיִם, הִתְחִיל מִתְנַחֵם בָּעֲשָׂרָה. מֵתוּ עוֹד שְׁנַיִם, וְהִתְחִיל מִתְנַחֵם בִּשְׁמוֹנֶה. מֵתוּ שְׁנַיִם, הִתְחִיל מִתְנַחֵם בְּשִׁשָּׁה. מֵתוּ שְׁנַיִם, הִתְחִיל מִתְנַחֵם בְּאַרְבָּעָה. מֵתוּ שְׁנַיִם, הִתְחִיל מִתְנַחֵם בִּשְׁנַיִם. וְכֵיוָן שֶׁמֵּתוּ כֻּלָּם, הִתְחִיל מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

ג. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא פְּתַח (ירמיה טו, יז): לֹא יָשַׁבְתִּי בְסוֹד מְשַׂחֲקִים וָאֶעְלֹז. אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹן הָעוֹלָמִים מִיָּמַי לֹא נִכְנַסְתִּי בְּבָתֵּי תֵיאַטְרָאוֹת וּבָתֵּי קִרְקָסָאוֹת שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְשָׂחַקְתִּי עִמָּהֶם וָאֶעְלֹז. (ירמיה טו, יז): מִפְּנֵי יָדְךָ בָדָד יָשַׁבְתִּי, נָגְעָה בִי יָדוֹ שֶׁל פַּרְעֹה, וְלֹא יָשַׁבְתִּי בָדָד, נָגְעָה בִי יָדוֹ שֶׁל סַנְחֵרִיב, וְלֹא יָשַׁבְתִּי בָדָד, וְכֵיוָן שֶׁנָּגְעָה בִי יָדְךָ, בָדָד יָשַׁבְתִּי. אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

ד. רַבִּי אַבָּהוּ פָּתַח (הושע ו, ז): וְהֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית, זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָדָם הָרִאשׁוֹן הִכְנַסְתִּי אוֹתוֹ לְגַן עֵדֶן וְצִוִּיתִיו וְעָבַר עַל צִוּוּיַי, וְדַנְתִּי אוֹתוֹ בְּגֵרוּשִׁין וּבְשִׁלּוּחִין, וְקוֹנַנְתִּי עָלָיו אֵיכָה. הִכְנַסְתִּי אוֹתוֹ לְגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, טו): וַיִּקַּח ה׳ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן, וְצִוִּיתִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, טז): וַיְצַו ה׳ אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר וגו׳. וְעָבַר עַל צִוּוּיַי, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, יא): הַמִּן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ וגו׳, וְדַנְתִּי אוֹתוֹ בְּגֵרוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, כד): וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם, וְדַנְתִּי אוֹתוֹ בְּשִׁלּוּחִין, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, כג): וַיְשַׁלְּחֵהוּ ה׳ מִגַּן עֵדֶן, וְקוֹנַנְתִּי עָלָיו אֵיכָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג, ט): וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה, אֵיכָה כְּתִיב. אַף בָּנָיו הִכְנַסְתִּי אוֹתָם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, ז): וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ הַכַּרְמֶל, וְצִוִּיתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד, ב): צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעָבְרוּ עַל צִוּוּיַי, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ט, יא): וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ אֶת תּוֹרָתֶךָ, וְדַנְתִּי אוֹתָם בְּגֵרוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ט, טו): מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם, וְדַנְתִּי אוֹתָם בְּשִׁלּוּחִין, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה טו, א): שַׁלַּח מֵעַל פָּנַי וְיֵצֵאוּ, וְקוֹנַנְתִּי עֲלֵיהֶם אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

ה. רַבִּי אַבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי בַּר חֲנִינָא פָּתַח (יחזקאל כד, ו): לָכֵן כֹּה אָמַר ה׳ אוֹי עִיר הַדָּמִים, אוֹי מִן קַמֵּי דְקַרְתָּא דִשְׁפַכוּ דָמִים בְּגַוָּהּ. סִיר אֲשֶׁר חֵלְאָתָהּ בָהּ, דְּהַפְּשׁוּשִׁיתָהּ בְּגַוָּהּ, וְחֵלְאָתָהּ לֹא יָצְאָה מִמֶּנָּה, וְהַפְּשׁוּשִׁיתָהּ לָא נָפְקַת מִן גַּוָּהּ. לִנְתָחֶיהָ לִנְתָחֶיהָ הוֹצִיאָהּ, מַטְלִיּוֹת מַטְלִיּוֹת הָיוּ גוֹלִים. כֵּיצַד גָּלוּ, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד גָּלוּ תְּחִלָּה. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אוֹמֵר שֵׁבֶט זְבוּלֻן וְשֵׁבֶט נַפְתָּלִי גָּלוּ תְּחִלָּה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה ח, כג): כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי. וּמַה מְקַיֵּם רַבִּי אֶלְעָזָר קְרָיָה דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אֶלָּא כָּעֵת שֶׁגָּלוּ שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְגָד, כָּךְ גָּלוּ שֵׁבֶט זְבוּלֻן וְשֵׁבֶט נַפְתָּלִי. (ישעיה ט, א): וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד, רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר הַמָּמָם כִּבְמַכְבִּיד, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה יד, כג): וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד. לֹא נָפַל עָלֶיהָ גּוֹרָל, רַבִּי נַחְמָן בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא אָמַר מַהוּ לֹא נָפַל עָלֶיהָ גּוֹרָל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשָׁעָה שֶׁהִפַּלְתִּי קַלָּסִים עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְהַגְלוֹתָם, לֹא גָלוּ, וְאַתֶּם לָמָּה גְּלִיתֶם, כִּי דָּמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה, כָּל כָּךְ לָמָּה, לְהַעֲלוֹת חֵמָה, רַבִּי יוּדָן שָׁאַל לְרַבִּי אַחָא אָמַר לוֹ הֵיכָן הָרְגוּ יִשְׂרָאֵל אֶת זְכַרְיָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל אוֹ בְּעֶזְרַת נָשִׁים, אָמַר לוֹ לֹא בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלֹא בְּעֶזְרַת נָשִׁים אֶלָּא בְּעֶזְרַת הַכֹּהֲנִים, וְלֹא נָהֲגוּ בְּדָמוֹ לֹא כְּדַם אַיָּל וְלֹא כְּדַם צְבִי, שֶׁבְּדַם צְבִי וּבְדַם אַיָּל כְּתִיב (ויקרא יז, יג): וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר, בְּרַם הָכָא

איכה רבה

1 כְּתִיב (יחזקאל כד, ז): כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה עַל צְחִיחַ סֶלַע
2 שָׂמָתְהוּ לֹא שְׁפָכַתְהוּ עַל הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עָפָר.

3 דָּבָר אַחֵר, לָכֵן כֹּה אָמַר ה׳ אוֹי עִיר הַדָּמִים, אוֹי מִן
4 קַמֵּי דְּקַרְתָּא דְּשָׁפְכֵי דָּמָהּ לְגַוֵּהּ. גַּם אֲנִי אַגְדִּיל
5 הַמְּדוּרָה, אַרְבֶּה בְּפֵרְעָנוּת. הַרְבֵּה הָעֵצִים, אֵלּוּ
6 הַלִּגְיוֹנוֹת. הַדְּלֵק הָאֵשׁ, אֵלּוּ הַמְּלָכִים. הָתֵם הַבָּשָׂר,
7 זֶה הַצִּבּוּר. וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי
8 נְחֶמְיָה בְּשֵׁם רַב אַחָא אָמְרֵי לְפִי שֶׁהָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל
9 אוֹמְרִים נְבוּכַדְנֶצַּר כָּנַס כָּל מָמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם וְלַמָּמוֹן
10 שֶׁלָּנוּ הוּא צָרִיךְ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיֵּיכֶם
11 שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה מָמוֹנְכֶם חָבִיב עָלָיו כְּמוֹ בְּשָׂמִים הַלָּלוּ
12 שֶׁהֵן עוֹלִין בַּסְּעוּדָה. וְהָעֲצָמוֹת יֵחָרוּ, אַתְּ מוֹצֵא
13 בְּשָׁעָה שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל הָיָה גּוּפָן תּוֹסֵס כַּהֲדָא
14 מֶרְקַחְתָּא. וְהַעֲמִידָהּ עַל גֶּחָלֶיהָ רֵקָה, אָמַר רַבִּי
15 אֶלְעָזָר אִלּוּ נֶאֱמַר שְׁבוּרָה לֹא הָיָה לָהּ תַּקָּנָה לְעוֹלָם,
16 וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר רֵיקָה כָּל כְּלִי שֶׁהוּא רֵיקָן סוֹפוֹ
17 לְהִתְמַלְּאוֹת, כָּל כָּךְ לָמָּה, לְמַעַן תִּחַם וְחָרָה נִחֲשְׁתָּהּ
18 וְנִתְּכָה בְתוֹכָהּ וגו׳. כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ
19 הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

20 ו. רַבִּי אַבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא פָּתַח (הושע ה,
21 ט): אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִּהְיֶה, אֵימָתַי בְּיוֹם תּוֹכֵחָה, יוֹם
22 שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לְהִתְוַכֵּחַ עִמָּהֶם בַּדִּין.
23 אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים לֹא גָּלוּ
24 יְהוּדָה וּבִנְיָמִין, וְהָיוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אוֹמְרִים מִפְּנֵי
25 מָה הִגְלָה אוֹתָנוּ וְהֵם לֹא הִגְלָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם בְּנֵי
26 פֶּלֶטִין שֶׁלּוֹ, דִּלְמָא מַשּׁוֹא פָּנִים יֵשׁ כָּאן, חַס וְשָׁלוֹם,
27 אֵין כָּאן מַשּׁוֹא פָּנִים, אֶלָּא עֲדַיִן לֹא חָטְאוּ, וְכֵיוָן
28 שֶׁחָטְאוּ הִגְלָה אוֹתָם. אָמְרוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים הָא
29 אֱלֹהֵינוּ הָא אֱלֹהֵינוּ, הָא תַּקִּיף הָא תַּקִּיף, הָא קְשׁוֹט
30 הָא קְשׁוֹט, דַּאֲפִלּוּ לִבְנֵי בֵיתֵיהּ לָא נְסִיב אַפִּין. כֵּיוָן
31 שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן
32 עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

33 ז. רַבִּי אַבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא פָּתַח (ישעיה ג,
34 כו): וְאָנוּ וְאָבְלוּ פִּתְחֵיהָ, אֲנִינָה מִבִּפְנִים וַאֲבִילָה
35 מִבַּחוּץ. פִּתְחֵיהָ, חֶרְבָּן רִאשׁוֹן וְחֶרְבָּן שֵׁנִי. וְנִקְתָה,
36 נְקִיָּה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, נְקִיָּה מִדִּבְרֵי נְבוּאָה, נְקִיָּה
37 מִצַּדִּיקִים, נְקִיָּה מִמִּצְוֹות וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, לְפִיכָךְ
38 לָאָרֶץ תֵּשֵׁב. (איכה ב, י): יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יִדְּמוּ זִקְנֵי וגו׳.

39 ח. רַבִּי יִצְחָק פָּתַח (ירמיה ט, יח): כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמַע
40 מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדַּדְנוּ. וְכִי יֵשׁ עֵצִים בּוֹכִים וְיֵשׁ אֲבָנִים
41 בּוֹכוֹת, שֶׁאַתָּה אוֹמֵר כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן, אֶלָּא
42 מִמִּי שֶׁהוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּצִיּוֹן. אֵיךְ שֻׁדַּדְנוּ, אֵיךְ
43 הֻוַּת לָן מְבַזּוּנִים. (ירמיה ט, יח): בִּשְׁנוּ מְאֹד כִּי עָזַבְנוּ
44 אָרֶץ, זוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (דברים יא, יב): אֶרֶץ אֲשֶׁר
45 ה׳ אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ. (ירמיה ט, יח): וְכִי הִשְׁלִיכוּ
46 מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ, אֵלּוּ בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת.

47 דָּבָר אַחֵר, בִּשְׁנוּ מְאֹד כִּי עָזַבְנוּ אָרֶץ, אֵלּוּ דִּבְרֵי תוֹרָה,
48 כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (איוב יא, ט): אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ. וְכִי
49 הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ, אֵלּוּ בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת.
50 דָּבָר אַחֵר, בִּשְׁנוּ מְאֹד כִּי עָזַבְנוּ אָרֶץ, זֶה בֵּית
51 הַמִּקְדָּשׁ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (יחזקאל מג, יד): וּמִן הַחֵיק הָאָרֶץ
52 עַד הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה. וְכִי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ, חֻרְבַּן
53 בַּיִת רִאשׁוֹן וְחֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן
54 שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

55 ט. רַבִּי יִצְחָק פָּתַח (ירמיה נא, נא): בִּשְׁנוּ כִּי שָׁמַעְנוּ
56 חֶרְפָּה כִּסְּתָה כְלִמָּה פָּנֵינוּ כִּי בָּאוּ זָרִים עַל מִקְדְּשֵׁי
57 בֵּית ה׳, אַתְּ מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ שׂוֹנְאִים
58 לִירוּשָׁלַיִם, נִכְנְסוּ עִמָּהֶם עַמּוֹנִים וּמוֹאָבִים,
59 שֶׁנֶּאֱמַר (איכה א, י): יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל מַחֲמַדֶּיהָ כִּי
60 רָאֲתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא יָבֹאוּ בַקָּהָל
61 לָךְ. נִכְנְסוּ לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וּמָצְאוּ שָׁם שְׁנֵי
62 כְּרוּבִים, נָטְלוּ אוֹתָן וְנָתְנוּ אוֹתָן בִּכְלִיבָה וְהָיוּ
63 מַחֲזִירִין אוֹתָן בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם וְאוֹמְרִים, לֹא
64 הֱיֵיתֶם אוֹמְרִים שֶׁאֵין הָאֱמָה הַזֹּאת עוֹבֶדֶת עֲבוֹדַת
65 כּוֹכָבִים, רְאוּ מַה מָּצִינוּ לָהֶם וּמָה הָיוּ עוֹבְדִים, הָא
66 כָּל אַפֵּיין שָׁוִין, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (יחזקאל כה, ח): יַעַן
67 אָמֹר מוֹאָב וְשֵׂעִיר הִנֵּה כְּכָל הַגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה,
68 בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְקַעֲקֵעַ
69 בִּיצָּתָן מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (צפניה ב, ט): לָכֵן חַי אָנִי
70 נְאֻם ה׳ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מוֹאָב כְּסְדֹם תִּהְיֶה
71 וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה, כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ
72 הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

73 דָּבָר אַחֵר, (ירמיה נא, נא): בִּשְׁנוּ כִּי שָׁמַעְנוּ חֶרְפָּה, אֵלּוּ
74 שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז. כִּסְּתָה כְלִמָּה פָּנֵינוּ, אֵלּוּ תִּשְׁעָה
75 בְּאָב. כִּי בָּאוּ זָרִים עַל מִקְדְּשֵׁי בֵּית ה׳, חֶרְבָּן רִאשׁוֹן
76 וְחֻרְבָּן שֵׁנִי, כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל
77 יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

78 י. רַבִּי יִצְחָק פָּתַח (ישעיה מג, כב): וְלֹא אֹתִי קָרָאתָ
79 יַעֲקֹב כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל, רַבִּי יוֹחָנָן שְׁמַע לָהּ מֵהָדֵין
80 קְרָיָה (ישעיה יז, א ב): מַשָּׂא דַּמֶּשֶׂק הִנֵּה דַמֶּשֶׂק מוּסָר
81 מֵעִיר וְהָיְתָה מְעִי מַפָּלָה, עֲזֻבוֹת עָרֵי עֲרֹעֵר, עוֹמֵד
82 בְּדַמֶּשֶׂק וּמַזְכִּיר עֲרוֹעֵר, וַהֲלֹא אֵין עֲרוֹעֵר אֶלָּא
83 בִּתְחוּם מוֹאָב, אֶלָּא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה בָּתֵּי
84 עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הָיוּ בְּדַמֶּשֶׂק, וְכָל אַחַת וְאַחַת הָיוּ
85 עוֹבְדִין אוֹתָהּ יוֹם אֶחָד, וְהָיָה לָהֶם יוֹם אֶחָד וְהָיוּ
86 כֻּלָּן עוֹבְדִין בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְכֻלָּן עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל הֶגְמוֹנְיָא
87 וְעָבְדוּ אוֹתָן, דִּכְתִיב (שופטים י, ו): וַיֹּסִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
88 לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה׳ וַיַּעַבְדוּ אֶת הַבְּעָלִים וְאֶת
89 הָעַשְׁתָּרוֹת וְאֶת אֱלֹהֵי אֲרָם וְאֶת אֱלֹהֵי צִידוֹן וְאֶת

1 אֱלֹהֵי מוֹאָב וְאֵת אֱלֹהֵי בְּנֵי עַמּוֹן וְאֵת אֱלֹהֵי פְּלִשְׁתִּים
2 וַיַּעַזְבוּ אֶת ה׳ וְלֹא עֲבָדוּהוּ, אֲפִלּוּ בִּשְׁתָּפוּת.

3 אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא לֹא תִהְיֶה כֹּהֶנֶת כִּפְנַדְקִית.
4 אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, הַלְוַאי עָשׂוּ אוֹתִי בָּנַי
5 כַּגַּרְזִימִי הַזּוּ שֶׁהִיא בָּאָה בָּאַחֲרוֹנָה.
6 אָמַר רַבִּי יוּדָן מָשָׁל לְעַבְדּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה
7 וְהִזְמִין כָּל בְּנֵי כְנַסְיוֹתָיו, וְלֹא הִזְמִין רַבּוֹ. אָמַר
8 הַמֶּלֶךְ הַלְוַאי הִשְׁוָה אוֹתִי עַבְדִּי לִבְנֵי כְנַסְיוֹתָיו. כָּךְ
9 אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַלְוַאי הִשְׁוּוּ אוֹתִי בָּנַי
10 כַּגַּרְזִימִי הַזּוּ שֶׁהִיא בָּאָה בָּאַחֲרוֹנָה, אֶלָּא, וְלֹא אֹתִי
11 קָרָאתָ יַעֲקֹב, קָאֵים טָרוֹן כָּל יוֹמָא וְלָא לָעֵי, וְצַלּוּיֵי
12 קָמוּי אַתְּ לָעֵי. קָאֵים טָרוֹן כָּל יוֹמָא וְלָא בָעֵי, וַאֲמַר
13 לֵיהּ חַבְרֵיהּ אֲתִי וְצַלֵּי וְהוּא אָמַר לֵית אֲנָא יָכִיל. אֵצֶל
14 הַבַּעַל מָה כְּתִיב (מלכים א יח, כו): וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם הַבַּעַל
15 מֵהַבֹּקֶר וְעַד הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל
16 וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה, הֱוֵי וְלֹא
17 אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב, הַלְוַאי לֹא הִכַּרְתִּיךָ יַעֲקֹב, לָמָּה,
18 כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל. לֹא הֵבֵיאתָ לִי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ, שְׁנֵי
19 תְּמִידִין שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח,
20 ד): אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי
21 תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם. וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי, אֵלּוּ קָדָשֵׁי
22 קָדָשִׁים. לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה, זֶה קֹמֶץ הַמִּנְחָה. וְלֹא
23 הוֹגַעְתִּיךָ בְּלְבוֹנָה, זֶה קֹמֶץ הַלְּבוֹנָה. לֹא קָנִיתָ לִי
24 בַּכֶּסֶף קָנֶה, רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב יוֹסֵף אָמַר קִנָּמוֹן הָיָה
25 גָּדֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ עִזִּים וּצְבָאִים אוֹכְלִין מִמֶּנּוּ.
26 וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי, אֵלּוּ אֲמוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים.
27 אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאתֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֹנֹתֶיךָ, רְאוּ מַה
28 גָּרְמוּ לִי עֲוֹנוֹתֵיכֶם לִשְׂרֹף אֶת בֵּיתִי וְלַחֲרֹב אֶת עִירִי
29 וּלְהַגְלוֹת אֶת בָּנַי בֵּין אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְלִישֵׁב לִי לְבַדִּי,
30 אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

31 יא. רַבִּי יִצְחָק פָּתַח (דברים כח, מז מח): תַּחַת אֲשֶׁר לֹא
32 עָבַדְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל,
33 וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ וגו׳. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים
34 בַּתּוֹרָה (שמות טו, יז): תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ,
35 וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: תָּבֹא כָל
36 רָעָתָם לְפָנֶיךָ. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים
37 בַּתּוֹרָה (שמות טו, יד): שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן, וְעַכְשָׁו
38 שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה
39 אָנִי. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (שמות ג, ז):
40 רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא
41 זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: רְאֵה ה׳ כִּי צַר לִי מֵעַי
42 חָמַרְמָרוּ. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא כג,
43 כא): וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם
44 הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: קָרָאתִי לַמְאַהֲבַי. אֵלּוּ זְכִיתֶם
45 הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (דברים טז, כ): צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף,
46 וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: צַדִּיק הוּא
47 ה׳ כִּי פִיהוּ מָרִיתִי. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים
48 בַּתּוֹרָה (דברים טו, יא): פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ, וְעַכְשָׁו
49 שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: פֹּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ.
50 אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא כג, ד): אֵלֶּה
51 מוֹעֲדֵי ה׳, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים:
52 עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים
53 בַּתּוֹרָה (במדבר כ, יט): בַּמְּסִלָּה נַעֲלֶה, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא
54 זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: סְלָה כָּל אַבִּירַי ה׳, אֵלּוּ
55 זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא כו, יג): וָאֶשְׁבֹּר
56 מֹטֹת עֻלְּכֶם, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים:
57 נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים
58 בַּתּוֹרָה (ויקרא ו, ו): אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ,
59 וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: מִמָּרוֹם שָׁלַח
60 אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי, אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים
61 בַּתּוֹרָה (דברים א, לא): בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַכְתֶּם, וְעַכְשָׁו
62 שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל עֹבְרֵי
63 דֶּרֶךְ. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא כו, ה):
64 וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי
65 אַתֶּם קוֹרְאִים: כָּל עַמָּהּ נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים לֶחֶם. אֵלּוּ
66 זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (שמות לד, כד): לֹא יַחְמֹד
67 אִישׁ אֶת אַרְצְךָ, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם
68 קוֹרְאִים: יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל מַחֲמַדֶּיהָ. אֵלּוּ זְכִיתֶם
69 הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא טז, ל): כִּי בַיּוֹם הַזֶּה
70 יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים:
71 טַמְּאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים
72 בַּתּוֹרָה (ויקרא טז, ל): מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ,
73 וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: חֵטְא חָטְאָה
74 יְרוּשָׁלַיִם. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (במדבר
75 י, ט): וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם
76 הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: זָכְרָה יְרוּשָׁלַיִם יְמֵי עָנְיָהּ. אֵלּוּ
77 זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא כו, יב):
78 וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם
79 קוֹרְאִים: וַיֵּצֵא מִן בַּת צִיּוֹן כָּל הֲדָרָהּ. אֵלּוּ זְכִיתֶם
80 הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (דברים כח, יג): וּנְתָנְךָ ה׳ לְרֹאשׁ,
81 וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: הָיוּ צָרֶיהָ
82 לְרֹאשׁ אֹיְבֶיהָ שָׁלוּ. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים
83 בַּתּוֹרָה (דברים טז, טז): שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, וְעַכְשָׁו
84 שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת.
85 אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא כו, ה):
86 וִישַׂבְתֶּם לָבֶטַח, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם
87 קוֹרְאִים: גָּלְתָה יְהוּדָה מֵעֹנִי. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם
88 קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (שמות יב, מב): לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַה׳,
89 וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: בָּכֹה תִבְכֶּה
90 בַּלַּיְלָה. אֵלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (דברים א,

איכה רבה

יב): אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי, וְעַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם קוֹרְאִים: אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

יב. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא פָּתַח (משלי כה, יט): מַעֲדֶה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה חֹמֶץ עַל נָתֶר וְשָׁר בַּשִּׁירִים עַל לֵב רָע, רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי יוֹנָתָן תַּרְוֵיהוֹן אָמְרִין לְמָה הָיוּ עַשֶּׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְשֵׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִין דּוֹמִין, לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּים בְּשִׂמְלָה חֲדָשָׁה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְהָיָה זֶה בּוֹגֵד מִכָּאן וְזֶה בּוֹגֵד מִכָּאן, עַד שֶׁקְּרָעוּ אוֹתָהּ. כָּךְ לֹא זָזוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּשׁוֹמְרוֹן וְשֵׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִין עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בִּירוּשָׁלַיִם, עַד שֶׁגָּרְמוּ לִירוּשָׁלַיִם לֵחָרֵב.

דָּבָר אַחֵר, מַעֲדֶה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה, רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא וְרַבִּי סִימוֹן, רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא אָמַר יוֹם שֶׁנִּזְדַּוֵּג נְבוּכַדְנֶצַּר לְיִשְׂרָאֵל הֶעֱדָה מֵהֶם שְׁנֵי לְבוּשִׁין, בִּגְדֵי כְּהֻנָּה וּבִגְדֵי מַלְכוּת. בְּיוֹם קָרָה, עַל שֵׁם שֶׁקָּרָאוּ לָעֵגֶל (שמות לב, ד): אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. חֹמֶץ עַל נָתֶר, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְאֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ מַרְתֵּף שֶׁל יַיִן, בָּדַק חָבִית רִאשׁוֹנָה וּמְצָאָהּ חֹמֶץ. שְׁנִיָּה, וּמְצָאָהּ חֹמֶץ. שְׁלִישִׁית, וּמְצָאָהּ חֹמֶץ, אָמַר הָא מִסְתְּיָא דְּכֹלָּא בִּישָׁא. וְשָׁר בַּשִּׁירִים עַל לֵב רָע, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה כָּל דְּזָמַר זִימְרָא לָא עָיֵיל בְּאֻדְנֵיהּ דְּרַקְדָּא, כָּל דְּזָמַר זִמְרָ בְּרָא דְּטִפְשָׁא לָא שָׁמַע.

דָּבָר אַחֵר, מַעֲדֶה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה, אָמַר רַבִּי סִימוֹן יוֹם שֶׁנִּזְדַּוֵּג נְבוּכַדְנֶצַּר לְיִשְׂרָאֵל הֶעֱדָה מֵהֶן שְׁנֵי לְבוּשִׁין, בִּגְדֵי כְּהֻנָּה וּבִגְדֵי מַלְכוּת. בְּיוֹם קָרָה, כַּהֲדָא הוּא דְכְתִיב (זכריה ז, יג): וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמְעוּ. חֹמֶץ עַל נָתֶר, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נְחֶמְיָה כָּזֶה שֶׁהוּא נוֹתֵן חֹמֶץ עַל נָתֶר וְסוֹתְרוֹ, כָּךְ הָיוּ סוֹתְרִים דִּבְרֵי תוֹרָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברי הימים ב לו, טז): וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים, רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר כְּפָרָה זוֹ שֶׁהִיא מְלַחֶכֶת בְּפִיהָ. וְשָׁר בַּשִּׁירִים עַל לֵב רָע, רַבִּי חַגַּי בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק אָמַר, לְפִי שֶׁהָיוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר מְמַלְּלִים בְּפִיהֶם, וּמְרַמְּזִין בְּעֵינֵיהֶן, וּמוֹרִין בְּאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וְאוֹמְרִים (יחזקאל יב, כז): הֶחָזוֹן אֲשֶׁר הוּא חֹזֶה לְיָמִים רַבִּים וּלְעִתִּים רְחוֹקוֹת הוּא נִבָּא. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיֵּיכֶם כִּי בִימֵיכֶם בֵּית הַמֶּרִי, מִיָּד (דברי הימים ב לו, יז): וַיַּעַל עֲלֵיהֶם אֶת מֶלֶךְ כַּשְׂדִּים וַיַּהֲרֹג בַּחוּרֵיהֶם בַּחֶרֶב וגו׳. וּכְתִיב (מלכים ב כה, ט): וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית ה׳, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ, זֶה פָּלָטִין שֶׁל צִדְקִיָּהוּ. וְאֵת כָּל בָּתֵּי יְרוּשָׁלַיִם, רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי הוֹשַׁעְיָא אָמַר אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם חוּץ מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, מִנַּיִן (ישעיה א, כא): מְלֵאתִי, בְּגִימַטְרִיָּא הָכֵי הֲוֵי, וְכָל אַחַת וְאַחַת הָיָה לָהּ בֵּית סֵפֶר לְמִקְרָא וּבֵית הַתַּלְמוּד לְמִשְׁנָה, וְכֻלָּן עָלָה אַסְפַּסְיָנוּס וְהֶחֱרִיבָן. וְאֶת כָּל בַּיִת גָּדוֹל, זֶה בֵּית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְלָמָּה קוֹרֵא אוֹתוֹ בַּיִת גָּדוֹל, שֶׁשָּׁם מְתַנִּין שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

יג. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא פָּתַח (משלי כה, יח): מֵפִיץ וְחֶרֶב וְחֵץ שָׁנוּן וגו׳, מֵפִיץ, עַל שֵׁם (דברים כח, סד): וֶהֱפִיצְךָ ה׳ בְּכָל הָעַמִּים. וְחֶרֶב, עַל שֵׁם (ויקרא כו, לג): וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב. וְחֵץ שָׁנוּן, עַל שֵׁם (יחזקאל ה, טז): בְּשַׁלְּחִי אֶת חִצֵּי הָרָעָב, הַכֹּל לְמִי, לְאִישׁ עֹנֶה בְרֵעֵהוּ עֵד שָׁקֶר, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵשִׁיבוּ וְאָמְרוּ (שמות לב, ד): אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. (משלי כה, יט): שֵׁן רֹעָה וְרֶגֶל מוּעָדֶת וגו׳, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִכְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּשֶׁבָּאתָ לִרְעוֹת אוֹתָנוּ הַשֵּׁן אָכְלָה וּמַדְקָה אֲחֵרִים, וְלָמָּה שֵׁן רוֹעָה אוֹכֶלֶת אוֹתָנוּ, וְרֶגֶל רוֹפֶסֶת אוֹתָנוּ, מִפְּנֵי בִּטְחוֹנָהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַל שֶׁבָּגַדְנוּ בְּצוּרֵנוּ, (משלי כה, יט): מַעֲדֶה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה, (זכריה ז, יג): וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמְעוּ.

דָּבָר אַחֵר, שֵׁן רֹעָה וְרֶגֶל מוּעָדֶת, שֵׁן מְעַרְעֲרָה וְרֶגֶל מְמַטְמְטָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי אָמַרְתִּי לְיִשְׂרָאֵל בִּגְדוּ בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּבִטְחוּ בִי, וְהֵן לֹא עָשׂוּ כֵן אֶלָּא בָּגְדוּ בִי וּבָטְחוּ בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה ב, כז): אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה. כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

יד. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא פָּתַח (משלי כט, ט): אִישׁ חָכָם נִשְׁפָּט אֶת אִישׁ אֱוִיל וְרָגַז וְשָׂחַק וְאֵין נָחַת.

אָמַר רַבִּי סִימוֹן כָּל מִי שֶׁהוּא דָן אֶת טִפֵּשׁ, הוּא עַצְמוֹ נִדּוֹן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: חָכָם נִשְׁפָּט, שָׁפַט אֵין כְּתִיב, אֶלָּא נִשְׁפָּט.

דָּבָר אַחֵר, אִישׁ חָכָם נִשְׁפָּט, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ט, ד): חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ. אֶת אִישׁ אֱוִיל, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ד, כב): כִּי אֱוִיל עַמִּי. וְרָגַז וְשָׂחַק, רָגַזְתִּי וְאֵין נָחַת, שָׂחַקְתִּי וְאֵין נָחַת. רָגַזְתִּי עֲלֵיכֶם בִּימֵי פָּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כח, ו): וַיַּהֲרֹג פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ וגו׳, שָׂחַקְתִּי עֲלֵיכֶם בִּימֵי אַמַצְיָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כה, יא): וַאֲמַצְיָהוּ הִתְחַזֵּק וַיִּנְהַג אֶת עַמּוֹ וַיֵּלֶךְ גֵּיא הַמֶּלַח, מַהוּ גֵּיא הַמֶּלַח, תַּחַת כְּפִי הַמֶּלַח, תַּחַת כְּפוּיֵי מִלְחָמָה. וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים חַיִּים שָׁבוּ בְּנֵי יְהוּדָה וַיָּבִיאוּם לְרֹאשׁ הַסֶּלַע וַיַּשְׁלִיכוּם וגו׳, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא גָּזַרְתִּי מִיתָה לִבְנֵי נֹחַ אֶלָּא בַּחֶרֶב, וְאֵלּוּ: וַיָּבִיאוּם לְרֹאשׁ הַסֶּלַע וַיַּשְׁלִיכוּם וְכֻלָּם נִבְקְעוּ. וְאֵין נָחַת, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ

איכה רבה

בָּרוּךְ הוּא מָה אֵלּוּ עוֹשִׂין כָּאן, יִגְלוּ. כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

טו. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא פָּתַח (משלי ט, ז): יֹסֵר לֵץ לֹקֵחַ לוֹ קָלוֹן, אָמַר רַבִּי יִצְחָק כָּל הַמַּעֲמִיד תַּלְמִיד רָשָׁע סוֹפוֹ לְהִתְבַּזּוֹת מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: יֹסֵר לֵץ לֹקֵחַ לוֹ קָלוֹן. הוּא דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק כָּל הַמַּעֲמִיד תַּלְמִיד רָשָׁע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ מַעֲמִיד לִסְטִים, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ מַעֲמִיד עֶבֶד.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כְּתִיב (משלי כ, ג): כָּבוֹד לָאִישׁ שֶׁבֶת מֵרִיב, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּבוֹד הָיָה לִי אִלּוּ לֹא נִזְדַּוַּגְתִּי לְאֻמָּה זוֹ. אַתְּ מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל לְבֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַזֵּר עַל פִּתְחֵיהֶן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם לִשְׁמֹעַ מָה הֵם אוֹמְרִים, וּמֶה הָיוּ אוֹמְרִים אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֻמָּה זוֹ נִפְרַע הוּא מִפַּרְעֹה וּמִסִּיסְרָא וּמִסַּנְחֵרִיב וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, וְחוֹזְרִין וְאוֹמְרִין וּלְעוֹלָם נַעַר הוּא, כִּבְיָכוֹל הִזְקִינוּ הַדְּבָרִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (יחזקאל לו, כ): וַיָּבוֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי, לָא הֲוָה צָרִיךְ קְרָיָא לוֹמַר אֶלָּא וַיָּבוֹאוּ, וְאַתְּ אָמַרְתְּ וַיָּבוֹא, אֶלָּא כִּבְיָכוֹל הוּא עַצְמוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיָּבוֹא אֶל הַגּוֹיִם. וּמֶה הָיוּ אוֹמְרִים: אִם עַם ה׳ אֵלֶּה לָמָּה מֵאַרְצוֹ יָצָאוּ.

דָּבָר אַחֵר, יֹסֵר זֶה יִרְמְיָה, לֵץ זֶה דּוֹרוֹ, שֶׁהָיוּ לֵיצָנִים, לֹקֵחַ לוֹ קָלוֹן, שֶׁהָיוּ מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, דִכְתִיב (ירמיה טו, י): לֹא נָשִׁיתִי וְלֹא נָשׁוּ בִי כֻּלֶּה מְקַלְּלוֹנִי. וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע מוּמוֹ, שֶׁהָיָה מוֹכִיחַ לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם אֵיכָה.

טז. רַבִּי אַבָּהוּ פָּתַח (ירמיה ד, יח): דַּרְכֵּךְ וּמַעַלְלַיִךְ עָשׂוּ אֵלֶּה לָךְ וגו׳. אֵימָתַי שִׁבְחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ לְהִזָּקֵק לְלִגְיוֹנוֹתָיו בַּמִּדְבָּר אוֹ בַּיִּשּׁוּב, לֹא בַּיִּשּׁוּב, בַּמִּדְבָּר כְּתִיב (שמות טז, ד): הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם, וְהָכָא כְּתִיב (איכה ד, ד): עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם וגו׳, בַּמִּדְבָּר כְּתִיב (תהלים עח, כ): הֵן הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם, וְהָכָא כְּתִיב (איכה ד, ד): דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל חִכּוֹ בַּצָּמָא. בַּמִּדְבָּר כְּתִיב (תהלים קה, לט): פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ, וְהָכָא כְּתִיב (איכה ד ח ט): צָפַד עוֹרָם עַל עַצְמָם. וּמִי עָשָׂה לָךְ, דַּרְכֵּךְ וּמַעַלְלַיִךְ, אוֹרְחָתֵיךְ בִּישָׁאתָא וְעוֹבָדַיִךְ מְרִידָאתָא. (ירמיה ד, יח): זֹאת רָעָתֵךְ כִּי מָר כִּי נָגַע עַד לִבֵּךְ, זוֹ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה שֶׁהֵן קְרוּיִין לִבָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, דִכְתִיב (שופטים ה, ט): לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֵיוָן שֶׁהֵן מַכְעִיסִין אוֹתִי, לֵית לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כִּי נָגַע עַד לִבֵּךְ, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (דברי הימים ב ז, טז): וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים.

דָּבָר אַחֵר, כִּי נָגַע עַד לִבֵּךְ, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

אָמַר רַבִּי חִיָּא הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁנִּקְרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מִן הָדִין קְרָיָא (תהלים עג, כו): צוּר לְבָבִי וְחֶלְקִי אֱלֹהִים לְעוֹלָם.

יז. רַבִּי אַבָּהוּ פָּתַח (תהלים סט, יג): וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ ה׳ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ. אֵלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי תַּרְטִיאוֹת וּבְבָתֵּי קַרְקְסִיאוֹת. וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי שֵׁכָר, מֵאַחַר שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּמִשְׁתַּכְּרִין הֵן יוֹשְׁבִין וּמְשִׂיחִין בִּי וּמַלְעִיגִים בִּי, וְאוֹמְרִים: בְּגִין דְּלָא נְצָרוּךְ לְחָרוּבָא כִּיהוּדָאי. וְהֵן אוֹמְרִין אֵלּוּ לְאֵלּוּ: כַּמָּה שָׁנִים אַתְּ בָּעֵי מְחֵי, וְהֵן אוֹמְרִים כַּחֲלוּקָא דִיהוּדָאי דְשַׁבַּתָּא, וּמַכְנִיסִין אֶת הַגַּמָּל לַתַּרְטִיאוֹת שֶׁלָּהֶם וְהַחֲלוּקִים שֶׁלּוֹ עָלָיו, וְהֵן אוֹמְרִין אֵלּוּ לְאֵלּוּ: עַל מָה זֶה מִתְאַבֵּל, וְהֵן אוֹמְרִים: הַיְּהוּדִים הַלָּלוּ שׁוֹמְרֵי שְׁבִיעִית הֵן וְאֵין לָהֶם יָרָק וְאָכְלוּ הַחוֹחִים שֶׁל זֶה וְהוּא מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם. וּמַכְנִיסִים אֶת הַמֵּתִים לְתֵיטְרוֹן שֶׁלָּהֶם וְרֹאשׁוֹ מְגֻלָּה, וְהֵן אוֹמְרִין אֵלּוּ לְאֵלּוּ: עַל מָה רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מְגֻלָּה, וְהוּא אוֹמֵר: הַיְּהוּדִים הַלָּלוּ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּתוֹת הֵן, וְכָל מַה שֶׁהֵן יְגִיעִין כָּל יְמוֹת הַשַּׁבָּת אוֹכְלִין בְּשַׁבָּת, וְאֵין לָהֶם עֵצִים לְבַשֵּׁל בָּהֶן וְהֵן שׁוֹבְרִין מִטּוֹתֵיהֶן וּמְבַשְּׁלִין בָּהֶן, וְהֵם יְשֵׁנִים בָּאָרֶץ וּמִתְעַפְּרִים בֶּעָפָר, וְסָכִין בְּשֶׁמֶן, לְפִיכָךְ הַשֶּׁמֶן בִּילֵקָר.

דָּבָר אַחֵר, יָשִׂיחוּ בִי יֹשְׁבֵי שָׁעַר, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי שֵׁכָר, מֵאַחַר שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּמִשְׁתַּכְּרִין בִּסְעוּדַת תִּשְׁעָה בְּאָב, יוֹשְׁבִין וְקוֹרְאִין קִינִין וּנְהִי וְאֵיכָה.

יח. רַבִּי אָבִין פָּתַח: הִשְׁבִּיעֵנִי בַּמְּרוֹרִים, בְּלֵילֵי הַפֶּסַח שֶׁל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, הִרְוַנִי לַעֲנָה, בְּתִשְׁעָה בְּאָב, מִמַּה שֶׁהִשְׁבִּיעֵנִי בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, הִרְוַנִי בְּלֵילֵי תִּשְׁעָה בְּאָב לַעֲנָה, הֱוֵי בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח הוּא לֵילֵי תִּשְׁעָה בְּאָב, וְעַל זֶה הָיָה מְקוֹנֵן יִרְמְיָה אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

יט. רַבִּי אָבִין פָּתַח (דניאל ב, כא): וְהוּא מְהַשְׁנֵא עִדָּנַיָּא וְזִמְנַיָּא, אָמַר יִרְמְיָה לְיִשְׂרָאֵל אִלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם יוֹשְׁבִין בִּירוּשָׁלַיִם וְשׁוֹתִין מֵי הַשִּׁלּוֹחַ שֶׁמִּימָיו נְקִיִּים וּמְתוּקִים, עַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם גּוֹלִים לְבָבֶל וְשׁוֹתִין מֵי פְּרָת שֶׁמִּימָיו עֲכוּרִין וּסְרוּחִין, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה ב, יח): וְעַתָּה מַה לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵי שִׁחוֹר וּמַה לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר. אִלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם יוֹשְׁבִים בִּירוּשָׁלַיִם וְאוֹמְרִים שִׁירִים וּמִזְמוֹרִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַכְשָׁו שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי אַתֶּם גּוֹלִין לְבָבֶל וְקוֹרְאִים קִינִים וָנְהִי, הֱוֵי (תהלים קלז, א): עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל. אֵיכָה.

איכה רבה

כ. רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי פָּתַח (תהלים קב, ח): שָׁקַדְתִּי וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל גָּג, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁקַדְתִּי לְהַכְנִיס בָּנַי לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִיָּד, וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל גָּג, מָה הַצִּפּוֹר מִתְבּוֹדֵד מִגַּג לְגַג, וּמִגָּדֵר לְגָדֵר, וּמֵאִילָן לְאִילָן, וּמִשּׁוֹכָה לְשׁוֹכָה, כָּךְ כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, הָיוּ נוֹסְעִים בְּמַחֲלֹקֶת וְחוֹנִים בְּמַחְלֹקֶת, וַיִּסְעוּ וַיַּחֲנוּ, וְכֵיוָן שֶׁבָּאוּ לְהַר סִינַי נַעֲשׂוּ כֻּלָּם הוֹמוֹנְיָא. וַיַּחֲנוּ אין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא (שמות יט, ב): וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁאֵתֵּן תּוֹרָה לְבָנַי.

דָּבָר אַחֵר, שָׁקַדְתִּי וָאֶהְיֶה [כצפור], אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שָׁקַדְתִּי אֲנִי לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתִי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם, וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר, מָה הַצִּפּוֹר הַזֶּה בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה נוֹטֵל גּוֹזְלֶיהָ הִיא יוֹשֶׁבֶת בָּדָד, כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁרַפְתִּי אֶת בֵּיתִי, וְהֶחֱרַבְתִּי אֶת עִירִי, וְהִגְלֵיתִי אֶת בָּנַי לְבֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְיָשַׁבְתִּי לִי לְבַדִּי, אֵיכָה.

כא. רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי פָּתַח (ויקרא יג, מה): וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע וגו׳. וְהַצָּרוּעַ זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע זוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא מְטַמְּאָה כְּנֶגַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְחַלְּלוּ אֶת מִקְדָּשִׁי וַיִּטַּמְּאוּהָ. בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים, אֵלּוּ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה. (ויקרא יג, מה): וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כב, ח): וַיְגַל אֵת מָסַךְ יְהוּדָה, גַּלֵּי דְכַסְיָא. וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה, כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל לְבֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם לֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לְהוֹצִיא דְּבַר תּוֹרָה מִפִּיו. וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא, חֶרְבָּן רִאשׁוֹן וְחֶרְבָּן שֵׁנִי.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בֶּן חֲלַפְתָּא כָּל מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ כַּמָּה שָׁנִים עָבְדוּ יִשְׂרָאֵל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הוּא יוֹדֵעַ אֵימָתַי בֶּן דָּוִד בָּא, וְאִית לָן תְּלָתָא קְרָאֵי מְסַיֵּיע לֵיהּ, חָדָא (הושע ב, טו): וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם, כִּימֵי הַבְּעָלִים. תִּנְיָנָא (זכריה ז, יג): וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמְעוּ כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא אֶשְׁמָע. תְּלִיתָאָה(ירמיה ה, יט): וְהָיָה כִּי תֹאמְרוּ תַּחַת מֶה עָשָׂה ה׳ וגו׳. רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאַמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר יַעַן וּבְיַעַן, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר (ישעיה א, ז): אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ, כְּנֶגְדְּכֶם זָרִים אוֹכְלִים אוֹתָהּ. רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי שָׁמַע לָהּ מֵהָדֵין קְרָא (ויקרא יג, מו): כָּל יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא. אֵיכָה.

כב. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי פָּתַח (ישעיה ה, ח): הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת, רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת, מַלְוֶהוּ עַל בֵּיתוֹ מַלְוֶהוּ עַל שָׂדֵהוּ לִטְלָהּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה אַתֶּם סְבוּרִין שֶׁאַתֶּם יוֹרְשִׁים אֶת הָאָרֶץ, (ישעיה ה, ח): וְהוּשַׁבְתֶּם לְבַדְּכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, בְּאָזְנָי ה׳ צְבָאוֹת אִם לֹא בָּתִּים רַבִּים לְשַׁמָּה יִהְיוּ גְּדֹלִים וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר כָּזֶה שֶׁהוּא צוֹוֵחַ בְּאָזְנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ לֹא בְּאַחַת אֶלָּא בִּשְׁתַּיִם, כָּךְ בְּאָזְנָי ה׳ צְבָאוֹת.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת. הַגַּעְתֶּם חֶרְבָּן רִאשׁוֹן לְחֶרְבָּן שֵׁנִי, מַה חֶרְבָּן רִאשׁוֹן צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ, אַף חֶרְבָּן שֵׁנִי צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ. עַד אֶפֶס מָקוֹם, מִי גָּרַם לַמָּקוֹם לֵחָרֵב עַל שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ מָקוֹם שֶׁלֹּא עָבְדוּ בוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בַּתְּחִלָּה הָיוּ עוֹבְדִין אוֹתוֹ בְּמַטְמוֹנִיּוֹת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (יחזקאל ח, יב): וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶּן אָדָם וגו׳ עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ וגו׳, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָם חָזְרוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂין אַחַר הַדֶּלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נז, ח): וְאַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שַׂמְתָּ זִכְרוֹנֶךָ, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָן חָזְרוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂין עַל הַגַּגּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (צפניה א, ה): וְאֶת הַמִּשְׁתַּחֲוִים עַל הַגַּגּוֹת לִצְבָא הַשָּׁמָיִם. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָן חָזְרוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂין בַּגַּנּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה, ג): זֹבְחִים בַּגַּנּוֹת. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָן חָזְרוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂין בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד, יג): עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים יִזְבְּחוּ וְעַל הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָן חָזְרוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂין בַּשָּׂדוֹת, דִּכְתִיב (הושע יב, יב): גַּם מִזְּבְחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי. רַבִּי יוּדָן וְרַבִּי אַיְבוּ וְרַבִּי טֶבִי בְּשֵׁם רַבִּי יֹאשִׁיָּה אָמְרֵי עַל כָּל תֵּלֶם וְתֵלֶם הָיוּ מַעֲמִידִין צֶלֶם. רַבִּי פִּנְחָס וְרַבִּי חִלְקִיָּה בְּשֵׁם רַבִּי הוֹשַׁעְיָא אָמְרֵי הָיָה אֶחָד מֵהֶן חוֹרֵשׁ שָׂדֵהוּ לוֹכְסוֹן מַעֲמִיד צֶלֶם בָּאֶמְצַע, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רָאשֵׁי תְּלָמִים מַרְאִין לָהּ. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָן חָזְרוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂין בְּרָאשֵׁי הַדְּרָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, כה): אֶל כָּל רֹאשׁ דֶּרֶךְ בָּנִית רָמָתֵךְ. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָן הִתְחִילוּ [חזרו] לִהְיוֹת עוֹשִׂין בָּרְחוֹבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל, כד): וַתִּבְנִי לָךְ גֹּב וַתַּעֲשִׂי לָךְ רָמָה בְּכָל רְחוֹב. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָן חָזְרוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂין בַּעֲיָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, כח). (ירמיה יא, יג): כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וגו׳. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחוּ בְיָדָן חָזְרוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂין בַּחוּצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יא, יג): וּמִסְפַּר חֲצוֹת יְרוּשָׁלַיִם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת. עַד אֵימָתַי, עַד שֶׁהִכְנִיסוּהָ לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ח, ה): סְמֶל הַקִّנְאָה הַזֶּה בַּבֹּאָה, מַהוּ בַּבֹּאָה, אָמַר רַבִּי אַחָא הָא בִּיָּיה בִּיָּיה תּוֹתְבָא מִפְּנֵי מָאֲרֵי בֵּיתָא.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה (ישעיה כח, כ): כִּי קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׁתָּרֵעַ, מַהוּ מֵהִשְׁתָּרֵעַ, שֶׁתָּרִיעַ לְקַבֵּל אִשָּׁה וּבַעְלָהּ וְרֵעָהּ. וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס, עֲשִׂיתָם מַסֵּכָה צָרָה לְאוֹתוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ (תהלים לג, ז): כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם.

1 כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן
2 עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

3 כג. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי פָּתַח (קהלת יב,
4 א): וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ, אָמַר שְׁלֹמֹה
5 לְיִשְׂרָאֵל, זְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ, זִכְרוּ אֶת בּוֹרַאֲכֶם עַד
6 שֶׁבְּחוּרוֹתֵיכֶם קַיָּמוֹת, עַד שֶׁבְּרִית כְּהֻנָּה קַיֶּמֶת,
7 שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב, כח): וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
8 לִי לְכֹהֵן. עַד שֶׁבְּרִית לְוִיָּה קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח,
9 ה): כִּי בוֹ בָּחַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ. עַד שֶׁבְּרִית
10 מַלְכוּת בֵּית דָּוִד קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, ע): וַיִּבְחַר
11 בְּדָוִד עַבְדּוֹ. עַד שֶׁבְּרִית יְרוּשָׁלַיִם קַיֶּמֶת,
12 שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יא, לב): וְהָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי בָהּ. עַד
13 שֶׁבְּרִית בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב ז,
14 טז): וְעַתָּה בָּחַרְתִּי וְהִקְדַּשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה. עַד שֶׁאַתָּ
15 קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז, ו): כְּךָ בָּחַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ. (קהלת
16 יב, א): עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה, אֵלּוּ יְמֵי
17 הַגְּלוּת(קהלת יב, א): וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי
18 בָּהֶם חֵפֶץ, לֹא טוֹבָה וְלֹא רָעָה(קהלת יב, א): עַד אֲשֶׁר
19 לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ, לְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד, דִּכְתִיב
20 בֵּיהּ (תהלים פט, לז): וְכִסְאוֹ כַשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי. וְהָאוֹר, זוֹ
21 הַתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ (משלי ו, כג): כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה
22 אוֹר. וְהַיָּרֵחַ זוֹ סַנְהֶדְרִין, דְּתַנְיָא סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי
23 גֹּרֶן עֲגֻלָּה. וְהַכּוֹכָבִים, אֵלּוּ הָרַבָּנִים, דִּכְתִיב (דניאל יב,
24 ג): וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד. (קהלת יב,
25 ב): וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם, אַתְּ מוֹצֵא שֶׁכָּל
26 הַנְּבוּאוֹת הַקָּשׁוֹת וְהָרָעוֹת שֶׁנִּתְנַבֵּא עֲלֵיהֶם יִרְמְיָהוּ
27 לֹא בָּאוּ עֲלֵיהֶם אֶלָּא לְאַחַר חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. (קהלת
28 יב, ב): בַּיּוֹם שֶׁיָּזֵעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת, אֵלּוּ מִשְׁמָרוֹת כְּהֻנָּה
29 וּלְוִיָּה. וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל, אֵלּוּ הַכֹּהֲנִים, אָמַר רַבִּי
30 אַבָּא בַּר כַּהֲנָא עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף לְוִיִּם הֵנִיף אַהֲרֹן
31 בְּיוֹם אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ח, כא): וַיָּנֶף אַהֲרֹן אֹתָם
32 תְּנוּפָה לִפְנֵי ה׳.

33 אָמַר רַבִּי חֲנִינָא הַמַּרְאָה הַזּוֹ דָּבָר קַל הוּא, וְהָיָה
34 הַכֹּהֵן זוֹרְקָהּ עַל הַכֶּבֶשׂ שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמָּה לַאֲחוֹרֵי
35 יָדָיו. וּבָטְלוּ הַטּוּחֲנוֹת, אֵלּוּ מִשְׁנָיוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּגוֹן
36 מִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא וּמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אוֹשַׁעְיָא
37 וּמִשְׁנָתוֹ שֶׁל בַּר קַפָּרָא. כִּי מְעַטוּ, זוֹ הַתַּלְמוּד שֶׁהוּא
38 כָּלוּל בָּהֶם. וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת, אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל
39 לְבֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם, לֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לִזְכֹּר
40 אֶת תַּלְמוּדוֹ. וְסָגְרוּ דְּלָתַיִם בַּשּׁוּק, אֵלּוּ דַּלְתוֹת
41 נְחוּשְׁתָּא בַּר אֶלְנָתָן, שֶׁהָיוּ פְּתוּחִין לִרְוָחָה. בִּשְׁפַל
42 קוֹל הַטַּחֲנָה, עַל יְדֵי שֶׁלֹּא נִתְעַסְּקוּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה.
43 אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל כְּטוֹחֲנוֹת,
44 מָה הַטּוֹחֲנוֹת אֵינָן בְּטֵלוֹת לְעוֹלָם, אַף יִשְׂרָאֵל אֵינָן
45 בְּטֵלִין מִן הַתּוֹרָה לֹא בַיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה,
46 שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע א, ח): וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה. וְיָקוּם
47 לְקוֹל הַצִּפּוֹר, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל
48 עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיְתָה בַּת קוֹל יוֹצֵאת בְּפָלָטִין שֶׁל
49 נְבוּכַדְנֶצַּר וְאוֹמֶרֶת עַבְדָּא בִישָׁא זִיל חֲרֹב בֵּיתָה
50 דְּמָרָךְ, דִּבְנֵיהּ לָא שָׁמְעִין לֵיהּ. וְיִשַּׁחוּ כָּל בְּנוֹת
51 הַשִּׁיר, שֶׁעָלָה וּבִטֵּל הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתֶּה, הֲדָא הוּא
52 דִכְתִיב (ישעיה כד, ט): בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן. גַּם מִגָّבֹהַּ
53 יִירָאוּ, מִגְּבוֹהוֹ שֶׁל עוֹלָם נִתְיָרֵא וְלָא בָעֵי, אָמַר בָּעֵי
54 מִצַּמְצְמָא יָתֵי לְמֶעֱבַד לִי כִּדְעֲבַד לְסָבִי, וְחַתְחַתִּים
55 בַּדֶּרֶךְ, רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא וְרַבִּי לֵוִי, רַבִּי אַבָּא בַּר
56 כַּהֲנָא אָמַר חִתִּיתָהּ שֶׁל דֶּרֶךְ נָפְלָה עָלָיו. וְרַבִּי לֵוִי
57 אָמַר הִתְחִיל מַחֲבֵי חֲבָיִים בַּדֶּרֶךְ. (יחזקאל כא, כו): כִּי
58 עָמַד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל אֵם הַדֶּרֶךְ, עַל אִמָּא דְּבָצְלַיָּה,
59 בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים, שֶׁהִיא מְתַוֶּכֶת בֵּין שְׁנֵי הַדְּרָכִים,
60 אַחַת הוֹלֶכֶת לַמִּדְבָּר וְאַחַת הוֹלֶכֶת לִירוּשָׁלַיִם. לִקְסָם
61 קָסָם, הִתְחִיל קֹסֵם קְסָמִים. קִלְקֵל בַּחִצִּים, הִתְחִיל
62 לְקַלְקֵל בַּחִצִּים, לִשְׁמָהּ שֶׁל רוֹמִי וְלֹא עָלְתָה, לִשְׁמָהּ
63 שֶׁל אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא וְלֹא עָלְתָה, לִשְׁמָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם
64 וְעָלְתָה לוֹ. זָרַע זְרִיעוֹת וְנָטַע נְטִיעוֹת, לִשְׁמָהּ שֶׁל
65 רוֹמִי וְלֹא עָלְתָה לוֹ, לִשְׁמָהּ שֶׁל אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא וְלֹא
66 עָלְתָה לוֹ, לִשְׁמָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם וְעָלְתָה לוֹ, וְצָמְחוּ.
67 הִדְלִיק גֵּרוֹת וּפַנָּסִים, לִשְׁמָהּ שֶׁל רוֹמִי וְלֹא הֵאִירוּ,
68 לִשְׁמָהּ שֶׁל אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא וְלֹא הֵאִירוּ, לִשְׁמָהּ שֶׁל
69 יְרוּשָׁלַיִם וְהָיוּ מְאִירִין. שָׁאַל בַּתְּרָפִים, בַּעֲבוֹדַת
70 כּוֹכָבִים שֶׁלּוֹ, הָאֵיךְ דְּאַתְּ אָמַר (שמואל א טו, כג): וְאָוֶן
71 וּתְרָפִים הַפְצַר, רָאָה בַּכָּבֵד, אָמַר רַבִּי כְּהָדֵין עֲרָבָאָה
72 דַּהֲוָה נָכִיס אִימְרָא וְחָמֵי בְּכַבְדָּא. בִּימִינוֹ הָיָה הַקֶּסֶם
73 יְרוּשָׁלַיִם, נִרְאִין הֲווֹ קִסְמַיָּא עַל יְרוּשָׁלַיִם בִּימִינוֹ.
74 לָשׁוּם כָּרִים, פּוֹלִימַרְכּוֹס. לִפְתֹּחַ פֶּה בְּרֶצַח,
75 סְפַקְלָטָרִים. לְהָרִים קוֹל בִּתְרוּעָה, סַרְפִּינוֹס. לָשׁוּם
76 כָּרִים עַל שְׁעָרִים, טִירוֹנִין. לִשְׁפֹּךְ סֹלְלָה, אַבְנֵי
77 בַּלִּיסְטְרוֹס. לִבְנוֹת דָּיֵק, כְּבָשִׁים. וְכֻלָּם וְהָיָה לָהֶם
78 כִּקְסָם שָׁוְא בְּעֵינֵיהֶם (יחזקאל כא, כח): שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת
79 לָהֶם, אָמַר יְחֶזְקֵאל לְיִשְׂרָאֵל אִלּוּ זְכִיתֶם הֱיִיתֶם
80 קוֹרְאִין בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא נִדְרֶשֶׁת שִׁבְעָה מִשִּׁבְעָה, וַעֲכָשָׁו
81 שֶׁלֹּא זְכִיתֶם הֲרֵי נְבוּכַדְנֶצַּר בָּא וּמְקַסֵּם עֲלֵיכֶם שִׁבְעָה
82 מִשִּׁבְעָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת לָהֶם. וְהוּא
83 מַזְכִּיר עָוֹן לְהִתָּפֵשׂ, זֶה עֲוֹנוֹ שֶׁל זִכְרִיָּה, הֲדָא הוּא
84 דִכְתִיב (דברי הימים ב כד, כ): וְרוּחַ אֱלֹהִים לָבְשָׁה אֶת
85 זְכַרְיָה בֶן יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיַּעֲמֹד מֵעַל לָעָם, וְכִי מֵעַל
86 רֹאשֵׁי הָעָם הָיָה, דְּאַתְּ אָמַר מֵעַל לָעָם, אֶלָּא שֶׁרָאָה
87 עַצְמוֹ גָּבוֹהַּ מִכָּל הָעָם, חֲתַן הַמֶּלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל וְנָבִיא
88 וְדַיָּן. הִתְחִיל מְדַבֵּר גְּדוֹלוֹת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברי
89 הימים ב כד, כ): וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר הָאֱלֹהִים לָמָּה
90 אַתֶּם עֹבְרִים אֶת מִצְוֹת ה׳ וְלֹא תַצְלִיחוּ כִּי עֲזַבְתֶּם
91 אֶת ה׳ וַיַּעֲזֹב אֶתְכֶם, וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו וַיִּרְגְּמֵהוּ אֶבֶן וגו׳,

איכה רבה

1 וְלֹא נָהֲגוּ בְּדָמוֹ לֹא כְּדַם הַצְּבִי וְלֹא כְּדַם הָאַיָּל,
2 דִּכְתִיב (ויקרא יז, יג): וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר, בְּרַם
3 הָכָא (יחזקאל כד, ז): כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה. וְכָל כָּךְ
4 לָמָּה (יחזקאל כד, ח): לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם נָקָם. רַבִּי
5 יוּדָן שָׁאַל לְרַבִּי אַחָא הֵיכָן הָרְגוּ יִשְׂרָאֵל אֶת זְכַרְיָה,
6 בְּעֶזְרַת נָשִׁים אוֹ בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, אָמַר לֵיהּ לֹא בְּעֶזְרַת
7 נָשִׁים וְלֹא בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּעֶזְרַת כֹּהֲנִים, וְלֹא
8 נָהֲגוּ בְּדָמוֹ לֹא כְּדַם הַצְּבִי וְלֹא כְּדַם הָאַיָּל דִּכְתִיב
9 בֵּיהּ: וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר, וּבְרַם הָכָא עַל
10 צְחִיחַי סֶלַע וגו׳, כָּל כָּךְ לָמָּה, לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם
11 נָקָם. נָתַתִּי אֶת דָּמָהּ עַל צְחִיחַי סֶלַע וגו׳, שֶׁבַע עֲבֵרוֹת
12 עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, הָרְגוּ כֹּהֵן, וְנָבִיא, וְדַיָּן,
13 וְשָׁפְכוּ דַּם נָקִי, וְחִלְּלוּ אֶת הַשֵּׁם, וְטִמְּאוּ אֶת הָעֲזָרָה,
14 וְיוֹם הַשַּׁבָּת, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה. וְכֵיוָן שֶׁעָלָה
15 נְבוּזַרְאֲדָן הִתְחִיל הַדָּם תּוֹסֵס, אָמַר לָהֶם מַה טִיבוֹ
16 שֶׁל דָּם זֶה, אָמְרוּ לוֹ דַּם פָּרִים וְאֵילִים וּכְבָשִׂים
17 שֶׁהָיֵינוּ שׁוֹחֲטִין, מִיָּד שָׁלַח וְאַיְיתֵי דְּמֵי זְבָחִים, וְלָא
18 אִדַּמּוּ לֵיהּ. אָמַר לָהֶם אֵין אַמְרִיתוּ מוּטָב וְאִם לָאו
19 סָרִיקְנָא לִבְשָׂרֵיכוּ דְּהַנְהוּ אִינְשֵׁי בְּמַסְרְקֵי דְּפַרְזְלָא,
20 אָמְרֵי לֵיהּ מָאי נֵימָא לָךְ נָבִיא הֲוָה דַּהֲוָה מוֹכַח לָן
21 קָמִינָן עֲלֵיהּ וּקְטָלְינֵיהּ, וְהָא כַּמָּה שְׁנֵי דְּלָא נַיְיחַ
22 דְּמֵיהּ. אָמַר לְהוֹ אֲנָא מְפַיְּסְנָא לֵיהּ, אַיְיתֵי קוּמֵיהּ
23 סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וְסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה וּקְטָלְינְהוֹן, עַד
24 שֶׁהִגִּיעַ דָּמָם לְדָמָן שֶׁל זְכַרְיָה, לְקַיֵּם מַה
25 שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד, ב): פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ, וַעֲדַיִן
26 הַדָּם תּוֹסֵס. אַיְיתֵי בַּחוּרִים וּבְתוּלוֹת וּקְטַל עִילְוֵיהּ
27 וְלָא נָח, אַיְיתֵי תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן וּקְטַל עִילְוֵיהּ
28 וְלָא נָח, אַיְיתֵי שְׁמוֹנִים אֶלֶף פִּרְחֵי כְּהֻנָּה וּקְטַל יַתְהוֹן
29 עַד שֶׁהִגִּיעַ דָּמָם לְדָמוֹ שֶׁל זְכַרְיָה וַעֲדַיִן הָיָה הַדָּם
30 תּוֹסֵס, אָמַר: זְכַרְיָה זְכַרְיָה, כָּל טוֹבִים שֶׁבָּהֶם אֲבַדְתִּי,
31 נִיחָא לָךְ דְּלֵיכְלִינְהוּ לְכֻלְּהוּ, כִּדְאָמַר לֵיהּ הָכִי מִיָּד
32 נָח, בְּהַהִיא שַׁעְתָּא הִרְהֵר לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה בְּנַפְשֵׁיהּ,
33 וְאָמַר: וּמָה אִם עַל נֶפֶשׁ אַחַת כָּךְ, הַהוּא גַּבְרָה דִּקְטַל
34 כָּל הַנְהוּ נַפְשָׁתָא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, עֲרַק וּשְׁדַר
35 פַּרְדַּשְׁנָא לְבֵיתֵיהּ וְאִגַּיֵּיר. (קהלת יב, ה): וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד,
36 זוֹ נְבוּאָתוֹ שֶׁל יִרְמְיָה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (ירמיה א, יא):
37 וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה,
38 אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מַה סִימָנוֹ שֶׁל שָׁקֵד זֶה, מִשָּׁעָה
39 שֶׁהוּא מֵצִיץ עַד שָׁעָה שֶׁהוּא גּוֹמֵר עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם,
40 כָּךְ מִשִּׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז עַד תִּשְׁעָה בְּאָב עֶשְׂרִים
41 וְאֶחָד יוֹם. (קהלת יב, ה): וִיסְתַּבֵּל הֶחָגָב, זֶה צַלְמוֹ שֶׁל
42 נְבוּכַדְנֶצַּר, דִּכְתִיב (דניאל ג, א): נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא עֲבַד
43 צְלֶם דִּי דְהַב רוּמֵהּ אַמִּין שִׁתִּין פְּתָיֵהּ אַמִּין שֵׁת, אָמַר
44 רַבִּי יוֹחָנָן כָּל דְּרוּמֵיהּ אַמִּין שִׁתִּין וּפְתָיֵהּ שֵׁית מִי
45 יָכִיל קָאֵים, אִם אֵין עָבְיוֹ שְׁלִישׁ רוּמוֹ אֵינוֹ יָכוֹל
46 לַעֲמֹד, וְאַתְּ אָמַר (דניאל ג, א): אֲקִימֵהּ בְּבִקְעַת דּוּרָא.

47 אָמַר רַבִּי לֵוִי כְּקָנֶה הָיוּ מַעֲמִידִין לֵיהּ וְהוּא נוֹפֵל,
48 מַעֲמִידִין אוֹתוֹ וְהוּא נוֹפֵל, עַד הֵיכָן, רַבִּי חַגַּי בְּשֵׁם
49 רַבִּי יִצְחָק אָמַר עַד שֶׁהֵבִיאוּ כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהוֹצִיאוּ
50 מִירוּשָׁלַיִם וְשָׁפְכוּ דִּימוֹס עַל רַגְלָיו, לְקַיֵּם מַה
51 שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ז, יט): כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ וּזְהָבָם
52 לְנִדָּה יִהְיֶה. (קהלת יב, ה): וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה, זוֹ זְכוּת
53 אָבוֹת. כִּי הֹלֵךְ הָאָדָם לְבֵית עוֹלָמוֹ, מִבָּבֶל הָיוּ וְשָׁם
54 חָזְרוּ. וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסּוֹפְדִים, זֶה גָּלוּת יְכָנְיָה. אַתְּ
55 מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד נְבוּכַדְנֶצַּר מִירוּשָׁלַיִם וְגָלוּתוֹ שֶׁל
56 צִדְקִיָּה בְּיָדוֹ, יָצְתָה גָּלוּתוֹ שֶׁל יְכָנְיָה לִקְרָאתוֹ מְכֻסִּים
57 שְׁחוֹרִים מִבִּפְנִים וּלְבוּשִׁים לְבָנִים מִבַּחוּץ, וְהָיוּ
58 מְקַלְסִין לִקְרָאתוֹ, נָקְטָה בַּרְבָּרְיָה, וַהֲוֹוֹן שָׁאֲלִין מָה
59 עֲבִיד בְּאַבָּא, מָה עֲבִיד בְּאַחָא, מָה עֲבַד בִּבְרִי, וְאִינּוּן
60 אָמְרִין לֵיהּ (ירמיה טו, ב): אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר
61 לַחֶרֶב לַחֶרֶב, וַהֲוֹוֹן מְקַלְסִין בְּחָדָא יָדָא וּמְסַפְּדִין
62 בְּחָדָא יָדָא, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כד, כג): וּפְאֵרְכֶם
63 עַל רָאשֵׁיכֶם וגו׳. (קהלת יב, ו): עַד אֲשֶׁר לֹא יֵרָתֵק חֶבֶל
64 הַכֶּסֶף, זוֹ שַׁלְשֶׁלֶת יוּחֲסִין (קהלת יב, ו): וְתָרֵץ גֻּלַּת
65 הַזָּהָב, אֵלּוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה (תהלים יט, יא): הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב
66 וּמִפָּז רָב. וְתִשָּׁבֵר כַּד עַל הַמַּבּוּעַ, תְּרֵין אָמוֹרָאִין, חַד
67 אָמַר כַּדּוֹ שֶׁל בָּרוּךְ עַל מַבּוּעוֹ שֶׁל יִרְמְיָה, וְחַד אָמַר
68 כַּדּוֹ שֶׁל יִרְמְיָה עַל מַבּוּעוֹ שֶׁל בָּרוּךְ, הֲדָא הוּא
69 דִּכְתִיב (ירמיה לו, יח): מִפִּיו יִקְרָא אֵלַי. וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל
70 הַבּוֹר, זוֹ בָּבֶל שֶׁהִיא זוּטָא שֶׁל עוֹלָם.
71 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (ישעיה מד, כז): הָאֹמֵר לַצּוּלָה חֳרָבִי,
72 זוֹ בָּבֶל, לָמָּה נִקְרֵאת שְׁמָהּ צוּלָה, שֶׁשָּׁם צָלְלוּ מֵי
73 מַבּוּל, דִּכְתִיב (ירמיה נא, מט): גַּם בָּבֶל לִנְפֹּל חַלְלֵי
74 יִשְׂרָאֵל גַּם לְבָבֶל נָפְלוּ חַלְלֵי כָל הָאָרֶץ.
75 אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ כְּתִיב: וַיִּמְצָאוּ בִקְעָה
76 בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם, לָמָּה נִקְרֵאת שְׁמָהּ שִׁנְעָר,
77 שֶׁשָּׁם נִנְעַר דּוֹר הַמַּבּוּל.
78 דָּבָר אַחֵר, שִׁנְעָר, שֶׁהֵן מְנֹעָרִין מִכָּל הַמִּצְוֹת, מִצְוַת
79 תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת.
80 דָּבָר אַחֵר, שִׁנְעָר, שֶׁהֵן מִתִּין בְּתַשְׁנֵק בְּלֹא נֵר וּבְלֹא
81 מֶרְחָץ.
82 דָּבָר אַחֵר, שִׁנְעָר, שֶׁהֵן מִתִּין נְעָרִים.
83 דָּבָר אַחֵר, שִׁנְעָר, עִיר שֶׁשָּׁרֶיהָ נְעָרִים מְבַעֲטִים
84 בַּתּוֹרָה.
85 דָּבָר אַחֵר, שִׁנְעָר, שֶׁהֶעֱמִידָה שׁוֹנֵא וְעֵר לְהַקָּדוֹשׁ
86 בָּרוּךְ הוּא, וְאֵיזֶה זֶה, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. (קהלת יב, ז):
87 וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה, מִבָּבֶל הָיוּ וְשָׁם
88 חָזְרוּ. (קהלת יב, ז): וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים וגו׳,
89 זֶה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק רוּחַ הַקֹּדֶשׁ גָּלוּ, וְכֵיוָן
90 שֶׁגָּלוּ הָיָה יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.
91 כד. רַבִּי יוֹחָנָן פָּתַח (ישעיה כב, א): מַשָּׂא גֵיא חִזָּיוֹן,
92 גֵּיא שֶׁכָּל הַחוֹזִים מִתְנַבְּאִים עָלֶיהָ, גֵּיא שֶׁכָּל הַחוֹזִים

איכה רבה

1 עוֹמְדִים מִמֶּנָּה, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כָּל נָבִיא שֶׁלֹּא
2 נִתְפָּרֵשׁ שֵׁם עִירוֹ יְרוּשָׁלְמִי הָיָה. גֵּיא חִזָּיוֹן,
3 שֶׁהִשְׁלִיכוּ דִּבְרֵי חוֹזִים לָאָרֶץ, (ישעיה כב, א): מַה לָּךְ
4 אִפּוֹא כִּי עָלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת, וּלְאִיגֶּרָא סָלְקִין לוֹ, אָמַר
5 רַבִּי לֵוִי אֵלּוּ גַּסֵּי הָרוּחַ. תְּשֵׁאוֹת מְלֵאָה, אָמַר רַבִּי
6 אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב הַלָּשׁוֹן הַזֶּה מְשַׁמֵּשׁ שְׁלֹשָׁה
7 לְשׁוֹנוֹת: צָרוֹת, מְרַגְּשׁוֹת, אֲפֵלָה. צָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב
8 לט, ז): תְּשֵׁאוֹת נוֹגֵשׁ לֹא יִשְׁמָע. מְרַגְּשׁוֹת,
9 שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כב, ב): תְּשֵׁאוֹת מְלֵאָה. אֲפֵלָה,
10 שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ל, ג): אֶמֶשׁ שוֹאָה וּמְשֹׁאָה. (ישעיה כב,
11 ב): עִיר הוֹמִיָּה, קַרְתָּא מְעַרְבְּבְתָא. קִרְיָה עֲלִיזָה,
12 קַרְתָּא דְּחַיָּיתָא. (ישעיה כב, ב): חֲלָלַיִךְ לֹא חַלְלֵי חָרֶב
13 וְלֹא מֵתֵי מִלְחָמָה, וּמָה הֵן(דברים לב, כד): מְזֵי רָעָב
14 וּלְחֵמֵי רֶשֶׁף. (ישעיה כב, ב): כָּל קְצִינַיִךְ נָדְדוּ יַחַד
15 מִקֶּשֶׁת אֲסָרוּ, מִקַּשְׁיוּתָם נִמְסְרוּ לַמַּלְכִיּוֹת.

16 דָּבָר אַחֵר, כָּל קְצִינַיִךְ נָדְדוּ יַחַד מִקֶּשֶׁת אֲסָרוּ, שֶׁהָיוּ
17 מַתִּירִין גִּידֵי קַשְׁתוֹתָם וְאוֹסְרִין בָּהֶן, כָּל נִמְצָאַיִךְ
18 אֲסָרוּ יַחְדָּו מֵרָחוֹק בָּרָחוּ. מַרְחִיקִים מִלִּשְׁמֹעַ דִּבְרֵי
19 תוֹרָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (ירמיה לא, ב): מֵרָחוֹק ה׳ נִרְאָה
20 לִי. (ישעיה כב, ד): עַל כֵּן אָמַרְתִּי שְׁעוּ מִנִּי אֲמָרֵר בַּבֶּכִי,
21 אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת בִּקְּשׁוּ מַלְאַכֵי
22 הַשָּׁרֵת לוֹמַר שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלֹא
23 הִנִּיחָן, וְאֵלּוּ הֵן: בְּדוֹר הַמַּבּוּל, וּבַיָּם, וּבְחֻרְבַּן בֵּית
24 הַמִּקְדָּשׁ. בְּדוֹר הַמַּבּוּל מַה כְּתִיב (בראשית ו, ג): וַיֹּאמֶר
25 ה׳ לֹא יָדוֹן רוּחִי בָּאָדָם לְעֹלָם. בַּיָּם כְּתִיב (שמות יד,
26 כ): וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה. וּבְחֻרְבַּן בֵּית
27 הַמִּקְדָּשׁ כְּתִיב (ישעיה כב, ד): עַל כֵּן אָמַרְתִּי שְׁעוּ מִנִּי
28 אֲמָרֵר בַּבֶּכִי אַל תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי. אַל תֹּאסִפוּ אֵין כְּתִיב
29 כָּאן אֶלָּא אַל תָּאִיצוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
30 לְמַלְאַכֵי הַשָּׁרֵת, נִחוּמִין אֵלּוּ שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים לְפָנַי,
31 נָאוּצִין הֵן לִי, לָמָּה (ישעיה כב, ה): כִּי יוֹם מְהוּמָה
32 וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה לַה׳ אֱלֹהִים צְבָאוֹת. יוֹם מְעַרְבָּב
33 יוֹם דְּבִדָּה יוֹם דִּבְכִיָּה. בְּגֵי חִזָּיוֹן, גֵּי שֶׁכָּל הַחוֹזִים
34 מִתְנַבְּאִים עָלֶיהָ. מְקַרְקַר קִר וְשׁוֹעַ אֶל הָהָר, שֶׁהָיוּ
35 מְקַרְקְרִים קִירוֹת בָּתֵּיהֶם וְעוֹשִׂין אוֹתָם מָגִנִּים,
36 וּמַעֲמִידִים אוֹתָן עַל שׁוּעֵיהֶם. וְעֵילָם נָשָׂא אַשְׁפָּה,
37 רַב אָמַר הֲדָא קִבּוּץ דְּגִירֵי, בְּרֶכֶב אָדָם פָּרָשִׁים וְקִיר
38 עֵרָה מָגֵן, שֶׁהָיוּ מְקַרְקְרִים קִירוֹת בָּתֵּיהֶם וְעוֹשִׂים
39 אוֹתָם מָגִנִּים. וַיְהִי מִבְּחַר עֲמָקַיִךְ מָלְאוּ רָכֶב. רַב
40 אָמַר כִּמְלֹא עֲמָקָה שֶׁל מֵי יָם. וְהַפָּרָשִׁים שֹׁת שָׁתוּ
41 הַשָּׁעֲרָה, מִשְּׁתֵּיֵי אָזְלִין וּמִשְּׁתֵּיֵי אָתְיִין וּמִתְחַמְּאִין
42 סָגְיָן. וַיְגַל אֶת מָסַךְ יְהוּדָה, גַּלֵּי דְּכַסְיָא. וַתַּבֵּט בַּיּוֹם
43 הַהוּא אֶל נֶשֶׁק בֵּית הַיָּעַר, תָּנֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי
44 כְּלֵי זַיִן הָיָה לְיִשְׂרָאֵל בְּסִינַי וְהָיָה שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ חָקוּק
45 עָלָיו, וּכְשֶׁחָטְאוּ נָטַל מֵהֶן, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (שמות
לג, ו): וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב.
46 כֵּיצַד נָטַל מֵהֶן, רַבִּי אַיְבּוּ וְרַבָּנָן, רַבִּי אַיְבּוּ אָמַר
47 מֵאֵלָּיו הָיָה נִקְלָף. וְרַבָּנָן אָמְרֵי מַלְאָךְ הָיָה יוֹרֵד
48 וּמְקַלְּפוֹ. וְאֵת בְּקִיעֵי עִיר דָּוִד רְאִיתֶם כִּי רָבּוּ וגו׳
49 וְאֶת בָּתֵּי יְרוּשָׁלָיִם סְפַרְתֶּם וַתִּתְּצוּ הַבָּתִּים לְבַצֵּר
50 הַחוֹמָה, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ נוֹתְּצִין בָּתֵּיהֶם וּמוֹסִיפִין עַל
51 הַחוֹמָה, וְלֹא כְבָר עֲשָׂה חִזְקִיָּהוּ כֵּן, הֲלֹא כְתִיב (דברי
52 הימים ב לב, ה): וַיִּתְחַזֵּק וַיִּבֶן אֶת כָּל הַחוֹמָה הַפְּרוּצָה
53 וגו׳, אֶלָּא, חִזְקִיָּה בַּה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּטַח, אֲבָל
54 אַתֶּם לֹא הִבְטַחְתֶּם, הַיְנוּ הוּא דְּאָמַר (ישעיה כב, יא):
55 וְלֹא הִבַּטְתֶּם אֶל עֹשֶׂיהָ וְיֹצְרָהּ מֵרָחוֹק לֹא רְאִיתֶם.
56 וַיִּקְרָא ה׳ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד,
57 אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,
58 כְּתִיב (תהלים צו, ו): הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו, וְאַתָּה אוֹמֵר
59 כְּדֵין. אֲמַר לְהוֹן אֲנָא מַלִּיף לְכוֹן, הַיְנוּ הוּא
60 דַּאֲמַר (ישעיה לב, יא): פְּשֹׁטָה וְעָרָה וַחֲגוֹרָה עַל
61 חֲלָצָיִם, כָּךְ תִּהְיוּ מַסְפִּידִין עַל שָׂדַיִם סֹפְדִים, עַל
62 חֶרְבָּן רִאשׁוֹן וְעַל חֶרְבָּן שֵׁנִי. עַל שְׂדֵי חֶמֶד, עַל בֵּית
63 חֶמְדָּתִי שֶׁעָשִׂיתִי אוֹתוֹ כִּשְׂדֶה, הַיְנוּ הוּא דְּאָמַר (מיכה
64 ג, יב): צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ. עַל גֶּפֶן פֹּרִיָּה, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל,
65 כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (תהלים פ, ט): גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ.
66 דָּבָר אַחֵר, וַיִּקְרָא ה׳ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא וגו׳,
67 זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל יְדֵי בְּנֵי
68 קֹרַח (תהלים מב, ה): אֵלֶּה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי
69 וגו׳, כְּנֶגֶד מִי אֲמָרוּהוּ בְּנֵי קֹרַח לַמִּקְרָא הַזֶּה, לֹא
70 אֲמָרוּהוּ אֶלָּא כְּנֶגֶד כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁאָמְרָה כְּנֶסֶת
71 יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם
72 זְכוּרָה אֲנִי בִּטְחוֹן וְשַׁאֲנָן וְשַׁלְוָה שֶׁהָיִיתִי שְׁרוּיָה בּוֹ
73 וְעַכְשָׁו נִתְרַחֵק מִמֶּנִּי, וַאֲנִי בּוֹכִיָּה וּמִתְאַנַּחַת וְאוֹמֶרֶת
74 מִי יְשִׁימֵנִי כַּשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיָה מִקְדָּשׁ בָּנוּי,
75 וּבְתוֹכוֹ אַתָּה יוֹרֵד מִשָּׁמַי מָרוֹם וּמַשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ עָלַי,
76 וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְקַלְּסִין אוֹתִי, וּכְשֶׁהָיִיתִי מְבַקֶּשֶׁת
77 רַחֲמִים עַל עֲוֹנַי אַתָּה עוֹנֶה אוֹתִי, וְעַכְשָׁו אֲנִי בְּבוּשָׁה
78 וּכְלִמָּה. וְעוֹד אָמְרָה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שָׁמְמָה
79 עָלַי נַפְשִׁי כְּשֶׁאֲנִי עוֹבֶרֶת עַל בֵּיתְךָ וְהוּא חָרֵב וְקוֹל
80 דְּמָמָה בְּתוֹכוֹ, וָאֹמַר מָקוֹם שֶׁזַּרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם
81 הִקְרִיבוֹ קָרְבָּן לְפָנֶיךָ וְהַכֹּהֲנִים עוֹמְדִים עַל הַדּוּכָן,
82 וְהַלְוִיִּם מְקַלְּסִים בְּכִנּוֹרוֹת, יְהִיוּ שׁוּעָלִים מְרַקְּדִים בּוֹ,
83 הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (איכה ה, יח): עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם
84 שׁוּעָלִים הִלְכוּ בוֹ. אֶלָּא מָה אֲעֵשֶׂה שֶׁעֲוֹנוֹתַי גָּרְמוּ
85 לִי, וּנְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר שֶׁהָיוּ בְּתוֹכִי שֶׁהִתְעוּ אוֹתִי מִדֶּרֶךְ
86 חַיִּים לְדֶרֶךְ הַמָּוֶת, לְכָךְ נֶאֱמַר: אֵלֶּה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפְּכָה
87 עָלַי נַפְשִׁי וגו׳.
88 דָּבָר אַחֵר, וַיִּקְרָא ה׳ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא
89 לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וגו׳, בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
90 לְהַחֲרִיב אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר, כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי בְּתוֹכוֹ
91

איכה רבה

אֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם נוֹגְעִין בּוֹ, אֶלָּא אֶכְבּשׁ אֶת עֵינַי מִמֶּנּוּ, וֶאֱשָׁבֵע שֶׁלֹּא אֶזְקֹק לוֹ עַד עֵת קֵץ, וְיָבוֹאוּ הָאוֹיְבִים וְיַחְרִיבוּ אוֹתוֹ, מִיָּד נִשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּימִינוֹ וְהֶחֱזִירָהּ אֲחוֹרָיו, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (איכה ב, ג): הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִכְנְסוּ אוֹיְבִים לַהֵיכָל וּשְׂרָפוּהוּ, וְכֵיוָן שֶׁנִּשְׂרַף אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוּב אֵין לִי מוֹשַׁב בָּאָרֶץ, אֲסַלֵּק שְׁכִינָתִי מִמֶּנָּה וְאֶעֱלֶה לִמְכוֹנִי הָרִאשׁוֹן, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (הושע ה, טו): אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה וְאוֹמֵר אוֹי לִי מֶה עָשִׂיתִי, הִשְׁרֵיתִי שְׁכִינָתִי לְמַטָּה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וְעַכְשָׁו שֶׁחָטְאוּ חָזַרְתִּי לִמְקוֹמִי הָרִאשׁוֹן, חַס וְשָׁלוֹם שֶׁהָיִיתִי שְׂחוֹק לַגּוֹיִם וְלַעַג לַבְּרִיּוֹת, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּא מטטרו"ן וְנָפַל עַל פָּנָיו וְאָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֲנִי אֶבְכֶּה וְאַתָּה לֹא תִבְכֶּה, אָמַר לוֹ אִם אֵין אַתָּה מַנִּיחַ לִי לִבְכּוֹת עַכְשָׁו, אֶכְנַס לְמָקוֹם שֶׁאֵין לְךָ רְשׁוּת לִכְנַס וְאֶבְכֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יג, יז): וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוֶה וגו'. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בּוֹאוּ וְנֵלֵךְ אֲנִי וְאַתֶּם וְנִרְאֶה בְּבֵיתִי מֶה עָשׂוּ אוֹיְבִים בּוֹ, מִיָּד הָלַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְיִרְמְיָה לְפָנָיו, וְכֵיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר בְּוַדַּאי זֶהוּ בֵּיתִי וְזֶהוּ מְנוּחָתִי שֶׁבָּאוּ אוֹיְבִים וְעָשׂוּ בוֹ כִּרְצוֹנָם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה וְאוֹמֵר אוֹי לִי עַל בֵּיתִי, בָּנַי הֵיכָן אַתֶּם, כֹּהֲנַי הֵיכָן אַתֶּם, אוֹהֲבַי הֵיכָן אַתֶּם, מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם, הִתְרִיתִי בָּכֶם וְלֹא חֲזַרְתֶּם בִּתְשׁוּבָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִרְמְיָה, אֲנִי דּוֹמֶה הַיּוֹם לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן יְחִידִי וְעָשָׂה לוֹ חֻפָּה וּמֵת בְּתוֹךְ חֻפָּתוֹ, וְאֵין לְךָ כְּאֵב לֹא עָלַי וְלֹא עַל בְּנִי, לֵךְ וּקְרָא לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וּלְיַעֲקֹב וּמֹשֶׁה מִקִּבְרֵיהֶם, שֶׁהֵם יוֹדְעִים לִבְכּוֹת. אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֵינִי יוֹדֵעַ הֵיכָן מֹשֶׁה קָבוּר, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵךְ עֲמֹד עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן וְהָרֵם קוֹלְךָ וּקְרָא בֶּן עַמְרָם בֶּן עַמְרָם עֲמֹד וּרְאֵה צֹאנְךָ שֶׁבְּלָעוּם אוֹיְבִים. מִיָּד הָלַךְ יִרְמְיָה לִמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה וְאָמַר לַאֲבוֹת הָעוֹלָם, עִמְדוּ שֶׁהִגִּיעַ זְמַן שֶׁאַתֶּם מִתְבַּקְּשִׁין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמְרוּ לוֹ לָמָּה, אָמַר לָהֶם אֵינִי יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בְּיָמֶיךָ הָיְתָה לְבָנֵינוּ זֹאת. הִנִּיחָן יִרְמְיָה וְעָמַד עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן וְקָרָא בֶּן עַמְרָם בֶּן עַמְרָם עֲמֹד הִגִּיעַ זְמַן שֶׁאַתָּה מְבֻקָּשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ מָה הַיּוֹם מִיּוֹמַיִם שֶׁאֲנִי מְבֻקָּשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ יִרְמְיָה אֵינִי יוֹדֵעַ. הִנִּיחוֹ מֹשֶׁה וְהָלַךְ אֵצֶל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁהָיָה מַכִּיר אוֹתָן מִשְּׁעַת מַתַּן תּוֹרָה, אָמַר לָהֶם מִשָּׁרְתֵי עֶלְיוֹנִים כְּלוּם אַתֶּם יוֹדְעִים מִפְּנֵי מָה אֲנִי מִתְבַּקֵּשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמְרוּ לוֹ בֶּן עַמְרָם אִי אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ חָרֵב וְיִשְׂרָאֵל גָּלוּ, וְהָיָה צוֹעֵק וּבוֹכֶה עַד שֶׁהִגִּיעַ לַאֲבוֹת הָעוֹלָם, מִיָּד אַף הֵם קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם וְהִנִּיחוּ יְדֵיהֶם עַל רָאשֵׁיהֶם וְהָיוּ צוֹעֲקִים וּבוֹכִין עַד שַׁעֲרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִיָּד וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וְלַחֲגֹר שָׂק, וְאִלְמָלֵא מִקְרָא שֶׁכָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, וְהָיוּ בוֹכִין וְהוֹלְכִין מִשַּׁעַר זֶה לְשַׁעַר זֶה, כְּאָדָם שֶׁמֵּתוֹ מוּטָל לְפָנָיו, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹפֵד וְאוֹמֵר אוֹי לוֹ לַמֶּלֶךְ שֶׁבִּקַּטְנוּתוֹ הִצְלִיחַ וּבִזְקֻנוּתוֹ לֹא הִצְלִיחַ.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, בְּשָׁעָה שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּא אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה וּמְמָרֵט זְקָנוֹ וְתוֹלֵשׁ שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ וּמַכֶּה אֶת פָּנָיו וְקוֹרֵעַ אֶת בְּגָדָיו וְאֵפֶר עַל רֹאשׁוֹ, וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְסוֹפֵד וְצוֹעֵק, אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִפְּנֵי מָה נִשְׁתַּנֵּיתִי מִכָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן שֶׁבָּאתִי לִידֵי בּוּשָׁה וּכְלִמָּה זֹאת, כֵּיוָן שֶׁרָאוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אַף הֵם קָשְׁרוּ הֶסְפֵּד שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת וְאוֹמְרִין (ישעיה לג, ח): נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח וגו', מַאי נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְסִלּוֹת שֶׁהִתְקַנְּתָ לִירוּשָׁלַיִם שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹבְרֵי דְּרָכִים פּוֹסְקִים מֵהֵם הֵיאַךְ הָיוּ לִשְׁמָמָה. שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּרָכִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹבְרִים וְשָׁבִים בָּהֶם בַּחַגִּים הֵיאַךְ שָׁבְתוּ. הֵפֵר בְּרִית, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוּפַר בְּרִית שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִיהֶם, שֶׁעַל יָדוֹ מִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם, וְעַל יָדוֹ הִכִּירוּךָ בָּעוֹלָם שֶׁאַתָּה אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. מָאַס עָרִים. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָאַסְתָּ יְרוּשָׁלַיִם וְצִיּוֹן לְאַחַר שֶׁבָּחַרְתָּ בָּהֶם, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (ירמיה יד, יט): הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת יְהוּדָה [ו]אִם בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ וגו'. (ישעיה לג, ח): לֹא חָשַׁב אֱנוֹשׁ. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲפִלּוּ כְּדוֹר אֱנוֹשׁ שֶׁהָיוּ רֹאשׁ לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לֹא חָשַׁבְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְקַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, אָמַר לָהֶם, מַה לָּכֶם קוֹשְׁרִין מִסְפֵּד בָּעִנְיָן הַזֶּה שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת. אָמְרוּ לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִפְּנֵי אַבְרָהָם אוֹהַבְךָ שֶׁבָּא לְבֵיתְךָ וְסָפַד וּבָכָה מִפְּנֵי מָה לֹא הִשְׁגַּחְתָּ עָלָיו, אָמַר לָהֶם מִיּוֹם שֶׁנִּפְטַר אוֹהֲבִי מִלְּפָנַי לְבֵית עוֹלָמוֹ לֹא בָא לְבֵיתִי, וְעַכְשָׁו (ירמיה יא, טו): מַה לִּידִידִי בְּבֵיתִי, אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מִפְּנֵי מָה הִגְלִיתָ אֶת בָּנַי וּמְסַרְתָּן בִּידֵי הָאֻמּוֹת וַהֲרָגוּם בְּכָל מִיתוֹת מְשֻׁנּוֹת, וְהֶחֱרַבְתָּ אֶת בֵּית

איכה רבה

1 הַמִּקְדָּשׁ מָקוֹם שֶׁהֶעֱלִיתִי אֶת יִצְחָק בְּנִי עוֹלָה לְפָנֶיךָ.
2 אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם בָּנֶיךָ חָטְאוּ
3 וְעָבְרוּ עַל כָּל הַתּוֹרָה וְעַל עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת
4 שֶׁבָּהּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דניאל ט, יא): וְכָל יִשְׂרָאֵל
5 עָבְרוּ אֶת תּוֹרָתֶךָ. אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
6 הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם מִי מֵעִיד בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְרוּ
7 אֶת תּוֹרָתֶךָ, אָמַר לוֹ תָּבֹא תוֹרָה וְתָעִיד בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל,
8 מִיָּד בָּאָה תוֹרָה לְהָעִיד בָּהֶן, אָמַר לָהּ אַבְרָהָם בִּתִּי
9 אַתְּ בָּאָה לְהָעִיד בָּהֶן בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְרוּ עַל מִצְוֹתַיִךְ
10 וְאֵין לָךְ בֹּשֶׁת פָּנִים מִפָּנַי, זִכְרִי יוֹם שֶׁהֶחֱזַרְתִּיךְ
11 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן וְלֹא רָצוּ
12 לְקַבְּלֵךְ עַד שֶׁבָּאוּ בָנַי לְהַר סִינַי וְקִבְּלוּ אוֹתָךְ וְכִבְּדוּךְ,
13 וְעַכְשָׁו אַתְּ בָּאָה לְהָעִיד בָּהֶם בְּיוֹם צָרָתָם. כֵּיוָן
14 שֶׁשָּׁמְעָה תּוֹרָה כָּךְ עָמְדָה לְצַד אֶחָד וְלֹא הֵעִידָה
15 בָּהֶן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם יָבֹאוּ
16 עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת וְיָעִידוּ בָּהֶן בְּיִשְׂרָאֵל. מִיָּד
17 בָּאוּ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת, בָּאָה אל״ף לְהָעִיד
18 בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה, אָמַר לָהּ אַבְרָהָם, אל״ף
19 אַתְּ רֹאשׁ לְכָל הָאוֹתִיּוֹת וּבָאת לְהָעִיד בְּיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם
20 צָרָתָם, זִכְרִי יוֹם שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר
21 סִינַי וּפָתַח בָּךְ (שמות כ, ב): אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, וְלֹא
22 קִבְּלוּךְ אֻמָּה וְלָשׁוֹן אֶלָּא בָּנַי, וְאַתְּ בָּאת לְהָעִיד בְּבָנַי.
23 מִיָּד עָמְדָה אל״ף לְצַד אֶחָד וְלֹא הֵעִידָה בָּהֶן. בָּאתָה
24 בי״ת לְהָעִיד בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, וְאָמַר לָהּ אַבְרָהָם בִּתִּי
25 אַתְּ בָּאת לְהָעִיד עַל בָּנַי, שֶׁהֵם זְרִיזִין בַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי
26 תּוֹרָה שֶׁאַתְּ בְּרֹאשׁ הַתּוֹרָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (בראשית
27 א, א): בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים, מִיָּד עָמְדָה בי״ת לְצַד
28 אֶחָד וְלֹא הֵעִידָה כְּלוּם. בָּאתָה גימ״ל לְהָעִיד
29 בְּיִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהּ אַבְרָהָם גימ״ל אַתְּ בָּאת לְהָעִיד
30 בְּבָנַי שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה, כְּלוּם יֵשׁ אֻמָּה שֶׁמְּקַיֶּמֶת
31 מִצְוַת צִיצִית שֶׁאַתְּ נְתוּנָה בְּרֹאשׁ, אֶלָּא בָּנַי, הֲדָא הוּא
32 דִכְתִיב (דברים כב, יב): גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ. מִיָּד עָמְדָה
33 גימ״ל לְצַד אֶחָד וְלֹא הֵעִידָה כְּלוּם. וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ כָּל
34 הָאוֹתִיּוֹת שֶׁהִשְׁתִּיקָן אַבְרָהָם, נִתְבַּיְּשוּ וְעָמְדוּ בְּעַצְמָן
35 וְלֹא הֵעִידוּ בְּיִשְׂרָאֵל. מִיָּד פָּתַח אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ
36 בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם לְמֵאָה שָׁנָה נָתַתָּ
37 לִי בֵּן, וּכְשֶׁעָמַד עַל דַּעְתּוֹ וְהָיָה בָּחוּר בֶּן שְׁלֹשִׁים
38 וְשֶׁבַע שָׁנִים אָמַרְתָּ לִי הַעֲלֵהוּ עוֹלָה לְפָנַי, וְנַעֲשֵׂיתִי
39 עָלָיו כְּאַכְזָרִי וְלֹא רִחַמְתִּי עָלָיו, אֶלָּא אֲנִי בְּעַצְמִי
40 כָּפַתְתִּי אוֹתוֹ, וְלֹא תִזְכֹּר לִי זֹאת וְלֹא תְרַחֵם עַל בָּנַי.
41 פָּתַח יִצְחָק וְאָמַר רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּשֶׁאָמַר לִי
42 אַבָּא (בראשית כב, ח): אֱלֹהִים יִרְאֶה לוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה
43 בְּנִי, לֹא עִכַּבְתִּי עַל דְּבָרֶיךָ וְנֶעֱקַדְתִּי בִּרְצוֹן לִבִּי עַל
44 גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וּפָשַׁטְתִּי אֶת צְוָארִי תַּחַת הַסַּכִּין, וְלֹא
45 תִזְכֹּר לִי זֹאת וְלֹא תְרַחֵם עַל בָּנַי. פָּתַח יַעֲקֹב וְאָמַר
46 רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא עֶשְׂרִים שָׁנָה עָמַדְתִּי בְּבֵית לָבָן,

47 וּכְשֶׁיָּצָאתִי מִבֵּיתוֹ פָּגַע בִּי עֵשָׂו הָרָשָׁע וּבִקֵּשׁ לַהֲרֹג
48 אֶת בָּנַי וּמָסַרְתִּי עַצְמִי לְמִיתָה עֲלֵיהֶם, וְעַכְשָׁו נִמְסְרוּ
49 בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם כַּצֹּאן לְטִבְחָה, לְאַחַר שֶׁגִּדַּלְתִּים
50 כְּאֶפְרוֹחִים שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים וְסָבַלְתִּי עֲלֵיהֶם צַעַר גִּדּוּל
51 בָּנִים, כִּי רֹב יָמַי הָיִיתִי בְּצַעַר גָּדוֹל בַּעֲבוּרָם, וְעַתָּה
52 לֹא תִזְכֹּר לִי זֹאת לְרַחֵם עַל בָּנַי. פָּתַח מֹשֶׁה וְאָמַר
53 רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא רוֹעֶה נֶאֱמָן הָיִיתִי עַל יִשְׂרָאֵל
54 אַרְבָּעִים שָׁנָה וְרַצְתִּי לִפְנֵיהֶם כְּסוּס בַּמִּדְבָּר,
55 וּכְשֶׁהִגִּיעַ זְמַן שֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ גָּזַרְתָּ עָלַי בַּמִּדְבָּר יִפְּלוּ
56 עַצְמוֹתַי, וְעַכְשָׁו שֶׁגָּלוּ שָׁלַחְתָּ לִי לִסְפֹּד וְלִבְכּוֹת
57 עֲלֵיהֶם, זֶהוּ הַמָּשָׁל שֶׁאוֹמְרִים בְּנֵי אָדָם מִטּוּב אֲדוֹנִי
58 לֹא טוֹב לִי וּמִרָּעָתוֹ רַע לִי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר מֹשֶׁה
59 לִירְמְיָה לֵךְ לְפָנַי שֶׁאֵלֵךְ וַאֲבִיאֵם וְאֶרְאֶה מִי מַנִּיחַ יָדוֹ
60 עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ יִרְמְיָה אִי אֶפְשָׁר לֵילֵךְ בַּדֶּרֶךְ מִפְּנֵי
61 הַהֲרוּגִים, אָמַר לוֹ אַף עַל פִּי כֵן, מִיָּד הָלַךְ מֹשֶׁה
62 וְיִרְמְיָה לְפָנָיו, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְנַהֲרוֹת בָּבֶל, רָאוּהוּ
63 לְמֹשֶׁה וְאָמְרוּ זֶה לָזֶה בָּא בֶּן עַמְרָם מִקִּבְרוֹ לִפְדּוֹתֵינוּ
64 מִיַּד צָרֵינוּ, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי.
65 מִיָּד אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה בָּנַי לְהַחֲזִיר אֶתְכֶם אִי אֶפְשָׁר
66 שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה, אֶלָּא הַמָּקוֹם יַחֲזִיר אֶתְכֶם
67 בְּמְהֵרָה וְהִנִּיחַ אוֹתָם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הֵרִימוּ קוֹלָם
68 בִּבְכִיָּה גְּדוֹלָה עַד שֶׁעָלְתָה בְּכִיָּתָם לַמָּרוֹם, הֲדָא הוּא
69 דִכְתִיב (תהלים קלז, א): עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם
70 בָּכִינוּ. כֵּיוָן שֶׁבָּא מֹשֶׁה אֵצֶל אֻבּוֹת הָעוֹלָם אָמְרוּ לוֹ
71 מֶה עָשׂוּ הָאוֹיְבִים בְּבָנֵינוּ, אָמַר לָהֶם, מֵהֶם הָרְגוּ,
72 וּמֵהֶם כָּפְתוּ יְדֵיהֶם לַאֲחוֹרֵיהֶם, וּמֵהֶם אֲסוּרִים בְּכַבְלֵי
73 בַרְזֶל, וּמֵהֶם נִפְשָׁטִים עֲרֻמִּים, וּמֵהֶם מֵתוּ בַּדֶּרֶךְ
74 וְנִבְלָתָם לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ, וּמֵהֶם
75 מֻשְׁלָכִים לַחַמָּה רְעֵבִים וּצְמֵאִים, מִיָּד פָּתְחוּ כֻּלָּם
76 וּבָכוּ וְקוֹנְנוּ בְּקִינוֹת יַי עַל דְּמְטָא לִבְנָן, הֵיכֵי הֲוֵיתוּן
77 כֵּיתָמֵי בְּלָא אַבָּא, הֵיכֵי דְּמַכִּיתוּן בִּטְיַהֲרָא וּבְקַיְיטָא
78 בְּלָא לְבוּשָׁא וּבְלָא כְסוּ. הֵיכֵי סַגִּיתוּן בְּטוּרֵי וּבַחֲצָצֵי
79 חֲלִיצֵי מְסָאנֵי וּבְלֹא סַנְדְּלָא. הֵיכֵי טַעֲנִיתוּן מוֹבְלֵי
80 טְעוּנֵי דְּחָלָא, הֵיכֵי הֲווּ יְדֵיכוֹן כְּפִיתוּן לַאֲחוֹרֵיכוֹן,
81 הֵיכֵי לָא בְּלַעְתּוּן רוֹקָא בְּפוּמֵיכוֹן. פְּתַח מֹשֶׁה וַאֲמַר
82 לִיטָא שִׁמְשָׁא אַמַּאי לָא חֲשַׁכְתְּ בְּשָׁעָה דְּעָאל שַׂנְאָה
83 לְבֵית מַקְדְּשָׁא. אַהֲדַר לֵיהּ שִׁמְשָׁא בְּחַיָּיךְ מֹשֶׁה רַעְיָא
84 מְהֵימְנָא, הֵיכֵי אֶהֱוֵי חָשׁוֹכָא דְּלָא שַׁבְקִין לִי וְלָא רָפוּ
85 לִי דְּנָקְטִין לִי בְּשִׁיתִּין שׁוֹטֵי דְנוּרָא וְאָמְרִין לִי פּוֹק
86 וּנְהַר נְהוֹרָיךְ. תּוּב פְּתַח מֹשֶׁה וַאֲמַר יַי עַל זִינָךְ
87 מַקְדְּשָׁא הֵיכֵי חָשַׁךְ, יַי כִּי מְטָא זְמְנֵיהּ דִּיחָרֵב
88 וְהֵיכְלָא מְכַלֵּי וַדַּרְדְּקֵי דְּבֵי רַב מִתְקַטְלִין וַאֲבוּהוֹן
89 אָזְלִין בַּשְׁבְיָה וְגָלוּתָא וּבְחַרְבָּא. תּוּב פְּתַח מֹשֶׁה
90 וַאֲמַר, שַׁבָּאֵי אִי בְּחַיֵּיכוֹן אַתּוּן קָטוֹלֵי, לָא תִקְטְלוּן
91 קָטוֹלָא אַכְזְרָאָה וְלָא תְּשִׁוּוֹן כַּלָּאָה גְּמִירָא, וְלָא
92 תִקְטְלוּן בְּרָא בְּאַנְפּוֹהִי דְּאַבָּא, וּבְרִתָּא בְּאַנְפָּה דְּאִמָּא,

איכה רבה

1 דִּמְטָא זִימְנָא דְּמָרֵי שְׁמַיָּא חוּשְׁבָּנָא חֲשִׁיב מִנְכוֹן.
2 וְכַשְׁדָּאֵי רַשִׁיעַיָּא לָא עָבְדִין הָכִי אֶלָּא מוֹתְבִין לֵיהּ
3 לִבְרָא בְּכַנְפֵיהּ דְּאִמֵּיהּ וְאָמְרִין לֵיהּ לַאֲבוּהָ קוּם
4 נַכְסִיהּ, בַּכְיָא אִמֵּיהּ וְנָתְרִין דִּמְעָתָא עֲלוֹהִי וַאֲבוּהִי
5 תְּלָה לֵיהּ רֵישֵׁיהּ. וְעוֹד אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,
6 כָּתַבְתָּ בְּתוֹרָתְךָ (ויקרא כב, כח): וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת
7 בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד, וַהֲלֹא כְּבָר הָרְגוּ בָּנִים
8 וְאִמּוֹתֵיהֶם כַּמָּה וְכַמָּה וְאַתָּה שׁוֹתֵק. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה
9 קָפְצָה רָחֵל אִמֵּנוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמְרָה
10 רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי לְפָנֶיךָ שֶׁיַּעֲקֹב עַבְדְּךָ אֲהַבַנִּי
11 אַהֲבָה יְתֵרָה וְעָבַד בִּשְׁבִילִי לְאַבָּא שֶׁבַע שָׁנִים,
12 וּכְשֶׁהִשְׁלִימוּ אוֹתָן שֶׁבַע שָׁנִים וְהִגִּיעַ זְמַן נִשּׂוּאַי
13 לְבַעְלִי, יָצַן אָבִי לְהַחֲלִיפֵנִי לְבַעְלִי בִּשְׁבִיל אֲחוֹתִי,
14 וְהֵקִשָּׁה עָלַי הַדָּבָר עַד מְאֹד כִּי נוֹדְעָה לִי הָעֲצָה,
15 וְהוֹדַעְתִּי לְבַעְלִי וּמָסַרְתִּי לוֹ סִימָן שֶׁיַּכִּיר בֵּינִי וּבֵין
16 אֲחוֹתִי כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכַל אָבִי לְהַחֲלִיפֵנִי, וּלְאַחַר כֵּן
17 נִחַמְתִּי בְּעַצְמִי וְסָבַלְתִּי אֶת תַּאֲוָתִי וְרִחַמְתִּי עַל אֲחוֹתִי
18 שֶׁלֹּא תֵצֵא לְחֶרְפָּה, וְלָעֶרֶב חִלְּפוּ אֲחוֹתִי לְבַעְלִי
19 בִּשְׁבִילִי, וּמָסַרְתִּי לַאֲחוֹתִי כָּל הַסִּימָנִין שֶׁמָּסַרְתִּי
20 לְבַעְלִי, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא סָבוּר שֶׁהִיא רָחֵל. וְלֹא עוֹד אֶלָּא
21 שֶׁנִּכְנַסְתִּי תַּחַת הַמִּטָּה שֶׁהָיָה שׁוֹכֵב עִם אֲחוֹתִי וְהָיָה
22 מְדַבֵּר עִמָּהּ וְהִיא שׁוֹתֶקֶת וַאֲנִי מְשִׁיבַתּוּ עַל כָּל דָּבָר
23 וְדָבָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּיר לְקוֹל אֲחוֹתִי וְגָמַלְתִּי חֶסֶד
24 עִמָּהּ, וְלֹא קִנֵּאתִי בָּהּ וְלֹא הוֹצֵאתִיהָ לְחֶרְפָּה. וּמָה
25 אֲנִי שֶׁאֲנִי בָּשָׂר וָדָם עָפָר וָאֵפֶר לֹא קִנֵּאתִי לַצָּרָה שֶׁלִּי
26 וְלֹא הוֹצֵאתִיהָ לְבוּשָׁה וּלְחֶרְפָּה, וְאַתָּה מֶלֶךְ חַי
27 וְקַיָּם, רַחֲמָן, מִפְּנֵי מָה קִנֵּאתָ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁאֵין
28 בָּהּ מַמָּשׁ, וְהִגְלִיתָ בָּנַי וְנֶהֱרְגוּ בַּחֶרֶב וְעָשׂוּ אוֹיְבִים
29 בָּם כִּרְצוֹנָם. מִיָּד נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
30 הוּא וְאָמַר, בִּשְׁבִילֵךְ רָחֵל אֲנִי מַחֲזִיר אֶת יִשְׂרָאֵל
31 לִמְקוֹמָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה לא, יד): כֹּה אָמַר ה׳
32 קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַּמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל
33 בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ. וּכְתִיב (ירמיה
34 לא, יד): כֹּה אָמַר ה׳ מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה
35 כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ וגו׳, וּכְתִיב (ירמיה לא, יד): וְיֵשׁ
36 תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם ה׳ וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם.

37 **כה. רַבִּי יוֹחָנָן פָּתַח** (ירמיה יג, טז): תְּנוּ לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם
38 כָּבוֹד בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ וגו׳, אִימָתַי נִתְקַיֵּם לָהֶם הַמִּקְרָא
39 הַזֶּה, בְּמִיתָתוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברי
40 הימים ב לב, לג): וַיִּשְׁכַּב יְחִזְקִיָּהוּ עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֵהוּ
41 בְּמַעֲלֵה קִבְרֵי בְּנֵי דָוִיד וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ. מַה
42 כָּבוֹד עָשׂוּ לוֹ, רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן וְרַבִּי חָנִין
43 וְרַבָּנָן, רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן אָמַר בֵּית וַוֹעַד בָּנוּ
44 לְמַעֲלָה מִקִּבְרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים
45 לְשָׁם הָיוּ אוֹמְרִים לוֹ לְמַדְּנוּ. רַבִּי חָנִין אָמַר סֵפֶר
46 תּוֹרָה נָתְנוּ לְמַעֲלָה מִקִּבְרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ וְאָמְרוּ זֶה
47 שֶׁהוּא מוּטָל בְּאָרוֹן זֶה, קַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב בָּזֶה. וְרַבָּנָן
48 אָמְרֵי הִצִּיעוּ לוֹ טַפְּטִיּוֹת מִפֶּתַח בָּתֵּיהֶם עַד קִבְרֵי בְּנֵי
49 דָוִד, וְכָל כָּךְ לָמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְיַחֲפוּ רַגְלֵיהֶם. אַף
50 עַל פִּי כֵן נִתְיַחֲפוּ רַגְלֵיהֶם. אָמַר לָהֶם יִרְמְיָה מָה אִם
51 בְּשָׁעָה שֶׁהִצַּעְתֶּם טַפְּטִיּוֹת מִפֶּתַח בָּתֵּיכֶם עַד קִבְרֵי
52 בְּנֵי דָוִד נִתְיַחֲפוּ רַגְלֵיכֶם, לִכְשֶׁיִּתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל
53 הָרֵי נֶשֶׁף, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. עֶשֶׂר מַסָּעוֹת נָסְעָה
54 הַשְּׁכִינָה: מִכְּרוּב לִכְרוּב, וּמִכְּרוּב לְמִפְתַּן הַבַּיִת, מִן
55 מִפְתַּן הַבַּיִת לַכְּרוּבִים, וּמִן הַכְּרוּבִים לַשַּׁעַר
56 הַקַּדְמוֹנִי, מִשַּׁעַר הַקַּדְמוֹנִי לֶחָצֵר, מִן הֶחָצֵר לַגַּג, מִן
57 הַגַּג לַמִּזְבֵּחַ, מִן הַמִּזְבֵּחַ לַחוֹמָה, מִן הַחוֹמָה לָעִיר,
58 מִן הָעִיר לְהַר הַזֵּיתִים. מִכְּרוּב לִכְרוּב, דִּכְתִיב (יחזקאל
59 י, ד): וַיָּרָם כְּבוֹד ה׳ מֵעַל הַכְּרוּב. מִכְּרוּב לְמִפְתַּן
60 הַבַּיִת, דִּכְתִיב (יחזקאל ט, ג): וּכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲלָה
61 מֵעַל הַכְּרוּב אֲשֶׁר הָיָה עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבָּיִת. מִמִּפְתַּן
62 הַבַּיִת לַכְּרוּבִים, דִּכְתִיב (יחזקאל י, יח): וַיֵּצֵא כְּבוֹד ה׳
63 מֵעַל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיַּעֲמֹד עַל הַכְּרוּבִים, וַיֵּצֵא, לֹא הָיָה
64 צָרִיךְ קְרָיָה לְמִימַר אֶלָּא וַיָּבֹא, וְאַתְּ אָמַר וַיֵּצֵא, מַהוּ
65 וַיֵּצֵא, אָמַר רַבִּי אַחָא לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה יוֹצֵא מִפַּלְטִין
66 שֶׁלּוֹ בְּכַעַס, מִשֶּׁהָיָה יוֹצֵא הָיָה חוֹזֵר וּמְגַפֵּף וּמְנַשֵּׁק
67 בִּכְתָלֵי פַּלָּטִין וּבְעַמּוּדֵי פַּלָּטִין וּבוֹכֶה וְאוֹמֵר הֱוֵי
68 שָׁלוֹם בֵּית פַּלָּטִין שֶׁלִּי, הֱוֵי שָׁלוֹם בֵּית מַלְכוּתִי, הֱוֵי
69 שָׁלוֹם בֵּית יְקָרִי, הֱוֵי שָׁלוֹם מִן כַּדּוּן הֱוֵי שָׁלֵם. כָּךְ,
70 מִשֶּׁהָיְתָה שְׁכִינָה יוֹצֵאת מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיְתָה חוֹזֶרֶת
71 וּמְגַפֶּפֶת וּמְנַשֶּׁקֶת בִּכְתָלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּבְעַמּוּדֵי בֵּית
72 הַמִּקְדָּשׁ, וּבוֹכָה וְאוֹמֶרֶת הֱוֵי שָׁלוֹם בֵּית מִקְדָּשִׁי, הֱוֵי
73 שָׁלוֹם בֵּית מַלְכוּתִי, הֱוֵי שָׁלוֹם בֵּית יְקָרִי, הֱוֵי שָׁלוֹם
74 מִן כַּדּוּן הֱוֵי שָׁלוֹם. מִן הַכְּרוּבִים לַשַּׁעַר הַקַּדְמוֹנִי,
75 דִּכְתִיב (יחזקאל י, יט): וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת כַּנְפֵיהֶם
76 וגו׳. מִשַּׁעַר הַקַּדְמוֹנִי לַחָצֵר, דִּכְתִיב (יחזקאל י, ד):
77 וְהֶחָצֵר מָלְאָה אֶת נֹגַהּ כְּבוֹד ה׳. מִן הֶחָצֵר לַגַּג,
78 דִּכְתִיב (משלי כה, כד): טוֹב שֶׁבֶת עַל פִּנַּת גָּג. מִן הַגַּג
79 לַמִּזְבֵּחַ, דִּכְתִיב (עמוס ט, א): רָאִיתִי אֶת ה׳ נִצָּב עַל
80 הַמִּזְבֵּחַ. מִן הַמִּזְבֵּחַ לַחוֹמָה, דִּכְתִיב (עמוס ז, ז): וְהִנֵּה
81 ה׳ נִצָּב עַל חוֹמַת אֲנָךְ.

82 דָּבָר אַחֵר, מַהוּ אֲנָךְ, זוֹ סַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד,
83 מִנַּיִן אֲנָ״ךְ וַיֹּאמֶר ה׳ הִנְנִי שָׂם אֲנָךְ אָמַר רַבִּי יְהוּדָה
84 בְּרַבִּי סִימוֹן. מִן הַחוֹמָה לָעִיר, דִּכְתִיב (מיכה ו, ט):
85 קוֹל ה׳ לָעִיר יִקְרָא. מִן הָעִיר לְהַר הַזֵּיתִים,
86 דִּכְתִיב (יחזקאל יא, כג): וַיַּעַל כְּבוֹד ה׳ מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר
87 וַיַּעֲמֹד עַל הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר.
88 אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּמֶחֱצָה עָשְׂתָה הַשְּׁכִינָה
89 יוֹשֶׁבֶת עַל הַר הַזֵּיתִים, סְבוּרָה שֶׁמָּא יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ
90 תְּשׁוּבָה וְלֹא עָשׂוּ, וְהָיְתָה בַּת קוֹל מַכְרֶזֶת
91 וְאוֹמֶרֶת (ירמיה ג, יד): שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים, (מלאכי ג, ז):

איכה רבה

שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, אָמְרָה (הושע ה, טו): אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי. עַל אוֹתָהּ שָׁעָה הוּא אוֹמֵר (ירמיה יג, טז): תְּנוּ לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם כָּבוֹד בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ, בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ לָכֶם מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ לָכֶם מִדִּבְרֵי נְבוּאָה, (ירמיה יג, טז): וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל הָרֵי נָשֶׁף, וְקִוִּיתֶם לְאוֹר בְּבֶכֶל, וְשָׂמָהּ לְצַלְמָוֶת בְּמָדַי, וְשִׁית לַעֲרָפֶל בְּיָוָן, וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בֶּאֱדוֹם. בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוֶה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר מִפְּנֵי גֵוֶה, אִלּוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהֵם מִתְגָּאִים וְאוֹמְרִים (דברים לב, לז): אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ.

דָּבָר אַחֵר, מִפְּנֵי גֵוֶה, מִפְּנֵי מַלְאַכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁהֵם מִתְגָּאִים וְאוֹמְרִים (תהלים ח, ה): מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וגו׳, (ירמיה יג, יז): וְדָמֹעַ תִּדְמַע וְתֵרֵד עֵינִי דִּמְעָה כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר ה׳. אַתְּ מוֹצֵא עַד שֶׁלֹּא גָּלוּ יִשְׂרָאֵל הָיוּ עֲשׂוּיִים עֲדָרִים עֲדָרִים, עֲדָרֵי כְּהֻנָּה לְבַד, עֲדָרֵי לְוִיָּה לְבַד, עֲדָרֵי יִשְׂרָאֵל לְבַד, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ נַעֲשׂוּ עֵדֶר אֶחָד, כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר ה׳, כִּי נִשְׁבּוּ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר ה׳.

כו. רַב נַחְמָן פָּתַח (ישעיה כט, א): הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל, אַרְיָא אַרְיָא גִּבְּרָא. קִרְיַת חָנָה דָוִד, קִרְיָה שֶׁחָנָה בָּהּ דָּוִד, קִרְיָה דְּלָא חָנְיָא לֵיהּ בָּהּ אֶלָּא דָוִד, קִרְיָה שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ דָּוִד לְקַסְרִקִיטוֹן שֶׁלּוֹ. סִפּוֹ שָׁנָה עַל שָׁנָה חַגִּים יִנְקְפוּ, שָׁנָה עָלְתָה שָׁנָה נָפְקָא, וְלֹא הָיוּ עוֹלִין לְפַעֲמֵי רְגָלִים, וְהָיוּ הַדְּרָכִים מַעֲלִין הִיגִּים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: חַגִּים יִנְקֹפוּ. וַהֲצִיקוֹתִי לַאֲרִיאֵל, רַבִּי נִסָּה דְקֵיסָרִין אָמַר מִכָּאן שֶׁהָיְתָה קוֹרַת רוּחַ לְיִשְׂרָאֵל. וְהָיְתָה תַאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה, סִכּוּפֵי סִכּוּפִים. וְהָיְתָה לִי כַּאֲרִיאֵל, כְּחֵרְבָּן רִאשׁוֹן חֵרְבָּן שֵׁנִי. כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיכֶם אֵיכָה.

כז. רַבִּי פִּנְחָס פָּתַח (ויקרא כו, יח): וְאִם עַד אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וגו׳, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא פֻּרְעָנִיּוֹת עַל יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁמֵּעִיד בָּהֶן תְּחִלָּה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וְאִם עַד אֵלֶּה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר שֶׁלֹּא יִהוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים כָּלוּ מַכּוֹת עוֹד אֵין לוֹ אַחֵרוֹת לְהָבִיא עָלֵינוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: וְאִם עַד אֵלֶּה, אִם עוֹד אֵלֶּה יֵשׁ לוֹ אַחֵרוֹת מֵאֵלֶּה וְכָאֵלֶּה לְהָבִיא. וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם, אַתֶּם עֲבַרְתֶּם לְפָנַי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת, בּוֹאוּ וְקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם שֶׁבַע פֻּרְעָנִיּוֹת. אַתֶּם עֲבַרְתֶּם לְפָנַי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת, חֲרֵי יִרְמְיָה בָּא מְקוֹנֵן עֲלֵיכֶם קִינוֹת שֶׁהוּא שֶׁבַע אַלְפָא בֵּיתִין אֵיכָה.

כח. רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא פָּתַח (ירמיה לו, לב): וְיִרְמְיָהוּ לָקַח מְגִלָּה אַחֶרֶת וגו׳. רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא וְרַבָּנָן, רַבִּי חָמָא אָמַר (ירמיה לו, לב): וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם זֶה אֵיכָה יָעִיב, דְּבָרִים זֶה אֵיכָה יוּעַם, רַבִּים זֶה אֲנִי הַגֶּבֶר, כָּהֵמָה זְכֹר ה׳. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם זֶה אֵיכָה יָעִיב, דְּבָרִים זֶה אֵיכָה יוּעַם, רַבִּים זֶה זְכֹר ה׳, כָּהֵמָה זֶה אֲנִי הַגֶּבֶר, שֶׁהוּא מִן תְּלָתָא תְּלָתָא פְּסוּקֵי בְּאַלְפָא בֵּיתָא.

כט. זַבְדִּי בֶּן לֵוִי פָּתַח (תהלים סח, ז): אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה, אַתָּה מוֹצֵא עַד שֶׁלֹּא גִּגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הָיוּ יוֹשְׁבִין בִּפְנֵי עַצְמָן וְהַשְּׁכִינָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְכֵיוָן שֶׁנִּגְאֲלוּ נַעֲשׂוּ כֻּלָּן הוֹמוֹנְיָא אַחַת, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ חָזְרָה שְׁכִינָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְיִשְׂרָאֵל בִּפְנֵי עַצְמָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: אַךְ סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה. אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

ל. זַבְדִּי בֶּן לֵוִי פָּתַח (איכה ד, יב): לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וגו׳, אַרְבָּעָה מְלָכִים הָיוּ, מַה שֶּׁתָּבַע זֶה לֹא תָּבַע זֶה, וְאִלּוּ הֵן: דָּוִד וְאָסָא וִיהוֹשָׁפָט וְחִזְקִיָּהוּ. דָּוִד אָמַר (תהלים יח, לח): אֶרְדּוֹף אוֹיְבַי וְאַשִּׂיגֵם וגו׳, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי עוֹשֶׂה כֵן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמואל א ל, יז): וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם. מַהוּ לְמָחֳרָתָם, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר לִשְׁנֵי לֵילוֹת וְיוֹם אֶחָד, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאִיר לוֹ בַּלֵּילוֹת בְּזִיקִין וּבְרָקִים, כְּמָה דִתְנֵינַן תַּמָּן עַל הַזִּיקִין וְעַל הַזִּוָּעוֹת וְעַל הַבְּרָקִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים יח, כט): כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי וגו׳. עָמַד אָסָא וְאָמַר אֲנִי אֵין בִּי כֹּחַ לַהֲרֹג לָהֶם אֶלָּא אֲנִי רוֹדֵף אוֹתָם וְאַתָּה עוֹשֶׂה, אָמַר לוֹ אֲנִי עוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יד, יב): וַיִּרְדְּפֵם אָסָא וגו׳, לִפְנֵי אָסָא אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא לִפְנֵי ה׳ וְלִפְנֵי מַחֲנֵהוּ. עָמַד יְהוֹשָׁפָט וְאָמַר אֲנִי אֵין בִּי כֹּחַ לֹא לַהֲרֹג וְלֹא לִרְדֹּף, אֶלָּא אֲנִי אוֹמֵר שִׁירָה וְאַתָּה עוֹשֶׂה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי עוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כ, כב): וּבְעֵת הֵחֵלּוּ בְרִנָּה וּתְהִלָּה וגו׳. עָמַד חִזְקִיָּהוּ וְאָמַר אֲנִי אֵין בִּי כֹּחַ לֹא לַהֲרֹג וְלֹא לִרְדֹּף וְלֹא לוֹמַר שִׁירָה, אֶלָּא אֲנִי יָשַׁן עַל מִטָּתִי וְאַתָּה עוֹשֶׂה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי עוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יט, לה): וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר. כַּמָּה נִשְׁתַּיֵּר מֵהֶם, רַב אָמַר עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה י, יט): וְנַעַר יִכְתְּבֵם, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל נַעַר לִהְיוֹת כּוֹתֵב יוּ״ד. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר שִׁשָּׁה, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל נַעַר לִהְיוֹת שׁוֹרֵט שְׂרִיטָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר חֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יז, ו): שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי סִימוֹן אָמְרוּ תִּשְׁעָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה יז, ו): אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בִּסְעִפֶיהָ פֹּרִיָּה. רַבִּי תַּנְחוּם בֶּן חֲנִילַאי אָמַר אַרְבָּעָה עָשָׂר,

הֲדָא הוּא דִכְתִיב: שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בְּסְעִפֶיהָ פֹּרִיָּה. בֵּין כְּדִבְרֵי אֵלּוּ וּבֵין כְּדִבְרֵי אֵלּוּ הַכֹּל מוֹדִים שֶׁנְּבוּכַדְנֶצַּר הָיָה אֶחָד מֵהֶם, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵה וְהַחֲרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר לָא בְּעֵי אֶלָּא מְצַמְצְמָא יָתֵי מֶעֱבַד לִי כְּמָא דַּעֲבַד לְסָבִי, מֶה עָשָׂה, בָּא וְיָשַׁב בְּדַפְנֵי שֶׁל אַנְטוֹכְיָא וְשָׁלַח נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים לְהַחֲרִיב אֶת יְרוּשָׁלַיִם, וְעָשָׂה שָׁם שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּמֶחֱצָה, בְּכָל יוֹם מַקִּיף אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְכָבְשָׁהּ, בִּקֵּשׁ לַחֲזוֹר נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלִבּוֹ הִתְחִיל מְמַדֵּד בַּחוֹמָה וְהָיְתָה שׁוֹקַעַת בְּכָל יוֹם טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה עַד שֶׁשָּׁקְעָה כֻּלָּהּ, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁקְעָה כֻּלָּהּ נִכְנְסוּ הַשּׂוֹנְאִים לִירוּשָׁלַיִם, עַל אוֹתָהּ שָׁעָה הוּא אוֹמֵר לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ [ו] כֹּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי יָבֹא צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָיִם. כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה.

לא. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי פָּתַח (משלי כ, יד): רַע רַע יֹאמַר הַקּוֹנֶה וְאֹזֵל לוֹ אָז יִתְהַלָּל, אַתְּ מוֹצֵא עַד שֶׁלֹּא גָלוּ יִשְׂרָאֵל הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹרֵא אוֹתָם רָעִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה יג, י): הָעָם הַזֶּה הָרָע הַמְּאַנִּים לִשְׁמוֹעַ אֶת דְּבָרַי. וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל מְשַׁבְּחָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֹזֵל לוֹ אָז יִתְהַלָּל. כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ גָלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה. (צפניה ג, א): הוֹי מֹרְאָה וְנִגְאָלָה הָעִיר הַיּוֹנָה. מַהוּ הוֹי מֹרְאָה, הוֹי מִפְּנֵי הָאֵימָה שֶׁנָּתַתִּי אֵימָתִי עַל כָּל הָאֻמּוֹת, אֵימָתִי וְנִגְאָלָה, אַתְּ מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁנִּגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם נָפְלָה אֵימָתָן עַל כָּל הָאֻמּוֹת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמות טו, יד): שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן וגו׳ אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם וגו׳. הָעִיר הַיּוֹנָה, אֲמָה שֶׁצִּיַּנְתִּי אוֹתָהּ בְּמִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כְּיוֹנָה, אַחַר כָּל הַשֶּׁבַח הַזֶּה (צפניה ג, ב): לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל ה׳ וְלֹא לָקְחָה מוּסָר בַּה׳ לֹא בָטָחָה אֶל אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה. כַּלָּה דְּלָא שָׁמְעָה מָה הִיא לָאו שָׁטוּתָא הִיא, אָמַר רַבִּי רְאוּבֵן לָשׁוֹן יֶנִי הוּא צָוְחִין לְשָׁטוּתָא מוֹרָא הוֹי מֹרְאָה, הֲוֵי מִקַּמֵּי שָׁטוּתָא. וְנִגְאָלָה, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ מַרְחִיקִין עַצְמָן מִלִּשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה, וְנִגְאָלָה מִן הַכְּהֻנָּה. הָעִיר הַיּוֹנָה, לֹא הָיָה לָהּ לִלְמֹד מֵעִירוֹ שֶׁל יוֹנָה, מִנִּינְוֵה, נָבִיא אֶחָד שָׁלַחְתִּי לְנִינְוֵה וְהֶחֱזִירָהּ בִּתְשׁוּבָה, וְאִלּוּ יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַיִם כַּמָּה נְבִיאִים שָׁלַחְתִּי אֲלֵיהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (מלכים ב יז, יג): וַיָּעַד ה׳ בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד כָּל נְבִיאֵי כָל חוֹזֶה לֵאמֹר שֻׁבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְשִׁמְרוּ מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וגו׳, וכתיב (ירמיה ז, כה): וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ [לאמר] וגו׳, הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ בַּבֹּקֶר, הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ בָּעֶרֶב, וְלוֹא שָׁמְעוּ. כֵּיוָן שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ גָּלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד. מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוִּי

לב. רַבִּי חֲנִינָא פָּתַח הָכֵי (ירמיה ח, יח): מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוִּי, מַהוּ מַבְלִיגִיתִי, מִבְּלִי הוֹגִין בַּתּוֹרָה לְקַיֵּם מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, עָשִׂיתִי בֵּיתִי גִתִּי וְאַף עַל פִּי כֵן עָלַי לִבִּי דַוִּי, עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ וגו׳. וּכְתִיב (ירמיה ח, יט): הִנֵּה קוֹל שַׁוְעַת בַּת עַמִּי מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דִּבּוּר זֶה מִשֵּׁמֶשׁ שְׁלֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת: זְעָקָה, שַׁוְעָה, נְאָקָה. זְעָקָה, דִּכְתִיב (שמות ב, כג): וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם, שַׁוְעָה, דִּכְתִיב: קוֹל שַׁוְעַת בַּת עַמִּי. נְאָקָה, דִּכְתִיב (שמות כב, כד): וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם. רַבִּי הוּנָא דְּצִפּוֹרִין אוֹמֵר לְשׁוֹן פִּרְפּוּר הוּא, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (יחזקאל ל, כד): וְנָאַק נַאֲקוֹת חָלָל. וּכְתִיב (איוב כד, יב): וְנֶפֶשׁ חֲלָלִים תְּשַׁוֵּעַ. (ירמיה ח, יט): הַה׳ אֵין בְּצִיּוֹן אִם מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ, אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיוּ גוֹלִים, וְכֵיוָן שֶׁחָטְאוּ גָלוּ, וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

לג. רַבִּי זְעֵירָא פָּתַח (איוב ל, לא): וַיְהִי לְאֵבֶל כִּנּוֹרִי וְעֻגָבִי לְקוֹל בֹּכִים, תַּמָּן תְּנִינַן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב וּכְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁבָּהֶן יוֹצְאוֹת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל בִּכְלֵי לָבָן שְׁאוּלִין כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ, וְכָל הַכֵּלִים הָיוּ טְעוּנִין טְבִילָה וּבָהֶן בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל יוֹצְאוֹת וְחוֹלוֹת בַּכְּרָמִים.

תָּנָא מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה נִפְנֶה לְשָׁם וּמָה הָיוּ אוֹמְרוֹת, בָּחוּר, שָׂא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה אַתָּה בּוֹרֵר לְךָ, אַל תִּתֵּן עֵינֶיךָ בְּנוֹי, תֵּן עֵינֶיךָ בַּמִּשְׁפָּחָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שיר השירים ג, יא): צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ. בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ זֶה מַתַּן תּוֹרָה, וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ זֶה בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בִּשְׁלָמָא יוֹם כִּפּוּרִים יוֹם סְלִיחָה וְכַפָּרָה לְיִשְׂרָאֵל, יוֹם שֶׁנִּתְּנוּ בּוֹ לוּחוֹת אַחֲרוֹנוֹת, אֶלָּא חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב מַאי הִיא, רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַחָא בְּשֵׁם רַבִּי אַסִּי אָמַר שֶׁבּוֹ זְמַן קְצִיצָה יָפֶה לָעֵצִים, שֶׁכָּל עֵצִים שֶׁנִּקְצָצִים בּוֹ אֵין עוֹשִׂין מַאֲכֹלֶת, וְתָנֵי כָּל עֵץ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ תּוֹלַעַת אוֹ מַאֲכֹלֶת פָּסוּל מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא וְרַבִּי אַסִּי מִשּׁוּם דְּעוּלָּא בְּשֵׁם רַבִּי אָמְרֵי, שֶׁבּוֹ בִּטֵּל הוֹשֵׁעַ בֶּן אֵלָה פִּרְוִוזְדָּאוֹת שֶׁהוֹשִׁיב יָרָבְעָם בֶּן נְבָט עַל הַדְּרָכִים. רַב כַּהֲנָא שָׁאַל מִן קֶדֶם רַב, אָמַר לֵיהּ אֶפְשָׁר דְּכָל דָּא טִיבוּתָא עֲבַד

איכה רבה

1 וכתיב ביה (מלכים ב יז, ג): עָלָיו עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ
2 אַשּׁוּר וגו׳, אֶלָּא עַל שֶׁהֶעֱבִיר קוֹלָר מִצַּוָּארוֹ וּנְתָנוֹ
3 בְּצַוָּאר הָרַבִּים וְלָא אָמַר כָּל עַמָּא יִסְקוּן וִיצַלּוּן, אֶלָּא
4 אָמַר כָּל מַאן דְּבָעֵי לְמֵיסַק יִסַּק. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר
5 נַחְמָנִי וְאָמְרֵי לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק יוֹם
6 שֶׁהֶתִּירוּ שְׁבָטִים לָבוֹא זֶה בְּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לו, ח):
7 וְכָל בַּת יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה וגו׳, וּכְתִיב (במדבר לו, ט): וְלֹא
8 תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר וגו׳, וְכִי אֶפְשָׁר לְבַת
9 שֶׁתִּירַשׁ שְׁתֵּי מַטּוֹת, אֶלָּא אֱמֹר מֵעַתָּה אֲבִיהָ מִשֵּׁבֶט
10 אֶחָד וְאִמָּהּ מִשֵּׁבֶט אַחֵר. רַבָּנָן אָמְרֵי יוֹם שֶׁהֵתַּר שֵׁבֶט
11 בִּנְיָמִין לָבוֹא בַּקָּהָל, דִּכְתִיב (שופטים כא, יח): אָרוּר נֹתֵן
12 אִשָּׁה לְבִנְיָמִין.
13 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִקְּרָא קָרְאוּ וְקִרְבּוּהוּ, מִקְּרָא קָרְאוּ
14 וְרִחֲקוּהוּ. מִקְּרָא קָרְאוּ וְקִרְבּוּהוּ (בראשית לה, יא): גּוֹי
15 וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמְּךָ. מִקְּרָא קָרְאוּ וְרִחֲקוּהוּ(בראשית
16 מח, ה): אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי,
17 שֶׁאֵינָן נֶחְשָׁבִין עִם אֲחֵיהֶם.
18 אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל יוֹם שֶׁהֵתִּירוּ שְׁבָטִים. רַב
19 מַתְּנָה אָמַר יוֹם שֶׁנִּתְּנוּ הֲרוּגֵי בֵיתָר לִקְבוּרָה. רַבִּי
20 אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אָמַר נִיחָא בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, מִכָּאן וָאֵילָךְ
21 תָּשַׁשׁ כֹּחָהּ שֶׁל חַמָּה וְלֹא הָיוּ כּוֹרְתִין עֵצִים לַמַּעֲרָכָה,
22 וְאָמַר רַב מְנַסְיָא וּקְרֵי לֵיהּ יוֹם תְּבַר מַגָּל, מִכָּאן וָאֵילָךְ
23 הַמּוֹסִיף יוֹסִיף וּדְלָא מוֹסִיף יְסִיף. רַבִּי אָבִין וְרַבִּי
24 יוֹחָנָן אָמְרֵי יוֹם שֶׁבִּטֵּל הַחֵפֶר מִן מֵתֵי מִדְבָּר.
25 אָמַר רַבִּי לֵוִי כָּל עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה מֹשֶׁה מוֹצִיא
26 כָּרוֹז בְּכָל הַמַּחֲנֶה וְאוֹמֵר צְאוּ לַחְפֹּר, וְהָיוּ יוֹצְאִין
27 וְחוֹפְרִין קְבָרוֹת וְיֹשְׁנִין בָּהֶן, לְשַׁחֲרִית הָיָה מוֹצִיא
28 כָּרוֹז וְאוֹמֵר קוּמוּ וְהַפְרִישׁוּ הַמֵּתִים מִן הַחַיִּים, וְהָיוּ
29 עוֹמְדִים וּמוֹצִיאִין עַצְמָן, חֲמִשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף וּפְרוֹטְרוֹט
30 חָסְרוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף, וּבִשְׁנַת הָאַרְבָּעִים הָאַחֲרוֹן עָשׂוּ
31 כֵּן וּמָצְאוּ עַצְמָן שְׁלֵמִים, אָמְרוּ דּוֹמֶה שֶׁטָּעִינוּ
32 בַּחֶשְׁבּוֹן, וְכֵן בְּעָשׂוֹר וּבְאַחַד עָשָׂר וּבִשְׁנֵים עָשָׂר
33 וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר וְאַרְבָּעָה עָשָׂר, כֵּיוָן דְּאִתְמַלֵּא סִיהֲרָא
34 אָמְרוּ דּוֹמֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּטֵּל אוֹתָהּ גְּזֵרָה
35 מֵעָלֵינוּ וְחָזְרוּ וַעֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב, וְגָרְמוּ עֲוֹנוֹתֵינוּ
36 וְנַעֲשָׂה אֵבֶל בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּחֻרְבַּן הַבַּיִת פַּעֲמַיִם, הֲדָא
37 הוּא דִכְתִיב (איוב ל, לא): וַיְהִי לְאֵבֶל כִּנּוֹרִי וְעֻגָּבִי לְקוֹל
38 בֹּכִים. (במדבר יד, א): וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא, וְכֵיוָן
39 שֶׁגָּלוּ הִתְחִיל יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.
40 לד. עַל הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וגו׳ (ירמיה ט, ט), אָמַר
41 רַבִּי אַחָא שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צִוָּה נְבוּכַדְנֶצַּר לְנְבוּזַרְאַדָּן
42 עַל יִרְמְיָהוּ (ירמיה לט, יב): קָחֵנוּ וְעֵינֶיךָ שִׂים עָלָיו,
43 עָלָיו וְלֹא עַל אֻמָּתוֹ. וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה רָע, לוֹ לֹא
44 תַעֲשֶׂה, אֲבָל עִם אֻמָּתוֹ עֲשֵׂה כִּרְצוֹנְךָ לְרָעָה. כִּי כַּאֲשֶׁר
45 יְדַבֵּר אֵלֶיךָ כֵּן עֲשֵׂה עִמּוֹ, וְלֹא לְאֻמָּתוֹ. וְהָיָה יִרְמְיָה
46 רוֹאֶה כַּתְּ שֶׁל בַּחוּרִים נְתוּנִים בְּקוֹלָרִין, וְנוֹתֵן אֶת
47 רֹאשׁוֹ עִמָּהֶם, וּנְבוּזַרְאַדָּן בָּא וּמַעֲבִירוֹ מֵהֶן. וְחוֹזֵר
48 וְרוֹאֶה כַּתְּ שֶׁל זְקֵנִים שְׁלוּלִים בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת, וְנוֹתֵן אֶת
49 צַוָּארוֹ עֲלֵיהֶם, וּבָא נְבוּזַרְאַדָּן וּמַעֲבִירוֹ מֵהֶן. אָמַר
50 נְבוּזַרְאַדָּן לִירְמְיָה חֲזֵי חַד מִן תְּלַת מִילִין אִית בָּךְ, אוֹ
51 נְבִיא שֶׁקֶר אַתְּ, אוֹ מְבַעֵט בִּיסּוּרִין אַתְּ, אוֹ שׁוֹפֵךְ
52 דָּמִים אַתְּ. אוֹ נְבִיא שֶׁקֶר אַתְּ, שֶׁכָּל הַדִּין שֶׁנָּיֵא אַתְּ
53 מִתְנַבֵּא עַל הַדָּא קַרְתָּא דְּהִיא חָרְבָה, וְכַדּוּ דְּחָרְבָה
54 נַפְשָׁךְ בְּאִישָׁה עַלָּךְ סַגִּיא. אוֹ מְבַעֵט בִּיסּוּרִין אַתְּ,
55 דַּאֲנָא לִית אֲנָא בָּעֵי לְמֶעֱבַד בִּישָׁא, וְאַתְּ בָּעֵי לְמֶעֱבַד
56 לָךְ בִּישָׁא, לְמֵימַר לֵית יִסּוּרָיָא חֲשִׁיבִין עָלַי מִידֵי. אוֹ
57 שׁוֹפֵךְ דָּמִים אַתְּ, דְּמַלְכָּא פַּקִּיד לִי עֲלָיךְ סַגִּי בְּדִיל
58 דְּלָא לְמֶעֱבַד לָךְ בִּישָׁא, וְאַתְּ בָּעֵי לְמֶעֱבַד בִּישָׁא בְּגִין
59 דִּישְׁמַע מַלְכָּא וְיִקְטְלוּנֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא. וּבַסּוֹף אָמַר
60 לוֹ, אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ בֹּא וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלֶיךָ, וְלֹא קִבֵּל
61 עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה, עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי
62 הַגְּבוּרָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה מ, א): הַדָּבָר אֲשֶׁר
63 הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת ה׳ לֵאמֹר, מֶה הָיָה אוֹתוֹ הַדָּבָר,
64 אֶלָּא שֶׁאָמַר לוֹ, יִרְמְיָה, אֵין אַתְּ יָתִיב הָכָא, אֲנָא אָזֵיל
65 עִמְּהוֹן, וְאֵין אַתְּ אָזֵיל עִמְּהוֹן, אֲנָא יָתִיב הָכָא. אָמַר
66 לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵין אֲנָא אָזֵיל עִמְּהוֹן מָה אֲנָא
67 יָכֵיל מְהַנֵּי לְהוֹן, אֶלָּא יֵיזוּל מַלְכְּהוֹן בָּרְיֵיהוֹן עִמְּהוֹן,
68 דְּהוּא יָכוֹל מְהַנֵּי לְהוֹן סַגְיָא, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה
69 מ, א): אַחַר שַׁלַּח נְבוּזַרְאַדָּן רַב טַבָּחִים אֶת יִרְמְיָהוּ
70 וְהוּא אָסוּר בָּאזִקִּים, אָמַר רַבִּי אַחָא כְּבִיכוֹל הוּא
71 וְהוּא אָסוּר בָּאזִקִּים. וְדִכְוָתֵיהּ כְּתִיב (יחזקאל א, א): וַאֲנִי
72 בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה, עַד הֵיכָן הָיְתָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ, רַבִּי
73 יַעֲקֹב וְרַבִּי אַבָּא, וְאִית דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹחָנָן,
74 חַד אָמַר עַד (ירמיה לא, ט): מְזָרֶה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ.
75 וַחֲרִינָא אָמַר עַד (ירמיה לא, טז): וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ
76 נְאֻם ה׳ וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם. וּבַחֲזִירָתוֹ הָיָה מוֹצֵא
77 אֲצֻבָּעוֹת מְקַטָּעִין מוּשְׁלָכִין בֶּהָרִים, וְהָיָה מְלַקְּטָן
78 וּמְגַפְּפָן וּמְחַבְּקָן וּמְנַשְּׁקָן וְנוֹתְנָן לְתוֹךְ טַלִּיתוֹ, וְאוֹמֵר
79 לָהֶם, בָּנַי לֹא כָּךְ הִזְהַרְתִּי וְאָמַרְתִּי לָכֶם (ירמיה יג, טז):
80 תְּנוּ לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם כָּבוֹד בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ
81 רַגְלֵיכֶם עַל הָרֵי נָשֶׁף. עַל אוֹתָהּ שָׁעָה נֶאֱמַר (ירמיה ט,
82 ט): עַל הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וְעַל נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה,
83 עַל אוֹתָם הָרִים נָאִים וּמְשֻׁבָּחִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי, עַל
84 נְאוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁנֶּהֱפְכוּ לְקִינָה. וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל
85 מִקְנֶה, כִּי לֹא שָׁמְעוּ לְקוֹל דִּבְרֵי תוֹרָה וְלֹא לְקוֹל דִּבְרֵי
86 נְבוּאָה, אֶלָּא מִקְנֶה, אֶלָּא לְקוֹל דָּבָר הַמִּקְנֶא, שֶׁהָיוּ
87 מַקְנִיאִים אוֹתוֹ בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, הֲדָא מָה דְּאַתְּ
88 אָמַר (דברים לב, טז): יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים, לְפִיכָךְ (ירמיה ט, ט):
89 מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם עַד בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלְכוּ, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי
90 בַּר חֲלַפְתָּא חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לֹא נִרְאֶה עוֹף טָס
91 בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מַה טַּעַם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם עַד בְּהֵמָה
92 נָדְדוּ הָלְכוּ, בְּהֵמָה בְּגִימַטְרִיָּא חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם.

איכה רבה

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא קֹדֶם לְאַרְבָּעִים שָׁנָה הָיוּ נוֹטְעִים תְּמָרִים בְּבָבֶל, לוֹמַר שֶׁמִּינֵי מְתִיקָה מַרְגֶּלֶת לָשׁוֹן לַתּוֹרָה.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בְּרַבִּי אַבָּהוּ שְׁבַע מֵאוֹת מִינֵי דָּגִים טְהוֹרִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת מִינֵי חֲגָבִים טְהוֹרִים וְעוֹפוֹת לְאֵין מִסְפָּר, וְכֻלָּן גָּלוּ עִם יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, וּכְשֶׁחָזְרוּ חָזְרוּ עִמָּהֶם חוּץ מִדָּג אֶחָד שֶׁשְּׁמוֹ שִׁבּוּטָא. וְדָגִים הֵיאַךְ גָּלוּ, רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי אָמַר דֶּרֶךְ תְּהוֹם גָּלוּ וְדֶרֶךְ תְּהוֹם חָזְרוּ.

אָמַר רַבִּי זֵירָא בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה הִיא חֲצוּפָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲדַיִן עוֹשָׂה פֵּרוֹת, וְלָמָּה עוֹשָׂה פֵּרוֹת, רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי חַד אָמַר עַל שֵׁם שֶׁמְּזַבְּלִין אוֹתָהּ, וַחֲרִינָא אָמַר עַל שֵׁם שֶׁהֵם מְהַפְּכִים בַּעֲפָרָהּ.

אָמַר רַבִּי יוּדָן שֶׁבַע שָׁנִים נִתְקַיֵּם בָּהֶם פְּרִית וָמֶלַח, וְכָל כָּךְ לָמָּה, עַל שֵׁם (דניאל ט, כז): וְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד. כּוּתִיִּים שֶׁבָּהּ כֵּיצַד עוֹשִׂין, זוֹרְעִין אוֹתָהּ מַטְלִיּוֹת מַטְלִיּוֹת, זוֹרְעִין כָּאן וְהִיא נִשְׂרֶפֶת, זוֹרְעִין כָּאן וְהִיא נִשְׂרֶפֶת. עוֹבָדָא הֲוָה בְּחַד דַּהֲוָה קָאִים וְרָדֵי בְּבִקְעַת בֵּית עֲרָבָא, וּתְקַף יְדֵיהּ אֲסִיכְתֵּיהּ, וּסְלֵיק עַפְרָא יְקִידָא וְאוֹקִיד דְּרָעֵיהּ, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כט, כב): גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל אַרְצָהּ. רַבָּה בַּר כַּהֲנָא אָמַר אֵינָן לֹא מִמְּחִילוֹת הָאָרֶץ, וְלֹא מִשְּׁמִמוֹת הָאָרֶץ, אֶלָּא לְפָנָיו, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט, ב): וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ. וּלְעָתִיד לָבוֹא הַכֹּל חוֹזֵר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (יחזקאל לו, לד): וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל עוֹבֵר.

המשך ביאור למס' כתובות ליום שישי עמ' א

הגמרא מנסה לבאר באופן אחר את לשון 'ומודה רבי יהושע' שבמשנתינו: **וְאֶלָּא אַהָא** – על המשנה השנויה קודם לכן (יג.), הנושא את האשה בחזקת בתולה, ומצאה בעולה, **הִיא אוֹמֶרֶת** לא נבעלתי לאדם, אלא מוּכֶּת עַיִן אֲנִי, **וְהוּא אוֹמֵר, לֹא כִּי** – שמא אין האמת כדברייך **אֶלָּא דְּרוּסַת** – בעולת איש אַתְּ קודם שאירסתיך, והנידון הוא לענין כתובתה, **שרבן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין**, ולגבי זה שנינו כאן שרבי יהושע מודה במקום שיש לאדם 'פה שאסר'.

דוחה הגמרא גם ביאור זה: אף **הָתָם, מַאי מִגּוֹ אִיכָּא**, ומבארת הגמרא את שאלתה, **בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי אֱלִעֶזֶר** (שם) **דְּאָמַר** שמשנה זו סוברת כחכמים (יא.), שמוכת עץ כתובתה מנה, והנידון בין הבעל לאשה הוא **בְּ'מָנֶה' וְ'לֹא כְּלוּם'**, כלומר, האשה תובעת מנה כדין מוכת עץ, והבעל אומר שאין לה כלום, כיון שהטעתו ואמרה שבתולה היא, ומקח טעות הוא, אכן אפשר לבאר שטעם נאמנותה שם הוא **בִּמְגוֹ דְּאִי בָּעֲיָא אָמְרָה 'מוּכַּת עַיִן אֲנִי תַּחְתֶּיךָ'** – נעשיתי מוכת עץ לאחר שאירסתני, **וְאִית לָהּ מָאתַיִם** – וכתובתי מאתיים, כיון שבעת הקדושין הייתי בתולה, וכבר התחייבת לי מאתיים בכתובתי, **וְהִיא** לא אמרה כן, אלא **קָאָמְרָה מֵעִיקָּרָא** הייתי מוכת עץ, קודם האירוסין, **דְּלֵית לָהּ** – ומודה שאין לה **אֶלָּא מָנֶה, ולפיכך מְהֵימְנָא** – היא נאמנת, שהרי אילו רצתה היתה משקרת ומקבלת מאתיים, ורבי יהושע אינו מאמינה במיגו זה. ויש לבאר שלגבי מחלוקת זו אמרה משנתינו שמודה רבי יהושע במקום שיש 'פה שאסר', שנאמן. **אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר** שמשנה זו סוברת כרבי מאיר, שמוכת עץ כתובתה מאתיים, וטענותיהם **בְּ'מָאתַיִם' וּ'מָנֶה'**, שהאשה תובעת מאתיים כמוכת עץ, והבעל טוען שחייב לה רק מנה כיון שבעולה היא, **אם כן מַאי מִגּוֹ אִיכָּא**, והרי אין לה שום טענה טובה יותר שיכלה לטעון, ונמצא שאין מחלוקתם שייכת כלל לדין מיגו, ולא שייך לומר שלגבי מחלוקת זו שנתה משנתינו 'ומודה רבי יהושע'.

מסיקה הגמרא: **אֶלָּא** הודאת רבי יהושע השנויה במשנתינו, **אַהָא** – נאמרה על משנה זו, שכך שנינו בה (יב:), **הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה** בחזקת בתולה, **וְלֹא מָצָא לָהּ בְּתוּלִים, הִיא אוֹמֶרֶת מְשֻׁאַרְסְתַּנִי** – לאחר שארסתני **נֶאֱמַנְתִּי, וְ'נִסְתַּחֲפָה שֶׁהוּ'**, כלומר מזלו של הבעל גרם לכך שנאנסתי כשהייתי ברשותו, **וְהוּא אוֹמֵר, לֹא כִּי** – איני מאמין לדברייך, **אֶלָּא** שמא **עַד שֶׁלֹּא אֵירַסְתִּיךְ** – קודם שארסתיך נבעלת. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמְרִים, נֶאֱמֶנֶת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לֹא מִפִּיהָ אָנוּ חַיִּין**, ואינה נאמנת. וטעמו של רבן גמליאל המאמינה, **דְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֲיָא אָמְרָה** – מתוך שאם היתה רוצה לשקר היתה יכולה לומר **מוּכַּת עַיִן אֲנִי תַּחְתֶּיךָ**, שזו טענה טובה יותר, **דְּבטענה זו לֹא קָא פָּסְלָה נַפְשָׁהּ מִכְּהוּנָּה** – אינה נפסלת מכהונה, **וְלא** אמרה כן, אלא **קָאָמְרָה נֶאֱנַסְתִּי**, שזו טענה גרועה יותר, **דְּקָא פָּסְלָה נַפְשָׁהּ מִכְּהוּנָּה, מִשּׁוּם הָכִי** – מכח מיגו זה **קָאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּמְהֵימְנָא** – שהאשה נאמנת שנאנסה לאחר האירוסין. ועל זה שנינו במשנתינו **דקָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, בְּהַאי מִגּוֹ דְּהָכָא** – במיגו זה המבואר במשנתינו, שהיה המוחזק בשדה יכול לשתוק, **מוֹדִינָא לָךְ** – אני מודה לדבריך שהוא נאמן, אבל **בְּהַהוּא מִגּוֹ דְּהָתָם**, שיכלה לטעון מוכת עץ אני תחתיך, **פְּלִיגְנָא עֲלָוָךְ** – חלוק אני עליך, שאינה נאמנת במיגו זה.

הגמרא מבררת את טעמו של רבי יהושע. שואלת הגמרא: **מִכְּדֵי** – הרי **הַאי מִגּוֹ וַהַאי מִגּוֹ** – במשנה לעיל יש לאשה מיגו, ובמשנתינו יש למוחזק בקרקע מיגו, ואם כן **מַאי שְׁנָא** – במה שונה לדעת רבי יהושע **הַאי מִגּוֹ מֵהַאי מִגּוֹ**, שלעיל אינו מאמינה, וכאן הוא מאמינו. מבארת הגמרא: **הָכָא**, לגבי המוחזק בשדה, **אֵין 'שׁוֹר שָׁחוּט לְפָנֶיךָ, הָתָם הֲרֵי שׁוֹר שָׁחוּט לְפָנֶיךָ**, ולשון משל היא, כלומר, המקרה של המשנה לעיל דומה לאדם שהיה לו שור חי ומצאו כשהוא שחוט, שהוא מתעורר מעצמו לברר מי שחטו, וכך אדם זה שנשאה כבתולה ומצאה בעולה מתעורר לברר מתי נבעלה, ואין האשה נאמנת בדבריה שנבעלה לאחר האירוסין במיגו שהיתה אומרת מוכת עץ אני, כיון שיתכן שלא חשבה על טענה זו, או שמא מתחילה הערימה וטענה שנאנסה כדי שנאמינה במיגו שהיתה אומרת שהיא מוכת עץ. מה שאין כן בנידון של משנתינו, שלא היו עוררים על החזקת אותו אדם בשדהו, והיה יכול לשתוק ולהישאר מוחזק בה, ואף על פי כן הודה מרצונו ששדה זו היתה בתחילה של אבי אותו אדם וקנאה ממנו, בזה מודה רבי יהושע שיש להאמינו, כיון שאם לא היו דבריו אמת, לשם מה בא והודה בפני הבן ששדה זו היתה של אביו, והרי לא היה שם שום דבר המערער את חזקתו.

* * *

שנינו במשנתינו: 'אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע, כתובתה מאתים', ומשמע שאם לא הביאה עדים, אינה נאמנת וכתובתה מנה. מקשה הגמרא: **וְכֵיוָן דְּרוּב נָשִׁים כשהן בְּתוּלוֹת הן נִישָׂאוֹת, כִּי לֹא אָתוּ עֵדִים מַאי הָוֵי** – מה בכך שלא הביאה האשה עדים, והרי יש ללכת אחר הרוב ולומר שאף היא נישאה כשהיא בתולה, ותיטול מאתים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִינָא, מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְמֵימַר** – שיש לדחות ראיה זו של 'רוב', כי אמנם **רוֹב נָשִׁים בְּתוּלוֹת נִישָׂאוֹת, וּמִיעוּט** הנשים נישאות כשהן **אַלְמָנוֹת**, ומכל מקום אין הרוב מועיל, כיון שכָּל **הַנִּשֵּׂאת** כשהיא **בְּתוּלָה, יֵשׁ לָהּ קוֹל** – מתפרסם הדבר, שיצאה בהינומא,

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **נב** אֲבָל שְׁאָר עֲצִים תנט], וְכֵן נִדְבָךְ שֶׁל אֲבָנִים תס], אַף עַל פִּי שֶׁיָּשַׁב עֲלֵיהֶם פְּעָמִים רַבּוֹת בְּחֹל תסא], וְגַם
2 חָשַׁב עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ עוֹמְדִים לִישִׁיבָה גַּם בְּשַׁבָּתוֹת עַד עֵת שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְפַנּוֹתָם מִכָּאן - לֹא יָרַד עֲלֵיהֶם
3 תּוֹרַת כְּלִי עַל יְדֵי כָּךְ, לְפִי שֶׁאֵין דַּרְכָּם שֶׁל שְׁאָר עֲצִים וַאֲבָנִים לְיַחֲדָם לִישִׁיבָה תסב], מִפְּנֵי שֶׁאֵין נוֹחַ לֵישֵׁב
4 עֲלֵיהֶם כְּמוֹ עַל הַחֲרָיוֹת תסג], לְפִיכָךְ לֹא הוּכְנוּ לְכָךְ עַל יְדֵי יְשִׁיבָה אוֹ עַל יְדֵי מַחֲשָׁבָה בִּלְבָד תסד], כֹּל שֶׁלֹּא
5 יְיַחֲדָם לְכָךְ לְעוֹלָם תסה].
6 אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה בָּהֶם מַעֲשֶׂה רַב לַהֲכִינָם לִישִׁיבָה, דְּהַיְנוּ שֶׁפִּדְּרָם מִבְּעוֹד יוֹם כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים לֵישֵׁב
7 עֲלֵיהֶם לְמָחָר, שֶׁמַּעֲשֶׂה גָּדוֹל כָּזֶה מוֹעִיל לְהוֹרִיד עֲלֵיהֶם תּוֹרַת כְּלִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין דַּרְכָּם לְיַחֵד לְכָךְ תסו].
8 אֲבָל אִם שִׁפְשְׁפָם תסז] מִבְּעוֹד יוֹם כְּדֵי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם לְמָחָר - הֲרֵי זֶה מַעֲשֶׂה כָּל שֶׁהוּא, וְאֵינוֹ מוֹעִיל כְּלוּם תסח].
9 וְכָל זֶה תסט] אֵינוֹ אֶלָּא לְהַתִּיר לְטַלְטְלָם בְּשַׁבָּת לְסִדְּרָם לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם, אֲבָל לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם כָּךְ כְּלִי שֶׁיּוּגַּע בָּהֶם
10 לְסִדְּרָם - מֻתָּר בְּכָל עִנְיָן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָשַׁב עֲלֵיהֶם מֵעוֹלָם, וְלֹא חָשַׁב עֲלֵיהֶם שׁוּם מַחֲשָׁבָה, וְלֹא עָשָׂה
11 בָּהֶם שׁוּם מַעֲשֶׂה מִבְּעוֹד יוֹם, שֶׁכָּל מְקֻצֶּה אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא בְּטִלְטוּל בִּלְבָד. וְאַף אִם הֵם מִתְנַעְנְעִים תַּחְתָּיו
12 בִּישִׁיבָתוֹ - אֵין זֶה נִקְרָא טִלְטוּל, שֶׁטִּלְטוּל כִּלְאַחַר יָד הוּא תע].

ביאורי הלכה

תנט] שאר עצים — העומדים לשריפה והסקה[432].
תס] של אבנים — אבנים סדורות ומוקצות לבנין[433].
תסא] רבות בחול — אף שרגילים לשבת עליהם אין עליהם תורת כלי עד שייחדום לכך[434].
תסב] לייחדם לישיבה — היינו אפילו ייחדום לכך אלא שהוא ייחוד זמני — אין עליהם תורת כלי עד שייחדום לכך לגמרי[435].
תסג] על החריות — אף אם דרכו תמיד לישב על נדבך אבנים וכיוצא־בזה הנמצא בסמיכות אליו — אין דרך לייחדם לזה.
תסד] מחשבה בלבד — אף שמן הדין די בייחוד לשעה אחת כדי ליתן לו תורת כלי, מכל־מקום בדבר שאין דרך כלל לייחדו אין אנו מפרשים מעשה או מחשבה לזמן מסוים כייחוד שהרי רגילים לשבת עליהם לעתים גם ללא ייחוד — אלא אם כן מעשיו מוכיחים שייחדם לישיבה[436].
תסה] לכך לעולם — אם ייחדם לעולם (אפילו במחשבה) הרי נעשו כלי גמור ולא רק "תורת כלי"[437].
תסו] לייחד לכך — "מעשה גדול" היינו מעשה שניכר שמייחדם לישיבה ולא שיושב "סתם" כהרגלו על אבנים הזמינות לו[438].
תסז] אם שפשפם — ניקה האבנים מן הטיט והלכלוך כדי שיהיו ראויים לישיבה. אבל אם תיקנם ממש לישיבה כגון ששיפה או תיקן צורתן — נעשו כלי גמור.
תסח] ואינו מועיל כלום — אף אם שפשוף האבנים כרוך בטירחה גדולה יותר מאשר סידורם, אינו בגדר "מעשה גדול" כי מעשיו לא מוכיחים שמייחדם לישיבה, אבל סידור האבנים לישיבה הוא מעשה של ייחוד.
תסט] וכל זה — הצורך במעשה גדול או בייחוד לעולם כדי להתיר האבנים בטלטול.
תע] כלאחר יד הוא — אפילו אם הוא דבר שדרך טלטולו בכך (על ידי גופו)[439].

ציונים והוספות

432) שאר עצים חוץ מדקל.
433) רש"י קכה, ב ד"ה נדבך. וראה לעיל סי' רנט קו"א ריש ס"ק א, דהיינו אפילו אינו מקפיד מלישב עליהם.
434) אלא אם כן דרך לייחדם לכך שאז הישיבה עליהם מתפרשת כ"ייחוד", ודלא כמשנ"ב ס"ק צג שהתיר בטלטול כל דבר שרגילים להשתמש בו, ואפילו אם הדרך לישב על אבנים כאלו - אין עליהם תורת כלי כיון שאין דרך לייחדם לכך משא"כ חריות של דקל שהן נוחות לישיבה ודרך לייחדן לזה.
435) אלא אם כן דרך לייחדם לכך ואז די בייחוד אפילו לשבת אחת.
436) אבל חריות של דקל שקצצם לשריפה אף שלפעמים יושבים עליהם עד שישרפום, מכל־מקום מחשבה אחת מבטלת מחשבה אחרת (כדלעיל סעיף נ), וכל שכן בדבר שדרך לייחדו לישיבה שאנו מפרשים כל מעשה או מחשבה כ"ייחוד" לזמן מסויים עכ"פ.
437) ייחוד אבן לישיבה עד לזמן שיקנה כסאות וכיו"ב נחשב לכאורה כייחוד לעולם, כי מייחדם לזה ואינו דומה למבואר לעיל ש"חשב עליהם שיהיו עומדים לישיבה עד עת שיצטרך לפנותם מכאן" שאז יושב עליהם רק מפני שהן זמינות.
438) ואפילו אם הוא ייחוד לשבת אחת בלבד נחשב כייחוד להתירם בטלטול כדלעיל.
439) כדלעיל סי' רסו סי"ט, ולעיל סעיף יד נתבאר שהוא הדין לתליית חפצים על גבי מוקצה אף שמתנענע בזה.

1 **וּלְטַלְטֵלָם שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ יְשִׁיבָה אֶלָּא לְצֹרֶךְ מְקוֹמָם אוֹ לְצֹרֶךְ אַחֵר - אָסוּר בְּכָל עִנְיָן**[תעא] **שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה הַסִּדּוּר**
2 **מוֹעִיל אֶלָּא לְטִלְטוּל שֶׁלְּצֹרֶךְ יְשִׁיבָה, שֶׁבִּשְׁבִיל כָּךְ סִדְּרוּם**[תעב]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף נב

ביאורי הלכה

תעא] בכל ענין – כיון שאין על האבנים תורת כלי אלא בזכות שמסודרות ומוכנות לישיבה, אם ישתמשו בהם לצורך אחר יבטלו בזה את מעשה הסידור וההכנה[440].

תעב] סידרום – ייחוד לעולם מועיל לטלטל לכל דבר ולכל צורך[441].

ציונים והוספות

440) כי אז נפרש את מעשה ההכנה והישיבה כישיבה מזדמנת על אבן שהייתה זמינה לכך ולא כייחוד כלל שהרי אין דרך לייחדם לזה כלל וכדלעיל הערה תלד, ויש להשאירם בסידורם (ובייחודם) כל השבת. משא"כ בכלי שדרכו לייחדו אנו מפרשים כל מעשה או מחשבה כ"ייחוד" ואין זקוקים לכך ל"הוכחה" של מעשה גדול.

441) בדי השלחן קי ה: ומשמע כאן ובסעיף נג שיחוד לתשמיש לעולם מועיל גם לאבן להתירו בטלטול ככלי אף אם יחדו לדבר שאין דרכו ליחדו לכך, ורק כשלא יחדו לתשמיש זה לעולם אלא שהכינו ע"י מעשה רב לתשמיש זה (לשבת א' או יותר) מותר בטלטול רק לצורך התשמיש שהוכן לכך.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שצח דין היאך מודדין אלפים אמה:

1 **ה** אבל אם יש מאמצעית היתר לקשת יותר מאלפים אמה
2 ובין ב' הראשים יש ד' אלפים אמה מודדין לה מן
3 המקום שנתקצר שם הקשת שאין בין ב' ראשים ד' אלפים
4 או שאין מאמצעית היתר לקשת יותר מאלפים אמה
5 ומכל־מקום אפילו בני אותה הקשת ממש הולכים כל ריבוע
6 של קשת ועיגולו עד ראש השני ומשם ואילך אלפים אלא
7 שאסורים לבא דרך היתר שביניהם הארוך ד' אלפים ואינו
8 מובלע בתחום הקשת:

9 **ו** כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר אף על פי שאין דרים
10 בו עתה אלא שהוא ראוי לדירה שיש בו ד' אמות על ד'
11 אמות אם אין בינו ובין העיר אלא ע' אמה ושירים שהם ב'
12 שלישי אמה ועוד משהו שזהו שיעור צלע אחד מצלעות
13 בית סאתים המרובעות ממש הרי זה מצטרף לעיר ונחשב
14 ממנה וכשמודדין לה אלפים אמה מותחים חוט על פני כל
15 רחבה חוץ לבית דירה זה ומשם מודדים לה אלפים אמה.

16 ויש אומרים שמרחיקים משם עוד ע' אמה ושירים
17 ומתחילים למדוד ואצ"ל שאם אין בית דירה סמוך לעיר
18 ומודדין מהעיר עצמה שמרחיקים מחומתה ע' אמה ושירים
19 שכל ע' אמה ושירים הסמוכים לעיר נקראים עיבורה של
20 עיר ונחשבים כעיר ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי
21 סופרים.

22 אבל בית אחד אפילו גדול הרבה אין לו דין עיר לתת לו
23 ע' אמה ושירים כעיר אם אינו עומד בתוך ע' אמה ושירים
24 לעיר:

25 * * *

26 **ז** היה בית קרוב לעיר [ב]ע' אמה ובית שני קרוב לראשון
27 בע' אמה ובית ג' קרוב לב' בע' אמה וכן עד מהלך כמה
28 ימים הרי הכל כעיר אחת וכשמודדים מודדים מחוץ לע'
29 אמה מבית האחרון.

30 ואם היו בתים כאלו כנגד ב' ראשי העיר בלבד ומכנגד
31 אמצעה הוא חלק ויש מבית האחרון שכנגד ראש זה עד
32 בית האחרון שכנגד ראש זה ד' אלפים אמה ומהם לעיר
33 יותר מאלפים אמה אינן מצטרפין זה עם זה להיות עיר אחת
34 ולמתוח חוט מזה לזה על פני כל העיר ולמדוד משם אלפים
35 מכל העיר כמ"ש בעיר העשויה כקשת.

36 ואם אין בתים כאלו יוצאים אלא כנגד ראש אחד בלבד
37 ובית האחרון רחוק מן העיר יותר מאלפים אין מותחים חוט
38 כנגדו על פני אורך כל העיר אם יש בארכה יותר מאלפים
39 שאז מה שהוא חוץ לאלפים באורך העיר כיון שמקום
40 החלק שכנגדו אינו מובלע בתוך תחום בתים היוצאים כנגד
41 ראש העיר הרי היא עולה לו מכלל אלפים של תחום שבת
42 לפי שאינו נחשב מכלל העיר אבל מקום החלק שבתוך
43 אלפים לבתים שכנגד ראש העיר הוא נחשב מכלל העיר
44 והדרים כנגדו מודדים אלפים חוץ ממנו דהיינו כנגד בית
45 האחרון מבתים היוצאים כנגד ראש העיר:

46 * * *

47 **ח** כל בית שאינו עשוי לדירה אם דרים בו מצטרף לעיר
48 אם הוא בתוך שבעים אמה ושירים לעיר כגון בית
49 הכנסת שיש בו דירה לחזן הכנסת ובית עבודה זרה שיש בו
50 דירה לכהניה והארוות של סוסים והאוצרות של תבואה
51 שיש בהן דירה להשומר.

52 וכן בית הקברות שהשומר דר במחיצותיו אף על פי שאין
53 שם בנין מיוחד להשומר שבנין המיוחד לכך בית גמור הוא
54 ואפילו אין דרים בו עתה מצטרף לעיר אם יש בו ד' אמות
55 על ד' אמות כמו שנתבאר.

56 וכן גשר שיש בו דירה להמוכס כגון שיש לו כתלים תחתיו
57 אלא שהכיפה חלולה ויש בכתלים פילוש שיעברו שם המים
58 והמוכס דר בכתלים אלו.

59 (וכן) ג' מחיצות אף על פי שאין עליהם תקרה (ודרים

ביניהם או שנשארו מבית גמור) חשובות כבית גמור אם גבוהות י' טפחים והוא שיהא בהן ד' אמות על ד' אמות וכן ב' מחיצות שיש עליהן תקרה ומעזיבה (וג' מחיצות שיש עליהן תקרה ומעזיבה אף על פי שאין דרים שם בית גמור הוא) אבל ב' מחיצות שאין עליהם תקרה אע"פ שדרים ביניהם וכן השובך והבור ושיח ומערה אע"פ שדרים בהן אין דירתן כלום ואינן מצטרפים לעיר.

ואם יש בנין על פני המערה הרי כל המערה חשובה דירה ע"י בנין שעל פיה ואין מתחילין למדוד אלא מסוף המערה אם הבנין הוא בתוך שבעים אמה לעיר והוא שיש בו ד' אמות על ד' אמות ואם אין בו ד' אמות המערה משלימתו לד' אמות אם יש בו רוב הד' אמות:

* * *

ט בית הבנוי בים שעשוי לפנות בו את הכלים שבספינה מצטרף לעיר אם הוא בתוך ע' אמה ושיריים אבל הבית שבספינה העומדת סמוך לעיר אינו מצטרף לעיר מפני שאינו קבוע שם שפעמים הוא בתוך [ע' אמה] לעיר ופעמים שאינו.

וכן הבורגנין שעושין שומרי הפירות בגנות ופרדסים או שומרי העיר חוץ לעיר אינן מצטרפין עמהם מפני שהם עראי מפני הגנבים ומפני הגשמים ששוטפים אותם אם הוא מקום שמצויים בו גנבים או גשמים ששוטפים הבורגנים אבל במקום שאינן מצויין הרי אלו מצטרפין לעיר ויכול להלך אפילו כמה פרסאות על ידי בורגנין המובלעין זה בתוך ע' אמה של זה וכן בכל אלו שמצטרפין לעיר:

י בית שאין ברחבו ד' אמות אף על פי שארוך מאד אינו נקרא בית:

יא היו ב' עיירות זו סמוכה לזו קמ"א אמה ושליש (ועוד דבר מועט) כדי שיהיה ביניהן ע' אמה ושיריים לזו וע' אמה ושיריים לזו חשובות שתיהן כעיר אחת ונמצאת כל עיר מהן מהלכת את כל העיר השניה וחוצה לה אלפים אמה וכן חומת העיר שנפרצה מב' רוחותיה זו כנגד זו וחרבו הבתים שביניהן עד שנעשו כב' עיירות אם אין ברוחב מקום החלק אלא קמ"א אמה ושליש דינו כסתום.

אבל בית אחד אפילו גדול הרבה מאד אע"פ שאין בינו לעיר קמ"א אמות אינו מצטרף עמה עד שיהיה לה בתוך שבעים אמה ושיריים לפי שאין נותנים שום עיבור לבית אלא לעיר בלבדה:

* * *

יב היו שלשה כפרים משולשים כשלש רגלי הקנקן אם אין בין האמצעית לכל אחד מהחיצונים יותר מאלפים אנו רואין אותו כאילו הוא מובלע ביניהם ואם כשהיה מובלע ביניהם לא היה ממנו לכל אחד מהחיצונים יותר מקמ"א אמה ושליש והרי כולם כעיר אחת הרי הם עכשיו ג"כ כעיר אחת ומודדים להם אלפים לכל רוח מחוץ לשלשתן ואפילו אם יש בין החיצונים יותר מד' אלפים אמה מצטרפים זה עם זה אם האמצעי הוא גדול כל כך עד שאם היה מובלע בין החיצונים לא היה ממנו לכל אחד מהם יותר מקמ"א ושליש שכיון שאנו רואים כאילו האמצעי מובלע בין החיצונים מה לנו למרחק שבין החיצונים.

ואינן דומים לעיר העשוי כקשת שאם יש בין ב' הראשים ד' אלפים אינן מצטרפים זה עם זה לפי שאי אפשר לראות כאילו הקשת מובלע במקום היתר בין הראשים שהרי הקשת הוא גדול מהיתר לפיכך אם כפר האמצעי הוא גדול מהמרחק שבין החיצונים אין רואין אותו כאילו הוא מובלע ביניהם ומודדים לכל אחד לעצמו.

ואף על פי שאין ממנו לכל אחד מהם יותר מאלפים אינו מצטרף עמהם (אם יש בין החיצונים ד' אלפים) ואינן דומים לעיר העשויה כקשת שאם אין מקשת לאמצעית היתר יותר מאלפים מצטרפים הראשים זה עם זה ונעשה הכל עיר אחת (אפילו יש ביניהם יותר מד' אלפים) לפי שהמהלך ביתר מראש זה לראש זה הוא מהלך בהיתר כאילו מהלך בבתי הקשת כיון שהיתר הוא מובלע בתחומן משא"כ כאן שהמהלך מחיצון לחיצון אף אם תחשבהו כאילו מהלך דרך האמצעי הואיל והוא מובלע בתחומיו אינו מהלך בהיתר (שאפילו אם אין מחיצון לחיצון יותר מאלפים, מכל־מקום כיון שגם אם היה מהלך דרך האמצעי לא היה זה מועיל לו שלא יהיה זה עולה לו מן המדה שיהא יכול לילך עוד אלפים חוץ לחיצון לכן גם עכשיו שמהלך שלא בדרך האמצעי הרי זה עולה לו למדת תחומו משא"כ בעיר העשויה כקשת שאם היה מהלך דרך בתי הקשת לא היה זה עולה למדת תחומו לכן גם כשמהלך ביתר אינו עולה לו במדתו הואיל והוא מובלע בתחום הקשת).

* * *

ומטעם זה אם יש מאמצעי לחיצונים יותר מאלפים שאין רואין אותו כאילו הוא מובלע ביניהם אין החיצונים מצטרפים זה עם זה אפילו אין ביניהם ד' אלפים כל שיש ביניהם יותר מקמ"א ושליש ואינן דומים לעיר העשויה כקשת שאם אין בין ב' הראשים ד' אלפים מצטרפים זה עם זה אע"פ שיש בין יתר לקשת יותר מאלפים לפי שאם היה רוצה היה יכול לילך דרך בתי הקשת כמו שנתבאר למעלה משא"כ כאן שאין בתים לחברם.

ויש אומרים שאף שאין מהאמצעי לחיצונים אלפים אין רואים אותו כאילו הוא מובלע ביניהם אלא לענין שהחיצונים מצטרפים זה עם זה ועם האמצעי אבל האמצעי מודדים לו אלפים מחומתו לפי שאם נראה אותו כמובלע ועומד בין החיצונים יפסיד כל כך לרוח השנית שאינה לצד החיצונים (ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל ומודדים להאמצעי אלפים מחוץ לחיצונים ואף על פי כן לא הפסיד לרוח השנית):

יג עיר שיושבת על שפת הנחל שרוב העתים הוא יבש שאינו מלא אלא בשעת הגשם אם יש לפניה מצבה רוחב ד' אמות על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל נמצא הנחל בכלל העיר ומודדים לה אלפים אמה משפת הנחל הב' ונעשה הנחל כולו מכלל העיר מפני המצבה הבנויה בצדו ואם אין במצבה רוחב ד' אמות אין תשמישם עליה בנחל נוח מפני שמתייראים שלא יפלו בנחל ואין מודדים להם אלא מפתח בתים החיצונים הסמוכים

לנחל ונמצא הנחל נמדד מן האלפים שלהם ויש להסתפק אם בכל מקום שמשתמשים שם בני העיר בתשמיש נוח נתחיל למדוד משם:

* * *

יד יושבי צריפים דהיינו שיושבים באהלים שעושין מהוצין וערבה ואינן קבועים במקום אחד אלא יושבים כאן זמן מה עד שיכלה המרעה ואח"כ הולכים למקום אחר מודדים לכל אחד ואחד מפתח אהלו ואע"פ שכל אהלים סמוכים זה לזה אין מודדים מאהל החיצון כמו בעיר שמודדים מבית החיצון אע"פ שאינה מוקפת חומה שכיון שאין האהלים קבועים אין להם דין עיר.

ומכל־מקום אם הם מוקפים כולם במחיצה גבוה י' טפחים או בחריץ עמוק י' טפחים שהוא נחשב כמחיצה הרי כל ההיקף נחשב כד' אמות אם הוקף לדירה כמו שנתבאר בסי' שצ"ו.

ואם יש שם ג' חצרות של ב' ב' בתים קבועים של אבן או של נסרים הרי אלו עושין את כל האהלים קבע ויש להם דין עיר ומרבעים אותה ונותנים לה אלפים לכל רוח כשאר העיירות.

עיר שהוקפה ולבסוף ישבה אם אינה מיושבת כולה עד החומה כשבא למדוד תחומיה לא ימדוד מהחומה אלא מחוץ לע' אמה ושיריים מהבתים שהחומה היא כאילו אינה לפי שע"י החומה לא נעשה ההיקף שבתוכה כד' אמות הואיל ולא הקיפוה לדירה ומכל־מקום אם יש בחומה בית דירה והיא בתוך ע' אמה ושיריים לישוב בתי העיר מודדים מחוץ לע' אמה ושיריים מבית דירה זה כמו שנתבאר למעלה אבל אם ישבה ולבסוף הוקפה הרי זה הוקף לדירה ומודדים מחוץ לשבעים מחומתה בכל ענין:

'לקוטי תורה' שיר השירים – הפרשה החסידית

ב. וְהִנֵּה כְּתִיב (שִׁיר הַשִּׁירִים א, יא): **"תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ עִם נְקוּדּוֹת הַכֶּסֶף"**[19]. פֵּירוּשׁ: שֶׁבְּחִינַת סֶגוֹל זֶה הוּא בִּבְחִינַת **"נְקוּדּוֹת"**[20], הוּא בִּבְחִינַת **"כֶּסֶף"** – בְּחִינַת **אַהֲבָה שֶׁל קְרִירוּת.** אֲבָל בִּבְחִינַת וּמַעֲלַת הַזָּהָב עַל הַכֶּסֶף, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת **"רִשְׁפֵי אֵשׁ"** וְכוּ', נַעֲשֶׂה נְקוּדּוֹת אֵלּוּ בְּחִינַת "תּוֹרִים", כְּמוֹ "רֹאשׁ תּוֹר" בַּגְּמָרָא – בְּחִינַת מְשׁוּלָּשׁ. דְּהַיְינוּ, לְהַמְשִׁיךְ קַוִּין לִנְקוּדּוֹת אֵלּוּ[21].

כִּי בִּהְיוֹתָן **נְקוּדּוֹת** הֵם כְּמוֹ עִנְיָנִים **נִפְרָדִים**, לִהְיוֹת תְּחִלָּה מִמַּטָּה־לְמַעְלָה רִשְׁפֵי אֵשׁ כוּ', וְאַחַר כָּךְ מַיִם כוּ'[22]. וְהַיְינוּ בִּהְיוֹת הָאַהֲבָה בִּקְרִירוּת הֵם "עַנְפִּין מִתְפָּרְדִין" כוּ', אֲבָל בְּהִתְלַהֲבוּת וְהִתְלַהֲטוּת הָאַהֲבָה, הִנֵּה נַעֲשׂוּ בִּבְחִינַת הִתְכַּלְּלוּת זוֹ בְּזוֹ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (קֹהֶלֶת ד, יב): "וְהַחוּט הַמְשׁוּלָּשׁ כוּ'"[23].

---

19) (עַיֵּין רַבּוֹת נָשֹׂא, סוֹף פָּרָשָׁה י"ג).

20) ("מְפוֹרָדוֹת זֶה מִזֶּה בְּסֶגוֹל". – תקס"ד).

21) ("מְדוּבָּקִים הֵן זֶה בָּזֶה וְנִתְאַחֲדוּ יַחַד". – תקס"ד).

22) ("אֵין בְּהָאַהֲבָה שׁוּם תַּעֲרוֹבוֹת מִיִּרְאָה, וּבְיִרְאָה אֵין מִבְּחִינַת הָאַהֲבָה" –תקס"ד).

23) ("לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק").

[וְעַיֵּין מֵעִנְיַן **"תּוֹרֵי זָהָב"** [בַּזֹּהַר] פָּרָשָׁה נָשֹׂא (קמ"ג סוֹף עַמּוּד ב'. וְדַף קמ"ב סוֹף עַמּוּד א'). בְּעִנְיַן **"מֵי זָהָב"**: (קל"ה, ב'). וּבְפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ (דַף רצ"ב סוֹף עַמּוּד א'). תּוֹלְדוֹת (קמ"ה, ב').

בְּעִנְיַן **"הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב":** בְּפָרָשַׁת נֹחַ (ע"א, ב') ("מַאי **"וַיָּפֹזּוּ"** – אַנְהִירוּ בַּחֲמִידוֹ דְּכוֹלָּא, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב **וּמִפַּז** רַב". – יָהֵל אוֹר עַמּוּד עב). וַיְחִי (רמ"ז, א') (עַל פָּסוּק "וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ **וַיָּפוֹזּוּ** כוּ'" כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּפָרָשַׁת נֹחַ דַף עא, ב' כַּנַּ"ל. – יָהֵל אוֹר שָׁם). וְרֵישׁ פָּרָשַׁת קֹרַח (קעו, א. וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ב) רנג, ב בְּפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז שָׁם). הַאֲזִינוּ (רצ"ה, ב'). וּבְפָרָשַׁת תְּרוּמָה (קמ"ח, א'): דְּוַדַּאי זָהָב סָלִיק יַתִּיר כוּ'. הוּבָא בַּ"פַּרְדֵּס" שַׁעַר י' פֶּרֶק ג'.

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיַן **הָאַהֲבָה שֶׁבְּהִתְלַהֲטוּת, שֶׁהִיא בְּחִינַת כְּמַעֲלַת הַזָּהָב:** בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ צִיץ זָהָב טָהוֹר" (תּוֹרָה אוֹר תְּצַוֶּה פג, ג). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת שַׁרְבִיט הַזָּהָב" (תּוֹרָה אוֹר מְגִלַּת אֶסְתֵּר צד: "כִּי שַׁרְבִיט הַזָּהָב הוּא הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא וְהוּא הוּא חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב **אֶת שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה**". הוּבָא בְּיָהֵל אוֹר עַמּוּד עג). וּבְפָרָשַׁת מִקֵּץ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי עִמָּךְ מְקוֹר חַיִּים" (תּוֹרָה אוֹר לד, ד: "שֶׁכָּל הַמְשָׁכוֹת מִלְּעֵילָא לְעֵילָא מֵרֵישׁ כָּל דַּרְגִּין הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת זָהָב". הוּבָא בְּיָהֵל אוֹר עַמּוּד עג. וּרְאֵה תּוֹרָה אוֹר לה א). וּבְפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב" (לה, ג־ד). וּבְפָרָשַׁת בְּהַר, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תָבֹאוּ כוּ' וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ" (מ, ג). וּבְפָרָשַׁת שְׁלַח [בַּבֵּיאוּר] עַל פָּסוּק "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית" (נ, ד). וּבְפָרָשַׁת תִּשָּׂא, עַל פָּסוּק "שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי" (תּוֹרָה אוֹר פו, ב). וּבְ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק נ'.

וּמֵעִנְיַן **הִתְכַּלְּלוּת הַמִּדּוֹת**: בְּפָרָשַׁת תּוֹלְדוֹת, בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "מַיִם רַבִּים" בְּעִנְיַן "רְבָקָה שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ בָּקָר כוּ'" (תּוֹרָה אוֹר יח, א). וּבַבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְקִבֵּל הַיְהוּדִים" בְּסוֹפוֹ (תּוֹרָה אוֹר מְגִלַּת אֶסְתֵּר). וּבְפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן עַל פָּסוּק "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם" (ה, א).

וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסָמוּךְ בְּעִנְיַן ב' תּוֹרִים – ב' תּוֹרוֹת כוּ', יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהֵן עַצְמָן בְּחִינַת זוּ"נ כְּשֶׁהֵן בְּהִתְכַּלְּלוּת.

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ", בְּעִנְיַן **"וַאֲגוּדָּתוֹ עַל אָרֶץ** כוּ'": **"וַאֲגוּדָּתוֹ" הַיְינוּ גַּם כֵּן בְּחִינַת הִתְכַּלְּלוּת** (לְעֵיל תֵּצֵא מ, ד).

וְעַיֵּין עוֹד מֵעִנְיַן **"תּוֹרֵי זָהָב"** בַּזֹּהַר חֵלֶק א': בְּרֵאשִׁית (דַּף א', ע"ב) ("וּבְגִין אִינּוּן רַבְיָין דְּעָלְמָא, אִשְׁתְּזִיב עָלְמָא לְקִבְלֵיהוֹן, **תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ** אִינּוּן יָנוֹקִין רַבְיָין עוּלֵמִין". הוּבָא בְּאוֹר הַתּוֹרָה תְּרוּמָה עַמּוּד א'תמז). וַיֵּרָא (צ"ז, ב')

וְהִנֵּה, כְּמוֹ שֶׁבְּחִינַת נְקוּדַּת סֶגוֹל הֵם ב׳ בְּחִינוֹת – סֶגוֹל וְסֶגוֹלְתָּא, דְּהַיְינוּ מִמַּטָּה־לְמַעְלָה וּמִמַּעְלָה־לְמַטָּה, כֵּן בִּבְחִינַת "תּוֹרִים", הֵם גַּם כֵּן ב׳ תּוֹרִים – מִמַּטָּה־לְמַעְלָה וּמִמַּעְלָה־לְמַטָּה. וְהֵם ב׳ בְּחִינוֹת תּוֹרוֹת – תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב וְתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה.

וְזֶהוּ "**נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתּוֹרִים** כו׳" – פֵּירוּשׁ: "**לְחָיַיִךְ**" – לֶחִי עֶלְיוֹן וְלֶחִי הַתַּחְתּוֹן, מְקוֹם מוֹצָא הֶבֶל הַדִּיבּוּר. כִּי "הַבְלָא סָלִיק לְעֵילָא כו׳"[24], בְּחִינַת גְּבוּרוֹת וְהִסְתַּלְּקוּת, הוּא בְּחִינַת "רִשְׁפֵּי אֵשׁ" – מַעֲלַת הַזָּהָב עַל הַכֶּסֶף[25], מַעֲלַת הָאַהֲבָה כו׳ הַנַּ"ל – נַעֲשֶׂה וְנִמְשָׁךְ בְּחִינַת "תּוֹרִים" לִבְחִינַת "נְקוּדּוֹת" אֵלּוּ, וְנַעֲשֶׂה מֵהֶם קַוִּין – בְּהִתְכַּלְּלוּת הַנְּקוּדּוֹת זוֹ בְּזוֹ. וְכָל זֶה בִּבְחִינַת "לְחָיַיִם", שֶׁהוּא מְקוֹם מוֹצָא הֶבֶל הַדִּיבּוּר כו׳, כִּי "הֶבֶל סָלִיק לְעֵילָא"[26]. :

ד"ה נאו לחייך בתורים, שיר השירים

עַל פָּסוּק "וְקוֹל הַתּוֹר". וַיִּקְרָא (דַּף ד׳ עַמּוּד ב׳) ("דְּפֵירַשׁ בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא דְּ**תוֹר** נִקְרָא **תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה**". – אוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים עַמּוּד שמא)].

24) (הֶבֶל עוֹלֶה לְמַעְלָה. רְאֵה שַׁבָּת לז, א).

25) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר" (לְעֵיל אַחֲרֵי כה, ג): **הֶבֶל** הַלֵּב – **אוֹתִיּוֹת לַהַב** כו׳. **וְגַם הוּא כָּלוּל מִכָּל ג׳ בְּחִינוֹת אמ"ר** (רְאֵה בֵּאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְמַח צֶדֶק כֶּרֶךְ ב עַמּוּד תתצט בְּשֵׁם הַפַּרְדֵּס).

וְעַיֵּין מַה שֶׁכָּתַב הָרַמַ"ז פָּרָשַׁת פִּנְחָס (דַּף רט"ו) בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַאי אוֹמָאָה" בְּעִנְיַן **אמ"ר**).

26) (עַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיַן **הֶבֶל הַדִּיבּוּר**, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת" (פד, ב). וְעַיֵּין בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר הָעֲקוּדִּים, פֶּרֶק א׳. וְעַיֵּין בַּזֹּהַר: חֵלֶק ג׳, בְּפָרָשַׁת תַּזְרִיעַ, מ"ז, ב׳ (נִתְבָּאֵר בָּאֲרוּכָּה בְּבֵאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְמַח צֶדֶק כֶּרֶךְ ב עַמּוּד תתצו). חֵלֶק ב׳: שְׁמוֹת, ג׳, א׳. וּבְ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(יח) **וזהו** עיקר הטעם למה שתיקנו אכה"ג לומר פסד"ז שהוא השיר והשבח לשם הוי"ה דאצי׳ שעולה מבחי׳ אלקי׳ כדי שיומשך עי"ז משם הוי"ה ממקור התענוג ורצון הפשוט בחכ׳ ומדות בח"י ברכות דתפלה ב"א בא"י כו׳ (כמ"ש במ"א בענין הלל וברכה והודאה כו׳) והנה מבואר למעלה שיש יתרון מעלה ביין המשמח יותר מן המאכל דיתרון תוס׳ אור בשם הוי"ה באמצעות הקרבן אינו אלא בחכ׳ ומדות שמאין תמצא בצמצום דמזל ונוצר כו׳ אבל ע"י ניסוך היין מעורר סוד הוי"ה מבחי׳ ההעלם דעצמות אור הכתר שלמעלה ממקור החכ׳ והוא מקור כל רצון הטוב ביתר הרבה ממדת הטוב בענג ורצון דחכ׳ שבא מצד המאכל בריח וטעם שבו כו׳ וע"כ גם השיר שעל הקרבן שהוא התעוררות התענוג דחכ׳ ומדות אינו אלא ע"י היין המשמח שעי"ז יומשך גם הרצון הטוב שבחכ׳ ומדות למטה להמתיק כל דין קשה וזהו יתרון השיר שע"י היין המשמח יותר מן השיר שמצד התענוג עצמו (וכמ"ש במ"א ע"פ ויין ישמח כו׳ להצהיל פנים כו׳). ובזה יובן יתרון מעלת התורה על התפלה שהתפלה נק׳ קרבן בהמה בהעלאה דנה"ט כו׳ הגם שנק׳ ריח ניחח להוי"ה להמשיך ממקור הרצון והתענוג שבשם הוי"ה בחכ׳ ומדות בח"י ברכות והוא ע"י השיר דפסד"ז שאו׳ הללויה להלל לשם הוי"ה כשיר על הקרבן כנ"ל אך בעסק התורה שנק׳ יין המשמח אלקים ואנשים הוא שמעורר כל בחי׳ ההעלם דמקיף דרצון ותענוג וחכ׳ שנק׳ סוד הוי"ה שלמעלה מאור דרצון ותענוג שנמשך בח"י ברכות בשם הוי"ה שנק׳ חיי שעה לבד וע"כ בעסק התורה נמתק כל דין קשה ביותר כמו ברבה כו׳ דלא פסק פומיה כו׳ (ב"מ פו, א) וכמ"ש (דברים ל, כ) כי היא חייך ואורך ימיך כו׳ חיי עולם ואין קטרוג יכול לעלות במקום תורה שהרי עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה כידוע (בסוטה כא, א) ומבואר במ"א (בענין יעקב משמש במרום כו׳). אך באמת גם התורה נק׳ לחם כמ"ש (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי שהן ב׳ מיני לחם תשב"כ ושבע"פ לחם מן השמים ולחם מן הארץ והוא שתי הלחם דשבועות וכתיב (תהלים מ, ט) ותורתך בתוך מעי וכן (שם קיט, נ) כי אמרתך חיתני כו׳ אך לחמה של תורה למעלה הרבה מלחם דקרבנות להיותה בבחי׳ פנימי׳ ועצמות דאור הח"ע הקדומה כנ"ל רק שירדה למטה לתקן לעה"ד טו"ר כו׳ וגם במאכל דלחם דתורה אמר (דברים ח, ג) כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה׳ כו׳ והוא בבחי׳ הדבור והקריאה בפה באותיות התורה שבכתב שנק׳ מוצא פי ה׳ כו׳ והיא הקריאה בנגינות וטעמים שנק׳ שיר ורננה דאורייתא והוא בחי׳ פנימית הענג בבחי׳ מקיף דתענוג דח"ע דתורה שלא יוכל לבא באו"כ (כשיר שהוא עגול כו׳ וכמו שיר התחתון

דמלאכים שהוא התענוג שבבחי' מקיף בעגול כו') כמו (משלי ח, ל) ואהיה אצלו (אצלו ממש) שעשועים כו' וע"י השיר הזה עולה הלחם דתורה להיות ממנו אור וחיות לאדם העליון דאצי' הרבה יותר מריח והטעם שבמאכל הקרבן דבהמה בתפלה כו'. אמנם בזה יש יתרון מעלה בתשבע"פ מל' קרינן לה אע"פ שמקבל מתושב"כ כשם אלקים משם הוי"ה בחי' ב"ן שמקבל ממ"ה כו' שנק' יין המשמח והוא כשהתורה נק' יין כי בינה יתירה ניתנה באשה יותר מבאיש והוא בחי' פנימית בינה בסודות וטעמים כמו יין המשומר כו' שלמעלה מן הח"ע דתשב"כ כו' כמ"ש (משלי יב, ד) א"ח עטרת בעלה (ירמיה לא, כא) נקבה תסובב גבר (והוא בחי' אלקים שלמעלה משם הוי"ה כמ"ש (משלי כה, ב) כבוד אלקים הסתר דבר כנ"ל) וזהו ובלילה דוקא שירה עמי שיר דנוק' שעולה למעלה משירות דתשב"כ כמ"ש מכנף הארץ כו' (והוא מ"ש חכמות בחוץ דק"נ בהיפוך החשך לאור בלילה שתתן טרף רפ"ח כו' תרונה ברינה ושיר להוסיף אור בח"ע לפי שנכנס יין יצא סוד הוי"ה דתשב"כ המוסתר בשם אלקים שבתשבע"פ ממקור התענוג הנעלם שלמעלה מענג שברצון וחכ' ומדות דשם הוי"ה שבתשב"כ כנ"ל וד"ל) והוא ניסוך היין בשיתין דמזבח לתהום להעלות למ"ת שנק' מי בוכים כענין ויין למרי נפש (משלי לא, ו) כמ"ש במ"א לחברם במ"ע שז"ש חכמות בחוץ כו' (ולמעלה מזה היה ניסוך המים בחג כמ"ש (ישעיה יב, ג) ושאבתם מים בששון כו' כמ"ש (יואל ד, יח) ומעיין מבית ה' יצא כו' שהיו מעלין מי השילוח בשיר שזהו כמו לע"ל בעוה"ב למעלה גם מסודות התורה שנק' יין וד"ל) והוא התשובה שקדמה לתורה וזהו ענין ריח הקטרת כמ"ש במ"א:

ותלד עדה את יבל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ז) **ועפמשנ"ת** יובן הקושי' הידוע דהנה בספרי אמרו ע"פ מי כה' אלקינו בכל קראנו אליו, אליו ולא למדותיו כו', ובמ"א ארז"ל וכי אפשר לידבק בשכינה כו', אלא הדבק במדותיו כו', ועם היות כי יש לחלק בין מצות הקריאה אליו להדביקות מ"מ עדיין יקשה ממארז"ל מפני מה ישראל צועקין ואינן נענין מפני שאין יודעין לכוין בשם, דלכאורה קשה כיון שנצטוינו לקרוא אליו דהיינו למהו"ע ית' שאינו נתפס בשום אות ומדה א"כ מאי איכפת לן אם א"י לכוין בשם שהשמות ענינם בספירות ומדותיו ית' שם אל בחסד כו' שהוא למטה מטה ממהו"ע ית', והרי כל ישראל קוראי' למהו"ע ית' ממש כמ"ש אליו כו', אך הענין מובן עפמש"ל דיש הפרש גדול בין מדותיו ית' להשמות, שהמדות אע"פ שהן מיוחדים בו ית' ונק' אלהות מ"מ אינן מהו"ע ית' אלא שנאצלו ממנו וקדמם ההעדר, משא"כ שמותיו ית' שהן מורים על מהו"ע ית' ממש, ואף שאין הוראה זו על מהו"ע ית' ממש כמו שהוא קודם התלבשותו במדותיו שאז אין שום שם שיורה עליו אלא שנתפס ברעיון הלב ובמחשבה ר"ל שיודעים מציאותו שיש מציאות זה ולא תפיסה והשגת מהותו ח"ו דלית שום מחשבה תפיסא בי', אבל השמות הן מורים על מהו"ע ית' כשמתלבש במדותיו ונק' חכם וחסיד וגבור ודיין ורחמן כו', מ"מ עכ"ז הרי הוא מהו"ע ית' כמו שהוא בעצמותו פשוט בתכלית הפשיטות ואין השינוי בו אמיתי ח"ו כנ"ל וכיון שכן משארז"ל בספרי ולא למדותיו, ר"ל להמדות בעצמן שאינן אלוה כלל אלא נאצלים ואסור לנו להתפלל אליהן כי אין בידן להועיל לנו שהן רק כלים וכמ"ש היתפאר הגרזן כו' ואפי' להתפלל אליהן שהן יעוררו רחמים עלינו לפני מהו"ע ית' אסור לנו וכמ"ש הרמב"ם בעיקר החמישי שלו שאסור לנו לשומם אמצעים ומליצים בינינו ובין הש"י אלא שיכונו כל המחשבות לנגדו ויתרחקו מזולתו כו' (ומה"ט גמגם הגאון בעל המחבר ספר קרבן נתנאל ספ"ק דר"ה, על החרוז שאומרים בנעילת יוהכ"פ, מדת הרחמים עלינו התגלגלי ולפני קונך תחנתינו הפילי, דמדקאמר ולפני קונך כו' הרי משים המדה לאמצעי בינינו ובין הבורא ית', וזה אסור, ודבריו נכוחים ולפע"ד הי' ראוי לומר אב הרחמים גלגל עלינו מדת הרחמים, ותו לא), אבל מה דמשמע מרז"ל שצריך לכוין בהשמות, כמו באתה חונן צריך לכוין ש' הוי' בניקוד פתח שהוא בחכמה כו' כי פתח ל' פתיחו וגילוי והחכמ' היא ראשית הגילוי כו', אין זה בכלל הקריאה למדותיו ח"ו, רק למהו"ע ית' ממש, שהוא הנק' בשם הוי' בניקוד פתח כשמתלבש בבחי' חכמה להשפיע חכמה באבי"ע וכמאמר אתה חונן לאדם דעת כו', והאיך הוא, אם לא

ע"י כלי החכמ' דאצי' שאא"ס מתלבש בה ומשפיע על ידה חכמה בכל עולם האצילות, ואח"כ מלביש השפעתו ע"י חכמה דבי"ע להשפיע החכמה בג"ע עד שמשפיע גם בעוה"ז כו', והרי החכמה דאבי"ע היא רק כגרזן ביד החוצב בו לאא"ס המשפיע על ידה וכשמשפיע בה אנו קורין לו חכם בחכמה וע"ז מורה השם הוי' בניקוד פתח, ונמצא כשאומר בא"י חונן הדעת, ומכוין שם הוי' בניקוד פתח, הוא קורא אליו ית' ממש, אלא שמכוין לו ית' בהיותו מלובש בכלי החכמ' יען שאז דייקא הוא משפיע ענין ובקשה שבברכה זו וכו' משא"כ אם יכוין באתה חונן בשם הוי' בניקוד סגול שמורה על מהו"ע ית' כשמלובש בכלי החסד להשפיע חסד בעולם, הרי אז אין דרך לבקשתו שהרי ע"י כלי הנ"ל אין האא"ס משפיע חכמה כו', והגם שביד האא"ס המלובש בחסד להתלבש בחכמ' להשפיע לזה. מ"מ לזה צריך זכות גדול ועצום, משא"כ כשקורא לו ית' להשפיע לו חכמה כשאא"ס מלובש במדת חכמה הוא פועל בקל יותר, וכמשל המבקש דבר מהמלך, שאם אותו הדבר שמבקש מהמלך היא אז ממש ביד המלך הוא פועל בקל יותר כגון שמבקש נדבה מהמלך בשעה שהמלך באוצרותיו וכסף וזהב לאין קץ מונח לפניו שיפעול בקל יותר משיבקש זה בשעה שהמלך עוסק באיזו ענין אחר הגם שגם אז ביכולת המלך לפנות מעסק הנ"ל וליתן לו הנדבה מאוצרותיו מ"מ לזה צריך בקשה רבה וכשיראה המלך עוצם לבבו הנאמן איך שראוי ליתן לו כו' משא"כ כשיבקש הנדבה מהמלך בשעה שהוא באוצרותיו לא ידקדק כ"כ עמו כו', וזהו ענין מארז"ל שאין יודעין לכוין בשם כו' שאם היו יודעין לכוין בשם לכוין השם המורה על מהו"ע ית' כשמתלבש באותו מדה שעל ידה צריך להתמשך בקשתם היו נענין במהרה יותר ויותר מה"ט דאמרן, ונמצא מובן שמארז"ל אליו ולא למדותיו, עם ענין לכוין בשם לא סתרי אהדדי כלל, (ואמנם בחי' הדבק במדותיו ממש כמארז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום כו' הוא ענין אחר שזהו בכלל מצות דביקות שהוא הנהגת האדם עם הבריות וגם מצות ת"ת הוא מעין זה להתדבק בחכמתו שבה שורה אא"ס כו' ועוד יש בפי' אליו ולא למדותיו דהיינו למהו"ע ית' ממש כמו שהוא למעלה מהתלבשות במדותיו והוא ענין מצות ק"ש שקדמה לתפלה, ואפשר שגם בתפלה יש לכוין כן באמרו בא"י, דאתה היינו למהו"ע כמו שהוא טרם התלבשותו במדותיו, שאין שם המורה עליו רק באמרו אתה לנוכח, והוי' הוא כמו שהוא מתלבש אח"כ במדה ההיא שבברכה ההוא שם הוי' בניקוד פתח בחכמה, ובצירי בבינה כו'):

שרש מצות התפלה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ג

וזהו שפתי חכמים יזרו דעת, והיינו שדעת הוא בחי' הכרה והרגשה באלקות איך שהוי' הוא האלקי'. וזהו שמע ישראל הוי' אלקינו שהוא בחי' קבעומ"ש על מא' אנכי הוי' אלקיך שכולא חד ממש, ובחי' ה' אחד קבלה על מאמר לא יהי' לך אלקי' אחרי' ששם אלקי' אינו מסתיר כלל, ויזרו דעת היינו לשון נזר, והיינו שיזרו דעת קאי על אמונה שהוא בחי' נזר ועטרה לבחי' דעת, וכמ"ש אשת חיל עטרת בעלה, בעלה הוא בחי' דעת וכמ"ש נודע בשערי' בעלה, ואמונה היא בחי' נזר ועטרה לבעלה שהוא בחי' דעת, לפי שדעת היא בחי' הכרה והרגשה באלקו' שהוא בחי' השגה ותפיסא. והנה באמת לית מח' תפיסא בי' כלל ואינו נתפס כלל בהשגה אלא בבחי' אמונה כו', וזהו שפתי חכמים יזרו דעת שהם מאמינים בני מאמינים שבכן ברא את העולם, שכמו שעלה ברצונו בשם הוי' כן נעשה למטה ג"כ וגם למטה צריך שיהי' ביטול לאלקו' ממש.

אך לב כסילים לא כן, והיינו שאינם מודי' שבכן ברא את העולם אלא שאומרי' טומטם הוא העולם שעזב ה' את הארץ ונעשה למטה בחי' העלם והסתר גמור, וזהו כמ"ש ועם שונים אל תתערב, עם שונים שאומרי' שני רשויות מי שברא טוב לא ברא רע, וכמו שאמר ההוא מינא לאמימר מפלגא דלעילא דאהורמין ומפלגא דלתתא דהורמיז, והיינו שאומרי' שלמעלה הוא בחי' ביטול, וזהו רם על כל גוים ה' ששם הוי' הוא אצלם בבחי' רוממות, אבל אינו משגיח למטה כלל כי עזב הוי' את הארץ ועושין פירוד בין ש' הוי' לש' אלקי', וזהו ג"כ חטא דור הפלגה היינו שמפליגין ומפרידין בין ש' הוי' ושם אלקים. וזהו ולב כסילים לא כן. וזהו פי' שאומרי' טומטם הוא העולם, והיינו

שפי' טומטם הוא שאינו ניכר אם זכר או נקבה, וכך למעלה יש בחי' דכר ונוק' שהו"ע משפיע ומקבל, וע"פ הגמרא נק' חציו זכר וחציו נקבה, שזהו ענין ש' הוי' ושם אלקים. ודרך כלל יש שני בחי' הנהגה, הנהגה שע"פ ש' הוי' שהוא ע"ד בחי' גילוי אותות ומופתים, שגילוי אותות ומופתים נמשך מבחי' ש' הוי' כו', והנהגה שע"פ שם אלקים היא בחי' טבע שאלקי' בגימ' הטבע, אך אעפ"כ הטבע זו נמשך ג"כ מאלקו' והוי' הוא האלקי', רק שכך עלה ברצונו שיהי' על אופן א' בחי' טבע, והטבע אינו מסתיר כלל כי מחדש בכי"ת מע"ב. אך הם אומרים טומטם הוא העולם שאינו ניכר כלל, והם כופרים בב' השגחות, ואפי' בהשגחה שע"פ ש' אלקים הם אומרי' ג"כ עזב ה' את הארץ ואינו משגיח כלל על מעשה התחתונים ואומרים שהטבע היא בחי' הסתר לגמרי וכופרים בחידוש העולם שמחדש בטובו בכ"י מע"ב, וזהו טומטם הוא העולם. **וזהו** מ"ש ויתעצב אל לבו, על מי הוא כועס לא על האדריכל, והיינו לפי שהפגם מגיע למעלה בבחי' ש' אלקי' לפי שמשם אלקי' נעשה מקור לעולמות בבחי' גבול וע"כ הפגם מגיע שם יותר, לפי שבשם הוי' אין הפגם מגיע כ"כ לפי ששם הוי' הוא מהוה בבחי' מקיף לבד וע"כ אין הפגם מגיע שם כ"כ, אך בשם אלקי' שמתלבש בבחי' פנימי' ממש ע"כ שם מגיע הפגם, וזהו ויתעצב אל לבו, והיינו שעי"ז אינו נמשך המשכות מלמעלה משם הוי' בשם אלקים. דהנה כמו למשל למטה שאנו רואין שהלב פליג לכל שייפין והיינו שעי"ז שהמאכל נתברר בקיבה ונהפך לדם ועולה הדם ללב ולבא פליג לכל שייפין ואפי' למוח שמובחר הדם עולה למוח וע"י העלאה זו נמשך אח"כ המשכה ממוח ללב, אבל כשאין העלאת מ"ן מלמטה למעלה ממילא אינו נמשך המשכה מבחי' מוח ללב, וזהו כשיתעצב אל לבו ע"י מעשה התחתוני' שהפגם מגיע ללב כו' שאין העלאת מ"ן מלמטלמ"ע ממילא אינו נמשך המשכה מבחי' ש' הוי' לבחי' שם אלקי'.

בונה ע"י אדריכל כו' שפתי חכמים כו' לא כן כו' הוי' אלקים

פרשת וירא

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

פדה בשלום נפשי מקרב לי, כי ברבים היו עמדי,

וארז"ל אמר הקב"ה כל העוסק בתו' וגמ"ח ומתפלל עם הצבור כאלו פדאני אותי ואת בניי מבין האומות, ופרש"י דבתו' כתי' וכל נתיבותי' שלום וגמ"ח מביא שלום בין איש לרעהו, ומתפלל עם הציבור זהו כי ברבים היו עמדי. וצ"ל מהו"ע הפדי' למע' דהפדי' בנש"י ניחא, אבל מה שייך ענין הפדי' למעלה, גם צ"ל מה שהפדי' היא דוקא ע"י ג' עניני' אלו דתו' וגמ"ח ותפלה בצבור ולא תפלה סתם. ולהבין זה ילה"ק משנת"ל בענין ויקח יעקב אבן וירימה מצבה, שזהו הקמת המל' מבחי' נקודה לעשותה פרצוף, ונת' דבחי' נקודה זהו כמו שהמל' יורדת ומתלבשת בבי"ע כו', ועשאה פרצוף שזהו כמו שהיא באצי' שנק' סובב לגבי בי"ע כו', והו"ע ד' רבתי דאחד שזהו בחי' כח הדבור והו"ע בחי' צורת האותי' שמזה נמשך הביטול בעולמו' והו"ע הצורה שבנבראי' שמבחי' חפץ ה', דכמו"כ בבחי' מל' זהו בחי' כח הדבור שמזה נעשה הביטול בנבראי' כו'.

קיג) **והנה** הפרד"ס ערך מצבה כ' כי המל' בהיותה מיוחדת עם הת"ת נק' מצבה, ולכן שייך זה ליעקב שהוא ת"ת, וכ"ה בזהר פ' נח דע"ב ב' ע"פ והאבן הזאת אשר שמתי מצבה מאי מצבה דהוה נפילה ואוקים לה, ויצוק שמן על ראשה דהא ביעקב תליא מלתא למעבד יתיר מבני עלמא, ומבאר שם שז"ע ושלמה ישב כו' ותכון מלכותו מאד דהיינו דהוה קיימא סיהרא באשלמותא כמ"ש בזח"א דרמ"ג סע"א והקימה באופן כזה זהו ע"י יעקב דוקא וכמשי"ת. והנה ענין דקיימא סיהרא באשלמותא הוא שמאיר האור בכל המל' גם בה"ס האחרונו' ואז מאיר האור בגילוי גם בבי"ע כו', דהנה הע"ס נחלקי' לב' מדרי' כללי' והן ה"ס עליונות וה"ס תחתונות והיינו כח"ב ודעת הכולל פנימי' חו"ג, ות"ת הכולל חיצוני' חו"ג ונה"י. דהנה הת"ת יש לה שני מציאו', הא' מציאו' עצמה שלמע' מהתכללו' חו"ג, והב' מה שכוללת חו"ג וכמ"ש הפרד"ס שע"א פ"ב והו"ע משה מלגאו ויעקב מלבר כו', ובד"פ זהו ב' מיני התכללו' שיש בת"ת הא' ההתכללו' דחו"ג שנותנים מקום זל"ז והיינו רק מה שסובלי' זא"ז, והב' ההתכללו' שמקבלי' זמ"ז עד מבלי אשר ימצא ראש וסוף כו' כידוע ומבו' במ"א, ובבחי' זו הת"ת הוא כמו הדעת כו', והתכללו' הא'

הנ"ל זהו בחי' חיצוני' הת"ת כו'. ונמצא דה"ס עליונו' זהו בד"כ בחי' פנימי' הספי' וה"ס התחתונו' זהו חיצוניותן כו'. וכשם שיש ב' מדרי' אלו בהע"ס בכלל כמו"כ הוא בכל ספי' בפרט, דה"ס העליונו' הן הפנימי' שבה וה"ס התחתונו' הן החיצוני' שבה כו'. וכמו"כ בחי' המל' נחלקת לה"ס עליונו' שזהו בחי' הפנימי' וה"ס תחתונו' הן בד"כ בחי' חיצוני' המל' כו', וענין דקיימא סיהרא באשלמותא הוא שיהי' האור בבחי' חיצוני' המל' כמו בהפנימי' ואז יהי' הגילוי בבי"ע בבחי' גילוי אור ממש כו'. והוא עד"מ כמו הלבנה שנודע שמתחלקת לב' חצאין חצי העליון שכנגד השמש ושמאירה תמיד מהשמש, והחצי הב' שכנגד חלל העולם פעמים מאירה ופעמי' אינה מאירה, דבסוף החדש חצי כדור התחתון חשוך מפני ריחוקה מהשמש, ובתחלת החדש אז מולד הלבנה שמתחיל להאיר גם חצי הכדור התחתון והולכת ומאירה יותר עד שבאמצע החדש מאיר כל חצי הכדור התחתון ונק' מילוי הלבנה. והדוגמא מזה למע' בבחי' מל' דה"ס הראשונו' שלה מאירים תמיד מבחי' ז"א, והן למע' מבחי' התלבשות בבי"ע כו', אמנם בחי' המל' המתלבשת ומתפשטת בבי"ע הוא בחי' ה"ס האחרונות שבה וכדוגמת חצי כדור התחתון שבלבנה שכנגד חלל העולם כו', וכמו בלבנה דאין החלק הזה מאיר בשלמו' רק בחצי החדש, כמו"כ הוא בבחי' המל' בחצי התחתון שמתפשט בבי"ע אין האור מאיר רק בצמצום והעלם גדול בבחי' אחורים וחיצוני' לבד כו', דגם שמחי' כל העולמו' הרי החיות בא רק מבחי' חיצוני' האור שאינו מאיר שם אור הפנימי' כו'. וענין דקיימא סיהרא באשלמותא הוא שכל הי"ס דמל' מאירים גם הה"ס האחרונו' מאיר בבחי' גילוי אור ממש, לא רק אור מצומצם, וגם ההשפעה שמשפעת המל' לבי"ע בא בבחי' פנימי' לא בבחי' אחורי' וחיצוני' לבד כו', וכמ"ש כ"ז בסי' בפי' ישיש כגבור לרוץ אורח כו'. וזהו דבימי שלמה קיימא סיהרא באשלמותא לפי שהי' דור ט"ו לאברהם הי' אז זמן מילוי הלבנה שהי' מאיר האור בכל הי"ס דמל' עד שגם למטה הי' גילוי אוא"ס ממש, וכמו בבהמ"ק שהי' גילוי אוא"ס ממש בבהמ"ק ועי"ז הי' הגילוי גם בעולם, וכמשנת"ל פקי"א דכללו' העבודה הי' אז בבחי' ראי' ושמיעה שהי' האור מאיר בגילוי בנפשם כו'. וכנודע בג' זמנים דשלמו' אדם דוד משיח שהן ר"ת אדם, דאדה"ר קודם החטא הי' גילוי אוא"ס למטה וכדאי' במד"ר שה"ש (ע"פ באתי לגני) עיקר שכינה בתחתוני' הי' כו', והי' אדה"ר מביט מסוף העולם ועד סופו בהאור שנברא ביום ראשון, שזהו גילוי בחי' עצמו' אוא"ס ב"ה דביום הראשון בגימט' כתר כו' כנודע, וכמו לעתיד שיהי' גילוי אוא"ס למטה וכמ"ש ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כו', כי עין בעין יראו בבחי' גילוי ממש כו', וכן הי' בבהמ"ק שראו ממש גילוי אוא"ס למטה כו', דכ"ז הוא אינו ע"פ ס' השתל' ע"פ מא' קו המדה, דכללו' האור הוא אור מצומצם ומתצמצם ומתמעט ממדרי' למדרי' עד שלמטה אינו מאיר גילוי אור, והיינו דמה שיכול להיות הגילוי בבי"ע הוא רק בחי' המציאו' דאלקו', דגם במלאכים דברי' שיודעים ומשיגים אלקות וכידוע ומבו' במ"א בענין עולם הברי' שהוא יש הראשון שנברא מהאין האלקי שמאיר שם גילוי האין כו', ואימא עילאה מקננא בכורסיא שמושג שם האור כו', הרי כ"ז הוא בחי' המציאו' לבד לא גילוי המהות ממש דמבחי' גילוי המהות אא"ל מציאו' הנבראי' כ"א מבחי' המציאו' כו', וכ"ש למטה שהאור האלקי הוא בבחי' העלם והסתר, רק נש"י יש להם השגה באלקו' והיינו מפני שבעצם מהותם הם אלקו' כנודע, ע"כ גם למטה בתכלית ההעלמות וההסתרים יש להם השגה באלקו', וג"ז הוא בבחי' ידיעת המציאו' לבד, אבל מהות אלקו' אינו מושג לנבראי', ואפי' בנשמו' דאצי' כתי' וראית את אחורי כו' וכמ"ש באגה"ק בקו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (ומובן שם שזהו בחי' המציאו', ופני שהוא בחי' המהות לא יראו כו', ובאגה"ק ד"ה עוטה אור משמע דוראית את אחורי זהו מהות בחי' אחורי' דחכ' והו"ע נובלות חשמ"ע כו', וע"ש בד"ה להבין מ"ש בפע"ח בענין המצות ולימוד הלכות וסודות המצוה כו'). ונשמו' בג"ע שמשיגים מהות הזיו כו' זהו זיו תורתן ועבודתן וכמ"ש בלק"ת ד"ה במד"ס, שע"י התו' נמשך בחי' מהות אלקו' והיא הנותנת כח לצדיקים שיוכלו לקבל את האור וכמ"ש בסש"ב פל"ו, אבל מה שנמשך בעולמו' ע"פ ס' השתל' הוא בחי' המציאו' לבד דאלקו' כו'. ובבהמ"ק הרי ראו ממש מהות אלקו' למטה וכמ"ש יראה כל זכורך כו', וכל ההמשכו' והגילוי' למטה הכל הוא ע"י בחי' המל', ולהיות שהי' אז קיימא סיהרא באשלמותא שהי' הגילוי גם בה"ס אחרונו' דמל' שזהו ג"כ לא ע"פ סדר השתל' כו', דע"פ סדר השתל' הוא שרק בה"ס העליונות יאיר בחי' פנימי' האור אבל בה"ס האחרונו' יהי' רק בחי' אור מצומצם והיינו בחי' חיצוני' האור לבד שבא בבחי' צמצומים והעלמו' בכדי שיהי' מציאו' יש כו', ורק מבחי' אוא"ס שלמע' מהשתל' נמשך האור והגילוי באופן כזה שגם חיצוני' המל' היא כמו הפנימי' ע"כ הי' גם למטה גילוי מהות אלקו' ממש כו'.

קיצור. והפרדס כ' מצבה יחוד ת"ת ומל', והו"ע דקיימא סיהרא באשלמותא, דע"ס נחלקות ה"ס עליונות בחי' פנימיות, וה"ס תחתונות חיצוניות, ב' מציאות בת"ת, וכן במל' פנימיות המאירה תמיד

מז"א, וחיצוניות המתלבשת בבי"ע בחי' העלם, וקיימא סיהרא באשלמותא הוא שגם בהחיצוניות יאיר האור, ויהי' הגילוי למטה, וכמו קודם החטא, וכמו לעתיד, וכן הי' בבהמק"ד, דעכשיו רק גילוי המציאות דגם בנשמות הגבוהות כתי' ופני בחי' המהות לא יראה, והגילוי הנ"ל הוא בחי' גילוי המהות.

בס"ד. ש"פ וישב, כ' כסלו, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"טוב[1] לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף"[2].

דוד המלך עליו־השלום אומר לה' ברוך־הוא: התורה הבאה מפיך, טובה לי יותר מאלפי זהב וכסף.

אף שבזהב וכסף ניתן לתת הרבה צדקה, שמצות צדקה כדינה וכהלכתה, חשובה מאוד אצל ה' ברוך־הוא

— כפי שה' ברוך־הוא אומר על אברהם אבינו[3] "כי ידעתיו" — אני אוהב את אברהם ומחשיב אותו, כי אני יודע — "אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" — אלו שישארו בחיים לאחר חייו, שישמרו את הדרך האלקית — "לעשות צדקה ומשפט" —

למרות זאת, "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף".

"צדקה" ו"משפט" הם שני מושגים שונים ולהם שתי משמעויות שונות. המושג צדקה הוא רחמים, ואילו משפט ענינו הוא ביצוע על ידי חקירה תקיפה.

צדקה ומשפט הם שתי משמעויות שונות שבאות לביטוי בשתי פעולות הפכיות:

מושג הצדקה והרחמים בא לידי ביטוי בפועל בסיוע לזולת, הן במובן הגשמי והן במובן הרוחני, בקירוב הדעת.

המושג משפט וחקירה בא לידי פועל בחקירת מצבו הגשמי והרוחני של הזולת. האם הוא נצרך והאם הוא ראוי שיסייעו לו, הן בעזרה חומרית והן בעזרה רוחנית.

ולאחר הבדיקה בחקירה ודרישה חזקה — אם החקירה והדרישה קובעת בבירור שהלה לא ראוי לעזרה לה הוא זקוק, לא מסייעים לו, גם כאשר החקירה והדרישה קובעת בבירור שהלה ראוי שיסייעו לו, העזרה שבאה על ידי משפט היא מאוד מדודה וקרירה.

מכל זה מוכח שבין צדקה למשפט ישנם שלושה חילוקים:

א) צדקה היא רחמים ומשפט הוא חקירה.

ב) צדקה היא לסייע, פחות או יותר, לזולת, כאשר אין מקום למקרה של אי סיוע כלל: במשפט יכול להיות מקרה של אי סיוע כלל.

ג) בצדקה הסיוע בא באהבה וקירוב ובמשפט הסיוע הוא במדידה ובקרירות.

---

1) ראה מאמר ד"ה "טוב לי תורת פיך" הראשון (לעיל ע' 125) [הערת כ"ק אדמו"ר].

2) תהלים קיט, עב.

3) בראשית יח, יט.

שלושת החילוקים הם ההוכחה הברורה לכך שצדקה ומשפט שונים במהותם העצמית.

צריך להבין מהי כוונת התורה בדברי ה' ברוך־הוא, שדרך ה' יתברך היא "לעשות צדקה ומשפט", בעוד שבאמת, כפי שהוסבר בצורה ברורה, צדקה ומשפט הם ענינים שונים, צדקה אינה משפט ומשפט אינו צדקה, ודרך ה' היא שצדקה ומשפט יהיו שניהם יחד?

מבואר בחסידות[4], שדרך ה' שצדקה ומשפט יהיו יחד, זו עבודתו של אברהם אבינו. אברהם אבינו היה נדיב בממונו, נדיב בגופו ונדיב בנפשו[5]. אברהם אבינו חילק משלו לאחרים ועוד יותר ממה שהיה לו.

היתה תקופה שבה אברהם אבינו לא היה כל־כך עשיר ובעל רכוש, וכדי לנהל את עבודת החסד והצדקה שלו נאלץ להזדקק להלוואות שונות, ובבואו בפעם השניה לאותו מקום שבו לווה את ההלוואות, אזי הוא שילם[6].

הנדיבות של אברהם אבינו היא בשתיים:

א) שנתן הכל לזולת ולקח לעצמו מעט מאוד.

זהו "משפט". אברהם אבינו ערך חקירה גדולה ביותר ומאמץ גדול ביותר כדי לקחת לעצמו ולחיי משפחתו מעט ככל האפשר, ונתן את הכל ל"צדקה".

זוהי "דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" — צדקה שבאה על־ידי משפט שהוא שופט את עצמו.

ב) הנדיבות של אברהם אבינו היתה שכאשר לא היה למי לעשות צדקה, הוא הצטער על כך.

אופן זה של צדקה ומשפט, שניהם יחד, שזוהי דרך ה', נטע אברהם בבניו וביתו, עד שאצל זרעו של אברהם, מידות הרחמים וגמילות חסדים הן דבר טבעי שבא בירושה עם לידתו של יהודי[7], כפי שדוד המלך אומר[8] "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית" — כאשר ה' יתברך נותן ליהודי פרנסה בהצלחה ובשפע רב, הוא מתעורר ברגש של צדקה ודן את עצמו מדוע זה מגיע לו, שיהיה לו כל טוב בשפע ולאחר לא.

משפט זה שהוא שופט את עצמו, מביא לכך שהוא נותן צדקה בעין טובה וביד רחבה.

ענין הצדקה חשוב מאוד למעלה, ועל כך הוא אומר "טוב לי תורת פיך" — יותר טוב ללמוד תורה, מאשר האלפים הרבים שנותנים לצדקה.

קיצור. מבאר את החילוק בין צדקה ומשפט: א) צדקה — רחמים, משפט — חקירה. ב) צדקה — לסייע, משפט — לבדוק האם צריך לסייע. ג) צדקה — הסיוע בקירוב, משפט — הסיוע בקרירות. "דרך ה'" היא צדקה ומשפט יחד. שואל איך יתכן שצדקה ומשפט יהיו יחד? אברהם היה נדיב: א) הוא שפט את עצמו, לקחת לעצמו כמה שפחות ולתת הכל לצדקה. ב) הוא הצטער כאשר לא היה לו למי לתת צדקה. אופן זה של צדקה הוא דבר טבעי אצל בני ישראל, ירושה מאברהם אבינו.

ב.

אך באמת צריך להבין את הענין בעומק יותר:

הן אמת היא, שטוב יותר ללמוד תורה, כי זוהי "תורת פיך", מאשר האלפים הרבים שנותנים לצדקה,

---

4) תורה אור, בשלח סג, ד.

5) ראה ארחות צדיקים, שער יז.

6) בראשית רבה, פרשה מא, ג. רש"י לך יג, ג.

7) יבמות עט, ע"א.

8) תהלים צט, ד.

כי אחרי כל זה שצדקה חשובה מאוד למעלה, ואפילו "דרך ה'" היא צדקה, אין זו אלא מצוה פרטית, ואילו התורה כוללת את כל המצוות,

אבל באמת מעלת התורה היא, לא רק בכך שיודעים את התורה, אלא העיקר הוא שהתורה מביאה לקיום המצוות, כפי שכתוב במדרש[9] שמשה רבינו אמר לבני ישראל: ה' ברוך־הוא נתן לכם את התורה כדי שתשמרו את הדינים. אם לא תשמרו את הדינים, ה' ברוך־הוא יקח מכם את התורה, כי זה שה' נתן לכם את התורה הוא בשביל הדינים. כפי שהגמרא[10] אומרת "גדול תלמוד", כי הוא "מביא לידי מעשה".

מכך מובן שעיקר הגדולה היא המעשה וקיום המצוות, וכיוון ש"תלמוד מביא לידי מעשה" המצוות, לכן "גדול תלמוד".

צריך להבין אומרו "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף".

גם: מדוע הוא מזכיר תחילה זהב ואחר־כך כסף. הרי הביטוי הרגיל[11] הוא תחילה הדבר הפחות יותר, ואחר־כך הדבר היקר יותר?

גם צריך להבין[12] את הרעש השמימי הגדול שהיה בעת מתן־תורה, שכל העולם הזדעזע,

— כמו שכתוב ברש"י[13] שכאשר אומות העולם הרגישו בזעזוע הגדול והיוצא מן הכלל שעובר על העולם, הם באו לבלעם המכשף לשאול מה פשר הסערה? והוא אמר להם שה' בורא העולם נותן את תורתו לבני אברהם יצחק ויעקב שבהם בחר הבורא להיות עמו —

לאמיתו של דבר, הרי חלק גדול של עשרת הדברות הם דברים פשוטים מאוד, כמו, למשל, לכבד את ההורים, שלא להשבע לשקר, לא לגנוב וכדומה.

לשם מה היה הסער הגדול בעת מתן־תורה?

חסידות מבארת את הדבר בביאור חסידי־מדעי, בהקדמת הביאור מהי הכוונה העליונה בירידת הנשמה בגוף, לשם מה ה' ברוך־הוא מוריד את הנשמה לעולם הארצי?

כאשר הנשמה היא בשמים, באוצר הנשמות, היא שקועה באהבה ויראה הנעלות ביותר, לוהטות כאש, אל אין־סוף ברוך־הוא, לפי ההשגות שבשמים, וכפי שאליהו הנביא אומר[14] על נשמתו, לפני שה' ברוך־הוא הוריד אותה לעולם הזה הארצי — "חי ה' אלקי ישראל אשר עמדתי לפניו".

אז, לפני שהנשמה יורדת לעולם הזה הארצי, היא עומדת במסירות של אהבה ויראה, כמו שכתוב בזוהר[15] שלפני הירידה לעולם הזה הארצי כל נשמה נמצאת בדרגות הנעלות ביותר של עולם האצילות.

למרות שחלק הנשמה שה' ברוך־הוא מוריד אינו עצם הנשמה, זו רק הארה של הנשמה, אבל הארת הנשמה קשורה בעצם הנשמה, ואותה נותן ה' ברוך־הוא בגוף גשמי, שיש בו — מלבד הדרישות והתאוות הגופניות הגסות — את היצר הרע הניזון מהנפש הבהמית והטבעית, שבכך היצר הרע מגשם את ההשגות של הנפש השכלית, עד שהיא לא קולטת את ההבנה האלקית שהנפש האלקית מבארת.

כאשר הנפש האלקית מאמצת את הכוחות הגדולים ביותר על־מנת לבאר לנפש השכלית הבנה רוחנית בענין אהבה ויראה, איך אדם צריך לאהוב את בורא העולם ברוך־הוא ולירא ממנו, או כאשר

---

9) שמות רבה, פרשה ל, יט [כג].
10) מגילה כז, ע"א.
11) ספר המאמרים — קונטרסים, חלק ב ע' 754.
12) לקוטי תורה, במדבר טו, ג.
13) תהלים כט, יא.
14) מלכים א יז, א.
15) חלק ג כט ע"ב. קד ע"ב.

הנפש האלקית מבארת בצורה שכלית את ענין בריאת העולם, שהבורא ברוך־הוא ברא את העולם בדרך בריאה יש מאין, אף שהשכל האנושי של הנפש השכלית משיג זאת, אך הנפש הבהמית, על ידי הנפש הטבעית, מעלימה על ההבנה של הנפש השכלית.

גם כאשר הנפש השכלית קולטת את ההסבר של הנפש האלקית, כך שעל־ידי הקליטה של הנפש השכלית מתעוררת אצל האדם אהבה או יראה, האהבה והיראה שנעשות על־ידי ההסבר של הנפש האלקית, הן שלא בערך לאהבה ויראה של הנשמה כאשר היא באוצר הנשמות, לפני ירידתה להתלבש בחיים בשרים גופניים.

לפי זה אינו מובן, לשם מה שולח ה' ברוך־הוא את הנשמה מהחיים השמימים המפוארים לחיים ארציים מגושמים. מהי הכוונה האלקית בכך?

על כך הוא אומר "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף". זהב[16] הוא יראה וכסף הוא אהבה. "אלפי זהב וכסף" הם הרגלי הנשמה בשמים.

ה' ברוך־הוא אומר: עדיפה תורה שהנשמה לומדת בעולם הארצי, מהאהבה והיראה של הנשמה כשהיא בשמים. כי על־ידי תורה ומצוות ממלא האדם את הכוונה האלקית בבריאת העולם.

קיצור. מבאר כי אף שמצות צדקה אינה אלא מצוה פרטית לגבי התורה הכוללת את כל המצוות, אבל לאמיתו של דבר, מעלת התורה היא מפני שהדבר מביא לקיום המצוות. שואל: א) מדוע "טוב וגו'"? ב) מדוע מזכיר זהב לפני כסף? ג) מדוע היה כזה רעש בשעת מתן־תורה? מבאר את אופן האהבה והיראה של הנשמה כשהיא בשמים, ושואל מדוע ה' ברוך־הוא שולח את הנשמה בגוף הגס? הכוונה היא שהאדם בהנהגתו הטובה גם בדברים הגופניים יעדן את העולם. זהב, יראה, קודם לכסף, אהבה.

טוב לי תורת פיך [סיון ה'תש"ה]

16) תורה אור, וישב כו, ע"ב.

ספר השיחות – ה'תש"ה בלה"ק

ה. צריכים לעשות חשבון, איזו רחמנות עלינו, מהיכן אנו באים ולהיכן הגענו. בשלמא אלה שנולדו כאן או אלה שנמצאים כאן כבר עשרים־שלושים שנים, נו, "בהדי כבשי דרחמנא למה לך"[4], אך איזו רחמנות היא עלינו, בוודאי שהכל הוא בכוונה מסוימת, אבל...

"ירוד ירדנו לשבר אוכל"[5], לשבור את האוכל. הירידה הגדולה מהיכן שבאנו ולהיכן שהגענו. ציור החסידות כאן הוא הרי בשפל המצב. בבית, בעיירות הורודישץ, ליעפליע וכדומה, כשהיו נכנסים לבית־המדרש, הוא היה אמנם עלוב, נוזל מהגג וכדומה, אבל הוא היה מאיר, היו הרי מתפללים באריכות, היתה רק שאלה עד כמה יש במה להתפלל, אבל התפללו. היה אור, היו פוגשים יהודי בטלית קרועה, במגפיים קרועים ובפירוש בבגד קרוע, אך כשהוא היה אומר "ברוך שאמר והיה העולם" היה "נשמע" ממילא פירוש המילות של הדברים.

וכיום? – במה שקועים? כן, נותנים צדקה לישיבה ולשאר מוסדות הצדקה, אבל לא שומעים שמתפללים או לומדים חסידות כמו שצריך, אפילו לא אצל יחידי סגולה.

אכן, רחמנות גדולה עלינו. מהיכן אנו באים ולהיכן הגענו. אמת, העבודה שאנו עסוקים בה היא מאד נחוצה, וזקוקים אנו לכך לאנשים שיכולים לסמוך עליהם, שלא נטעה את עצמנו ובעבודה.

בוורשא היו שואלים: מה אתם רוצים, עבודה מאיכות גרועה – "טאנדעטנע" – או עבודה טובה? אנו זקוקים לעבודה טובה, לפעול במסירות־נפש לא

4) ברכות י, א.

5) ראה בראשית מג, כ.

רק בכוח אלא בפועל. ישנם מניעות ועיכובים, "הני ברכי דשלהי מינייהו, האי דוחקא מינייהו"[6], וצריכים להתגבר ולהסיר את המניעות והעיכובים, אך לא זו היתה צריכה להיות העבודה שלנו.

ו. בשנת תרכ"ט היה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בראש־השנה בקישינוב[7]. סיבת הדבר, כי בקיץ תרכ"ח היתה שריפה בליובאוויטש, והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה אז במארינבאד. בדרכו חזרה לביתו היה בקייב, ומשם נסע לקישינוב, בה שהה עד אחרי ראש־השנה.

חותני סיפר לי מה ששמע מהחסיד ר' הלל פארהאלבער, שכאשר הוד כ"ק אזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בא אז לקישינוב, הציעו לו בית פרטי כאכסניה, אך הוא מיאן, והורה לשכור בית גדול, שם התאסף קהל רב והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אמר חסידות בחצר שליד הבית. במאמר דובר על: תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו[8], הסביר שבסדר השתלשלות מוכרח להיות העניין של משפיע ומקבל, ולכן יש כאן למטה ענין של עשיר ועני, אלא שהעני תובע, הן אמנם צריך להיות העניין של עני ועשיר, משפיע ומקבל, אך מדוע עלה בגורלו שהוא יהיה העני, והשני העשיר?!

בדברי החסידות של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי, מדובר על העניין של מסירת הרצון ומסירת הנפש, שמסירת הנפש היא ענין אחר לגמרי. גם בדברי החסידות של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' ושל הרביים שאחריו, מוסבר ענין זה באריכות גדולה.

כאשר נתבונן כיום כמה רחוקים אנחנו מזה - הרי הרחמנות גדולה מאד.

בדברי החסידות של הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, מדובר אודות "יש מפזר ונוסף עוד"[9], כפי שזה בעבודה. את ה"יש מפזר" אני רואה, אך לגבי ה"ונוסף עוד" זקוקים לסייעתא דשמיא.

ז. מרגליות מוצאים בתחתית הים, ואילו גחלים, המאירים ומחממים, מוצאים בעמקי האדמה. הסדר בזה הוא, שצריך להיות אחד מנהיג המצביע היכן לחפור ואיך למצוא את הגחלים. הרי על חכמתו של המנהיג יכולים העובדים להסתמך אלא שעליהם לבצע במדוייק את הוראותיו. אך אף־על־פי־כן באשר לרוח החיים, שכל אחד מהם זקוק בהיותו בעמקי האדמה מהאויר שמעל הארץ - אין הם יכולים לסמוך על רוח החיים שיש למנהיג. לכל עובד צריכה להיות התחברות עצמית לרוח החיים שמעל האדמה, ובאם לאו - הוא נופל ר"ל. כלומר, הוא נשאר בלי חיות. אותו דבר גם במי שצולל לתחתית הים למצוא את המרגלית, הרי מן ההכרח שיהי' לו רוח חיים שמעל האדמה.

את הנמשל יכול כל אחד להבין: חסידות מאירה ומחממת - כמשל הגחלים - אלא שיש להיכנס לעמקי האדמה כדי לברר ולהבעיר, ואז זה מאיר ומחמם. כמו במשל, שכדי שהגחלים יאירו ויחממו, יש להסיק את התנור. אלא, כשיורדים לעמקי האדמה, צריכים להיות קשורים ללמעלה, ואז יש לו חיות־חיוניות.

ליל ש"ק חול המועד הסוכות, בסוכה

6) ברכות ו, א.
7) באריכות במכ' לדובין.
8) עיין ד"ה אשב"נ, בספר המאמרים־קונטרסים ע' קיח.
9) משלי יא,כד.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק קיח – מבלנות לרבנות

ארבע שנים דרו הגאון הצעיר ר' נחמן יצחק ורעייתו שרה רבקה עם אמו האלמנה, שניהלה את בית המרחץ הציבורי במינסק. במשך הזמן נולדו לזוג שני ילדים, בן ובת. ר' נחמן יצחק ישב ולמד בשקידה רבה, ושרה רבקה סייעה לחותנתה בעניני הבית ובית המרחץ.

לאחר שנפטרה אלמנת הנסתר, הוצבו ראשי הקהילה בפני שתי בעיות: מה לעשות עם בית המרחץ, וכיצד לארגן פרנסה עבור הגאון הצעיר ומשפחתו. עוד בעבר טענו ראשי הקהל כי אין

זה לפי כבודו של ר' נחמן יצחק לשבת בבית אמו ולחיות על הכנסותיה מבית המרחץ, והפצירו בו להיות ראש ישיבה. ברם, כל עוד עמד ר' נחמן יצחק על רצונו לחיות עם אמו, שתמשיך לטפל בבית המרחץ, ויתרו לו. עתה עם פטירת אמו, סברו ראשי הקהילה כי הגיעה השעה שהגאון הצעיר יעבור לדירה מכובדת יותר וימונה כראש ישיבה.

אלא שר' נחמן יצחק המשיך לסרב. הוא ביקש כי לפחות בשנת האבלות אחר אמו, ישאר בדירתה הישנה, כדי לקיים בה מנין לתפלה יום יום וללימוד משניות ברבים.

כיוון שזכרה של אמו המנוחה היה קדוש בעיני תושבי העיר, כאשתו של ר' שמעון לייב הנסתר וכאמו של ר' נחמן יצחק הגאון, הבינו כולם ללבו של הבן והיו מוכנים לסייע לו בכיבוד זכר אמו.

ר' נחמן יצחק נשאר, איפוא, לגור בדירת המרחץ לשנה נוספת, ואילו רעייתו שרה רבקה הלמדנית קיבלה לידיה את הטיפול בבית המרחץ. ציבור מבני העיר היה בא להתפלל יום יום בבית, ור' נחמן יצחק השמיע בפניהם שיעור יומי במשנה.

שיעורי המשניות עוררו ענין רב בעיר. גדולי למדני מינסק באו לשמוע את ר' נחמן יצחק משמיע את שיעורו, שכן היה משלב בו חידושי תורה נפלאים, כך שגאונותו קיבלה פרסום הולך וגדל.

בעלי־הבתים במינסק ציפו לסיום שנת האבלות, בבטחון כי יאות אז לעמוד כראש אחת הישיבות הקיימות בעיר. אף היו מוכנים לפתוח עבורו ישיבה מיוחדת, שכן לא היה ספק כי יימצאו תלמידים רבים שינהרו לישיבה שלו.

מה נדהמה, איפוא, מינסק כולה להיוודע כי גם עתה עומד ר' נחמן יצחק בסירובו. ראשי הקהילה, שכל מאמצי השכנוע שלהם לא עלו יפה, הודיעו לו כי אין בכוונתם לאפשר לו את המשך חכירת בית המרחץ. בשום אופן לא יכלו להשלים עם בזיון כזה, והם גם קיוו שהדבר יאלץ אותו להסכים לקבלת ראשות הישיבה.

אך ר' נחמן יצחק, כשנוכח לדעת כי לא יוכל להמשיך להתפרנס מבית המרחץ, לקח את אשתו וילדיו ועזב את מינסק. הוא עבר לגור בלמברג.

מינסק הצטערה מאד על עקירת ר' נחמן יצחק. היו אף כאלה שלאחר מעשה תהו על התעקשותם שלא למסור לו את המרחץ. מוטב היה כך מאשר שהקהילה תפסיד אותו לגמרי, אך היה זה כבר ענין אבוד. ר' נחמן יצחק הלך בדרכו העצמאית.

מדוע בחר ר' נחמן יצחק בלמברג דווקא כמקום מנוחתו? היה זה, פשוט, משום שחותנו, ר' יונתן הנסתר, השמש לשעבר ממינסק, גר בלמברג. הוא עבר לשם לאחר שבמינסק עקבו אחריו והקדישו לו תשומת לב כצדיק נסתר.

עשר שנים שהה ר' נחמן יצחק בלמברג יחד עם חותנו. שניהם התפרנסו מהכנסות נשותיהם. באשה רחל, החותנת, היתה מיילדת, ובתה, שרה רבקה, עזרה על ידה. כאשר לא היו לידות, עסקו בתפירה. כך הצליחו לפרנס את משפחותיהם, והבעלים, ר' יונתן ור' נחמן יצחק, עמלו בתורה יומם ולילה.

בשנה האחת־עשרה החליטו השניים לצאת לנדוד מחוץ לעיר, "לערוך גלות", לתיקון עצמם

ותיקון העולם. שנתיים ימים נדדו על פני ישובים שונים, מבלי לשהות במקום אחד יותר מ־12 שעות. בדרכם הקפידו שלא יכירו אותם כלמדנים או כיהודים נכבדים. מסתבר שאף ביצעו שליחויות חשובות תוך כדי נדודיהם.

כעבור הזמן הגיעו לעיירה הרקי, ור' נחמן יצחק קבע שם את דירתו. תחלה עסק ב"מלמדות", ובמשך הזמן החל לתפקד גם כמורה־הוראה לתושבים לפתירת שאלותיהם ההלכתיות. בהרקי הדלה, לא היה אז לא מלמד ולא מורה הוראה, ומשום כך החליט ר' נחמן יצחק להישאר שם ולמלא שני תפקידים אלה. על משכורת לא חשב כלל, והדבר לא הדאיגו. כאשר נוכח לדעת כי הוא רצוי בעיירה זו ותושביה מחבבים אותו, העביר לשם גם את אשתו וילדיו. כך נעשה למרא דאתרא, רבה של הרקי, העיירה הקטנה, למרות היותו מסוגל לכהן כרב באחת הקהילות היהודיות הגדולות ביותר.

ר' נחמן יצחק היה להרקי יותר מאשר רב. הוא היה מדריכם של הצעירים והזקנים כאחד. גם הרבנית, שרה רבקה, סייעה על ידו, ובשעה שהוא לימד תורה את הגברים מכל הגילים, לימדה היא את הנשים. הוא היה לכולם כאב, והיא היתה כאם. תושבי העיירה מצדם, אכן התייחסו אליהם כאל אב ואם.

בינתיים התרבו תושביה של הרקי, וחשיבותה של הקהילה גדלה. ר' נחמן יצחק התאמץ שיהודים ילמדו תורה, כך שבמשך השנים הפכו פשוטי העם להיות תלמידי חכמים. בתפקידו כרבה של העיירה עמד על המשמר שכל מי שבתו הגיעה לפרקה יבחר עבורה צעיר למדן לחתן. במשך הזמן נוספו להרקי עשרות אברכים למדנים, שגדלו והתעלו בתורה, הודות למזונות על שולחן חותניהם שהובטחו להם לפי דרישת רב העיירה.

ר' נחמן יצחק עצמו, פתח ישיבה בהרקי ואת תלמידיה המצויינים השתדל להשיא לבנות בעלי־בתים נכבדים בעיירה. הישיבה העמידה למדנים מופלגים, שנשארו בעיירה והשפיעו באופן חיובי ביותר על העיירה ועל כל הסביבה.

ר' יצחק שאול, חתנו של הנפח מדוברומיסל, אשר ברוך, אביו של מי שעתיד להיות מייסד חב"ד, התחבר אתו ושאב ממנו את ראשית ידיעותיו על החסידות, היה בעצמו תלמיד בישיבה זו. בפרטים שר' יצחק שאול מסר על הרב והרבנית בהרקי, קישר בעיני ברוך את מינסק, העיר שממנו יצאו ר' נחמן יצחק והרבנית, עם הרקי, העיירה שהצטיינה בחסידים הראשונים שהיו בה.

ידוע לנו כבר, שמינסק גירתה את התעניינותו של ברוך, משום שהיתה עיר מגוריו של סבו ר' משה, ראש קהילת פוזנא לשעבר, וברוך התלבט מאד בשאלה אם לבקר את מינסק ולהכיר את סבו המיוחס.

אלא שלפני עמדו לעזוב את דוברומיסל, רצה להשיג מפי ידידו ר' יצחק שאול יותר ידיעות על החסידות ומפיציה. היה לו לר' יצחק שאול הרבה לספר, לא רק על תלמידי וחסידי הבעש"ט, שביניהם נמנה אביו, אלא גם על הבעש"ט עצמו.

עם זאת, הרי ר' יצחק שאול לא נפגש מעולם עם הבעש"ט בכבודו ובעצמו. הוא הצטער על כך מאד, וברוך השתתף בצערו. ברוך חש כי אילו נפגש ר' יצחק שאול עם הבעש"ט היה מסוגל למסור לו יותר פרטים על מפיץ החסידות, ואז היתה לו, לברוך, תמונה יותר בהירה מן הצדיק והנהגתו. עתה היה עליו לשפוט רק לפי הדיו של הבעש"ט שר' יצחק שאול היה מסוגל

להעביר אליו. בשביל נפשו החקרנית של ברוך לא היה די בכך, כיוון שזה לא היה כלי ראשון. למרות שלבו נמשך לחסידות, חש וידע כי עליו עוד ללמוד ולחקור הרבה עד שיגיע למסקנה ברורה בדבר הצטרפותו לחסידי הבעש"ט.

ברוך החליט אם־כן להישאר בדוברומיסל כדי להיות קרוב לידידו ר' יצחק שאול ולהמשיך לדלות מן המעיין כפי ששימש לברוך. לברוך היתה גם כוונה נוספת בדבר, שכן היה עליו למצוא מקור מחיה להמשך שהותו בדוברומיסל ולצרכי נדודיו הבאים. לפיכך שוחח על הענין עם ר' יצחק שאול שעבד אצל חותנו בנפחיה. ר' יצחק שאול למד היטב את המלאכה והוא השתכר יפה, במיוחד לאחר שהתגלה כאומן יד בייצור מחרשות ותיקונן, פריצים ואיכרים הציפוהו בעבודה. בדעתו של ברוך היה איפוא להשתלב בעבודת הנפחיה, לצדו של ר' יצחק שאול. הלה שמח מאד על כך והציע לו שכר נדיב בתמורה.

ברוך הודיע על כוונתו להישאר עוד חדשיים בדוברומיסל, ולעבוד כל יום זמן מסויים בנפחיה כשכל שאר היממה מוקדשת לתורה ועבודה. הודעה זו שימחה את ר' יצחק שאול, שכן עתה עלה במוחו הרעיון לשדכו עם אחותו. ר' יצחק שאול כתב על כך לאביו כדי לשמוע את דעתו. בינתיים לא רצה לומר לברוך את כוונותיו, כל עוד לא ידע אם אביו יאות לכך. במשך החדשיים יוכל, איפוא, לצפות בשקט למענהו של אביו.

מאידך, ברוך לא גילה לר' יצחק שאול כי בעצם הוא משודך כבר, וכי רצונו להמשיך בנידודיו כדי למצוא את דרכו בעבודת הבורא ולרוות את צמאון נשמתו.

כך או כך, ברוך המשיך לגור בדוברומיסל, לבלות עם ר' יצחק שאול בדברי תורה וחסידות, תוך כדי עבודה משותפת. שאר שעות היממה חולקו אצל ברוך ללימוד עצמי בשקידה, וכן ליציאה להתבודדות, כדרכו.

אגרות קודש

ב"ה, א' ח"י תמוז תרפ"א

כבוד ידידיי הנכבדים והנעלים, יראי אלקים מו"ה יוסף נתן נטע שי' ומו"ה צבי הירש שי'

שלום וברכה,

מכתבם ע"י התלמיד היקר מר נתן שי' נכון הגיעני, הם הביאו בפועל, את אשר כבר אמר החכם, מַתַּת נדיבי לֵבָב, כטל יזל ולא ידע איניש, מָתַי ולא מאַין. ומוסגר בזה מכתבי תודה, לאשר רָשמו.

ואני מה אני כי אַדַבֵּרָה, הרֶגֶש המעולה, הסוער בלבם הטובה עשתה כל אלה, אשר לא בדבַריי אוסיף או אגרע. יהי' ד' אלקינו ואלקי אבותינו עמהם להצליחם בכל אשר יפנו כאוות נפשם ונפש הדו"ש ומברכם.

בן מו"ר.

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

אגרות קודש – מתורגם מאנגלית

(מתוך הספר "פרופ' גרין – שלום וברכה" בהוצאת בית חב"ד המרכזי באר שבע)

ב"ה, ט"ו אייר תשכ"ד
ברוקלין, ניו יורק
ד"ר וועלוול גרין

שלום וברכה:

הצטערתי לשמוע מהרב משה פעלער שלא היית בקו הבריאות בזמן האחרון. בטוחני, שמכתב זה ימצא אותך בבריאות משופרת, ושה' יעניק לך החלמה מהירה ושלימה, כדי שתוכל להמשיך בעבודתך המועילה למען סביבה טובה ושמחה יותר, מתוך בריאות טובה ובשמחה ובטוב לבב. אם אתה חושב שבאומרי סביבה "טובה ושמחה יותר" כוונתי לדבר-מה הקשור לתורה ומצוות – אתה בהחלט צודק, מאחר שהתורה היא הטוב האמיתי, והמקור לשמחה האמיתית.

ברצוני לנצל את ההזדמנות הזו כדי לאשר את קבלת מכתבך, שבו כתבת שאתה עומד להשתתף ברב־שיח שנושאו – עתיד הקהילה היהודית־אמריקאית בעוד מאה ועשרים שנה. ככלל, איני נוטה לעסוק בחיזוי עתידות, אפילו כשמדובר בעתיד קרוב יותר מאשר עוד מאה ועשרים שנה. סיבה אחת היא השיקול שהוא אחד מעקרונות היסוד של אמונתנו – לחכות ולצפות למשיח בכל יום, שאז "יתוקן העולם במלכות ש-די". אבל חוץ מזה, כל אחד, אפילו אדם שאינו דתי, יכול לראות בצורה ברורה אלו שינויים בלתי צפויים התרחשו בין-לילה. לכן, חיזוי מצב העניינים בעוד מאה שנה הוא חסר תועלת, ואולם משתמע ממכתבך שאתה מודע לנקודה האמורה.

אני מסכים אתך בכל ליבי, שכאשר ניתן לכנס קהל יהודי, לא צריך לבזבז הזדמנות זו לאמירות שטחיות ונבובות, אלא לנצל אותה במידה מירבית להענקת השראה ממושכת, שתבוא לידי ביטוי בחיי היום־יום. כמובן, אינני יודע מה סוג הקהל שצפוי להשתתף באירוע הזה. עם זאת, אני מאמין, שהאבחנות דלקמן תקפות עבור כל סוג של קהל יהודי:

נהוג למצוא דופי בדור הנוכחי בהשוואה לדור הקודם. אין זה משנה לאילו מסקנות מגיעים מההשוואה הזו, יש דבר אחד נכון בלי ספק, והוא שהדור החדש לא מפחד להתמודד עם אתגר. אני מתכוון לא רק לסוג האתגר שיעמיד אותם בעמדה המנוגדת לעמדת הרוב, אלא אפילו לאתגר מהסוג שדורש הקרבה ושינויים בחייהם האישיים. יש בדור הצעיר כיום כאלו שמוכנים למדי לקבל את האתגר הזה על תוצאותיו, בעוד שאחרים, שאולי אינם מוכנים עדיין לקבלו מסיבה זו או אחרת, לפחות מגלים כבוד לאלו שכן קבלו אותו, וכמו כן מכבדים את זה שמציב בפניהם את האתגר. זה שונה למדי מימים עברו, בהם נדרשה מידה רבה של תעוזה לקרוא תיגר על דעות והשקפות רווחות ומקובלות, ואדם שהיה לו את האומץ לעשות זאת, סומן בדרך כלל כטיפוס "לא מעשי", "הוזה" וכו'.

בנוסף לכך, ולדעתי זהו גם יתרון, רבים מהצעירים כיום אינם מסתפקים בהתמודדות עם אתגר שקשור רק בתיאוריה יפה או אפילו בחשיבה מעמיקה, אלא הם רוצים לשמוע גם לגבי היישום המעשי של התיאוריה, לא רק כחוויה מזדמנת, אלא כחוויה יום יומית, וזה לדעתי סוג הרעיון שמושך אותם ביותר.

יתרון נוסף הוא, השינוי בגישה כלפי הדמות שמציבה את האתגר. למרות שלפי ההיגיון נראה שזה שמאתגר את הצעירים צריך להיות בעל רקע של שנים רבות של הזדהות וגילום הרעיון שהוא מפיץ, כיום הדבר כבר אינו הכרחי ואפילו לא מצופה, בעידן בו אנו רגילים לראות שינויים מהירים וקיצוניים בכל צעד בעולם הפיזי. אם הדבר אפשרי בעולם הפיזי, בוודאי שהוא אפשרי בעולם הרוחני, כפי שאמרו חז"ל: "יש קונה עולמו בשעה אחת". מכיוון שכך, איש לא יכול להתעלם מחובתו לשתף אחרים באמת החדשה שהוא רכש, אפילו אם אין לו היסטוריה של הזדהות עם אותו רעיון. למעשה, עובדה זו יכולה דווקא להוות יתרון נוסף, בכך שהקהל יתרשם מזה כתקדים.

אתה בטח מבין שהקטעים הקודמים מתייחסים להתחלת מכתבך, שבה הבעת את חוסר

שביעות רצונך מהעדר ידע מעמיק יותר בצדדים שונים של התורה. חוץ מזה, אתה בטח זוכר את אמרתו של החכם מכל אדם בנוגע לחכמה אמיתית, "יוסיף דעת, יוסיף מכאוב". כי, לגבי הידע בתורה, שהיא ביטוי לחכמה הבלתי מוגבלת של ה'אין סוף', הרי ככל שאדם לומד יותר – כך הולך ומתברר לו, לצערו, עד כמה רב המרחק שעוד נותר לו לעבור, מרחק שהוא באמת אין סופי. למעשה, אפילו במה שנקרא 'המדעים המדויקים', כל תגלית חושפת עולמות חדשים לא מוכרים, ומעלָה יותר שאלות ממה שהיא עונה עליהן. עם זאת, זה מה שמספק את הגירוי ואת האתגר האמיתי ללמוד ולחקור הלאה. על אחת כמה וכמה, שכך הוא ביחס לתורה, תורת חיים, המדריך האמיתי לחיים – גם הגשמיים וגם הרוחניים.

דרך אגב, לימים אלו של הספירה, שמקשרים בין החגים פסח ושבועות, יש שייכות לנושא הזה. שכן, סמוך ליציאה ממצרים, היהודים היו במצב של עבדות ברמה הנמוכה ביותר, עבדים בארץ שהתורה מכנה "ערוות הארץ". אכן, כל מי שמכיר את התנאים ששררו במצרים באותם ימים יודע כמה מושחתים הם היו באותו הזמן, ובמידה רבה זה הכתים את אופיים של היהודים המשועבדים שם. למרות זאת, במשך חמישים יום בלבד היהודים התעלו לרמה הנשגבה ביותר של רוחניות וחירות אמיתית, גשמית ורוחנית גם יחד. נוסף על כך, החירות הרוחנית שהתורה העניקה להם, ושבמידה מסוימת האירה ביתר העולם, הייתה קשורה לחירות חומרית – כלומר, חירות מדאגות חומריות, כפי שהתורה מספרת לנו, שלבני ישראל היו המן ובאר מרים, וכל צרכיהם הגשמיים סופקו להם באופן ניסי.

סיפורי התורה אינם סתם סיפורת לשם בידור, אלא הם עצמם חלק מההדרכה וההוראה שמועברים בכל חלק מחלקי התורה. וב"סיפורים" אלו אנו גם מוצאים את התשובה לגבי איך עשוי להיות המצב, בתנאים מסוימים, בעתיד. אם התנאים יהיו דומים לזמן שבני ישראל יצאו ממצרים, באמונה שלימה בה', נענים לקריאה האלוקית לצאת למדבר, משאירים מאחור את סיר הבשר של מצרים ואת מיטב הארץ, אפילו בלי לקחת עימהם אספקה כלשהי, אלא סומכים לגמרי על ה', ובאותה התמסרות לאמת הם הולכים אחרי עמוד האש ב(יום וב)לילה – באם תנאים אלו ישוכפלו, ואפילו בקירוב, אזי אפשר בהחלט לצפות לשינוי קיצוני ביותר, לא רק בתקופה של מספר שנים אלא בתוך מספר ימים.

בברכה,
חתימת יד-קודשו של הרבי

המשך ביאור למס' כתובות ליום שלישי עמ' ב

הרי היא בספק אם היא מביאת פסול או כשר, ומספק היא פסולה. **אֵיתִיבֵיהּ** – הקשה **רַבִּי אֶלְעָזָר לְרַבִּי יוֹחָנָן**, שנינו בברייתא לעיל, **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שנחלקו רבן גמליאל ורבי יהושע, דווקא **בְּעֵדוּת אִשָּׁה בִּגּוּפָהּ** – כלפי עצמה, **אֲבָל עֵדוּת אִשָּׁה בְּבִתָּהּ** – כלפי בתה, **דִּבְרֵי הַכֹּל הַוָּלָד שְׁתוּקִי**, והוא כינוי למי שידוע מי אמו ואין ידוע מי אביו, **וּמַאי לָאו** – האם אין הכונה שהולד שְׁתוּקִי **וּפָסוּל**, כדין כל שתוקי הפסול מדרבנן (קידושין סט.), ומוכח כדברי רבי אלעזר, שאף רבן גמליאל מודה שהבת פסולה. דוחה הגמרא: **לֹא**, כונת הברייתא שהולד שְׁתוּקִי **וְכָשֵׁר**, כלומר, כשר הוא לענין יוחסין, שאם בת היא, מותרת להנשא לכהן, וכן אם הוא בן, בתו מותרת לכהונה, ולהלן יבואר לענין מה דינו כ'שתוקי'.

תמהה הגמרא: **וּמִי אִיכָּא** – וכי מצינו שְׁתוּקִי כָּשֵׁר, שאין לו דין כהן אך לא נפסל להנשא לכהונה. משיבה הגמרא: **אִין** – אכן, מצאנו שתוקי כשר, **וְכִדְשְׁמוּאֵל**, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל**, אם היו **עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים עוֹמְדִים, וּפֵרַשׁ אֶחָד מֵהֶם וְכָעַל** אשה פנויה, ואין יודעים מי הוא שפרש ובעל, **הַוָּלָד** מביאה זו שְׁתוּקִי, אף שודאי כשר הוא ליוחסין, שהרי נולד מאחד הכהנים הכשרים.

מבררת הגמרא: **מַאי** שְׁתוּקִי – לגבי מה דינו כשתוקי, **אִילֵימָא** – אם נאמר שֶׁמַּשְׁתִּיקִין **אוֹתוֹ מִנִּכְסֵי אָבִיו** – שאינו יורש את אביו מחמת הספק, **פְּשִׁיטָא, וּמִי יָדְעִינַן אֲבוּהַּ מַנּוּ** – וכי יודעים אנו מי הוא אביו, שנאמר שיירשנו. מבארת הגמרא: **אֶלָּא** שֶׁמַּשְׁתִּיקִין **אוֹתוֹ מִדִּין כְּהוּנָּה**, שלא יעבוד בבית המקדש ולא יאכל תרומה, ואף שודאי נולד מכהן, **דִּכְתִיב** (במדבר כה יג) 'וְהָיְתָה לּוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם', ומהלשון 'לזרעו אחריו' דורשים שרק מִי שֶׁזַּרְעוֹ מְיוּחָס אַחֲרָיו – שידוע מי הוא אביו, יש לו ברית כהונת עולם, **יָצָא** זֶה שֶׁאֵין זַרְעוֹ מְיוּחָס אַחֲרָיו – שאין ידוע מי אביו, שאין לו דין כהונה, ולגבי זה נקרא שתוקי, אבל ודאי שכשר הוא ליוחסין ואף להנשא לכהונה. וכך גם יפרש רבי יוחנן את הברייתא, שמה שאמרו שלדברי הכל הולד שתוקי היינו לענין שאין לו עצמו דין כהן, כיון שאין האשה נאמנת לומר שאביו היה כהן, אך לא נפסל מלהנשא לכהונה כיון שהיא נאמנת לומר שהיה זה אדם כשר לכהונה.

* * *

הגמרא מביאה נדון השייך למחלוקת רבן גמליאל ורבי יהושע: **הַהוּא** – מעשה **בְּאָרוּם וַאֲרוּסָתוֹ** [–שהיתה האשה מקודשת אך לא נשואה], **דְּאָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף** – שבאו לפני רב יוסף, והיתה האשה מעוברת, **הִיא אָמְרָה** שאותו עובר **מִינָּיהּ** – מביאת הארוס לאחר האירוסין, וממילא הולד כשר ואינה נאסרת על ארוסה. **וְהוּא אָמַר,**

פרק ב הלכה א

הַמִּזְבֵּחַ, מְקוֹמוֹ מְכֻוָּן בְּיוֹתֵר; וְאֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֶה מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל". וּבַמִּזְבֵּחַ נֶעֱקַד יִצְחָק אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה", וְנֶאֱמַר: "וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת" (מלכים א ז) "בְּהַר הַמּוֹרִיָּה" (דברי הימים ב ג, א).

נקודות משיחות קודש

אמרה תורה: "והיה המקום אשר יבחר וגו' (שהוא "בית הבחירה בירושלים") שמה תביאו וגו' עולותיכם וזבחיכם גו'". מהלשון "אשר יבחר ד'" - משמע שמעלתו של המקום הוא רק בחירתו של הקב"ה במקום זה. אבל לפני בחירת הקב"ה - היה אפשר לבחור במקום אחר, שמקום זה לא היתה בו שום מעלה מיוחדת לגבי מקומות אחרים.

אבל הרמב"ם כתב בהלכות בית הבחירה: "המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר: "זה מזבח לעולה לישראל"", וחשיב לאחר זה כמה וכמה מעלות של מקום זה קודם שנבחר - שבפשטות הכוונה בזה היא שזה ש"מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם" הוא מפני שהוא המקום שבו הקריבו אברהם, נח וכו' את קרבנותיהם (שכל זה היה מקודם, לפני בחירת הקב"ה).

וצריך להבין: מהפסוק "המקום אשר יבחר ד' וגו' שמה תביאו" משמע שמעלת מקום זה הוא מחמת "יבחר ד'" - בחירת הקב"ה במקום זה. ומדברי הרמב"ם משמע שמעלתו של המקום הוא מפני מעלה שהיתה מימות אדם הראשון, ולכן "מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו"!

אבל כד דייקת שפיר מוכח שגם הרמב"ם בהל' בית הבחירה סובר שזה ש"מקומו מכוון ביותר" אינו מחמת שהקריבו שם קרבנות לפני זה, אלא הוא רק מחמת בחירת הקב"ה: שהרי בהלכה א', בה הרמב"ם אומר כי "המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם", הוא מביא את הפסוק "זה מזבח לעולה לישראל" - שנאמר לאחר בחירת המקום, ואין זה מחמת המעלות שהוא עתיד למנות בהלכה שלאחר זה?

יש לומר הבאור בזה: זה שאדם הראשון וכו' הביאו קרבנות במקום זה דווקא, הוא מפני שידעו בנבואה שזהו "המקום אשר יבחר ד'" (בעתיד). בסגנון אחר: לא שבחירת הקב"ה במקום זה היא מסובב מזה שכבר הקריבו שם קרבנות קודם לזה, אלא להיפך: זה שהקריבו קרבנות במקום זה דווקא הוא מחמת זה שהם ידעו בנבואה שהקב"ה יבחר במקום זה.

ויש לומר שבזה שהרמב"ם מביא גם את המעלות של מקום המזבח, מתורץ למה "ואין משנין אותו ממקומו לעולם" - הן אמת שזהו "המקום אשר יבחר ד'", אבל הרי עדיין אין זה ראיה גמורה שעל ידי זה נשללה האפשרות לשנות למקום אחר! מטעם זה מביא הרמב"ם ראיה שבנדון זה הבחירה היא באופן שהיא שללה מקומות אחרים, שלכן אדם הראשון וכו' בנו מזבחותיהם דווקא במקום זה: שכן אם בחירת הקב"ה לא שללה מקומות אחרים, למה דייקו כולם להביא קרבנותיהם רק במקום זה! משמע מזה, שמחמת בחירת הקב"ה נשללו מקומות אחרים, ולכן כשבאים להקריב קרבן במקום מסויים הרי זה רק ב"מקומו מכוון ביותר" - בהר המוריה עצמו.

(לקוטי שיחות חלק י"ט, שיחה ב לפר' ראה)

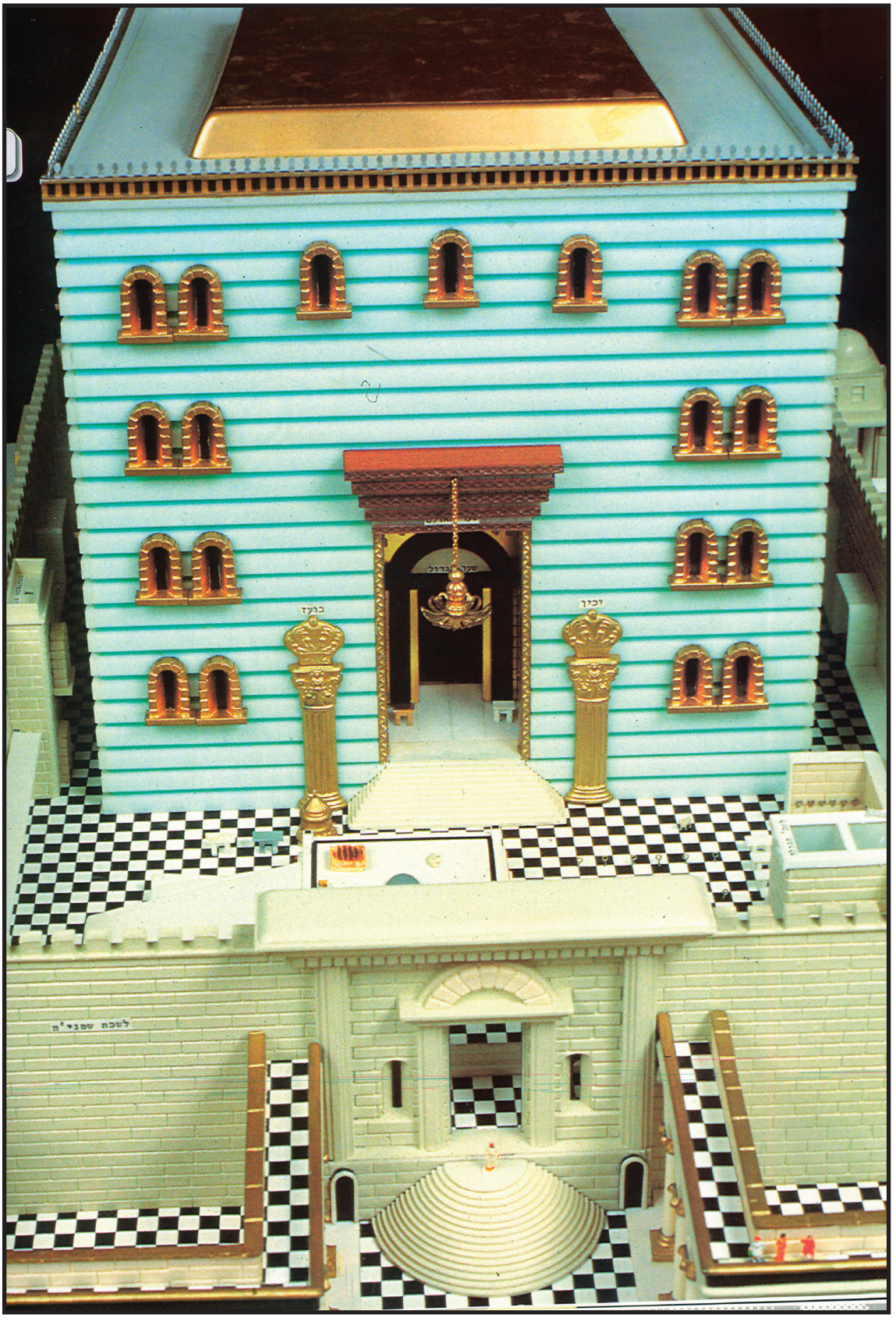
בועז
יכין

פרשת מטות

ל ב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: ג אִישׁ
כִּי־יִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אוֹ־הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר
אִסָּר עַל־נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו
יַעֲשֶׂה: ד וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה וְאָסְרָה
אִסָּר בְּבֵית אָבִיהָ בִּנְעֻרֶיהָ: ה וְשָׁמַע אָבִיהָ
אֶת־נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ
וְהֶחֱרִישׁ לָהּ אָבִיהָ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר
אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם: ו וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ
אֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר־
אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ
כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ: ז וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ
וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה
עַל־נַפְשָׁהּ: ח וְשָׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְהֶחֱרִישׁ
לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ
יָקוּמוּ: ט וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ
וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְטָא
שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וַיהוָה יִסְלַח־
לָהּ: (לוי) י וֶנֶדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה כֹּל אֲשֶׁר־אָסְרָה
עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם עָלֶיהָ: יא וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה
אוֹ־אָסְרָה אִסָּר עַל־נַפְשָׁהּ בִּשְׁבֻעָה: יב וְשָׁמַע
אִישָׁהּ וְהֶחֱרִשׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ
כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ
יָקוּם: יג וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם | אִישָׁהּ בְּיוֹם
שָׁמְעוֹ כָּל־מוֹצָא שְׂפָתֶיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסַּר נַפְשָׁהּ
לֹא יָקוּם אִישָׁהּ הֵפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ: (ישראל)
יד כָּל־נֶדֶר וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁהּ
יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ: טו וְאִם־הֶחֱרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ
אִישָׁהּ מִיּוֹם אֶל־יוֹמָם וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ
אֶת־כָּל־אֲסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הֵקִים אֹתָם כִּי־
הֶחֱרִשׁ לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ: טז וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם
אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ וְנָשָׂא אֶת־עֲוֹנָהּ: יז אֵלֶּה הַחֻקִּים
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ
בֵּין־אָב לְבִתּוֹ בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יג עמ' 107)

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת (ל, ב)

"לָמֵד שֶׁהַפָּרַת נְדָרִים בִּיְחִיד מֻמְחֶה" (רש"י). רַז"ל אָמְרוּ "דַּיֶּיךָ מַה שֶּׁאָסַרְתּוּ תּוֹרָה", כִּי יֵשׁ לְהִתְעַסֵּק עִם הָעוֹלָם וּלְהַעֲלוֹתוֹ. מֵאִידָךְ אָמְרוּ "נֶדֶר סְיָג לַפְּרִישׁוּת", כִּי אִם יֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁהִתְעַסְּקוּת זוֹ תָּבִיא יְרִידָה וּמִכְשׁוֹל, יֵשׁ לִנְדֹּר. מוּבָן אֲפוֹא, שֶׁאִם יֵשׁ דִּין בְּנֶדֶר הַשַּׁיָּךְ לְבַעַל דַּרְגָּה, מֻמְחֶה, מִסְתַּבֵּר שֶׁהוּא דִּין בַּהַפָּרַת נֶדֶר - מֻמְחֶה מַעֲלֶה אֶת הַנּוֹדֵר לְדַרְגָּה כָּזוֹ שֶׁאֵינוֹ זָקוּק עוֹד לְנֶדֶר.

שני **לא** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב נְקֹם
נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף
אֶל־עַמֶּיךָ: ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר
הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל־מִדְיָן
לָתֵת נִקְמַת־יְהוָה בְּמִדְיָן: ד אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף
לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא:
ה וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמַّטֶּה שְׁנֵים־
עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא: ו וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה
אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס בֶּן־
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצֹצְרוֹת
הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ: ז וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר: ח וְאֶת־מַלְכֵי
מִדְיָן הָרְגוּ עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם
וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי
מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב:
ט וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם
וְאֵת כָּל־בְּהֵמְתָּם וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־
חֵילָם בָּזָזוּ: י וְאֵת כָּל־עָרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת
כָּל־טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָאֵשׁ: יא וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־
הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל־הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:
יב וַיָּבִאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַּלְקוֹחַ וְאֶת־

הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עַרְבֹת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרִחוֹ: ס

נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 362)

לָתֵת נְקָמַת ה' בְּמִדְיָן (לא, ג)

לְעֵיל נֶאֱמַר "נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כִּי הַקָּבָּ"ה מְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְאִלּוּ כָּאן נֶאֱמַר "נִקְמַת ה'", כִּי מֹשֶׁה מְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל מָקוֹם (לקוטי לוי יצחק). וְיֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁשִּׁנּוּי זֶה מוֹפִיעַ דַּוְקָא כָּאן, שֶׁכֵּן מִדְיָן בִּקֵּשׁ לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל בְּאֶמְצָעוּת עֲצַת בִּלְעָם "אֱלֹקֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׂוֹנֵא זִמָּה". ה' מַדְגִּישׁ אֶת הָרָצוֹן לְהַזִּיק לְיִשְׂרָאֵל, וּמֹשֶׁה מַדְגִּישׁ אֶת הָרָצוֹן לִגְרֹם נֵזֶק זֶה עַל יְדֵי פְּעֻלָּה נֶגֶד ה'.

שלישי יג וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: יד וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה: טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל־נְקֵבָה: טז הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר־מַעַל בַּיהוָה עַל־דְּבַר פְּעוֹר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בַּעֲדַת יְהוָה: יז וְעַתָּה הִרְגוּ כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הָרֹגוּ: יח וְכֹל הַטַּף בַּנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הַחֱיוּ לָכֶם: יט וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל | נֹגֵעַ בֶּחָלָל תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם: כ וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל־כְּלִי־עֵץ תִּתְחַטָּאוּ: ס כא וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: כב אַךְ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֶּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הָעֹפֶרֶת: כג כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם: כד וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל־הַמַּחֲנֶה: ס

נקודות משיחות קודש ~ (ספר השיחות תשמ"ח א עמ' 77)

לָתֵת נְקָמַת ה' בְּמִדְיָן (לא, ג)

הֵחָלְצוּ — יֵשׁ לָצֵאת לַמִּלְחָמָה נֶגֶד הַמָּדוֹן וְהַפִּרּוּד, הֵפֶךְ אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל. מֵאִתְּכֶם - כָּל אֶחָד, בְּלִי יוֹצֵא מִן הַכְּלָל, חַיָּב בְּמִלְחָמָה זוֹ. וְאִי אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּט בַּאֲמַתְּלָא שֶׁל "זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ", שֶׁהֲרֵי גַּם שַׁבָּט לֵוִי הִשְׁתַּתֵּף בָּהּ. אֲנָשִׁים — יֵשׁ לְהִלָּחֵם בְּתַקִּיפוּת שֶׁל אִישׁ, לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת, לֹא סְתָם לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה. וּמֵבְטָחִים אָנוּ שֶׁהַקָּבָּ"ה הוֹלֵךְ אִתָּנוּ בְּמִלְחָמָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי מַטְרָתָהּ הִיא לָתֵת נְקָמַת ה'.

רביעי כה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כו שָׂא אֶת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה: כז וְחָצִיתָ אֶת־הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין כָּל־הָעֵדָה: כח וַהֲרִמֹתָ מֶכֶס לַיהוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִّלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָّבָא אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחַמֵּשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבָּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן: כט מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה: ל וּמִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּקַּח | אֶחָד | אָחֻז מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם מִן־הַבָּקָר מִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן מִכָּל־הַבְּהֵמָה וְנָתַתָּה אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה: לא וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: לב וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ יֶתֶר הַבַּז אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמִשֶּׁת אֲלָפִים: לג וּבָקָר שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים אָלֶף: לד וַחֲמֹרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף: לה וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף: לו וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא מִסְפַּר הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: לז וַיְהִי הַמֶּכֶס לַיהוָה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ מֵאוֹת חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים: לח וְהַבָּקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים: לט וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת

וּמִכְסָם לַיהוָה אֶחָד וְשִׁשִּׁים: מ וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה
עָשָׂר אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ:
מא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָה לְאֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ׳ 197)

וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת ה׳ (לא, כט)

עִקַּר הָאֲרִיכוּת בְּפָרָשָׁתֵנוּ עַל מִלְחֶמֶת מִדְיָן אֵינָהּ אוֹדוֹת הַמִּלְחָמָה עַצְמָהּ וְנִצְחוֹנָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא עַל דְּבַר הַשָּׁלָל וְהַמַּלְקוֹחַ, טָהֳרָתָן וְהַכְשָׁרָתָן שֶׁל הַכֵּלִים, וַחֲלוּקַת הַשָּׁלָל וּתְרוּמַת הַמֶּכֶס מִמֶּנּוּ. וְהַיְנוּ, כִּי תַּכְלִית שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה בְּמִלְחָמָה זוֹ הִיא לֹא רַק בִּטּוּל קְלִפַּת מִדְיָן, אֶלָּא הַפִּיכַת הַמַּר לְמָתוֹק, טָהֳרַת וְהַעֲלָאַת שְׁלַל מִדְיָן לִקְדֻשָּׁה, עַד שֶׁחֶלְקוֹ הוּרַם לִהְיוֹת תְּרוּמַת הַוָ״י.

חמישי מב וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה
מִן־הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים: מג וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה
מִן־הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף
שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: מד וּבָקָר שִׁשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף: מה וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ
מֵאוֹת: מו וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף: מז וַיִּקַּח
מֹשֶׁה מִמַּחֲצַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאָחֻז אֶחָד מִן־
הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם
לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: מח וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה הַפְּקֻדִּים
אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצָּבָא שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי
הַמֵּאוֹת: מט וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נָשְׂאוּ אֶת־
רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ וְלֹא־נִפְקַד
מִמֶּנּוּ אִישׁ: נ וַנַּקְרֵב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה אִישׁ אֲשֶׁר
מָצָא כְלִי־זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל
וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה: נא וַיִּקַּח
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאִתָּם כָּל כְּלִי
מַעֲשֶׂה: נב וַיְהִי | כָּל־זְהַב הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵרִימוּ
לַיהוָה שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף שְׁבַע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
שֶׁקֶל מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וּמֵאֵת שָׂרֵי הַמֵּאוֹת:
נג אַנְשֵׁי הַצָּבָא בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ: נד וַיִּקַּח מֹשֶׁה
וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים
וְהַמֵּאוֹת וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד זִכָּרוֹן
לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי יְהוָה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יג עמ׳ 112)

וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה (לא, מג)

בְּוַדַּאי עָבַר זְמַן רַב עַד שֶׁהֵרִימוּ אֶת הַמֶּכֶס, וּבְדֶרֶךְ הַטֶּבַע אִי אֶפְשָׁר שֶׁבְּמֶשֶׁךְ זְמַן זֶה לֹא מֵת אַף אֶחָד מִכָּל הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה, וְאִם־כֵּן לֹא הָיוּ הַחֲצָאִים שָׁוִים. וְהַכָּתוּב מְפָרֵט אֶת מֶחֱצַת הָעֵדָה כְּדֵי לְהוֹדִיעַ דְּבַר פֶּלֶא (לֹא בְּתוֹר מַאֲמָר הַמַּסְגֵּר): הַחֲצִי הַשֵּׁנִי הָיָה בְּדִיּוּק כְּמוֹ הַחֲצִי הָרִאשׁוֹן, כִּי לֹא מֵת אַף אֶחָד. וְזוֹהִי כַּוָּנַת רַשִׁ״י: ״כָּךְ וְכָךְ״. וּבְטַעַם הַדָּבָר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאִם לֹא הָיוּ הַחֲצָאִים שָׁוִים, הָיָה עֹדֶף שֶׁלֹּא נִלְקַח מִמֶּנּוּ מֶכֶס.

שישי **לב** א וּמִקְנֶה | רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן
וְלִבְנֵי־גָד עָצוּם מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת־אֶרֶץ יַעְזֵר
וְאֶת־אֶרֶץ גִּלְעָד וְהִנֵּה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנֶה:
ב וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לֵאמֹר:
ג עֲטָרוֹת וְדִיבֹן וְיַעְזֵר וְנִמְרָה וְחֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה
וּשְׂבָם וּנְבוֹ וּבְעוֹן: ד הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה לִפְנֵי
עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֶה הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ
מִקְנֶה: ס ה וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יֻתַּן
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ
אֶת־הַיַּרְדֵּן: ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן
הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה:
ז וְלָמָּה כתיב תנואון קרי תְנִיאֻון אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה: ח כֹּה
עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשָׁלְחִי אֹתָם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ
לִרְאוֹת אֶת־הָאָרֶץ: ט וַיַּעֲלוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּול
וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיְנִיאוּ אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה:
י וַיִּחַר־אַף יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר:
יא אִם־יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר

נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־
מִלְּאוּ אַחֲרָי: יב בִּלְתִּי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי
וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן כִּי מִלְּאוּ אַחֲרֵי יְהוָה: יג וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים
שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֶׂה הָרָע בְּעֵינֵי
יְהוָה: יד וְהִנֵּה קַמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תַּרְבּוּת
אֲנָשִׁים חַטָּאִים לִסְפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף־יְהוָה
אֶל־יִשְׂרָאֵל: טו כִּי תְשׁוּבֻן מֵאַחֲרָיו וְיָסַף עוֹד
לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וְשִׁחַתֶּם לְכָל־הָעָם הַזֶּה: ס
טז וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גִּדְרֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ
פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ: יז וַאֲנַחְנוּ נֶחָלֵץ חֻשִׁים לִפְנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־הֲבִיאֹנָם אֶל־מְקוֹמָם
וְיָשַׁב טַפֵּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:
יח לֹא נָשׁוּב אֶל־בָּתֵּינוּ עַד הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אִישׁ נַחֲלָתוֹ: יט כִּי לֹא נִנְחַל אִתָּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן
וָהָלְאָה כִּי בָּאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה: פ

נקודות משיחות קודש (ספר השיחות תשמ"ט ב עמ' 616)

גִּדְרוֹת צֹאן . . וְעָרִים לְטַפֵּנוּ (לב, טז)

"שֶׁהִקְדִּימוּ מִקְנֵיהֶם לְטַפָּם" (רש"י). בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן רָצוּ לְהִתְיַשֵּׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ קְדֻשַּׁת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גַּם שָׁם, בְּ"אֶרֶץ מִקְנֶה", הַיְינוּ בֵּרוּר הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וּבֵרוּר מִין הַחַי כִּפְשׁוּטוֹ. לָכֵן הִקְדִּימוּ מִקְנֵיהֶם, כִּי עִקַּר כַּוָּנָתָם בְּהִתְיַשְּׁבוּת זוֹ הָיְתָה כְּדֵי לְבָרֵר אֶת חֶלְקָם בָּעוֹלָם, הַ"מִּקְנֶה רַב", לֹא לְמַעַן עַצְמָם וְטַפֵּיהֶם.

שביעי כ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה אִם־תֵּחָלְצוּ לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה:
כא וְעָבַר לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה
עַד הוֹרִישׁוֹ אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו: כב וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ
לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וְהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְהוָה
וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לַאֲחֻזָּה
לִפְנֵי יְהוָה: כג וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן הִנֵּה חָטָאתֶם
לַיהוָה וִדְעוּ חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם:
כד בְּנוּ־לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֵרֹת לְצֹנַאכֶם
וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ: כה וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גָד וּבְנֵי
רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר
אֲדֹנִי מְצַוֶּה: כו טַפֵּנוּ נָשֵׁינוּ מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּהֵמָתֵנוּ
יִהְיוּ־שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד: כז וַעֲבָדֶיךָ יַעַבְרוּ כָּל־
חָלוּץ צָבָא לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי
דֹּבֵר: כח וַיְצַו לָהֶם מֹשֶׁה אֵת אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֵת
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְאֶת־רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם־יַעַבְרוּ בְנֵי־
גָד וּבְנֵי־רְאוּבֵן | אִתְּכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן כָּל־חָלוּץ
לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי יְהוָה וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם
וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת־אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה: ל וְאִם־
לֹא יַעַבְרוּ חֲלוּצִים אִתְּכֶם וְנֹאחֲזוּ בְתֹכְכֶם
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: לא וַיַּעֲנוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר
אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־עֲבָדֶיךָ כֵּן נַעֲשֶׂה:
לב נַחְנוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים לִפְנֵי יְהוָה אֶרֶץ כְּנָעַן
וְאִתָּנוּ אֲחֻזַּת נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן: לג וַיִּתֵּן
לָהֶם | מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי |
שֵׁבֶט | מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלֶכֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן הָאָרֶץ
לְעָרֶיהָ בִּגְבֻלֹת עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב: לד וַיִּבְנוּ
בְנֵי־גָד אֶת־דִּיבֹן וְאֶת־עֲטָרֹת וְאֶת עֲרֹעֵר:
לה וְאֶת־עַטְרֹת שׁוֹפָן וְאֶת־יַעְזֵר וְיָגְבְּהָה: לו וְאֶת־
בֵּית נִמְרָה וְאֶת־בֵּית הָרָן עָרֵי מִבְצָר וְגִדְרֹת
צֹאן: לז וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־אֶלְעָלֵא
וְאֶת קִרְיָתָיִם: לח וְאֶת־נְבוֹ וְאֶת־בַּעַל מְעוֹן
מוּסַבֹּת שֵׁם וְאֶת־שִׂבְמָה וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁמֹת אֶת־
שְׁמוֹת הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ: לט וַיֵּלְכוּ בְּנֵי מָכִיר
בֶּן־מְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה וַיּוֹרִשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי
אֲשֶׁר־בָּהּ: מ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־הַגִּלְעָד לְמָכִיר
בֶּן־מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ: מא וְיָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה הָלַךְ
וַיִּלְכֹּד אֶת־חַוֹּתֵיהֶם וַיִּקְרָא אֹתָהֶן חַוֹּת יָאִיר:
מב וְנֹבַח הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־קְנָת וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וַיִּקְרָא
לָהּ נֹבַח בִּשְׁמוֹ: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חכ"ח עמ' 210 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

יְרוּשַׁת הָאָרֶץ עַ"י מֹשֶׁה רַבֵּנוּ

וַיִּתֵּן לָהֶם | מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי | שֵׁבֶט | מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחֹן . . וְאֶת־מַמְלֶכֶת עוֹג גו׳. (מטות לב, לג)

איתא בירושלמי (בכורים פ"א ה"ח) "חֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה לֹא נָטְלוּ מֵעַצְמָן". וב'פני מֹשֶׁה' שָׁם מְפָרֵשׁ: "דְוַיִּתֵּן לָהֶם מֹשֶׁה כְּתִיב, וְהֵן לֹא בָּחֲרוּ מֵעַצְמָן בִּתְחִלָּה כְּמוֹ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד".

וְקָשֶׁה, דַּהֲרֵי זֶה שֶׁבִּקְּשׁוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אַחוּזָה מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן לֹא הָיָה לִרְצוֹן מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְעַד שֶׁהִשְׁוָה אוֹתָם לַמְּרַגְּלִים, וְאִם־כֵּן, מַדּוּעַ נָתַן מֹשֶׁה רַבֵּנוּ מֵעַצְמוֹ לַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה שֶׁ"לֹא בָּחֲרוּ מֵעַצְמָן" אַחוּזָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן?

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּטַעַם הַדָּבָר, דְּהִנֵּה מָצִינוּ שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים הָעִקָּרִיִּים הַשַּׁיָּכִים לְעַם יִשְׂרָאֵל נִפְעֲלוּ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וּכְמוֹ הַתּוֹרָה שֶׁ"מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי" (אבות פ"א מ"א), וְעַד שֶׁ"אֲפִילוּ מַה שֶׁתַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְהוֹרוֹת לִפְנֵי רַבּוֹ, כְּבָר נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה מִסִּינַי" (ירושלמי פאה פ"ב ה"ד), וּכְמוֹ כֵן בְּנוֹגֵעַ לִגְאוּלַת יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ חַז"ל "מֹשֶׁה הוּא גּוֹאֵל רִאשׁוֹן הוּא גּוֹאֵל אַחֲרוֹן" (ראה שמו"ר פ"ב, ו. דב"ר ספ"ט. ועוד).

וְכֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לִירוּשַׁת הָאָרֶץ, דְּאִיתָא בְּבָבָא בַּתְרָא (נו, א) "כָּל שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה חַיָּב בְּמַעֲשֵׂר", וּמְפָרֵשׁ הַ'צָּפְנַת פַּעְנֵחַ' (ראה צפע"נ המלוקט עה"ת ברכה לד, א) "דְּהוּא קִדֵּשׁ בִּרְאִיָּה שֶׁלּוֹ הָאֲוִיר", וְהַיְנוּ דִּירֵשַׁת וּקְדֵשַׁת הָאָרֶץ הָיְתָה גַּם־כֵּן עַל יְדֵי מֹשֶׁה.

וְהִנֵּה לֶעָתִיד־לָבֹא "יַרְחִיב ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת גְּבוּלֶךָ" (פ' ראה יב, כ. שופטים יט, ח) וְיִירְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גַּם אֶת אֶרֶץ קֵינִי קְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי (ספרי ראה שם. רש"י שופטים שם. ב"ר ספמ"ד. ועוד), וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלָּכֵן נָתַן מֹשֶׁה לִבְנֵי מְנַשֶּׁה (שֶׁ"יּוֹסֵף חִבֵּב אֶת הָאָרֶץ" (פירש"י פנחס כז, א)) חֵלֶק בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן כְּדֵי שֶׁגַּם יְרוּשַׁת הַחֵלֶק שֶׁמֵּעֵבֶר לַיַּרְדֵּן לֶעָתִיד־לָבֹא תִּהְיֶה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ.

מפטיר לט **וַיֵּלְכוּ בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה וַיִּלְכְּדֻהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־בָּהּ: מ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־הַגִּלְעָד לְמָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ: מא וְיָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־חַוֹּתֵיהֶם וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חַוֹּת יָאִיר: מב וְנֹבַח הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־קְנָת וְאֶת־בִּנֹתֶיהָ וַיִּקְרָא לָהּ נֹבַח בִּשְׁמוֹ:**

פפפ

קו"ב פסוקים, בק"י יק"ב סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

ב) בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ, אָז הִתְחִילָה לִשְׁרוֹת עָלָיו הַשְׂרָאַת הַנְּבוּאָה. ג) וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים וגו', וְהָיָה מִתְנַבֵּא גַּם בִּימֵי יְהוֹיָקִים בְּנוֹ וּבִימֵי צִדְקִיָּהוּ וכו'. ה) בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ, בְּטֶרֶם יָצָרְתִּיךָ צוּרָה בְּבֶטֶן אִמְּךָ, גִּדַּלְתִּיךָ. הִקְדַּשְׁתִּיךָ, זִמַּנְתִּי אוֹתְךָ. ו) אֲהָהּ, לְשׁוֹן קְרִיאָה עַל הַצַּעַר וְעַל הַדְּאָגָה. לֹא יָדַעְתִּי דַּבֵּר, רָצָה לוֹמַר, דִּבְרֵי תוֹכֵחָה. כִּי נַעַר אָנֹכִי, כִּי צָעִיר לָיָמִים אָנֹכִי, וְאֵיךְ אֶהְיֶה מוֹכִיחַ לָעַמִּים. ט) אֶת יָדוֹ, אֶת דִּבְרֵי נְבוּאָתוֹ. וַיַּגַּע עַל פִּי, וְהֶעֱבִיר אֶת דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁיִּהְיוּ מְסֻדָּרִים בְּפִי.

עטרת מרים

א אֵלֶּה הֵם דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר יָשַׁב בַּעֲנָתוֹת מֵעָרֵי הַכֹּהֲנִים שֶׁהִיא בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן: ב אֲשֶׁר הָיָה תְּחִלַּת דְּבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁהוּא וְדוֹרוֹ הָיוּ צַדִּיקִים, בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ: ג וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁהוּא הַנּוֹתָרִים, בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִתְמִידָה נְבוּאָתוֹ עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לִצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּתֹם מַלְכוּתוֹ בִּשְׁנַת אַחַת עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּתוֹ עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי כִּי אִז נָפַל צִדְקִיָּהוּ בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל: ד וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ה בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן אִמְּךָ יָדַעְתִּיךָ הִכַּרְתִּיךָ בְּדָּ שֶׁתִּהְיֶה חָנוּן וּמוּכָן לִנְבוּאָה וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ זִמַּנְתִּיךָ לְבַדְּ נָבִיא לַגּוֹיִם עַל הַגּוֹיִם כֻּלָּם נְתַתִּיךָ: ו וָאֹמַר אֲהָהּ אוֹי לִי עַל הַמְּנִיעָה אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר לְסַדֵּר דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה בְּצַחוּת הַלָּשׁוֹן כִּי־נַעַר אָנֹכִי וְלֹא הֶרְגַּלְתִּי בָּזֶה: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי אַל תְּמָאֵן בְּדָבָר בַּעֲבוּר הַנַּעֲרוּת כִּי עַל־כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אְשַׁלֶּחְךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר: ח אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם מִפְּנֵי מִי אֲשֶׁר אְשַׁלַּחְךָ אֵלֵיהֶם פֶּן תִּכָּשֵׁל בִּלְשׁוֹנְךָ וְיִקָּצְפוּ עָלֶיךָ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה: ט וַיִּשְׁלַח יְהוָה הוֹשִׁיט אֶת־יָדוֹ

הפטרה לפרשת מטות לקריאה בציבור ולשמו"ת

בירמיה פרק א

א א דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן: ב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ: ג וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי: ד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ה בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ: ו וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחְךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר: ח אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה: ט וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיִּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי

עטרת מרים

וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה בָּזֶה שֶׁנָּגַעְתִּי בְּיָדִי בְּפִיךָ נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ: י רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ מִנִּיתִי אוֹתְךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ לְעַקֵּר מִמְּקוֹמוֹ וְלִנְתוֹץ גַּם רַק חֵלֶק, וּלְהַאֲבִיד לְגַמְרִי, וְלַהֲרוֹס כּוֹלֵל הַבִּנְיָן לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ: יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, וָאֹמַר מַקֵּל מַטֶּה שָׁקֵד מֵאִילָן שֶׁגְּדֵלִים בּוֹ שְׁקֵדִים אֲנִי רֹאֶה: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי הַשָּׁקֵד הַזֶּה הוּא מְמַהֵר לְהוֹצִיא פֶּרַח קוֹדֶם לְכָל הָאִילָנוֹת כִּי־שֹׁקֵד מְמַהֵר אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ וְאִם כֵּן רָאִיתָ דָּבָר הַמְרַמֵּז רֶמֶז עַל מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת: יג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ אֵלַי פַּעַם שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ קְדֵירָה מַעֲלָה רְתִיחָה אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מָקוֹם שֶׁמַּעֲלֶה רְתִיחָה מִפְּנֵי מֵעֵבֶר צָפוֹנָה: יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצָּפוֹן מִבָּבֶל הָעוֹמֶדֶת מִצָּפוֹן תִּפָּתַח תִּהְיֶה מוּתֶּרֶת לָבוֹא הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: טו כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא אָשִׂים בְּלִבָּם לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה שֶׁיָּבֹאוּ נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ כְּשׁוֹפְטִים הַיּוֹשְׁבִים עַל כִּסֵּא הַמִּשְׁפָּט, מוּל פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה לִשְׁמוֹעַ טַעֲנַת הַבַּעַל־דִּין: טז וְדִבַּרְתִּי אָז אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עִמָּהֶם עַל כָּל־רָעָתָם לְבַקֵּשׁ דִּין מֵאִתָּם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם: יז וְאַתָּה תֶּאֱזֹר מָתְנֶיךָ לָלֶכֶת בִּזְרִיזוּת וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת אַל תִּפְחַד מִפְּנֵיהֶם לְהַחֲנִיף לָהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם כִּי כְּשֶׁתִּפְחַד אֶשְׁבּוֹר אוֹתְךָ לִפְנֵיהֶם וְיוּכְלוּ לְהַזִּיק לְךָ: יח וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ נָתַתִּי כֹּחַ בְּיָדְךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר כְּעִיר מִבְצָר

שי למורא

י) הִפְקַדְתִּיךָ, שַׂמְתִּיךָ פָּקִיד וּמְמֻנֶּה. לִנְתוֹשׁ, לַעֲקֹר. וְלִנְתוֹץ, לְכַתֵּת וּלְשַׁבֵּר. יא) מַקֵּל שָׁקֵד, מַטֶּה מֵאִילָן שֶׁגְּדֵלִים בּוֹ שְׁקֵדִים. יב) שֹׁקֵד אֲנִי עַל דְּבָרִי לַעֲשׂוֹתוֹ, מִתְמַסֵּר וּמִשְׁתַּדֵּל בִּמְהִירוּת לְקַיֵּם אֶת דְּבָרִי. כְּמוֹ הַשָּׁקֵד שֶׁהוּא מְמַהֵר לְהוֹצִיא פֶּרַח לִפְנֵי שְׁאָר הָאִילָנוֹת. יג) סִיר נָפוּחַ, סִיר מַעֲלֶה רְתִיחָה. וְהוּא רֶמֶז עַל יְרוּשָׁלַיִם. וּפָנָיו, פְּנֵי הָרְתִיחָה, כְּלוֹמַר הַמָּקוֹם שֶׁמַּעֲלֶה רְתִיחָה מְרֻבָּה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "וּפָנָיו", פְּנֵי הַסִּיר, שֶׁהַצַּד שֶׁל הַסִּיר שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצְקִים, נִקְרָא פָּנָיו. מִפְּנֵי צָפוֹנָה, מִצַּד צָפוֹן. יד) מִצָּפוֹן, מִצַּד צָפוֹן, וְהִיא בָּבֶל, שֶׁהִיא מִזְרָחִית צְפוֹנִית לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. טו) כִּי הִנְנִי קוֹרֵא, כְּלוֹמַר, אָשִׂים בְּלִבָּם שֶׁיָּבוֹאוּ. מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה, הַמִּשְׁפָּחוֹת הֵם הָעַמִּים, וְהַמַּמְלָכוֹת הֵם הַמְּלָכִים. יז) תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ, לְשׁוֹן זֵרוּז, כְּאִישׁ חַיִל. אַל תֵּחַת, אַל תִּפְחַד. פֶּן אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם, אִם תִּפְחַד מֵהֶם, אֶשְׁבֹּר אוֹתְךָ לִפְנֵיהֶם, וְיוּכְלוּ לְהַזִּיקְךָ. יח) לְמַלְכֵי יְהוּדָה, כְּנֶגֶד מַלְכֵי יְהוּדָה. יט) וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ, יִלָּחֲמוּ נֶגְדְּךָ בְּדִבְרֵי מִשְׁפָּט, לִסְתֹּר אֶת דִּבְרֵי נְבוּאָתְךָ. לְהַצִּילֶךָ, שֶׁלֹּא יְמִיתוּךָ. ב) בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַיִם, אֶל הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם. זָכַרְתִּי לָךְ

בְּפִיךָ: י רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ ׀ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ: יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ: יג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה: יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: טו כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה: טז וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם: יז וְאַתָּה תֶּאֱזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם: יח וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ: יט וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ: ב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב הָלֹךְ

וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל שֶׁלֹּא יוּכַל אָדָם לְהַטּוֹתוֹ וּלְשָׁבְרוֹ וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת כָּל־שֶׁכֵּן אִם יִהְיוּ לָעִיר חוֹמוֹת נְחֹשֶׁת, וְכָל זֶה כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לְהִתְגַּבֵּר עַל־כָּל־הָאָרֶץ בֵּינֵיהֶם לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ מִיֶּתֶר הָעָם: יט וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ כּוּלָּם וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ יַעַן כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ: א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי זוֹכֵר אֲנִי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ בִּימֵי

שי למורא

חֶסֶד נְעוּרַיִךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי מֵבִיא עָלַיִךְ רָעָה בַּעֲבוּר מַעֲשַׂיִךְ הָרָעִים, לֹא אֲכַלֶּה אוֹתָךְ, וְגַם אַעֲנִישׁ אֶת הַמֵּצִיקִים לָךְ, כִּי זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ.

אַהֲבַת כְּלוּלוֹתָיִךְ, הָאַהֲבָה שֶׁהָיְתָה לִי עָלַיִךְ בְּעֵת שֶׁהָיִית כְּכַלָּה בִּזְמַן חֻפָּתָהּ, כְּלוֹמַר בְּמַעֲמַד הַר סִינַי לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה. ג) קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה׳, נֶחֱשָׁבִים הֵם כְּמוֹ קֹדֶשׁ, שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנּוּ זָר. רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה, הַמֵּיטָב שֶׁבְּכָל תְּבוּאָתוֹ, כְּלוֹמַר, הַמֻּבְחָרִים שֶׁבְּמִין הָאָדָם. כָּל אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ, כָּל הַגּוֹזְלִים וּמְכַלִּים אֶת יִשְׂרָאֵל, יִהְיוּ אֲשֵׁמִים וְהָרָעָה תָּבוֹא עֲלֵיהֶם.

עטרת מרים

נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת הָאַהֲבָה שֶׁהָיָה לִי עָלַיִךְ בְּעֵת כְּלוּלֹתָיִךְ שֶׁהָיִית כְּכַלָּה בִּזְמַן חֻפָּתָהּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, גַּם זָכוּר לְפָנַי שֶׁהֶאֱמַנְתְּ בִּי לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה שֶׁאֵין בָּהּ זֶרַע זָרוּעַ וְאֵין מַה לֶּאֱכוֹל: ג וְלָזֶה קֹדֶשׁ כִּתְרוּמָה נֶחְשָׁב יִשְׂרָאֵל לַיהוָה שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנּוּ זָר, כִּי יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה הַמֵּיטַב שֶׁבְּכָל הָאוּמּוֹת כָּל אֹכְלָיו כָּל הַמְּכַלִּים אֶת יִשְׂרָאֵל יֶאְשָׁמוּ אַף־עַל־פִּי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵבִיא הָאוֹיֵב בַּעֲבוּר חֶטְאָם, עִם כָּל זֶה רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם לָאוּמּוֹת בַּסּוֹף נְאֻם יְהוָה כִּי זוֹכֵר אֲנִי לְיִשְׂרָאֵל חֶסֶד נְעוּרִים שֶׁהוּא חֶסֶד הָאָבוֹת:

וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַיִם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: ג קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה כָּל אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם יְהוָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: לֵיל ו׳, שָׁעָה 7 בָּעֶרֶב, 32 דַקּוֹת וְ–4 חֲלָקִים.

רֹאשׁ חֹדֶשׁ מְנַחֵם־אָב, בַּיּוֹם הַשִּׁישִׁי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

קריאת התורה למנחת שבת קודש

לג א אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצִבְאֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:
ב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי
יְהוָה וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם: ג וַיִּסְעוּ
מֵרַעְמְסֵס בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה לְעֵינֵי כָּל־מִצְרָיִם: (לוי) ד וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים אֵת אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה בָּהֶם
כָּל־בְּכוֹר וּבֵאלֹהֵיהֶם עָשָׂה יְהוָה שְׁפָטִים:
ה וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס וַיַּחֲנוּ בְּסֻכֹּת:
ו וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם אֲשֶׁר בִּקְצֵה
הַמִּדְבָּר: ז וַיִּסְעוּ מֵאֵתָם וַיָּשָׁב עַל־פִּי הַחִירֹת
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בַעַל צְפֹן וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי מִגְדֹּל:
ח וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירֹת וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם
הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר
אֵתָם וַיַּחֲנוּ בְּמָרָה: ט וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ
אֵילִמָה וּבְאֵילִם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מָיִם
וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם: י וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם
וַיַּחֲנוּ עַל־יַם־סוּף: יא וַיִּסְעוּ מִיַּם־סוּף וַיַּחֲנוּ
בְּמִדְבַּר־סִין: יב וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר־סִין וַיַּחֲנוּ
בְּדָפְקָה: יג וַיִּסְעוּ מִדָּפְקָה וַיַּחֲנוּ בְּאָלוּשׁ:
יד וַיִּסְעוּ מֵאָלוּשׁ וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְלֹא־הָיָה שָׁם
מַיִם לָעָם לִשְׁתּוֹת: טו וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיַּחֲנוּ
בְּמִדְבַּר סִינָי: טז וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ
בְּקִבְרֹת הַתַּאֲוָה: יז וַיִּסְעוּ מִקִּבְרֹת הַתַּאֲוָה וַיַּחֲנוּ
בַּחֲצֵרֹת: יח וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה:
יט וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמֹּן פָּרֶץ: כ וַיִּסְעוּ
מֵרִמֹּן פָּרֶץ וַיַּחֲנוּ בְּלִבְנָה: כא וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיַּחֲנוּ
בְּרִסָּה: כב וַיִּסְעוּ מֵרִסָּה וַיַּחֲנוּ בְּקְהֵלָתָה:
כג וַיִּסְעוּ מִקְּהֵלָתָה וַיַּחֲנוּ בְּהַר־שָׁפֶר: כד וַיִּסְעוּ
מֵהַר־שָׁפֶר וַיַּחֲנוּ בַּחֲרָדָה: כה וַיִּסְעוּ מֵחֲרָדָה
וַיַּחֲנוּ בְּמַקְהֵלֹת: כו וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלֹת וַיַּחֲנוּ
בְּתַחַת: כז וַיִּסְעוּ מִתַּחַת וַיַּחֲנוּ בְּתָרַח: כח וַיִּסְעוּ
מִתָּרַח וַיַּחֲנוּ בְּמִתְקָה: כט וַיִּסְעוּ מִמִּתְקָה וַיַּחֲנוּ
בְּחַשְׁמֹנָה: ל וַיִּסְעוּ מֵחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּמֹסֵרוֹת:
לא וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בִּבְנֵי יַעֲקָן: לב וַיִּסְעוּ
מִבְּנֵי יַעֲקָן וַיַּחֲנוּ בְּחֹר הַגִּדְגָּד: לג וַיִּסְעוּ מֵחֹר
הַגִּדְגָּד וַיַּחֲנוּ בְּיָטְבָתָה: לד וַיִּסְעוּ מִיָּטְבָתָה וַיַּחֲנוּ
בְּעַבְרֹנָה: לה וַיִּסְעוּ מֵעַבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֶצְיֹן גָּבֶר:
לו וַיִּסְעוּ מֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר־צִן הִוא
קָדֵשׁ: לז וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהֹר הָהָר בִּקְצֵה
אֶרֶץ אֱדוֹם: לח וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הֹר הָהָר
עַל־פִּי יְהוָה וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ: לט וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים
וּמְאַת שָׁנָה בְּמֹתוֹ בְּהֹר הָהָר: ס מ וַיִּשְׁמַע
הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד וְהוּא־יֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן
בְּבֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מא וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר וַיַּחֲנוּ
בְּצַלְמֹנָה: מב וַיִּסְעוּ מִצַּלְמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּפוּנֹן:
מג וַיִּסְעוּ מִפּוּנֹן וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת: מד וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת
וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בְּגְבוּל מוֹאָב: מה וַיִּסְעוּ
מֵעִיִּים וַיַּחֲנוּ בְּדִיבֹן גָּד: מו וַיִּסְעוּ מִדִּיבֹן גָּד וַיַּחֲנוּ
בְּעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה: מז וַיִּסְעוּ מֵעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה
וַיַּחֲנוּ בְּהָרֵי הָעֲבָרִים לִפְנֵי נְבוֹ: מח וַיִּסְעוּ מֵהָרֵי
הָעֲבָרִים וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ:
מט וַיַּחֲנוּ עַל־הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל
הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב: ס (ישראל) נ וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר:
נא דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן: נב וְהוֹרַשְׁתֶּם
אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבַּדְתֶּם אֵת
כָּל־מַשְׂכִּיתָם וְאֵת כָּל־צַלְמֵי מַסֵּכֹתָם תְּאַבֵּדוּ
וְאֵת כָּל־בָּמוֹתָם תַּשְׁמִידוּ: נג וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ וְיָשַׁבְתֶּם בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ
לָרֶשֶׁת אֹתָהּ:

פרק א משנה ג

אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר: אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא הֱוֹוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם.

נקודות משיחות קודש

הרי ביאור הקשר בין מאמרו של אנטיגנוס למאמרו של שמעון הצדיק - "על שלשה דברים העולם עומד":

כוונת מאמר זה היא לזרז את האדם להוסיף ולהדר בשלשה דברים אלו, להיותם שלשה עמודי העולם. ובהמשך לזה אומר התנא שעבודת ה' צריכה להיות בצורה נעלית יותר - שלא על מנת לקבל "פרס" זה של קיום ועמידת העולם.

(ואילו שמעון הצדיק אינו מדבר על דרגה נעלית זו של עבודה (שלא על מנת לקבל פרס), כי עבודתו היתה בקו החסד, ולכן מדבר אודות עבודה כזו שהיא בהישג ידו של כל אחד, לרבות מי שלא הגיע עדיין לכלל עבודה לשמה)[1].

* * *

השאלות במשנתנו: א. הרי זה בניגוד למה שכתוב[2] "כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך" - על מנת לקבל פרס, ועוד כיוצא בזה. ב. למה לא התחיל התנא בצד החיובי ("הוו כעבדים כו'"). ג. "ויהי מורא שמים עליכם" - הלא יראת ה' היא אחת מרמ"ח מצוות־עשה שבתורה, ולא הנהגה של מדת חסידות. ד. הדיוק "עליכם" (ולא "בכם").

והביאור:

משורת הדין רשאי אדם לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס, כמאמרם ז"ל[3]: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". ועל זה נאמר "למען יאריכון ימיך". והתנא מחדש לנו כאן, במילי דחסידותא, שאף על פי כן "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס"[4].

והנה, מאומרו "**אל תהיו כעבדים**" מובן שמדובר באדם שהוא בדרגת "עבד", שבהפקירא ניחא לי"[5]. אי לזאת, צריכים להודיעו בתחלה שקיימת עבודה כזו (של על מנת לקבל פרס), אלא שמצד מדת חסידות עליו לעבוד את קונו שלא על מנת לקבל פרס. משום זה מקדים התנא "אל תהיו כו'", ורק אחר כך הוא אומר "אלא הוו כו'".

והנה מבואר בחסידות[6] שאהבה ויראה הן שתים שהן ארבע: יראה תתאה ויראה עילאה, אהבה זוטא ואהבה רבה. וענינם: **יראה תתאה** - שירא מהעונש (או על־כל־פנים מהפגם שנגרם לו על ידי החטא). יראה עילאה - יראת הרוממות וירא בושת, היינו שירא מהחטא עצמו, שהוא נגד רצון ה'. אהבה זוטא - האהבה מצד הטוב המגיע אל **האדם** על ידי עבודתו, הן טוב גשמי והן הטוב הרוחני ביותר. **אהבה רבה** - שלא על מנת לקבל פרס כלל[7]. וסדר העבודה הוא - יראה תתאה, אהבה זוטא, אהבה רבה ויראה עילאה.

וארבע הבחינות מרומזות במשנתנו: אל תהיו כעבדים - יראה תתאה, על מנת לקבל פרס - אהבה זוטא, שלא על מנת לקבל פרס - אהבה רבה, ויהי מורא שמים עליכם - יראה עילאה[8]. ומאחר שביראה עילאה גופא יש שתי דרגות: מה שהאדם ממשיך על עצמו ב"אתערותא דלתתא", והבאה מלמעלה ב"אתערותא דלעילא", שהיא "עיקר היראה"[9] לכן אומר "ויהי מורא שמים **עליכם**" - לכלול גם בחינה זו שבאה מלמעלה, בבחינת מקיף על האדם[10].

* * *

הרי ביאור הקשר לבעל המאמר - אנטיגנוס איש סוכו.

לאנטיגנוס היו שני תלמידים ש"עמדו ופירשו מן התורה, ונפרצו מהם שתי פרצות - צדוקין וביתוסין"[11]. תלמידים אלו שנו ופירשו בגלל העובדה שלמדו תורה ללא יראת שמים, וכתוצאה מכך באו לכלל טעות ואי־הבנה בדברי רבותיהם. ואנטיגנוס, בראותו בתלמידים שלו את התוצאות החמורות של תורה ללא יראת שמים, הדגיש את הנחיצות של יראת שמים - "ויהי מורא שמים עליכם"[12].

---

1) משיחת ש"פ נשא תשמ"ב - על פי רשימת השומעים בלבד. 2) יתרו כ, יב. ועד"ז (עקב יא, כא): למען ירבו ימיכם. 3) סוטה מז, א. 4) ראה ר"ן פסחים ח, א. תוד"ה בשביל - ר"ה ד, א ובעין יעקב שם. מפרשים כאן. 5) גיטין יג, א. 6) אוה"ת ר"פ תולדות. וראה לקו"ש ח"ג עמ' 781. 7) וכאשר מגיעים לדרגה זו, באים לידי הכרה שגם השכר המעולה ביותר הוא רק "פרס" - מלשון פרוסה - לגבי העבודה עצמה (ראה ספר הערכים חב"ד ערך אהבה זוטא, רבה). 8) וראה ברבינו יונה. - ולכן מדייק "מורא שמים", כי "מורא" הוא יראה עילאה, משא"כ "יראה" הוא יראה תתאה (לקו"ת צו יג, ב). 9) סדור עם דא"ח עמ' קנא, ג. ושם, שיראה זו עולה על יראה עילאה כ"מעלת ויתרון האור על החושך ממש". 10) משיחת ש"פ פנחס תשל"ז - על פי רשימת השומעים בלבד. 11) אבות דר"נ פ"ה, ב. 12) משיחת ש"פ נשא תשמ"ב - על פי רשימת השומעים בלבד.

לוח זמנים לשבוע פרשת מטות באה"ק (פינחס בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:48	05:52	08:36	08:38	09:16	09:17	10:27	10:29	13:22	13:22	19:46	19:43	20:15	20:11	19:23	20:23
חיפה (ק)	05:44	05:48	08:32	08:35	09:13	09:15	10:25	10:27	13:21	13:21	19:52	19:48	20:18	20:14	19:16	20:26
ירושלים (ק)	05:45	05:49	08:33	08:36	09:13	09:15	10:25	10:27	13:20	13:20	19:50	19:47	20:14	20:11	19:08	20:23
תל אביב (ק)	05:46	05:50	08:34	08:37	09:15	09:17	10:27	10:28	13:22	13:22	19:47	19:44	20:17	20:13	19:23	20:25
אוסטריה, וינה (ק)	05:12	05:19	07:58	08:05	09:04	09:08	10:24	10:27	13:40	13:40	20:49	20:43	21:31	21:24	20:26	21:41
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:32	07:28	09:18	09:17	09:57	09:55	10:48	10:47	12:56	12:57	17:22	17:27	17:52	17:56	17:07	18:07
אוקראינה, אודסה (ק)	05:21	05:27	08:09	08:15	09:10	09:13	10:29	10:31	13:42	13:42	20:45	20:39	21:25	21:18	20:22	21:34
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:47	04:53	07:33	07:40	08:39	08:42	09:59	10:01	13:14	13:14	20:23	20:16	21:04	20:57	20:00	21:14
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	04:56	05:03	07:41	07:48	08:49	08:52	10:09	10:12	13:25	13:25	20:35	20:29	21:18	21:10	20:12	21:28
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:14	05:21	07:55	08:04	09:10	09:14	10:32	10:35	13:51	13:51	21:09	21:02	21:53	21:45	20:45	22:04
אוקראינה, קייב (ק)	05:05	05:13	07:45	07:55	09:03	09:06	10:24	10:27	13:44	13:44	21:02	20:55	21:47	21:39	20:38	21:58
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	05:44	05:47	08:28	08:30	09:04	09:06	10:14	10:15	13:02	13:03	19:13	19:11	19:40	19:38	18:52	19:48
איטליה, מילאנו (ק)	05:51	05:57	08:40	08:45	09:38	09:41	10:56	10:59	14:08	14:08	21:10	21:04	21:46	21:40	20:45	21:55
אקוואדור, קיטו (ח)	06:17	06:17	08:46	08:47	09:17	09:17	10:19	10:19	12:51	12:51	18:24	18:24	18:47	18:47	18:06	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:57	07:54	09:49	09:48	10:27	10:25	11:19	11:18	13:30	13:30	18:04	18:08	18:32	18:36	17:48	18:47
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	09:05	09:01	10:45	10:44	11:26	11:24	12:16	12:15	14:21	14:22	18:38	18:43	19:10	19:15	18:24	19:27
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:54	05:59	08:44	08:48	09:31	09:34	10:46	10:48	13:49	13:49	20:31	20:27	21:04	20:59	20:10	21:13
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:39	05:44	08:29	08:33	09:18	09:21	10:34	10:36	13:39	13:39	20:24	20:20	20:58	20:53	20:03	21:07
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:40	05:45	08:30	08:34	09:19	09:22	10:35	10:37	13:39	13:39	20:25	20:20	20:59	20:54	20:03	21:08
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:11	06:16	09:01	09:05	09:52	09:55	11:09	11:11	14:16	14:16	21:06	21:01	21:41	21:36	20:44	21:50
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:32	06:35	09:19	09:21	09:58	10:00	11:09	11:10	14:02	14:02	20:24	20:21	20:51	20:48	20:03	20:59
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:54	05:58	08:42	08:45	09:24	09:26	10:37	10:38	13:34	13:34	20:03	19:59	20:33	20:29	19:42	20:41
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:40	06:43	09:25	09:27	10:01	10:03	11:11	11:12	14:01	14:01	20:14	20:12	20:41	20:39	19:54	20:49
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:33	05:38	08:23	08:27	09:13	09:16	10:29	10:31	13:35	13:35	20:22	20:17	20:57	20:52	20:00	21:06
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	06:04	06:09	08:54	08:58	09:43	09:46	10:59	11:01	14:03	14:03	20:48	20:43	21:22	21:17	20:26	21:30
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:30	05:36	08:20	08:25	09:11	09:14	10:28	10:30	13:34	13:34	20:23	20:18	20:58	20:52	20:01	21:07
בוליביה, לה-פס (ח)	07:01	07:00	09:16	09:16	09:48	09:48	10:46	10:46	13:09	13:09	18:16	18:18	18:41	18:43	18:00	18:52
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:46	05:54	08:23	08:34	09:45	09:49	11:08	11:10	14:29	14:28	21:50	21:43	22:36	22:28	21:26	22:47
בלגיה, בריסל (ק)	05:48	05:56	08:27	08:37	09:46	09:50	11:08	11:11	14:29	14:28	21:48	21:41	22:34	22:26	21:25	22:45
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:48	06:46	08:55	08:55	09:28	09:28	10:25	10:24	12:43	12:43	17:43	17:45	18:04	18:06	17:22	18:16
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:35	06:33	08:43	08:42	09:16	09:15	10:12	10:12	12:31	12:31	17:27	17:30	17:53	17:55	17:12	18:05
בריטניה, לונדון (ק)	05:03	05:11	07:37	07:49	09:03	09:07	10:25	10:28	13:47	13:47	21:11	21:04	21:56	21:48	20:48	22:07
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	05:02	05:10	07:15	07:33	09:06	09:11	10:30	10:33	13:56	13:56	21:28	21:20	22:19	22:09	21:06	22:31
גרמניה, ברלין (ק)	05:04	05:12	07:26	07:46	09:06	09:10	10:30	10:33	13:53	13:53	21:22	21:14	22:10	22:00	20:56	22:21
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:35	05:42	08:16	08:25	09:31	09:35	10:52	10:55	14:11	14:11	21:28	21:21	22:13	22:04	21:04	22:23
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:54	06:51	08:58	08:57	09:32	09:31	10:27	10:26	12:43	12:44	17:40	17:43	18:00	18:03	17:18	18:13
הודו, מומבאי (ח)	06:10	06:12	08:51	08:53	09:25	09:27	10:33	10:34	13:18	13:18	19:19	19:18	19:45	19:43	19:00	19:53
הודו, פונה (ח)	06:07	06:09	08:48	08:50	09:22	09:23	10:29	10:30	13:14	13:14	19:14	19:13	19:40	19:38	18:55	19:48
הונגריה, בודפשט (ק)	05:04	05:10	07:51	07:57	08:55	08:58	10:14	10:17	13:29	13:29	20:35	20:29	21:16	21:09	20:12	21:26
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:43	04:48	07:33	07:37	08:22	08:25	09:38	09:40	12:44	12:43	19:30	19:26	20:05	19:59	19:08	20:13
יוון, אתונה (ק)	06:16	06:21	09:06	09:09	09:52	09:54	11:06	11:08	14:08	14:08	20:46	20:42	21:19	21:14	20:25	21:27

לוח זמנים לשבוע פרשת מטות באה"ק (פינחס בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	05:26	05:33	08:14	08:20	09:16	09:20	10:36	10:38	13:50	13:49	20:55	20:49	21:35	21:28	20:32	21:45
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:07	06:09	08:48	08:50	09:22	09:24	10:30	10:31	13:15	13:15	19:17	19:16	19:43	19:41	18:58	19:51
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	08:03	07:58	09:33	09:31	10:18	10:15	11:05	11:04	13:06	13:06	17:08	17:14	17:43	17:49	16:55	18:02
נפאל, קטמנדו (ח)	05:19	05:22	08:05	08:07	08:42	08:44	09:53	09:54	12:44	12:44	19:01	18:58	19:29	19:26	18:41	19:37
סין, בייג'ין (ח)	04:59	05:04	07:50	07:53	08:38	08:40	09:53	09:55	12:57	12:57	19:41	19:37	20:15	20:10	19:17	20:23
סינגפור, סינגפור (ח)	07:05	07:06	09:35	09:36	10:06	10:06	11:09	11:09	13:41	13:42	19:16	19:17	19:40	19:40	18:59	19:49
פולין, ורשא (ק)	04:35	04:43	07:02	07:18	08:36	08:41	10:00	10:02	13:23	13:22	20:49	20:41	21:37	21:28	20:24	21:49
פרו, לימה (ח)	06:30	06:29	08:49	08:49	09:20	09:20	10:20	10:20	12:44	12:45	17:59	18:01	18:23	18:25	17:42	18:34
צרפת, ליאון (ק)	06:07	06:13	08:56	09:02	09:55	09:58	11:13	11:16	14:25	14:25	21:26	21:20	22:05	21:58	21:03	22:14
צרפת, פריז (ק)	06:05	06:12	08:50	08:57	09:59	10:02	11:19	11:22	14:36	14:36	21:50	21:43	22:31	22:23	21:25	22:41
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:52	05:52	08:24	08:25	08:55	08:56	09:59	09:59	12:34	12:34	18:14	18:13	18:37	18:37	17:55	18:46
קנדה, טורונטו (ק)	05:52	05:57	08:41	08:46	09:36	09:39	10:53	10:55	14:01	14:01	20:58	20:53	21:32	21:26	20:33	21:41
קנדה, מונטריאול (ק)	05:22	05:28	08:11	08:16	09:09	09:12	10:27	10:30	13:39	13:38	20:40	20:34	21:17	21:10	20:16	21:26
קפריסין, לרנקה (ק)	05:44	05:48	08:33	08:36	09:16	09:18	10:29	10:31	13:27	13:27	19:59	19:55	20:29	20:26	19:38	20:38
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:41	04:50	07:02	07:03	08:49	08:54	10:15	10:18	13:44	13:44	21:23	21:14	22:18	22:07	20:58	22:31
רוסיה, מוסקבה (ח)	04:09	04:18	06:36	06:36	08:20	08:25	09:46	09:50	13:18	13:18	21:06	20:57	22:00	21:48	20:36	22:13
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:42	04:49	07:30	07:36	08:33	08:36	09:52	09:54	13:06	13:06	20:12	20:06	20:52	20:45	19:49	21:02
שוויץ, ציריך (ק)	05:46	05:53	08:34	08:40	09:37	09:40	10:57	10:59	14:11	14:11	21:22	21:16	21:58	21:51	20:54	22:08
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:59	06:00	08:37	08:39	09:10	09:11	10:16	10:17	12:56	12:57	18:50	18:49	19:14	19:13	18:31	19:23

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

Dvar Malchus
Issue # 00844
17/07/2022

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים